Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 282 (9352) | Суббота, 1973 чыл декабрь 1 | 1925 чылда үдезилеттингеш | Өртээ 2 көп.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

Ноябрь 29-та РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели 1974 чылда РСФСР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң күрүне планының төлевилелиг болгаш күрүне бюджединиң төлевилелиин чугаалажып көрген.

Илеткелчилер — РСФСР-ниң Күрүлеп даргазы К. М. Герасимов, РСФСР-ниң сан министри А. А. Бобровников болгаш санал берип, чүве чугаалааннар-даа Россия Федерациязының ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, беш чылдың эртекей үш чылында РСФСР-ниң экономиказын хөгжүдеринге, чоннуң амыдырал денгелин бедидеринге улуг чедишкиннерлиг болгаш демдеглээн. Национал орулга 17,1 хуу өскен, үлетпүрге бүдүрүп үндүрүлгениң нийтил хемчээли — 13,6 хуу көвүдээн, үлетпүрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү — 13,8 хуу бедээн.

Бо чылын агаар-бойдустуң тазарыкча чок, нарын байдалдары турза-даа мурнунда чылдырыындан хөй — 3 миллиард 174 миллион пуд тараны белеткеп, күрүнеге саткан.

1974 чылда РСФСР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң күрүне планын болгаш күрүне бюджедин Министрлер Чөвүлели хүлээп алган. Оларда улус ажыл-агыйының бүгү адырларын улам хөгжүдерин, ылангыя, үлетпүр бүдүрүлгезин бо чылдың-биле дедиээрге, оон 5,6 хуу көвүдедирин көрүп турар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн үлетпүрге 5,3 хуу, тудуттa — 6,5 хуу бедидерий планнаан.

1974 чылда РСФСР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң күрүне планын болгаш күрүне бюджедин РСФСР-ниң Дээди Соединиге көөрү-биле киирер деп, Министрлер Чөвүлели доктаатка.

Министерстволарның болгаш төп албан черлериниң удыртукчулары, автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң, крайкүүсомнарның болгаш облкүүсомнарның даргалары РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралыга киришеннер.

Министрлер Чөвүлелиниң хуралыга СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнүге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев чүве чугаалаан. (СЭТА).

Россия Федерациязының көдээ ажыл-агыйының бүгү ажылдакчыларынга, мал ажылының мурнакчыларынга

Бүгү-россия чөвүлел хуралының киржикчилериниң КЫЙГЫРЫЫ

1972—1973 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедир дээш Бүгү-авидел социалистиг чарыкыга тинделгези дээш бистиң республикавыска хүндүлүг шаннадыг — СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Кызыл тугун бистер, мал ажылының мурнакчыларының, Бүгү-россия чөвүлел хуралының киржикчилери чаагай сеткил ханышкын-биле хүлээп алдывыс.

Чаа-чаа сорулгаларны чедишкиннииг күүседириниче, улам бедик туруштарны чедип алырынче көдээ ажыл-ишчилерни ол шаннаал сорук киирер.

Малчыннарның ажыл-ижин бедия-биле үнелеп көргенин дээш, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин хөгжүдерде колхозтарже болгаш совхозтарже хүн бүрү кичээнтей салып, улуг дузаны чедирип турары дээш төрээн Коммунистиг партиявыска болгаш оон ленинчи Төп Комитединге изит өөрүп четтириишкинин республиканың көдээ ажыл-агыйының бүгү ажылдакчылары-биле кады илертейлеп тур бис.

Россия Федерациязының малчыннары социалистиг чарыштыг калбак неперетекеш, 1972—1973 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүвеге садарын көвүдедирин чедип алган. Эрткен чылдың туруп корбээн кандааашкынындан болдунган бергелерге республиканың колхозчулары, совхозтар ажылчыннары, бүгү ажылчы чоннары бедик организастыг чоруун болгаш эрес-шудургу ажылын удуралыштыр тургускан.

Мал чемниң курлавырларын немей мөөнээр болгаш төп ажыглаар талазы-биле колхозтарга болгаш совхозтарга улуг ажылды чоруткан. Мал чемнерни белеткээринче, оларның хоолуүүр үвезин бедиреринче хөй кичээнгейни салган.

Мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш белеткээр талазы-биле фермалар ажылдакчылары бедик хүлээлгелерин алган. Чарыштың түнделерин фермаларга үргүлүг үндүрүп, моральдыг болгаш материалдыг идиг берииишкинииң хемчеглерин калбаа-биле ажыглап келген.

Ол ажыл бодунуң үре-түнделерин бергеп. Башкир, Дагестан, Кабардин-Балкар, Марий, Татар, Удмурт, Якут автономнуг республикаларның, Алтай, Краснодар, Ставрополь, Хабаровск крайларның, Белгород, Калуга, Киров, Курск, Орёл, Пенза, Рязань, Свердловск, Челябинск болгаш Чита областарның малчыннары бедик көргүзүглерни чедип алган.

Хөй-хөй мурнакчы колхозтар болгаш совхозтар, саанчылар, хаван, куш ажаакчылары, хойжулар, кадарчылар болгаш фермаларның өске-даа ажылдакчылары вайгамчыктыг түнделерни чедип алган.

Москва областың Красногорск районувуң «Ленинский луч» колхозунуң саанчызы Валентина Петровна Шербатых кышкы үеде инек бүрүзүнден-не 5015 килограмм сүттү, саггап, а Томск областың «Инкинский» совхозунда Екатерина Наумовна Белобзерова чыл бүрү инектен-не 4500—5000 килограмм сүттү саап ап турар.

Дагестан АССР-ниң «Победа» колхозунуң хойжузу Магомед Хизриевич Керимов 1450 хойнуң тус бүрүзүнден-не 4,5 килограмм дүктү болгаш чүс хойдан-на 132 хураганы алган.

1972—1973 чылдың кышкы үезинде Бүгүзавилелдиң социалистиг чарыжында чедип алган улуг чедишкиннери база мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедир талазы-биле алган хүлээлгелерин күүседиринге күш-ажылчы эрес-шудургу чоруун көргүскеин дээш Россия Федерациязының көдээ ажыл-агыйының 63 ажылдакчызынга Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры бедик атты тывыскан. Хөй санныг колхозчуларны, совхозтар ажылчыннарын, ажыл-агыйларын специалистерин, удуртукчуларын, көдээ Советтер дарталарын, колхозтарның база совхозтарның партия, профсоюзтар, комсомол организацияларының ажылдакчыларын ССРЭ-ниң орденнери болгаш медальдарыбиле шаңнаан.

Мурнакчыларның араазында Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары — Татар АССР-ниң Чистополь районувуң Ленин аттыг колхозунуң саанчызы Е. Н. Багаева, Тюмень областың «Туринский» совхозунуң саанчызы Ф. Ибрагимова, Сонгу-Осетин АССР-ниң № 8 аът заводунуң саанчызы Н. С. Гогичаева, Новосибирск областың «Маршавский» совхозунуң бызаа ажаакчызы А. Д. Головачева, Бурят АССР-ниң «Боргойский» совхозунуң улуг хойжузу Г. Л. Рабдаев олар бар.

Эрткен чылдың IV кварталының болгаш бо чылдың бирги чартыының ажылының түнделери чарыштың дээштинии болгаш боттуун бадыткап, мал ажылын хөгжүдеринге чаа-чаа чедишкиннерни чедип алырынга бисте аргалар эвээш авес-тир дээрзин көргүскеп.

Россия Федерациязының колхозтарында болгаш совхозтарында мыйыстыг бода малдың, инектериниң, хаванарының, хойларының, куштарының баш саны өскен, сүт саалгазы көвүдээн, куштарның чуургалар базын көвүдээн, быжаалар болгаш хаван оолдары хөй болган.

Тос айлар дургузунда (1972 чылдың октябрьдан 1973 чылдың июньга чедир) сүт бүдүрери эрткен кыштың ол-ла үезин-биле денгээрге 540 мун тоннага азы 3 хуугa, эът—113 мун тоннага азы 3 хуугa, чуургалар — 1,3 миллиард борбакка азы 12 хуугa көвүдээн.

Мал кыштагладышкынын организастыг чоруткан чорук хөй областарта, крайларга болгаш автономнуг республикаларга эът, сүт, чуургалар болгаш дүк садын алырының улус ажыл-агый планын хуусаа бетинде күүседир арганы бергеп. РСФСР-ге ниитизи-биле бо чылын улус ажыл-агый планындан ажыр 1,5 миллион тонна хире сүттү, 250 мун тонна малды болгаш 1,5 миллиард чуурганы белеткээн турар.

Мал ажылының мурнакчыларының Бүгү-россия чөвүлел хуралының киржикчилерин бистер мурнувуста чаа-чаа харысалгалыг сорулгалар бар дээрзин билир бис. Оларны шиитпирээрия күштерии улам улуу-биле мөөнээрин, бар бүгү курлавырларны ажыглаарын негеп турар. Ынчалзаада оларны амдыызында долузу-биле ажылыче киирбээн. Чамдык ажыл-агыйларда малдың, ылангыя инектериниң баш саны оожум өзүп турар, мал төлдериниң немелде деңзизи болгаш сүт саалгазы ам-даа эвээш, малдың чем-сууруг быжыглаарының болгаш мал ажылын чаа үлетпүр технологиязынга шилчидериниң айтырыглары кошкак шиитпирдеттинип турар. Фермаларның продукциязының богунези бедик.

1974 чылдың болгаш ниитизи-биле беш чылдың онаалдаларын күүседир сорулгабиле малчыннарны болгаш көдээ ажыл-агыйның бүгү ажылдакчыларын, ажыл-агыйларның тускай эртемниглерин, удуртукчуларын болгаш Россия Федерациязының көдээ ажыл-агый органнарының ажылдакчыларын кыйгырарывыс болза:

мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедирин дээш, көдээ ажыл-агыйның ол чугула адырының экономиказын быжыглаары дээш социалистиг чарышты улам делегереңгейбиле калбартырыш;

мал кыштагладышкынын үлегерлиг чорудуп, малды тоттур чемгерерии болгаш эки ажаап-тежээрин, кышкы үеде мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң болгаш белеткээриниң озулдезиниң бедик темпилиг болуруи чедип алырыш;

Липецк областың ажылдакчыларының эгелээшкинии ёзугаар мал чемнерин малды чемгереринге белеткээри-биле ажыл-агый бүрүзүнге мал чемининг механизастаттынган цехтерин тургузуп, фермаларга комплекстиг механизанияны дүргени-биле непгередирии;

малдың, ылангыя инектериң баш санын өстүрериниң, оон продуктулуун бедидериниң талазы-биле хемчеглерин алырын, фермаларда уксаажыдылга болгаш ветеринар ажылдарының денгелин улам бедидерии:

малды күженишкининг өстүрериниң болгаш семирти азыраарының мурнакчы аргаларын чер болганга чүткүлдүү-биле непгередирин, хонукта ортумак бедик немелде деңзинии алыр чорукту чедип алырын, деңзизи эвээш болгаш семис эвес малдарны күрүнеге дужаар чорукту болдурбазын;

ажыл-агый бүрүзүнге мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң бедик орулгалыг болурун хандырар төлээде, мал ажылын чорударының мурнакчы техиологизын, куш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарын чүткүлдүү-биле непгередирии, оларның шынарын бедидерии;

тускай эртемниглериң, фермаларның бүгү ажылдакчыларының күженишкиннерии төрүүр малларның кызыраар чоруун узуткаарыиче углаарын, фермаларга чогуур ветеринар-санитар чурумун тургузарын;

мурнакчы ажыл-агыйларның баазазынга кадрларны шилип алырынче болгаш өөредиринче улуг кичээнгейни салып, мал ажылының мастерлерин доктаамал белеткеп, билиглерин шиңээдип алыр болгаш мергежилин бедидер талазы-биле оларга дузаларын кыйгырып тур.

Мал ажылын хөгжүдериниге, улус ажыл-агый планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге болгаш ажыр күүседиринге чедишкиннерии чедип алыры саанчылар, хаван ажаакчылары, хойжулар, кадарчылар, куш ажаакчыларындан болгаш фермаларның өске-даа ажылдакчыларындан шуут хамаарыкыр.

Куш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш, ажылчы чоннарның улам өзүп турар хереглеглерии долузу-биле хандырар төлээде, эът, сүт, чуургалар, дүк болгаш мал ажылының өске-даа продуктуларын бүдүрерин көвүдедирин дээш бүгү улусчу демиселди калбартырынче оларны кыйгырып тур бис.

Мал ажылын хөгжүдеринге тускай эртемниглер: зоотехниктер, ветеринария ажылдакчылары, инженер-механизаторлар болгаш эртемденнер чугула рольду ойнап турар. Оларның дуржулгазындан, билиглериниден болгаш боттарының хүлээлгелеринге хамаарыгазындан ажыл-херектиң чедишкиниг болуру хөйү-биле хамаарыкыр. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам мыдай көдүрер болгаш хөгжүдер дээш бүгү улусчу социалистиг чарышка улам идепкейлии-биле киржиринче оларны кыйгырып турар бис.

Россия Федерациязының малчыннары, көдээ ажыл-агыйының ажылдакчылары бистиң кыйгырывысты деткип, 1974 чылдың хүлээлгелерин күүседиринге боттарының бүгү билиглерии болгаш дуржулгазын берип, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга чедишкиннии-биле боттандырар дээш чарыштың түгүн улам бедии-биле көдүрер дээрзинге бүзүреп турар бис.

СОВЕТ-ИНДИЙ ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАРНЫҢ УЛАМЧЫЛААНЫ

ДЕЛИ, ноябрь 29. (СЭТА). Индияның Премьер-Министри Индира Ганди-биле СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежневтиң чугаалажыышкынары бөгүн уламчылаан.

Л. И. Брежнев болгаш Индира Ганди Совет Эвилелиниң, Индияның ийилдирзинге сонуургалдыг, делегейниң хөй-хөй айтырыгларывың талазы-биле санал-оналын солушкан.

Совет Эвилелиниң болгаш тайбыңга ынак өске-даа хөй-хөй күрүнелерии чугула боттуг эгелээшкиннерии кылганының түңнелинде делегей байдалы экижирииче углаидыр өскерилген деп чүве демдеглеттингеп. Барымдаалаар туруш болур ол өскерлиишкиннерии быжыглаары эргежок чугула деп бодал илергейлеттингеп. Л. И. Брежнев делегейге, оон иштинде Азияга тайбың, балчаишкиниг, кады ажылдажылгалыг болур байдалды тургузарыяга Индияның улуг ужур-дузалыг боон турарын демдеглээн.

Индира Ганди Совет Эвилелиниң тайбыңга ынак политиказын болгаш чөптүг быжыг тайбыңны база делегейниң айыыл чок чоруун хандырарыңга Совет күрүнеиің киирип турар улуг-хуузун бедиибиле үнелээн.

Чугаалажыышкыннар найыралдыг байдалга эрткен. Чугаалажыышкыннарга киришкеннер: совет талаадан —СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Казахстанның КП ТК-зының бирги секретары Д. А. Кунаев, СЭКП ТК-ның Чиигине секретарының дузалакчылары А. М. Александров, А. И. Блатов. Индий талаадан — даштыны херектер министри Сваран Сингх, Индияның ДХМ-ниң даштыкы херектер талазы-биле секретары Кеваль Сингх, Индияның Премьер-Министриниң хол секретары П. Н. Дхар, Индияның ДХМ-ниң чөөн-европа кылдызының эргелекчизи А. П. Венкатэсварап.

КАТТЫШКАН СОВЕТ-ИНДИЙ ДОКУМЕНТИЛЕРГЕ АТ САЛГАН

ДЕЛИ, ноябрь 29. (СЭТАның тускай корр.). Каттышкан совет-индий документилерге ат салырының хүндүткелдиг ёзулалы бөгүн президент ордузу «Раштрапати бхаванга» болган.

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежнев биле Индия Республиканың Премьер-Министри Индира Ганди каттышкан Совет-Индий декларацияга ат салган.

Л. И. Брежнев болгаш Индира Ганди Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң биле Индия Республиканың араазынга экономикага болгаш садыглажырынга хамаарыштыр дем каттыштырып ажылдаарын улам калбартыр дугайында дугуржулгага база ат салган.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Күрүлап даргазы Н. К. Байбаков болгаш Индияның планнаашкын министря Д. П. Дхар Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң Күрүнеиің план комитединг биле Индия Республиканың План комиссиязының араазынга дем каттыштырып ажылдаарының дугайында дугуржулгага ат салган.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко болгаш Индияның даштыкы херектер министри Сварап Сингх Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң чазаа биле Индия Республиканың чазаанның араазында консул конвенциязынга ат салган.

Ат салырынга киришкеннер: совет талаадан — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Казахстанның КП ТК-зының бирги секретары Д. А. Кунаев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даштыкы экономика харылзааларының талазы-биле күрүне комитединиң даргазы С. А. Скачков, СЭКП ТК-ның Чиигине секретарының дузалакчылары А. М. Александров, А. И. Блатов. СЭТА-ның чиигине директору Л. М. Замятин, ССРЭ-ниң элчини В. Ф. Мальцев, СЭКП ТК-ның Чиигине секретарының референтизи Е. М. Самотейкин база ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы Н. М. Пегов, ССРЭ-ниң Индияда херектериге түр бүзуреттиргеи төлээ В. К. Болдырев, Индияда совет элчин черинин-болгаш өске-даа совет албан черлериниң ажылдакчылары.

Индий талаадан — көдээ ажыл-агый министри Фахруддин Али Ахмед, сан министри Я. Б. Чаван, Индияның планнаашкыя министерствозунда күрүне министри Мохан Дхария база Индияның ДХМниниң даштыкы херектер талазы-биле секретары Кеваль Сингх. Индияның ДХМ-ниң чөөн-европа кылдызының эргелекчизи А. П. Венкатэсварап, Индияның ССРЭ-де элчини К. Ш. Шелванкар, парламент депутаттары, чурттуң политиктиг кескү ажылдакчылары.

Ат салырының ёзулалынга парлалганын, радио, телевидениниң хөй-хөй төлөөлекчилери турган.

КҮРҮНЕЛЕР АРАЗЫНГА БЫЖЫГ ТАЙБЫҢ БОЛГАШ ТАЙБЫҢ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА ДЭЭШ

ДЕЛИ. (СЭТА-ның тускай корр.). Ноябрь 29-та Индия Республиканың парламент бажыңынга Улус палатазы болгаш Штаттар чөвүлели — адакты болгаш үстүкү палаталарның каттышкан хуралы болуп эрткен.

Парламент хежигүннери болгаш хөй санныг аалчылар СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң кежигүнү Л. И. Брежневке динмиттинг, үргүлчүлелдиг адыш часхаашкыны-биле байыр чедиргеннер.

Парламент кежигүнериниге чылыы-биле уткуткан, Индияның Премьер-Министри Индира Ганди ол хуралга киришкён.

Индия Республиканың оралакчы-президентиэн д-р Г. С. Патхак хуралды ажыктыышаан, Л. И. Брежневке байыр чедиртен сөстерии чугаалаан.

Д-р Г. С. ПАТХАКТЫҢ чугаазы

Индияның парламент кежигүнериниң болгаш чонунуң мурнундан мааа Силерге байыр чедирери меңээ улуг алдар деп айыткаар-дыр мен, дээрги Чиигине секретарь. Индияның эң-не быжыг найыралчы харылзааны тутканы, бистиң өөрүшкүүстүң болгаш чоргааралывысты хайныктырган чүрттүң өндүр болгаш хүндүлүг удуртухчузу болгаш Индияның шынчы өөнүү кылдыр көрүп, Силерге чүректиң ханызындан ыңыг байырны чедирип тур бис. Бистиң чурттувуска Силериниң аян-чоруудар бистиң ийи чурттарывыстың 800 миллион чурттакчы чонун каттыштырып турар харылзааларны улам ыңай хамыладырынга болгаш сырый каттыштырарынга төөгүлүг салыышкын болуп артар.

Дээрги Чиигине секретарь! Француз революциязының үезинден бээр үеде бодунуң ужур-дузазының, эрткен бергелериниң болгаш кижи төрелгетенге үнелиниң талазы-биле бодалдың кандыг-даа ужугуушкунундан артык улуг чаагай, бүгү-делегей төөгүзүнде өндүр улуг болуушкуинарның бирээзи кылдыр бистиң хүйдүлүг баштыңчывыс Джавахарлал Неруның 1927 чылдала үнелеп чугаалааны Улуг Октябрь революциязының идеяларының салдарынга дадыккан шилгарангай ажылдакты болгай Силер. Джавахарлал Неру ынчан дараазында сураглыг сёстерии немээн. 1917 чылдың революциязының хостап үндүрген эрестиг күштери төнмээн, олар төөгүнү тургускан, төөгүнү тургузарын уламчылап турар болгаш оларны кым-даа хүлээп көрбейн барып шыдазас деп ол чугаалаан.

ССРЭ-ниң 50 чыл оюнуң байырлалында Москвага чораанымны сакты-дыр мен. Ол үеде Силерниң чүртүңарга таварышкан улуг когаралдар дугайы ынчан сагыжымга база-ла кергеи. Силерниң чүртүңарга берге үеде бүгү дайынны солдат болуп эрткен Силериниң ролюңарны магадаан бис.

Бо хүннерде Совет Эвилели бүгү делегейде күчүлүг күш болуп турар. Совет Эвилелиниң даштыкы политиказы, Индияның даштыкы политиказы ыыкаш, делегейге тайбыңны быжыглаарыиче, күрүнелер араазынга тайбың кады ажылдажылганы хөгжүдеринче, империализмге, колониализмге болгаш неоколониализмге удур демиселдии турар улустарга деткимче көргүзеринче, боттарының чурттарының политиктиг болгаш экономиктиг хамаарышпас чоруун быжыглаарыиче угланганы ынчангаш улам-на чугула болуп турар.

Бистиң ийи чурттарывыстың араазында кады ажылдажылга хөй адырны хаара тудуп турар. Индияга таварышкан барык-ла бүгү бергелер үезинде аңаа Совет Эвилелиниң принципиалдыг деткимчеин көргүскеин бистиң чуртувус ханыы-биле медереп билип база өөрүп четтириишкинии илергейлеп турар. Совет Эвилелиниң чонунуң болгаш чазаанын 1971 чылда көргүскеи ынакшылы болгаш деткимчеин биске эң-не уттундурбас. Индияның индустриализация болгаш бот-хандыртынар талазыбыле дешилгени чедип алырынче угланган күженишкиниге Совет Эвилели экономиктиг улуг салыышкынны кылган. Ол кады ажылдажылганың тодаргай чижектери — металлургия, машина тудуушкуну, энергетика, нефть чыдар черлерии шинчилеп тывары болгаш нефть болбаазырадылгазы ыыкаш улегпүрүүң янзы-бүрү адырларында туткан ыыдыг бүдүрүлгелерии бөгүн көрүп турар-дыр бис.

Бистиң ийи чурттарывыстың араазында кады ажылдажылга кезээде дең эргеге, суверенитеттиг болгаш бот-бодунга ажыктыг үндезиннерге тургустуруп келген. Индий-совет найырал болза тургустунган байдалдарга хамаарыштыр бодалдар аайы-биле өскерилип турар кандыг-бир болуушкун эвес. Бистиң улустарывыс болгаш бистиң күрүнелеривис эң-не берге үелерде безин кады туружуп келгенивер, чүге дизе бистиң найыралывыс үр үениң сонуургалдарынга дүүштүр тургустунуп турар.

Ийи чыл бичии-ле ажыг үе бүрүнгаар Индия биле Совет Эвилели Тайбың, найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында керээ чарган. Ол керээ болза, бистиң ийи чурттарывыстың араазында чоок болгаш найыралчы харылзааларның он-оон чылдарда хөгжүлдезиниң үре-түнели болгаш дээди чадазы болур. Ол документиде бистиң ийи күрүневистиң араазынга найы-

(Төнчүзү 2-ги арында).

Квартал төнүп турда

КЫЗЫЛДА БОЛГАШ РАЙОННАРДА

УТКУШТУР ПЛАН

Мосаваның мурнакчы бүдүрүлгелериниң болгаш «Тыва дас-дүгү» комбинаттың ажылчыларының эгелээшкинии Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажылагый черинің коллективин деткээн. 1973 чылда чедип алган чедишкиннериниге үндезилээш, 1974 чылга утказтур планны ажылдап кылган. Ук планда куш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери, техниканы чөп ажыглаары, беш чылдың планын хуусаа бетинде күүседирии дээш коллективтиң бүгү күүлүү мөөнээрии көрдүнген.

Коллектив продукция бүдүрериниң он айлар планын 1974 чылдың октябрь 10-да күүседир, чыл планындан ажыр 100 мун рубльдик продукциязын бүдүрер дээш шиитпирлээн. Бүдүү ыяжын кезер болгаш үндүр сөөртүрүүң тоску беш чылдың дөрт чылдарының планын үш чыл он айларда күүседири көрдүнген.

Чыл дургузунда 15 мун калозатт-шак электроэнергияны болгаш он тонна кывар-таар материалдарны хамнап алырын утказтур планда айыткан.

Д. ЕНДАН.

МУРНАКЧЫ УЧАСТОК

Кызылда районнар араазының «Сельхозтехника» каттыжышкынының фермалар, тараа арыглаар пунктуларын болгаш өске-даа черлерге механизация ажылдарын кылыр участоктуң ишчилери шиитпирлинг үшкү чылдың он айларында эки көргүзүглерни чедип алган, коллективте социалистиг чарышты тиилекчиэн болган.

Участоктуң ажылчыннары бо үениң иштинде 174 мун рубльдан монтаж ажылдарын кылыр планын 202,6 мун рубль чедирген.

Николай Монбужаанның удуртуп турар участогунда үш бригада бар. Юрий Иванович Гарифулиниң бригадазы чарышка киришкеш, эки көргүзүглерлиг болган. Олар Тандыда «Тиилелге» совхозтуң төп шаңында шакта 20 тонна тараа арыглаар пунктуунуң монтаж ажылдарын бо хүннерде доозар четкен.

Бояндур Хачатуряның бригадазының ат-сураа Кээ-Хем районнуң ажыл-ишчилериниге билдингир. Коллектив «Бурултаар» совхозта тараа арыглаар комплекстиң монтаж ажылдарын октябрьда доозкан. Күш-ажылга ынак коллектив ол-ла районнуң «Кызыл тук» совхозунуң 1000 баш хаван кирер кажаазын механизастаарының ажылдарын кылып турар. Оон соонда «Бүрен» совхозтуң 400 баш хаван кирер кажаазын механизастаарынче киритпейлер.

К. ОЮН.

ХОЙНУ ӨСТҮРЕР

Барыын-Хемчик районнуң «Шекпээр» совхозтуң Биче-Тей салбырында коммунистиниң болгаш комсомолчуларының каттыжкан хураллы болган. Анаа «СЭКП обкомунуң X плепумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар хемчеглер дугайында» совхозта партком секретары В. Монгуш илеткел кылгаш, салбырның коммунистериниң болгаш комсомолчуларының хой ажылын өстүрериниге киржилгезин, сорулгаларын тодаргай чугаалаан.

Совхозтуң кол зоотехниги Василий Игнатьев, хойжулар Сюржак Күр-Седи Монгуш Мыңза болгаш өскелер-даа санал бергеш, хой ажылынга комсомолчуларыны болгаш аныктарны калбаа-биле киришгерерии чүгулалап айыткан.

Хой ажылын салбырга өстүрериниче угланган хемчеглерии хурал хүлээп алган. Ында хойну 20 мун баш турганындан 37 мун баш чедирери көрдүнген.

О. МОНГУШ.

ПЛАНЫН КҮҮСЕТКЕН

Улуг-Хем районнуң колхоз, совхозтарының сүт-бараан фермаларының ажыл-ишчилери тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында кызымак ажылдааннар. Олар күрүнеге сүт садарының планын 103,5 хуу күүсеткен. Амгы үеде хүлээгеледе айыткан сүт садарын шалыжыя уламчылап турар.

Сүт бүдүрерин «Х Улуг хурал» колхозтуң, «Улуг-Хая» совхозтуң саанчыларын көвүдеткен, ынчангаш бо ийи ажыл-агый күрүнеге сүт садарының даалгазын хуусаа бетинде боттандырган.

Б. МААДЫ.

КҮРҮНЕЛЕР АРАЗЫНГА БЫЖЫГ ТАЙБЫҢ БОЛГАШ ТАЙБЫҢ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА ДЭЭШ

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

(Уланчызы. Эгези 1-ги арында).

ралды болгаш кады ажылдажылганы хөгжүдерин дорт айытпышаан, бодунуң даштыкы политиказының талазы-биле бистиң чурттарывыстың кезээде удуртулга болдуруп келгеним — национал хамаарышпас чорукту чаалап алган үезивиден бээр чорудуп келген. Бистер ол принциптерни өске-даа чурттар-биле бодувустуң харылзааларывыска ажыглаарывыска күжениишкинивисти үндүреринге чайгылыш чок шиитпирлиг бис. Кымга-даа каттышпас чорукту делегейге тайбыңны болгаш тазырымчалыг байдалды тургузарын хандыраринга болгаш дүшкүүрлүг чорукту чавырылдыраринга салыышкыны киририп шыдаар политиже кылдыр Совет Эвилелиниң көрүп турарыныңг үжүр-дузазын бис бедип-биле үнелеп турар бис.

Бо төп залга хөй-хөй күрүнелерниң башкылары-биле үзүлдүрүп, бодувустуң харылзаалажыышкынывыс, бодунуң даштыкы политиказының талазы-биле ажыл-чорудулгазының үндезини болу берген Тайбың программазы чогум-на олче уланган.

Ол сорулгаларны шиитпирлээрин, Тайбың программазын амыдыралга боттандырарын чүге ол хире улуг үжүр-дузалыг деп көрүп турар бис?

Чаа нииттелдиң тургузарының талазы-биле дыка улуг хемчээлдиг планнарны боттандырып чорудар төлээде, Совет улуска тайбың, делегейниң хостуг-шөлээн байдалы, оске күрүнелер-биле кайы-кайызынга-даа ажыктыг экономиктиг болгаш эртем-техниктиг харылзаалар херек. Ол өске-даа улустарга, чер кырында-ла бүгү улустарга база херек. Бир эвес бо херекти улам калбаа-биле, төөгүге кедилиг үеге хамаарыштыр көөр болза, делегей харылзааларының бүгү хөгжүлээн, а ол ышкаш кижи төрелгетен нииттелиниң төөгүзүнүң-даа хөгжүлдези чогум кандыг орук-биле чоруурул деп айтырыг тургустунуп келир.

Соолгу чээрби беш чылдың дүржүлгазы чоруп болур оруктарның бирээзин көргүскем. Мен «соок дайынга» хамаарыштыр чугаалап тур мен. Ол чогум үү чүвеге чедиргенил? Ол делегейни бот-боттарынга удурланышкак шериг-политиктиг болүүтлениишкинге башкаланыышга чедирген. ол дыка хөй чурттарның иштики амыдыралын сандараткан. Оон ээ-не каржы-дошкун үржүү болза кижи төрелгетенин хелбээзинбиле узуткаарыкшыг чепсектеринин санап четпес хемчээлдиг кылдыр өскенил ол болган. Кижиниң буянныг үгаан-бодалының эң-не кайгамчыктыг чаагай чедишкиннерин аразынга кыдыраткан. Оон ээ-не каржы-дошкун үржүү болза кижи төрелгетенин хелбээзинбиле узуткаарыкшыг чепсектеринин санап четпес хемчээлдиг кылдыр өскенил ол болган. Кижиниң буянныг үгаан-бодалының эң-не кайгамчыктыг чаагай чедишкиннерин аразынга күш кылдыр хуулдырының хоралыг аргазын ол база көргүскен. Маңаа холбаштыр моңге назылаар сүнезинң бээр суксуунну чүге өлүрткен кижиниң бажының сөөгүнден кылган аяктан ижерин күзээр араатаязыг бурганга капитализм үезинде депшилгенил Карл Марктың дешээн состерин маңаа черле канчап сагынмас боор!

Ол «соок дайын» ынчан ындыг-ла кончуг «соок» база болбайн турган. Империалистерниң болгаш колонизаторларның коммунизмге удур демисежиниче кыйгыыл-биле өөскүдүп тургулааны ёзулуг дайыннар аңаа бо-ла чаржалажы бээр турган. «Соок дайын» эң-не калчаа-дерзин реакцияның өөскүүр үндезинин салбышаан, улустарның социал депшилгезинге шаптыктап, колониализмден хосталган дыка хөй чурттарның хамаарылга чок политиканы чорударынга шаптыктап турган.

Ол, бүгү чүүлдериниң хамыызынга артарын күзээннерни безин харангы-бүргет хат-шуурган-биле бир дөмей, бодунуң кавызынче хадра тудуп, бистиң бөмбүрзектиң кыында бүгү-ле байдалды дүмбей хөлегези-биле дутпап турган.

Делегейге ядролуг дайын, чаңгыс эвес удаа хес кырынга кээп тургулаан. Ындыг кеш кырында келген чоруктуң дыка-ла улуг орааллажыышкынныг болуушкунунуң Европа дээш ол-ла бодунуң чоруурун күзевейн турар болгаш бүгү кижи төрелгетенинң ол орук-биле чоруурун күзевейн турар бис. Оон өске оруктуң — чурттар аразында харылзаалары чазалдыраның, империалистиг политиканың турускан дайын болгаш дүшкүүрлүг байдал одагларын үзүткаарының, бүгү күрүнелерниң социал тургузуунда хамаарылга чокка оларның аразынга делгереңгей, дең эрелиг дем каттыштырып ажылдаарын калбартыраның орууның барын билип турар бис. Бижиг тайбың болгаш күрүнелер аразынга тайбың дем каттыштырып ажылдаары национал хосталганың социал депшилгенин, чүүл-бүрү чурттар аразынга экономикэ талазы-биле дең эрелиг эвес байдал бар турар, канчап-даа тааршыпас ындыг чорукту ажыл эртеринң—оон өскедаа чугула хөй-хөй сорулгаларын шиитпирлээринге улам даштыкы политиканы Индия Коммунистиг партиязының XXIV съездизининң ажылдап кылганы болгаш бистиң күрүнеңиң даштыкы политика талазы-биле ажыл-чорудулгазының үндезини болу берген Тайбың программазы чогум-на олче уланган.

Ол сорулгаларны шиитпирлээрин, Тайбың программазын амыдыралга боттандырарын чүге ол хире улуг ужур-дузалыг деп көрүп турар бис?

Чаа нииттелдиң тургузарының талазы-биле дыка улуг хемчээлдиг планнарны боттандырып чорудар төлээде, Совет улуска тайбың, делегейниң хостуг-шөлээн байдалы, оске күрүнелер-биле кайы-кайызынга-даа ажыктыг экономиктиг болгаш эртем-техниктиг харылзаалар херек. Ол өске-даа улустарга, чер кырында-ла бүгү улустарга база херек. Бир эвес бо херекти улам калбаа-биле, төөгүге кедилиг үеге хамаарыштыр көөр болза, делегей харылзааларының бүгү хөгжүлээн, а ол ышкаш кижи төрелгетенин нииттелиниң төөгүзүнүң-даа хөгжүлдези чогум кандыг орук-биле чоруурул деп айтырыг тургустунуп келир.

Соолгу чээрби беш чылдың дүржүлгазы чоруп болур оруктарның бирээзин көргүскем. Мен «соок дайынга» хамаарыштыр чугаалап тур мен. Ол чогум үү чүвеге чедиргенил? Ол делегейни бот-боттарынга удурланышкак шериг-политиктиг болүүтлениишкинге башкаланыышга чедирген. ол дыка хөй чурттарның иштики амыдыралын сандараткан. Оон ээ-не каржы-дошкун үржүү болза кижи төрелгетенин хелбээзинбиле узуткаарыкшыг чепсектеринин санап четпес хемчээлдиг кылдыр өскенил ол болган. Кижиниң буянныг үгаан-бодалының эң-не кайгамчыктыг чаагай чедишкиннерин аразынга күш кылдыр хуулдырының хоралыг аргазын ол база көргүскен. Маңаа холбаштыр моңге назылаар сүнезинң бээр суксуунну чүге өлүрткен кижиниң бажының сөөгүнден кылган аяктан ижерин күзээр араатаязыг бурганга капитализм үезинде депшилгенил Карл Марктың дешээн состерин маңаа черле канчап сагынмас боор!

Ол «соок дайын» ынчан ындыг-ла кончуг «соок» база болбайн турган. Империалистерниң болгаш колонизаторларның коммунизмге удур демисежиниче кыйгыыл-биле өөскүдүп тургулааны ёзулуг дайыннар аңаа бо-ла чаржалажы бээр турган. «Соок дайын» эң-не калчаа-дерзин реакцияның өөскүүр үндезинин салбышаан, улустарның социал депшилгезинге шаптыктап, колониализмден хосталган дыка хөй чурттарның хамаарылга чок политиканы чорударынга шаптыктап турган.

Ол, бүгү чүүлдериниң хамыызынга артарын күзээннерни безин харангы-бүргет хат-шуурган-биле бир дөмей, бодунуң кавызынче хадра тудуп, бистиң бөмбүрзектиң кыында бүгү-ле байдалды дүмбей хөлегези-биле дутпап турган.

Делегейге ядролуг дайын, чаңгыс эвес удаа хес кырынга кээп тургулаан. Ындыг кеш кырында келген чоруктуң дыка-ла улуг орааллажыышкынныг болуушкунунуң Европа дээш ол-ла бодунуң чоруурун күзевейн турар болгаш бүгү кижи төрелгетенин ол орук-биле чоруурун күзевейн турар бис. Оон өске оруктуң — чурттар аразынга харылзаалары чазалдыраның, империалистиг политиканың турускан дайын болгаш дүшкүүрлүг байдал одагларын үзүткаарының, бүгү күрүнелерниң социал тургузуунда хамаарылга чокка оларның аразынга делгереңгей, дең эрелиг дем каттыштырып ажылдаарын калбартыраның орууның барын билип турар бис. Бижиг тайбың болгаш күрүнелер аразынга тайбың дем каттыштырып ажылдаары национал хосталганың социал депшилгенин, чүүл-бүрү чурттар аразынга экономикэ талазы-биле дең эрелиг эвес байдал бар турар, канчап-даа тааршыпас ындыг чорукту ажыл эртеринң—оон өскедаа чугула хөй-хөй сорулгаларын шиитпирлээринге улам даштыкы политиканы Индия Чиңгине секретарь Ынчалзажок бөгүн бис делегейде өндүр болгаш өттүр көрүүшкүнүг баштыңчыга байыр чедирбишаан, бистиң бөмбүрзээвиске найыралды болгаш тайбыңны, хөгжүдер дээш Силерниң могаг чок күжениишкиннерни улуг сонуургал болгаш магадаашкын-биле хайгаарап турар бис. Ол ышкаш Индияның өндүр болгаш шынчы өнүгүү дээш Силерге байыр чедирип тур бис. Чогум-на ынчангаш бо хүн бистиң сагыш-сеткиливиске үр үениң иштинде артып калыр.

Бистиң парламентиниң кежигүннериниң мурнунга чүве чугаалаарынче Силерни улуг дээргн Чиңгине секретарь. Ынчалзажок бөгүн бис делегейде өндүр болгаш өттүр көрүүшкүнүг баштыңчыга байыр чедирбишаан, бистиң бөмбүрзээвиске найыралды болгаш тайбыңны, хөгжүдер дээш Силерниң могаг чок күжениишкиннерни улуг сонуургал болгаш магадаашкын-биле хайгаарап турар бис. Ол ышкаш Индияның өндүр болгаш шынчы өнүгүү дээш Силерге байыр чедирип тур бис. Чогум-на ынчангаш бо хүн бистиң сагыш-сеткиливиске үр үениң иштинде артып калыр.

Бистиң парламентиниң кежигүннериниң мурнунга чүве чугаалаарынче Силерни улуг дээргн Чиңгине секретарь. Ынчалзажок бөгүн бис делегейде өндүр болгаш өттүр көрүүшкүнүг баштыңчыга байыр чедирбишаан, бистиң бөмбүрзээвиске найыралды болгаш тайбыңны, хөгжүдер дээш Силерниң могаг чок күжениишкиннерни улуг сонуургал болгаш магадаашкын-биле хайгаарап турар бис. Ол ышкаш Индияның өндүр болгаш шынчы өнүгүү дээш Силерге байыр чедирип тур бис. Чогум-на ынчангаш бо хүн бистиң сагыш-сеткиливиске үр үениң иштинде артып калыр.

Бистиң парламентиниң кежигүннериниң мурнунга чүве чугаалаарынче Силерни улуг дээргн Чиңгине секретарь. Ынчалзажок бөгүн бис делегейде өндүр болгаш өттүр көрүүшкүнүг баштыңчыга байыр чедирбишаан, бистиң бөмбүрзээвиске найыралды болгаш тайбыңны, хөгжүдер дээш Силерниң могаг чок күжениишкиннерни улуг сонуургал болгаш магадаашкын-биле хайгаарап турар бис. Ол ышкаш Индияның өндүр болгаш шынчы өнүгүү дээш Силерге байыр чедирип тур бис. Чогум-на ынчангаш бо хүн бистиң сагыш-сеткиливиске үр үениң иштинде артып калыр.

Хүндүлүг дээргн оралакчы Президент!

Хүндүлүг дээргн Премьер-Министр!

Палаталар дартгалары, хүндүлүг дээргээлер!

Хүндүлүг парламент кежигүннери!

Мен маңаа, хамыктың мурнунда, силериниң, чурттуңарның дээды хоойлужудулга органы —Индия Республиканың Парламентизинге чүве чугаалаар арганы болганым дээш өөрүп четтиришкинни илередир бодаан мен. Индияның политиктиг амыдыралынга Парламентиниң ойнап турар чугула ролю мендээ эки билдингир.

Бо тавырылганы ажыглап алгаш, бодумнуң эштеримниң — ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң кежигүннеринден, бүгү совет парламентарийлерден силерге чүректиң ханызындан байыр чедирип, эки чүүлдерни күзээривисти илередип тур мен.

Хүндүлүг өөнүктер!

Бистер силериниң чуртта республиканың Премьер-Министри дээргн Индира Гандиниң хүндүлеп чаланыш ёзугаар келген бис. Бистер ол чалалганы сагыш-сеткивливис ханызындан хүлээп алганывысты силерге чугаалаар ужурлуг мен.

Совет Эвилели Индия-биле найыралды быжыглаары, оон-биле харылзааны бүгү талалыг хөгжүдеп улуг ужур-дузалыг деп көрүп турар.

Бо талазы-биле бистиң чурттар аразынга тайбың бүүнүң чаагай кожа-хелбээ харылзаалары высты шаг-шаандан тура туруп келген төөгүлүг чанчылдары биче эвес ролдуг ойнап турар. Ындыг харылзаалар дайынпар болгаш меслдежиишкиннер-биле чаңгыс-даа катап үреттиниң көрбээн. Совет-индий харылзааларның бүгү дургузунда бистиң улустарның бот-боттарын хүндүлеп, эп-сеткил каттыштырар чорууу өзүп, улам быжыглып келген.

Совет кижилер индий улустуң бодунуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш демиселиниң талазынга үргүлчү туржуп, ону чалбыштыг сеткил-биле деткип, оон чедиишкиняериңге өөрүп келген. Бистиң чүс чылдың эгезинделе Совет күрүнеңиң үндезилекчизи В. И. Ленин Индияга колонизаторларның кара-туразында үүлгедиишкиннерин шыңгыызы-биле сойгалап, индий улустуң күжүнге ханызыбиле бүзүрел, колониалдыг тергиндээшкиннин буурап дүжериниң чайлаш чогум баш удур биинп, чугаалап турган.

Индий улус, оон шылгарангай баштыңчылары-даа боттарычың талазынган бистиң революциявысты, Совет чуртка чаа, нииттелдиң тургузарын чалбыштыы-биле сонуургап турганын билир бис. Джавахаррлал Неру: «Улуг Ленининң чагыын ёзугаар, Россия келир үеже эгелеп кирген»—дер, демдеглеп турган.

Бистиң чурттарывыс аразынга соолгу үеде политиктиг, экономиктиг болгаш культурлуг харылзааларның чедишкиннигг хөгжүп келгенинден бот-боттарын хүндүлеп көөрүнүң ындыг сагыш-сеткил илередиишкини улам-на быжыккан.

Бистиң чурттарның даштыкы политиказының тайбыга ханы инакшылдыг, чорук бистиң күрүнеңиң даштыкы политика талазы-биле ажыл-чорудулгазының үндезини болу берген Тайбың программазы чогум-на олче уланган.

Ол сорулгаларны шиитпирлээрин, Тайбың программазын амыдыралга боттандырарын чүге ол хире улуг ужур-дузалыг деп көрүп турар бис?

Чаа нииттелдиң тургузарының талазы-биле дыка улуг хемчээлдиг планнарны боттандырып чорудар төлээде, Совет улуска тайбың, делегейниң хостуг-шөлээн байдалы, оске күрүнелер-биле кайы-кайызынга-даа ажыктыг экономиктиг болгаш эртем-техниктиг харылзаалар херек. Ол өске-даа улустарга, чер кырында-ла бүгү улустарга база херек. Бир эвес бо херекти улам калбаа-биле, төөгүге кедилиг үеге хамаарыштыр көөр болза, делегей харылзааларының бүгү хөгжүлээн, а ол ышкаш кижи төрелгетенин нииттелиниң төөгүзүнүң-даа хөгжүлдези чогум кандыг орук-биле чоруурул деп айтырыг тургустунуп келир.

Соолгу чээрби беш чылдың дүржүлгазы чоруп болур оруктарның бирээзин көргүскем. Мен «соок дайынга» хамаарыштыр чугаалап тур мен. Ол чогум үү чүвеге чедиргенил? Ол делегейни бот-боттарынга удурланышкак шериг-политиктиг болүүтлениишкинге башкаланыышга чедирген. ол дыка хөй чурттарның иштики амыдыралын сандараткан. Оон ээ-не каржы-дошкун үржүү болза кижи төрелгетенин хелбээзинбиле узуткаарыкшыг чепсектеринин санап четпес хемчээлдиг кылдыр өскенил ол болган. Кижиниң буянныг үгаан-бодалының эң-не кайгамчыктыг чаагай чедишкиннерин аразынга күш кылдыр хуулдырының хоралыг аргазын ол база көргүскен. Маңаа холбаштыр моңге назылаар сүнезинң бээр суксуунну чүге өлүрткен кижиниң бажының сөөгүнден кылган аяктан ижерин күзээр араатаязыг бурганга капитализм үезинде депшилгенил Карл Марктың дешээн состерин маңаа черле канчап сагынмас боор!

Ол «соок дайын» ынчан ындыг-ла кончуг «соок» база болбайн турган. Империалистерниң болгаш колонизаторларның коммунизмге удур демисежиниче кыйгыыл-биле өөскүдүп тургулааны ёзулуг дайыннар аңаа бо-ла чаржалажы бээр турган. «Соок дайын» эң-не калчаа-дерзин реакцияның өөскүүр үндезинин салбышаан, улустарның социал депшилгезинге шаптыктап, колониализмден хосталган дыка хөй чурттарның хамаарылга чок политиканы чорударынга шаптыктап турган.

Ол, бүгү чүүлдериниң хамыызынга артарын күзээннерни безин харангы-бүргет хат-шуурган-биле бир дөмей, бодунуң кавызынче хадра тудуп, бистиң бөмбүрзектиң кыында бүгү-ле байдалды дүмбей хөлегези-биле дутпап турган.

Делегейге ядролуг дайын, чаңгыс эвес удаа хес кырынга кээп тургулаан. Ындыг кеш кырында келген чоруктуң дыка-ла улуг орааллажыышкынныг болуушкунунуң Европа дээш ол-ла бодунуң чоруурун күзевейн турар болгаш бүгү кижи төрелгетенин ол орук-биле чоруурун күзевейн турар бис. Оон өске оруктуң — чурттар аразынга харылзаалары чазалдыраның, империалистиг политиканың турускан дайын болгаш дүшкүүрлүг байдал одагларын үзүткаарының, бүгү күрүнелерниң социал тургузуунда хамаарылга чокка оларның аразынга делгереңгей, дең эрелиг дем каттыштырып ажылдаарын калбартыраның орууның барын билип турар бис. Бижиг тайбың болгаш күрүнелер аразынга тайбың дем каттыштырып ажылдаары национал хосталганың социал депшилгенин, чүүл-бүрү чурттар аразынга экономикэ талазы-биле дең эрелиг эвес байдал бар турар, канчап-даа тааршыпас ындыг чорукту ажыл эртеринң—оон өскедаа чугула хөй-хөй сорулгаларын шиитпирлээринге улам

Хөй чүвенп үкаап билир кылдыр улустарны болгаш политиктерни кичээндирген ийи делегей дайынының ханныг дүржүлгазын европа күрүнелери көрүп эрткеш, буржуазтыг Европаның реалистиг сагышбозаалдыг болуктериниге билдингей, детяткен, социалистиг чурттарның тайбыга ынакшылдыг политиказының шудургу күжениишкиннериниң ачызында керек кырында ниити мыидыг түнелди ам-на кылган: европа айтырыгларын шиитпирлээринге дайын, ылаңгыя ядролуг дайын канчап-даа тааршыпас арга кылдыр саналтынган турар үжүрлүг.

Ол бүзүрел социалистиг күрүнелериниң сөолгу чылдар дургузында Франция-биле, Германиялың Федеративтиг Республиказы-биле. Барыын Европаның өске-даа чурттары-биле чарып, ат салган керээлериниң, өске-даа чугула документилериниң үндезини болган.

Европа аайы-биле бот-боттарынга ажыктыг чаа харылзаалар-ның — тайбын кожа-хелбээ догуннаашкыының, бот-боттарынга ажыктыг кылдыр дем каттыштырып ажылдаар харылзааларның үндезинин дем каттыштырып тургаш ниит тургузуп алыр сорулганы ниити-европа төвүлел хураалынга боттарының мурнунга тургускан европа күрүнелери (АКШ-тың, Канаданың киржилгези-биле) Европаның хөй чүс чылларда эрткен бүгү төөгүзүнүң дургузунда эң баштай-ла ам коллективтиг күжениишкиннер үндүрүп ажылдап турар.

Күрүнелерге хүлээндириг бээр болгаш улустарны сорук кирер, ындыг тайбың харылзааларның, кады ажылдажылганың чогуур хоойлузун төлеп үндүрери — Европа күрүнелериниң ниитилел тургузуунуң ылгалдыын-даа, оларның кандыг-бир чүүлге хамаарыштыр боттарының национал эрге-ажыктары кылдыр санап турар чүүлдериниң карышкактыын-даа барымдаалап көөрге, бодавыже, белен эвес үүле болур. Ниити-европа төвүлел хураалында ынчангаш маргылдаалар болгаш чугаалажылгалар боол, дипломаттыг демисел чоруп турар. Ында элдепсинчиг чүве черле чок, ындыг апаар кылдыр баш бурунгаар угаазылап болур турган.

Бистиң санап турарывысты ёзугаар алырга, Европаның ниити күжениишкиннер-биле тудуп тургускан тайбыңның болгаш кады ажылдажылганың ора-сууру ам ол диптин бот-боттарынга удур туржуп турар шериг-политиктиг блоктар бөлүктериниң боттарынга ажыктыг эвес деп санап турарын бистер көрүп турар бис. Каттышкан Штаттарда ол бөлүктериниң ажыл-чорудулгазы, бистиң ханы бүзүреливисбиле алырга, америк улустуң ниити сонуургалдарынга дүүшпес болза-даа, ук бөлүктернин ажыл-чорудулгазы кайы хире идепкейлиглиг дээрзи билдингир.

Совет Эвилели-биле Каттышкан Штаттарның аразында харылзааларны экижидер, чогумчалыг агымче күрер талазы-биле 1972 болгаш 1973 чылдарда болган бедик деннелге эрткен совет-америк чугаалажышкыннарының түннелдери ол ийи чурттуң улустарының үр үеделги сонуургалдарынга болгаш бүгү-ниити тайбының эрге-ажыктарынга дүгжүп турар. Боттуг политиканың ол тайбың чаалап алышкынын кым-даа үзүткап шыдавас дээрзинге Совет Эвилелиниң бижиг бүзүрелдиин чугаалаарын чөпшээреп көрүпер, эргим эштер!

Совет Эвилели чавырлышкынның болгаш тайбың кады ажылдажылганың оруу-биле моон соңгаар-даа бурунгаарлаар. Америк тала база-ла бо талазы-биле хөделир боор деп күзелдиг бис.

Хүндүлүг парламент кежигүннери!

Делегей амыдыралында боол турар боттуг өскерлиишкиннерниң хажыызынга Улуг Азия диптиң чыдып калбайн турарын сеткил ханып демдеглеп турар бис. Чавырлышкынның болгаш улустар аразының харылзааларын чогумчударының локомотиви Азияда база-ла хөделип чорупкан болгаш дүргелеп эгелээн.

Азияда байдал нарын болуп артын турарында маргылдаа чок. Мында пушкалар ам-даа дагжап, патриоттарның ханы токтуп турар, Мында чиңгир чөрүлдээлер. шиитпирлеттинмээн улуг айтырыглар болган күрүнелер аразының маргылдаалары, шыңгыы дүшкүүрлүг чоруктарның одаглары ам-даа эвээш эвес.

Ынчаныыже боттуг өскерлиишкиннер бар болуп турар.

Империалистиг агрессияга удур демиселге Совет Эвилелиниң, тайбыга ынакшылдыг бүгү күш-ниң, оларның аразында Индийнын деткимчезинге даянган вьетнам улустуң улуг тинлелгелериниң түнелинде Вьетнамга дайынның доостуруп чедип алганы маңаа кайгамчык рольдуг болган. Азия диптке байдалды экижидериңге эргежок чугула таарымчалыг байдал оортан тургустунуп келген деп чүве улам-на тода болуп кел чыдар.

Ол-ла боттуг өскерлиишкиннің өске-даа тургустунган чугула кезектери — Мурнуу Азияда байдалдың дыка экижээни болгаш Азия улустарының өг-бүлезиниң дең эрелиг киржикчизин кылдыр хамаарышпас Бангладеш күрүнеиниң тургустунганы болур, ол дээрге Азия күрүнелериниң аразында калбарып орар кады ажылдажылга-дыр. Диптке байдалды экижидерниңң херээнге ажыктыг салыышкын Корейни тайбын, демократтыг каттышпастырар дугайында Корей Улус-Демократтыг Республиканың сураглыг сапылдары болган.

Бижиг тайбыны чедип алырынып. иштики хөгжүлдениң чугула сорулгаларын шиитпирлээринче ол чурттарның күжениишкиннерин мөөнээрнинге таарышкан туруштуг байдалды маңаа тургузарының боттуунга бүзүрел Азия чурттарында бижиглып турар. Азия күрүнелериниң айыыл чок турар байдалын таарышырарынга болгаш бижиглаарынга чедирер чамдык-даа; ниити-даа практиктиг арганы болгаш тодаргай хемчегерни дилеп тывары күштелип турар. Ам чогум-на харын ол айтырыгларны долгандыр Азияның хөйниитизиниң бодалы ажылдап турар болгаш оңу улуг чаалап алышкын күлдыр санап турар бис.

Чижээлээрге. Мурнуу-Чөөн Азияны нейтрализастаарының, Мурнуу Азия күрүнелериниң аразынга чаагай кожа-хелбээ кады ажылдажылганы хандырып болгу дег харылзаа байдалдарның хевирлерин оларның дилеп тыварының идеязы. Индий океанны тайбыныың зоназы болдурар дугайында санал, девискээр аайы-биле кады ажылдажылга планнары чергелиг, Азияның келир үезиниң дугайында сагыш човаашкыны-биле сорук киргей солуу инициативалар эвээш эвес тыптып турар.

Азияга айыыл чок чорукту коллективтиг күжениишкиннербиле хандырарының идеязынга сонуургал база өзүп орар. Совет Эвилели ол идеяның бүзүреливисти илередип, ооң чүүлдериниң көрүпер бүрүзүнүң салыышкыны чугула. Делегей аммдыралынга кайгамчык улуг рольду ойнап турар Индия-биле Совет Эвилели ышкаш мындыг чурттарның салыышкыны база болбайн аан.

Делегейниң амгы байдалының нарыныың, амгы үеде делегейде удурланышкак-күштериниң дыка хөйүнүң көрүнүктелдир көстүп турарының тодаргай илереэшкини болза, Чоокку Чөөн чүкке сөөлгү неделяларның болуушкуннары болган.

Кыска үеннң, ынчалза-даа кадыг-дошкун дайын сегиржип алышкынының соонда, ам-ында оожургал тургустунган. Дайын чорудулгазын соскаткан. Ынчалзажок дайын ортү ам-даа шиитпышаан, муным өлүрткен кижилериниң хөөрлери ам-даа чаа хевээр. мөөлдешкен армиялар боочөөзээ белен кылдыр туптуушаан, бот-боттарынга удур турун турар. Чаа хан төгүүшкүнүң болдурбас болгаш турум тайбыныы тургузар төлээде, дарый хемчегерни алган турар, үжүрлүг тодаргай-дыр. Ынчалзажок ону кылырда эткен үениң кичээндирини барымдаалаар херек.

Сөөлгү үеде Чоокку Чөөн чүкке болган болуушкуннардан кандыг түүмелерни кылып болурул?

Хамыктың мурнунда, частып болур айыылдыг байдалды Чоокку Чөөн чүкке моон соңгаар хевээр арттырып болбазын, агрессорну оон күш-биле эжелеп алган черлеринге моон соңгаар тургузуп болбазын чаа болган дайын ылап тодаргайбы-биле көргүскен. Бир эвес чоокку үеде тайбың ёзубиле шиитпирлээрии кылбас болза, бир эвес израиль агрессиянның бүгү үржүктарын үзүткап чок кылбас болза, Чоокку Чөөн чүкке чаа, уламна айыылдыг дайын частыышкыны кайы-даа үеде болу берип болур.

Араб делегей ам алды чыл мурнунда турганы ышкаш ындыг эвес дээрзин дайын чорудулгазы тодаргай көргүскен. Дайын чорудулгалары агрессияга таварышкан араб күрүнелериниң күжүнүң өскенин көргүскен болгаш Израильдиң чепсектиг күштериниң тинлеттирбезинин дугайынла хоозун тоол чугаамы үүл-ыйба дег кылдыр эстедир үрүпкен. Оон-биле кады делегей араб күрүнелериниң дээштиг сагыш-сеткил каттыштырылгазының херечизи болган, ол сагыш-сеткил каттыштырылгазы дайын-даа талазы-биле, ол ышкаш делегей ареназынга нииттелиниң эрге-ажыктарын камгалаар талазы-биле политиктиг болгаш экономиктиг хемчегерни боттандырарынга-даа илерээн.

Араб улустарның чөптүг дөмиселиңге Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның талазындан, Азияның, Африканың база өске-даа диптериңиң хөй-хөй күрүнелериниң талазындан сагыш-сеткил каттыштырылгазын болгаш найыралчы дузалаачының бедик үре-түнелдии база-ла практика кырынга бадыткаттынган. Израильдиң агрессия политиказының уламындан ону политика болгаш дипломатия талазы-биле ангылаар чорук бо хүннерде оңза тодаргайбы-биле илереп турар.

Оон-биле чергелештир, улустар аразының харылзааларын чогумчалыг болдурар, делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырлыдырар болгаш хамыктың мурнунда янзы-бүрү нииттелл тургузуглуг эң улуг күрүнелериниң аразында харылзааларны чогумчалыг болдурар талазы-биле сөөлгү чылларның дургузунда кылып чоруткан ажыл бүгү-ниити гайбынга кайы хире ажыктыг болганының база бир тодаргай бадыткалын сөөлгү неделяларның болуушкунары биске берген.

Сөөлгү 2—3 чылдарда илереп келген чавырлышкынның ол фактору делегейге чок турган болза, херек мырынай еске турар ийнк деп бодап эвээлеринге эгидип бээрн. Палестинаның араб чонунга хамаарыштыр чөптүг чорукту хандырары болгаш аңаа үндезилээш, араб күрүнелер биле Израиль күрүнемнин аразынга быжыг тайбың кожа-хелбээ догуннаашкыының база чаагай кожа-хелбээ чорук-тун фундаментизин салыры эргежок чугула. Оон башка аңаа тайбың-даа, шелээн чорук-даа болдунмас.

Ам болур чугаалажыышкынларның киржикчилеринге төөгүлүг харыысалга онаажып турар.

Совет Эвилелин алыр болза, Чоокку Чөөн чүкте оон кандыг-даа кара сагыштыг сонуургалдары чок. Бистин харын сонуургалывыс чүдел дээрге. Совет Эвилелиниң кызыгаарындан ырак эвеске турар делегейниң ол девискээринге адак сөөлүнде чогум-на быжыг, шыныыг тайбың тургустунарын күзеп турар бис. Ынчаарга Совет Эвилели аңаа идепкейлиг деткимчеңи көргүзер дээш, бодунуң талазындан бүгү чүүлдерни кылыр.

Чоокку Чөөн чүкте болуушкуннарга хамаарыштыр Индия республиканың ээлээн туружуп, араб улустарның шыныыг хереэзи шиитпирлиг болгаш чайгылыш чокка деткип турарын бис бедия-биле үнелеп турар бис.

Хосталганының сөөлүнде Индия чаныяк күрүнелериниң хамаарышпас даштыкы политиказынга орукту ажытканы дег, хөй чүүлдер талазы-биле чаартыкчы рольду ойнаан дээ чугаалап болур. Ол — Бандунг конференциязының — Африка, Азия күрүнелериниң империализмге удур бир-ле дугаар улуг шуулганының — эгелекчиленнин бирээзи болган. Индия каяа-даа каттышпас дээр шимчээшкинниң үнер дөзүнге турган болгаш оон депшилгелиг принциптериниң хевирлеттинерине идигни берген. Колониализмге база расизмге удур демисел, империалистиг шериг эвилелдеринге киришпези, национал хосталга дээш демисежиш турар улустарга дузалажыышкы, тайбынның болгаш тайбын кожа-хелбээ догуннаашкының принциптеринге бердингени — бо бүгү чүүлдер индий политиказынга бедик алдарны дүрүм ёзугаар чаалап берген.

Мурнуу Азияда байдалды чогумчударынга Индияның киирип турар улуг салыышкыны бүгүдеге билдингир. Бо девискээрниң бүгү күрүнелериниң аразынга чаагай кожа-хелбээ харылзааларны тургузарынга үндезинин салган чүгүлә дугуржулгалар алдарлыг күрүне ажылдакчызы болгаш чалбыштыг патриот дээргн Индира Гандиге баштаткан индий чазактың талазындан бүгүн билиишкинниң база идепкейлиг деткимчени ап турарын улуг сеткил ханыышкыя-биле демдеглеп турар бис.

Совет-индий найыралдың эргежок чугулазының болгаш ооң-биле кады совет-индий найыралды быжыглаарының чылдары болган. Бис янзы-бүрү харылзааларлаң эгелээш, Тайбың найыралдың болгаш кады ажылдажылга дугайында керээге үндезилеген эң-не хөй янзы алырларлыг ханы болгаш чоок кады ажылдажылганы чорудуп турар бис.

Бистиң чурттарывыстың аразында кады ажылдажылганы улам ынай хөгжүдериниң сорулгалары алдарлыг күрүне ажылдакчызы болгаш чалбыштыг патриот дээргн Индира Гандиге баштаткан индий чазактың талазындан бүгүн билиишкинниң база идепкейлиг деткимчени ап турарын улуг сеткил ханыышкыя-биле демдеглеп турар бис.

Совет-индий найыралдың эргежок чугулазының болгаш үре-түнелдиг болуруунуң идеязы Индияда-даа база Совет Эвилелиңде-даа чылдон-мил-

(Төнчүзү 3-кү арында).

КҮРҮНЕЛЕР АРАЗЫНГА БЫЖЫГ ТАЙБЫҢ БОЛГАШ ТАЙБЫҢ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА ДЭЭШ

ИНДИЯНЫҢ ПРЕМЬЕР-МИНИСТРИНГЕ АЛДАР КЫЛДЫР

ДЕЛИ (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев ноябрьның 29-та ССРЭ-ниң Индиядэ элчин черинге Индия Республиканың Премьер-Министри Индира Гандиге алдар болдурган дүштеки шайлалга тургускан.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Казахстанның КП ТК-зының бирги секретары Д. А. Кунаев, Индияда аян-чоруккa Л. И. Брежневти үдеп чоруур өскедаа кижилер аңаа бар турган.

Индий таладан даштыкы херектер мйнистри Свараи Сингх, министрлер кабинединиң өске-даа кежигүнери, Индий национал конгресс партиязының, Индиянын компартиязының удуртукчулары, политиктиг болгаш хөй-нинти көскү ажылдакчылар аңаа киришкен.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев аңаа чүве чугаалаан.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Хүндүлүг дээрги Премьер-Министр!

Эргим аалчылар!

Өөнүктер! Эштер!

Мында олуржуп турар совет кижилер бистер шуптувус дээрги Премьер-Министр Силерге болгаш Силерниң өөрүшкүлүү-биле байырны чедирип тур бис. Индий черге бистин аян-чоруувус дооступ бар чор, ынчангаш бисти өөрүшкүлүг хүндүлел-биле хүлээп алганы дээш, дээрги Премьер-Министр Силерге, Индияның чазаанга, бүгү индий улуска чүректин ханызындан бистиң өөрүп четтиргенивисти илередирге бөгүнгү кежигүнниң болгаш бодумнуң өмүнээмден силерниң аян-чоруувусларга хамаарыштыр чүректиң ханызындан бистиң өөрүшкүлүүвүстү илередирин чөпшээреп көрүнер. Ону бис үр-ле утпас бис.

Мындаагылар! Силер мынханызындан бистиң өөрүшкүвүстү илередир болганымга сеткил ханып чоргаарланып тур мен. Мындаагылар Силерниң бөгүнгү сорук кириикчи болгаш найыралчы чугааларны бедип-биле үнелеп, ол дээш үреткин ханызындан өөрүп четтиргенивисти илередирин чөпшээреп көрүнер. Ону бис үр-ле утпас бис.

Мындаагылар! Силер мынханызындан бистиң өөрүшкүвүстү илередир болганымга сеткил ханып чоргаарланып тур мен. Мындаагылар Силерниң бөгүнгү сорук кириикчи болгаш найыралчы чугааларны бедип-биле үнелеп, ол дээш үреткин ханызындан өөрүп четтиргенивисти илередирин чөпшээреп көрүнер. Совет Эвилелинге бистер база-ла ол угланыышкын-биле ажылдаарывысты силерге бүзүредип болур мен. Совет Эвилели биле Индияның аразында найыралды бүгү хемчеглер-биле быжыглаарыынче бистиң угланымышкывыс — быжыг болгаш өскерилбес угланышкын.

Хүндүлүг парламент кежигүнери, түнелинде силериң нүүрүнерде улуг индий улуска база катап байыр чедирерин, аңаа аас-кежиктиг болгаш чечектелиишкинни күзээрин мензээ чөпшээреп көрүнер.

Кичээнгей салганыңар дээш четтирдим.

Индарде Улусчу палатаның спикери Г. С. Дхиллон.

Г. С. ДХИЛЛОННУҢ чугаазы

Мындаагылар, дээрги Брежнев!

Дээрги дарга!

Дээрги Премьер-Министр!

Парламент кежигүннери болгаш өөнүктер!

Бисте чурттап турар 547 миллион кижиниң төлээлеп турар парламент кежигүннериниң болгаш бодумнуң өмүнээмден силерниң аян-чоруувусларга хамаарыштыр үреткин ханызындан өөрүп четтиргенивисти илередирин чөпшээреп көрүнер. Ону бис үр-ле утпас бис.

Мындаагылар! Силер мынханызындан бистиң өөрүшкүвүстү илередир болганымга сеткил ханып чоргаарланып тур мен. Мындаагылар Силерниң бөгүнгү сорук кириикчи болгаш найыралчы чугааңарны бедип-биле үнелеп, ол дээш

Пн.		3	10	17	24	31
Вт.		4	11	18	25	
Ср.		5	12	19	26	
Чт.		6	13	20	27	
Пт.		7	14	21	28	
Сб.	1	8	15	22	29	
Вс	2	9	16	23	30	

ДЕКАБРЬ

БО ЧЫЛДЫҢ СӨӨЛГҮ АЙЫНЫҢ БОЛУУШКУННАРЫ

ДЕКАБРЬ 1-ДЕ

1945 чылда Бүгү-делегейниң херээженнериниң демократтыг федерациязын тургускан.

Украин совет композитор Г. И. Майбороданың (1913) төрүттүнгеч хүнүнден бээр 60 чылы.

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеңниң көскү ажылдакчызы Н. А. Вознесенскийиниң (1903—1950) төрүттүнген хүнүнден бээр 70 чылы.

Совет актёр, ССРЭ-ниң улустуң артизи М. И. Царёвтуң (1903) төрүттүнген хүнүнден бээр 70 чылы.

ДЕКАБРЬ 2-ДЕ

Автоматтыг «Марс-3» деп совет станцияның аппарады космонавтика тӧлүүзүнде эң баштай Марс планетаның кырынга чымчак хондуруушкунуу кылган.

ДЕКАБРЬ 4-ТЕ

Австрали чогаалчы Катарина Причардтың (1883—1969) төрүттүнген хүнүнден бээр 90 чылы.

Италян физиолог, электри дугайында өөредигниң үндезилекчилериниң бирээзи Луиджи Гальванииниң (1737—1798) мөчээн хүнүнден бээр 175 чылы.

ДЕКАБРЬ 5-ТЕ

СССРЭ КОНСТИТУЦИЯЗЫНЫҢ ХҮНҮ

Финляндияның Коммунистиг партиязының Даргазы Аарне Сааринениң (1913) төрүттүнген хүнүнден бээр 60 чылы.

ДЕКАБРЬ 9-ТА

Совет математик Н. Н. Лузинииң (1883—1950) төрүттүнген хүнүнден бээр 90 чылы.

Механика талазы-биле совет эртемден А. И. Некрасовтуң (1883—1957) төрүттүнген хүнүнден бээр 90 чылы.

Француз химик Клод Бертолледиң (1748—1822) төрүттүнген хүнүнден бээр 225 чылы.

ДЕКАБРЬ 10-ДА

25 чыл мурнунда (1948) КНО-нуң Кол Ассамблеязы Кижиниң эргелериниң бүгүнниги декларациязын хүлээп алган.

55 чыл мурнунда (1918) БТКК-ныҢ Күш-ажыл дугайында хоойлуларының кодексизин парлаан.

ДЕКАБРЬ 12-ДЕ

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң сески чыыжының чедиги сессиязы ажыттынар.

Совет Эвилели биле Чехословак Социалистиг Республиканың аразында Найырал, бот-боттарынга дузалажыр болгаш дайын сөөлүнде кадыажылдажылга дугайында Кеҥээге (1943) ат салган хүнүнден бээр 30 чылы.

Москваның хореография училищезиниң (1773) үндезилеттинген хүнүнден бээр 200 чылы.

ДЕКАБРЬ 13-ТЕ

Совет шүлүкчү В. Я. Брюсовтуң (1873) төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылы.

ДЕКАБРЬ 15-ТЕ

Совет кинорежиссёр Ю. Я. Райзманның (1903) төрүттүнген хүнүнден бээр 70 чылы.

ДЕКАБРЬ 16-ДА

Литвага Совет эрге-чагырганың (1918) тургустунган хүнүнден бээр 55 чылы.

Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының (мурнунда турган Польшаның Коммунистиг партиязының — 1918) үндезилеттинген хүнүнден бээр 55 чылы.

ДЕКАБРЬ 17-ДЕ

Латвияга Совет эрге-чагырганың (1918) тургустунган хүнүнден бээр 55 чылы.

70 чыл мурнунда (1903) Райт алышкылар аэропланга баштайгы чедимчелиг ужуудушкуну кылган.

ДЕКАБРЬ 18-ТЕ

РСФСР-ниң Дээди Советиниң сески чыыжының алдыгы сессиязы ажыттынар.

Орус шүлүкчү С. Д. Дрожжининиң (1848—1930) төрүттүнген хүнүнден бээр 125 чылы.

ДЕКАБРЬ 19-ТА

1906 чылда СЭКП ТК-ныҢ Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ныҢ Чингине секретары Л. И. Брежневтиң төрүттүнген хүнү.

ДЕКАБРЬ 21-ДЕ

Совет режиссёр болгаш актёр, ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Н. Кедровтуң (1893) төрүттүнген хүнүнден бээр 80 чылы.

Француз энтомолог Жан Анри Фабрниң (1823—1915) төрүттүнген хүнүнден бээр 150 чылы.

ДЕКАБРЬ 22-ДЕ

Энергетик хүнү.

ДЕКАБРЬ 24-ТЕ

Поляк шүлүкчү Адам Мицкевичиниң (1798—1855) төрүттүнген хүнүнден бээр 175 чылы.

ДЕКАБРЬ 25-ТЕ

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң үшкү чыыжының чедиги сессиязы ажыттынар.

Орус шүлүкчү С. Д. Дрожжининиң (1848—1930) төрүттүнген хүнүнден бээр 125 чылы.

Белорус совет композитор Е. К. Тикоцкийниң (1893) төрүттүнген хүнүнден бээр 80 чылы.

ДЕКАБРЬ 26-ДА

Совет театр чүрүкчүзү Ф. Ф. Федоровскийниң (1883—1955) төрүттүнген хүнүнден бээр 90 чылы.

ДЕКАБРЬ 27-ДЕ

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тургузар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыының (1938) үнген хүнүнден бээр 35 чылы.

Совет чогаалчы А. А. Караваеваның (1893) төрүттүнген хүнүнден бээр 80 чылы.

ДЕКАБРЬ 28-ТЕ

Совет кинорежиссёр М. К. Калатозовтуң (1903) төрүттүнген хүнүнден бээр 70 чылы.

ДЕКАБРЬ 29-ТА

Хамааты дайынының маадыры С. С. Вострецовтуң (1883—1932) төрүттүнген хүнүнден бээр 90 чылы.

Француз энтомолог Жан Анри Фабрниң (1823—1915) төрүттүнген хүнүнден бээр 150 чылы.

Петербургтуң эмчи-хирургия академиязының (амгы Шериг-эмчи академиязының) үндезилеттингеи (1798) хүнүнден бээр 175 чылы.

ДЕКАБРЬ 30-ДЕ

1947 чылда Румыния улус республиказы кылдыр чарлаттынган. 1965 чылдан бээр ону Румыния Социалистиг Республиказа дээр.

1922 чылда Советтерниң I Бүгү-эвилел съездизи Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелин тургузар дугайында Декларацияны болгаш Кеҥээни хүлээп алган.

Германияның Коммунистиг партиязының (1918) үндезилеттингеи хүнүнден бээр 55 чылы.

КИНО

СОНУУРГАНДАР

Тема болгаш жанр талазыбиле янзы-бүрү, бистиң чуртувустуң хөй националдыг кинолуранын чүүлүнүң аңгы-аңгы киполарын бо чылдың сөөлгү айында сонуургап ‘болур силер. Оларның аразындан «Сонгу не» деп кинону онзалап айтып болур.

«Мосфильмге» үндүрген ук кинода кол рольду көрүкчүлериниң шынак артизи Доронина ойнап турар. Мария Халфинаның тоожузун киножударын Доронина боду саналдаап, ацаа баш удур белеткенген.

Кинону тырттырганы онзагай. Кинону Есенииниң төрээн чери Рязань чоогунда. Константиновога тырттырган. Калбак делгем хову-шөлдер, бойдустуң онзагай чурумалдары, ёзулут орус мозу-шыларны ажыдарынга дузалаан. «Сонгуне» деп кинода «Берге аас-кежии» деп ырны билдингир ыраажы Ольга Воронец ырлап турар. Композитор Пономаренконуң «Оренбурггӧн чоок аржыылы». «Волгоград хадыны» дээш өске-даа ырлары хөйге билдингир.

Совет разведчиктерниң дугайында киноларны бисте хөйүү үндүргүлээн. «Хамааты хептиг кижи» деп кинода үжен чылдар үезинде эрес-дидим чекистерниң фашизмге удур демиселин көргүскен. Фашизмниң ижээри — Берлинге олар Төрээн чуртунуң даалгазын күүседип ажылдап турганнар. Разведчик Сергейнин ролюн билдингир литов киноактер Юозас Будрайтис ойнаан. Ол Вильнюска юридиктиг факультет дооскан соонда чогаадыкчы намдарын «Кым-даа өлүрүн күзевээн» деп кинога Ионастың ролюндан эгелээн. Ол ышкаш «Хосталга деп чаагай сес» деп кинода Фелициянуң ролюн база күүседкенин билир бис. «Хамааты хептиг кижи» деп кинода Владимир Дружников, Николай Гриценко, Ирина Скобцева, Людмила Хитяева болгаш өске-даа киноактерлар киришкен. Чаа кинону «Мосфильм» киностудияга үндүрген.

Дайын сөөлүнде чылдарда баштайгы реактивтиг самолёттарны тургузуп, оларның шенелдезин чорудуп турганнарның дугайын, «Булуттар мындында—дээр» деп чаа кинодан сонуургаар бис. Кинону режиссер Юрий Егоров тургускан. «Олар баштайгылары болганнар», «Эки турачылар», «Бөдүүн тоогу», «Бир эвес шын болзунза», «Соок далай» дээш, өске-даа өөн тургускан киноларын көрүкчүлер эки билир. Чүге дээрге ук киноларда кижи дээш сагыш човаг, эриг сеткил көскү.

Бо кинола театрның болгаш кинонуң билдингир артистери ойнап турар. Шенекчи ужудукчуның ролюн Геннадий Сайфулин күүседкен. Ленинград сценазының билдингир артистериниң бирээзи Лариса Малеванная база кол рольду ойнап турар. Кинонуң , музыказын хөйге билдингир композитор Марк Фрадкин бижээн. Юрий Егоровтуң тургусканы шупту киноларда өөң ырлары киргеи.

«Эриктер» деп кинонуң ,тургузукчу режиссёру Е. Сташевская мынча деп турар:—Александр Рекемчуктуң ханы уткалыг, ынчалза-даа шала шоодуг аянныг прозазын сонуургаар мен. Ол бистиң үениң кижилерин, ылангыя аныяктарны онза сонуурган турар.

«Мосфильм» киностудиязының үндүрген бо чаа кинозунда аныяктарны, оларның дилээшкиннерин, ынакшылдың белен эвес айтырыгларын тодаргай көргүзүп турар. Киномеханик Сашканың солун ролюн Москваның Тагангада театрда билдингир артист Валерий Золотухин күүседкен. «Тайганын ээзи», «Хереченiң читкени» деп уран-чечен фильмнерге кол рольду өөң ойнаанын көрүкчүлер утпаан.

Режиссер П. Комаровскийнин тургусканы **«Моортай истери»** деп ужуралдар дугайында польша фильмни база декабрьда көөр силер. Польша Улус Республиканың Күрүнеңнин айыыл чок чөрүк эргелеринин ажылдакчыларының айыылдыг болгаш кадыг-берге ажыл-херектериниң дугайын ,ында көргүскен. Кыыгаар чоогунда даштыы машиналар оорлаар чөрүк улаа-дараа болур апаргаи. Айыыл чок чөрүк черинин ажылдакчызы Войтек болза Варшава радиозунуң корреспондентизин болуп алгаш ажылдап турар. Элээн үе дургузунда ынналдаларны болгаш истээшкиннерни чөрүткан соонда бөлүк кем-херек үүлгедикчилерин сойгалаан. «Дөрт танкист болгаш ыт» деп кинода оңнап турар артист Я. Гайос чаа кинода Войтектиң ролюн күүседкен.

«Угаан сарыыл чоктар неделязы» деп румын кино гайдуктар дугайында ужуралдарлыг кинонуң алдыгы сериязы. Тиилеттирбес Ангел, Аннца болгаш оларга бердинген кижилер-биле көрүкчүлер база катап ужуражыр. Олар ядыы-түренги чоннуң эрге-ажыы дээш туржуп турарлар.

Үстүнде адаанывыс киноларданаңгыда Чехословакиягa база Италияга үндүргүлээн чаа киноларны декабрьда республиканың киноэкраннарындан сонуургап көрүп болур силер.

А. КАБАКОВА.

ДЕКАБРЬДА АГААР БАЙДАЛЫ

ССРЭ-ниң Европа девискээринге агаар байдалы аажок өскерлир: сөөгү девискээрлерге температура дүне казыыр 15-20 градустан казыыр 6-11 чедер, хүндүс казыыр 10-15 градустан 0 болгаш казыыр 5 градус чедер. Ол девискээрниң ортаа хуржаанга дүне казыыр 12-17 градустан казыыр 2-7 градус чедер, хүндүс казыыр 5—10 градустан кадар 1 болгаш казыыр 4 градус чедер. Мурнуу хеэээнге — дүне 6-11 градус сооктан казыыр 2 болгаш кадар 3 градус чедер, хүндүс кадар 1-3 градустан 10-12 градус чедир чылыыр. Ай дургузунда нургулайында бүргеп, аяыл турар хүннер болдаар, хар чаар. Хаттың дүргени секундада 12-15 метр, тамдык черлерге —18 метр чедир күштелгилеэр.

Ортаа болгаш Мурнуу Уралга декабрьда анаадаазындан бир градус чылыыр, агаар температуразы хөй чылдар дургузунда ортумаа-биле инжеглеп алдынганынга үүтле үеэн талага ортумаа-биле чоок болур. Анаа температура база аажок өскерлир. Дүне казыыр 27-32 градустан казыыр 5-10 чедир, хүндүс казыыр 20-5 градустан 0 градус чедир соок болур.

Закавказье республикаларынга болгаш Дагестан АССР-ге ай дургузунда агаар температуразы анаадаазындан 1-3 градус бедик болур. Баштайгы беш хонукта болгаш айны сөөлүүредир эң соок хүннер келир, ынчан температура ыйнаа черлерге дүне казыыр 1 болгаш кадар 4 градус чедир, тамдык черлерге казыыр 3 болгаш кадар 2 градус чедир чавызаар, хүндүс 8-13 градус чедир чылыыр.

Казах ССР-ге декабрьда агаар температуразы анаадаазындан 1—3 градус немей соор, барыын районнарга норманың чоок болгаш оон 1—2 градус бедиир. Декабрь 1—5-те болгаш сөөлгү беш хонукта агаар температуразы девискээрниң улуг кеээнге аажок кудулаар (дүне 15—20 градус чедир, республиканың сонгу болгаш чөөн талазынга 20—30 градус чедир соор).

Ортаа Азияның республикаларынга ай дургузунда агаар температуразы анаадаазынга ортумаа-биле чоок болур. Дүне 0 болгаш казыыр 5 градустан казыыр 5—10 градус чедир, Чуй шынаазынга болгаш Иссыккуль ооражынга 12—17 градус чедир соок турар. Бедик даглыг районнарның чамдык черлеринге 30—35 градус чедир соор.

Барыын-Сибирьниң мурнуу талазынга декабрь анаадаазындан 1—3 градус артык соок болтур. Ийиги он хонукту сөөлүүредир болгаш үшкү он хонуктуң эгезинде эң соок хүннер келир, Алтай крайга база Кемерово областка дүне 25—30, хүндүс 20—25 градус соор. Омск, Томск болгаш Новосибирск областарга дүне 30—35, хүндүс 24—29 градус соор. Ийиги он хонуктуң ортан үезинде чылыыр. Ай дургузунда шоолуг эвес бүргеп, аяыр, хар быскаңнап чаар.

Чөөн Сибирьге девискээрнин улуг кеээнге агаарның ортумак температуразы нормазындан 1—3 градус кудулаар, Красноярск крайның сонгу талазынга —1—4 градус бедиир. Баштайгы беш хонукта болгаш үшкү он хонукта эң соор. Баштайгы беш хонукта Якут АССР-ге аажок соор: дүне 48—53, хүндүс 43—48 градус соок болур.

Ыраккы Чөөн үүкке ай дургузунда агаарның температуразын анаадаазындан ортумаабиле 1—3 градус бедиир. Баштайгы болгаш ийиги он хонуктуң ортан үезинде, үшкү он хонуктуң чамдык хүннеринде эң соор: температура дүне 33—38 градус, хүндүс —25—30 градус чедир чавызаар.

Крымның мурнуу эриинге болгаш Кавказтың Кара далай кавызынга декабрь нормазындан 1—2 градус чылыг болур. Температура баштайгы он хонукта дүне 3 градус чылыг турарындан 4—7 градус чедир соор, хүндүс 8—13 градустан 15—20 градус чедир чылыыр. Ийиги он хонукта дүне 3—8 градус, хүндүс 13—18 градус чылыг турар.

Прибалтиканга курорттар девискээринге ай дургузунда температура нормазындан ортумаа-биле 2 градус ажар. Дүне казыыр 5—10 градус соок турарындан кадар 2 градус чедир, хүндүс казыыр 2—6 градус соок турарындан кадар 5 градус чедир өскерлир. Ийиги он хонукту сөөлүүредир болгаш үшкүзүнүң эгезинде чылыыр.

Г. ЛЕНОВА,

ССРЭ-ниң Гидрометтөвүүнүң эртем ажылдакчызы.

(СЭТА).

МОСКВА.

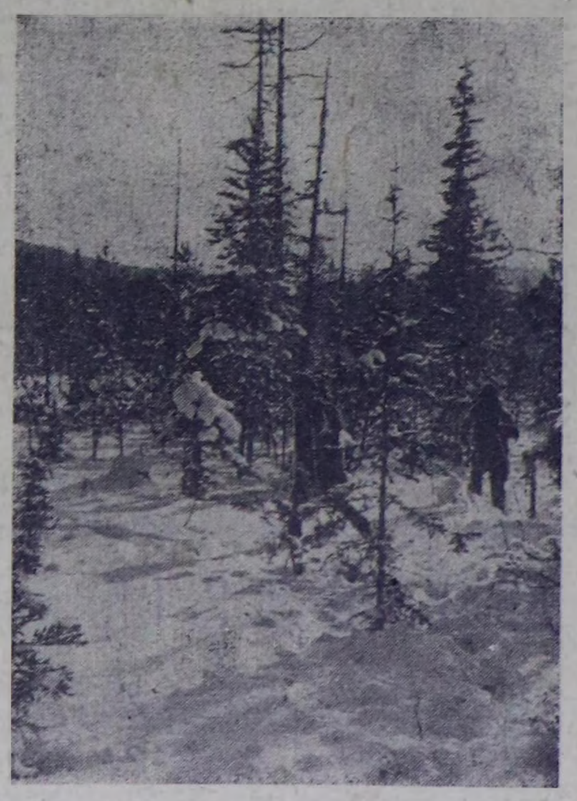

БИСТИҢ ЧУРТТУҢ ДЕЛГЕМНЕРИНДЕ

ТЫВАГА КАНДЫГ БОЛУРУЛ?

Эрткен айда бистиң республиканың девискээрлерине агаарлың байдалы бир дески эвес турган. Кезек үеде соор, оон катап чылый бергеи.

Айның баштайгы хүнүнде болгаш ноябрьның 14—17 хүннеринде аажок чылыг турган, чер-черге агаарның температуразы дүне 6—9, хүндүс 2—4 градус соок турган. Ноябрьның 4—5-те болгаш 24—26-да эң соок хүннер болган. Ынналарда агаарның температуразы 26—29 градус, а Тожуга—32 градус чедир соор турган. Өске үелерде 11—14 градус соок болган. Республиканың барыын талакы районнарынга соок шоолуг чок, харын-даа чамдык хүннерде 3 градус чедир чылаан.

Харның байдалы амгы үеде республикада дески эвес. Барыын-Хемчиктен ыцай хар шуут чок. Чөөн-Хемчик, Эрзин районнарда болгаш Күнгүртүгдө хар чуга, Улуг-Хем, Бии-Хем, Кызыл, Танды районнарда харның кылыны 15—24 см, Тожу биле Каа-Хем районнарда хар 30 см чедип турар. Харның дыгыжы 0.15—0.17 г/см³ болуп турар, ол дээрге бир эвес харның кылыны 20 см ажа бээр болза, мал оттаарынга бергедээшкин тавары-штырып болур.

Декабрь айда онза өскерлиишкин болбас, соок 20—30 градус чедер. Ол дээрге мурнуку үезинде турганы-биле бир домей. Ишпизин-биле соок дүне 20—25 градус, хүндүс 13—18 градус болур. Чүгле декабрьның тончүзүнде—дүне 32—37, хүндүс 23—28 градус чедир соор.

Декабрьда хар шоолуг чагбас. Ылаңгыя республиканың барыын талазынга чагган харның кылыны улуг дээрге-ле 6 см хире чедер, өске черлерге—10—15, Бии-Хем биле Каа-Хем районнарга оон бичии көвей—15—20 см чедир чаар.

Ынчангаш декабрьда харның кылыны ноябрьның деңнели-биле алырга оон улгатпас. Черле ынчаш бо кыжын хар чуга болур.

В. КОРОВИНА,

Кызылдың гидрометеорология обсерваториязының улуг инженер-агрометеорологу.

ИЙИГИ ЭЭЛЧЕГГЕ КИРЖИР

Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн үүк зоналарның эстрада артистериниң бүгү-эвилел конкурузу Омск хоорайга эрткен. Бистиң республиканың төлээлери база ацаа киржип чораан. Күрүнеңниң ыр болташ танцының «Саян» ансамбліниң ацыяк артистери Степан Шактар, Надежда Куулар болгаш Валерий Монгуш олар конкурска барып кириишкен. Олар лимбо биле хомуска үледип алгаш тыва ырларны күүседкеиннер. Үк померни Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажыллакчызы Р. Лесников болгаш Тываның күрүне филармониязының уран үүлү удуртукчузу С. Гехт олар тургускан.

Бистиң республиканың төлээлекилериниң коргускен номерин корукчулер сонуургал-биле утказын болгаш жюри бедии-биле үпелээн. Тываның төлээлери Москвага эртер ийиги ээлчегге киржир эргени чаалап алган.

А. АЛЕКСЕЕВ.

УДАА-ДАРАА

СПОРТЧУ ТИИЛЕЛГЕ

Үүгларның спорт школазының командазы бо удаада Кызылдың башкы институдунуң баскетболистери-биле оларның залынга ойнаанар. Институттуң дуржулгалыг ойнакчылары өзүп орар баскетболистерни ударынга бүзүрелдиг турган. Ам барып-барып боттарының залынга ойнаар, ацаа «төрээн ханалары» безин дузалаар дижир болгай.

Ынчалза-даа УСШ-ның баскетболистери тиилелгени чедип алыр дээш бүгү күжениишкинин, мергежилин үндүрген. Соруктут спортчу демисел күзелдиг түңнелге чедирген: удурланыкчыларының корзиназынче 82 маячин киир октаан. Ол дээрге студентлерниң киир октаанындан 9 сан хөй болган.

Баскетбол талазы-биле Кызыл хоорайның бирги чери дээш маргылдаага институттуң командазы болдунуң шолунге ындыг янзы уттурган.

Спортшколазының хей-аът кирген баскетболистерни педучилищениң командазын база удуп алган.

Херээженнер командаларының аразында маргылдаага ол-ла школаның херээжен баскетболистерия база-ла пединституттуң, башкы училищениң командаларын удуп алган.

Маргылдаа үргүлүүлевишаан.

Б. АБРАМОВ.

ДЫШТАНЫР ХҮННЕРДЕ

ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫНГА А. Салынскийниң **«Барабанчы кыс»** деп шизизиниң баштайгы көргүзүглери декабрь 1, 2-де 19.30 шакта эгелээр.

Даг экспедициязының Культура бажыңынга декабрь 1-де 20 шакта **Тайбыңга ынакшылдыг күштерниң Бүгү-делегей конгрезиниң** киржикчизи эт О. А. Толгар-оол-биле ужуражылга. Илби-шидилиг көңдерт.

Культураның болгаш дыштанылганың парыгынга декабрь 1—2 хүннеринде хаак баазазы 10 шактан, биллярд, шыдыраа, теннис залдары 14 шактан ажылдаар.

Күш-культура бажыңынга декабрь 1-де 15 шактан, 2-де 12 шактан хоорайның бирги чери дээш волейболга маргылдаазының сөөлгү оюннары.

Политехникумга хоорайның бирги чери дээш баскетбол маргылдаазы 9.30 шактан уламчылаар.

«Тайга» станциязынга декабрь 2-де хаак сезонунуң ажыттынары 12 шакта. Автовокзалдан автобустар 8.30, 10.30, 14.30 шактарда чоруур.

Дыштанып хүннүң хоорай штавы.

Телевидение

ДЕКАБРЬ 1-ДЕ

МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдылалар программазы. 12.05—Медээлер. 12.10—**«Кадыкшыл».** Эртем-тайылбырлыг дамчыдылга. 12.40—Өнүүг телекөргүзүг. Мультфильмнер программазы. **«Хунамык», «Хир-бонту дилеп тур бис».** 13.10—**«Дилээшкин».** Дамчыдылганы чогаалчы С. Смирнов башкарар. 13.50—**«Кара чаңгыс херечи»** деп фильм-шиниң баштайгы көргүзүү. 16.00—Өнүүг телекөргүзүг. **«Дириг амытаннар оранында».** 17.00—Өнүүг телекөргүзүг. **«Артлото».** 18.00—**«Ye».** Информастыг программа. 19.00—**«Экранда—кинокомедия», «Трактористер».**

КЫЗЫЛДАН

20.30—Телемедээлер. 20.45—Улуг улуска мультфильм. **«Хар кижилери».** 20.55—**«Тываның неделязы».** Информастыг программа. 21.10—**«Кады амылдажылга».** Телефильм.

МОСКВАДАН

22.00—**«Концерт залында».** Азербайджан ССР-ниң улустуң артизи Муслим Магомаев ырлап тур. 23.00—23.45—**«Ye».** Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ДЕКАБРЬ 1-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Хей хуулгаазын» 9.45, 11.30, 13.15, 15.00, 17.20, 19.05, 20.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Решма биле Шера» 15.00, 16.55, 18.50, 20.45 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Капитан Джек» 9.15, 10.50, 12.30, 14.00, «Ырла-ла шүлүкчү» 15.35, 17.10, «Шылгалда» 18.45, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Граф черииң бузундуларында» 15.00, «Приваловтуң миллионнары» (ийи сериязы кады) 16.50, 20.00 шактарда.

ЧОЛААЧЫ БОЛУКСААРЛАРГА

Кызылдың автошколазы II класстың чолаачызы мергежилди чедип алырын күзээннерни хүлээп ап турар.

Колхозтарның, совхозтарның, Кызылдың автобудүрүлгелериниң берген бижиин ёзугаар келген кижилер боттарының күсели-биле ацаа өөренир.

Кичээлдерни тыва дылга база чорудуп турар. Өөредилге 1973 чылдың декабрь 10-да эгелээр.

БИСТИҢ АДРЕЗИВИС: Кызыл хоорай, Шевченко 113-А. Телефон —34-94.

АВТОШКОЛАНЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

ТЕАТР ЧАЛАП ТУР

ДЕКАБРЬ 1, 2-ДЕ

Күрүнеңниң хөгжүм-шии театрынга

А. САЛЫНСКИЙИНИҢ

«БАРАБАНЧЫ КЫС»

деп шизизиниң баштайгы көргүзүглери болур.

Шии 19 шак 30 минутада эгелээр. Касса эртенгиниң 10 шактан эгелеп ажылдаар. Шиини көрүү-биле коллективтиг чагыгларны база хүлээп ап турар.

ТЕАТРНЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларывын 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыралал киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, кедээ ажылагый киллизиниң 21-47, удетчур киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информация база совет тургузуг киллизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Пар. ама 2. Тираж 15.953 ЧАГЫГ № 2348

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үүлүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелеэнниң типографиязы. (Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажыы № 1). ТС—01529

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 283 (9353) | Воскресенье, 1973 чыл декабрь 2 | 1925 чылдан үдезиллеттингеш | Өртээ 2 көп.

Л. И. Брежневтиң Москвада чанып келгени

Индияның Премьер Министри Индира Гандиниң чалаанын бүгүгаар Индияга албан хуузунда найыралдыг аян-чорук кылып чораан, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиум кежигүнү Л. И. Брежнев ноябрьның 30-да Делиден Москвада чанып келген.

Аян-чорук кылырынга эш Л. И. Брежневти СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Казахстанның КП ТК-зының бирги секретары Д. А. Кунаев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Күрплан даргазы Н. К. Байбаков, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даштыкы экономика харылзааларының талазы-биле Күрүне комитединиң даргазы С. А. Скачков база СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчылары А. М. Александров, А. И. Блатов, СЭТА-ның чиңгине директору Л. М. Замятин, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы Н. М. Пегов, ССРЭ-ниң элчини В. Ф. Мальцев, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының үдеп чораан. Е. М. Самотейкин үдеп чораан.

Совет Эвилелиниң күруне туктары-биле шиметтинген Внуково аэродромунга эш Л. И. Брежневти эштер Ю. В. Андропов, А. А. Гречко, В. В. Гришин, А. П. Кириленко, Ф. Д. Кулаков, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, М. С. Соломенцев, Д. Ф. Устинов, В. И. Долгих, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев, СЭКП ТК-ның кежигүннери Б. П. Бугаев, В. В. Кузнецов, К. В. Русаков, К. У. Черненко, Г. З. Цуканов, Н. А. Щелоков, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат С. К. Цвигун, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү Г. К. Цинев, ССРЭ-ниң Күрплан даргазының бирги оралакчызы В. Д. Лебедев, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы В. А. Голиков, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы Н. П. Фирюбин, СЭКП ТК-ның Херек эргелекчизиниң бирги оралакчызы М. И. Кувшинов уткаан.

Уткааннарның аразынга Индияның Совет Эвилелинде херектеринге түр бүзүреттирген төлээ П. Синай, Индияның Москвада элчин черинниң дипломаттыг составы турган.

(СЭТА).

КАДЫ КЫЛГАН СОВЕТ-ИНДИЙ ДЕКЛАРАЦИЯ

Индияның Премьер-Министри И. Гандиниң болгаш Индий чазактың чалаанын бүгүгаар СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев 1973 чылдың ноябрь 26-дан 30-га чедир Индияга албанның найыралчы аян-чоруун кылып чораан.

Л. И. Брежнев-биле кады Индияга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Казахстанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Д. А. Кунаев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Күрпланының даргазы Н. К. Байбаков, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даштыкы экономиктиг харылзаалар талазы-биле күрүне комитединиң даргазы С. А. Скачков болгаш албанның өске-даа кижилери чораан.

I.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневти болгаш ону үдээн кижилерни чер болганга чүректин ханызынган хүлээп алган, ол болза совет улустуң болгаш Совет Эвилелиниң удуртукчуларын Индияның улузунуң шынчы найыралдың болгаш хүндүткелдиг ёзүзү-биле көрүп турарының хереечизи болган. Л. И. Брежневтиң Индизга чоргаары улам бижыгып орар совет-индий найыралдың чырыткыланчак көргүзүү болган.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев Индияның Президентизи В. В. Гириге барып ужурашкан болгаш оон-биле найыралы беседа кылган.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев Индияның Премьер-Министри Индира Гандиге барып ужурашкан. Совет Эвилелиниң болгаш Индияның аразынга найыралчы харылзааларны бижыглаарының херээнге болгаш бүгү делегейге тайбыңны бижыглаарының херээнге И. Гандиниң хүүда улуг салышкынын Л. И. Брежнев бедин-биле үнелээн. Совет удуртулгадан болгаш Премьер-Министрни улуу-биле хүндүткеп турар бүгү совет улустан байырны ол аңаа дамчыткан.

Оон бодун болгаш Индияга ону үдеп чораан кижилерни найыралчы болгаш эвилең ёзу-биле хүлээп алганы дээш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев ханы өөрүп четтиришкинии илергейлээн.

Л. И. Брежнев Делиге чоруп турганының үезинде Индияның шылгаракчай ооңдары — Махатма Гандиниң, Джавахарлал Нерунуң болгаш Лал Бахадур Шастриниң турасказының сактып ёзулаан болган Раджгатка, Шантиванга болган Виджайгатка чечектер салган.

Л. И. Брежнев, Кызыл фортка найыралдың массалыг митингизинге чүве чугаалаан, ол митингиниң чүс-чүс муң киржикчилери улуг кодурлуушкун-биле болгаш чылыы-биле аңаа байыр чедирип турган. Индияның парламентизиниң кежигүннериниң мурнунга Л. И. Брежнев чүве чугаалаан, оон чугаазын улуг кичээнгей болгаш сонуургал-биле дыңнаан. Индий-совет культура нитилелиниң удуртукчулары болгаш активчилери-биле база ужурашкан. Ол ужуражыышкын чүректин ханызындан эвилең байдалга эрткен.

Делите чоруп турган үезинде СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев Индияның Премьер-Министри И. Ганди-биле каш уда ужуражыышкыннарны болгаш беседаларны арттырган.

Чугаалажыышкыннарга киришкеннер болза:

совет талаадан: СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Казахстанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Д. А. Кунаев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Күрпланының даргазы Н. К. Байбаков, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даштыкы экономиктиг харылзаалар талазы-биле күрүне комитединиң даргазы С. А. Скачков, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров болгаш ССРЭ-ниң Индияда хереқтеринге түр бүзүреттирген В. К. Болдырев;

индий талаадан: даштыкы херектер министри Сваран Сингх, сан министри Я. Б. Чаван, планнаашкын министри Д. П. Дхар, Даштыкы херектер министерствозунда күрүне министри Сурендра Пал Сингх, даштыкы херектер талазы-биле секретарь Кеваль Сингх, Премьер-Министриниң секретары П. Н. Дхар, Индияның ССРЭ-де элчини К. Шелбанкар, ДХМ-ниң секретары Б. К. Саньял, ДХМ-ниң Чөөн Европа вилдизиниң эргелекчизи А. П. Венкатасваран.

II.

Бүзүрежилгениң, найыралдың болгаш билчиишкинниң байдалынга эрткен чугаалажыышкыннар үезинде совет-индий харылзааларның болгаш оларны улам ынай бүгү талалыг хөгжүдериниң дыка хөй айтырыгларының талазы-биле, а ол ышкаш кайы-даа таланың сонуургал турары, делегейниң чүтүлө айтырыгларының талазы-биле санал-оналдар солчуушкуну болган. Чугаалашкан айтырыглар талазы-биле үзел-бодалдарның калбаа-биле хүгжүп турарын ийи тала сеткил ханыышкын-биле демдеглээн болгаш Совет Эвилелиниң база Индияның аразында бүгү талаларда найыралчы харылзааларның болгаш кады ажылдажылганын чедиишкинниг хөгжүп турарынга боттарының чаагай сеткил ханыышкынын илергейлээн.

ССРЭ-ниң улус ажыл-агый хөгжүлдезиниң дугайын, совет улустуң амыдырал-чуртталгазының дугайын, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң көдүрүп үндүргени Тайбың программазынга дүүштүр Совет Эвилелиниң боттандырып турар даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазының дугайын Индияның Премьер-Министри И. Гандиге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев дыңнадып берген.

Делегейниң тайбыңын быжыглаарынче, күрүнелер аразынга тайбың кады ажылдажылганы быжыглаарынче, колониализмге удур, боттарының чурттарының политика талазы-биле хамаарышпас болгаш экономика талазы-биле бот-түскайлаң болур чоруун быжыглаар дээш демисежип турар улустарга деткимче көргүзеринче угланыыр Совет Эвилелиниң чайгылыш чок чорудуп турар даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазын Индияның Премьер-Министри Белии-биле үнелээн.

Индияның каза-даа каттыжып кирбес чоруукка болгаш күрүнелер аразынга тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның принциптеринге үндезилеттинген даштыкы политиказының дугайын, а ол ышкаш Индияның экономиказының хөгжүлдезинин дугайын болгаш чазактың индий улустуң амыдырал-чуртталгазын экижидеринче угланган социал-экономиктиг хемчеглериниң дугайын Индияның Премьер-Министри Бодунуң эвилээнде СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарынга ынаадып берген.

Индияның чорудуп турар тайбыңга ынакшылдыг даштыкы политиказын каза-даа каттыжып кирбес талазы-биле оон политиказын база гайбың дээш колониализмге, неоколониализмге болгаш расизмге удур демисежип оон улуг салышкынын, ол чорук делегейге дурум ёзугаар ат-алдарны Индизга Гандырып бергенин СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Белии-биле үнелээн.

Ийи чурттуң аразында чаңчылчаан найыралды быжыглаарынга чаа үе-чаданың демдээ болу берген Тайбың, найыралдың кады ажылдажылганы дугайында 1971 чылдың августа ССРЭ-ниң болгаш Индияның аразында чарлыган берээнин онза чүгүлө үжүр-дузалыын чүгаалажыышкыннар үезинде ийи тала онзалаң демдеглээн. Политика, экономика, артем-техника, культура болгаш өске-даа талаларга совет-индий кады ажылдажылганы улам ынай калбартырынга ук керээ улам-на өзүлделиг таарымчалыг салдарын чедирип турар. Ол керээ Азияга болгаш бүгү делегейге тайбынны болгаш доктаамал туруштуг болур чорукту быжыглаарының эң улуг факторларының бирээзин апарган.

Ийи чурттуң улустарының үнелиг байлаа болуп турар совет-индий найыралды база кады ажылдажылганы бүгү хемчег-биле калбартып хөгжүдер деп ийи чурттуң шинтипирлиг чоруун талалар байырлалдыы-биле бамыкаан.

III.

Делегей байдалының эң чүгүлө айтырыгларының талазы-биле ССРЭ биле Индияның туруштарының дүгжүп азы чоокшулажып турарынга боттарының сеткил ханыышкынын талалар делегейниң эң чүгүлө айтырыгларының талазы-биле санал-онал солчуушкунуунуң үезинде илереткеннер.

Амгы үеде күрүнелерниң хөй кезиниң делегейде дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынче, чугаалажыышкыннарны кылып турган маргылдаалыг айтырыгларны шинтипирлээринче чүткүлүкүң улам тодазы-биле илереп турарын СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары демдеглээн. Бедик деннелге совет-америк чугаалажыышкыннар түннелинде делегейниң нинии байдалын чогумчалыг болдурарынга кылдынган чүгүлө салышкынны эки үүл кылдыр үнелевишаан, Совет Эвилели, ол чугаалажыышкыннарның үезинде чедип алган дугуржулга тайбың ёзу-биле кады ажылдажылганы хөгжүлериниң херээнге болгаш делегей байдалын экижидеринге идиглиг бараан болур деп санап турар. Ядролуг дайынны баш удур болдурбазының дугайында совет-америк дугуржулганы чарганының улуг үжүр-дузалыын ол демдеглээн. Ук дугуржулга чүгле ССРЭ биле АКШ-тың улустарының эргеажыктарын барымдаалаан эвес, харын-даа бүгү-нинтиниң тайбынның херээнге база бараан боп турар.

Ол базым делегейде дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынга база идиглиг болганда, ССРЭ биле АКШ-тың аразында дүшкүүрлүг чоруктуң чавырылышкынынга Индияның Премьер-Министри байыр чедирип турар. Ол, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының бо талазы-биле улуг ажыл-чорудулгазын белии-биле үнелээн болган индыг чавырылышкын делегейниң өске-даа девискээрлерин шыва ап, нептерээр база кижи төрелгетенге кыжанышкын болур ядролуг чепсекти ондере будурүп үндүрериң соксадыр боор дээринге идегелин илереткен.

Дүшкүүрлүг чоруктуң Европада чавырылышкыны улам ханылап, ол дингге тайбының быжыгып кел чыдарынга талалар байыр чедирген. Олар Европага айыыл чок чорук болган кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың улуг үжүр-дузазын онзалаң демдеглээннер. Ол чөвүлел хурал дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынга улуг салышкынны кылыр болган Европа дингге тайбының, айыыл чок чорукту болган кады ажылдажылганың быжыг үндезинин салыр ужурлуг деп санап турар. Айыыл чок чорук болган кады ажылдажылга талазы-биле европа чөвүлел хуралы чедиишкинниг боол эртеринге идегелин олар илереткен.

Оон-биле кады олар делегейниң чамдык черлеринде дүшкүүрлүг чоруктуң одагларының ам-даа артып турар дээрзин демдеглээш, колониализмниң, неоколониализмниң, сөөк-язы ылгаар чорукту болгаш апартеидтиң политиказының ам-даа бар боол турар артыышкыннарын улуткаарынче күжениишкинни салырының аргежок чугулазын айытканнар. Реакцияның болгаш империализмниң күштеринге удур демисежип турар бүгү чазактарны деткип турарын ийи тала илереткен. Делегейге айыыл чок чорукка, бүгү делегейниң тайбыңынга болгаш улустарның аразынга кайы-кайызынга-даа ажыктыг кады ажылдажылганы га кыжаныглыг чорук болур дайынның ам-даа туруп турар одагларын үзүткээринче бүгү күштүг салырына ийи күрүненим белеңин олар база катап медеглээннер.

Дүшкүүрлүг чорукту чавырылышкыны делегейниң бүгү чурттарынга, улуг болгаш бичии-даа, хөгжүлделиг болгаш хогжун ээлеп-даа турар чурттарга боттуг, керек кырынга үре-түннелдерин берип шылаар болгаш бээр-даа ужурлуг дээрзинге талалар бүзүредиг.

Совет Эвилели биле Индия Азияда байдалдың экижип турарынга байыр чедирип турар.

Вьетнамга дайынны соксадырының болгаш Вьетнамга тайбынны катап тургузарының дугайында 1973 чылдың январь 27-де Парнж дугуржулгазынга үндезилээш Вьетнамга тайбынны катап тургусканы, а ол ышкаш Лаоска тайбынны катап тургузарының болгаш национал чөпшээрежиишкинни чедип алырының дугайында дугуржулгага ат салган чорук Азияга база бүгү делегейге байдалды экижидеринге, делегейниң шинтипирлеттинмээн өске-даа айтырыгларын таарыштырарынга эки байдалдарны тургузуп турар деп Совет Эвилели болгаш Индия санап турар. ССРЭ болгаш Индия-даа үстүнде айытынган дугуржулгаларны бүгү талаларның чайгылыш чокка, долузу-биле күүседири дээш, а ол ышкаш Камбоджаның улузунуң национал эрге-ажыктарын барымдаалап тургаш, камбоджа айтырыгларны дурген-не, ыынны-биле шинтипирлээри дээш шыңгыы туржуп турар.

Талалар Көрейнин сонгу болгаш мурнуу талаларының аразында харылзааларга байыр чедирип, көрей чартык ортулукка дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырар болза, Азияга тайбынны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаарынга чүгүлө базым болур деп санап турар.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев биле Индияның Премьер-Министри Азианың Индостан девискээринде байдалдың дугайында боттарының канчаар бодап турарын база илереткеннер. Индостан девискээрде байдалды чогумчалыг болдурарынга шаптыктап турган чамдык айтырыгларны шинтипирлээринин дугайында дугуржулганы чедип алыры-ол девискээрге чоокта чаа болган кризистиң үржүттарын долузу-биле узуткаарынын херээнге улуг ужур-дузалыг болуушкун болур.

Индостан девискээрде ам-даа туруп турар маргылдаалыг айтырыгларны даштыкыдан кандыг-даа чарлалажыышкын чокка, сонуургап турар чурттарның аразынга чугаалажыышкынынары кылып турган маргылдаалыг айтырыгларны ужурлуг болгаш мынаар шинтипирлеттинер-даа апаар деп ийи тала санап турар. Индия биле Пакистанның аразынга Симлеге чедип алган дугуржулганы ёзугаар ол айтырыгларны шинтипирлээр болза, ук девискээрниң бүгү улустарының эрге-ажыктарына таарышкан турар. Индия биле Бангладештиң 1973 чылдың апрель 17-де кады кылган Декларациязы болгаш Индия биле Пакистан аразында 1973 чылдың августуң 28-те хүлээп алган дугуржулгазы Индостанга байдалды долузу-биле чогумчалыг болдурарынче угланышкынга чугула базымнар болганын Совет Эвилели болгаш Индия демдеглээн.

Бангладеш Улус Республиказының бодунуң экономиказын быжыглаарынга болгаш бангладеш улустуң мурнунда туруп турар нарын айтырыгларны шинтипирлээринге чедип алган чедиишкиннерге талалар сеткил ханыышкынының байырын чедирген. Совет Эвилели болгаш Индия-даа Бангладеш Республиканы КНО-га хүлээп азыраа дээш туржуп, делегейниң ол организациязының дүрүм ёзугаар кежигүнү болур ооң эргезин хандыраринга шаптыктаар кандыг-даа чылдагаан турбас ужурлуг деп санап турар.

Пакистанның Бангладештиң хүлээп көөр чоруу Индостанга политиктиг таарыштырылтаны дурген чедип алырының болгаш чогумчалыг чорукту быжыглаарының эргеажыктарынга таарымчалыг болур ийик деп талалар санавышаан, пакистан тала ыңгыы базымны ол чоокку үеде кылыр боор деп идегелин илереткен.

Араб девискээрдеги Израильдиң ажелээшкинниинга үргүлчүлеп турарының түннелинде чоокта чаа дайын чорудулгазы база катап кыштыын үнген Чоокку Чөөн чүкте байдалга ханызы-биле сагыышыраң турарын Совет Эвилели болгаш Индия илереткен. Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң бо чылдың октябрь 22-де 338 дугаар шинтипирлеттинге талалар байыр чедирбиишаан, ол чүгүлө шинтипирде Чоокку Чөөн чүкке месилдежиишкинни политика талазы-биле үзе шинтипирлээриниң принциптиг үндезини — Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң 1967 чылдың ноябрь 22-деги № 242 Резолюциязын доп-дораан херек кырынга күүседири чүгүлө деп санап турар. Израильдиң эжелеп алганы араб девискээрлерин долузу-биле хоставас болгаш Палестинаның араб улузунуң дүрүм ёзугаар эргелерин хандырбас болза, ол девискээрге быжыг тайбыңның тургустунарының дугайында бодаан-даа херээ чок. Ынчангаш Израиль эжелеп алганы араб девискээрлериндең дурген-не чайлап берген түлүм-на Чоокку Чөөн чүкке тайбын удам дүргеин-биле хандыртынган туруп болур. Ол девискээрге быжыг тайбын чүгле Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң резолюцияларын шыңгыы күүседирер тавары-гада тургустунуп болур, ол чорук ук девискээрниң бүгү чурттарының болгаш улустарының айыыл чок чоруунуң бала оларның эргелерин хүндүлээриниң эң идегелдиг үнезинин болур дээрзинге талалар чөпшээрешкен. Араб күрүнелериниң болгаш улустарның шынныг херээнге бүгү талазы-биле деткимче кылырын үргүлчүлээр быжыг шинтипирлиниң дугайын ийи тала илеглеп турар.

(Уланчызы 2-ги арында).

ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

СЭБП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларынга болгаш «1971—1975 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң күрүненим беш чыл планының дугайында» ССРЭ-ниң хөйлузунга дүүштүр ажылчын, албан-хаакчы, шериг албанныг чораан база азырадыкчызын оскунган өгбүле кежигүннери инвалидтерниң пенсия хандырылгазын экижидерин барымдаалазын, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Чарлыы-биле бадылаттынган, күш-ажылдың болгаш дайынның инвалидтеринге база азырадыкчызын оскунган өг-бүлелерге тыпсыр пенсиялардың бетиктелгеш улуг чижек хемчээлдерин улатпырар дугайында чогуур хемчеглерни төлевилеп доктаатка.

Ону ёзугаар алырга, I болуктуң күш-ажыл инвалидтериниң пенсияларының бетиктелгеш чижек хемчээлдерин айда 50-ден 70 рубль чедир, II болукке хамаарышкан инвалидтернии — айда 30-ден 45 рубль чедир, дайынның I болук инвалидтериниии — айда 72,5 рубльден 90 рубль чедир, дайынның II болукке хамаарышкан инвалидтериниин — айда 53,5 рубльден 70 рубль чедир, өг-бүлезинде ажылдан шыдавас үш ийикпе оон хөй кежигүннерлиг, азырадыкчызын оскунган ажылчын, албан-хаакчыларның өг-бүлелериниң база амы-тынын оскунган шериг албанныгларның өг-бүлелериниң пенсиялары — айда 50-ден 70 рубль чедир болгаш ажылдан шыдавас ийи кежигүннүг өг-бүлелериин — айда 30-ден 45 рубль чедир улгадыр. Пенсионерлериин ук категорияларының пенсияларының эң улуг чижек хемчээлин айда 120 рубль чедир улгаттырар.

Амгы үеде I болгаш II болуктуң инвалидтериниин азырап турар кижилерин база I болуктуң инвалидтерин ажаап турарын барымдаалаар пенсияларга хуу барымдаалап санап бээр немелдерни шуут барымдаалаар, улам улуг хемчээлдиг немелдер-биле солуур.

Оон-биле чергелештир инвалид болганының аайы-биле болгаш азырадыкчызын оскунганын барымдаалаар, пенсиялар санап бээриниң барымдаалаттынып турар чүрүмүн өскерткен. Ол пенсияларны амгы үеде кырааннарның пенсияларын санап бээринге хамаарыштыр доктаатты нган чүрүмге дүүштүр санап бээр. Ынчаарга, ажылчын, албан-хаакчы чораан ажылдап тура кемдээнинии уламынган I болуктуң инвалидтерии болганнарга база дайынның I болгаш II болукке хамаарышкан инвалидтеринге тыпсыр пенсияларны кырааннарның пенсияларындан улуг хемчээлдиг кылдыр, база-ла ынаг ажыл телевирии барымдаалап санаар чижек хемчээлдерге дүүштүр санап бээр.

Ажылчын, албан-хаакчыларның, шериг албанныгларның болгаш оларның өг-бүлелериниң кежигүннериниң пенсия хандырылгазын улам экижидер талазы-биле хемчеглерии боттандырарының түннелинде инвалид болганының аайы-биле база азырадыкчызын оскунганын барымдаалаар тыпсыр пенсияларының хемчээлдери улгадыр. Чижээ, күш-ажыл инвалидтериниң пенсиязының ортумак хемчээли I болуктуң инвалидтери болганнарга хамаарыштыр 37 хуу, II болуктуңге хамаарыштыр —47 хуу, ажылдан шыдавас үш ийикпе оон хөй кижилиг ажылчын, албан-хаакчыларның өг-бүлелериниң хамаарыштыр — 42 хуу болгаш ажылдан шыдавас ийи кижилиглеринге хамаарыштыр — 55 хуу улгадыр.

Инвалидтерниң болгаш азырадыкчызын оскунган өг-бүлелериниң пенсияларын улгаттырарынга 1 миллиард рубльди чарыгдаар.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели оон-биле чергелештир ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң инвалид болган офицерлериниң, прапорщиктериниң, мичманнарының болгаш хуусаадан ажыр албан хаан турар шериг албанныгларының база ССРЭ-ниң Иштики херектер министерствозунуң органнарының удуртукчу болгаш аңаа дайынчы составының кижилериниң пенсияларын, оларның өг-бүлелериниң азырадыкчызын оскунганын барымдаалаар тыпсыр пенсияларын улам „улгаттырарын боттандырарын эргежок чугула деп санаан.

Азырадыкчызын оскунган шериг албанныгларның өг-бүлелериниң пенсияларын 1973 чылдың декабрь 1-ден, азырадыкчызын оскунган оон өске өг-бүлелериниң, инвалидтериниң пенсияларын — 1974 чылдың декабрь 15-тен эгелеп улгаттырар деп айыткан.

ССРЭ-ниң Күрпланы биле Индияның план комиссиязының аразынга кады ажылдажылга дугайындагы ДУГУРЖУЛГА

ДЕЛИ. (СЭТА). Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң Күрүненим план комитеди биле Индия Республиканың план комиссиязының аразынга кады ажылдажылга дугайында дугуржулгага ноябрь 29-та Делиге ат салган.

Ол дугуржулгада экономиктиг болгаш артем-техниктиг кады ажылдажылга талазы-биле чазактар аразының совет-индий комиссиязының ажылыш хемчээлинге дүүштүр планнаашкынга хамаарыштыр дем каттыштырып ажылдаар талазы-биле совет-индий шинчилел белүүн тургузар деп айытқан. Шинчилел белүү экономика талазы-биле баш бүрүнгаар саналгалар кылырынга, чыл бүрүде, ортумак хуусаалыг болгаш перспективтиг планнаашкын кылырының методологиязынга, төлевилелдер, программалар тургузарынга хамаарыштыр дуржулга, билиглер солчур кол хүлээлеглиг. Планнаттынган программаларны болгаш төлевилелдерни контрольдап, үнелеп көөрүнүң методиказынга, материалдар бериниң планнаарынга хамаарыштыр база дуржулга солчур деп айытқан. Шинчилел белүү үндүрүп турар отчёттарын болгаш материалдарын солчур. Ук болукке экономиктиг болгаш артем-техниктиг кады ажылдажылга талазы-биле чазактар аразының комиссиязының дагыыр айтырыгларына хамаарышкан илеткелдерни өөренип көөр.

Индияның Премьер-Министри Мындаагылар дээрги Индира Гандиге

Индияның чазааның болгаш улузунуң бистерни чүректин ханызындан өөрүшкүүлүг болгаш кайгамчык чылыг хүлээп алганы дээш чүректин ханызындан изиг хүндүткелдиг сагыш-сеткилимисти Делидеи чоруттарда, эштеримниң өмүнээзинден база бодумнуң өмүнээмден Силерге илергейлээр күзелдиг-дир мен, хүндүлүг дээрги Премьер-Министр.

Бистин беседаларывыстың үре-түннелдиг болганынга сеткил ханганымны база катап илергейлекээр-дир мен, ук беседалар Совет Эвилели биле Индияның аразында найыралдыг харылзааларны улам быжыглап, калбартырынга чүгүлө деткимче болуп, Азияда болгаш бүгү делегейде байдалга база чаагай салдарлыг болур деп бүзүрелдиг мен.

Силерниң кайгамчыктыг төрээн чуртуңарның дешпилелиг хөгжүлде орууна Силерниң бодуңарның, Силерниң эштеринерниң болгаш бүгү индий улустуң чаагай чедиишкиннерлиг болурун чүректин ханызындан күзедим, дээрги Премьер-Министр.

ИЛ-62 самолёт
1973 чылдың ноябрь 30.

Л. И. БРЕЖНЕВ.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң индий парлалга агентилелдеринге чагаазы

ДЕЛИ. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев парлалганың индий ЮНИ болгаш ПТИ агентилелдерин дамчыштыр парлалгага ноябрь 30-де чагаа чорудуп берген, ук чагаада мынча дээн:

Аалчыларга хүндүткелдиг индий черге аян-чорук кылып чоруп турган үеңде Совет Эвилелиниң, совет улуска чүректин ханызындан чылыг сеткилдин өөрүнүг, кайгамчык улуг найыралдың чугаалаан бодалларлыг чүс-түс чагааларны, телеграммаларны алган мен. Индий организацияларның болгаш хамаатыларның чагаалары ол түвс. Чүүл-бүрүү хоорайларга келиндер, фабрикаларга болгаш заводтарга, университеттерге, индий хамаатыларның бажыңнарынга күзээ киринер деп, ол чагааларда чалаан. Ынчанмыже аңаа барып четтиктейн баргам мен. Аян-чорук программазының чымыштыы, Премьер-Министр, бистиң ханызы-биле хүндүлээриивс дээрги Индира Ганди-биле болгаш силериниң чүртүнариңың өске-даа улуртукчу ажылдакчыларыңы-биле хүнүгүне эртиирер чугаалажыышкыннарның чай чогу аажок, ынчангаш ол чалаалаарга баар чаңгыс-даа шак хире чайлыг үе артпаан.

Индияның болгаш Совет Эвилелиниң улустарын каттыштырып турар ханы найыралдың илерели кылдыр бистиң үнелеп турарывыс ол чылыг сестер дээш, чүректиң ханызындан чалаалгалар дээш, чаагай күзелдер дээш индий хамаатыларга, хөй-ниитиниң организацияларынга, индий парлалганың органнарынга чүректин ханызындан өөрүп четтиргенивисти илергейлээрин бодум болгаш Индизга мээң кады чораан эштеримн күзеп тур бис.

КАДЫ КЫЛГАН СОВЕТ-ИНДИЙ ДЕКЛАРАЦИЯ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Делегейниң эң-не улуг болгаш эң хөй чурттакчылыг девискээри—Азияга бүгү күрүнелериниң каттышкан күжениишкинниг үндезилээш, кайы-даа талага ажык-дузалыг кады ажылдажылганы калбаа-биле хөгжүдүп, тайбынны болгаш быжыг туруштуг чоруктуг быжыглаары овза ужурдузалыг деп санап турарын Совет Эвилели болгаш Индия бадыткаан. Улустар тайбынның болгаш чаагай көжа-хелбээ догуннаашкынның байдалынга чурттап шыдаар, улустуң амыдырал деннелиниң көдүрлүгү, экономиказын болгаш культураның көдүрлүүшкүнү бирги ээлчегеде хамаарыжыр күралвырлар, оон-биле кады кижи күралвырларны социал база экономиктиг айтырыгларны шиитпирлээринче угландырган турар ышкыг таарымчалыг байдалдарны тургузарынга идиг бааринин эргежок чугулазының дугайын Совет Эвилели болгаш Индия чөпшээрежип дугурушкан.

Күрүнелер аразынга харылзааларга күштүг ажыглаарындан өйталаары, кызыгаарларның суверенитедин болгаш даап болбазын барымдаалап хүндүлээри, иштики херектерге холгаарлавазы, долу ден эргеге база кайы-кайызынга-даа ажыктыг болурунга үндезилээш, экономиктиг болгаш өске-даа хевирниң кады ажылдажылгазын калбаа-биле хөгжүдери даап ышкаш ындыг принциптер бүгү күрүнелер аразынга харылзааларның үндезини болур ужурлуг деп талалар санап турар.

Ийи талаларның бодалы-биле алырга, Азияны быжыг тайбынның, доктаамал чоруктуң болгаш чаагай кады ажылдажылганың диви болдурары чурттар аразының харылзаалаарын улам ыңай чогумчударынга база быжыглаарынга дадагалзал чок идигни бээр.

Совет Эвилели болгаш Индия улустарның боттарының салым-хуузун хостуг башкарар эргези даап, боттарының хамаарышпас эргезин боттандырары база депшилгелиг социал-экономиктиг чаартылгаларны амыдырала чорудары даап дорту-биле туржуп турар.

Каттышкан Нациялар Организациязының улуг ужур-дузазының үнелеп, делегейниң дүшкүүрлүг чоруун кошкадырының хереэнге оон тодаргай салыышкының демдеглевишаан, КНО-ну быжыглаарынга, КНО-нуң Уставының сорулгаларын болгаш принциптерин шыңгыы сагыырынга үндезилээш, бүгү-нииги тайбынны база улустарның айыыл чок чоруун деткиринге оон ажыктыын бедидеринге боттарының шиитпирлиин талалар бадыткаан.

Чепсегленишкинни эндере бүдүрерин соксадыры, ажыктыг делегей хыналдазын тургускаш, ядролуг чепсекти-даа, чепсегленишкинниң аная хевирлерин-даа киприштирбишаан, боо-чепсекти бүгү-нииги болгаш бүрүнү-биле дүжүрерин чедип алыры — тайбынны кадагалаарынга база быжыглаарынга бирги чергенин ужур-дузалыг деп, Совет Эвилели биле Индия санап турар. Олар боо-чепсекти дүжүрер талазы-биле Бүгү-делегей конференциязын чыылдырарынга практиктиг белеткелдерже кирер уе келген деп, ол сорулга-биле КНО-нуң түскай комитединиң ажылынга деткимче көргүзеринге белен бис деп, чангыс аай бодалды барымдаалап турар.

Индий океанны тайбынның зоназы болдурар айтырыгны таарыштыр шиитпирлээринниң аргазын тывар даап, өске бүгү сонуургалдыг күрүнелер-биле кады ден эргеге үндезилээш, киржиринге белениң ийи тала бадыткаан.

КНО-нуң Уставынга дүүштүр, делегей харылзааларында күш ажыглаарының азы күш ажыглаар деп кыжаныышкынның бүгү хевирлериниң болгаш илерээшкиннериниң өйталаар дугайында, оон-биле кады ядролуг чепсекти ажыглаарын кезээ мөңгеде хоруур дугайында организацияның кежигүнү-күрүнелериниң өөрүүзүнден хүндүткелдин-биле медеглээн резолюциязы КНО-нуң Кол Ассамблеязының хүлээп алганын делегей амыдыралынга улуг болуушкун кыдыр көрүп, Совет Эвилели биле Индия сеткил ханып демдеглээн. Ол шиитпири боттандырары — делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаарынга улуг салыышкын болур болгаш бүгү күрүнелериң эрге-ажыктарынга харыылаар даарзинге талалар бүзүрелдинг. Олар КНО-нуң Кол Ассамблеязының үстүнде айыткан шиитпирин амыдыралга херек кырынга чорударын хандырып болгу дег хемчеглерни КНО-нуң шугуму-биле саат чокка боттандырары даап туржуп турар.

Айыыл чок чорук Чөвүлелинин доктаамал кежигүнү-күрүнелериниң шериг бюджеттерни кызырар дугайында КНО-га Совет Эвилеликтиң киирген саналын Индияның Премьер-Министри таарымчалыг деп көрүп турар болгаш оон-биле холбаштыр камнаттынган акша-хөрөнгинин чамдыызын хөгжүп орар чурттарга немелде дузаламчы көргүзеринче угландырза чогуур даарзинге Индияның бүзүрелдиин база катап илереткен. Ол санал боо-чепсекти дүжүрерининг болгаш хөгжүдениң хереглелинге дузаламчыны улгаттырарының талазы-биле кандыг әнзы ажыглаттының болурун тодарадыр сорулгалыг боттуг күжениишкиннерни үндүрери чугула даарзинге ийи тала чөпшээрешкен.

Колониализминиң артынчыларын дүрген болгаш долузубиле узуткаары даап, колония чурттарга болгаш улустарга хамаарышпас чоруктуң тыпсыр дугайында КНО-нуң декларациязын дарый болгаш ажыктыг кылдыр күүселири даап, Совет Эвилели биле Индия моон соңгаар-даа быжыы-биле туржур. Расизминиң болгаш апартеидтиң кандыг-даа хевирлери болгаш илерээшкиннери, кайа-даа турарын талалар шиитпирлии-биле бүрүү шапкан.

IV.

Чугаалажышкынналарның үезинде СЭКП ТК-ның Чингине секретары болгаш Индияның Премьер-Министри, Тайбын, найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында керээнин быжыг үндезининге янзы-бүрү талаларлыг совет-индий харылзааларның чайгылыш чок калбарын база быжыгын туралынга ханызы-биле сеткил ханганын илереткеннер. Ийи чурттарның аразында тургустунган найырадлы болгаш кады ажылдажылганы быжыглаар база калбартыр угланыышкынны ССРЭ биле Индия моон соңгаар-даа дорту-биле чорударын олар хүндүткелдин-биле бадыткааннар.

Күрүнелер аразынга бот-боттарын билчир болгаш улурдедир бүзүрежир чоруктуң быжыглаарынга, күрүнелер аразынга харылзааларның айтырыгларын болгаш бүгү-нииги тайбынны быжыглаарының сорулгаларын чедишкинниг шиитпирлээринге күрүнелер ажылдакчыларының бүгү деннелдерге, оон иштинде даап деннелге, хууда ужуражылгаларының база харылзааларының улуг ужур-дузалының СЭКП ТК-ның Чингине секретары болгаш Индияның Премьер-Министри демдеглээн.

ССРЭ биле Индияның аразында бот-боттарынга ажыктыг экономиктиг, садыг болгаш әртем-техниктиг кады ажылдажылганың чедишкинниг хөгжүдези беседалар үезинде бедик үнелелди алган.

Ийи чурттарның аразында экономиктиг калбак кады ажылдажылганың түннелинде Индияда элээн хөй улуг үлетпур будурулгелери болгаш тудуглар, оон иштинде Бхиланде болгаш Бокарода металлургия заводтары, Ранчиде, Хардварда, Дургапурда машина тудуунун заводтары, Барауниде болгаш Койялиде нефть болбаазырадыр заводтар, нефть тывар черлер, электростанциялары болгаш өскелер-даа тургустунган болгаш ам туттунуп турар. Ол—чурттуң экономиктиг хамаарышпас чоруун быжыглаарынче индий чазактың күзел-чүткүлүнге харыылап турар.

Ийи чурттуң аразында экономиктиг болгаш техниктиг кады ажылдажылганы моон соңгаар-даа сайзырадып быжыглаарынга быжыг чүткүлүүн талалар илереткен. Үк кады ажылдажылга ССРЭ-нин дузазы-биле моон мурнунда тудуп тургускан объектилерни калбартыры-биле, ол ышкаш чаа үлетпур будурулгелерни болгаш өске-даа объектилерни, оларның аразында кара болгаш өнүг металлургияның, нефтини, бойдус газын болгаш өске-даа ажыктыг казымалдарны шинчилеп тыварының, казарының болгаш бөлбаазырадырының талазы-биле, энергетика, нефтехимия болгаш үлетпүрүүн өске-даа адырларының, көдээ ажыл-агыйның база национал техниктиг кадрлар белеткээрининиң талазы-биле база өске-даа объектилерни тудуп тургузары-биле боттаныр. Оон-биле кады талалар, тодаргайлаарга, Бхиланге чылда күчүзү 7 миллион тонна, Бокарога чылда күчүзү 10 миллион тонна кан эзилдирер металлургия заводтарын улгаттырарын, чылда 6 миллион тонна нефть будурер күчүлүг нефть болбаазырадыр заводту Матхурга тударын, Маланджхандага чес-холаның даг-арыглал комплекизин, Калькуттага метрополитенни болгаш талаларның моон соңгаргы дугуржулгазын әзугаар өске-даа объектилерни тударын, ол ышкаш өнүг металлургияның, база үлетпүрүүн чиик болгаш өске-даа адырларының талазы-биле кады ажылдажылганы боттандырар болган.

Оон-биле кады ССРЭ-нин чазаа чугула апарган таварылгаларда тускай экономиктиг дузаны Индияның чазаавга көргүзер.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтиң Индияга аян-чоруунуң үезинде дараазында дугуржулгаларга ат салдырган:

Совет Социалистиг Республикалар Эвилели биле Индия Республиканың аразында экономика болгаш садыг талазы-биле кады ажылдажылганы улам ыңай хөгжүдер дугайында дугуржулга, ол ышкаш үк дугуржулганы боттандырар талазы-биле тодаргай базымнарны айыткан протокол;

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң Күрүнениң план комитеди биле Индия Республиканың план комиссиязының аразында кады ажылдажылга дугайында дугуржулга;

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң чазаа-биле Индия Республиканың чазаларының аразында консул конвенциязы

ССРЭ биле Индияның аразында найыралды болгаш хөй талалыг кады ажылдажылганы улам ыңай быжыглаарынга үк дугуржулгалар чаа улуг салыышкынны киирер даарзинге кайы-даа тала бүзүрелдинг.

Совет-индий садыглажышкынның эки хөгжөөнин талалар сеткил ханышкын-биле демдеглеп турар. Ден эргенин болгаш бот-боттарынга ажыктыг болурунуң принциптеринге үндезилеттинген үре-түнелдинг садыг-экономиктиг кады ажылдажылга найыралдыг ийи күрүнениң экономиказын хөгжүдеринин объективтиг дурум ёзугаар чүүлү болгаш чугула фактор болу берген.

Кады ажылдажылганың мөөннеттинген дуржулгазынга үндезилээш, 1980 чылга чедир совет-индий садыглажышкынның хемчээлин 1,5—2 катап улгаттырар хемчеглерин алырын талалар дугуршкан. Маңаа үндезилээш ийи күрүнениң аразында ур хуусаалыг, доктаамал болгаш улуг хемчээлдиг садыглажышкынны улам ыңай сайзырадыр талазы-биле кады кылган санал-онаалдарын 1974 чылда талаларның хамаарышкан организацияларга ажылдап кылыр. Улетпүр продукциязының чамдык хевирлерин будурерин специализастаарын болгаш кооперастаарын, ССРЭ-ге болгаш Индияга чугула барааннарны бот-боттарының аразында садыглажырын улгаттырар даап ССРЭ-ге болгаш Индияга чаа будурулгелерни улгаттырарын барымдаалаан бот-боттарынга ажыктыг кады ажылдажылганың чаа хевирлерин ол санал-онаалдарга көөр ужурлуг.

Әртем, уран чүүл, литература, өөредилге, кадык камгалалы, парлалга, радио, телевидение, кино, туризм болгаш спорт талазы-биле совет-индий харылзааларның хөгжүдезинге кайы-даа талалар байыр чедирип турар. Айыткан адырлар аайы-биле харылзааларны улам ханыладып хөгжүдерин чугула деп санап турар.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтиң аян-чоруу болгаш аян-чоруктуң үезинде болган чугаалажышкыннар Совет Эвилели болгаш Индияның аразынга найыралдын болгаш үре-түнелдинг кады ажылдажылганың херээнге, Азияга болгаш делегейге тайбынны быжыглаарының херээнге чаа чугула салыышкын болур дээрзинге талалар бүзүрелин илереткен.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев Индияның Премьер-Министри И. Гандиниң Совет Эвилелинге албан ёзунун найыралчы аян-чоруун кылып келирин чалаан. Чалаашкын өөруп четтириишкин-биле хүлээп алдынган.

НЬЮ-ДЕЛИ
1973 чылдың ноябрь 29

СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары
Л. БРЕЖНЕВ.

Индия Республиканың Премьер-Министри
И. ГАНДИ.

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң болгаш Индия Республиканың аразынга экономика база садыг талазы-биле кады ажылдажылганы улам ыңай хөгжүдер дугайында

ДУГУРЖУЛГА

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң чазаа болгаш Индия Республиканың чазаа,

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң болгаш Индия Республиканың аразынга 1971 чылдың август 9-та чарлынган Тайбын, найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында керээге үндезилээш, ийи чурттуң аразында найыралды болгаш кады ажылдажылганы моон соңгаар-даа быжыглаарын болгаш хөгжүдерин күзевишаан,

экономиканың хөй адырларында талаларның калбаа-биле кады ажылдажылгазының түннелинде Бхиланде болгаш Бокарода металлургия заводтары, Ранчи, Хардвар болгаш Дургапурда машина тудуунун заводтары, Барауниде болгаш Койлиде нефть болбаазырадыр заводтар, нефть тывыжының черлери, электри станциялары болгаш өске-даа объектилер ышкаш, үлетпүрүүн ындыг улуг будурулгелерин база объектилерин түткулаан болгаш тудуп турар, ол чорук Индияның экономиказын хөгжүдеринче болгаш чурттуң экономика талазы-биле хамаарышпас чоруун быжыглаарынче угланган, Индияның чазааның программазынга дугжүп турар дээрзин кичээнгейге албышаан,

экономиктиг болгаш социал дешилге дээш демиселге ийи күрүнениң улустарының эрге-ажыктарынга тааржып турар чүүл болур ийи чурттуң аразынга экономика болгаш садыг талазы-биле бот-боттуна ажыктыг кады ажылдажылганы бүгү хемчеглер-биле калбартырынче болгаш ханыладырынче сралдажышкынны барымдаалавышаан, дараазында чүүлдер дугайында дугуржулганы чарып алырын шиитпирлээннер:

1 ЧҮҮЛ

Бот-боттуның бүрүн эргелерин, девискээр талазы-биле бүдүн турарын хүндүлээринин, иштики херектеринге холгаарлашпазының принциптеринге үндезилээш, ийи чурттуң аразынга экономика болгаш техника талазы-биле кады ажылдажылганы база садыглажышкынны дугуржуп турар талалар моон соңгаар-даа хөгжүдер болгаш быжыглаар. Ол кады ажылдажылганы үлетпүр, энергетика, көдээ ажыл-агый, геология-шинчилел, кадрлар белеткээр болгаш садыглажышкын талазынга база талаларның экономика талазы-биле тааржыр чүүлдери дүрген хөгжүлдеге чаагай аргаларны тургузуп турар, ийи чурттуң экономиказының ындыг өске-даа бүгү адырларынга боттандырар.

2 ЧҮҮЛ

Бо дугуржулганың 1-ги чүүлүнде айыттынган кады ажылдажылга кайы-даа талага таарымчалыг негелделерни барымдаалаш, ийи чурттуң экономиказын хөгжүдериниң, будурулге кооперациязының, амгы үениң техника болгаш технология талазы-биле чедишкиннерин солужарын болгаш ажыглаарын хөгжүдерининг аргаларын өөренип көөр сорулгалыг болуп турар, ол чүл дээрге:

1. Кара болгаш өнүг металлургия талазы-биле бот-боттарының дугурушканы будурулгелерни болгаш объектилерни төлевилээринин болгаш тударының талазы-биле, нефтини, бойдус газын, хөмүр-дашты болгаш казымал өске-даа байлактарны шинчилеп тыварының, казарының болгаш болбаазырадырының талазы-биле, энергетика, нефтехимия, судно тудуу болгаш үлетпүрүүн өске-даа адырларының, көдээ ажыл-агыйның база ол ышкаш кадрлар белеткээрининиң талазыбиле кады ажылдажылга болур. Ол кады ажылдажылганы моон мурнунда ССРЭ-нин дузаламчызы-биле туттунган объектилерни алгыларының болгаш чаа үлетпүр, көдээ ажыл-агый будурулгелерин болгаш өске-даа объектилерни тударының оруу-биле база ол ышкаш, кадрларны специализастаттынган арга-биле белеткээринге өөредилге черлерин организастаарының оруу-биле боттандырар. Талалар Бхиланде болгаш Бокарода металлургия заводтарын түс бүрүзүнде чылда-ла 7 болгаш 10 миллион тонна канны будурер күчүлүг болур кылдыр улам ыңай алгыдарынга. Матхурга чылда 6 миллион тонна нефтини болбаазырадыр күчүлүг нефть болбаазырадылгазының заводун, Маланджхандага чес-холаның даг-арыглаш будурер талазы-биле комплекстин, Калькуттага метрополитенни болгаш өске-даа объектилерни тударынга талалар кады ажылдаарлар.

2. Үстүнде айыттынган сорулгаларга Индия Республиканың чазаанга Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң чазаа чээли тыпсыр, оон хемчээлиниң болгаш негелделериниң дугайында тускай дугуржулга кылдынган турар.

3. Кайы-кайызынга сонуургалдыг болуп турар комплектилиг болгаш өске-даа дериишкиннерни чорудуп бээрининг, барааннарның номенклатуразын база санын калбартырының күсели-биле бараан саарылгазын улам ыңай доктаамал хөгжүдер.

4. Бот-боттуның аразында санажылгаларның болгаш чээли харылзааларының негелделериниң хевирлерин болбаазырангайжылар.

5. Ушку чурттарга бүдүрүлгелер тударынга дериишкиннер чорудуп бээрининг база ачы-дуза чедиреринге кады ажылдажыр.

3. ЧҮҮЛ

Ийи чурттуң әртем-техниктиг дешилгезинге идигни берип, а ол ышкаш экономиктиг харылзааларны хөгжүдеринге дөгүм болуп турар. Совет Социалистиг Республикалар Эвилели биле Индия Республиканың аразынга әртем-техниктиг кады ажылдажылганы, оон иштинде атомнуг энергияны тайбың сорулгаларга ажыглаарының, космосту шинчилээринин, электрониканың талазы-биле кады ажылдажылганы улуг дузалыг деп көрбүшаан, дугуржуп турар талалар ол кады ажылдажылганы моон соңгаар-даа хөгжүдери болгаш быжыглаары әргежок чугула деп санап турар.

4 ЧҮҮЛ

Дугуржуп турар талалар Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң болгаш Индия Республиканың соңуургалдыг организацияларының аразынга экономиктиг болгаш садыг харылзааларының талазы-биле кады ажылдажылганы хөгжүдеринге, а ол ышкаш бо дугуржулгага үндезилээш, бот-боттарының әрге-ажыктарынга база чурт бүрүзүнүң хообилужудулгазынга дүүштүр, үр хуусаалыг чогуур дугуржулгаларны база контрактыларны чарарынга бүгү хемчег-биле идигни бээр.

5 ЧҮҮЛ

Боттарының ниити чүткүлү болза, бот-бодунуң аразынга экспортту хөгжүдеринге идигни бээри болгаш оларның улустар аразынга хүлээлгелеринге удурланышпас әвес база боттарының аразында күштүг болуп турар кереэлерге болгаш дугуржулгаларга дүжүп турар садыг-экономиктиг харылзаалар талазы-биле бот-боттарынга артык әргелерни, чинчилеттингеш, делегейниң эң улуг болгаш хөй чонуг ол девискээринге дем каттыштырып ажылдаарын бот-боттарынга ажыктыг кылдыр делгеренгей калбартырын, тайбынны, кедилиг туруштуг быжыглаарын оонза ужур-дузалыг деп үнелеп турарын талалар бадыткаан.

6 ЧҮҮЛ

Ийи чурттарның аразында бот-бодунга соңуургалдыг болуп турар экономика болгаш садыг харылзааларының айтырыгларының талазы-биле сүмележилгелерни дугуржуп турар талалар доктаамал чорудар апаар.

7 ЧҮҮЛ

Бо дугуржулга аңаа ат салган хүнүнден әгелээш күштүг болур.

Бо дугуржулганы 15 чыл хуусаалыг кылдыр чарган болгаш бир әвес дугуржуп турар талаларның кайы-бирээзи бо дугуржулганың күштүг болурун соксадыр дугайында бодунун күзелин медеглевес, дугуржулганың күштүг болуп турар хуусаазы төнеринге чедир 6 ай бурунгаар ол дугайын дугурушкан өске талага дыннатпас болза, бо дугуржулга дараазында беш чыл бүрүзүнде-ле чайгаар күштүг болуп, хуусаазы узаттына бээр.

Бо дугуржулганы 1973 чылдың ноябрьның 29-та Нью-Делиге ийи чиңгине кезектер кылдыр, түс бүрүзүн орус-хинди болгаш англи дылдар кырынга чарган, шинээрга бүгү текстер бир дөмей күштүг.

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң чазааның өмүнээзинден
Л. БРЕЖНЕВ

Индия Республиканың чазааның өмүнээзинден
ИНДИРА ГАНДИ

ЧИЛИНИҢ УЛУЗУ-БИЛЕ ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫ

Чилиниң демократтары-биле эп-сеткил каттыштырылгазынга турасқаатқан совет хөй-ниити организацияларының хуралы октябрь 30-де Эвилелдер бажыныңың залында болуп эрткен.

Илеткелчи ВЦСПС-тиң секретары С. А. Шалаев Чилиде боон турар болуушкуннар дээрге чүгле чили улустуң халавы эвес-тир деп демдеглээн. Ол болуушкуннар кижи төрелгетеннің эң эки идеалдарынга —хосталгаже чүткүлүнге, хамаарышпас чорук болгаш тайбынче чүткүлүнге согугну таварыштырып турар. Ынчангаш бүгү чурттарның болгаш диптернин улустары Чилиде фашистиг дерзин чорукка удур боттарының киленнээшкинни илергейлеп турар.

ССРЭ-нин медицина әртемнериниң академиязының академиги Н. Н. Блохин. ССРЭнин чөгаалчылар эвилелиниң баштаар черинин секретары М. Б. Луконин, Москваның СЭКП Гагарин райкомунуң бирги секретары Т. В. Голубцова, Даугавпилскинин химиктиг волокнолар заводунуң будурулге өөредилгезининг инструктору Л. Ф. Миглан олар Чилиниң күш-ажылчы кижилери-биле эп-сеткил каттыштырылгазын совет улустарның илергейлеп турарын боттарының саналдарынга онзалап демдеглээннер. Чили демократтар-биле эп-сеткил каттыштырарының Совет комитединиң бистин чүртүвуска тургузарын ораторлар саналдаан.

Эрткен чылын Чилиге Москваның өске тулгужулары-биле кады улуг панельдер-биле чурталга бажыңнарын тудуп турган крановщик ажылчын В. П. Степанов ол саналды ижи-биле деткээн.

— Фашистиг өлүрүкчүлер кандыг-даа дерзин үүлгедиглер кылып турза-даа олар чили улустуң хосталга дээш демиселин сый базып шыдавастар. Чилиниң ажылчы чоннары-биле эп-сеткил каттыштырылгазының кампаниязы Совет Эвилелинде калбаргап. Чилиниң демократтары-биле эп-сеткил каттыштырылгазының совет Комитединиң тургусканы ол кампанияны улам калбартыр дээрзинге бүзүрээр мен—деп ол чугаалаан.

Чили демократтар-биле эп-сеткил каттыштырарының Совет Комитединиң тургузар шиитпирни хуралдың киржикчилери чаңгыс үн-биле хүлээп алган. Хөй-ниити ажылдакчылары, ажылчыннар, колхозчулар, әртемнин, культураның болгаш уран чүүлдүң төлээлекчилери ында кирип турар. ВЦСПС-тиң секретары С. А. Шалаев Комитеттиң даргазынга сонгуткан.

Ол хөй-ниити организациязы Чилиде истеп-сүрүүшкүнге болгаш кыргып-хыдыыр чорукка таваржып турар демократтыг күштерни деткиир. дерзин үүлгедиглерге таварышканнарны камгалаар даап совет улустуң ап чорудуп турар хемчеглерин башкарар. Комитеттиң ажыл-чорудулгаларының бирээзинге — Чилиниң улузунуң реакцияга удур демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгазының делегей кампанияларының хемчээлинге харылзааларын хөгжүдери, өске чурттарда эп-сеткил каттыштырылгазының национал комитеттери-биле харылзааны тургузары, чили шериг хүнтазын бүгү тала-биле ангыландырарынче угланган оларның хемчеглерин демнежип боттандырары болур.

Хуралга чили демократтарның төлээлекчизи Леопольд Ортега чүве чугаалаан. Чили демократтар-биле эп-сеткил каттыштырылгазының Комитедин тургусканы даап чили улустуң мурнундан совет улуска ол байыр чедирген.

Чили демократтар-биле акыдуңма эп-сеткил каттыштырылгазының, чили реакцияның үүлгедин турары дерзинилээшкиннинге болгаш ужур-дүрүм чок чоруунга удур демиселдин фронтузун быжыглаарынга делегейниң бүгү депшилгелиг күштери-биле кады бодунуң шиитпирлининиң, Чилиниң демократтыг күштерин деткип турарының дугайында бүгү совет улустуң өмүнээзинден мелегелдин хуралдың киржикчилери хүлээп алган.

(СЭТА).

Москва, 1973 чылдың ноябрь 30. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң Индияга албан хуузунда найыралдыг аян-чорук кылып чораанынче эрткен неделя дургузунда бүгү делегей кол кичээнгейин салып келген. Хөй-ниити, даштыкы чурттарның парлалгазы ол аян-чорукту болгаш даап деннелге эрттиргеп совет-индий чугаалажышкыннарының түннелдерин ийи күрүне аразында харылзаалар хөгжүлдезиниң турасқаалдыг үе-чадазы, делегейге улуг ужур-дузалыг болуушкун кылдыр үнелеп турар.

Хүндүлүг совет аалчыны Индияның чонунун болгаш чазаазының талазындан чижеглеп чок чылыг, чүректиң ханызындан найыралдыг хүлээп алган. Чугаалажышкыннар билчиишкинниг, найыралдыг, бүзүрежилгелиг эрткен. Аян-чорук кайгамчык үре-түнелдинг болган.

Чүүл-бүрү талалыг совет-индий харылзаалар 1971 чылда чарган. Тайбын, найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында керээни ылап барымдаалаарынга үндезилеттингеш калбарып, быжыгып турар.

ТАЙБЫҢ ПРОГРАММАЗЫ БОТТАНЫП ТУРАР

Талаларның кайызынга-даа ажыктыг кылдыр ийи чурттуң аразынга экономика, садыг, әртем-техника талазы-биле дем каттыштырып ажылдаарының чедишкинниг калбарын турары кады үндүргеп совет-индий декларацияда бедии-биле үнелеткен. «Совет Эвилелибиле дем каттыштырып ажылдаары экономика талазы-биле тускайлан догуннаарын чедип алырының оруунга Индияның депшилгелиг болурунга шиитпирлиг ужур-дузалыг болган» — деп, «Таймс оф Индиа» солуун бижээн.

Л. И. Брежневтиң аян-чоруунун үезинде чарган хөй-хөй дугуржулгаларның түннелинде экономика талазы-биле дем каттыштырып ажылдаарынга хамаарыштыр улам делгеренгей чаа-чаа перспективалар ажыттынып турар. Ийи чурттың аразынга садыглажырының хемчээли 1980 чылда будун чартык — ийи катап улгадыр.

Делиге болган чугаалажышкынналар делегейниң эң чугула айтырыгларынга хамаарыштыр ийи чурттуң чаңгыс аай ийикпе чоок турушгарлының илергейлеп көргүскен. Азияның бүгү күрүнелериниң күжениишкинниг дем каттыштырарынга үндезилеттингеш, делегейниң эң улуг болгаш хөй чонуг ол девискээринге дем каттыштырып ажылдаарын бот-боттарынга ажыктыг кылдыр делгеренгей калбартырын, тайбынны, кедилиг туруштуг быжыглаарын оонза ужур-дузалыг деп үнелеп турарын талалар бадыткаан.

Найыралдыг Индияга Л. И. Брежневтиң аян-чорук кылып чораанының түннелдери СЭКП-ниң XXIV съездиниң айтканы Тайбынның программазын ажылдаарынга идепкейлиг болгаш ылап боттандырып турарының чайыннавчак база бир хереченилели болган.

Парторганизацияларда отчеттар болгаш соңгулдаалар

БҮДҮРҮЛГЕДЕ КОММУНИСТ

Коммунистерниң кодээ ажылагый бүдүрүлгезинге киржилгезиниң дугайында чугаа чоокта чаа болуп эрткен «Тес-Хем» совхозтуң коммунистериниң отчёт-соңгулдалыг хуралынга кол черни ээлээн. Партком секретары Д. Хертек илеткелинге ол дугайында тодаргай чижектерни, фактыларны киирген.

Совхозта партия комитеди коммунистерни болгаш бүгү ажылчыннарны бүдүрүлге планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринче мооннээр дээш элээн ажылдарны кылган. Ынаы-бүрү бүдүрүлге онаалдаларын күүседиш хемчеглерни ажылдап кылгаш, партия комитединиң хуралынга бадыладып, социалистиг чарыштың негелделерин хүралдарга чугаалажып, ажылды харылаар коммунистерни быжыглап, оларны дамчыштыр чонну ажыл-ишче организастап турар. Эң чугула ажылдарны парткомга чугаалаткаш, оларның күүселдезин даандырган эштерден негеп келген.

Бо чылдың үшкү квартализа совхозтуң ажыл-ишчилери күрүнеге сүт садарының планын 108,5, эттиин — 100,5, дүктүүн —109,2 хуу күүсеткеш, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган. Чыл планынга дүүштүр көөрге, дүк садары 105,9 хуу күүсеттинген. Ам ажыл-ишчилер күрүнеге 40 тонна эттик, 5 тонна дүктү садып, чыл планын ыракта күүседир дээш кызып ажылдап турар.

Күрүнеге сатказ эттиин шынары мурнуку чылдардан бедээн, оон чижээ—бо чылын дужааган малдың 30,5 хуузу семис, 61,1 хуузу ортумак күштүг болганында.

Мыйыстыг бода малдың, хойнуң, ошкунуң бажы планда көрүнгенинден ажыг. А төрүүр инектиң болгаш ниити чылгының баш санын өстүрер план күүсеттинмээн.

Коммунистерниң авангардчы ролюнуң ачызында чедиишкиннерниң чедип алдыганы биллингир. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң кол-кол участоктарын коммунистер баштап, оларның хөй кезии оны биллиглиг ботгандырып турар. Коммунистерниң улуг нуруузу материалдыг бүдүрүлгеде шуут ажылдап, а үштүң бир кезии малчыннар болуп турар чорук ажыл-агыйжы сорулгаларны шиитпирлээринге чугула рольду ойнап турар.

Түс-түс коммунистерниң өскелерге үлегер-чижек бооп, массаларны баштап турарының чижектерин көргүзүп болур. Совхозтуң У. Шыняа салбырының ажылынга өй-өйлеп дүвүрээшин болгулап бүдүрүлге организациязы кошкап, хөй-ниитинниң болгаш күш-ажылдың сагылга-чүрүмүн үрээр чоруктар таварышкылаар турган. Салбырының эргелекчизинге коммунист Чангыоол Сан-Хөө томуйлаткан соонда, ында байдал экижээн Партия организациязының деткимчези-биле ажылды ол элээн экижиидип, чонну ажыл-ишче мобилизастап шыдаан.

СЭКП кежигүнүнге кандидат Бадарчы Далаанын удуртканы Өртен сүт-бараан фермазының коллективи бо чылдың үшкү кварталының планныг онаалдаларын күүседип, эрткен чылга бодаарга, сүт бүдүрүлгезин 11 хуу көвүлеткеш, районда фермалар аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи болган. Ферма оон мурнунда-ла чаалап алганы СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун салбаан. Коммунист саанчы Шыырап Лёччик он ай иштинде инек бүрүзүнден 1344 килограмм сүттүг саггаш, өске эштеринге үлегерин көргүзүп турар.

Коммунист хойжу Александр Монгалбын алды чүс баш хойну кадарып тургаш, чүс хойдан 94 хураганны камгалап, бир хойдан 2,3 килограмм дүктү кыргып алган. Александр Карма 96 хураганы чүс хойдан, 2400 грамм дүктү бир баштан ап шыдаан. Бо коммунистер кыштаглаашкынга база үлегерлиг белеткенген.

Коммунист Чооду Самбыл баштаан тудуг звенозу багай эвес ажылдап турар. Онаашкан ажылынга кызымак, чонуң хүндүткелин чаалап ап турар коммунистерге тудугжу Николай Кызыл-оолду, тракторист Айыыжы Сүлүмну, садыгжы Лопсан Күрүй-оолду дээш өскелерни-даа хамаарыштырып, санал берген эштер хүралга чоргаарал-биле адап турган.

Чедиишкиннер-биле чергелештир совхоз бүдүрүлгезинде чамдык четпестерниң бары Багай ажылдаң, корум-чүрүм үреп турар коммунистер-биле эштежип орбайн, олардан шыңгыы негелдени түргүзүп, Устав ёзугаар хүлээлгелерин күүсеткен турарын чедип алырының чугулазын база санал берген коммунистер чугаалаан.

Социалистиг чарыш ажылчы чоннарның политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейниң көдүрериниң эң чугула аргаларының бирээзи. Бо талазы-биле чамдык түүлдер кылдыңып түрза-даа, үенин негелдезинге ыракта дүүшпейн турар. Коллективтерниң база түс-түс кижилериниң аразында бедиткен хүлээлгелер алырын эрең-гей организастап, хүлээлгелер талазы-биле кереэлер чардынмайн турар. Соцчарыштың түңнелдерин доктаамал үндүрер, тиилекчилерни илередир, оларга материалдыг болгаш моральдыг детнимче көргүзер хемчеглер эки-ле чүрүмчүваан. Чарыштың организастаарынга ажылчыннар комитедя улуг рольду ойнаар турбүже, оон даргазы турган Артына Сарыг-оол ол ажылды ала-чайгаарлаашкынче киирген, а партия комитеди анаа хамаарыштыр ёзулуг принципиалдыг негелдени тургуспаан.

Хурал ажыл-агыйда эки түүлдер-биле кады ажыглаттынмаан курлавырларны аналиптеп, амгы сорулгаларны айтып, оларның күүселдезин чедип алырын парткомнуң чаа сонгуткан бюрозунаан негээн.

А. ДЕМБРЕЛЬ,
«Шынның» корр.

Өөредилгениң хуузу чүге кудулаанып?

Бодунуң отчёт-соңгулдалыг хуралынга Сарыг-Септе Тока аттыг ортумак школаның коммунистери өөредилге кижизидилгелиг ажылдың дугайын хандыр сайгарып көрген. Бо талазы-биле кылдынган чамдык эки ажылдар бар. Эрткен өөредилге чылының төнчүзүнде школаның өөредилгези 96 хуу болган. Школаның 1, 2, 3, 7, 8, 9 класстары 100 хуу өөредилгени чедип алган.

Башкылар А. Дончай-оол, Е. Монгуш, С. Достай, Р. Пышева, Н. Колмакова олар боттарының башкылаан эртемнеринге эки өөредилгени чедип ап, өөреникчилерге быжыг билигни берип турар. Төөгү, обществоведение, география, бойдус эртемнеринге өөреникчилерниң 70 ажыг хуузу 4 болгаш 5 демдектерлиг.

Партияның отчёт-соңгулдалыг хуралынга чамдык эки талалар-биле чергелештир, школаның өөредилге-кижизидилге ажылында четпестерни демдеглээн. Ол бүгүнүң чылдагаанын илеткелчи болгаш санал берген коммунистер тодаргай шүгүмчүлээн.

Чижээ, бо өөредилге чылының бирги үлдүнүнде өөредилге 89 хуу болган ийикпе, азы эрткен өөредилге чылының төнчүзүнде турганындан 7 хуу кызырылган. Оон чылдагааны школаның директиязы чери, партия эге организациязы башкылардан негелдени кошкадып, ажылдың иштинче хаңылап кирбээнинде дээрзин коммунистер чидии-биле шүгүмчүлээн.

Бирги үлүнде директордаа, өөредилге эргелекчизидээ башкыларның кичээлдеринге эвээш олуржуп, оларга арга-сүмени четпес кинрип келген. Өөренир программаны канчаар боттандырып, класс журналдарын канчаар бижип долдуруп турарынга хыналда коштакак.

Школада комсомол-пионер ажылының деннели чавыс. Класстан дашкаар ажылды чамдыкта чогуур белеткел чокка, ёзу барымдаалап чорудуп турар. Чижээ, Октябрь революциязының 56 чыл ооңга тураскаатказ дружина чыыжы чүгле 9-ла минутада үргүлчүлээн.

Оон аңгыда үстүкү класстарда чамдыкта хөй-ниитинин сагылга-чүрүмүн үрээр чоруктар үзүткаттынмаан. Ылангыя интернатта түрттап турар өөреникчилерниң ортузунга директория черн, партия болгаш комсомол организациялары кижизидилге ажылын кошкак тургускан. Өөредилге чылының бирги үлдүнү доозулгүже чедир интернатка кижизидикчи ийи ажылдакчы чедиптейн келген. Районо-даа, школаның директориязы-даа кадрлар, ылангыя башкылар шилип алырынче кошкак кичээнгей салганын хүралга шынгыы айытказ.

Школаның коммунистери ажыл-херекте четпестерни чигиз-биле шүгүмчүлеп илереткеш, оларны чайлядырының талазы-биле хемчеглерни дүгүржүп алган.

И. ДОСТАЙ.

Орденниг хойжунуң ижи

Салчак Оскур үр чылдарда ажылдап келген дуржулгалыг хойжу. Ол чыл бүрүде кыштаглаашкынга эки белеткелдиг ужуражыр чанчылдыг. Мурнакчы хойжу амгы үеде Улуг-Бүгада кыштаанда барган.

Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозунда хамаан чок, харын республикада сураглыг апарган хойжу бо чайын бодунуң күжү-биле 24 тонна сигенни белеткээш, кыштаанда чедирип алган. Оон кыштаанның байдалы эки: хой, хураган кажааларын эде дерип, септеп дооскан, көрженин коптаргаш чыып алган. Кургаг эдекти четчири-биле бөлүп каан. Ону удавас ажыглап эгелээр.

Шинтпирлиг үшкү чылдың эгезинде хоочун хойжу 100 хойдан-на 114 хураганны менди ап, бир хойдан 2,7 кг дүктү кыргып, чыл эгезинде алган социалистиг хүлээлгезин күүсеткен. Ол чедиишкиннери дээш оон төрээн колхозу мурнакчы хойжуга 450 рубльди немелде төлевирге берген.

Дуржулгалыг болгаш төлептиг кижи чыл бүрүде чедип ап келген күш-ажылчы бедик көргүзүглерни дээш хөй удаа шаннадып, мактадып келген. А чоокта чаа ол Күш-ажылдың Кызыл тук ордени-биле шаннаткан.

(Бистиң корр.).

Мурнакчы малчын

«Малчын» колхозтуң Тоолайлыг бригадазында сарлың кадарчызы Очур Дастан кыш бүрүзүнге эки белеткенип, бедик көргүзүглерни чедип ап келген. Ол 1972 чылда 100 сарлыктан-на 95, а бо чылын 97 бызааны камгалап алган.

Дуржулгалыг кадарчы чайын Тоолайлыгның кадыр-берт тайгаларынга одар солуп наш удаа көшкен, ынчангаш сарлыктарын эки семиртккен. Ол 8 тонна сигенни белетиззш, Берт-Ойда кыштаанда чедирип алган.

Мурнакчы малчын ленинчи юбилей медалының эдиленчизи, Наргы көдээ Советиниң депутады. Кежээниң мурнунда— хүндү деп чүве ол-дур.

Н. ДАВЫН-ООЛ.

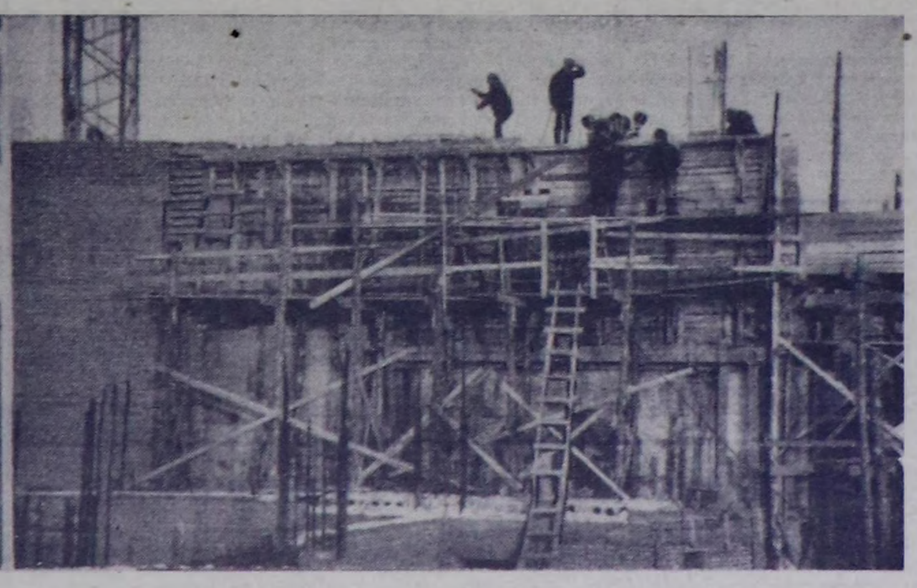

ЧАА ТЕАТР ТУДУУНДА

Кызылда республиканың хөгжүм-шии театрының чаа бажыңының чудуу чоруп турар. Сес чүс көрүнчү олурар, амгы үениң дериг-херекселдери-биле дериттингем болур театрның тудуунуң хемчээли улуг болгаш нарын.

«Кызыл тудуг» эргелелиниң Степан Белоусов, Леонид Усатов олар удуртказ комплекстиг бригадаларының ажылмышчилери театрның сценазының ханазын болгаш янзы-бүрү дузалал өрээлдериниң тудуун кылып турар. Олар тууйбуну салыры-биле чергелештир бир муң беш чүс кубометр бетонну кутказ. Ам-даа 500 кубометр бетонну кудар ужурлуг.

Тудугжу бригадалар октябрь айның тудуг-монтаж ажылдарының планын ажыр күүсеткен, ынчалза-даа он айларның даалгазын күүседип шыдавайн барган. Оон чылдагааны — тудуг материалдарын чайын четчири-биле хандырбайн келгениниден болган. Сөөлгү үеде тууйбу, ыяш, цемент, бетон болгаш өске-даа тудуг материалдарын бар шаабиле хандырган. Ынчангаш тудуг болгаш монтаж ажылдары ылырының темпизи дүргедээн. Тудугжулар бо чылдың арткан хонуктарында шалыпчы ажылдап тургаш, планныг онаалдаларын күүседир сорулганы салганнар.

Театр тудуунда ажылдап турарларның аразында мурнакчылар эвээш эвес. Олар бердинген хүн нормаларын ажыр күүседип, ажылдың шынарлыг болуру дээш социалистиг чарышты налбартканнар. Бүдүрүлгениң шалыпчыларынга С. Белоусовтуң бригадазындан Хертек Танов, Леонид Ершов, Василий Семенов, Л. Усатовтуундан Яков Домков, Григорий Биче-оол болгаш өскелер-даа хамаажыр.

Театр тудуун дүргедедирибиле тудугжуларның санын көвүдедири көрдүнген. ВЛКСМ Тыва обкомунуң ыйгырыыбиле 30 оолдар болгаш кыстар тудугга ажылдаар. Оларның хөй кезии ажылдаары-биле чедип келген. Келир үениң тудугжулары ажылдавышаан, дуп киржир ужурга таваржыр. Ол үеларде план күүселдези оон-даа өзер. Бистиң автобаазавыстың сорулгазы көдээ тудугларны тудуг материалдары-биле хандырары. Ынчангаш бис көжүп чоруур механизастаттынган колонналарлыг районнарже ажылдап чоруптар ужурга база таварышкылаар бис. Ынчан кыска хуусаанның дургузунда хөй ажылды кылырын, көдээ тудугжуларга хөй дузаны чедирерин оралдажыр чүве — деп уламчылады.

Оон аңгыда оон чугаазы-биле алырга планныг даалганы чедиишкиннер күүседиринге бир чугула түүл, машинаның техниктиг байдалынче доктаамал кичээнгейни салыры болур. Ол ыңкаш машинаның түүн чүдүрерин болгаш дүжүрерин шын организастаарынче чолаавчы кижи кичээнгей салыр ужурлуг. Ынчан шак-үени камнап алыр дээш бүгү хемчеглерни алыр. Ол ынчаар ажылдап тургаш, хүн, неделя болгаш ай саныңда бүдүрүлге планын үргүлчү ажыр күүседип, 1975 чылдың үлүүнче кире берген. Оон ажылдап турар колонналарында түүлге ол эвес Василий Михайлович Тюкарев, Анатолий Михайлович Насыров, Виктор Владимирович Ильин ышкаш мурнакчы чолаавчылар бар. Оларның баштайгы ийизи 1974 чылдың август айның үлүүзүде ажылдап турар, а Виктор Ильин 1974 чылдың ортан үезинин планын күүседип киритказ.

ЫРАККЫ Чөөн чүкке, бир улуг хоорайга шериг албанын эрттирип тура Коммунистиг партияның кежигүнүнге кирген, партияның анаа дайынчызы, өскелерге үлегер-чижектиг Алексей Макарович Кочмин идепкейлиг хөй-ниитичи.

Автобаазада партия эге организациязының секретары Александр Фёдорович Апин ону шудургу ажыл-ишчи, идепкейлиг хөй-ниитичи деп үнелеп чугаалап турар. Ол дугайын дараазында фактылар бадыткаар.

Алексей Кочмин коллективте эш хуузунуң судунуң даргазы, техниктиг комиссиянның кежигүнү. Кандыг бир чолаавчы азы септекчи хөй-ниитиниң корум-чүрүмүн хажыдып, мораль талазы-биле төлеп чок чоруктарны кылыр болза эш хуузунуң судунга чугаалажышкынган чайлавас дээрзин билир. Мурнунда чылдарда ажыл шагында арагалаар, өзириктер сергедир черге кире бээр кижилер коллективке турган. Эрткен чылдың төнчүзүнден эгелээш мындыларны эш хуузунуң судунга чугаалажып, шынгыы хемчеглерни ап турар апарган. Сөөлгү үеде күш-ажылдың сагылга-чүрүмүн үрээр чорук эвээжээн. Оон аңызында бүдүрүлге черинин ажылы экижип, шилчиир Кызыл тукту чаалап алган.

Автопарктың техниктиг байдалын доктаамал хайгаараар тускай комиссия бар. Ол комиссия техниктиг көрүүлелерни чорудуп, машинаны хайгаарабас, ажаавзс чолаавчылар-биле ажылдап турар. Ол комиссия хенертен хыналдаларны кылып, аныяк чолаавчылар-биле кижизидилге ажылын чорудуп турар. Алексей Макарович бо комиссияның кежигүнү хүлээлгезин база-ла идепкейлиг күүседип турар. Мурнакчы бүдүрүлгечи болгаш идепкейлиг хөй-ниитичи, коммунист Алексей Кочминниң адын бүдүрүлгениң Хүндүлел самбыразынга хөй удаа киирген. Хүндүлел бижиктер, өртектиг белектер-биле каш удаа шаннап чидеглээн.

«ЗИЛ-130» маркалыг, чүгүн болу дүжүрер көк машинаның республиканың көдээ тудутларынга материалдар соөртүп чедире бергенин, анаа ажылдап турарын бо-ла көрүп болур. Оон рулюнуң артында моогаг чок бөдүүн нишчи, коммунист Алексей Макарович Кочмин олуруп алган, кижилерге чугула үнелиг ижин кылып, үе-шагны мурнаш ажылдап чоруур.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

ЧУРУКТА: коммунист А. М. Кочмин.
Фотозу авторнуу.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

ТАНЫЖЫНАР, АЛЕКСЕЙ МАКАРОВИЧ КОЧМИН-ДИР

ЭРТЕНГИНИҢ 8 шак ам-даа четпээн. Ынчалзажок диспетчер олурар бичии өрээлдиң чаны-биле чолаавчылар болгаш септекчилер шуужуп эртип-ле тур. Мээң чогум кандыг херектиг чоруурумну билир диспетчер кыс кижи ортузу чеде берген назылыг, күдер боттуг бир эштиг доктаадыпкаш, мени кыйгыра берди:

— Херегләэнидер эш Алексей Макарович Кочмин бо тур. Танызыңар!—дей-дир Оон-биле меңдилештивис.

— Машинамның мотору бичии эпчоктаалы берген. Оңу кылып хүзээр боор мен. Гаражка барааны. Анаа чугаалажырывыска эптиг боор — дээш, Алексей Макарович мени чалады. Анаа кээривиске чамдык чолаачылар машиназын шагда-ла хөделдиришкен, тудуг шөлдеринче ажылдап чоруп тур.

— Машинам анаа турган болза, мен база-ла ажылдап чоруптар иинек мен. Бир хүнүң халас эрткени ол-дур ийин—дээш, ол машиназының хөрээн ажыдып эгеледи. Мен хоочун чолаачының, уе-шагны мурнап турар мурнакчы будүрүлгеги коммунистиң ажыл-ижин сонуургап, хөөрежип ор мен.

— Кара чажымдан тура чолаачы болурун шиитпирлеп алгаш, күзээнимни чедип алганым ол деп чугаалап шыдавас мен. Амыдыралдың аайы-биле апарган чүве. Ада-чурттуң Улуг дайынының соонда шериг албанынга бардым. Ынчан күш-ажылчы күш чедишпес, катап тургузуушкунга кижилер негеттинип турган берге чылдар силерге билдингир. Бир эвес чолаачы сургуулунга өөренирксээр кижилер бар болза, адын бижитсин деп бистиң көзекке чарлап каан. Ол курстарга өөренип кирип алдым. Оон удаваанда шериг машиналарын долгап эгеледим. Шериг албанны дооступ турар үеде дуржулгам шору апарган, хире-чергемде чолаачы болу бердим. Шериг албанындан халашкаш, төрээн Шагаан-Арыгга келиримге машинага ажылдаар кижилер чедишпес, чолаачылар хереглеттинип турар мындыг. Чанып келгеш, бичия-даа дыштанмайн «ЗИС-5» маркалыг автомашинаның рулюнүң артынга олуруптум. Чолаачы ажылымның эгелээнинин дугайын сонуургаар болза мындыг ийин.

— Шагаан-Арыгга каш чыл ажылдаанындар ол, Алексей Макарович?

— Орта 1970 чылга чедир ажылдап, чурттап келдим. А чеден чылдың эгезинде «Тыва көдээ тудуг» трестиң автобаазазынга ажылдарыы-биле бээр шилчиткен. Бажыңны база берген, мырыңай чаа самосмалды хүлээп алдым. Оон эгелээш, бо автобаазаның чолаачызы болуп ажылдап турар мындыг мен.

— Алексей Макарович, силер бо хүннерде 1975 чылдың январь айының үлүүзүде ажылдап турар болгай силер? Бо хире күш-ажылчы бедик көргүзүгнү канчап чедип алганыңар ол?

— Мен шынап-ла үениң эллээн мурнай берген кижи мен. Ында хөй логааштырар кандыг-даа чажыт чок. Оске өөрүм ышкаш, шак-ла ындыг машинада ажылдап турар мындыг мен. Бо беш чылдың эгезинде, бистиң коллективтиң кежигүнериниң ниити хуралынга ай саныңда 550 тоннадан эвээш эвес чүктү сөөртүр дугайында социалистиг хүлээлгени алдым. Ону күүседип киринкеш, чамдык хүннерде карьерден тудуг материалдары сөөртүп, хүнде планны үргүлчү ажырып келдим. Сөөлгү чылдарда ай саныңда будүрүлге планын 175 хуудан кудулатпайн, а чамдык айларда 200 хуу ажырып-даа турдум. Ындыг бедик көргүзүглерни чедип алыры чолаачы кижиден хүженишкинни болгаш бедик мергежилди негээр дээрзин билдиргир. Чамдык үелерде ажыл шагын шуутла барымдаалавас, эртенден кежээ орайга чедир ажылдаар, чаа тудугларны чогуур хуусаазында ажыглалга киирериниг хол тудуп киржир ужурга таваржыр. Ол үеларде план күүселдези оон-даа өзер. Бистиң автобаазавыстың сорулгазы көдээ тудугларны тудуг материалдары-биле хандырары. Ынчангаш бис көжүп чоруур механизастаттынган колонналарлыг районнарже ажылдап чоруптар ужурга база таварышкылаар бис. Ынчан кыска хуусаанның дургузунда хөй ажылды кылырын, көдээ тудугжуларга хөй дузаны чедирерин оралдажыр чүве — деп уламчылады.

Оон аңгыда оон чугаазы-биле алырга планныг даалганы чедиишкиннер күүседиринге бир чугула түүл, машинаның техниктиг байдалынче доктаамал кичээнгейни салыры болур. Ол ыңкаш машинаның түүн чүдүрерин болгаш дүжүрерин шын организастаарынче чолаачы кижи кичээнгей салыр ужурлуг. Ынчан шак-үени камнап алыр дээш бүгү хемчеглерни алыр. Ол ынчаар ажылдап тургаш, хүн, неделя болгаш ай саныңда будүрүлге планын үргүлчү ажыр күүседип, 1975 чылдың үлүүзүне кире берген. Оон ажылдап турар колонналарында түүлге ол эвес Василий Михайлович Тюкарев, Анатолий Михайлович Насыров, Виктор Владимирович Ильин ышкаш мурнакчы чолаачылар бар. Оларның баштайгы ийизи 1974 чылдың август айның үлүүзүде ажылдап турар, а Виктор Ильин 1974 чылдың ортан үезинин планын күүседип киритказ.

ЫРАККЫ Чөөн чүкке, бир улуг хоорайга шериг албанын эрттирип тура Коммунистиг партияның кежигүнүнге кирген, партияның анаа дайынчызы, өскелерге үлегер-чижектиг Алексей Макарович Кочмин идепкейлиг хөй-ниитичи.

Автобаазада партия эге организациязының секретары Александр Фёдорович Апин ону шудургу ажыл-ишчи, идепкейлиг хөй-ниитичи деп үнелеп чугаалап турар. Ол дугайын дараазында фактылар бадыткаар.

Алексей Кочмин коллективте эш хуузунуң судунуң даргазы, техниктиг комиссиянның кежигүнү. Кандыг бир чолаачы азы септекчи хөй-ниитиниң корум-чүрүмүн хажыдып, мораль талазы-биле төлеп чок чоруктарны кылыр болза эш хуузунуң судунга чугаалажышкынган чайлавас дээрзин билир. Мурнунда чылдарда ажыл шагында арагалаар, өзириктер сергедир черге кире бээр кижилер коллективке турган. Эрткен чылдың төнчүзүнден эгелээш мындыларны эш хуузунуң судунга чугаалажып, шынгыы хемчеглерни ап турар апарган. Сөөлгү үеде күш-ажылдың сагылга-чүрүмүн үрээр чорук эвээжээн. Оон аңызында будүрүлге черинин ажылы экижип, шилчиир Кызыл тукту чаалап алган.

Автопарктың техниктиг байдалын доктаамал хайгаараар тускай комиссия бар. Ол комиссия техниктиг көрүүлелерни чорудуп, машинаны хайгаарабас, ажаавзс чолаачылар-биле ажылдап турар. Ол комиссия хенертен хыналдаларны кылып, аныяк чолаачылар-биле кижизидилге ажылын чорудуп турар. Алексей Макарович бо комиссияның кежигүнү хүлээлгезин база-ла идепкейлиг күүседип турар. Мурнакчы будүрүлгечи болгаш идепкейлиг хөй-ниитичи, коммунист Алексей Кочминниң адын будүрүлгениң Хүндүлел самбыразынга хөй удаа киирген. Хүндүлел бижиктер, өртектиг белектер-биле каш удаа шаннап чидеглээн.

«ЗИЛ-130» маркалыг, чүгүн болу дүжүрер көк машинаның республиканың көдээ тудутларынга материалдар соөртүп чедире бергенин, анаа ажылдап турарын бо-ла көрүп болур. Оон рулюнуң артында моогаг чок бөдүүн нишчи, коммунист Алексей Макарович Кочмин олуруп алган, кижилерге чугула үнелиг ижин кылып, үе-шагны мурнаш ажылдап чоруур.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

ЧУРУКТА: коммунист А. М. Кочмин.
Фотозу авторнуу.

БРИГАДИРНИҢ ҮЛҮГ-ХУУЗУ

1940 чылдан бээр партия кежигүнү Хомушку Сарыг-оолович Кочага Бай-Тайга районда «Тээли» совхозта хоочун коммунистерниң бирээзи. Ол совхозка ажылчын кылдыр Х. Кочага 1964 чылда киргеш будүрүлгеге болгаш хөй-ниитиниң ажылдарынга идепкейлиг киржип келген.

Хомушку Кочага ам совхозтуң Кызыл-Даг салбырының Кудунта хойжу бригадазының бригадири. Салбырның коммунистери ону партия эге организациязының секретарынга сөөгүп алган. Хоочун коммунист онаашнан ажылынга болгаш секретарь хүлээлгезинге бүгү билиин, күжүн үндүрүп, кызымак ажылдап турар.

Бо чылын бригаданың хоюн 25 кодан кылдыр аңгылап үскен. Амгы үеде малчыннар шупту кыштагларда, малдың ниити байдалы дыка эки. Малчыннар кышка удур өдек кыштаан эки белеткеп, мал чеминиң курлавырларын тургускан.

Бригада эртжен чайын 130 тонна мал чеми белеткээр хүлээлге алгаш 147 тонналы кылып алган. Тус-тус малчын бүрүзү он тоннадан эвээш эвес сиген белеткеп алыр хүлээлгезин киижи бүрүзү чедиишкиннниг күүсеткен. Ынчангаш амгы үеде бригаданың кодан бүрүзүнде мал чеми четчир.

Тоску беш чылдың шиитпирлиг чылында бригада күрүнеге 101 тонна эът дужаар планын 102 кылдыр ажыр күүсеткен. Ажыл-агый талазы-биле бригада чедиишкиннерлиг болган. Аңаа бригадирниң салыышкыны улуг деп, оон кежигүннери демдеглеп турар.

С. ИРГИТ.

ЧУГААЛАРДАН ДЭЭШТИГ АЖЫЛЧЕ

Партияның, комсомолдуң сөөлгү съездилериниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынче, тоску беш чылдың планныг онаалдаларын күүседиринче Бай-Тайга районнуң комсомол организациязы аныяктарның күжүн, энергиязын моонел, хол ажылын олче угландырган. Беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының планныг онаалдаларын районнуң ажыл-ишчилери багай эвес күүседип турар. Эрткен он айларның түнелп-биле алырга, эштиң чыл планын 84, сүттүг—85, тарааны—117, дүктү—79,7 хуу күүседип алган. Ол улуг үүлени күүседиринге комсомолчуларның, аныяктарның киргеп үлүг эвээш эвес. Ол бүгүнүң дугайын районнуң VI комсомол конференциязынга тодаргай сайгарып көргеп.

Районнуң VI комсомол конференциязының делегаттарының кол ниитээйгей салган айтырыгларының бирээзи — мал ажылынче аныяктарны эвилелдеп чорударының дугайында болган. Амгы үеде районда 7 комсомолчу-аныяктарның бир сүт-бараан фермазы, бир хойжу бригадазы, 2 хойжу звенозу ажылдап турар. Ылаңгыя Эвр-Хавак сүт-бараан фермазының көргүзүлгелери өөрүнүүр. Ух коллектив чылдың-на социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп келген. Фермада он комсомолчу бар. Оларны аныяк коммунист Б. Доңгак он ажыг чыл удуртеп чок билдиинг удуртуп турар.

Ында комсомолдуң яштыкиндаа, идей-политиктиг-даа ажылы эки туруштунгаа. Комсомолчу бүрүүң чыл санында социалистиг хүлээлгезин эки күүседип келген. Ол ферма 1971 чылда «Коммунистиг күш-ажылдың коллективи» деп бедик атты чедип алган. Фермада Салчак Севильбаа, Салчак Борбак, Салчак Көк-Иргит Дүүн-оол ышкаш ажыл-ишчи, төлептиг, мурнакчы кижилер хөй. Ол ферма Барыын-Хемчик районнуң Бижиктиг-Хая сүт-бараан фермазының влеткелчи адаан. Чижээ, Тыва АССР-ниң Дээдя Советиниң депутады Б. Каракмс («Бай-Тал» совхоз), Ш. Өрүүчүү («Мурнакчы» колхоз), К. Белек-оол («Тээли» совхоз) олар 100 хойдан-на 90—102 баш чедир хураганны камгалап ап, бир хойдан-на 2,5 кг чедир дүктү кыргып алганнар.

Мал оолдаашкыныкың үезинде комсомол эге организацияларының путёвкалары-биле 318 аныяк оолдар, кыстарны сакманщиктедип чорүткан. Олар 17 муң анай-хураганнарны ажаап, менди өстүрген. Ылаңгыя Салчак Күнзеңмаа («Мурнакчы» колхоз), Хертек Кара-кыс («Кара-Хөл» колхоз), Людмила Эреге («Бай-Тал» совхоз) олар эки ажылдаан. А «Тээли» совхозтуң Найырал салбырында Олимпиада Очур 180 хураганны доруктургаш, районнуң «Эң эки сакманщиги» деп атты чаалап алган.

Аныяктарны хой ажылынче эвилелдээр талазы-биле «Мурнакчы» колхозтуң комсомол организациязы өскелерге үлегер-чижектиг. «Аныяктарны мал ажылынче» деп айтырыгны парткомга чугаалажып көргеш,' комсомол организациязына тодаргай даалганы берип, тус-тус комсомолчулар-биле беседалашканының түнелинде Шүй ортумак школазының доозукчузу Светлана Самбый-оол удуртканы 8 кижи составтыг ийи хойжу звенону тургускан. Олар Тываның бүгү оолдар,кыстарынга кыйгырыг үндүрген. Ол кыйгырыгны колхоз, совхозтарның комсомол организациялары деткээн болгаш амты үеде тодаргай хемчеглерни ажылдап кылып тураалар. Ам «Мурнакчы» колхозта 22 комсомолчу хой ажылында ажылдап турар. Колхоз баштаар чери оларны чурттаар оран-сава-биле хандырган. Радиоприёмниктерни, одаар ыяшты халас берген.

Малдың баш санын өстүрер, ооң продуктулуг чоруун бедидер, курлавырларны чөп ажыглаар, мал ажылынче аныяктарны эвилелдээр, оларның культурлуг амыдыралчуртталгазын экижидер талазы-биле районнуң комсомол организациязының ыракта четпес ажылдап келгени илеткелдээн. Ол дээрге ында комсомол организациязының кошкак ажылын хереченип турар-дыр. Ажылды ынчаар сандаладып алгаш, аныяк малчыннарже хүн бүрүүнүң доктаамал кичээлейн угландырбайн тургаш дээштиг, эки ажылды чедип адыры берге. Районда 133 аныяк кижи кайда-даа ажылдавайн чоруп турда, ВЛКСМ райкому, комсомол эге организацияларының чүү бодап орарыл? Районда хой кадарыксаар, аңаа ажылдаксаар кижилер эвээш турда, үстүнде аныяктарны олче эвилелдеп, кижи бүрүзүбиле боттуг чугаалажышкыны чорудуп тургаш, чүге хойжуладып, малчыннадып болбас деп.

Районнуң комсомол организациязының удуртуур ажылдакчылары — ВЛКСМ райкомунуң секретарылары доктаамал солчуп, аныяктар ортузунга кижизидилге ажылын багай чорудуп, хой ажылынче аныяктарны чорудар дугайында айтырыгны чыл бүрү чугаалажып турза-даа ам-даа чүге саазын кырында артып, дээштиг ажыл чоруптаан турар.

Районнуң колхоз совхозтарында малдык хойжулар чылдың-на 100 хой бүрүзүндея-не 30—40 баш хураганны, бир хойдан эвээш дүктү ап, ажылынга харыысалга чок чоруун көргүзүп турда оларны солуур аныяк кижилер ук районда чок эвес. А чүгле оларны организастаар, бүгү талабиле деткиир, дуза көргүзер керек.

«Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырынга аныяк инек кадарчылары негеттиниң келген. Ынчалза-даа ында комсомол организациязы чаңгыс-даа аныяк кижиниң олче чоруптаан. Мынчаар четпес ажылдап тургаш, аныяктарны болгаш комсомолчуларны мал ажылынче хөйү-биле чорударын чедип алыры берге болуру биилингир. Оны эдип алырының арга-дарын хоочун коммунист Х. Ч. Кудурукпай бодунуң саналынга айтып, хойжу аныяктарга боттуг дузаны көргүзүп, оларга эки өглерден кылып берип, акша-шалыңня улгаттырып, хойжуларга сакманщиктеп баар аныяктарның ажылынче кичээлейн улгаттырарын чугаалаан. Оларның эзлежип ажылдаарын өөренип көөр өйү келген.

Үр чылдарда колхоз даргалап келген партия, совет ажылдакчызы кижиниң ол саналын ВЛКСМ райкомунуң чаа составы моон соңгаарны ажылынга ажыглап, конференцияга санал берген өске-даа делегаттарның шүтүмүлелин ажыл-херекче шилчидип, чүгле хой ажылынга аныяктарның киржилгезин эвес, а өске-даа айтырыглар талазы-биле комсомол эге организацияларының иштики ажылын улам экижидерин чедип алыр сорулгалыг.

ВЛКСМ Бай-Тайга райкомунуң бирги организастыг пленуму болган. ВЛКСМ райкомунуң бирги секретарынга С. Хертекти сонгаан.

Комсомол конференциязындан

Бай-Тайга — малчын район. Ынчангаш аныяктарны хой ажылынче чорудар ажылды экижидерин чедип алыр талазы-биле чамдык эгелээшкиннерни кылып, СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң шиитпирин амыдыралга боттандырарынга идепкейлиг киржир сорулга-биле ВЛКСМ райкому чамдык хемчеглерни ажылдап кылган. Районда 90 аныяк кижи мал ажылында хаара туттунган. Оларның аразында хүлээнген ажылынга бердингеп, чыл бүрү эки түнелдерни чедип ап турар кижилерни өлеткелчи адаан. Чижээ, Тыва АССР-ниң Дээдя Советиниң депутады Б. Каракмс («Бай-Тал» совхоз), Ш. Өрүүчүү («Мурнакчы» колхоз), К. Белек-оол («Тээли» совхоз) олар 100 хойдан-на 90—102 баш чедир хураганны камгалап ап, бир хойдан-на 2,5 кг чедир дүктү кыргып алганнар.

Мал оолдаашкыныкың үезинде комсомол эге организацияларының путёвкалары-биле 318 аныяк оолдар, кыстарны сакманщиктедип чорүткан. Олар 17 муң анай-хураганнарны ажаап, менди өстүрген. Ылаңгыя Салчак Күнзеңмаа организациязы өскелерге үлегер-чижектиг. «Аныяктарны мал ажылынче» деп айтырыгны парткомга чугаалажып көргеш,' комсомол организациязына тодаргай даалганы берип, тус-тус комсомолчулар-биле беседалашканының түнелинде Шүй ортумак школазының доозукчузу Светлана Самбый-оол удуртканы 8 кижи составтыг ийи хойжу звенону тургускан. Олар Тываның бүгү оолдар,кыстарынга кыйгырыг үндүрген. Ол кыйгырыгны колхоз, совхозтарның комсомол организациялары деткээн болгаш амты үеде тодаргай хемчеглерни ажылдап кылып тураалар. Ам «Мурнакчы» колхозта 22 комсомолчу хой ажылында ажылдап турар. Колхоз баштаар чери оларны чурттаар оран-сава-биле хандырган. Радиоприёмниктерни, одаар ыяшты халас берген.

Малдың баш санын өстүрер, ооң продуктулуг чоруун бедидер, курлавырларны чөп ажыглаар, мал ажылынче аныяктарны эвилелдээр, оларның культурлуг амыдыралчуртталгазын экижидер талазы-биле районнуң комсомол организациязының ыракта четпес ажылдап келгени илеткелдээн. Ол дээрге ында комсомол организациязының кошкак ажылын хереченип турар-дыр. Ажылды ынчаар сандаладып алгаш, аныяк малчыннарже хүн бүрүүнүң доктаамал кичээлейн угландырбайн тургаш дээштиг, эки ажылды чедип адыры берге. Районда 133 аныяк кижи кайда-даа ажылдавайн чоруп турда, ВЛКСМ райкому, комсомол эге организацияларының чүү бодап орарыл? Районда хой кадарыксаар, аңаа ажылдаксаар кижилер эвээш турда, үстүнде аныяктарны олче эвилелдеп, кижи бүрүзүбиле боттуг чугаалажышкыны чорудуп тургаш, чүге хойжуладып, малчыннадып болбас деп.

Районнуң комсомол организациязының удуртуур ажылдакчылары — ВЛКСМ райкомунуң секретарылары доктаамал солчуп, аныяктар ортузунга кижизидилге ажылын багай чорудуп, хой ажылынче аныяктарны чорудар дугайында айтырыгны чыл бүрү чугаалажып турза-даа ам-даа чүге саазын кырында артып, дээштиг ажыл чоруптаан турар.

Районнуң колхоз совхозтарында малдык хойжулар чылдың-на 100 хой бүрүзүндея-не 30—40 баш хураганны, бир хойдан эвээш дүктү ап, ажылынга харыысалга чок чоруун көргүзүп турда оларны солуур аныяк кижилер ук районда чок эвес. А чүгле оларны организастаар, бүгү талабиле деткиир, дуза көргүзер керек.

«Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырынга аныяк инек кадарчылары негеттиниң келген. Ынчалза-даа ында комсомол организациязы чаңгыс-даа аныяк кижиниң олче чоруптаан. Мынчаар четпес ажылдап тургаш, аныяктарны болгаш комсомолчуларны мал ажылынче хөйү-биле чорударын чедип алыры берге болуру биилингир. Оны эдип алырының арга-дарын хоочун коммунист Х. Ч. Кудурукпай бодунуң саналынга айтып, хойжу аныяктарга боттуг дузаны көргүзүп, оларга эки өглерден кылып берип, акша-шалыңня улгаттырып, хойжуларга сакманщиктеп баар аныяктарның ажылынче кичээлейн улгаттырарын чугаалаан. Оларның эзлежип ажылдаарын өөренип көөр өйү келген.

Үр чылдарда колхоз даргалап келген партия, совет ажылдакчызы кижиниң ол саналын ВЛКСМ райкомунуң чаа составы моон соңгаарны ажылынга ажыглап, конференцияга санал берген өске-даа делегаттарның шүтүмүлелин ажыл-херекче шилчидип, чүгле хой ажылынга аныяктарның киржилгезин эвес, а өске-даа айтырыглар талазы-биле комсомол эге организацияларының иштики ажылын улам экижидерин чедип алыр сорулгалыг.

ВЛКСМ Бай-Тайга райкомунуң бирги организастыг пленуму болган. ВЛКСМ райкомунуң бирги секретарынга С. Хертекти сонгаан.

БАСКЕТБОЛГА БИРГИ ЧЕР ДЭЭШ...

Таллин биле Тбилисиге чурттуп ап кижилериниң аразынга чемпионнар илередиринiң 41-ги маргылдазы харыүгда ағелээн. Эң шыырак дээн он командалар: ЦСКА, «Спартак» (Ленинград), «Жальгирис», «Динамо» (Москва), «Динамо» (Тбилиси), «Строитель» (Киев), «Калев», СКА (Киев), «РТИ» (Минск), болгаш СКА (Рига) ында киржип турар.

Маргылдаа марттың төнчүзүнде доозулур.

ЧУРУКТА: РТИ (Минск) биле «Жальгирис» (Каунас) командаларның ужуражышкынызы Минскиниң спортсменнериниң тиилелдези-биле — 76:69 санныг доозулган.

П. КУЗНЕЦОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохроникazы).

ТҮҢНЕЛ ЧООКШУЛААН

Кызыл хоорайның бирги чери дээш баскетбол маргылдазы доозулур чоокшулаан түлүм-на командаларның аразында шаннадыг чер дээш спортчу демисел улам чиитиленген.

Хераженнер командаларындан политехникумнуң, педагогиканың институдунуң спортчулары амыдызында аштырышкын чок. Олар бо удаада көдээ ажыл-агый техникумнуң, өөредилге-курс комбинадының коллективтерин утказаннар. Медицина училищезиниң кыстары башкы училищезиниң командазын удуп алган.

Эр улустуң командаларының аразында хоорайның эмчилер, башкылар коллективтериниң баскетболистери чедишкиниг ойнап турар. «Медик» командазы уруглarның спорт школазының баскетболистерин 87:69, башкылар көдээ ажыл-агый техникумнуң сургуулдарын 53:34 санга түс-түзүнда утказан. Динамочулар башкы училищезиниң оолдары-биле ужуражкан. Оюнның баштайгы үезинде «Динамонуң» спортчулары кошкак ойнап турза-даа, төнчүзүнде инициативаны алгаш, тиилээн.

Б. АБРАМОВ.

Кызылдың № 15 школазында

АДА-ИЕ КОМИТЕДИНИҢ АЖЫЛЫ

Кызылдың № 15 ортумак школазы республикада эң хөй өөреникчилиг школаларның бирээзи. Мында өөренип турарларының саны 1150 четкен. Школа чаа төлевилел-биле туттунган. Уругларны бүгү талалыг сайзыраңгай кижилер кылдыр өөредип кижизидилгелиг эн-не таарымчалыг байдалдарны тургускан.

Школада өөредилге-кижизидилге ажылынче ада-ие комитеди улуг киҥээнгейни салып турар. Оон кежигүннери шупту он үш кижи. Ада-ие комитедиң Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүлелиниң харыысалгалыг ажылдакчызы Виталий Игнатьевич Зубарев удуртуп турар.

Бирги улдуннуң үезинде бо комитет бодунуң онаашкан ажыл-херээн багай эвес күүседкен. Ол түс-түс класстарда ада-иелер комитеттериниң ажылын экижидеринче улуг киҥээнгейни салган. Бирги улдунда багай демдектер ап турган чамдык өөреникчилериниң ада-иелери, өөреникчилериниң боттары-биле чугаалажыкылаан. Оон түнелиниде оларның хөй кезии багай демдектерин эткен.

Класс удуртукчузу башкылар-биле кады демниг ажылдаарының хемчеглерин ап чоруткан.

Школада ада-ие комитединиң активи улуг санында бир удаа чыглыр. Бо активке түс-түс класстарның ада-ие комитеттериниң кежигүннери, чалаттыргын ада-иелер база кээр.

Школаның ада-ие комитеди ийи неделя болгаш-ла бир катап чыглып ап, аңаа өөредилге-кижизидилгелиг ажылга, ада-иелерге, школаның башкылар коллективинге хамаарышкан әргежок чугула айтырыгларны чугаалажып көрүп келген.

Школаның ада-ие комитединиң бүгү кежигүннери түс-түс онаашкан хүлээлгелерин ак сеткилиг күүседип турар.

Комитеттиң тодаргай планын ёзугаар педагогика пропагандазының секциязы база ажылдап эгелээн. Ол школаның бүгү класстарын 1-ден 3 класска, 4-тен 6 класска, 7-ден 10 класска чедир деп үш келекке чарган. Моңу мынчаар болуктээнивде ужур бар. Уруглар хар-назының аайы-биле, угаан-бодалының сайзыралының шаа-биле таарышкан лекция, беседаларны ыңнап турар.

Ада-иелерге номчуур лекцияларны база планнаан. Уругларны коммунистиг аажы-чанга, кижизиг моөу-шынарга кижизидеринге ада-иелериниң юридиктиг харыысалгазының дугайында болган оон-даа өске темаларга лекцияларны ада-иелер ыңнаар.

Ада-иелерге педагогиктиг конференция чылда ийи удаа болур. Бо чылын ыяңыг яңзылыг конференцияны ийиги чартык чылның эгезинде эрттирер.

МУРНАКЧЫЛАРНЫҢ БИРЭЭЗИ

Татьяна Рябоненко бо школада ажылдаа-ла ийи чыл чедип, 9-10 класстарда орус литератураны база орус дылны башкылап турар. Оон өөредип турар өөреникчилеринин билип шыырак. Башкының кичээл бүрүүн бедик идей-кижизидилгелиг, солуп хевирлиг эртип турар. Бо дээрге аныяк башкының өлүп орар арга-мергежилиниң тодаргай хереченизи-дир.

Бо удаада 9 «б» класска орус литература кичээли эрттп. Улуг орус чогаалчы Некрасовтуң «Руська чурттаары кымга ажыл?» деп шүлүтлелин өөредип эрттиргени черле чедимчелиг болган.

Класс шыпшын. Оолдар, уруглар шупту-зу-ла башкызының чугаазын киҥээнгейлиг дыңнаан. Татьяна Андреевна кичээлин беседа хевири-биле эгелээн. Ол баштай орус тараачыннарның аар-берге амыдыралын, кижи шыдажыр аргажок човуланны улуг орус чогаалчы Некрасовтуң кайы хире шынныг чуруп көргүсеенин тайылбырлаан. Чеди тараачын аас-кежиин дилеп, тодап чоруп каанын, адактың соонда кайда-даа ядыы кижилерниң амыдырал-чуртталгазы дүмбей карангыда бастырганын башкы үзүндүлерден номчуп берди.

Дараазында айтырыгларны башкы өөреникчилерге салды:

— Чеди тараачын чүге аас-кежиин дилеп чорупканнарыл?

Наташа Жихарёва холун көдүрдү.

— Чүге дээрге олар Россияның өскебир булуңунда азы суурупда улуска дарлатпайн, аш-чут, човулаң көрбейн чурттап чоруур улус бар боор деп бодааннар.

— Чүү деп бодаар силер, уруглар, ынчан ядыы улус аас-кежиктиг чурттап турган бе? Оларны кымнар дарлап турганыл?

Оля Ширнина:

— Ынчан түгле байлар, хүрээ-хинтиң ламалары тергиндеп турган. А ядыы кижилер көрбээнин көрүп чорааннар. Ламалар хоозун суртаалы-биле оларның бажын улам тепидип турган. А байлар оларны молчуп дарлаарынга өйлешкен...

Класста өөреникчи бүрүзү кандыг-бир айтырыгны харыылап турган. Аңаа орган кижи чок. Башкы өөреникчи бүрүзүнүң кичээнгейин хаара тудуп шыдаан.

№ 15 школада бо дег кызымак чүткүдүг ажылдап турар башкылар хөй. Татьяна Андреевна мектөм кежигүнү. Боду комсомолчу кижи болгаш школаның хой-ниитин ажылынга киржип, аныяк башкыларның дүржулга солчулгазын организастаарынга идепкейлиг киржип турар.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

ПРАКТИКА ТҮҢНЕЛИ

Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Улут-Хем, Таңды районнарының болгаш Кызыл хоорайның школаларынга орус, тыва дылдарны, чечен чогаалды башкылаарының мергежилин чедип аары-биле практика эрттирип турган, филология факультединиң студентилериниң түңнел конференциязы Кызылдың педагогика институдуунга эрткен. Маңаа үүле бешки курсчулар эвес, а шупту курстарның студентилери киришкен.

Конференция эртер черинээки дерии белеткээн. Школаларга студентилерниң боттарының кылган ажылган турганы көргүзүг керекселдерин аңаа делгээн. «Бистиң өөреникчилеривис — Төрээн чурттуувустуң даартагы хүүр». «Өөредилге-кижизидилгелиг ажылда кол киҥи — башкы» деп лозуннар астынган, столдарда шевергин ыяшкыган ажылдарны делгээн: «Киҥи, эртем болгаш шажыл», «Кол сөс биле соглекчиниң араазында тире», ол ышкаш чуруктарны болгаш конкурстар эрттиргенин арга-сүмелерин сонуургап болур.

Конференция «Амгы үениң киҥээли болгаш башкы» деп темага эрткен. Практиканың удуртукчузу В. Ф. Серебрянникова конференцияны ажыткан соонда Москва башкыларының өөредилге-кижизидилге ажылын улам сайзыраарының дугайында чагаазыбиле студентилер танышканнар.

Амгы үениң башкызының билиг деңнелиниң, даштыкы болгаш иштики овур-хевириниң, киҥээлге база киҥээлдем дашкаар ажылының дугайында солуп, маргылдаалыг айтырыгларны сайгарган.

Практиканың чедер-четпес талаларын, берге айтырыгларны шиитпирлээринге студентилериниң бот-ыдепкейлиин ур чыл ажылдан келген мергежилдиг башкылар Р. Р. Бегзи, М. А. Хаданхаев, А. С. Мазуревская, К. У. Шыдыраа олар чугаалааннар.

Хоорайга болгаш суурга эстетиктиг кижизидилгениң деңнелиниң классты кандыг аргалар-биле илепкейжилери, башкылаашкынга кандыг айтырыглар эң-не чугулазының дугайында болгаш өске-даа айтырыгларны чугаалашкан.

Кызылдың № 15, 7 школаларының Хову-Аксы, Чаа-Хөл суурларда ажылдап турар дыл башкыларының дугайында чылыг сөстерин студентилер сөглеп турганнар.

4-кү, 2-ги курстун студентилери билдинмес айтырыгларны сонуургап тодарадып алганнар. Ийиги курсчу В. Глябин конференцияга идепкейлиг киржип, билдинмес айтырыгларны салып, бодуунуң бодалдарын илереткеп. Ч. Монгуш, М. Тамдың-оол, Н. Большинина дээш өскелерниң-даа практика үезинде эрттирген киҥээлдерин кончуг эки деп санаан болгаш иштики практиканың «5» демдекбиле үнелээн.

Институттуң дыл, литература болгаш педагогика, психология кафедраларының организастаан конференциязы солун болгаш бедик деңнелге эрткен.

Б. БОЛАТ-ООЛ.

ЭРТЕМГЕ ҮНДЕЗИЛЭЭШ

Күш-ажылды эртемге үнделип организастаарынга турасказаткан эртем конференциязын «Тыва кобальт» комбинатта культурга бажыңнырга эрттирген. Конференцияны «Тыва кобальт тудуг» эргелелиниң партком секретары Н. Комбохов ажыткан. Комбинаттың директору А. Ванжа «Күш-ажылды эртемге үнделип организастаарыл» деп илеткелди кыйган.

Конференцияның киржиҥчилери эртем болгаш техниканың аас-чаа чедишкиниеринге үндезилээш, комбинатта КЭО-га хамаарыштыр тус-тус ажылдар аайы-биле тускай темаларга илеткелдерни база дыңнаан.

Комбинатта кол инженер М. Даңар-оол «Ажылчыннарның мергежилин бедидерге — күш-ажылдың бүдүүжүлүүн улгаттырарынга кол угланыышкынларның бирээзи», бухгалтер М. Муңгал «Ажыл-агыйга акша-хөрөнгилерни контрольдаарды болгаш учеттаары», профком даргазы В. Смойлов «КЭО-га хөй-ниити организациялардың киржилгезин» деп илеткелдерни тус-туста номчугулаан.

Конференциягa КЭО-га хамаарыштыр тускай стендилерни, делгелгеши кылып, кинолар хөргүскен болгаш ном садыын организастаан. Конференцияның киржиҥчилери оон дыка хөй ажыктыг түүлдерни биилип алганнар.

О. КОРОДА.

ТЕАТРНЫҢ ЧАА ШИИЗИ

А. Салыкскийиниң «Барабанчы кыс» деп шиизин хөргүм-шин театрының тыва бөлүү белеткеп тургускан. Тускай комиссия чаа шиизин хүлээп алган. Критиктер болгаш өске-даа харыысалгалыг ажылдакчылар боттарының санал-оналын бергилээн.

Шиизде кол рольду Д. Барыңмаа, М. Солун-оол олар ойнап турар. Өске рольдарда РСФСР-ниң алдарлыг артизи К. Хүргүлек, Тыва АССР-ниң алдарлыг артистери Е. Кенденбиль, Б. Бады-Сагаан, Д. Солун-оол дээш өске-даа артистер киржип турар.

Чаа шиизи баштайгы хүннерде кызылчылар көөр, оон соонда көдээниң ажыл-ишчилеринге көргүзери-биле аъттаныптар.

БИСТИҢ КОРР.

ДЫШТАНЫЛГА ХҮННЕРИНДЕ

Мөңгүн-Тайга райкүүскомунуң культура киҥизиниң ажыл планын ёзугаар суббота хүннеринде массалыг хемчеглерни эрттирип турар. Чоокта чаа культура ажылдакчылары дыштанылга кежээзин организастап эрттирген.

Кежээниң баштайгы кезээнге медицина темазынга айтырыг харыылы организастаан. Оон соонда культура ажылдакчыларының концерти болган. Концертте шоодуглуг номерлерни көйүү киргени солун.

Дыштанылга кежээлерня моон соңгаар-даа доктаамал эрттирер болгаш темазын солун, ажыг-бүрү болдурар сорулга салдынган.

Б-Д. САЯ.

Телевидение

ДЕКАБРЬ-ДЕ
МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдылгалар программазы. 12.05—Медээлер. 12.10—Школачыларга. «Будильник». 12.40—«Совет Эвилеринге бараан болуп тур мен». 13.10—«Музыкалыг киноскоп». 13.40—Школачыларга. «Бистиң бамыңның уруглары» деп хөй сериялыг телешиниң баштайгы көргүзүү. 3-кү төөгү. 14.20—Өөнүүр телекөргүзүү. «Кино аян-чорумтарының ишкуу». 15.30—Өөнүүр телекөргүзүү. «Атомчугаш». Мультфильм. 15.40—«Делегей панорамазы». 16.10—Өөнүүр телекөргүзүү. «Эрги таныш». Уран-чечен фильм. 17.30—Суг полозунга ССРЭ-нин кубогу. Финал. ЦСКА-ның бассейниниң дамчыдылга. 18.00—«Ye». Информастыг программа. 18.45—Өөнүүр телекөргүзүү. Хензиглерниң телетеатры. «13 сандай».

КЫЗЫЛДАН

20.00—«Ыысна душтум». Киномедия.

МОСКВАДАН

21.30 — ССРЭ-ниң улустуң артизи М. И. Царев номчуп тур. 22.10—«Зэв ыр». Дамчыдылганы РСФСР-ниң улустуң артизи композитор В. С. Левашов башкарар. 23.00—23.30 «Ye». Информастыг программа.

ДЕКАБРЬ 3-ТЕ
КЫЗЫЛДАН

18.00—«Сылдысчыгаш». Уругларга программа. 18.30—Киножурнал. 18.40—Телемедээлер. 18.55—«Нажан-даа өөнүүтер». Документалыг фильм. 19.25—Телемедээлер (Орус дылга). 19.35—Чарлалдар, реклама. 19.40—«Алексеич». Кыска фильм. 20.00—С. Сарыг-оол—«Хүннүң ыраажылары». Тываның хөгжүм-шин театрының шиизи. 21.40—23.00—«Ынак ролю». Телефильм.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ДЕКАБРЬ 2-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Хөй шуугаазын» 9.45, 11.30, 13.15, 15.00, 17.20, 19.05, 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Капитан Джек» 9.15, 10.50, 12.30, 14.00, «Ыраа-ла, шүлүүчү» 15.35, 17.10, «Шылгалда» 18.45, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хар кадын» 10.40, «Арга-арыг баллаазы» 12.30, «Решма биле Шера» 14.15, 16.10, 18.05, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Граф черинiң бузундуларында» 11.00, «Ох, бо-ла Настяны» 13.00, «Приваловтуң миллионнары» (2 сериязы кады) 14.30, 17.30, 20.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Иван Васильевич профессиязын солуп тур» 12.00, 16.00, 18.00 шактарда.

ДЕКАБРЬ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Хөй шуугаазын» 9.45, 11.30, 13.15, 15.00, 17.20, 19.05, 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чанайның азырлери» 9.20, «Романтиктер» 11.00, 14.25, 16.00, «Трамвай дүтүйлары дагжап турда» 12.40, 17.30, 19.15, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Силерге черле көргүзер мен» 15.00, «Шылгалда» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Решма биле Шера» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Приваловтуң миллионнары» 20.00 (2 сериязы кады).

ТЕАТР ЧАЛАП ТУР

БӨГҮН

Күрүненiң хөгжүм-шин театрынга

А. САЛЫКСКИЙНИҢ

«БАРАБАНЧЫ КЫС»

деп шиизиниң баштайгы көргүзүглери болур.

Шии 19 шак 30 минутада эгелээр. Касса эртенгиниң 10 шактан эгелеп ажылдаар. Шиини көөру-биле коллективтиг чагыгларны база хүлээп эп турар.

ТЕАТРНЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

ЭРГИМ НОМЧУКЧУЛАР, 1974 ЧЫЛГА «ШЫН» СОЛУННУ ЧАГЫДАРЫН ЧЕР БОЛГАНДА ҮРГҮЛЧҮЛЕП ТУРАР, ЫНЧАНГАШ ӨГ-БҮЛЕ БҮРҮЗҮ ОНУ ЧАГЫДЫП АЛЫРЫНЧЕ ДАЛАЖЫҢАР!

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл. Шетинкин-Кравченко будумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизининиң 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизининиң 37-13, культура киллизининиң 23-54, көдээ ажыл-агый киллизининиң 21-47, үлетпүр киллизининиң 22-64, чагаа киллизининиң 41-27, информация база совет тургузуг киллизининиң 20-60, бухгалтериянның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейи барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Пар. ама 2. Тираж 15.953 ЧАГЫГ № 2349

Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко будумчузу бажың № 1). ТС—01501

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 284 (9354) | Вторник, 1973 чыл декабрь 4 | 1925 чылда үнелеттингеш | Өртээ 2 көп.

Ю. Цеденбал чаныпкан

Моолдуң Араттың революстуг намының Төп Комитединиң бирги секретары, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ю. Цеденбал Ирандан кел чорааш, Москвага орук ара доктаажаан. Ю. Цеденбал болгаш ону үлеп чоруур кижилер декабрь 2-де Москвадан Тараан чуртунче чоруйканнар.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы К. Т. Мазуров, СЭКП ТБ-ның секретары Б. Ф. Катушев, СЭКП ТБ-ның Килдис эргелекчиниң оралакчызы О. А. Чуканов, ССРЭ-ниң ДХМ-ниң Коллегия кежигүнү М. С. Капица, албанның өске-даа кижилери МАР-ның болгаш ССРЭ-нин күрүне туктарын аскан Внуково аэродромунаан Ю. Цеденбалды үдээнир.

Үдээнирниң аразынга МАР-ның Совет Эвилелиниң элчизи Х. Банзрагч база турган.

Бо чурукта Нина Августовна ПОНОМАРЕВА Кызылдың алгы заводунуң хөн иштер кылыр цегинде мастерлеп турар. Оон бригадазының бүдүрүп үндүрген хөн иштериниң хевири чараш, шынары бедик. Ол боду бүдүрүлге планның үргүлүг 150 хуудан кудулаттайн, бедик бүдүргекчүүт ажылдап, мурнакчыларның олурупна чоруп турар.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

1973: ТӨСКҮ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШИИТПИРЛИГ ЧЫЛЫ

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА БОЛГАШ НАЙЫРАЛ БЫЖЫГЫП ТУРАР

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң Индияга албанның найыралчы аян-чоруу доозулган, индий улус ону чүректиң ханызындан чыдыы-биле уткаан. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң көдүрүл үндүргени Тайбының төөгүлүг программазын боттандырар талазы-биле бистиң партиябыстың болгаш Совет күрүневистиң чайгылыш чок болгаш идепкейлиг хөй санныг ажыл-херектери-биле демдеглеттингеш 1973 чылдың делегей болуушкуннарының чыл демдеглезинде база бир чыртыкланчак арын кирер бижиттингеш. Тайбыңны быжыглаар болгаш делегейниң дүшкүүрүүг чоруун коштадыр дээш девискээрлеге дээди дениелге чугаалажышкынар улам улуг өзүлделиг рольду ойнаар турарын амыдырал көргүскен.

Бүзүрежилгениң болгаш найыралдың байдалы сицциккен совет-индий харылзаалар сөөлгү он-он чылдарның дургузунда чайгылыш чок быжыгып болгаш калбарып келген. Ол харылзаалар социалистиг чурттарның болгаш национал-хосталгалыг шинчээшкин-биле төрүттүнген күрүнелерниң үндезин эрге-ажыктарының дүгжүн турарының эң бүзүреалиг херечилериниң бирээзи болур.

Совет Эвилелиниң болгаш Индияның аразынга тайбың, найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында ийи ажыг чыл мурнунда ат салдынган керээ оларның чаңчылчаан найыралын быжыглаарынга чаа үе-чаага болгаш. Политиктиг, экономиктиг, эртем-техниктиг болгаш өске-даа талааларга совет-индий кады ажылдажылганың улам ынай калбарышкынына керээниң таарымчалыг салдарын ол үеден бээр эрткен үе бүрүн бадыткаан.

«Ийи улуг чурттуң улустарын каттыштырган чаагай тура-соруктуң быжыы, оларның хүндүлежилгези, эвилең көржүлгези, бот-боттарынче тыртылчаа янзы-бүрү байдалдарда — делегей харылзааларының океанынга агаар-бойдустуң чымчак-даа, кадыг-дошкун шуурганныг байдалдарында-даа хыналдата таваржып келген. Ынчангаш ол хыналданы бистиң найыралывыс алдарыны-биле шыдап эрттирген деп, бөгүн бүзүредим-биле медеглеп болур бис кыдыыр болдаар мен. Ол найырал бистиң улустарывыска, бистиң чурттарывыстың ниитиң эрге-ажыктарын-даа, аймыл чок чоруун-даа хандырарында бодунуң үнелиин бүзүредиг көргүскен. Бүгү делегейде тайбыныңң херээнге база бодунуң үнелиин ол бадыткаан» деп, эш Л. И. Брежнев Делиге болган массалыг митингиге чугаалаан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының Индияга аян-чоруунуң чаагай үре-түннелдери — ийи чурттуң, ийи улустуң найыралының хөгжүдезинге улуг базым. Ийи талаалыг харылзааларның калбарып болгаш быжыгып турарының ийи тала ханы сеткил ханышкынын илертейлеп, совет-индий найыралды моон соңгаар-даа бүгү хемчег-биле быжыглаар деп боттарының шиитпирлеринде чоруун байырлалдыы-биле бадыткаан. Ат салдынган документилер: Кады кылган совет-индий декларация, ийи чурттуң экономика болгаш садыг талазы-биле кады ажылдажылгазын улам хөгжүдер дугайында дугуржулга, ол кады ажылдажылганың тодаргай айтырыгларының талазы-биле протокол, а ол ышкаш чогуур план органнарының кады ажылдажылгазының дугайында дугуржулга болгаш коюсул конвенциязы ийи чурттуң кайы-кайызынга ажыктыг харылзааларын хөгжүдериниң херээнге чаа чугула салыышкынны киирип, бүгү-ниитиң тайбыныңң эрге-ажыктарынга бараан болур.

«Бо аян-чоруктуң бистиң харылзааларывыстың ужур-дузазын онзалап демдеглээр арганы биске берген-деп. Индияның Премьер-Министри Индира Ганди совет элчин черинге чүве чугаалап тура медеглээн.— Бистиң улустарывыстың аразында найырал делегей байдалының хөгжүлезинге тайбыныңң болгаш чөптүг чоруктуң херээнге ажыктыг кыдыыр таарымчалыг салдарын кезээде чедирил келген болгаш чедирер-даа».

Делиге чугаалажышкынналарның түңнелдери Кады кылган совет-индий декларацияда сиңниккен. Чугаалашкан айтырыгларның талазы-биле үзел-бодалдарның калбак дүжүлгезин ол онзалап демдеглээн. Ийи тала делегейниң дүшкүүрүүг чоруун улам ынай кошкадырынче, маргылдаалыг айтырыглар чугаалажышкынналарның болгаш политиктиг таарыштырылганың аргалары-биле шиитпирлеттинген турарынче идепкейлиг чүткүл салып турар. Делегейде болуп турар өскерлиишкиннерни, ылангыя дээди дениелге совет-америк чугаалажышкынналарның боттуг түңнелдерин, Европада дүшкүүрүүг чоруктуң кошкашкынының ханылап турарын, совет-индий ужуражышкынналарның киржикчилерин бедиибиле үнелээн.

Делегейниң чамдык девискээрлеринде дүшкүүрүүг чоруктуң одагларының ам-даа артышаан турарын ол-ла декларацияда демдеглеп, колониализмниң, неоколониализмниң, кешсөөктүг ылгай көөр чоруктуң болгаш апартиед политиказының туруп турар артышкынналарын үзүткаарынче күжениишкиннерни утланыдырарымың эргежок чугулазын онзалап демдеглээн. Реакцияның болгаш империализмниң күштеринге үдүр демисежип турар бүгү чазактарны боттарының детклир апаарын ийи тала илергейлээн. Делегейниң айыыл чок чоруунга, бүгү делегейде тайбыңга болгаш улустар аразында, кады ажылдажылгага кыжанып турар дайын одагларын үзүткаарынга бүгү күжениишкиннерин салырынга белеңнинң дугайында ССРЭ биле Индия база дагын медеглээн.

Азияда байдалче, оон иштинде Вьетнамга тайбыңны катап тургузарынче, Лаоска национал чөпшээрежилгени чедип алырынче, Камбоджа айтырыгны чөптүг шиитпирлээрининң перспективаларынче, Соңгу болгаш Мурнуу Көрейниң аразынга харылзажылгаларже чугаалажышкынналар үезинде улуг кичээнгейни салганы билдингир. Индостан чартык ортулукта арткан айтырыгларны дашкаартан кандыг-бир хоалгаарлаашкын чокка совуургалдыг чурттарның аразынга чугаалажышкынналарның аргазы-биле шиитпирлээрининң эргежок чугулазын ССРЭ биле Индия онзалап демдеглээн. Чооскуу Чөөн чүкте байдал-биле хөлбаштыр ханы сагышсыралын ийи тала илергейлеп, араб күрүнелерниң болгаш улустарның шынныг херээнге бүгү талалыг деткимче көргүзерин үргүлүлээр деп, боттарының бижыг шиитпирлиининң дугайын медеглээн.

Кайы-кайызынга ажыктыг кады ажылдажылганы хөгжүдерин, Азия девискээрининң бүгү күрүнелериниң дем каткан күжениишкиннеринге үндезилээш, Азияга тайбыңны болгаш туруштуг болур чоруктуң быжыглаарын Совет Эвилели биле Индия онза чугула ужур-дузалыг кылдыр корүп турар. «Азияны бижыг тайбыңның, туруштуг чоруктуң болгаш чаагай кожа-хелбээ кады ажылдажылганың диви болдурарды, ийи таланың бодалы-биле алырга, чурттар аразынга харылзааларын улам ынай чогумчударынга болгаш бүгү-ниитиң тайбыңны быжыглаарынга идиг бээри чугаажок» деп, декларацияда айыткан.

Эш Л. И. Брежневтиң Индияга делегейниң хөй-ниитизиниң кол киичээнгейиниде турар. Парлалга органнарының хөй иуруузувуң бодалы-биле алырга, совет-индий чугаалажышкынналар делегей байдалынга, ылаңгыя Азияда байдаага чаагай салдарын чедирер.

Эш Л. И. Брежневтиң Индияга аян-чоруунуң чедиишкининг доозулганынга совет кижилер изиг байыр чедирип, ийи улуг улустуң найыралы чыдын-на быжыгар дээрзинге ханы бүзүрелин илергейлеп турар. Совет-индий найыралдың болгаш кады ажылдажылганың хөгжүлдези быжыг үндезинге даянган, ол найырал ийи чурттуң үндезин эрге-ажыктарынга, кижи төрелгетенниң, тайбыныңң болгаш социал депшилгезимин херээнге бараан болуп турар.

(«ПРАВДАНЫҢ» МУРНУКУ ЧҮҮЛҮ)

ДЕПШИЛГЕЛИГ АРГАНЫ АЖЫГЛАВЫШААН

«Тыва көдээ тудуг» трестиң Шагаан-Арыгда № 586 көжүп чоруур механизастаттынган колонназының тудугжуларының мал кажааларын тударынга депшилгелиг чаа арганы ажыглап эгелээнининң дугайында материалдар моон мурнунда «Шынның» аринкарынга үнүп турган. Ол арганың болгаш бүдүрүлгеге шингээткен өске-даа түүлдериниң ачызында механизастаттынган колективи беш чылдың шиитпирлиг чылында алган бедиткен хүлээлгелерин чедиишкининг боттандырып турар. Коллектив бо чылдың эрткен он айларының планын тудуг-монтаж ажылдарының талазы-биле 101,6 хуу, а чурттагга бажыңнарын ажыглагга киирерининг планын 107,7 хуу күүседткен.

Медколоннаның түс-түс бригадаларының аразында кабарган социалистиг чарыштың бирги одуруунда эш Хохловка удуртқан тудугжулар бригадазы чоруп турар. Бо бригада хөй кажааларын чыып эптээр тудуг материалдары-биле тударынга мергежий берген. Ол арганы эрткен чылын шингээдип алганындан бээр тудуг ажылдарының планын ай, квартал аайы-биле доктаамал ажыр күүседип келген. Эрткен кварталдың түңнелдерин ёзугаар бригадалар аразында шилчип чоруур Кызыл тукту анда тывыскан.

Бригадазының ажыл-ишинин дугайын бригадир Геннадий Григорьевич Хохлов биске мынчаар чугаалады:

— Баш удур белеткеттинген белен панель материалдарбиле хөй кажааларын тударынга элээн мергежий бердивис. Чаа арга тудугжуларның сонуургалын дыка бедиткен. Чүге дээрге, бирээде, ажылдың темпизи дыка дүргедээн. Моон мурнунда ышкаш чудуктар кертип, хирээлеп турар чүве чок — белең материалдарны чыып эптээрге, чер алынгыры конгуг. Ийиде, ажыл шулуудаан болганда кижилерниң холга алыр ажыы ултаткан. Чаа арганы ажыглап эгелээн соонда 500 хөй кирер бир кажааны тударынга мурнукузундан ийи катап эвээш үени үндүрүп турар апардывыс. Тудугну хуусза бетанде дужаарганы дээш шаңнал акшаны база берип турар. Моон мурнунда чылдарда 11 кижи составтыг бистиң бо бригадавыс чудуктан кылыр бир кажааны тутказ. ажыл төлевирингге 2141 рубльди ап турду, ам бистер бир кажаадаанна 5 мүң ажыг рубльди ажыл төлевирингге ап турар бис.

Бо бүтүнүң ачызында бистер «УТКА 25 чылы» совхозта дөрт хөй кажаазының үжүн дооскаш, сөөлгүзүн күрүне комиссиязынга дужаарынга белеткеп турарывыс бо.

Бригаданың ажыглап турар мурнакчы дуржулгазын өскелерге үлегер-чижек кылдыр ам-даа эки пропагандалаар болза деп күзелдит мен. Чүге дээрге бистиң республиканга хөй малдың баш санын ийи катап көвүдедир сорулганы боттандырары көдээ тудугжуларның шалыкыы ажылындан база хамааржыр.

Н. ВАНЬКОВ.

КИЖИ БҮРҮЗҮНДЕН ХАМААРЖЫР

Тывага хөй ажылын сайзыдыр талазы-биле партия Тыва обкомунуң X пленумунуң материалдары-биле «Тээлиг» совхозтуң малчыннары танышып, ону боттарының хуралында чугаалашкан. Ажылагайының хойжулары, кадарчылары кыштаглаашкынны чедиишкининг эрттирип, малдың чаш толуң үлээп улурында белеткелди эки чорудуп, хойжу кодан бүрүзүнге четчир санныг мал чемин аппарып алырының дугайын дугуружаннар.

«Тээлиг» совхоз 29.000 шээр 1700 бода малдыг. Олар барык чүс харе кыштагга үстүнер. Амгы байдал-биле алырга, хойжу бүрүзүнүң кажаазын, чурттаар бажыңнарын, өглерин септеп, дерипир, эде кылыр ажылдар доозулган. Совхозтуң «Найырал» салбырында үш кыштагны эде кылып турар. Эртикен чылга бодаарга, мал кажааларын немей тудар ажылдар бо чылын дээрге чоруттуурган. Мажалыкта ийи хөй кажаазын ажыглага киирген. Оон ынай бызаа болгаш инек турар ийи кажааны тутказ. Удавас «Найырал» салбырында Ээр-Хавак сүт-бараан фермазынга мал чемин хайындырып белеткээр чер ажылдап эгелээр.

Ам кыштагларда 6—10 тонна сигенни, савазыны чедиртилээн. Ылаңгыя ол талазы-биле хандырылга совхозтуң Кызыл-Даг салбырында эки. Ында хойжу кыштаар бажың

СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга

САЛДЫНГАН СОРУЛГАЛАРНЫ ЭЧИЗИНГЕ ЧЕДИРЕР

Бай-Тайга мал ажыл-агыйлыг районнарның бирээзинге саналттынып турар. Ылаңгыя хой малды өстүреринге Кеп-Сөөктүң Хемчик үнүнүң Шуй. Барлык тайгаларының болгаш Чаңгыс Теректиң одарлары ажыктаарымчалыг. СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң доктаалын Бай-Тайганың хойжулары улуг чүүлдүгээнүүшкүн-биле хүлээп алганнар.

Районда эң улуг ажыл-агый —«Тээли» совхозтуң ажылчыннары республикага хой ажылын улам сайзырадыр талазы-биле СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң доктаалын коммунистериниң хойжулар-биле каттышкан ажык хуралынга чоокта чаа танышып чугаалашкан. 1980 чылга чедир шээр малды өстүрер, оон продуктулуун көвүдедир талазы-биле совхозтуң мурнунда улуг соруглар салдынган. Ажыл-агыйның малының баш саны 28,7 мүңнан 46,6 мүңге чедер. Хой үзүнүн бүдүрери 722 тоннага, дүктүүн —60 тоннага чедир көвүдедири планнаттынган, азы продукция бүдүрери амгызынга дең ээрге 2—2,5 катап өзер. Хой ажылын көрдүнген деңнелге чедир сайзырадыр толээде, ажыл-агыйның адыр бүрүзүн чаа ёзулеп, малчыннарның харыысалгазын бедиреринге негеттинип келген. Амгы үеде совхоз бүдүрүлгезинде мал ажылын сайзырадырынга шаптыктан турар улуг четпестерни чайладыр, бар курлавыларны чөп ажыглавр дээш чоокка үеде боттуг хемчегерин шалыпкын ап чорударын совхозтуң дирекциязы, ында партком болгаш хөй-нитти организациялары кылза чогуур дээрзин келир үениң улуг соруглаарын чугаалажып тура, мал ажылдакчыларын түңнээн.

Мал бажының хораар чоруу совхозта эвээжевейн турар. Бо чылдың эртнеи он айларында 166 мыйыстыг болза мээл, 2360 хой, өшкү, 27 чылгы хораан. Малдың чаш төлү 1547 башка хораан. Иргит Доржу, Феня Хүрец, Күжүгет Дутар, Маадыр-оол Мүскайлы ышкаш хойжулар мал бажын өстүрериниң планын ыракта күүсетпейн, даапган ажылыгга ээ-харыысалга чок чоруу-биле хөй малды чидиргеп болгаш өлүргеп. Малчын кадрларны шын эвес шилип ап, оларның-биле хижизиндээге, политиктиг болгаш организаксы ажылдарны чедир турбуспайн турар.

Хой ажылын сайзырадырынга тускай эртемниглериниң ролю улуг. Малдың уксазын экижидеринге кичээнгей хошкак салдынып келген. Кайы одарларга кандыг уксаның хойларын өстүрери тодаратынмаан. Хоочун малчыннар Чүльдүм Салчак, Иргит Содунам совхозтуң Кызыл-Даг девискээринге тыва хойларны, Найырал салбырынның Эдер-Күй одарларынга чиңге-нарын дүктүг хойларны өстүрерни саналдап турардлар. Хойжуларының ол саналдарын өөренип көөрү чугула. Тарып боозадыганы организастаарын тускай эртемниглер багай чорудуп келген. Оон уламындан кошкарларны эдержилгеге хиирип турар. Эдержилге үезин шын эвес чорутканыбиле чамдык хойлар чазын март, апрель айларда, дыка арыпкан үеде төрүүрүндеи боттары улам бакшыраар таварылгалар бар. Арган хойларының төрээн хураганнарны бава шыдаа чок, төрүмелиңден ырбыска болгаш, өлүп хораар чоруу хөй. Чамдык хойжулар тускай эртемниглериниң хайгаарал, харыысалга чогуур ажыглап алгаш, ийи харлыг кошкарларны хойга салып турар.

Малдың семиртилгезиниче онза кичээнгей салыры чугула. Чайгы үеде совхозтуң дыка хөй малчыннары тайгаларга кожа коданнарга чайлаарындан одар-бедчиир чедишпес. Чамдык малчыннар ымыраа, сээк чок сериин тайгаларга хоюн семиртип алырын бодаваин, чайлаглаваин баар үүлдер бар. Эрткен чайын Кызыл-Даг болгаш Найырал салбырларындан эштер Данзын, Шырап, Очур-оол, Чылбак-оол дээн ишкаш малчыннар чайлаглап көшпээннер. Совхозтуң тускай эртемниглерин ол малчыннарга дээштиг кандыг-даа хемчег албаан. Хураганнар үзерин орайтадып турар чорук хойнуң семиртилгезинге үлүг шаптыктаашкынны чедирип турар. Зоотехниктер, мал эмчилери хойжулар ортузунга зоосетеринарлыг ажылдарны кошкак чорудуп келген. Малчыннарга лекция, беседа кылып бербейн турар. Хойжуларже үнериниң мурнунда сакманшактериниң тускай семинарларын организаставаин келген. Аныяктарны хой ажылынче чорударының талазы-биле боттуг үүлдер кылдынмаан. Малчыннарның арга-дүржүлгэ солчуулгазын чорутпайн турар.

Хой ажылын экижидери оон быжыг чем-суурун тургузарындан кол хамааржыр. Ажыл-агый 60 чылын мал чемн белеткээрининң талазы-биле планныг даалгаларын күүсеткен-даа болза, чер ажылын сайзырадып тургаш, мал чемин белеткээрин улам көвүдедир агротехниктиг ажылдар чогууру-биле чоруттунмайн турар. Эдер-Күй шөлүн суттаргаш, чаңгыс чылдыг сигейнер, көк-сула тарыырын көвүдедир дээн малчыннарның саналдары ам-даа боттанмаан. Моон мурнунда Кызыл-Даг салбырының Тейлерге, Мугур-Талга, Найырал салбырының Дөц-Терекке булуктаашкынны чорудуп, черин шыктадырып турган, кукурузаның болгаш сигенниң хөй дүжүдүн хойжулар ап турган болза, ындыг арганы сөөлгү чылдарда ажыглавайн барганы четпес. Бо чылын көк-суланы болгаш кукурузаны девискээр талазы-биле хөй черге тарыза-даа, оон дүжүдү кончуг чавыс болган. Кол чыллагааны чүдел дээрге, тарылга шөлүн чемишчитпээнин, чайгы үеде черинің агротехниктиг ажаалдазын четпес чорутканында. Совхозтуң хойжулары мал чемин белеткеп алырын чугулага көрүп, боттарының күжү-биле хөй чем-суурун кылып ап турардлар. Ынчалзада-даа малчыннар Аваат Очур, Иргит Арапчыт, Григорий Чудурукпай олар сиген кылып албаан.

Хой ажылын сайзырадырынга мал кажааларын экижидерн, суггатты шын тургузары база-ла негеттинип турар. Дыка хөй кажааларның кижти тар, чавыс, малдың кадыкшылынга таарымча чок. Оларны чоокку үеде төлевилел ёзугаар эде кылыр хереқ. Совхозтуң Кызыл-Даг салбырының Саамчылырлар, Сарыг-Хая деп черлеринде кыштагларга хар дүшпес, кара кыштаар. Ол девискээрнин малчыннарын суггат-биле хандырар төлээде, кудуктар кылып, суг сөөртүр машиналарны көвүдедири чугула.

Адактын сөөлүнде кол кичээнгейни малчыннарның амыдырал хамдырылгазынче салыры чугула айтырыг болуп артпышаан. Совхозта шээр мал кадарчылары 87 өг-бүле бар. Оларның хөй кезии өглерде чурттап турар. Хойжу бригадалар төптеринде чунар-бажыңнарны, кызыл-булуңнарны кылган-даа болза, оларның септелгезин өй-шаанда доктаамал чорутпайн турарындан орта ажыглаттынмайн келген. Бажыңнарының септелгези чедир кылдынмааны-биле хойжулар оларда чурттавайн турар. Автолавкалар, көжер кинолар, агитбригадалар малчыннарже ам-даа эвээш үүн турар. Хойжуларны ээлчеглиг кадатче шилчидер ажыл «Тээли» совхозта мынчага дээр боттанмайн келген.

Амгы үеде совхозка хой ажылын сайзырадырынга шаптыктан турар бар четпестерни сайгарып көргеш, ону эдип, боттуг ажылдарны чорударын-биле партком, совхоз дирекциязы болгаш ажылчын комитедн хөй чүүлдерни кылырын планнап, тускай хемчегерни ажылдап кылгак.

Хой ажылын улам сайзырадыр, оон баш саны өстүрер дээш «Тээли» совхозка 1980 чылга чедир культурлуг одарларны 400 га чедирери, 11 мүң га одарларны суггаттыг болдурары, кудуктар казары, Кеп-Сөөк шынаазының 300 гектарын кургадыры, ол үеге чедир 300 кажааны немей тудары, тарып боозадыганыңг 3 пунктузун ажыглалга киирери, 57 хойжушу ээлчеглиг кадатче шилчидер ажыл «Тээли» совхозта мынчага дээр боттанмайн келген.

Амгы үеде совхозка хой ажылын сайзырадырынга шаптыктан турар бар четпестерни сайгарып көргеш, ону эдип, боттуг ажылдарны чорударын-биле партком, совхоз дирекциязы болгаш ажылчын комитедн хөй чүүлдерни кылырын планнап, тускай хемчегерни ажылдап кылгак.

Хой ажылын улам сайзырадыр, оон баш саны өстүрер дээш «Тээли» совхозка 1980 чылга чедир культурлуг одарларны 400 га чедирери, 11 мүң га одарларны суггаттыг болдурары, кудуктар казары, Кеп-Сөөк шынаазының 300 гектарын кургадыры, ол үеге чедир 300 кажааны немей тудары, тарып боозадыганыңг 3 пунктузун ажыглалга киирери, 57 хойжушу ээлчеглиг кадатче шилчидер ажыл «Тээли» совхозта мынчага дээр боттанмайн келген. Бажыңнарының септелгези чедир кылдынмаанын-биле хойжулар оларда чурттавайн турар. Автолавкалар, көжер кинолар, агитбригадалар малчыннарже ам-даа эвээш үүн турар. Хойжуларны ээлчеглиг кадатче шилчидер ажыл «Тээли» совхозта мынчага дээр боттанмайн келген.

Б. БАРБА,

СЭКП-ниң Бай-Тайга райкомунуң инструктору.

ДИВНОГОРСК. Красноярск ГЭС-биле кожа судно кодурер күчүлүг тыртыкчыны тудуп тургузуп турар. Ону кылгаш, ажыглап эгелээн соонда Енисейниң бүгү унун дургаар судноларны база катап хостуг аштың чоруп турар апаар. Ол нарын тудугну шлюз (судно эртер хаалганың) орнунга кылып турар. Судноларны болгаш баржаларны тускай тургузугныг ийленчек демир орукту дамчыштыр надыр доңну оруп долдуур суглуг дендии улуг «деспиниң» иштинге чүс метр кургаг чер-биле плотинаның ындыы талазынче кодурүлбүшаан, эртер аргалыг болур.

Судно суглуг «деспи иштинге туруп алгаш» бедик плотинаның кырынга деңнешкен сугга барып киргеш, долганган соонда, ол сугже улаштыр эжингеш чоруптар.

«Гидромонтаж» трестиң Красноярск участогунуң амылчыннары судно кодурер камера-деспини кылып, ону шемеп дүмаарынга кидин белеткеп турарлар.

ЧУРУКТА: судно кодурүнчүзүнүң надыр демир оруун адаанда көргүскени.

Ю. БАРМИННИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

АМДЫГААШТАН КҮҮСЕДИП ЭГЕЛЭЭР

Тывага хой ажылын улам ынай хөгжүдер хемчеглериниң дугайында СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң шиитпирлери хойжулар ортузунга партийжи-организастаг болгаш партийжи-политиктиг ажылды улам-на күштелдирип чорударын негеп турар. Ынчангаш совхозта партия организациязы чамдык организастыг хемчегерни ап эгелей берген. Хой малдың баш санын өстүрер, уксазын экижидер, продуктулуун бедидер соруглга-биле ажылдың эгези кылдыр ийи тускайжыткан хой ажылдыг салбырны тургускан. Оон иштинде Хайыраканның төрүүр хой бригадазын тургускан.

СЭКП обкомунуң X пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга чедишкинниг боттандырып шыдаар дээрзин мурнакчыларның ажылының дуржулгазы көргүзүп турар. Республиканың алдарлыг малчыннары К. Ш. Шырапай, Т. Л. Бүрүмаа, хойжулар С. Ч. Шактар-оол, Б. Т. Тоглакпай, М. С. Чаш-оол олар чыл бүрүде бедик көргүзүглерни чедип ап, хой ажылын амгы турарындан чаа бедикче көдүрүп болурунуң аргазын көргүзүп турар.

1980 чылда бистиң совхоз хойнуң баш санын 50.300 баш чедирер. Оон-биле кады дүк бүдүрери 155,7 тонна, хой эъди —790 тонна четкен турар ужурлуг.

Ол улуг хемчегни кандыг таварылгада чедип ап, болуруп? Төрүүр 100 хойдан 85 хураган камгалап алдынган, хой бүрүзүнден-не 3,2 кг дүк кыргыттынган, күрүнеге садар бир башы хойнуң дириг деңзини 42 кг четкен турар ужурлуг.

Үстүнде айыткан соруглары күүседиргеге организаксы болгаш политиктиг ажыл, хойжуларының көдүрлүүшкүнүг ажыл-ижин негеттинер. Мал бажын өстүрери болгаш оок продуктулуун бедидери дээрге, ол төлевилел ёзугаар туттунган үлегерлиг хой кажаалары, чаа-чаа кудуктар, мал чемн культураларның тарылгазын дыка калбаттыры, чайгаар үнген оът, сигеннг одарларны экижидери, оларны планныг, чөп ажыглаары малчыннарга чаа-чаа бажыңнарны немей тударын, оларның чурттаарынга, ажылдаарынга, культурлуг дыштанырынга таарымчалыг байдалды тургузуп бээри болур-дур.

Бир чугула чүүл болза хой ажылынга бедик мергежилдиг кижилерни быжыглап тургузары болур. Хойжунун-даа, тускай эртемниг кижинин-даа ажылга харыысалгазы, билин улам-на бедээн турар ужурлуг.

Совхозтуң дирекция черинин, партия организациязының бир шиитпирээр ужурлуг айтырыг болза, комсомолчуларны болгаш аныяктарны хой ажылынче чорудары, оларны ада өөредири болур. Аныяктарны хой ажылынга өөредир кижилер бистe бар. Чижээ, амгы үеде ажылдап турар бедик классчыг болгаш элээн каш мурнакчы хойжулар аныяктарны өөредип, оларга ажылының дуржулгазын дамчыдып берип шыдаар. Аныяк малчыннарны, оон иштинде хойжуларны өөредири черле эргежок чугула боон турар. Чүге дээрге, бистиң хойжуларывыстың дең кезии улуг назылыг кижилер.

Аныяктарны хой ажылынче чорудары дээрге, чүгле оларны ажылга томуйлап, кодан хой үзүп бээри эвес. Оон-биле кады аныяк кижилериниң чаа ёзулеп чурттаар, өөренир, дыштаныр негелдези база бедик деп чүвени билгеш, оларга таварымчалыг байдалды тургузуп бээри негеттинер.

Амгы үеде эртемниг чеминшкиннерин болгаш мурнакчы дуржулганы практикага шингээдип албайн / тургаш, хой ажылын хөгжүдүп шыдаавас. Ындыг төлээде хоочуннар биле аныяктарның ужуражылгаларын, дуржулга солчуушкунарын организастаары чугула чүүл болур. Совхозта партия, профэвилел, комсомол организациялары ол ажылды организастаар хүлээлгелиг.

Бистиң совхозта мал кыштагладыышкыны эгелээн. Ону чеминшкинниг эрттирери тоску беш чылдың планныг онаалдаларын база СЭКП обкомунуң X пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарының чугула чүүлү болур. Мал кыштагладыышкыны чоокта эгелээн болза-даа, бистиң анаа белеткенгенивисте четпестер бар болганы бо хүннерде ылереп турар. Совхозтуң дирекция черн, партия организациязы ону чайладырының хемчегерни ап турар.

Бистиң № 3 хойжу бригадазының малчыннары оларга чагайжыды туттунган чунар-бажыңны боттарының дорт киржилгези база организаксы ажылы-биле тудуп берген СЭКП райкомунуң коллективиниге улуг өөрүп четтиргенин илергейлеп турар. Малчыннар оон-биле кады райпо коллективиниң оларның хандырылгазынче улуг кичээнгейни салырын күзеп турар.

Совхозта партия, профэвилел, комсомол организациялары амгы үеде мал кыштагладыышкынын эрттирер талазыбиле улуг ажылды чорудуп турар. Кыштагладыышкыны чеминшкинниг эрттирери—тоску беш чылдың планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чеминшкинниг күүседиринің бир чугула чүүлү болур.

Д. ДАМБА,

«Улуг-Хем» совхозта партком секретары.

Техника септелгези чоруп тур

ТЕМПИНИ ШАПКЫНЧЫДАР

«Өөк» — Бии-Хемниң тараалаң ажыл-агыйларының бирээзи. Шиитпирлиг үшкү чылда күрүнеге тараа садар херекке совхозтуң механизаторлары, бүгү тараажылары боттарының телептиг күш-ажылчы үлүүн киргеннер.

Ам тараа шөлдерин ак хар шыпкан, хөй-ле савак сараатгары көстүр. Эки ээ чайын шанаан, кымын тергезин септээр дээри дег, келир чылдың дүжүдүнүң магадылалын тургузарынга амдыгааштан бүгү талалыг белеткел херек, ылаңгыя техниканың белеңинден хөй чүве хамааржыр дээрзи билдингир.

Ам ында байдал кандыгыл? Машина-трактор мастерскаязының цехтеринде септелге чоруп турар, бо чугула ажылды чорударының график-планын тургускаш, кайы бригада кажан, чүнү, кайы хуусаада кылып доозарын тодаратkан. Ол эки-ле, ындыг-даа болза, ол чүгле ажылдың эгези-дир.

Бо хүннерде механизаторлар техника септелгезин шалыпкын чорудуп турар дээп чугаалаары берге. Ында темп оожум. Дөртүү кварталда септезе чогуур 19 трактерниң чүгле чартыын, 10 трактор андазының 4-үн, тараа чажар селякаларның чүгле 2-зин септээн.

Совхозтуң септекчилериниң күш-ажылга үлегерин каргузуп турарлар бар, оларга тракторист Александр Филимонов, аныяк тракторист Александр Хандыпай болгаш оон-даа өскелер хамаармыр. Александр Федорович андазыннар база трактерлар кожугларын септежип, болунга онаашкан даалгазын хамыкты мурнай доознаш, ам селякалар септелгезинче киргеп.

— Республиканың «Сельхозтехника» наттыныышкынынын артык кезектер-биле ой-шаанда хандырган турар чүве болза, ажылдың темпизи бедик, кылдынган чүве моон-даа хөй турар ийик. Ынчан квартал планын хуусаа бетимде күүседиптер бис — дээп, хоочун механизатер Александр Филимонов чугаалап турар.

Уе маназак. Артык кезектер чогунга оожургавайн, дүрген хөделип тургаш, септелгениң темпизин бедидери — хүннүң чугула айтырыы апарган.

Д. ЕНДАН.

ШАЛЫПЧЫ ИШ

Кызылдың көжүп чоруур мехколонназының инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш монтажниктери тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының сөөлгү айларында улам-на сорук киришкинниг, шудургу ажылдап турарлар.

Эрткен оон айларның дургузунда көжүп чоруур мехколонна инженер-техник-биле тудуг-монтаж ажылының планын 106,3 хуу күүсеткен. Алексей Иванович Телушкин баштаан көдээ участоктуң сантехмонтажниктери үшкү кварталда бүдүрүлге планын 102,2 хуу күүседип. участоктар аразында социалистиг чарыштың биргү эезинге кирген.

Ол-ла участоктуң Бии-Хем районда ажылдап турар, коммунист В. Шпагинге удурткан чедп кижи составтыг бригазазы бо хүнге чедир планнаан ажыр 59 мүң рубльдиң ажылын кылып, эрткен оон айларның планын 159 хуу күүсеткенер.

В. ОЙДУП.

ЧАРЫШТЫГ ИШЧИЛЕР АРАЗЫНДА

«Шамбалыг» совхозтуң механизатору Донгак Машпак-оол ырак коданнарга мал чемн сөөртүп чедирип хүнзээп, тракторун мастерскаязга тургузуп каапт, даштыгаа үнүп кээрге, кежээ имир дүшкен болган. Сүрбүүн бажыңнарының сонгаларында Ильичиниң лампалары хып турган. Оон бажыңга мындыг бодаалдар кирип чораан: «Совхоз чоокта тургустунган, суур улуг эвеспе болза, чаа квартадлың тудуу ааныыг-ла-дырам. Келир чылын 15 чаа чурттаалга бажыңнары немей туттунар. Машина-трактор мастерскаязы улам алгыыр. Хере базымнарывыс оккур-дур»...

Механизаториун кулаанга «Донгак!» деп кыйгы дыңналган. Хая көрүүп келирге, артында ол хүн кады ажылдап хүнзээн ажи Иван Линев дүргендүргеп базып орган. Олар төптен элээн ыракта хойжулар Ооржак Бавун биле Ооржак Комбуттайның коданнарынга сигей сөөртүп чедирип чораанар.

Найыралдыг ажышкилер совхозтун № 3 трактор-хову бригадазының кежигүннери. Олар аразында чарыштыг-даа. Күскү чер андарылгазының үезинде трактористер аразынга калбарган социалистиг чарыштын типлекчизи Донгак Машпак-оол болган. Ол 575 га черни андарган, а ажи Иван Линев апаа чугле 2 гектар чедирбейн барган. Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының байырлалының хүнүнде өнүктер совхозтуң дирекция черинин хүнзулел бижиктери болгаш өртектиг бараан чүүлдери-биле шаңнаканнар.

Донгак Машпак-оол чүгле күскү чер андарылгазының үезинде эки ажылдаан эвес, бүгү чыл дургузунда шалыпчы ажылдаан. Ук механизатор Москваже чорутkаш, Улуг ажыл-агый чеминшкиннериниң делгелгезин көргеш келген.

Совхоз мал чемнерин анаап эвести бедеткээн. Оны төөр малдың 13, бога малдың — 4 коданнарынга сөөртүп чедирери механизаторларга онаажып турар. Амгызында 718 тонна сиген, 1394 тонна савак кыштагларга чедиртингеп.

Донгак Машпак-оол болгаш Линевтин үлегери-биле аныяк механизаторлар Кестик-оол Ооржак, Шүүр-оол Сарыглар олар база мал чеминин сөөртүлгезинде шалыпчы ажылдап турарлар.

Донгак Машпак-оол биле Иван Линевтин шанакта сиген алы савак салган «ДТ-75» тракторлары кыштагларже үнүшкүнүн уламчылавыптаан.

О. ОТТУК-ООЛ.

ХЕМЧЕГЛЕРНИ АЛГАН

Ноябрь 3-те үнген солунга «Дүвүренчиг медээ» деп рубриканың адаанга «Шанак иштн саван» деп эгелиг шүгүмчүлелдиг чүүл парлаттынган. Республикада хоочун ажыл-агыйларның бирээзи Таңды районда Тока аттыг совхозтуң кышка коткак белеткелдиг ужурашканын, ылангыя мал чеми белеткээр планын күүсетпээнин ында бижээн.

Совхоз директору Ф. Зверева болгаш ында партком секретары Н. Павленконуң бистиң бижиивисне харыылааны:

Материалда айыткан четпестер бистин, ажыл-агыйга турганы шын. Совхозта бүгү тускай эртемниглер-биле партком каттышкан хуралынга ол чүүлдү чугаалашкан. Четпестерни чайладыр дээш хемчегерни алган.

Малчыннар турлаглары—46 кыштагларда кажаа, бажыңнар бүрүн септеттинген. Мал чеминге немей киришпиреринбиле ССРЭ-нин 50 чылы аттыг совхозтан 500 тонна савакны, 300 тонна тарааны садып алдывыс. Амгы үеде кыштагларже мал чемин чедирери үргүлчүлеп турар.

«Тыва суг тудуг» трезинин күжү-биле ажыл-агыйның суггарылга системазынга чамдык эде кылыглар болур. Зооветөөредилгенин болгаш суггатчыларның тускай бөлүмнери декабрьнын башгайгы хүннеринден эгелеп ажылдаар.

Сөөлгү үеде «Сельхозтехниканың» автобаазазы оттуглар чүүлдер сөөртүр кереэзин багай күүсеткен. Ынчангаш малчыннар турлагларын одаар чүүл-биле хандырары негеттинип турар.

ЧОЛААЧЫЛАР КЕЖЭЭЗИ

Самагалдайның Культура бажыңында ол кежээ район төвүнүн янзы-бүрү албан организация, бүдүрүлге черлериниң чолаачылары, трактористери чыылган. Фойеде—хана солун, лозун-плакаттар, чуруктар. Оларның шупгузунун темазы чаңгыс: шимчээшкиннин айыыл чок чоруу.

Кежээни райкууском даргазы Н. Чындыгыр ажыктаан, күрүне автоинспекциязының район да инспектору М. Самбуга сөс берген. Районда транспорт ажыглалының байдалы, чолаачыларның ажыл-херектя, шимчээшкиннин айыыл чок чоруу дээн чижектиг айтырыгларга ол доктааган. «Сельхозтехника» каттыжышкынында Василий Семиштов, «Тес-Хем» совхозта Танк Уржанай, райпоза Санчат Болат-оол, «Чолуараа» колхозта Сергей Маскыр, Белек-оол Баткар, «Ак-Эрик» колхозта Мандал Данзычы болгаш өске-даа эки ажылдыг чолаачыларны ол мактаан.

Районда авариялыны, оларның үржуунда азал-онзакгыг таварылгаларны болдурбае дээш кылып чорудар хемчегер дугайында ол чугаалаан. Эң ылаңгыя арагалаашкын-биле демиселди шыңгыыраларын чугула деп көрген.

Хуралга чүве чугаалаан эттер: СЭКП райкомунуң секретары Л. Фандютин, харылаза ажылдакчызы Д. Чамбуруң, чолаачы М. Кинрип, милицияның ажылдакчызы Д. Ондар олар чолаачыларга чагыларны берип, эки ажылдаарынче чолаачыларны, трактористерни кыйгырган.

(БИСТИҢ КОРР.).

МАЛЧЫННЫҢ ҮЛҮҮ

Улуг-Хемде «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчыны Мария Баллан чугле сүт-бараан фермазынга чээрби ажыг чыл ажылдаан. Мурнакчы коммунистиң назы-кары улгатсадаа, ажыл-иштен ам-даа чарылбаан. Ам ол совхозтуң би-үлүү база эвээш эвес. Район Советиниң депутады хүлээлгезин оон үлегерлиг күүседип турарының көскү чиижээ ол. Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, Октябрь революциязының орденниниң эдилекчизи Мария Баллан тоску беш чыл планын күүседиринин шиитпирлиг чылынга бодунун үлүүн чедиишкиннер киирип турар.

Б. МОҢГУЛ-ООЛ.

ШАЛЫПЧЫ ИШ

Кызылдың көжүп чоруур мехколонназының инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш монтажниктери тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының сөөлгү айларында улам-на сорук киришкинниг, шудургу ажылдап турарлар.

Эрткен оон айларның дургузунда көжүп чоруур мехколонна инженер-техник-биле тудуг-монтаж ажылының планын 106,3 хуу күүсеткен. Алексей Иванович Телушкин баштаан көдээ участоктуң сантехмонтажниктери үшкү кварталда бүдүрүлге планын 102,2 хуу күүседип. участоктар аразынга социалистиг чарыштың биргү эезинге кирген.

Ол-ла участоктуң Бии-Хем районда ажылдап турар, коммунист В. Шпагинге удурткан чедп кижи составтыг бригазазы бо хүнге чедир планнаан ажыр 59 мүң рубльдиң ажылын кылып, эрткен оон айларның планын 159 хуу күүсеткенер.

В. ОЙДУП.

1973 ЧЫЛДА ТЫВАНЫҢ ЧЕР АЖЫЛЫНЫҢ МУРНАКЧЫЛАРЫ

КОМБАЙНЕРЛЕР

Фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агыйы	План: Шөлү га-биле	План: Бастырганы центнер-биле	Херек кырында: Шөлү га-биле	Херек кырында: Бастырганы центнер-биле
Овчаров Н. И.	«Кызыл тараачын» с-з	300		564	10250
Ветров Н. Г.	«Саян» с-з	400	6000	683	9557
Глухенко В. К.	«	500	7000	675	9426
Полухин В. М.	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг с-з	370		750	9395
Даваа Д. Д.	«Тиилелге» к-з	370		711	9000
Исаков Л. С.	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг с-з	370		769	8923
Сацук Д. И.	«Өөк» с-з	350	4000	982	8840
Топоев С. Е.	«Кызыл тараачын» с-з	300		614	8440
Сан Д. К.	«Революцияның чалбыыжы» с-з	280		713	8240
Лапардин В. В.	«Тиилелге» к-з		7000		8126
Бобров А. С.	«Саян» с-з	420	6000	556	7736
Сат Ы. М.	СЭКП-ниң 22 съездизи аттыг совхоз			700	7700
Чепрасов И. С.	«Бүрен» с-з		5000		7680
Сауленко М. И.	«Саян» с-з	450	6300	530	7420
Паникаров Н. В.	Дуржулга станциязы	300		774	7350
Ситников П. Л.	«Коммунизмче орук» к-з		6000		7030
Галактионов В. И.	«Саян» с-з			502	6969
Чирков А. Д.	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг с-з	370		642	6836
Барбалдай В. Ш.	«Тиилелге» к-з		5000		6790
Фунтиков Л. И.	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг с-з	370		476	6763
Лямзин В. Е.	«Бүрен» с-з		5000		6670
Лаппа Л. А.	«Бүрен» с-з		5000		6600
Стародубцев Г. А.	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг с-з	370		634	6527
Кожухов Д. Н.	«Шөвилиг» с-з		5160	430	6450
Бахарев А. П.	«Тиилелге» к-з		5000		6450
Николаев Н. Н.	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг с-з	370		640	6422
Даржай Д. Р.	«Кызыл тараачын» с-з	300		517	6090
Доржу М. Д.	«Күш-ажылдың хостуу» с-з	500		656	6087
Казычаков Г. В.	«Революцияның чалбыыжы» с-з	280		632	6080
Хлебников Ю. В.	«Кызыл тук» с-з		4500		5890
Филатов А. И.	«Коммунизмче орук» к-з		5500		5820
Долганов Ф. Г.	—«—		5500		5780
Буянкин А. Н.	«Улуг-Хая» с-з	500		967	5750
Артиа В. Т.	«Бурунгаар» с-з		4500		5670
Онапай С. И.	«Тиилелге» к-з		5000		5630
Елисеев В. М.	«Ленинчи орук» с-з		5000		5610
Попеляев Г. К.	«Революцияның чалбыыжы» с-з	280		621	5590
Күдер-оол М. Д.	«Бурунгаар» с-з		4500		5580
Тимаков Д. М.	«Өөк» с-з	450	4500	620	5520
Сырбыкай М. К.	«УТКА 25 чылы» с-з	500		667	5500
Хуурак Ш. В.	«Кызыл тук» с-з		4500		5400
Лапин В. А.	«Өөк» с-з			593	5350
Бутанаев П. П.	Тока аттыг с-з	300		790	5330
Поляков В. Р.	«Ленинчи орук» с-з		4500		5300
Калягин А. И.	«Өөк» с-з	350	4500	580	5200
Шогду М. Э.	«Ленинчи орук» с-з		4500		5230
Кирьянов В. А.	«Хадың» к-з	350	4000	500	5190
Кертик-оол М. А-М.	«Искра» к-з	320		540	5170

ДУГУЙЛУГ ТРАКТОРЛАРНЫҢ ТРАКТОРИСТ-МАШИНИСТЕРИ

Фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агыйы	Ажылдап кылганы (Эталон га-биле): Планы	Ажылдап кылганы (Эталон га-биле): Херек кырында
Маажый Н. К.	«Коммунизмче орук» к-з, Эрзин р-н	900	1690
Ондар К. М.	«Сүт-Хөл» с-з	988	1663
Попов В. В.	«Сукпак» с-з	700	1594
Васильев В. Я.	«Революцияның чалбыыжы» с-з	750	1588
Федорченко Н. П.	«Саян» с-з	600	1516
Ондар Ч. Ш.	«Сүт-Хөл» с-з	988	1430
Некрылов И. А.	«Хадың» к-з	600	1437
Сат Ж. К.	«Сүт-Хөл» с-з	988	1430
Сурыкин Н. Т.	«Сукпак» с-з	700	1357
Формов Н. В.	«Хадыын» к-з	600	1324
Тюлюш Д. Ш.	«Кара-Хаак» с-з	900	1350
Сухарадо Н. К.	«Сукпак» с-з	700	1292
Марчын Б-Б. Д.	«Чодураа» к-з	688	1280
Песчанский Н. Ф.	«Сукпак» с-з	700	1226
Куулар К. Д.	«Октябрь 30 чылы» к-з Чөөн-Хемчик р-н	750	1200
Козлитин А. М.	«Сукпак» с-з	700	1231
Кыргыс М. Д.	«Революцияның чалбыыжы» с-з	550	1279
Ооржак Х. Б.	«Кызыл тук» к-з, Өвүр р-н	1000	1350
Доңгак Д. М.	«Коммунизмче орук» к-з, Өвүр р-н	1000	1300
Шожал В. Т.	«Кызыл тук» к-з, Өвүр	1000	1270
Өшкүлүг Ө. Ч.	«Совет Тыва» с-з	950	1200
Фазлугдяков М. Г.	«Революцияның чалбыыжы» с-з	750	1184
Сарыглар Д. С.	«Барлык» с-з	733	1180
Доңгак Ч. Д.	«Тыва» с-з	900	1150
Кара-оол Д. Д.	«Чыраа-Бажы» с-з	750	1120
Хомушку С. Л.	«Барлык» с-з	733	1120
Допуй С. О.	«Чодураа» к-з	688	1110
Чылбак-оол Д. Д.	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг с-з	570	1102
Башарин Д. И.	—«—	570	1075
Айыжы С. М.	«Тес-Хем» с-з	780	1057
Балган-оол Н. П.	«Бүрен» с-з	950	1051
Хаспа М. Х.	«Тес-Хем» с-з	780	1050
Тожу М. Т.	«Кызыл тук» с-з	800	1048
Бычков Л. В.	—«—	800	1043
Серен К. С.	«Тес-Хем» с-з	780	1013
Алдын-оол С.	«Коммунизминиң херели» к-з	851	970
Сяты Б-К. М.	«Россия» с-з	968	962
Пинчук А. Е.	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг с-з	970	962
Сүльдүм Б. С.	«	570	925
Яковлев Ю. Г.	«	570	925
Кудрявцев Ф. М.	«Тиилелге» к-з	700	920
Давыдова З. П.	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг с-з	513	898
Тарбалдай К. Т.	Тока аттыг с-з	600	893
Самойленко В. М.	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг с-з	570	861
Аракчаа В. Ч.	«Коммунизмче» к-з, Эрзин р-н	800	861
Молодых А. Л.	«Тиилелге» к-з	700	857

МАЛ ЧЕМИ БЕЛЕТКЭЭН МУРНАКЧЫ БРИГАДАЛАР

Бригадирлериниң фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агый	Район	Ажылдың хевири	План (тонна)	Херек кырында (тонна)	Хуулу
Федосенко Н. А.	Дуржулга станциязы	Танды	Витаминниг сиген далганың бүдүрээри	200	258	129,0
			Сиген белеткээри	2600	2816	108,3
Яковлев К. И.	«Тиилелге» к-з	Каа-Хем	Сиген белеткээри	2100	2340	111,4
Двоеглазов В. М.	«Коммунизмче орук» к-з	—«—	—«—	1600	1764	109,6
Буян С. Т.	«Күш-ажылдың хостуу» с-з	Улуг-Хем	—«—	1278	1327	103,8
Тюлюш О. К.	«Саян» с-з	Бии-Хем	—«—	635	700	110,2
Гончарюк В. М.	«УТКА 25 чыль» с-з	Улуг-Хем	Витаминниг сиген далганың бүдүрээри	250	252	100,1
Решетов И. В.	С. К. Тока аттыг с-з	Танды	Бөдүүн мал чеми белеткээри	8500	6528	76,8
Стерехов П. П.	«Бүрен» с-з	Каа-Хем	—«—	1170	1150	98,2
Ооржак С. К.	«Кызыл тук» к-з	Өвүр	Сиген белеткээри	1000	1100	110,0

СУГГАТЧЫЛАР БОЛГАШ ЗВЕНОЛАР

Фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агый	Кылып турар ажылы	Быжыглаан чер га-биле	Культура	Дүжүттүү: План (центнер)	Дүжүттүү: Херек кырында	Хуулу
Паздерин Е. Д.	«Бүрен» с-з	Звено удуртукчузу	230	Хөй чылдыг сиген	16	25,3	
Лисовский В. Ю.	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг с-з	—«—	61	картофель	90	110	
Михайлова М. П.	—«—	—»—	47	капуста	250	250	
Хомушку Ш. М.	«Барлык» с-з	Суггатчы	294	Хөй чылдыг сиген	18	22	
Кызыл-оол А. К.	«Алдан-Маадыр» с-з	звено удуртукчузу	148,0	кызыл-тас	15	24,0	
Ондар Ы. Д.	«Сүт-Хөл» с-з	Суггатчы	71	Тараа культуралары	12,7	17,5	
Серээ Х. М.	«Алдан-Маадыр» с-з	звено удуртукчузу	70	—«—	15,0	20	
Шарабарин В. А.	«Тиилелге» к-з	—«—	420	—«—	11,3	16,3	
Оюн А. А.	С. К. Тока аттыг с-з	—«—	81	Хөй чылдыг сиген	20	26,6	
Овчинников Г. И.	—«—	—«—	120	—«—	15,7	18,3	
Клепикова Н. Е.	«Россия» с-з	ногаажы	10,5	капуста	170	240	
Хертек А. К.	«Мурнакчы» к-з	суггатчы	29	кызыл-тас	12	17,2	
Салчак К. О.	—«—	—«—	25	—«—	12	16,1	
Бавыл А. К.	—«—	—«—	15	—«—	12	17	
Хертек С. Д.	«Тээли» с-з	суггатчы	112	кызыл-тас	12	16,2	
Хомушку А. Ш.	—«—	—«—	14	—«—	12	12	
Лыков Б. П.	Дуржулга станциязы	—«—	200	Хөй чылдыг сиген	25	30	
Хомушку Б. Ш.	«Тээли» с-з	—«—	74	кызыл-тас	12	12	
Иргит О. Ш.	—«—	—«—	112	—«—	12	16,1	
Чамыян Н. М.	—«—	—«—	112	—«—	12	16,1	
Шагдыр И. Ч.	«Бай-Тал» с-з	—«—	27	—«—	12	16	

ИЛЧИРБЕЛИГ ТРАКТОРЛАРНЫҢ ТРАКТОРИСТ-МАШИНИСТЕРИ

Фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агыйы	Ажылдап кылганы: Планы (Эталон га-биле)	Ажылдап кылганы: Херек кырында (Эталон га-биле)
Балабанов А. И.	«Ленинчи орук» с-з	1500	2300
Лисовский В. Ю.	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг с-з	1120	1800
Терентьев Н. Н.	«Россия» с-з	1022	1796
Колягин В. И.	«Өөк» с-з	1400	1747
Монгуш С. Х.	«Тыва» с-з	1100	1600
Люндуп К. Х.	«Тиилелге» с-з	750	1530
Ламберт Е. В.	«Саян» с-з	1000	1530
Байыр Я. Б.	«Чаа орук» к-з	900	1521
Байкара Х. Т.	«Өөк» с-з	1400	1500
Доңгак К. С.	«Тиилелге» с-з	690	1486
Даваа А. Д.	«Ленинчи орук» с-з	1000	1450
Доложап О.	«Коммунизминиң херели» к-з	1031	1450
Похабов Ю. С.	«Ленинчи орук» с-з	1000	1450
Федорченко А. П.	«Саян» с-з	1000	1415
Черникин В. В.	«Өөк» с-з	1300	1460
Тюлюш О. Л.	«Коммунизминиң херели» к-з	1031	1414
Михайлова М. П.	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг с-з	1008	1386
Ховалыг Т. Д.	«Өөк» с-з	1100	1361
Трубенко Н. П.	«Сукпак» с-з	1050	1305
Сорокин А. Р.	«Коммунизмче орук» к-з, Каа-Хем р-н	1180	1302
Сувакпит С. Т.	«Найырал» с-з	1100	1293
Чигжит К. К.	«Коммунизмче орук» к-з, Эрзин р-н	800	1280
Карасал М. К.	«Чыраа-Бажы» с-з	850	1260
Глухенко Ю. А.	«Саян» с-з	1000	1250
Куш И. Ф.	«Кызыл таравчын» с-з	750	1247
Ондар Б. О.	«Ленинчи орук» с-з	950	1218
Рукомойников А. П.	«Ленинчи орук» с-з	950	1240
Чамзырын А. П.	«Өөк» с-з	1088	1212
Казаков К. А.	«Россия» с-з	1022	1192
Ооржак К. С.	«Шекпээр» с-з	1100	1185
Монгуш Г.	«Тиилелге» с-з	690	1168
Хамар-оол В. С.	«Тиилелге» к-з	950	1135
Алехин В. П.	«Улуг-Хая» с-з	900	1120
Гаврилов В. А.	«Коммунизмче орук» к-з	950	1098
Федюхин С.	«Кызыл тараачын» с-з	750	1098
Глюбин А. Я.	Дуржулга станциязы	860	1096
Даваа А. Д.	«Тиилелге» к-з	900	1091
Нелюбин Н. Ф.	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг с-з	1120	1085
Намзырай Ч. Ш.	«Коммунизмче орук» к-з, Эрзин р-н	900	1085
Оюн О. М.	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг с-з	1120	1084
Якименко С. А.	«Кызыл тараачын» с-з	750	1056
Лапшин А.	«Коммунизминиң херели» к-з	1031	1012

ЭКИ АЖЫЛДЫГ ТРАКТОР-ХОВУ БРИГАДАЛАРЫНЫҢ КӨРГҮЗҮҮГЛЕРИ

Бригадирниң фамилиязы, ады болгаш адазының ады	Ажыл-агый	Шөлү (га-биле)	Дүжүт планы (гадан центнер-биле)	Херек кырында дүжүт (гадан центнер)
Гончаров В. А.	«Саян» с-з	1501	12	18,6
Монгуш С. К.	СЭКП XXII съездизи аттыг с-з	550	11	18,9
Монгуш М. Ч.	«Октябрь 30 чылы» к-з, Чөөн-Хемчик	1735	14	16,0
Цыбин П. Г.	«Кызыл тараачын» с-з	3032	12,9	15,3
Саая О. Д.	«Искра» к-з, Чөөн-Хемчик	1250	10,3	15,1
Ермолаев П. А.	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг с-з	2315	11,8	13,1
Воржев П. С.	«Революцияның чалбыыжы» совхоз	3768	13,0	13,1
Белоногов А. Ф.	Дуржулга станциязы	2050	14	12,4
Москаленко М. П.	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг с-з	2225	11,8	12,6
Яковлев Т. А.	«Революцияның чалбыыжы» с-з	3955	13,0	11,5
Рожков Ю. П.	С. К. Тока аттыг с-з	823	10,7	10,9
Рендель В. Г.	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг с-з	2600	8,7	10,5
Лебедев В. М.	—«—	3537	9,5	9,2
Морта К. О.	«УТКА 25 чылы» с-з	2600	9,5	8,5
Янчат В. О.	«Тиилелге» с-з	2891	9	7,4

КУКУРУЗА ЗВЕНОЛАРЫ

Звено удуртукчузуниң фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агый	Район	Шөлү га-биле	Дүжүт планы (гадан центнер)	Херек кырында дүжүт (гадан центнер)	Хуулу
Салчак Т. О.	«Бүрен» с-з	Каа-Хем	300	150	258	172,0
Бичe-оол С. М.	—«—	—«—	380	150	250	166,6
Кудрявцев Ф. М.	«Тиилелге» к-з	—«—	360	132	169	128,0
Бычков Л. В.	«Кызыл тук» с-з	—«—	182	158	159	100,6
Самойленко В. М.	ССРЭ-ниң 50 чылы с-з	Танды	430	180	144	80,0
Оюн Д. Н.	Дуржулга станциязы	Танды	300	170	150	88,2

КАРТОФЕЛЬ ЗВЕНОЛАРЫ

Звено удуртукчуларының фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агый	Район	Шөлү га-биле	Дүжүт планы (гадан центнер)	Херек кырында (гадан центнер)	Хуулу
Балган-оол Н. П.	«Бүрен» с-з	Каа-Хем	25	100	105	105,0
Лисовский В. Ю.	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг с-з	Танды	61	90	110	122,2
Николаев Н. Н.	—«—	—«—	244	90	94	104,4
Аганов Е. П.	«Россия» с-з	—«—	31	90	93	103,3
Мырыжкин Г. П.	С. К. Тока аттыг с-з	—«—	10	100	89	89,0
Бушманов М. А.	Дуржулга станциязы	—«—	27	170	148	87,0

НОГАА ЗВЕНОЛАРЫ

Звено удуртукчузуниң фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агый	Район	Шөлү га-биле	Дүжүт планы (гадан центнер)	Херек кырында дүжүт (гадан центнер)	Хуулу
Толмачева З. Л.	«Улуг-Хая» с-з	Улуг-Хем	38	150	160	106,6
Астраханцева А. Ф.	«Бурунгаар» с-з	Каа-Хем	13	180	406	225,5
Плетнева И. С.	«Тиилелге» к-з	—«—	2	110	164	149,0
Лисовский А. В.	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг с-з	Танды	83	135	158	117,0
Черенева Д. И.	С. К. Тока аттыг с-з	—«—	19	120	93,8	78,3
Пустозерева Д. И.	Дуржулга станциязы	—«—	8	170	202	118,8
Рубцов М. И.	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг с-з	Танды	94	135	139	102,9
Хертек З. И.	«Тээли» с-з	Бай-Тайга	14	100	99,8	99,8

ДАШТЫКЫДА

Делегейге тайбыңның эрге-ажыы дээш

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ ИНДИЯГА ЧОРААНЫНГА ХОЛБАШТЫР

ДЕЛИ. Индий хөй-ниитиниң кичээнгейин Л. И. Брежневтиң аңаа чоорааныңче угланган. «Совет улустуң шылгарангай удуртукчузу Л. И. Брежневтиң индий черге беш хонукта төгүдүг аян-чоруунуң дургузуунда Индияның болгаш ССРЭ-ниң аразында найырал кажандан артык бижиккан»— деп индий «Хиндустан таймс» солун бижээн. Кады кылган декларация «ийи таланың бот-бодунга ажыктыг харылзааларын доктаамал калбартырынга удуртулга болур болгаш делегейниң өйү келген хөй айтырыгларының талазы-биле Делиниң болгаш Москваның аразында калбак чөпшээрежилгелиг чоруктуң үндезини болур принциптерни түзүлеп турар» дээрзин солун айтыкан.

Индияның чазааңга чоок «Нэшнл геральд» солунуун редакция чүүлүнде чугаалаанын болза: «Совет Эвилели улус ажыл-агыйын улам ынай хөгжүдерин, чонунуң чаагай чоруун улам экижидерин күзеп турар, а аңаа тайбың онза эргежок чугула. Индий улустуң кол соруглазы национал экономиканы бижыглаары, колониализмниң үр-жуктарын, ядыны, түренги чорукту үзүткаары болуп турар, аңаа база тайбың эргежок чугула. Харын-на моон ужурунда ийи чурттуң ийи шылгарангай удуртукчулары — СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң болгаш Индияның Премьер-Министри Индира Гандиниң ат салганы совет-индий кады кылган декларацияда ам-даа туруп турар дайын одагларын үзүткаар талазы-биле бүгү күжениишкиннерин салырынга талаларның белениинин дугайын чугаалап турар».

ВАРШАВА. «Азияга тайбыны бижыглаарынга чугула салыышкын», «Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның принциптерин амыдыралга практика кырынга боттандырып турары», «Совет-индий харылзааларны хөгжүдерингe чаа принциптер» дээн эгелер-биле польша солуннар совет-индий кады кылган декларацияны болгаш Л. И. Брежневтиң Индияга чоорааныңга холбашкан өске-даа материалдарны долузу-биле тайылбырлар кылып парлагылаан Л. И. Брежневтиң Индияга чоруп турганының үезинде бүгү-ниинти тайбынны бижыглаар дугайында кады ажылдажылганың чаа, янзы-бүрү талалыг хевирдерингe сонуургалдын болгаш кады сагыш салыышкынының талалар көргүскен...» дээрзин «Жолнеж вральности» солун бижип турар.

КАИР. «Аль-Ахрам», «Аль-Гумхурия», «Иджиптин» болгаш өске-даа египет солуннар Л. И. Брежневтиң аян-чоруунуң доозулганының дугайында тодаргай дыннадып, совет-индий кады кылган декларацияны тайылбырлап, оон Чоокку Чөөн чүкке хамаарышкан кезектерин онзалап демдеглеп турар.

ДАМАСК. «Бир эвес тайбын таарыштырылга эп чоокку үеде болдунмас, израиль агрессияның бүгү уржуктары узуткаттынмас болза, Чоокку Чөөн чүкке чаа, улам айылдыг дайын өөскүп кээп болур дээрзин СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары сагындырган»— деп, «Ас-Саура» солун бижээн, ынчангаш ук солун индий парламентиге Л. И. Брежневтиң чугаазының тодаргай тайылбырлалын парлаан.

ПАРИЖ. «Кады кылган совет-индий декларация моон мурнундаазынга бодаарга улам чугула рольдуг эвилелди быжыглаан, ол роль болза делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарын калбартырының болгаш бижыглаарының талазы-биле улустар аразының херээнге, ылангыя Азияның болгаш Чоокку Чөөн чүктүң херээнге онза чугула болуп турар»— деп, «Юманите» солун бижээн.

АРАБ ЧАҢГЫС эп дугуржуглуг программа ёзугаар дем каттыштырып демисел чорударынга даянып болза, империализмге болгаш сионизмге удур демиселге дээштиг чепсек болур деп. Алжирниң «Революсьон Африкэн» солуну чоокта чаа бижээн.

Ындыг программаны төлевилээри-биле араб күрүнелер башкынарының чөвүлел хуралын чылдырган. Ук чөвүлел хурал Алжирге иоябрь 28-те болган. Аңаа араб делегейниң 16 чурттуунуң удуртукчулары киришкен. Чөвүлел хуралдың документилеринде израиль эжелекчи дайынның уржуктарын үзүткаарынче угланган, политика, экономика, шериг айтырыгларынга хамаарыштыр хөй-хөй хемчеглерни алыры төлевилеттинген. Араб чурттар Израильди деткинир чурттарга нефтизин бээрин хоруур хемчег алырының аргазын моон соңгаар-даа ажыглавар. Оны Мурнуу-Африка Республиказа, Родезияга болгаш Португалияга садарын бүрүп соксадыр дугайында дугуржулга чедип ал-

ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫ

дыган. Ону ам-даа кылгалак араб күрүнелер Африка чурттарының кыйгырыынга харыы кылдыр, ол расистиг ёзу-чурумнар-биле дипломаттыг, консул, экономика болгаш культура харылзааларын үзер ужуглуг.

Тель-Авивтиң барын чүктеэвилелчилеринге удур экономика талазы-биле кызагдал кылырының база бир аргазын ажыглаар дугайында айтырыгны чугаалажыр айтырыгларының саанга база кинрген. Нью-Йорк биле Амстердамның, Лондонуун болгаш Женеваның банкыларында араб чурттарның эвээш эвес акша-хөреңгизин, оон-биле катай алдыны калагалаттынып турар. Ам капитализемниң валюта кризизи бооп турда, ол хөреңгини Барыын чүк банкыларындан хары угда үнүдүрүп аптар болза, Барыын чүктүң сан байдалы ажок нарыылаар. Өске талазында, ол хөреңгини хереглеп турар араб болгаш найырадыг Африка чурттарының экономиказынче салыры. Каприни «Аль-Гумхурия» солунуунуң бижээнин ёзугаар алырга, эжелекчиге удур демиселдиң нияти херээнге бараан болур.

Алжирге чыглып хуралдаан күрүне баштыңнарының политиктиг угланыышкынары ангыавгы-даа бол, олар Тель-Авивтиң дайынзырак политиказын буруу шаварынга, сионизмни буруу шаварынга чаңгыс эп-сеткилдиг болган, оларны «мөлчүкчү арга-үзелдиг колония системазын катап тургузарынче» чүткүл деп көрген.

(СЭТА).

ДАШТЫКЫДА

ЯНЗЫ-БҮРУ МЕДЭЭЛЕР

Суг-Аксында топ чазанылга мастерскаязында кире бээрге, ында кижилер чай чок ажылдаан, моторлар, станоктар дуурениит хөделеген тургулаар. Ол болза «Сүт-Хол» совхозтуң алдарлыг тудугжузу Монгуш Чүлдүмнүң звенозу-дур. Станоктуг хаарылдага соңга рамазын хоюглай тутпушаан, ооң чугаалааны болза:

— Звенода үш бызаңчы бар бис. Ондар Кодур-оол, Сарыглар Хунаш-оол ёзулуг шевер холдуг мастерлер. Тудугга чугула чүүлдерден аңгыда, бажыңның иштики эдилел херекселдерин бүдүрер чагыг-планывысты ай, квартал аайы-биле чедишкинниг күүседип келдивис.

Шиитпирлиг үшкү чылдың онаалдазын ол звено ассортимент аайы-биле күүсеткен, ылангыя он өгүңү бүрүн дериин, 15 автомашинаның кузовун дээш оон-даа өске. Ажылдың бүдүрүкчүлүү, продукциянуң эки шынары дээш чарыш оларны улам сорук киирген.

О. БОРАШ.

* * *

Т. Д. Кунгаанның хары ам алдан ашкан, ол ирей аңныыр тывышка бичезинден салымныг чораан. Назыны ултатса-даа, ооң аныяктарга үлегери ам-даа улуг. Дөртен беш чыл дургузунда ол чеже ап-олуктуң күрүнеге эккеп киирбээн дээр, аңаа ёзулуг мергежээн кижи, каш удаа мактадып, шанналарны ап келген.

Туматт Доспанович эрткен аңныыр сезонунда 870 рубльдиң олук киирер керээзин чедишкинниг күүсёткен. Бо 1973—74 чылдың сезонунда 400 рубльдиң керээзин чарган, а бо хүнерде 190 рубльдиң тывыжын дужаапкан.

«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң хоочун ачызы Т. Д. Кунгаа чүгле тывышка мергежилдиг эвес, ооң-биле кады чазанырынга база мастер. Бо чайын совхозтуң малчыннарынга белек кылдыр элээн каш ог ыяжын чазап берген.

К. ЯНМАА.

* * *

Автомашина, трактор, комбайн, кодээ ажыл-агыйның өске-даа техниказының септегезинге херектиг чүүлдерни белеткээринге Х. А. Адар-оол шуут мергежээн. Демирни хемчээл аайы-биле кестирип, хоюглай чондуруп, ээрилдер белеткеп турарын коорге, сагыш-ла, кайгамчык тудугур.

Чадаанада «Сельхозтехника» автобаазазының ус дарганы Ховалыг Адыяевич, ол будуруглериниң хоочуннарының бирээзи.

Х. А. Адар-оолдуң назыны бежен чоокшулаан, ынчалзада-даа ажыктыг ажыл-херээнге дуржулгазын аныяктарга дамчытпышаан. Ооң кылган кезектерни, бүдүрген ажылын Чоон-Хемчиктиң колхозтарында үргүлүг мактаар.

О. ОНДАР.

ДЭЭШТИИН ЧЕДИП АЛЫР

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының ам бир айдан эвээш үе арткан. Амгы үеде бистиң чуртувустуң булуң бүрүзүнде совет кижилер ол арткан кыска үени үре-түңнелдиг ажыглаар дээш хей-аът кирген, хайнышкынның ажылдап турар. Ынчангаш бо хүннер ажылчын, тараачын, инженер болгаш эртемден-даа кижилерге шалыпчы күш-ажылдың үези болур. Маңаа холбаштыр идей-кижизидилгелиг ажылды күштелдирер, лекция пропагандазын калбартыр, 1973 чылдың планныг даалгаларын күүседиринче чоңу улам мобилизастаарынга оларның ролюн бедидер чугула соруулга идеология ажылдакчыларының мурнуунда туруп турар.

Республиканың «Билиг» нинтилелиниң баштаар черииң хуралынга Чоон-Хемчик районда лекция пропагандазының канчаар чоруп турарының дугайында чугаалашкан. Ол районда «Билиг» нинтилелиниң баштаар черииң харысалгалыг секретары М. Дутүржап дыңнадыг кылган.

Районнуң чоңунга янзы-бүрү билиглерни иептередип тарадырының талазы-биле чамдык чедишкинниг ажылдарны кылып чоруткан, чоңга номчуп турар лекцияларның тематиказы элээн янзы-бүрү хевирлерлиг апарган. Ол дээрге партияның болгаш чазактың шиитпирлери, көдээ ажыл-агый, экономика, кижизидилге, мораль, эртем-техниктиг депшилге дээш оон-даа өске темаларлыг лекциялардыр.

Районнуң «Билиг» нинтилелинде шупту 21 эге организация, 7 секция бар. Ында 272 кежигүн бактаап турар. Эрткен айларда районнуң лекторлары 68 муң дыңнакчыларны хаара туткан. 1164 лекцияны, 50 радиолекцияны, 513 беседаны кылып чоруткан. Лекция, беседалардан аңгыда кежээлерни, диспуттарны, ужуражышкыннарны, айтырыг-харыылар кежээлерин база чорудуп турар.

Лекция пропагандазын багай эвес деңнелге тургузуп, планныг ажылдап турар «Билиг» нинтилелиниң эге организацияларының эвээш эвес: район эмнелгезиниң № 1 школаның, «Алдан-Маадыр» совхозта дээш оон-даа өске. Бо эге организациялар лекция ажылын хуралдарынга чугаалажып көрүп турар. № 1 школада «Билиг» нинтилелиниң эге организациязында «В. И. Ленининиң амыдыралындан», «Аныяк кижи бүрүзүнге — ортумак эртемни», «Маадыр пионерлер», «Өг-бүле кижизидилгези» деп темаларга үргүлүг номчуур болук лекцияларны ажылдап кылдынгай. Олла эге организацияларда «Кругозор» деп кежээки университет 3 чыл ажылдап келген. «Социалистиг нинтилелде өг-бүле» деп темага солуун темалыг кежээни, «Сээң чажыттарың» деп диспутту база эрттирген. Ам «Совет кижи бүрүзүнүң хамааты хүлээдигези» база аныяк ада-иелерге «Биляглериниң үндезини — эге школада» деп темаларга бөлүк лекцияларны ажылдап кылып турар. «Билиг» нинтилелиниң эге организациязында чоң мурнунга хөй лекция номчуп турар школа директору З. Куулар, өөредилге эргелекчизи Д. Түлүш болгаш Б. Ооржак, Т. Ооржак олар макталдыг.

Район эмнелгезинде «Билиг» нинтилелиниң эге организациязы база-ла чоңга кадык-чаңгыс-даа баш артпаанны харааданчыг.

Моон ап көөрге, тевениң санын ниитизи-биле өске малдан эвээш, өзүлдези база чок, харын чыл бүрү кудулап турар. Ажаарыгга шүүдел болбас, ажылга ажыктыг, продуктузу үнелиг ол малды өстүрериниң колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчулары, зооветеринария ажылдакчылары кичээнгей салбайн турары шын эвес. Тевени өстүрер, ооң продуктулуун бедидер хемчегелер дугайында Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шиитпири турбуже, ону республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозу болгаш совхозтарның Бүдүрүлге каттыжыышкынын багай боттандырып келген.

Республиканың тевелиг ажыл-агыйларында амгы байдалды ап көөрге, ол малды кадарып хайгаараар кижилерни өзү барымдаалап тургускан, оларның ажылын кым-даа хынавас, аңаа иегелде салбас болгулаар. Ооң уламындан одарда тевезин олар айның эгезинде азы токтүзүнде бир удаа эргизе-ле экизи ол, шуут сураан дыңнап олурар безин «кадарчылар» бар. Мындыг турда, чаа ооллаан тевеге немелде чемнер бээр, чаш бодаганны доруктурарынга таарымчалыг (оода чаглактыг) черлер белеткээр дугайында айтырыгны канчап тургузарыл? Хамык ужур ажыл-ишчи удуртулгада, кижилерден негелдеп күштелдиринде, кадр малчыннар ортузунга кижизидикчи организакчы ажылды эжиндеринде.

Бо чылдың ноябрь 16-да «Шын» солуунга парлаан эш Таңзын-оолдуң «Тевe—ажыктыг мал» деп материалын детквившаан, аңаа бодумнуң бодалдарымны база кириксеним. Тывада бар тевелерниң хөй кезии Эрзин, Тес-Хем, Таңды районнарда, ол девискээриниң тевеге таарымчалыг одарлары өске малдынга кайчап-даа шаптыктавас.

Тевe—тываларның шаандан бээр малдап, ажыын үнелеп билир малы. Ол талазы-биле дуржулгалыг малчынларны база адап болур. Тес-Хемниң «Ак-Эрик» колхозунда С. Тончуң бодунда быжыглаан кодан тевезиниң бирээзинден-ле 5500 грамм дүктү кыргыл, төрүттүнген бодаганнарын бүрүн доруктуруп ап келгени өөрүнчүг. Шак ындыг мурнакчыларны Эрзинниң «Чаа орук», Ленин аттыг колхозтардан илередип болур.

Бо үнелиг малдың уксаазынга, продуктулуунга хамаарыштыр чамдык чижектерни база илередикседим. Ийи мөгеннiг тевe—дүккүр-эштүүр, а чаңгыс мөгеннiң—сүткүр-эштүүр утланыышкынныг болур.

Ийи мөгеннiг тевелериң эң улуу калмыктыы, ооң буураларының ортумак диригң денизиниң 900—1200 кг, а энгиниериниң денизиниң 500—700 кг болгулаар, дүгү бирээзиниң-не 5000—7000 грамм. Калмык болгаш астрахань уксаалыг тевелерни тускайлап үскеш, ооң саалдазын организастааны ажыктыг, күрүнеге биче эвес орулганы киирип турар. Чижээ.' Астрахань областтың Красноярск районунда «Родина» колхозтуң Б. У. Альчикеновка удурткан бот-орулга чарылгалыг бригадазы 16 айда энгин бүрүзүнден-не 800—850 литр сүттү саггап, ооң сүдүнүң үскүрүг 5—5,5 хуу болуп турар, а инектинден 1,7 хуу хөй.

Туркменияда чаңгыс мөгеннiг тевениң эң сүткүрүг хүнделе 32 литрни, а тергинин сүткүр тевелер 16 айларда 1950 литрни берип турары кайгамчык. Чаңгыс мөгеннiг тевелер колдуунда-ла хүнде 10—12 литр сүттү сагдырып турар. Ооң сүдүнден хымыс хевирлиг суксун кылыр, сүттү тыртказ, саржаглап база болур.

Тевениң дүгүнден эки шынарлыг, чиик пос материалын кылып бүдүрер. Ону дөрт бөлүкке чарар чуруминуг: бирээде —көзүлериниң, моюнларының чымчак чөөктери; ийиде — мөген болгаш моюн чоогунун (чартык-нарын) дүктери, үште — чогдур болгаш өжүп (бөдүүн) дүгү, дөрттe —сандар (колдуунда чымчак нарын) дүктен тургустунар.

Ийи мөгеннiг тевениң деңзи талазы-биле бичези болгаш эвээш продуктулуу-даа мооп уксаалыг тевелер деп санап турар, а ынчалза-даа ол дугайы. амдыызында эртем ёзугаар саналтпаан. Шак ындыг тевe-тываның, Чита областтың база киржир.

Чаңгыс мөгеннiг тевe чылыг агаар-бойдустуг Туркменияда хөй озуп, аңаа онза таарыжып турар. Ооң улуг мөзүүн калмык уксаага чоок, дүккүрү бирээнiң-не 2000 грамм хире.

Хайнак тевелерни Туркменияда, Казахстанда, Узбекистанда болгаш Таджикистанда өстүрүп, ону иштики хереглелде калбак ажыглап, ооң продуктуларын күрүне планынга база киристирип турар. Ол хайнактар чаңгыс улуг азы доозу чаңгыс, а бажы адыр мөгеннiг болгулаар. Оларның суткүрү Туркменияныңнан эвээш, а дүккүрү оон хөй, ажылга шыдамны база эки болур.

Тевениң күжүн шенээринiң баштайгы маргылдаазы 1908 чылда Астрахань губерниягa болган. Аңаа калмык буура 6000 кг чүктү тергеге элезиниң оруктап сөөрткеш, бирги черни ээлээн. 1954 чылда болган маргылдаага «Турнир» шолалыг астрахань буура 700 метр черге 7840 кг чүктү тергеге сөөрткеш, тиилекчи болган. Моон ап көөрге, тевениң тыртар күжү өске малдан ыракта артык.

Эът бүдүрериңе тевениң онзагай шынарын база айтыр херек. Оларга чораан тос айлыг тевениң ортумак дириг деңзиин 260 кг, а 21 айлыында 390 кг, 33 айлыында 430 кг чедир улгадыр. Тергинин семис тевениң эдилиниң 64 хуузу, ортумактың 54 хуузу, ортумактан кудуның 50 хуузу коң эът болур.

Моон кандыг түңнелди кылып болурул? Көдээ ажыл-агыйның өске малдары ышкаш, тевени өстүрериңче, ооң продуктулуун улам бедидериңче, кичээнгейни утландырар, ооң ай, квартал санында үнген, кирген үүдүн тургузар чорук чугула, тевелиг ажыл-агыйларга ооң фермазын организастаары күзенчиг. Хамыктың кол чүве тевениң баш санын өстүрерии, ооң продукциязын белеткээрин планнаарында, ону шын башкарын, билдилиг удуртурунда деп болаар мен. Үндүрген шиитпирiнiң күүселдезин хынаары, алган хүлээлгени амыдыралга боттандырары чугула.

Х. ЧЫМБА,
зоотехник.

ЛЕКЦИЯ ПРОПАГАНДАЗЫ

ОРГАНИЗАКЧЫ АЖЫЛ-ХЕРЕК

«УТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан салбырында профэвилел организациязының отчёт-соңгулдалыг хуралы болуп эрткен. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга канчаар боттандырып турарың, профэвилел комитединиң социалистиг чарышты канчаар организастап келгени болгаш моон сонгааргы сорулгаларны аңаа чугаалашкан.

Салбыр тоску беш чылдың шиитпирлиг бо чылында 490 тонна сүт бүдүрер планының 410 тонназын он айлар дургузунда күүседип шыдаан. Бо ажылга Хаялдай Чаш, Татьяна Саржыт-оол, Зоя Доидук болгаш өске-даа саанчыларның киржилгезин демдеглээри чугула. Оларның ачызында он айларда ферманың бир инекке онааштыр сагган суду 1396 килограмм четкен. Хойжу Торе Хунаш, бызаа ажаакчызы Шойдеш Монгуш, механизатор Сыр-Ыыккай Минчиир-оол ышкаш мурнакчылар хөй. Салбырда профэвилелдиң социалистиг чарышты организастап, шаңналмакталды тыпсып келгенiниң ачызында ажыл-иштиң түңнелдери элээн экижээн.

Салбырның профэвилел организациязында 165 кежигүн бактаап турар. Бо дээрге, улуг күш. Ынчалза-даа организацияның ажылының чогуур негелдеге четпейн турарындан кежигүннериң чүгле 60 хуузу ажылда хаара туттунган. Ол дугайын отчёт-соңгулдалыг хуралдың киржикчилери шыңгыы шүтүмчүлээнiнер.

Профэвилел комитеди отчёттуг үениң дургузунда ажылчыннар-биле чаңгыс-даа катап ниити хурал кылбаан. А комитеттиң бодупун хуралы чүгле беш катап болза-даа, эренгей байдалга эртип турган. Комитеттиң ажылының сулазын он айлар дургузунда 7 клуб эргелекчизиниң, 3 библиотекарның болгаш киномеханиктериң солушкары база хереченлер турар. Ол-ла үеде кежигүн дадывыры чүгле 63 хуу хавыртыпган. Арагалаар, ажыл-шагы үзер болгаш корум-чурум үрээр чоруктар-биле эге организацияның демисели база сула.

Профэвилел комитединиң чаа соңгуткан кежигүннери илереттинген четпестерни чайладырынче, комитеттиң ажылын экижидиринче утланган хемчегелерни алыр ужурлуг.

Т. ОЧУР-ООЛ.

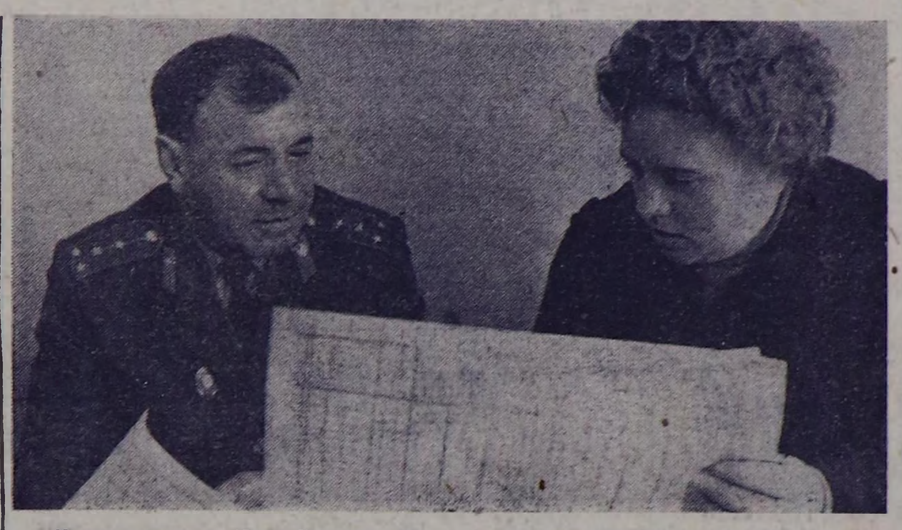

Милиция капитаны Юрий Петрович Ефремов чурттап келгени 46 чылының он тозун көдээ участок инспекторунга ажылдап эрттирген. Ооң харылап турары 600 дөрбелчии километрде суурлар-ла хөй, а ажыл кезээде хөй болур: Орук эки бе? Ында шимчээшкин кандыгыл? Корум-чурум үрээр таварылгалар бар бе? Суурларның арыгшевер байдалын хынаан бе?—дээш, милицияның кылыр-ла чүүлдери эмгежок болур.

Пышлиик көдээ Советиниң депутады капитан Ефремов суур чаагайжыдылгазының комиссиязын баштап турар.

Ю. П. Ефремов бодунуң кол ажылын кыштың соогунда болгаш чайның изинде-даа, чырык хүндүс болгаш карааны дүндаа үезинде ак сеткилдиг күүседип, чоңунга шынчы бараан болуп турар.

Юрий Петровичиниң хөй удаа ап келген шаңналдарының аразында Октябрь революциязының ордени база бар.

ЧУРУКТА: Пышлиикниин ортумак школазының директору, Москва область Советиниң депутады М. И. Белова Ю. П. Ефремов-биле ужуражып, боттарының депутат ажыл-херектериниң дугайын бо-ла чугаалашкан олуурарлар.

В. ХРИСТОФОРОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ЭЛЕЗИНИИГ ЧЕРЛЕРНИҢ „КОРАБЛИ“

Специалистиң булуңу

Тевe—кургаг, элезиниг хоовуларга эң шыдамык, шыыракдаа, үнези-даа улуг, ону «Элезиниң кораблязи дижири таварылга эвес. Ажыл-агыйларга эътти, дүктүг, сүттүг болгаш кеэштии база бээр, транспортка онза ажыктыг. Өске малдың түрүп шыдавас черлериңе амыдыраптар, чивес чемин чип, ишпес суун ижип шингээдиптер, хала чок магалыг-ла мал.

Ооң анатомнуг болгаш биологттуг тургузуу өске малдан база ылгалдыг Аксының иштинде чымчак чуга кежии калыглаңган тенниигештерлиг, бодүүн, кадыг үүштүг, ылаңгыя тенниг караганың хала чокка дайнаар, чиик шингээдип аптар эргалыг. Дуюглары улуг, калбак, чымчак, маг тавангайларлаң бүткен. Ынчангаш элезиниге кирбес, хорээниүң дургузуун үрей баспас. Өске малдың дуюглары чидиг карацгайдан тургустунган ужурунда, хорээниүң зажок үрээр, ылаңгыя шүүлкан черинден үнүш үнмес апаар.

Тевe—соокка болгаш изиггe эң шыдамык. Мөгеннери кежибиле кады 90—100 кг чедир чаглыг болур, олар чем болгаш суг күрлавырын берип турар. Берге кыш болганда, үр чем чивейн, суг ишпейн барганда, мөгеннериң чаа чоорту организмче чем база суг кылдыр шилчий бээр. Ол мөген чаглары организмче 700—800 кг эки шынарлыг сигенге деңнежир чем энергиязын солуур хоолулуг.

Чылгы малдың Бүгү-эвилел институдунуң эртем ажылдакчызы эш Бестужевтиң ажылдуржулгазындан көөрге, тевеге 46 хоюкта суг бербеске 160 кг диряг деңзи чидирген. Моон ап көөрге, ол мал суг ишпейн үр чоруп шыдаарын бүзүреткен. Ынчалза-даа, ону чемгербеске, суггарбаска ажырбас кылдыр санап болбазын база айтыр херек.

Төл бээринге өске малдан ылгалдыг, ооң куду, ийи чыл болгаш бир төрүүр, ийис бодаган оолдавас. Чаңгыс мөгеннiг тевe 12,5—13 ай, а ийи мөгеннiг тевe 13—14 ай болгаш бодаганнаар. Ооң эдержилгези чер-черниң аайы-биле декабрьдан хамаржыры билдингир.

Аныяк тевени эдержилгеге үш харлыындан эгелеп киирер. Энгинии ортумаа-биле 20, а буураны 17 харлыынга чедир эдержилгеге ажыглап болур. Назыныңың узуну 30 чыл ажар, ол дээрге эдилел, хайгааралындан хамаажыры билдингир.

Бистиң чуртта тевени калмык, астрахань, казах, моол, арвана азы чаңгыс мөгеннiг деп мындыг беш аңгылаар. Ооң ынай чаңгыс азы ийи мөгеннiг тевениң хайнаа база бар. Ол хайнактар Совет Эвилелинде бар тевениң 33 хуузу, тодаргайлаарга, 85 муң баш. Бисте ниитизи-биле 263 муң ажыг тевe бар, а уксаа аайы-биле эң хөйү казах, ооң саны 80 муң ажыг. Делегейде ниити тевe ам 11 миллион хире.

Совет Эвилелинде тевениң баш санын тодаргайлаарга мындыг: 1892 чылда—1200,8 муң турган, 1941 чылда—304,8 муң, а 1964 чылда — 263 муң апарган. Ооң иштинден Тываның тевезин көргүзерге, 1970 чылда—1994 турганындан бо чылдың январь 1-де 1421 баш болу берген. Чаңгыс чижек Чоон-Хемчик районга эрткен чылын 200 тевe турган, ооң ам 188 тевeзи, 94 инек, 18 быза, 2 ат, 1 эшек.

Ында эш Таңзын-оолдуң «Тевe—ажыктыг мал» деп материалын детквившаан, аңаа бодумнуң бодалдарымны база кириксеним. Тывада бар тевелерниң хөй кезии Эрзин, Тес-Хем, Таңды районнарда, ол девискээриниң тевеге таарымчалыг одарлары өске малдынга кайчап-даа шаптыктавас.

Тевe—тываларның шаандан бээр малдап, ажыын үнелеп билир малы. Ол талазы-биле дуржулгалыг малчынларны база адап болур. Тес-Хемниң «Ак-Эрик» колхозунда С. Тончуң бодунда быжыглаан кодан тевезиниң бирээзинден-не 5500 грамм дүктү кыргыл, төрүттүнген бодаганнарын бүрүн доруктуруп ап келгени өөрүнчүг. Шак ындыг мурнакчыларны Эрзинниң «Чаа орук», Ленин аттыг колхозтардан илередип болур.

Бо үнелиг малдың уксаазынга, продуктулуунга хамаарыштыр чамдык чижектерни база илередикседим. Ийи мөгеннiг тевe—дүккүр-эштүүр, а чаңгыс мөгеннiң—сүткүр-эштүүр утланыышкынныг болур.

Ийи мөгеннiг тевелериң эң улуу калмыктыы, ооң буураларының ортумак дириг деңзиин 900—1200 кг, а энгиниериниң деңзиин 500—700 кг болгулаар, дүгү бирээзиниң-не 5000—7000 грамм. Калмык болгаш астрахань уксаалыг тевелерни тускайлап үскеш, ооң саалдазын организастааны ажыктыг, күрүнеге биче эвес орулганы киирип турар. Чижээ.' Астрахань областтың Красноярск районунда «Родина» колхозтуң Б. У. Альчикеновка удурткан бот-орулга чарылгалыг бригадазы 16 айда энгин бүрүзүнден-не 800—850 литр сүттү саггап, ооң сүдүнүң үскүрүг 5—5,5 хуу болуп турар, а инектинден 1,7 хуу хөй.

Туркменияда чаңгыс мөгеннiг тевениң эң сүткүрүг хүнделе 32 литрни, а тергинин сүткүр тевелер 16 айларда 1950 литрни берип турары кайгамчык. Чаңгыс мөгеннiг тевелер колдуунда-ла хүнде 10—12 литр сүттү сагдырып турар. Ооң сүдүнден хымыс хевирлиг суксун кылыр, сүттү тыртказ, саржаглап база болур.

Тевениң дүгүнден эки шынарлыг, чиик пос материалын кылып бүдүрер. Ону дөрт бөлүкке чарар чуруминуг: бирээде —көзүлериниң, моюнларының чымчак чөөктери; ийиде — мөген болгаш моюн чоогунун (чартык-нарын) дүктери, үште — чогдур болгаш өжүп (бөдүүн) дүгү, дөрттe —сандар (колдуунда чымчак нарын) дүктен тургустунар.

Ийи мөгеннiг тевениң деңзи талазы-биле бичези болгаш эвээш продуктулуу-даа мооп уксаалыг тевелер деп санап турар, а ынчалза-даа ол дугайы. амдыызында эртем ёзугаар саналтпаан. Шак ындыг тевe-тываның, Чита областтың база киржир.

Чаңгыс мөгеннiг тевe чылыг агаар-бойдустуг Туркменияда хөй озуп, аңаа онза таарыжып турар. Ооң улуг мөзүүн калмык уксаага чоок, дүккүрү бирээнiң-не 2000 грамм хире.

Хайнак тевелерни Туркменияда, Казахстанда, Узбекистанда болгаш Таджикистанда өстүрүп, ону иштики хереглелде калбак ажыглап, ооң продуктуларын күрүне планынга база киристирип турар. Ол хайнактар чаңгыс улуг азы доозу чаңгыс, а бажы адыр мөгеннiг болгулаар. Оларның суткүрү Туркменияныңнан эвээш, а дүккүрү оон хөй, ажылга шыдамны база эки болур.

Тевениң күжүн шенээринiң баштайгы маргылдаазы 1908 чылда Астрахань губерниягa болган. Аңаа калмык буура 6000 кг чүктү тергеге элезиниң оруктап сөөрткеш, бирги черни ээлээн. 1954 чылда болган маргылдаага «Турнир» шолалыг астрахань буура 700 метр черге 7840 кг чүктү тергеге сөөрткеш, тиилекчи болган. Моон ап көөрге, тевениң тыртар күжү өске малдан ыракта артык.

Эът бүдүрериңе тевениң онзагай шынарын база айтыр херек. Оларга чораан тос айлыг тевениң ортумак дириг деңзиин 260 кг, а 21 айлыында 390 кг, 33 айлыында 430 кг чедир улгадыр. Тергинин семис тевениң эдилиниң 64 хуузу, ортумактың 54 хуузу, ортумактан кудуның 50 хуузу коң эът болур.

Моон кандыг түңнелди кылып болурул? Көдээ ажыл-агыйның өске малдары ышкаш, тевени өстүрериңче, ооң продуктулуун улам бедидериңче, кичээнгейни утландырар, ооң ай, квартал санында үнген, кирген үүдүн тургузар чорук чугула, тевелиг ажыл-агыйларга ооң фермазын организастаары күзенчиг. Хамыктың кол чүве тевениң баш санын өстүрерии, ооң продукциязын белеткээрин планнаарында, ону шын башкарын, билдилиг удуртурунда деп болаар мен. Үндүрген шиитпирiнiң күүселдезин хынаары, алган хүлээлгени амыдыралга боттандырары чугула.

Х. ЧЫМБА,
зоотехник.

Кышкы спартакиада

ССРЭ-ниң улустарының үшкү кышкы спартакиадазынга белеткенiри болгаш киржири-биле РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт комитеди Россия Федерациязының улустарының бешки кышкы спартакиадазын эрттирерин шиитпирлээн. Түңнел маргылдаа Красноярскиге болур.

РСФСР-ниң улустарының бешки кышкы спартакиадазынга белеткенiр база идепкейлиг киржир, спорттуң кышкы хевирлерин улам нептередир, ГТО-ның нормаларын дужаарынга ажылчың чонну болгаш аныяктарны массалыг-биле киришкирер сорулганы салгаш, бистиң республиканың Күш-культура болгаш спорт комитеди Тыва АССР-ге кышкы спартакиаданы эрттирериниң дүрүмүн ажылдап кылган. Ону СЭКП Тыва обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели бадылаан. Ону спорт комитеттериниг тарадып чоруткан.

Тыва АССР-ниң кышкы спартакиадазы үш үе-чадалыг болур. Ооң программазында хаакка маңназары, мячилиг хоккей киргеи.

Спартакиаданың бирги үе-чадазы эң-не массалыг маргылдаалар-биле эгелээр. Аңаа улептүр, будүрүлге, транспорт, тудуг коллективтери, албан организациязы, өөредилге черлери, бригадалар, цехтер, колхозтар болгаш совхозтар киржир. Бирги үе-чада бо чылын эгелээр болгаш 1974 чылдың баштайгы айларында үргүлчүлээр. Хоорайның, районнарның күш-культура болгаш спорт комитеттери, эки тура спорт ниитилелдери, коллективтерде профэвилел, комсомол, спорт организациялары маргылдааларны организастап эрттирер хүлээлгелиг. Ооң программазынга ГТО-ның нормазын дужаарын ыяап-ла киирер.

Спартакиаданың ийиги үе-чадазы районнарга, хоорайларга 1974 чылдың март 1-ге чедир эрткен турар. Орта күш-культура коллективтериниң командалары кызыгаар чокка киржир.

Хаакка маңнаарының түңнел маргылдаазы март 8—10 хүнеринде Кызылга болур. Маңаа районнарның, Ак-Довурактың, Хову-Аксының, Кызылдың үш шилиндек командалары киржир.

Мячилиг хоккейге маргылдааларны районнарга, Кызылга, Ак-Довуракка, Хову-Аксынга келир чылдың февраль 10-га чедир эрттирер. Киржир күзелдиг команда бүрүзүн олче хаара түдар. Түңнел маргылдаага тиилекчи командалар ойнаар, ол 1974 чылдың февраль 18—24 хүнеринде Ак-Довурак хоорайга болур.

Хаакка маңнаарының Сибирь зоназының маргылдаазы 1974 чылдың февраль 4—12 хүнеринде Новосибирск хоорайга эртер. Аңаа киржир Тыва АССР-ниң спортчуларын шилип алырының маргылдаазын декабрь 22—23-те чорудар. Орта республиканың эң шыырак хаакчылары киржир.

Амгы үеде спорт организацияларының мурнунда тургустунуп турар код сорулга болза маргылдаалар эрттирериңе белеткел ажылдарын чорудары болур. Хамыктың мурнунда хаак баазаларын, катоктарны эки шынарлыг дерип алыры. «Тайга» станциязында, Ак-Довуракта хаак баазалары, «Хүреш», «Асбест» стадионнары ажылдап турар. Ында хөлөзилеп алыр хаак, коньки бар. Тай-Тайга, Моңгүн-Тайга, Барыын-Хемчик. Тожу районнарда болгаш өске-даа черлерде чайгаар бүткен дошгарны каток кылдыр аштап белеткээн, чамдыктарында ону белеткээрин ам-даа уламчылап турар. Кызыл-Мажалыкта, Бай-Хаакта катоктарны суг-биле булукталдырып эгелээн.

Хову-Аксының хаакчылары кышкы сезонну элээн белеткелдиг ужурашкан. Ооң ажыдыышкынының маргылдаазынга дыка хөй хоочун болгаш аныяк спортчулар киришкен.

Кышкы спорт сезонунга белеткелде четпестер ам-даа бар. Катоктар кылдынмаан, хаак оруктары изеттинмээн, хаак, коньки болгаш өске-даа спорт дериг-херекселдери эвээш. Кызылга 26 хоккей коробказын кылыр тургаш, ооң үүлге алдызын ажыглалда киирген. Ол четпестерни чоокку үеде чайладыры спорт организацияларындан негеттинип турар.

Тыва АССР-ниң кышкы спартакиадазының бирги, ийиги үе-чадазының маргылдааларынга дыка хөй ажыл-ишчилер киржир болгай. Олар белеткелди хынамчалыг чорударынга, маргылдааларга идепкейлиг киржириңе таарымчалыг байдалды тургузар дээш чер-черде спорт комитеттери хөй-ниитн организациялары-биле кады боттуг ажылды чорудар. Кышкы спартакиаданы чедишкинниг эрттирер, аңаа хөй киижи киржирин чедип алыр дээш республиканың күш-культура болгаш спорт комитеди, ооң чер-черде организациялары боттуг хемчегелерни алыр.

Л. СЕДИП.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт комитединиң даргазының оралакчызы.

Чаа чылдың 11.140.000 белектери

Россия Федерациязының хоорайларында, ажылчыннар суурларында болгаш көдээ чурттакчылыг черлеринде акша-бараанның лотереязының немелде (чаа чыл) үндүрүлгезиниң билеттерин садып эгелээн.

СЭТА-ның корреспондентизи Россия Федерациязының Сан министерствозунга баарга, мурнунда аңаа үндүрүлгелерге бодаарга, чаа чылдың бо үндүрүлгезинде дыка хөй чаа түүлдер кирип турарын чугаалаан. Ол дээрге, «Жигули», «ВАЗ-2101» деп 100 автомобильдер, «Верховина» деп 100 мопедтер, 500 «Рига-103-1» радиоприёмниктер, эр кижилериң алдын хаптыг «Полёт» дээр 1.000 шактары, аныяктарның «Заря» дээр чайынанчак хаптыг 900 шактары, 300 «Сокол» фотоаппараттар, чаа хевиринiң «Харьков» деп электри бритвалары, 100 чаа хевирлиг гитаралар болгаш өске-даа эт-херекселдер-дир.

Ооң аңгыда акша-бараанныг лотереяның чаа чылдың үндүрүлгезинде чанчыл болган ойнаашкыннар база кирген. Оларның аразында—Москвич-412» деп 100 автомобиль, 400 мотоцикль, ооң аразында кожуглуг «ИЖ-Юпитер-3», 200 пианинолар, 3.300 соодукчулар, 1.400 пылесостар, а ол ышкаш дыка хөй санныг спортчу хептер, аржыылдар болгаш өскеөдаа эт-сеп аймаа база бар.

Эт-сеп ойнаашкыннары таварышкан билеттериң ээлери боттарының күзээни-биле оларның ортээ акшаны ап база болур. Ооң аңгыда акшаның база ойнаашкынын киирген, оларда—250, 200, 150 балгаш 100 рубль кирип турар.

Тираж декабрь 28—29-та Владимирге болур. Олчалыг билеттериң ээлери чаа чылдың 11.140.000 белектерин алырлар.

телевидение

ДЕКАБРЬ 4-ТЕ

КЫЗЫЛДАН

18.00—«Өндүр шын дугайында». Документалдыг фильм. 19.05— Телемедээлер. 19.20—«Ажыгалга кирер объектилерже — онзагай кичээнгейни». СЭКП хооркомунуң секретары эш Ю. С. Путинцевтиң чугаазы. 19.30—«Күжүүс — найырала». Совет Конституция хүнүнге турасхаактан дамчыдылга. 20.30—«Совет сүлде дугайында». Документалдыг фильм. 20.40—Телемедээлер (орус дылга). 20.50—Чарлалдар, реклама. 20.55—«Кышкы эртен». Уран-чечен фильм. 22.25—22.55—«Мен — Совет Эвилелиниң хамаатызы мен». Документалдыг фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ДЕКАБРЬ 4-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Сонгу ие» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Шенелде» 15.00, 20.30, «Трамвай дугуйлары дагжап турда» 16.50, 18.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Сапыктыг диис» 11.00, 13.00, «Решма биле Шера» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «От, суг болгаш чес хоолайлар» 9.15, «Романтики» 11.00, 15.00, 16.35, «Хей шуугаазын» 12.30, 18.10, 20.35 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000 Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харысалгалыг секретарының 23-35; партийжи амыдырал киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 21-47, үлетүүр киллизиниң 22-64, чагаз киллизиниң 41-27, информация база совет тургузуг киллизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солуун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Пар. ама 2. Тираж 15.953

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1). ТС—01654.

БӨГҮН—СОВЕТ КОНСТИТУЦИЯ ХҮНҮ

Бүү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№285 (9355) | Среда, 1973 чыл, декабрь 5 | 1925 чылда үндезилеттингеш. | Өртээ 2көп.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунда, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунда, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

Эш Л. И. Брежневтиң Индияга чоруулунуң түңнелдериниң дугайында

СЭКП ТК-ның Политбюрозу, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуу, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң Индия Республикага албан ёзузунуң найыралдыг аян-чорук кылып чоруунуңның түңнелдерин чугаалажып көрген, эш Л. И. Брежневтиң пайыралдыг совет-индий харылзааларны калбартыр, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң хүлээп алганы Тайбыңның программазын бодтандырар талазы-биле ажыл-чорудулгазын бүрүңү-биле чүүлдүг деп көрген. Индий улустуң совет улуска найыралы массалыг илергейлеттинген байдалга эрткен ол аян-чорук ССРЭ-биле Индияның аразынга тайбың, найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында керээге ыяк үндезилеттинген совет-индий харылзааларны чаа, улам бедик чадаже кодүргеп.

СЭКП ТК-ның Политбюрозу, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуу болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели эш Л. И. Брежневтиң Индияга чоруун үезинде ат салдынган документилерниң чугула ужур-дузалыын демдеглээн, ук документилер ийи чурттуң улустарынга ажыктыг кылдыр оларның аразында сырый найыралдыг харылзааларны калбартырынга чаа идигни берип турар. Оларның аразында кады кылган советиндий декларация онза үнеледир чернин ээлеп турар. Ол документ ССРЭ биле Индияның аразында харылзааларның кол принциптерин сайырангайжыдып, ийи чурттуң аразынга дем каттыштырып ажылдаарының кол угланышкынарын тодаргайлап берген, олар ынчангаш ужур-дузалыг. Декларация ийи чурттуң үндезин эрге-ажыктары-биле дүгжүп. Азияга болгаш бүгү делегейге тайбыңны болгаш айыыл чок чоруукту быжыглаарының чугула фактору боон турар, ону Совет Эвилелинге-даа, Индияга-даа ынчангаш ажок чүүлдүгеүнүп уткаан.

Аян-чорук үезинде ат салдынган, ССРЭ биле Индияның аразынга экономика болгаш садыг талазы-биле кады ажылдажылганы улам калбартыр дугайында дугуржулга улут ужур-дузалыг. Ук дугуржулга экономика талазы-биле үр үе дургузунда үре-түңнелдиг, бот-боттарынга ажыктыг кылдыр дем каттыштырып ажылдаарының угланышкынын тодаргайлап айыткан. Дең эргелиг болгаш бот-боттарынга ажыктыг бодурунуң принцивинге үндезилеттинген, садыг-экономика талазы-биле үре-түңнелдиг кады ажылдажылга Совет Эвилелиниң экономиказынгаа-даа, национал сайыралдың болгаш социал чаартылгаларны калбартырының оруу-биле бар чоруур Индияның экономика талазы-биле хамаарышпас чоруун быжыглаарынга-даа база чугула фактор боон турар.

СЭКП ТК-ның Политбюрозу, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуу, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели делегей айтырыгларынга хамаарыштыр эш Л. И. Брежневтиң И. Ганди-биле чугаалажышкынарының түңнелдерин бедии-биле үнелээн. Ук чугаалажышкынарның үезинде ам делегейниң өйү келген хөй-хөй айтырыгларының талазы-биле сагыш-бодалдарының дүгжүүшкүнүү бадыткаттынган. Делегей байдалын экижидер чорук делегейниң улут болгаш биче буурай, сайыраңгай болгаш хөгжүп орар бүгү чурттарынга херек кырында боттуг үре-түңнелдерни берип шыдаар болгаш бээрдаа ужурлуг деп санаап, дүшкүүрлүг байдалды чавырыдырарынче угланган күжениишкиннерни кылырынга моон соңгаар-даа шиитпирлиин Совет Эвилели биле Индия бадыткаан. Совет Эвилели болгаш Индия эңдере чепсегленир чорукту сөскадыр, чепсегленишкинни бүрүн болгаш бүгү-нийи дүжүреян чедип алыр, чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле бүгү делегей конференциязын эртиреринге белеткенир база колониализмниң болгаш расизмниң артынчыларын эң дүрген, бүрүн узуткаар деп сананаан.

Мурнуу Азияда маргылдаалыг айтырыгларны даштыкыдан кандыг-даа холгаарлаашкын чокка сонуургалдыг талаларның аразынга чугаалажышкыннар чорудар арга-биле шиитпирлээн туруп болур, шиитпирлээн турар-даа ужурлуг деп бүзүреллиин чугаалажышкыннар боон турда талалар улам тодаргай демдеглээн.

СЭКП ТК-ның Политбюрозу, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуу болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели Азия программаларының талазы-биле Делиге болган чугаалажышкынарның үезинде калбаа-биле санал-онаал солушкапының чогуур түңнелдерниг бедии-биле үнелээн. Ук чугаалажышкынарның үезинде ам делегейниң өйү келген хөй-хөй айтырыгларының талазы-биле сагыш-бодалдарының дүгжүүшкүнүү бадыткаттынган. Делегей байдалын экижидер чорук делегейниң улут болгаш биче буурай, сайыраңгай болгаш хөгжүп орар бүгү чурттарынга херек кырында боттуг үре-түңнелдерни берип шыдаар болгаш бээрдаа ужурлуг деп санаап, дүшкүүрлүг байдалды чавырыдырарынче угланган күжениишкиннерни кылырынга моон соңгаар-даа шиитпирлиин Совет Эвилели биле Индия бадыткаан. Совет Эвилели болгаш Индия эңдере чепсегленир чорукту сөскадыр, чепсегленишкинни бүрүн болгаш бүгү-нийи дүжүреян чедип алыр, чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле бүгү делегей конференциязын эртиреринге белеткенир база колониализмниң болгаш расизмниң артынчыларын эң дүрген, бүрүн узуткаар деп сананаан.

Эш Л. И. Брежневтиң Индияга чоруун аян-чорууң болгаш оон түңнелдерин Совет Эвилелиниң болгаш Индияның улустары чаңгыс эп сеткиллиг чүүлдүгүнүң, бузулбас советиндий найыралдың илереп кылдыр үнелеп турар. Делегейниң хөй-ниитизи, хөй-хөй чурттарның политиктиг болгаш күрүне хүрээлелдери ол аян-чорукче кол ынчаңгейин салып турар, ук аян-чорук калбаа-биле чүүлдүг деп үнелеткен болгаш деткиткен.

Эш Л. И. Брежневтиң Индияга чоруунуңның түңнелдерии бедии-биле үнелээш, СЭКП ТК-ның Политбюрозу, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели СЭКП-ниң XXIV съездизиниң бадылааны Тайбыңның программазының төлевилеп берген оруубиле Совет Эвилелиниң моон соңгаар-даа баар деп бүзүреллиин илергейлээн. Совет Эвилели социалистиг чурттар-биле ақы-дуңма найыралга болгаш дем каттыштырып ажылдаарынга моон соңгаар-даа даянып, тайбыңга ынак бүгү күрүнелер-биле харылзааларын калбартыр.

СОВЕТ КОНСТИТУЦИЯ ДЕЛГЕРЕЗИН!

РСФСР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинге хурал боон эрткен. Адаа автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң, крайкүүскомнарның, облкүүскомнарның даргалары, автономнуг республикаларның көдээ ажыл-агый министрлери, көдээ ажыл-агый эргелелдериниң болгаш совхозтар каттыжымышкынынарының начальниктери, чамдык республикаларның министерстволарының болгаш албан черлериниң удуртукчу ажылдакчылары адаа киришкеннер.

Ол чөвүлел хуралга 1973 көдээ ажыл-агый чылының баштайгы түңнелдерин болгаш 1974 чылда көдээ ажыл-агый продуктуларын будуреринң база белеткээрин көвүдедир талазы-биле хемчеглерни чугаалажып көрген.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннүге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы М. С. Соломенцев адаа чүвс чугаалаан.

А. А. ГРОМЫКОНУҢ А. ДУГЛАС-ХЬЮМ-БИЛЕ ЧУГААЛАЖЫЫШКЫНЫ

Декабрь 3-те СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко Великобританияның даштыкы херектер министри сэр Алек Дуглас-Хьюм-биле чугаалажышкыны болган. Алек Дуглас-Хьюм Совет чазактың чалаанын ёзугаар Москвада албанның аян-чоруун кылып келген.

Делегейниң элээн хөй чугула айтырыгларын, а ол мышкаш совет-англи ийи таланың харылзааларын калбартырының айтырыгларын кайы-кайызын билчир, ажыт-чажыт чок байдалга чугаалажып көрген.

Сэр Алек Дуглас-Хьюм Кремль ханазының чанында Билдинмес солдаттың хөөрүнге чечек салган.

(СЭТА).

А. М. ЛИТВИНЕНКОНУ ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Чурттарга-коммунал ажыл-агыйының организацияларынга хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылдап келгени дээш база төрүттүүген хүнүнден бээр 60 хар харлааны-биле холбаштыр Тыва республиканың чурттарга-коммунал ажыл-агыйының «Водоканал» эргелелиниң начальниги Александр Митрофанович Литвиненкону Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай,
1973 ч. декабрь 5.

ХУУСАА БЕТИНДЕ

ССРЭ конституциязының Хүнүн таварыштыр Барыын-Хемчикте Кызыл-Мажалыктың тууйбу заводунуң коллективи улуг күш-ажылчы тиилелгени чедип алган. Тууйбу будуруп үндүрер талазы-биле беш чылдың үшкү чылының программазын ол будурулгенин ажыл-ишчилери бир ай бурунгаар күүседип, 7.200 мун кезек тууйбуну хереглекчилерниңге берип шыдаан.

Продукция сайгарарының талазы-биле планныг онаалга 4,7 хуу, а ниити продукция будурери — 2,1 хуу ажыр күүсеттинген.

(Бистиң корр.).

ЧЫЛ ПЛАНЫН КҮҮСЕДИПКЕН

АК-ДОВУРАК. (Телефон-биле). Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының планныг онаалдаларын күүседир дээш Ак-Довуракта № 11 автобаазының чолаачылары, септекчилерге болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары шудургу ажылдаан.

Коллектив чүк сөөртүрүнүң чыл планын хуусаа бетинде 103,9 хуу, тонна-километр талазы-биле даалганы—100,5 хуу күүседткен. Ажыл-ишчилерниң ортузунга социалистиг чарышты дээштиг организастаанының түңнелинде бо чеднишкинни чедип алган.

Автобаазаның чолаачылар бригадаларының аразында социалистиг чарыжынга Анатолий Архиповтуң удурткан бригадазы шылгарап, бирги черни ээлээн. Олар чыл даалгазын күүсеткеш, дыка хөй кыварчаар материалды камнап алган. Чолаачыларның болгаш септекчилерниң ортузунда ав. кварталда онаалдазын доктаамал ажыр күүседип турар мурнакчылар хөй. Оларга чолаачылар Б. Белек, Ю. Соколин, В. Плахов, септекчилер Н. Калимов, С. Биче-оол болгаш өскелердээ хамаарыжыр.

Коллектив кежигүннерни амгы үеде 1974 чылдың үлүүнде ажылдап турарлар.

Д. ОДАН-ООЛ,
«Тыва даг-дүгү» тоолу эргелиниң парткомпуң инструктору.

УЛУГ ХООЙЛУ

Декабрь 5 — бүгү улустуң байырлалы. 1936 чылдың декабрь 5-те Советтериниң VIII Онза съездизи тиилээн социализминиң чаа Конституциязын — Үндезин хоойлуну хүлээп алган. Оон бээр-ле декабрь 5 бүгү совет улустуң чылдың-на эрттирер чаңчыл болган байырлалы апарган. Бистиң чуртувуска социализминиң тиилээни, чаа Конституцияны хүлээп алганы — бүгү делегейге ужур-дузалыг тиилелге болган.

Совет кижиниң хамаатты бүрүн эргелерин — ажылдаар, дыштанар, өөренир эргелерин, кижи төрелгетениң төөгүзүнде эң-не баштай ол Конституцияда алдын ужуктер-биле бижип хоойлуушкан. Совет хамаатывының бүрүн эргелеринге ким-даа дээп болбас, оны хоойлу-дүрүм камгалап турар.

Бистиң бо үндезин хоойлувус делегейниң ажылчы чонун эрге-шөлээ, хосталга дээш демисселче хей-аът кинирип, оларга үлегер-чижек болу берген. Ынчангаш бистиң тиилелгелеривистиң үре-түңнелин сиңиктиргеп, мөңгежиттеп Совет Конституция хей национал совет улустуң найыралының үнер дөзү, чоргааралы.

Совет демократия буржуаз демократиядан чүс катап демократчы деп, Совет күрүнениң тургузукчузу В. И. Ленин ылап-ла чугаалаан. Буржуаз конституциядан Совет Конституциняң онзаланып, ылгалып турар чүүлү болза, оон амыдырал хажык чок боттанып турары, инда бижиттингеп бүрүн эргелерин хамаатыларның херек кырында эдилеп, ажыглап турары болур.

Буржуаз конституцияларда бижиттинген аазаашкыннар херек кырында боттанмайн турар. «Хосталга», «эрге» дугаймында буржуаз идеологтарның хоозун чулчуруушкуннарын амты үеде делегейде болуп турар болуушкуннар ис чок кылдыр хоме шаап турар. Оон тодартай чижээн Чилиде фашистиг эргидеден көрүп болур. Ол болуушкун буржуаз демократияның авыяастыг, ийи арынныг дерзии арын-нүүрүн делегейниң эрге-шөлээ, хосталга дээш демисежип турар ажылчы чонунуң мурнунга сойгалап илереткен.

Бистиң үндезин хоойлувуста чарлаттынган совет демократия болза, бүгү улустуң демократиязы. Совет хамаатывыз бүгүдээи соңгуур болгаш соңгудар эргелиг. Ол эрге амыдралда хажык чок боттанып турар. Бо талазы-биле Тыва АССР-ни чижекке кинирип болур. Оон чонунуң саны эвээш. Ынчалза-даа Конституций ёзугаар ССРЭ-ниң Дээди Совединиче 13 депутатты, Россия федерациязының Дээди Совединиче ийи депутатты соңгуп турар. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиге 120, чер-чер Советтериниге 3 мун ажыг депутаттар бар. Тодаргайлап чугаалаарга, республиканың чер-чер Советтериниң 3166 депутадының 2062-зи ажылчыннар болгаш колхозчулар.

Советтер чуртунда 2 миллион 200 хире девутаттар бар. Олар болза ажылчын аңгының, колхозчу тараачыларының болгаш улусчу интеллигенциязының, бүгү нациларның база биче буурай улустарының, янзы-бүрү салгалдың, мергежилдиң, коммунистерниң база партия кежигүнү эвестерииң, эр болгаш хөрээжен хамаатыларының төлээлекчилери. Ёзулуг улусчу совет демократияның болгаш оон чечектеляшкинииниң маргыш чок херечизи бо-дур.

АЖЫЛДААР ЭРГЕ. Бистиң чуртта күш-ажыл — хостуг кижиниң күш-ажылы-дыр, ол кандыг-даа маадырлыг чорук кылырынга белен. Социализм күш-ажылды кижиниң эргежизының, амыдыралының кол дөзү кылдыр хуудурган. Кандыг-даа ажыл бисте хүндүлүг, үнелиг. Ынчангаш күш-ажыл ниитилел кежигүнериниң амыдыралының бирги негелдези, өөрүшкүзүнүң үнер дөзү апарган. Социалистиг тургузугнуң кайгамчык чаалап алышкынынарының бирээзи — бистиң чуртта ажыл чок чоруктуң шуут уттундурганы.

ДЫШТАНЫР ЭРГЕ. Совет кижи чүгле ажылдаар эвес, харын дыштанар эргелиг. Делегейде эң кыска ажыл неделязы бисте. Хамааты кижи чылдың-на үзелчелиг дыштанылгазын алгаш, ону дыштанылга бажыңнарынга, санаторийлерге, аян-чоруктарга бодунга ажыктыг кылдыр эрттирип турар. Үзелчелиг дыштанылга хуусаазында кирген хүннериниң шалыкыын күрүне төлээр. Ол ышкаш назылап кырланда, ажыл кылып албас апарганда пенсияны база күрүне бээр. Ам бистиң чуртта 43 миллион кижи күрүнеден пенсияны ап турар. Инвалидтерге болгаш азырадыкчызын чидирген өг-бүле кижигүннерииге пенсияны улгаттырар дугайында хемчеглерни чоокта чаа ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларынга дүүштүр ажылдап кылган. Ол дээрге база-ла совет кижи дээш сагыш човааш-кынының херечизи-дир.

ӨӨРЕНИР ЭРГЕ. Бистиң күрүневис эртем-билиг чедип алзын дээш хамаатыларынга бүгү-ле таарымчалыг байдалды тургускан. Эң эки бажың-балгатты өөредилге черииге тудуп берип турар. Өөредилге халас. Өөредилгениң хүндүскү, кежээки бүгү хевирлерин организастаан. Студентилер стипендия-биле хандыртынган. Бүгү-ниитиниң ортумак өөредилгезиниче шилчиишкиниң амгы беш чылда доозар деп соруулга салдынган. Бүдүрүлгеден үзүктел чок өөренип турарларга таарымчалыг байдалды тургузарын хоойлу-дүрүмде айыткан. Ам Совет Эвилелинде дөрт кижиниң-не бирээзи өөренип турар. 1930 чылга чедир үжүк-бижии чок чораан тыва улус бодунуң төрээн дылында өөренип, чогаалдарны номчуп, бижип турар. Бо база-ла үндезин Хоойлуда бижиттинген эргелериң амыдырапда боттанганының херечизи-дир.

Совет улус байырлал бүгүдезин күш-ажылчы улуг чедиишкинперлиг ужуражыр чаңчылдыг. Үндезии Хоойлувустуң байырлалынга Совет Тыванық ажылчы чону кайгамчык күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражып турар. Дыка хөй күш-ажылчы коллективтер 9-ку беш чылдың үшкү шиитпирлиг чылының планныг онаалдаларын күүседипкеп, 1974 чылдың үлүүнде ажылдай берген. Ындыг мурнакчы коллективтерге Шагаан-Арыгның сүт заводун, Кызылдың автосептелге заводунуң чамдык цехтерии, Ак-Довуратқың № 11 автобазазын, «Тыва көдээ тудуг» трестиң Туранда ыяш белеткээр участогун, ол-ла трестиң көжүп чоруур 958 дугаар механолониязын болгаш өске-даа коллективтерни адап болур. Республиканың үлетпүр будурулгелери он айларның продукция сайгарар планын 102,6 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың бо үезиниге дегиээрге, янзы-бүрү кылыгларны 5,8 хуу хөйнү будурген. Пландан ажыр 7,4 миллион киловатт-шакты, 2908 тонна даг-дүгүн, 25,2 мун кубометр дилит материалдарын, 17,3 мун эжеш хөм болгаш кидис идиктерни, 154 тонна саржагны, 484 тонна эттги будурген. 1974 чылды — тоску беш чылдың дөртүү чылын күш-ажылчы чедиишкиннер-биле төлептиг үткүүр дээш, социалистиг чарышты Тыванның ажылчы чону чер болганда хамбартпышаан, Тайбың программазының чедиишкиниг боттанып турарынга хей-аът кирген ажылдап турар.

Эргим эштер, Совет Конституциняың байырлалы-биле!

ЧЕДИИШКИННИҢ ЧУГУЛА ФАКТОРУ

Кызылдың хүн бүрү удам чаартының турары тудугжуларның шудургу ажыл-херээниң херечизи болур. Дөрт улуг трест болгаш элээн каш ведомстволарның тудуг организациялары чылдың-на 60 млн. рубль ажыг капитал салыышкынын шиитпирлеп ап турар. Ол хөрениниң үштүн бири найысылалга онаажыр. Оон ачызында хөй каът чурттарга бажыңнары, чаа үлетпүр будурулгелери, культура болгаш амыдырал тудугларын хоорайга немежип турар. Кызылдың тудуг организацияларының тоску беш чылдың эгезинден бээр 59 млн. рубльдың, эрткен беш чылдың бүгү дургузунда шиитпирлеттинген капитал салыышкынынга дең чыгыы хөренгини, шиитпирлеп алган.

Хоорайда тудуг ажылының хемчеглериниң үзүктел чок озуулдези партия, совет органнардан тудуг будурулгелериниң ажыл-чорудулгазын удуртурунче, тудуг-монтаж ажылдарының бедик темпилиин чедип алырынче, улуг хемчеглиг каштал салыышкынын чотумчалыг ажыглаварынче доктаамал кичээнгей салырын негеп турар.

— Тудуг объектилериниге болгаш тудуг индустриязының будурулгелериниге күш-ажылдың будурукчулуун бедидерии чайгылыш чок өстүрериң хандырарының чугула фактору, кижилериң күш-ажылын организастаарын, оларның амыдыралчы болгаш культурлуг негелделерин хандырарын бүгү тала-биле экижидерп болур—деп, СЭКП хоорхомуунуң секретары Ю. С. Пугинцев партияның Кызыл хоорхомуунуң тудуг дугайында чугаалашкан пленумунга кылган илеткелиниге демдеглээн.

Ол талазы-биле хоорайның тудуг будурулгелериниде ажыл чоруп келгенин ол айыткан. Чижээ, бетон белеткээрин төпчүткен чорук тудуг объектилер бүрүзүнге ону белеткээр бичии бедидиреринге узуткаап, кижилериң хол-биле кылыр ажылын чиигедип, алызында барып будурулгенин культуразын бедидип, ажылдың шынарын экижидип, күш-ажылдың будуружулуун бедитхен.

№ 48 тудуг эргелелиниде партия организациязының шеверлекчилериниң ажылын организастаарын сайзыраңгайжыдар талазы-биле дуржулгазы солун. Ол эргелелдиң коммунистери болгаш тускай эртемнитлери хөй күш үнер ажылдарны, ылангыя штукатура ажылдарын механизастаарынче улуг кичээнгей салып турар. Үш бригадада штукатура ажылдарын долу механизастаарын шиитпирлеп ап, орта кижилерии өөредиринге улуг күштү үндүрген. Оон-биле кады ук бригаларда звеноларны специализастаарын боттандырган. Ол бүгү эки түңнелдерии бере берген. Шида кол чүве штукатура ажылдарының темпизинин өскени болур. Ук бригаларда штукатурка бүрүзүнүң ортумак ажылдап кылышкыны ийи катап өскен, материалдар камнаглазы көскүжээн, ажылдарның шынары экижээн, шеверлекчилериниң ажыл төлевири база бедик болу берген. Эргелелиниктизи-биле будурулге планын чедиишкиниг күүседип турар апарган болгаш доктаамал оруулгалыг болу берген.

«Кызыл тудуг» эргелелиниң партия эге организациязы чоокка чедир күш-ажылды организастаарынче кошкак кичээнгей салып келген. Бистиң чуртта сураглыг тудугжу Злобининң аргазы-биле долу бот-оруглагарыылгалыг ажылдаар бригаданы бо чылдың эгезинде тургускан. Ынчалза-даа партия организациязы ол мурнакчы дуржулганы шиигээдип алырынга эренгей сагыш салган. «Тыва тудуг» трестиң партком-муунуң талазындан элээн шиитпирлиг хемчеглерни алган соолунде эргелелде байдал шору экижээн. Амгы үеде ында ийи бригада Злобининң аргазы-биле ажылдап турар болгаш олар организас-техниктиг чамдык демчеглерни ап чоруткан. Баштайгы чедиишкиннер безин көстүп келген: эргелелдиң мурнакчы бригадаларында бир ажылчынның эзлчегде ажылдап кылышкыны норма ёзугаар 1,11 кубометр турда, ону 1,59 кубометр чедирип турар апарган.

Сөөлгү үеде тудуг организациняларында кижилериң амыдырал хандырылгазынче кичээнгей экижээн. Бригада бүрүзү вагоннарлыг, дыка хөй черлерде буфеттер тургустунгулаан, трестер шуптуг тускай общежитиелерлиг апарган.

Ынчалза-даа хоорайның чамдык тудуг организациняларында күш-ажылдың будурукчулуу чавыс артпышаан, ону организастап турары бедик деңнелде эвес, будурулгенің технологиязында, мурнакчы дуржулгаларны шиигээдип алырында, объектилеринде инженержи белеткелинде четпестериниң амдаа хөй болуп турарын пленумга шүүлмүүлээн. «Кызыл үлетпүр тудуг» эргелелинде, «Тыва көдээ тудуг» трестиң № 62 механолониязында үрей кылдыгган ажылдарның уржуу-биле ону катап эде кылырынга хөй хөренгиин болгаш күш-ажылды чарыгдап турарын чижекке ап болур. Тудуг объектилериниде техниканың четче ажыглаттынмайн турарын, үүрмек четпестерниң хараазы-биле үнелиг үешкты чидирер ужурга таваржып келгенин, тудуг материалдарының чедирр бердинмезин болгаш оон шынары куду дээрэин пленумга санаал берген партия хоорхомуунуң кежигүнү. № 14 механизация эргелелиниң суургалыг кран машинизи Е. А. Данилюк, «Кызыл тудуг» эргелелиниң бригадирлери С. Б. Сандан биле Б. А. Белков боттарының саналдарынга чугааланнар.

Партия хоорхомуунуң пленуму чугаалашкан айтырыгның талазы-биле доктаалды хүлээп алган болгаш инда тудутжуларның күш-ажылын организастаарын база амыдыралын хандырарын экижидери оларның мурнунда тургустуган соруулгаларны чедиишкиниг шиитпирлээриниң чугула фактору болур дээрэин айыткан.

* * *

Хоорайның XXI партия конференциязын 1974 чылдың январь 9-та эрттирер деп шиитпирии пленум хүлээп алган.

СОВЕТ КОНСТИТУЦИЯНЫҢ АЧЫЗЫНДА

Бо чурукта Кызылдың алгы заводунуң ажылчыннары-дыр. Абак Ховалыг, Екатерина Воробьева, Сержи Санчай каймызда бо заводка он чыл ажыг үениң дургузунда чаңгыс цехте чаңгыс ээлчегде кады ажылдап турарлар. Ажылының, чуртталгазының өөрүшкүзүн, амыдыралдың өске-даа айтырыгларын деңге үлежирлер. Коммунистиг күш-ажылдың бо шалыпчылары кылып турары кидис идиктериниң шынарын өжүжидеринге хамаарышкан айтырыгларны бо-ла сүмележи бээрлер, Совет Конституция ёзугаар ажылдаар эрге ол-дур.

ЧУРУКТА: солагай талазындан: А. Ховалыг, Е. Воробьева, С. Санчай.

Совет Конституция кижи бүрүзүнге өөренир эргени бүрүн тыпсып турар. Бо талазы-биле аныяк кижиге орук каяа-даа ажык болгаш хамык чүве ооң бодундан хамааржыр. Бо чурукта — Кызылда күрүнениң педагогика институдунуң 4-кү курсчулары (солагай талдан) Ольга Чимит, ленинчи стипендиат Юлия Карпова болгаш Сади Серенмаа олар практиктиг кичээл үезинде.

Пенсионер Николай Ильич Быков—80 харлыг. Ол ам-даа хөй-нийти ажылынга идепкейлиг, 1962 чылда «Күш-культураның тергинии» деп демдек-биле шаннаткан. Ооң кадайы Анфиса Пантелеймоновна база пенсионер. Оларның уруглары Татьяна Николаевна—эмчи, Юлия Николаевна—фельдшер, оглу Илья Николаевич — инженер. Улуг уруглары — Нина биле Юрий пенсионерлер. Чурукта—Н. И. Быков болгаш ооң кадайы А. П. Быкова солуп номчуп орлар.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотолары.

АВА БИЛЕ ТӨРЭЭН ЧЕР

(Авага тураскаал)

1.

Кара-доңдак дүжүп келир,
Хамык куштар арлып чанар,
Ынчалза-даа төрээн черге
Ынакшылы хевээр артар:
Улуг хөлде, турум септе
Уларын сактып кыштаар.
Даглар хөрээн часкаар ажар,
Дамырактар чаржып бадар,
Хөлбектер, өвлүктүктар,
Көрүнчүк дег, күнге чайнаар.
Ону көргеш, келген куштар
Өөрээштин ырлажыптар.

2.

Аваыс чок — мөчүй берген,
Азырал ваан ие-черин
Сыртык, дөжек, шуглак кылгаш,
Шыгайдыр моңге удаан;
Хайыралыг, хинин тудуш
Кара өө-ле артып калган.
Ынчалза-даа сагыш элдеп:
Ынак авам өөнде ышкаш,
Ырак черде оглум кээр деп,
Ынанып-даа орган ышкаш.
Чүрек кайын дөстүктүрер,
Чуртум база кыйгыра бээр.

3.

Артка үнгеш, харай бээр мен,
Кадарчылаан уруу орар
Аваның өө дөө турар.
Кадыгландыр боданыр мен,
Харалааның кайын алзыр:
Карак чажы домей төктүр.
Ынчалза-даа чурту кончуг,
Авам ышкаш уткуп алыр,
«Ажырбас чоор, ужур ыңдыг.
Ыглавa» — деп аргалап кээр...
Ава биле төрээн черге
Ынакшылда ылгал бар бе?

С. СҮРҮҢ-ООЛ.

ДЭЭДИ ХООЙЛУВУС АЧЫЗЫ

Коммунистиг партияның мерген удуртулгазы-биле ленинчи национал политиканың Тывага бодарап боттанганының ачызында бистер, тывалар кежик-чолдут чурттаар, коммунизминиң идепкейлиг тургузукчулары болур аас-кежиктиг болган бис. Ол дугайын сураглыг тыва шүлүкчү Степан Сарыг-оолдуң «Мен Совет Эвилелиниң хамаатызы мен» деп шүлүүнде көскүзү-биле илереткени бо хүннерде сагышка катап-катап кирип келгилээр-дир:

Тываларның хостуг үнүн,
чоргаар ырын
Дыңнавааннар дыңназын
дээш, көрзүннер дээш,
Элег түрег базымчадан
ангыжыраан
Эктим бедик, хөрээм хостуун
ырлап тур мен.

Совет улустуң найыралдыг өг-бүлези — Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң калбак делгем девискээринде чүс ажыг янзы-бүрү дылдыг нациялар болгаш биче-бүүрей удустар чурттап болгаш ажылдап, бот-боттарывысты кончуг эки билчип турар болгай бис. Чүге дизе бистиң идеяларывыстың, сонуургалывыстың, эчис соруглавыстың ниитилешкээ бистиң каттыштырып турар.

Бөгүн совет демократияның чайыннанчак байырлалы — Конституция хүнүн үткуп тура, совет кижи бүрүзү бодунуң бузулбас найыралдыг Төрээн чуртунга чоргаарланып турар. ССРЭ-ниң автономнуг республикаларының эң аныяа —төрээн Тывавыс Совет Конституцияның бо чылгы байырлалын база күш-ажылчы чедиишкиниг үткүп турары бүгүдеге билдингир. Ооң хөй үзүүлүг, культура, чуртталга-коммунал ажыл-агыйы болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларында көскү чедиишкиннерни солуннардан номчуп, радиодан дыңнап турар болгай бис. Шиитпирлиг чылдың соолгу айларында шалыпчы иш дээш социалистиг чарыштың оду коллектив бүрүзүнде улам чидим-биле кыпкан. Ооң чижээн бодумнуң ажылдап турар коллективимден безин чугаалап болур мен.

Бистиң коллектививис — чоннуң амыдырал хандырылгазы-биле холбашкан ажылдыг. Хууда чагыглар ёзугаар хепти даарап, септеп, бодувустуң бүдүрген чамдык продуктыңар салгал төөгүден билир. Совет күрүнениң Үндезин хоойлузу хөрээженнерге эр улус-биле дең эргени тывыскан. Өске бүгү эргелер ышкаш, күрүнени эргелеп-башкарарыңга киржир эргени совет Конституция биске база магадылаан.

Мен мооң мурнунда чылдарда Кызыл хоорай Советиниң депутадынга каш-даа удаа соңгудуп, ол үүлээлгемни шыдаар шаам-биле күүсеткен мен. Бөдүүш тыва хөрээжен ажылчын мен амгы үеде республиканың күрүне эрге-чагыргазының дээди органын башкаржып турар. Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады, Дээди Советтиң Президиумунуң кежигүнү болуп, ол хүлээлгемни бедик харыысалгабиле күүседир дээш бүгү күжүмүнү, аргаларымны үндүрүп чор мен.

«ССРЭ-де бүгү эрге-чагырга болза ажылчы чоннар депутаттарының Советтерии дамчыштыр хоорай болгаш көдээнин ажылчы чоннарының холунда турар» деп, ССРЭ Конституциязында айыткан бодгай. Ынчангаш ёзулуг демократия бистиң чуртувуста туруп турарынга чоргаарланып чоруур мен. Бо чылдың июнь 17-де соңгуткан чер-чер Советтериниң составында безин бистиң республикадан 3 мун ажыг депутат бар, олардың иштинде 2062 кижи ажылчыннар болгаш колхозчулар, 1447 кижи хөрээженнер. ССРЭ-ниң, РСФСР-ниң, Тыва АССР-ниң Дээди Советтеринде бистиң республиканың ажылчы чоннарының төлээлекчилерн база кирип, күрүне эрге-чагырганың дээди органнарын башкаржып турар. Оларның аразында Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутаттары, Кызыл хоорайның харылзаа белдиринің телефонизи Ленин орденниг Мария Григорьевна Мамаева, Ак-Довурак ортумак школазының башкызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Сарыглар Саятыевна Тамдын-оол, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутаттары —Тёс-Хем» районнуң «Ак эриг» колхозунуң хойжузу Севилбаа Далай-Хөөевна Таваа, Тандында «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң директору Ольга Павловна Чуева ышкаш ажыл-ишчи он-он хөрээженнерге кым-даа чоргаарланыр.

«ССРЭ-де ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң депутаттарының эрге-үүлээлгелериниң дугайында» ССРЭ Хоойлузу депутаттарның алдар-хүндүзүн бедиткен.

Республиканың чер-чер Советтеринде хөй санныг депутаттардан аңгыда, 4 мун ажыг хөй-нийти организациязында 26 мун ажыг активчилер хаара туттунган ажылдап турар. Бо бүгү болза күрүнени эргелеп-башкарарынга чоннуң калбак киржилгезин, бистиң чуртувуста ажылчыннар болгаш тараачыннар боттарының салыычолунуң бүрүн эргелиг ээлери апарганын бадыткап турар фактылар-дыр. Ол дээрге бистиң Дээди Хоойлувустуң ачызы.

А. СОДУНАМ.

Кызылда хууда чагыглар ёзугаар хеп даарааp «Чечек» ательеның даараныкчызы, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң кежигүнү.

САННАР болгаш ФАКТЫЛАР

Бистиң чуртувуста бо чылдың июнь 17-де болуп эрткен бүгү чер-чер Советтериниң составында ийи миллион 103 мун ажыг депутат ажылдап турар. Оларның 46 ажыг хуузу ооң мурнундагы чыышкын депутаттары эвес турганнар.

* * *

Соңгуткан депутаттарның 47,4 хуузу хөрээженнер, 43,9 хуузу СЭКП кежигүннерин болгаш кежигүнүнге кандидаттар, 56,1 хуузу партия кежигүнү эвестер, 39,3 хуузу ажылчыннар, 28,0 хуузу колхозчулар. Чер-чер Советтериниң депутаттарының 28,2 хуузу 30 хар чедир назылыгдар, олардың 17,2 хуузу ВЛКСМ кежигүнүвеп.

* * *

Бистиң чуртувуста кижиге, кижиниң чаагай чоруунга бүгү-де үүвени кылып турар. Совет кижилериң амыдыралын экижидеринге мындыг саннар дорт хамаарылгалыг: хоорайларда чурттаргы фондузунуң ниити (ажыктыг) шөлү 1940 чылда 421 миллион дөрбелчин метр турган, азы хоорайның бир чурттакчызынга онаштыр ортумаа-биле 6,5 дөрбелчин метр чурттаргы фондузу онаажып турган. А 1973 чылдың январь 1-де байдал-биле алырга, ол саннар тус-тузунда 1661 миллион дөрбелчин метрге болгаш 11,4 дөрбелчин метрге көвүдээн.

* * *

1940 чылда кадык камгаламыга болгаш күш-культурага 1,1 миллиард рубльди, а 1972 чылда — 13 миллиард рубльди; ол-ла чылдарда тус-тузунда чыргымышкыга — 2,4 миллиард рубльди болгаш 26,4 миллиард рубльди, пенсиега — 0,3 миллиард болгаш 19,8 миллиард рубльди чарыгдаан.

* * *

Чурттун келир үези — уруглар дугайында онза сагыш салып турар. 1940 чылда уруглар садтарынга болгаш яслилерниге 1,953 мун уруглар турган, а амгы үеде — 9,989 мун. Школа назы четпээн уруглар албан черлерни ажыглалга киргенинин динамиказы солун: оларны алдыгы беш чылда 1,525 мун одуттуг, сескен беш чылда — 2,512 мун одуттуг, а тоску беш чылдың баштайгы ийи чылында — 856 мун одуттуг тутканн. 1940 чылда чурттакчы чоннуң он мун кижиге-де 7,9 эмчи ажылдап турган болза, ам—29,4 эмчи ажылдап турар.

* * *

Тоску беш чылдың үүле баштайгы ийи чылында 34 миллион совет хамаатыларның шалыңын, пенсивизин болгаш стипендиязын бедиткен. Ниитилелдиң хереглел фондуларындан чурттакчы чонга төлевиктер болгаш чингелделер 14 ажыг хуу улгатканн.

* * *

Совет Эвилелиниде чурттакчы чоннуң ниитилел бүдүрүлгезинде хаара туттуунган деңнели делегейде эң-не бедик. Ажыл кылып шыдаар назылыг 130,5 миллион кижиден (эр улус 16—59 хар чедир, хереэженнер 16—54 хар чедир) 1959 чылда 82 хуу турганымга удур 1970 чылда 120,6 миллион кижи азы 92,4 хуузу улус ажыл-агыйында ажылдап азы өөренип турар.

* * *

Амгы үеде совет хамаатыларның 52 ажыг хуузу ортумак (долу болгаш долу эвес) база дээди эртемниг, азы 1939 чылда турганымга деннээрге ол 5 катап көвей. Ол көргүзүглер ажылдап турар чурттакчы чоннуң ортузунда ам 72 хуу, а ажылчыннарның ортузунда 66 хуу.

* * *

Революция мурнунда үе-биле деннээрге ССРЭ-ниң чоннуң хорамчазы барык 3,5 хуу кудуладан, уруглардың хорамчазы — 11 ажыг катап кудуладан а узун назылары 32-ден 70 хар чедир көвүдээн.

МАГАДАНЧЫГ-ДЫР

Совет күрүнениң үлегин хоойлузунуң боттандырган кол айтырыгларының биөөзүн аңгы-аңгы аймак-сөөк, улуг, биче улустарга өөренир эргенин хандырганы болур. Бистиң калбак делгем Төрээн чуртувусту бүдүн бүрүнү-биле алыр болза, шаанда хаанныг Россия үезинде карангы бүдүүлүк, хожудангай чоргаанар ам депнээр арга чок хогжүп сайзыраан.

Аныяк Тыва АССР-ни көрүүдер. Хөй национальдыг улуг совет өг-бүленің хеймер дүңмазы болуп, чечектелишкинниң оруу-биле чиге базып чорүп орар. Совет Тываның ооллар, кыстарының өөренирнигге бүгү оруктар ажык. Республикада 166 школада 57 мун уруглар өөренип турар.

Найысылал Кызылдың дээди болгаш түскай ортумак өөредилге черлеринде барык дөрт мун чыгам студентилер болгаш суртуулдар билиглерни чедип ап турар. Тываның ырак-чоок булуңнарындан келген аныяк-өскенни келир үениң эртем-билиглиг кадрлары кылдыр өөредип, белеткеп турары магаданчыг.

Кызылда күрүнениң педагогика институдун ап көрээл. Институттуң үш факультединде 800 ажыг студент, чаңгыс өг-бүледе ышкаш, эң-найыралд

АНЫЯК КИЖИЛЕРНИ—МАЛ АЖЫЛЫНЧЕ!

(Тес-Хем районнуң комсомол конференциязындан)

Самагалдайда чаа Культура бажыңы ол хүн байырлалдыг шинчи кӧре берген турган. Ыры музыка, танцы, хөглүг аныяк үнер... Мында районнуң XXII комсомол конференциязының делегаттары — аныяктарның болгаш комсомолчуларның эң-не дээрелери: мурнакчы малчыннар, механизаторлар, тудугжулар, идепкейлиг хөй-нинтичилер, аныяктар баштыңнары чыглып келген. Оларның аразында саанчы Фина Эрендей, сакманчы Мария Карма, механизаторлар Зинаида Адышаа, Көк-оол Сондуймаа, чоланчылар Данзычы Мандал, Белек-оол Баткар, тудугжу Бистина Салчак, комсомол эге организациязының секретары Ензак Чечекмаа, пионер вожатыйы Даак-Хөө Чечекмаа дээш өске-даа ажыл-херээже ге берджигей, амыдырал-чурттал газымга төлептиг аныяк кижилер бар.

Комсомол райкомунуң бирги секретары Б. Ламажаа отчёттуг үлеткелге аныяктарның, комсомолчуларның мал ажылынга киржилгезинниң дугайын колдады чугаалаан. Районнуң экономиказының кол алыры—мал ажылы. Партия болгаш комсомол обкомнары чоокта эрткен пленумнарынга хой ажылын хөгжүдер талазы-биле соруглалар дугайында чугула шиитпирлерни хүлээп алган.

«Мал ажылы — комсомолдуң шалыпчы ажыл-херээ» деп кыйгырыгны ВЛКСМ Төп Комитедиң үндүргенден бээр үш чыл чедип турар. Бо талазы-биле чамдык ажылдарны Тес-Хеминиң комсомол организациязы чорутканының чижектерин үлеткелчи көргүскем. Чүгле хой ажылында 69 аныяктар, комсомолчулар ажылдап турар, ол — районнуң бүгү малчыннарының үштүң бир кезээ хире. Отчёттуг үе дургузунда «Тес-Хем» совхозтуң комсомол комитеди Ю аныяк кижини хой ажылынга быжыглаан.

Аныяк-өскенниң үнелеп четпес улуг дузазым малчыннар хой оолдаашкынының үезинде көөп турар. Эрткен чазын 127 оолдар болгаш кыстар оларга дузалакчылап чеде берген. Оларның аразындан онза шылгараакпарны секретарь мактап алаан. Мария Карма 170 хураганы ажаап доруктургаш, 1973 чылда республикага эң эки сакманчы деп атка төлептиниң база катап көргүскем. «Тес-Хем» совхозтуң ол ажылчын кызының үлегерин Татьяна Тоюндуң («О Шынаа» совхоз), Нүрзет Доржу («Чодураа» колхоз), Валерий Хайың («Ак-Эрик» колхоз) болгаш өске-даа хөй-хөй аныяктар эдерген.

Малга быжыг чем-суурлуг тургузары — мал ажылының чугула кампаниязы. Маңаа районнуң аныяк-өскени шиитпирлиг рольду ойнап турар. Шупту ажыл-агыйларга комсомолчу-аныяктар бригадалары ажылдап турган. Оларның аразында чарыштың тиилекчизи чодураажылар болгаш. ВЛКСМ Төп Комитединиң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан аныяк коммунист Валерий Аралдыңның удуртканы ол бригада 2190 тонна сиген белеткээр планның 2320 тонна чедирген.

Ниитизи-биле чугаалаарга, районнуң күрүеге мал ажылының продуктуларын (дүктү санавасна) садар талазы-биле үшкү кварталдың онаалдаларын, мал бажын өстүрер талазы-биле планнарын күүсеткенинде аныяктарның, комсомолчуларның үлүг эвээш эвес.

Ынчалза-даа мал ажылынга аныяктарның салыышкынын оон-даа улгатырын болуп аргаларны комсомол райкому ажыглавазының конференция илереткен. Аныяктарның, комсомолчуларның доктаамал ажыл-ишчи коллективтери мал ажылынга улуг рольду ойнаар дээрзин практика бадыткаан. Районга ындыг коллективтер немежир туржук, мырыңай эвээжээн. Аныяк малчыннарның саны өзүп-даа турза, амыдыралдың негелдезинге дүүшпес: кырып, назылаан хоонумнарны солууру сонгаарлаттырып, малчыннар чедиштезиниден чамдык харымсалга чок кижилерге мал кадартып турарын ожаавас аргажок. Бир эвес «Ак-Эрик», «Чодураа» колхозтарының комсомол комитеттери ыяжаш, чүгле 12 аныяктарны (оон ыттында чүгле 3 комсомолчу) хой ажылынче чорудуп турар болза, комсомол обкомунуң VI иденумунуң шиитпирлерин күүсединя бергезимээр эвес бе?

Аныяк малчыннарның көргүзүглери чавыс, мынангаш конференцияга хоочун малчыннарга деңнежип дег кижи тывылбаан.

Четкестериниң чылдагаанын конференция тодаргай айыткан. Кол-ла чүүл — комсомол райкомунуң мал ажылынче кичээнгейин кошкатканы. Аныяк-өскен аразынга малчынның берге, харыысалгалыг-даа бол, хүндүлүг ажылын багай пропагандалап турар. Алдар-атты, хавыяалыг малчыннар-биле ужуражылганы ховар чорудуп, аныяк малчыннарның ажыл-ижинге моральдыг болгаш материалдыг деткимчени четпес көргүзүп келген. Мал кадарарының чугулазының дугайында аныяк кижилерни бүзүредир соруглалыг, ижин кара чок чугааны кижи бүрүзү-биле тус-тус кылыр арга ажыглаттынмайн келген. Комсомол райкому, чер-черде комитеттер, эге организациялар аныяк малчыннарның чуртталга байдалдарын хандыр өөренип көөрүн, оларның ортузунга зооветөөредилгени ылап-ла дээштиг кылдыр организастаарын, политмассалыг ажылдарны доктаамал чорударын үе негеп турар.

Социалистиг чарыштыг шынарлыг организастап тургаш, мурнакчыларның арга-дуржулгазын аныяк малчыннарга нептередирин чедип алыр ужурлуг. Аныяк малчынны хоочун малчынга быжыглаар арганы чүге ажыглап болбазыл? Хана парлаалгазы, «Комсомолчу прожектор», районнуң радиохамчыдылгазы, лекторлар, агитаторлар — аныяктарны мал ажылынче хаара тудар, аныяк малчыннарның ажыл-ижин көргүзер, арга-дуржулга нептередир талазы-биле улуг организакчы ажылды чорудар апаар.

Мал кадарын турар аныяк кижилер бүгү-ле эргежок чугула үүлдерден чыдып калбазын, чаасказанзыравазын дээш, оларның амыдырал-чуртталгазын комсомол комитеттери кичээнгейден ышкынмазы күзенчиг. Бо талазы-биле «Чодураа» колхозтуң комсомол комитединиң (секретары Ч. Ензак), колхоз баштаар черинниң (даргазы У. Дөмүр-оол) инициативазын бүгү тала-биле деткиң, ол үлегерни эдерери — ажыл-агыйга экономиктиг ажыкты бээри чугаажок. Төп суурдан ырак эвес, бүгү тала-биле эптиг черге комсомолчу-аныяктарның хойжу бригадазының төвүн тургузар деп шиитпирни колхоз баштаар чери үлээп алган. Ол төпке эки бажыңнар, кажаалар, клуб, чунар-бажың турар. Радиону, телефонну тургузар. Амгы үеде ол тудугга белеткел ажылдары чоруттунуп эгелээн. Бригаданың составын четчелеп турар.

Конференцияга үлээп алган доктаалга аныяктарны мал ажылынга кириштирер талазы-биле чоокку үеним соруглаларын айтыкан: комсомолчу-аныяктарның ийи хойжу бригадазын тургузар, мал кадарарыбиле 30 аныяк кижини тып, ажылдаар, хой оолдаашкынының үезинде 330 аныяктарны сакманчыладыр, мал чеми белеткээр механизастаан бригадаларны тургузар дээш өске-даа. Бо соруглаларның чедиишкинниг күүсеттинери — комсомол райкомунуң чаа составының организастыг ажылындан, аңаа партия, совет, ажыл-агый организаларының боттуг дузазындан улуубиле хамаарыжыры чугаажок.

* * *

Комсомол райкомунуң бирги организастыг пленуму болган. Аңаа ВЛКСМ Тес-Хем райкомунуң бирги секретарынга Бичеоол Ламажаа катап соңгуткан.

А. ДЕМБРЕЛЬ.
«Шынның» тускай корр.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Делегей солуннарының арыннарында

Даштыкы чурттарның парлалгазы Л. И. Брежневтиң Индияга чоруулуының түннелдерин калбаа-биле тайылбырлап турар. Кады кылган совет-индий декларация, өске-даа совет-индий документилер Делиниң солуннарының болгаш журналдарының бижип турар үүлдериниң кол темазы. «Дээди деңнелге эртиргеи индий-совет чугаалажыышкыннар чүгле ийи чурттуң аразынга билчиишкиниң болгаш лем каттыштырын ажыллаарының улам улгадырынга эвес, харын хамыктып мурнунда Азия динкө бүгү-ниити тайбың дээш демиселге ниити турушту төлевилеп айтырынга база улам таарымчалыг байдалды тургузуп берген» — деп, неделя бүрүле үнер «Мейнстрим» журнал бижээн: «Совет Эвилелиниң шылгарайгай үзуртукчузун Индияның найыралдыг чылыг сеткил-сагыштыг хүлээп алганы биетин улустарывысты болгаш чурттарывысты холбаштырып турар найырал хулчазаларының быжыын көргүскен» — деп, журнал демдеглеп турар.

СЭКП ТК-ның Чингине секретарының Индияга чоруулуының түннелдери «чер кырынга дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарының болгаш быжыг тайбынның эрге-аныктарынга дүүштүр улам калбаабиле күжениишкиннер каттыштырарының оруун ажыдып берип турар» деп, «Нэшнл геральд» солун редакция үүлүнге демдеглээн.

«Л. И. Брежневтиң Индияга чоруун аян-чоруу — делегей байдалының дүшкүүрлүүнүң чавырылышкынын быжыглаарынга, ону делегейниң бүгү девискээрлеринге нептередириңге херек кырында киирген улуг-хуу» — деп, Польшаның «Трибуна люду» солуну бижээн. «Совет-индий харылзаалар аңгы-аңгы ниитилел тургузуглуг күрүнелеринниң тайбын кожа-хелбээ догуннаарының үлегер-чижээ болу берген» деп айытхан, болгар «Народна младеж» солунуң бижээни болза: «Л. И. Брежневтиң ол аян-чоруунуң түннелдери ССРЭ биле Индияның харылзааларын калбартырынга чаа шынарлыг үе-чага, чүгле Азия динкө эвес, харын бүтү делегейге тайбың болгаш деңнилге дээш демиселге чугула базым болган».

★ ЧКП ТК-ның Чингине секретары Густав Гусактың Индияга барганынга холбаштыр Праганың болгаш Делиниң солуннары чехословакиний харылзааларының дугайында хөй-хөй материалдарны парлап турар.

★ Лондоннуң солуннары Великобританияның даштыкы херектериниң болгаш нациалларының дем каттыштырылгазының херектериниң талазыбиле министри Алек Дуглас-Хьюмнуң Совет Эвилелиниге албан ёзузу-биле аян-чоруук кылып келгенинче улуг кичээнгей салып турар. «Ол аян-чоруук совет-англи дипломаттыг болгаш экономика харылзааларын экижилер — кол соруглалыг» — деп, «Дейли телеграф» солун редакция үүлүнге айытхан. «Таймс» солуннуң бодап турарын ёзугаар алырга, ССРЭ-биле Англияның аразында харылзааларны бот-боттарынга ажыктыг кылыр калбартып болур чаагай аргалар бар.

★ Даштыкы чурттарның парлалгазы Чилиде патриотчу болгаш деңнилгелиг бүгү күштерге улур араатанзыг үүлгедиглерниң үргүлчүлеп турарын киленнээшкинниг буруу шаап. Уругвайның улузунуң демократтыг эргелеринге улур реаксылыг күштерниң шавар халлаашкынының күштелгенин, ында Коммунистиг партияның болгаш чурттуң өске-даа деңнилгелиг партияларының, организацияларының ажыл-чорудулгазын хорун каанын бүрүү шаап бижип турар.

(СЭТА).

Фашизмге орук бербес

Бо хүннерде телеграф дамчыштыр Перудаи дүүренгиг медээлер келген. Барының үзелдиг идегеттер чурттуң мурнуу департаментилеринге — Арекипке, Пунога болгаш Кускога хөй хүннер дургузунда ажыл соксадыышкыннарын организастаап, корум-чурум үрээр чөгүгээлер үндүрген. Олар Веласко Альварадочуң чуртка деңнилгелиг социал-экономика чаартыгталарын боттандырып турар чазааның «быжыын шенээрниге» ол үүгедиглерин ажыглаарын оралдашкан.

Реакционерлерниң Перуга дуржок үүлгедиглер кылырынга ажыглап турган аргалары чили бүтпес идегеттериниң «ажыжы»-биле ажок дөмей болган. Перуның дуржок идегеттери база-ла олар дег кылдыр экономикага үй-балай байдал тургузарын, ол девискээрлерин аъш-чем-биле болгаш эргежок чугула барааннар-биле хандырарынга шаптыктаарын, ынчангаш чонуң сеткил-сагыжын хомудадырын, ону эрге-чагыргага удурландырарын оралдажып турган.

Чазаттың истелгелер чоруткаңының түннелинде идерээнин ёзугаар алырга, сүлчээчилер Перуның мурнуу девискээрлеринге «магадылал кылдыр» хөй боо-чепсек белеткеп алган, ону тускай дерээн чажыт шыгжамыр черлеринге суп каан.

Реакцияның чимзенишкиннери бүүрап дүшкен. Альварадоның чазаа улустуң деткимчезинге ооргалангаш, чазакка удурланган идегеттерге удур эң шиитпирлиг хемчегларни алган. Барының үзелдиглерниң дуржок үүлгедиглер кылырын организастаан черинурнуу үш департаментиге онза байдал тургустунган. Аңаа патриотчу организациялар, эрге-чагырга черлери болгаш шеригшиитпирлиг демиселди чоруткан.

Ам Перуның мурнуу талазында байдал чазалыг турар. Перу чазааның алган шыгжыы хемчегларни чүгле ында дуржок идегеттерге эвес, харын чили магачыннарның «дуржулгазын» ажыглаар, боттарының демократияга удур, реаксылыг ажыл-чорудулгазын Латин Американың өске чурттарынга база өөскүдер деп турар, барының үзелдиг бүгү күштерге сүртемчиг сагындырыг болган.

— Бистиң революциявыс күштүг болгаш улустуң деткимчезинге даянып турар. Ону болдунар-да бүгү аргаларывыс-биле камгалаар бис—деп, чурттуң деңнилгелиг күштериниң реакциязын ашкан тиилелгезинде чүтүлээнин демдеглээш, президент Веласко Альварадо медеглээн.

(СЭТА).

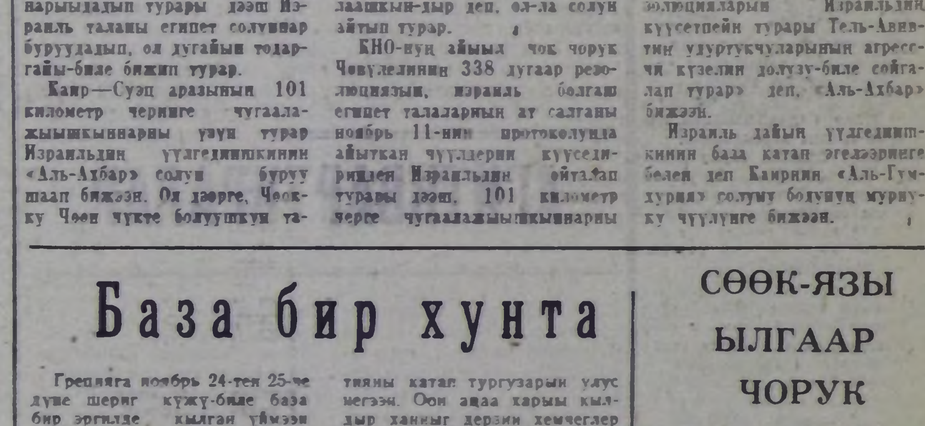

Софияда политмитинг совет планат делегелгезин. Болгар найысылалдың муң-муң амыя-ишчилери болгаш аалчылары аңы-дуңма чурттуң чурукчуларының чогаадыкчы амыялын сонуургап танышкан.

БТА—СЭТА-ның фотозу.

ШИИТПИРЛИГ БУРУУ ШАПКАН

КАИР. (СЭТА). Тайбың чугаалажыышкыннардан ойталап, ону сонгаарладып база Чоокку Чөөн чүгте байдалды улам-на нарыыдадып турары дээш Израиль таланы египет солуннар бурууладып, ол дугайын тодаргайы-биле бижип турар.

Каир—Суэц аразының 101 километр черинге чугаалажыышкыннарны үзүп турар Израильдың үүлгедиишкинин «Аль-Ахбар» солун бүрүү шаап бижээн. Ол дээрге, Чоокку Чөөн чүгте болуушкун талазы-биле тайбың конференциязын эртиреры ажык-дуза чок деп хоозун чорукту нептередир дээн сорулгалыг кажарлаашкын-дыр деп, ол-ла солун айтып турар.

КНО-нуң айыыл чок чорук Чөвүлелиниң 338 дугаар резолюциязын, израиль болгаш египет талаларның ат салганы ноябрь 11-нин протоколунда айыткан үүлдерин күүседиришлеп Израильдың ойталаң турарын дээш, 101 километр черге чугаалажыышкыннарны Египет үскен деп ол солун демдеглээн.

«Ол документилерни а ол ышкан КНО-нуң өске-даа резолюцияларын Израильдың күүсеттейн турары Тель-Авивтиң удуртукчуларының агрессивчи күзелин долузу-биле сойгаалап турар» деп, «Аль-Ахбар» бижээн.

Израиль дайын үүлгедиишкинин база катап зегелээринге белеп деп Каирниң «Аль-Гумхурия» солуну болуунуң мурнукку үүлүнге бижээн.

База бир хунта

Грецияга ноябрь 24-тен 25-че дүне шериг күжү-биле база бир эргилде кылган үйлээн болган. Эрге-чагырганы суйчээлешкен генералдар эжелеп алган, чуртка алды чартык чыл дургузунда турган полковниктер ёзу-чурумун дужурген. Дужуртken президент Пападопулос туттурган, шеригде, күрүне апнарзынга болгаш айыыл чок чорук органнарында ашталга боон, оон талалакчыларын ажылдан дужүрүп турар. Чаа президент болган генерал Гизикис хамааты чазак тургузуп алган. Үгаалылаттынып турарын ёзугаар алырга, ук чазак чүгле шериг диктатуразын чажырарының аргазы боон турар.

Ындыг болганда, полковниктерни генералдар солаан, бир болуп суйчээчилер оон өскелериниң орнунга кирип алган. Болуушкуунуң чогум үзүру чүгле ында бе? Хамык үзүр суйчээлешкен ийи шериг белүкчүгежиниң ядаанаажын турарында бе?

Ук болуушкуннар 1967 чылда болган эргилдениң түннелинде тургустунган шериг ёзучурумунуң «ханы кризизиже» туттура бергенин хереченлеп турар деп. Афинының политиктиг соолгу болуушкуннарын сонуурган турар хайгааракчыларның хөй нуруузу түннел хылган. Шынап-ла ындыг. Моон мурнунда турган президент шериг диктатуразының ат-сывын «либералдыг» алыншичи кижилерни ораалдажырга, грек улус аңаа төөреттирбээн. «Демократизирарак кажарлаашкыннар» кылырының орнунга харын чогум демократияны катап тургузарын үлус негээринниң массалыг кампаниязын калбартыр үннер үргүлчү дыңналып турар. (Солуннардан).

Ынчаарга шиитпеччилер кымнар ийик?..
(СЭТА-ның фотохрониказы).

СӨӨК-ЯЗЫ ЫЛГААР ЧОРУК

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың Чилиге турар шериг талазы-биле төлээлекчизи полковник Т. Гэффордтуң чүгле негр кижи болганы дээш ол чуртка бээрын Чилиниң удуртазы хораан деп, «Нью-Йорк пост» солун бижээн. Чилиниң шериг эрге-чагыргазы негр полковниктың орнунга ак кеңиг кижини чорударын негээн. Чилиниң шериг эрге-чагыргазының сөөк-язы ылгаар ындыг негелдези Пентагонга болгаш АКШ-тың күрүне департаментизинге шантараазынны болдурган. Полковник Т. Гэффорду АКШ-тың шериг талазы-биле Дээди органы — штабтар даргаларының комитеди Чилиге шериг талазы-биле төлээзинге томуйлаар деп шиитпирээн турган. Ынчалза-даа Гэффорду депшиткени «чаа чили эрге-чагырганың сөөк-язы ылгаар политиказынга таарымча чок болган» деп, АКШ-тың Чилиде элчин чери ыңнаткан.

Чилиде эрге-чагырганы деткип турар Вашингтоннуң төп албан черлери Чилиниң шериг эрге-чагыргазының ол коскүле сөөк-язы ылгаар ёзугунга дораан-на чагыртып, оон негелдезин хандырган. «Сантьягога баар шериг төлээлекчизинге ак кеңиг офицерни томуйлаанын АКШ-тың шериг эрге-чагыргазының төлээлекчизи доп-дораан ыңнаткан» деп «Нью-Йорк пост» бадыткап бижээн.

ЧИЛИ ХУНТАНЫҢ ҮҮЛГЕДИИ

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Чилиниң Коммунистиг партиязының Чингине секретары Луис Корваланны Чилиниң шериг сүлчээчилериниң чазаа айгадаң Досон ортулукта хоруглал лагеринче чорудупкан. Сантьягодан Буэнос-Айресте кээп турар дыңнадыглардан алган көөрге, Улусчу чаңгыс эң чазаанга казымал-руда үлеп-түрүнүң министри турган Феликс Рамирес, радикалдыг партиниң даргазы Авсельмо Суле болгаш национал конгрестиң депутаттар палатазының кежигүүн Камило Сальво олар-биле катай Л. Корваланны ол орчулукка шериг самолёду-биле чедирип каан деп, хунта албан түүлүнде дыңнаткан.

Досон ортулук Чилиниң хыдыккы мурнуу талазында, Магелдан өөжүүн девискээринде, кыжын анаа 30 градус соок турар. Ол ортулукка турган шериг-агаар базазының улуг хоруглал лагери болдурган. Улусчу чаңгыс эптиг эң көскү ажылдакчыларын ында хоруглап турар.

Чилиниң Компартиязының Чингине секретары түүп алган үелеп бээр-оңу Сантьягода шериг академиязының шивээлеринге хоруглап келген. Аңаа эргежок чугула эмнерин, чылыг хептя үргүлчү бериирбейн келген. Кара-бажың даамалдары Луис Корваланны ол академиязының даштында дөш шала кырынга кызыл-буттан алгаш дүне шөк-шагы-биле, тургузуп, хиликтеп келген.

Чилиниң шериг чагырыкчылары Луис Корваланга удур ялалал болдургаш «күрүне өөскерликчизи» дээр нүгүлүн бадыткалын алыр кандыг-даа барымаа үзүп чадаваш, Чилиниң Компартиязының удуртукчузунуң халымына хора чедирер, мындыг арга-биле оок амытыныңга чедер деп турар.

Тудугжуларның өөредилгези

«Тыва тудуг» трестиң өөредилге комбинады чоокта чаала чылда 400 хире кижи белеткээр бичии өөредилге пунктузу турган. Ам ол республиканда тудуг ажыл-агыйының материал-техниктиг баазазының сайзырап турары-биле чергелештир чылда муң ажыг тудугжуларның мергежилин бедидер улуг өөредилге комбинады болу берген.

Өөредилге комбинады «Тыва тудуг» трестиң ажыл-агый черлериниге болгаш өске-даа тудуг организацияларынга чаа кирген ажылчыннарны тудуг мергежилдериниге өөредир болгаш эрги кадрларның мергежилин бедидер соруглалыг.

Ук өөредилге комбинадында янзы-бүрү хевирниң сес курстары ажылдап турар. Бо чылдың эгезинден бээр тудуг ажылынга чаа кирген 497 ажылчыннарны тудугнуң янзы-бүрү мергежилинге өөреткен. Оон ынай бедик мергежилдиг 292 тудугжулар тудугнуң янзы-бүрү аргаларын өөренир тускай соруглалыг курсту доозанналар.

Инженер-техниктиг ажылдакчыларның билинн бедидер курс база доктаамал ажылдап турар. Өөредилге комбинадында бүдүрүлгениң депшилгелиг арга-дуржулгаларын нептередир школа база бар. Ол школага он айлар дургузунда 168 кижи өөренген. Ол-ла үеним иштинде янзы-бүрү бүгү курстарга 1790 кижи өөренген.

В. ОЙДУП.

ЧАА-СУУР САЛБЫРЫНДА

Малчын Өвүрнүң девискээринде мал кыштаглаашкыны организастыг эгелээн. Районнуң улуг ажыл-агыйларының бирээзи «Торгалыг» совхозтуң Чаа-Суур салбырының эргелекчизи Матпаа Монгушовна Базыр-оол бистиң корреспондентивиске салбырда кыштаглаашкынының дугайында доп-чузу-биле мынчаар чугаалаан:

— Салбырның он муң ажыг малы 37 кыштагларда туруп турар. Оон иштинде төрүүр хойнуң 16 болгаш өшкүнүң 13 кодаинары бар.

Шиитпирлиг чылда салбырның кышаа белеткели ой-шаанда организастыг чоруттунган болгаш амгы үеде малчын бүрүзү кыштагларында көжүп четкилээн. Салбырда бо чылын бирээзинге-ле 350 хой кирер 2 чаа кажаа немей туттунган. Ол ышкаш кыштаглар септээр тускай бригада доктаамал ажылдап келген. Ук бригаданың иштиндеи хереэженнериниң бажыңнар чугайлаар звенозунуң удуртукчузу Вера Түлүштү, чаш малчың кажааларының септекчизи, коммунист Маадыр-оол Дорлукту, печник Түлүш Чыпданы мактап чугаалап болур. Оон аңгыда хойжулар Алексей Шивит-Доржу, Ховаалыг Кара-оол болгаш бо чылын чүс баш өшкүге эйааштыр 109 амайларны камгалап алган. «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медаль-биле шаңнаткан Бадар-оол Саая олар кыштагларын боттары септеп, эки белеткенгенмер.

Кышкы үеде эң кол чүүл — малдың быжыг чем-суурун белеткеп алыры болур. Бо талазы-биле мурнуку чылдарга бодаарга кыштаг бүрүзүнде бодүүн мал чемнери дүжүр түмген. Ынчалзажок Каа-Хем райондан сөөртүп алза чогүүр мал чемнеринче амгыгаа чедир совхозтуң дирекциязы машина-техниканы чоруттайн турары элдептиг.

Малдың баш санының хораар чоруун болдурбазы-биле, тускай эртемниглер-биле кады кодаа бүрүзүнге ай санында чедип, санаашкынчарны кылып, чизе-даазылын чаартып турар бис. Ол үчүүшкүннерге агитбригаданың артистери, автолавка, кижи эмчилери база коданнарга чедип турар.

Декабрь ийнын төнчүзүнде салбырга мал оолдаашкыны эгелээр. Ол чугула кампанияга амдан белеткенип эгелээн бис. Төрүүр коданнарда малчыннарга немелде күш кылдыр 80 комсомолчу сакманчыктерни аъттарар дээш, совхозта комсомол комитеди-биле хуваалдавы кылып эгеледивис. Ниитизиниң малын кыштан хүр ажырары ыдыктыг хүлээлге дээрзин бистиң Чаа-Суур салбырының мал ажылында хамаарылгалыг бүгү кижилери медереп билип турар.

ӨРГҮҮДЕЛ

Нинаның саанчылап эгелээнинин баштайгы хүннери фермага авээп эвес чүгаа-соотту болдурган. Оон алыс ужуру мындыг. Нина Манчык «Бок-Тей» совхозка саанчылап кирерде таптыг-ла 20 харлыг турган. Ону баштай фермага солукчу саанчы кылдыр хүлээп алган. Дыштанар хүннерде ким-бир саанчыны солуп, оон инектерин саар. азы кандыг-бир чылдагаан-биле ажылдавайн барган саанчының орнунга ажылдаар.

Ферманың мурнакчы саанчызы Оюн Тадарның солукчузу болуп, Нина Манчык ажыллай берген. Ол мурнакчы саанчы аныяк уругнуң саанчылап өөренириниге дузалап, инек саарының аргазын айтып берип, ол-бо инектерниң ажы-чанын чүгаалап турган. Чамдыкта Оюн Тадар дыштанар хүнүнде безин саалда черинге кээп, Нинага дузалажы бээр.

Бир-ле хүн Нина Манчыктың чаңгыс инекке онаштыр саарган судун бригадир Николай Пичугин учетчиктен сонуургап айтырган.

— Бир инектен 7 кг болган-дыр — деп, учетчик бригадирге харылаан.

—А Оюн Тадарның хүнде саап турганы каш килограммыл?

— 9—10 кг-дан кудулавайн турган чүве. А бо уруг 3 кг-ны чедир сагбайн турар-дыр.

— Үш килограммны чедир сагбайн турар че?!—деп, Пичугин аңгадай берген. —Инек бүрүзүнден 3 кг чедир алдынмаан! А 20 инектен 60 кг ышкажыл. Ону болдуруп болбас!

Бригадир-даа аныяк саанчыдан шынгыы-ла негелде салган. Хамык-ла таарымча чок чүгаа-соот чогум-на ол 3 кг чедир алдынмаан сүттен эгелээн. Бир чамдык саанчылар: «Ындыг саанчыны канчаар боор. Чедир алдынмаан хайыраан сүттү але... Ынчаар ажылдаар чүве болза, ферма планын кайнын күүседир» деп аразында чүгаалашкан түргүлаар. А бир кезек саанчылар аныяк уругнуң үалазында. Олар ынча дээр:

— Саанчы болуп төрүттүнүп келген кижи кайда боор. Кандыг-даа ажылга чоорту өөренир ышкажыгай.

— Ындыг харын. Силер боттарыңар-даа саанчылап эгелээн баштайгы үенерде чеже сүттү чедир албайн туржук силер.

— Нина, сен ундарава. Дөмей-ле саанчы болуп өөрени бээр сен. Кызып ажылда. Сенээ дузалажыр бис.

Нинаның сагган инектериндеп чедир алдынмаан сүт чоорту эвээжеп турган.

Нина Манчык ажылдың бергезинден ойталаар бодаан. Салып алган сорулгазының эгизинге чедер, ыяапла саанчы болур деп шиитширлеп алган.

... Куженикшининг ажылдың бир чылы эрткен. Нина Манчык эш-өөрүнүң дузазыбиле саанчы мергежилди шору шингээдип апкан. Тура-соруктуг, чүүлүлүг уруг ынчан инек саар талазы-биле еске саанчылардан дудак чок апарган. Аңаа дүнгүжүн төрээн аныяк инектерни тускайлап берген. «Сүт чедир сагдынмаан» деп чүгаа-соот ам читкен. Ийи дугаар чылында Нина Манчык болунга быжыглаан инек бүрүзүнден 2000 кг ажыг сүттү сагган. Ынчан оон ады «ортумактар» аразында эвес, а мурнакчыларның одуругунда барган. Ону хурал-суглаага бо-ла мактаар болу берген.

1972 чылдың чазы. Эртенги саалдадан ээп келгеш, Нина Манчык бажың-балгазының иштин зайлап, уругларын ашкарып-чемгерип каап, арыг ак саазынга бижиттинип олурупкан. Ол дыка ар хандыр боданып олургаш онзээн. Бижип доозупкаш, саазынны шевергин былдыр сый тудуп дургеш, сумказынга суп алгай.

Бежээки саалда доозулган. Саанчылар ферманың кызыл-булуңуна чыглып келген. Чарыштың түннелин үндүреринбиле совхозта партия организациязының секретары Валентина Михайловна Гаврилова чедип келген. Түннелди үндуруп чүгаалашкан соонда, саанчылар тарап чоруп турда, Нина Манчык партия организациязының секретары Валентина Михайловнанын чанынга чеде берген. Секретарь аныяк уругнуң арын-шырайын көөрге, ол бир-ле чүве чүгаалаар бодаан хевирлиг болган. Оон арай дитип чадап турарын секретарь эскерип каап, айтырган:

— Кандыг-бир айтырыын бар бе, Нина? Азы чүл?

Нина чавык хүлүмзүревишаан, харылаан:

— Чок. Айтырыым-даа чок, Валентина Михайловна...

— Мен сени кандыг-бир айтырыг салыр боор деп бодадым.

— Харын.. Мында өргүүдел бар чүве ийин, Валентина Михайловна...

— Чүнүң дугайында?

Нина сумказын үжээп, оон каш кагат кылдыр сый тудуп каан саазын үштүп алгаш, секретарьже арай-ла идек-дадак сунган.

Секретарь саазынны чада туткаш, номчуп көрген. Оон эдээп болганда, Валентина Михайловна Нинаже чазык хүлүмзүргүт-биле көрбүшээн, чугаалаан:

— Партияга кирери-биле өргүүдел бижээнин ол ышкажыл але, Нина? Экн-дир. Партия хуралынга чугаалажыр бис...

Ам Нина Аракчаевна СЭБП кежигүнү. Ол В. И. Ленининиң өргим овур-хевирин сиилбээн чаа кызыл билетти бо чылын алган. Нина ферманың мурнакчы саанчызы, хөй-нинти амыдыралынга идепкейлиг киржип турар. Ында хереэжеппер чөвүлелининиң база кежигүнү.

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң Бара-Булуң фермазының төлээлери Бок-Тей фермазынга аалдап келгенде, Нина Аракчаевна-биле үжуражы бердим. Ол Межегейниң мурнакчы саанчыларының бирээзи — Тамара Оюн-биле чугаалашкан тур. Чолдаксымаар сынныг, дозураш каректыг, хүреп чаактыг, чазадак-шилгедек уруг болду. Ол үш уругларның неги. Оон аппаа — Силим Манчык—чолаачы. Силим база-ла болунуң коллективинде мактадып турар.

Нина Аракчаевна тоску беш чыл планының шиитпирлиг үшкү чылында инек бүрүзүнге онаштыр 2800 кг-дан- күдү эвес сүттү саап алырын хүлээнген. Бодунуң берген сөзүнге шынчы болуп, он айлар дургузунда инек бүрүзүнге онаштыр 2600 кг сүттү сагган.

И. АРАКЧАА.

СПОРТ: сезон ажыттынган

ЧУРУКТА: найысылалга кышкы спорт сезонунга турааскаткан хаак маргылдаазынга конкурстаа дашкаар киришкен, тиилеп үнген Бай-Хаактың хереэжеппер командазы.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

Тайга станциязга кыжын чоруурга магаданчыг-ла ийин. Ылаңгыя хоорай чурттакчызы арга-арыгга келгеш, үүн караанын, ак харның, ыяш-даштың магалыг көстүрүн кайгап, ында агаарның арыг-силиниге амырап, үргүлчү-ле аңаа чоруксаар күзелин илередир. Аңаа хөй-хөй кызылчылар эрткен дыштанар хүнде база катап бүзүрээнер.

Воскресеньеде бистер Тайга станциязынга эртен он шак хиреде четтивис. Эрте-даа болза, аңаа дыштанырын күзээнер шагда-ла чыглып эгелээн болду. Автобустар найысылалдан уурук-сууруктап кээп-ле тур. Олардан дүшкен кижилер спортчу хевин чылыдыр кеткен, хаактарын туткан, а бир чамдыктары шанактарын-даа ап алган келгеш, кааң-зяс хүнүң, долгандыр арганы магадап турдулар.

Ол аразында маңаа болур хаак маргылдаазының киржикчилери чыглып эгеледи.

Удаваанда-ла спортчуларның парады эгелээн. Чыылганнарга ВЛКСМ Кызыл хооркомуның секретары Эрес-оол Ооржак спорттуң кышкы сезону ажыттынганы-биле байыр чедирип, спортчуларга чедиишкинин. дыштанганнарга хөлүг, магалыг дыштанылганы күзээн.

Хаакка маңнаарының талазы-биле эрткен чылгы хоорай чемпиону, Кызылдың башкы училищезининең командазы кышкы сезонну ажыдарының тугун көдүргеп.

Судьяның медээзи эдерге хаак оруунче спортчулар маңнажып үнүшкен. Он ажыг минута эрткен соонда ортумак сынныг, он чеди харе харлыг уруг бир дугаарында дүргеп, чиик-даа маннап келди. Ол дээрге Бай-Хаактың аныяк хаакчызы Галя Трубицына болду.

Бай-Хаакта уругларның спорт школазының директору Кызылга спорттуң кышкы сезону ажыттынарын ынчаап, боттарының хаакчыларын ийи-ла чылдың дуржулгалыг спортчулары-биле кады маңнадып, мергежилин бедидер соруглга-биле оолдарның болгаш уругларның беш командазын эккелген болду. Олар конкурстаа дашкаар киришкеш, эки түнелдерни көргүскен. Кыстарның бирги командазы өөредилге черлериниң командаларының аразынга бирги черни ээлээн, ийнги командазы үшкү черже үнген. Эр улузуның командазы үшкү черде болган.

Өөредилге черлериниң хереэжеппер командаларындан эки түнелди бо удаада башкы институдунуң хаакчылары көргүскен. Дөрт кижи составтыг команда 3х4 километрни ниитизи-биле 61,43 минутада эрткен. Хууда эки түнелдерни Эльвира Крицина (башкы училищезп). Людмила Козина (башкы институду) болгаш Людмила Кузнецова (уран чүүл училищезп) олар көргүскен.

Бүдүрүлгелериниң хереэжеп хаакчылар командаларының бөлүүнге геология экспедициязының төлээлекчилери бирги черни ээлээн. Оларның төлээлекчизи Людмила Гаврюнова үш километрни 17.22 минутада эрткеш, бирги шанналды алган.

Бүдүрүлгелерде типографияның, комплекстиг геология экспедициязының, бирги автотранспорт бүдүрүлгезиниң, автосепгелге заводунуң, Тываның электрочеткизиниң, автошколаның, эмнелге черлериниң болгаш хоорайның улус өөредилге киллизиниң командалары киришкен. Эр улустуң командаларындан шыырак хаакчылар экспедиция коллективинден үнген. Геологтарның командазы беш-беш километрни ниитизи-биле 118.17 минутада эрткен. Командаңың составында геологтар Равиль Шайдулин, Валерий Попов, Борис Никитов болгаш Юрий Метинский олар кирип турар. Геологтарның чедиишкини тавырылга эвес. Бо улуг коллективте спорт ажылы эки түрүстугнан болгаш ында спорттуң янзы-бүрү хевирлери сайзырап турар.

Ийнги, үшкү шанналды Тываның электрочеткизиниң болгаш № 1 АТБ-ниң бирги командазы алган.

Өөредилге черлериниң эр улустарының командаларының чарыжында чидиг маргылдаа башкы институду биле башкы училищезиниң командаларының аразында болган. Аңаа институттуң хаакчылары тиилээн. Ийнги черде уран чүүл училищезиниң, үшкү черде — педучилищезиниң командалары болган.

Кышкы спортчу сезонга тураскаатказн маргылдаалар массалыг болуп эрткен. Аңаа эң хөй спортчулар эмнелге коллективинден киришкен. Оларга тускай шанналды тывыскан.

Наймыылалга кышкы спорт сезону ынчаар эгелзон.

О. ИРГИТ.

...Бөдүүн хамааты мен

Хамааты деп эрге туткан
Харыысалга хүлээлгелиг —
Чонның херээн кылчып
чоруур
Чоргаар бөдүүн хамааты мен.
Амы-тыным херек болза,
Аткаар баспайн берип
болур—
Ада-чуртта салым тудуш,
Аңаа бөдүүн хамааты мен.
Хууда алдар, кончаа
сүргеш,
«Хуулгаазыннап» хуудуп
чорбас,
Чонның херээн бедик көрген
Чолум чыраан хамааты мен.
Бедүүн-даа бол амыр эвес
Бөмбүрзекти аргажыпкан —
Холум күштүг, эртем-номнуг
Коммунисчи хамааты мен.

Алексей АРАПЧОР.

АК-ЧАЙТ ЧЫРЫК

Чок дээн улуг заводтарга
Чонуп, кошкан адаганар
Чаъска, соокка дадарбас-даа
хевин кеткеш,
Саян ажып, Хемчик кешкеш,
Эрзин четти.
Шивейликтир аргып, шуткаан
Чинге демир ону дамчып,
Адавыстың Ильичиниң
кузел-соруу —
Ак-чайт чырын тыва черде
чайнадыпты.
Кода-хоорай төптер туржук,
Колхоз, совхоз шаңы чедир
Бажың-балгат иштин-даштын
хереңдендир,
Башкы шолбан адаргаткан
чырык келди.

Б. ЧЮДЮК.

Тожуда Ий суурнуң хереэженнери «Эң эки хереэженнер чөвүлели» деп чарыштың негелделерин күүседир даапп, бар аргаларны ажыглап, соруктуу-биле ажылдап турарлар. Хереэженнер ортузунга организас-массалыг ажылды чорударынга суурда тос агитквартира база улуг ужур-дузалыг бооп. турар.

Оларның аразында эң эки ажылдыг агитквартира дээш конкурс чарлаттынган. Ында харын боттары өскелерни өөредип эгелээннер. Ол болгум уран-шевер холдарның делгелгезин организастаан. А район делгелгезинге Ий суурнуң уран-шеверлери бирги черни алгаш, өртектиг шаңналдар-биле болгаш хүндүлел бижик-биле шаңнатканнар.

Амданныг аъш-чем кызырының делгелгезинге суурнуң бүгү агитквартиралары киришкен. Аңаа бирги черни Х. Даржаа удурткан агитквартира ээлээн.

Агитквартираларда организастыг ажылдың акижээнинден ында культура-массалыг хемчегler база эки чоруп турар. Олар боттарының эки туразы-биле суурнуң чурттакчы чонунга элээп каш концертерни көргүскеннер. Бот-тывыңгыр уран чүүлдүң идепкейлиг киржикчилери В. Дугаачы, К. Дандарай, Х. Очур, Т. Шачамай, М. Улаачы олар ёзулуг бот-тывыңгыр артистер болу бергеннер.

Тайбыңның Совет фондузунга тус-тус агитквартиралар ниитизи-биле 164 рубльди киргеннер.

Г. ДОҢГАК.

АГИТКВАРТИРАЛАР

ог-бүлеге уруглар киржиндигезининг талазы-биле болгаш чурттакчыларның оран-бажыңнарының арыг-шеверинден эгелээш, эң тергиин даранакчы, аргакчы, огородчу дээш, оон-даа өске негелделер кирген.

Конкурстуң түннелинде эштер: А. Мартый-оол, М. Бириней, К. Ооржак олар удуртқан агитквартиралар бүгү-ле көргүзүглер талазы-биле эң эки болганын тускай жюри демделгеп.

Ол агитквартираларда көргүзүг материалдары болгаш шимелде-дериглелер эки турустунган. Тускай секциялар планда көрдүнген хемчегlерни хажык чокка күүседип турарлар. Чижээ, «Найырал» аттыг агитквартирада уравшевер холдар бөлгүмүнүн удуртукчузу Хүргүл Хертектиң аргыырынын уран-шевер аргаларына эш-өөрүн өөредир дээш кызымаккай чүткүлүг халас барбайн турар. Ук бөлгүмнүң 40 ажыг киржикчилери аргыырының янзы-бүрү аргаларын эки шингээдип алгаш, ам ёзугаар алырга бистиң бөмбүрзээвистиң 15 хардан өрү назылыг үшкү чурттакчы бүрүзү-ле бижик билбее болуп турар. Соолгу 20 чыл дургузунда бижик билбестерниң саны дыка кызырылган — амгы үеде олар 783 эли. оон 468 миллиону хереэженнер.

* * *

САДЫГ-САЙГАРЫЛГА

Италияның Тоскана можузунда бир-ле бүрүнгү дугаанга садыг-сайгарылга болуп турда, 1890 чылда кудуп каан бир шил «Кьянти» деп кызыл араганы 300 мун лир акшага сатканын.

Шупту 200 хире сураглыг коллекционерлер болгаш ады алгаан ресторанныр эзлери чыылган ол бир янзы садыг-сайгарылгага ниити түңү 2 эли. 700 мун лир акша 64 шил бүрүнгү болгаш ховар арганы саткап. Арага заводтарының бирээзининң шыгжамырыига кым-даа эскербээн 80 чыл чыткан бир шил «Кьянти» орта «тиилекчи» болган.

* * *

ХАЛДААШКЫ...

Африкада Камерун деп чурттуң соңгу чүгүлде Гаруа хоорайда тус черниң банк салырының ажылын бабуин дээр сарбашкын үш шак туткан. Ол сарбашкын банк бажыңынче шугуп киргеш, хамык стол, сандай, шкафтарны чүк-быдаадып каапкан. Аңаа чедип келген дириг амытакнар камгалаар албанның ажылдакчылары демги «халдакчыны» билинместедир чедиседи ажыглап туруп, оожургаткан.

Банкының албан-хаакчылары сад-хоо документилерни чурум-чыскаадыг салып, бажың иштин бир кылдыр чашканнап каан акшаларны чыырынга хөй шак чидирген.

(«Советская Россия» солуудан).

ПАРЛАЛГА ЧАГЫДЫЛГАЗЫ

Каа-Хем районда келир чылдың солуннар, журналдар чагыдылгазы уламчылап турар. Сарыг-Сеп суурнуң албан организация черлериңде болгаш бүдүрүлге коллективтеринде парлалга чагыдылгазы эрткен чылдан-дээре түңнелдиг чоруп келген.

Районда бо айның 1-ге чедир ниитизи-биле 11.247 кезек солуннар болгаш журналдар чагыттынган. Ол дээрге эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге 107 кезек хөй болуп турар.

Чагыдылга район төвүнүң № 1 ортумак школазында, көжүп чоруур № 958 болгаш № 3 мехколонналар коллективтеринде организастыг чоруп келген. Бо чугула ажылга ак сетkилдиг киржип турарлар хөй-ниити тарадыкчылары Сарыг-Септе эвээш эвес. Оларга район эмнелгезинде Татьяна Сарапулова, көжүп чоруур № 958 мехколоннада — Анастасия Ерлина, № 3 мехколоннада — эш Агалакова болгаш оон-даа өскелер хамааржыр.

Районнуң суурдарындан Кундустугнуң, Бүрен-Аксының, Ильинканың чурттакчылары парлалга чагыдылгазынга идепкейлиин көргүскен. Бо суурларның 1000 кижи бүрүзүнге онаштыр дес-дараалаштыр 1070, 1003, 960 кезек чагыдылга хамааржып турар. Ол черлерде почта салбырларының удуртукчулары А. В. Сорокина, В. Н. Фролова, М. П. Чепкасова парлалганың хөй-ниити тарадыкчылары-биле баш удур семинар эрттирип, чагыдылганың канчаар чоруп турарының түңнелдерин ойлеп үндүрүп, ону билдиглиг удуртканнар.

Бо чедиишкинивер-биле чергелештир ол чугула кампанияда четпестер чок деп болбас. Ылаңгыя Бүрен-Хем суурда бо ажыл дыка шүшпеп чоруп келген. Бо хүннерге чедир ында чүгле 673 кезек, азы 1000 кижиге онаштыр 692-ле чагыдылга кылган болуп турар. Ында партия, комсомол болгаш өске-даа хөй-ниити организациялары бо чугула ажылче чогуур кичээнгей салбайн турарын ол хересчилеп турардыр.

К. ДОҢГАК.

Дмитрий Саая. «ЧАЙГЫ КЕЖЭЭ».

Дуржулгалыглар

ТИИЛЭЭН

Кызыл хоорайның бирги черп дээш баскетбол маргылдаазының ээлчеглиг ойнунда ар улустуң «Медик» командазы биле башкы институдунуң студентилери ужурашкан. Эмчилер коллективиниң ийи шыырак спортчузу бо удаада маргылдаага киржир чай чок болганындан, команданың күжү пошкай берген. Студентилер удурланыкчызын удуп ап болур аргалыг болза-даа, эмчилерниң ойнакчыларының дуржулгазы улуг болганындан 76:72 санта удуп алган. Өске оюннарның түңнели мындыг болган: башкылар политехникумунуң оолдарын, «Динамо» командазы көдээ ажыл-агый техникумунуң сургуулдарын удуп алган.

Хереэженнер командаларындан политехникумнуң, уругларның спорт школазының баскетболистери тергиндеп турар. Олар бо удаада медицина училищезининиң, көдээ ажыл-агый техникумунуң спортчуларын утkан.

Б. АБРАМОВ.

1972 чылдың август 21-де Делгержап Айдынович Ооржактың «Тыва» совхозка мал сатканының № 836178 квитанциязы читкени-биле холбаштыр ому күш чок болган деп санаар.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ДЕКАБРЬ 5-ТЕ

МОСКВАДАН

13.30—Дамчыдылгалар программазы. 13.35—Медээлер. 13.45—Өңнүг телекөргүзүг. Мультфильмнер программазы. «Четтирим». «Антрактта». 14.15—«Бистиң адрезивис—Совет Эвилели». 15.30—«Бистиң аңаа ажылчын кижи» деп документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүүг. 15.45—Өңнүг телекөргүзүг. «Уран чүүлдүң мастерлери концерт студиязында». 17.00—В. Маяковскийниң «Байгы үнүм-биле» деп шүлүглелиниге телешиниң баштайгы көргүзүүг. 18.00—«Ye». Информастыг программа. 18.30—Өңнүг телекөргүзүг. Бетховен. 21 дугаар соната. О. Яблонская күүседир. 18.50—Коргенинге бүзүрээр арга чок. 20.00—«Телефильминер экраны». «Ийи угбашкы». Уран-чечен телефильм. 21.05—Өңнүг телекөргүзүг. «Далай кырында парус» деп документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүүг. 21.15—«Бөгүнгү музыка». 22.00—«Старт мурнунда сактыышкын» деп документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүүг. 23.00—23.30—«Ye». Информастыг программа.

ДЕКАБРЬ 6-ДА

МОСКВАДАН

15.30—«Миллионнарның ленинчи университеди». «Социалистиг бүдүрүлге чери». 16.00—Документалдыг фильм. 16.10—Өңнүг телекөргүзүг. «Республиканың байлаа». Уран-чечен фильм. 1-ги сериязы 17.15—Өңнүг телекөргүзүг. «Совет гимнасчыларның түңнелгези». Спортчу гимнастикага Европа чемпионадының түңнелдери.

КЫЗЫЛДАН

18.00—Телемедээлер. 18.10—«Беш чылга—шалыпчы күш ажыл». Дамчыдылга. 18.35—«Челээш». Дамчыдылга. 19.05—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.10—«Кижи болгаш хоойлу».

КЫЗЫЛДАН

19.50—Телемедээлер (эрус дылга).

МОСКВАДАН

20.00—«Даштыкы фильмнер экраны». «Ынакшылдың суксуну». Уран-чечен телефильм. 21.10—«Михаил Царев». Документалдыг фильм. 22.30—Концерт. 23.00—23.30—«Ye». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Кинотеатрларга

ДЕКАБРЬ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Соңгу не» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40, «Мөңгүн чалгыннар» 13.30 (бичe эдлга) шактарда.

«ПИОНЕР»: «Бо-ла Настяны-даа» 9.15, «Романтиктер» 11.00, 12.35, 14.50, «Хей шуугаазын» 16.25, 18.10, 20.35 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Силерге көргүзүп берейн» 11.30, 13.15, «Петербург-биле байырлажыр» 15.00, 18.35, «Арзылаң хөөрү» 16.55, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Сапыктыг диис» 11.00, 13.00, «Чедиги дээр» 15.00, 20.30, «Мында даң хаяалары ыржым» (2 сериязы катай) 17.00 шактарда.

ДЕКАБРЬ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Соңгу не» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Халы ынакшылдың көкпазы-биле» 9.15, 11.00, «Рустам дугайында тоолчаан чугаа» (2 сериязы катай) 14.20, «Хей шуугаазын» 17.00, 20.25, «Далай кыдыныга «скен мея» 12.40, 18.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Романтиктер» 17.55, «Хөгжүм үнүери» (2 сериязы катай) 14.30, 19.25 шактарда.

«ВОСТОК»: «Капитан Джек» 15.00, «Шенелде» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: «Решил биле Шера» (2 сериязы катай). 18.00, 20.00, «Чолу багай» 16.30 шактарда.

КЫЗЫЛЧЫЛАРГА:

Байырлал хүнүнде үүү болуруп?

Политиктиг чыраалыктың бажынынга скрипачылар ансамблиниң концерти декабрь 5-те 19 шак 30 минутада эгелээр.

«Енисей» болгаш Даг экспедициязының Культура бажынарынга чечен чогаалдың чаа номнарының делгелгелери, боттывынгыр артистериниң концерттери, аныяктар кежээзи оң-ла хүн болур.

«Хүреш» стадионга конькилиг чунгуллаашкын 11 шакта эгелээр. Культура болгаш дыштанылга парыгынга биллиард, теннис залдары, хаак базазы 10 шактан эгелеп ажылдаар.

«Тайга» станцияже автобустар 8.30, 10.30, 11.30 шактарда чоруур.

ДЫШТАНЫР ХҮН ШТАВЫ.

Чүзүн-бүрүн одуруглар

ЭҢ УЗУН АТ

Бир америк телефон компаниязы бодунуң Сара Шор деп телефон эдилекчизиниң чаа фамилиязын даңзы дептеринге кирер бижиринден ойталаан. Нептеренгей апарган бир-ле сектант чүдүлгеге бактаап алгаш, ол бодунуң фамилиязын Зефаняхэксебастианикл вниг-хофермандололфийлдфон деп солаан чүве-дир.

* * *

ПАРКТАРНЫ ОДАП...

Каттышкан Штаттарда ёзулуг каминнер (оду ажык суугулар) чок, электрокаминнерни касталга кылдыр ажылап турар, чылыг бербес. Одаар чүүл кризизи-биле холбаштыр аңаа одаар каминнер дыка ажыктыг тургай эртик, чүге дизе бо кыжын энергия чедиштезин барымдаалаш, АКШта 155 парктың ыяжын одаарын чурттакчыларга төлшээрээн.

* * *

САН, ЧУРАГАЙ

ЮНЕСКО дээр делегей организациязының сан-медээзин

Кызылдың № 3 көдээ профессионал-техниктиг училищези декабрь 8-те эртенгиниң 9 шакта училищениң сургуулдарының ада-ие хуралын эрттирер. Аңаа бүгү ада-иелерниң келирин дыңнадып тур.

УЧИЛИЩЕНИҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000 Кызыл. Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда кылдызының 23-54, харыысалгалыг секретарьвын 23-35, партийжи амыдырал кылдызының 37-13, культура кылдызының 23-54, көдээ ажыл-агый кылдызының 21-47, үлетпүр кылдызының 22-64, чагаа кылдызының 41-27, информация база совет турүзүүг кылдызының 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейп барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Пар. ама 2. Тираж 15.953

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1). ТС—1658

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№286 (9356) | Пятница, 1973 чыл, декабрь 7 | 1925 чылда үндезилеттингеш. | Өртээ 2 коп.

УТКУШТУР ПЛАННАР

Донецк областың Киров аттыг заводунуң металлургтары 1974 чылдың планын ажыр күүседир деп шиитпирлээнер. Олар планга немештир 10 муң тонна шойну, 15 муң тонна каңны болгаш бараанныг прокатты — 10 муң тоннага бүдүрүп үндүрерин хүлээдилер. Прокатка демир чарыгдалын эвээжедип тургаш, 30 муң тоннаны кампан алырын олар айтып турарлар.

Грузияның керамика комбинадының коллективиниң хүлээп алганы уткуштур планында келир чылын шыырга ажыглаар плиткаларны беш чылдың төнчүзүнде көргеш хемчээлге деңнештир кылып үндүрериң айыткан.

Ол-ла комбинат 1973 чылдың планын хуусаазындан эрте— ноябрь 20-де күүседипкен.

Молдавияның автомобильчилери баштай планнаашкынга көрүп турганындан бир миллион хөй чүүктү келир чылын сөөртүр деп шиитпирлээнер. Ону колдуунда-ла күш-ажылдың бүдүрүкчүдүүн бедидип тургаш чедип алыр деп чолаачылар дугуруушкан. Автотранспортчулар бо экономика талазы-биле чугула көргүзүгүнүң 1975 чылдың төнчүзүнде чедип алыр дээн деңнелиң хандырар дээш кызымаккай ажыллаар.

(СЭТА).

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНДЕ

Декабрь 4-те Кремльге ССРЭ-нин Дээди Соведининг ний палатазының план-бюджет комиссияларының болгаш алырлар аайы-биле комиссияларының төлээлекчилериниң пленарлыг хуралы болган.

Комиссиялар кежигүннери депутаттар 1974 чылга ССРЭ-нин улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының болгаш Күрүне бюджединиң талазы-биле төлевиледелерин, а ол ышкаш 1972 чылда ССРЭ-нин Күрүне бюджединиң күүселдезинин талазы-биле түннелдерни чугаалажып көргеннер.

Планның болгаш бюджеттиң кол-кол көргүзүглер талазы-биле белеткел комиссияларының даргалары депутаттар Ф. Л. Кохонов биле О. А. Басиев олар илеткел кылган. ССРЭ-нин чазаның кирээ келгени келир чылга чурттуң планын болгаш бюджедин бадылаарын болгаш депутаттарның ажылдап кылган санаалдарын болгаш адиглерин барымдаалап көөрүн илеткелдерде сүмелеп турар.

Пленарлыг хуралга ол ышкаш план-бюджет, алырлар аайы-биле комиссияларның әдерингчи илеткелдериниң төлевиледелерин база көргеп. Ол илеткелдерни Эвилелдиң Соведининиң болгаш Националлар Соведининиң даргалары бүгү комиссияларының омуннээнинделп кылыр апаар.

ССРЭ-нин Дээди Соведининиң депутаттары министерстволарның болгаш төп албан черлериниң удуртукчулары ССРЭ-нин Дээди Соведининиң декабрь 12-де ажыттынар сесси чыыжының VII сессиязынга бадылаар ужуглуг 1974 чылда чурттуң планын болгаш бюджедин тургузар дээш улуг ажылны илеткелдерден болгаш санал-оналдардан көстүп турар.

(СЭТА).

ПОЛИТИКТИГ, ЭКОНОМИКТИГ ӨӨРЕДИЛГЕ

Коммунистерниң, ажылчы чонварының калбак массаларының идейлиг дадыгышкыныының дугайында, оларны коммунистиг үзел-бодалга киижизидер дугайында бистиң партия доктаамал сагыш салып турар. Идеяларны массалар шиитээдип апканда, ынчан ол материалдыг күш болу бээр деп, марксизм-ленинизмниң тодарадыының ылаатыг шынчыын амыдыраа бадыткап көргүскен.

Бистиң республиканың партия болгаш комсомол организацияларынга, күш-ажылчы коллективтерге политиктиг база экономиктиг өөредилге эгелээнден бээр ам ийи ай эрткен. СЭКП райкомнары, парткомнар политшколаларны, бөлүмнерни, семинарларны тургузуп, пропагандистерни четчелеп, политөөредилге талазы-биле район семинарларын эрттирип, өөредилге чылынга белеткел ажыдарын баш удур чорутканындан политиктиг өөредилге инитизи-биле организастыг чоруп турар.

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң бүгү-ае хевирлеринге баштайгы кичээлер СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазын өөренирге тураскаадыышын эртken. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң тодаратканы Тайбың программазының амыдыралда боттанымыныының дугайында хөй-хөй чүүлдерни дыңнаачыларның биилең, шиитээдип алганы билдингир.

Кайда-ла партия организациязы коммунистерниң, комсомолчуларның, кежигүн эвес активтиң политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгезинче доктаамал сагыш салып, анда партийжи удуртулганы күштелдирип турар болдур, ында өөредилгениң организастыы-даа, дээштии-даа бедик. Ындыг черлер бистe эвээш эвес. Чижээлээрге, «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырында партия организациязы политөөредилгеже улуг кичээнгейни салып турганыңдан, ында маркском-ленинизмниң үндезиннерни өөренир политшколада кичээлдер чогуур ой-шаанда, бедик деңнелде эртип турар. Оон пропагандизи Борбак-оол Сарытлар — республиканың хоочун пропагандистериниң бирээзи. Ол партия өөредилгезиниң эге болгаш ортумак звеноузунуң пропагандизи болуп, ол ийи чыл ажыт ажыдаан.

Баштайгы кичээлерни СЭКП ТК-ның апрель (1973 чыл) Пленумунуң материалдарын өөренир-биле эгелээн. Дыңнакчылары колдуунда-ла малчыннар, саанчылар, механизаторлар, ортумак звеноуң специалистери. Кичээл бүрүзүнге ол бүгү талазы-биле белеткелдиг кээп, ону бедик идей-теоретиктиг деңнелге эрттирип турар. Оон уламыдан дыңнакчылары бүдүрүлгениң мурнакчылары, коммунистиг күш-ажылдың шалыычылары, идейжейлиг хөй-ниитчилер болуп турары таварылга эвес. Ылаңгыя ол школаның дыңнакчызы Л. Оюн— мурнакчы саанчы, салбырда комсомол организациязының секретары.

База бир тижек. «Чыраа-Бажы» совхозтуң парткому политөөредилгениң кичээлдерни доктаамал чорудар, оон дээштии чедип алыр дээш, хынаар даалганы хоочун коммунист Мартан-оол Кууларга берген. Даалгазын ол ак сеткилдиг күүседип, кичээлдерге олуржуп, ол дугайын парткомга чугаалап турар. Совхозта тускай ортумак эртемниглерге экономиктиг билиглерниң үндезиннерин өөренир школаны организастаан. Оон пропагандизи—аныяк специалист Юрий Шагжы. Өөредиляге эгелээнден бээр беш удаа кичээлги чоруткан. «ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының онзагай хевирлери», «ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйының бурунгаар хөгжүдези болгаш оон хол курлавырлары», «Социализтиг күрүнениң экономиказының онзагай чүүлдери» дээш ышкаш өске-даа чугула темаларга кичээлдерни эрттирген. Кичээл бүрүзүн амыдырал-биле ханы холбаалыг, анализтиг, деңнелгелерлиг эрттиргенинден чээрби сес дыңнакчы оон ажыктыг чүүлдерни билип алганы чугаажок.

Оон-биле кады политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгени чогуур үезинде эгелевес, янзы-бүрү чылдагааннар-биле соңгаарлаадыр азы ону эрелгей удуртур таварылгалар ам-даа бар. Чижээ, Бии-Хем, Танды, Каа-Хем, Улуг-Хем болгаш өске-даа районнарның чамдык ажыл-агыйларынга бо өөредилге чылы организас чок эгелээн. Бо чүл дээрге эрткен өөредилге чылында турган чамдык четпестерден чогуур түннелдерни партия организацияларының талазындан үндүрбээнин хереченлеп турар.

«Тес-Хем» совхозтуң У. Шыыаа салбырында марксизм-ленинизмниң үндезиннерни өөренир политшколада 16 дыңнакчы бар. Пропагандист Г. Намзырай организастыг кичээл эртиргеш, оон-биле кызыгаарлаттынып кээп. Оон бээр чаптысдаа кичээл болбаан. Салбырда партия эге организаниязы (секретары В. Күнзекиев) кичээлдериниң болбайн турарын биле тура, мынчага чедир ол чүгүлә айтырыгны хурал-суглаага тургузуп, тодаргай хемчет албаан.

Ол ышкаш Чоон-Хемчик районнуң «Искра» колхозунда, «Тыва» совхозунда политөөредилгениң кичээлдери удаа-дараа үстүп келген. Ол ажыл-агыйларның партия организациялары политөөредилгениң кандыг байдалда эртип турарын, кичээлдиг шынарын контрольдаар тургаш, бо талазы-биле партийжи удуртулганы кошкатканың ол көргүзүп турар. Ынчангаш районда өөредилгениң чоруп турар байдалы СЭКП райкомунга шыгыыкы-биле тугаалажыр деп турары таварылга эвес.

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге ажыл-ишчилериниң күш-ажылчы идеякейин хайныктырган, күш-ажылдың сагыага-чүрүмүн бижыглаан, четпестерге эртен чок болурунга оларны кижизиткен, бар курлавырларны беш ажыглаарынга дузалаан турзун дээш, партия, комсомол, профэвилел организациялары, ажыл-агый, үлетпүр бүдүрүлге удуртукчулары бүгү-ле чүвени кылыр ужурлуг. Дыңнакчыларның өөрениринге таарымчалыг байдалды тургузар, пропагандистерниң теоретиктиг болгаш методиктиг конференцияларын, семинарларын арттырер, эки пропагандистерни шаңнап, мактап, оларның арга-дуржулгазын вептередир, кичээлдериниң идейжетиктиг деңнелин бедидер керек.

СЭКП-ниң даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазын бүгү талазы-биле тайылбырлаар, ленинчи теоретиктиг номнадлы ханы пропагандалаар, партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин, беш чылдың онаалдаларын чедишкинниг күүседиринче массаларны мобилизастаар дээш, партия организациялары политөөредилгеге партийжи удуртулганы чер болганга улам күштелдирер ужурлуг.

1973: БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШИИТПИРЛИГ ЧЫЛЫ

ЧАРЫШТЫГ БРИГАДАЛАРДА

«Красноярскстрой т р а н с» трестиң Кызылда № 12 автобаазазының чолаачылары, септекчилери, инженер-техниктиг ажылдакчылары тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының планныг онаалдаларын өй-шаанда чедишкинниг күүседир дээш бүгү күжүн олче угландырган. Чылдың төнчүзүнге чедир ай четпес үе артkан, ынчангаш социалистиг чарыш автобаазаның бригадалар, тус-тус кижилер аразында улам калбарган.

Он бир айларның түннелиbиле алырга, мурнуку одуругда Юрий Максимович Голевтиң удуртканы коммунистиг күш-ажылдың чолаачылар бригадазы чоруп, ноябрьда чүүк сөөртүр планын 120 хуу боттандырган. Ол бригаданың чолаачылары тоску беш чылдың планныг онаалдаларын дөрт чылда күүседир деп бедиткен социалистиг хүлээлгени үш чыл бурунгаар алгаш, Виктор Константинович Богуштуң бригадазын социалистиг чарышка кыйгырган.

В. Богуштуң бригадазы беш чыл планын дөрт чыл аллы айда күүседир деп алган социалистиг хүлээлгезин эде көрүп, ону дөрт чылда күүседир деп шиитпирлээш, Ю. Голевтиң чаржыр деп үндүрген кыйгырыын хүлээп алган. Амгы үеде ол ийи бригаданың чолаачылары үени мурнап, 1974 чылдың иөүл айның үлүүнге кинриштир ажылдап турар.

Автобаазада тус-тус чолаачылар аразында калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда Виктор Печик, Николай Пономарев, Инокендай Костыдин олар чоруп турар. Олар чүүк сөөртүрүнүң ай, квартал планнарын доктаамал 140—160 хуу күүседип турарлар.

(Бистиң корр.).

МАЛ ЧЕМИ ЧЕТЧИР

Бии-Хем районнуң Ленин орденниг «Кызыл тараачын» совхозунуң Хүт салбырының малчыннары бо чылдың кыштагларашкынынга багай эвес белеткеннип, эки шынарлыг мал чемин четчири-биле белеткеп алган. Салбыр 7500 центнер сигенни, 2500 тонна силосту болгаш 1000 ажыт центнер зеленканы белеткээш, фермада, малчыннар кыштагларында чедиргеп.

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында «Кызыл тараачын» совхозтуң Хүт салбырының саанчылары күрүнеге 240 тонна сүттүг садар хүлээлгезин ноябрьның эгезинде ажыр күүсеткеш, бо хүннерде пландан ажыр сүт саалдазын үргүлүлеп турар. Ферманың саанчылар аразында калбарган социалистиг чарыжының мурнуку одуруунда Мария Сундуй чоруп турар. Ол 18 инектериниң бирээзиндеи-не 1731 литр сүттүг саап алган. Саанчылар Катя Чыдыт-оол, Любовь Седип, Момбуй Маады олар база багай эвес түннелдерни чедип алганнар.

Д. МААДЫ.

ЧАА КАЖАА

«Тилелге» совхозта база бир инек кажаазын тутkан. Оон иштин мал чеми хуваар, өдек арыглаар механизмнер-биле эки дерээн.

Ол чаа кажаа—мал ажылының комплекизиниң бир кол кеэээ болгаш аңаа мал чеми белеткээр цех, моон мурнунда турган инек кажаазы болгаш бызаа кажаазы база хамааржын турар.

Ында тудут ажылдарын № 585 мехколонза чорудуп турар.

В. АНДРЕЕВ.

МАЛЧЫННАРНЫҢ КЫШКЫ АЖЫЛ-ИЖИ

ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң коллегиязында

Кыш — малчыннарның эң не харысалгалыг ажыл-ажының үези: бүгү чүзүн малды кышкы азыралда тургускан. ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң декабрь 4-те болган коллегиязында мал ажылының байдалының болгаш колхозтарның, совхозтарның мал кыштагладышкынынга кайы хире белениниң дугайында айтырыгны чугаалажып көргеп.

Чурттуң малчыннары баштайгы айларда бергелер туркан-даа болза, бо чылын эът, сүт, чуурга, дүк бүдүрериң улам ковудедириы чедип алган. Мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының доктаатkан планнарын малчыннар чедишкинниг күүседип турар. Бүгү чүзүн малдың болгаш куштарның баш саны өскен. Мал ажылының ажылдакчыларының ортузунга социалистиг чарышты чурутта калбаа-биле организастааны ол чедишкиннерге улуг роль-ду ойнаанын коллегияга демделээн.

Амгы үеде бирги чергениң соруглазы — малдың кыштагламашкынын чедишкинниг эртирери болур. Оон бо адырның хөгжүдезинниң темпизи хамаарыр. Бо чылын фермалар мал чемнери-биле мурнуку чылдардан артых хандыртынган. Чамдык районнарда мал чемнериниң курлавыры дыка четпес боон турар. Коллегияга чүве чугаалап, саналбергеннер мал чемин камнаг ажыглаарының чугулазын айтkаннар. Бо талазы-биле мал чеми кылыр цехтерни болгаш кухняларны организастаары, мал чемин чүгле ыяк белеткеп, малга бээри эң шын орук боон турарын дуржулга көргүзүп турар.

Колхозтарның болгаш совхозтарның мал кыштагладышкынынга белеткелиниң илерээн четпестерни узуткаарының аргаларын коллегия айыткан. Мал чемин камнаабызе чарыгдаар болгаш немелде курлавырларны тывэрының талазы-биле хемчеглерни база айыткан. Беш чылдың дөртку чылында планны болгаш социалистиг хүлээлгени чедишкинниг күүседир дээш социалистиг чарышты калбартыры эң чугула соруга болуруп коллегия демделээн.

Ол ышкаш түнүштер камгалаарының химиктиг, биологтуг болгаш өске-даа аргаларын күштелдирер дугайында айтырыгны аңаа база чугаалашкан.

Көдээ ажыл-агыйны углап-баштаарынга экономиктиг санаага техниказын ажыглаарын шапкынчылар дугайында айтырыгны аңаа база көрген.

(СЭТА).

ДЕТКИП ТУР БИС

СЭКП Эрзин райкому Москвага болуп эрткен таёбыга ынакшылыг күштериниң Бүгүделегей конгрезиниң дугайында, эң ылаңгыя Л. И. Брежневтиң ол конгресске чугаазын районнуң бүгү ажылчы чоннарынга. колхозтарның хойжу бригадаларынга болгаш фермаларынга барып, кижи бүрүзүнге таныштырар талазы-биле ажылды организастаp чоруткан.

Ол талазы-биле тайылбыр ажылын чорударынга 180 хире агитаторлар болгаш 66 политинформаторлар идепкейлиг-биле киришкен. Районнуң 22 кезек черлеринге, 16 хойжу бригадаларга, фермаларга 38 хире лекциялар номчуттуруган.

Районнуң бүгү ажылчы чону конгресстиң хүлээп алган документилериниң делегейге тайбың дээш демиселге улуг ужур-дузазын үнелеп деткээннер.

Конгресске Л. И. Брежневтиң чугаазын партия, комсомол чырыдыышкынының системазынга таныжып, ниитизи-биле 41 политөөредилге школалары өөренип эрткен.

Ам бо хүннерде Л. И. Брежневтиң Индияга аян-чорууның дугайында материалдарны районнуң ажыл-ишчилеринге таныштырып эгелей берген. Ол ажылда дыка хөй агитаторлар, политинформаторлар, пропагандистер хаара туттунган.

ЧУРУКТА: агитатор, коммунист Даңдаа Хайырның «Чаа-Орук» колхозтуң сүтбараан ферма зының ажыл-ишчилеринге беседа кылып турары.

Сөзү, чуруу Сүлдүм ЧАЖИН-ООЛДУУ.

ТИИЛЕКЧИЛЕРГЕ

Коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлгези—республика типографиязының коллективи эрткен он бир айларда күш-ажылчы ээлчегиниң түнелин үндүрген. План ёзугаар 422 муң рубльдин продукциязын бүдүрүп үндүрер тургаш, ону 10,3 муң рубль ажырган. Эрткен чылдың ол үези-биле деңнээрге бүдүрүлгениң темпизи өзүп, акша түңү-биле алырга 13 муң рубль хөй продукция бүдүрген. Бүдүрген продукцияны пландан ажыр 8 муң рубльге саарган.

Бүдүрүлгеде социалистиг чарыш улам калбарып, оон дээштии бедип турар.

Бо дугайында дүүн типографияның бүдүрүлге хуралынга чугаалашкан. Ол хурал «Ажылчын ангы — ниитилелдиң башкарыкчы күжү» деп лозун-биле эрткен. Аңаа илеткелди типографияның кол инженери И. Кара-оол кылган.

Ол хуралга «1973 чылда социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп хөрек демдээн парлакчылар А. Г. Жингилева биле В. А. Шаповалов, деңгерлекчилер Н. В. Корницкая биле В. И. Попова, өөрүүр цехтиң мастери В. С. Гнездюкова болгаш бүдүрүлге бөлүзиниң начальниги Т. Р. Николаева оларга тывыскан.

ПОЛКОВОДЧУГА ТУРАСКААЛ

Шылгарангай полководчу, хамаатты болгаш Ада-чурттуң дайынчыларының маадыры, Совет Эвилелиниң Маршалы С. М. Буденныйга тураскаалды меңгежилери-биле РСФСРниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Чарлыы-биле Ставрополь крайда Прикумск хоорайны болган Прикумский районну Буденновск хоорай болгаш Буденный районуу кылдыр чаартып адаан.

Совет Эвилелиниң Маршалы С. М. Буденныйның адын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докгаалы-биле Харыысаалның Ленин орденниг Кызыл туктуг шериг академиязынга тывыскан. Дайын мурнунда чылдарда С. М. Буденныйның командылап турганы Москваның шериг округунуң штабының башынынга тураскаал бижиктиг самбыраны азаар дээн. Москва хоорайның бир кудумчузунга С. М. Буденныйның адын тыпсыр. Чамдык дээди шериг өөредилге черлериниң дычнакчыларынга болгаш курсантыларынга тыпсыры-биле С. М. Буденный аттыг стипендиаларны база доктаатkан.

ХАРЫЫСАЛГА ЧОК ЧОРУК-БИЛЕ ЭПТЕЖИП БОЛБАС

РЕЙД

«Тыва» совхозтуң ажыл-ишчилериниң кол сорулгазы хүлээп алган малдың семиртилгезин эки чорутkаш, хөй эътти күрүнеге дужаары болур.

«Шын» солунчуң рейд бригадазы ол ажыл-агыйда мал кыштагламашкынының чоруп турары-биле танышкан. Тева-Хая суурнуң бодунда кажаа-турлаг, суг системазы-биле эки деритингеп семиртилге баазазы бар. Улуг, биче аайы-биле бөлүктей үскүлээш, семиртилгеге тургускан, 12 ажаакчы тежээкчилиг алды кодан бода мал ында бар. Ниитизи-биле 1200 ажыг баш. Бөлүк аайы-биле үзүктегилеп каан кажааларда бода малдың ажаалгазының байдалы дүүренчиг.

1972 чылды орайтазы төрүттүнген бир бөлүк молдургалар. Оларны суг-биле четпес хандырып турар. Совхозта улусчу контроль бөлүүзүнүң кежигүнү Д. Монгуш молдургалар ажаакчыларының бирээзин ыйлаан дээш:

— Молдургалар бо эртен сут ишпээн ышкаш-тыр. Чамдыктарының оңгачаларда дош чыгап турганы көрем?— дайн.

— Суггарбас боор бе, дегере ишкеп чүве —деп, демгизи харыылады.

Ылавылаар-дыр дишкеш, оңгачаларже сугну аксырып ялелдивис. Аккан суг даажын дыннаш, молдургалар баскылажып каа дег, бөкпеляежи бердилер.

—Эртен чаа кажаадан үндүрген молдургалар суг ишпес боор дишкеш, суггарбаанывыс ыш — деп, ажаакчы Валентина Монгуш буруузун биляйды.

Молдурганың хөй нуруузу божаалыг. 163 баш молдурга шиги-даа, рамазы-даа чок ажык соңгалдыг, лоң шалаалыг кажаада. Оларны рацион өзугаар чемгербейн турар. 1092 баш шарының кажаазында кургаг одек чок, өл-шык кажаада хонуп, эки чемгерялгебиле хандыртынмайа турарындан күжү арып бар чыдар.

Совхозтуң кол зоотехниги Т. Ли мал кыштагламашкынының ажыл-агыйда дүүренчиг байдалының дугайында мынча дидя:

— Мындыг дүүренчиг байдалдың болу бергени специалистер бистериниң база-ла буруузус болбайн-даа. Ынчалзажок совхозтуң 24 автомашиназының чүгле үжү. 15 «Беларусь» тракторларның база үжү ажылдап, мал чеми сөөртүп турар. Артканнары үреликлер. Ынчангаш мал чеми сөөртүрү үзүктелир-дир. Автотранспорттуң ажылын салбыр эргелекчизи С. Биче-оол, гараж эргелекчизи О. Төгүс-оол багай контрольдап турар.

Оон чугаазын семиртилге малдарының ажаакчылары деткап, мал чеминиң (сиген, саван, чарба, минералдыг чемнер) курлавыры баазада шуут чогун ялеретгилер. Мал ажаакчылары М. Күүлар, Т. Чүлдүм, Ч. Куулар, К. Ховалыг, Ю. Донгак олардың коданнарында шырлар ноябрь 26, 27 хүннеринде чем чивээн, суггарылгазы үзүлген.

Совхозта ам чүгле 400 тонна сиген, 1500 тонна силос бар. Савай шагда-ла тонген. Саванны СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтан, «Октябрь 30 чылы», Ленин аттыг колхозтардан садып ап турар. Савай сөөртүлгези транспорт чогундан оожум чоруп турар.

Районнуң удуртур органнарындан совхоз директору эш-багай эвес. Кызылдың эът комбинадынга дужаары-биле сөөртүп чоруткан 70 баш чылгының күжү арган боорга, хүлээп албаан. Оларны К. Магаштайга хүлээткеп. Ол чылгы арган, чамдыктарының ооргалары чүдүүлүг. Оларны семиртиги азыраар мал чеми кыштагда чок. Бичии комбикорм бергеш, шөлче үндүр сүрүп каар. Ам безин ол чылгыдан дөрт ашт чүкап өлген. Хемчик унунда төрүүр 43 инек, 15 быжаа малдап турар М. Норбунуң турлаанда база-ла мал чеми чедиртинмээн. Бөлген кургаг едек чок. Инектер төрүп турар. Чаш быжаа доруктурар таарымчалыг кажаа херек.

Шээр малдың он дөрт коданнарынга сут барбайн турар, малчыннарның одаар ыяжы тонгеп. Шээр малдың турлаларында мал чеми чок. Малчыннарның хөй нуруузу өгдерде. Бар бажыңнар чүгайлаттынмаан, шалалары, соңгалары кылдынмаан.

— Суг чокта дыка берге-дир. Хар чуга, Ижер сут хереглээш, аар ийлерниң харын эккел, ону эргизип, ажыглап тур бис, Ооа дош-даа экнеп бербес чүведир—деп, К. Сурат, М. Сенджжап олар хомудап чугаалады.

Мал хүлээп алыр базазала 168 хаван бар. Оларны база эки ажаавайн турар. Ында 4 тонна чарба, 1 тонна савандай өске чүү-даа чок.

Мал кыштагламашкынында шыңгыы четпестерни чайладыр дээш райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелези, «Тыва» совхозтуң удуртукчулары шиитпирлиг хемчеглерни алыры негеттинип турар.

«Шынның» рейд бригадазы:

К. ДУВАК, совхозта улусчу контроль бөлүүзүнүң даргазы.

М. ДУГУРЖАП, районнуң радио дамчыдылгазының редактору.

С. ОНДАР, районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы.

М. СЕВЕН, «Шынның» хорр.

Шиитпирлиг үшкү чылда

Улуг Кавказтың девискээринде нефть казып турар «Сназаньнефть» эргелелиниң коллективи беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының планын Азербайджанның нефтичилериниң бир-ле дугаарында күүседипкен. Эрткен чылдың амгы үеде деңнелиңден 5 муң тонна хөй нефтини бүдүрүлге черлеринче чоруткан.

Бакудан чүс километр черде ол нефтилиг черниң курлавыры барык үжен чыл иштинде ажыглаттынып келзе-даа, байлак үлам хөвүдеп турар.

Мурнакчы бүдүрүлге чери нефть-газ-биле байлак черниң бүгү-ле курлавырларын болдуп ажыглаарынче түткүл турар. Нефть казар дериг-херекселдерни септээриниң иегининң бригадалары чыл планын күүседиривге улуг салыышкынын киирген.

Ставропольдуң Октябрьның 50 чылы аттыг биофабриказының коллективи продукцияны бүдүрер болгаш сайгарар талазы-биле чыл планын крайда эң-не баштай күүсеткен. Ол бодунуң коммунистиг күш-ажыл коллективи деп хүндүлуг адын мооң-биле алды удаа бадыткап турар.

Ол бүдүрүлге коллективи чыл төнчүзүнге чедир планнан ажыр 360 муң рубльдиң янзы-бүрү эм түүлдерни кылыр деп шиитпирлээн.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: ИНФОРМАЦИЯ

ЭГЕ ОРГАНИЗАЦИЯНЫҢ ОТЧЕДУ

«Тес-Хем» совхозтуң У. Шынаа салбырында партия организациязының ажылының дугайын СЭКП Тес-Хем райкомунуң бюрозунга чугаалашкан. Чон ортузунга политкижизидилгелиг болгаш организас-массалыг чамдык ажылдарны чорутканының түңнелинде салбыр эрткен айларда мал бажы өстүрериниң, күрүнеге эът, сүт садарының планнарын күүседткен.

Организацияда 14 коммунистиң бежи мал ажылында. Оларның иштинден Доржу Дембирел, Сандый-оол Очур-оол олар ак сеткилдиг, кызымак ажылдап, эки түңнелдерин чедип алган. Кылдынган чамдык ажылдар-биле чергелештир четпестер хөй дээрзин бюрога демдеглээн. Кежигүннерниң хүрээлеңи өспээн. Оларны совхоз бүдүрүлгезинге таарыштыр тургусплаан. Партия хуралдары эртип турза-даа, оларның шиитпирлериниң күүселдезин кошкак. Хөй-нийтиг организацияларынга удуртулганың деннели чавыс.

Партия, комсомол өредилгезинге түгле организастыг кичээлдер эрткен соонда олар сөксаан, а партия эге организациязы (секретары В. Күзекпен) опу уламчылаар дээш хемчеглер албайн турар.

Коммунистиңиң харыысалгазын бедидер ажылды кошкаткан. Оларның отчётгарын, дыннадыгларын партия хуралдарынга дыңнап, тус-туста беседалар чорутпайн турарындан сагылгачурум үрээр таварылгалар бар. Дзандырган ажылга харыысалга чөк чоруу дээш, арагалап, партия-биле харылзаазын үскени дээш Чооду Байыр-оолду кежигүнден үндүрген.

«Тес-Хем» совхозтуң партия комитеди (секретары Д. Хертек) ол партия эге организациязынга практиктиг дузаны эвээш чедирип келген.

Четпестерни эдер талазы-биле дээштиг хемчеглерни алырын совхозтуң парткомунга, салбырда партия эге организациязынга хүлээндирген.

ШЫҢГЫЫ САГЫНДЫРГАН

«Ак-Эрик» колхозта экономиктиг өредилгениң беш школазында 91 кижи өренип турар, оларның барык чартык кезии коммунистер. Ында өредилгениң байдалын СЭКП райкомунуң бюрозунга партия организациязының секретары Ч. Дажываа илеткээн.

Колхозта партбюро өредилге дугайында айтырыгны хуралында чугаалажып, чамдык пропагандистерниң информацияларын дыңнап, тускай доктаалды хүлээп алган. Көдээ ажыл-агыйның экономиказы болгаш ону эргелеп-башкарарының үндезиннери деп он үш дыннакчылыг школа (пропагандизи — колхозтуң кол экономизи Л. Айыжы), 22 дыңнакчылыг политэкономия өөренир школа (пропагандистери — колхоз даргазы Қ. Лапчаа, малдың кол эмчизи М. Сакпай) элээн каш кичээлдерин эрттирип, организастыг өөренип турар.

Ынчалза-даа өске школаларда байдал ындыг эвес, кичээлдер өй-шаанда болбас, дыңнакчылар эвээш кээп турар. Ылаңгыя Улуг-Күзег сүт-бараан фермазында «Экономиктиг билиглерниң үндезиннериниң» школазы бо өредилге чылында ажылдаваан. Коммунист пропагандистер Б. Балдан, О. Шимит мындыг харыысалга чок болуп турда, парбюро кичээнгей салбаан, өредилге база ала-чайгаарлаашкынче шилчээн.

Экономиктиг өредилгеге удуртулганы кошкатканы дээш колхозта парторганизация секретары Дажывааны шыңгыы сагындырбышаан, ону экижидер талазы-биле хемчеглерни алырын бюро оон негээн.

ПЛАННЫ АЖЫРГАН

Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» совхозтуң Түран сүт-бараан фермазының коллективи бо чылын күрүнеге 820 тонна сүттү садар тургаш, 1070 тонна чедирип планның онаалдазын ыракта ажыр күүседткен.

Саанчылар ортузунда социалистиг чарышка Анна Захарова тергиндеп, бир саар инекке онааштыр 3292 килограмм сүттү саггаң. Галина Хайдывай, Любовь Романова оларның көргүзүглери база эки болган.

К. АЛЕКСЕЕВ.

Парторганизацияларда отчеттар болгаш соңгулдаалар

ШҮГҮМЧҮЛЕЛДЕН ТҮҢНЕЛ ҮНДҮРЕР

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чыл ою» колхозунуң мурнунда салдынган планныг онаалдаларны чедишкининг күүседиринче утланган партийжи организастыг ажыл багай эвес чорул келген. Ажыл-агыйның язы-бүрү адырларында чамдык чедишкиннер бар.

Аңаа коммунистериң киирген үлүг-хуузун, ажыл-ишчилерин башкарарынга оларның ролюнуң күштелгенин колхозтуң партия организациязының отчёт-соңгулдалыг хуралынга демдеглээн.

Колхоз көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдетпишаан, күрүнеге эът садарының планын 103,8 хуу, сүттү 106 хуу, а тараанының — 130,9 хуу күүсеткен. Ажыл-ишчилер бо чылын чаагай дүжүттү өстүрген. Тараа культураларының бир гектарындан-на 16 центнер дүжүттү ажаап алган, пландан ажыр хөй тараапы күрүнеге сатканы дээш колхозка РСФСР-ниң Министрлер Төвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчир Қызыл тугун болгаш акша шаңналын тывыскан.

Келир чылдың чаагай дүжүдүнүң үндезинин 600 тонна үрезин урдунгай, оон бирги арыглаашкынын доозкан. Бүдүрүлгениң янзы-бүрү адырларынга төлептиг үлүг-хуузун киирип, онаашкан ажылынга харыысалгалыг, ниитиниг херээнге күжүн, биляңя берип турар кижилер ажыл-агыйда хөй.

Коммунистер К. Куулар, Ө. Куулар, С. Сат, А. Самбуу болгаш оон-даа өскелер социалистиг чарышчың мурнакчылары болган. Чижээ, хойжулар Досума, Хеймерек, Ырыш олар чүс хойдан-на 90—112 хураганнарны, бир хойга онааштыр 2,5—3 кг дүктү алганнар. Комбайнерлер Д. Куулар, Б. Ондар, К. Монгуш олар сезон дургузунда база эки ажылдаан.

Ынчалзажок ажыл-агыйда болгаш партия организациязының организас-массалыг ажылынга ам-даа улуг четпестерниң барын, салдынган сорулгаларны күүседиринге бар арганы чедир ажыглаваан турарын санал бергеп коммунистер шыңгыы шүүмчүлээннер.

Колхоз бо чылын мал бажы өстүрериниң чаш малды камталап алырының сорулгаларын күүсетпээн. Төрүүр 100 инекеген 47 бызва алдынган. Колхозтуң экономиказын көдүрериниң чугула чүүл болур малдың ужсаазын экижидер хемчеглер кошкак чоруп турар. Малдың өң-чүзүнүң, эр-кызының аайы-биле үзүүшкүнүн зоотехниктиң чурум ёзугаар чорутпайн, орайтадыр чоруктар хөй. Ылаңгыя бода малдыр тарып бооздадылгазын бригадир М. Қызыл-оол багай организастаанын үстүнде айыткан факт көргүзүп турар.

Мал ажылының продуктуларын бедидер, оон бот-үнезин чигедир талазы-биле айтырыгларны партбюро улуг чугулалап көрбейн турган. Ынчангаш ол адырда байдал үениң негелдезиңге дүүшпейн турар.

Отчёттуг үениң дургузунда коммунистериң идепкейин болгаш харыысалгазын бедиңерине партия документилериниң солуушкуну улуг идигни берген. Партдокументилер солуушкунунга белеткел дугайын хуралга ийи удаа чугаалажып, партийжи даалгаларны эде көрбүшаан, 15 коммунистериң отчёдуп дыңнаан. Чамдык коммунистер-биле тускай беседаны парторганизация база чоруткулаан. Партдокументи солуушкуну организастыг бедик деңнелге эрткен.

Ынчалза-даа сөөлгү үеде коммунистериң харыысалгазын бедидерине дээштиг арга оларның отчёдуп, дыннадыгларын алыры, беседа чорудары болгаш даалга бээри, оон күүселдезин хынаары ышкаш хемчеглерни партбюроның секретары М. Монгуш кошкак чорудуп турарын отчёттуг хуралга демдеглээн. Партдокументилер солуушкунунуң түңнелин хуралга чугаалашпаан. Хуралдарга шиитпирлерни дүлээп ап турза-даа, оларның күүселдезиниң контролюн партбюро четпес боттандырып турар.

Планда көрдүнген хуралдарның ийизи болбайн барган. Бо чылын кежигүнге чангыс-даа кижи хүлээп алдынмаан чорук дыка четпес. Бо чижектер чүнү көргүзүп турарыл дээрге, партия организациязы, оон бюрозу коммунистериң идепкейин бедидер талазы-биле айтырыгларже ам-даа кошкак кичээнгей салып турар.

Баян-Тала көдээ Советиниң күүскому (даргазы К. Машпак-оол) болгаш ында хөй-ниитиг организацияларны, чоннуң ортузунга идей-кижизидилгелиг ажылды куду деңнелге чорудуп турарындан кем-керек үүлгедир, арагалаар, хулиганнаар чоруктар бар. Колхозта дружина чөвүлелп, эш-хуузунуң суду ажылдавайн турар. Комсомолчу-аныяктарның ортузунда кижизидилге ажылының кошкаан демдеглээш, ону экижидер талазы-биле боттуг саналдарны коммунистер бергеннер.

Партийжи-политиктиг болгаш организастыг ажылды бедик деңнелге чорудуп тургаш, партия организациязының мурнунда салдынган сорулгаларны чедишкининг шиитпирлээрин коммунистер айыткан. Ол саналдарны амыдыралга боттандырары-биле тодаргай хемчеглерни ажылдап кылгаш, партбюро оон күүселдезин организастаар хүлээлгелиг.

С. ООРЖАК.

Коммунистериң колхоз бүдүрүлгезинге киржилгезиниң, даанган ажыл-херээ дээш оларның харыысалгазының, партийжи даалгаларны канчаар күүседип турарының дугайында шыңгыы чугаа Тес-Хем районда «Ак-Эрик» колхозтуң коммунистериниң отчёт-соңгулдалыг хуралынга болган. Улуо ажыл-агыйын хөгжүдер талазы-биле тоску беш чыл планын күүседиринiң шиитпирлиг чылында ол чугаанаң ындыг болуру-даа чөп.

НЕГЕЛДЕНИ КОШКАТПАС

Малдың бажын өстүрериниң эгелээш, бажың-балгат тударынга чедир бүгү ажыл чыл эгелиинде-ле планнаттынган турган. Ол ажылдарны удуртуру болгаш оларга киржири — коммунист бүрүзүнүң хүлээлгези. Ук хүлээлгениң багай эвес күүсеттиниң келгенин эрткен он айларда колхозтуң мал бажын өстүрер планының бүгү чүзүн аайы-биле база күрүнеге сүт садар планының күүсеттингени болгаш өске-даа ажылдар хереченлеп турар. Маңаа хөйжулар Алдын-Херел Соян, Кара-оол Кеней, механизаторлар Очур Дадар, Сады Баазан, сүт-бараан фермазында Фина Чурук чижектиг коммунистер боттарының үлегерин көргүсселер.

Боттарының отчёт-соңгулдалыг хуралынга коммунистер четпестерни илередиринче, оларны чайладырынче улуг кичээнгейни салганнар. Ылаңгыя партия организациязының болгаш оон бюрозунуң чөн ортузунга масса-политиктиг ажылдарны кошкак удуртуп келгенин санал бергеп эштер шыңгыы шүүмчүлээннер. Социалистиг чарышты организастап турза-даа, оон түңнелдериниң болгаш негелдеринiң талазы-биле көскү агитациянын деннели чавыс, хана-солуунар доктаамал үүмес, партия өредилгези ам-даа шулуудаваан.

Колхозтуң күрүнеге садар эът болгаңдык планы күүсеттинмейн турар. Малдың чаш толуң база планда көрдүнгенинден кудуу. Мону партия организациязының көжилер-биле ажылды чедир чоруулаанындан болган дээрзин коммунистер шүүмчүлээннер. Партия хуралдарын, партбюроларны ритирери чогуур деннелге четлейн турар. Партийжи негелденiң кошкаанындан чамдык коммунистер харыысалгазын сулаткан. Эш-хуузунуң суду, агитаторлар, профбюлел комитеди чергелиг хөй-ниитиг организацияларын партбюро кошкак удуруп келген.

«Ак-Эрик» колхозтуң коммунистери СЭКП обкомунуң X пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарын, илереттинген четпестерни дарый чайладырын, машина-техниканы чөп ажыглаарын болгаш өске-даа чугула айтырыгларны чугаалажып көрген. Шүүмчүлеттинген четпестер моон соңгаар катаптаттынмас дээрзинге коммунистериң бүзүрели улуг.

Ш. ДЕЛГЕР-ООЛ.

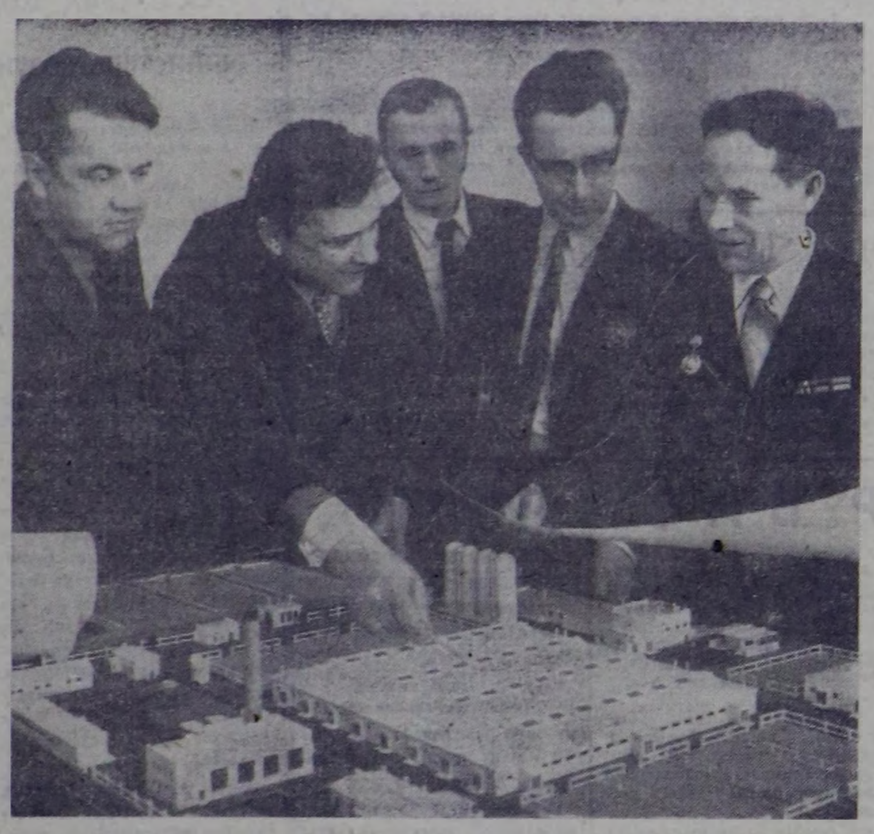

Ульяновск областка бо беш чылда мал ажылының он-он комплекстерин тутқан турар. Оларның хөй кезииниң төлевилелдерин «Ульяновскиколхозтөлевилел» институтта ылып турар. Баштайгы колхоз болгаш совхоз комплекстери бо чылын-на ажыглалга кирер.

Бо чуруктa — Барыш районнуң Ленин аттыг колхозунда сүт талазы-биле комплекстиң төлевилелиниң чогаадыкчылары (солагай таладан оң талаже)—Г. Дымин, С. Коршунов, А. Боровенский, Е. Петров болгаш А. Швырченков олар-дыр. (СЭТА-ның фотохроникazы).

КЫЙГЫРЫГГА ХАРЫЫ

Тес-Хем районнуң девискээринде амдыызында улут хар дүшпээн, ынчангаш малчыннар кыштагларынче көжүп үнериңге далашпайн турарлар. Ынчалза-даа олар кыштаглаашкынга белеткелин шагда доозупкан, ам катап-катап хынаттынып турар.

«Чодураа» колхозтуң хөйжузу Борис Чычыкович Сыраттың аалы Тес ол чарыында ыжык булуң черде турар. Аал кедээзинде ак черде өөр хөй оъттап чор.

Хойжулар Борис Чычыкович биле Сенденмаа Айыжыевна Сыраттар бистерни чылыы-биле хүлээп алдылар.

— Бо кыш кандыг болур чүве, билир аргажок. Бызанды хар чаггаш, соксап каап, соок чоорту дыңзып орар-дыр, ынчангаш хар хүндүс эрип, дүне дошталып турар. Бо дээрге хөй даванынга айыылдыг. Сөөлүнде барып доң хар хойнуң оъ тып чиирин бергедедир чадавас — деп, хойжулар сезиглелин илередип чугаалап органнар.

— Хөй кадарып чоруур кайызы боор?

— А-а, ол ээлчежип хөй кадарып турар Сергей Санчат-оол-дур. Қызымак, ажылгыр кижи чүве. Ам бөгүн ээлчээ дооступ турар, суурже кирер ужурлуг, харын сиңер дедир ээрде машинаңарга олуртуп албас сиңер бе?—дээш, малчын Сырат далажыксай берди: —Мең хойже барайн, ол оол кээп чемненип, белеткенип алзын.

— Силерни «Тес-Хем» совхозтуң хойжузу Александр Карма келир чылын чаржыыл деп кыйгырып турар чорду. Дыннадыңар деп дилээн чүве —деп, партия райкомунуң пропаганда болгаш агитация киадизининң эргелекчизи Ш. С. Кочага хойжуга дыңнаткан.

— Кандыг боор, чаржыыл, харын. Аныяктар кыйгырзынар-ла, бистер кырганнар хүлээп алыыл, кым тиилээр эвес, көргей-ле бис—деп, чугаалаваш, малчын уламчылады: — Билир мен, белен эвес дээн шыырак малчын болгай. Ийе, мынча деп дамчыдар силер: чүс хойдан чүс хураганны камгалап алгаш, бир баштан 3,3 килограмм дүктү кыргыыр мен. Бо чылын 12 тоина сигенни бодум белеткээш, кыштагда сөөртүп чедирип алдым. Ийи машина чүгү ногаан сула, мал чеми тараа база бар. Өдек-кыштаам белен. Бажыным база чылыттаттынган.

Хоочун хойжу эжин солуп аттаныпты.

Малчыннын аазаашкыны хөй барбас дээрзинге бүзүреп болур. Оон хөй чылда ажылының дуржулгазы, кайгамчык кызымаа, мурнуку чылдарда бедик көргүзүглери ону бадыткап турар. Чүтле сөөлгү үш чылда чүс хойга онааштыр ортумаа-биле 104 хураганны камгалап ап, бир хойдан 3,5 килограмм дүктү кыргаан. Чыл санында ортумаа-биле 10983 килограмм эът, 1478 килограмм дүк бо коданга бүдүртүнген.

Кызымак ажылдың хереченизи: «Хүндүлелдиң демдээ» орден. «Күш ажылчы шылгарал дээш», Ленинчи юбилейниң, УАЧД-ниң медальдары малчыннының хөректеринде чайыннаныл чоруур

БИСТИҢ КОРР.

Долума Байкаревна Сандак Баян-Қол ортумак школазында 25 чыл эге класстар башкылап келген. Борта башкы боон мергежээн. Маңаа оон бажы көгерген. Ынчалза-даа хоочун башкының сеткил-сагыжын өөрүшкү кагбас. Долума Байкараевна хөй чылдарда улаштыр 100 хуу өредилгени чедип ап келген. Оон өөреникчилери школаны дооскаш амыдыралдың делгем оруунче үнгүлээн. В. Монгуш база Долума Байкараевнаның өөреникчизи. Ол ам школада мурнакчы башкыларның бирээзи. База бир өөреникчизи—А. Содунам колхозтуң үлегерлиг малчыны. Чежезин санап чедер боор. Чыл келген түзүм-на оларның саны көвүдеп орар. Хоочун башкы моон ыңай та чеже чаштарны номчуп, бижип, санап турар кыадыр өөредип, эртем билигже оруктуу ажыдып бээр. Олар-дээш ол база өөрүүр.

А. НЕВОЛИН.
Чуруу авторнуу.

ХЕМЧЕГЛЕРНИ АЛЫРЫ ЧУГУЛА

Бистиң Улуг-Хем районнуң Торгалыг суурда доктаамал ажылдап турар чери чок, арага-дарыже хандыгар, амыдыралдан, чондан хоорук ийнчаңгыс херээженнер бар.—Ам оларны чоңга таныштырып көрейн.

Оларның бирээзи Дадар кечил-оол болуур. Ол арага-хымыска хандыгып, шош-содаа үндүрүп, кудумчуга, хөй-ниити черлериниге үеп-даяң апаар чаржынчыгла чаң тыпкан.

Чээрби беш хар, безин четпээн Кара-кыс Намчыл-оол бистиң суурда сураглыг содаачы, хүннээчел, арын-бажы аңаа чорбас аныяк ие. Оон өөнүң ээзи Тумат кем-херек кылгаш, херээн эрттирип чорда Кара-кыс аныяк оол «В»-нин көгүдүп алган. Оон бир уруглуг-даа болган. Ол аныяк оол-биле чурттай бергеш, ону хүннеп, хүнүң чыгыы шош-содаа үндүрүп, арагалап туруп берген. Ындыг амыдыралды кандыг чурттаалга дээрил?

Үстүнде ады үнген ажыл кылбас, арагалаар, мангыстальчак чурттаалгалыг кижилерниң санынга Роза Балданы, Қаракыс Шыжинни болгаш Сезилбаа Қыргыс олар кирер. Бо иелер ажы-төлүнүн-даа, аратчонунуң-даа ат алдарын бодавас арагачылар-дыр. Ынчангаш шак мындыг ийи-чангыс кижилер-биле шыңгыы демиселди чорудары хөй-ниитиг органнарының дорт хүлээлгези.

Б. МОНГУЛ-ООЛ.

Специалистиң сүмези

МАЛЧЫННАРНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Малдың чаш төлүң чидириг чөкка камгалап алыры чугула кампания болур. Удавас январь хураганнары алдынып эгелээр, ынчангаш ажыл-агыйларның тускай эртемниглери болгаш малчыннар эң чымыштыг үеже кирер. Оон-биле кады чаш малды янзы-бүрү аарыглардан камгалаарының хемчеглерин база боттандырып чорудар апаар.

Хураганнарның эъди агарар аарыы чамдык ажыл-агыйларга эвээш эвес каржа-когаралдарны таварыштырып турар. Бо аарыгдан хураганнардан ангыда бызаалар, кулуннар, бодаганнар база куш оолдары аарыыр. Ук аарыг чаш хураганнарга онза айыылдыг болганда, оон канчаар камгаланыр дугайында айтырыгга сагыш салза чогуур.

Хураганнарның эъди агарар аарыы хураганның төрүттүнгенининг баштайгы ийи чедиң хонуундан 2—3 ай чедир назылында таваржыр. Бо аарыгның тыптып келир чылдагааны эчизинге чедир уктаттынмаан, ынчалза-даа оон кол чылдагаамы чаңгыс аай чемгерилге, чеминң составында минералдыг бүдүмелдер болгаш микроэлементилер — селен, кобальт, иод, марганец, чес-хола, цинк, магнийниң база витаминнер «В» болгаш «Е» оларның четпезинден, кескен сөөлүнде өлүшүк кылдыр баяка кургаткан сиген-биле малды чемгергенинден, малгаштыг одарларга малды тургусканындан тыптыр деп билдинип турар. Ук аарыг бир девискээрге бир чылын тывылгаш, даравазында таварышпайн барып болур. Ук аарыгдан нургулайында бир дугаар төрүп турар тогду, күшденгели арган, кырган хойларның хураганнары аарыыр. Бо аарыгның демдектери болза, чаш хураган шаг чок чпаар, шимченгир эвес, чыдыннаар, аскаар, чүстери ыжар, оон уламындан даванкары бастынмастаар, кылаштаары дендининээш, ыт ышкаш кылдыр олуруп-даа алыр болу бээр. Чамдыкта аңаа көөрге кадык, семис-шыырак ышкаш көстүр хураган кажаапы ажыдыптарга, незинге халып чеде бергеш, ээп тура, хенертен ойта дүшкеш, ол-ла черинге тыртыптыртып өлүп каар.

Хурагаңнарның эъди агарар аарыы тыптып келген үеде бүгү зоовет ажылдакчылар дайынчы байдал-биле ажылдаар ужурлуг. Аарыг тыптып келген таварылгада кончуг дүргени-биле эмнээр хемчеглерни аяыры чугула. Ол сорулга-биле коданда бүгү чаш хураганнарны селенниң натрийлиг дузунуң 0,1 хуулуг эзилдиринбиле сыкыртып эмнээр, аарыгның тыптып келген коданынга кончуг дүрген чоруткан эмнээшкин эки дуза чедирер хемчег болур.

Хой оолдаашкынының баштайгы хүннеринде ук аарыг билдине берзе, мырыкай доп-дораан хемчег алыр керек. Төрүүр хойларның ажаалдазын экижидер, зоотехниктиг чурум ёзугаар, кажаага бир баш боос хойга онаажыр шөл тар, изиг эвес кылдыр тургузар. Боос хойларны эки шынарлыг чемнер-биле чемгерип, чемнерниң составын, шынарын минералдыг бүдүмелдер — көөк далганы, микроэлементилер — кобальт, иод, цинк, марганец, чес-хола, магний-биле байыдар.

Төрүүр хойларга хураганнаар мурнунда 20—30 хонук бурунгаар селенниң натрийлиг дузунуң 0,5 хуулуг эзилдиринбиле камгалап тарылганы кылыр, ылаңгыя бир дугаар төрүүр тогду хойларны, күшденгели таарыларын, бирги ээлчегде тарыыры, ол ышкаш витамин «Е»-ниң үстүг эзилдирии-биле сыкыртыры чугула.

Чаш хураганнарны чылыг, чырык, ишти кургат кажааларга тургузуп, эки шынарлыг чемнер-биле хандырарындан аңгыда, оларга чарба, сула, комбикорм дээш өске-даа концентраттарны көөк далганыбиле бииндеп хөлүп берип, ажер суунга база микроэлементилерни киирер. Чижээлээрге, иодтуң 5—10 хуулуг эзилдирнии 10 литр суугa 10 грамм кылдыр, марганецтиг калийниң 0,5 граммны 10 литр суугa холаааш бээр, хлорлуг кобальтының таблеткаларын 10—15 таблетканы 10 литр азы бир кочал ишти суугa эзилдиргеш, ижер суг ышкаш кылдыр суггарар азы суг ижер савааларынга кудуп бээр.

Чайгы үеде хөлегете кадырган терек, тал, шарлан будуктарының бүрүзүн чип турар сигеля-биле кады каап бээр, ол ышкаш шиви, хады, пөш бүрүзүнден кылган хандыны хураганнарның ажер суунга 2-деп 5 литр чедир холуп бээр, ол хандыны малчын бүрүзү мындыг арга-биле белеткеп ап болур. Бир кг шивиниң (пөш, хады) бүрүзүн 10 литр изиг суугa 3—5 минута хире супкаш, ол сугну сыскап төпкеш (чүге дээрге ол будуктарда, бүрүлерде эфирлиг үстер бар, олар чаш малдың ижин-шөйүндүзүнге хоралыг), оон соонда ол-ла хире хайнып турар изиг сугну куткаш 10—12 шак иштинде аскы хаалгыг ыяш азы ак демир савага тургузуптар.

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунда Тыва АССРниң алдарлыг малчыны Ондар Шаравиниң чаш хураганнарны үстүнде көргенивис аарыгдан канчаар камгалап ап турарының дуржулгазы солун. Ондар Шаравии хой оолдаашкынының мурнунда теректиң, шарланың шандалыг, чүктүг будуктарын белеткеп алыр, чаш хураганнарны чемге кире бээрге (сиген чиптер апаарга) будуктарны шандалаап чүктүг чоңагайлары-биле кады кончуг нарын кылдыр хээндектеп кыргаап чарба, сула каап бээр деспилерге уруп каар, хураганнар ону кончуг сундугуп чиир. «Эмчилериниң баш бурунгаар эмнеп тараапы-биле кады бодумнуң «эмнээричин» (ол-ла хээндектеп каан шандаларны бээрин ынча дээри ол) ажыглап тургаш, кадарган хоюмнуң чаш хураганнарын менди ап турар мен» деп, алдарлыг малчын чугаалап олуурар.

Совет эртемниң чедишкиннерин, мурнакчы дуржулгаларны ажыглап тургаш, зооветеринарлыг чурумнарны сагывышаан, чаш малдың янзы-бүрү аарыглардан хораар чоруун болдурбазы чугула сорулга болур.

Б. МОНГУШ,
мал эмчизи.

ХАРЫЛЗААЧЫЛАРДА

Найысылалдың харылзаа белдириниң ажылдакчылары тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында планныг даалгаларын болгаш алган социалистиг хүлээлгелерин чедишкининг күүседир дээш күжениишкининг ажылдап турар. Коллектив он айларның орулга киирип алыр планын 101,2 хуу күүсеткен, бүдүрүлгениң орулгалыы 106,6 хуу болган.

Цехтер, участоктар, салбырлар аразынга социалистиг чарышты организастап, оон түңнелин ей-шаанда, айлап, кварталдап үндүрүп келген. Цехтер аразында чарышка страхование цеги тиилеңчи болган. Бо цех орулга планын он айларда 107,4 хуу боттандырган.

Чарыштың ийиги черин радиожудулга черининг коллективи эзлээн. Тариф ёзугаар орулга планын 103,2, күш-ажылдың бүдүрүчүлүүн 106,2 хуу боттандырган.

Харылзаа салбырларындан эң дээре көргүзүгнү 8-ки харылзаа салбыры чедип алган. Оон ыңай 4, 7, 9 дугаар салбырлар база эки ажылдаан. Эштер П. Я. Маркин, П. Я. Кирпичева удуртқан 7 болгаш 8 дугаар салбырларны хоорайның харылзаа белдириниң Хүндүлел самбыразынга киирген. Чарышка тиилеңчи болган тус-тус мурнакчылар эвээш эвес.

Д. ЕНДАН.

Парлаттынмаан чагааның изи-биле

ШИИТПИРНИ ХҮЛЭЭП АЛГАН

Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» колхозунуң төвүнде эмнелге салбыры мурнуку чылдарда тускай аптекалыг турганындан эмчилерниң ажылдаарынга, кожазы Терлиг-Хая суурнуң ажылчыннарынга болгаш колхозчуларга дыка таарымчалыг турган. Бо чылдың апрельде аптека эргелекчилеп турган тускай эртемниг кижи оскээр кожуп чоруткан соонда аптека үргүлүү шоочалыг турар апарган деп, Ю. Күнжеп бижээн.

Аптека эргелелинче бистиң чоруткан бижинивиске хамаарыштыр аптекалар четкизиниң начальниги эш Ооржактың бижээни болза:

Аппараттың хуралынга автонуң чагаазын чугаалашкан. Тускай эртемниг кижи тывылбайн турарындан Баян-Қол суурда аптеканың ажылдавайн турары шын. Кижи тыптыры билек-ле ол черже ону чорудар деп шиитпирни хүлээп алган.

ДЕЛЕГЕЙ БӨ ХҮННЕРДЕ

ИЙИ МЕРГЕЖИЛДИГ КИЖИ

Сарыг-Тал шынаазы. Мал чеминиң белеткелиниң изиг түлүк үези. «Тергиин эки ажылдан турар оолдар» деп, бригадириң мактаан механизаторларының аразында өске эштеринден арай кысказымаар, боду шевергин, хүреҥ шырайлыг, чүгүртүленнээш характырлыг, шимченгир оол ылгалып көстүр турган. «Тес-Хем» совхозтуң мурнакчы трактористериниң бирээзи Балзанай Доржуну баштай көргеним ол чүве.

Оон бээр алды чыл ашкан. Ам оон ады— мурнакчы киномеханиктериң аразында...

Доржу өөреникчи тургаш, кинолаврынга дыка-да ынак чораан. Уруглар кинозун эрттирбес. Оолга чоорту мындыг бодал төрүттүнген: «Киномеханик кижи магалыг-ла-дыр, кино бүрүзүн көөр. Мен механик болу берзимзе...»

Сес класс дооскан соонда, кайнаар баарыл деп айтырыгга харыы хемертен тывылган. Совхозта трактористер курузу ажылдап эгелээн. Кежээки школ база бар. Доржу 1963 чылда тракторист болу берген.

Ол мергежидинге Доржу беш чыл ажылдаан. Кошкактарның санынга кирип көрбээн. Харын кызымак ажылы дээш хүндүлел бижик-биле каш удаа шаҥнаткан. Ынчалза-даа баштайгы күзелиндеги база катап эглип келген.

— Бир катап совхоз директорунга билдиришкин чедире бердим эвеспе — деп, Доржу чугаалады. Кызылче, киномеханиктер курузунче өөредип чорударын дилээним ол. Директор чөпшээрешпес болду бе деп сезингеним хей болду. Совхозтан өөредип чоруткан дугайында бижик кылып берген.

Ол мергежилге сонуургалдыг болганындан аныяк эрге өөредилгенин «беш айы биле» диртпейн эрткен. Чугула билиглерни ол улуг бергедээшки чокка шингээдип ап турган. Курсту дооскан соонда, Доржу төрээн сууру — Берт-Даргa улуг киномеханик боон ажылдай берген. Ол ам-даа ында ажылдавышаан. Ниитилелге ажыктыг ажыл кылып келгенинден бээр ам он чыл чедип турар: бежи тракторист, бежи — киномеханик.

— Баштай ажылдап турганымны ам сактырга каттырыпчыг турган—дээш, Балзанай хүдүмзүдүг—Кино кидин түлүк үнүп турда, бир-ле үреливишкин болур. Көрүкчүлер хыйланып эгелээр. Ындыгдала деваадеп турган кижи мырыцай алагын каар... Кино үндүреринге баш бурунгаар бедеткеннп албас турган-дыр мей ийин. Оода чадаарда ынчан дүн-хүнде үзүктел чок кывар сайгылгаанныг эвес.

Аныяк механикти хөлзедип турган бир чүве— улустуң киногa эвээш кээри турган. Оон ажылга мергежип чадап турганының бир чылдагааны бар боол чадавас. Оон ынай ол кино пропагандазын чорутпайн турган. Баштайгы чылда киномеханик анда берген планны күүседип шыдавааан.

Ынчалза-даа оолдуң холу салдынмаан. Кино механигни болуксап чораан күзелин чедип алгаш, ам кээп дүжүп бээр бе? Районнуң кино четкизининң ажылдакчыларының, хоочун эш-өөрүң дузазы өйшаанда келген. Үрелиишкиннерин ол эдип өөренп берген. Кино тайылбырлаар активтер тургузуп алган, олар кино мурнунда ам болур ийикпе, азы дараазында кээр кинонуң утказын улуска чугаалап бээр апарган. Билеттерни организацияларга барып садыглаарын организастаан. Кино чарлалын көрүштүг бижиирин база чедип алган. Чоорту Культура бажыңынга көрүкчүлер сынмастай бээр апарган. Ам Доржунуң ады дээре дээн киномеханиктернин-биле катай адаттынар болу берген.

1969 чылдан бээр Берт-Даргың кино көргүзер чери планын үргүлчү күүседип келгени — механиктиң мергежилиниң бедээнининң херечизи. Бо чылдың тос айларында чыл планы күүсеттинге берген, киномеханик ам келир чылдың үлүүнде ажылдап турар. Эки түннелдерде оон эжиниң улуг салышкыны бар дээрзин демделзе чогуур. Оон адын — Сиилиимаа Доржу дээр.

Эрткен чылын Доржу Балзанай облпрофчөвүлелдиң болгаш республиканың кинофикация эргелелиниң Хүндүлел бижин-биле шаҥнаткан.

Доржу Квадырович Балзанай — аныяк коммунист. Совхозта «Чаштанчы» деп хана солуннуң редколлегия кежигүнү. Чоокта чаа эртхен партиянын отчёт-сонгулдалыг хуралынга оны партия эге организациязының секретарынын орлакчызынга сонгаан. Бо бүгү аныяк коммунистиң төлептинин, эш-өөрүнүң талазындан апаа бүзүрелиг илередип турар. Ийи мергежилдиң мурнакчызы ам кинотехникузунга өөренип киреринге белеткенип турар.

А. ДЕМБРЕЛЬ,
«Шынын» корр.

ДЕҢЗИ КАРАА

«Күш-ажылдың хөстүүз» совхозтуң малчыны Дамба Монгуштуң ажыл-ажы деңзи караандан көстүп турар. Оон колынында 1971 чылда төрүттүнген чүс ажыг аныяк шарыжыктар турар. Оларның баш бүрүзүнүң хонукта немелде деңзизи 650—670 грамм чедип турар.

Малчын күрүнеге дужаар шарыларны бодунуу-биле демдектеп алган. Оон чугаазы-биле алырга, күрүнеге садар шары бүрүзүнүң дириг деңзизи 330 килограммдан ыяп-ла өрү болур.

Малчының ажыл-ажын совхозтуң дирекция чери, партком, профэвилелдиң ажылчын комитеди бедии-биле үнелеп, аңаа хүндүлел бижиктерин, өртектиг үүлдер-биле шаҥналдарны каш удаа тыпсып келген. Ажылының түннели деңзи караандан көстүр малчын УАДЧ-ниң киржикчизи

М. БИЧЕ-ООЛ.

НЕГЭЭР ҮЕ КЕЛГЕН

Тес-Хем районнуң харылзаа белдири (начальниги эш Дончун) чоңга бараан болур хүлээлгезин четпес күүседип турар. Маңаа чижек кылдыр Ак-Эрикте харылзаа салбырының ажылын допчу көргүзер болдум.

Улуг-Күзеп сүт-бараан фермазынга телефон, радио удазыны төөрү дээш, ам ийи чыл чадаткан. 1972 чылда кылган автоматтыг телефон точкалары үргүлчү үрелир. Радиога септелге болбаан, шугум удазыннары үзүк, точкалары үреликс, дынналбас. Ону септээрин аазааш, херек кырында күүсетпес.

Почта тарадылгазы, ылаҥгыя бригада, ферма болгаш малчыннарже- онза багай. Парлалга чагыдылгазы алачайгаар байдалда. Бо дугайын ында ажылдап турар эш Ямаранзадан негээр үе келген.

Д. ШИМИТ.

ДЕЛЕГЕЙ СОЛУННАРЫ ЧҮНҮ БИЖИП ТУРАРЫЛ

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежневтиң Индия Республикага албан ужурунда аян-чоруунга холбашкан үүлдерни даштыкы солуннар калбаа-биле бижиптиваан. Солуннар совет-индий найыралдыг харылзаалар-ны калбартыр, СЭКП-нин XXIV съезтизинин хүлээп алганы Тайбын программазын боттандырып чорудар талазы-биле эш Л. И. Брежневтиң ажыл-чорудулгазын СЭКП ТК-ның Политбюрозу, ССРЭ-нин Дээди Советинин Президиумуу болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлели долузу-биле үүлдүгүнүп, хүлээп көргевинин дугайын калбаа-биле бижип турар.

СЭКП ТК-ның Чиигине секретарының аян-чоруунун үезинде ат салган документилерин чугула ужурлузазының дугайын индий солуннар бижээш, Индия биле ССРЭ-нин аразында кады ажылдажылганы ол чурттарның улустарының эрге-ажыктары дээш шынчы демиселдиң боттуг үлегер-чижээ совет-индий талаларының аразында харылзаалар ол болурун бистер үнелеп көрүп турар бис деп, СЭТА-ның корреспондентизин-биле беседазынга индий парламентинин баштыны Г. С. Дхиллон чугаалаан.

СЭКП ТК-ның Чиигине секретарының соруг киирикчи, тодаргай чугаазы кижи бүрүзүнүң үгаан-сагыжынга үттүндүрбас кылдыр арткан.

Тайбын, найыралы болгаш кады ажылдажылга дугайында Керээни ёзугаар бистиң ийи чурттуң аразынга найыралыг харылзаа бистиң чурттарның шылгарангай удуртукчулары —Л. И. Брежнев биле И. Гандинин ат салган документилеринге үндезилээш, моон соңгаар улам сайзыраар деп, Г. С. Дхиллон уламчылап чугаалаан. Л. И. Брежневтин биске кээп чорааны индий-совет найыралды улам ханылаткан болгаш бистиң чурттарның амыдыралынга ол төөгүлүг болуушкун бүгү чер кырынга тайбыңны болгаш бурунгаар дешилгени идегелдиг хандырарынга идиг болган.

Л. И. Брежневтин Индияга турганының үезинде ат салган дугуржулгалары Индияның экономиказын дүрген быжыдарынга, оон үлетпүр талазы-биле дүрген хөгжүүрүнге дыка дузалыг болур деп, планнаашкын министерствозукун күрүне министри Мохан Дхариа чугаалаан. Экономика талазы-биле Совет Эвилелинин дузаламчызы кыига-даа төдаргай билдингир болгаш оон түннели дыка үре-түннелдиг боол турар. Амгы үеде бистиң ийи чурттарның аразында кады ажылдажылга улам экижээҥ болгаш Л. И. Брежнев биле И. Гандинин аразынга чугаалажышкынныар соонда ол улам-на калбарар дээрзи билдингир.

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежневтин Индияга келгени — тайбын кожа-хелбээ догуннаашкывының болгаш чурттар аразынга кады ажылдажылгазының төөгүдүг болуушкуну болган деп, парламентинин депутады, коммунист Хирен Мукерджи СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан. Делиге болган чугаалажышкыннарның түннели болгаш талаларның хөй-хөй айтырыглар талазы-биле чангыс аай бодалдыы бистиң ийи чурттуң аразынга найыралдыг харылзааларны улам ханыладып болурунуң аргаларын илереткен деп, ол чугаалаан.

Капитал чурттарында аҥгы демисели

Капиталистиг чурттарның ажылчы чоннары боттарының амыдыралга чугула эрге-ажыктары дээш демиселге үүрээлеҥин сырый каттыштырып турар.

Франциянның цемент үлетпүрүнүң ажылчыннарының ажыл соксадыры ам үш неделя дургузунда үргүлчүлел келген. Үк ажыл соксадышкынын чурттуң профэвилел каттыжышкыннарының кыйгырыын ёзугаар эрттирип турар. Ажылчыннар ажыл төлевирин улгаттырарын, ажылдаарының байдалын болгаш социал хайдырылганы экижидерин негеп турар. Чуртта бүдүрүп турар цементинин 70 ажыг хуузун бүдүрүп үндүрүп турар бүдүрүлге черлериниң ажылдаарын соксаткан.

Ажылдан үндүрткен эштерин ажылга катап киирерин, кылыр ажылдыг турарының магадылалын бээрин болгаш ажыл төлевирин улгаттырарын негээш, «Ларусс» типографияның француз ажылчыннары барых бүдүн чартык ай дургузунда ажыл соксадып келген.

Ажыл соксадыр шимчээшкин Испанияда калбарып турар. Астуриниң казыкчы 10 муң ажыг ажылчыннары ажыл соксады бээрге, чуртта эң улуг хөмүр-даш бассейни «Уностуң» хөй-хөй шахталарынга хөмүр-даш казарын соксаткан. Ажыл соксадыры чурттуң үлетпүрүниң эң улуг төвү—Барселонаның база Гипускоа болгаш Наварра можуларының бүдүрүлге черлеринде нептерей берген. Испанияның ажылчы чоннары боттарының материалдыг байдалын болгаш ажылдаарының байдалын экижидерин негээн.

Нью-Йорктуң балыкчы далай өртээлиниң чүүк чүдүрүкчүлери ажылдаарын соксатканын чарлаан. АКШ-та өртектер улгадыры соксавайн турар болганда, ажыл төлевирин база улгаттырарының дугайында ол ажылчыннарның негелдезин чаа күш-ажыл кереэзинге киирериниң бүдүрүлге ээлери ойталай бээрге, пролетариаттың демисел чорударының шылгаттынган аргазын үк ажылчыннар ажыглаан.

Бүгү Японияга күрүнеиин албан-хаакчыларының болгаш хоорайларның бүдүрүлге, албан черлериниң ажылдакчыларының ажыл соксадырының күчүлүг чалгыы хөлзеп үнген. Өртектер аажок улгадып турар болганда ажыл төлевирин база улгаттырар, ажылдаарының байдалын экижидер дугайында негелдени деткээш, демир-орукчулар ажылдаарын бир хонук дургузунда соксаткан болгаш, ол демиселди баштап үнген. Оларны чурттуң хоорай транспортунуң ажылдакчылары база башкылар, харылзаачылар, почтачылаар болгаш оон-даа өскелер калбаа-биле негеп турар.

(СЭТА).

Социализм чурттарында

ЧИГ-ЭТ БААЗАЗЫН ХИМИЖИДИП ТУРАР

СОФИЯ. Болгария пос-таавы үлетпүрүн хөгжүдериниң перспективтиг планын төлевилеп үндүрген. 1980 чылда дүктен аргып бүдүрер пөстү 165 хуу, бүдүрер торгуну — 180 хуу, трикотажты — ийиден ажыг катап көвүдедир кылдыр үк планда айыткан. Пос-таавы үлетпүрүн, ынчалдыр шалыпкын хөгжүдери чурттуң чонунуң бараан садыг алыр аргалыының улгатканыбиле, оон амыдырал деңнелиниң бедээни-биле холбашкан.

Пос-таавы үлетпүрүнүң чигэт хереглелин хандырар дээш БУР-да кылымал таавы бүдүрериниң күчүлүг баазазын Видин. Ямбол хоорайларда, Свиштовтуң химия комбинадында тудуп тургузуп турар. Пос-таавы үлетпүрүнүң чиг-эт баазазын химижидериниң түннелинде синтетээн таавыдан пөс, трикотаж, хевистер бүдүрери орайчок көвүдээр.

АК СЕТКИЛДИГ АЖЫЛДААНЫНЫҢ ШАҢНАЛЫ

ГАВАНА. Кубаның 150 муң ажыл-ишчизи бо чылын чайгы шөлээзин чурттуң дыштанылга бажыңнарынга Кубаның ажылчы чоннарының профтөвүнүң путёвкаларын ёзугаар эрттирген.

Ажылчын, албан-хаакчыларның пенсионерлер биле аныяктарның бүрүн ажыктыг дыштанырыынче күрүне доктаамал сагыш салып турар. Чурттуң бүгү можуларынга чаа-чаа дыштанылга бажыңнарын, санаторийлерин, туристи төптерни, пионерлеринің болгаш студентилериниң лагерьлерин чылдың-на тудуп, оларның эргилерин чаартып турар.

Чижээ, Ольгин хоорайның чоок-кавызында (Орьенте можу) туристи улуг комплексти тудуп эгелээн. Анаа мотель, ресторан, бассейн болгаш спорт шөлү турар. Ону ажыглаага киирерге үлетпүрүлүг, чоокаргыйлыг ол девискээринин ажыл-ишчилери шөлээ дыштанылгазын чылдың-на эки эртирип болур аргалыг болур.

ЗАВОД ЮБИЛЕЙИ

БЕЛГРАД. Югославияның Светозарово хоорайда эң улуг кабель заводу бодумун 25 чыл оюн демделеп турар.

Завод калбак ассортиментилиг 100 муң тонна хире кабель база электри дамчыдыкчыларын чылдың-на бүдүрүп үндүрүп турар болгаш барык бүрүнү-биле ада-чурттуң чиг-эдин ажыглап ажылдап турар.

Чаа дериглер болгаш ажылдаарының мурнакчы аргаларын ажыглап турары, бүдүрүлгенинг улуг дуржулгазын чедип алган, бедик мергежилдиг ажылчыннар заводтуң продукциязының бедик чынарлыг болурун хандырып турар. Ук продукцияның чартыктан хөй кезиин 80 чуртка, оон-иштинде Совет Эвилелинге болгаш ӘДЧ кежигүннерге чурттарга чорудуп берип турар. Югославияның даштыкы чурттарга садар барааннарының 3 хуузун ол завод бүдүрүп турар. Светозарово заводунуң коллективи телефон кабельдерин болгаш демир-оруктарны электрижидеринге ажыглаар электри дамчыдыкчыларын бүдүрүп үндүрериин улам көвүдедир кол соруглалыг.

(СЭТА-ның корр.).

АЖЫЛЧЫ ЧОННУҢ БАЙДАЛЫ ДОРАЙТАП ТУРАР

Эртин турар 1973 чылдың түннелдерин капиталистиг чурттарның экономистериниң үндүрген хире чергези-биле оларның солуннары биле журналдарының арыннарынга акша үнезининң кудулааны, эргежок чугула барааннар өртектериниң аартааны, оттулар чүүл кризизи, сан-хөө бергедээшкиннери, бүдүрүүшкүннүң эвээжээни деп сөстер шокараңайдыр көстүп турар апарган. Ындыг турда, капиталдың эң улуг чурттарында экономиканың кризистиг болуушкуннары ажыл-иштиң берге чымыштыының улгадып, хоорай, көдээнин ажыл-ишчилериниң мөлүдериниң күштелип, амыдырал деңнелиниң кудулаары-биле капсырлажып турар.

Делегейниң капиталистиг эң улуг күрүнези—АКШ-та аҥчыменнің кол продуктуларының өртектери бо чылын ортумаабиле 30 хуу аартаан деп, ол чурттуң көдээ ажыл-агый министерствозу мындаа чаа дыңнаткан.

Ажылчы чоннар ындыг берге айтырыгларга чер бөмбүрээҥнин оон өске бир талазында— Японияда база таваржып турар. Чазактың албан черлериниң дыңнаткан барымдааларын ёзугаар алырга, аңаа барааннар өртектериниң аартаары сөөлгү 20 ажыг чыл дургузунда туган улуг хемчээлдиг болурунга деткеп.

Франциянның бүгү ниити күш-ажыл конфедерациязы болгаш демократтыг күш-ажыл конфедерациязы — эң улуг профэвилел каттыжышкынынарының удуртулгазы-биле Францияның ажылчы чоннары «Өртектер улгадырын соксаттырар» лозунгну национал демисел хүнүн эрттирген. Неделя бүрүде үнер «Пуэн» журналдың хереченлеп турарын ёзугаар алырга, бо чылын чуртка өртектер улгадыры 12 хуу хемчээлдиг болур. Аҥаш-чем продуктуларының өртектери кедергей улгадып турар. Франция акша үнезинин кудулаар талазы-биле капиталистиг делегейге бир черлериҥ бирээзин алырынга чедип турар деп, ол чурттуң экономистери демделеп турар.

Данияга аҥш-чем болганы калбак хереглел барааннарының өртектери сөөлгү чыл дургузунда 10 хуудан ажыр аартаан.

Оон-даа сагышсырангыг мындыг бир дыңнадыг база бар. Ниити рынокчуң тос чуртунда бүдүрүүшкүн байдалының дорайтаанының уламындан кылыр ажыл-иш тыпластааннарның саны ийи катап, келир чылын ол чурттарга өртектер база ийи катап улгатканы туруп болур деп, ниити рынокчуң комиссиязы Брюссельге хуралдаан соонда медеглээн. Оон чылдагааны энергетика кризизиниң узамыжканы боол турар.

(СЭТА).

Герман Демократтыг Республиканың найысылалында ийи кудумчуну шылгарангай чили патриоттарның аттары-биле — Сальвадор Альенде болгаш Пабло Неруда кудумчузу деп адаан. Кудумчуларга оларның адын тыпсыры-биле чергелештир Улусчу чангыс эптин чазаанын Чилиге эрге-чагырганы холга алганын демделеп, ол чурттуң улузунга эп-сеткил каттыштырылгазын илереткен митингиге мун-муң берличилер чыылганнар.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

ДЕМНИГ ИШТИҢ АЧЫЗЫНДА

Чыл планын күүседипкен

Хоорай дүнеки шуглаандан чаа-ла адырлып, дээрде ийи-чаңгыс сылдыстар ам-даа читкелекте Кызылдың база бир улут дээн бүдүрүлге черлериниң бирээзи — автосептелге заводунга чеде бердим. Херимден үнүп-кирген машиналар, эртип-дүшкен кижилер демниг иштиң ыында шагдаа эгелей бергенни херегледи.

Заводта чыл планын күүседипкен, ам келир 1974 чылдың үлүүнде ажылдап турар бригадаларның саны өзүп тура. Хамыкты мурчай ноябрь 15-те автобустар септээр слесарьлар бригадазы (бригадири К. Кукарин) чыл планын бүдүн чартык ай бурунгаар күүседипкен. Ынчангаш бо бригаданың кежигүннери заводта цехтер, бригадалар аразында чыл планын хуусаа бетинде күүседир талазы-биле калбарган социалистиг чарыштың тиилекчизи болган.

Каш-ла хонук бурунгаар — ноябрь 20-де кукаринчилерниң кожалары — коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Виктор Юльевич Фурсининиң удуртканы автомашиналар күзовтары кылыр бригада база чыл планын хуусаа бетинде күүсеткенин медеглээн. Бо талазы-биле байыр чедириишкинниң чылыг сөстери, чаа-чаа күш-ажылчы тиилелгелерни чедип алырының күзээшкиннери илереттинген стендиниң заводтуң девискээринче кирер кол эжиинде аскан. Ол стендиниң кырында улуг үжүктер-биле мынча деп бижээн: «Социалистиг чарыш дээрге— деңнелгелиг, чонга билдингир болгаш дээштиг болур ужурлуг!» Шынап-ла, социалистиг чарыш кижиниң хей-аът-кинер, чаа-чаа тиилелгелерже кыйгырар чүве болганда, заводтуң, түс-түс цехтериниң, бригадаларның алган социалистиг хүлээлгелерин ында тодаргай айыткан.

Ам чыл планын эң-не баштай күүседткен К. Кукариниң бригадазы-биле чарышты салган, оларның-биле барык дең-ге баскан, заводта база бир дээре дирткен автомашиналар күзовтары кылыр бригаданың ажыл-ижи-биле каксы-даа бол таныжаал. Бригада 4 кижи составтыг. Чыл дургузунда 400 күзовту кылыр хүлээлгезин алган. Тодаргайлаарга, бир кварталда-ла 100 күзовту бригада кылып белеткээр ужурлуг. Бригаданың коллективи соглээн созугун ёзугулга ээлери боол эрестиг ажылдааш, чыл планын хуусаа бетинде күүсеткеш, ам бо хүннерде пландан дашкаар продукциязыны берип эгелээннери ол. Ынчаарга бүдүрүп турар продукциянның шынарынга комиссия үргүлчү эки деп үнелелди берип келген.

Бодунуң хереэзиниг ёзугулг мастери болган бригадир Виктор Фурсин ам чаа-ла 30 харны чедир базып көрүүр аныяк кижи. Бригаданың 4 кежигүнниринің иштинден ол чаасказан чазаныкчының IV разрядын чедип алган. Бедик мергежил аңаа-ла келбес, кызымаккай күш-ажылдың ачызында чедип алдынар. В. Фурсин бо цехке ажылдаа-ла ам 11 чылдың нүүрүн көрүп бар чоруур. Аныяк кижини эрткен чылын өөрү боттарының бригадиринге томуйлап алганнар. Харыысалга ийи катап улгаткан. Ам чүгле хүүда бодунуң эвес, а бүгү бригаданың ажыл-ижи деэш сагыш салыр апаар. Ажыл-ишти билдилиг башкарып тургаш, Фурсин моон муриунда заводта база бир хожудап турган бригаданы мурнакчыларның одурүүнче киирип, бо чыл планын 1 ай 10 хонук бурунгаар күүседирин чедип ап шыдаан.

Ам бригадирге каш сөс:

— Бригадавыстың күш-ажылчы чеднишкини кижи бүгүдезининг карак кызыл ижинден, бот-бодунга деткимчезинден чедип алдынганын айытса чогуур. Хүүда кижи бүрүзү ажыл дээш ээ-харыысалгазын бедин-биле медереп билиринден аңгыда, бот-боттарынга дузалажыры улуг рольду ойнап турар. Кайда-ла күш херек болдур кайывыс-даа орта баарын чажам дивес. А бир чамдыкта ажылывыстың кандыг бир кезээнге дөртээлээндаа туруптар бис. Ындыг болганда ол, бо кезекти чүгле ол кижи кылыр деп ажыл-иште ыдыг хуваалда барык чок. Тутканын кылыр оолдар болбас ийикпе. Цехте бар станоктарның кайызынга-даа ажылдап билирлер. Деминг күш-ажылывыстың ачызында бо чылын 400 күзов кылыр планывысты ноябрь 20-де чедиишкинниг күүседкеш, ам чыл тончүзүнге чедир пландан дашкаар 50 күзов кылыр соруланы мурнувуста салган ажылдап тур бис.

Пландан дашкаар кылдынган баштайгы күзовтуң ам барык дооступ турары бо. Ам чүгле үүрмек ажылдарның артканын көрүп тур силер. Болар дээрге бистиң бригадавыстың мурнакчы чазаныкчылары Иван Иванович Лизунов, Геннадий Фурсин оларлыр. (ЧУРУКТА: солагай талазындан оң талазынче). Иван Иванович бо бүдүрүлгенинг ылаҥгыя бистиң цехтиң хоочун ажылчыңарының бирээзи. Ол аныяк өскенге байлак арга-дужулгазын дамчыдарындан чажам дивес. Геннадий-биле бистиң эң-не хеймеривис бир чыл бурунгаар шериг албанындан халажып келген база бир Геннадий Корванев олар боттарын Иван Ивановичиниң өөреникчилерн деп санаарлар.

Бригадир чугаазын доозарга оон айтырдым:

— Ынчаарга чагыкчыларыңар кымнарыл?

— Бүгү Тыва. Тодаргайлап чугаалаарга, республиканың кайы-даа булуңнарынан киргеп чагыгларны хүлээп ап турар бис. Чамдыкта Хакас автономнуг областтың биске чоок чыдар хоорай, суурдарындан безин чагыглар келгилээр боор тур. Ынчангаш чагыгларны өй-шаанда болгаш бедик шымарлыг күүседир дээш күжүвүстү салып турар бис.

— Сөөлгү айтырыг. Күзов кылганындан арткан материалды канчаар ажыглап турар силер?

— Арткан материалдың чаңгызының-даа халас барбайн турарын чугаалап каары чугула. Олардан Кызылдың түүйбу заводунга түүйбу салып күргадыр үлүгүргелерни болгаш автомашиналарга түүйбу чүдүреринге хереглеттинер херекселдерни белеткеп берип турар бис. Бо талазыбиле тускай план чок-даа болза ол херектиг чүүлдерни кылып турар бис.

Ажыл-ишчи бригада-биле байырлашкаш, аъттанып чорупп турувуста, даштыыртан цех иштинче маңгы кинр дажыглаан автокарның хоомейи, электри станоктарның даажы, кижилерниң чугаасооду бир кылдыр каттыжып, чаңгыс деминг ажыл-ишти хереченлеп чыдып калды.

С. МОНГАЛ,
А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

НАЦИОНАЛ ОКРУГТАРДАН МЕДЭЭЛЕР

ЭВЕНКИЯНЫҢ БАЙЛАКТАРЫ

Исланд шпадынга, графитке, демир рудазынга, хөмүр-дашка болгаш Эвенкиядан тыпкан еске-даа казымал байлактарга газ база немешкен. Чоокта чаа Куюмба суурнуң чоогунга Семён Степановтуң бригадазының өрүмнеп үттээн черинден күүүлүг фонтан аттыгып үнген. Ол хонукта 200 муң хире кубометр газты ажыглалга бээр.

«Красноярскнефтегазразведка» трестиң Эвенкиада ажылдап турар тускай эртемниглери ол газтыг черден келир үеде нефть база тыптыр деп санап турар.

(СЭТА-ның корр.).

Эвенки национал округ.

НЕФТЬ ШЫГЖАМЫРЛАРЫНЧЕ КӨВҮРҮГ

№ 15 көвүрүг отрядының эптекчилер болгаш бетончулар бригадалары Обьту кежилген көвүрүг тудуунда чеднишкинниг ажылдап турар. Ол көвүрүг бүгү-эвилелдиң шазыпчы тудуу Тюмень-Сургут-Нижневартовск демир орууңда эң-не нарын тудугларның бирээзи.

Бедик черге ажылдаар бригада Алексей Лавриненконуң удуртулгазы-биле көвүрүг кезектерин эптээриниң депшилгелиг аргазын ажыглап турар. Ол арганың ачызында ажылды кылыр үезин ийи ай чедир кызырган. Чижээ, 55 тонна деңзилиг панельди 4 эвлчег дургузунда нормадан ийи катап дүрген эптээн.

Көвүрүг кезектерни эптеп кылыры дүн, хүн чок үргүлүлеп турар. Келир чылдың марттың төнчүзүнде хем кырында чаа оруқ-биле баштайгы поезд эртер ужурлуг деп ындыг хүлээлгени көвүрүг тудугчулары алган.

(СЭТА-ның корр.).

Ханты-Мансий национал округ.

АНЫЯКТАРНЫҢ ЭГЕЛЭЭШКИНИ

Ким хөй кадарарыл деп айтырыг Агинск Бурят национал округтуң удуртукчуларын чыл келген тудум улам хөлзедип турар, ол округтуң девискээринде миллион баш хөй ээтап чоруур. Улуг назылыглар пенсиялап дыштаны бээрге, аныяктар хөй ажылычга шоолуг хөөн чок келир. Бо үениң техниказы-биле чепсеглеттинген хову ажылын олар аажок сонуургаар боор-дур.

Цокто-Хангильск ортумак школаның он доозукчузу хөй ажылынга кады ажылдаар, комсомолчу-аныяктар бригадазын тургузар деп шиитпирлээн. Партияның XXII съездиан аттыг колхозтуң баштаар чери болгаш партбюрозу аныяктарның эгелээшкинин ынчыбиле деткээш, ажылдаарынга эргежок чугула бүгү байдалдарны тургузуп берген.

Аныяктар кады чурттап, ажыллап турар, оларны өредир удуртукчузунга дуржулгалыг хойжу Лодон Шойдоковту томуйлаан. Бригадага яйи муң үш чүс хойну, одарладыр черлерин, яйи тракторну база ол ышкаш «Москвич» деп чиик автомашинаны быжыглаан. Бригада кежигүннеринге ажылдаарда кедер тускай хептерни болгаш дыштанырда кедер каас хептерни тапып даараткан. Бригада кежигүннериниң чурттап турары чаа вагончугаштарында телевизор, хөгжүм херекселдери бар.

Аныяктарның эгелээшкинин округтуң өске-даа ажыл-агыйларында ажок детпип турар, ол ажыл-агыйларда база ындыг бригадаларны тургускулаан.

А. Рабдано.

Агинск Бурят национал округ.

ТУНДРАНЫҢ ЧАА ТУДУГЛАРЫ

Ыраккы соңгу үүкте Тазовский суурга чоокта чаа «Заполярный» деп чаа магазин ажыттынган. Ында янзы-бүрү барааннар эмгежок, чагыглар столу ажылдап турар. Дыка хөй садып алыкчылар, ооң иштинде Тундранын чоок-кавызындан келгеннер «Заполярныйдан», суурнуң өске-даа магазинперинден, делгем универмагдан сагыш-сеткилиниг таажыр барааннарны садып ап турар апарган.

Ямало-Ненец национал округтуң эң-не соңгу үүгүнде район —Тазовский район дүрген хөгжүп, чаагайжып турар. Чоокта чаа дыка хөй суурларның чаа тудугларында кылыр ажылдар доозулган. Чижээ, Соңгу Доштуг океанның кыдынында турар Гыдага ол черниң школа-интернадының өөреникчилери чемненир столовая ажыттынган. География карталарында ам-даа демдеглеттинмээн Газ-Сале суурга волейбол болгаш баскетбол шөлдерлиг, дүштарлыг улуг спорт залының тудуу доозулган. Заполяр Тундразында газ бар черлерни шинчилеп тывар геологтар ол суурда чурттап турар. Эрте-бурунгу Ямалда бойдус газының курлавырдары бар элээн каш черлерни тыпкан.

П. Рябов.

(СЭТА-ның корр.).

Ямало-Ненец национал округ.

ТУСКАЙ ЭРТЕМНИГЛЕР БЕЛЕТКЕЛИ

Усть-Ордынскиниң № 11 көдээ профессионал-техниктиг училищезинге өөредир сургуулдарның баштайгы чылдазы эгелээн. Ол училище мелиорация ажылдары кылыр механизатор кадрларны — бульдозер, скрепер, грейдер, экскаватор машинистерни, чер өрүмнеп үттээр мастерларни болгаш өске-даа тускай эртемниглерни белеткээр.

Усть-Ордынск Бурят национал округтуң төвүнге чаа училищеңи ажытканы таварылга эвес. Округтуң девискээринде болгаш Ангара биле Лена хемнериң аразында турар кожа районнарда шыктар болгаш одаглар сутпалырар, тулаалар кургадыр талазы-биле улуг ажылдарны чорудуп турар. Чаа черлер шинчээдир трестериң көжүп чоруур механизастаттынган колонналарды, колхозтар болгаш совхозтар гидромелиорацияга техниказын билир кадрларны кончуг хереглеп турар.

Усть-Ордынский суурнуң мурнуу-барыын талакы кыдында чаа үүлишеңиң өөредилге-бүдүрүлге бажыңнарының комплекизинниң тудуу доосту берген. Ында өөредилге-административтиг корпус, мастерскаялар, беш каът общежитие, гараж бар.

Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарында бүрүттарның кол билир ажылы хөй ажылы турган, барык-ла эр кижи бүрүзү кадарчы чораан. Ам Байкал чоогунуң малчыннарының ажы-төлдерин бо үениң он-он нарын мергежилдерин чедип ап турар апарган. Көдээ ажыл-агыйның өөредилге черлериниң аңгыда, округтуң девискээринде башкы болгаш эмгэл училищелери ажылдап турар. Усть-Ордынск суурларының болгаш улустарының дыка хөй оолдар, кыстары Иркутскиниң, Улан-Удэниң, Новосибирскиниң, чурттуң ооң-даа өске хоорайларының дээди өөредилге черлериниде болгаш техникумнарында өөренип турарлар.

А. Гайдай,

(СЭТА-ның корр.).

Усть-Ордынск Бурят национал округ.

ТӨРЭЭН ДЫЛЫНДА

Тайганың Коми-Пермяк крайының улузу Октябрь революциязының мурнунда үжүк-бижии чок ужораан. Тоолдар болгаш ырлар бир кижиден өске кижиже, бир салгалдан өске салгалче дамчып келген. Совет эрге-чагырганың чылдарында ында ам боттарының төрээн дылынга бижиир чогаалчылар болгаш шүлүкчүлер бар апарган. Коми-пермяк авторларның чогаалдары округтуң девискээринден дашкаар черлерде безин билдингир, оларны Москвада, өскеда тода чечен дыл-биле чугаалап турар. Аннаның салымчолу Октябрьның социалистиг Улуг революциязының аныында чаа амыдыралдыг апарган коми-пермяк улустуң салым-чолу-биле сырый холбашкан. Коми-пермяк А. Хомяковаңың болгаш орус чекист А. Добрыниниң дугайында шүлүтделдерни чаңгыс чыындыга каттыштырганы база дыка таарымчалыг. Чогум-ва аңы-дүңма орус улустуң дузазының ачызында коми-пермяктар боттарының аскының-кежиин тыпканнар.

Округтуң чогаалчылары шүлүктериниге, шүлүтделдериге болгаш чогаалдарынга төөгүнүң чугула эргилделериниң үезинде чоңдуң амыдырал-чурттал-газын көргүскен. Бистиң үениң темазынга, чаа кижиниң хевирлеттинин турарынга улуг кичээнгейни салып турар.

А. Кипрянов,

(СЭТА-ның корр.).

Коми-Пермяк национал округ.

НАЦИОНАЛ БАЛЕТ

Езулал танцыларындан балетке чедир — ындыг оруқту Камчатканың бичии улустарының танцы ураи үүлү эртken. Ооң хөгжүлдезининг төөгүзүнге тураскаатkан концерт кежээзин Аңчы далай эриниде Коряк округтуң төвү Палана суурга эрттирген.

Соңгу үүктүң шаанда көшкүн чораан улустарының танцылары езулал танцызы болурундан ыңай сайзырааваан турган. Күүседикчилери куштарның болгаш аңнарның шимчээшкиниерим оттүнүп чораан. Совет эрге-чагырганың чылдарында бичии улустарның хореография уран чүүлү сценаже үнүп, күүселде культуразы өзүп, баштайгы национал балеттери тургустунуп келген.

Улустуң танцыларының эң дээре күүседикчилери башкы Т. П. Лукашкина биле шүлүкчү Г. Г. Поротов баштайгы коряк танцы ансамблиниң тургузукчулары болу берген.

Кежээге Тундра улустарының эрги шагдагы болгаш амгы үедеги танцыларын күүсеткен. Бот-тывынгыр ураи чүүлдүн Бүгү-россия фестивалының лауреады баштайгы коряк балетмейстер Сергей Кевветегин, уругларның хореография ансамбли «Каюю» («Ивижигеш»), коряк улустуң танцы ансамбли «Мэнго» күүселдениң бедик мергежилин көргүскеннер. Национал балеттерни тургускан ол ансамбль Камчатканың девискээринден дашкаар черлерде безин аажок сураггаан. Бот-тывынгыр артистер — балыкчыларның аңчыларның, ивижилериниң уругларының бистиң чурттувустуң дыка хөй хоорайларынга база ол ышкаш ГДР биле МАР-га, Парижке боттарының ураи үүлүн көргүзүп чорааннар.

М. ЖИЛИН,

СЭТА-ның корр.

Палана, Коряк национал округ.

УЭЛЕННИҢ ЧАА БЕЛЕКТЕРИ

Чурттуң эң-не чөөн үүгүнде суурнуң — Уэленниң чукот болгаш эскимос шеверлериниң кылган белектерин үүле бистиң чурттувуста эвес, харын даштыкы чурттарда база аажок хереглеп турар. Моржтуң ак азыындан кылган белектерни бедии-биле үнелээн.

Шаандан тура белек кылып ап турар материалдары-биле чергелештир Уэленниң шеверлери кят салып, ивн мыйыстарын, янзы-бүрү алгы-кештн база ажыглап турар апарган. Чаа белектерниң аразында — нерпа кежинден кылган онза хевиспчиштер, национал угулзалыг хаптар, бичии уругларның каас хептери бар.

Чаа белектерни кайгамчык уран шеверлер—Янку, Тынатваль, Гемауте Эмун болгаш өскелер-даа кылып турар.

Е. ДЕНИСОВ,

СЭТА-ның корр.

Анадырь, Чукот национал округ.

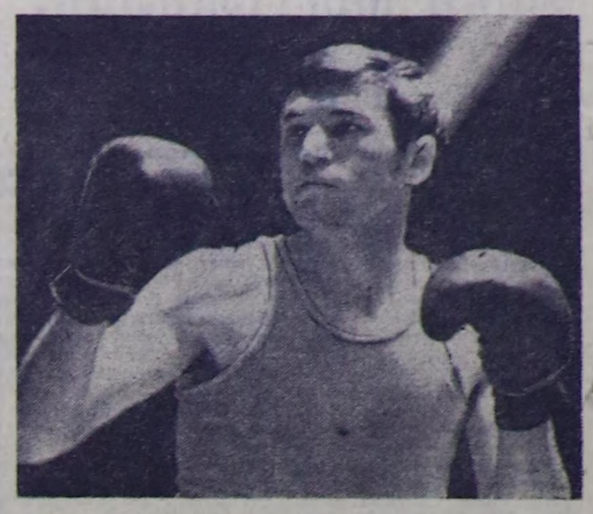

Вильнюсиа чурттуң 72 хоорайындан 194 атлет чеде бергеш бокс талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионнары болурунуң алдын медальдары дээш маргылдаага 179 тулчуушкунну эрттирген. Киржичилериң аразынга чурттуң 14 чемпиону, янзы-бүрү назы-харлыг улуг болгаш аныяк спортчуларның аразындан Европаның бирги черлери дээш маргылдааларга тиилеичилер болган чеди кижи бар турган. Бирги чер дээш маргылдаага(деңзи категорияларының аайы-биле) тиилеичилер болганнар: ереванчы Сурен Дурян, олимпиймни (дөрт катап) чемпион, Чебоксарыдан барган Валериан Соколов, Ждановтан барган Владимир Харченко, москвачы Анатолий Камнев, Волгоградтан Валерий Удовик, москвачы Александр Шипилов, Ждановтан барган Европа чемпиону Анатолий Климанов, москвачы Олег Коротаев болгаш Орсиидем барган Евгений Горстков.

ЧУРУКТА: ССРЭ-ниң чемпиону атты дөрт катап чедип алган, олимпиймни чемпион Валериан Соколов маргылдаа шелүнде.

Т. ЖЕБРАУСКАСТЫҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Болуушкун

ТАҢНЫЫЛ ЧОК ТУРДА...

Ноябрь 19. Он үш шак. Дүштеки чем үезин. Профессионалдыг өрт камгалалыныңг Кызылла отрядының ажылдакчылары база-ла дүштеп чоруп турган. Отрядка чүгле дежурнай таңныыл арткан. Ол үеде дүвүрээзинчиг медээ келген: хоорайның бир тудуг объектизинде өрт үнген. Дежурный таңныыл ынаар чорупкан.

Өрт машиналары чоруткаш, бир минута эрткенде, Садовая кудумчузунда 59 дугаар бажың өрттенип тур деп чаа дыңнадыг кирген. Дежурный диспетчериниң ынаар чорудар күрлавыры чүгле чолаачылар болган. Ийи машина чүгле чолаачылардыг ынаар баар ужурга таварышкан. Отрядтың харылзаа инженери Андрей Иванов дүштеп барчыткаш көөрге, машиналар өрт болган черже бар чыткан. Дораан бирээзин доктаатkаш, аңаа олурупкаш, кады чоруткан. Отрядтың командири Попов машинадан өртче команда чокка үнүпкенин билгеш, дүштеки темин катташ, оларның соонче чиик машина-биле база үнүпкен.

Өрт болган черге кээрге, ийи машинаның чолаачылары Федор Володин биле Сергей Гусев база инженер Иванов үжелээ бир машинаның хереселн-биле өртенип турган бажыңның өртүн өжүрүп киripкен болган. Бир чолаачы-биле ийилээ өске машинаның хереселин база өрт өжүрерине углаан. Ол хиреде-ле өрт белен аллыртыр хире чок, кладовкадан өөскээш, бажыңның бодуп хөме ап, ооң иштинче кирип эгелээн.

Отрядта салбыр командирн Александр Галактионов өртүү эскерип каап, аңаа маңнап келгеш, өөрүнге дузалажып кирипкен.

Байдалды өөрөнип көргеш, отряд командирн Попов өске черде өрт өжүрүп турган таңныыл-биле радио дамчыштыр харылзашкан. Таңныыл начальнигиниң илеткелин бзүгаар алырга, ында болган өрттү олар өжүрүп доозуп турар болган. Шичаарга оны дооскаш, дораан маңаа келирин Попов дужаваган.

Удаваанда машиналар-даа келген. Нинти дем-биле өрттенип турган бажыңның өртүн өжүрүп каапкан.

Бо таварылгада өрт өжүрүкчүлери ажыл-херээнге, мергежилинге бердингенин, ак сеткилдиг чоруун көргүскен. Бир эвес таңныылдан хостут турган кижилер болган өрттү оңу өжүрээш, бистиң хүлээлгевис бир ашты деп олурган болза, бо удаада безин демги бажың өрттенип каап болур турган.

Үстүнде адаан болук эштериниң эрес-соруктуг, ак сеткилдиг чоруу дээш инженер А. Ивановка, дежурный М. Сухогузовка, салбыр командирлери А. Галактионов биле В. Фотеевке, аңаа дайынчы Сергиенкога Тыва АССР-ниң иштики хереклер министри мактал чарлаап, өртектиг шаңналдарны тывыскан.

О. ИРГИТ.

ЙОГТАР ДЕП КЫМНАРЫЛ ОЛ?

Индий йогтарның бурунгу өөредилгелериниң сөөлгү үеде эртемденнер, ылаңгыя медицина ажылдакчылары кичээнгейлиг хайгаарап турар. Ол йогтар боттарының тоолчургу көргүзүглерин чүүнүн дузазы-биле чедип ап турарын билип алырын күзээн кижилер хөй.

Бо талазы-биле чогаалчы Игорь Губерманның «Кайгамчыктыг үүлдер болгаш кара хааржактың трагедиязы» деп номундан база Москваның күрүне университединиң башкызы Анатолий Зубковтуң «Юность» журналдың бо чылын парлаан чедиги номерлеринде чүүлүнден ийи кыска үзүүдүнү бараазлаттывыс.

Чүс чыл бурунгаар Лахор деп хоорайга элдептиг шенелдиниң көрүлдези болган. Харида деп аттыг йогту хааржакка суккаш, аксын ыяк кылдыр дуглаш, хаанның таңмазын базып каан. Хааржакта шыгжаан йогту таңныылдар карак албайн кадарып турган. Өртеп хонганда хөй хереш көрүп турда, ол хааржакты ажыткан. Дуй даарап каан шоодайдан үк кижиниң мага-бодуң үштүп келген. Хынап көөрге, судалы-даа, чүрээ-даа сокпас болган. Үк йогтуң өөреникчизи ону «диргизип» эгелээн: көжүй берген мага-ботту изиг суг-биле чиңнеп, оон бажының адаанга соолдурган чинге-тараяны салып, кулааның, думчуунуң үттерин дуглап каан хөвеңнерин ап, ооң чаактарын, сегелин аяар сүйбагылаан. Удатпаанда харида улуг тынгаш, караан көрүп келген.

Мырыңай чоокта чаа, бежен чылдарның ортан үезинде мындыг шенелдени индий йог-Свами Нарайян дээрзи көргүскен. Свами Нарайянны 14 хонук иштинде чер алдынга хөөп каапкаш, үштүп келген, судалы безин тывылбас апарган. Мага-ботту изиг суг база үсбиле чиңнеп шапташ соонда, караан көрүп келгеш.

1955 чылда Индия чазактың дилээн ёзугаар, Совет Эвилелинден барган аалчыларга аныяк йог алды харлыг оглу-биле элээн каш көргүзүглерин бараазлаткан. Бичии йогтуң адазы чанагаштанып каапкаш, шил бузундуларынга чыдып алган. Ооң кырынга калбак узун манзаларны салгаш, 12 улуг кижи турупкан (барык 800 кг). Адактың соонда ооң кары-биле чүс машинаның халыдып эрттирген. А алды харлыг йогтуң кырынга бир тонна чүүктү салыптарга, тооваан-даа. Үк көрүлдеден алырга, үстүнде ийи йог ачашкылар мага-бодуңун шыгнаннарын даш дег кылдыр «хуулдуруптар» аргалыг.

Англи физиктериң чалаазының ёзугаар йог Хусани Лондонга чеде берген. Ол 800 градус чедир изидип каан шойнун кырынга дүште-даа чок кызыл даван кылаштап турар болган. Ооң тавангайларында өртенеп-даа, суглангы-даа чок. Азы тавангайларын өртенге удур мазь, үс чаап алган боор деп караазаан эртемденнер тускай хыналда анализти база чоруткан. Ооң үүү-даа бадыткаттынмаан.

Индий йогтарның шак ындыг янзылыг өске-даа хөй шенелдерин чүүүү-биле бадыткаш шынзыдарыл? Илби-шиди бе, кайгамчыктыг таварылгалар бе?

Йогтар дугайында өөредигния бир-ле дугаарында философчу угланышкынның система кылдыр, бистиң эрага чедир ийи муң чыл мурнунда, мерген угаанныг Патанджали дээрзи чогаадып тургускан. Патанджали болгаш ооң салгакчыларының ачызында «Кайгамчык чурт» деп аттың эдилекчизи апарган.

Боттарының угаан-медерел болгаш мага-бот, хан-дамыр сайзыралынга доктаамал кайгамчык шыдамык, үзүктел чок белеткелдерни чорудуп тургаш, тоолчургу түүнделдерни чедип ап келген. Йогтар бурунгу үеден бээр бир салгалдан өске салгалче сайзырап, дамчып келген чаңчылдарын мага-боттуң, хан-дамырның кызырылгазын (чырылгазын) угаан-бодалдың күзелинге шуут чагыртар кылдыр өөредип алган.

Амгы үеде Индияның дыка хөй школаларында йогтар боттарының арга-дружулгазын дамчыдар сорулга-биле, күш-культураны башкылап турар. Йог өөредигниң шажый угланышкынныг салдарындан хоорулгаш, ооң кижиге ажыктыг, улуг үнелиг элементилери улам сайзырап турар. Йогтарның өөредиин, оларның күзел-бодалды, сагыш-сеткилди тоолчургу ёзу-биле боттандырыптар кайгамчык арганыларын үндезнин, тывызык чажыттарын амгы үеде хөй тускай эртем институттары шинчилеп турар.

Москваның күрүне университединиң Азия болгаш Африка чурттарының индий филология кафедразының башкызы индолог Николай Анатольевич Зубков Индияга дөрт чыл дургузунда ажылдап келген. Лахнау хоорайның университединиге орус дылды башкылавышаан, ол йоготерацияның болгаш йогокультураның институдунга шудургу өөренип, ону чеднишкинниг доосканының соонда, ооң дээди квалификациязының дипломун камгалап алган. Моон мурнунда медицина эртемнин доктаамал өөренип келгени ооң ындыг дипломну камгалап алырына индиг болган. Амгы үеде А. Н. Зубков бистиң чуртувуста ол талазы-биле амдыызында чаңгыс тускай эртемниг совет йог болур.

Дыка хөй совет кижилер индий йогтарның бурунгу өөредиинче улуг кичээнгейни салып, боттарынга шенеп көөрүн күзеп турар. Ында кижи кайгаар чүве чок: кижи бүрүзү кадык, ажылгыр, назыны узун, чалыы болурун күзээр, төрээн чуртунга, чонунга ажыктыг хөй чүүлдү кылыр соруулгалыг.

Йогтарның өөредии бистин классиктиг медицинавыстың төлээлериң сонуургады берген. Ооң бир кол кезээ Хатха-йог-кадыкпылды камгалаарынга база бир немелде курлавыр болур.

Йогтарже болгаш оларның курорт хоорайында янзы-бүрү аарыглыг кижилерни шын тынарынче улуг кичээнгейни салып турар. Анаа хереглеп турар мергежилелериниң хөйүн индий йогтарның сүмелеринден алган.

Йогтарже болгаш оларның өөредилгезинче сонуургалдың чылдагаавы чүдел? Бо талазыбиле совет академик П. К. Анохин мынчаар бижээн: «Амгы үеде кижи төрелгетеин сагыш-сеткилдиг янзы-бүрү өскерилишкиннерлиг эразынче шилчээп. Ону ажып эртер төлээде күзел-сорукту доктаамал дадыктырар ужурлуг. Мээң бодап турарым болза, хыналда белеткелдиг эртем ёзугаар үндезилээн йогтарның гимнастиктиг системазы кадыкпылды камгалаарының эң эки аргазы болур». Чүтва болза кижиниң мага-бодуңун болгаш психиказының чангыс деминг, харылзаалыг болурунуң дугайында чоруп турар. Йог өөредилгенин үүгле бо үнелиг талазы сонуурганчыг.

Хатха-йог өөредиг ёзугаар алырга, кижи мага-бодуңуң чайгылыш чок чагырыкчызы болур. Тодаргайлаарга: кижиниң аарыычал эвес чаңчылык, улам быжыглаар, назынны узадыр, шудургу, шыдамыккай, эрес, кежээ болуруң, аас-кежиктиг чуртталгазын камгалаар.

Хатха-йог — иштики органнарны эмнээриниң гимнастиказы. Үүл дээрге, иштики органнарның кандыг-бир кошкап, аарыксай берген черлерин суларадып, ынаар хөй арыг ханы мөөнеп турган, экиримринге эргежок чугула байдалды тургузары. Ону чедип алыр дизе сыпыш дивес быжыг күзел сорук, дадыгышкын иеттиишер. Амгы үеде индий йогтарның өөредии делегейниң хөй-хөй эртемденериниң, медицина ажылдакчыларының кичээнгейиниң төвүнде.

1973 чылда үнген № 7 «Юность» журналдан.

ЯНЧАТ АТТЫГ КУБОК

ВЛКСМ-ниң Таңды райкому, районнуң күш-культура болгаш спорт комитеди Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Василий Осипович Янчат аттыг кубок дээш хаак маргылдаазын бир дугаар организастап эрттирген. Ону чыл бүрүде чаңчыл кылдыр чорударын доктаатkан.

Маргылдаага эң шыырак хаакчылырлыг Хову-Аксының, башкы училищезиниң, Бай-Хаактың командаларындан 75 спортчу киришкен.

15 километрге маңнаарынга Хову-Аксының төлээзи Владимир Ковалев 55 минута 42 секундада келгеш, бирги черни аалаан. Ооң көргүзүү бирги разрядтың нормазындан бедик болган. Михаил Григорьев (Бай-Хаак), Николай Санников (башкы училищези) олар ийиги, үшкү черлерни алган.

Херээженнерниң 5 километрге чарыжынга Бай-Хаактың спортчузу Тамара Пиняпина бир дугаарында келген. Галина Бабкина (Хову-Аксы), Татьяна Доборева (Бай-Хаак) ийиги-үшкү черлерни үлешпеп.

Команда талазы-биле бирги черни Хову-Аксы алгаш, В. О. Янчат аттыг кубок-биле шаңнатkан. Ийиги черни Бай-Хаактың спортчулары аалаан. Шаңналдыг черлерни алган хаакчыларга макталга бижиктерни, тураскаалдыг белектерни тывыскан.

В. ПИНИГИН,

Бай-Хаакта уругларның спорт школазының директору.

Республиканың киноэкраннарында «Мосфильм» киностудияга тыртырган «Соңгу ие» деп чаа кино үнүп эгелээн.

ХРОНИКА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы-биле Николай Степанович Малышевтиң пенсияже үнгенин барымдаалааш, ону Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң оттулар үүгүл үлетпурүнүн дргелелиниң начальнигги албан хүлээлгезинден хостаан.

Чазалга

№ 285 «Шын» солунуңң ийиги арнында «Кижиниң чаагай чоруу дээш» деп чүүлдүн сөөлгү абзазын «Күш-ажылдың инвалидтеринге мотоколяскаңы аргажок хереглээр таварылгаларда Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чөпшээрели-биле база берип болур» деп номчуур.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ДЕКАБРЬ 7-ДЕ

МОСКВАДАН

16.30—Өдүүт телекөргүзүт. «Республиканың байлаа». Уранчечен фильм. 2-ги сериязы.

КЫЗЫЛДАН

18.00—Телемедээлер. 18.15 — Телемедээлер (орус дылга). 18.25—«Улусчу контроль». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.00 — Чуртка Ленинй ССР иletkeп тур. 20.00—А. Островский—«Халаптыг акша». Ульяновск областың шин театрының тургускаңы-биле. 22.10—С. Прокофьев. Бешки симфония. 23.00—23.30—«Ye». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ДЕКАБРЬ 7-ДЕ

«НАИЫРАЛ»: «Соңгу ие» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыныды 9.10, «Дубровский» 15.15, «Иван Васильевич профессиязыны солуп тур» 10.40, 12.30, 18.40, «Далай кыдыынга өскен иен» 17.00, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хей шуугаавын» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Капитан Джек» 15.00, «Шенелде» 18.20, «Трамвай дугуйлары дагжап турда» 16.30, 20.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: «Ромео биле Джульетта» (2 сериязы хатай) 20.00 шакта.

ААЛЧЫЛАР АЪТТАНЫПКАН

Бистиң республикавыста Москваның скрипачылар ансамбли аалдап келген. Ол коллектив Совет Эвилелинде канчаар-даа аажок ат-сураглыг. Ансамбльдиң концертинде ССРЭ-ниң академиктиг. Күрүнеңиң улуг театрының ыраажылары — РСФСР-ниң улустуң артизи Алексей Большаков болгаш Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Надежда Красная олар киржип турар.

Ансамбльдиң үндезилекчизи болгаш ураи үүл талазы-биле удуртукчузу Михаил Пархомовский — талантылыг хөгжүмчү болурундан аңгыда, негелделиг башкы. Ук коллективтиң эң онзагай үүлү — оларның күүселде бүрүзүн бедик деңнелге, ураи мергежил-биле күүседип, көрүкчү бүрүзүнге хөгжүмнүң эгээртинмес эртинезин чедирип билири.

Скрипачылар ансамблиниң болгаш ооң ыраажыларының Кызылга болгаш Хову-Аксыныга көргускен концерттеринге чон улуг таалалды ап, харыы кылдыр адыш часкаашкыннары дыңмиреп турган. Хөгжүмге ынакшылдыг көрүкчү бүрүзү Ленинчи шаңналдың лауреаттары болгаш орус композиторларның чогаалдарын улуу-биле сонуургаан. Артистер Чадаана болгаш Ак-Довурак хоорайларга ойнаары-биле аттаныпкан.

Бистиң корр.

Кызылдың № 3 көдээ прфессионал-техниктиг училищезин декабрь 8-те эртенгинин 9 шакта училищениң сургуулдарының ада-ие хуралын эрттирер. Анаа бүгү ада-иелериниң келирин дыңнадып тур.

УЧИЛИЩЕНИҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000 Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда кылдызының 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдыралдың аңгай кылдызының 37-13, культура кылдызының 23-54, көдээ ажыл-агый кылдызының 21-47, үлетпүр кылдызының 22-64, чагаа кылдызының 41-27, информация база совет тургузуг кылдызының 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганга 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Пар. ама 2. Тираж 15.953 ТС—01660.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1).

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

287 (9357) | Суббота, 1973 чыл, декабрь 8 | 1925 чылда үнедезилеттингеи. | Өртээ 2 коп

Москвага байырлыг хүрал

Найысылалдың хөй-ниитизиниң төлээлекчилери, Совет-биий культура харылзааларының ниитилелиниң идепкейлиглери декабрьның 6-да Найырал бажыңынга чыглып келгеш, СЭКП ТК-ның Чигинде секретары эш Л. И. Брежневтиң албанның найыралчы аян-чоруун Индинга кылып чораанының түңнелдерин бир үн-биле чүүлдүүзүнүп көргеш.

Төөгүлүг ол аян-чорук ийи чурттуң Тайбың, найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында кереэге үндезилеттингеи харылзааларын улам бедик чадаже көдүргеи дээрзин ол хураага хүлээп алган резолюциинда айыткан.

Найыралдың совет ниитилелдериниң эвилелиниң президиумунуң даргазы Н. В. Попова, Совет-биий культура харылзаалар ының ниитилелиниң президентизи Н. В. Голдин, «Кадыыр болгаш маска» заводтуң ажылчыны В. Н. Логинов болгаш чүве чугаалаан өске-даа кижилер ол аян-чоруктуң түңнелдери болза делегей байдалынга чедии алдынган таарымчалыг өөрүмнүшкиниерин ол хевээр бижиглээрин чедип алыр дугайында СЭКП ТК-ның апрель Пленумунуң салган соруглазынга бүрүү-биле дүжүп турарын демдеглээн. Эш Л. И. Брежневтиң үре-түңнелдиг аян-чоруунуң түңнелдеринге сеткил ханылышкынын чүве чугааланнар совет хөй-ниитиниң калбак бөлүктериниң өөрүүзүнден демдеглеп турганнар.

Индияның ССРЭ-де элчизиниң хүлээлгезин күүседип турар П. Синан бодумуң чугаазынга ол аян-чорукту бедии-биле үнелеп демдеглээн.

Ол аян-чорук болгаш бедик деңнелге болган чугаалажымышкынар бистиң чугаазывыстың болгаш улуузувустуң Силериниң өндүр улуг чурттуларының принципиалдыг политиказынга бүзүрелии улам ханылаткан деп, П. Синан демдеглээн.

(СЭТА).

КИЖИ БОЛГАШ КОЛЛЕКТИВ

Коммунизм тургузукчузу совет кижиниң мөзүг-шынары, марксизм-ленинчи үзел-бодалы тургузукчу күш-ажылга, эргиниң артыкчылары-биле чаныш-сыныш чок, доктаамал деңнелге кижизиттиглер деп, СЭКП-ниң XXIV съездизи онзалап демдеглээн. Чүге болгаш олча-ажык сүрер, хөй-ниитиге ажыктыг ажыл кылбас, арагалаар, сагылга-чурум үрээр чоруктарны шиитпирлиг чайлаттыраан шаанда, чаа совет моральдың тинделгези болдунмас. Ол чиге эвес соруглга партия, совет органнарының болгаш хөй-ниити организацияларының, бистиң ниитилелдиң бүгү мурнакчы кижилериниң доктаамал кичээнгейлии негеп турар. Борта хамыктың мурнунда күш-ажылчы коллективтериниң кижизидикчи ролюн чайгылыш чок күштелдирери бирги чергениң ужур-дузалыг.

Күш-ажылчы коллективтер — совет ниитилелдиң эге үндезини болбушаан, кижиниң бүдүрүлгеге, өөредилгеге база хөй-ниити ажылынга бот-идепкейин бедидеринге улуг салдар-хамаарылгалыг.

Кижиниң чаа, социалистиг шынарлары, эп-найыралчы ажы-чаны, бот-боттарынга дузалажырының сеткил чогумна коллективке тургустунуп, быжыглар. Коллективтиң мурнунга кижи бүрүзүнүң, кижи бүрүзүнүң мурнунга коллективтиң харыысалгалыг болуру — бистиң амыдырал-чурттаптавыстың кол чаңчылдарының бирээзи.

Амгы үеде, совет улус тосту беш чылдың планнарын күүседир дээш шудургу туржуп турарының үезинде, хөй-хөй ажыл-ишчилериниң боттарының хүлээлгелерин күүседириглге ак сеткидиин, бригадазында ийикше негинде, колхозунда ийикле бүдүрүлгезинде, районунда ийиниң хоорайында бооп турар түүлдерге эки ээ ышкаш хамаарылгалыг, сонуургалды онза тода илереп турар.

«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниде республиканың алдарлыг тудугжузу, Ленин орденииниң эдилекчизи Калдар-оол Данзырыкка баштаткан дашчылар бригадазы элээн каш чылдар дургузунда мурнакчыларның одурүүнга туруп келген. Ол бригада бо шиитпирлиг чылда база кызымак ажылдан, ай болгаш квартал планнарын доктаамал ажыр күүседип турар. Оон бүгү кежигүннери, планның Күжүгет Алдын-оол, Лундуп Сыпаа, Данзырык Шагдыр, Дүхап Сарыг үлүг-нормазын 110—120 хуудан кудуладып көрбээн. Ында кижилериң найыралдыы, удур-дедир деткиишкини, түгле бригаданың эвес, харын бүгү эргелелдиң планныг онаалдаларының күүседеэн дээш, аныяк хоорайы Ак-Довуракның улам чечектелиишкини дээш сагыш човаан чоруурун — оларның чедиишкиниериниң дүлүүрүг бооп турар.

«Кызыл тудуг» эргелелиниде Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, Ленин орденииниң эдилекчизи Семен Сайдап удуртқан бригада база ындыг. Үстүнде ийи коллективтер боттарының аразынга социалистиг чарыштыг салып, хөйге ыяшталдыр чарлаап, алган хүлээлгелерин ажыл-херек кырынга боттандырып келген болгаш боттандырып турар-даа.

Кызылда Каа-Хемниң хомүр-даш разрезиниң администрациязы, партия болгаш хөй-ниити организацияларының ажылчынарының база албан-хаакчыларының ажыл-ижин шын башкарар, аммадырал-байдалын экижидер, ниити болгаш тускай эртем-биликти, мергежилии бедидер, культурлуг дыштанылгазын ажыктыг болгаш шын организастаар талазы-биле элээн ажыдарны чоруткан. Оон түңнелинде коллективте күш-ажылдың сагылга-чуруму экижип, кадрларның үнер-кирер чоруу кызырлып, бүдүрүлгениң планныг онаалдалары чедиишкиниг күүсеттиниң турар. Сөөлгү чылдарда ында хөй-ниитиниң болгаш күш-ажылдың корум-чурумун үрээр чоруктарның болбааны — анаа тодаргай херечи болур.

Мындыг чижектерни республиканың колхоз, совхозтарындан, бүдүрүлгелериден, тудуг, транспорт организацияларындан ам-даа хөйүү көргүүн болур.

Мурнакчы коллективтериң ажылының дуржулгазындан алырга, оларның чедиишкиниери—кижилер-биле ажылды экижиттеринден, күрүнеэн болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун хажытпайн келгенинден улуг хамаарылгалыг.

Үлегерлиг чуруи чокта, ажыл шагын каммаарынче кичээнгей кошкакта, башкарылганы илап болгаш шын тургуспаанда, бурунгаар шимээри берге болгай. Кызылдың № 1 автотранспорт бүдүрүлгезинде байдал маңаа тодаргай чижек болур. Анаа эртеен партиинын отчёт-сонгулдалыг хуралынга илеткелден алырга, коллективтиң кежигүнериин кижизидер, планнарны күүседир дээш эвээш эвес ажылдар кылдыгган, партия хуралдары өй-шаанда эртип, секретарь кылдыган түүлдер дугаймында дыпладылгаларны кылып турган. Ынчалзаап партбюро шиитпирлериниң, коммунистерге берген даалгаларның эчизинге чедир күүседезин чедип албайн келген. Ында социалистиг чарыш ала-чабгаарлаашкынның агымында киргеи. Чижээ, комсомолчу-аныяктарның чолаачылар бригаларын тургускан хире зинде, чогуур дуза чедирбээниинден өлөр аразынга чарыжын ара соксаткан. Бүдүрүлгеге чарыштың көргүзүглериин, оон түңнелдерин хөйге чедиигир кылдыр бижип, дыпладып келгеи. Администрация чаартыкчылар-биле ажыл чорутпаан, мурнакчы дуржулганы неитередир хемчеглерни кошкаткан, коммунистиг күш-ажыл школазын организаставаан болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылар шүүлеп ажылдап турар. Оон түңнелинде бо бүдүрүлгеден ай санында 30 ажыг чолаачылар планын күүсеттеин келгеи.

СЭКП ТК-ның Чигинде секретары Л. И. Брежнев Ташкентиге болган хуралга мынчаар чугаалаан: «Чамдык бүдүрүлгелерде, колхозтарда, совхозтарда, албан черлериниде күш-ажыл чурумунуң аскап турары-биле, боттарының дорт күш-ажылчы хүлээлгелериге салдынчак кижилериң барыбиле эптежир эргевис чок. Ындыг түүлдер-биле эп-не шиитпирлиг демиселди чорудары эргежок чугула...»

Коллективтиң ат-алдары бедик болган тудум, ол бодунуң кижизидикчи соруглаларын улам эки күүсеэни ылаар. Кижилериң бодунуң коллективиин, оон күш-ажылчы алдарын болгаш чаңчылдарын кадагалап, хүндүлээриниге, «хөйүү — чаңгызы дээш, чаңгызы — хөйүү ээлээ» туржурунга кижизидер партия, профсоюлар, комсомол организацияларының, политинформаторларның, пропагандистериниң, агитаторларның хүн-бүрү ажылының чугула кезээ болур. Орта күш-ажылчы алдарның кежээлери, хоочунарга хүндүткелдиг ёзу-биле байыр чедирери, сураглыг кижилер-биле ужуражылгалар улуг ужур-дузалыг.

Чарыштыг хөйге билдингир болгаш тодаргай организастаары, ак сеткидиг, эгелекчи кижилерни бүгү хемчеглер-биле деткип мактаары, коммунистериниң, комсомолчуларның хүүда үлегери — бүдүрүлге коллективтерин быжыглаарынга чугула түүлдер болур. Ол ышкаш ажылчынар хуралдары, улусчу контроль, аныяктарны шефке алыры, кижилериниң политихтиг билиниинг болгаш мергежилиниң өзүлдезиниң дугайында, оларның ажылының, дыштанылгазының дугайында сагыш човаашкын база орта идегин бээр ужуругуг.

Шалыпчы күш-ажылдың, Коммунистиг партияның ниитики болгаш даштыкы политиказының улуг тинделгелериниң чылы төнер чоогшулаан. Мурнувуста—беш чылдың чаа соруглалары, бедиктери маңап турар. Орта чедиишкиниг болурунга ол түүл — күш-ажылчы коллективтерин быжыглаар дээш доктаамал партийжи сагыштыг салыры болур.

Бистиң чуртувустуң Төөн чүгүнде

ЧААРТЫЛГА ХӨЙ КАЪТ БАЖЫҢНАР

Примор крайның үлетүрүүнүң болгаш транспортунуң дыка хөй бүдүрүлгелерин чаарты дериип турар. Ийи чыл мурнунда турганындан барык бүдүн чартык катап хөй — 175 миллион чыгам рубльди ол соруглага дөзевилеп берген.

Дериг-херекселдерни чаартырын, чаа цехтерни болгаш бүдүрүлгелерни тургузарын чаарты дериишкин программазында киргеи. Ол ажылдарны энергетика, балыктаашкын, даг-руда, судно септелгези, машина тудуушкуну дээш индустриянның өске-даа адырларында чорудуп турар.

Крайның хомүр-даш үлетүрүүн чаартканының түңнелинде, чижээлээргe, бүдүрүлге күчүлерин 1,2 миллион тонна улгаттырып болур кылдыр санап көргеи. Шак ындыг күүлүг чаа шахтзларны тударынга бодаргa, чарыгдалдар барык он катап эвээш болур.

Улус ажыл-агыйының бүдүрүлгелерин чаарты дериниинiң төвүлелдерин Приморьениң хоорайларында болгаш районнарында турускаа. Кылыр ажылдэринiң ылавылалдыг программазын ажылдап кылырын, специализастаарынын, күш-ажылды болгаш эргелеп-башкарарынын эртемге үндезилеп организастаарын сайзыраңгайжыдырының болдунар арганарын дилеп тыварын оларга даасkан.

ХӨЙ КАЪТ БАЖЫҢНАР

Хабаровскиниң кыдыында ак даштардан кылган хөй каът үш бажың туттунган. Бо дээрге эрик кавызының чаа чүрттаалга районунуң баштайгы бажыңнары-дыр.

Ол михрорайонунуң кварталдары 25 гектар чыгам черии эзлээр. Ол чаа бажыңнарга барык он муң хабаровчулар чүрттап кирер. Чурумялдыг ол чараш хоорайжыгашка үруглларга үш садты, улуг школаны, садыг төвүн, чөөнүң амыдырал хандырылгазының комбинадын тудугжулар тудар. Спортчулар амгы үениң стадионун алыр. Хуу автомашиналар эзлери оларын тургузуп алыр чер дугайында сагыш човаар чүвези чок болур: чартының чер иштинче кирер казып тургаш кылган гаражтарны тударын көрген.

Дуржулгалыг тудугжулар: Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры И. А. Гамалей, Н. К. Косач, Е. Д. Кургаков, В. А. Митюков, М. Н. Носков болгаш оларның эштери эрик кавызында чаа бажыңнарга бо чылын бээри 600 ат-бүле көжүп кирээри дээш шалыпчы ёзу-биле ажылдап турар.

Северный болгаш Южный дээр өске ийи микрорайонну база дүргеи темплаг тудуп турар. Северныйның макрорайонунда ам бээри он муң чүрттакчылар чүрттай берген. Хем эриинче үглаидыр асфальтылаан делгем кудумчулар шөйлүп чоруткан.

Амурда бо хоорайда чыл бүрү хөй чүрттаалга шөлүн ажыглалга кирип турар. Ол дээрге реводюция мурнунда бүгү Хабаровскиге ажыглалга кирип турганындан-даа хөй-дүр.

ЭДЧ-НИҢ ПЛАНЫН ЁЗУГААР

«Сурут» дээр теплоход чүрттүң барыын талакы порттарындан Ыраккы Чөөн чүкче баштайгы эрттиишкинче чеденишкинниг дооскан. Бо дээрге Камчатканың далай пароходствозунуң черинге Румыния Социалистиг Республиканың бүдүргеин дөртку судно-дур.

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң (ЭДЧ-ниң) планнарын боттандырбышаан, социалистиг дем каттыштырылга чүрттары Совет Ыраккы Чөөн чүкче янзы-бүрү хевириниң судноларын — танкерлерин (Польша), балыктаар траулерлерин (ГДР), кургаг чүк чүдүрер теплоходтарын (Югославия) берип турар. Ыраккы Чөөн чүктүң ажыл-ишчилери боттарының эштеринде акыдыма күүнелериниң ажылчы чоннарынче целлюлозаны, балык продукциязын, а ол ышкаш судно дериглерин, ыяш сайзырадыы ажылдан кылыр станоктарны болгаш өске-даа кылыгларны чорудуп турар.

Социалистиг чүрттардан специалистер — Ыраккы Чөөн чүктүң доктаамал ажылчылары. Олар далай бүдүрүлгезиниң балыктаашкын болгаш судно септеэр бүдүрүлгелериниң ажыл-чорудулгазы-биле танышып, транспорт болгаш тывыш судноларының экипажтарының кежигүннери-биле ужуражып турарлар.

БИР-ЛЕ ДУГААРЫНДА

Эмаль белеткээр соксаал чок ажылдаар суугулар Ада-чүрттүң практиказында бир-ле дуғаарында Приморьениң дагхимия комбинадында ажылдаар. Ында дериглерни эптеп эгелээн.

Приморье комбинады — Ыраккы Чөөн чүктүң мурнуу талазының химия индустриязының эң улуг бүдүрүлгелериниң бирээзи. Ында борнай кислотаны, кальций боradын болгаш чүрттүң 200 хоорайынга баар өске-даа продукциязын бүдүрүп турар.

Соксаал чок ажылдаар суугуларны ажыглалга киререн техниктиг-даа, амыдыралдаа сорулгаларынга ажыглаар эң бедик шынарлыг эмальды алыр арганы бээр деп, специалистер санап турар.

БАШТАЙГЫ ЭЗИЛДИРИГ

Амурда-Комсомольск хоорайда «Амурсталь» заводта электри күжү-биле кан эзилдирер чаа суугу баштайгы металлын чаа берген. Эзилдиримишкинии Анатолий Жилин баштаан эң дээре бригадаларның бирээзи кылган.

Чаа суугу — заводтуң электри күжү-биле кан эзилдирер цегинде үшкү суугу-дур. Оларның бирээзи-ле чыл бүрү 35 муң тонна металлды бээр ужурдут. Бригадалар ол суугну эдиктер шиитпээш ап турарының үези—бо декабрь айда 3,5 муң тонна металлды алырын шиитпирлээн.

Ыраккы Чөөн чүкте металлургияның баштайгы бүдүрүлгези — «Амурсталь» заводта чаа мартен суугузу, 1700 дээр чута демир кылыр стан, кацпы соксаал чок эзилдирер радиалдыг машина немешкен. Кац чута демирни термиктиг ажылдап кылырының цегинде ажыглалга киирериниң мурнуу чарыының ажылдары доостур четкен. Чараштаан чаа савалар кылыр цехти база тудуп турар.

Амурнуң металлургтары бо чылдың он бир айларында дургузунда кайны болгаш прокатты пландаа ажыр 25 муң тоннадан хөйүү Төрээн чуртка берген.

(СЭТА-ның корреспондентилери).

Кызылдың алты заводунуң хоочун херээжен ажылчынарының аразында шалыпчылар кайы хөй. Оларның кижи бүрүзү бүдүрүлге планын 140—150 хуу чедирип турар.

ЧУРУКТА: ийик даараар цехтиң ажылчынары, мастерлер (солагай таладан): З. А. Фролова, В. И. Черепанова, А. Н. Охотникова, В. Д. Макарова.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

1973: ТОСКУ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШИИТПИРЛИГ ЧЫЛЫ

ЧЫЛ ПЛАНЫ КҮҮСЕТТИНГЕН

АМ-ДАА 60 МУҢ ТОННАНЫ

«Шиитпирлиг чылды — шалыпчы ажыл-биле доозаалыңдар» деп кыйгырыгның адаавиле эртип турар күш-ажылчы эзлчетге «Тыва көдээ тудуг» трестиң автобаазазының коллективи эрес-шудургу ажылдап турар. Автобаазаның коллективи 1973 чылда боттарынга бедиткеи социалистиг үлүзээлгезин алгаш, ол хүлээлгезин хуусаа бетинде күүседири-биле чолаачылар, септекчилер болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның ортузунга социалистиг чарыштыг калбартып, тус-тус кижилериниң болгаш бригада, цехтериниң социалистиг хүлээлгелерин тускай стендилерде бижээш аскылаан.

Чолаачылар болгаш септекчи ажылчыннар күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар, ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер болгаш бүдүрүлгеге мурнакчы арга-дүржулганы калбаа-биле иентередириниң талазы-биле ёзулуг-ла ажылдамыдыралчы шын-хүлээлгелерни алганнар. Бүгү 16 бригаданың кежигүнери чолаачылар тус-тузундан аңгыда бригадаларының айы-биле социалистиг хүлээлгелерин база алгылаан турган.

Социалистиг чарыштың түңнелии ай бүрүзүнүң 13-те партия, профсоюлар организациялары автобаазаның дирекциязы чери-биле катай үндүрүп, ол түңнеядн ажылчын кижи бүрүзүнге хураа-суглаа, хана солуун болгаш тускай стендилер дамчыштыр дыңнадып турар. Социалистиг чарышка тиилекчи болган чолаачыларга, септекчилерге өртектиг белектерни болгаш шилчиир Кызыл тукчугаштарны тыпсып, тиилекчилерге тураскаатаан Күш-ажылчы алдарның тугун квартал санында көдүрүп турар. Ол ышкаш хожудап турарларны өрү тыртар талазы-биле тускай хемчеглер база аллының турар.

Коммунистиг ёзу-биле ажылдап, чурттаарының шкиүэшкиниие киржип турар 150 кижиниң иштиндеи чыл эгезинден бээр 17 ажылчынга «Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы» деп бедик аттарны тывыскан. Машина-техниканың септелгезиниң шынарын экижидер талазы-биле организас-техниктиг хемчеглерни коллективке ажылдап кылгаш, ону амыдырапга хажык чок боттандырып турарындан күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү өскен.

Бо автобаазаның үдуртуагазы, ында хөй-ниити организациялары социалистиг чарышты дээштиг организастаанындан бүдүрүлге 1973 чылда алган социалистиг хүлээлгелерин бүгү көргүзүглер талазы-биле ажыр күүсеткен. Планнан ажыр 15 муң рубльдиң орулгазын алыр дээн соруглга 16,5 муң кылдыр күүсеттингеи. Септекчи 12 ажылчынарның мергежилии бедидер турда, херек кырында 16 кижа мергежилии бедиткен.

Партия кежигүннериниң 81 хуузу чолаачылар, ажылчынар болуп, олар бүдүрүлгеге боттарының мурнакчы ишчи ролюн көргүзүп келгейнер. Бо чылдың эрткен он айларында алган хүлээлгелерин ажыр болгаш бедик шынарлыг күүсеткеи келген мурнакчы чолаачылар коммунистер В. Дюкарев, А. Наеверов олар амгы үеде 1974 чылдың сентябрь айның. А. Кочмин 1975 чылдың январының. С. Митряшкин 1974 чылдың январь айның үлүүнде ажылдап турарлар.

Автобааза бо 1973 чылда күүседир ужурлуг чүк сөөртүгезиниң талазы-биле чыл планын бо чылдың октябрь айдаа-ла ажыр күүсеткеи. Ынчангаш чыл төнчүзүнге чедир планнан ажыр 60 муң тонна чүктү сөөртүр болгаш 1 миллион 160 муң тонна-километрни эртерин коллектив хүлээнип турар.

Мурнакчы коллектив бо чылдың үшкү кварталында чүк сөөртүрүнүң планын 109 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринiң планын 124 хуу, орулгалар киирип алыр планныг онаалдазын база ажыр күүсеткеш, СЭКП хооркомуунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Коллективтиң иштинге кижизидилге ажылын экижидерiнге, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүүге хөй-ниити организациялары, ыяштыг эш-хүүзүнүң суду, улусчу контролдуң бөлүү улуг рольду ойнаан. Моон уламыдыда коллектив иштинде чүрүм үрээр чоруктар бо чылын көскүзү-биле эвээжээн болгаш ажылчынарның ажылдан үнер чөрүү эртиен чылдың бо үези-биле деңнээрге 25 хуу кызырылган.

Моон-биле чергелештир ажыл-ишти четпестерни чок дээн болбас. Бо хүннерде автобаазаның коллективи бар четпестерни дарый чайладып, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улам бедидип турган, планнан ажыр ам-даа хөй тонна чүктү чыл төнчүзүнге чедир чагыкчыларга чедирер дээш күжениишкиниг ажылдап турар.

М. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Ийи ай бурунгаар

Үлетүүр, тудуг, транспорт ажылдакчыларының ортузунга бо шиитпирлиг үшкү чылдың планныг онаалдаларын дүргеи доозары дээш калбарган Бүгүэвилелдиң социалистиг чарыжының негелделарынче дүүштүр, бистиң тудугжуларывыс бедиткеи социалистиг хүлээлгеии боттарынга ап, чыл планын декабрь 20-де доозар соруглаиы салган турган. Ай, квартал аайы-биле коллективтиң иштинде чарыштыг түүнеп келдивис.

Көдээ чурттакчы чонның амгы үедеги негелдези хоорай чурттугларындан калыш чок апарган. Чуртталга бажыңнарын, уруглар албан черлерин хоорайжыгашка үруглларга үш садты, улуг школаны, садыг төвүн, чөөнүң амыдырал хандырылгазының комбинадын тудугжулар тудар. Спортчулар амгы үениң стадионун алыр. Хуу автомашиналар эзлери оларын тургузуп алыр чер дугайында сагыш човаар чүвези чок болур: чартының чер иштинче кирер казып тургаш кылган гаражтарны тударын көрген.

Дуржулгалыг тудугжулар: Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры И. А. Гамалей, Н. К. Косач, Е. Д. Кургаков, В. А. Митюков, М. Н. Носков болгаш оларның эштери эрик кавызында чаа бажыңнарга бо чылын бээри 600 ат-бүле көжүп кирээри дээш шалыпчы ёзу-биле ажылдап турар.

Северный болгаш Южный дээр өске ийи микрорайонну база дүргеи темплаг тудуп турар. Северныйның макрорайонунда ам бээри он муң чүрттакчылар чүрттай берген. Хем эриинче үглаидыр асфальтылаан делгем кудумчулар шөйлүп чоруткан.

Амурда бо хоорайда чыл бүрү хөй чүрттаалга шөлүн ажыглалга киирип турар. Ол дээрге реводюция мурнунда бүгү Хабаровскиге ажыглалга киирип турганындан-даа хөй-дүр.

Йөн ай бурунгаар

Үлетүүр, тудуг, транспорт ажылдакчыларының ортузунга бо шиитпирлиг үшкү чылдың планныг онаалдаларын дүргеи доозары дээш калбарган Бүгүэвилелдиң социалистиг чарыжының негелделарынче дүүштүр, бистиң тудугжуларывыс бедиткеи социалистиг хүлээлгеии боттарынга ап, чыл планын декабрь 20-де доозар соруглага дөзевилеп берген.

Дериг-херекселдерни чаартырын, чаа цехтерни болгаш бүдүрүлгелерни тургузарын чаарты дериишкин программазында киргеи. Ол ажылдарны энергетика, балыктаашкын, даг-руда, судно септелгези, машина тудуушкуну дээш индустриянның өске-даа адырларында чорудуп турар.

Крайның хомүр-даш үлетүрүүн чаартканының түңнелинде, чижээлээргe, бүдүрүлге күчүлерин 1,2 миллион тонна улгаттырып болур кылдыр санап көргеи. Шак ындыг күүлүг чаа шахтзларны тударынга бодаргa, чарыгдалдар барык он катап эвээш болур.

Улус ажыл-агыйының бүдүрүлгелерин чаарты дериниинiң төвүлелдерин Приморьениң хоорайларында болгаш районнарында турускаа. Кылыр ажылдэринiң ылавылалдыг программазын ажылдап кылырын, специализастаарынын, күш-ажылды болгаш эргелеп-башкарарынын эртемге үндезилеп организастаарын сайзыраңгайжыдырының болдунар арганарын дилеп тыварын оларга даасkан.

ЭДЧ-НИҢ ПЛАНЫН ЁЗУГААР

«Сурут» дээр теплоход чүрттүң барыын талакы порттарындан Ыраккы Чөөн чүкче баштайгы эрттиишкинче чеденишкинниг дооскан. Бо дээрге Камчатканың далай пароходствозунуң черинге Румыния Социалистиг Республиканың бүдүргеин дөртку судно-дур.

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң (ЭДЧ-ниң) планнарын боттандырбышаан, социалистиг дем каттыштырылга чүрттары Совет Ыраккы Чөөн чүкче янзы-бүрү хевириниң судноларын — танкерлерин (Польша), балыктаар траулерлерин (ГДР), кургаг чүк чүдүрер теплоходтарын (Югославия) берип турар. Ыраккы Чөөн чүктүң ажыл-ишчилери боттарының эштеринде акыдыма күүнелериниң ажылчы чоннарынче целлюлозаны, балык продукциязын, а ол ышкаш судно дериглерин, ыяш сайзырадыы ажылдан кылыр станоктарны болгаш өске-даа кылыгларны чорудуп турар.

Социалистиг чүрттардан специалистер — Ыраккы Чөөн чүктүң доктаамал ажылчылары. Олар далай бүдүрүлгезиниң балыктаашкын болгаш судно септеэр бүдүрүлгелериниң ажыл-чорудулгазы-биле танышып, транспорт болгаш тывыш судноларының экипажтарының кежигүннери-биле ужуражып турарлар.

БИР-ЛЕ ДУГААРЫНДА

Эмаль белеткээр соксаал чок ажылдаар суугулар Ада-чүрттүң практиказында бир-ле дуғаарында Приморьениң дагхимия комбинадында ажылдаар. Ында дериглерни эптеп эгелээн.

Приморье комбинады — Ыраккы Чөөн чүктүң мурнуу талазының химия индустриязының эң улуг бүдүрүлгелериниң бирээзи. Ында борнай кислотаны, кальций боradын болгаш чүрттүң 200 хоорайынга баар өске-даа продукциязын бүдүрүп турар.

Соксаал чок ажылдаар суугуларны ажыглалга кииререн техниктиг-даа, амыдыралдаа сорулгаларынга ажыглаар эң бедик шынарлыг эмальды алыр арганы бээр деп, специалистер санап турар.

БАШТАЙГЫ ЭЗИЛДИРИГ

Амурда-Комсомольск хоорайда «Амурсталь» заводта электри күжү-биле кан эзилдирер чаа суугу баштайгы металлын чаа берген. Эзилдиримишкинии Анатолий Жилин баштаан эң дээре бригадаларның бирээзи кылган.

Чаа суугу — заводтуң электри күжү-биле кан эзилдирер цегинде үшкү суугу-дур. Оларның бирээзи-ле чыл бүрү 35 муң тонна металлды бээр ужурдут. Бригадалар ол суугну эдиктер шиитпээш ап турарының үези—бо декабрь айда 3,5 муң тонна металлды алырын шиитпирлээн.

Ыраккы Чөөн чүкте металлургияның баштайгы бүдүрүлгези — «Амурсталь» заводта чаа мартен суугузу, 1700 дээр чута демир кылыр стан, кацпы соксаал чок эзилдирер радиалдыг машина немешкен. Кац чута демирни термиктиг ажылдап кылырының цегинде ажыглалга киирериниң мурнуу чарыының ажылдары доостур четкен. Чараштаан чаа савалар кылыр цехти база тудуп турар.

Амурнуң металлургтары бо чылдың он бир айларында дургузунда кайны болгаш прокатты пландаа ажыр 25 муң тоннадан хөйүү Төрээн чуртка берген.

(СЭТА-ның корреспондентилери).

Бистиң чуртувустуң Төөн чүгүнде

ЧААРТЫЛГА ХӨЙ КАЪТ БАЖЫҢНАР

Примор крайның үлетүрүүнүң болгаш транспортунуң дыка хөй бүдүрүлгелерин чаарты дериип турар. Ийи чыл мурнунда турганындан барык бүдүн чартык катап хөй — 175 миллион чыгам рубльди ол соруглага дөзевилеп берген.

Дериг-херекселдерни чаартырын, чаа цехтерни болгаш бүдүрүлгелерни тургузарын чаарты дериишкин программазында киргеи. Ол ажылдарны энергетика, балыктаашкын, даг-руда, судно септелгези, машина тудуушкуну дээш индустриянның өске-даа адырларында чорудуп турар.

Крайның хомүр-даш үлетүрүүн чаартканының түңнелинде, чижээлээргe, бүдүрүлге күчүлерин 1,2 миллион тонна улгаттырып болур кылдыр санап көргеи. Шак ындыг күүлүг чаа шахтзларны тударынга бодаргa, чарыгдалдар барык он катап эвээш болур.

Улус ажыл-агыйының бүдүрүлгелерин чаарты дериниинiң төвүлелдерин Приморьениң хоорайларында болгаш районнарында турускаа. Кылыр ажылдэринiң ылавылалдыг программазын ажылдап кылырын, специализастаарынын, күш-ажылды болгаш эргелеп-башкарарынын эртемге үндезилеп организастаарын сайзыраңгайжыдырының болдунар арганарын дилеп тыварын оларга даасkан.

ХӨЙ КАЪТ БАЖЫҢНАР

Хабаровскиниң кыдыында ак даштардан кылган хөй каът үш бажың туттунган. Бо дээрге эрик кавызының чаа чүрттаалга районунуң баштайгы бажыңнары-дыр.

Ол михрорайонунуң кварталдары 25 гектар чыгам черии эзлээр. Ол чаа бажыңнарга барык он муң хабаровчулар чүрттап кирер. Чурумялдыг ол чараш хоорайжыгашка үруглларга үш садты, улуг школаны, садыг төвүн, чөөнүң амыдырал хандырылгазының комбинадын тудугжулар тудар. Спортчулар амгы үениң стадионун алыр. Хуу автомашиналар эзлери оларын тургузуп алыр чер дугайында сагыш човаар чүвези чок болур: чартының чер иштинче кирер казып тургаш кылган гаражтарны тударын көрген.

Дуржулгалыг тудугжулар: Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры И. А. Гамалей, Н. К. Косач, Е. Д. Кургаков, В. А. Митюков, М. Н. Носков болгаш оларның эштери эрик кавызында чаа бажыңнарга бо чылын бээри 600 ат-бүле көжүп кирээри дээш шалыпчы ёзу-биле ажылдап турар.

Северный болгаш Южный дээр өске ийи микрорайонну база дүргеи темплаг тудуп турар. Северныйның макрорайонунда ам бээри он муң чүрттакчылар чүрттай берген. Хем эриинче үглаидыр асфальтылаан делгем кудумчулар шөйлүп чоруткан.

Амурда бо хоорайда чыл бүрү хөй чүрттаалга шөлүн ажыглалга киирип турар. Ол дээрге реводюция мурнунда бүгү Хабаровскиге ажыглалга киирип турганындан-даа хөй-дүр.

ЭДЧ-НИҢ ПЛАНЫН ЁЗУГААР

«Сурут» дээр теплоход чүрттүң барыын талакы порттарындан Ыраккы Чөөн чүкче баштайгы эрттиишкинче чеденишкинниг дооскан. Бо дээрге Камчатканың далай пароходствозунуң черинге Румыния Социалистиг Республиканың бүдүргеин дөртку судно-дур.

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң (ЭДЧ-ниң) планнарын боттандырбышаан, социалистиг дем каттыштырылга чүрттары Совет Ыраккы Чөөн чүкче янзы-бүрү хевириниң судноларын — танкерлерин (Польша), балыктаар траулерлерин (ГДР), кургаг чүк чүдүрер теплоходтарын (Югославия) берип турар. Ыраккы Чөөн чүктүң ажыл-ишчилери боттарының эштеринде акыдыма күүнелериниң ажылчы чоннарынче целлюлозаны, балык продукциязын, а ол ышкаш судно дериглерин, ыяш сайзырадыы ажылдан кылыр станоктарны болгаш өске-даа кылыгларны чорудуп турар.

Социалистиг чүрттардан специалистер — Ыраккы Чөөн чүктүң доктаамал ажылчылары. Олар далай бүдүрүлгезиниң балыктаашкын болгаш судно септеэр бүдүрүлгелериниң ажыл-чорудулгазы-биле танышып, транспорт болгаш тывыш судноларының экипажтарының кежигүннери-биле ужуражып турарлар.

БИР-ЛЕ ДУГААРЫНДА

Эмаль белеткээр соксаал чок ажылдаар суугулар Ада-чүрттүң практиказында бир-ле дуғаарында Приморьениң дагхимия комбинадында ажылдаар. Ында дериглерни эптеп эгелээн.

Приморье комбинады — Ыраккы Чөөн чүктүң мурнуу талазының химия индустриязының эң улуг бүдүрүлгелериниң бирээзи. Ында борнай кислотаны, кальций боradын болгаш чүрттүң 200 хоорайынга баар өске-даа продукциязын бүдүрүп турар.

Соксаал чок ажылдаар суугуларны ажыглалга кииререн техниктиг-даа, амыдыралдаа сорулгаларынга ажыглаар эң бедик шынарлыг эмальды алыр арганы бээр деп, специалистер санап турар.

БАШТАЙГЫ ЭЗИЛДИРИГ

Амурда-Комсомольск хоорайда «Амурсталь» заводта электри күжү-биле кан эзилдирер чаа суугу баштайгы металлын чаа берген. Эзилдиримишкинии Анатолий Жилин баштаан эң дээре бригадаларның бирээзи кылган.

Чаа суугу — заводтуң электри күжү-биле кан эзилдирер цегинде үшкү суугу-дур. Оларның бирээзи-ле чыл бүрү 35 муң тонна металлды бээр ужурдут. Бригадалар ол суугну эдиктер шиитпээш ап турарының үези—бо декабрь айда 3,5 муң тонна металлды алырын шиитпирлээн.

Ыраккы Чөөн чүкте металлургияның баштайгы бүдүрүлгези — «Амурсталь» заводта чаа мартен суугузу, 1700 дээр чута демир кылыр стан, кацпы соксаал чок эзилдирер радиалдыг машина немешкен. Кац чута демирни термиктиг ажылдап кылырының цегинде ажыглалга киирериниң мурнуу чарыының ажылдары доостур четкен. Чараштаан чаа савалар кылыр цехти база тудуп турар.

Амурнуң металлургтары бо чылдың он бир айларында дургузунда кайны болгаш прокатты пландаа ажыр

СЭКП обкомунуң X пленумунуң шиитпирин амыдыралга

АРГАЛАРНЫ, КУРЛАВЫРЛАРНЫ ЧӨП АЖЫГЛААР

Тывага хой ажылын улам ынай хөгжүдер хемчеглер дугайында партия Тыва обкомунун X пленумунуң доктаалын амыдыралга боттандырарыбиле чер-черде партия, совет болгаш ажыл-агый органнары ажыл-агыйның бо адырында байдалды хандыр анализтеп, сайгарып көргеш, ажыглаар аргаларны болгаш курлавырларны элеп тып, перспективтиг хемчеглерни ажылдап кылгаш, ооң күүселдезиниче эгелеп кирип турар.

Бо айтырыг талазы-биле Чөөн-Хемчик районунуң мурнунда азыкө улуг сорулгалар салдынган. Районга шээр малдың баш санын 1973 чылда турганынга бодаарга 1980 чылда 49 хуу, ооң иштинде хойну 70 хуу, шээр мал эдээ бүдүрерин 2 катап, дүктү 2,2 катап өстүрерин планнаан. Колхозтар болгаш совхозтар хойнуң баш санын тус-тузунда 46,4—70 ажыг хуу чедир өстүрериниң сорулгазын салган.

Хой ажылын шапкын хөгжүдеринге бүгү аргалар болгаш курлавырлар районда бар. Мал ажылынга кадрларны четчиришиле шилип ап болур. Одарларны экижидип, чөп ажыглаарын, суггаттыг сиген шөлдерин, культурлуг одарларны көвүдедирин көрүп турар. Ажыглаттынып турар муң-муң га одарлардан аңгыда Аныяк Хөндергей, Кожээ-Бажы, Шом-Шум, Уру дээш ышкаш ажыглалга кирбээн одарлар база эвээш эвес. Оларны курлаар, чайлаг одарларын ажыглаарын экижидер талазы-биле четпестер чамдык ажыл-агыйларда бар. Бо чылын «Октябрь 30 чылы» колхозтуң, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Большевик» совхозтарның дыка хой кодан хоюн чайлаг одарларынче үндүрбейн иштик черлерге чайлаткаш, кышкы одарларны саза бастырган.

Суггаттыг чер талазы-биле курлавырлар ажыл-агый бүрүзүнде бар. Үгле Хемчик уунга бээш 2000 га черни культурлуг одар болдурарынче, ол ышкаш кудуктар кастыргаш, районга 60 муң га черни немелде одарлар кылдыр ажыглаг, мал чеминиң курлавырын тургузуп болур.

Хойнуң санын өстүрер, ооң продуктулуун бедидер талазыбиле районнуң мурнунда салдынып турар сорулгаларны күүседип болурунуң аргаларын база амгы байдалды партия райкомунуң бо айтырыгны чугаалашкан пленумунга тодараткан. Сөөлгү сес чыл дургузунда районнуң шээр малы азы 73 муң башка немей өскен.

Хой ажылынга эки көргүзүттерни сөөлгү чылдарда СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхоз чедип алган. Совхозтуң хоюнун баш саны 1965 чылда турганындан 2,6 катап өскен. Сөөлгү беш чылдар санында 100 хойдан-на 85—90 хураганны алган. Ол ышкаш дээре түүнелдер «Большевик», «Сүт-Хол» совхозтарда, «Искра» колхозта бар болган.

Мал ажылынын мурнакчы дуржулгазын пропагандалаар талазы-биле партия организациялары эвээш эвес ажылды чорудуп турар. Оон түүнелинде Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары Ооржак Лопсаңчап, Монгуш Чола, Ооржак Дажы-Намчаа оларның болгаш өске-даа мурнакчы хой-жуларның чедиишкиннери, маадырлыг ажыл-ижи малчынарга үлегер-чижек болур. Бо чылын «Октябрь 30 чылы» колхоз 100 хойга онааштыр 96, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхоз 93, «Алдан-Маадырыңа» Шекпээрде хойжу бригадазы (бригадири О. Серен) 106, «Октябрь 30 чылы» колхозтуң Сыын-Чүректе хойжу бригадазы (бригадири М. Кошкар-оол) 103 хураганны алган. Районда 41 хойжу чүс хойдан-на 100—140 хураганны алган. Ооң иштинде О. Доржу, О. Дажы-Намчал, С. Эртине, М. Очур-оол, С. Чимит-оол, М. Ырым, С. Хапылак оларның көргүзүглери дыка бедик болган.

Хой ажылында чамдык чедиишкиннер бар-даа болза, аргалар болгаш курлавырларны чедир ажыглавайн, хой-жулар ортузунга партийжи-политиктиг, организастыг ажылды кошкак чорудуп турарындан ында шынгыы четпестер бар. Бо талазы-биле чамдык чижектерни көрээл. Районда хой ажылдыг улуг совхоз «Чыраа-Бажында» хойнуң баш саны өзерден харын күдулаан. Сөөлгү 5 чылдарда ында шээр малдың бажы өспээн. «Октябрь 30 чылы» колхозтуң хою 1968 чылдан бээр озулде чок болган. Ооң-биле кады чамдык ажыл-агыйлар, ылангыя «Алдан-Маадыр», «Большевик» совхозтар шээр малдың санын эрткен чылдыңдан күдулаткан.

Шээр мал бажының оожум өзүп турары төрүүр 100 башка онааштыр эвээш чаш толду ап турарында. Район ниитизи-биле төрүүр чүс хой, өшкүге онааштыр 82 хураганны, 70 анайны алган. Ажылагыйларның бүгү төрүттүнген анай, хураганының 2,3 хуузу чедиришкинниң

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

УДУРТУЛГАНЫҢ СТИЛИН, МЕТОДУН САЙЗЫРАҢГАЙЖЫДАР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралынга «Ажылчы чоннар депутаттарының көдээ Советтериниң организасмассалыг ажылынга Эрзин райкүүскомунуң удуртулгазының дугайында» райкүүскомунуң даргазы С. С. Садиниң илеткелии дыңнаан болгаш чугаалажып көрген.

Райкүүском хоойлуда магадылаан калбак эргелерни ажыглаш көдээ Советтерге удуртулганы экижиделинче угланган чамдык ажылдарны дылып чоруткан. Хөй-ниитң организацияларының ажылын экижиделинче, оларны районнуң, ажыл-агыйларның, будүүлгелериниң болгаш организацияларның хүн бүрүде амыдыралынче хаара тударынче элээн кичээнгей салып турар апарган. Көдээ Советтериниң бажыңнарында «Депутаттың булуңун», «Херээженнер чөвүлелиниң булуңун» дерип, депутат болуктериниң, докгаамал комиссияларның, агитквартираларның ажыл планнарын аскылаан. Депутаттарның ажыл-чорудулгазынга дүзээлиг литератураларны, солун, сеткүүлдерни оон номчуп ап болур. Өскедаа хемчеглерни ап чорутканының түннелинде Мөрен (күүскомунуң даргазы К. Доржу), Эрзин (күүскомунуң даргазы С. Чымба) көдээ Советтериниң организасмассалыг ажылы элээн экижээн. Нарын көдээ Совединде (күүскомунуң даргазы эш Белчир) хөй-ниити организацияларыбиле ажыл чогуур деңнелде тургустунганындан депутат болуктериниң, докгаамал комиссияларның ажылы, хөй-ниитиниң корум-чүрүмүн камгалаар ажыл илепкейжээн. Районнуң көдээ Советтериниң девискээринде турар эмнелге, культура болгаш үреглер албан черлериниң, школаларның 1973—1974 чылдарның кыжынында одаар ыяжы бүрүн белеткеттинген.

Көдээ Советтери удуртур талазы-биле өске-даа чамдык ажылдарны кылып, олар улус ажыл-агый планын күүседириниче чоннуң мобилизастаанының түнелинде районнуң экономиказының хөгжүлдезинде челиишкиннер бар. Ниитиниң малының баш самын өстүрериниң планын: ноябрь 1-ге чедир: мыйыстыг бода малды 101,4, ниекти —102,9 хуу, хойну — 100 хуу күүсеткен. «Коммунизмче орук» колхозта 240 олуттуг школа. «Чаа орук» колхозта 50 олуттуг ясли-сад болгаш ажыл-агый болгаш культура-эмылыралының өске-даа объектилери ажыглалда киргеи.

Ынчалза-даа чер-чер Советтери районнуң ажыл-агыйын комплекстиг хөгжүдериниң айтырыгларын шиитпирлээринге боттарының калбак эргелерин, бар аргаларын амдаа долу ажыглавайн туралын Министрлер Чөвүлели демделгээн. Күүгүне планнарын күүседир дээш ажылга көдээ Советтериниң күүскомнарының даргаларының, ажыл-агыйлап удуртукчуларының харысалгазын бедилер ажыл кошкак. Көдээ Советтериниң докгаамал комиссияларның, депутаттар болуктериниң болгаш хөй-ниити организацияларының ажыл-чорудулгазын районнуң мурнунда улус ажыл-агыйының соруулгалары-биле кошкак холбаштырып турар. Оон түнелинде районда планныг онаалдалар күүседир талазы-биле ажылда четпестер бар. Ноябрь 1-ге чедир күүгүнеге эът садарының планын 89,1 хуу, сүттүүн —81,4 хуу, дүктүүн —91,9 хуу, слеп белеткелиниң планын 68,7 хуу, силосту чүгле 33,3 хуу күүсеткен.

Райкүүскомунуң удуртукчуларының контроль, негелдезинин кошкаандан Сарыг-Булуң көдээ Совединин докгаамал комиссияларының, депутат болуктериниң, агитквартираларның болгаш херээженнер чөвүлелиниң, өске-даа хөй-ниити организацияларының ажылы чепсек тургустунган. Каш чылдар бурунгаар эки деп сураглыг турган Бай-Даг көдээ Совединин ажылы амгы үеде дыка куду деңнелде болуп турарын Министрлер Чөвүлели шиитпизы-биле көргеи. Районнуң чамдык көдээ Советтериниң организас-массалыг ажылы чогуур деңнелинде турда Бай-Даг, Сарыг-Булуң көдээ Советтеринде байдал канчап ындыг болганыл? Райкүүском, ооң киллистери ажылының стилин болгаш методун сайзыраңгайжыдар талазы-биле ам-даа кошкак ажылдап, көдээ Советтериниң күүскомнарындан, ажыл-агыйларның, организацияларның удуртукчуларындан принципиалдыг негелдени кошкатканындан ындыг четпестер үнүп кээп турар.

Райкүүскомунуң удуртулгазында четпестерин чайладырын, Бай-Даг, Сарыг-Булуң көдээ Советтериниң ажылынче ханылап кирип, ниити ажылга негелдени күштелдирерин, ылаңгыя үстүкү органнарның болгаш бодунуң хүлээп алган шиитпирлериниң күүселдезин организастаарын болгаш хынаарын райкүүскомда . (даргазы С. С. Сади) Министрлер Чөвүлели дааскан.

• • •

Министрлер Чөвүлелиниң бл-ла хуралынга «Ажылчы чоннарның хөй-ниити организацияларының Мөңгүн-Тайга райкүүскомунуң удуртулгазының дугайында» айтырыгны база чугаалашкан.

Райкүүском болгаш Каргы, Мөген-Бүрен көдээ Советтериниң күүскомнары хөй-ниитиниң күжүнге даянган улус ажыл-агыйының янзы-бүрү алырларынга чамдык чедишкиннерни чедип ап турар Районда хөй-ниитиниң 113 организациязының составында чеди чүс ажыг кижи хаара туттунган. Мугур-Аксы суурнуң школазының чанында болгаш үреглер садында херээженнер чөвүлели болгаш ада-ие комитеди. Каргы көдээ Совединин девискээринде эгиткварталар, Мөген-Бүреңде херээженнер чөвүлели, улусчу контроль болгуу элээн ажылды чоруткан. «Малчын» колхозта эш хуузунуң судунуң ажылы эки.

Ынчалза-даа хөй-ниити организацияларын район болгаш көдээ Советтериниң күүскомнарының удуртуп турарында шынгыы четпестер барын Министрлер Чөвүлели демделгээн.

Ажыл-агый, социал-культура тургузуушкунунуң айтырыгларын шиитпирлээринге ол улуг күштүг четпес ажыглап, оларның ажылының үре-түнелдиин чедип алыр талазы-биле ажыл кошкак тургустунган. Сөөлгү чылдарда районда мал ажылының хөгжүлдези оожум. Мыйыстыг бода болгаш шээр малларның баш саны эрткен чылга деңнээрге эвээжээн, оларның өлүп-хораап чоруу хөй. Районда мал оорлаар чорукка улур хөй-ниитиниң күжүн ам-даа четпес мобилизастап турар. Эки туранын улусчу дружиналарының, эш-хуузунуң судтарының хөй-ниитиниң корум-чүрүмүн болгаш хамаатыларның эргелерин камгалаарын хандырарынче, социалистиг өйүүнү камгалаарын күштелдиреринче угланган ажылы экиживейн турар. Райкүүском чанында административтиг комиссия, арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демисел талазы-биле комиссия сула ажылдап турар. Планныг онаалдалар күүседириңге хөй-ниити организацияларының чедирип турар салдары эвээш.

Район он айларда күүгүнеге эът садар планын 96,3 хуу, дүктү 90,9 хуу күүсеткен. Ажыгты чоннарның күш-ажылынга болгаш амыдырал-чурттагазынга таарымчалыг байдалды тургузарының, ол ышкаш чоннуң амыдырал хандырылгазы-биле холбашкан коллективтериң ажылының культуразын белидер, бараан саарылгазының, ниитиниң чемненилге болгаш амыдырал хандырылга черлериниң планныг онаалдаларны күүседир дээш демиселинге хөй-ниити организацияларының ажылын экижиделинге хемчеглерин алырын Мөңгүн-Тайга райкүүскомунга (даргазы О. Н. Лопсан-Серен) Министрлер Чөвүлели хүлээткен.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

АКШ-тың Компартиязының медеглели

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Энергетика кризизинден үштунарының аргазын тывар, ынчангаш чурттун бүгү энергетика будүүлгелерин национализастаар деп, АКШ-тың Коммунистиг партиязы саналдаан.

Компартия чөөкта чаа тургустунган федералдыг энергетика аргелелин дүжүреринче болгаш ооң орнунга демократтыг арга-биле энергетика айтырыгларының национал чөвүлелин соңгүп тургузарынче кыйгырган. Израильге, Мурнуу Вьетнамга, Мурнуу Африкага болгаш чили шериг сүлчээчилеринге берип турар шериг дузалаамчызын соксадырын негээн.

Ажылчыннарны ажылдан үнүрериңге энергетика кризизин чылдак кылыр ажыглаан турбас үжүрлүг деп, АКШ-тың коммунистери санап турар.

Компартияның Чингине секретары Гэс Холл Компартияның национал чөвүлелиниң болгаш ТК-зының хуралынга чүве чугаалаан, энергетика кризизинин үжүрүнда харыысалга нефть корпорацияларынга онаашкан турар үжүрлүг деп демделгээн. Нефть монополиялары олчаажык сүргеп, өртектер улгаттырарын боданган, чүртика оттуглар чүүл чедиштестээн турган кажарлаашкыны өжегээр кылган, ылаңгыя нефть болбаазыралыр заводтарны немей тургузар хемчеглерни албаан деп, ол айытkан. «Ол кеминиг, кара сагыштыг кажарлаашкын болган» — деп, Гэс Холл демделгээн.

Чили патриоттарны хостаар!

Чүртка эрге-чагырганы эжелеп алгаш, бодунга таарышпас күштерге удур фашистиг террор кылбарткан шериг хунтазының эң дерзин үүлгедиглерининг айыылынга таваржып турар чили патриоттарны деткиир шимчээшкин бүгү делегейге калбарып турар.

Профэвилелдериниң бүгү-делегей федерациязы боттарының күштерин мобилизастаарынче болгаш Чилиниң Компартиязының чиңгине секретары Луис Корваланны, өскедаа чили патриоттарны хостаарын чедип алырынче бүгү чүрттарның ажылчы чоннарынга, профэвилелдериңге кыйгырыг үндүрген деп, Прагадан дыңнадыг келген.

АКШ-тың Коммунистиг партиязы Чилиниң шериг сүлчээчилериңге кара-бажыңнаткан Луис Корваланны болгаш политиктиг хорлуулдың чурттарның шуптузун хостаарын негээн деп, АКШ-тың Компартиязының ТК-зының Политиктиг комитединиң кежигүү Хелен Уинтер СЭТА-ның корреспондентизи-биле Нью-Йоркка чугаалашкаш медеглээн. АКШ-тың Компартиязының ТК-зы ындыг лозуңнуг демисел кампаниязын делегеренгей калбартыр шиитпир үндүрген деп, ол чугаалаан.

Чили улуска дузаламчы фондузугга киирер акша-хөреңги чыыр ажыл Франциягa ам ийи ай дургузунда үргүлчүлеп келген. Ол улуг ажылды Чили-биле эп-сеткил каттыштырылгазының национал комитединиң сапаалын ёзугаар чорудуп турар. Ук комитеттe депшилгелиг политиктиг болгаш хөй-ниитиниң 18 организациязы бактаап турар. Банкының «Чили-биле эп-сеткил каттыштырылгазы» деп тускай саналга салбырында француз дээш амыл-ишчилериниң, аныяктарның, студентилериниң шилчидээн берген акша-хөреңгизи хүниүң-не киирип турар.

Делегей харылзааларының талазы-биле Германияның социал-демократтыг партиязының комиссиязы боттарының политиктиг үзелдериниң үжүрүнда Чилиде кызагдадып турар кижилерге дуза чедиреринин эргежок чугула деп көрген шиитпир үндүрген. Оңук партияның Президиумунуң хуралдаашкы чүүлдүг деп санаанын Бонндан дыңнаткан. ГФР-ниң чазаа ындыг дуза чедиреринге эргежок чугула хемчеглерни алган турар үжүрлүг деп, ол айтырыгның талазы-биле үндүрген медеглелде демделгээн.

Швейцариянның депшилгелиг партиялары болгаш хөй-ниити организацияларының чили улусбиле эп-сеткил каттыштырылгазының хөй-ниитиниң организациязы «Швейцария — Президент Альенденин Чилизи» аттыг кылдыр тургускан деп, Женевадан келген дыңнадытка чугаалаан. Ол ниитилел фашистиг шериг сүлчээчилерге удур чили улустуң демиселинге моральдыг болгаш материалдыг деткимче көргүзер сорулгалыг.

Чилиниң шериг сүлчээчилериниң Луис Вальяринге баштаткан төлээлери Венесуэлага чеде берген. Венесуэланың чазаа оларны чүрттан үндүр сывырган деп, Каракастан дыңнаткан. Ол бүтпес идегет Чилиге чүүк машиналарының ээлериниң ажыл соксадыышкынарын баштап. президент Сальвадор Альенденин чазаан дужүреринге идепкейлиг киришкен. Үймээнилер Чилиде фашистиг ёзу-чурумнуң кеминг херектер үүлгедип турарын агартырын венесуэл хөй-ниитиге көзүлдүр ораллажыр болгаш чили улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазының шимчээшкинин кошкадыр сорулгалыг аңаа барган. Чилиниң улузу-биле эп-сеткил каттыштырылгазының массалыг чыскаалдары Венесуэлага болган соонда ындыг хемчег алыр шиитпирни чазак үндүрген.

(СЭТА).

Вьентяңда чугаалажыышкыннар

ВЬЕНТЯН. (СЭТА). Лаостуң патриотчу фронтузу биле вьентян чазаанның төлээлериниң таланың дугуржулгалары — тайбынны катап тургузар болгаш национал чөпшээрежилгени чедип алыр дугайында бо чылдың февраль 21-де чарган дугуржулганы база ол дугуржулгага капсырылда кылдыр сентябрь 14-те үндүрген протоколду амыдыралга боттандырарынга хамаарышкан чугаалажыышкынарны каттышкан төп комиссияның Вьентяңга декабрь 7-де болган эзлчеглиг хуралга уламчылаан.

Каттышкан комиссияда болгаш өске-даа эвилелдешкен организацияларның талаларының төлээлекчилериниң эрге-дужаал демдектерин тургузарынга хамаарышкан хөй-хөй айтырыгларның талазы-биле дугуржулга чедип алдынган. Ук төлээлекчилерни тургускан туларын дугуржулгаларда айткан. Вьентяның болгаш Луангпрабанны нейтралиязастаар талазы-биле хемчеглер алырын дугуржур деп турар. Патриотчу фронтуның төлээлекчилериниң айыыл чок чорууп хандырарынга үндезилеттинген ол айтырыгны дескиишиитпирлээрин национал чаңгыс эптиң түр чазаан тургузар арганы берген түрүп болур.

Шериг самолёду дүжүр аттырган

КАИР. (СЭТА). Суэц хоорайдан ырак эвесте чурттакчы чоннуг Айн эль-Сохна деп черниң агаар делгеминге декабрь 6-да агаарга тулчуушкун болган. Аңаа Египеттиң шүүргедекчи самолёттары бир израиль шериг самолёдун дүжүр аткан.

Оңу Египеттиң шериг командылалының төлээлекчизи дыңнаткан.

СОҢГУЛДА ТҮҢНЕЛДЕРИ

КОПЕНГАГЕН. СЭТА-ның корр. В. Петров дамчыткан: Ам Данияның парламентизинге (фолькетинг) ажылчы чоннарның эрге-ажыктарын камгалаар төлээлекчилер алды депутат-коммунист болур. Декабрь 4-те ээлчегден дашкаар парламент соңгулдазы болган. Аңаа коммунистер дээш 110 мүң соңгукчу бадылаашкынын берген.

Коммунистерниң соңгулда мурнунда демисели чурттуң ниити рыноктан болгаш НАТО-дан үнери дээш, үндүрүгүү чингедири, улустуң амыдыралын экижидери дээш, ажылчы чоннарның эргеажыктарын камгалаар лозуңнуг эрткен.

Фолькетинг составының өскерилгенин чурттуң политиктиг хайгааракчылары Данияның «ниити рынокка» киржип турарындан чоннуң калбак хүрээлеңнериниң чөгенгенинин хереченлери кылдыр көрүп турар.

Польша Улус Республиканың специалистери болгаш эрдемденнери долгандыр турар бойдус чүүлдериниң бокталып, үрелир чоруу-биле демиселга улуг-улуг чедиишкиннерлиг боон турар. Бүдүүлге деңнели соксаал чокка ээүп турзада, хемнерже хап кирип чыдар холумактыг сугларда хоралыг будумелдериниң хемчээли дыка кызырылган. Ол ышкаш үлетпүр черлериниң агаарже үндүрүп турар хоралыг ыш-буу база эвээжээн.

ЧУРУКТА: Гливипада заводтуң кылып турар вентиляция системазы. Ону будүүлге черлериниң агаарже үндүрүп турар хоралыг чүүлдерин тударынга ажыглаар.

ЦАФ—СЭТА-ның фотозу.

ССРЭ-ниң улузунга четтириишкин

КАИР. (СЭТА). Совет Эвилелдиниң болгаш социалистиг дем-каттыштырылгазының өске-даа чурттарынга, а ол ышкаш Азияның база Африканың улустарынга Израильдиң империалистиг агрессиязынга удур араб улустарның шынныг демиселин деткип турары дээш өөрүп четтириишкинни илереткен медеглелдя Азия болгаш Африка улустарының эп-сеткил каттыштырылгазының организациязының Чөвүлелиниң эзлчеглиг сессиязы 1974 чылдың эгезинде Багдадка чыглып, аңаа Чоокку Чөөн чүктүүн айтырын колдуг чугаалажып көөрү улуг ужурдузалыг болуушкун деп, ол медеглелде айтып турар.

Рейнниң бокталганы-биле демисел

БОНН. (СЭТА). Үлетпүр бок-сагыңга Рейнниң бокталыг турары-биле демисежиниң айтырыгларын улустар аразынга чугаалажырының конференциязын Бочинга эртирген. Аңаа Франциянның, Люксембурггуң, Нидерландының, Бельгияның, Швейцариянның болгаш ГФР-ниң чазак төлээлекчилери киришкен. Рейн чоок-кавызының чурттарынга улам ужур-дузалыг болуу берген үк айтырыгларны чугаалажыры ол хемниң сууниче үлетпүрүүн хөй саныг бок-сагын үндүр октаарынга шаптык болгу дег ботгуг хемчеглер, алырынга хамаарыштыр маргылдаа-чөрүүдээлер барын көргүскен. Конференциянга киришкеннер чүгле Рейнни химия будумелдери-биле бокталдырарынга үдур ажыл чорударының ниити принциптерин айткан медеглел ужурдери-биле кызыгаарлаттынган.

Дугуржулганы үреп турар

ХАНОЙ. (СЭТА). Лаоска тайбыңны катап тургузар болгаш национел чөпшээрежилгени чедип алыр дугайында Вьентян дугуржулгазын база 1973 чылдың сентябрь 13-те үндүрген протоколду Лаостуң реаксылыг күштери үреп турар деп, Каосан Патет Лао агентилел дыңнадыг тараткан. Вьентян чазаанның шеригleри база Лаостуң девискээриндеги ам-даа үнмейн, чедип алдыгган дугуржулганы үреп турар таиланд хөлезиленикчилер Лаостуң патриотчу фронтузунуң контрольдап турар девискээрлерин эжелеп алыр дайылдажышкынарны үргүлчү чорудуп турар деп, агентилел дыңнаткан.

өске-даа партияларның, хөй санныг пацифистиг болгаш клерикалдыг организацияларның, садыг-үлетпүр бөлүктериниң, чогаадыкчы интеллигенциянның төлээлекчилери киришкен. Оларның аразында парламентилерниң 233 депутаттары, янзы-бүрү 308 профэвилелдериниң, херээженнериниң 84 организацияларының база аныяктарның 104 организацияларының төлээлекчилери бар болган. Ол дээрге дайынга удур күштерни каттыштырарынга улуг базым болган, оларның кады ажылдажылгазынга политиктиг болгаш идеологтуг аргалар-биле шаптык таварыштырарын, ажылчын болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкиннериниң чаңгыс эвин бүзээрин, ол шимчээшкиннериниң янзы-бүрү отрядтарын национал эйгы-биле болгаш туспус черлер-биле кызыгаарлап үзерин ораллашкан тайбынның дайзынарынга согуушкун болган. Конгресс болза хөй-ниити организацияларының хөй-хөй бөлүктери антикоммунистиг үзелден үштунуп, антикоммүнизм болза чүгле тайбынны быжыглаарынга удур, хөй-ниитиниң база күрүнелер аразынга долу кады ажылдажылганы хөгжүдериниг удур түрүп турар кижилерге херектиг-дир дээрзин боттарының дүржүлгазындан билип ап турарының көскү хереченизи болган.

Тайбын дээш, делегейге айыыл чок чорук болгаш чепсегленишкинни чүжүрери дээш, национал хамаарышпас чорук дээш идепкейлиг база деминг ажылдаарынга калбак хөй-ниити күштерининг чүткүлдүүн болгаш белеткээ конгресс көөгүскен. Делегей байдалын ажыгдери дээш, социал депшилге дээш демиселге хамыктың мурнунда ажылчы чоннуң үзелиң болгаш күзелдиг бодалын илередип турар хөй-ниитиң шимчээшкиннериниң база организацияларының ролюнүн чайгылыш чок өзүп олурарын конгресс бадыткаан.

Конгресстиң он дөрт комиссиязынга янзы-бүрү үзелбодалдыг мүң ажыг оратор санал-онаалын берип, Индий-Кыдатта, Чоокку Чөөн чүктe болгаш Чилиде байдал дээш ышкаш чугула айтырыглар талазы-биле бодалдарын чугаалап, оңу шүүштүрүп көргеннер: Европага айыыл чок чорукту болгаш кады ажылдажылганы, Азияга тайбынны болгаш айыыл чок чорукту хандырар талазы-биле хемчеглерни чугаалашкан, национал-хосталгалыг шимчээшкиннини бүрүнү-биле деткип турарын, улустар аразынга бүгү талалыг кады ажылдажылганы хөгжүдерин, кижиниң социал болгаш политиктиг эргелерин камгалаарын, эндере чепсек бүдүрерин доп-дораан сокса дырын болгаш чепсегленишкинни херек кырынга дүжүреринче эгелеп киришгеринин эргежок чугулазын киржикчилер чугаалап турганнар. Янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелер-биле тайбың кожахелбээ догуннаарының принцивин херек кырынга ажыглап, оңу чер болганга хүлээп көөрүнүн эргежок чугулазын бүгү санал-онаалдарга демделгээн. Тайбын догуннаашкын делегейниң айыыл чок чоруунуп эң быжыг үндезини болур дээрзин чаңгыс эп-сеткил-биле хүлээп алган Коммуникеде— конгресстиң политиктиг түпнел документизинде айытkан.

Тайбын болгаш делегейниң айыыл чок чоруу дээш демиселге күжениишкиннерни көөдедир деп кыйгырыг-биле конгресс кызыгаарлаттынмаан. Улустар аразында чидиг айтырыгларны таварыштыр чөп шиитпирлээринче, дүшкүүрлүг байдалды улам ынай чавырылдырарынче, делегейге болуп турар боттуг чорудулгаларга чидиг бээринче угланган тодаргай хөделишкиннерниң быжырымчалыг программазын конгресс айытkан. «Ындыг туруп тайбынны чүгле күзээр эвес, тайбын дээш херек кырында ажылдаар күзелдиг бүгү кижилерниң үре-түнелдиг, чөпшээрежилгелиг хөделишкиннериниң ажыл-херекчи үндезинин тургузуп болур болгаш тургузар үжүрлүг» — деп, киржикчилерниң ыяити хүлээп көрүүшкүнүн коммуникеде демделгээн.

Конгресстиң документилеринде, ооң комиссияларының илеткелдеринде дыка үнелиг боттуг санаалдар киргилээн. Оларның чамдыктары чазактарга, күрүнелер аразының организацияларынга хамааржыр болгаш чазак черлеринде шиитпирлээр үжүрлүг айтырыгларын боттандырарынга идиг бээр сорулгалыг. Чамдык төлээлекчилер хөй-ниитиниң массалыг кампаниязарын база өске-даа шимчээшкиннерин кылырын санаалдааннар. Оларның кайызының-даа саналдары чиитпир-биле тайбынны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаарынче, дайынны өөскүдүп үндүрбес, а тайбынның, амгы үениң хөгжүлдезининг болгаш эртем-техниктиг революциязының чаагай кежиктерин бүгү улустар болгаш бүгү күрүнелер долузу-биле ажыглап болур, делегей харылзааларының шак ындыг системазын тургузарынче угланган.

Тайбынны быжыглаарының талазы-биле алырга, чаа болгаш эң перспективтиг болган чүве болза конгресстиң ажылынга чазактарның-даа болгаш делегейниң хөй-ниити организацияларының-даа төлээлекчилериниң бүрүн ден эргелиг болуп киришкени болур. Тайбынны камгалаарының болгаш делегейниң айыыл чок чоруун хандырарының айтырыгларының чугаалажыры-биле моөң мурнунда олар чаңгыс стол артынга ужуражып көрбээннер. КНО-га чугаалажып турар политиктиг айтырыглар талазы-биле боттарының үзелбодалын илередир арганы хөй-ниити организацияларының мынчага чедир болур-чогуурун-биле албайн келген. Ынчангаш конгресстиң шиитпирлерин болгаш рекомендациялары медеглеп бээрин-биле КНО-же, Африканың чаңгыс эп организациязынче болгаш чазактар аразының өске-даа организацияларынче төлээлер чорудар дугайында конгресстиң шиитпири чугула ужур-дузалыг болуп турар. Бо талазы-биле баштайгы базым кылдынган: чоокта чаа конгресстиң төлээлекчилери конгресске хүлээп алган документилерни КНОнуң Кол Ассамблеязының XXVIII сессиязының даргазынга хүлээдип бергеннер. Ол ышкаш олар Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң даргазы-биле база ужураштаннар.

Чоокка чедир-ле бот-бодунга бүзүрел чок болгаш харындаа өжээннешкек хамаарылгалыг турган организацияларны база шимчээшкиннерни Москва ужуражышкынының чогумчалыг байдалдарга чедирип келген. Бо барымдаа болза ам-даа ажыглаттынмаан улуг күрлавырлар бар деэрзин чугаалап турар. Янзы-бүрү хөй-ниитиниң күштерининг аразынга кады ажылдажылганы ханыладып турган, а ол ышкаш ындыг кады ажылдажылгага киржир организацияларның санын көвүдедип турган, оларны улам хаара тударының чаа-чаа перспективаларын ам ажыттынган.

III

Тайбыга ынак күштериң Бүгү-делегей конгрезиниң киржикчилери тайбынның эргежээзы дээш янзы-бүрү политиктиг үзел-бодалдыг кижилерниң аразынга билчирин болгаш кады ажылдажырын быжыглаар талазы-биле национал база делегей күженишкиннерин каттыштырып хөделиринің эгези болур деп боттарының шүүлганын ынчалдыр тодаратканнар. Бо угланышкын талазы-биле ажылды уламчылаарын олар шиитпирлээннер.

Чүгаа болза, делегейге кандыг-бир чаа организация тургузар дугайында чорбайн турбас болбайн аан. Ынчалзажок тайбың дээш демиселге хөй-ниити күштерин каттыштырып быжыглаарынга идигни бергени, «хаап, соксадырыз бээнин болдүүмас, ынак ындыг перспективаларны оларның мурнунга конгресстиң ажыткаңы чүгула үүл ол болур. Ам херектиң үжүру болза кады ажылдажылганы уламчылаарының, калбэртырының болгаш ханыладырының эң ажыктыг хевирлерин дилеп тывараңда болуп турар.

Бо чорук кажан чамдык кижилер мындыг айтырыгны салып турар амгы үеде тоң чүгула: дүшкүүрлүг байдалдың чавырлышкынының чорудулгазы калбарып эгелеп турар үеде хөй-ниитиниң чаа-чаа күженишкиннери херек бе ынчаш? Хөй-ниити күштериниң даштыкы политика айтырыгларынче холгаарлаашкыны күрүнеңиң негелдезин ёзугаар көрген боттуг шиитпирлерге шаптык ужураштырар магат чок деп безин бүзүредип турарлар болгай.

Шак ындыг бадыткалдар бөгүнгүнүң эвес, а дүүгүнүң, харын-даа бурундаа хүннүң байдалын көргүзүп турар. Делегей политиказынга улус массаларының ролюнүң дугайында айтырыг болза идеологтуг чидиг база политиктиг демиселдиң кол чүүлү болуп келген болгаш артар-даа дээрзин бо чорук база дагын бадыткап турар.

Дайын болгаш тайбың дугайында айтырыгны амгы үениң эң чугула, аарыглыг айтырыы болур деп, В. И. Ленин адаан. Улуг Октябрьның тиилээнинең соонда ооң бир дугаар бижээн декреди — Тайбың дугайында декрет — чүүле чазактарга эвес, а улустарга, хамыктың мурнунда ол үеде диргелген делегей дайынының киржикчилери эң улуг чурттарның ажылчыннарынга хамаарышкан. Ол чурттарның ажылчыннары «кижи төрелгетении дайынның халавындан болгаш ооң үржуктарындан хостаар сорулгалар оларның мурнунда эң түрүп турар дээрзин билип, боттарының бүгү талалыг, шиитпирлиг болгаш кызыгаар чок күженишкининг ажыл-чорудулгазы-биле тайбынның херээн эчианиге чедиишкининг чедиреринге биске дузалаавлар...» деп, ол документинде бижээнчи бөгүн кижи холээээшкин чок номчуп шыдавас.

Ол дээрге улустар аразының харылзааларының хөй чүс-чүс чылдарда бүгү тоогүзүнге эргилделиг үе болган. Ленинчи кыйгырыгны эрги делегей ок-боо-биле кыжаның үткүп алган болза-даа, чугула чүве чүл дизе, ону улус чоннар дыңнаан, байыр чедирип үлээп алган. Ам херектиң үжүру болза дайынның болгаш тайбының айтырыгларын шиитпирлээрине делегейниң хөй-ниитизинин санал-онаалын «киниритирер бе азы киниритирбес бе» деп чартык чүс чыл мурнунда турганы ышкаш эвес. Айтырыг өске түрүп турар: бир эвес тайбың кожахелбээ догуннаашкынның принциптериче үндезилээш, делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаары дээш шыпал-ла туржүп турар болза, үгаан-сарыылдыг чаңгыс-даа чазак тайбынга ынак күштерни чүгле барымдаалап үнелеп көөр эвес, а олар ол күштер-биле албан кады ажылдажыр, оларга даянып апаар. Болуушкыннарның, амгы үениң төөгүзүнүң үжүру-даа, негелдези-даа ындыг.

Делегейниң политиктиг 'байдалын экижидерине шаптыктаар, агрессияның дөрт үүлгединишкиннеринге доктаавайн, эндере чепсек бүдүрерин үлам күштелдирерин ораллажыр империалистиг күрүнелерниң салдарлыг болүктериниң политиктиг болгаш экономиктиг эргеажыктарынга согуушкунну дүшкүүрлүг байдалды чавырыллдырганы таварыштырган. Дүшкүүрлүг чорукка удур оларның удурланышкынны бодуу аңаа-ла буурай бээр эвеспе деп, аңаа ынанып болбас. Бо бүгү болза чепсегленишкинни дүжүреринің, дүшкүүрлүг байдалдың одагларын чок кылырының, чөрүүдээлиг байдалды баш бүрүнгаар чайладырының айтырыгларын шиитпирлээринге хөй-ниитиниң, улус массаларының «холгаарлап киржирининг» чугулазын негеп турар. Ындыг холгаарлап киришкин идепкейлиг болган тудум, өжээзирек чоруктан быжыг тайбынче шилчилге дүрген болгаш хаңы шиитпирлеттинер. Делегей байдалын чогумчударынче чүткүлдүг чазактар тайбынга ынак күштериниң талазындан деткимче ылырынга сонуургалдыглар.

Делегейде ам социал, политиктиг, профессиональдыг, культуразыкты, эртем, культура, шажын-чүдүлгелиг болгаш өске-даа ийи мүң ажыг хөй-ниитиниң организациялар бар деп статистика бадыткап турар. Ол дээрге канчаар-даа ажакы улуг күш-түр. Хамык ужур чүгле санымда эвес болбайн аан. Кол-ла чүве болза олар боттарының идейлиг чаңгыс угланышкыны, ниити күжүбиле быжыг тайбынче орукта доктар-мооидактэрны чок кылырынче чүткүлдүг хөделиг турарында.

Ол чүткүл тайбынга ынак күштериниң Москва конгрезиниң ажылынга онза күштүүбиле көзүлген. Ооң чедишкини — тайбынга ынак бүгү кижилериң чедишкини-дир. Айыыл чок чорук болгаш кижи төрелгетениң социал депшилгези дээш, агрессияның база дайынның империалистиг политиказына удур туржүп турар хөй-ниити шимчээшкиннериниң организацияларының болгаш агымнарының хөделишкиннерин дүүштүүрүп таарыштырар база каттыштырар дээш демиселге чаа үе-чаланы конгресс ажыктаан.

Делегей болуушкунунарыга хөй-ниитиниң салдар-далдавыры доктаамал өзүп турар амгы үеде, тайбың, национал хамаарышпас чорук болгаш социал депшилге дээш демиселге янзы-бүрү хөй-ниити күштериниң ажыктыг база үр үеде кады ажылдажылгазын хөгжүдери онза чугула болуп, бистиң үениң негелдезинге дүжүп турар. Оны боттандырып чорударынга эргежок чугула бүгү-ле чүүлдер бар дээрзин конгресс бүтүдеге көзүлдүр бадыткаан. Совет хөй-ниити конгресстиң түңелдерин чогум-на мнзаар үнелеп көрүп турар.

В. ШАПОШНИКОВ
(«Правда» солуундан).

ЯНЗЫ-БҮРҮ МЕДЭЭЛЕР

ЭЭЛЧЕГЛИГ КИЧЭЭЛ

СЭКП-ниң Бин-Хем райкомуунуң чаныда экономиктиг семинарның ээлчеглиг кичээли болуп эрткен. Мында ажыл-агыйларның удуртукчулары, кол ускай эртемнилери хаара туттунган.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам сайзыраткайгыдар база мал ажылын үлеттүрге үндезилеп чорударының дугайында болган өске-дээ идеткелдерни семинарның киржикчилери дыннаан. Бо талазы-биле «Саян» совхозтуң директору А. М. Градобоев, райкүскомиуң көдээ ажылагый эргелелиниң кол агроному А. А. Тихеев идеткелдер кылган.

М. СУНДУЙ.

ЧАА ХҮЛЭЭЛГЕЛЕР

Улуг-Хем районуун «Найырал» совхозтуң Аргалыктыгда, Саргалда, Шанчыда хойжу бригадаларының малчыннарының хураадары болуп эрткилээн.

СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң хой ажылын улам сайзыраткыр талазыбиле доктаалында айыткан хемчеглерни амыдыралга боттандырар дээш хойжулар 1974 чылда социалистиг хүлээлгелерни алгылаан.

Монгуш Норбу бодунуң бар арталарын санап көргеш, төрүүр чүс баш хойдан-на 100 хураганы доруктырарын, бир баштан-на 3,5 килограмм дүктү кыргып алырын, бодунуң күжү-биле 10 тонна өдекти бөлерин, 10 тонна сигенин кезип, белеткээрин хүлээнгеген.

Ол ынакай малчыннар Сат Очур-оол, Монгуш Седен, Маскыр-оол Дукар-оол болган өскелер-дээ чаа чылда бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алганнар. Хойжулар сөглээн сөзүн амыдыралга боттандырар дээш малды кыштап хүр ажыраанының бүтүү хемчеглерин ап турар.

Б. МААДЫ.

СЕМИНАР

Республиканың хамааты камгалал штабының өредилге курузунга районнарның болган Кызыл хоорайның хамааты камгалал штабтарының начальниктеринің семинары болуп эрткен.

«1973 өредилге чылында республикага хамааты камгалалының боттуг белеткелиниң түңнелдери болган 1974 чаа өредилге чылында соруглаар», «Көдээ районнуң хамааты камгалалының планы, оон тургузуу болган ужур-утказы» «Дайын үезинде улус ажыл-агый бүдүүргезинің үзүктел чок ажылдаарын хандырарының аргалары». «Республиканың ниити билиг школаларынга хамааты камгалалының талазы-биле хынаалдарның түңнелдери болган 1974 өредилге чылында ажылчыннарның, албан-хаакылларның, өреникчилерниң хамааты камгалалының талазы-биле өредилгезин организастаары», «Хамааты камгалалының соруглаарын күүсеринин талазыбиле ажыл-агый удуртукчуларының хүлээлгелери» болган өске-дээ лекцияларны дыннаан.

Семинарның киржикчилери Кызылдың алгы заводунга, политехникумга хамааты камгалалының талазы-биле херек кырында болган өредилгени сонуургап көргеннер.

Ук семинарның киржикчилери дыка хөй ажыктыг үүлдерни билип алган, оларның моон соңгаар ажылдаарынга улуг идигляг болуру чугаажок.

А. ДЫРТЫЙ-ООЛ.

ХҮН АИТЫРЫЫ —

КОРУМ-ЧУРУМ

Ак-Эрик суурга ажылчы чоннарның хуралы болуп эрткен. Анаа ында милицияның участок төлээзи Д. Ондар районда кем-херек үүлгедимишкинин байдалы болган оон-биле демисел талазы-биле илеткел кылган.

Хоойлу пропагандазының четпезинден кижизидилге ажылының кошкаандан социалистиг болгаш хуу ончүүхереңгини оорлаар, биче хулган херектер үүлгедир, ыладыгыя оружка озал-ондак кылыр таварылгалар бар.

Кем-херек үүлгедимишкинигиниге удур демиселди шыңгыыладыр талазы-биле ап чорудар хемчеглерни хурамта бадылаан.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

УЛУГ, КҮШТҮГ ОРУС ДЫЛ

Чер бөмбүрээнде улут, биче улустарның үш муң ажыг дылдары санаттынып турар. Оларның чамдыызында чүс-чүс кижилер, өскелеринде чүс-чүс миллион кижилер чугаалажып турар. Делгем хемчээлдиг неп-терээн дылдар хөй эвес. Оларның санынга орус дыл база кирер.

Орус дылда шыптарактай литература чогаалдары тургустунган, XIX—XX векторде орус литература болгаш культура делегейге улуг ужурдузалыг болу берген. Орус дыл ангы-ангы улустарның аразында харылзажырының чепсээ апарган. Оон амгы үеде ойнап турар улуг ролюнуң төөгүүзүт баштайгы базымнары шак ынчаар тывылган.

Төөгүлүг перспективага дең-неп болур ындыг фактылар делегей культураның дөгжүлдезинге орус дылдың ужур-дузазының хажык чокка өзүп турарының дугайын чугаалап турар.

XVI—XVII векторде орус дыл Европаның өске дылдары-биле чергелештир бодунуң неп-терээнининң талазы-биле француз, немец, итали, испан болгаш англи дылдарның сөолүнде чүгле алдыгы черни эзлеп турган.

Орус дылды биляр чораан Фридрих Энгельс шаанда ону бедин-биле үнелээн. Ол мынча деп бижээн: «Дириг дылдарның иштиндеэн-не күштүгленининң, эң-не байлактарының бирээзи болур орус дылдың бодун-даа, оон ажыдың турар литературазын-даа өөренири черле чүтүлга апарган үеде орус дылды билиры ам ындыгла ховар болуушкун эвес-тир...».

Орус дылдың тускай шынарын, илерелир чүүлдериниң хайгамчыктыг байлаан шылгарангай чогаалчылар, хөй-ниитя болгаш культура ажылдакчылары онзалап демдеглеп турар.

Орус дылды Ленин мурнакчы идеяларны, орус болгаш делегей культуразының байлактарын неттередириниң күчүлүг чепсээ деп санап чораан; хөй национаддыг Совет күрүнеги байдалдарында орус дыл өске улустарның литературазын байлакшыдар болгаш культураның улуг үнезиг чүүлдеринге хандыкшыыр арганы оларга бээр дээрзин ол баш удур чугаалап турган. Ол сөстер баш бурунгаар шынын соглээн сөстер болгаш ССРЭ-ниң национ-ларының болгаш улустарының экономиктиг, политиктиг база культурлуг хөгжүлдезинин үезинде орус дыл оларны катыштырып турар фактор апарган. Ол Совет Эвилелинде чурттап турар кижилерниң национаддар аразынга харылзажырының дылы болу берген. Аажок күзелдиг, экн-тура-биле болгаш улам-на өзүп орар күш-биле орус дылды өөренип турарының ужуру ыяда. Орус дыл чав күрүне тургузуумуп. револючу үзел-бодалдарның, дайбың болгаш депшилге идеяларының илередикчизи, мурнакчы культураның, эртемнин болгаш техниканың дылы апарган.

Каттышкан Национаддар Организациязының Уставын ёзугаар англи, француз, кыдат болгаш испан дылдар-биле чергелештир орус дылды албан ёзузунуң делегей дылы кылдыр хүлээп алган. Орус чугаа чүгле КНО-га эвес, харын интернационалчы эртем конгресстеринге, культура ажылдакчыларының, тайбын дээш демисел-чилерниң съездилериниге, аныяктарның фестивальдарынга болгаш бүгү-ле ужуражышкынварынга, эң-не янзы-бүрү мергежилдиң, үзел-бодалдың кижилериниң аразынга база чугаалажыр кылдыр хүлээп алынган.

Орус дыл өөренирин боттандырып турар чурттарның, өөредилге черлериниң, болгумнерниң, курстарның саны чылдынна улам өзүп турар. Чижээ, 1970—71 өөредилге чылында улус чырыдыышкын системазынга, университеттерге, курстарга өөү 81 чуртка өөренип турган болза, ам 1973—74 өөредилге чылында ону 87 чуртта өөренип турар.

Орус дыл болгаш литература башкыларының бүгү-делегей каттыжышкыны (ОДЛББК) деп авторитеттиг болгаш ажыл-чорудулгалыг бүгү-делегей организациялы 1967 чылдан бээр туруп келген, ол ам бүгү дилериниң 31 чуртундан 97 кежигүнүң каттыштырып турар. Бо чылдың сентябрьда Варна хоорайга (Болгария) ол организациянның ийиги Бүгү-делегей конгреси болган, анаа дөртен ажыг чурттардан 2.000 хире дыл башкылары, методистер, эртемденнер, литераторлар киришкен.

Янзы-бүрү чурттарның болгаш дилериниң кижилериниге орус состу чедирип турар школа болгаш дээди өөредилге черлериниң 120 муң ажыг башкылары (даштыкы хамаатылар) амгы үеде даптыкыда санаттынып турар. Ол башкыларга болгаш орус дыл, литература билгилериниң бүгү нептередикчилериниге дуза кылдыр «Русский язык за рубежом» («Даштыкыла орус дыл») журналды 1967 чылдан бээр үнүрүп келген. 80 чурттуң хамаатылары ол журналдың чагыдыкчылары болуп турар.

ССРЭ-ниң хөй национаддыг чурттакчы чоюун каттыштырарынга орус дылдың ролю улут. Орус дыл ССРЭ-ниң дең эргелиг өске дылдарының аразынга дең эргелиг болбушаан, национаддар аразынга харылзажырының чепсээ апарган. Ол рольга чогум-на орус дылды шилип алганы дыка хөй боттуг чылдагааннар-биле тайылбырлаттынар. Анаа хамыктың мурнунда экономика болгаш бүдүрүлге талазыбиле кереглелдер база ол ышкаш политиктиг, төөгүлүг револючу базымнар, чанчылдар болгаш орус дылдың хөгжүлдезининң бедик деңнели хамааржыр, ол дугайын үстүнде чугаалаан болгай.

Совет чурттуң бүгү улустарының орус дылды билип алыры. ону шингээдип, өөренип алыр дээш түткүлү өске национал дылдарның ролюн бичеледир дээни ол эвес дээрзин маңаа онзалап демдеглээр херек. улустарның ажы-дуңма найырааның болгаш бот-боттарынга бүзүреливиң байдалдарында ол национал дылдар «дең эргеге болгаш бот-боттарын байлакшыдарынга үндезилеп хөгжүп турар» деп СЭКПниң Программазында онзалап демдеглээн.

Федот ФИЛИН.
Орус дыл институдунуң директору, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү, Ленинчи шаналдың лауреады.

Иван ПРОТЧЕНКО.
ССРЭ-ниң Педагогика эртемнериниң академиязының корреспондент-кежигүнү.
(ПМА).

ЧУРУКТА: Липецкиниң «Динамо» командазының кежигүнү спорт мастери Петр Заевке маргылдааның эң-не солун шаналын тыпсып тур. Заев сураглыг боксер Оренбург чурттуг, аар деңзилиг Чернышевту тиилээн, ынчалза-даа сөолгү шиитпирлиг ужуражышкынга карааның үстүү талазы балыглаптаан дээш мөңгүн медальбиле шаңнаткан.

Т. ЖЕБРАУСКАСТЫҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Спорт ❁ Спорт ❁ Спорт

МАРГЫЛДААНЫҢ ТҮҢНЕЛИ ЧҮНҮ КӨРГҮСКЕНИЛ?

Волейбол талазы-биле Кызылдың бирги черн дээш бүдүрүлгелерниң, организациялыгының, албан черлериниң болгаш өөредилге черлериниң командаларының аразынга болуп эрткен маргылдаа доозулган.

15 хонук дургузунда үргелүзээп ол маргылдаага эр улустуң 10 болгаш херээженнерниң 9 командалары киришкен. Тураскаадыг кубок дээш база найысылалдың алдарын декабрь 8—9-та болур республика маргылаазынга камгалаар эрге алыр дээш чидит демисселге өрткен ооннарга эң эки түңнелдерин көдээ ажыл-агый техникумунуң эр улузунуң болгаш комплекстиг геология экспедициязының херээженнер командалары көргүскен. Бо ийи команданың тиилелгези таварылга эвес болган. Олар маргылдаага баш удур күштамыр, техника, мергежил болгаш тактика талазы-биле эки белеткенип алганын бадыткап, чаңгыс-даа командага үттурбаан. Оларның ойнакчылары тиилелге чедип алыр дээш оюн бүрүзүн ёзулут түткүлдүг эрттирип турган.

Ийиги, үшкү черин эр улустуң командаларындан «Динамочуд-2» болгаш геологтарның, а херээженнериниңден педагогика институдунуң бирги болгаш башкы учулшээзиниң командалары ээлээн.

Болуп эрткен маргылдааның ооннарын көргеш, оон техниктиг түңнелдериге хамаарыштыр чугаалаза чогуур чүүл — бирги черни алган командаларын өскезин ооннарны техника болгаш тактика талазы-биле куду деңнелге эрттиргени болур. Волейболга техника дээрге — бомбүктү хүлээп алырда «арыг», бичиндаа саадаакшын болдурбайн дамчыдары болур, а тактика дээрге — ооңга янзы-бүрү аргаларны хереглээри, шаапхаддан камгаланып билири болгай. Ындыг билдиглиг, чараш ооннар хөнүт ховар болган. Ол дээрге командалар дөктаамал белеткел чок болуп турарын хереглеп турар.

Ойнакчыларның күш-дамыр белеткели база кошкак. Ооннар төнмейн турда-ла олар пат турупканы костур.

Командаларның составыга салымныг, мергежилдиг аныяктарны киирбээн. Мурнунда-ла ойнап турар, үлгады берген билдингир ойнакчылар хевээр болду.

Бо бүгүнүң чылдагаанны билдингир: найысылалда чаңгыс-даа, күш-культура болгаш спорттуң хоорай комитединиң чанында-даа, спорт ниитилелдеринде-даа, уругларның спорт школазының чанында-даа төп-чүткен волейбол секциязы чок. А моон мурнунда ындыг секциялар турган болгай.

Ынчангаш волейболду бедик чадаже көдүрер айтырыгже республиканың волейбол федерациязы кичээнгей салып, оон өзүлде чок чаңгыс черге таптап туруп берген чоруундан үнер арганы тывары негеттинип келген.

Я. КУЗЬМИНА,
күш-культура башкызы, маргылдааның кол секретары.

* * *

СТУДЕНТИЛЕР ТИИЛЭЭН

ВЛКСМ Кызыл хооркомуунуң Оюн Күрээн аттыг кубогу дээш хостуг хүреш маргылдаазы болуп эрткен. Анаа сес командадан 73 мөге киришкен, оларның аразында ийи спорт мастери, мастерге ийи кандидат бар.

Ийи хүн үргүлчүлээн маргылдааның түңнезинде Кызылдың педагогика институдунуң мөгелери тиилээш, кубокту чаалап алган. Бо кубокту команда үш чыл улаштыр алганын барымдаалаш, ону мөңгези-биле арттырган. Ийиги черния Кызылда № 3 көдээ профтехучилищениң үшкүзүн—хоорайның № 35 профтехучилищезиниң командалары ээлээн.

Дензи аайы-биле бирги черни Тес-Хемниң төлээзи Сергей Бяче-оол (48 кг), № 35 профтехучилищениң мөгелери Алексей Чооду (52 кг), спорт мастери Михаил Оюн (57 кг), педагогика институдунуң төлээлери спорт мастери Ондар Өргелээр (62 кг), Олег Доржу (68 кг), Вячеслав Кара-Тоннуг (74 кг), № 3 профтехучилищениң могези Биллей Каадыр-оол (82 кг) олар алганнар.

Маргылдааның эң аныяк чемпионунга, хоочун мөгеге, чараш арталарны ажыглаан кижиге, эң хөй арыг тиилелгелерни чедип алган мөгеге тыпсыр тускай шаңналдарны тургускан. Бо шаңналдарны Сергей Бяче-оол, Биллей Каадыр-оол, Михаил Оюн, Ондар Өргелээр оларга тывыскан.

Ч. БОЛАТ.

* * *

ШИЛИНДЕКТЕР ИЛЕРЭЭН

Кызылда хоорайның № 35 профессионал-техниктиг училищезинге волейбол маргылдаазы болуп эрткен. Анаа ооллардың сес, уругларның дөрт командазы киржип, спортчу мергежилин шенешкен.

Келир үениң тудугжулары волейбол маргылдаазынга белеткелдиг киришкенинден удурланыкчыларын удуп ап турган. Түңнелняде № 18 бөлүктүң ооллары тиилээн. Ийиги черни № 23 бөлүктүң сургуулдары алган.

Маргылдаа тонген соонда эң эки ойнакчылардан училищениң шилиндек командазын тургускан. Өөредилге черинде эң тергиин волейбол ойнакчылары Анатолий Балтырак, Тамара Оюн болган.

А. БОРХОНОВ,
училищеде күш-культура башкызы.

* * *

Волейбол маргылдаазы эгелээн

Тыва АССР-ниң бирги черн дээш волейбол маргылдаазы күүн Кызылга Күш-культура бажыңынга эгелээн. Бо маргылдаада зона маргылдааларының тиилекчилери — эр улустуң 5, херээженнериниң 5 командазы киржип турар. Барыын-Хемчиктиң «Башкы», Чөөн-Хемчиктиң «Динамо», Хову-Аксының «Металлург», Кызылдың «Динамо-2», көдээ ажылагый техникумунуң, херээженнерден Бай-Тайганың, Чадаананың, Хову-Аксының, Кызылдың геология экспедициязының, педагогика институдунуң волейболистери кубок дээш ойнаарлар.

Баштай Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумунуң ооллары-биле Хову-Аксының «Металлург» командазы ужуражкан. Ажылчын суурнуң төлээлери эки белеткелдиг келгенинден сургуулдарны удуп алган.

БИСТИҢ КОРР.

ДЫШТАНЫР ХҮННЕРДЕ

ДЕКАБРЬ 8-ТЕ

«ЭНЕРГЕТИК» Культура бажыңынга Тайбынга ынакшылдыг күштериң Москва конгресиниң киржикчизи, төөгү эртемнериниң кандидады, ТДЛТЭШИ-ниң улуг эртем ажылдакчызы О. А. Толгаров-биле ужуражышкын 19.30 шакта болур.

«ДАГ ЭКСПЕДИЦИЯЗЫНЫҢ» Культура бажыңынга Кызылда уруглар балет студиязының концерти. Эгелээри 16.00 шакта.

«ХҮРЕШ» стадионунга хоккей сезонунуң ажыдыышкыны 11 шакта болур.

ДЕКАБРЬ 9-ТА

«ЕНИСЕЙ» Культура бажыңынга арагачыларны, хулганнарны хөй-ниитиниң судунга шиидер. Эгелээри 16 шакта.

Политехникумнуң спорт залынга баскетболга хоорайның бирги черн дээш маргылдаанның түңнел оюну 9.30 шакта эгелээр.

ДЕКАБРЬ 9-ТА

ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫҢГА С. Ангизовтуң **«Солдаттың душтуу»** деп шимээн 19.30 шакта эгелээр.

Дыштанылга нарыгынга хаак баазазы, конькилиг чүүгүлаар шөл, биллярд, теннис залдары 10 шактап ажылдаар.

КҮШ-КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА республиканың бирги черн дээш волейбол маргылдаазы 11 шактан эгелээр.

ДЫШТАНЫР ХҮН ШТАБЫ.

телевидение

ДЕКАБРЬ 8-ТЕ
МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдылгалар программазы. 12.05—Медээлер. 12.10—Өөнүг телекөргүзүг. Уругларга. **«Ураң холдар».** 12.40—**«Музыкалыг киоск».** 13.10—Спортчу программа. 1. Суг полозунуң талазы-биле Европа чемпионнарының кубогунуң финалы. 2. Дзю-до деп хүрешке ССРЭ-ниң чемпионады. 14.10—Өөнүг телекөргүзүг. **«Цирктиң оттары».** 15.10—А. Арбузов.— **«Вера, Надежда, Любовь».** Ленинчи комсомол аттыг шин театрының тургусканы-биле. . 16.30 — **«Ыр-73».** 17.00—Шинаиң уланчызы. 18.00—**«Үе».** Информастыг программа. 18.30—Өөнүг телекөргүзүг. **«Чайковский—5-ки симфония».** Концерт.

КЫЗЫЛДАН

19.35—Телемедээлер. 19.50—Мультфильм. 20.00—**«Тываның неделязы»** Информастыг программа. 20.15—**«Грузиялың тейлеринде».** Эртем-пентередилгелиг фильм. 20.25—**«Аныяк гвардия».** Дамчыдылга. 20.55—Чарлаалдар, реклама.

МОСКВАДАН

21.00—Экранда кинокомедия. **«Мээң ынакшылым».** 22.20—Көрүкчүлериниң чагаалары-биле музыкалыг программа. **«Бистиң бажыңывыста».** 23.00—23.30—**«Үе».** Информастыг программа.

Редакторнуң оралакчызы
М. Н. СМИРНОВА.

КИНО

НОЯБРЬ 27-ДЕ

ДЕКАБРЬ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Соңгу не»** 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыныды 9.00 **«Иван Васильевич профессиязын солуп тур»** 10.30, 12.20, 14.20, 16.00, 21.00; **«Даурия»** (2 сериязы катай) 17.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Хей шуугаазын»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Полктуң оглу»** 11.00, 15.00, **«Истеле уламчылап турар»** 18.40, **«Арзылаң хөөрү»** 16.50, 20.30 шактарда.

Күш-ажыл кичээлдериниң ролюн бедидер

Амгы үениң шапкын эртемтехниктиг депшилгези кижи бүрүзүнден чаа техниканы билирин, ону амыдыралга, ажылагыйга ажыглап шыдаарын негеп турар. Бүдүүлгениң, көдээ ажыл-агыйның, культураның, хандырылганың кандыгдаа адырында ажылдаар болза тус болгаш коллективтиг күш-ажылдың шынарын экижидер болгаш бүдүүркүлүүн дүргедедир техниканы болгаш дерекселдерни ажыглаазы чайлаш чок. Дыка хөй таварылгада ол техниканы чаартып, бүдүүлгенинг байдалынга дүүштүр эде ажыглаары негеттинер. Чаа техниканың тургузуунуң кол принциптерин билип алырынга, чогаадыкчы чоруукту, сонуургалды кижизидеринге школаның күш-ажыл өөредилгези кол ужур-дузалыг. Эге класстарга күш-ажыл кичээлинге техникага сонуургалдың, билиг-мергежилдиң эгезин салып, санаашкынарга, хемчээшкиннерге чанчыктырып, янзы-бүрү херекселдерниң тургузуун сонуургап, билип аарын чедип алыры чугула. Ол сорулганы шинтирлээрин-биле бодүүлү техниктиг конструкциялыры кылырының даалгаларын берип, өөреникчи бүрүүн ол даалгаларны күүседип шыдаарынга чанчыктырар. Сөөлгү чылдарда республиканың школаларында хөй-хөй башкылар өөреникчилерниң техниктиг билиглерин бедидип, оларның күш-ажылын биилиг башкарып турар апарганы хынаалдалардан илереэн.

Кызылдың № 9 школазында эге класстарда күш-ажыл кичээлдери программныг негелделерге дүүштүр эртип турар. Ол ажылды школаның өөредилге эргелекчизи В. А. Глебова 4 чыл улаштыр эде тургузуп, хынаалдага ап келген. Ол школаның 2-ги класынга күш-ажыл кичээлинин чорудуун көрээлинер.

Самбырага баш бурунгаар белеткээри шыйыгны аспышаан башкы уруглардан үүү чуруттунганын, кандыг-кандыг хемчээлдерлиин айтырган. Уруглар бүгү хемчээлдерни адап, кылытчын, оон кезектерин көргүзүп турар шугумнарны тып, шыйытда хааржакчыгашты коргускенин, шыйыг ёзугаар хааржакчыгашты канчаар кылырының дес-дараазын чиигн-биле айыттылар. Дараазында хааржакчыгашты калбартканын, кол-кол хемчээлдерни ону кылыр картон саазынга дүүгүрген.

— Баштай чүү канчаар сиилер, уруглар—деп, башкы айтырган.

— Бир-ле дугаарында дүзалал шыйытларны шыйып, хемчээлдерни салыр — деп бир өөреникчи харыылады. Дараазында өөреникчи ону тайылырлаттыг күүсеттп. Шупту точкалар тыптынып, кезер, сыгар болгаш хырбалаар черлерниң цыйыларын шугумнаттынган, ону барымдаалап өөреникчилер хааржакчыгашты кылыр.

Өөреникчилерниң техниктиг билиелерин шингээдип ап, ону ажыглап турары үстүнде чижектен дораан билдингир. Оңа школаның 3,4 болгаш үстүү класстарының өөреникчилерин нарын онаалгаларны күүседип, янзы-бүрү техниктиг ойнаарактарны, машиналарның макеттерин, модельдерин кылып турар.

Ынчалза-даа политехниктиг күш-ажыл кичээлдериниче чогуур деңнелге эрттирерде башкы кижи боду техниктиг херекселдерни билир, оларның макеттерин, модельдерин кылырының аргаларын, схемаларын, шыйыгларны сайгарын билир ужурлуг. Чайгы курстарга күш-ажыл кичээлдерине хамаарышкан лекциялар, практикалар-биле кызыгаарлаттынмайн, башкы бүрүзү чаа-чаа аргаларны ажыглап, кичээлдерни нарынчыдары негеттинип турар.

Амгы үеде «Күш-ажыл кичээлдери» деп удуртулгалар ном садыгларында кирген, ону 1—2 классчының башкылары чогаадыкчы ёзу-биле ажыглаар болза эки.

В. БУНИНА,
башкылар билин бедидер институттуң өөредилге эргелекчизи.

ЫНАК ХЕМИМ

Сай-ла дажын чинчилинип,
Сайзынактаар Чадаанам бо.
Чураамге чоок хемим сенээ
Чүнү сөглеп, бараалгайын.
Аккыр чөөк дег туман бедип,
Аржыылданыр шыналарга,
Ыржын аккан дамыраңга
Ынак мен деп сөглексээн мен.
Эзергиштелип баткай харлар
Эстип калыр кара суунну
Суксун хандыр пактагылаап,
Чугаа-соодум үнген дээр мен.
Эзерииңге балык-даа дег,
Эштиш, шымнып эргелеңдим.
Шыргай үнген чыжырганаң
Чыый тудуп, амданнандым.
Алаак шыгын каастап-шимээр
Аккыр-көккүр чечектериң
Чаагай чыдын тынып-тыныш,
Чараш кыска шаңнаан-даа мен.
Кадак-торгу чатказ ышкаш,
Калбак-делгем Чадаанамга
Чүктээш үгбас өрелиимни
Чүнү мурнай сөглексээн мен.
Азырап каан ава-хемим!
Ажык-дүзам, белээм кылыр
Хевистериңг делгемиңче
ГЭС-тер чыгыын эккеп сундум.
Ханаларын сырып каан дег,
Хайыракан даандан улуг,
Дээр оңнуг тудугларның
Делгем шөлү болдун, хемим.
Ием ышкаш чүртүм сенээ
Йштим-хөнүүм ырлап тура,
Сен дег ишчи ажылдаарын
Сеткилимден күзээр-дир мен.

Ондар ОХЕМЧИК.

КҮСКУ СОНЕТ

Хүлүмзүргүн деңзээр чүве тыпшайн баргаш,
Күскү хүнче элээп-не үр кайган келдим.
Оон харын сеткилге чоок, чылыг, чырык
Өкбур херел чүктер сана саарып туру.
Сактырымга херел бүрү сенче сиигеш,
Чаактарында сыртылаап бооп хуулганзыг.
Хүлүмзүрээп санында-ла демги херел
Күжүр мени хөлзеди үрүп келгенииг-даа...
Мөңге хүннүң хайыралын шүлүкчүлер
Бөмбүрзектен чарыдырбайн алган келген.
Назы, харга хемчээл, үе турар-даа бол,
Найымдан-на авазынган хүнүм-биле
Эргимим сээн хүлүмзүргүн төрелдежип,
Эчис чолум чыритызы болуп чоруза.

М. ДОРЖУ.

САЛЫМНЫГ ЧУРУКЧУ

Крепостной салымныг чурукчу Александр Поляковту 1812 чылда Ала-чурттуң маадырларының галереязын тургускан алдарыг англи чурукчу Джордж Доунуң кады ажылдап турган эжи деп бүрүн үндезинии-биле адап болгу-дег. Чоокта чаа Костроманың чурт шинчилекчилерн ол кады ажылдажылганыг чамдык чүүлдерни архив материалдарындан билип алган.

Бүдүн-чартык чүс чыл мурнунда генерал П. Я. Корниловтуң портредин чуруур дээш, оон Костромада эзлеп черинге чедип келген англи чурукчуга крепостной оолдун—Александр Поляковтуң ажылдарын көргүскен. Аныяк оолдуң мергежилин чурукчу үнелеп көргеш, «чуртталтага улам сайзыраар дээш, Петербургче эдертип аппарган. Доу өөретконнинин хөлезиннинге ажыа алырындан ойталаан, ынчалза-даа Поляковтуң портрединден кылган хоолгалар чурукчунуң өөнүзүү апаргылаан. Ынчап чоруй Александр дүжүрүп чуруурунуң аргазынга ажоок өөренип берген болгаш оон кылган хоолгалары уран-шевер күүселдезининң талазы-биле чурукчунуң тургускан ажылдарын ажып турар болу берген. Ынчангаш Доу өөреникчизинин кыяган ажылдарынын адаанга бодунуң адын бо-ла салып каар апарган. Эрмитажта делгээн 333 портреттер болгаш олардан дүжүрген эмге-санчок хоолгалар кончаачы-чурукчу англичанга чартык миллион рубльдии олчазын берген.

А крепостной Поляков чуртталгазының сөөлгү хүнелеринге чедир хостуг чурукчу деп шынызыга чедип ап шыдаваан.

(СЭТА).

КОСТРОМА.

«Шынның» материалдарының изи-биле

«ДАЛАЙ ЧАЛГААЛАКТА»

Мындыг эргелиг шүгүмчүлелдиг материал бо чылдың сентябрь 27-де үнген солунга парлаттынган. Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң Алдыы-Шынаа сүт-бараан фермазында кодээ клубтуң кышка белеп эвезин ында бижээн.

СОВХОЗТА ПАРТКОМ СЕКРЕТАРЫ Д. ДАМБАНЫҢ БИСКЕ ДЫҢНАТКАНЫ БОЛЗА:

Ук үүлдү парткомга сайгарып көргеш. Авторнуң бижип турар фактылары бүрүн бадытаттынгай.

Амгы үеде Алдыы-Шынаа кодээ клубунда культура-массалыг ажылдар чоруп турар. Аңаа одаар ыяшты, хөмүрзашты дүжүрген. Клубтуң печказын септээн. Клуб эргелекчизи турган Анна Уйнук-Коктуу сула ажылы дээш эргелекчи хүлээлгезинден хостап, өске кижи-биле солаан.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000 Кызыл. Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганза киллизининиң 23-54, харылсалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизининиң 37-13, культура киллизининиң 23-54, көдээ ажыл-агый киллизининиң 21-47, үлетпүр киллизининиң 22-64, чагаа киллизининиң 41-27, информация база совет тургузуг киллизининиң 20-60, бухгалтериянның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганза 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Пар. ама 2. Тираж 15.953 ТС—01661.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелининиң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1).

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер • Чөвүлелиниң органы

№288 (938) | Воскресенье, 1973 чыл, декабрь 9 | 1925 чыдда үндезилеттинген. | Өртээ 2 коп

СЭКП ТК-да болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

1957 чылга чедир бижидиишкиннер-биле тараткан Күрүне чээлилериниң облигацияларының өртээн хуусаазының бетинде төлээринин дугайында СЭКП-ниң XXIV съездиӭниң шиитпирин болгаш «1971—1975 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдүрииниң беш чыл планының дугайында» ССРЭ-ниң Хоойлузун күүседири-биле СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «Күрүне чээлилериниң чоннуң холунда турар облигацияларын төлээриниң дугайында» доктаалды хүлээп алган.

Облигациялар өртээн төлээри 1948 чылда үндүрген Күрүнениң 2 хуулуг чээлизиниң облигацияларындан эгелээрин ол доктаалда көрүп турар. Айыттынган чээлиниң облигацияларын төлээри 1974 болгаш 1975 чылдар дургузунда, бир чылдала 1 миллиард рубль түнге төлээр. Облигациялар-ны төлээриниң баштайгы тиражы 1974 чылдың декабрь айда үнер.

Күрүне чээлилериниң чоннуң холунда облигацияларын оон соонда төлээрин ук чээлилериниң үнген чылдарын барымдаалап кылыр.

ССРЭ-ниң Сан министерствозунга болгаш ССРЭ-ниң Күрбанкызынга төлевир тиражтарын эрттириниң болгаш төлеттинген облигацияларның өртээн бээриниң корум-чурумун доктаадырын дааскан.

ҮЕНИ МУРНАВЫШААН

Муң ажыт бүдүрүүлелериниг хоорай — индустриалдыг Москва шиитпиринг чылдың январь-февраль айларында алган социалистит хүвээлелерин хуусаа бетинде ажыр күүсеткеш, чаа 1974 чылды уткуурунга белеткенип турар. Оон-биле чергелештир келир чылга уткуштур алган планнарны ажыр күүседирин хандырар организас-техниктит хемчеглерни ажылдап кылып турар. Найысылаалдың үлетпүр бүдүрүлелериниң уткуштур планнарында алган көргүзүглерн министерстволарның болгаш ведомстволарның оларга берген контроль чурагайларындан ыракта бедик боон турар.

Найысылал үлетпүрүнүң ажылын тодаратқан чурагайлар болгаш хуулар декабрының бо эртип турар хүнкериниде доктаамал чаартыкып турар. Чоокта чаа «Авто-Москвич» каттыжыышкынның парткомунга мындыг медээ келген: ЧЫЛ ЭГЕЗИНДЕН БЭЭР ПЛАНДАН АЖЫР 1100 АВТОМОБИЛЬ КЫЛДЫНГАНЫН ДЫЦНАТТЫВЫС. Үш хонук эрткенде ол медээге база 15 автомашинаны немелер деп дыннадыг келген. ССРЭ-ниң Приборлар тудуушкунуңун министерствозунуң Москва хоорайда бүдүрүлелери чыл дургузунда камнап алган хөрецгилериниң күсели-биле 7 млн. ажыг рубльдиң автоматика дериглери болгаш артык кезектерни бүдүргеп.

Бүдүрүлелерни чаартып, эде дериир талазы-биле шиитпиринг чылда эвээш авес түүлдер кылдынган. Бо чылын Москваның фабрика, заводтарында 12 улут цехти, бүрүнү-биле механизастаан 50 участокту, 40 автоматтыг шугуумну ажылдада кирген болгаш 4500 кезек дериглерни тургускан.

Бо бүгүнүң ачызында продукция бүдүрииниң хемчээли улгатқан. Ылангыя Калинин аттыг насос заводу, ССРЭ-ниң 50 чыл аттыг автоматтыг шугуумнар, «Компрессор», «Борец», «Манометр» болгаш оон-даа өске заводтар продукция бүдүрииниң хемчээлин эртээн чылда турганындан көскүзү-биле улгатырганнар.

Бо хүннерде Москваның «Динамо» заводунуң дугайында мактаалдыг чугааларны хөйүү дыннап болур. Заводтуң коллективи беш чылдың баштайгы чылындан бээр эртээн үениң дургузунда продукция бүдүрииниң хемчээлин 25 хуу, бүдүрүлениң ажыктыг чоруун бедидерин —30 хуу өстүргеп. Социалистиг чарыштың калбартқанының болгаш база чогаадыкчылардың, чаартыкчыларның хүрээлениинин өскенинин ачызында мындыг бедик көргүзүглер чедип алдынган.

Беш чылдың шиитпиринг чылы дооступ турар үеде бо заводтуң ажылчыннары беш чыл планын В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 105 чыл болуп оон таварыштыг бүрүн күүседир деп хууда хүлээлгелерин ап эгелээн. Ону күүседип болгунуң бүгү аргалары баш удур саналттынган. Чүгле бо чылын безин заводтуң 12 участогун эде дерээн, оларның үжүн программалыг башкарылтаже шилчиткен. Техниктиг чаартылгаларны моон соңгаар-даа уламчылап турган, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң беш чыл планында көрдүнген опаалдазын 1974 чылда күүседир деп соруланы динамочулар салган.

«Динамо» заводтуң коллективиниң ол эгелээшкинин найысылаалдың өске бүдүрүлге коллективтери деткил эгелээн. Орджоникидзе аттыг, «Борец» болгаш «Серп и молот» заводтарының ажылчыннары мындыг янзылыг хүлээлгелерни ап турар.

В. БЕЛЯЕВ.

(СЭТА).

. . .

УТКУШТУР ПЛАННАРНЫ ХҮЛЭЭП АП ТУРАР

Чурттуң үлетпүр черлериниң коллективтеринде 1973 чылдың улус ажыл-агый планнарын хуусазынган эрте күүседири дээш социалистит чарыш кажангызындаа-даа артык калбарган. Ажылчы чоннар эң-не хөй, дээре шынарлыг, эвээш чарыгаалдыг продукцияны кылып үндүрериниче үүгүүшаан, бүдүрүлгени көвүдедир, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улгатыпар чаа-чаа болдунар аргаларны тып турар. Оларның дузазы-биле үүле беш чылдың үшкү чылының даалгаларын чедиишкинниг күүседир эвес, харын-даа келир чылдың контроль чурагайларын ажыр күүседир аргалыг боон турар. Мурнакчы бүдүрүлге черлериниң коллективтери боттарының чедиишкиннериниг даянмышаан, уткуштур планнарны база-ла баш удур хүлээп ап турар.

Киров областтың Омутнинниң металлургия заводунуң коллективи келир чылдың программазынга беш чүс тонна каанны, ол хире хемчээлдиг кан прокадын немей эзилдирии үндүрерни шиитпирлээн. Автомобиль үлетпүрүнүң, машина кылыр заводтарның, электри дериг-херекселдерн кылыр бүдүрүлелериниң ажылдакчылары онза хевириниң тускай шуткун кылган 200 тонна каанны баштайгы иланга немештир алыр.

Волгоградтың «Красный Октябрь» деп металлургия заводунуң коллективи 1974 чылдың даалгазынган ажыр бедик шынарлыг алды муң тонна каанны, ол-ла хире хемчээлдиг нарын тургузуглуг кезектерни, дыка хөй сакыыг баалыкпыт савалларны болгаш өске-даа кылытларны кылып үндүрерни хүлээген.

Москваның болгаш Ижевскиниң заводтарынга кыйган эвээш литражтыг автомобильдериниң эзлери боттарының «москвачылаарыга» ажыттаар оң-оң муң янзы-бүрү кезектерни келир чылын ап болур. Ындыг кезектерни «Авто-Москвич» бүдүрүлге каттыжыышкынында хамаарыжы турар Кинешемниң чоокта чаа ажылдап эгелээн завод кылып үндүрер. Оон коллективи 1974 чылдың контроль чурагайларын чартык миллион рубльге көвүдедирии шиитпирлээн.

Приморьеде бо беш чылда чаа үндезилеп тургускаш даланың пароход ажыл-агый черн 1974 чылдың күүне даалгазынга немештир 150 муң рубль капиталганы болгаш 250 муң рубль оруганы алырын шиитпирлээн. Ук бүдүрүлге черииниң партия-ажыл-агый активиниң хуралының хүлээн алганы уткуштур планында ол саннарны айтып турар.

(СЭТА-ның корр.).

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШ—ШИМЧЕДИКЧИ КҮШ

ЧЫЛ ПЛАНЫ КҮҮСЕТТИНГЕН

Сүт бүдүрерин көвүдетпишаан, Чөөн-Хемчик район күрүнеге сүт садар чыл планын бир ай бүрүнгээр 100,0 хуу күүсеткен. Районнуң ажыл-агыйларындан «Большевик», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Сүт-Хөл», «Алдан-Маадыр» совхозтарының сүт-бараан фермаларының ажыннчилери үе бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле 1973 чылда алган социалистиг хүлээлгезин күүседир дээш сорук киринчкинниг ажылдаан. Оон ачызында ол ажыл-агыйлар сүт саалдазын арбыдатпышаан, күрүнеге сүт садар чыл планын хуусаа бетинде ажыр күүсеткен. «Большевик» совхозтуң Иргит Күдер-оол удуртқан Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының саанчылары сүт бүдүрерин көвүдетпишаан, күрүнеге 52 тонна, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхоз—19 тонна, «Сүт-Хөл» совхоз — 13 тонна сүттүг планнан ажыр сатқан.

Бо ажыл-агыйларның сүт-бараан фермаларының ишчилери планнан ажыр сүт садарын үргүлүүлеп турар.

М. СЕВЕН.

КЕЛИР ЧЫЛДЫҢ ҮЛҮҮНДЕ

«Тыва даг-дүгү» комбинатның тудуг-септелге цеги шиитпирлиг чылдың 11 айларында эрестинг ажылдаан. Беш чылдың үш чылында бөстинг цех шиитпизи-биле 1 млн. 451.200 рубльдиң тудуг-септелге ажылдарын кылыр тургаш, 2 чыл 11 айларда херек кырында 1 млн. 690.900 рубльдиң ажылдарын хылган. Ол ышкаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге 7,5 хуу өскен.

Тудуг-септелге ажылдарының шынарын экижидер, планның опаалдаларны хуусаа бетинде күүседир дээш цехтан дөрт мастерлер участоктарының аразында калбарган социалистиг чарыштың мүрүкү одуруунда Валентина Желтоноговага удуртқан участок чоруп турар. А бригадалар аразында чарыштың тиилекчизинге Хертек Маска-оолдуң бригадазы саналып келген.

Бистин тудуг-септелге цегинде ажыл-ижинге түүкүлдүг мурнакчылардан бетонщиктер С. Амырдин, О. Ногаан-оол, орук асфальтылаар черниң машинизи Н. Курбанов, ялыкчылар А. Бондаренко, К. Бүүгет болгаш өске-даа шалыпчыларны хамаарыштырып болур.

В. КАЛЗАН,
тудуг-септелге цегиниң начальныгы.

ТЕМПИНИ БЕДИТПИШААН

Ында-мында маска, дожу даажы, көгерецизээн, сыдыраан дүнзаа, каанаашкын оттары, кыгыраан демир-дээс даажы — «Сельхозтехниканың» Бии-Хем салбырының септелге цехтеринде бөгүнгү күш-ажылчы судалы-дыр. Септекчилер, бүгү инженер-техниктиг ажылдакчылар эрткен он бир айлар дургузунда 142 тракторларны септеэр планын 148 кылдыр күүсеткен. 236 автомобильдерниң орунга 245-ти септээн.

Цехтерден күш-ажылга үлегерни мотор цегиниң ажылчыннары көргүзүп турар. Мында техниканың «түрээн»—моторларны, шимчедикчилерни септеп турар. Декабрьның эгезинге чедир 329 автомашина шимчедикчизин септээн. План ёзугаар тракторларның 29 шимчедикчилерн септеэр тургаш, ону 51 чедиргеп.

Септекчи Валерий Михайлович Череповский мында ам алды чыл ажылдап турар. Ол ноябрьның планын 239 хуу күүсеткен. Оон эжи Иван Корнеевич Пестов база шалыпчы ажылдап, хууда ай нормазын 205 хуу чедиртен.

Бүдүрүлеле мурнакчылар-ла хөй. Одалга аппаратуразының мастери Павел Андрюшенко «Сельхозтехниканың» хоочуну, дөртку разрядтың ажылчыны. Ол эрткен айның планын 144 хуу күүсеткен. Аныяк слесарь Геннадий Агейкин салбырда могаг чок газоэлектри-сварщик-каанакчы деп ады четкен. Мергежилдиг Ташкент хоорайның өөредилге комбинадынга чедип алгаш, ам дөртку разрядтың дуржулгалыг слесары болган Геннадий Агейкин бодунуң кызымак күш-ажылыбиле коллективтиң хүндүткелин чаалап алган.

Д. ЕНДАН.

ЧАРЫШТЫГ ИЙИ ФЕРМА

«Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы болгаш Алдыы-Шынаа сүт-бараан фермаларының коллективтери аразында социалистиг чарыштыг.

Совхозтуң бо ийи фермазының ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерни амыдыралга боттандырар, тоску беш чылдың шиитпирлиг чылының планныг опаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш, күженишкиннинг ажылдаанының түңнелинде эки көргүзүглерни чедип алган.

Совхоз 750 тонна сүт бүдүрер чыл планын декабрь 1-де 822,6 тонна, азы 109,7 хуу кылдыр ажыр күүсеткен. Күрүнеге 650 тонна сүт садар планын 645,6 тонна чедиргеп, азы чыл планынга чүгле 4,4 тонна сүт садары арткан.

Совхозтуң чарыштыг ийи фермаларындан Арыг-Бажының фермазы (эргелекчизи эш Чаш-оол Кызыл-оол) тивилекчи болган. Саар инектерни октябрь 12-ден эгелээш тургузу азыралче шилчиткен. Ферма 402 тонна сүт бүдүрер планын декабрь бирде 465,3 тонна кылдыр, азы чыл планындан 63,3 тоннаны ажыр бүдүргеп. Күрүнеге 355 тонна сүт садар тургаш, ону 376,5 тонна, азы 21,5 тонна хөйүү саткан. Бир инектен чылда 1650 кг сүт саар план эрткен он бир айларда 1535 кг кылдыр күүсеттингеп. Сүттүң бараанының 80,7 хуу болган. Фермада кыштагларашкын эки.

Саанчыларның аразында калбарган чарышка ферманың мурнакчы саанчызы, район Совединиң депутады, Күш-ажылдың Кызыл Тугу орденниң эдилекчизи Дугар Эниккыс бодунга бижиглаан 19 инектериниң бирээзинден-не 2044 кг сүттүү сатташ, бирги черни, 1781 кг сүттүү саттан ол-ла ферманың саанчызы Дөмүр-оол Екатерина ийиги черни, 1749 кг сүттүү саттан Нурсат Өлчей үшкү черни эзлээн.

Алдыы-Шынаа сүт-бараан фермазы (эргелекчизи А. П. Хаданов) 348 тонна сүт бүдүрер чыл планын 357,4 тонна, азы 102,7 хуу күүседип алзадаа, күрүнеге 295 тонна сүт садар планын декабрь бирге чедир 270 тоннага чедиргеп. Ам-даа 25 тонна сүттүү садары арткан. Ол чыл төнчүзүнге чедир күүсеттинмес чыгыы. Чылдагааны чүл? Организастыг ажыл кошкак, күш-ажылдың сагыыга-чүрүмү күдүү. Мынчангаш Алдыы-Шынаа фермазы совхозтуң күрүнеге сүт садарының планын соңгаар тыртып турар. Алдыы-Шынаа фермазынга сүттүң бараанны 75,5 хуу болган.

Кылдынган түүлдер түңнеттингеп, чедир шиитпирлеттингээн айтырыглар тодаратқынган. Арыг-Бажы фермазының деңнелиңте чедер дээш Алдыы-Шынаа фермазының коллективи шудургу ажылдаарны негеттинип турар.

О. ТАВАА.

АЛДАН-МААДЫРЖЫЛАРДА

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш демисеглеге «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажыл-ишчилери чаа-чаа чедиишкиннерни чедип ап турар. Сөөлгү ийи он чылдың мурнунда өрген-даа чок, эзи турган шөлдерде Алдан-Маадыр, Ак-Даш, Бора-Тайга суурлар өзүп сайзыраан. Тоо суур — Алдан-Маадырда чурттаргга бажыннарының чаа кварталдары немешкен. 320 олуттуг чаа ийи каът ортумак школа бо чылын ажыглалга кирген. Бүдүрүлге, культурааамыдыралдың хөй тудуглары совхозта немешпишаан.

Алдан-Маадырда ажылчын, албан-хаакчыларның уруглары суур бүрүзүнүң школаларында, а малчыннар уруглары күрүне хандырылгазында өөренип турарлар. Алдан-Маадыр, Ак-Даш, Бора-Тайга школаларында 1059 уруглар хаара туттунган. Ында шупту 70 хире башкылар ажылдап турар.

Совхозтуң экономикалының кол угланышкыны мал ажылыг. Оон киирер бүгү орунгазының 70 хире хуузу шээр малдың үлүүнде. Бүгү хою — Оргу-Шал, Шекпаар, Чодураалыг-Сайыр, Көшпес, Шат, Манчүрек, Чечектиг, Чушкут ол ышчаар сес бригадада хуваттынган. Хой ажылын улам нын хөгжүдүрииниң хемчеглерин айыткан СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң доктаалын бистер, хойжулар, бригадалар аайы-биле танылып чугаалашкаш, ону детквишаан, ол улуг соруглары күүседириңге бар курлавырларны болгаш аргаларны ажыглаарын шиитпирлээн бис. 1980 чылда совхозтуң хоюнуң баш санын 70 мунга чедирерин, азы бо чылдың ноябрь 1-де турганынга деңнээрге 70 ажыг хуу өстүрерин көргеп.

1972—1973 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продукттуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедир дээш Бүгү-эвилел чарыжынга 1972 чылдың IV база 1973 чылдың 1 кварталдарында Чөөн-Хемчик район Россия Федерациязының тиилекчи болган районнарының одуруунга киргеш, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тин болгаш ВЛКСМ ТК-ның Кызыл тугун чаалап алган. Районнуң хөй-хөй мурнакчы малчыннары чаазактың орденнери болгаш медальдары-биле шанналган. Оларның иштинде мемээ Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп бедик атты тывыскан. Бо бедик шанналлар дээрге малчыннар бистерни күш-ажылчы деминселче улам хей-аът киирип турар.

Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарышкыга киришкен бистин ажыл-агыйның мал ажылдакчылары беш чылдың шиитпирлиг чылында көскү чедишкиннерни чедип ап турар. Совхоз ноябрь 16-да күрүнеге эът садарының чыл планын 100,8 хуу, сүттү 99,5 хуу күүсеткен. Шекпаарнин хойжу бригадазы (бригадири О. Серен) төрүүр чүс хойга опаалтыр 106 хураганны доруктурган. Ак-Даш сүт-бараан фермазы (бригадири Ч. Ондар) он айларда бир саар инектен-не 1820 кг сүттүү саалган. Хойжулар Ооржак Доржу 140, Сарыглар Эртине 120, Сарыглар Чимит-оол 110, Ооржак Серен 106 хураганны, мен болум 137 хураганны төрүүр чүс хойдан-на мендиг ап доруктурувус. Күш-ажылы-биле көскү чедишкиннерни чедип алган хойжулар, саанчылар, механизаторлар, тараажылар бисте эвээш авес.

Шиитпирлиг 1973 чылда совхозтуң алган хүлээлгелериниң чамдык талалары күүсеттинмээниң база айтыры чугула. Дүк болгаш тараа будүрер, ону бүрүнге садар опаалдаларын күүсетпээн. Тараа культураларының бир гектарынган-на 9,4 центнер дүжүт алдынган. Чамдык малчыннарның болгаш специалистериниң бот-харыысалгазын бедидериниче кошкак кичээнгей салдынганындан мал ажылында четпестер хөй. Мурнакчы дуржулганы, совет эртем-техниканың чедиишкиниин ажыл-ишчилериниң оргузунга нептередириниң пропагандазы четпес чоруп турар.

Беш чылды хуусаа бетинге күүседир хээш далбарган социалистиг чарышка киришкеш, совхозтуң ажыл-ишчилери ажыл-агый чорудулгазында четпестерни чайладып турган, күш-ажылчы тиилелгелерни чедип алырынга чигзиниг турбас.

О. ДАЖЫ-НАМЧАЛ,
«Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры.

Москваның Я. М. Свердлов аттыг торгу аргыыр комбинадының аргылга фабриказының коллективи бо чылдың он бир, айларының планын ноябрь 28-де-не күүседипкен. Планнан ажыр 44 муң метр бедик шынарлыг продукцияны берип, чаа хевириниң дөрт чүүл пестерни будүрүп үндүрүп эгелээн.

ЧУРУКТА: аргыыр цехте. Мастер дузалакчызы коммунист А. Мартазов станокту эдип тур. Оон удуртқан бригадазы — фабрикада эң дээрелериниң бирээзи. Ол бригада чыл даалгазын шагда-ла — июль 30-де күүсеткеш, планнан ажыр 8 муң метр пестү бергеп.

В. МАСТЮКОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Республиканың үлетпүрүү он бир айларда

ШИИТПИРЛИГ ҮШКҮ чылда үлетпүр, транспорт, тудуг ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының түңнелдери үнер чоохшулаан тудум, күш-ажылчы коллектив бүрүзүнде ажыл-иш улам хайыккан. Тоску беш чылды хуусаа бетинде боттанырар дээш келир дөрткү чылдың уткуштур планнарын амыгаашкан боттарынга алган чурттуң мурнакчы будүрүлгелериниң үлегер-чижээ ажылчы чоннарның чер болганда изиг деткимчезин алган. Ол инициативаны бистиң республиканың үлетпүр будүрүлге коллективтери база деткээнин билир бис.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың бүгү делегейге бижыг тайбың дээш хүн бүрү онзагай сагыш салыышкынынга сорук киргеп бистиң ажылчы чоннарывыс боттарының кайгамчыктыг ажыл-херээ-биле Төрээн чуртун өөртүп турар. Республиканың үлетпүр будүрүлгелериниде, тудуг болгаш транспорт организацияларында хайыккан чүткүлүг ажыл-ишти чүгле ындыг бүгү улусчу бедик көдүрүлүүшкүнбиле тайылбырлап болур. Беш чылдың үшкү чылының эртикен он бир айларында ол талазыбиле бисте эзлээн көскү чедиишкиннер бар. Чижээ, Тываның үлетпүрү сайгарылга хемчээлиниң талазы-биле чылда бердингел опаалданы бир ай бурунгаар 102,6 хуу күүседипкен. Чыл эгезинден бээр 1 млн. 800 муң рубльдиң продукциязын планнан ажыр сайгарган. Эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге сайгарылга хемчээли 6,7 хуу өскен. Үлетпүр продукциязын будүрериниң өзүлдезин 2,4 хуу кылдыр планнаан турган болза, эрткен чылдың ол үезинге бодаарга херек кырында өзүлде 6,1 хуу өскен.

Республиканың үлетпүр будүрүлге коллективтеринде партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларының социалистиг чарышты дээштиг организастап турарының херечизин күш-ажылдың будүрүкчүлүүнүң өзүлдезинден көрүп болур. Күш-ажылдың будүрүкчүлүү планнаанындан 3,7 хуу бедээн, а эрткен чылдың бо үезинде турганынга деңнээрге—6,2 хуу өскен болуп турар. Оон ыкай үлетпүр продукциязының бүгү өзүлдезин үүле күш-ажылдың будүрүкчүлүүнүң бедээнинин ачызында чедип алдынганын айтыры оорлуг.

Социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезин дээш, күш-ажылды организастаарын экижидери дээш бүгү-ле бар арга-курлавырларны четче ажыглап турар партия организацияларында кижилер-биле ажыл эң дээре түңнелдерни берип турарын факттылар бадыткап турар. Дээре техник-экономиктиг көргүзүглерни «Тыва даг-дүгү», Кызылдың эът комбинаттары, алгы заводу, Кызылдың сайгарылга базазы ышкаш будүрүлгелер чедип алган. Үстүү-Еникейниң балык заводу, алгы заводу, «Тыва кодээ тудуг» трестиң тудуг организацияларында, Кызылдың сайгарылга базазы, Кызыл-Мажалыктың түүйбу заводу ышкаш чамдык коллективтер харын-даа бо шиитпирлиг чылдың планныг опаалдалары-биле хуусаа бетинде бүрүн үзе самашкан, ам декабрь айза бүрүнү-биле келир дөрткү чылдың үлүүнге кииришпээр ажылдаарлар.

Ол ышкаш аш-чем, ыяш белеткээр болгаш ыяш болбаазырадыр үлетпүрүнүң, тудуг материалдары үлетпүрүнүң будүрүлге хогжүдезиниң темпизи дыка өскен.

Республиканың үлетпүр будүрүлгелериниң ажыл-чорудулгазында бир көскү түүл ниитизи-биле күш-ажылдың будүрүкчүлүүнүң бедээни ажыл толевириниң өзүлдезин мурнап турар апарганы болур.

Чыл төнчүзүнге чедир бир ай артканда республиканың үлетпүрүнүң түңнелдерин көрүп тура, ында чедир кылдынмаан түүлдерни эскербейн барын болбас. Чамдык будүрүлге коллективтери боттарынга бердинген планныг опаалдаларын чедир күүсетпээн, техника-экономиктиг көргүзүглери чавыс болуп артпышаан. Эрткен он бир айларда 10 хире будүрүлге ниити продукция будүрер планын күүсетпээн, олар шупту 1 млн. 74 муң рубльдиң продукциязын чедир бербээн. Ол-ла үениң дургузунда 8 будүрүлге продукция сайгарарының хемчээлин кудулаткан, а 10 будүрүлге оон планныг күүсетпээн болгаш шупту 1 млн. 137 муң рубльдиң продукциязын чедир бербээн. Ол деэрге планга хамаарыштыр алырга 1,6 хуу-дур.

Күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле планын 12 будүрүлге, азы ниити будүрүлгелериниң 24,4 хуузу күүседип шыдаваан, оон ургжуу-биле 968 муң рубльдиң ниити продукциязы чедир бердинмейн арткан. Ол ышкаш 10 будүрүлге эрткен чылдың ол үезинде турганындан күш-ажылдың будүрүкчүлүүн чавызатқан.

Продукцияның бот-үезинин талазы-биле он айларның планы күүсеттинмейн барган, ол 412 муң рубльге аартаан.

Шак ындыг четпестерниң үнүп келгенин үүле коллективтерде план, хүлээлге күүседири дээш кижилер ортузунда масса-политиктиг ажылдың четпезе-биле, социалистиг чарыштың негелдерин күүседир талазы-биле чер-черде партия, профэвилел, комсомол организацияларының ам-даа кошкак ажылдап турары-биле тайылбырлап болур. Ындыг будүрүлге коллективтерине Терлиг-Хаяның мөңгүн-суу будүрүлгези, дааранылга комбинады, «Тудуг кезектер» комбинат, Бай-Хаактың хлеб заводу хамаарыжыр. Оларда бо шиитпирлиг чылда Төрээн чурттуң мурнунга өрелиг артар хире дүвүреңниг байдал тургустунган.

Тоску беш чылдың шиитпирлиг чылының планныг опаалдаларын бүрүн күүседип, боттарынга алган социалистиг хүлээлгелериниң ёзулуг эзлери болган турарын чедип алыр дээш ажылдаары будүрүлгелерде партия, профэвилел, комсомол организацияларының, удуртукчуларының болгаш тускай эртемниглериниң соңгаардаттынмас соруглазы болур.

Парторганизацияларда отчёттар болгаш соңгулдалар

ПАРТИЙЖИ ШЫҢГЫЫ ЧУГААЛАР

Мөнгүн-Тайганың «Малчын» колхозунда партия организациязында коммунистерниң хөй кезии мал ажылында хаара түттунган, бригада бүрүзүнде партия эге организациялары бар. Ынчангаш колхозчулар ортузунга политмассалыг болгаш организастыг ажылды чорударының бүгү аргалары бар.

Даандырган ажыл-херээнге ак сеткилдиг, щудургу, өскелерге үлегерлиг коммунистер бригада санында хөй. Оларга даянгаш, партком, оон эге организациялары тоску бөш чылдың шинтпирлиг үшкү чылынын планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерни отчёттуг үеним дургузунда чогум канчаар күүседип турарын коммунистер боттарының хуралынга шыңгыы чугаалашканнар.

Каргынын, Мугурнун, Тоолайлыгның база колхоз төвүнүн партия эге организацияларында ажыл-ишке доктаамал бедик көргүзүглерни чедип ап келген коммунистер эвээш эвес. Оларга малчыннар: Д. Бичe-оол, Б. Дыртыына, Д. Очур, Т. Даңдын, Б. Кан-оол, Х. Хунан-Кара, механизаторлар Т. Бичe-оол, К. Эректол, тудугжу Ч. Хүлер-оол болгаш өскелер-даа хамаарышыр.

1972—73 ажыл-агый чылында чазактың дээди хавыязы — Күш-ажылдың Кызыл Тук орденин алган Тейнин Дамдын чүс хойга онаштыр чүс хураганы, бир хойдан 1,5 кг дүктү ап, кышка 10 тонна сигенни белеткеп алган. Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Донгак Очур 100 сарлыктан 98 бызаңы доруктуруп өстүрген болгаш кыштаанга чуртталга бажының, 500 сарлык кирер кажааны бодунун күжү-биле тудуп кылган. Хөй ажылының хоочун мастери Донгак Бичe-оол шинтпирлиг чылдың социалистиг чарыжынга идепкейлиг киржип, малдың баш санын өстүрер, оон продуктулуун бедидер талазы-биле дээре көргүзүглердиг болбушаан, партийжи даалгаларны эки күүседип, үлегер чижекти көргүзүп турар. Ол тоску бөш чылдың үлүүнге, бүгү талалыг бедиткен чаа хүлээлгелерни ап, келир чылдың социалистиг чарыжынга киржиринге өгелекчи саналды районда бир-ле дугаарында үндүрген.

Үлегерлиг эки чижектер, дуржулгалар бар болза-даа, отчёттуг үеним дургузунда партком ол мурнакчы аргадуржулгаларны нептередириниң хемчеглерин шүшпен чорудуп келгенин хуралдың киржикчилери демдеглээн.

Колхоз күрүне мурнунга планныг онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин чедир күүсетпейн турар. Малдың баш санын өстүрер, чаш малды камгалап алыры бүгү чүзүн аайы-биле куду деннелде артышаан. Бо чылын күрүнеге эът, дүк садар планын колхоз күүсетпээн, күрүнеге садар малдарның бот-денизин куду, бир хойдан кыргып алдынган дүк планда көрдүнгенинге ыракта четпес.

Бо четпестерниң чылдагаанарын ханы аналиэтеп көрүп, оон боттуг түннелди үндүрери колхозтуң баштаар черинден болгаш партия, хөй-нийти организацияларындан негеттинип турар.

Партия организациязының дайынчы арга-шинээзи оон кежигүннеринин бот-харыысалгазындан, оларның башкарыкчы роливндан, идепкейиндеп улуг хамаарышыр. Ындыг түрбүже колхозтуң парткому (секретары турган И. Дамба) ол чугула сорулгаларны чогуур деннелинге чедир шинтпирлеп шыпаваанын отчёт соңгулдалыг хуралга айткан. Чамдык коммунистерниң талазындан партия хуралдарын үзер, чугула айтырыгны шинтпирлеп турар үеде, идепкейи чавыс, санал-онаалдың кызыы бооп турарын, партияның сагылга-чурумун үрээр чоруктарның тургулаанын коммунистер шүгүмчүлээн.

Хуралга мал ажылынга кадрлар шилип ап турарында улуг четпестер барын шыңгыы чугаалашкан. Ниитинин малы янзы-бүрү чылдагааннар-биле өлүп хораар, чидер чоруу чыл-чылы-биле кызырылбайн турар. Мал ажылынга чорзадаа, эки мөзүзү илереп шыдаваан чалгаа, туруш чок кижилерге малды хүлээндиргенинин түнелинде, колхоз хөй-хөй баш бода, шээр малдарындан когарааан. Шак-ла ындыг чылдагаан-биле ажыл-агый бо чылдың чүгле чангыс-ла айында 600 баш хире шээр мал чидириглиг болган.

СЭКП Тыва обкомунун X пленумунун Тывага хөй ажылын хөгжүдеринче угланган доктаалын амыдыралга бот-тандырар дээш колхозтун баштаар чери, партком болгаш көдээ Совет чогуур хемчеглерни ап чорудар үжүрлүг. Мал ажылын чүгле әртемнин чеднишкиннеринге база мурнакчы дуржулгага үнлезилеп чорудары негеттинип турар. Ындыг болганда, малчыннарның профессионалдыг деннелин бедидер сорулга-биле, оларның экономиктиг болгаш зооветеринарлыг өөредилгезин үндезинин-биле әкижидер үжүрлүг. Херек кырында байдалды алгап көөрге, октябрь 1-ден эгелээш, бо хүннерге чедир бригадаларга чүгле 1—2 кичээлдер әрткен, а Тоолайлыгда бо ажыл безин эгелевээн бодуп турар.

Мөнгүн-Тайгада кыш бодунун эргезинче быжыы-биле кирипкен. Ынчангаш парткомнун мурнунда улуг харыысалгалыг үе келген. Ниитинин малын хүр кыштадыр талазы-биле бүгү бар курлавырларны тып, арга-дуржулгалыг малчыннарның үлегерин ажыглап турган организасмассалыг улуг ажылды чорудары — колхозчун партия организациязының ан чугула хүлээлгези дээрзин хуралга айыткан.

С. МОЛДУРГА.

КИЧЭЭНГЕЙНИ—КИЖИЗИДИЛГЕЖЕ!

(Эрзин районнуң комсомол конференциязындан)

СЭКП-ниң XXIV болгаш ВЛКСМ-ниң XVI съездилериниң шинтпирлерни амыдыралга боттандырар дээш районнуң партия организациязының удуртулгазы-биле Эрзинниң комсомолчулары болгаш аныяктары шудургу ажылдап турар. Олар шинтпирлиг чылда бедиткен хүлээлгени алгаш, социалистиг чарышты калбартканнар. Оон түнелинде «Мөрен» колхозтуң хойжузу Иван Сади 100 баш хойга онааштыр 98 хураганы камгалап алыр хүлээлгезин чеднишкиниг күүсеткен. Ол ышкаш «Чаа орук» колхозтуң аныяк хойжуулары Шулуу Чаш-оол, Владимир Даңдаа, Ленин аттыг колхозтуң саанчызы Севил Серендук, «Коммунизмче орук» колхозтуң трактористи Николай Маажый болгаш өскелер-даа күш-ажылдың тергиинчери апарганнар.

ВЛКСМ ТК-ниң «1973 чылдың шалыпчызы» деп хөрек демдээ-биле 42 комсомолчулар болгаш аныяктар шаңнаткан. Оон-биле чергелештир И. Сады «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш» деп медаль-биле, В. Даңдаа «Хүндүлелдиң демдээ» орден-биле, Б. Шомбүл «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медаль-биле тус-туста шаңнаткылаан. ВЛКСМ Тыва обкомунун шилчиир Кызыл тугун «Чаа орук» колхозтуң № 1 хойжу бригадазы (бригадири Алдын-оол Соян) чаалап алган.

СЭКП Тыва обкомунун X болгаш ВЛКСМ Тыва обкомунун VI пленумнарының шинтпирлерин боттандырарынче угланган хемчеглерни ап турар. Мал ажылынга аныяктарның киржилгезин экижидер талазы-биле ВЛКСМ райкому, комсмол комитеттери чер-черде партия организацияларының удуртулгазы-биле чамдык ажылдарны чоруткан. Амгы үеде 120 комсомолчу мал ажылында хаара түттунган. Олардан 94 комсомолчу кол болгаш дузалакчы кадарчы болуп ажылдап турар.

Районда комсомолчу-аныяктарның хойжу 3 бригадазы тургустунган. Ол «Чаа орук» колхозтуң № 2 хойжу бригадазы бир хойдан-на эрткен чылда турганындан 310 грамм дүктү, № 3 бригада бир хойдан 770 граммны хойну кыргып алган. Эрткен ийи чылда колхозтарда комсомол комитеттери 38 аныяктарны мал ажылынга шүүт ажылдарыбле аътканган. Бо дээргe Эрзин ышкаш малчын районга эвээш сан-дыр. Моон соңгаар аныяктарны мал ажылынче чорударын комсомол организациялары холга алыры чугула. Келир чылын колхоз бүрүзүнге бир-бир хойжу бригадаларны тургузарын комсомол комитеттери планнап турар.

Районнун комсомол организациязы комсомолдуң политөөредилгезин бедик деңнелге тургузар талазы-биле чамдык хемчеглерни кылып чоруткан. Ылангыя 14 пропагандистен 13 кижи коммунистер. Политиктиг өөредилгени Мөрен школазында, Эрзин суурда уруглар садында, районда комсомол организациялары эки организастаан. Пропагандистер Елизавета Шыырап, Алдын-оол Монгуш, Анатолий Түлүш кичээлдерни бедик шынарлыг эртирип, янзы-бүрү көргүзүг материалдарын ажыглап, дыннакчыларның кичээнгейин хаара түдүп турар. А Ленин аттыг, «Коммунизмче орук» колхозтарда комсомол организацияларының (секретарьлары турган Маадыр Кынырaa, Очур Седи) кошкак удуртулгазындан политөөредилге шүүт болбастаан.

Бо өөредиге чылында политиктиг болгаш экономиктиг билиглериниң үндезининерин өөренир болгүмнер районда хөйү-биле тургустуган. Ынчангаш мурнунда турган четпестерни катаптавас дээш, комсомол организацияларны политбөлгүмнерниң ажылынче сагыш салыышкынын күштелдирген.

Районнуң бот-тывыңгыр уран чүүлүнде киржип турар кижилерниң 90 хуузу аныяктар. Олар боттарының күжү-биле хөй-хөй концерттерни чоңга бараалгатканнар. Эрзинниң улусчу театры Улан-Удэге болган зона көрүлдезиңге киришкеш, көрүлденің лауреады атты чедип алган. Ынчалза-даа культура-массалыг ажыл ам-даа куду деңнелде артпышаан. Үеним байдалынга дүүштүр аныяктарга таарышкан солун кежээлерниң, ужуражылгаларны, диспуттарны, тематиктиг кежээлерни, эвээш эртирип турар. Ынчангаш комсомол комитеттери өске хөй-нийти организацияларыбле харылзажып турган, культура-массалыг ажылды улам экижидер үжүрлүг.

Районда 10 хардан 30 хар чедир назылыг аныяк кижилер эвээш эвес. Оларның чүгле 669-зу ГТО нормазын долузу-биле дужааган. Бо дээргe, үеним негелдезинге дүүшпес. Оон үламыдан разрядчы спортчуларның саны база эвээш. Чыл дургузунда 25 разрядчы немешкен. Районнуң күш-культура болгаш спорт комитеди, комсомол эге организациялары, оон активи болгаш спортчу методистер ук ажылды эрецгей шинтпирлеп келген. Четпестерни кыска хуусаада чайладып, маргылдаалларны, спортчу байырлалдарны дыштаныр хүннерде чер-черге доктаамал эртирип, аныяк өскенни күш-культура болгаш спортче калбаа-биле хаара тударының, чугулазын конференциягa демдеглээн.

Комомол райкому өске хөйниити организацияларыбле кады аныяктар өртузунга кемхерек үүлгедир, врагалаар чоруктарны болдурбас талазыбле чамдык ажылдарны чоруткан. Районда оперативтиг 5 отрядты, школаларга аныяк дзержинскийжилерниң отрядтарын тургузуп, оларның дежурныйлаашкыннарын, рейдилерин организастап келген. Ынчалза-даа ВЛКСМ райкому, түс-түс комсомол организацияларыг ук ажылды ам-даа түвюлүнге чедирип шыдаваан.

Районнуң комсомолчуларының болгаш аныяктарының ажыл-агый чорудулгазынга киржилгезин идепкейжидип, оларның өртузунга коммунистиг кижизидилгениң ажылын улам экижидер талазы-биле комсомол организацияларының сорулгаларын айыткан доктаалды районнуң комсомол конференциязы хүлээп алган.

М. ӨЛЗЕЙ-ООЛ.

ЧАА НОМНАР

ЭКОНОМИКТИГ ӨӨРЕДИЛГЕГЕ

СЭКП ТК-ниң экономиктиг өөредилгезин экижидериниң дугайында доктаалынга дүүштүр партия организациялары чоңуң экономиктиг өөредилгезинче улуг кичээнгейни салып турар. Ындыг өөредилгеге боттуг дуза көргүзери-биле Тываның ном үндүрер чери сөөлгү чылдарда элээн каш өөредилге номарын чоңга бараалгаткан. Оларга 1968 чылда үнген «Политэкономия» болгаш 1972 чылда үнүрген «Экономиктиг билиглерниң үндезинниери» деп номнар хамаарышыр.

Сөөлгү номну партия өөредилгезиниң системазында өөренип турар хоорайның болгаш көдээниң ажылчы чоннары ажыглаар кылдыр үндүрген. 60 чылдар үезинде ындыг номнарның тиражы колдуунда-ла ийи муң кезектен ашпайн турган болза, сөөлгү чылдарда оларның санының өзүп турары политиктиг өөредилге системазында хаара түттунган кижилериниң улам-на көвүдеп турарын хереченип турар.

Ам Тываның ном үндүрер чери экономиктиг өөредилгениң системазынга хереглээр «Экономиктиг билиглериниң үндезинниери. Колхозчуларга болгаш совхозтар ажылчыннарынга» деп чаа өөредилге номун парлап үндүрген. Ону колхозчуларның болгаш совхозтар ажылчыннарының экономиктиг белеткелинин талазы-биле чангыс аай өөредиге программазынга (эге политшколалар, марксизм-ленинизминиң үндезиннериниң школалары, ийи чылдың экономиктиг школалары, коммунистиг күш-ажылдың школалары, улусчу университеттер болгаш мергежил бедидериниң өске-даа хевирлери) дүүштүр авторлар коллективинде — Москваның К. А. Тимирязев аттыг көдээ ажыл-агый академиязының башкылары белеткээн. Ук авторлар коллективиниң удуртукчулары — ол-ла академияның эртемденнери М. И. Симюков болгаш В. М. Обуховский.

Бо номну 1972 чылда ССРЭ-ниң Политиктиг литература ному үндүрер черинин орус дыл кырынга парлаанын тыва дылче очулдургаш, бирээзи-ле 23,5 ама саазын хемчээлдиг, 4 муң кезек кылдыр парлаан. Номнуң өртээ 67 көпеек. Удавас ук ном республиканың бүгү-ле ном садыгларынга кирген турар.

Чамдык кижилер бо өөредилге номун үндүргениниң хереэ чүү ирги, мурнунга ындыг аттыг ном база турган шыкажыл деп бодай бээр чадавас. Ынчангаш оон онзагай чүүлдериниң дугайында чамдык тайылбырны бээри артык эвес боор.

Чүүгү-даа мурнунда эрткен чыгы номну партия өөредилгезиниң бүгү системазынга таарыштыр үндүргенин айтыр херек. Ук номда улус ажыл-агыйынга, оон иштинде көдээ ажыл-агыйга хамаарышкан теоретиктиг айтырыгларны тайылбырлаан. Ынчалза-даа ында көдээ ажыл-агый айтырыглары кончуг кысказы-биле кирген.

Чаа өөредилге номун көдээ ажыл-агыйда ажылдап турар кижилерге дузаламчы кылдыр үндүрген. Ук ном чүгле колхозчуларга, совхозтар ажылчыннарынга эвес, харын көдээ ажыл-агыйның тускай эртемнигленирге база ажыктыг болзун дээш, хөй теоретиктиг болгаш практиктиг айтырыгларны ында киирген.

Чаа өөредилге ному 17 улут эгелерден болгаш эге бүрүзү-ле элээн каш бичии эгелерден тургустунган. Мурнунда үнген өөредилге номнарында чүгле кысказы-биле тайылбырлаттыгай турган айтырыгларны чаа номда мырынай чаа, улуг эгелер кылдыр киирип, делгерекгей болгаш билдингир кылдыр бижээн.

Чижек кылдыр маңаа чамдыызын айтып каалы. «IV эге. Ажыл-агый бүрүзүнге — бүдүрүлгенниң шын угланышкыны». Бо эгеде көдээ ажыл-агыйның бүдүрүлге чергелериниң специализастаашкынының дугайында чугаа чоруп турар. Ындыг айтырыгларны мурнуку өөредилге номнарында база киирген-не харын, чаа номда специализастаашкынның янзы-бүрү хевирлерин, ангыы-ангы байдалдарда оон өскерли бээрии, ажыл-агыйның адыр бүрүзүнге специализастаашкынның онзагай чүүлдерин, ажыктыын болгаш өске-даа хөй айтырыгларны тайылбырлап турар. База бир чижек «VII эге. Колхозтарга болгаш совхозтарга черни чогумчалыг ажыглаары». Бо талазы-биле мурнунда номнарда база-ла каксы чугаалаан турган. Ынчалза-даа черниң онзагай чүүлдериниң, ону ажыглааныңың көргүзүглериниң, черни химижидериниң болгаш мелиорязастаарының, чаа черлерни камгалаарының болгаш ажыглалга киирериниң дугайында тодаргай делгерекгей тайылбырларны бо номда бергей. Сөөлгү чижек. «XI эге. Колхозтарга болгаш совхозтарга күш-ажылды нормалаары». Мурнунда үнген номнарда күш-ажылды нормаларының талазы-биле бүгү улус ажыл-агыйынга хамаарышкан ниити тайылбырлар киирген турган болза, бо чаа номда ол дугайын делгерекгей тайылбырлаан.

Номда теория-биле чергелештир практиктиг айтырыгларны, сүмелерни киирген. Мурнакчы болгаш кошкак ажыл-агыйларның чедип алган түнелдерин деңнеп тургаш, тайылбырлап, көргүзүп турар. Ол талазы-биле чижектерни Москва облазының, Алтай крайның болгаш өске-даа черлерниң мурнакчы ажыл-агыйларының дуржулгазындан киирген. Номда хөй санныг диаграммалар, схемалар болгаш таблицалар ону өөренип, шинтээлип алырынга улуг дузалыг.

Экономиктиг билиглерниң талазы-биле болгаш черле партия өөредилгезиниң системазынга үндүрген тыва номнарны өөренип, ажыглап турар кижилер —партия өөредилгезиниң системазының дыңнакчылары, пропагандистер, түскай эртемниглер — ында киирген түскай терминнерниң очулгазының, номнарны үндүрген шымарының дугайында боттарының санал-онаалдарын Тываның ном үндүрер черинче бижип киирер болза, олардың катап парлаарынга, ол чергелиг номнарны моон соңгаар очулдуруп азы бижип үндүрериниге улуг ажыктыг болур иймек.

Д. ОНДАР,
Тываның ном үндүрер черинин редактору.

«ЭРТЕМ ДЕМДЕГЛЕЛДЕРИ»

Тываның дыл, литература болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел институту «Эртем демдеглелдери» деп чыңгыдының эвээчеглиг дугаарын парлап үндүрген. Ол дугаар ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл ооңга тураскаатканы «Совет улустарының чангыс өг-бүлезининң улуг байырлалы» деп С. К. Токаның эге үүлү-биле ажыттынган.

Бо «Эртем демдеглелдеринде» бистиң республикавыстың амыдыралы-биле холбашкан экономика, төөгү, литература болгаш дыл талазы-биле делгерекгей үүлдер парлаттынган. Бо материалдардан пропагандистер болгаш лекторлар-даа, агитаторлар болгаш политөөредилге удуртукчулары-даа боттарынга өзрежок чугула үнелиг база ажыктыг үүлдерин ап болур. Мында Тываның улус ажыл-агыйының сескен бөш чыл планнарын күүсеткенининг түнелдери, тоску бөш чыл планнарының баштайгы ийи чылда канчаар боттанып келгенининг байдалы, чурттагга бажыңарының тудуушкунун индустриализасчыдарының аргалары, чер иштинин байлактарын камгалаары дээш ышкаш солун темаларны чырыдып көргүскен. Ол ышкаш бо дугаарда тыва улустуң бот-тывыңгыр уран чүүлүнүң чаңчылдарын өөренип көөрүнүң соруглаларының, тыва симфониктиг музыканың, Бии-Хем районда Улут-Хорумнуң казылдазының, Каа-Хем болгаш Тайды районнарда тываларның чугаазының онзагай байдалдарының дугайында база А. А. Пальмбах, Х. М. Сейфулин, О. А. Толгар-оол оларның юбилейлеринге тураскаткан материалдар бар.

В. И. ЛЕНИНниң ЭҢ ХООЧУН МУЗЕЙИ

Ульяновскиде В. И. Ленинниң музейининг ажыттынганындан бээр 50 чыл оң декабрьда болур. Шаандагы Москва кудумчузунда (амгы Ленин кудумчузу) чаңгыс баът ыяш бажыңга Ульяновтарның өг-бүлези 1878 чылдан 1887 чылга чедир чурттап турган.

«Делегейде эң улуг коммунистиг оон чалыы назынының үнелиг эт-херекселдерин кадагалап турар бо бажыңга өскен болгаш дадыккан Ульяновтарның найыралдыг өг-бүлезининг амыдырал-чурттагазын бодунун бөдүүнү-биле, хей-аътгыы-биле, хей-нийти сонуургалдарының делгеми-биле кижини хөлзедип турар». В. И. Ленинниң төрээн черинге чораан СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев ындыг бижилгени арттырып каан.

Музейниң демдеглел дептерлери (а олар дөртен томнуг) Төрээн чуртка, партияга, Ленинге кызыгаар чок ынактылдың, чүдүү-чүректиг ханызындан үнген, хөлзенчиг сөстерин кадагалап турар. Оларга боттарының бижилгелерин партияның хоочуну Ф. Н. Петров, Ленинге хамаарышкан хөй чуруктарның автору Н. Н. Жуков, «Аврора» крейсерниң комиссары А. В. Белышев, космонавтылар Г. Титов, А. Николаев, «Демир дивизияның» тоолчургу начальныгы Г. Д. Гай болгаш ужудукчу-маадырлар И. Доронин, М. Водопьянов олар арттырып каан.

УЛЬЯНОВСК. В. ЗЛОБИН, (СЭТА-ның корр.).

ЗАВОДТУҢ МУРНАКЧЫЛАРЫ

Кызыл хоорайның сүт заводунун ажыл-ишчилери беш чылдың шиитпирлиг чылының планныг даалгаларын чедиишкиниг боттандырып турар. Ол коллектив продукция сайгарарының он бир айлар планының ноябрь 15-те-де 103 хуу, продукция бүдүрүп үндүрериниң онаалдазын 104 хуу күүсеткен.

Он бир айларның планындан ажыр 157 тонна ажыт саржагны белеткеп, саржаг бүдүрериниң планын 132 хуу боттандырган. Ноябрь айда продукция сайгарарының болгаш бүдүрериниң даалгаларын база планнаашындан ажыр күүсеткен. Цехтер, бригадалар аразының социалистиг чарыжын дээштиг организастаарыынче партия, профсоюлел, комсомол организацияларыкол кичээнгейни салып турарындан цехтерде ажылдың бүдүрүкчүлүү бедээн. Социалистиг чарышка саржаг цегиниң мастерлери Нина Игольникова, Валентина Мелихова олар удурткан ийи эзлчет бедик көргүзүглерни чедип ап турар.

Бо хүннерде заводтуң цехтеринде технологтуг чаартылгаларны чорударын үргүлчүлеп, чаа-чаа дериглелерин тургузуп эгелээнин заводтуң директору эш Чернова редакциягa дыңнаткан. Монтажниктер бригадалары каш хонуктан эгелеп, шакта 10 муң литр сүт тыртар машинанын база өске-даа хевирниң бедик бүдүрүкчүлүг ажыллаарын хандырар механизмнерин тургузарынче кирер. 1974 чылдан эгелеп мурнукузундан-даа хөй сүттүг хүлээп алырынче белеткелдя завод коллективиниң чорууда бергеин ол.

ЧУРУКТА: Кызылдың сүт заводунун мурнакчы ажылчыны Вера Добрикова биле улуг мастер Надежда Жукова олардың сүт савалаар цехте ажылдап турары.

О. ОХЕМЧИК.

Чаартыкчылар болгаш чогаадыкчылар шиитпирлиг чылда

Эртем-техниктиг депшилгениң бөгүнгү шапкын хөгжүдези ниитилел экономиказын быжыглаарынга улуг ужур-дузалыг болуп турар. Ынчангаш СЭКП-ниң XXIV съездизинге чаартыкчыларның болгаш чогаадыкчыларының орта идепкейлиг киржилгезин демдеглээн. Бистиң республиканың чогаадыкчылары бо беш чылда экономика талазы-биле ажыктыы 3 млн. 836 муң рубль түнүүр, а ниитилелдиң область чөвүлелиннин II пленумунга оон-даа бедияп эде көргеи чаартыкчы болгаш чогаадыкчы ажылдарны шинээзип алыр деп социалистиг хүлээлгени алган. Беш чылды дөрт чылда күүседир деп чурттуң мурнакчы будүрүлгелериниң инициативазын бистиң чаартыкчыларывыс деткээн.

Бо талазы-биле ажыл «Тыва даг-дүгү» комбинатта эки чоруп турарын демдеглээр херек. Ол коллектив бо чылын чогаадыкчы болгаш чаартыкчы саналдарны бүдүрүлгеге шинээзип алырынын ачызында 250 муң рубльдиг камналгазын чедип алыр деп социалистиг хүлээлгени алган. Чылдың эртнен он айларының дургузунда экономика талазы-биле ажыктыы 200 муң рубль ажыг 84 чаартыкчы саналдарны бүдүрүлгеге шинээзип алган. Бо комбинатта рудниктиң электрослесары В. Б. Угринович, эскаватор машинизи Л. Д. Козлов, инженер-технолог А. С. Курлянов, рудниктиң кол инженери М. П. Щербинин олар дээре чаартыкчыларга саналып турар. Техниктиг эртемнериниң кандидады Т. Х. Самдаңчап, М. И. Малых, И. М. Скобелин, М. П. Щербинин, Ф. Д. Галин, Л. Д. Козлов олар составтыг болук авторларның руда илгазрының талазы-биле чаартыкчы саналы 205 муң рубльди камнап алыр арганы берген. М. И. Ильин, А. С. Гурлянов, Л. Н. Беспалов олар составтыг авторларның III сорттуу алырда концентраттарны ажылдап кылырының схемазының өскерилгелериниң талазы-биле кирген саналы мырынай 13.400 рубльдиг камналгазын берип болур.

Ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидер талазы-биле сорулгаларны шиитпирлээринге ажылчыннарны, инженерлерни болгаш техниктерни калбаа-биле киришкирер сорулга-биле «Тыва даг-дүгү» комбинаттың чаартыкчылар болгаш чогаадыкчылар чөвүлели көрүлделерни болгаш конкурстарны эрттирип турар. Цех бүрүзүнде чогаадыкчыларның булунчугаштарын тургузуп, ол талазы-биле социалистиг хүлээлгелерни аскылаан. Аныяк чогаадыкчыларның ортузунга чоруткан конкурска бүдүрүлгениң 75 шалыпчызы киришкен. Олардан 88 чаартыкчы санал киргеи болгаш экономика талазы-биле ажыктыы 52.240 рубль түнүүр 42 саналды бүдүрүлгеге шинээзип алган.

Ол талазы-биле ажыл «Тыва тудуг» болгаш «Тыва көдээ тудуг» трестеринде база экижээнин демдеглээр херек. Чижээ, «Тыва тудуг» тресте 50 чогаадыкчы ол ажылга киришкен болгаш ниити экономика талазы-биле ажыктыы 195,5 муң рубльдиң 32 чаартыкчы саналын бүдүрүлгеге шинээзип алган. Ол ышкаш бо ажыл Тыва электри четкизинде, автооруктарның бүдүрүлге эргелелинде, «Тыва кобальт», «Тудуг кезектер» комбинаттарында болгаш өске-даа бүдүрүлгелерде экн организастаттымын турар апарганы өөрүнчүг.

Бүгү-эвилелдиң чаартыкчылар болгаш чогаадыкчылар ниитилелиниң Тыва облаовөлели 1973 чылда чаартыкчы саналдар талазы-биле социалистиг чарыштың негелделерин ажылдап кылган болгаш оон түнелги бо айның ийиги чартында үнер. Орта тиилекчи болган бүдүрүлгелерни болгаш организацияларны шакнаар, дээре дээн чогаадыкчыларны «1973 чылда чогаадыкчыларга болгаш чаартылганың тергиини» деп хөрек демдээн база 50 рубльдиң акша шаңналын тыпсыр аваар.

Оон-биле чергелештир ажыл-агыйларның удуртукчуларының болгаш республиканың бүдүрүлгелериниде чаартыкчылар болгаш чогаадыкчылар човүлелдериниң ажыл-чорудулгазы хүнүүл чугула негелдезинге дүүшпейн турар. Бо чылдың эгезинде киргеи 318 чаартыкчы санал ам-даа кордүнмээн, баштайгы чартык чылда киргеи 690 саналдың 525-ин шинээзип алган болгаш чүгле 257 саналдың экономика талазы-биле ажыктыын санап көргени четпес. «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинде, Шагаан-Арыг АТБ-де, эът комбинадында болгаш өске-даа бүдүрүлге, тудуг черлеринде чогаадыкчы саналдарны эмгелеп турары кам-хайыра чок, чамдыкта шынар чок тодарадып турар. Чамдык черлерде чаартыкчы саналдарны бүдүрүлгеге шинээзидирин база авторларга акша шаңналын тыпсырын саададып турар таварылгалар бар. Совхозтарның бүдүрүлге каттыжышкыны, Кодээ ажыл-агый министерствозу, республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкыны, мелиорация болгаш суг ажылагый министерствозу дээн чергелиг черлерде чаартыкчы болгаш чогаадыкчы ажылга ажылчыннарны, инженер-техниктиг ажылдакчыларны хаара тударынче кошкак кичээнгей салып турар.

Бо чылдың августа 20-де «Чуртта чогаадылга херээнин улам ынай хөгжүдезинин, ажыдыышкынынарны база чогаадыкчы, чаартыкчы саналдарны улус ажыл-агыйынга ажыглаарын эки-жидер болгаш эртем-техниктиг депшилгенин шапкычыдарынга оларның ролюн бедидер дугайында» доктаалды СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээп алганы билдингир болгай. Чогаадыкчы болгаш чаартыкчы саналдарны бүдүрүлгеге шинээзип алыры улус ажыл-агыйының планнарын амыдыралга боттандырарынга база эртем-техниктиг депшилгенин ниитилел бүдүрүлгезинин ажыктыын бедиреринге кайы хире улуг ужур-дузалыг болуп турарын Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың бедии-биле үнелеп турарының тодаргай херечизин ол болгаш. Бистиң республиканың чогаадыкчылары ол улуг ажыл-херекке бо шинтпирлиг чылда төлептиг үлүүн киирер дээрзинге чигзинир турбас.

В. ПОТЕХИН,
чаартыкчылар болгаш чогаадыкчылар ниитилелиниң Тыва облаовөлелиннин даргазы.

ХОЙЖУ БРИГАДАЛАР

СЭКП Тыва обкомунуң IX пленумунуң шиитпирлерин удуртулга болдурбушаан, хойжу аг-бүлелерни чурттанчылыг суурларже шилчидерин болгаш хойжуларныг ийи запчеглиг ажылын организастаары болгаш боттандырары-биле нады хойжу бригадаларның культурлуг төптерин нызыл-булуңнарлыг, чүжар-бамыңнарлыг болгаш эске-даа культура-амыдыралдың оран-суурларлыг кылдыр катап тургузарын болгаш тударын эргемнеп чугула деп, СЭКП обкомунуң X пленуму айытқан. Хойжу бригадалар хой ажылын улам ыңай хогжудеринге чугула ужур-дузалыг болган төлээде, ук айтырыг талазы-биле бодунуң бодалын чугаалап бээрин редакция ветеринария эртемнериниң кандидады И. Т. Кызыл-оолдан дилээн. Оң чүүлүн мооң адванда парладывыс.

Хойжу ажаарының база кадарарының төөгүзүн ап көөрге, оон арга-хевири шаг-үеден бээр амга чедир улуг өскерлиишкинге таварышпаан боол турар. Колдуунда-ла 600—800 баш хойну улуг кадарчы, оон бирги болгаш ийиги дузалакчылары база арбичи (дузалакчы) деп аттаар бир ажылчын, шупту 4 киижини бир бригада кылдыр адап келген. Оон өскерилген чүүл болза, сөөлгү үеде 4—5 хире ындыг бригаларны улгатыр каттыштырганы болгаш оон ажылының организастыг байдалын элээн чаартканы болур.

Бистин республиканың ажыл-агыйлары чоонуң шагүеден бээр ажыглап келгени 250—300 баш хойлуг үүрмек коданнар тургузар хевирден амыгла чедир алырылбайн турар. 1960 чылдарның үеинде улгатырган бригадалар тургузуп, оон төптерин, орансаваларын тудуп эгелээн. 1970 чылдардан бээр ол бригадаларны тарадып эгелээш, ам ээлчеглиг кадатче бүрүн шилчип чадап туруп берген.

Биске ам чогум кандыг арга-хевирни шилип алзывысса тааржырыл деп айтырыг тургустунуп турар. Маңза хамаарыштыр ажыы-биле чугаалаарга, шак ындыг арганы ажыглаза чогуур херек дээр болза, таарыштайн баар хире. Оны бадыткаары-биле маңаа каш чижектерден көрээлиннер.

Тес-Хем районнуң «Чолуураа» колхозта П. С. Данзурүн үүрткан хойжу бригада 10—15 чыл дургузунда чедиишкинниг ажылдап келген. Ында хойлар колдуунда чинге болган чартык нарын дүктүг, ортумак диңиг денизии 50 килограммдан оруг, кыргып алыр дүгү бир баштан 3 килограмм ажыл түрар. Бригаданың мурнакчы хойжулары чылдың-на 100 төрүүр хойга онааштыр 110 чедир хураганнарны камгалап ап келген. Бригада колхозка элээн шыырак орулганы киирип турар. Ук коллективтиң мал кыштагдыр девискээри Дес-Хөлүүн таттарын оларга таарымча чок чер деп санап турар болза-даа, бригада мал чемин магадылап белеткеп ап, оларларны чап ажыглап турары-биле малды чемдя чыл ажырып турар. Бо бригада бажуг-ла бригада боол турар.

Оон эске чижек. «Торгалыг» совхозтуң Кара-Талда хойжу бригадазы база ол-ла үеде тургустунган. элээн каш чылдарның дургузунда шыырак көргүзүглүг болуп тургаш, ам бо хүн-даа бригада деп адаттының түрзажок. ажылының хевири шуут эскерилгеш, мурнунда турган үүрмек коданнарже катап шилчий берген. Бригаданың төвү кагдынып, азыырээн, 200-250 тонна сигенни кезип ап турган суггаттыг шолуң хараган, эске-даа бок үмуштер дүй алы берген, чамдык чылларда чангыс тонна безин сиген ол черлерден алдынмастаан. Бригаданың көргүзүглери чыл келген түүм кудулап, анаа ажылдаар бригадир ызыртынмас болу берген.

Ушкү чижек. Таңды районда «Революцияның чалбыжы» совхозтуң 6000 ажыг баш хоюн бир бригада кылдыр санап турар. Колдан бүрүзүнде 600 баштан хөй хой бар. Бир коданны-ла 2 хойжу 3—5 хонуктап ээлчежип ажаап, кадарып турар. 6000 ажыг хойнуң аразында чангыс-даа бүдүүн болгаш чартык бөдүүн дүктүг хой чок. шупту чинге болгаш чартык нарын дүктүг. Чем баазазы шыырак болганындан кыжын барык-ла шупту хойларны тургузу азыраарынче шилчээн. Бригадала доктаттынган чүрүм ёзугаар эдержилгеге хойну 2 хар чартык назылыында киирер болгаш 50 килограмм дензи четпес дүнгүт хойларны эдержилгеге киирбес. Бригаданың көргүзүглери кончуг тыыраак. Эътке дужаваан хойларның диңиг денизии 50—55 килограммдан күдү эвес, хой бүрүзүнге онаажыр ортумак кыргыллазы 4,5 килограмм чедип турар. Төрүүр 100 хойга онааштыр чылдың-на ортумаа-биле 110 чедир хураганны ап турар. Кадарчы бүрүзүнге онаажыр хой бажы 300-тен хой болганда, алыр төлевир база шыырак.

Сөөлгү чижек. Улуг-Хем районда «УТКА 25 чыл» совхозтуң хойжу бригадаларының коданда хоюнуң саны 500 баштан аспаас, ындыг коданны 2 кадарчы ажаап турар, бригада мал, чемин магадылап белеткеп ап, оларларны чап ажыглап турары-биле малды чемдя чыл ажырып турар. Бо бригада бажуг-ла бригада боол турар.

Оон эске чижек. «Торгалыг» совхозтуң Кара-Талда хойжу бригадазы база ол-ла үеде тургустунган. элээн каш чылдарның дургузунда шыырак көргүзүглүг болуп тургаш, ам бо хүн-даа бригада деп адаттының түрзажок. ажылының хевири шуут эскерилгеш, мурнунда турган үүрмек коданнарже катап шилчий берген. Бригаданың төвү кагдынып, азыырээн, 200-250 тонна сигенни кезип ап турган суггаттыг шолуң хараган, эске-даа бок үмуштер дүй алы берген, чамдык чылларда чангыс тонна безин сиген ол черлерден алдынмастаан. Бригаданың көргүзүглери чыл келген түүм кудулап, анаа ажылдаар бригадир ызыртынмас болу берген.

Ушкү чижек. Таңды районда «Революцияның чалбыжы» совхозтуң 6000 ажыг баш хоюн бир бригада кылдыр санап турар. Колдан бүрүзүнде 600 баштан хөй хой бар. Бир коданны-ла 2 хойжу 3—5 хонуктап ээлчежип ажаап, кадарып турар. 6000 ажыг хойнуң аразында чангыс-даа бүдүүн болгаш чартык бөдүүн дүктүг хой чок. шупту чинге болгаш чартык нарын дүктүг. Чем баазазы шыырак болганындан кыжын барык-ла шупту хойларны тургузу азыраарынче шилчээн. Бригадала доктаттынган чүрүм ёзугаар эдержилгеге хойну 2 хар чартык назылыында киирер болгаш 50 килограмм дензи четпес дүнгүт хойларны эдержилгеге киирбес. Бригаданың көргүзүглери кончуг тыыраак. Эътке дужаваан хойларның диңиг денизии 50—55 килограммдан күдү эвес, хой бүрүзүнге онаажыр ортумак кыргыллазы 4,5 килограмм чедип турар. Төрүүр 100 хойга онааштыр чылдың-на ортумаа-биле 110 чедир хураганны ап турар. Кадарчы бүрүзүнге онаажыр хой бажы 300-тен хой болганда, алыр төлевир база шыырак.

Сөөлгү чижек. Улуг-Хем районда «УТКА 25 чыл» совхозтуң хойжу бригадаларының коданда хоюнуң саны 500 баштан аспаас, ындыг коданны 2 кадарчы ажаап турар, бригада мал, чемин магадылап белеткеп ап, оларларны чап ажыглап турары-биле малды чемдя чыл ажырып турар. Бо бригада бажуг-ла бригада боол турар.

Оон эске чижек. «Торгалыг» совхозтуң Кара-Талда хойжу бригадазы база ол-ла үеде тургустунган. элээн каш чылдарның дургузунда шыырак көргүзүглүг болуп тургаш, ам бо хүн-даа бригада деп адаттының түрзажок. ажылының хевири шуут эскерилгеш, мурнунда турган үүрмек коданнарже катап шилчий берген. Бригаданың төвү кагдынып, азыырээн, 200-250 тонна сигенни кезип ап турган суггаттыг шолуң хараган, эске-даа бок үмуштер дүй алы берген, чамдык чылларда чангыс тонна безин сиген ол черлерден алдынмастаан. Бригаданың көргүзүглери чыл келген түүм кудулап, анаа ажылдаар бригадир ызыртынмас болу берген.

Ушкү чижек. Таңды районда «Революцияның чалбыжы» совхозтуң 6000 ажыг баш хоюн бир бригада кылдыр санап турар. Колдан бүрүзүнде 600 баштан хөй хой бар. Бир коданны-ла 2 хойжу 3—5 хонуктап ээлчежип ажаап, кадарып турар. 6000 ажыг хойнуң аразында чангыс-даа бүдүүн болгаш чартык бөдүүн дүктүг хой чок. шупту чинге болгаш чартык нарын дүктүг. Чем баазазы шыырак болганындан кыжын барык-ла шупту хойларны тургузу азыраарынче шилчээн. Бригадала доктаттынган чүрүм ёзугаар эдержилгеге хойну 2 хар чартык назылыында киирер болгаш 50 килограмм дензи четпес дүнгүт хойларны эдержилгеге киирбес. Бригаданың көргүзүглери кончуг тыыраак. Эътке дужаваан хойларның диңиг денизии 50—55 килограммдан күдү эвес, хой бүрүзүнге онаажыр ортумак кыргыллазы 4,5 килограмм чедип турар. Төрүүр 100 хойга онааштыр чылдың-на ортумаа-биле 110 чедир хураганны ап турар. Кадарчы бүрүзүнге онаажыр хой бажы 300-тен хой болганда, алыр төлевир база шыырак.

Бо дөрт чижектерни ап көөрге, элээн үүлдер билдинип турар.

Бирги чижектен мурнундагы үүрмек коданнар бригада боол алган, ажылдаарга черле элээн дептилгелиг боол турары илден-дир. Үшкү чижекте 6000 ажыг баш хойну бир бригаданы деп санап турар болза-даа, кодап бүрүзүнде хойжулар аразында кандыг-даа харылзаа. хамаарылга чок. чүгле боттарынга онаашкан коданнарын харылап ажылдап турар болганда, бригада деп ат ёзу барымдаалаан чүүл болу бээр-дир. Ындыг-даа болза, хой ажылында ажылдың будурукчулуг бедик болгаш ону организастап тургусканы эки боол турар. Ында ээлчеглиг кадатты ажыглааны дептилгелиг чүүл болуп турар.

Ийиги болгаш дөргүү чижектер таарымча чок деп чүве тайылбыр чокка-ла билдингир.

Моон кандыг түүнел үндүрүп болурул? Ажыл-агыйларга хойжу бригадаларның ажыктыг талазы билдингир. Чижээ, мал чемин белеткээрин, орансава септээрин, одар солуп көжерин демниг болгаш организастыг чорудар, аргалыг. Ёзу барымдаалап эмин арттыр улуг бригадалар тургузары ажык чок. 2000-дан өрү 3000-дан жуду баш санныг хойну бир бригада кылдыр тургузар болза таарымчалыг. Шагның үезин база ол черинң агаар-бойдус, одар-белчиир байдалын барымдаалап тургаш, коданда хойнуң санын таарыштыр тургузары эргежок чугула. Ол чорук ээлчеглиг кадатче шилчиирин дүргедедир ужурлуг. Ээлчеглеп хостуг кижи анаа-ла дыштанып олурар даар болза, таарышпа. Кадарчы ээлчеглеп хостуг шагында бригаданың төлевирлиг (нарядтыг) ажылдарын кылчыр болза, кончуг ажыктыг.

Тыага хой ажылын улам ынай хогжудер чечиглер дугайында» СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга чедиишкинниг күүсеидир төлээде, хойжу бригадаларны таарыштыр тургузарының хевирин ылап шилип алыры база ээлчеглиг кадатты шын организастаары шиитпирлиг ужур-дузалыг.

И. КЫЗЫЛ-ООЛ,
ветеринария эртемнериниң кандидады.

КЕЛИР ҮЕНИҢ ДЭЭДИ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРИ БӨГҮН ТЫПТЫР

Амгы студент — XXI векте ажылдаар специалист-тир. Шинчилел ажылының кандыг билиглери, шынарлары болгаш аргалары-биле ону чепсеглээр ужурлугул? Моңу харылап бээрин Ленинградтың Ленсовет аттыг технология институдунуң ректору, СССР-ниң Эртемнер академиязының корреспондент немиңүнү В. Б. АЛЕСНОВСКИЙДЕН СЭТА-ның корреспондентизи дилээн:

— Институттарның амгы үези — ол дээрге келир үеге «эртем десантызын» белеткээри болур. Ийи муң чылдың специалистериниң ажылдаар байдалдарынга дөмейлешкек ындыг байдалдарны амыдыргузуп турар бис. Ол негелделерге дүүштүр бистиң институдувуста өөредилге чорудулгазын эде тургузуп эгелээн бис. Лекция номчуп турган өөредир аргалардан студентилеринң боттарының эртем ажылы кылырын болгаш чогаадыкчы чоруун кодадыр өөредилгенин ындыг элээн дептилгелиг хевириче шилчип киргивис.

Баштайгы үш чылда олар «дуржулганың үжүглелин» тингаадып алыр, эртем ажылынга ниити белеткелди доозкаш, шинчилел ажылын боттары түс-түзүнда кылып эгелээр. Дээди школада болуп турар өскерлиишкиннериң алыс үжүру болза, студентилер дөртку курска тургаш-ла эртем ажылы кылып турар улуг коллективтериң чогаадыкчы ажылынга киржи бээри болур. Эртем болгаш үлетпүр организацияларында баазалар кылдыр он кафедраны тургузуп алган бис. Ындыг кафедралар, чижээлээргө, «Светлана» каттыжыышкында, Киришкинниң нефть болбаазыраыр заводунда ажылдап турар.

Анаа, эртем болгаш бүдүрүлге ажылдарының каттышкан черинге, келир үениң инженеринге эргежок чугула практика болгаш теория талазы-биле билиглериниң быжыг «каттыжыышкыны» тыптыр. Ол чорук эртем биле техниканың чугула айтырыгларын шиитпирлээринге специалистерниң киржилгезин ийиүш чыл хире дургедедир. Башкылаарының чаа хевири база эртем талазы-биле улуг ажылдыышкыннарга студентилерни киириптирери оларны тускузунда чаңгыстап өөредирин организастаар арганы берип турар. Дыка хөй студентилер, хамыктың мурнунда үстүкү курсчулар, өөредилгеге эртемшинчилел ажылы база кирип турар ындыг тускай программалар ёзугаар өөренир.

Келир үениң инженерин белеткевишаан, институттуң тургузуун дыка өскерткен бис. Чижээ, химиктиг бүдүрүлгени удуртуп башкарарының айтырыгларын бүгү талазы-биле болбаазырадыр сорулга-биле техника факультедин математика-техника факультеди кылдыр, а химия техниказының факультедин инженер-кибернетика факультеди кылдыр эде организастаан. Чоокта чаа химия-технология чорудулгаларын математиктиг модельжидериниң болгаш таарымчалыг болдурарының кафедразын тургускан. Ында шаанган бээр туруп келген лаборатория херекселдерин дүрген ажылдаар компьютерлер-биле солаан. ол компьютерлерде математика талазы-биле модельжиткен химиктиг реакциялар «болуп» турар.

Эртем-техниктиг революция специалистер ажылының харектерин үндезини-биле өскерткеш, чүгле «бодунуң» тускай эртеминиң талазы-биле ханы билиглерлиг болурун эвес, харын киитилел эртемнериниң талазы-биле база хандыр белеткелдиг болурун негей берген, деп эртемден онзалап демделээн.

Бистиң студентилеривисти эртем ажылынга ниити белеткээрінге марксисчи-ленинчи философияны өөренири, тодаргай болуушкуннарны анализтеери кылдыр эде организастаан. Чоокта чаа химия-технология чорудулгаларын математиктиг модельжидериниң болгаш таарымчалыг болдурарының кафедразын тургускан. Ында шаанган бээр туруп келген лаборатория херекселдерин дүрген ажылдаар компьютерлер-биле солаан. ол компьютерлерде математика талазы-биле модельжиткен химиктиг реакциялар «болуп» турар.

Эртем-техниктиг революция специалистер ажылының харектерин үндезини-биле өскерткеш, чүгле «бодунуң» тускай эртеминиң талазы-биле ханы билиглерлиг болурун эвес, харын киитилел эртемнериниң талазы-биле база хандыр белеткелдиг болурун негей берген, деп эртемден онзалап демделээн.

Бистиң студентилеривисти эртем ажылынга ниити белеткээрінге марксисчи-ленинчи философияны өөренири, тодаргай болуушкуннарны анализтеери кылдыр эде организастаан. Чоокта чаа химия-технология чорудулгаларын математиктиг модельжидериниң болгаш таарымчалыг болдурарының кафедразын тургускан. Ында шаанган бээр туруп келген лаборатория херекселдерин дүрген ажылдаар компьютерлер-биле солаан. ол компьютерлерде математика талазы-биле модельжиткен химиктиг реакциялар «болуп» турар.

Эртем-техниктиг революция специалистер ажылының харектерин үндезини-биле өскерткеш, чүгле «бодунуң» тускай эртеминиң талазы-биле ханы билиглерлиг болурун эвес, харын киитилел эртемнериниң талазы-биле база хандыр белеткелдиг болурун негей берген, деп эртемден онзалап демделээн.

Бистиң студентилеривисти эртем ажылынга ниити белеткээрінге марксисчи-ленинчи философияны өөренири, тодаргай болуушкуннарны анализтеери кылдыр эде организастаар арганы бээр, анаа өөредилге чорудулгазы биле эртем-шинчилел ажылы удам сырый каттыжар.

Б. КУЗИН,
(СЭТА-ның корр.).
ЛЕНИНГРАД.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ДЕЛЕГЕЙГЕ ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

Европаның айыыл чок чоруу болгаш кады ажылдажылгазы дээш Совет комитеттиң Москвага декабрь чедиде болган пленумунга тайбыңга ынакшылдыг күштериң Бүгү-делегей конгрезиниң ажылының түңнелдерин чугаалашкан.

Ол комитеттиң даргазы, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиг Совединиң даргазы А. П. Шитиков илеткел кылган. Тайбыңга ынакшылдыг күштериң Москвага болган Бүгү-делегей конгрези делегейге эң-не улуг ужур-дузалыг болуушкун дээрзин ол онзалап демделээн. Тайбыңны болгаш бүгү улустарның айыыл чок чоруун камгалаан үннер, дүшкүүрлүг чорукту улам чавырылдырары, тайбыңга ынакшылдыг бүгү күштерни сырый каттыштырар дээш демисежиир ыыңгырыглар оң индириндеи чаңгыланып турган.

Ол улуг чыышка СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазы конргесстиң ажылының чедиишкинниг болурунга улуг идигни бергенин илеткелчи болгаш пленумга чүве чугаалааннар демделеп турганнар.

Пленумнуң киржичилери тайбыңга ынакшылдыг күштериң Бүгү-делегей конгрезиниң түңнелдерин, оң хүлээп алган документилерин изии-биле үүлдүгүнүп, ол бүгүнү күүседириниң хемчеглерин айытканнар. Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың чедиишкинниг доостуру дээш демисежиир түүн шимчээшкиннер болгаш организациялар-биле кады ажылдажылганың харылзааларын быжыглаарының аргазын аңаа чугаалажып илеретнер.

(СЭТА).

АЖЫЛ-ИШЧИ ХАНОЙ

ХАНОЙ ВДР-ниң найысылалының үлетпүр бүдүрүлгелериниң коллективтери ноябрьда эки ажылдаан. Боттарының план ёзугаар онаалдаларын 30 ажыг фабрика завод ажыр күүсеткеш, пландан ажыр он-он муң донг түңнүг продукцияны бүдүргеп. Ол сан-түңүг ВДР-ниң найысылалының Төп статистика эргелелиниң дыңнадыынга айытқан.

1973 чылды хоорайның судно тудугжулары бүдүрүлге талазы-биле бедик түңнелдерлиг доозуп турар. Олар 100 тонна чүк дажыглап шыдаар чаа катерлерни болгаш тыртырыгларны чоокта чаа тудуп эгелей бергеп. Бүдүрүлге черинің инженерлери биле төлевилелчилери чурттуң иштики суг оруктарынга аргыжылга кылыр, ада-чурттуң транспорт судноларының төлевилелин тургузар ажыл-ижин дооскан.

(СЭТА).

ГАЗ ДАМЧЫДАР ШУГУМ ТУДУУНДА ЧЕДИИШКИН

ПРАГА. Улустар аразының Брно хоогунда, Кралице хоорайда газ дамчыдар «ССРЭ — Барыын Европа» шугумунуң чаа компрессор станциязын чехословак тудугжулар биле монтажчылар планнаттынган хуусаазывыдан бирык бир ай бурунгаар ажыглалга хүлээдип берген.

Газ дамчыдар шугум үнунда ам үш станцияның бирээзи болган Кралице станциязын ажылдадып эгелээнин ГДР-ге, ГФР-ге, Австрияга, Чехословакияның бодунуң-даа хоорайларынга чедирип бээр бойдус газын чөрүкүү үеде оранчок көвүдедир арганы бээр.

Кралицениң компрессор станциязындан ангыда, Коуржим болгаш Вельке-Капушкани станциялары база бүрүм күчүзүбиле ажылдап турар.

1978 чылда база дөрт компрессор болгаш беш хуваалда станцияны ажыглалга кирер газ дамчыдылгазының шугуму төлевилеттинген күчү-шыдалын чедип алыр.

Чехословакия газ шуудуп бергенинің төлевири кылдыр чылдың-на бүдүн чартык миллиард ажыг совет бойдус газын ап турар апаар, чурттуң оттулар чүүл, энергетика хөрөнгизин оранчок экижидер арганы ол бээр.

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА ДЭЭШ

ПАРИЖ. (СЭТА). Француз чазактың чалааның ёзугаар Парижке чеде берген ССРЭ-ниң даштыкы садыг министри Н. С. Патоличевти Франциянын экономика болгаш сан министри В. Жискар Д'эстэн декабрь чедиде хүлээп алган.

Совет Эвилели-биле Франциянын аразында садыг-экономиктиг кады ажылдажылганы хөгжүдеринің айтырыгларын оларның аразында болган беседа үезинде чугаалашкан.

ЭНЕРГЕТИКА КРИЗИЗИ КҮШТЕЛБИШААН

Араб чурттарның нефть талазы-биле политиказы Барыын Европаның болгаш делегейниң эске-даа диптеринде дыка хөй чурттарны оттулар чүүл кризинизинге таварыштырган. Ол чурттар кризиске холбаштыр дурген хемчеглерни ап турар.

БОНН. Оттулар чүүл чедиишестээн ГФР-ниң пос-таавы болгаш даараныалга үлетпүрүнге шыңгыы бергедээпкиннерни таварыштырып турар. Бүдүрүлге ээлдери ажылчыннарның «кызырган» ээлчеглерин улам хөйүү-биле ажыглап турар апарган. Амгы үеде пос-таавы бүдүрүлгелеринде 100 муң ажыг кижи кызырган график-биле ажылдап турарындан, оларның ажыл төлевири дыка кызырлыр апаар.

* * *

РИМ. Италияның аңгы-аңгы хоорайларындан энергия кризизиниң улам күштелиишкинниң дугайында дүүренчиг медээлер кээп турар. Бир үвес нефть, хандырылгазын катап-өгелевес болза, чурттуң соңгу талакы районнарының бүгү үлетпүрү шуут соксап туруптуп болуруп «Соле-24 ора» солун бижээн.

* * *

СТОКГОЛЬМ. Швед чазак кыыар чүүлдүң чедиишестээнин-биле холбаштыр нефтини делегей рыногундан чурт иштинде өртектердей аар-даа болза, садыг алыры-биле 200 миллион крон-акшаны тускайлаан. Энергия кризизи-биле холбашкан айтырыгларны шиитпирлээри-биле тускай комитеттерни база тургускан.

Чоокку хүннерде нефть продуктуларын садарын, эң ылаңгыя бензин алыр талонларны кызырар деп түрар.

* * *

ЛОНДОН. Англи найысылалдың бензин-биле хандырылгазы барык-ла соксаан. Чус-чус станцияларның хаалгазында «Хаалгыг». «Бензин чок» дээш чаңгыс-аай сестерни бижээш, аскылаан. Хоорайда бензин дилеп, «ааналаар» чорук эгелээн.

Чүүк машиналарының автобустарының болгаш таксилерниң ажылган турары дизельдиг оттулар-чүүлдүң, а ол ышкаш Англияда бажыннар одалгазынга калбаа-биле ажыглап турар керосинниң ортээ улгатка деп, чурттуң нефть талазы-биле эң улут компаниялары чарлаан. Өртектиң улгатканындан олар 20 миллион фунт стерлинг-акша орулганы алыр деп турар.

* * *

НЬЮ-ЙОРК. Чүүк сөөртүр автомобильдерниң чолаачылары Огайонуң, Пенсильванияның, Индиананың, Мичиганның, Арканзастың болгаш АКШ-тың эске-даа штаттарының оруктарында боттарының хөй тонналыг машиналары-биле дүй тудуп, бензин өртээн улгаттырганынга болгаш шимчээшкинни оожумнатканынга удурланыышкынның киленин илередип турарлар. Ындыг хемчеглер түңнелиинде чолаачыларның ажыл төлевири дыка кызырлып турар.

* * *

ОСЛО. Энергия кризизи Норвегияда база эгелээн. Дыштанып хүннерде хуу автотранспорт ажыглаарын хоруглаан. Чоокку үеде үлетпүрге бээр нефтини 25 хуу кызырар деп турар.

Норвегияның садыг флодунуң 93 хуузу нефть кризизинге таваржып турар чурттар порттарынче чүүк сөөртүп турар болганда, судноларга хереглээр оттулар чүүл айтырыы онза бергедээшкинге таваржып турар.

* * *

ОТТАВА. Канаданың төөн районнарында сүүк оттулар чүүлдүң чедиишестээнин-биле холбаштыр федералдыг чазак Альберта болгаш Саскачеван можулардан Каттышкан Штаттарже нефть чорударын кызыргаш, ону барыын можулардан төөн районнарже чорудуп эгелээн.

Каттышкан Штаттарже канада нефтини чорударын кызырары ол ийи чурттуң аразында экономиктиг харылзаа талазы-биле байдалды улам дорайтадыры чугаа чок деп, солуннар бижип турар.

(СЭТА, декабрь 8).

«Атлантика неделязы»

БРЮССЕЛЬ (СЭТА-ның тускай корр). Брюссельге «Европа болүү» дээр чүвениң хуралдааны-биле «Атлантика неделязы» эгелээн.

Европа дииже дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырары болгаш дем каттыштырып ажылдаары калбарып турбуже. НАТО-нуң дайынзырак болүктери дүшкүүрлүг байдалды күштелдирерин уламчылап, Совет Эвилели биле сопиалистиг эске-даа чурттарның дашткы политиказый шүглелеп, хажыды тайылбырлаар дээш карак кызып турар. Ындыг шүглээдээшкиннер кылырынче НАТО-нуң чиңгине секретары П. Лунс эвээш эвес күженишкиниерин салып турар.

«Европа болүүнүң» ажылынга НАТО-нуң тос чүртүүүн — Англияның, ГФР-ниң, Италияның, Данияның, Норвегияның, Грециянның, Турциянның, Бельгияның, Голландияның болгаш Люксембургтуң камгалал министрлери киржип турар. Олар Европада америк шеригдерин хандырарынга европейжи эвилелчилериниң «немей үлүг-хүү киирер» дугайында, ылаңгыя чарыгдалдар эгидер төлевирлерин улгаттырар дугайында АКШ-тың делегейдеги барымдаалаш НАТО-нуң чарыгдалдарын бригээр хуваарының айтырыын чугаалажып турар. АКШ Барыын Европаның чүрттары-биле сапажыр төлевирлерге кажалыг боол турар бис деп, ол негелдезин салырынга сылдаглап турар.

Министрлер «Европаның камгалалын экижидериниң программазының» күүселдезин чугаалажыр. Ук программада НАТО кежигүнери чүрттарның шериг чарыгдалдарын беш чыл дургузунда 2 миллиард доллар улгаттырар деп айытқан. Чепсегленишкинниң чүүл-бүрүү хевирлерин чаңгыс аай бүдүштүг болдурарының айтырыгларын — монополиларның алаанажыр демисел чидигленген үеде НАТО талазы-биле сулчээлешкеннериниң аразында, азыок маргылдаа-чорудээлиг апарган айтырыгларны чугаалажыры чүгүлә кылдыр үнеледип турар.

Дүүн НАТО-нуң камгалал планнаашкынының комитеди ажылдап эгелээн. «Атлантика неделязы» НАТО чөвүлелиниң декабрь 10-11-де болур сессиязы-биле доостур.

А. ЗВАНЦОВ, Е. САВЧЕНКО, В. ШИШКО.

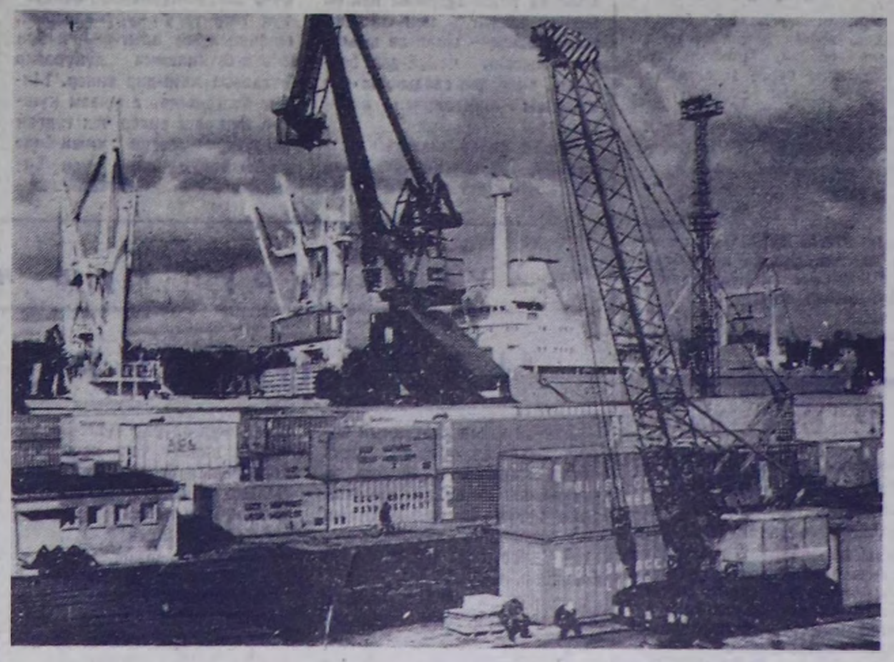

Чүүктерни контейнерге таваржантап алгаш дажыглаары Польша Улус Республикада улам малбаа-биле сураглыг апарган.

Хөй-хөй далай өртээлинде барааннарны ынчалдыр таарымчалыг болгаш камналгалыг сөөртүр кылдыр чүлүрүп бээринге ажыглаар тускай шөлдерни дерип тургускан.

ЧУРУКТА: Гдыньның далай өртээлинде.

ЦАФ—СЭТА-ның фотозу.

Ш Ы Н 3-кү арын ● 1973 ч. декабрь 9

Ажылчын болгаш көдээ корреспондентилерниң

республика слёдунга уткуштур

СОЛУН—МЭЭҢ ӨҢНҮҮМ

Үжен чылзарның ортаа үеинде чайлаг школазынга өөренип тургаш, солуннар-биле өнүктежип эгелээн мен. Ынчан үнүп турган солуннар «Шын», «Хостуг арат», «Реван» шыны» деп аттарлыг турган.

Бай-Тайганың ыраккы Кара-Хөлүүге ол солуннар дыка үр үзүктелиишкинниг чедип түрган. Айза ийи-үш катап мөөнмөөнү-биле баар. Солуннар кээрге, чон улуг, аныяа чок үглей-ле бээр турган. Бижик билбес улуг назылыглар чыыгаш, олуруптарга чайлаг школазының өөреникчилери номчуп берип турлывус. Бир-ле катап күзүн чайлаг школазынзан чана бергеш, аалымга турумда бижик билбестя үзүктәларының пунктузунуң башкызы Херел келгеш, он хөлүнүн судалын солагай хөлүнүн үлүг эргээ-биле базып алган:

— Чаа номчуп көрем, оол, кижиниң судалы алзан катап согарга бир чинчүге болур чүве, чеве!— дээрге «Хостуг арат» солуннун эге үүлүн номчуп-ла эгелеттим. Түнелиңде, чүс бир сестү номчуп-кан болдум.

— Тергиин номчуур кижиниң сен, бо чоок-кавыда аалдарның улузунга солун номчуп бээр кылзыр сеңи томүйлалым — диди. Солун-биле ынчаар өнүктежип эгелээн мен. Ол кыштың өттүр аалдарга кежээнин-не солун номчуп берип кыптаан мен. Хүндүс хой каларарда безин содуннарымны хойлап алыр мен. Кадыр иңнин какпак хаязының баарынга алаадı кадарты оолдар, уруглар чыглып алгаш, Херел башкының айытқанын ёзугаар судал санап, солун номчуурунга маргыжып турганывысты ам сактырга дыка солун-дур. Ынчан солуннар чүгле номчуурунга херек эвес, кежээки бижик бөлгүмнеринге өөредилге номун солуп турган.

«Хостуг арат», «Шын» солуннарга «Тыва бижик бөлгүмнеринге дуза» деп түскай материаллар база үйгүлеп турган. Оны бижик бөлгүмүнүн башкылары ол кезип алгаш, шуугайга халган-биле чыштырган ажыглап турганың сактыр-тыр мен. Ынчангаш солун Тывага культура революциязының дайынчы чепсээ болуп турганының херечиин ол-дур.

Маңаа амыдыралымга ан-не үттүнүрбес артып калган «Шын» солуниун бир номери бар. Ол болза 1937 чылдың чазыныңда үнген номер чүве. Оон бир дугаар арнынга А. Пушкинниң чүрүүн киирген. ол үлүг шүлүктүнүл төрүттүнгенинден бээр чүс чыл болганынга тураскаатқан чүүлдү парлаан. Оон алаанга тыва ыллче ан-не баштай өчүлдүрген Пушкинниң шүлүктерин парлаан. Ол шүлүктер маңаа сагыш-сеткилимге үттүнмас кылзыр артып калган. Ан-не бөдүүн очулдуртунган болзаада, одуруглар бүрүзү бодалымга таалтин-биле сиңнигип артып калган.

«Буруу, маргыс хаан чазаан
Буза-ла шаап узутқаалы.
Буступ калган төгланчыга
Бодувусту чуруп маар боор...»

Ол үеден эгелээш, солуннардан бир-ле дугаарында шүлүк чогаалын, азы оон дугайында бижиттинген чүүлдерни сонуургаар апарган мен. Оонбиле чергелештир чоорту солуннарның бижикчизи апарган мен. Беженге үзүп турар назынымның барык-ла чартык кезээнде «Шын», «Тыванын аныяктары» («Сылдысчыгашка» база) солуннарның ажылчын бижикчизи болуп келгенимге чоргаарланып чоруур мен. Амгы үеде чагыдып алганым республика солуннары хүнүүн-не бажынымга кээп турар. Олар маңаа амыдыралымның чарлынмас кезээ болуп, ажыл-иштиң сорук киирип турар. Ында-хаал почтам хааржаанга солуннар чогуур шагында келбейн барган болза, сагыш саарзыкталып турген-не солуннар садар кноскиже маннаптар мен.

Солун меңээ агаар, суг, хүн ышкаш эргим,
Солун меңээ сүмелекчи, агитасчы,

Иште, дышта чугаалажыр өңнүүм-даа ол,
Идегээрим, бүзүрээрим айтыкчым ол.

Виктор САГАН-ООЛ.

НОМЧУНАР, ТАНЫЖЫНАР, СОНУУРГАНАР

Чадаананың хөмүр-дажы

Баян-Дугай
Баалыындан харап ор мен.
Каскан кашпал
Карарып каап көстүп келди.
Улай шуушкан
Улуг, биче машиналар,
Казар, узар
Кайгамчыктыг тракторлар
Хөмүр-даштың
Хөөмей ырын чаяап туру.
Үш-дөрт тонна
Хөмүр пактаан улуг хымыш,
Үр-даа болбайн,
Хөөредирге — карак базым
Чычаан хааржаан
Чык долдур урувуттар.
Чолаачызы
Чожуй аарак үнүп кел-ле:
«Чоондуң, оол?» — дээр,
«Чогум хемчээ ол-дур»—деп, каар.
Хөмүр чүктээн
Эңмежок хөй машиналар,
Хөөмейлежип
Эңмек дөшче шуужуптар...
Кара-Холде
Дарганнар-даа амыраандыр.
Канчап?—дизе,
Дазыл ыяш чарбас болган,
Таптап шөөр
Демир-дестин бажын билир
Таңы чүү деп?
Демги чүкте хөмүр ол-дур.
Каргы, Сагыы
Хемчик ынаар малчып-на хөй
Кайзын ол дээр!
Хевзиг када оду чокта,
Кышкы шагда,
Кежээ безин узун дижир
Катык чүү боор!
Кеди чылыг хөмүр ол-дур.
Кара-Адыр
Хөндергейлер, Чыргакылар
Кара ноталан
Хөлбек-чиндиң эзимнери
Камнаттынган.
Хөртүк, хардан эге тыпкал
Каш-хем чогул?
Хөөмей-сыгыт ытканзыт-даа,
Чайгы шагда
Чайыктай бээр апардылар
Чажыды чүл?
Чадаананың хөмүрү-дур!

Б. ЧЮДЮК.

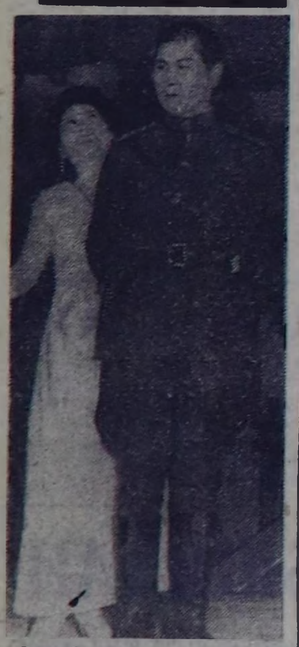

Республиканың хогжум-шин театрының коллективиниң чоокта чаа тургусканы А. Салынскийниң «Барабанчы кыс» деп шинзин кызылчылар улуг сонуургал-биле көрген. Ук шинии ам республиканың барыын талакы районнарның чурттакчыларынга көргүзер.

ЧУРУКТА: шиидеп көргүзүт. Мика Ставинский (артист Ч. Мартай-оол), барабанчы кыс — Нила Снижко (артист М. Солуп-оол).

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ШЫНАП-ЛА ААС-КЕЖИИ

«Шынга» парладыры шынап-ла аас-кежин! Чүректиң ханызындан ынчаар болап чоруурларның бирээзи мен. Чүге дээрге бистиң республикада «Шын» солун партийжи, эңне арат солун болуп турар. Чүгле ол эвес. Бистиң республикада «Шын» солун болза, бүгү парлалганын бажы болуп турар. Ынчангаш «Шын» солунга чүгле парладыры эвес, а ону номчууру хамыктың мурнунда аас-кежии.

Бо одурүгларны биижип олура, элээн хөй шүлүк чогаалдарын эң баштай «Шынга» парлаттынганын өөрүшкүүбиле сактып ор мен. Ол чүл дээрге «Шын» солуннуң чоиче чоок оруу чогаалчы кижи бүрүзүнге номчукчуларже баарының чагыларлыг белоруу болуп турары илдең-дир.

Бир эвес проза болгаш шии чогаалдарымны ап көөр болза, «Шынның» адрезинге чугаалаар сөстерим оон-даа чылыг болгаш оон-даа көвей. «Тараа» деп кыска тоожу эң баштай база-ла «Шынның» арыннарынга көстүп келген. Чончу солун ону чүгле парлаары-биле кызыгаарланмаан, харын-даа оон ырак барган. Номчукчуларның санал-онаын база парлап, меңээ үнелеп четпес дузаны чедирген. Өске рассказтарга хамаарыштыр мындыг чылыг сөстерни база чугаалап болур мен.

Драматургия талазы-биле эң баштайгы шевелдем болур «Эндээ таңаан» деп чаңгыс көжеге шиини хлур болза база ыңдыг. Ону «Шын» солун эң баштай парлап, номчукчуларга чедирген. Оон турган «Шын» солуннуң бот-тывынгыр уран чүүл коллективи үк шиини эң баштай ойнап, көрүкчүлерге база чедирген.

Мындыг дузаның соонда «Шын» солуннуң ыңдыг сорунзалыг салдарынга алыспас, оон дашкаарлаар кижи черле тывылбас боор деп бодаар мен. Ынчангаш бо чончу солун-биле харылзаамны хамаатыг хүлээлгем кылдыр көрүп чоруур мен.

Бо әртип турар 1973 чылда «Шын» солуннуң арыннарынга «Хайгааралдарым хайыралары» деп бөлүктээн рассказтарымның уланчыларын, «Үйгү чок Улуг-Хем» деп романымнан үзүндүлерни парлаткан мен.

Чаа 1974 чылда планнарым база улуг. «Үйгү чок Улуг-Хемни» уланчылап турар мен. Оон база ийи номдан тургустунган ийиги тому аңгы ном кылдыр үнер. Ону кызыл том

деп адап турар мен. Чүге дээрге кара томда тывалар-ның эрги революция мурнунда кадыг-берге амыдыралын чугаалап турар болза, кызыл томга революция үезинг көргүзер мен. Ийиги томдан үзүндүлерни чаа чылда «Шынга» парладыр мен. Оон ынай «Хайгааралдарым хайыралары» база уланчылап бижиттинер.

Бо хүннерде Тываның хөгжүм-шии театры «Далай даңгыназы» деп каттырынчыг шиимни хүлээп алган. Ону артистер удавас ойнап эгелээр. «Далай даңгыназында» болуушкуннар бо хүннерде болгаш Саян далай болуп кээр үеде әртип турар. Элээн каш чыл бурупгаар көрдүнүп турары ол. Моон-биле кады үк шиинден үзүндүну мында киирдим.

1974 чылдың биргя кварталында Москваның «Советская Россия» деп ном үндүрер черия мээн «Ырлыг булун», «Ырак булут» деп ийи номумну белеткеп үндүрүп турарын мындаа чаа чорааш көрдүм. Бо чогаалдарымның үш дугаарын база бижиир деп планнадым. Аңаа амгы аныяк-өскенниң кижизидилгезинин дугайын чугаалаар мен. Оон-биле ол бөлүк төнер.

Бо бүгү-биле чергелештир «Долуманың хүүлгаазыны» деп шиим чоокта чаа Москвага болуп әрткен драматургтар семинарынга эки деп санаткан. Ынчангаш ону орус дылче очулдургаш, өске театрлар база тарадыр диштим.

Келир чылын Совет Эвилелинге тыва улустуң эки тура-биле каттышканының үжен чыл оң болур. Ол төөгүлүг үени ажылынга улуг чедиишкиннер-биле үткүүру республиканың кижи бүрүзүнүң ыдыктыг хүлээлгези болур.

Бо бүгүнү бодап кээрге, бижиинин номчукчулар мурнунга өрези улам аартап кээр-дир.

Мурнунда чылдардазы ышкаш, «Шын» солун-биле харылзаамны келир чылын база үспес мен. Чүгле чечен чогаал-биле кызыгаарлаттынмайн, республиканың мурнакчыларының дугайында чылыг сөстерлиг очерктерни база бижиир мен. Чүге дээрге, «Шынга» парладыры шынап-ла аас-кежии болгай.

К. КУДАЖЫ,
чогаалчы.

АЙЛАҢМАА БИЛЕ ДАЛАЙ-ООЛДУҢ ЫРЫ

(К. Кудажының «Далай даңгыназы» деп комедиязындан)

ДАЛАЙ-ООЛ. (далаш туре халааш). Ынчаарга ам ыглап берейн бе, ырлап берейн бе. Айлаң?

АЙЛАҢМАА: Ыглаарга кайын боор, ырлап бер че.

ДАЛАЙ-ООЛ: (ырлаар)
Бууранның кырынайдан
Бузуп көрүп шаг-ла болдум.
Демир-Салга олурупкаш,
Деспендирер үем келди.

АЙЛАҢМАА:
Бурун шагның Демир-Салы
Буурага бузуп чытсын.
Бодуң харын оон дүшкеш,
Бодалыңны сөглеп берем.

ДАЛАЙ-ООЛ:
Саян далай сай-ла дажын
Дажап ойнап орар боор мен.
Сарыым кыстың сай-ла чажын
Дырап берип орар боор мен.

АЙЛАҢМАА:
Сагыжыңның чаагайын аа.
Чаа-Холдуң шөлдери-ле.
Ынчазар ырлап чоруур болза.
Ынакшылың бүтпейн канчаар.

ДАЛАЙ-ООЛ (чаасказан):
Кашпал. Үрбүн хаязынга
Кажааладып алган эвес.

АЙЛАҢМАА (чаасказан):
Бажы харлыг Баян-Колга
Бажыңнадып ааган эвес.

ДАЛАЙ-ООЛ биле АЙЛАҢМАА (ийилеп):
Куйлуг-Хемни, Эйлит-Хемни
Куспакташтың ошкап кагза.
Эжим биле Демир-Сугну
Ээжештиң ошкап кагза.
Хайыракан, Буураны
Катай хаара даянгаштың.
Ырлап чорза, хөглеп чорза,
Ынакшылдан ыравас бис.

Чаа ном

ЫРЛАР ЧЫЫНДЫЗЫ

«Чоннуң музыказы оон сагыш-сеткилин чазаглап, сорук киирип, амыдырал дээш демиселиниг үргүлүү дузалап чораан. Улустуң иштң-хөөнүнүң янзы-бүрү талааларын илерткен хөй-хөй ыялгалар бүгү Тывага үргүлүү чаңгыланып келген. Улустуң аялгалары кижиниң угаан-бодалынга кажан-даа балаттынмазы-биле сиинигип киирер болгаш бүгү назыда оон-биле чаңгыс-даа хүн чарылбайн кады чоруур» дээрзин, мырыңай чаа чырыкче үнген «Тыва улустуң ырлары» деп номнуң киириилде үүлүнде бижип турар. Ук ном 1956 чылда М. Мунзук болгаш Ю. Кюнзегештиң тургусканын ёзугаар үнген «Ырлар» деп чыындының эдиглерлиг, немелделиг ийиги үндүрүлгези болур. «Ырларга» 106 аялга киргең турган. Бо чаа номда баштайгы чыындыда киргең ырларның аялгалары шоолуг эвес эдиглер-биле, чаа чыгдынган аялгаларга сөстер немежип, 138 ырлар киргең.

«Тыва улустуң ырлары» деп чыындыны РСФСР-ниң алдарлыг, Тыва АССР-ниң улустуң артистери Максим Мунзук биле Кара-кыс Мунзук чыып тургускан, Музыказын А. Чыргал-оол, созуп Ю. Кюнзегеш редакторлаан. Чыындыда киргең турар 139 ырлар «Улустуң бурунгу ырлары», «Улустуң амгы ырлары», «Тыва улустуң амгы кожамыктары болгаш дуэттери» деп үш кезекте чарлып турар.

Ырлар чыындызының чаа үндүрүлгези — республиканың культура-амыдыралында көскү болуушкун. Ол ном театр, телевидение, радио, клубтар болгаш Культура бажыңнарының, культураа ажылдакчыларынга болгаш композиторга улуг дузалыг болур. Ол ышкаш музыкага хандыкпылдыг кижилер тыва улустуң аялгаларының каазын, байлаан, оязагай тургузуун билип алырынга ук чыынды дузалаар.

С. ВЛАД-ООЛ.

КОСМЕТОЛОГТУҢ СҮМЕЗИ

Шиньоннар болгаш париктер чараш көстүрүнден ангыла. херээженнерниң удаа-дараа парикмахерскаяларга кээп олуруп, оларның халас үе чидирерин чиигедип турар. Ынчалза-жок париктерни база шиньоннарны доктаамал ажыглаарга, баш дүгү чиңгелеп, дүжүүчел апаар. Ону чүгле бажының дүгү чугалап, тазарыксай бергең кижилер доктаамал ажыглап болур.

Париктерни болгаш шиньоннарны ажаарын утпаңар. Оларны үргүлчү дыраң, целлофан хаптарга кадагалаар үжүрлүт.

* * *

Каът сегел. Кижи көрүнчүкке көрүнүпкеш, хөлзей берип база болур. Чүге дээрге арыг, башка артык азы таарымча чок чүүлдер эскет чокка тыптып келип болгай. Чижээлээрге, каът сегел. Оон адырлып алыры ыңдыг-ла берге эвес. Аңаа удур польша косметологтар ийи мергежилгенн сүмелеп турар: башты хенертен, дүрген оң, солагай талаларынче эргилдикрер. Ооң соонда база-ла ынчалдыр башты аткаар, бүрүнгаар шимчедир херек. Бо мергежилгелерден моон шыңганнары турумчуп, дыңзып болур. Оон аңгыда массажтар кылыры база дузалыг.

Оң холдуң салаазлары-биле солагай талакы кулактан оң кулакка чедир, а солагай холдуң салаалары-биле оң талакы кулактан солагай кулакка чедир оожум шимчээшкиннер-биле сегелди чоорту суйбаар. Ол ышкаш холдуң арты-биле сегелди оожум часкагылаары база ажыктыг. Ынчан баштың дорт түтпушаан, шенектерни столга дегзип алыр.

Соок сугга өттүрүп каан аржыылды сы долгаш, столга шенектенгеш, дыңзыды хере тыртқан аржылга сегелди массажтаары — эң-не дузалыг.

ДАШ «ЭРЕГЕ»

Новгородгун хоорай Совединиң күүскому область төвүнүң чоогунда дуганнар артымчыларын долгандыр камгалал зоназын тургускан.

XI-XVI чүс чыладарда Волховта әрте-бурунгу орус хоорайны долгандыр бир янзы даш эреге хевирлиг ыылдыр дуганнарны туткулаан болгаш олар хоорайга каттыжып, ооң девиксээрим аажок улгаттырган.

Дутаннарның төөгүзү — Новгород черииниң төөгүзүнде бүдүн арын болур. Ооң чажыттарын ажыдар төлээде, чоокку чылдарда аңаа улут казыышкыннар чорударын корген. Новгородтуң башкы институдунуң профессору С. Н. Орлов бежен беш дуганнарның турган черлериниң картазын тургускан.

В. ЧЕРНЯЕВ,
СЭТА-ның корр.
НОВГОРОД.

ТВАРДОВСКИЙНИҢ ЧАГААЗЫ

Алдарлыг шүлүкчү Александр Твардовскийниң «Ленин биле суугужу» деп чогаалын очулдургаш, баштай «Ном» деп хана солунга парлаттырдым. Номчукчулар деннезин дээш орус дылдаазын база чергелештир парлапкан турган. Таптыг-ла он чыл дургузунда хурал-суглаа болган черлерге ол очулгамны бичии-бичиилеп номчуп берип чордум. Сөс-домаан-катап-катап хоюглап чорааным ол.

1969 чылда Тываның ном үндүрер чери «Ленин биле суугужуну» тускай ном кылдыр үндүре каапташа, ону оон автору— Александр Твардовскийже белек кылдыр чоруткан мен.

Улуг шүлүкчүнүң 1970 чылдың январь 29-та бижээн чагаазын алган мен. Ынчан ол «Новый мир» журналыны редакторлап, хөй-ниитиниң ажылдарын кылып, черже кыйыг-чапсар чок ажылдап турган чүве, ол хире талыгырда дүңмазы мендиве чагаалын ыдыпканы таварыла әвес.

«Балыкчы балыкчыны ырактан-на танып каар» деп орус улустуң үлегер чугаазы бар. Шүлүкчү акый бодунуң чогаалының тыва дылга үнгенинге өөрээни ол ийикпе азы мени өрү тыртып, мактаны-даа ол ыйнаан, ижин-кара чокка мынча диген: «Силерниң кылган ажылынар дээш кончуг үлүү-биле өөрүп четтирдим!» Меңээ база өөрүнчүг болган. Сактырымга, делегейде сураглыг шүлүкчү бажымны суйбап-суйбап, чогаалчы боор салын-чолум деткип турганзыг.

Чоокта чаа Тожу районнуң төвү Тоора-Хем суурга чордум. Районнуң уруглар библиотеказынга кире бердим. Чаштар номчуур номнарның дапзызы тур. Кыйгырып көрдүм. Чаңгыс-даа тыва чогаалчының ады-сывы чок болду. Хомудан-чыын канчаар. «Ленин биле суугужу» бар ирги бе деп кордадым, көзүлбеди.

Мен бичии чорумда, номнар ховар турган. Тыва дыл башкылары солунга шыырак шүлүк үнерге-ле, чара бижиттиргилээш, доктааттырар турган. А ам?..

«Бодумнуң хуу шүлүктеримдиве суг ында-хаяа кыжаш кыннар болдум» деп Александр Твардовский ол-ла чагаазында бижээн болган. Оон соонда улуг ур болбаанда сураглыг шүлүкчүнүң «аңдының бажы» хоя берген. Эрткен чылын Александр Твардовскийниң «Шүлүктер» деп бичии ному парлалтадан үнген чүве. Катап-катап номчуп чор мен. Шынап-ла, сөөлгү чылдарда Александр Трофимович кыска-кыска шүлүктерни ында-хаяа бижип турган болду.

Улуг акымның бир шүлүүн очулдурдум, номчуп көрүнер.

Алдаг-чазыг кылганымны
Бодум чаасиаан биже бээр мен.
Алдаг-чазыым мандыг дээрзин
Бодум чаасиаан санты бээр мен.
Бодум назы дөгүй бердим,
Боданганы бетка херек.
Кижи хөөнү сайматкаңар,
Кижи кулаа дүүретпеңер.

Монгуш КЕНИН-ЛОПСАН.

Ы Я Ш УГУЛЗАЛАР

Красноярскиде манза сарапчалардыг болгаш дуй каккан херимчерлиг ыяш бажыңнар амгы делгем кудумчуларга, шолдерге болгаш хөй каът чырык бажыңнарга боттарының орнун чайлап берип турар. Чаа бажың алганнарга өөрүүшаан, краснояржылар Сибирьниң шаандакы тудугларының эң үнелиг хевирлерин камгалаар дугайын утпааннар.

Ол талазы-биле чүгле Төөгүнүң тураскаадырын камгалаар киитиледдин, Улустуң чогаадылга бажыңының ажылдакчылары, чурукчулар, архитекторлар эвес, харын өске-даа тускай эртемнериниң кижилери ажылдап турар. Тижээ, Красноярскиниң политехникти институдунда саналга техниказының кафедразының улуг башкызы Валерий Черепанов крайның ында-бүрү хоорайларындан дөрт муң ажыг чуруктарны тыртпырааш, ыяш чонуп-кезер улусчу шеверлериң чогаадыкчы ажылдарының тускай хевирлиг чыындызын тургускан. Верандыларны, херим таалгаларын, соңга чаактарын, сарапчаларны кааспан чораан ол кайгамчыктыг угулзалар ак безин улусту магадып турар.

А. ШИГЛЕНКО,
СЭТА-ның корр.
КРАСНОЯРСК.

Хүлүмзүруг күш немээр

ЧАРАШ ХЕРЭЭЖЕН

Бир-ле катап кайгамчык чараш херээжен кижи оруккa чоруп олурган. Аңаа бир эр ужуражып келгеш, адырылбайн туруп берген. Херээжен оон элдепсинип айтырган.

— Чүге мени эдерип чоруп бердиңер, чорумалчы?

— Чүүден артык чараш-пайым, чүгле сенээ инакшыдым!

Амыры херээжен хүлүмзүрбүшаан уламчылаан:

— Мээң соомда дунмам чоруп олурар чүве. Ол дег чараш кижи чок, кара-кара карактары безин караңгыда сылдыс олчаан. Чаражының талазы-биле ол менден он-даа катап ажыг кижи!

Демги эр өөрээш, ынаар-ла маңнап каап-тыр. Ол-ла чүгүрүп чораш, орукта калгып олурган үшпа кырган шуваганчыга дужуп келген. Эр хорадаанындан дүпкүрүпкеш, чараш херээженниң соонче дедир маңнапкан. Ай-хүн херелдиг херээженге эр чедип келгеш, айтырган:

— Чүге меңп мегеледиңер?

— Силер харын мени мегелединер ышкажыл, чорумалчы. Ындыг-ла коңчуг ынак болзунарза, өске херээжен соондан маңнавас турган ийик силер!

Амыры эр арыы кызып, ыяткаш, ак оруун истеп чорупкан.

(Афган тоол).

Ы Н А К Ш Ы Л

Силерге ханы ынак мен. Кала-даа чорумда характарымга көскүңер коңчуг. Адыр «А»-ны танап, анай нара чажымдан кады эдермип келген болгаш ыңдыг мен ыйнаан, ынаишылым— ыяап-ла ыдыптыг. Кырып, чөнүй-даа бервзимзе, силерден салдыкпас деп шыңгыы шиитпирлеп алган мен.

Чараш силер, ылаңгыя сеткилиңер арыы коңчуг. Мээң амыдырал-чуртт а л г а м ы ң оруун чыгыдып, өөредилгеңге, ажыл-ижиңге төнчу чок күүгүнерни берип чор силер.

Ол ышкаш төөгүнүң улуг-биче болуушкиннарын, бойдустуң тоолчургу чурумалдарын, ынаишылдың арыг-шынчызын сагыш-сеткилимни дүүредир чугаалап кээр-дир силер. Ындыг болганыңарга ынаам ыштүт, бир эвес силер чок турган болзуңарза, согур кижи-биле дөмей болур ийик мен. Садыгларга-даа, библиотекаларга-даа, бамыңга-даа, шиваларга-даа чеде базырмге бө-ле хүлүмзүреп келир силер.

Төттүнмес байлан чамыдыкар билип алыр дээш ыызып чор мен, ынчалза-даа шуптуңарга кайын четтигер мен. Аңаа хомудаарым коңчуг. Ол-даа канчаар. Келир айда стипендиям алгаш, оон хөй кезиин силерге чарыгдаар мен, ынак номиарым!

М. ХАЙДЫП.

Спорт · Спорт

Х а а к т ы г селгүстээшкин

Ховулар, арга-арыглар бодунуң дески хөөг шивы—ак харны шагда-ла эштипкен. Бо хаактыг селгүүстээрниге эң-не таарымчалыг үе.

Хаактыг селгүүстээшкин кандыг-даа назылыг, кадык кижилерге дузалыг.

Хаактаашкын үезинде, спорттуң өске хевирлериниг дөмейлээрге, кижиниң шыпгаанары хөй энергияны үндүрер. Ынчангаш хаакчы артык деңзиин болгаш ажык чок дерии дыка дүрген чидирер арганыг. Бир шак хире шимченгир хаактаанының түңнелинде семис кижилер элээн каш чүс грамм чиигей берип болур. Арган улуска хаактыг селгүүстээшкин багай деп билир болза шын эвес. Олар хаактаан хөй энергияны чарыгдаза-даа, чем чиир хөөнү улгадыр. Хаактыг селгүүстээш арган-даа, семис-даа кижилер кадыкшылын экижидип алыр.

Энергияны хөйнү чарыгдаар чорук кислородту хөйнү хереглээри-биле холбашкан болур, ындыг болганда тыныышкын ол ойде коңчуг күштелир. Хаактаашкын тыныышкын аппарадының сайзыраарынга дыка таарымчалыг спорт болур. Бодуң эки белеткеп алган хаакчылар дүрген маңнап чораашаа, минутада 30—40 тыныышкынны кылыр. Олар ол-ла үениң иштинде 100 литр чедир хемчээлиг агаарны өкпезиин дамчыштыр эрттирер.

Хаактаашкын чүректиң сайзырангай болур чоруунга коңчуг ажыктыг. Дамырларның алгып турарының дузазы-биле ханың агыышкынынга оларның удурланышкыны кошкаар.

Кышкы агаар дадыгарының деңнел чок таарымчалыг аргазы. Чаңчыга берген хаакчыга сооктан азырыр таварыла турбас. Чаа хаактап чоруур кижилер соокка доңуп, аарын болур. Ону болдурбас дизе, дүрген-не хаактап өөренип алыры эргежок чүгүлә.

Хаактыг селгүүстеп чоруур кижи хаяк костюмнуг (тренотаж, дүктеи кылган), хаваан, кулактарын дуглап чоруур халбаңнарлыг, кылын чылыг бөрттүг, иштики каңдың дүктеи дашткызының алгадан кылган азы нарын аргыглыг пөстен кылган ийи каът хол хаптарлыг, буттарга дапкыш эвес идиктерни ийи каът уктуг кедер ужурлуг.

ТҮҢНЕЛИНДЕ НЕМЕЛДЕ ҮЕ ШИИТПИРЛЭЭН

«Динамо» биле хоорайның улус өөредилге кылдызының командалырының араазында болган ээлчеглиг оюн спортчу чидиг демиселге болуп әртken. Ужуражылганың баштайгы минуталарындан эгелээш динамочулар инициативаны алгаш, удурланыкчызындан артык мергежилдиин көргүзүп турган. Ынчалза-даа сөөлгү беш минутада башкылар кызымак ойнаан, санны деннештирип алган. Ойнаар шак төнген, ынчангаш немелде беш минутаны берген. Бо үениң дургузунда динамочулар шудургу ойнаан, башкылар командазын 84:82 санга удуп алган.

Эмчилерниң баскетболистерин көдээ ажыл-агый техникумунуң оолдарын 49:43 санга тиилеп алган. Педагогика институдунуң студентилери хоорайның улус өөредилге кылдызының командазынга уттурган.

Кызылдың биргн черн дээш баскетбол маргылдаазы уламчылап турар.

Б. АБРАМОВ,
маргылдааның секретары.

Телевидение

ДЕКАБРЬ 9-ТА
МОСКВАДАН

12.00— Дамчыдыштаалар программазы. 12.05— Медээлер. 12.10— Өөнүт телекөргүзүт. Школачыларга. «Будильник». 12.40—«Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен!». 13.10— «Бистиң бажыңның оолдары» деп хөй сериялыг телешиниң баштайгы көргүзүүү. 4-кү төөгү. 14.00— Өөнүт телекөргүзүт. «Кино аян-чоруктарның клуву». 15.10—«Кадыкшыл» программазының почтазы. 15.40— Николаев хоорайның судно тудугжуларының Культура ордузунуң улустуң танцы ансамблиниң концерти. 16.00— Делегей панорамазы. 16.30—«Ужудуушкунну чөпшээреңер». Уран-чечен фильм. 18.00—«Үе». Информастыг программа. 18.30— Спортчу программа.

КЫЗЫЛДАН

19.30—«Кем-херек ястелгезиниң инспекторуу». Уран-чечен фильм.

МОСКВАДАН

21.00—Өөнүт телекөргүзүт. «Айда ис» деп әртем-тайылбырлыг фильмниң баштайгы көргүзүү. 21.10—Өөнүт телекөргүзүт. «Чечен чогаалдарының экранчыдылгазы». «Ава». Уран-чечен фильм. 23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

ДЕКАБРЬ 10-ДА

КЫЗЫЛДАН

17.30—«Горизонт». Киноальманах. 18.30— Телемедээлер. 18.45—«Ачыларның Бүгү-делегей чыыжы». Документалдыг фильм. 19.05—«Хамааты камгалалының билигларин — кижи бүрүзүнге». Дамчыдылга. 19.15—«Караам коруу тур». Документалдыг фильм. 19.35—«Кадыкшылга». Дамчыдылга. 20.10—«Чурумал болгаш демдеглел». «Металлург Евсеев». Документалдыг фильм. 20.30— Телемедээлер (орус дылга). 20.40— Киножуриал. 20.50—«Бистиң аалчывыс». Дамчыдылга. 21.35— Чарлалдар, реклама. 21.40—23.00—«Гамлет». Уран-чечен фильм. 1-ги сериязы.

Редакторнуң оралакчызы М. Н. СМИРНОВА.

кинотеатрларда

ДЕКАБРЬ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Силерге көргүзүү берейн» 9.40, 11.30 (Хроника залынга), «Соңгу ие» 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночымынды 9.00, «Иван Васильевич профессиязын солуп тур» 10.30, 12.20, 14.10, 16.00, «Даурия» (2 сериязы катай) 17.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Капитан Джек» 11.40, 13.20; «Хей шуутаазым» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Бурумгунуң мурнунда» 11.00, 13.00, «Онза үнелел» 20.30, «Ромео биле Джульетта» (2 сериязы катай) 15.30, 18.00 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: «Трясогусканың шерии» 12.00, «Шенелде» 18.00, «Олча омактыглар» 16.00 шактарда.

ДЕКАБРЬ 10-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Өрттенгем арыг» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночымынды 9.20, «Золушка» 10.50, «Ангел арны» 15.00, 16.50, «Соңгу ие» 12.40, 18.40, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Далай кыдыынга өстүм» 15.00, 18.40, «Кижи —оркестр» 16.50, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Хей шуутаазым» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: «Трамвай дугуйлары дагжап турда» 18.00, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл. Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харылсалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, көдээ ажылагый киллизиниң 21-47, үдетпүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информацияа база совет тургузуг киллизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректордарның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Пар. ама 2. Тираж 15.953 Чагыт № 288

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1). ТС—01666.

Бүгү чуртарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№289 (9359) | Вторник, 1973 чыл, декабрь 11 | 1925 чылда үндезилеттинген. | Өртээ 2 көп

„Парлалга социалистиг тургузуушкуннуң чепсээ болур ужурлуг“

(В. И. ЛЕНИН).

Иваново областың Фурмановскиниң № 2 пөс аргыыр фабриказының аргыкчызы эш Елена Георгиевна Амосовага

Беш чыл онзалдазын болган алдынган социалистиг хүдөлгелерни хуусаа бетинде күүсеткениңер — шылгарааган күш-ажылчы чедишкинин чедип алганыңарга таварыштыр СЭКП Теи Комитедиң Силерге кыг байыр чырып тур.

Силериң ажыл-ишчи бедик мергежилдиңериңниң чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап, пөс аргыыр бүдүрүлгениң техниказын билединг ажыглап келгениңериң ачызында од чедишкинер чедип алдыпар аргалыг болган. Дециневриит ассортимент барымдаалап, ол чижектиг дериглерге ажылдап тургаш, чуртту пөс аргыыр үлетпүрүше күш-ажылдың эң дээди бүдүрүкчүлүг болурун чедип алган Силер.

1975 чылдың доостурунга чедир база 310 тонна таавыны бүдүрер болган улустуң херегжел барааннарын бүдүрерин көөдедир талазы-биле онзалдаларны боттандырарынга оон-биле хууда үлүг-ыяу киирери — алган чаа хүдөлгелерни чедишкинин боттандырарыдарны СЭКП ТК күзел тур.

Л. БРЕЖНЕВ.

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары.

КОМИССИЯЛАР ХУРАЛДАРЫ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совединиң болган Националдар Совединиң үлетүр талазы-биле; транспорт болган харылзаа талазы-биле; тудуг материалдарының үлетпүрүнүң болгаш тудуг-талазы-биле; көдөө ажыл-агый талазы-биле; кадык камгалалының болгаш социал хандырылга талазы-биле; улус өөредилгезиниң, эртем болгаш культура талазы-биле; амыдырал хандырылгазының болгаш коммунал ажыл-агыйының, саглыг талазы-биле — адырлар доктаамал комиссияларының ниити хуралдары Москвага декабрь 8-те болган.

Ийи палатаның аныяктар херектериниң талазы-биле, бойдус камгалалының талазы-биле комиссияларының ниити хуралдары база ол хүн болган.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң декабрь 12-де ажыттынар сес-кы чыыжының эзлчелиг — VII сессиязының ажылдап эгелээринге бүдүүрүнде Москвада чеде берген 500 ажыг депутат комиссияларның хуралдарыга киришкен.

1974 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планын, 1974 чылдың Күрүне бюджедин болган 1972 чылдың дургузунда Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында отчёттуг баш бурулгаар тугаалажып көргенинин дугайында дыңнадыгларны, илетке лдерни депутаттар дыңнаан.

Чурттуң келир чылда планы болган бюджедин социалистиг бүдүрүлгени хөгжүдериниң темпилерин дүргедендирнге, оон ажыктыын бедидерилге, эртем-техниктиг дешилгете база күш-ажылдың бүдүрүкчүлүгүн улам улгаттырарынга үндезилээш, улустуң амыдыралының материалдыг, культура дединиң орамчок бедидерин хандырары — беш чыл планының кол соруглазыбиле дүгжүп турар деп, комиссиялар кежигүнерин депутаттар ажыл-ишчи тугаалажылгага демдеглээн. Депутаттар оон-биле чергелештир совет экономиказының бар турар бүгү курлавырларын улам четче ажыттларын эргежок чугула деп айыткан.

Адырлар комиссияларының 1974 чылда чурттуң планының болган бюджединиң база бюджеттиң 1972 чыл дургузунда күүселдезиниң дутайында отчёттуг талазы-биле кылган түңнелдерни бадылаан. Олар Эвилел Совединиң болган Националдар Совединиң планбюджет комиссияларының өөредилгезинден ССРЭ-ниң Дээди Совединиң чогуур палаталарының хуралдарыга эдериичи илетке лдер кылырын үк комиссияларның даргаларына дааскан.

Контроль боттандырарын барымдаалаар, экономика, культура адырларын хөгжүдериниң чамдык айтырыгларының талазы-биле комиссияларның моон мурнунда берген саналсүмелерин ССРЭ-ниң министерстволарының болгаш ведомстволарының күүселдин турарының дугайында информацияны хөй-хөй адырлар комиссияларының хуралдарына база дыңнаан.

(СЭТА).

Мал ажылы — шалыпчы фронт

Уткуштур алган планның төлевилээн бедик хүлээлгези

Бо чылын Кубаньга быш мырынай календарь ёзугаар дүшкен. Харлыг шуурганнарга ховулар хортуктели берген, соокка ховуга өруктары шаккылама апарган. Фермаларга мал чеми чедирип, мал ажылының продуктуларын хүлээп алыр черлерге аппаар трактор поездилери ында бөгүн шуужуп алган чоруп турар.

Краснодармейск районнуң «Россия» колхозу — крайда мурнакчы ажыл-агый. Колхоз бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыынга 1972 чылдың дөртүү кварталының болгаш бо чылдың баштайгы чартының дургузунда мал ажылының продуктуларын бүдүрер, күрүнеге садар хүлээлгелерин чедишкининг күүсеткен. Оон коллективиниге ССРЭ-ниң Көдөө ажыл-агый министерстволунуң болгаш профсвилел ТК-зының шилчилер Кызыл тугун тывыскан.

Бедик шаннала колхозчу малчыннар улам күштүг соруктар киргеп. Бо чылды олар улам түңнелдерлиг доозуп турар. Колхоз күрүнеге планда айытканынган оранчок хөй — 1500 ажыг тонна эът, 5 мун ажыг тонна сүт, 11 миллион чуурга салкан.

Малчыннарның хуралынга ажылдың түңнелдерин үндүрүп болгаш 1974 чылга үүштүр алган план хүлээп алдынган. Беш чылдың дөртүү чылында күрүнеге 1700 тонна эът, 6 мун тонна сүт, 12 миллион чуурга садар дээн.

— Бистиң мурнувуста соруглалар ам улуг, ынчалзада олар ылавылалдыг санаашкынга үндезилеттинген чүве — деп, колхозтуң даргазы В. Черушев чугаалап турар. — Бистиң малчыннарывыс кыш дугайында эки боданган. Ажыл-агый бо чылын ийи мал кажаазын тудуп алган, оларда 800 малды семиртип турар. Онгу бригадада ферманы чаартып тудары доозулган. Ам оон дөрт кажаазынга 600 ажыг бызаны азыраар аргалыг болган бис. Колхозтуң куш фермазында ийи чаз бажыңны база ажыглалга киирген болгаш оон «цехтеринде» 100 мун дагааны остурүп турар.

Бо чылын үк ажыл-агый малга чемнерни четчири-биле бүрлавырлап алган. Мал кыштагларынче 4 мун тонна ажыг сигенни сөөртүп чедирген, 10 мун тонна «сенажты», 1000 тонна ажыг сиген далганын, 17 мун тонна силосту белетеэн. Оон-биле кадыг малга чемни түгле белеткеп каан хевир-биле берип турар.

(СЭТА-ның корр.).

КРАСНОДАР ХООРАЙ.

Чарыжын түңнээш, чаа хүлээлгени алган

БИСТИҢ ААС-КЕЖИИВИС — КҮШ-АЖЫЛДА

Тыва АССР-ниң Тока аттыг совхозунуң улуг хойжузу эш БАВУН-ООЛГА

Эргим өөнүү!

Силериң чагаанарны алдым. Оны улуг сонуургал-биле коочуп көрдүм. Ажыл-херээжерни тодаргай чугаалаанынаар дээш четтирдим, өөнүү. Ам мен Силериң ажылыңарны уламна эки билип алдым. Бо чылдың эвээш эвес бергелерни ажып эртпишаан, бодуңарның эштериңер-биле кады Силериң чедип алган улуг чедишкиниңерни дээш зажок өөрүп тур мен.

Силериң күш-ажылчы күжениишкиниңерниң кол-кол көргүзүглерни мен чайын-на Силерниинге аазлап чораан биле дээш алган болгай мен. Ол аку-дүжма ёзузунуң ужуражышкынын ам-даа сактып ор мен. Ажылывыс арга-дружулгазын хөөрешпишаан, дыка үр олурганыывысты сактып олур боор Силер. Бисте ол дружулга шынап-ла бичё эвес болгай.

«Көргүзүглерим хүлээлгемде көрдүнгенимден куду болду» деп арай-ла хоомайзынып орар-дыр Силер. Ынчаарга мен база чедип алган түүлдеримге өкпелексеп орар мен. Ол чөрле биледингир, чүве дээрге бөгүн дүүнгүзүнден хойну кылыры — ол совет кижилериң бүдүмү болгай. Кадыг-дошкун кыш чамдык шаптыктаашкыннарны таварыштырды, ынчалзажок бистиң бурунгаар шимчээшкинивисти доктаадып шыдаваан. Мээң болгаш Силериң көргүзүглериңер ниитизи-биле багай эвес-тир деп бодап олур мен. 100 хойдан 115 хураган база бир хойдан 4 кг дүк деп чүве чиик эвес керек! Дүк талазыбиле мени ашкан-дыр Силер. Мен дүк кыргылдазының ниити планын ажыр күүсетсимзе-дээ, чаңгыс хойга онаашты 3860 грамм дүк алдым. Ол эвээш-тир! Ынчалзажок оон чөптүг чылдагааны база бар. Мында база-ла кадыг-дошкун сибирь кыжын айтыр үжүр таварыжыр-дыр. Ынчаарга бистиң маңаа, мурнуу чүктүү ышкаш ындыг «чылыг», «чымчак» кыштар турбас дээрзин чугаалаар үжүрлуг. Кадыг-дошкун кыш күженишкинниг ажылды, хөй сагыш салышкынын, хамыктың мурнунда мал чеминиң четчир курлавырын чыл бүрүде нетеп турар. Мал чем — мал ажылында кол үүл. Эрткен кыжын мал чеми чедишпес турду.

Ынчалзажок бис берге шылгалдазы ажып эртял, бүгү хойнуң бажын менди камгалап ап, кодзины кыштаглаашкындан ортумак күштүг үндүрдүвүс. 100 хойдан 115 хураганы ап, оларны пезинден үзер үете чедир мейде кадагалаар деп хүлээнген болгай мен. Ол хүлээлгемни күүсеттим — 100 хойдан 121 хураганы мендн доруктурдум. Иезинден үзүп турар үеде хураган бүрүзү 28,1 кг дириг деңзелиг болду. Дүктү пландан ажыр шоолуг эвести — чаңгыс центнер хирени дужаадывыс. Чылдың түңнели, бистиң күш-ажылывыстың, Силер-биле бистиң чарыжывыстың түңнелдери ындыг-дыр. Силерден чажырын кынчаар мен, ындыг деңнелге үжери меңзе чиик эвес болган, ынчалзажок бүгү Тывада атсураглыг, шүржулгалыг хойжу Силер-биле күш-ажылчы чарын бистиң сорук киирбиз, ажылга бергелерни ажып эртеринге биске дузалады. Ынчаарга Силер биле бис боттарывыстың эштеривис-биле бо чылын күш-ажылга багай эвес түңнелди чедип алганывыс дээрге, чоянуң хан-дамырындан тудуш херээ болу берген, бистиң ниитилеливистиң шимчеликчи күжү болур күш-ажылчы маргылдааның социалистиг чарыштың үүге-даа аштырбас күжүвүн ачызы-дыр деп бодап олур мен. Бир-тээ ындыг болганда, тоску беш чылдың шиитпирлиг чылы — 1974 чылда чарыштың уламчылаар дээш Силериң саналывыңарны өөрүшкү-биле хүлээп алдым.

Чаа чылда чүү дээш демисежирин, кандыг сорулга салып алырын дыка үр бодап, тугаалажып көрдүүс. Бисте байдал чиик эвес нйин. Бирээде, кодан хоюзус кыраан, совхозка тургустунган чамдык чылдагаанынарның уламындан бо хойлар эът комбинадынга дужаатпынмайн барган, ынчангаш ам-даа бир чылга артканы ол. Бо кодан хоюзус ам алды дутаар оолдаары ол. Ындыг хойлардан бедик көргүзүт чедип алыры берге дээрзин билир болгай Силер. Ынчалзажок бис 1974 чылда 100 хойдан 105 хурагааны менди доруктурар, хой бүрүзүнден 3,8 кг дүктү кыргып алыр деп шиитпирледивас.

Бир эвес малдың чем-биле чедир хандыртынмаанын барымдаалап алыр болза, ындыг көргүзүглерни чедип алырынга кедергей улут күженишкинниг негеттинер. Кыштаглаашкынга биске 250 центнер сиген, 200 центнер саваң, хөй силос, концентраттар херек. Бодувус күжүвүс-биле түгле 150 центнер сиген белеткеп алган бис. Күс чылыг болгаш хой бүрүзүне түгле 100 грамм концентрат бергеш, чер одарынга кадарын турганы эки болду. Ам кыш келген. соок дыңзаан. Берге үе эгелээнин медереп биляп тур бис. Ынчалзажок шыдажып үнер дээрзинге бүзүрел тур бис. Мал чемин коччуг камнып чарыгдаар, таарымчалыг хүннерде болгаш шактарда хойларны чер одарынга кадарар бис. Чылыг суг-биле суттарары, эки ажаары — малды хүр кыш ажырарының үндезини.

Бир-тээ чарышты уламчылаарын дугуруушкан болганда, Силерниң 1974 чылда хүлээлгеңерни манап тур бис. Бистиң чугаалажылгавыс, бот-болувустан өөредилгевис бо кыштын бергелерни ажып эртеринге дузалаар деп идеген тур бис.

Чагаанарны маңаа тур бис. Бистиннге аазлап кээп көрүнер, өөнүү.

Аку-дүжма-азыг байыр-биле

Алексей АТКНИН.

Хакас автономнуг областың «Степной» совхозунуң улуг хойжузу.

Техника септелгези чоруп тур

Шиитпирлезе чогуур айтырыглар

— Машина-трактор мастерскаазында 27 кижи бар. Септелгеде хаара туттунган кижилер ол — деп, «Тээли» совхозтуң кол инженери Март-оол Нуржут чугаалады. — Ук ажылды октябрь 22-деи эгелеливис. Дөртүү кварталда 12 трактор, 5 сеялка, 5 андазын септээр кылдыр планнаттынган. Эгезинде ажыл бүдүүтүр чоруп турган чүве. Соолгу үеде артык кезектер чок болганындан темп чүдүлаан. Септелге эгелээнден бээр бир айнтинде дугуйлуг 4, илгирбелиг 3 трактору, 2 сеялканы, 2 андазынны септээн. Септелгеге кирер ужурлуг 30 илгирнин 20-зин кылып дооскан.

Моон алгаш хөөрге, «Тээли» совхозта техника септелгезин чогумчалыг хевирлиг. А херек кырында ындыг эвес. Ажылда саадаашкынның чылдагааны — артык кезектер чогунда. Тодаргайзарга ол ажыл-агыйда сеялкаларның сошниктери, андазынарның корпустары болгаш бас быжыглаар ээриилдери, илиирлериң дештери, 30, 32, 36 дутаарлыг шестигранниктер, карбит чок.

Ол дугайын дараазында механизаторларның чугаалары бээш илереди бээр.

Сапсымга Мандык-оол: «Бо чылын техника септелгезин организастааны эртпеп чыдарга бодаарга эки. Бодум тракториуң соңгу өзээн септеп турар мен. Эжим Хөктүт-оол Донмас-оол. Трактор-даа, көдөө ажыл-агый машиналарының-даа артык кезектери чедишпес-тир».

Виктор Хертек: «Мээң ажылым материал-биле хандырылгадан кол хамаарыжыр. Ынчалза-даа чамдыкта материал чок апаарга, кылыр чүве тывылбайн баар-дыр. Ындыг таварылгада өске эш-өөрүмге дузалажып тур мен».

Иргит Сергин: «Үш сеялканы доосканын, ам андазын септелгезинге кирдим. Сеялкалар септээр дээрге сошниктер чок боор-дур. А андазыннарның корпустары чок».

Механизаторларның иегелде, хомудалы өөттүг. Ылангыя көдөө ажыл-агый машиналарының артык кезээ бо чылын келбээн. Ол талазы-биле айтырыгны совхозтуң кол инженери Март-оол Нуржут Кызыл-Мажалыктың «Сельхозтехника» каттыжышкынынга каш удаа тургускан. Ынчалза-даа ол айтырыг харыы чок артпышаан.

База бир чижек. 1973 чылдың февраль 27-де «Тээли» совхозтуң бир трактурунуң моторун болгаш дагыр өзээн «Сельхозтехниканың» Кызылда районнар аразының каттыжышкынынга дужааган. А ону ам-даа септевээн.

Үк совхозта база бир үреликмотор бар. Ол ындыг хуусалымга таваржы бээр ирги бе дээш, кайнаар-даа чорутпаан. Үреликдаа болза, совхозка чытканы дээре деп бодаанаар.

Септекчилериң аразында социалистиг чарышты организаставаан. Машина-трактолуу септеп эгелээр мурнунда күш-ажылдың түңнелин неделя санында үндүргеш, мурнакчы кижилерни илередип, оларга моральдыг болгаш материалдыг деткимчени көргүзер деп дугуруушкан. Оон бээр бир ай ашкан. Чарыштың түңнелдя чаңгыс-даа катап үндүрүп көрбээн. Ол дугайын айтыраргa, эш Нуржут: «Улустар хүн нормазын күүсеттирер» деп чылдаж хап турар.

Ш. ДОРЖУ.

КЫЗЫЛДА БОЛГАШ РАЙОННАРДА

МУРНАКЧЫЛАР ХУРАЛЫ

СЭКП Кызыл хооркомунуң хуралдаар залынга хоорайның көдөө ишчилериниң мурнакчыларының хуралы болуп эрткен. Анаа 1972 көдөө ажыл-агый чылының баштайгы түңнелдерни болгаш 1974 чылда көдөө ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин база садарын көөдедир хемчеглер дугайында хоорхүүсхомуң көдөө ажылагый эргелелиниң начальнигим А. С. Токареевтиң илеткелин ыңнаан, чугаалашкан.

Көдөө ажыл-агыйның мурнакчыларының хуралынга хоорай Советиниң колхоз, совхозтарының ишчилериниң 1974 чылда социалистиг хүлээлгелерин хүлээп алган.

Бо хуралга тоску беш чылдың дүжүдүн ажаап алырынга шылгараае механизаторлар «Көк-Тей» совхозта М. Булатовка, Н. Штембергке, «Сукпак» совхозта П. Галиниге, В. Поповка, «Кара-Хаак» совхозта Т. Даш-оолга «1973 чылдың дүжүт ажаалдазының гвардейжизи» деп тураскаадыг демдектерин байырлыг байдалга тывыскан.

Д. ОНДАР.

ПЛАНДАН АЖЫР ОННУ

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң төп септелге мастерскаазында болгаш бригадаларында тракторлар болгаш көдөө ажыл-агый машиналарының септелгези ноябрьның баштайгы чартының эгелээн. Эрткен үеде септекчилер эки ажылдап, септеп чогуур 20 трактормуң 13-үн доосканы, 15 сеялканы, 10 андазынның шыырлыг септээн.

Септелгеде 57 механизатор ажылдап турар. Оларның шалыпчы күш-ажылынга шехтер, бригадалар болгаш тус-тус кижилер аразында социалистиг чарыш улуг маанаа берип турар. Эртем айтык түңнели-биле алырга шехтер аразында карышка район Советиниң депутады Николай Дамбаевтың удуртканы тоқарь цеги тергиндээн. Ында комсомолчулар Юрий Сутак, Дмитрий Волобуев олар чагыларны эки шыырлыг күүсеттип, хүн нормазын 130 хуу чедирип турар.

Ажыл-агыйның механизаторларындан Георгий Старобубцев, Михаил Шулуу, Валентин Чувашов, Денкир Куулар олар боттарының трактолларын хамыкты мурнай септеп доосканы.

Бригадалар аразында чарышка ийи Ленин орденниг эдилекчиэн Петр Алексеевич Ермолаевтиң удурткаңы Кара-Булуңда ушуу бригада тимээн.

Т. СИРИРИН.

Каа-Хем районнуң «Бурунгаар» совхозта техника септелгезин эки чоруп турар. Мотор септелгезинде ажылдап турар Сергей Даваалай хүннүң үлүг-нормазын үргүлчү 130—140 хуу күүседип турар.

ЧУРУКТА: Сергей Даваалай.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

КӨДӨӨ АЖЫЛ-АГЫЙНЫ ИНТЕНСИФИКАСТААРЫ — ҮЕНИҢ НЕГЕЛДЕЗИ

Көдөө ажыл-агый талазы-биле бирги республика конференциязы

Көдөө ажыл-агый бүдүрүлгезин интенсификастаарының айтырыгларынга тураскаадыкан бирги республика конференциязы декабрьның 7—8 хүнинде Кызылга Политиктиг чырыдышкын бажыңынга болуп эрткен. Үк конференциязының ажылынга республиканың колхозтарының, совхозтарының удуртукчулары болгаш тускай эртемниглери, республиканың Көдөө ажыл-агый министерстволунуң, совхозтарның бүдүрүлге каттыжышкынының, Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерстволунуң, республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынының, районнарның көдөө ажыл-агый эргелелдериниң ажылдакчылары, партия болгаш совет организастааның ажылдакчылары киришкеп.

Көдөө ажыл-агыйны интенсификастаарының айтырыгларының талазы-биле конференциязыны Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орлаакчызы эш В. Е. Серяков ажыткан болгаш оон ажылын удуртуп эрткен.

Декабрь 7-де болган баштайгы пленарлыг хуралга «Тывага көдөө ажыл-агый бүдүрүлгезин интенсификастаарының айтырыглары» деп кол илеткелди республиканың көдөө ажыл-агый министриниң бирги орлаакчызы эш А. К. Бакулин кылган.

Бистиң республиканың колхозчулары болгаш совхозтар ажылчынарны тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының планнарын база социалистиг хүлээлгелерин чедишкининге күүседир дээш улут күженишкин-биле ажылдап турарлар — деп, эш А. К. Бакулин болдунуң илеткелинге айыткан. —Олар көдөө ажыл-агый бүдүрүлгезиниң улам ыяшгы өөрүлдезин хандырарыбыле үре-түңнелдиг хемчеглерни ап турарлар. Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарышының түңнелдерин ёзугаар республиканың дыка хөй малчымнарын, механизаторларын, чер ажылдыгларын, ажыл-агыйларның удуртукчуларын, партия база совет ажылдакчыларны Совет Эвилелдиниң орденнери болгаш медальдарыбиле шаннаап, көдөөниң ажылашчыларының күженишкиннерин партия болгаш чазак бедии-биле үнелээн.

Партияның ап ворутказын экономиказыг болгаш организастаар хемчеглерни амыдырала боттандырганының түңнелинде, соолгу үениң дургузунда бистиң республиканың көдөө ажыл-агыйынга санның болгаш шынарның бөттүг оскерилгелери болгулаан. Малдың баш санының өзүлдези-биле чергелештир, оон продуктулуу бедии турар.

Республиканың көдөө ажыл-агыйында улут чедишкиннер бары маргылдаа чок. Ынчалзажок чоннуң хереглелдерин бүрүү-биле хандырарын барымдаалап көөр болза, көдөө ажыл-агый бүдүрүлгезиниң амгы деңнели четпес болуп турар. Коммунистиг тургузуушкуннуң амгы үе-чадазы көдөө ажыл-агыйга чаа, бедик негелдемелерни салып турар.

Бистиң республиканың көдөө ажыл-агыйында боттуг четпестер эм-даа эвээш эвес. Хой-хөй колхозтарда, совхозтарда көдөө ажыл-агый культураларының дүжүттүрү, мал ажылының продуктулуу куду, продукциянын бот-үнези аар. Эртемниң чедишкиннерин, мурнакчы дуржулганы, черни, техниканы, органиктиг болгаш минералдыг чемшичидилгелерни, мал чемни база оске-даа чүүлдерни ажыл-агыйлар чогуур үре-түңнелдин-биле ажыглавайн турар.

Көдөөниң ажыл-ишчилериниң мурнунда салдының турар эң чугула соруглаарның бирээзин болза, тараапы бүдүрериң база белеткээрин көөдедири болур. 1974 чылда республиканың колхозтары, совхозтары 258 мун тонна тараапы бүдүрер, 84 мун тонна тараапы күрүнеге садар ужуралт. Бо чылын үүге 67 мун тонна тараапы сатканын барымдаалаарга, ол чиик эвес соруглга. Оны чедип алыр төлээде, черни үре-түңнелдиг ажыглаары, эртемниң чедишкиннерин база мурнакчы дуржулганы дүргеп шиитпирлеп эргежок чугула.

Амгы үеде бисте, мурнуудазы ышкаш, тараа культураларының тарылга шөлүн калбартырының болдунар аргазы чок. Ындыг болганда, ажыглаттынып турар черлерни химиякидеранның, комплекснлиг механизацияның база мелиорацияның аргазы-биле тараа бүдүрерни көөдедирнп чедип ап болур. Оон-биле кады тарылга шөлдерниң структуразын улам ыяй болбаазырангайжыдары чугула. Чер ажылынга техниктиг дешилгениң чугула угланышкыны, дүжүттүг бедидериниң күүлүг чепсээ болза хөрзүнүү болбаазырадырының аргаларын сайзырангайжыдары, хөрзүнүүн байдалдарынан база тарылгажың хуусааларындан хамаарыштыр мурнакчы аргаларны шиитпирлеп болур.

Оон-биле чергелештир, хөрзүнүү хат алыр чоруукка удур демиселлиг хемчеглерни алырының, чемшичидилгени ажыглаарының чугулазын оратор демдеглээн.

Көдөө ажыл-агыйның база бир кол адыры — мал ажылын интенсификастаарының айтырыгларынга эш А. К. Бакулин тодаргай доктааган. Бо талазы-биле эң чугула сорулга болза, малдың продуктулуун бүгү хемчег-биле бедидери, чарыгдаан мал чеминге, үндүргеп күш-ажылга онаашты болдунар-ла хөй санныг продукцияны алыры болур.

Республикада ниитизи-биле мал ажылында чедип алдынган көргүзүглер мурнакчы ажыл-агыйларның көргүзүглериниң ыракта куду болуп турар. Оон чылдагаанын чүдеп? Бирээде, малды чемгерип турарының деңнели куду, ийиде, кажаа-хораа багай, үште, коданда кыс малдың үлүг-хуузу эвээш, ужсалыг составы четпес, малдың баш санын өстүрерин багай организаставаны болур.

Оон соонда пленарлыг хуралга дараазында темаларга илеткелдер болгулаан: КЭО-нуң Тыва лабораториязының удуртукчузу Ю. Н. Хлыбов — «Республиканың колхозтарына болгаш совхозтарына КЭО албанын организастаарының методиказы»; Тываның көдөө ажыл-агый дуржулга станциязының директору В. С. Сапелкин — «Тыва АССР-ниң байдалдарынга чер болгаш урезин ажылын чорударының кол-кол угланышкынналары»; «Сельхозтехниканың» республика каттыжышкынының даргазы С. М. Мешкорудников — «Көдөө ажыл-агый бүдүрүлгезин комплекстиг механизастаарының база автоматчыдарының проблемалары» болгаш өске-даа.

Конференциянын ийиги хүнүнде оон киржикчилерин секцияларга киришкен. Агрономнар — «Чер ажылын болгаш урезин ажылын интенсификастаарының айтырыглары» деп секцияга олурушкаа. Ону республиканың көдөө ажыл-агый министриниң оралакчызы В. С. Борисов-биле республиканың совхозтарының бүдүрүлге каттыжышкынының начальнигиниң оралакчызы М. А. Хазбулатов болар удуртуп эрткен. «Мал ажылын интенсификастаарының кол-кол угланышкынары» деп секцияга зоотехниктер киришкен. Ону В. Д. Куркутов удуртқан. Инженерлер болгаш механиктер «Машиналарны ажыглаары» деп секцияга киришкен. Секцияны эш С. М. Мешкорудников удуртқан. Секцияларга шупту 30 хире илеткелдерни, ынналыгларны чугаалашкан.

Секцияларның ажылының түңнелия пленарлыг хуралга база катап чугаалажып көрген.

К. АРАКЧАА.

Ажылчын болгаш кöдээ корреспондентилерниң республика следунуң киржикчилеринге БАЙЫР!

Эргим номчукчулар! Республиканың колхозтарының болгаш совхозтарының төптеринде «Шын» солуннуң көдээ корреспондентилериниң, аныяк үлетпүрүнүң төптери — Ак-Довурак хоорайда, Хову-Аксы суурда болгаш найысылалдың улуг-улуг үлетпүр бүдүрүлге, транспорт организацияларында ажылчын корреспондентилерниң бөлүү тургустунуп эгелээн. Ылаңгыя даг-дугүжүлериниң хоорайында ол бөлүктүң киржикчилери солуннуң ажылынга идепкейлиг киржип турарлар. Тус бөлүктүң киржикчилериниң чамдык материалдарын бо арында парладывыс.

«Шынның» ажылчын корреспондентилери дыңнадып тур

Эртемденниң тайылбыры

Эргим номчукчулар! «Тыва даг-дүгү» комбинаттың 1974 чылда алган уткуштур планын СЭКП-ниң Тыва обкомунуң бюрозу чүүлдүг деп деткээнин билир болгай силер. Ынчангаш партия обкому Тыванып улуг үлетпүр чөрлериниң бирээзи — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективиниң үлегерин эдерип, тоску беш чылдың даалгаларын хуусаазындан эрте күүседири дээш социалистиг чарыштың тугун улам бедик көдүреринче республиканың бүгү-ле күш-ажылчы коллективтерин кыйгырган.

Бистиң калбак-делгем Төрээн чуртувустуң бүгү-ле булуңнарында бүдүрүлге коллективтери тоску беш чылдың дөртку — 1974 чылында уткуштур планнарны ап, курлавырларны болгаш аргаларны тып, күрүне планнарын хуусаазындан эрте, эң-не амыктыг, бедик шынарлыг күүседириниң хүлээлгелерин ап турар.

Бистиң солуннуң чамдык номчукчулары уткуштур план деп чогум чүл, ооң кол-ла сорулгазы кандыгыл? — деп, айтырып турарлар. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективи республикада уткуштур планны баштай алган болганда, ук бүдүрүлге черинiң техниктиг киидизиниң начальниги, техника эртемнериниң кандидады Т. Х. Самданчаптан ол дугайын кысказы-биле тайылбырлаарын редакция дилээн. Ооң бижээни болза:

— Социалистиг чарыш шимчедикчи күш дээрзи баштайгы беш чылдарның үезинде-ле амыдыралга бадыткаттынган. Ол чылдар кээп, чаа-чаа планнарны алган түдүмна бүгү-ле күш-ажылчы коллективтерге улам нептереп, чаа-чаа хевирлерни ап турар. Москваның мурнакчы бүдүрүлгелериниң эгелээшкининиң соонда бистиң чуртта чарыштың чаа хевири — уткуштур планнарны хүлээп алыр шимчээшкин калбарып турар.

Бүдүрүлгелериниң ап турары уткуштур планнарынга күрүненин планныг даалгалары болгаш коллективтерниң боттарының социалистиг хүлээлгелерин катай көрүп турар. Ону чогум канчаар ап турарыл? Үстүнде турар организацияларның доктаадып тургусканы планныг даалгаларын алганда, коллективтер боттарының иштики күрлавырларын тодарадып, ону ыяк өөренип көрген соонда ам уткуштур планнарны алыр. Ынчангаш планда көрдүнүп турар чылдың эгелээринин элээн каш айларының мурнуу чарыында илереттинген күрлавырларга үндезилээш алыр уткуштур планны боттандырарынга идиг бээр чүгүла дериг-херекселдерни болгаш материалдарны боттарының үстүнде турар организацияларындан чагыыр апаар.

Чижээлээрге, бистиң «Тыва даг-дүгү» комбинатты ап көрээлиниер. Бистиң коллектив даг-дүгү арыглап, кылыр талазы-биле дөрт чылдың планның үш-чартык чылда күүседирин көрүп турар. Оон-биле чергелештир ук продукцияны бүдүрүп үндүрериниң өзүлдезинин темпизин 1973 чылдыы-биле деннээрге, 1974 чылда 11,1 хуу бедиирин хандырар ужурлуг; беш чыл планында келир чылын 41 мүн тонна даг-дүгүн арыглап кылырын айыткан турган болза, ону 55 мүн тонна чедирер; күш-ажылдың бүдүрүкчулуун 1970 чылдың деннелинден 36 хуу улгаттырар болгаш 70 санныг чаа дериг-херекселдерни тургузуп, ажыглаарынга 620 мүн рубль чарыгдаар деп уткуштур планда көрүп турар. Ук планда оон-даа өске хөй-хөй хүлээлгелерни айыткының маңаа демдеглээр херек.

Моон мурнунда коллективтер боттарының социалистиг хүлээлгелерин алырда, немелде фонд материалдарын негеп, оон-биле хандыртынмайн турганын билир болгай бис. Ынчаарга ам уткуштур планнарны хүлээп алырының үезинде үстүнде турар организациялар ындыг планнарны ап турар коллективтер продукцияны планга немештир улам хөйнү бүдүрүп үндүрер аргалыг болзун дээш немелде материалдарны дилеп тывар.

Уткуштур планны хүлээп алырда, үлетпүр продукциязын колдуунда-ла күш-ажылдың бүдүрүкчулуун бедидип тургаш, ажылдакчыларның санын көвүдетпейн хөй продукцияны чуртка бээрин колдуг деп барымаалаан турар. Оон-биле кады ындыг план, хүлээлгени ап турар бүдүрүлге черни кол угланыышкынны кылыр элээн каш чүгүла көргүзүглерни чедип алырын ыяапла тодараткан турар.

Бүгү коллективиң уткуштур планын күүседир төлээде, цех, участок бүрүү-ле түс-түс тодаргай сорулгаларны боттарының мурнунга салып, продукцияны немештир кылып үндүрер, дериг-херекселдерни долузу-биле ажыглаар, ооң технологтуг аргаларын сайзырангайжыдар талазы-биле боттуг хүлээлгелерни алган турар. Маңаа холбаштыр «Тыва даг-дүгү» комбинаттың руда казар чери — рудниктиң хүлээлгелерин көөрге мындыг: 1974 чылда руда казып, тывар ажыллың нийти хемчээлин 6,6 миллион тонна чедирер, чазыдырар материалдарны чөп ажыглап турган, 30 мүн рубльди камнап алыр, ажыглаар даг-дүгүн автомашиналарга «ЭКГ-4.6» экскаваторлар-биле чүдүрерин улам бүдүрүкчүлүг болдуруп, чылдала 1.280 мүн тонна чедирер дээш, оон-даа өске.

Бистиң комбинаттың уткуштур планың херек кырында күүседир төлээде, дыка хөй организастыг ажылдарны кылыр апаар. Ынчангаш чаа чыл бетинде-ле бүгү коллективтиниң ангыда, түс-түс цехтерниң, участоктарның уткуштур планнарын ам-даа ыяк өөренип көөр болгаш ажылчын бүрүзүнүң хууда план-хүлээлгелерин тодарадыр ужурлуг. Бо бүтүнү ыяк белеткеп, амыдыралга боттандырары — тоску беш чылдың дөртку чылының планныг даалгаларын күүседиринге идегелдиг үндезинии салыр.

Чаа ниитилелди тургузарының бүгү-ле уе-чадаларында ээлчеглиг сорулгаларны күүседиринче массаларны мөөннээр талазы-биле совет парлалга Коммунистиг партияның дайынчы болгаш идегелдиг дузалакчызы боп келген. Ол бүхүнүн коллективтиг пропагандист, агитатор болгаш организакчы болур ролүн партияның хүн бүрү дорт удуртулгазы-биле, калбак улус массаларга даянмышаан күүседип турар. Бистиң солуннарывыс болгаш журналдарывыс ажылчы чоннарга үүлге бараан боп турар эвес, харын-даа оларның дузазы-биле, оларның идепкейлиг киржилгези-биле оон кылдынып турарын айтыр херек.

Хөй тираждыг солуннардан төп солуннарга чедир калбак автор активиниң, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилерниң хүн бүрү киржилгези чокка үнер ындыг массалыг солуннар чок боп турар. Чогум-на масса чон-биле калбак харылзаалы-биле, парлалганың активчилериниң хөй-хөй кижилери-биле совет парлалга болгаш массалыг информацияның база пропаганданың өске-даа чепсек-херекселдери онзаланып турар.

* * *

Бистиң парлалганың тургустунуп, улам хөгжээни, калбак улус массаларының иштинден парлалганың активчилериниң тыптып, улам көвүдээни-даа В. И. Лениннин адыбиле, ооң идея талазы-биле байлак салгалы болгаш херек кырында ажыл-чорудулгазыбиле сырый холбаалыг. В. И. Ленин чеден чыл мурнунда, «Вперед» («Бурунгаар») солуннуң парлаттынып үнериңге холбаштыр бижээни «Эштерге чагаазынга» мынчаар онзалап демдеглээн: «Чогум-на литераторлар болгаш үүлге литераторлар (сөстүн профессионалдыг уткалы-биле алырга) органга чедишкинниг киржип шыдаар дээр болза, мугулай чөрүк-тур: ындыг эвес, харындаа беш-ле удуртукчу болгаш үргүлүү бижиир литератор эвес беш үе, харын-даа беш мүн ажылдакчылар турар болза, орган чогум-на ынчан боттуг болгаш дириг болур». (Чогаалдарның долу чыындызы, том 9, арын 106).

В. И. Ленин революция мурнунуң чылдарында большевик солуннарны ынчаар көрүп турган болгаш ленинчи принциптер Улуг Октябрьның тиилээнинин соонда дораан-на совет парлалганың үндезинии апарган. Ажылчыннарның парлалгага киржирииңе хөй чүүлдерни кылган пролетаржы чогаалчы А. С. Серафимович Октябрь соондагы баштайгы чылдарда парлалга активчилериниң шимчээшкининин дугайын мынчаар чугаалап турар. Ол 1919 чылда «Правда» солунга ажылчын корреспондентилерни организастаар даалганы В. И. Лениниң бергенинин дугайын сактып бижээн. Бир эвес ийи-чангыс кижилер эвес, а бүгү ажылчыннар, бүгү-ле масса боттарының бүгү күчү-шыдалы-биле совет парлалгага киришпес болза, кандыг-даа революстуг тургузуушкун түүлүнга четпес ужурлуг деп Ленин ынчаарда айтып турган.

Партияның удуртулгазы-биле парлалга активчилериниң шимчээшкини улам калбарып, быжыглып, хөй-ниитиниң улуг күжү боп тургустунган. Бүгү чуртка ажылчын болгаш көдээ корреспондентилерниң хөй санныг четкилери тургустунган. Улуг-улуг хоорайларга ажылчын корреспондентилер организациялары тыптып, редакцияларга ажылчын корреспондентилерниң бюролары, каттыжыышкыннары болгаш секциялары тургустунуп эгелээн. Партийжи парлалганың ол эки турачы дузалакчылары чаа ниитилел тургузуун быжыглаары дээш, чаа амыдырал дээш бедик медерелдиг, идепкейлиг демиселчилер боп турганнар. Парлалга ажылыңга боттарының киржилгезинбиле боттарының-на ажылчынтараачын күрүнеэнин тургузарынга дузалаарының талазыбиле хөй-ниитиниң шүүт чаа шимчээшкини — чогум-на күш-ажылчы кижилериниң ындыг массалыг шимчээшкини ол боп турган.

Ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер шимчээшкининиң талыпкын калбарыышкыны чер-черниң партия организацияларының, солуннар редакцияларының мурнунга аввааш эвес айтырыгларны тургускан: ол шимчээшкинни канчаар удуртурул, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер-биле редакцияларның харылзаазын канчаар тургузарыл, оларның мурнунга кандыг сорулгаларны салырыл? Ленинчи айтышкынарны удуртулга болдурбуттаан, партия ол бүгү айтырыгларга боттуг харыны берген. Ажылчын корреспондентилер дээрге, Октябрь революциязындан тургустунган хөй-ниитиниң чаа, чугула күжү кылдыр кордүнүп турган. Оларның сорулгазы — ажылчын массаларның тура-соруун илередири, оларның инициативазын оттурары, Совет эрге-чагырганың сорулгаларын боттандырары дээш парлалга дамчыштыр демисежири болур. Ажылчын корреспондентилерниң ниитилел-политиктиг кижизидилгезинче улуг кичээнгейни угландырып турган.

Ажылчын корреспондентилериниң бежен чыл мурнунда, 1923 чылдың ноябрь айда болган Бирги Бүгү-эвилел чөвүлел хуралы совет парлалганың төвүзүнге, парлалга активчилериниң шимчээшкининиң калбартырынга чугула үе-чада болган. Ол чөвүлел хуралды чыыллырарын «Правданың» редакциязы санаадаарга, партия Төп Комитеди чүүлдүзүнүп деткээн. Ынчаарда чурттун ян улуг 17 солуннарындан 42 төлээ келген турган. Олар партийжи болгаш совет парлалганы хөгжүдеринге, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилерниң организастыг шимчээшкинин эгелээринге принципиалдыг ужурдузалыг айтырыгларны чугаалашкан.

Чөвүлел хуралдың киржикчилери кандыг-ла бир онзаланчак ажылчы корреспондентилер организациязын тургузарын таварышпас деп санаан корреспондент кижилериң харылзажып, ажылдап турары солуннарның редакцияларының чанынга ажылчын корреспондентилерни каттыштырар ужурлуг деп көрген. Ол ышкаш ажылчын корреспондентилерни томуйлап, оларны хуралдардан соңгууру дыка чугула деп көрген. Парлалганың ленинчи партийжи принцивин, ажылчын корреспондентилериниң ажылының эки-туранын ёзузунга үндезилеттинерин чөвүлел хурал изии-биле чүүлдүзүнген.

Ажылчын корреспондентилерниң Бирги Бүгү-эвилел чөвүлел хуралының ажылдап турган хүннериниле партия Төп Комители ажылчын корреспондентилер журналын тургузуп, парлаарының дугайында чугула шиитпирни хүлээп алган. Оон баштайгы номери 1924

Чону аңаа чөргаарланыр

Бо кышкы хүннериң бир эртенинде Ленин орденниг тудугжу Семен Санданның бригадазынга чеде бердим. Тудугжулар дөрт дугаар каъдынга чедир туда берген бажыңның өрээлдериниң иштики ханаларын салган турлар. Сандан менче оожум көргеш, эки ажылдап турар, черле күш-ажылга-даа, амыдырал-чуртталгага-даа төлептиг дашчыларны мактап чугаалай-дыр. Тууйбуларны эптей салып, ында-мында ажылдаан оолдарже айыткылаап, адагылаан кижилериңден Чүльдүмоол Донгактың, Климентий Кара-оолдуң, Петр Кара-Салдың, Чүльдүм Биче-оолдуң аттары сагыжымда артып калды.

Чонар-даш дег, кылаңгыр даштыг, кызыл-хүрең тууйбуларны хана кырынче куткан хоюдугга хырбалаңдыр салган холдар шалыпкыны-биле карацайнып турду. Боларның бо тудуп турар бажыңының чиге дужунда Борис Белковтуң бригадазы база шак-ла мындыг хөй өрээлдиг бажыңның дөртку каъдын тудуп турлар. Ийин бригаданың кайызындаадаа ажыл хайыышкыныңыг. Оларны көөрге, кым мурнаар эвес дээш маргышканзыг-даа ышкаш сагындырды.

Эш Санданның адап берген дашчыларындан Донгак Чүльдүм-оолду шору таныыр болганымдан ооң чанында бардым. Ол чамдык тууйбуларны хоюдуг кырынче бүдүнгедаа, а чамдыктарының дал ортузундан буза шапкаш, сала каап тур. Ооң тууйбуну салыының дүргени-даа аажок. Хөөредип чугаалаар чүве болза, автомат-ла-дыр ийин. Кышкы соокта тудуг кылган кижи кончуг шалыпкын ажылдавас болза, хоюдуг дораан доңуп калып хире болду. Донгак Чүльдүм-оол бажыңның даштыкы ханаларын сала бергенде хүнде 3,4 кубометрни, иштикизин сала бергенде 2,4 кубометрни салырын хүлээнгей, ооң кайызын-даа ажыр күүседип, 5—7 кубометр чедирип турганын ооң бригадири чугаалаан чүве.

Эш Чүльдүм-оол бо чылын 300-тен эвээш эвес кубометр тууйбу ханаңы салыр деп бедиткен хүлээлгени алгаш, ону ноябрь 12-де 301 кубометр-кылдыр күүседипкен. Ол чылда 20 мүң рубльдин тудугмонтаж ажылдарын кылыр журулуг даалгазын бо чылдың ноябрь 14-те 23 мүң ажыг рубльге боттандырган. Ол ам чыл төнчүзүнге чедир 60 кубометр ханаңы салыр немелде хүлээлгени алгаш, хүн бүрүде күжениишкинниг ажылдап турар. Бригаданың аныяк тудугжуларынга күш-ажылчы үлегер-чижээн көргүзүп турар бо ажылчын ай бүрүзүнүң бүдүрүлге онаалдазын 150 хуудан кудулатпазын даанган, ону 195 хуу чедир боттандырып келген.

Кызыл хоорайның бо тудугжузу-биле бир-ле дугаар 1966 чылда Хову-Аксында «Тыва кобальт» комбинаттың тудугларын тутчуп турда база-ла кышкы соок хүнде ужурашкан мен. Ынчан ол комбинаттың турнуктурулга цегиниң корпузунуң ханаларын салчып турган. Тываның оңнуг металлургиязының ол улуг хемчээлдиг тудугларын бо ажылчын тутчуп тургаш, ажыглалга кире бээрге Кызылга кээп, мурнунда ажылдап турган бригадазынга катап ажылдай берген.

Москвага шериг албанын эрттирип тургаш, тудугжулап эгелээнин бир-ле катап чугаалап органын сактып келгеш, Совет Эвилелиниң найысылалынга чогум чүүү кылып, каяа ажылдап турганын ооң айтырдым. Ол Москвада көвүрүглер тудар талазы-биле № 1 тудуг трезинiң бир тудуг эргелелинге ийи чыл ажылдааш, Тываже чанып келгенин чугаалай-дыр: «Алыс бодум Бай-Тайга чурттуг кижи болгай мен. Аңаа школа дооскаш, бир колхозка комсомол комитединиң секретарынга ажылдап тура, шеригже чоруттум».

Чүльдүм-оол-биле каяа-даа ужурашкөш, ооң үргүлүү кылын блокноттуг чоруурун, ону сан-түннер, эрткен болгаш келир үениң фактылары-биле долдуруп алган чоруурун эскерип, магадаан мен. Ол ында кылган ажылдарының түннелдерин айлар, кварталдар аайы-биле «Кызыл тудуг» эргелелиниң план килдизинден үшта бижип алганын дыынаткаш, «кандыг ажылдап турарымны чугаалап бээр саннар бо-дур, көрдээн» дээш ону көргүзер. Тудуг ажылының талазы-биле экономиктиг анализтер кылырынга улуг сонуургалдыг кижи-дир дээрзин билген мен.

«Шын» солуннуң үлетпүр килдизинге 5—6 арын хире улуг материалдар бижип эккээр, ооң оозун кичээнгейлиг номчуп көөрге, ол черле утка-шынарлыг солун ажыл-херекчи хөөнүүр кылдыр дыңналыр, четпестерни айтып, ажылды каңчаар экижидиринге усланган ажыктыг сүмелерин кирип каан болгулаар. Эрткен ийи чылда ол «Шын» солунга тудуг материалдарын шын чарыгдап, камнаалыг ажыглаарының чугулазын тудуг ажылында четпестерни илередип бижип турду. Ооң ол үңелинг чагаалары солунга удаадараа үнүп турган.

Ооң бажыңынга баарга, В. И. Лениниң хөй томнарлыг чогаалдарын ажыдын салып алган, ону конспектилеп бижээн олурар. Айтырарга «политиктиг өөредилгениң эзлчеглиг кичээлинге белеткенип олур мен» деп каар. Ажы-төлүү аңаа шаптык-даа катпас, оларның база чурумнуу, негелделиг ажок, тускай кичээл кылган орарлар.

Ынчангаш мен ону өөренип, ажылдаарын, чурттаарын улуг баштынчывыс Владимир Ильичиден салгаан кижилериң бирээзи деп билген мен. Ильичнин салгаан бо бодүүн ажылчы тудугга ажылдаадаа тургаш, көк даштыг кыдыраашты карманнап алган чоруур. Бир катап беш каът тудуг кырынга ында бижээн улуг кемчээлдиг шүлүглелин менээ көргүстү. Ол дээрге ажылчын кижи дугайында лирика болду. Шүлүглелден үзүндүү солунга парлаан бис. Ооң соонда ол элээн каш шүлүктерни база бижээнин дыынаткан.

Бо күзүн Октябрь байырлалын таварлаштыр болган тудугжулар хуралынга «1973 чылда Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының тинлекчизи» деп хөрек демдээ-биле шаңнаанын база магадаан бис. «Кызыл тудуга» ол төлептиг коммунистериниң бирээзинге санадып, коммунистиг күш-ажылдыц шалыпчызы деп бедик атты чедип алган. Ындыгларга чон чоргаарланыр апаар.

ЧУРУКТА: Чүльдүм-оол Чылбай-ооловичи Донгак.

О. ОХЕМЧИК.

Авторнуң фотозу.

Мурнакчы бригада

Хандагайтының септелге-тудуг участогунуң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга чедиишкинниг боттандырбышаан, тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының планныг онаалдазын күүседир чыгай берген. Коллектив эрткен он бир айларның планын бүгү көргүзүглер талазы-биле ажыр күүседткен.

Септелге-тудуг участогунуң бригадалар аразында калбарган социалистиг чарыжының мурнуку одуруунда Байсылан Кара-Салдың удуртканы бызаңчылар бригадазы чоруп турар. Бо бригаданың тудугжулары ажылынга мурнакчы дуржулганы, чогаадыкчы саналдарны хөйү-биле ажыглап, ай, квартал планын доктаамал ажыр күүседип келген. Амгы үеде олар Солчурнуң ортумак школазының чаа тудуунда ажылдап турар.

Бригаданың удуртукчузу Байсылан Доржуевич Кара-Сал тудугжулап эгелээнинден бээр 10 чыл ашкан. Ол үеннiң дургузунда ол аңаа ажылчындан бригадир чедир депшээн. Ол ак сеткилдиг күш-ажылы дээш Ленинчи юбилей медалыбиле шаңнаткан. Көдээ Советтиң депутады хүлээлгезин ол база-ла багай эвес күүседип турар.

Б. Кара-Салдың удуртканы бызаңчылар бригадазы бо хүннерде чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш бүгү күжүн олче угландырган.

С. ДОНГАК.

«Төрээн чөримниң делгемнеринде».

А. Бегзиниң чураан чуруу.

Улуг күш

Ажылчын корреспондентилерниң Бирги Бүгү-эвилел чөвүлел хуралының 50 чылынга

ЧЫЛ ПЛАНЫН — ХУУСАА БЕТИНДЕ

ИВАНОВО ОБЛАСТЬ. Фурмановскиниң ССРЭ-ниң 50 чыл ою аттыг аргылда-таавы фабриказында чыл онаалдаларын күүседиткен бүдүүлээ ажыл-ишчилериниң саны хүнүү-не улам көвүдеп турар.

Бүдүүлээ черинге ол онаалданы баштай-ла мастер лузалакчызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. А. Смирновтуң бригадазы күүседип алган. Мурнакчы коллектив чыл эртикже арткан үеним дургузуунда 98 муң метр пөстү немей бүдүрер.

ЧУРУКТА (солагай таладан оң талаже): бригадир В. А. Смирнов болгаш оон бөлүүнүң аргыкчылары М. И. Самаркина биле В. Ю. Пушкина.

И. ДЫНИННИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ЯНЗЫ-БҮРҮ МЕДЭЭЛЕР

ӨӨРЕНИП КӨӨР АЙТЫРЫГЛАР

Тыва АССР-ниң Министрлер Совуделиниң чанында аныыр-тывыш ажыл-агый эргелелинге республикага аныыр-тывыжының моон соңгаагы перспективазының дугайында совуделдирүүлүг хурал болган. Ада ол эргелелдин, респотребсоюзтуң,ачылар болгаш балыкчылар ниитилелиниң, Красноярскиниң аныыр ажыл-агый болгаш аң талазы-биле эртем-шинчилел институдунуң Тывада пунктузунуң болгаш өске-даа чамдык соңуургалдыг организацияларның төлээлекчилери киришкен.

РСФСР-ниң Күрүлелиниң экономика талазы-биле төп эртем-шинчилел институдунуң даалгазы дээргаар Чөөн Сибирьде өлүк белеткелиниң байдалы болгаш ону моон соңгаар перспективтиг планнаарының айтырыгларын өөренип турар Иркутскиниң көдээ ажыл-агый институдунуң охотоведение кафедразының өмүүзээнден оон эргелекчизи профессор В. И. Скалон ол хуралга информация кылган.

Тыва АССР-де өлүк тывыжының байдалынга хамаарыштыр дива демдеглээнге болза: республикада бүгү белеткеп турар өлүктүң 90 хуузу дииш болгаш киш кежи болуп турар. 1950 чылдан эгелээш тып турар өлүктүң саны ден-дески эвес болуп турар. Сөөлгү чылдарда ол үргүлүү күдүлээ турар апарган. Оон кол чылдагаанары диид болгаш киштин чемизи болур тоорук болгаш дыт чоргайының дүжүү чок. Иүске аймаанын эвээжээни, дүржүлгелиг аңгы кадрларның товартааны, аннаар тайгаларны долузу-биле быжыглавааны, кайы-хамаан чок кижилер өлүктывыш ажыл-агыйынга когарал чедирип турарында болуп турар.

Тоску беш чылда республикага өлүк тывыжының планнаашкыны үнелиг аннарның киити санында дүүшпес болганының хараазы-биле оон күүселдээш чылдың-на чедип ап шыдаваш турар. Тайганың байлаан чүгле алырынче углаган болгаш ону өстүрериним, камгалаарының хемчеглери чоруттунмайн турар.

Аннаыр тывыжын ийи организация күүне болгаш кооперация ажыл-агыйлары чоруур дем чок чорудуп турары өлүк-тывыш ажыл-агыйынга эки салдар чедирбейн турар.

Моон соңгаар өлүк белеткелин чоруларда бо бүгү болгаш өске-даа шиитпирлезе чогуур айтырыгларны ханызы-биле өөренип көөрүнүң чугулазын чөвүлел хуралдың киржикчилери демдеглээн.

(БИСТИҢ КОРР.).

БИЛИГ-БИЛЕ ЧЕПСЕГЛЕНГЕШ...

РСФСР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң Тывада көдээ ажыл-агый кадрларының биилиин бедидер школазында амгы үеде колхоз, совхозтарның трактор-хөвү бригаладаларының бригадирлери болгаш чамдык совхозтарның база суг ажыл-агый черлериниң гидротехник-агрономнарының курстары ажылдап эгелээн. Ында 22 бригадирлер болгаш 21 гидротехник-агрономнар өөренип турар. Олар Каа-Хем, Таңды, Бии-Хем, Улуг-Хем, Барыын-Хемчик болгаш өске-даа чамдык районнарның ажыл-агыйларында кедиген.

Трактор-хөвү бригадаларының бригалирлериниң курузунда улуг кичээнгейни бүдүүлгени организастаарының, башкарарының болгаш оон экономиказының айтырыгларынче, күш-ажылды эртем ёзугаар организастаарынче, чер ажылынга чаа техниканы ажыглаарынче, бригалага баштайгы үйетту тургузарынче салып турар.

Чер ажыл-агыйының мелиорациязын, суг бугаларын шын ажыглаары, суттаттыг черлерниң агротехниказының үнделиилери, одарларны болгаш шынаалайны эжиидери болгаш өске-даа чер суттарылгазының эң чугула айтырыгларынга хамаарышкан эртемнерни гидротехник-агрономнар өөренип эртер.

Курстарда лекцияларны болгаш практиктиг кичээлдерни Тыва АССР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң совхозтарның, журналистика херээниң мергежилиг кижилер талазы-биле ажылды журнал кылып келген.

«Правдага» ол ажылды ынчан редакцияның харыысалгалыг секретары турган М. И. Ульянова үр чылдарның иштинде удуртуп келген. «Массалар-биле калбак ажылды кылыр талазы-биле оон дүржулгазы, массаларның үүнүн ленинчи сөзү-биле оон тоол, дыннаары ону ажылчын корреспондентилер шимчээшкининиң идепкейлиг организакчызы болдурган» — деп, Н. К. Крупская бижээн. В. И. Ленин дириг турар үезинде Мария Ильинична ажылчын корреспондентилер шимчээшкининиң бүгү-ле чугула айтырыгларының дугайында оон-биле сүмележир турган. Бистин чүртүн сураглыг күүне болгаш партийжи ажылдакчылары, делегейнин коммунистиг база ажылчын шимчээшкининиң, даштыкының деңшилгелиг литературазының төлээлекчилери журналдың арнынга ажылчын-көдээ корреспондентилерге үүлдерин бижип турганнар.

Моон соңгаар өлүк белеткелин чоруларда бо бүгү болгаш өске-даа шиитпирлезе чогуур айтырыгларны ханызы-биле өөренип көөрүнүң чугулазын чөвүлел хуралдың киржикчилери демдеглээн.

(БИСТИҢ КОРР.).

БИЛИГ-БИЛЕ ЧЕПСЕГЛЕНГЕШ...

РСФСР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң Тывада көдээ ажыл-агый кадрларының биилиин бедидер школазында амгы үеде колхоз, совхозтарның трактор-хөвү бригаладаларының бригадирлери болгаш чамдык совхозтарның база суг ажыл-агый черлериниң гидротехник-агрономнарының курстары ажылдап эгелээн. Ында 22 бригадирлер болгаш 21 гидротехник-агрономнар өөренип турар. Олар Каа-Хем, Таңды, Бии-Хем, Улуг-Хем, Барыын-Хемчик болгаш өске-даа чамдык районнарның ажыл-агыйларында кедиген.

Трактор-хөвү бригадаларының бригалирлериниң курузунда улуг кичээнгейни бүдүүлгени организастаарының, башкарарының болгаш оон экономиказының айтырыгларынче, күш-ажылды эртем ёзугаар организастаарынче, чер ажылынга чаа техниканы ажыглаарынче, бригалага баштайгы үйетту тургузарынче салып турар.

Чер ажыл-агыйының мелиорациязын, суг бугаларын шын ажыглаары, суттаттыг черлерниң агротехниказының үнделиилери, одарларны болгаш шынаалайны эжиидери болгаш өске-даа чер суттарылгазының эң чугула айтырыгларынга хамаарышкан эртемнерни гидротехник-агрономнар өөренип эртер.

Курстарда лекцияларны болгаш практиктиг кичээлдерни Тыва АССР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң, совхозтарның, журналистика херээниң мергежилиг кижилер талазы-биле ажылды журнал кылып келген.

«Правдага» ол ажылды ынчан редакцияның харыысалгалыг секретары турган М. И. Ульянова үр чылдарның иштинде удуртуп келген. «Массалар-биле калбак ажылды кылыр талазы-биле оон дүржулгазы, массаларның үүнүн ленинчи сөзү-биле оон тоол, дыннаары ону ажылчын корреспондентилер шимчээшкининиң идепкейлиг организакчызы болдурган» — деп, Н. К. Крупская бижээн. В. И. Ленин дириг турар үезинде Мария Ильинична ажылчын корреспондентилер шимчээшкининиң бүгү-ле чугула айтырыгларының дугайында оон-биле сүмележир турган. Бистин чүртүн сураглыг күүне болгаш партийжи ажылдакчылары, делегейнин коммунистиг база ажылчын шимчээшкининиң, даштыкының деңшилгелиг литературазының төлээлекчилери журналдың арнынга ажылчын-көдээ корреспондентилерге үүлдерин бижип турганнар.

Коммунист дугайында чугаа

БРИГАДИР, ООҢ БРИГАДАЗЫ

Брыгадир Суму Дамчанның хойжулар кезип чоруурун баш буруңгаар биилп алган мен. Даң бажында кээримге, машиназының кабиназын ол чаа-ла ажыдып тур.

— Малчыннар шагда-ла одунган болдур йиин. Оларның хабыдырган шайы сооваанда чедер үжүрлүг бис. Ынчанмас болза хоржок, мал кадарып чоруптарлар—дээш, машинага олурупту. Меня элээп маңаан хире.

Коммунист Суму Доржуевич Дамчан Эрзинде «Коммунизмче орук» колхозта № 4 хойжу брыгаданың бригадиры. Ол бригалада беш муң чыгыы хой бар. Оларны 13 кодаңда кыштагладып турар. Кыштаглаашкынның байдалын көөрү-биле аъттанып канмазыс бо.

Ээр-дагыр оруктар-биле элээп үр халдып кээривиске, баштайгы аалдың бараану көстүп келди. Кодаңда—кажаалар, онгачалар, сиген, кедээ талада—оъттап чоруур хой. Ындазында аяшны кончуг.

Дөртен хире харлыг, ортумак сыныг эр—баштай үжурашкан малчынывыс ол. Адың Балган Наңчыт дээр болду. Оон ажылга кызымаан, амыдыралга төлептинин бригадир меңээ тайылбырлап чораан.

— Эрткен чылга бодаарга, магалыг кыш-тыр: чылыг, хар база чок. Мал үйинден эгелээш, одаар няжамга чедир бүрүн бар. Силерден негээр чүвем-даа чок ийин—деп. малчын чугаалап ор. Оон кодаңында 25 тонна сигем дужуртунгел, хөвүда ам-даа бар. Сугну тускай машина экжеп берип турар. Дусту бригадирнин сөөртүп экжелгени бо. Чүгле лекция, беседа бо чоокта дыннаваанына малчын аалдың эзлеп хомудап турар болду. Суму Доржуевич республикада кыштаглаашкынның байдалын, иштики болгаш даштыкы байдалдың дугайында чамдык медээлерин чугаалап бергеш, олче лектор биле зоовстөөредилге башкызын чоруларын колхозта партия организациязының секретары-биле дутуржуруп аазады.

Балган Наңчыттың кодаңында хой суггарар беш онгача, суг кудар улуг доскаар бар. Хойну суггарып турары база эки. Малдың чемин эң аайы-биле хуваараң болгаш хүнүнде норма ёзугаар чарыгдап турар. Одарларны кезек-кезек кылдып чаргаш, хойну кажан кайызынга оътхарарын планнап алган. Кажаалары септеп цылыгланы база багай эвес. Кодаңның девискээри эмгелиг, арыг-силиг. Бригадир хымаарга. Балган Наңчыттың отчёт-үчелүүдэ бүдалчак чүве чок болду. Оон дараазында аалче чорупту вус.

Бригадир ол хүн аалдарның дөгерезин кезээп. Оон каш хонгаш-ла бригаданы эргип, ажыл-ишта хынаары чаңчыл апарган. Бо удаада чемелээр хире малчынның тывылбааны оок сеткилин өөртүп чораан. Бригадада малчын бүрүүнүң кышка экиү белеткенгенинин түңнели ол. Маңаа Суму Доржуевичиниң киирген үлүг эвээш эвес.

Бригаданың кежигүннери ажыл-иш дээнде, чаңгыс кижибиле дөмей, хем-биле хөделир. Сиген кезер, хой кыргыыр черге-лиг ажылдар үезинде аалга аңаа олурар кижи турбас. Бо дээрге, бригадада кижизидилге ажылын организастааны чогумчалыг болганы ол. Ол бригадада чүгле мурнакчы эвес, а хой-ниитичи кижилер база хөй. Оларның аразында көдээ Советтиң үш депутады, улусчу контроль бөлүүнүң үш кежигүнү, агитаторлар дээш кымнарны чок дээр. Улусчу контролёрлар амгы үеде мал чеминиң курлавырларын болгаш чарыгдалын хынаар турар болду.

Суму Дамчан он чыл ажыг бригадирлээн. Баштайгы үеге бригадага күш-ажылды организастаанының-даа, корум-чурумнун-даа талазы-биле четпестер хөй турган. Оларны удур-ла чайладып, бригада кежигүннерин сырый каттыштырып, мөөнеп, тайылбыр ажылын күштелдирип, кижи бүрүзү-биле тускай ажылды чоруудуп келгенинин ачызында Суму Дамчан бригаданы мурнакчыларның одуруунга кирип ап шыдаан. Сөөлгү чылдарда коллектив төрүүр чүс хойга онааштыр 84—86 хураганны, хой бүрүзүнден 2 килограммдан эвээш эвес дүктү ап турар апарган. Тоску беш чылдың шиитпирлиг чылында төрүүр чүс хойга онааштыр 87 хураганны камгалап алган, мал чеми белеткээринин планын 103 хуу күүсеткен. Бо хүннерде мал чеминиң 80 хуузу кыштагларда чедиртиингей. Ам олар кышты хүр ажар. 1974 чылда чүс хойга онааштыр 90 хураганны өстүрүп алыр соруглапы салган ажылдап турарлар.

Суму Дамчан —чүгле шудургу бригадир эвес. колхозта идепкейлиг хөй-ниитичи кижилерин бирээзи. Ол Нарын көдээ Советиниң депутаднына дорт катап сонгуткан. Колхозта партия организациязының бюро кежигүнү. Хоочун коммунист болган мурнакчы бригадир Суму Доржуевич Дамчанның ажыл-ижи бедия-биле үнелеттинген, оны Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле болгаш медальдар-биле шаннаан.

Н. ДАКАА.

ПЕНСИОНЕРЛЕР — КИЧЭЭНГЕЙДЕ

Чыргакы көдээ Советиниң күүскому Чыраа-Бажы сууда пенсионерлерниң хуралын чылдырган. Аңаа алдан ажыг кижи киришкен.

Районнуң социал хандырылга киидизиниң эргелекчизи С. Байыр пенсия дузаламчызының талазы-биле дүрүмнерни оларга таныштырган. Ол ышкаш суурнуң пенсионерлер чөвүлелиниң 5 кежигүннүг кылдыр сонгаан. Совхозтуң сезонныг ажылдарының үезинде хоочун ишчилерниң күш-ажылга хаара тударын чугулалап көргеш, пенсионерлерден тускай бригадаларны тургузуп, пенсионерлерниң хурал-суглаазын 'квартал санында бир удаа арттирип турарын дүгүрүшканнар.

Хөй чылдарда төлептиг ажылдаан пенсиялап үнзе-даа совхоз бүдүрүлгезинде ам-даа үлегерлиг ажыллап турар К. Деспилдей, К. Хандывай, М. Шүнмей, С. Көк олар ышкаш мурнакчылар совхозта көвей. Олар чайын хой кыргылдазынга киржип, бирээзинде бир тонна ажыг дүктү кыргааннар. Пенсионер К. Кодур-оол сиген кезилдезинге ажыглаары-биле 40 ажыг дырбаатты, 50 хире ыяш түүректи боду белеткээш, совхозка дужаап берген. Пенсионерлер өске-даа ажыктыг ажылды хөйну кылганнар.

Ол хуралга пенсионерлерниң амыдырал-чуртталгазын экижидериниң, күрүнеден ап турар пенсиязын шын ажыглаарының талазы-биле ажыктыг чугаалар база болган.

М. МЫРТЫК-ООЛ, Чөөн-Хемчик районнуң Чыргакы көдээ Советиниң түүсномунуң секретары.

ОРГАНИЗАЦИЯВЫС — ЧЭЭРБИ БЕШТЭЭН

Тываның «Билиг» ниитилелиниң организациязы тургустунганындан бээр чээрби беш чыл болган.

Бо үеним дургузунда ук ниитилел политиктиг болгаш эртем-билиглерни пропагандалаар талазы-биле массалыг организация апарган болгаш ажылчы чонну коммунистиг кижизидилгезинге идепкейлиг дузаны көргүзүп турар.

Ажылчы чонну аразынга билиглериниң идегелдиг тарадыкчызы боотн, чүрттүң идейлиг болгаш культурлуг амыдыралынга тодаргай черни ээлээр үжүрлүг организацияны тургузарын үе-шаг боду, совет ниитилелдиң хөжүлделзиниң байдалдары негеп келген. Ындыг организация болза совет интеллигенциянын алдарлыг төлээлекчилериниң, көскү эртемденниериниң база хөй-ниити ажылдакчыларының эгелекчи саналы-биле тывылган Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилели болур.

Бүгү-эвилел ниитилелиниң баштаар черинин баштайгы даргазы академик С. И. Вавилов мынчаар чугаалаан: «Бистиң ниитилеливис тускай эртемниглерден ёзулуг, бедик деңнелдиг, мурнакчы эртем билиглерни чонга недиреринин болгаш дамчыдарыныл чепсээ болур үжүрлүг. Совет Эвилелиниң мурнакчы эртемнителлигенциязы шупту бистиң ниитилелдиң хүрээлеңиниге кирер дээрзинге идегеп турар бис».

Ниитилелдиң тыва организациязы хоорай интеллигенциязының 1948 чылдың декабрь 11-де Кызылга болган хуралынга тургустунган. Сөөлзүредир район салбырлары, а область ниитилелиниң баштаар черинин чанында: партия төөгүзүнүң болгаш философияның, ССРЭ төөгүзүнүң болгаш, бүгү-ниити төөгүнүң, көдээ ажыл-агыйның, политиктиг экономиканың, эртем-техниктиг билиглерниң, литератураның болгаш уран чүүлдүң, медицинаның, делегей байдалының, күрүне болгаш эрге-хоойлуунуң, атеизмниң секциялары организастаттынган.

Эргежок чугула материал-техниктиг баазаны тургустунуп, ниитилелдиң район болгаш эге организациялары эртем литературалары болгаш бижээн лекциялар, методиктиг болгаш көргүзүг пособиелери, диафильмнер болгаш оларны көргүзер херекселдер-биле хандыртынып эгелээн.

«Билиг» ниитилелиниң организациязы сан болгаш шынар талазы-биле чылдан чылче өзүп келген. 1956 чылда ол чүгле 784 кежигүнүг (оларның аразында чаңгыс-ла эртем кандидады) турган болза, 1972 чылда кежигүнер саны 3382 кижи четкен. Оларның иштинде 2 эртемнер докторлары, 28 эртемнер кандидаттары бар. Бүгү кежигүннериниң чартык кезээ — тыва кижилер.

Бистиң ниитилелде школаларның болгаш өөредилге черлериниң 903 башкылары бактаап, эң хөй саннаг отряд боотн турар. Аныяктарбиле, чоннуң калбак массалары-биле дорт харылзаалыг совет башкылар эртем болгаш педагогиктиг билиглерни пропагандалаарынга эң идепкейлиг киржип турар.

Ниитилелдиң кежигүннериниң иштинде 441 кижи—көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери. Агрономнар, зоотехниктер, совхозтар директорлары, колхозтар даргалары көдээ ажыл-агыйны дөгжүдериниң талазы-биле партияның болгаш чазактың шиитпирлерин көдээнинг ажыл-ишчилеринге доктаамал таныштырып, эртемниг чедишкиннерни болгаш мурнакчы дүржулганы практикага нептередирин чедип ап турар.

Ниитилелдиң составында 400 хире эмчилер кирип, кижилерниң кадыкшылын камгалаарынче угланган пропаганданы идепкейлиг чорудуп турарын демдеглээрэ чугула.

Кежигүннериниң сан болгаш шынар талазы-биле өзүлдезинге дүүштүр чон ортузунга номчуп турар лекцияларның саны база өскен. Бир эвес 1949—1957 чылдарның дургузунда 15 муң лекция номчуттурган турган болза, чүгле чаңгыс 1972 чылда 20 муң хире лекцияларны барык миллион чыгыы кижиге номчаны орта тодаргай херечи болур.

Лекциялар болгаш беседалар-биле чергелештир тематиктиг кежээлер, эртем-теоретиктиг, экономиктиг конференциялар, аас журналдары, айтырыг-харыы кежээлери болгаш пропагандаңың өске-даа массалыг хевирлери калбак пептереди алган. 1972 чылда бистиң организациявыстың кежигүннери 4000 ажыг ыңдыг хемчеглерни организастаан.

Республиканың «Билиг» ниитилелиниң Ак-Довуракта, Каа-Хемде, Хову-Аксыда, Таңдыда, Чөөн-Хемчикте организациялары лекцияларны, тематиктиг кежээлерни, диспуттарны, беседаларны эки организастап келген. Чон ортузунга лекция, илеткелдерни үргүлүү кылып турар идепкейлиг лекторларның аразында Ак-Довуракта Ф. Галин, Н. Осипцев, Эрзинден С. Юша, Ч. Сүлдүм; Улуг-Хемден В. Кызыл-оол, Т. Хөвалыг; Тес-Хемден Т. Ликтан, Б. Шыырап; Бии-Хемден И. Перфильев, М. Оюн; Каа-Хемден Е. Павдерин, Е. Филимонова; Мөңгүн-Тайгадан М. Ондар; Хову-Аксыдан В. Итыгина, Н. Куракин, А. Крисан; Тожудан О. Ондар; Өвүрден М. Кечил-оол; Таңдыдан Н. Кононенко, Е. Соломатова оларны бөгүн демдеглээс аргажок.

Республиканың «Билиг» ниитилелиниң юбилейи-биле холбаштыр бистиң лекторларывыс нарын болгаш берге ажылынның чүгле түңнелдерин үндүрүп турар эвес, харын ам күүседир ужурлуг үлүлээлелериниң дугайын ханызы-биле бодап турар.

Коммунистиг тургузуушкунның амбы үе-чадазында, кижизидикчи ажылды улам күштелдирериниң, экономиктиг болгаш социал-политиктиг айтырыглар-биле оон харылзаазын ханылаарының сорулгазын боттандырып турар хире лепшилгелиг болурун, кандыг-кандыг чаартылгалар болур дээрзин база таныштырарын кыскыдып турар мен. Кыскаазы-биле чугаалаарга, лектор кижи болганымда, лекция номчуур арга-мергежилимни бедидип, мээн номчаан лекциям идея талазы-биле бедик болгаш чонга солуң болзун, улус ажыл-агыйының планын күүседиринге бичии-даа бол, идиг болзун деп бодап чоруур мен.

К. ШАКТАРЖИК, «Билиг» ниитилел организациязының баштаар черинин харыысалгалыг секретары.

ДЭЭШТИГ БОЛЗУН ДЭЭШ

минуталап эртпезе эки. Оон ковудей бээрге, дыннакчылар аразында чугаалажып, шагынче көрүп, эзеп эгелээр болгай. Ынчангаш лектор кижи, хамыктың мурнунда, кайыг дыннакчыларның мурнунга лекцияны номчуурун билип алыр херек. Оон соонда номчуур лекциянын материалын канчаар чугаалаарын баш буруңгаар планнап, сан-чүрагайларны кайы хирени киирзе чогуурул, оларны мугур кылдыр адаар бе азы онучукчусчук-биле көргүзер бе дээрзин эки бодап, үе-шагын база шын хуваап алыры чугула. Лектор кижи дыннакчыларның мурнунга үнүп келгеш, апчок шимчээшкиннер кылбайн, чугаалаар үүлдүнге артык сөстер база киирбес болза эки.

Мен бодум хуумда бо бүгү чүвелерни бодавышаан, Тываның улус ажыл-агыйының хөгжүлдезинин дугайында лекцияны номчуурумда, эң-не чугула үүлдерин шилип ап, аргалыг болза, хөй сан-чүрагайны киирбезин кызар мен. Бир эвес дыннакчылар бедик мергежилдиг албан-хаакчылар, ажыл-агый удуртукчулары болза, мен лекцияны элээп нарынчыдып, тыныгый айтырыгларны болгаш проблемаларны тургузуп, республиканың улус ажыл-агыйының мурнунда кандыг сорулгалар барыл, оларны канчаар шиитпирлезе экил, аңаа шаптыктыг үүлдер чул, мында кым бууулугул деп айтырыгларны салып турар мен.

Бир эвес дыннакчыларым өөренимчилер азы аныяктар болза, ынчан улус ажыл-агыйынга хөй-хөй чаа чепсекхерекселдер болгаш аныякчалыы, бедик мергежилдиг кижилер херек дээрзинче лекцияны угландыр номчуур мен.

Көдээ ишчилерниң мурнунга лекция номчуп турган, дыннакчыларга Тываның улус ажыл-агыйының хөгжүлдезин чугаалавышаан, ол районнуң, колхозтуң азы совхозтуң хөгжүлдези моон соңгаар кайы кандыг-кандыг чаартылгалар болурун, кандыг-кандыг чаартылгалар болур дээрзин база таныштырарын кыскыдып турар мен. Кыскаазы-биле чугаалаарга, лектор кижи болганымда, лекция номчуур арга-мергежилимни бедидип, мээн номчаан лекциям идея талазы-биле бедик болгаш чонга солуң болзун, улус ажыл-агыйының планын күүседиринге. бичии-даа бол, идиг болзун деп бодап чоруур мен.

К. ШАКТАРЖИК, «Билиг» ниитилел организациязының түүсномунуң секретары.

ЧУРУКТА: «Билиг» ниитилелиниң бөлүк кежигүннери (солагай талазындан): П. Кирдеев, Ф. Житков, К. Шактаржык, О. Толгар-оол, М. Хадаханэ, Д. Диимей болгаш В. Бичe-оол беседа үезинде.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

СЭКП-ниң XXIV съездизинин салган сорулгазын күүседиринче бүгү күштү мөөнээринге, чаа кижини хевирлеп тургузарының нарын херээнге массалыг информациа болгаш пропаганда чепсээ болур солуннар партияга күүлүг дузазын көргүзүп турар. Бистин солуннар, радио, телевидение чүрттүн иштики амыдыралында болгаш делегейде-даа болуп турар ан чугула айтырыгларны шалыпкыны-биле чырыдып, чонга чедирер дээш улуг ажылды кылып турарын съезд демдеглээн. Олар коммунистиг тургузуушкунның дүржулгазын нептередирине дузалап, ангы дайзыннарының хоралыг идеологиязынга өйтур шавышпкынны берип турар. Съезд оон-биле кады бистин бүгү-ле идеологтуг ажылывысты күштелдирериниң чугулазын айтыкан. Бо талазы-биле парлалганын, оон хөй-хөй миллион активчилериниң ролю дыка улуг.

А. ЛУКОВЕЦ. «Правданың» ногл редакторунун ораламчызы, «Ажылчын-тараачын корреспондент» журналдың ногл редакторэу.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ЕВРОПАГА ТАЙБЫҢНЫҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫНГА

Европа диптиң салым-хуузунга чугула салдарны чедирер ужурлуг чугаалажыышкыннар Женевада болгаш Венада эртип турар.

Европага айыыл чок чорук болгаш кады амылдажылга талазы-биле Чөвүлел хуралдың түңнел үе-чадазының документилерин Женевада чугаалажыышкыннарда белеткеп турар. Ниитизи-биле алырга, чугаалажылга ажыл-ишчи боттуг байдалда чоруп турар, ынчангаш капиталистиг болгаш социалистиг чурттарның чамдык тодаргай айтырыгларны көөрүнде ылгалдар турзажок, чедишкинниг болурунга идегел салып болгу дег тодаргай депшилге илереп келген.

Ол чорук хамыктың мурнунда Европага коялейтивтиг айыыл чок чоруктуң системазының өзээ болур ужурлуг политиктиг кол документини ажылдап кылырынга хамаарыжыр. «Европага айыыл чок чорук үндезиннериниң болгаш Европада күрүнелер аразынга харылзааларның принциптериниң дугайында кол декларацияның» төлевилелин Чөвүлел хуралдың кирмикчилери чурттар көөр кыдыыр ССРЭ киирген. Харылзаа байдалдарның түс-түс принциптерин чугаалажыры ам калбарган, ынчаарга оларның бирээзин — кызыгаарларның үрелиш чогунуң принцивин чугаалажып каапкан.

Экономика, эртем болгаш техника талазы-биле кады амылдажылга дугайында документинни база белетнеп турар. Ону белеткээри онза чедишкинниг болуп турар. Культураның, өөредилгениң, харылзажылгаларның болгаш информацияның талазында кады амылдажылга дугайында документини белеткээр комиссияда харын шиитпирлеттинээн айтырыглар амдыызында элээн болун артпышаан. Ынчалзажок оң-даа комиссия сөөлгү үеде бодуңуң мурнунда салдынган сорулгаларны шиитпирээрингe бурунгаар базымны кылган.

Ёзу барымдаалап алыр болза, Венада чугаалажыышкыннар Женева чугаалажыышкыннары-биле холбаа чок. Ынчалза-даа ол чугаалажыышкыннарның таарымчалыг доостурунга Европа диптиң бүгү улустары сонуургалдыг. Төп Европада чепсектиг күштерни болгаш чепсегленимишкиннерни кызырары чергелиг ындыг чугула болгаш боттуг айтырыгның дугайында ында чугаа чоруп турар болгай.

Венада чугаалажыышкыннарның кирмикчилери совет болгаш америк ийи төлевилелди өөренип көөрүнче кирипнеп. Бир талазында, Совет Эвилелиниң, ГДР-ниң, Польшаның болгаш Чехословакияның база өске талазында, АКШ-тың, Англияның, ГФР-ниң, Голландияның, Бельгияның, Люксембургтуң болгаш Канаданың чепсектиг күштерин хуу талазы-биле дең хемчээлге 1975—1977 чылдарның аургузунда уш үе-чадалыг кызырарын ССРЭ саналдаан. Ол кызырылдабиле кады ядролуг чепсекти киририштир, чепсегленимишкиннерниң бүгү хевирлерин база кызырар ужурлуг кылдыр саналдаан.

АКШ чүгле ийи чурттуң — ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың —шериглерин кызырарын саналдап турар, ынчаарга америк төлевилелди ёзугаар алыр болза, Совет Эвилели чепсээн Каттышиан Штаттарныңдан хөйүү кызырар ужурлуг болуп турар.

Моон алгаш көөрге, ылгалдар биче эвес-тир. Ынчалзажок боттуг чүве чүл дээрге, мындыг чугула айтырыгны чугаалажырын бүгү шыңгыызы-биле көөрүнге белен чоруун талаларның илергейлеп турары болур, ынчангаш бүгү делегациялар төлээлекчилериниң бодалы-биле аярга, чугаалажыышкыннарда байдал кайы-даа талаларга таарымчалыг шиитпирни чедип алырынче чүтүлдүк барыңгы дугайын хереченлеп турар.

(СЭТА).

Япон ажылчы чоннарның чанчыл ёзугаар болур күскү шимчээшкиннииниң үезинде массалыг митингилер болгаш чыскаалдар болгудаан. Шимчээшкиниңниң киржикчилериниң колкол негелделери — Японияның күрүне албан чердериниң ажылдакчыларының ажыл сөөдыр өргезин катап тургузарын, ажыл төлевирин улгаттырарын, ажылдаар байдалды болгаш пенсия хандырылгазының системазын экижидерин негээри боон турган. Ол ышкаш олар ажылчы чоннарның үлүүнге онаажып турар экономиктиг бергедээшкиннерни чиидиринин дүрген хемчеглерин алырын база шыңгыы негеп турарлар.

ЧУРУКТА: Тонионуң кудумчузунда чыскаалган чон. Н. Тебинниң фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ДЕЛЕГЕЙ СОЛУННАРЫНЫҢ АРЫННАРЫНДАН

СӨКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң Индияга албан хуузунда найыралдыг аян-чорук кылыы чорааның үре-түңнелдерин Индияның болгаш делегейниң өске-даа чурттарының парлалгазы калбаа-биле чугаалажып, тайылбырлаарын үргүлчүлеп турар. «Совет-индий харылзаалар быжыгып турар» деп чүүлүн парлап үндүргеш, «Таймс оф Индиа» солун ийи чурттуң аразында экономика харылзааларын аналиэтээн, Л. И. Брежнев биле И. Гандиниң ат салганы чугула документилер ол харылзаларны чедиишкиниг калбартырының хонгуг шык болгаш үр хуусаалыг перспективазын ажыдып берип турар деп демдеглээн.

Польшаның неделя бүрүде үнер «Тыгодник демократичны» журналы оң аян-чоруктуң делегейге улуг ужур-дузалыын демдеглээн. «Л. И. Брежневтиң аян-чоруунуң түңнелиниг ССРЭ биле Индияның аразында найыралдыг харылзааларның быжыглаттырганы тайбыңны болгаш бүгү-ниити айыыл чок чорукту быжыглаарының оруунга чугула фактор болу берген» деп.

Венгрияның болгаш Болгарияның солуннары мурнуку чүүлдер парлап үндүргеш, БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Т. Живковка баштаткан БУР-нуң партия-чазак төлээлерин-биле БУР-нуң ук төлээлериниң чугаалажыышкынарының түңнелдерин оң чүүлдерингe тайылбырлаан. Социалистиг ийи чурттуң аразында ёзулуг аксы-дуңма найыралдыг харылзаалар калбарып турар деп, тайылбырлаларга демдеглээн.

Францияның солуннары Камбоджаны камгалаар талазы-биле делегей конференциязының Парижте ажыттынганыиче улуг кичээнгей салып турар. Ол конференцияга делегейниң хөй-хөй чурттарының дешпилгелиг чүүл-бүрү организациялары киржип турар.

«Юманите» солун Франциядан, Португалиядан болгаш Исландиядан аңгыда, НАТО кежигүннери — барыын-европа чурттары бактаап турар «Европа болүү» дээр чүвениң Брюссельге болган хуралын тайылбырлаан. НАТО-нуң шериг чарыгдалдарынга ол чурттарның 1974 чылда киирер акша-хөреңгизин 2 миллиард доллар көвүдедир кылдыр ол хуралга шийтпир үндүргени Европага дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарын дүргедиринче улут күжениишкиннерни Женевада болгаш Венада боол турар чугаалажыышкынында салып турарынга канчап-даа таарыштас деп, солун демдеглээн.

Израильдиң чепсектиг чөңгээлер кылырын Чоокку Чөөн чүкте уламчылаан, Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң шиитпирлерин болгаш дайылдажырын соксадыр дугайында дугуружулганы каржы үреп турарын делегей парлалгазы буруу шаап турар.

Японияның солуннары чуртка акша үнезинниң кудулаарлының аажок дүрген күштелин турарынга ханы сагышсыраашын илергейлеп, массалыг хереглеп бараанналарының ортекторын доктаамал чижек хемчээлдиг болдурар хемчеглерни чазактың доп-дораан алган турарын негеп турар.

(СЭТА).

ДАНИЯДА СОҢГУЛДА

Декабрь дөртте Данияга парламентинин ээлчег чок сонгулдазы болган. Чоокта чаа социал-демократтарның чазаа бодуңуң өскелерден артык байдалын (чаңгыс-ла бадылаашкынын) оскунганының ужурунда ындыг сонгулданы кылыр ужурга таварышкан.

Сонгудга соонда парламентиниң составынга элээн улуг чаартылга болган. Чуртта башкарыкчы социал-демократтыг партия болгаш буржуазтыг оппозициянын фольketингте төлээлеттирген партиялары-даа улуг оксундурулуг болгулаанын айтыр херек. Оон-биле кады моон мурнунда парламентинге төлээлетпейн турган беш политиктиг партия чаа парламентиден олуттуг алгылаан. Оларның аразында депутатчы алды мандаттарны алган Данияның Компартиязы база бар.

Ол чурттуң ниити рынокка кирип турарынга дани улустуң хөөнүү чокталыышкынының ёскенин, Данияның экономиктиг байдалының улам дорайтаанынга, өртектериң болгаш үнүрүг-дадырлыышкын улгатканынга, акша-хөреңгиниң үнезинин улам-на кудулаашкынынга чөйүң калбак массаларының таарыжымайн турарын ол сонгулданың түңнелдери көргүскен деп маңаа холбаштыр политиктиг тайылбырлакчылар айтып турар. Шынап-ла, бо чылдың эгезинде ниити рынокка Данийның киргенининң соонда аъш-чемниң кол продуктуларының өртээ 20—30 хуу, а чамдыктарынга — харын-даа 70 хуу улгатkан болгай.

Чоокта чаа кылган айтырыг-харыы үезинде дани улустуң хөй безин ниити рынокка чурттуң киргенинге бир-де дугаарында удурланып турарын илереткени ынчангаш таварыла эвес болган. Чогумга Данияның коммунистери моон мурнунда «Ниити рынокка удур улусчу шимчээшкинин» тургузарын саналдап турганнар. Ол шимчээшкининиң салдарының өзүп турарын сонгулза түңнели база көргүскен.

Ол бүгү-биле чергелештир экономиктиг байдалдың дорайтаанын кедергей барыын үзелдиг күштер база ажыглапкан боол турар. Оларның эргеажыктары дээш чоокта чаа тургускан «Дешпилге партиязы» дээр ындыг болугленишкин демиселиш турар. Ол кажар-оптуг болгаш хоозун аазаашкынныг аныастаашкынын кылып турган. Бодуңуң талазынче амгы байдалга таарышпайн турар сонгукчуларның чамдыызын хаара түүп ашкан.

(СЭТА).

ЧИЛИ ШЕРИГ ХУНТАНЫҢ КЕМ-БУРУУЛУГ ҮҮЛГЕДИГЛЕРИ

Колумбияның ең улуг буржуаз солуну «Тьемпо» бүгүнгү үеде Чилиде херек кырында боол турар түүлдерге холбаштыр «Чилиде фашизм дээрге, анаа-ла хоозун сөс кырында эвес, а херек кырында араатанзыг үүлгедиишкиннер ол-дур» —деп, бижээн. Моон алгаш көөрге, чили чердеүш ай дургузунда боол турар үүлгедиишкиннерни буржуаз парлалганың чамдык ындыг органнары безин буруудадыр бижинир ужурга таваржып турар-дыр. Он-он мүн патриоттарны боолып өлүрген, хилинчектээн, кара-бажыңнарда болгаш өлүм лагерьлеринде хоруудаан. Чилиниң Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары эш Луис Корваланны фашистиг идегеттер шаажылап өлүреринбиле кыжаныр турарлар. Оны чили улустуң «Өлүм ортулуу» деп адап турары Досон ортулукче ырадып аппарганнар. Ол агаар-бойдузу өң-не зарберге черде лагерьде хоруудаттырганнар араатанзыг шаажылал, хилинчектээшкиннерден, аш-чүттан болгаш аарыгчовуландан кырып, амы-тынын өскүнүп турарлар.

Чилиң улустуң магачын дайзынчары боттарының сорулгалы — «коммунизмин үзүткаары», «марксизмни далыдан чок кылыры» ол деп санап турарлар. Оларның араатанзыг, калчаа ёзу-биле үүлгедип турар антикоммунизмниг чүткүлү дээрге, бүгү чили улустуң демократтыг болгаш хамаатыг эрге-шөлээзинче боттарының калбак шаап халдаашкынын чажырар дээш кажар-оптуг чорук боол турары кыига-даа билдингир. Чурт иштинин помещикчи сан-хөө ээлериниң болгаш империалистиг монополияларның тергиндээшкинин ол чуртта дүргенибиле катап тургузуп эгелээн. Улусчу эрге-чагырганың чылдарында ажылчы чоннарның холунга турган Чилиниң бойдус байлактарын, черий, фабрикаларны болгаш заводтарны, оларның шаандакы ээлеринге, иштикл, таштыкы монополияларга катап эгидип берип турар. Шеригжиткен эрге-чагырганар ең-не кадыг-дошкун диктатуранын дузазы-биле империализмниң болгаш олигархияның эрге-ажыктарын ёзугаар ёзулуг колониалдыг корум-чурумну катап тургузарын оралдажып турар.

Латин-америк диптин кырында национал-хосталгалыг, антиимпериалистиг демиселдиң базымнарынга шаптыктап, ону доктаадыр дээш реаксыдыг идегеттер бар-ла шаа-биле оралдажып турарлар. Чоокта чаа Уругвайның эрге-чагырганы чуртта Компартиязы, өске-даа дешпилгелиг үзел-бодалдыг партиаларны болгаш организацияларны хоруур шиитпирни хүлээп алганы ол дугайын тодаргайы-биле хереченлеп турар-дыр. Уругвайның Компартиязының Төп Комитединиң бирги секретары, делегейниң коммунистиг база ажылчын шимчээшкининиң ең шилгараңгай ажылдакчыларының бирээзи —Родней Арсениднин тудуп хоруудаан.

Чили фашистерниң болгаш уругвай реаксыдыг идегеттерниң араатанзыг үүлгедишкиннеринге удур күчүлүг шимчээшкин бүгү делегейде улам калбарып турар. Эштер Корваланны болгаш Арисмендиди, хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш бүгү-ле латин-америк патриоттарны доп-дораан хосталарын улустар шиитпирлии-биле негеп турарлар.

(СЭТА).

РАЙОННАРДАН ДОПЧУЗУ-БИЛЕ

Кыш дүшкен. Республиканың бүгү районнарында, кайыдаа булуңнарында спорттуң ыышкы сезону ажыттынып, чер-черде хаак, коньки болгаш өске-даа хевирлерге маргыылдааларның болуп эртип турарын бистиң кедээ бижикчилеривис дыңнадып тур.

БАЙ-ТАЙГА. Мячиляг хоккей талазы-биле маргылдаа Тээлиниң категориязында ийи хүн үргүлчүлээн. Аңаа киришкен чеди командалардан бирги чернин район төвүүнүң командазы ээлээн. Ийиги болгаш үшкү шаңналдарны «Тээли» совхозтуң Бызыл-Даг салбырының болгаш «Бай-Тал» совхозтуң хоккеистери алган.

С. ХЕРТЕК.

УЛУГ-ХЕМ. Бөк-Чыраа биле Хайыракан суурларның спорттуң ажыктарының аразынга ужуражылга Хайыраканга болган. Аңаа хаакчылар болгаш хоккеистер күш-шыдалын, аваангырын, мергежилин хынажып көргеш.

5 километр хаак орууна маннаан 18 ооллардан Хайыраканның спортчузу Олег Бичe-Уруг тиилекчи болган. Ол-ла команданың кежигүнү Люба Макан 3 километрге бирги черни алган.

Мячиляг хоккейге ийи суурдан ар улустуң болгаш ээлээн ооллардың дөрт командазы ойнаан. Шөлдүң ээлери тиилекчилер болган.

О. ТАВАА.

ТОЖУ. Спорттуң ыышкы сезону маңаа мячиляг хоккейге маргылдаалар-биле ажыттынган. Беш команда шилчиир кубокту чедип алыр дээш шудургу демиселшкен. Түңнелинде Азас ортумак школазының командазы сорулгазынга чедип, тиилекчи болуп үнген. Ийиги шаңналды «Тоора-Хем» совхозтуң командазынга тывыскан. Мергежилдиг, чараш ойнаазы дээш Кол Бушкан, Володя Маады, Анжок Шоончуур оларны мактанга бижиктер-биле шаңнаан.

М. КУУЛАР.

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

ЧЕМПИОН КОЛЛЕКТИВТЕР

Республиканың күш-культура коллективтериниң волейбол командаларының эң тергиннеери, зоналар аайы-биле болуп эртken маргылдаалларга тиилекчи болуп үнген ар болгаш хереэжен улустуң 5-5 шилиндек командалары Кызылга декабрь 7-9 хүннеринде чемпион ат дээп спортчу демиселге ужурашкан.

Бо маргылдааның бир онзагай чүүлү—биистиң республикада эң кептеренгей спортчу оон болур волейболга күш-культура коллективтери кыпкы үеде хаалгыг залдарга кайы хире белеткенип турарын баш удур хынап көөр сорулгалыг эрткен. Ынчангаш маңаа районнар эвес, а коллективтерниң тиилекчи командалары боттарының составы-биле түңнел ойнарга киришкен. Амгы үеде чер-черде спортчу залдар бар болгай, оларны күш-культура коллективтери долузу-биле ажыглаары, спортчуларны кыш, чай чок белеткээри үениң негелдези болгай.

Болуп эртken маргылдаага киришкен шилиндек командаларның ойнага тактиказы нарыыдап, ойнакчыларның техниказы бедип турар дээрзи ойнардан көзүлген. Ылангыя «Тыва кобальт» комбинаттың «Металлург» командазы эки белеткелдиг болгаш бирги черни алганы-даа чөп. Моон ойнакчылары Ю. Шустров, Ф. Малютин, А. Карпов, Р. Мухамедалиев, А. Неволин, Е. Брицкий, З. Чаптыков олар шупту халдап-даа, камгалаңып-даа ойнаарынга мергежилди көргүскеннер. Металлургтар сөөлгү хүнде Кызылдың дуржулгалыг динамочуларын-биле чидиг демиселге эң сөөлгү бешки ойында үттүрза-даа, чемпион атты чаалап алгаш, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт комитединиң шилчиир кубогу, турааскаадыг вымпел болгаш I чергенин дипломубиле шаңнаткан.

Чадананың профессионалдыг орт кезээнин «Динамо» аттыг командазы волейболдун шыырак коллективинин бирээзи дээрзин бадыткаан. Олар чүгле металлургтарга үттүргаш ийиги шаңналды алган. Үшкү черже Кызылдың динамочулары үнген.

Хереэжен волейболистерниң аразындан комплекстиг геологого-шинчилел экспедициязының командазы оңза шылгаран. Олар кыига-даа үттүрбайн, бүзүрелдиг тиилелиптe четкен. Бай-Тайганың «Хем-чик» аттыг командазының ойнакчылары техника талазыбиле багай эвес белеткелдиин, тиилелгеже улуг чүткүлдүүн, моон сонгаар перспективтиг коллектив дээрзин бадыткаан. Оон капитаны Чодураа Окпаи-оол команданың, чедишкинниг ойналынга бодуңун улуг үлүүн киирип, ойнакчыларны сыгыы эвилелдеп, чогуур үезинде чапсарларны ап, өөрүнге оюнну канчаар уламчылаар талазы-биле сүмелерни берип, боду эки халдап, камгаланып ойнап турган. Бо команда чүгле геологтарга үттүргаш. Үшкү шаңналды Кызылдың башкы институдуунуң чаа составтыг аныяк командазы чаалап алган. Оларның ойнаазы база-ла багай эвес.

Маргылдаага эң-не шыырак халдакчы ойнакчы дээп аткаа Юрий Шустров биле Зинаида Прокопьева четкен болгаш ол дээш түскай хүндүлел бижикбиле шаңнаткан.

Волейболга бо эртken маргылдааны кызылчылар улуг сонуургал-биле магадап, хүнүүн-не залга көрүкчүлер сыныппас турган.

Ниитизи-биле маргылдаа организастыг бедик деңнелге эртken.

З. ОНДАР,
маргылдааның судьязы.

Тайга станциязы кызылчыларның дыштанып хүннерде хаактыг, чадаг дыштанып, селгүүстээр таарымчалыг черни эпарган. Мында хаак баазазы, дыштанып өрээлдер болгаш иззи чемниг буфет ажылдап турар. Эртken дыштанып хүнде болган массалыг чүүлүлээшкинины бо чурукта көргүскен.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

Телевидение

ДЕКАБРЬ 11-ДЕ

КЫЗЫЛДАН

17.30 — Уругларга фильм 19.00—Телемедээлер. 19.15 — **«Кино аян-чоруктарының альманагы».** Киножурнал. 19.35—**«Чарыш оду чалбыыштазын».** Дамчыдылга. 20.05—**«Акылышкы хоорайлар».** Документалдыг фильм. 20.25—**«Школа, өг-бүле, хөй-нинти».** Дамчыдылга. 20.55 — **«Билиглерни массаже».** Дамчыдылга. 21.10 —Телемедээлер. 21.20 — Чарлаллар, реклама. 21.25 —**«Гамлет».** Уран-чечен фильм. 2-гн серия. 22.40—23.00 — Концерт.

Редакторнуң орлакчызы М. Н. СМИРНОВА.

кинотеатрларда

ДЕКАБРЬ 11-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Орттенген арыг»** 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.00, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Каникул кужуун чажыды»** 9.10, 10.50, **«Ангел арны»** 15.00, 16.50, **«Сонгуне»** 12.40, 18.40, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Бичии эштикчи»** 15.00, **«Иениң ынакшылы»** (2 сериязы катай) 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Хей шуутаазын»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: **«Капитан Джек»** 16.30, **«Шиитпирер барымдаазы чок»** 18.00, **«Арзылап хөөрү»** 20.00 шактарда.

Даштыкыдан солун медээлер

УЗУН НАЗЫЛЫГЛАР

БЕЛГРАД. Дуго-Поле суурда ол черниң эң кырган чурттакчыларының бирээзи —Ирбиша Хрвачич деп 110 харлыг тараачын кадай чурттап турар. Назылап кырыа-даа, ол чүгле бажың ажылын кылып турар эвес, харын ховуга бээн барып ажылдап турар. Ол бодуңуп узун назыныңыц ёштинде чаңгыс-даа катап аарып, эмчиге барып көрбээн. Бодуңуң узун назыныңың болгаш ээн кадыкшылыңың дугайында ол чүгле мынча дээр: «Сүттен кылган продуктуларны аажок чиксээр чораан мен». Ирбиша кырган-авайның уругларының 11, уругларының ажы-төлү 16, а оларның урутдарының 30.

СТОКГОЛЬМ. Скандинавияның эң кырган чурттакчызы швед Анна Матильда Юханссон бодуңуң 108 харлаанын демдеглеп эртиргеп. Амгы үеде оон кадыы эки, бажыңчыга янзы-бүрү ажылды кылып база 1910 чылда-ла садып алган ол бажыңының даштында шелге аажок күзелдиг ажылдап турар.

«ЭЭРИП ТУРАР БАРААН»

СИНГАПУР. Сингапурга даштыкыдан ыттар эккээрин хоойлу ёзугаар хоруудаан, ынчалза-даа ол күрүне-хоорайга бөлүк кайгалдар туттурган, олар кожазы Малайзиядан анда 2 чыл дургузунда оор ёзу-биле эниктер эккеп турган, ээрээш эвес ортек-үнеге чедирип алган. «Ээрип турар бараанны» баштай үдудуп алгаш, оон соонда кырында тускай контейнерлер дерип кылган машиналар-биле болгаш моторлуг хемелер-биле садып алыкчыларга чедирип турганнар.

УДУП ЧЫДАР ВУЛКАННАР

ДЖАКАРТА. Индонезий архипелагтың девискээринде амгы үеде 128 вулкан бар. Индонезияның эртем пиитилелиниң медээлерин ёзугаар алырга, оларның 70-хирези кезек-кезек болгаш-ла частып кыптыгып турар. Сөөлгү бүдүн чартык чүс чылдың дургузунда оларның частыышкынының айылынга 150 муң кижи таварышкаш, амы-тынындан корараан.

АРХЕОЛОГТАР ТЫПКАН

РАНГУН. Хаяларында кижилер болгаш дириг амытаннар дүрзү хевирлери бар үш куйву Бирманың соңгу чүгүнде Мехка хемниң шыналазында тыпкан. Оларның эң улуунуң узуну 13 километр. Ол куйларның хаяларында чураан дүрзү хевирлер даш век үезинге хамаарыжыр боор деп бодап турар. Ол куйлар Бирманың девискээринге кижилер амыралының эрте-бурунгу үезиниң дугайында чаа чүүлдерни билип алырынга ажыктыг.

ЧЫЛДАГЛААНЫ — ОДААР

ЧҮҮЛ КРИЗИЗИ

БОНН. Барыын Германияның Дитегейм хоорайында (Баден-Вюртемберг черп) чүүк автомобилиниң ээзи бодуңуң автомашиназынга хереглээринбиле делегейниң ийнги дайынының үезинде кылган, токпакмяш-биле одаар газогенератор садып алырын күзээн, ону сууқ одаар чүүл четпейн барган таварылгада ажыглаар деп турар. Бо дугайын ол солунга чарлаан. Удаваанда оон күзели бүткен. Автомобильдиң ээзин 1944 чылда кылып үндүрген, ыяш-биле одаар газогенераторну садып алгаш, кончуг амыраан.

ЧАДАГ-ТЕРГЕ АЗЫ АМЫ-ТЫН..

МИЛАН. Итальян Антонио Дзонка «энергетика кризизинде» кэгаралдарының бирээзинге таваржы бээрин көңгүс эскербээн. Херектиң ужуру болза «одаар чүүл ажының» чидиглеңгени-биле холбаштыр Италияда чадаг-терге оорлаар чоруктуң кедерээни болур. Автомашиналыг ийи аныяк эр Миланның кудумчуларының бирээзинге чадаг-тергелиг 43 харлыг кижини соондан четкеш, демир хоорза-биле оон амы-тынынга кыжаммышаан, чадаг-тергезин «чачыладырын» негээн.

(СЭТА).

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000 Кызыл. Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганза кылдызының 23-54, харысаалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыралы кылдызының 37-13, культура кылдызының 23-54, көдээ ажылагый кылдызының 21-47, үлетпүр кылдызының 22-64, чагаа кылдызының 41-27, информация база совет тургузуг кылдызының 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганза 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Пар. ама 2. Тираж 15 953 Чагыг № 288.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының газазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—01537

Бүгү чурттарның пролитарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министлер Чөвүлелиниң органы

№290 (9360) | Среда, 1973 чыл, декабрь 12 | 1925 чылда үндезилеттинген. | Өртээ 2 көп

ЭШ Е. Г. АМОСОВАГА СОЦИАЛИСТИГ КҮШ-АЖЫЛДЫҢ МААДЫРЫ АТ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Беш чыл планының онаалдаларын хуусаа бетинде күүсеткеня, адырга күш-ажылдың эң-не бедик бүдүрүкчүлүүн шедип алганы болгаш бедик шынарлыг продукция бүдүрүп үндүрүп келгени дээш Иваново областың Фурмановтун № 2 пас-таавы фабриказының аргычызы эш Елена Георгиевна Амосовага Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты Ленин орденi-биле база «Кадыыр болгаш Маска» алдын медаль-биле катай тыпсыр.

ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы
Н. ПОДГОРНЫЙ.

ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Секретары
М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль. 1973 чылдың декабрь 8.

ПАРТИЙЖИ АЖЫЛДЫ ПЛАННААРЫ

Реслубликаның партия органнары планнарын чогаадырда СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр, коллектив бүрүзүнүң тодаргай байдалын, онзагай чүүлдерин барымдаалап, чогаадыкчы ёзу-биле амылдап кылып турар апарган. Хүн бүрүдеги партийжи амыл-аймок хөй талаларлыг. Ынчангаш оларның шуптузун-на планга киирип шыдаваза билдингир. «Бүгү ноя чүүлдү салбас болгаш дараазында үе-чадажө шиячимрин ыяк белетиээр төлээде, онзагай үе бүрүзүнде бүгү мүштер-биле сегирип аяза чогуур умурлуг ындыг онза чүүлдерни тып билир» херек дээрзин В. И. Ленин демдеглевишаан, партийжи амылды перспективтиг ёзу-биле планнаарының улуг умур-дузазын айтып чораан. Ынчангаш маңаа ол ленинчи айтыышкынны удуртулга болдургаш, хөй-хөй айтырыгларның эң нол-колун база чугулазын кииргеш, оларны шиитпиреэринче күженишикинни мөөңнээри партийжи амылды планнаарынга бир чугула негелде болуп турар.

Сөөлгү үеде, ылаңгыя СЭКП-ниң XXIV съездизиниң сөөлүнде улуг-улуг бүдүрүлгелерде, амыл-агыйларда партком-вар болгаш эге организациялар үр хуусаада чорудар, перспективтиг планны чогаадып кылып турар апарган. Олар ноялуунда-ла бүдүрүлге чорудулгазын, партийжи-организастыг болгаш идеологтуг ажылды, коллективтиң социал хөгжүлдезиниң айтырыгларын хаара туткан элээн каш кезектерден тургустунган болгулаар.

Бо талазы-биле «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелинде база «Тыва даг-дүгү» комбинатта партком-нарның перспективтиг план-биле ажылдап турарын чижекке киирип болур. Чижээ, комбинаттың партиому чартык чылдың перспективтиг планын кылгаш, оон квартална чорудар ажылчын планны база тургузуп ап турар. Аңаа бүдүрүлгениң база социал хөгжүлдениң болгаш коллектив кежигүннериниң өөредилгезининг, кижизидилгезининг айтырыгларын, партийжи иштики ажылдың, социалистиг чарыштың база хөй-иимти организацияларынга удуртулганың дугайын калбаа-биле киирегш, оон күүселдезин организастаарынга партком кежигүннерин, активти болгаш коммунистерни идепкейлиг киириштирип турар.

Ынчаарга «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелинде партком чыл дургузунда чорудар ажылдың перспективтиг планын партком кежигүннериниң, аппараттың ажылданчыларының калбак киржилгези-биле кылыр болгаш оларда кирген чүүлдерни комбинатта партком-уң, Ак-Довурак хоорай Совединиң күүскомунуң, ВЛКСМ хоорком-унуң чорудар хемчеглери-биле дакпырлаштырбазын орландырып турар. Планда кандыг хемчеглерни кажан, кымнар күүседирин тодаргай айытпаш, ону бадылаан соонда, типографияга парлатпаш, партия эге организацияларының секретарьларынга болгаш коллективтерниң удуртукчуларынга тарадып бээр. Оя чорук оон күүселдезин хынаарынга таарыычалыг арганы бериип турар.

«Көк-Тей» совхозта, Кызылдың зът комбинадында, сайгарылга баазазында база республиканың көдээ ажыл-агый министерствозунда болгаш өске-даа коллективтерде партия организацияларының ажылдың перспективтиг планын утка-шынарлыг, өөредиглиг кылдыр тургузуп турар. Ынчангаш оларның дайынчы арга-шинээзинин күштелгенин, организакчы болгаш политмассалыг ажылының деңнелиниң бедзенин бөлүп эртимээн өтчёт-соңгулдалыг хуралдарга демдеглээнни таварылга эвес.

Оон-биле чертөлештир чамдык партия организацияларында ажыл планын чогаадып кылырда коллективте болгаш организацияда байдалды хандыр анализтеп көрбес, аңаа-ла ёзу барымдаалап кылып турар таварылгалар база бар. Ону ноялуунда-ла секретарь боду тургузар ийикпе «Мындыг айтырыгны чоокта чугаалашпаан-дыр бис, ону парткомга, бюрога азы коммунистерниң хуралынга чугаалажып көөр-дүр» дээш дүвү-далаш-биле бижий дыртып алыр. Чижээ, Кызылда «Транссельхозтехниканың» транспорт бүдүрүлгезинде, көдээ ажыл-агый продуктуларын садып алырының болгаш шынарының талазы-биле күүнге инспекциязында, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың чурттадга тудуг эргелелинде парторганизацияларның планнарын ёзу барымдаалап тургускандыган хуралдарга душ болган айтырыгларны чугаалажыр таварылгалар турган.

План дээрге аңаа-ла ёзу барымдаалаан чүве эвес, коммунистерниң чорудар ажылының программазы чүве төлээде, ону баш удур бодап тургаш, коммунистерни, активти калбаа-биле киириштирип тургаш, коллективтиг чогаадып кылыр умурлуг. Ынчаарга эм партия организацияларының перспективтиг план-биле ажылдап турар дээрзин үстүнде чугаалаан болгай бис. Ынчалзамок перспективтиг хамаан чок, квартал планын тургуспайн ажылдап турар организациялар безин бар. Бо чылдың IV квартализда «Сметопром» трестиң парторганизациязының ажылының тодаргай планы чок болганы маңаа чижек боор тур.

СЭКП Уставының негелделерин, партияның съездилериниң шиитпирлерин, ТК-ның Пленумнарының, доктаалдарын болгаш үстүнү органнарның айтышкыннарын, сүмелерин парторганизациялар баттарының ажылының үндезинин болдуруп турар. Ажылды планнаарда ол бүгүнү база коллектив бүрүзүнде онзагай байдалды барымдаалап көөр умурлуг. Оон-биле ийи перспективтиг-даа, квартал-даа планын чогаадырда отчёт-соңгулдалыг хуралдарга коммунистерниң шугумчүлелдерин болгаш саналдарын өөренип көргеш, оларны аңаа киирген турары эргежок чугула.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Пленумунуң дугайында ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

1973 чылдың декабрь 10-да СЭКП Төп Комитединиң ээлчеглиг Пленуму ажыттынган.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Күрпланының даргазы эш Н. К. Байбаковтун «1974 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының дугайында» болгаш ССРЭ-ниң Саң министри эш В. Ф. Гарбузовтун «1974 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң дугайында» илеткелдерин Пленум дыңнаан.

Пленумга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев делгеренгей чүве чугаалаан.

Чугаалашкан айтырыг талазы-биле Пленумга санал бериишкиннери эгелээн. Санал бериишкинниге киришкен эштер болза: Украинаның Компартиязының ТК-ның бирги секретары В. В. Щербицкий, СЭКП-ниң Ставрополь крайкомунуң бирги секретары М. С. Горбачев, Молдавияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары И. И. Бодюл, Москваның автомобиль бүдүрер каттыжыышкынының чингине директору П. Д. Бородин, Латвияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары А. Э. Восс, СЭКП-ниң Алтай крайкомунуң бирги секретары А. В. Георгиев, прибор тудуушкунунуң, автоматчыдылганың болгаш башкарылга системаларының дериг-херекселдериниң министри К. Н. Руднев, СЭКП-ниң Хабаровск крайкомунуң бирги секретары А. К. Черный.

СЭКП Төп Комитединиң Пленуму 1973 чылдың декабрь 11-де ажылын үргүлчүлээн.

Чугаалашкан айтырыгларның талазы-биле санал берген эштер болза: Казах ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы — Б. Ашимов, СЭКП Ленинград обкомунуң бирги секретары Г. В. Романов, электротехника үлетпүрүнүң министри А. К. Антонов, СЭКП Ростов обкомунуң бирги секретары И. А. Бондаренко, Узбек ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. Д. Худайбердыев, Березниковонуң К. Е. Ворошилов аттыг азот-кислота заводунуң катализатор четкилериниң мастери Е. А. Сальникова, Белоруссияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары П. М. Машеров, СЭКП Тюмень обкомунуң бирги секретары Б. Е. Шербина, СЭКП Саратов обкомунуң бирги секретары А. И. Шибаев, Грузияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Э. А. Шеварднадзе, Киев областың Мироновск районунуң Ленин орденниг Жданов аттыг колхозунуң даргазы А. Г. Бузницкий, Азербайджанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Г. А. Алиев, ССРЭ-ниң кара металлургия министри И. П. Казанец, СЭКП Воронеж обкомунуң бирги секретары В. И. Воротников.

СЭКП ТК-ның Пленуму бир үн-биле чогуур доктаалды хүлээп алган.

СЭКП ТК-ның Пленуму оон-биле ажылын дооскан.

1974 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының болгаш ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң төлевилелдериниң дугайында

СЭКП ТК-ның Пленумунуң доктаалы

1974 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының болгаш 1974 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң төлевилелдерин колдуунда үүлдүг деп көргеш, оларны ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң сессиязынга чугаалажып көөрүбиле киирер.

Партияның XXIV съездизиниң иштики болгаш даштыкы политикага хамаарыштыр үндүрген шиитпирлерин боттандырар талазы-биле СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң ажыл-чорудулгазын база СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң ук Пленумга чугаазында тайылбырлаан бодал туруштарны болгаш үндүрген түңнелдерни бүрүнү-биле үүлдүг деп көөр.

1974 чылдың планын долдур болгаш ажыр күүседири беш чыл планын иитизи-биле чедиишкинниг күүседиринге барымдаалаттынар кол ужур-дузалыг болур, чурттуң экономика күчүзүн улам өстүреринге, улустуң материалдыг чаагай байдалын болгаш культура деңнелин бедидеринге таарымчалыг байдалдарны тургузуп бээри болур деп санаар.

Эш Л. И. Брежневтиң чугаазын удуртулга болдургаш, 1974 чылдың улус ажыл-агый планын күүседиринче коммунистерни, комсомолчуларны база бүгү ажылчы чоннарны мобилизастаар ажылды калбартырын эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТК-ларынга, партия крайкомнары болгаш обкомнарынга, бүгү партия организацияларынга сүмелээр.

ЗВЕНО УДУРТУКЧУЗУ

Каа-Хем районда «Бурунгаар» совхозтуң звено удуртукчузу Анастасия Федоровна Астраханцеваны партком секретары эш Кумажик улуг чоргаарал-биле адап чугаалап олурду. Күш-ажылдың Кызыл Тугу орденниң база Ленинчи юбилей медальдың эдилекчизи, район Соведининиң депутады, чедиг ургучу өстүрүп бижиктикен ол ие чоннуң хүндүткелин төлептин-биле чедип алган.

Анастасия Федоровна звено удуртукчузу болуп эгелээнинин дугайын мынчаар чугаалап олурар:

— Бистин совхоз ынчаарда колхоз турган чүве. Агроном Валентин Васильевич Хангаевти кажан-даа утпас мен. Ол агроном мени ногаа өстүрериниң мергежилиниге өөреткен кижи. Эң баштай ажылдап эгелээн чылымда ук ажылды кылырындан ойталаар сагыштыг-даа турган мен. Ынчалзажок эш Хангаев: «Бижи агроном боол төрүттүнүп келбес-ле болгай. Ажылданар. Анастасия Федоровна!» дээш, салдыкпас турган. Звено удуртукчузу боол ажылдаанымның үш дугаар чылында Валентин Васильевич мынча дээн:

— Силер ам агроном болганынар ол. Ногаа өстүреринин нарын аргаларын чүмү-биле шингээдип алган силер.

Звено удуртукчузунга он чыл улай ажылдаан эш Астраханцеваның звенозу сес гектар капустаны, ийи га огурецти болгаш ийи га помидорну чылдың-на олуртуп турар. Оон ынай 30 га шөлдүг картофельни база аңаа даскан.

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында эш Астраханцеваның удуртукан звенозу онза эки ажылдаан. Звено 180 центнер ногаану өстүрер планныг турган. Ол план ырак ажыр күүсеттинген. Тодаргайлаарга, звено 406 центнер ногаану өстүргеи.

— Тыва херээженнерни ногаа өстүрер салым чок улус деп мурнунда ынчаар санаар чораан болгай. Ол дээрге хоочун билиишкин-дир. Бистин звенода шупту 16 кижи ажылдап турар. Оларның иштинде чүгле дөрт оруг националдыг ногаажылар бар. Оон артканнары шупту тыва херээженнер. Бистин звеновуп чүгле ногаа өстүрүп турар эвес, өске-даа ажылдарны кылып турар — деп, эш Астраханцева эткөрүнүп дугайын улуг чоргаарал-биле чугаалап олурар.

Эш Астраханцеваның удуртуп турары звено хой кыргыздазынга, малчыннарның бажыңнарын септээринге болгаш чугайлаарынга, дүжүт ажаалдазының үезинде шаннарга тараа арыглаарынга идепкейлиг киржип турган.

С. ТАМБА.

ЧУРУКТА: А. Ф. Астраханцева.

Фото С. ФЕОКТИСТОВТУУ.

„БИЛИГ“ НИИТИЛЕЛИНДЕ

Дүүн Кызылдың Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга «Билиг» ниитилелдиң республика организациязының IV пленуму болуп эрткен. Ук пленумга көдээ ажыл-агый билиглерин пропагандалап турарының байдалының болгаш ону экижидериниң хемчеглериниң дугайында айтырыгны чугаалашкан. Ол талазы-биле клеткелдп республиканың көдээ ажыл-агый министриниң бирги оралакчызы, көдээ ажыл-агый билиглерин пропагандалаар талазы-биле эртем-методиктиг төвүлелдиң даргазы А. К. Бакулин кыскан.

Чугаалашкан айтырыг талазы-биле Каа-Хем районда «Билиг» ниитилелдиң организациязының баштаар черинiң даргазы С. Д. Одонов, Улуг-Хемде «Билиг» ниитилелдиң организациязының баштаар черинiң даргазы Б. С. Маады, «Көк-Тей» совхозта «Билиг» ниитилелдиң эге организациязының даргазы А. И. Ломаев болгаш өскелер-даа санал бергеннер.

* * *

Пленум соонда Тыва АССР-ниң «Билиг» ниитилел организациязының тургустунганындан бээр 25 чыл ою-биле холбаштыр байырлыг хурал база болган.

Аңаа Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы Б. Ш. Долчаңмаа республиканың «Билиг» ниитилелиниң юбилейи-биле холбаштыр чыылганнарга байыр чедирип, чүве чугаалаан.

Хой чылдарда идепкейлиг ажылдап келген хоочун лекторларга Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Чарлыын ёзугаар республиканың Дээди Соведининиң Президиумунуң Хүндүлел бижиктерин, Бүгү-эвилелдиң болгаш Бүгү-россияның «Билиг» ниитилелдериниң баштаар черлериниң Хүндүлел бижиктерин болгаш өртектиг шаңналдарны база тывыскылаан.

РСФСР-НИҢ «БИЛИГ» НИИТИЛЕЛИНИҢ ТЫВА ОРГАНИЗАЦИЯЗЫН ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Политиктиг болгаш эртем билиглерин пропагандалаарынга улуг ачы-хавыяазы, республиканың ажылчы чоннарын коммунистиг ёзугга киижиидер талазы-биле идепкейлиг ажылы дээш база РСФСР-ниң «Билиг» ниитилелиниң Тыва организациязының тургусканындан бээр 25 чыл ою-биле холбаштыр ол организацияны Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Хүндүлел-биле бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай.
1973 чылдың декабрь 10

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-БИЛЕ В. А. КОПЕЕЛДУ, К. О. ШАКТАРЖИКТИ БОЛГАШ С. И. ШУКЛИННИ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Идепкейлиг организакчы болгаш пропагандачы ажылчорудулгазы дээш база Бүгүэвилелдиң «Билиг» ниитилелиниң Тыва салбырының тургустунган хүнүнден бээр 25 чыл болган ою-биле холбаштыр Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле Кызылдың күрүченiң башкы институдунуң марксизм-ленинизм кафедразының эргелекчизи, республиканың «Билиг» ниитилелиниң баштаар черинiң даргазы Василий Амырдаевич КОПЕЕЛДУ, ТДЛТЭШИ-ниң экономика секторунуң эргелекчизи, «Билиг» ниитилелдиң лектору Калгажих Ондарович ШАКТАРЖИКТИ, «Билиг» ниитилелдиң республика организациязының баштаар черинiң харыысалгалыг секретары Серафим Иванович ШУКЛИННИ шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай.
1973 чылдың декабрь 10

Ч. Ч. ДОНГАКТЫ БОЛГАШ О. Х. ТАВААНЫ ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Республика солуунарынга, телевидениеге болгаш радио дамчыдылга ажылынга үе чылдарда идепкейлиг киржип келгени дээш, «Кызыл тудуг» эргелелдиң дашчызы Чүльдүмоол Чолбай-оолович ДОНГАКТЫ, «Улуг-Хая» совхозтуң комендантызы, Тыва радио дамчыдылгазының көдээ бижиктизи Ондар Хүрен-оолович ТАВААНЫ Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай.
1973 чылдың декабрь 10

Ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер слёду

Дүүн Кызылдың Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга республиканың ажылчын болгаш көдээ корреспондентилериниң слёду болган.

Слёттү СЭКП обкомунуң секретары Д. К. Ооржак ажыткан. «Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга ажылчын база көдээ корреспондентилериниң ролюн үлам бедидер талазы-биле сорулгалар дугайында» илеткелди СЭКП обкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдызының эргелекчизи Н. Д. Шимрипей кылган.

Ук айтырыгның талазы-биле санал-онал солчуушкунунга «Шын» солуунуң редакторунуң оралакчызы М. Смирнова, Кызылда политехникумунуң башкызы Ю. Владимиров, Бай-Тайга районда «Мурнакты» колхозтуң комсомол комитединиң секретары С. Самбый-оол, Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны О. Тавва, «Тыва көдээ тудуг» трестиң инженери Р. Зыкова, «Тувинская правда» солуунуң редакторунуң оралакчызы В. Филиппов болгаш өскелер-даа киришкеп.

Слёттүң киржикчилери республиканың бүгү ажылчын болгаш көдээ корреспондентилерининг хыйгырыгны хүлээп алган.

Хүлээлгелер күүселдезин хынап тур бис

ЧАРЫШТЫГ РАЙОННАРДА

ЧАА-ЧАА ЧЕДИИШКИННЕР ДЭЭШ

Барыын-Хемчик районнуң ажыл-ишчилеря кожазы—Бай-Тайганың ажылчы чонна-ры-биле социалистиг чарыштыг ажылдап турарлар. Бир-тээ социалистиг чарыштыг ийи районнуң аразында организастап, күш-ажылчы түннелдерни квартал санында үндүрүп, удур-дедир аалдажып баар деп дугуржуп алган чүве болганда малдан алыр продукцияны хөйнү бүдүрелиннң орукта-рын дилеп, мал чемин артыкшылдыг белет-кеп алырынче киүээнгейни үгландырып, малчыннарның болгаш тараажыларның ма-териалдыг сонуургалын деткиринче кол ки-чээнгейни салган бис. Ол чорук эки түннел-дерни көргүскен. Толаргайларга, эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге, сүттүг 31 гоннаны хөйнү саттывыс. Эрткен чылы 904 тонна сүттүг саткан болза, а бо чылын 935 тоннаны саткан. А эътгик он ай планын район ажыр күүсеткен. Күрүнеге 1883 тонна эът киргеи. Эрткен чылың бо үези-биле деңнээрге 56 тонна хөй болган. Дүк талазы-биле чыл планый район күүсетпейн барган. Шинтпирлиг үшкү чылда күрүнеге 180 тонна дүк садар тургаш, ону 177 гоннаны саткан. Бо чылын район күрүнеге 600 тонна тараа садар хүлээлгелиг турган. Ону 734 тоннага күүсеткен.

Бо сан-түнер анаа-ла чедип келбээн. Мында ыланғыя районнуң мурнакчы ажыл-агыйлары—«Хемчик» болгаш «Шекпээр» совхозтарның ажыл-ишчилерини киирген үлүг-хуузу эвээш эвес. Бо совхозтар мал-дан алыр продуктуларны көвүдеткен, оон баш санын дыка остүрген. Эрткен чылдың бо үезинде районга бир инектен саап алган сүт 1196 кг турган болза, а бо чылдың он айларында ол көргүзүг 1407 кг четкен.

Мал бажының өзүлдези «Хемчик» совхозта эки. Эрткен чылдың он айларында турганы-биле деңнээрге, ажыл-агый мыйыс-тыг бода малды 8,6, хойну 9,2 хуу өстүр-ген. А бир инектен саап алыр сүт эрткен чылдаазындан 400 кг хөй болган.

Бо чылын «Шекпээр» совхозтуң ажыл-ишчилери өөрүчүг чедиишкиннерни чедип алган. Совхоз күрүнеге эът садарының чыл планын 84,2 хуу күүседи берген. Ол эрткен чылгы көргүзүглеп 12 хуу хөй. Сүт садарының планы эрткен чылдың ол-ла үезинде турганындан 14,9 хуу хөй. А ажыл-агый инек бүрүзүнден он айлар дургузунда саап алыр сүттүг 243 кг көвүдеткен. Ол чорук мал бажын остүрүп, кыштаглаашкынны чедиишкинниг эрттирип, малдан алыр про-дукцияны бүдүрелиннң көвүдеткенинниң түннелинде чедип алдынган. Совхоз мыйыстыг бода малды 16.5, хойну — 4,5 хуула немей остүрген.

«Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая сүт-бараан фермазының коллективи «Тээли» совхозтуң Ээр-Хавак сүт-бараан фермазы-ның ажыл-ишчилеря-биле социалистиг ча-рыштыг ажылдап, бо чылын ийи-ийи катап удур-дедир аалдажып, арга-дуржулгазын солчуп, чедер-четпестерин илеретчип, солун чүгааны кылган. Ол ужуражылга кайы-даа ферманың ишчилеринге ажыктыг чүүлдерни берген.

Районнуң ажыл-агыйларының, сүт-бараан фермаларының, хойжу бригадаларының коллективтериниң аразында социалистиг ча-рыш улам калбарып, оон түннелин ай, квартал санында үндүрүп турар. Чарыш кадарчылар, саанчылар аразында доктаа-мал апарган. Ону оларның чарган керээзин түннеп, тнилекчилерни илередип турар. Үш-күү кварталдың түннели-биле сүт-бараан фермаларының аразынга бирги черни «Шек-пээр» совхозтуң Сүт-Кажаа фермазының коллективи эрлээш, партия райкомунуң бол-гаш райкүүскомнуң шилчнир Кызыл тугун чаалап алган.

Районда саанчылар, хойжулар аразында чарыштың түс-түс тнилекчилери хөй. Олар-га Бижиктиг-Хая сүт-бараан фермазының саанчылары Лида Оюн, Александра Хертек, Сүт-Кажаадан Монгуш Минис, Зоя Оюр-жак, хойжулар Соян Биче-оол, Комушку Чамзырын («Барлык» совхоз), Монгуш Шыдыраа («Шекпээр» совхоз) болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Социалистиг чарыштың дээштинин, ажык-тыын чедип алыр соруглга-биле «Эң эки саанчы», «Эң эки хойжу», «Эң эки кадарчы», «Бүдүрүлгенің мурнакчызы» деп дип-ломнарны чыл төнчүзүнде тыпсырын көр-ген. Ону бир дугаар кылып турарывыс ол. Ындыг ажыл кижи бүрүзүнүң харыысалга-зын бедидип, эки түннелдер чедип аарынга дузалап, чаа-чаа чедиишкиннер дээш оларның сонуургалын бедидери чугаажок.

Ийи районнуң чарыжы биске чүүү бергенил, кандыг чаа чүүл биляп алган бис, кожавыс районга эки чүнү берген бис? Ма-наа ажыы-биле мынчар херек. Социалистиг чарыштың ажыл-агыйлар аразынга чедир та-йылбырлавайн, оон утказын, шынарын эки-житпээнивистев чүүлге ужуражылгалар кыл-ган дээрден-оске, арга-дуржулга солчулга-зы ханы эвес экономиктиг саналашкыннар чок болган. Ынчангаш ол частырыгларны эдип ап, кыштан киитяның малын менди ажырып, техника септелгезин бедик деңнелге чорударны—келир чылда амыдыралга боттандырар соруглгавыс ол.

С. АМЫРБИТ,
Ажылчы чоннар депутаттарының Барыын-Хемчик район Советиниң күүсекчи комитединиң даргазы.

АРГАЛАРНЫ ДИЛЕП ТЫВАР

Шинтпирлиг үшкү чылдың эгезинде Бай-Тайга биле Барыын-Хемчик районнар-ның ажыл-ишчилери социалистиг чарыш-тың керээзин чарып, доң түннелин квар-тал санында үндүреп бооп дугурушкан-нар. Эрткен он айларда районнарның төлээлери удур-дедир ийи-ийи катап аалдажып, бистиң аалчыларывыс «Тээли» совхозтуң Ээр-Хавак сүт-бараан фермазынга кээп чораан. Ол ферманың саанчылары «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая сүт-бараан фермазынга баргаш келгеннер. Ча-рыш талазы-биле районнарның чамдык удуртур ажылдакчылары база ужурашкан, ажыл-ишчи арга-дуржулгазын солушкан. Социалистиг чарыштың ажык-дузазын бистиң чамдык чедиишкиннеринэнс хереч-илеп турар.

Эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге күрүнеге эът садары 2,7, сүттүү—1,8 хуу өскен. Эът садарының чыл планы 87,4, сүттүү—87,8 хуу күүсеттинип турар. Тараяны бүдүрерин болгаш ону күрүнеге дужаарын район ажыр күүсеткен. Ынчалза-даа күрүнеге дүк садарының чыл планы күүсеттинмээн. Ону эдүле 79,7 хуу бот-тандырган. Мал продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле дээре көргүзүгүү «Тээ-ли» совхоз чедип алган. Ол ажыл-агый эът садарының чыл планын 102, тараяның —186 хуу күүсеткен. Совхозта эът бүдүрүлгезин эрткен чылга деңнээрге 11,7, сүттүү —6,5 хуу өскен.

Хой, өшкү ажылы районнуң экономиказын хөгжүдеринге кол черни эдип, ол мал ажылының ниити продукциязының 75,4 хуузу болуп турар. Оон түннелинде эрткен чылын 832966 рубльдиң арыг орулгазын хой ажылындан алганын көөрге, олче улуг кичээнгейни үгландырарын амыдырал негеп турар.

Мал ажылының улам ыңайгы хөгжүлдези быжыг чем-суурну тургузуп алырындан хамааржыр. 1972 чыл-биле деңнээрге, бо-дүүн мал чеминиң белеткели 1,4 катап өскен, азы эрткен чылын 3584 тонна сиген белеткээн болза, бо чылын 5146 тоннаны кылган. «Тээли» совхоз, «Кара-Хөл» кол-хоз сиген белеткээр планнарын күүсетки-леп алган. Бо чылын савар болүп, сараат-тап алырын район 358 тоннага көвүдеткен, мал чеминге хереглээр 1242 тонна тараа урдунган.

Ийи районнуң-даа, бистиң ажыл-агыйлары-выстың-даа, фермаларның болгаш хойжу бригадаларның-даа аразынга социа-листиг чарыш будун коллективтериниң бот харыысалгазын бедидип, планның даалга-ларын ай, квартал санында чедиишкиннинг боттандырарынга дузалап, арга-дуржулга солчулгазын доктаамал чорударынга идигни берип турар. Оон түннелинде мал-дан алыр продуктулар —эът, сүт, дүк көвүдээн. Саанчы-даа, хойжу-даа ижи ажылга хамаарылгазын эде көрүп, социа-листиг хүлээлгезин күүседир, мурнакчы-ларның деңнелинге чедер дээш кычымак ажылдап, хой-ниитиниң ажылынга бот идепкейн бедип, кино, концерттен-даа, бот-тывынгыр уран чүүлден-даа чыда калбас апарган.

Районда ниитизи-биле 60 ажыг малчын өг-бүлө төрүүр 100 малдан-на 90-дан 114 чедир чаш толду камгалап алган. Оон ишти-нде Салчак Оскур («Мурнакчы» колхоз) 100 хойдан 114 хураганны мендэ дорукту-рүп, бир хойдан 2,7 кг дүктүү кыргыл алгаш, районнуң хойжуларының ортузунга калбарган социалистиг чарышка тнилекчи болган. Ол-ла колхозтуң хойжузу эш Седен Дамбаа 100 хойдан 106 хураганны камгалап алган. Малдың наш төлүү чыл бүрү менди камгалап ап турар хой-жуларга «Тээли» совхозта Хертек Адыг-оолду, Салчак Сандүүнү, Хертек Суге-Маадырны, «Кара-Хөл» колхозта Иргит Балчыны, Хертек Баадаңны, Хертек Серенотту болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур.

Хойдан эң хөй дүк деэш калбарган ча-рышка киришкеш, районнуң 15 хойжузу 2—2,9 кг дүктү бир хойдан кыргып ап, бедик түннелдерни көргүскен. Хойжулар Хертек Серенот бир хойга онааштыр 2,9 кг, Доңгак Адыг-оол («Мур-накчы» колхоз), «Тээли» сов-хозтан Григорий Чудурукпай, Опакай Белек-оол, Очур Аваат олар 2,4—2,6 кг дүктү кыргып, районда эки көргүзүглер-лиг болганнар. Районнуң мурнакчы кижи-лери төрээн колхоз, совхозтарынга хой орулгазы киирип, социалистиг чарыштың мурнакчу одурүүн ээлеп турарынга чор-гаарланыр эргелиг бис.

Мал ажылының талазы-биле бирги квар-талда «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая болгаш «Тээли» совхозтуң Ээр-Хавак сүт-бараан фермаларының коллективтери ча-рыштың түннелин үндүрүп, арга-дуржул-газын солушканы. Бирги чартык чылда ийи районнуң социалистиг чарыжын түн-ээнии солун болгаш кайы-даа талага ажыктыг чүүлдерни берген. Ынчалза-даа социалистиг чарышты четпес организастап, олче боттуг кичээнгейни салбайн келгени-висти чаңаа миниир херек. Бот-боттарын-га эки болгаш херектиг арга-дуржулга ол-чуушкуну болур чогууру-биле чоруттун-маан деп түннел кылга ажырбас. Ону келир чылда катаптавайн, социалистиг ча-рышты дээштиг калбартарының чаа арга-ларын дилеп тывар апаар бис.

Р. ХУНАЙ-ООЛ.
Ажылчы чоннар депутаттарының Бай-Тайга район Советиниң күүсекчи комите-диниң даргазы.

Парторганизацияларда отчеттар болгаш соңгулдалар

ҮНДЕЗИН АЙТЫРЫГ

«Тыва тудуг» треза тургус-тунганындан бээр бо шинтпирлиг чылда дег бүдүрүлгези бе-дик көргүзүглүү дээш Бүгү-эвилел хемчээлинге чарышка тнилекчи болган тевармла хо-вар. Ынчалза-даа трестиң ком-мунистери боттарының ажыл-херээн отчет-сонгулдалыг хура-лынга бот-шүгүмчүлелчи ёзу-биле көрген.

Трестиң тудуг-монтаж ажылдарының планының озу-дезин ап көрээлп. Трест бо чы-лын 17 млн. 800 мун рубльдиң азы эрткен чылдынга бодаар-га 2 млн. ажыг тудуг-монтаж ажылдарын шидээдип алыр. А келир чылын ол оон-даа кө-вүдээр.

Ындыг улуг хемчээлдиг ажылдарны чорудары «Тыва тудуг» трестиң партия организациязындан бүгү-ле бар кур-лавырларны дилеп тывары, ону практика кырынга боттан-дырарының хемчеглерин ап чо-рударын пегеп келгени чугаа-жок. Ындыг хемчеглерни трес-тиң парткому болгаш партия эге организациялары албайн турар деп болбас. Тудугжу мергежилдиң техниктиг айты-рыгларынга хамаарышкан кон-курстарны, бүдүрүлге хуралдарын бо чайын парткомунун дорт киржилгези-биле эрттиргени (партком секретары В. К. Ка-зактың кылганы отчёт илетке-линде ол кирбээн-даа болза), неделя-хонук планнаашкынын болгаш графигин тургузарынче шилчээнии, тудуг объектилерин-ге ажылдың ийи эзлчээнг орга-низастаанны, тресте төп диспет-чер албанын тургусканы черге-лиг айтырыглар шак ындыг чү-гула курлавырларны дилеп тып турарының херечензи болур. № 48 тудуг эргелининге комму-нистер хөй күш үнер ажылдар-ны механизастаарынче, күш-ажылды организастаарын эки-жиндеринче онза кичээнгей са-лып келгении бистиң солунга демдеглээн болгай.

Ниитизи-биле трестиң ажы-лында бо чылын элээн көскү чедиишкиннер барын илеткелчи болгаш хураага санал берген коммунистер демдеглеп турган. Ону мындыг чижекке көргүзүп болур: эрткен чылын трест ниитизи-биле 1 млн. 50 мун рубль каржалыг болган болза, бо чылдың он айларында 250 мун рубль орулгалыг болган. Оон организациялары база бай-гай эвес ажылдаан. «Кызыл тудуг», чер ажылы кылыр ту-дуг эргелелдери будүрүлге планнарын күүседир, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бе-лидер, тудугларның шынарын экижидер талазы-биле өскелер-ден дээрс көргүзүглериг бол-ган. № 48 тудуг эргелели мур-нунда чылдарда куду көргүзүг-лүг, каржалыг тудуг органи-зациязы турган. Амгы үеде ол «Главкрасноярск» тудугунуң ше-верлекчи организацияларының ындыг тудуг эргелелдеринин мурнакчыларының одуруунда санадып турар апарган. Ол ышкаш тудуг объектилеринде Б. А. Белковтуң, М. Д. Шипо-валенконуң, Ф. С. Фокинниң, Ю. Голевтиң удурткаңы тудуг-жу бригадалары социалистиг чарыштың тергиннери болуп шылгараан.

Ынчалза-даа ажыл-херекте четпестер хөй дээрзин илеткел-чи-даа, санал берген эштер-даа тодаргай чугаалаан.

— Бистиң кол-ла четпезимис ажыглалга кирер тудугларны саададып турарывыс деп са-наар мен. Бодап-даа көрүнер: чыл төнчүзүнге чедир 20 ажыг хонук арты. Байдалывыс оо-жургаар хире эвес. Чыл төнчү-зүнге чедир 1 млн. 700 муң ру-бльдиң тудуг-монтаж ажылдар-ын шингээдип алыр ужурлуг болзувусса, эң-не бөдүүн са-наалганы кылырга безин 70—75 мун рубльдиң ажылы чедир кылдынмас хире. Хамык ужур хандырылгада. «Тудуг кезек-тер» комбинады неделя-хонук графигин ёзугаар киир-ген чагыгны неделя дооступ турда эгелээр-дир. Туувбу заводунда материалдар бээрин саададыр чоруктар база хөй—деп, «Тыва тудуг» тресгиң хол диспетчери Е. А. Зяб-рев шүгүмчүлээн.

Ол төптүг. Кызыл хоорай-ның Енисейнин оң талакы эринге сүт дамчыдылгазының тудуу, иэктерни дүрген септ-тээр будүрүлге, политехникум-нун мастерскаязы, улуг па-нельден кылган 129 аал иштн чурттаар, 12-ги квартвлда 120 аал иштн чурттаар бажын дээн чергелиг чугула тудугларның ажыглал-га дужаар хуусаазы шагда-ла эрткен. Оларның ам бо чылын ажыглалга кирери бергедээн.

— Ийи эзлчеглиг ажылдаа-рынче шилчээлге дугайынын ай-тырыгны партия организация-лары деткээн. Ынчалза-даа удаваанда ийнги эзлчег чамдык черлерде эрешгей, келир кижи-лер эвээш болуп турар апарган. Чамдык объектилерде ам ол шүүт соңсаан болдур ийин. Ажыы-биле чугаалаарга бистиң № 14 механизация эргелели мо-наа элээн бергедээн. Чүге дизе, ийи эзлчегге ажылдаар дээш, кран башкарыкчыларын көвү-деткен бис. Ам ийнги эзлчегде ажылдаар дээш чагыг ёзугаар келген эштер кылыр чүвези чок артып турар. Ынчангаш оларнин чамдыызын кызырар ужурга таварыштывыс. Ол план, ху-лээлге күүселдезинге кайы хи-ре будулгаазынныг-дыр. Ам ча-зын келгеш ону катап тургузар дей бергивиссе, ынча кижи кү-жүн кайын эккээр бис?—деп. № 14 механизация эргелелиниң кран башкарыкчызы, партия хооркомунун кежигүнү Е. А. Дагнилюк шүгүмчүлээн.

Чер ажылы кылыр тудуг эр-гелелиниң кол инженери Ю. Ф. Рязановтун «Бисте будүн ийи бригаданың, 50 дире кижиниң орта кылыпкы дег ажылы чок туруп турар» деп хомудааны база-ла трестиң тудугларының аразында холбаазының көшкаан, кижи күжүн чедир ажыг-лавайн турарын айтып турар. Партком треске хамаарышкан тудуг объектилеринде кижилер-биле ажылдаарының бүгү хевирлерин четче ажыглавайн келгенин, керээ ёзугаар ажылдап турар организацияларны үттуп турарын № 12 автобаазаның чолаачызы В. К. Кривин, «Востокэнтехмонтаж» тудуг эргелелиниң көжүп чоруур мехколонназының кол инженери В. С. Шатров болгаш өскелер-даа боттарының саналарын-га чоптүү-биле шүгүмчүлээн.

— Панельдерден бажыннар тудары тудугларның шыкарын экижидеринин, оон хуусаазын шапкынчыдарының ёзулуг мур-накчы арга-курлавырларының бирээзи деп саналар аргажок. «Кызыл тудугда» ам ийи бри-гадалыг ындыг тудуг-монтаж участогу тургустунган болгай. Бистерни ам дашчылар, бетон-щиктер дивес, шүүт-ла монтаж-никтер дээр апарганы безин ужурлуг. Ынчалза-даа ол деп-шилгелиг арганы четче ажыг-лап шыдавайн турар-дыр бис. «Тудуг кезектер» комбинадын-дан келген панельдерний ыр-гак-дыртык, ойбак-чирик болга-нындан дедир чорудар ужурга таваржып турар бис. Амгы тудуп турарывыс 17-ги панель бажыңның суг дамчыдылгазы орта кылынмастаап, саадап туруп берген—деп, ол эргелел-диң монтажнигни Ч. С. Салчак саналдаан.

Тресте партия организация-зының ажылында четпестерни бодунуң саналынга № 48 тудуг эргелелиниң начальнигни А. М. Новицкий тодаргай аналиэтээн. Социалистиг чарышты парткомнуң удуртун турарында кошкак талалар хөй. Ынчангаш тудуг объектилеринде ажыл шагы үзер чоруктарны болдурбас талазы-биле хемчеглер тудуг-монтаж ажылдарының темпизин дургелединиинң курлавыр-ларының бирээзи ол. Эрткен он айларда трестиң чүгле тудуг эргелелдеринде безин 3811 ки-жи-хүн ажыл-шагы үзүлген. Ажыл шагы үскен кижиниң саны 1112 чедип, администра-цияның чөпшээрели-биле безин үстүнген ажыл шагы 2715 ки-жи-хүн чедип турар. Ол бүгү-нүн түннелинде 201 мун рубль түннүг ажылдарны чедир кыл-баан. «Партком бодунуң инициативазы-биле отчеттуг үеннң иштинде үндезин айтырыглар көдүрбээн. Күш-ажылды орга-низастаарын экижидери, тудуг-жуларның амыдырал хамды-рылгазын бедик негелдеге тур-гузары чергелиг чугула айты-рыгларны үстүкү органнарнын сүмези-биле, үлегери-биле чо-рудуп келген» деп оратор шү-гүмчүлээн. Бригада керээзи-бле ажылдаар депшилгелиг арга чогуур нептерелдя албаан. «Кызыл тудуг» эргелелинде ам-ты үеде Москваның тудугжузу эш Злобинниң аргазы-биле ийи-ле бригада ажылдап турары эвээш дээрзин, ол ышкаш мур-накчы дүржулганы нептередири-нче партия организациязы-ның, трестиң удуртулгазының кичээнгейни утланган турар ужурлуг дээрзин коммунистер саналдап турган.

Отчет-сонгулдалыг хуралга айыттынган четпестерни чайла-дырының талазы-биле докгаал-ды хүлээп алган болгаш трес-тиң партком секретарына В. К. Казак база катап соңгуткан.

О. НАМЧЫЛАК.

ЗОНА ААЙЫ-БИЛЕ СЕМИНАР

Донецк область. «Красноармейскуголь» комбинаттың «Селидовская» шахтазы — Донбасста ең мурнакчы коллективтериниң бирээзи. Ол чоокта чаа беш чылдың үшкү, шинтпирлиг чылының даалгазын күүсе-зипкен. Планнан ажыр 85 мун тонна хө-мүр-заштыг каскан.

Ол коллектив ең чаа техниканы — ам-ты үенин хөмүр-даш казып тывар ком-байннарын калбаа-биле ажыглап турар.

ЧУРУКТА: социалистиг чарыштың тин-лекчилери бирги участоктуң ажылчынна-ры (солагай таладан оң талазынче) звено удуртукчулары В. В. Шередека, П. К. Доб-рынин, каттышкан бригада удуртукчузу А. С. Красников, хөмүр-даш комбайнының машинизи А. И. Медяников, бирги участоктуң начальнигни М. И. Шурхин болгаш звено удуртукчуу А. А. Марщенко күш-ажылчы чаа чылды үткүп турлар.

Л. Самсоновтуң фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Байкал-Тайга, Барыын-Хемчик, Өвүр, Чөөн-Хемчик районнар-ның көдээ болгаш суур Со-веттериниң күүскомнарының секретарьларының ийи хүнүг семинары чоокта чаа Чадаа-нага эрткен.

ССРЭ-де ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң депутаттарының эрге-хүлээлге-леринниң дугайында ССРЭ Хоойлузун амыдырала бот-тандырар дээш республиканың Советтериниң организас-массалыг ажылын улам ыңай сайзыранғайжыдар дугайын-да илеткелди Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиу-мунуң Секретары С. Х. Крас-ный кылган. Эш хуу судтары-ның ажылын организастаары, көдээ болгаш суур Советте-риниң эрге-хүлээлге тайылбыр-лаар ажылды чорудуп тура-рының талазы-биле Тыва АССР-ниң юстиция министри А. Д. Ховалыг аңаа чүве чу-гаалаан.

Шериг албан-хүлээлгелиг-лерниң үчёдунга хамаарыш-тыр көдээ Советтиң соруглга-ларының, хөй үргулларлыг не-лерни шаңнаар дугайында ди-легларни хевирлеп кылыры-ның, көдээ болгаш суур Со-веттериниң күүскомнарының ажылчы чоннарның социал хандырылгазының талазы-биле ажылды организастаарының чамдык практиктиг айтырыг-ларынын дугайында Барыын-Хемчик районнуң шериг ко-миссары А. Иваненко, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң инструктору Ф. Житков, республиканың социал хандырылга министри-ниң оралакчызы Н. Глебова олар түс-түс бесседаларны кылганнар.

Күүселдени хынаары болгаш контрольдаары, көдээ болгаш суур Советтериниң күүскомнарынга херек эмгелелин кылыры, хамааты байдалдың актыларын бижиринин чурумунуң дугайында Министрлер Чөвүлелинниң оргинструктор кылдызынин эргелекчизи М. Сүге-Маадыр болгаш ЗАГС та-лазы-биле улуг инспектору Ч. Конгар олар көдээ Совет-терниң күүскомнарының ажыл-чорудулгазы-биле хол-баштырып, семинарның кир-жикчилеринге чугаалап бер-геннер.

Семинарның киржикчилери боттарының сонуургаан айты-рыгларын салып, ажыктыг хөй чүүлдерни биляп алганнар. Семинарга дуржулга база солушканнар. Чөөн-Хемчик ра-йоннуң Хайыракан көдээ Со-вединниң күүскомунуң даргазы С. Өнер депутаттар бол-гаш хөй-нинти организациялары-быс-биле ажылдың. Бай-Тайга районнуң Шүй көдээ Совединиң күүскомунуң секретары Х. Чайлаг-оол шаңналга киир-рер хөй үргулларлыг нелерниң учёдуп кылып, оларга ордец, медальдарны тыпсып турарыны, Өвүр районнуң Солчур көдээ Советиниң күүскомунуң даргазы О. Эрес-оол чурттакчы чоннуң хуралдарын эртирип турарының, Барыын-Хемчик районнуң Шекпээр көдээ Советиниң күүскомунуң секретары К. Опей хамаатылары хүлээп ап турарының болгаш ажылчы чоннуң чагаалары-биле ажыл дугайында боттарының дуржулгазын тус-тус чугаалааннар.

Семинарның киржикчилери Чөөн-Хемчик районнуң Хайы-ракан көдээ Советинге барып, оон ажылының дуржулгазы-биле танышкан. Ол Советтиң девискээринде турар СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг сов-хозтуң Дөргүн сүт-бараан фермазының ажылын сонуур-гап көрүп чораннар.

Түнелинде Чөөн-Хемчик райкүүском даргазы Б. Б. Чюдюк семинарның киржик-чилериниң мурнунга чүве чу-гаалаан. Советтериң ажыл-агый, культура тургузуш-кунунга улуг рольдуун дем-деглевишаан, семинарның улуг ужур-дузалыг болганың ол илергейлээн.

М. СЕВЕН.
«Шынның» корр.

ХҮННҮҢ АЙТЫРЫЫ – КЫШТАГЛААШКЫН

Кыштың берге үези келген. Малдың массалыг оолдаашкыны база удавас эгелээр. Шак мындыг үеде мал кыштаглаашкынының байдалын СЭКП Монгун-Тайга райкомунуң эзлчеглиг пленумунга чугаалажып корген.

Улус ажыл-агыйын улам ынай хөгжүдер талазы-биле тоску беш чыл планын күүседиринин шинтпирлиг чылында районнуң малчыннары багай эвес ажылдаанвар. Колхозтар, бригадалар, малчыннар аразында социалистиг чарыш черче-черде партия организацияларының болгаш партболуктерниң удуртулгазы-биле калбарган турган. Оон түнелинизе элээн чедишкиннер эрткен он бир айларның дургузунда чедип алдынган. Маңаа чижек кылдыр мындыг чурагай-ларны адап болур. Районнуң колхозтары мал ажыл-агыйының продуктуларын садарының талазы-биле үшкү кварталдың планныг онаалдаларын күүсеткен. Кадгы болгаш Мөге-Бүрен көдээ Советтериниң күүсекчи комитеттери эрткен квартална күрүнеге эът, дүк садар планнарын база күүседипкен.

1973 чылда районда мурнакчы малчыннарның саны мурнуку чылдарныыдан көвүдеп келген. Оларның иштинден Тейник Дамдын, Доңгак Биче-оол, Борөрган Кан-оол, Салчак Чамзы, Иргит Делгер-оол болгаш оон-даа өскелер төрүүр чүс хойга онааштыр 90-дан эвээш эвес хураганнарны өстүрүп ап, малчыннар аразында калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одурүүнда чоруп турарлар. Партия совет болгаш өске-даа хөй-нинти организацияларының ап чоруткан хемчеглерининг ачызында бо бедик көргүзүглер чедип алдынган. Ынангыя «Мөген-Бүрен» колхозтуң партия организациязы малчыннар ортузунга массапо-литиктиг ажылды чедишкининг чоруткан. Колхозтуң коммунистери мал ажылының айтырыгларын партбюроларга, колхоз баштаар черининг болгаш көдээ Советтиң күүскомунуң хуралдарынга үргүлчү чугаалажып, илереттинген четпестерни дарый чайладып турган. Оон түнелинде ол колхоз эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге, мыйыстыг бода малдың бажын 106 хуу, төрүүр хойнуун 142, өшкүнүүн 114, чылгынын—106 хуу өстүрген. «Мөген-Бүрен» колхозка райкомнуң болгаш райкүүс-комнуң колхозтар аразынга шилчип чоруур Кызыл тугун үшкү кварталда мал ажыл-агыйынга чедишкиннери дээш тывыскан.

Мөнгүн-Тайганың барык 50 мун баш малы 153 кыштагда хураттынган. Мал ажылында хаара туттунган 329 кижиниң 14 хуузу коммунист, 45 хуузу комсомолчу. Бо дээрге, улуг күш. Оон ачызында мал кажаалар-ының септелгези багай эвес болган, мал чемниң курлавырын тургузары үргүлчүлеп турар. Бо хүннерде кыштагларда 575 тонна сиген, 300 тонна ногаан сула, 200 ажыг тонна концентрат чедиртингэн. Ук ажыл «Мөген-Бүрен» колхозтуң Тоолайты, «Малчын» колхозтуң Тоолайлыг бригадаларында чогумчалыг. 1973 чылда 57 малчын өрегээ чаа бажыңы тутканы, партияның болгаш комсомолдуң политболгумнерин организастаанны, шинтпирлиг чылды чедишкининг доозар талазы-биле социалистиг чарышты калбартканы болгаш өске-даа ажылдар чер-черде партия организацияларының болгаш партболуктерниң малчын-нарже сагыш салыышкынының хереснзи.

Пленумнуң киржикчилери мал ажылынга хамаарышкан четпестерни илередип, оларны катаптавазының өргээларын база чугаалашканнар. Малдың өлүр болгаш чидер чоруу, малдың чаш төлүнүң хораары, уксаажыдыга ажылының чавыс деңнели шынгыы шүгүмчүлелге таварышкан. Ынангыя суг сөөртүр машиналарны, сут кудар досказарларны, малга чем каап бээр оңгачаларны бо хүннерде четчелээрин ажыл-агыйларның удуртукчуларынга пленум дааскан. Автолавкаларның, көжер кинонуң болгаш эмчилерниң малчынарга баары база ховар. Бүгү четпестерни дарый чайладыры, кыштаглаашкынны организастыг эрттирери ам малчын бүрүзүнүң, коммунист бүрүзүнүң херээ апарган.

О. МАСПЫЙ-ООЛ.

Музей—школа—өөреникчи

«Школачыларнын сагыш-сеткил кижизидилгезинге чүрүлга музейнинн ролю» деп темалыг Бүгү-эвилелдин эртем семинары декабрь онда Москвада ажыттынган.

Кижиниң угаан-бодал хөгжүлдезинге, оон аажы-чадын кижизидеринге, коммунистиг бүзүреливи быжыктырарынга уран чүүл онза рольду ойнап турарын ССРЭ-нин Чүрүлга академиязының президентизи Н. В. Томскийниң ону ажылдарда чугаазынга демдеглеттинген. Оон-биле холбаштыр кайгамчыктыг чараш чүүлдерни пропагандалаар. Н. К. Крупскаяның чугаалааны ышкаш «уран чүүлду демчыштыр бодунуңна бодалын болгаш сагыш-сеткилин улам хандыр билип алырынга» аныяктарга, үрүлларга дузалаар ужурлуг чүрүлга музейлериниң ужур-дузазы улам улгадып турар.

Педагогиканың эң чаа чедишкиннерни, өзүп олурар салгакчыларның чаагай сагыш-сеткилдиг болурунга кижизидеринин психологиязын болгаш социологиязын ажыглап турар чүрүлга уран чүүлүнүң музейлериниң хөй-хөй арга-хевирлериниң дугайында айтырыгларны семинарның киржикчилери чугаалажып көөр.

(СЭТА-ның корр.).

Аныяктар — улуг күш

Тоску бел чылдың үшкү — шинтирлиг чылының планныг даалгаларын болгаш социалистиг дүжээлгелерни күүседирип-ре «Тыва даг-дүгү» комбинаттың комсомолчулары болгаш аныяктары улуг салымшкынын киирип турар. Олар комсомолчуларның Бүгү-эвилел социалистиг чарыжында идепкейлиг киришпишаан, бүдүрүлге курлавырларын илередир, чаартылгаларны кылыр, боттарының хүжээлгелерин күүседир талазы-биле үлегер-чижээн көргүзүп турар.

Бригадаларның, цехтериң, участоктарының аныяктарының аразында социалистиг чарышты тодаргай организастаан. Комбинаттың янзы-бүрү участоктарында коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары деп хүндүлүг атты 148 кижи төлептиг эдилеп турар. Ам-даа 120 кижи ол ат дээш демиселиг турар.

Социалистиг чарышты аныяктар ортузунга арыглал фабриказының, энергоцехтиң, транспорт цехиниң, ажылчын хевилырга киллизиниң комсомол организацияларының эки организастап, ооң түнелдерин чогуур телериниде үргүлүг үндүрүп, мурнакчыларны коллектив бүрүзүнде илередип турар.

Бүдүрүлге черинде аныяк мурнакчылар болгаш харын-даа бүдүн-бүдүн коллективтер безин дыка хөй. ТЭЦ-тиң дөртку эвлүүзиниң комсомолчу-эныяктар бригадазы, арыглал цехиниң дөрт дугаар эвлүүзү, комбинаттың руда чуурул, сорттаар черинең үшкү эвлүүзү чарыштың бирги одуруунда чорүп турар. «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң шенеркечилеп Зина Салчак, Клара Ензак болгаш өскелер-даа Ак-Довурак хоорайның комсомолчуларының болгаш аныяктарының ортузунда социалистиг чарыштың бирги черин үргүлүү ап келгенвер.

Республиканың эң аныяк хоорайы — Ак-Довуракта аныяктарны ортузунга спортту массалыг болдуруп, олче улус кичээнгейни салыры — бүдүрүлгечи планнарны күүседиринге идиглиг болуру билдингир. Бо талазы-биле хоорайның комсомол организациязы эвээш эвес ажылды кылып турар. Хоорайның школаларында, 41 дугаар профессионал-техниктиг училищеде, энергоцехте, район эмнелгезинде болгаш өске-даа черлерде комсомол организацияларны спорт ажылын эки организастаан. Олар янзы-бүрү спортчу маргылдааларны эртирип, дыштанып хүннерде хаактыг селгүүстээшкиннерни кылып турар.

Комбинаттың комсомол организациязы аныяктарның техниктиг чогаадылгазынче улуг кичээнгей салып турар. Ооң түнелинде аныяк чазыткычыларның саны өскен болгаш аныяк специалистер чөвүлел база ажылдап турар. Бо бүгүнүң түнелинде аныяктарның бүдүрүлге көргүүглерин элээн эккижээн.

Ынчалза-даа ВЛКСМ-ниң Ак-Довурак хоорай комитединиң болгаш комсомол эге организацияларының ажылында улуг четпестер база бар. Кол-ла четпестериң биреэзи — аныяктар ортузунга күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынче кошкак кичээнгей салып турары болур. Ооң түнелинде ажыл шагындан озалаар, бүдүрүлгеге шаптыктыг түүлдер кылып чоруктар аныяктар ортузунда эвээжевейи турар. Чурум үреэр чоруктар база хөй.

Хоорайның чамдык комсомол организацияларында «XXIV съездиниң шинтирин амыдыралга» деп Бүгү-эвилелдиң ленинчи зачёдуунуң талазы-биле ажылын чорутпастаан болгаш аныяктарның кежээки өөредилгезинче сагыш салбайн турар. Чижээ, амгы үеде аныяктардан 530 кижи ортумак билиг чок болуп турда, № 11 автобазаның, Ак-Довурак АТБ-ниң, комбинаттың септелге-тудуг цехиниң, «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң комсомол организациялары аныяктарны өөредилгеже хаара тудар талазы-биле кандыг-даа боттуг ажылды кылбайн турар. Бо өөредилге чылының эгезинде ажылчын аныяктар школазынга өөренирин 391 кижи күзеп, адын бижиткен. Амгы үеде черек кырында 271 кижи шида өөренип турары база четпес. Комсомолдуң политчырыдышкын болгумнеринде өөредилге долузу-биле эгелевээн.

«Тыва даг-дүгү» комбинатта болгаш Ак-Довурак хоорайда аныяктар — улуг күш боюп турар. Тоску бел чылдың даалгаларын күүседиринге оларның салышкынын улам улгаттырып, үстүнде айткан четпестерни чайладырының оруктарын чоокта чаа болган комсомолдуң Ак-Довурак хоорай конференциязының докладында тодаргай айткан. Соруглга оны амыдыралга чедиишкиниг боттандырары боюп турар.

М. ГОРЕЕВ.

«Тыва даг-дүгү» комбинатта «Шынның» ажылчын корреспондентилер бөлүүнүң кежигүнү.

РСФСР: чалгынналган чер ишчилери

Ленинград область кодээ ажыл-агый ужар түүлүнүң ужудукчулары ховуларга чемишчидилге чаштырарын — доскан. Минералдыг чемишчидилгени агаардан 130 мун ажыг гектар черге чажып берген.

Ужудукчу В. П. Переходин тергиин чедиишкиниг болган. АН-2 самолёду-биле ол ужудукчу сезон дургузунда 23 мун гектар шолду чемишчиткен.

Бо чылын агаар оруктарының баар черлери областың бүгү районнары болу берген. Совхозтар аразында аэродромнарның калбак четкизин тургускаңмының ачызында 1974 чылда чаагай дүжүт алырының үндезини ыяк тургустунган.

ЛЕНИНГРАД. (СЭТА-ның корр).

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

КНО: СОВЕТ САНАЛДЫ ЧҮҮЛДҮГ ДЕП КӨРГЕН

Кол Ассамблея шериг бюджеттерин кызырарынче кыйгырган

Хөгжүп орар чурттарга дузаламчыны улгаттырар дээн

Делегей байдалының дүшкүүрлүүн чавырылдырары калбартырының болгаш бижыглаарының херээжене тайбиче чүткүлүг күштериниң күжениишкиннери база бир улус чедиишкинниг болган. «КНО-нуң Айыл чок чорук Чөвүлелиниң доктаамал кежигүннери — күрүнелериниң шериг бюджеттерин 10 хуу кызырар болгаш камнап алдынар акша-хөреңгиниң чамдыызын хөгжүп орар чурттарга дуза чедирериңе ажыглаар дугайында» Совет Эвилелиниң саналдап киирген резолюциязын КНО-нуң Кол Ассамблеязы бадылаашкыннарының хөй вуруузуу-биле чүүлдүг деп көргөн.

Ол документинги КНО кежигүннери—күрүнелер калбаа-биле дегсээн. Ооң ужур-дузазын үнелеп чедери безин берге. Кол Ассамблеяның үндүрген шиитпиринде айтып турарын бзугаар алырга, тайбыңны быжыглаарынче, дүшкүүрлүг байдалды кошкадырынче болгаш маргылдаалыг айтырыгларны тайбың арга-биле таарыштыр шиитпирлээриңе эргилде улустар аразының харылзаларында илдең апарган. Ону барымдаалаан, Кол Ассамблея боттарының шериг бюджеттерин 1973 чылдың деңнелиниге чижеглей көргеш, эвлечилиг саң чылының дургузунда 10 хуу кызырарын КНО-нуң Айыл чок чорук Чөвүлелиниң доктаамал кежигүннери—бүгү күрүнелерге саналдаан болгаш шериг бюджеттерин кызырарының түңнелинде артыктаалыр акша-хөреңгиниң 10 хуузуун хөгжүп орар чурттарга дузаламчы көргүзеринге бээринче ук күрүнелерин кыйгырган.

Боттарының шериг бюджеттерин кызырар хемчеглерин оон оске күрүнелер база алыр деп идегел резолюцияда илергейлеттинген болгаш шериг бюджеттерин кызырганындан үндүрүп бээр акша-хөреңгини хөгжүп орар чурттарга дузалаарынга хуваап бээр тускай комитетти тургузар деп айтыкан.

Делегей байдалы эвижидер, делегей байдалының дүшкүүрлүүн кошкатканының ачы-дузазын хөй-хөй чурттар ажыглаар болган турарын чедип алыр чүткүлдү барымдаалаан совет саналды КНО кежигүнери — күрүнелериниң хөй вуруузу детпээн деп чүвеин ук төлевилелдиң талазы-биле бадылаашкын көргүскен (оны дээш 38 чурт бадылаан. АКШ, Англия болгаш Франция-биле кады 38 күрүне бадыларындан далагалзаан, чүгле Албания биле Кыдаттың—ийи делегациязы удурланып бадылаан). Чепсеглениишкин дүжүреринге удурлайганнарының боттуг ол чүүлүл саналды хүлээп алырын сагыш салып болып алган чүүлбүрү кажарлаашкынныг сылдаглаашкыннар-биле чер алыспайн баар дээн оралдажыышкыннары бүүрап дүшкен.

Н. КУРДЮМОВ.

НЬЮ-ЙОРК.

Варшавада шуулган

ВАРШАВА. (СЭТА). Реакторларны болгаш атом электростаннияларын башкарарынга, оларны контролдаарының айтырыгларын Польшаның шаймысалында социалистиг чурттарлап барган тускай эртемнигленрниң ажыттынган конференциязында чугаалажып турар. Оон киржикчилерни 100 ажыг ыяшалыгларны болгаш илеткелерни дыннап чугаалажыр.

Тайбың талалакчыларының кыйгырыы

ЛОНДОН. (СЭТА). Вьетнамга тайбың дээн англи шинчээшкин Вьетнамга тайбынны сокеадыр болгаш тайбынны катап тургузар дугайында Парижде дугуржулгадан Сайгон администрациязынга, АКШ-ка ылап күүседтирери дээш кампанияны күштедирериниге кыйгырган. Организацияның чылдың-на эртирер конференциязы Лондонга болган. Вьетнамның улузунга моон соңгаар-даа дуза чедиреринче Англияның хөй-ниитти организацияларын ук организацияга болувун ол конференциязынга кыйгырган. Организацияның чылдың-на эртирер конференциязы Лондонга болган. Вьетнамның улузунга моон соңгаар-даа дуза чедиреринче Англияның хөй-ниитти организацияларын ук организацияга болувун ол конференциязынга кыйгырган.

Кризис калбарып турар

ВАШИНГТОН. «Америк амыдырал хевирииниң» бүгү талаларында оттулар чүүл, ылаңгыя нефть продуктулары чедиишпестеп турар. Ооң үржүү америк кижи бүрүзүнге билдиниң турар апарган. Ынчанымже кризис бергелериниң кижилерге онаажып турар хире-чергези ыракта-ла дески эвес — капиталистиг тургузугнуң мөзүүзү черле ынды. Ооң бергелери нургулайында ажылчын ангыга онаажып турар. Америк монополиялар оттулар чүүл чедиишпестээриниң бергелериңе таваржы бергеш, бүдүрүлге ажылын кызырып, ажылчыннарны массалыы-биле ажылдан үндүрүп турар. Автомобиль, аэрокосмос үлетпүрүүнүң болгаш кодээ ажыл-агый машина тудуушкунунуң каттышкан ажылчыннар профэвилелиниң удуртукчуларының санаң турарын ёзугаар алырга, чоокку айларда 200 муң америк автомобиль тудугжулары ажылдан үндүртүпкеч турул болур апарган.

БОНН. Барыын Европага энергетика кризизиниң чидигленн бергенинге чүргулайында нефть үлетпүрүүнүң хөрөнгүтөнеери бүрүүлүг деп, тудуг үлетпүрүүнүң болгаш тудуг материалдарының үлетпүрүүнүң ажылчыннарының барыын-герман профэвилелиниң даргазы Рудольф Шперяер профэвилелдиң Гослар хоорайга болган хуралынга чугаалаан.

Делегей концернери энергетика рынокунда байдалды боттарынга улам улуг ажык-кончаа тыварынга ажыглап турар деп, ол демдеглээн. Профэвилел ажылдакчызы нефть монополияларының ажыл-чорудулгазынга шыңгыы контроль тургузарын негээн.

Энергетика кризизи боюп турда, нефть продуктуларының өртээн улгаттыргаш, нефть концернери кедергей улуг кончааны ап турар. Барыын-герман парчалганың дыннадып турарын ёзугаар алырга нефть компанияларының алыр арыг орулгазы сөөлгү алды неделя дургузунда 3-тен ажыг катап улгаткан.

Барыын-герман хөй-ниитти монополияларның дүржок кажарлаашкыннарынга удур дээштиг хемчеглер алырын негеп турар. Делегейниң нефть концернериниң ажылчорудулгазынга шыңгыы контроль тургузарын немец профэвилелдер каттыжышкынының Амбергке болган конференциязының делегаттары негеп саналдаан. Металлистер профэвилелиниң Розенгеймге болган хуралынга киришкеннер суук кижар үүлдүг болгаш бензинниң өртээн доктаамал чижек хемчээлдиг болдурган турарын негээш, оларның өртектерин улгаттырып турары «барыын-германдың ажыл-ишчилериниң амыдыралга чугула эрге-ажыктарын согуушкунга таварыштырып турар» деп медеглээн.

МАДРИД. Испанияның чазаа чуртта энергетика кризизи боюп турарында холбаштыр нефть продуктуларын чарыгдаарын кызырар дугайында хөй хемчеглерни алган. Ылаңгыя транспорттуң дүрген чоруурун кызыгаарлаар чурум тургустунган, кудумчулар чырыдарын болгаш телевидение дамчыдылгаларының шагын ажок кызырган, чазактың, хөй-ниитиниң албан черлериниң бажыңнарын чылыдарынга нефть чарыгдаарының барымдаалаттынар чижек хемчээлин тургускан.

Неделя бүрүде үнер «Петролео» журналдың дыннадып турарын ёзугаар алырга, Испанияның эрге-чагырга черлери Гибралтар өөштен ырак эвесте турар америк шеран-далай баазазы Ротага кывар үүл бээрин соксадыр деп шиитпир үндүргеп.

ТОКИО. Нефть кризизи болу бергениниң уламыдан Японияга барык бүгү хереглел барааннарычың өртектерин улгаттырган. Нефть продуктуларының, химия үлетпүрүүнүң бараанларының, өөнүг металлдарның болгаш саазының өртээ кедергей улгаткан. Өртектер улам улгадыр деп сезиргеш, хөй-хөй бараанларның чедиишпестеп турарынга холбаштыр садып алыкчылар херектиг барааннарны курлавырлай тыптырып алыксаар апарган. Ооң уламыдан өртектер аартап турар.

КУВЕЙТ. Даштыкы чурттарга нефть садар араб чурттар организациязының (ОАПЕК) кежигүннери мооң мурнунда үндүрген шиитпирлерге дүүштүр ол чурттарга нефть тывыжын эрткел айда турганынга чижеглей бодаарга, январьда 5 хуу кызырган турар деп, Кувейтиге эрттирген чөвүлел хуралынга медеглээн. Ындыг болганда, барыын чүктүң бүгү чурттарынга нефть садарын база кызыгаарлаан турар деп чөвүлел хуралдың киржикчилери айткан.

АКШ-ка болгаш Голландияга нефть садарын хорүүр дээн политика «күштүг боюп артар» деп чүве чөвүлел хуралга бадыткаттынган.

Израильдиң эжелээни бүгү араб дезискээрдерден израиль шеригерлерин үндүре бээринде хире-чергезин барымдаалап нефть садарының кызыгаарлаашкыннарын дүжүрер деп. ОАПЕК-тиң кежигүннери база катап демдеглээн.

(СЭТА).

Джокьякартада конференция

ДЖОКЬЯКАРТА. (СЭТА). Азия чурттарының культурага хамаарышкан политика айтырыгларының талазы-биле ЮНЕСКО-нуң чазактар аразының конференциязы Джокьякартага ажыттынган.

Конференцияның ажылынга 200 ажыг чурттуң, ооң иштинде ССРЭ-ниң, МАР-ның, Индияның, Индонезияның, Афганстанның, Бангладештиң, Японияның база делегейниң хөй-хөй организацияларының төлээлери киржип турар.

Конференцияның ажылынга киржир дээш ССРЭ-ниң культура министри Е. А. Фурцевага баштаткан Совет Эвилелиниң төлээлери Джокьякартада чеде берген.

Чаңгыс эп дээш

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Аргентинаның политиктиг партияларының болгаш хөй-ниитти организацияларының конгрессиниң сессиязы болган. Анаа киришкеннер хамаарышпас чорук болгаш национал хосталга үзээш демиселдиң айтырыгларын чугаалашкан. Чуртту компартиязының болгаш башкарыкчы перонистиг партияның өөрүшээниинден конгрессти ажылынга 1500 делегат, национал конгрессти иежигүннери, профэвилелдериниң, студентилериниң, тараачыннарының болгаш культура организацияларының делегаттары киржип турар.

Конгрессти киржикчилери империализмге болгаш хөренгитеннерге улуг үндезин чаартылгалар кылырын, национал суверенитетти камгалаарын эргежок чугула деп демдеглээн. Олар империализмниң чимевиишкиннерине чогуур өйтүр шавышкыны бээр, чаңгыс эптиг демиселдиң чорударынче чуртту демократтыг бүгү күштерин кыйгырган.

Лондонның солуннары «амгы үеде Англия делегейниң йиити дайынындан бээр үе иштинде энергия талазы-биле эң улуг кризисте таварлып турар» — деп, бижип турар. Кежээлерде найысылалдың болгаш өске-даа хоорайларның дыка хөй кудумчулары каранғылаар, чарлалдар оттары кыпшастаан, будумчуларда чырыткыны эвээжеткен. Англичаннар амгы үеде боттарының квартираларының одаагазын, автомашиналарга бензинни камнаар ужурга таварлып турар.

ЧУРУКТА: Лондонның автомобильчилерин куруглаан бензин колонналары хандырбастаан.

В. СОЗИНОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Пекин пропагандазының кордалдары болгаш частырыглары

Бүгү делегейде миллион-миллион кижилер делегейниң дүшкүүрлүг чорууның ам чавырылып турарынга аажок сеткил ханганын илередип турар. Амгы-аңгы политиктиг углаңышкынчарының парлалга органнары болза аныпталел тургузуунган хамаарылга чоокка күрүнелериниң «соок дайынын» бот-боттарынга ажыктыг кады ажылдажылгаже шилгеп турарын СЭКП-ниң XXIV съездиниң хүлээп алганы Тайбың программазын амыдыралга тайгылыш чок боттандырып база ол ышкаш делегей политиказынга боттуг чүткүлдериниң күштелип турары-биле шүүт холбаштырып турар апарган.

Ынчалзажок делегей климадының чымчап турары кижи бүгүдезин өөртпейн турар. Ол — «соок дайын-биле» болгаш «күш дөгээриниң политиказы-биле» быжыг холбашкан эң-не эжелекчи империалистиг бөлүктериниң төлээлекчилерин хөлзеди берген. Оон-биле чергелештир ол Пекинниң чажырарга-даа көскүзү-аажок таарзынмас чоруун өөскүткен. Пекинниң удуртукчулары империалистиг күштер-биле херек кырында эвилелдежип алган, эгелээн чавырылышкын дээрге «оптуг мегедең» дээредевес, оон артында «делегейге тергиидели» тургузарының совет планнарын чаштырып турар дээр янзылыг хоозун түүлдү шинээдип соруглалыг пропаганда кампаниязын калбавбиле чорула берген.

Боттарының чуртунуң чонун төөредиринде утланган түүлдеринге Кыдатче «совет шериг халдаашкыныңың айыылы» деп даан бодап алган хоозун **бодалын маожу пропагандистер** шагдан бээр аажок күштелдирип келген. Бодунуң туктарынга «тайбың» деп сөстү 1967 чылда-ла бижип алган чуртту, КУР-нуң эң-не айыылдыг дайзыны чыгыы кылдыр херек кырынга көрүп эгелезин дээш, «Соңгу чүктен кыжаныышкын» дугайында хоозун чугааларны кыдаттарның бажыңга сиинир сургаарын хүн бүрү үргүлчүлеп турар. Амгы удуртулганың авантюристи политиказының түңнелинде чуртка таварышкан бергелериниң ёзулуг чылдагаанындан кыдат улустуң кичээнгейин шак ынчаар алаакты-рарын маожулар орадлажып турар-дыр. Харылзааларны чогумчударын, ылаңгыя найырал, эвилел болгаш бот-боттарынга дузалажыр дугайында 1950 чылда чарган керээ ёзугаар ийи таланың алган хүлээлгелерин бадыткаарын Совет Эвилели Кыдатка каш удаа саналдап келген. Бир чуруттуң оске чуртка халдаашкының болдурбас быжыг хүлээлгелерин бот-боттарынга алырын 1969 чылда Совет чазак саналдаан. Күш ажылгавас дугайында керээнин совет төлевилелин 1971 чылдың январьда Кыдатка берген. Адак соөлүнде, халдашпас дугайында керээни чарарын ССРЭ бо чылдың июньда Кыдатка саналдаан. Ол саналдарның чаңгызын-даа Пекин хүлээп албаан.

СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары Л. И. Брежнев сентябрьның 24-те Ташкентиге чүве чугаалап турган. Совет Эвилелиниң девискээр талазы-биле КУР-га кандыг-даа негелде-хомудалы чок болгаш оон-биле бодунуң карылзааларын суверенитетти, дең эргени, иштики херектерге кирипшеэни хүндүлээринин принциптеринге үнезилел тургузуп турар деэрээн база катап онзалап демдеглээн. Оон-биле «Соңгу үеде «күш кыжаныышкын» дугайында пекин пропагайдазының хоозун чүүлдериниң барымдаа чогун көргүскен.

Маожулар кыдат удустуң соора сургаары-биле кызыгаарлаттынмайн, оске чуруттарның улустарын база «совет кыжаныышкын-биле» коргудуп, калчаалыг үүлгедиглерни калбартып турул берген. Чижээ, Синьхуа агентилелиниң бодунуң даштыкы дамчыдыкчыларын таварты ноябрь 14-те тараткан чүүлүнде ССРЭ «делегейге» тергиидел дээш бодунуң девискелинге удур туружур стратегтиг төптү Европа кылдыр көрүп турар» деп бижээн.

Совет-кыдат кызыгаарны дургаар Совет Армия «кол күштериң» мөөнеет турар дээр боттарының хоозун даап бодаашкыннарын бо таварылгада «үттүпкаш», пекин пропагандистери дыңнакчыларын солувушаан, дыңнадының база солупканы ол-дур. Олар ам ССРЭ бодунуң барык-ла бүгү шеринң чуруттуң Европа кезээнде болгаш Чөөн Европада мөөнеп алган дээр янзылыг үүлдүң дугайында «сагышчоваашхының» илередип турар апарган. Оон-биле кызыгаарлаттынмайн. Синьхуа ноябрь 10-да чүүл дамчыткан, ында «совет чепсектиг күштерни Японияны долгандыр соксаал чок мөөнеет турарының» дугайын чүлчуруп турар.

Оон-биле демээрештир кыдат удуртукчулар кандыг-даа хевирчин империалистиг шеран эвилелдерниге, ылаңгыя НАТО-га улуг хандыкшылдының хеп-хенертен билингенер. КУР-нуң удуртукчулары шаанда ол эвилелдерни бүрүү шаап, харын-даа оларны «империализмниң чепсээ» деп адап турганы билдингир болгай (ындыг үе база турган!). Америк «Нью-Йорк таймс» солунга берген сөөлгү интервьюзунга Чжоу Энь-лай НАТО-ну кандыг-даа таварылгада «көшкатпазынче» Барыын чүктү шүүт доктуу-биле кыйгырган.

«Атлант эвилелин камгалаарынче Кыдаттың европейжилерни кыйгырып турарын элдепсинген херээ чок» деп, барыын үзелдит Франшуз «Орор» солун демдеглээн. «Ороруну» сөзүү-биле алырга, маожулар Совет Эвилели-биле демисеглир дээш, «шулбустуң болу-биле-даа эвилелдежирингге» белен боюп турар. Синьхуа биле «Жень-минь жибаонун» даштыкы политика талазы-биле тайылбырлакчылары айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле ниити-европа чөвүлел хуралын кандыг-бир «тамы» кылдыр көргүзүп, ынаар Европаның капиталистиг чурттарын ССРЭ киириптер дээн деп шүүлдээрин кандыг-даа барымдаа чоокка орадлажып, эвээш эвес күжүн үндүрүп келген. Азияга коллективтиг айыыл чок чорук системазын тургузарының идеязынче олар база шак ынчаар халдааннар. Чоокку Чөөн чүкке болган амгы үскүлежиишкиннин үезинде КУР-нуң пропаганда органнарының эллээп туружу база-ла антисоветизмге үндезилеттинген. Бистиң чүртүвүсту, бир талазында, ол девискээрге «бодунуң тергииделин тургузар» дээн деп бүрүүладып, оске талазында, «шинтирлиг эвес» деп чемелеп турганнар. Ынчан Израильдың агрессиязынга таварышкан араб улустарга Кыдаттың кандыг-бир дуза чедиреринің дугайында Синьхуа-даа, «Жень-минь жибаодаа» чаңгыс сөс безин сөглеевээн.

«Чоокку Чөөн чүк айтырынга база ол ышкаш өскедээ айтырыларга Кыдаттың хамаарылгазын Совет Эвилели-биле — бүгү деңнелдерге болгаш бүгү талаларга арабтарның туруштарын детпиринге шиитпирлиг рольду ойнап турар чүрт-биле ооң чидиг чөрүлдээзи тодарадып турар» деп, Канрииң «Аль-Ахрам» солуну демдеглээн.

«Улуг Совет Эвилели бистиң улустарывыстың демисеглиге ылаптыг болгаш шынчы эвилелчиниң туружун эллээн. Ол угланыышкынның түңнелдериниң бирээзи болза араб улустарга Совет Эвилелиниң атаадарының улам ыяш улгатканы база совет-араб найыралга холбаштыр чигзиниишкинни болдурар, сорулгалыг реакциялыг болуктериниң, барыын үзелдиг күштериң болгаш маожу пропагандаңың организастаан кампанияларының бүрүлээ дүшкени болгаш» деп араб чурттарның коммунистиг партиялар төлээлекчилериниң чөвүлел хуралының ноябрь 18-те парлаан кады кылган дыңнадының айтып турар.

Хөгжүп орар аныяк чурттарны совет политикага бүзүревес кылдыр сургаарын орадлажып, маожулар мырынай калчаарап барган. Чижээ, Синьхуаның 1 октябрь 30-да «Жень-минь жибаога» парлаан тайылбырында ол чурттар-биле ССРЭ-ниң садыг-экономиктиг харылзааларын бактаарын орадлажыкан. Боттарының салгал сорулгазын чедип алыр дээш, маожулар өжегээр хоммеге тарадып турар. Олар совет парлалгага үнген материалдарны ажыглаарда, өске чуруттар-биле кады ажылдажылгага Совет Эвилелиниң соңүүргалдыын бадытааар чүгле ындыг фактыларны алгаш, а ол чуруттарның кайызынга-даа ажыктыг чүүлдерни ыяштаайн, оюп эрте бээрлер.

Шак ынчаар будээр чорук болза «үшкү делегейниң» чуруттары-биле ССРЭ-ниң харылзаалары «бүрүн дең эргениң принциптеринге үнзеэлел тургустунмайн турар». Совет Эвилели бодунуң шериг-политиктиг сорулгаларын чедип алыр дээш, хөгжүп орар чуруттарны «бодунуң контролунга» тургузарын орадлажып турар дээр янзылыг маожу пропагандаңың бадыткалын бүзүредир сорулгалыг. Ындыг нүүлдээшкиниг бадыткалдарны неперетпишаан, пекин пропагандистери хөгжүп орар чуруттарның парлалгазында КУР-нуң бодунуң политиказының гегемончу үгшиин сойгалап илереткен чүүлдерни шүүт ыяштаайн эрттирип турар.

Совет-индий кады ажылдажылганың характериниң талазы-биле нүүлдээшкин кампаниязы сөөлгү неделяларда аажок күштелген, пекин пропагандазы эзэчеглиг идеология диверсиязын чорутпушаан, ССРЭ-ниң Индияга көргүзүп турар ак сеткилдиг дузазының талазы-биле чигзиниишкинни болдурарын орадлажы берген. Ынчалза-даа ол кампания хамыктың мурнунда Индиядан шиитпирлиг ойтур шаптырышкынны алган Индияның аар үлетпүр министерствоунуң секретары М. Сонди Синьхуаның Совет Эвилелиниге удур чөнүзелиниге холбаштыр мынча деп медеглээн: «Совет Эвилели «экономика талазы-биле эжелеп алырыын» политиказын боттандырып турар дээр янзылыг чүүлдүн дугайында чамдык белүктерде неперетпекчи хоп-мегелер ёзулуг нүүлдээшкиниер боюп турар. ССРЭ-ниң дузазы ылаңгыя ак сеткилдиг дуза, ол кандыг-даа политиктиг үдүр-үтпага болгаш болалдарга үдезилеттинмээн, ону экономиктиг талазы-биле үнелеп алырыынга хөгжүп орар чуруттарның эргежок күштелгеи, пекин пропагандазы эзэчеглиг идеология диверсиязын чорутпушаан, Индияга көргүзүп турар ак сеткилдиг дузазының талазы-биле чигзиниишкинни болдурарын орадлажы берген. Ынчалза-даа ол кампания хамыктың мурнунда Индиядан шиитпирлиг ойтур шаптырышкынны алган Индияның аар үлетпүр министерствоунуң секретары М. Сонди Синьхуаның Совет Эвилелиниге удур чөнүзелиниге холбаштыр мынча деп медеглээн: «Совет Эвилели «экономика талазы-биле эжелеп алырыын» политиказын боттандырып турар деэр янзылыг чүүлдүн дугайында чамдык белүктерде неперетпекчи хоп-мегелер ёзулуг нүүлдээшкиниер боюп турар. ССРЭ-ниң дузазы ылаңгыя КНО-нуң Айыл чок чорук Чөвүлелиниң доктаамал кежигүннери күрүнелер р и н и (ооң иштинде ССРЭ биле Кыдаттың) шериг бюджеттерин 10 хуу кызырарының идеязын хөгжүп орар чурттарның эргеажыктарынга таварышпас деп шынзыдарын пекин пропагандазының орадлашканы болган. «Маоизм чер бомбурээнниң бүгү-ле дешилгедиг, тайбыңга ынак күштери-биле чорудлежип турун берген» деп, бо дугайны немесүэл «Трибуна популар» солун бижээн.

Сөөлгү үеде Пекиниң пропагандалыг чүлчуруушкунарының хөөнү улам бакшырап, харын-даа калчаалыг апар чыдар. Маожулар боттарының тезистерин бадыткаар кандыг-даа бүзүредиг барымдаалар тыптайн, оон орунга каржы сестер-биле бак сөглеп эгелээн. Ынчалза-даа ол бак сөглеэшкиннер оларның бижээн чүүлдеринге болгаш тайылбырларынга немелде бүзүредиг болдурбаан.

ПКАП ТК-ниң бирги секретары Э. Герек чоокта чаа Варшавага польша-болгар найыралдың митингизинге чүве чугаалап тургаш, ККП-ниң удуртулгазының амгы туружу болгаш ынак күштери-биле чорудлежип турун берген» деп, бо дугайны немесүэл «Трибуна популар» солун бижээн.

Сөөлгү үеде Пекиниң пропагандалыг чүлчуруушкунарының хөөнү улам бакшырап, харын-даа калчаалыг апар чыдар. Маожулар боттарының тезистерин бадыткаар кандыг-даа бүзүредиг барымдаалар тыптайн, оон орунга каржы сестер-биле бак сөглеп эгелээн. Ынчалза-даа ол бак сөглеэшкиннер оларның бижээн чүүлдеринге болгаш тайылбырларынга немелде бүзүредиг болдурбаан.

ПКАП ТК-ниң бирги секретары Э. Герек чоокта чаа Варшавага польша-болгар найыралдың митингизинге чүве чугаалап тургаш, ККП-ниң удуртулгазының амгы туружу болгаш ынак күштери-биле чорудлежип турун берген» деп, бо дугайны немесүэл «Трибуна популар» солун бижээн.

Бир эвес бүгү бөмбүрзекти чаза тепсин шыдаар «дарылыгамары» тайбының дазылының аазанга хевээр артышаан турар болза, быжыг тайбың бүзүредиг тургустунуп шыдавас дээрээн амгы үеде делегейниң хөй-ниитиниң кончуг эки билир. Чогум-на ынчангаш бүгү диптерниң үлустары дүшкүүрлүг чорухтуң айыылдыг одаглары улай-улай үзүткаар дээш кызымакчай демисежин киришкен. Оларны ол орунтан кандыг-даа дайынызрак пропаганда чайладып шыдавас.

А. КРАСИКОВ,
(СЭТА-ның тайылбырлакчызы).

БАЗА БИР ЧАА ШИИ

Республиканың хөгжүм-шиин театрының коллективи чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап, бедик утка-шынарлыг чаа шиилерни көрүкчүлерге бараалгадып турар. Тыва бөлүктүң артистери А. Салынскийниң «Барабанчы кыс» деп шиизин белеткээн, ону Кызыл хоорайга каш удаа ойнаан, ам республиканың барыын талакы районнарының чонунда бараалгадып турарлар. Театрның орус бөлүүнүң артистери каш хонуктар бурунгаар Омск чогаалчызы Н. Анкиловтуң «Солдаттың кадайы» деп шиизин тускай комиссиягa чедишкинниг дужаагаш, боттарының чаа ажылын найысылаалдың чонунга көргүзүп эгелээннер. Ук шиини ээн баштай ойнаан кежээзиниде көрүкчүлер конференциязы бедик деннелге эрткен. Анда янзы-бүрү мергежилдиң көрүкчүлерни идепкейлиг киржип, ында ойнап турар артистерниң оюнунга болгаш театрның репертуарынга хамаарыштыр чылыг сөстерни чугаалап, боттарының күзелдерини илереткен.

«Солдаттың кадайы» деп шиизиниң дайын үезинде тылда болуп турар. Дайының кадыг-дошкун чылдарында тылга арткан кижилер, ээ илангыя бистиң күш-ажылчы херээженнеривис, фронтуга дуза чедиреримиң талазы-биле канчаар-даа аажок улуг үүлени бүдүрүп, боттарының эрес-маадырлыг чорууи көргүскеннер. Колхозчу херээженнериң дайын үезинде күш-ажылын, шудуругу чорууи, аар човуланын болгаш оларның аразынга туруп турган чөрүлдээлерин ук шиизде чугаалап турар.

Шиизиниң кол маадыры—Марийканың овур-хевирин бистиң театрга бо чылын чаа келген артист Г. Шатрова бүзүренчит болгаш долу бердиниишкин-биле ойнап турар. Дайының уржуктары-биле дулгуяк арткан болгаш төрээн оглун ышкыныган ол херээжениниң бижыг бүдүштүүн, келир үеге бүзүреалдынын ол артист көрүкчүлерге дамчыдып шыдаан. Ол ышкаш шиизде өске кол маадырлар Полинаны артист Л. Коман, Кладияны артист В. Жигалина болгаш колхоз даргазы Плетневту Тыва АССР-нин алдарлыг артизи Л. Котов олар база-ла чедишкинниг ойнап турарлар.

Чаа шиини Николай Баль тургускан. Бо режиссёрнуң тургусканы элээн хөй шиилерни көрүкчүлер эки билир. Режиссёрнуң чаа ажылындан ооң тывынгыр болгаш чогаадыкчы дилээшкиннерин кыаганын эскерер бис. Ол ышкаш шиниң чурук кастагтазын Сергей Лиховидтиң чедишкинниг кылганын демдеглээрин артык эвес.

Н. Анкиловтуң «Солдаттың кадайы» деп шиизин Кызыл хоорайга көргүскенниң соонда, районнарже үмер. Ук шии силерниң хоорайындарга сиз сууруларга аалдап чеде бээрге ону көөрүн утпанар.

С. ВЛАД-ООЛ.

ЧУРУКТАРДА: «Солдаттың кадайы» деп шиизден көргүзүглер.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотолары.

ЧОННУҢ КОНЦЕРТ ХАНДЫРЫЛГАЗЫ

Чоннуң коммунистиг кижизидилгезиниң янзы-бүрү хевирлериниң бирээзи болур эстетиктиг кижизидилге бистиң партиявыстың докгаамал кичээнгейинде туруп турар. Коммунистиг кижизидилгениң бо хевиринде кол черни чоннуң музыка талазы-биле кижизидилгези ээлеп турар.

Бо чугула болгаш партийжи ажыл-херекти өске организациялар-биле чергелештир чурттуң бүгү областар, крайларында, республикаларында тургустунгулаан концерт-эстрада бюродары ийикпе азы күрүне филармонилары боттандырып турар.

Тыванып күрүне филармониязы Россия Федерациязында 80 хире концерт организацияларының аразында эң-не аныяа. Ол тургустунга-ла дөрт чыл чаа ажып турар. Баштай хөй-ниити эгеге ажылдап турган «Чечек», ооң соонда күрүне ансамбли болу берген Тыванып «Саян» аттыг ыры болгаш танцы ансамбли өзек болган.

Бөгүн бистиң филармонияда 7 чогаадыкчы концерт бөлүктери чонга бараан болуп ажылдап турар.

Филармония ансамбльдиң болгаш эстрада бөлүктериниң концерттерин организастарындан аңгыда кады ажылдажылга чуруму-биле республиканың телевидение болгаш радио комитединиң симфония оркестриниң, Кызылдың уран чүүл училишезиниң Тыва АССР-нин культуразының алдарлыг ажылдакчызы И. Г. Мининге удурткан, зона көрүлдезиниң лауреалы, улустуң хөгжүм херекселдериниң оркестриниң концерттерин, ол ышкаш Москвадан болгаш чурттуң өскедаа төптеринден аалдап келген инструменталдыг ансамбльдерниң концерттерин база организастап турар.

Чүгле бо чылын безин Тывага 23 ыраажы концерт көргүзүлгезинге киришкен. Оларның хөйү алдарлыг азы улусчу артистер Бүгү-эвилелдиң болгаш делегей конкурстарының лауреаттары.

Филармояня эрткен 1972 чылда бүгү планныг көргүзүттерин күүсеткен. Ооң чогаадыкчы бригадалары республикага 513, республикадан дашкаар 722, шупту—1235 концертти көргүскен. Коллектив бо чылдың планныг даалгаларын база багай эвес күүседип, чүгле үшкү кварталда концерт планын 113, дыннакчылар планын 102, акша чыглыазының планын 102 хуу күүседткен.

Филармонияның чогаадыкчы күштенириниң инициативазы болгаш дузазы-биле бо чылын Тыванып улустуң артизи, РСФСР-нин алдарлыг артизи К. Хенэнг-оолга удурткан эстрада-цирк, Михаил Едигаровка удурткан «Ритмы-73» деп эстрада бөлүүн болгаш Күрүне шанналының лауреады С. Токаның «Араттың сөзү» деп номунда кирген, тыва улустуң «Кодур-оол биле Бинче-кыс» аас чогаалынга үндезилеттинген ойнаарактар бригадазын белеткеп тургускан.

Сөөлгү чылларда тыва филармонияның өске акы-дүнма филармониялар-биле харылзаазын улам калбартып, олар-биле чогаадыкчы бригадаларын солчуп турар. Сөөлгү чылларда «Саян» ансамбль Волга кыдының хоорайларынга, Москваның культура одагларынга ойнап чораан болгаш чамдык акы-дүнма республикаларга болган декадаларга чедишкинниг киришкен. Ам бо хүнерде тыва эстрада-цирк бөлүү Якутияда, виняктарның «Мелиция» аттыг ансамбли Иркутскиде, «Ыры болгаш катык кежээзи» деп эстрада бөлүү Коми АССР-де ойнап чорупп турар.

Келир чылда бо харылзаалар улам быжыгары чугаажок. Чүгле «Саян» ансамбль элээн каш акы-дүнма областар, крайлар, республикаларга аалдап баар. Ол ышкаш өске-даа эстрада бөлүктерге республикадан дашкаар барып ажылдаары көрдүнген. Мындыг солчуушкун дыннакчыларга чүгле эстетиктиг таалалды болгаш сонуургалды бээр эвес, харыы чонга көргүзер репертуарларның утка-шынарын бедидеринге, чоннуң эстетиктиг кижизидилгезинге оныа ужур-дузалыг.

Федерацияның төп концерт организациязы болур Росконцерт-биле чарган керээ ёзугаар скрипкачыларның, пианистерниң, концерттери болур. Ол ышкаш 9 эстрада болгаш ансамбль бөлүктери Тывага аалдап келирлер. Оларның аразында РСФСР-ниң алдарлыг артизи ыраажы Г. Пищаев, ССРЭ-ниң улустуң артизи ыраажы П. Лисицнан, делегей конкурстарының лауреады скрипкачы О. Когаи, Гнесиннер аттыг институттуң делегей конкурстарының лауреады виолончелист Л. Евграфов, Калининградтың «Селигер» болгаш «Псковчулар эстрадазы», «Сибирь суй-белээ», «Суздальдың хуулгаазынчары», «Балтийниң чайкалары» болгаш өске-даа чогаадыкчы коллективтер биске аалдап келир. Чаңгыс сөстиле чугаалаарга 1974 концерт чылы бо чылдан улам-на солун янзы-бүрү байлак болурун планнап чугаалажып турар бис.

Филармонияның чогаадыкчы бөлүктери боттарының репертуарын улам-на байыдар. «Саян» ансамбль Совет Тыванып 30 чыл юбилейинге программазының бирги кезээн чаартырыбиле удавас белеткеп эгелээр, Эстрада-цирк бөлүү маңаа холбаштыр чаа бодалдарны тыварын ораладжып турар. Тыва көрүкчүлерниң сонуургалын хаара туткан эстрада конкурстарының лауреады М. Едигаровка удурткан «Ритмы-73» эстрада бөлүү база-ла бодунуң программазын чаартыр.

Чоннуң концерт хандырылгазының дугайында партийжи улут сөгыш салыышкынының бир чиизээ бо чылдың январь 25-те РСФСР-нин Министрлер Чбвүлелининиң «Чоннуң концерт хандырылгазының дугайында» хүлээп алган доктаалы болур. Ук доктаал чонга концерт хандырылгазының идейлиг болгаш уран-чечен утка-шынарын бистиң партиявыстың негеп турар деннелинге чедир бедидери-биле чергелештир бо ажылды перспективтиг планнаарын, 1980 чылга чедир айдаа-ла районнар төптеринге ийип, суурлар бүрүзүнге-ле бир-бир концерттерин докгаамал көргүзерин хандырарын, концерт организацияларының материалдыг баазаларын, ылаңгыя концерт залдарын тударын айтып турар.

Филармонияның ажылында четпестер болгаш бергедээшкиннер хөй. Ылаңгыя чамдыкта репертуарлар ядеп болгаш уран-чечен талазы-биле кошкак болуп турарын мынап турар бис. Бо талазы-биле бистиң чогаадыкчы ажылдакчыларывыс: артисчи күштеривис бүгү күжүн салып ажылдаар апаар.

Чонга концерт көргүзерин болгаш чоннуң музыка кижизидилгезин филармония черче-черде партия, совет культура органнарының дорт дузазы чокка чорудуп шыдавас дээрзи билдингир. Ажыызында долу эвес-даа болза ындыг дузаны бис ап турар бис. Ылаңгыя Ак-Довуракта, Хову-Аксыда парткомнар, Бии-Хемниң, Чөөн-Хемчиктиң культура киллистерин, СЭКП-нин Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Каа-Хем райкомнары, ВЛКСМ Кызыл хоорқому үргүлүү сагыш салып, дорт дуза чедиреп турары өөрүнүт. Бо талазы-биле чедимче чок фактылар база турган. Бо чайын Минскиден чалаңып келген лекция-концерт бригадазының концерттери Бай-Тайга районга үзүлген. Өске бир чижек. Ноябрьда Москвадан келген скрипкачы Печорскийниң Балгазынга чарлаан концерттеринге беш-ла кижи келген. Шынында ында музыка школазы бар, ортумак школа, интеллигенция эвээш эвес болгай.

Түңнел чугаалаарга чонга концерт хандырылгазы дээрге чүгле «чалгаа чазар» дээн айтырыг эвес, харыы чоннуң коммунистиг кижизидилгезиниң чугула азыры, чугула партийжи херек. Бо айтырыг чер-черде партия, совет болгаш өске-даа хөй-ниитиниң дорт сагыш салыышкыны чокка долузу-биле шинтирлеттинмес.

М. АРТАЕВ,
Тыванып күрүне филармониязының директору.

Хүндүлүг аалчы

Шактар-оол Ак Тожу районнун «Тоора-Хем» совхозука почтачылап эгелээ-ле 15 чыл ажып турар. Ол үениң дургузунда Шактар-оол ажылынга кызымаан көргүзүп, ырак-узак черлерде чурттап турар мал-чыннарның, ивижилерниң чагытказ солуннарын, журналдарын бичии-даа саадатпайн ой-шаанда чедирип берип келген.

Ол хөй-ниити ажылынга баа идепкейлиг киржип, «Тоора-Хем» совхозтуң Май бирги салбырының сүт-бараан фермазында агитаторлап турар. Ол даандырган хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип, кады ажылдап турар эш-өөрүнүң хүндүткелин чаалап алган.

Д. АИР-САНАА.

телевидение

ДЕКАБРЬ 12-ДЕ

МОСКВАДАН

16.30 — Өнүүг телекөргүзүг. «Москва коньшилери». Фигурлуг чуңгулаашкын талазы-биле делегей маргылдаазы. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

18.00—Телемедээлер. 18.15 — Тыва АССР-нин Чыргыышкын министерствозунуң инспектору Т. Г. Лихачеваның беседазы. 18.25— Телемедээлер. 18.35— Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

18.40 — Спортчу программа. 19.45—«Улус шупту таныыр билдинмес кижи». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги серия. 20.50—«Кижи болгаш хоойлу». 21.20 — Өнүүг телекөргүзүг.

«Москва коньшилери». Фигурлуг чуңгулаашкын талазы-биле делегей маргылдаазы. 22.50 — 23.00 — Чаңсар. 23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Редакторнуң орлаңчызы
М. Н. СМИРНОВА.

КИНО

ДЕКАБРЬ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Эриктер» 9.45, 11.30, 13.15, 16.15, 17.00, 18.45, 20.30 «Шак оң Васьиа кымга херегиял?» 15.00 (тускай сеанс) шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ыраң эжиндиргде» 9.10, 10.50, «Ангел арны» 15.00, 16.50, «Сөңгүме» 12.40, 18.30, 20.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Улуг селгүүстээшкин» (2 сериязы катай) 15.00, «Иван Васильевич профессиязын солуп тур» 18.30, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Далай кыдыынга өстүм» 15.00, 18.40, «Гайдуктар» 16.50, 20.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫНЫНГА: «Колонна» (2 сериязы катай) 19.00 шакта.

ПОЕЗДИЛЕР СТАНЦИЯЛАП ЭРТИП ТУРДА...

Үшкү Украин фронтунуң шериглери чедишкинниг дайылдашканының түңнелинде бо черлерге генерал Манштейниң бөлүглежишкин шериглерни ылап чыгча шапкан үелеп бээр барык 30 чыл болу берген. Ол үениң дургузунда улус ажылагыйының чүүктерни дажыглаан муң-муң демир-оруктың составтары, пассажир поездилери Снигирёвка станцияны дамчыштыр аргыжып эрткен. Ында ыяш калгалаар эрги складтың чүк чүдүрүп-хүжүрер шөлүнде өлүмнүг айыыл хоргалай берген чылдарын кым-даа сезиглевээн.

Чоокта чаа аңаа элеватор тудуп эгелей берген, оон бульдозержилер туубу биле даштан туткан од шөлүү күүлүг машиналары-биле буза үстүрүлей бээрге, тудуг бузундуларының аразынга чиктии сүргей каптазыннар болгаш даларык бүдүмелдер көстүг берген. Аңаа сапёрлар келгеш көөрге, бир мөөң миналар бар болган...

Көргеннериң чугаалап турарын дыңнап көөрге, 1944 чылдың февраль-мартта ол ыяш складының девискээринге болган опу долгандыр немец шериг техниказы чүдүрген хөй вагоннар турган. Гитлержилер хамык чүвени: аңаа турган техниканы, станция дериглерни, демир-оруктың составтарын чүк шөлүү-биле катай үрей чазыдырып каапгар деп турган.

1944 чылдың март 14-те Снигирёвканы совет дайынчылар аваангыр согуушкуннары-биле хостаан. Гитлержилер кара сагыштыг бодалын боттандырып четтикпейн барган.

СНИГИРЕВКА,
Николаев область.

(СЭТА-ның корр.).

* * *

СОНУУРГАКЧЫ-АРТИСТ ЮБИЛЕЙИ

Актюбинск демир-оруктуларының Культура бажыңынга улусчу театрның артизи Александр Павлович Кореничекоңуң юбилей концерти болган.

Александр Павлович сезеи харлыг, оон алдан чылын бот-тывынгыр уран чүүлге бараан бооп эрттирген дээрингe кижи белеп бүзүрексевес. Кореничеко украин бот-тывынгыр артистер бөлүүнүң статизи тургаш, чогаадыкчы ажыл-ижин эгелээн, башгактаныр көргүзүглерлиг шиилерге, Тарас Шевченконуң болгаш Михаил Коцюбинскийниң чогаалдарын шиижидип көргүзеринге ойнап турган. Оон соонда Григорий Котовскийниң партизан отрядының дайынчызы чоразн. Ынчан безин ол ыпак уран чүүлүн кагбаан. Шөлээн үелериңде полктуң шериг театрынга ойнап турган.

Хамаатты дайын доозулгаа соонда Кореничеко Казахстанның Челкар деп демир-орук станциязынга баргаш поезд бригадаларынга ажылдап турган, ажылчын, албан-хаакчыларны кириштирип турган, бот-тывынгыр уран чүүл бөлүүн организастап алган. Ол бөлүк ам уран чүүлдүң улуг коллективи болу берген.

Александр Павлович Актюбинскиге үжен чыл мурнунда келген, демир-оруктуларның Культура бажынынга театр бөлүүн тургузуп алган. Оон бээр-ле аңаа режиссёрлаар, артист болур ажыл кылып келген. Орус болгаш украин драматургтарның, композиторларның чогаалдарын ёзугаар он-он шиилерни, операларны үндүрүп, чонга көргүскен, ийи чүс хире рольдарга ойнап келген.

(СЭТА-ның корр.).

АКТЮБИНСК.

* * *

АПШЕРОННУҢ ЧИМИСТЕРИ

Апшероануң чимис өстүрер аграр-үлетпүр каттыжышкыныының коллективи эрткен чылдаазындан ийи катап хөй—дөрт чүс муң лааза консервилээн олива чимизин болбазыратткан.

Каттыжышкыныың ажыл-ишчилери бо сезопда маслина чимизиниң чаагай дүжүдүн өстүргеш, ону чидириг чок ажаап алыр деп турар. Бышкалак катты консервилеп, каарттыр бышкан чимистерни дузаан кадырып, хандылап турар. Бакунуң болгаш Апшероп суурларының сквер, парктарының дүжүдүнүң дөрттүн бир кезии ажаап алдынган. Оларны бүрүлери мөңгүн дег кылагар өнүг, кезээде потаан турар ыяштар шагда-ла каастап турар апарган.

Дүжүт ажаап алыры чаа чылга чедир үргүлүлээр.

(СЭТА-ның корр.).

БАКУ.

Улусчу талантыларның байырлалы

Декабрь онда пайысылалда Россия Федерациязының улусчу театрларының болгаш көдээ театрлар коллективтериниң түңнел көргүзүү эгелээн. Ону ССРЭ-ниң тургустунганыңдан бээр 50 чылынга турасказтаан көдээ бот-тывынгыр уран чүүлдүң Бүгү-россия көрүлдезиниң түңнели кыдыыр эрттирип турар.

Крайларга, областарга болгаш районнарга 160 ажыг театр коллективтери — тиилекчилер Москвага ойнаар эрге дээш маргышкан. Олардың 76-зы лауреаттар деп атты алган.

Бот-тывынгыр артистерниң көргүзүглериниде — революция төөгүзүнүң болгаш маадырнышчи чоруктуң темазынга, бистиң амгы үеэвистиң дугайында шиилер, совет кижилерниң ажыл-амыдыралының, акыдүнма улустарның бузулбас найыралының дугайында шиилер кирип турар.

Краснодар крайның Павловонуң улусчу театрынга көргүзүгүү эгелээр эргени тывыскан. Ол коллектив Кубаныга баштайгы коммуналарны тургузуп тургаанының дугайында «Ховуга болуушкун» деп шиизи көргүзер.

(СЭТА-ның корр.).

БАШКИР ТАНЦЫЛАР

Талантыглыг дыка хөй улусчу танцычыларны боттарының хүрээлеңинге каттыштырган бот-тывынгыр болгүмнерден 1939 чылда Башкир АССР-ниң улусчу танцы ансамбли тургустунган. Ол мергежилдиг коллективтиң алдын фондузуига «Гюльназира», «Бишбармак», «Загида» дээн ышкаш индыг улусчу танцылар киргилээн.

Ансамбль коллективиниң репертуары шупту 100 ажыг танцы номерлиг. Оларның аразында «Чеди кыс», «Үш алышкы», «Дайынчының танцызы», «Душтук», «Бистиң кырган-аваларывыстың чалыы назыны» болгаш оон-даа өске танцылар бар.

Олар амгы Башкирияда кижилерниң күш-ажылының, аммырал-чурттагаз ы н ы ң, дыштанылгазының темаларын көргүзүп турар.

Ансамбль чүгле Совет Эвилелинге эвес, харыы делегейниң дыка хөй чурттарында база оюн көргүзүп чораан. Ансамбль чорааи санында-ла ооң репертуары элбэзэр, анаа өске-өске улустарның танцылары немежир. Ам ооң программазында орус, чуваш, узбек, татар, украин пляскалар, Индияның, Бирманың, Кореяның, Вьетнамның, Моолдуң танцылары бар.

Суюндук САИТОВ,
ПМА-ның корреспонтентизи.
УФА.

ЧОННУҢ КОНЦЕРТ ХАНДЫРЫЛГАЗЫ

Чоннуң коммунистиг кижизидилгезиниң янзы-бүрү хевирлериниң бирээзи болур эстетиктиг кижизидилге бистиң партиявыстың докгаамал кичээнгейинде туруп турар. Коммунистиг кижизидилгениң бо хевиринде кол черни чоннуң музыка талазы-биле кижизидилгези ээлеп турар.

Бо чугула болгаш партийжи ажыл-херекти өске организациялар-биле чергелештир чурттуң бүгү областар, крайларында, республикаларында тургустунгулаан концерт-эстрада бюродары ийикпе азы күрүне филармонилары боттандырып турар.

Тыванып күрүне филармониязы Россия Федерациязында 80 хире концерт организацияларының аразында эң-не аныяа. Ол тургустунга-ла дөрт чыл чаа ажып турар. Баштай хөй-ниити эгеге ажылдап турган «Чечек», ооң соонда күрүне ансамбли болу берген Тыванып «Саян» аттыг ыры болгаш танцы ансамбли өзек болган.

Бөгүн бистиң филармонияда 7 чогаадыкчы концерт бөлүктери чонга бараан болуп ажылдап турар.

Филармония ансамбльдиң болгаш эстрада бөлүктериниң концерттерин организастарындан аңгыда кады ажылдажылга чуруму-биле республиканың телевидение болгаш радио комитединиң симфония оркестриниң, Кызылдың уран чүүл училишезиниң Тыва АССР-нин культуразының алдарлыг ажылдакчызы И. Г. Мининге удурткан, зона көрүлдезиниң лауреалы, улустуң хөгжүм херекселдериниң оркестриниң концерттерин, ол ышкаш Москвадан болгаш чурттуң өскедаа төптеринден аалдап келген инструменталдыг ансамбльдерниң концерттерин база организастап турар.

Чүгле бо чылын безин Тывага 23 ыраажы концерт көргүзүлгезинге киришкен. Оларның хөйү алдарлыг азы улусчу артистер Бүгү-эвилелдиң болгаш делегей конкурстарының лауреаттары.

Филармояня эрткен 1972 чылда бүгү планныг көргүзүттерин күүсеткен. Ооң чогаадыкчы бригадалары республикага 513, республикадан дашкаар 722, шупту—1235 концертти көргүскен. Коллектив бо чылдың планныг даалгаларын база багай эвес күүседип, чүгле үшкү кварталда концерт планын 113, дыннакчылар планын 102, акша чыглыазының планын 102 хуу күүседткен.

Филармонияның чогаадыкчы күштенириниң инициативазы болгаш дузазы-биле бо чылын Тыванып улустуң артизи, РСФСР-нин алдарлыг артизи К. Хенэнг-оолга удурткан эстрада-цирк, Михаил Едигаровка удурткан «Ритмы-73» деп эстрада бөлүүн болгаш Күрүне шанналының лауреады С. Токаның «Араттың сөзү» деп номунда кирген, тыва улустуң «Кодур-оол биле Бинче-кыс» аас чогаалынга үндезилеттинген ойнаарактар бригадазын белеткеп тургускан.

Сөөлгү чылларда тыва филармонияның өске акы-дүнма филармониялар-биле харылзаазын улам калбартып, олар-биле чогаадыкчы бригадаларын солчуп турар. Сөөлгү чылларда «Саян» ансамбль Волга кыдының хоорайларынга, Москваның культура одагларынга ойнап чораан болгаш чамдык акы-дүнма республикаларга болган декадаларга чедишкинниг киришкен. Ам бо хүнерде тыва эстрада-цирк бөлүү Якутияда, виняктарның «Мелиция» аттыг ансамбли Иркутскиде, «Ыры болгаш катык кежээзи» деп эстрада бөлүү Коми АССР-де ойнап чорупп турар.

Келир чылда бо харылзаалар улам быжыгары чугаажок. Чүгле «Саян» ансамбль элээн каш акы-дүнма областар, крайлар, республикаларга аалдап баар. Ол ышкаш өске-даа эстрада бөлүктерге республикадан дашкаар барып ажылдаары көрдүнген. Мындыг солчуушкун дыннакчыларга чүгле эстетиктиг таалалды болгаш сонуургалды бээр эвес, харыы чонга көргүзер репертуарларның утка-шынарын бедидеринге, чоннуң эстетиктиг кижизидилгезинге оныа ужур-дузалыг.

Федерацияның төп концерт организациязы болур Росконцерт-биле чарган керээ ёзугаар скрипкачыларның, пианистерниң, концерттери болур. Ол ышкаш 9 эстрада болгаш ансамбль бөлүктери Тывага аалдап келирлер. Оларның аразында РСФСР-нин алдарлыг артизи ыраажы Г. Пищаев, ССРЭ-нин улустуң артизи ыраажы П. Лисицнан, делегей конкурстарының лауреады скрипкачы О. Когаи, Гнесиннер аттыг институттуң делегей конкурстарының лауреады виолончелист Л. Евграфов, Калининградтың «Селигер» болгаш «Псковчулар эстрадазы», «Сибирь суй-белээ», «Суздальдың хуулгаазынчары», «Балтийниң чайкалары» болгаш өске-даа чогаадыкчы коллективтер биске аалдап келир. Чаңгыс сөстиле чугаалаарга 1974 концерт чылы бо чылдан улам-на солун янзы-бүрү байлак болурун планнап чугаалажып турар бис.

Филармонияның чогаадыкчы бөлүктери боттарының репертуарын улам-на байыдар. «Саян» ансамбль Совет Тыванып 30 чыл юбилейинге программазының бирги кезээн чаартырыбиле удавас белеткеп эгелээр, Эстрада-цирк бөлүү маңаа холбаштыр чаа бодалдарны тыварын ораладжып турар. Тыва көрүкчүлерниң сонуургалын хаара туткан эстрада конкурстарының лауреады М. Едигаровка удурткан «Ритмы-73» эстрада бөлүү база-ла бодунуң программазын чаартыр.

Чоннуң концерт хандырылгазының дугайында партийжи улут сөгыш салыышкыныының бир чиизээ бо чылдың январь 25-те РСФСР-нин Министрлер Чбвүлелининиң «Чоннуң концерт хандырылгазының дугайында» хүлээп алган доктаалы болур. Ук доктаал чонга концерт хандырылгазының идейлиг болгаш уран-чечен утка-шынарын бистиң партиявыстың негеп турар деннелинге чедир бедидери-биле чергелештир бо ажылды перспективтиг планнаарын, 1980 чылга чедир айдаа-ла районнар төптеринге ийип, суурлар бүрүзүнге-ле бир-бир концерттерин докгаамал көргүзерин хандырарын, концерт организацияларының материалдыг баазаларын, ылаңгыя концерт залдарын тударын айтып турар.

Филармонияның ажылында четпестер болгаш бергедээшкиннер хөй. Ылаңгыя чамдыкта репертуарлар ядеп болгаш уран-чечен талазы-биле кошкак болуп турарын мынап турар бис. Бо талазы-биле бистиң чогаадыкчы ажылдакчыларывыс: артисчи күштеривис бүгү күжүн салып ажылдаар апаар.

Чонга концерт көргүзерин болгаш чоннуң музыка кижизидилгезин филармония черче-черде партия, совет культура органнарының дорт дузазы чокка чорудуп шыдавас дээрзи билдингир. Ажыызында долу эвес-даа болза ындыг дузаны бис ап турар бис. Ылаңгыя Ак-Довуракта, Хову-Аксыда парткомнар, Бии-Хемниң, Чөөн-Хемчиктиң культура киллистерин, СЭКП-нин Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Каа-Хем райкомнары, ВЛКСМ Кызыл хоорқому үргүлүү сагыш салып, дорт дуза чедиреп турары өөрүнүт. Бо талазы-биле чедимче чок фактылар база турган. Бо чайын Минскиден чалаңып келген лекция-концерт бригадазының концерттери Бай-Тайга районга үзүлген. Өске бир чижек. Ноябрьда Москвадан келген скрипкачы Печорскийниң Балгазынга чарлаан концерттеринге беш-ла кижи келген. Шынында ында музыка школазы бар, ортумак школа, интеллигенция эвээш эвес болгай.

Түңнел чугаалаарга чонга концерт хандырылгазы дээрге чүгле «чалгаа чазар» дээн айтырыг эвес, харыы чоннуң коммунистиг кижизидилгезиниң чугула азыры, чугула партийжи херек. Бо айтырыг чер-черде партия, совет болгаш өске-даа хөй-ниитиниң дорт сагыш салыышкыны чокка долузу-биле шинтирлеттинмес.

М. АРТАЕВ,
Тыванып күрүне филармониязының директору.

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

ШИЛИНДЕКТЕР ИЛЕРЭЭН

Эрткен воскресеньеде Бай-Хаакка ургларның спорт школаларының элээди оолдар, ургларның хаакгыг чарыжынга маргылдаа болуп эрткен. Аңаа тиилээннер 1974 чылда школачыларның кышкы дыштанылгазының үезинде Тюмень хоорайга болур элээди хаакчыларның маргылдаазынга киржир.

Шилиндектерни илередир маргылдаага Бай-Хаактың болгаш Хову-Аксының ургларның спорт школаларының 50 хире өөреникчилери киришкен.

Баштайында хаак оруунга 1956—57 чылдарда төрүттүнген оолдар болгаш ургларның стартты болган. 10 километрни Хову-Аксы школазының өөреникчизи Сергей Бабкин 33.38 минутада маннаан, ээ эки шакты көргүскен. Ол дээрге бирги разрядтың нормазындан 03.22 минута дүрген болган. Ол-ла школаның өөреникчизи Вера Мисайлова 5 километрни 24.02 минутада эрткен.

14—15 харыгларның маргылдаазы 5 болгаш 3 километрге болган. Бай-Хаак школазының өөреникчизи Боля Пономарев беш километр орукту 17.35 минутада маннаан, а Лариса Носкова үш километрге хамыктың мурнунда келген.

Бай-Хаакта болгаш Хову-Аксында ургларның спорт школаларында хаак секциязында өөреникчилерниң мергежилин озуп турарын бо маргылдаа бадыткаан. Олардан 18 кижи Тюмень хоорайга болур зона маргылдаазынга киржир эргени алган.

В. ПИНИГИН,
Бай-Хаактың УСШ директору.

* * *

БАСКЕТБОЛ ОЙНААН

Улус өөредилге киллизиниң ор улузунуң командазының баскетболистери найысылалда шыырак ойнакчылар дээрзин бадыткаан. Ийи неделя ажыг үргүлчүлээн, баскетбол талазы-биле Кызылдың чемпиону ат дээш коллективтер аразында маргылдаага башкылар, «Медик» болгаш «Динамо» командалары чүгле чаңгыс-чаңгыс аштырышкынга таварышкаш, шупту ден санныг болган. Ынчангаш бирги черни кайы команда хөй мөчүнү удурланыкчызының корзиназыныче кирер октап, боттарының ынче эвээшти кинирткенинин түңнелинден үндүрер ужурга таварышкан. Ындыг көргүзүг башкылар командазында болган. Ийиги үшкү черни динамочулар биле эмчилер алган.

Херээженнер командазындан эки үре-түңнелдиг орунну хоорайның эрткен чылгы чемпиону башкы институдунуң баскетболистери көргүзүп, хүндүлүг адын ышкынмаан. Политехникумнуң командазы ийиги шанналыг алган.

Ю. ЗОРИН.

* * *

КУБОКТУ СУРГУУЛДАР АЛГАН

Найысылалдың «Хүреш» стадионунуң шанналыг хөөн мөчүлиг хоккей маргылдаазы болуп эрткен. Аңаа «Торпедо», «Енисей» (№ 1 АТБ), политехникум коллективтериниң командалары киришкен.

Политехникумнуң сургууулдары эки ойнаан, бирги черни ап. стадионнуң кубогу-биле шаннаткн. Ийиги черни «Енисей» командазы ээлээн.

В. АНДРЕЕВ.

* * *

ЧАҢЧЫЛ БОЛГАН

Бии-Хем районда «Өөк» совхозтуң төвү Аржаан суурга хаак, волейбол болгаш стол теннизинге маргылдаалар эрткен.

10 километрнин хаак оруунга өөреникчи Сергей Даржаа ээн эки түңнелди көргүскен. Херээженнер 5 километрге чарышкан. Аңаа Люза Рашупкина тиилекчи болган. Элээди оолдар, уруглардан Сергей Суханов биле Тоня Микова олар каштагай маннаан.

Волейбол маргылдаазынга совхоз төвүнүң командазы тиилеп үнген. Школа командазы ийиги черде болган.

Стол теннизинге ээн мерген ракета кагыкчызы атка Александр Балбыр биле Вера Калаң олар четкен.

Бо суурга дыштанып хүнерде болгаш хостуг шактарда янзы-бүрү спортчу маргылдаалар үргүлчү болуп турары чаңчыл апар чыдар.

В. МААЖЫК.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи ажыл-ырал киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 21-47, үлетүүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информация база совет тургузуг киллизиниң 20-60, бүлгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА
6 КАТАП ҮНЕР

Пар. ама 2. Тираж 16.953 Чагыг № 289.

Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—01540.

Бүгү чурттарның пролетарийлери каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 291 (9361) | Четверг, 1973 чыл, декабрь 13 | 1925 чылда үндезилеттинген. | Өртээ 2 көп

ЭШ Б. Е. ЩЕРБИНАНЫ ССРЭ-НИҢ НЕФТЬ БОЛГАШ ГАЗ ҮЛЕТПҮРҮНҮҢ БҮДҮРҮЛГЕЛЕР ТУДУУНУҢ МИНИСТРИНГЕ ТОМУЙЛААР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫГЫ

ССРЭ-нин Дээди Соведининиң Президиумунун доктаадыры болза:

Эш Борис Евдокимович Щербинаны ССРЭ-ниң нефть болгаш газ үлетпүрүнүн бүдүрүлгелер тудуунуң министрине томуйлаар.

ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы
Н. ПОДГОРНЫЙ.

ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Секретары
М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1973 чылдың декабрь 11.

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНДА

Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыгында чедип алган улуг чедишкиннери дээш база тарааны болгаш чер ажылының өске-даа продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле албан хүлээлгелерин күүседиринге күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорукту көргүскени дээш ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиуму РСФСР-нин крайларының, областарының болгаш автономнуг республикаларының хөй бөлүк колхозчуларын, совхозтар ажылчыннарын, көдээ ажыл-агыйның механизаторларын, специалистерин, «Сельхозтехниканың», белеткел, транспорт, суг ажыл-агый болгаш өске-даа организацияларның ажылдакчыларын, а ол ышкаш партия, совет, профэвилел болгаш комсомол органнарының ажылдакчыларын, ССР Эвилелиниң орденнери болгаш медальдары-биле шаңнаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сески чыыжының чедиги сессиязы

ДҮҮН КРЕМЛЬГЕ

Декабрь 12-де Кремльге ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сески чыыжының чедиги сессиязы ажылдап эгелээн.

Эртенгиниң 10 шакта палаталарның хуралдаар залынга Эвилел Совединиң Даргазы **А. П. Шитиковтуң** даргалаашкыны-биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединиң хуралы ажыттынган.

Эштер **Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, А. А. Гречко, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, Ф. Д. Кулаков, Д. А. Кунаев, К. Т. Мазуров, Н. В. Подгорный, М. А. Суслов, В. В. Щербицкий, П. Н. Демичев, Г. В. Романов, М. С. Соломенцев, В. И. Долгих, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев** оларны депутаттар үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле уткаанныр.

Чаа сонгуткан депутаттарның бүрүн эргелерин хынаанының дугайында Мандат комиссиязының илеткелин дыннаан.

Депутаттар сессияның хүн айтырыын, а ол ышкаш ооң ажылының чурумун чангыс үн-биле бадылаанныр.

• • •

Эртенгиниң 11 шакта ССРЭ-ниң Дээди Совединиң палаталарының хуралдаар залынга Националдар Соведининиң Даргазы **Я. С. Насриддинованың** даргалаашкыны-биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Соведининиң хуралы ажыттынган.

Эштер **А. Н. Косыгин, А. Я. Пельше, Д. С. Полянский, А. Н. Шелепин, П. М. Машеров, Б. Н. Пономарев, Д. Ф. Устинов** оларны депутаттар үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле уткаанныр.

Чаа сонгуткан депутаттарның бүрүн эргелерин хынаанының дугайында Мандат комиссиязының илеткелин дыннаан.

Депутаттар сессияның хүн айтырыын, а ол ышкаш ооң ажылының чурумун чангыс үн-биле бадылаанныр.

• • •

Декабрьның 12-де хүндүскүнүн 12 шакта Кремльдиң Улуг ордузунда ССРЭ-ниң Дээди Совединиң хуралдаар залынга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сески чыыжының чедиги сессиязының Эвилел Соведининиң болгаш Националдар Соведининиң каттышкан хуралы эгелээн.

Эштер **Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, А. А. Гречко, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, Ф. Д. Кулаков, Д. А. Кунаев, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, В. В. Щербицкий, П. Н. Демичев, П. М. Машеров, Б. Н. Пономарев, Г. В. Романов, М. С. Соломенцев, Д. Ф. Устинов, В. И. Долгих, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев** оларны депутаттар болгаш аалчылар туруп келгеш, диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле уткаанныр.

ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң палаталарының ийи ангы хуралынга бадылаан сессияның хүн айтырыглары:

1. 1974 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдерининиң Күрүне планының дугайында.
2. 1974 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң дугайында болгаш 1972 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезининиң дугайында.
3. ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаары.

Ийи палатаның каттышкан хуралын Эвилел Соведининиң Даргазы депутат **А. П. Шитиков** ажыткан.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Күрпланының даргазы депутат **Н. К. Байбаков** хүн чурумунуң бирги айтырыының талазы-биле илеткел кылган.

Хүн чурумунуң ийиги айтырыы—«1974 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң дугайында болгаш 1972 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезининиң дугайында» илеткелди ССРЭ-ниң сан министри депутат **В. Ф. Гарбузов** кылган.

• • •

16.00 шакта ССРЭ-ниң Дээди Совединиң палаталарының хуралдаар залынга Эвилел Соведининиң депутаттары чыылганнар.

Эштер **Ю. В. Андропов, А. А. Гречко, А. А. Громыко, Ф. Д. Кулаков, Д. А. Кунаев, К. Т. Мазуров, Н. В. Подгорный, М. А. Суслов, В. В. Щербицкий, П. Н. Демичев, Г. В. Романов, М. С. Соломенцев, В. И. Долгих, И. В. Капитонов** оларны депутаттар үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле уткаанныр.

ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Эвилел Соведининиң Даргазы депутат **А. П. Шитиков** хуралды ажыткан.

1974 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдерининиң Күрүне планының, 1974 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң дугайында болгаш 1972 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезининиң дугайында План-бюджет болгаш адырлар комиссияларының эдериичи илеткелин Эвилел Соведининиң План-бюджет комиссиязының Даргазының оралакчызы депутат **В. Г. Ломоносов** кылган.

Сессия ажылын бөгүн үргүлчүлээр.

(СЭТА).

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели дыштанар хүнүү 1973 чылдың декабрь 29-та субботадан декабрь 31-де понедельникче шилчидерин доктаатган.

1974 ЧЫЛДА ССРЭ-НИҢ УЛУС АЖЫЛ-АГЫЙЫН ХӨГЖҮДЕРИНИҢ КҮРҮНЕ ПЛАНЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Күрпланының даргазы депутат Н. К. БАЙБАКОВТУҢ илеткели

Эштер депутаттар!

Бо чылын бистиң чурттувус иштики болгаш даштыкы-даа политиканың талазы-биле улуг чедишкиннерлиг болган. Бо дээрге тоску беш чылдың үшкү, шинтпирлиг чылының планын күүседир дээш совет улустуң күш-ажылчы улуг көдүрүлүшкүнүүн чылы болган. Бистиң Коммунистиг партиявыс болгаш совет күрүневис СЭКП-ниң XXIV съездизининиң хүлээп алганы Тайбың программазын амыдыралга чайгылыш чокка, идепкейлиг боттандырып турар. Бо чылын СЭКП Төп Комитединиң, ТК-ниң Политбюрозу, Л. И. Брежнев бодуу-даа делегей соңгалиминиң турушкан улам бижыглаарынче, Совет Эвилелиниң болгаш аңы-дүңма социалистиг чурттарның делегей харылзааларынга чедип алганы боттуут чүүлдерин улам бижыглаарынче, дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарын бижыглаарынче, тайбың кожа-хелбээ догуннаашкының принциптерин аңгы-аңгы социал тургузуглуг күрүнелер аразынга харылзааларның норма-чижектерин кылдыр бижыктырарынче угланган даштыкы политиканың талазы-биле дыка хөй чүгула базымнарны кылган. Совет Эвилелиниң тайбың даштыкы политиказын тайбыңның болгаш социал депшилгенин херээн үнелеп көрүп турар бүгү кижилер чүүлдүгүнүп, деткип турар. Ону тайбыңга ынак күштерниң Бүгүделегей конгреси тодаргай көргүскен болгаш ооң киржикчилери Коммунистиг партияның, совет улустуң тайбын дээш демиселге шылгарангай ролюн бедии-биле үнелээннер.

Делегейге Совет Эвилелиниң ат-алдары чылдың-на улам улгадып турар болгаш бо талазы-биле бистиң ажыл-агый база культура тургузуушкунуунга чедишкиннериниң чүгула рольду ойнап турар. Ол — совет улустуң маадырлыг күш-ажылының, партия Төп Комитединиң СЭКП-ниң XXIV съездизининиң шинтпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле политиктиг база организакчы улуг ажылының үре-түнелеп боор турар.

Дараазының чылында планның кол-кол даалгаларын силерге айтыкаарының мурнунда 1973 чылда болгаш беш чылдың үш чылдарының дургузунда бистиң экономикавыстың хөгжүлдезининиң эң чугула түңнелдеринге допчузубиле доктаарын чөпшээреп көрүнер.

1973 чылда болгаш беш чылдың үш чылдарында ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының хөгжүлдезининиң түңнелдери

Беш чылдың баштайгы үш чылдарында ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйы улам хөгжээн. СЭКП ТК-ның декабрь (1972 ч.) Пленумунуң шинтпирин боттандырар талазы-биле алган хемчегларниң база 1973 чылдың улус ажыл-агый планын хүүсаа бетинде күүседирин дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыгының кадбарганының ачызында салдынган соруглалар кол-кол көргүзүглер талазы-биле колдуунда-ла долдур болгаш ажыр күүсеттинер.

Хамыктың мурнунда-ла чуртуун хереглелге болгаш чылылага ажыглаттынып турар национал орулгазының хемчээлиниң 1971—1972 чылдарда ортумаа-биле 4,6 хуу болганынга удур 1973 чылда 6,3 хуу көвүдээрин айтыры эргежок чүгула. Тодаргайлаарга, беш чылдың баштайгы ийи чылында немелде өзүлдезиң чылда ортумак дечнелиндеп ол 1,4 катап ажыг болур. Беш чылдың үш чылдарының дургузунда национал орулганың немелде өзүлдезин 44 миллиард рубль боон, дайын мурну—1940 чылдың бүгү национал орулгазын ажар. Бо чылдарда национал орулганың хереглел фондузунуң талазынче чамдык эде хуваалдазы болган болгаш ооң өзүлдези 18 ажыг хуу болуп турар, а национал орулганың нанти өзүлдезин 16,4 хуу боон турар.

1973 чылда үлетпүр бүдүрүлгезиниң планы ажыр күүсеттинер. Үлетпүр продукциязын бүдүрерин план ёзугаар 5,8 хуу улаттырар деп көргеш турза-даа, ол 7,3 хуу болур. 7 миллиард ажыг рубльдиң продукциязын пландан ажыр чылып үндүрер болгаш сайгарар. Беш чылдың үш чылдарының дургузунда үлетпүр продукциязының хемчээли 23,1 хуу, ооң иштинде «А» бөлүктүң 24,1 хуу болгаш «Б» бөлүктүң 20,3 хуу улгадыр аңаар.

Беш чылдың үш чылының дургузунда электри энергиязын ажылдап үндүрери 174 миллиард киловатт-шак, нефть болгаш газтыг конденсатты тывары — 75 миллион тонна, кан эзилдирери — 15 миллион тонна ажар, автомобильдер кылып үндүрери—680 мүң, демир чондурар станоктар —9,3 мүңга көвүдээр, көдээ ажыл-агый машиналары — 933 миллион рубльге, цемент— 14 миллион ажыг тоннага көвүдээр, пөс аймаа — 850 миллион дорбелчин метрге, трикотаж кылыглары — барык 134 миллион кезекке, соодукчудээр —1,4 миллион хире кезекке, мебель — 885 миллион рубльге көвүдээр. Өске-даа хевирлиг продукцияларын бүдүрери улам көвүдээр.

Көдээ ажыл-агыйның ажылчылери бедик түңнелдерни чедип алган. Тараанның эң бедик дүжүдү—220 миллион тоннаны алган бис. Ол болза эрткен чылдыңдан 52 миллион тонна хөй-дүр. Тараа садып алырының улус ажыл-агый планы дыка ажыр күүсеттинген. Хөвеңниң база бедик дүжүдү—7,6 ажыг миллион тонна алдынган. Хөвең тарыыр республихаларның ажыл-ишчилери бистиң чиик үлетпүрүвүстүң хөгжүүрүнге быжыг баазаны тургузуп турар. Чигаар свеклазы, тарымал-тоорук, ногаалар, картофель болгаш шай эрткен чылдыңдан оранчок хөй чыгдырган болгаш белеткеттинген. Кыш берге болган болза-даа, колхозтар болгаш совхозтар малдың болгаш куштарның баш санын көвүдеткен, оларның продуктулууп бедиткен болгаш мал ажылының продукциязын садарының планы чедишкиннинг күүсеттинип турар.

Көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазын улам ыцай быжыглаар талазы-биле хемчегдер чайгылыш чокка боттанып турар. Беш чылдың үш чылының дургузунда акшаландырымышкынның бүгү-ле үнер дестрининиң күсели-биле көдээ ажыл-агыйны хөгжүдерүүге 72 миллиард хире рубльдиң капитал салымышкыны берген, ол болза беш чыл планын ёзугаар ол-ле үеде бээр кылдыр көрүнгеш турганындан барык 2,5 миллиард рубльге хөй болуп турар-дыр.

Бүдүрүлге, чурттагга-коммуналл болгаш культура тудуушкунуунуң калбак программазы күүсеттинген. Үш чылдың дургузунда улус ажыл-агыйынга капитал салымышкынының хемчээли 280 миллиард рубль ажыг болур, ооң түңнелинде чурттуң кол бүдүрүлге фондулары 26 хуу өзер болгаш 1972 чылдың өртектери-биле алырга, 670 миллиард рубль чедер.

1973 чылда капитал салымышкыннарының хемчээли барык 98 миллиард рубль болур. Үлетпүрде чүс-чүс бүдүрүлгелерни, цехтерни болгаш объектилерни ажыглалга киирген, олар улуг күүлүг, техника болгаш мурнакчы технология талазы-биле бедик дечнелдиг агрегаттар-биле дериттинген.

Чурттуң транспорту чедишкинниг хөгжүп турар. Транспорттуң бүгү хевирлериниң чүк сөөртүр талазы-биле планы 1973 чылда болгаш беш чылдың үш чылының дургузунда күүсеттилип турар.

1973 чылда чонуун кижи бүрүзүнге онаштыр боттуг орулга 4,5 хуу көвүдээр, а беш чылдың үш чылының дургузунда нанти-биле 13,5 хуу өзер. Бо чылын ажыл төлевириниң адакы хемчээли айда 70 рубльге чедар беднир, ооң-биле кады Ыраакы Чөөн чүктүң, Сибирьниң, Ортаа болгаш Мурнуу Уралдың, Казахстаннын болгаш Ортаакы Азияның бүдүрүлге адырларында ортумак ажыл төлевирлиг ажылдакчыларның тариф төлевири болгаш доктаамал шалыны база көвүдээр. Үлетпүрге дүне ажылдааны дээш немелде төлевирни бедиткен. Ажылдап турар хереженнериниң ажылының болгаш амыдыралының байдалын улам экижидер, база ол ышкаш амы-тыныш оскунган шерит-албанныларның өг-бүлезин пенсия-биле хандырарын бедидиринин хемчеглери боттанып турар.

Калбак хереглелдиң барааннарын бүдүрерин өстүрген чорук үш чылдың дургузунда үүрмектеп садар бараан саазылгазының хемчээлин 20 ажыг хуу көвүдедир арганы берген, а ооң эң улуг хемчээли 1973 чылда 184,4 миллиард рубль чедер. Чоннуң хереглелиниң чамдык барааннарының ассортиментизин болгаш шынары чөнүүн өспүшаан турар хереглелин долу хемчээлдиниве хандырып шыдавайн турар болза-даа, бедик шыналыг хептерни, ядиктерни, культура-амыдырал хереглелиниң барааннарын садары калбарып турар.

Совет кижилериң чурттагга байдалын экижидери болза чоннуң чаагай чоруун бедидиринин кол утланышкыны болур. Амгы беш чылды күүседип тургаш, чурттагга тудуунга беш чыл планынга көргүнгениндеп 3 миллиард рубль хөй капитал салымышкыны күрүне үндүрген. 1973 чылда 108,4 миллион квадрат метр шөлдүг чурттагга базыңнары туттунар, а беш чылдың үш чылдарын катай алырга, ол 323 миллион квадрат метр болур болгаш 34 миллион кижилериң чурттагга байдалын экижидер арганы берген.

Беш чылдың эрткен чылдарында чырыдышкын, культура болгаш кадык камгалалы улам ыцай хөгжүлдени алган. Ажылчы чоннуң күш-ажылының болгаш дыштанылгазының байдалдары дыка экижээн.

Ыкчалза-даа улус ажыл-агыйының хөгжүлдезининде эки түңнелдер-биле чергелештир чамдык бергедээшкиннериниң болгаш четпестериниң барын, беш чыл планының 1971—1973 чылдарда онаалдаларының элээн хөй көргүзүглери долдур күүсеттинмейн барганын демдеглээри чугула. Ол болза ажыллап турар үлетпүрлерге бүдүрүлгени улгаттырарының аргаларын долдур ажыглаазаны-биле, чаа киирген күүлерни оожум шингээдип ап турары-биле, ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктын бедидер, чүүң-даа мурнуна, күш-ажылдың бүдүрүкчүүдүн остурер талазы-биле онаалдаларны чедир күүсетпээни-биле холбашкан.

Эштер депутаттар! Сессияның мурнуу чарыында боон эрткен СЭКП ТК-ның Пленуму 1974 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдерининиң Күрүне планын үүлдүг деп көрген болгаш ону ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң сессиязынга чугаалажыры-биле киирген. Иштики болгаш даштыкы политика талазы-биле партияның XXIV съездизининиң шинтпирлерин күүседирде чугула соруглаларының дугайында СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев Пленумга делегеренгей чүве чугаалаан.

Ол чугаага бердинген экономика хөгжүлдезининиң боттуг болгаш ханы анализи, айтышкыннар болгаш түңнелдер бүгү план база ажыл-агый организацияларының ажылын экижидер, 1974 чылдың планын күүседиринче ажылчы чоннуң эвилелдээр талазы-биле удуртукчу үндезин болуур ужурлуг.

Улус ажыл-агыйын хөгжүдерининиң темпилери болгаш деңзигүүрү база 1974 чылда планның соруглалары

Чугаалажып көөрү-биле силерге киирген 1974 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдерининиң Күрүне планы үлетпүрүүн чамдык адырларын хөгжүдерининиң темпилерин бедидерин, көдээ ажыл-агыйының материал-техниктиг баазазын улам бижыглаарын, техниктиг депшилгезин дүргедиринин болгаш чоннуң амыдырал деңнелининиң өзүлдезин хандырарын баш удур көрүп турар. 1971—1973 чылдарда чедип алдынганынга деңнээрге, ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдерининиң көргүзүглерин эжижидерни, улус ажыл-агыйының деңзигүүрүн сайзырангайжыдарын планда көрүп турар. 1974 чылда национал орулганы өстүрериниң темпизи, 1971—1973 чылдарда ортумаа-биле 5,2 хуу турганынга удур, 6,5 хуу болур. Айыттынган чылдарда ортумаа-биле 14,6 миллиард рубль турганынга удур, национал орулганың тулган немелде өзүлдезин дыка улгаттырып, 20 миллиард рубльден ажырар аңаарын борта демдеглээри чугула.

Хереглел чүүлдериниң бүдүрүлгезин өстүрериниң темпилерин мурнаткан турарын планда көрген. Ол болза чоннуң боттуг орулгаларын, 1971—1973 чылдарда ортумаа-биле 4,3 хуу турганынга удур, 5 хуу улгаттырар арганы бээр.

Үлетпүр продукциязының немелде өзүлдезиниң оннуң тос кезээ хирези, тудуг-монтаж ажылдарының, көдээ ажыл-агый продукцияларының болгаш демир-орук транспортунга сөөртүлгелериниң шуптузу күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улгаттырганының күселиниң чедип алдынар.

ҮЛЕТПҮР

Үлетпүр продукциязының өзүлдезин, 1973 чылда манап турарынга деңнээрге, 6,8 хуу, ооң иштинде «А» бөлүктүң продукциязын 6,6, «Б» бөлүктүң продукциязын 7,5 хуу улгаттырарын көрүп турар.

1974 чылдың планында одалга-энергетика адырларынче улуг кичээнгейни угландырган. Электроэнергия бүдүрүлгезин 975 миллиард киловатт-шак чедирериң, азы бо чылдың деңнелининден 6,6 хуу бедидерин көргеш.

Одалганың кол хевирлерин тыварын дараазында хемчээлдерге улгаттырар деп турар: нефтини болгаш газ конденсадын барык 30 миллион тоннага, азы 7 хууга, газты 20,8 миллиард кубометрге, азы 8,8 хууга улгаттырар. Ынчаарга нефть болгаш газ тывыжының кол немелде өзүлдезин Барының Сибирьден, Казах ССР-ден, Ортаакы Азиядан, Коми АССР-ден, Удмурт АССР-ден, Пермь болгаш Оренбург областардан алыр деп көрүп турар. Келир чылын ниити узуну 9 мүң километр ажыг дурттуг нефть болгаш газ дамчыдылгаларын, 85 насос база ком-

(Уланчызы 2-ги арында).

ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ОДАЛГА ҮЛЕТПҮРҮНҮҢ ЭРГЕЛЕЛИНИҢ НАЧАЛЬНИГИНГЕ ЭШ Б. С. НЕЧАЕВТИ ТОМУЙЛААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫГЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунун доктаадыры болза:

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Одалга үлетпүрүнүн эргелелиниң начальнигинге эш Борис Семенович Нечаевти томуйлаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай.
1973 чыл, декабрь 12.

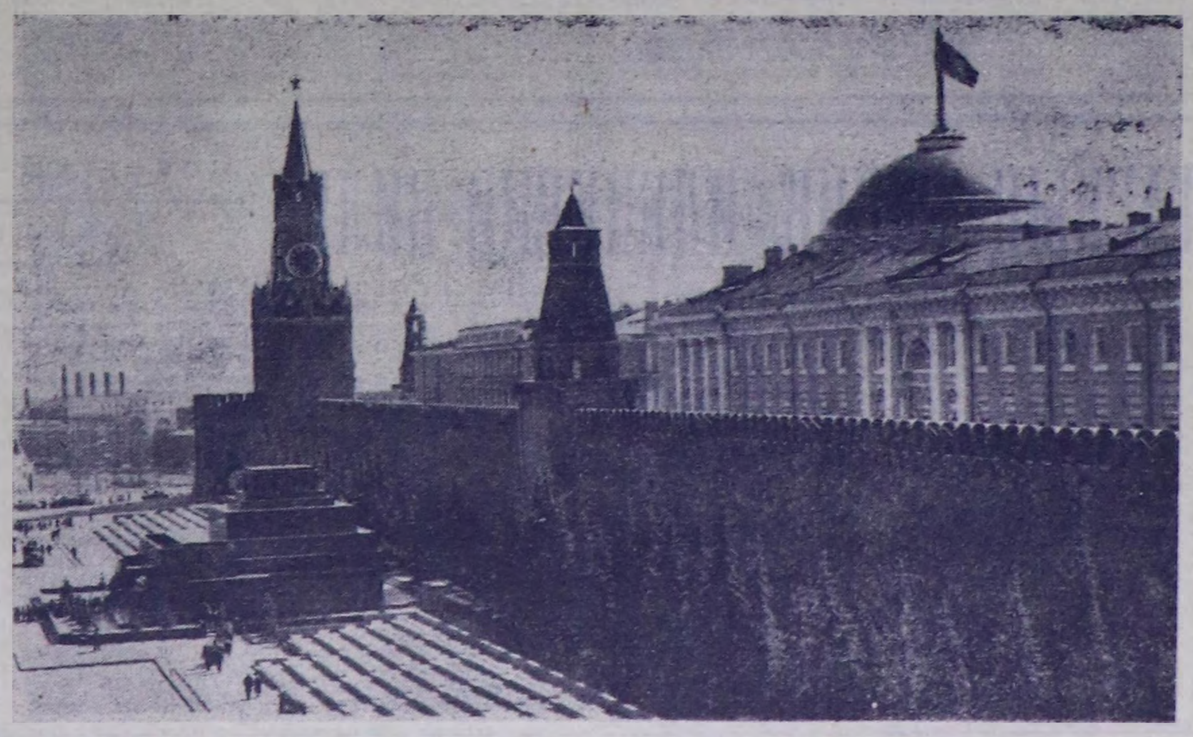

МОСКВА. КРЕМЛЬ. ССР Эвилелиниң Дээди Совединиң сески чыыжының чедиги сессиязы дүүнмында ажылдап эгелээн.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң сеси чыыжының чедиги сессиязы

Депутат Н. К. БАЙБАКОВТУҢ илеткели

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

прессор станцияларын ажыглалга киирери көрдүнген.

Нефть болбаазырадырын 6,8 хүүга көвүдедири көрдүнген. Хөмүрдашты 679,1 миллион тоннаны азы бо чылга бодаарга 10 миллион тонна хойну казарын көрүп турар.

1974 чылдың улус ажылагый планы болза улус ажылагыйын база чонну оттулар чүүл-биле болгаш электроэнергия-биле чогумчалыг болгаш үзүктел чокка хандырын көлдүүнде хандырып турар.

Металлургия үлетпүрүү улам цай хөгжүүр. оон мурнунда бүдүрүлгенин нинти остүрелиниң-даа, кара металлдарның шынарын бедидер, прокаттың, хоорзаларның, метизтериниң эң-не камналгалыг хевирлериниң ассортиментиниң кадбартырының болгаш бүдүрүп үндүрери көвүдедириниң-даа талазы-биле сорулгаларны план салып турар. 135,9 миллион тонна каанны эзилдирери көрдүнген, белен прокат бүдүрери 95,2 миллион тонна, хоорзаларыны—15,1 ажыг миллион тонна чедер. Деңнээри-биле, эң-не сайзырангай капиталистиг чүрт болур АКШ-ка 1972 чылда 123 миллион тонна каанны бүдүрген дээрзин чугаалаза чогуур.

Пластмасстарны болгаш чаа материалдарның өске-даа хевирлерин бүдүрери оссе-даа, кара металлдар конструкция талазы-биле кол материал болуп артар болгаш кара металлургияның озулдезиниң темпилесиндеп машина тудуунуң продукциязын бүдүрери болгаш капитал тудугнуң хемчээлин көвүдедири шинтпирлиг чергези-биле хамааржыр дээрзин демдеглээри эргежок чугула.

Сөөлгү чылдарда кара металлдарны бүдүрерин көвүдедири улус ажыл-агыйының оспушаан турар хереглелиндеп элээн хожудап турган дээрзин чугаалаар херек. ССРЭ-ниң Кара металлургия министерствозу ол четпестерни чайлаары талазы-биле хемчегларни алыры эргежок чугула. Аар машина тудуунуң министерствозу, Түскай монтаж тудуг министерствозу кара металлургия объектилериниң тудугларының планының күүсеттинген турарын хандырар, а Аар машина тудуунуң министерствозу болгаш машина тудуунуң өске-даа министерстволары — ол объектилерни дериглелер-биле чогуур ойүнде хандырар ужурлуглар.

Оңүг металлургияга алюминий бүдүрерин 8,2 хүүг, никельдиң — 13,7 хүүг көвүдедири планда көрдүнген. Чеҗола болгаш өске-даа оңүг база ховар металлдарны бүдүрерининг озулдезиниң бедик темпилиг болуру көрдүнүп турар.

Химия болгаш нефтехимия үлетпүрү мурнукү хевээр бедик темпилерлиг хөгжүүр, оларның продукциязының 1974 чылда өзүлдези 9,8 хүү болур. План ёзугаар минералдыг чемишчидилгелер бүдүрерин 11,2 хүү көвүдедип, оон хемчээлин, беш чыл планында көрдүнгени ышкаш 80,2 миллион тоннага чедирери, синтетиктиг каучукту бүдүрери 11,8 хүү, автомобиль дугуйларын бүдүрери—10,7 хүү остүрери көрдүнген.

Минералдыг чемишчидилгелерни бүдүрерининг нинти хемчээлинге концентраттыг болгаш нарын чемишчидилгелериниң улуг-деңзизини 1970 чылда 62,6 хүү тургашынга удур 76 хүү чедирген турар. Синтетиктиг чүктарны болгаш пластиктиг массаларны бүдүрери 10,1 хүү өзөр турда, полиэтиленни бүдүрери 16,5 хүү, полистиролдуу — 14 хүү өзөр.

1974 чылдың планында машина тудуушкунун хөгжүдеринче улуг кичээнгей салдынган, ол болза улус ажылагыйының бүгү адырларыга техниктиг депшилгени хандырып турар эң чугула адыр болгай. Машина тудуушкунуңуң продукциязын 10,4 хүүга көвүдедири планда көрдүнген. Оон иштинде көдээ ажыл-агый машиналарын, автомобильдерин, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң дериглелерин, саналга техниказын бүдүрерин улам бедик темпилер-биле хөгжүүр.

Ыяш, целлюлоза-саазын болгаш ыяш болбаазырадырының үлетпүрүнде чүрттүү чөөн чүк районнарынга ыяш белеткелин улам цай сайзырадыры планнаттынган. 1974 чылда тудуг ыяжын бүдүрери 2,5 миллион кубометрге көвүдээр. Ынчалза-даа ыяшты улам ханызы-биле болбаазырадып кылыры болгаш оон артынчызын ажыглаары ыяш материалдарның курлавырларын 20 ажыг миллион кубометрге көвүдедир арганы бээр. Целлюлоза бүдүрери 7,2 хүү, картоннуу—8,4 хүү болгаш саазыннызы—2,5 хүү озер.

Целлюлоза-саазын продукциязын бүдүрерининг озулдези күчүлдери ажыглалга киирерининг планы күүсеттинмейн турарындан, ажыглалга киирип турар бүдүрүлгелерни болгаш объектилерни оожум шинээдип ап турарындан, ажылдап турар бүдүрүлгелериниң күчүлдерин долузу-биле ажыглавайн турарындан саадап турар дээрзин демдеглээр херек.

Тудуг материалдарының үлетпүрүнге цемент бүдүрери 4,9 хүү, асбоцемент каптазын; нары —4,6 хүү, даг-дугу — 6,2 хүү, тудуг шилн — 3,5 хүү көвүдээн турар, ол болза ук материалдар талазы-биле улус ажыл-агыйының хереглелдерни колдүүнде хандырар.

Чонның хереглел бараанарын бүдүрүп турар адырларның хөгжүлдези, ол адырларның продукция бүдүрерин улам цай көвүдедири 1974 чылдың планында көрдүнүп турар. Ук планның күүселдези көдээ ажыл-агыйны интенсификастаарының талазы-биле бистин партиявыстың ажылдап кылганы комплекстиг программаны боттандырарынга улуг базым болур.

1974 чылда көдээ ажыл-агыйның нинти продукциязының хемчээли 100 млрд. рубль ажар, ол болза байлак дүжүттүт болган бо чылдың деңнелинден 6,4 хүү хөй болур.

1973 чылга бодаарга, келир чылын колхозтарның болгаш совхозтарның ажыглап турар черлериниң гектар бүрүзүнден 7,6 хүү хөй нинти продукцияны алыры көрдүнүп турар. Көдээ ажыл-агыйга күш-ажыллыг бүдүрүкчүлүүнүң озулдези 11 хүү болур.

Көдээ ажыл-агыйның бүдүрүлге болгаш бүдүрүлгеге хамаарышпас оске-даа тудугларынга 1974 чылда 18,4 млрд. рубльдиң күрүне капитал салыышкынын кинерип планда көрген. 1973 чылдың күүсеттинер планыныдан ол 11,6 хүү хөй болур. Колхозтарның капитал салыышкыны 9,5 млрд. рубль болурун планда көрген.

Көдээ ажыл-агыйның ажыктыг чоруун бедидерининче, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн остүрининче, бүдүрүлгенин интенсификастаашкынын көскүзүбиле бедидер дээш көдээ ажыл-агыйның бүгү техниктиг баазазын, минералдыг чемишчидилгелерни, машиналарны эң-не ажыктыг ажыглаар айтырыгларже кичээнгейни күштелдирери чугула. Партия ТК-ның чоокта чаа болган Пленумунга эш Л. И. Брежнев

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ

Эштер депутаттар!

Көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазын улам быжыглаары болгаш көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин база белеткээрин моон ында улам көвүдедири 1974 чылдың планында көрдүнүп турар. Ук планның күүселдези көдээ ажыл-агыйны интенсификастаарының талазы-биле бистин партиявыстың ажылдап кылганы комплекстиг программаны боттандырарынга улуг базым болур.

1974 чылда көдээ ажыл-агыйның нинти продукциязының хемчээли 100 млрд. рубль ажар, ол болза байлак дүжүттүт болган бо чылдың деңнелинден 6,4 хүү хөй болур.

1973 чылга бодаарга, келир чылын колхозтарның болгаш совхозтарның ажыглап турар черлериниң гектар бүрүзүнден 7,6 хүү хөй нинти продукцияны алыры көрдүнүп турар. Көдээ ажыл-агыйга күш-ажыллыг бүдүрүкчүлүүнүң озулдези 11 хүү болур.

Көдээ ажыл-агыйның бүдүрүлге болгаш бүдүрүлгеге хамаарышпас оске-даа тудугларынга 1974 чылда 18,4 млрд. рубльдиң күрүне капитал салыышкынын кинерип планда көрген. 1973 чылдың күүсеттинер планыныдан ол 11,6 хүү хөй болур. Колхозтарның капитал салыышкыны 9,5 млрд. рубль болурун планда көрген.

Көдээ ажыл-агыйның ажыктыг чоруун бедидерининче, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн остүрининче, бүдүрүлгенин интенсификастаашкынын көскүзүбиле бедидер дээш көдээ ажыл-агыйның бүгү техниктиг баазазын, минералдыг чемишчидилгелерни, машиналарны эң-не ажыктыг ажыглаар айтырыгларже кичээнгейни күштелдирери чугула. Партия ТК-ның чоокта чаа болган Пленумунга эш Л. И. Брежнев

ТРАНСПОРТ БОЛГАШ ХАРЫЛЗААЛ

Транспорттуң бүгү хевирлери-биле чүүк саарылгазының хемчээлин 1974 чылда 5,3 хүү көвүдедири көрдүнген. Моон мурнундагы чылларда ышкаш транспорттуң автомобиль болгаш хоолай дамчыштыр чүүк шуудар хевирлери бедик өзүлделіг болур. Хоолайлар дамчыштыр чүүк шуударының хемчээли эрткен чылдыңдан 19 хүү, автотранспорттун — 8 хүү, хеминиң — 7,7 хүү, далай транспортунуң—4,4 хүү, а демиң-оруктуу — 3,1 хүү өзөр.

Транспорттун материал-техниктиг баазазын быжыглаар талазы-биле улуг ажылдар боттанып.

Далай болгаш хем транспорту улам хөгжүүр болгаш чаа судноларны алыр. Эрги порттарны чаартары болгаш Ыраккы Чөөн чүкке чаа порту тудары көрдүнген.

Хамзаты ужар чүүл флоду чаа самолёттарны болгаш вертолёттарны алыр, ужудуушкуннарны айыыл чок болдырарын хандырар хемчегларни моон ында улам боттандырар.

Автомобиль транспортунуң чүүк саарылгазының хемчээли 305 млрд. тонна-километр чедер. 400 муң чаа чүүк машиналарын автомобиль транспорту алыр.

Нинтизи-биле 17 муң километр хемчээлдиг кадыг шыгыглыг оруктарны ажыглалга киирер, бензин кудар автоматтыг станцияларны, техниктиг хандырылга станцияларын немей тудар.

Харылзааның ачы-дуза чедирининиң хемчээли 7,8 хүү өзөр. Телефон станцияларының нинти дугаарларының санын 6,6 хүү көвүдедирин көрген. Радио дамчыдар болгаш телестанцияларның тудуунун талазы-биле ажылдар үргүлчүлээр.

КАПИТАЛ ТУДУГ

1974 чылда капитал тудугнуң талазы-биле улуг-улуг сорулгаларны шинтпирлээр аңаар. Улус ажыл-агыйының озулде темпилери болгаш чонның амыдырал деңнелин бедидери капитал тудугну сайзырадырындан улуг чергелинбиле хамааржыр дээп чүве билдингир.

Акшаландырыышкынның бүгү дөстериниң ашы-биле улус ажыл-агыйынга капитал салыышкыннарының нинти хемчээли 1974 чылга онаастыр 104,2 миллиард рубль хемчээлдиг кылдыр көрдүнген. Дайын мурнунда бүгү үениң дургузунда капитал салыышкынарының хемчээлинден ол барык ийи катап ажыг.

1973 чылдаазынга деңнээрге, капитал салыышкынарының хемчээли 6,5 хүү улгадыр.

Үлетпүрүнүң оттулар чүүл бүдүрер адырларынга, кара болгаш өңнүг металлургияга, химия үлетпүрүнге, машина тудуушкунунга, чиик, аъш-чем, эът-сүт база балык үлетпүрүнге капитал салыышкыннарының озулде темпилери улам бедидер тодуйлелттинген.

Планда капитал салыышкынарын мөөнүп каттыштырар болгаш оларның ажыктыын бедидер деп айыткан. Ону барымдаалаш, топучүткен капитал салыышкыннарының нинти хемчээлинің 70 хүү хирезин ажыглалга киирер объектилерниң тудуун доозарынга берген турар.

1974 чылда төлевилеттингенин бүзугаар капитал салыышкынарын ажыглалга киирер тудугларга бээрин көвүдедирге болгаш мөөнүп каттыштырарга, оранчок хөй бүдүрүлге күчүлерин база кол фондуларны ажыглалга киирери хандыртынар. Нинтизи-биле күрүненнің капитал салыышкынарың ажыглап тургаш, кол фондуларны ажыглалга киирери, 1972 чылда 72,7 миллиард рубль болганынга удур 86,8 миллиард рубль хемчээлдиг болган турары төлевилеттингенин.

Материалдыг болгаш сан хөрөнгилери-биле капитал тудугну хандырарының боттуг бергелерин база ажыглалга киирер объектилерге тудугмонтаж организацияларының күштерин болгаш хөрөнгилерин моөнүп каттыштырарының эргежок чугулазын барымдаалааш, 1974 чылда төпчүттүмээн капитал салыышкынарының аайы-биле планнарны ажыр күүседирин кызыгаарлаары саналдаттыныр турар. Ооң-биле чергелештир 1974 чылда планда айыткан, топчүттүмээн капитал салыышкынарындан ажыр акшаландырыышкын бээрининг чогуур хөрөнгилерин ажыглап тургаш, областарның болгаш чер-черниң автомобиль оруктарын тударын, улустуң хереглел бараанарын бүдүрер талазы-биле чер-черниң үлетпүр бүдүрүлгелерин калбартырын база тудуп тургузарын, хоорайларны болгаш ажылчын суурларны чаагайжыдарын, эмнелге черлерин, поликлиникаларны калбартырын, 1974 чылда улус ажыл-агыйының планының талазы-биле ССРЭниң Министрлер Төвүлелининиң доктаалынга айыткан ажылдарны боттандырарын чопшээрээн.

Планда тудуг үлетпүрүнүң баазаларын болгаш тудугмонтаж организацияларының күчүзүн улам улгаттырар деп айыткан.

Тудугнуң хуусааларын кызырар болгаш шынарын бедидер, тудугларга дериглерни база ажылчын күштүң ажылдаарының үзүктелирин, тудуг материалдарының хораарын чайлаар шинтпирлиг базымны кылган турар ужурлуг.

УЛУСТУҢ АМЫДЫРАЛ ДЕҢНЕЛИН БЕДИДЕР

Эштер депутаттар! Төлевилеттинин турарын ёзугаар чүрттүң экономиказын хөгжүдери, национал орулганы улгаттырары болгаш улустуң хереглел бараанарын бүдүрерин көвүдедири совет улустуң материалдыг амыдыралын улам бедидер талазы-биле чаа-чаа хемчегларни алырын 1974 чылдың планынга баш бурунгаар айтыр арганы берип турар.

Ажылчын, албан-хаакчыларның айда ортумаа-биле алыр ажыл төлевирин 3,6 хүү, колхозчуларның ажыл төлевири—6,1 хүү улгадыр. Нинтилелдин хереглел фондулары 6,5 хүү улгадыр болгаш 82,5 миллиард рубль чедер. Нинтизи-биле чоннуң кижи санынга онаастыр алырга, боттуг орулгалар бо чылдаазынга деннээрге, 5 хүү улгадыр.

1974 чылда чүрттүң чөөн девискээрлериниге ортумак шалынныг ажылчын, албан-хаакчыларның ажыл төлевириниң бетиги хемчээлин, докгаатгынган төлевир чижек хемчээлдерин болгаш шалының улгаттырары доозулган турар база ол хемчегларни алырын Волга-Вятка девискээринге, Поволжьеге, Донбасска, Ростов обласка болгаш өске-даа хөй-хөй девискээрлерге чоорту боттандырып эгелээр. Инвалидтерге болгаш азырадыкчыларын оскунган өг-бүлелерге тыпсыр пенсияларны улгаттырган турар. Эвээш шыдалдыг өг-бүлелерниң үрүгларына тыпсыр дузаламчы тургузары төлевилеттинин турар.

Партияның XXIV съездиниң шинтпирлерин барымдаалааш, 1947—1956 чылдарда үндүрген иштики чээлилерни төлеп эгелээри төлевилеттинин турар.

Садыг болгаш хөй-нинтиниң чеменилге черлери улам сайзыраар. Күрүне болгаш кооператив садыышын үүрмектеп садар бараан саарылгазын 1973 чылдаазынга деңнээрге, 11,6 миллиард рубль ийикте, 6,3 хүү улгаттыргаш, 196 миллиард рубль хемчээлдиг болдырар. Чиик автомобильдерни садары оранчок көвүдүп турар. ол акша-хөрөнгизиниң күсели-биле 817,5 муң өөреникчилер өөренир школаларны тудуп, ажыглалга киирер.

1974 чылда дээди өөредилге черлериниге студентилерни хүлээп алары 943 муң кижи чедер; дээди болгаш түскай орумак өөредилге черлери 1974 чылда улус ажыл-агыйынга 1,8 миллион ажыг специалистерни белеткеп бээр.

Клуб албан черлери ийи муң хире, массалыг библиотекалар 2 мунга немей озер.

1974 чылдың төнчүзүнде эмнелге орунарының нинти саны 2935 мунга четкен турар. Чонның 10 муң кижизинге онаастыр орунарының саны 1970 чылда 109,2 тураң болза, 1974 чылда 115,8 болур.

БҮДҮРҮКЧҮ КҮШТЕРНИ ТААРЫШТЫР ТУРГУЗАРЫ БОЛГАШ ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРНЫҢ АЖЫЛ-АГЫЙЫН ХӨГЖҮДЕРИ

Бүгү эвилелдешкен республикаларның экономиказын болгаш культуразын улам хөгжүдерни, оларның ажыл-агыйын комплекстиг хөгжүдерни болгаш специализастаарын ханыладырын, бүдүрүлгенің бар күрлавырларын ажыглаарын экижидерни болгаш бойдустуң чаа күрлавырларын ажыглалга киирерни 1974 чылдың планында көрген.

СЭКП-ниң XXIV съездиниң Директиваларынга дүүштүр чүрттүң чөөн талакы девискээрлериниң күсели-биле 817,5 муң өөреникчилер өөренир школаларны тудуп, ажыглалга киирер.

1974 чылда дээди өөредилге черлериниге студентилерни хүлээп алары 943 муң кижи чедер; дээди болгаш түскай орумак өөредилге черлери 1974 чылда улус ажыл-агыйынга 1,8 миллион ажыг специалистерни белеткеп бээр.

Клуб албан черлери ийи муң хире, массалыг библиотекалар 2 мунга немей озер.

1974 чылдың төнчүзүнде эмнелге орунарының нинти саны 2935 мунга четкен турар. Чонның 10 муң кижизинге онаастыр орунарының саны 1970 чылда 109,2 тураң болза, 1974 чылда 115,8 болур.

БҮДҮРҮКЧҮ КҮШТЕРНИ ТААРЫШТЫР ТУРГУЗАРЫ БОЛГАШ ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРНЫҢ АЖЫЛ-АГЫЙЫН ХӨГЖҮДЕРИ

Бүгү эвилелдешкен республикаларның экономиказын болгаш культуразын улам хөгжүдерни, оларның ажыл-агыйын комплекстиг хөгжүдерни болгаш специализастаарын ханыладырын, бүдүрүлгенің бар күрлавырларын ажыглаарын экижидерни болгаш бойдустуң чаа күрлавырларын ажыглалга киирерни 1974 чылдың планында көрген.

СЭКП-ниң XXIV съездиниң Директиваларынга дүүштүр чүрттүң чөөн талакы девискээрлериниң күсели-биле нефть болгаш газ тывыжының, оңүг металл бүдүрүлгезиниң кол немелде өзүлдезин алыр, чүртка нинтизи-биле үлетпүр продукциязын бүдүрерин өстүрининиң эң бедик темпилерни хандырар арганы бээр.

ССРЭ-ниң европа талазының үлетпүрүнүң болгаш көдээ ажыл-агыйының мурнунга улуг сорулгалар салдынган. Ол девискээрлерде Курск магнит аномалияның демир руда курлавырларын шинтээдип алыры уламчылаар, Ново-Липецк металлургия заводунга, Оренбургта газ ажылдап кылыр заводка, Нижне-Камскиде, Тольяттиде, Балаковода нефтехимия бүдүрүлгелерингe чаа күүлер ажыглалга кирер.

Нинчаарга ССРЭ-ниң европа талазында үлетпүр бүдүрүлгенин немелде өзүлдезининиң кол кезинин, а Москвага, Ленинградка болгаш өске-даа чамдык улуг хоорайларга бүгү немелде өзүлдезин ажылдап турарларның санын көвүдетпейн тургаш, күш-ажылдың бүдүрүкчүүн остүрининиң күсели-биле алган турар ужурлуг.

Украинага болгаш Белоруссияга машина тудуушкуну, демир болбаазырадыры, электроэнергетика, химия болгаш аъш-чем үлетпүрү шапкын темп-биле хөгжүүр. Закавказьеның республикаларынга химия, машина тудуушкуну, тудуг материалдарының үлетпүрүн, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүн улам хөгжүдерни көрдүнген. Прибалтика республикаларының болгаш Молдав ССР-ниң үлетпүрү улуг хөгжүлдени алыр.

ДАШТЫКЫ ЭКОНОМИКТИГ ХАРЫЛЗААЛАР

Совет Эвилелининиң даштыкы чүрттар-биле экономиктиг харылзаазы 1974 чылда улам хөгжүүр. Даштыкы садыг саарылгазы 1973 чылдыбиле деңнээргe, оон 10 хүү көвүдээр.

Моон мурнунда ышкаш, ооң кол-ла үлүг социалистиг чүрттарга, бирги ээлчегде, Экономиктиг Дузалажылга Төвүлелининиң кежигүнү чүрттарга олаажыр апаар. Ол чүрттар-биле кады ажылдажылга Комплекстиг программаны ёзугаар социалистиг экономиктиг таарыштырылганы боттандырын чорударын калбартырынга үндезилеттинер.

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын 1974 чылда хөгжүдерининиң Күрүне планының составынга киирүштүр моөнүп мурнунда туруп көрбээн тускай кезекти ажылдап кылган, ында ЭДЧ кежигүнү чүрттар-биле ССРЭ-ниң социалистиг экономиктиг интеграциязын хөгжүдерининиң хемчегларын айыткан.

Хөгжүп орар чүрттар-биле ССРЭ-ниң даштыкы экономиктиг харылзаазы 1974 чылда идепкейлиг хөгжүүр. Ол чүрттарга машиналарны болгаш дериг-херекселдерни бээри, экономиканың дыка хөй адырларының хөгжүүрүнге техниктиг дузаламчы ол күрүнелерниң хамаарышпас чоруунуң быжыгларынга идиг болур.

Сайзырангай капиталистиг чүрттар-биле ССРЭ-ниң экономиктиг харылзааларын улам хөгжүдерин планда база айтып турар. Ынчалза күрүнелер-биле садыг харылзаалары улус ажыл-агыйынга ажыглаар, ССРЭ-де кылынмайн турар амгы үеним машиналарын болгаш дериг-херекселдерни, а ол ышкаш оске-даа бараанарны алыр арганы бээр.

* * *

Эштер депутаттар! 1974 чылда улус ажыл-агый планының сиглерге айыткаан кол-кол даалгалар болза СЭКП-ниң XXIV съездиниң экономиктиг политиказын моөн-даа соңгаар боттандырарынче үлганганының дугайын хереглелп турар-дыр. Ында материалдыг бүдүрүлгениң бүгү адырларын хөгжүдер талазы-биле берге-даа болза, боттандырып болур даалгаларны, улустуң амыдыралының деңнелин экижидер көргүзүлгерин айтып турар. 1974 чылдың планын боттандырары чүрттүң экономиказын болгаш культуразын улам хөгжүдерингe улуг салыышкын болур.

Бо планны күүседир төлээде, бүдүрүлгенин организастаарын экижидери, планның даалгаларны күүседирде күш-ажыл болгаш күрүне сагылга-чурумун бедидери, бүгү курлавырларны улам долдур ажыглаары чугула деп, ССРЭниң Министрлер Төвүлели санап турар.

1974 чылдың планын долдур болгаш ажыр күүседир чорук бүгү беш чылды чедиштиниг доозарыга чугула ужур-дузалыг боок, чүрттүң экономиктиг күүү-шыдалын улам улгаттырарынга, улустуң материалдыг чаагай чоруун база культурлуг деңнелин бедидерингe таарымчалыг байдалды түргузар деп, СЭКП ТК-ның Пленумунун шинтпиринде айыткан. **(Адыш часкаашкыны).**

(СЭТА).

ДЕПУТАТТАРНЫҢ БЕДИК ИДЕПКЕЙИ-БИЛЕ

Советтер болгаш амыдырал

Соңгулда округтарынга депутаттарның идепкейлиг ажылдаары — Советтиң ажыл-чорудулгазының үре-түңнелдиг болуруның, ооң чон-биле харылзаазын быжыглаарының чугула чүүлү болур дээрзин «ССРЭ-де ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң депутаттарының эрге-хүлээлгелериниң дугайында» ССРЭ Хоойлузунда айыткан. Боттарының соңгуткан девискээрлерингe чоннуң толээлекчилериниң ролю болгаш идепкейи Советтиң ажыл-чорудулгазын база күштелдирер деп чүве оон-на билдингир ышкажыл.

Ол сорулганы канчаар шинтпирлезе экил? Бүгү депутаттарны, ылаңгыя бир дугаар соңгутканнарны эрге-чагырга органнарының хөй талалыг ажыл-чорудулгазынче хаара тудар дээш чүнү кылза экил? Бо чылдың июнь 17-де болуп эрткен чер-чер Советтериниң соңгулдаларының соонда күүскомнарның мурнунга тургустуган чугула айтырыгларның бирээзи ол болуп тӧрар. Чоон-Хемчиктиң район, хоорай, көдээ Советтериниге шупту 447 депутат соңгуткан. Оларның хөй кезии бүдүрүлгелерде, колхозтарда, совхозтарда материалдыг чүүлдер бүдүрүлгезинде шуут ажылдап турар. Оларның округтарга ажылын доктаамал хайгаарап, кылып чоруткан ажылын эки билип ап, өөренип көөрү, бүгү талалыг дузаны чедирерин чугула. Бодунун соңгукчулары-биле доктаамал харылзааны тудуп, кымның канчаар ажылдап турарын билип алырынга ол бичe эвес ужур-дузалыг.

Чонның толээлекчилериниң эрге-хүлээлгелериниң дугайында хоойлунуп амыдыралга боттанышкынының талазы-биле айтырыгны бо чылын районнуң бүгү Советтериниң сессияларынга чугаалашкан. Ол ышкаш соңгулдалар кампаниязының үезинде ужуражылга хүралдарынга чыылган соңгукчуларга ону база калбаа-биле таныштырган. Ынчангаш районнуң чер-чер Советтериниң депутаттаоы чазактың ол сагыш салышкынынга боттарының бүдүрүлгеге болгаш соңгулда округтарынга идепкейлиг ажылы-биле харыылап турар

Советтериниң амгы чыыжының депутаттарының иштинде чон-биле быжыг харылзааны тудуп турган. оларның сацал-оналың өөренип көрүп, чоннуң негелде, хереглелдерин хандырарынче сагыш салып, идепкейлиг ажылдап турарлар бистe көвей. Чижээ, район Советиниң көдээ ажыл-агый талазы-биле доктаамал комиссиязының даргазы А. Шаалы бо чылдың август айда «Алдан-Маадыр» совхозта сиген белеткелиниң байдалын активчилериниң киржилгези-биле кыпаан. Оон түңнелинде чамдык четпестерни илереткен болгаш ону комиссияның хуралынга чугаалашкаш, тускай шинтпирни хүлээп алган. Совхозтуң дирекциязы мал чеминиң белеткелин дүргедедириниң хемчээн ап, бүгү күштү олче моөнүпээн.

База бир чижек. Чадаана АТБ-зиниң удуртукчулары хоорайның Лихачев кудумчузунда чүрттелга бажыңнарынче суг системазын коллективтиг күжү-биле киирип, эки чүүлдү кылганнар. Ынчалзадаа кудумчуну дүргаар каскан траншеяны үр үеде дуглавайн турганы чүрттакчыларга таарымча чок болган. Мону соңгукчулар Чадаана хоорай Советиниң депутадты Валентина Сарыгларга дыңнатканнар. Траншеяны дуглаарын АТБниң удуртукчуларындан депутат каш удаа дилеве-даа, күүсетпээннер. Ынчангаш депутат эш Сарыглар бо айтырыгның талазы-биле сессияга негелде тургускан соонда траншеяны дуглаан.

Депутат кижи бодунуң бүгү ажыл-ижи-биле соңгукчуларның идегелин шынзыктырып бадыткаар, кажан-даа улустуң аңаа негелдеринің деңнелинге турар ужурлуг дээрзин хоойлуда айыткан болгай. Бистиң районнуң чер-чер Советтериниң хөй депутаттары күш-ажылга бедик үлегерин көргүзүп, районнуң экономиказын хөгжүдерингe идигин берип турарын маңаа чугаалаары артык эвес. «Октябрь 30 чылы» колхозтуң Дуврецде хойжу бригадазында Дарышмаа Орусовна Күүлар район Советиниң соөлгү ийи чыыжынга үлаштыр депутатка соңгудуп келген. Бо шинтпирлиг чылда ол төрүүр чүс хойдан-на 99 хураганны менди ап доруктуруп, бир хойга онаастыр 2,6 кг дукту кыргып, 15 тонна сиген кезип, 10 тонна саваны болуп алган. Амгы үеде ооң коданында хойдары хүр кыштап турар. Район Советиниң депутады, Социалистиг Күш-ажылның Маадыры Дажы-Намчал Чыртай-оолович Ооржак 137. Алдан-Маадыр көдээ Советиниң депутады Доржу Аңыяновна Ооржак 140 хураганны төрүүр чүс хойга онаастыр камгалап алганнар.

Райониуң чер-чер Советтериниң депутаттары соңгулдалар үезинде соңгукчуларның бергеи чагыгларын күүседир дээш боттуг ажылды чорудуп турар. Районда школаларның, үрүглар албан черлериниң, эмнелге пунктуларының материалдыг базазазы соолгү чылдарда элээн экижээн. Бо чылын Алдан-Маадыр сүүрда 320 олуттуг школа, Суг-Аксында 60 олуттуг интернат, Шеминде 60 олуттуг ясли-сад ажыглалда киргеп.

Хоойлуда магадылаан эрге-хүлээлгелерни ажыглааш, Советтериниң депутаттары ажылагый, социал-культура тургузуушкунунуң планнарының, Советтиң шинтпирлериниң күүселдезин организастаар дээш чер-черде улуг ажылды чорудуп турарлар.

Советтериниң, оларның депутаттарының ажылының үре-түңнелдин, дээштин хөй чүүлдерден хамаарыжыр. Маңаа хамыктың мурнунда районнуң, колхозтарның, совхозтарның экономиказы, ажыл-агыйжы, организакчы сорулгаларның күүселдезининиң деңнели кол черни ээлээри билдингир. Бистиң район күрүнеге сүт садарының чыл планын амгы үеде 97,7 хүү, дуктү 100 хүү, эътти 89,9 хүү күүсеткен. Ажыл-агыйлар багай эвес дүжүттүү өстүрген, күрүнеге тараа садар хүлээлгезин район ажыр күүсеткен. Тоску беш чылдың шинтпирлиг чылының планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседир дээш социалистиг чарыш бо хүннерде улам хайныгып турар.

Д. ДУЛУШ,

ажылчы чоннар депутаттарының Чөөн-Хемчик район Советиниң күүскомунун секретары.

ЧУРУМАЛ

Николай Федорович далажып чор

Балгазын биле Кызыл аразының автоорууна ак-көк самосвал маңнап орган. Оон башкарыкчызы узун дурт-сыныг болганындан шала күдүүлүкен, мотору ишип чораан машиназының кабиназының чылыыдан дүктүг бөргүн үштүп салып каарга, дески, моңгун өңнүг бажының дүгү шала ажыдып каан соңгадан салгынга селберелеп турган. Даңгаар хадыдан бүткен арыгжыгашты эртип чыда: «Эх, магалыын аар! Чайлыг болза, борта арыг агаардан мага хандыр тыныл, аңаа-ла селгүүстеп базып чорза!» деп, ол боданган.

Оон өске кижилер болза чолаачылаар бо кадыг-берге ажылды-даа шагда каапкан, өске чиик ажыл тып алган орар иинк. Оон ынай Николай Федорович чүгле чолаачылап 20 чыл ажылдап келгеш, чедип алган шаңнал-макталы-даа четчир-ле болгай: автотранспорт эргелелиин Хүндүлүг депшеринде моңгези-биле адыг кижи бижиттикен, республиканың Хүндүлел самбызынга чеже-даа кирген, ленинчи юбилейлиг медальдың эдилекчизи, а акша болгаш өртектиг белекти та чеже алган чүве! А ол ам-даа 18—20 харлыг аныяктардан дүдак чок тутсуп турар. Бөргүн бо чаныш орарга дег, 13-15 хонук түгүлдер кезип, командировкалап, өөнүң херээжен ээзиниң чүгаалаары ышкаш, «дүтүй кырынга хонуп чоруп бээр».

Балгазын суур чоогумда орук түдүүнга сай, довурак сөөртүп, 15 хонуп чорда, № 2 АТБ-ниң ийиги автоколонназының начальныгы келгеш: «Даарта сыгыр дан бажында Кызыыче хап киирер сен» дээнин ёзугаар чаныш орарга бо. Чамдыкта уругларының пези-биле аас бүлаажыр чыгыы апаар:

— Сен дээрге ан-мең дег, соок, кургаг чем чип, душканна черинге бора-бүдүн хонуп чораан, аарыг тывар боор сен, Колз. Конччуңну көр даан: безин чалаарда бажың дүгү элекке-ле ак өшкү болган!— деп кадайы хымиренир.

Созу удур кыжырыыр:

— Кырган-чөнүк апарган болзумза, өскээр боданып көр даан!

— Эдип турар сөстериңниң чөгенчиин! Башында уруглар чок болгаш-да эки-дир. Ол чүү дээриң ол чүвел? Сээң удуртукчуларың мындыг кенен кижиниг канчаң мактап, шаңнай турар улус ирги?

— Кырганың кандыг-даа болза ажылдаары коңчуг болдур иинк, кадай — дээш, маргылдазыы баштактанышкынбиле узун каапкаар.

Хөй-ле кевин-хереҥ чок бодалдар бажыңга кирип, түтсуп ора, эртенги кышкы туман шуглаан республика найысыалының барзаны көстүп келгенин ол эскербээн. Хоорай девискээрниге келгеш, бөргүн кедип, машиназының чоруун шала оожумнаып эгелээн. АТБ-те баргаш, бөгүн чүнү кылырын биле шаап алгаш, оон бажыңга кире дүжер деп шиитпирдээш, кайы орандан илдең кызыл өңнүг гаражынче өглапкан.

Николай Федорович Кулагинге таварҗыш алыр дээш, бис ол автобүдүүлгеге эртен эрте, кежээ орай та чеже четкен бис. Оны Улуг-Хем ол чарыында чаа кырлыг ажылдаар кылып каарга, ам таварышкаа бис. Дежурный механиктиң олурар чылыг өрээлинге, дүнде орай бар эвес дээш, үр-ле хөөрежип келдивис.

— Бо коллективке безин ажылдаа-ла 16 чылдың иүүрү болуп бердим. Эң-найыралдыг-даа, ажыл-ишчи, эрес-кежээ-даа улус мында чыыган чер бо. Бисте кижи бүрүзүнүң сагыш-сеткилги планныг онаалдаларды күүседириниге үглынган. Бодум дугайты чүгле бо айда безин ийи айның нормазын ажыраар сорулга салып алган мен—деп, Н. Ф. Кулагин чугаалай-дыр.

Шалыпчы чолаачы Николай Кулагин бо хүннерде беш чыл дооруг. 1975 чылдың октябрының үлүүнде ажылдап турар. Беш чылдың 3 чыл оң айларында ол 343,2 муң тонна-километр чүк эргиндезин кылып хууда планныг тургаш, херек кырында 864 муң тонна-километр чедирген. Эрес-кежээ чолаачының мурнунда тоску беш чылдың ийи ай безин четпес хире үезин артып калган!

Оны кажан күүседиптер деп турарын оон бодундан дыңнаттаалы:

— Эрткен он айларның түңнелинден каш сан алдаптайн. Планым 14,7 муң тонна-километр тургап, оны 22 муң тонна-километр кылдыр азы 150 хуу күүседип алган мен. 227 кг бензинниң камнап алдым. Ол темпиин барымдаалап көөр болза, бо шиитпирлиг чылдың тоңүзүнге чедирбейн-не беш чыл да бодумнуң хууда планныг онаалдамны үш чылда күүседип, социалистиг хүлээлгеде көрдүнгейниңден эртелээр аргам бар.

Совет кижилер тоску беш чылдың үлүүнде шак мындыг маадырлыг ажылдап турар-дыр.

О. НАМЧЫЛАК.

ЧУРУКТА: Н. Ф. КУЛАГИН рейс соолунде путёвка дүжаап тур.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Слёттуң киржикчилери чугаалап тур

Кызылга республиканың ажылчын болгаш көдээ корреспондентилериниң следу болганын мооң мурнунда дыңнаткан болгай. Ам ол слёттуң чамдык киржикчилериниң саналдарын номчукчуларга бараалгадыр-дыр бис.

Ю. И. ВЛАДИМИРОВ (Кызылда политехникумунуң башкызы).

— Бо слёт бистиң мооң соңгааргы ажылывыска уг-шиигин улам тодарадыры чигзиниг чок. «Тувинская правда» солунга баштайгы материалым үнерге, амыразынымны утпас мен. Чүгле солунга мээң адымны парлаанны дээш эвес, харын мээң коллективимниң ажыл-ажын хөйге билдинге бергенг дээш, өөрүп турган мен. Ооң соонда мени редакцияже чалап, сүмени кадың, спорт темазынга материал биживирин чагаан. Ол хевээр-ле редакция-биле харылзажып эгелээнним бо.

Материал бижиргде, чүгле ылаптыг фактыларга даянары, хөй ажылдаары, үргүлүг өөренири чугула. Ооң аңчыда чүгле чедиишкиннерни магадап биживейн, четпестерни база эскерип, «дүвүренчиг медээлерни» бээри чугула.

Редакциялар бистиң-биле доктаамал харылзажып, харын чыып алгаш, өөредип, сүмелеп турарын күзээр-дир мен. Ындыг семинарларны районнарга-даа эрттирип болгай-ла.

Ажылчын ийикпе көдээ корреспондент кижи бижээн чүүлүн доолгалаап, янзы-бүрү черлерже чоруттайн, чаңгыс редакция-биле быжыг харылзаалы тудар болза, эки деп бодаар мен.

Бистиң мурнувуста бүгү эжиктер ажык, ажыл дөй. А деминг хөделир болзувусса, иниити херээвиске дөгүм болур.

Д. Ч. ЧҮЛДҮМ-ООЛ («Кызыл тудуг» эргелелиниң дашчызы).

— Партияның XXIV съездизи чонуң амыдырал деңнелин улам эжиждирияче онза кичээнгей салган. Мооң-биле холбаштыр ажылчын болгаш көдээ корреспондентилериң мурнунда улуг сорулгалар туруп турар. Мен—тудугжу кижи мен. Тудуг ажылдарының дугайын солуннарга бижип, радиога дамчыдып, телевизорга көргүзүп турар. Ынчалза-даа чамдык эштер чүгле чедиишкиннер чыгаш, ханы анализ кылбайн баргылаар-дыр. Четпестерни ой-шаанда илередири чүгле. Чижээ, чаа театр тудуунда ажылды организастаанының куду деңнелдиин Неволин солунга шын шүүлмүүлээн. Ооң материалын тудуткун партия организациязы сайгаргаш, чогуур хемчеглерни ап, ажылды эжиктеп

болгай. Парлалга сөзүнүң дээштин ындыг-дыр.

Улус ажыл-агыйының түстүг адырларының аайы-биле ажылчын болгаш көдээ корреспондентилерни көвүдедири чугула. Чүге дээрге, чижээ, тудугнуң технологиязы, онза чүүлдери-биле таныш эвес киижи ооң дугайын ханызы-биле бижип шыдавас болгай.

Чаңгыс коллективте ажылдап турар бижикчилер аразында харылзажып, сүмележири чугула. Бис С. Сандан-биле ынчаар ажылдап, кым, чүнү, канчаар бижиринге дүгүржүп ап турар бис. Ол бот-боттарын катаптаразынга кончуг чүгүлдүр.

З. И. САМБЫЙ-ООЛ (Бай-Тайга районда «Мурнакчы» колхозтуң комсомол комитединиң секретары). — Колхозта комсомол комитеди аныяктарны көдээ ажыл-агыйга ажылдаарынга белеткээр талазы-биле перспективтиг планны тургускан. Шүй школазын бо чылын доосканнардан безин 8 кижи мал ажылында 2 звено болуп ажылдап турар. Колхоз баштаар черя оларны оттулар ыяштан эгелеп хандырган, радиоприёмниктерни садып берген.

Солуннар аныяк ажыл-ишчилерге сонуургачыг үүлдерни үргүлчү парлап турарын күзээр бис. Чижээ, «Тываның аныяктарының» 4-кү арнынга солун үүлдер дугажы ооң дугайын ханызы-биле бижип шыдавас болгай.

О. Х. ТАВАА (Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны).

— Амгы үеде көдээ черлерниң чурттакчыларының эртембилии-даа, культура талазыбиле деңнели-даа хоорай чурттакчыларындан дүдак чок болдур иинк. Солуннуң эълчеглиг номерин кыры-биле номчуп, радиону анаа-да дыңнап эртер эвес, харын-даа массалыг информацииңы ханы аналиэтеп турар апаргаш. Ынчангаш ооң парлалгага бөгүүнү негелдези бедээн. Ындыг болганда бистерниң көдээ бижикчилериң, олариның мурнуга харыысалгавыс кажангызындан артык бедээн.

Мен солунга бижиир дээш кандыг-даа материалымның фактыларын партия эге организациязы, көдээ Совет күүскому-биле ылаңылап турар мен. Бижикчиниң бодүүн партийжи харыысалгазы турар болбайн аан, ынчалза-даа эштүүнүң сүмележиитезин, фактыларны катап-катап хынаары кажан-даа артык эвес деп бодаар мен.

Оон ыңай вазы-харын улгавы-даа берген болза, чугула кампаниялар үезинде редакциядан биске долузу-биле таныштырды.

Республиканың хөй-хөй ажыл-агыйларында ышкаш, ук колхозтуң хойжуларын экономикага биче эвес салыышкынны киирип турар. Ынчалза-даа оларның кызымак, шудургу ажылын колхоз баштаар черя чедир үнелеп көрбейн турар. Кино, концерт, лекция, беседаның болбайн турары үстүнде чагаала бижээнни ышкаш, хөөрөө арткан.

Улуг хойжуунуң дузалакчызы-биле бистиң чугаавыска мурнунда ук колхозтуң сургалыг хойжу ээраан, хиргы үеде пенсионер Салчак Багай-ооловин Каваа база киргиптим.

киргиптирери мээң бир хүлээлгем деп бодаар мен.

Р. М. ЗЫКОВА («Тыва көдээ тудуг» трестиң инженери).

— Солунга бижип эгелээн үемден эгелээш, редакцияларже чагааларны бижип-даа, ажылчы чонларның чагаалары сайгаржып-даа келдим. Чамдык чагааларны, корреспонденцияларны номчаш, мынча каяктыг, шак ол үирее дыңнанигир орган чонга сонуурганчыг-даа болбайн кайчаар деп бодай бээр чордум.

Бо слётка киржип турар журналистер, чогаалчылар, партия, совет ажылдакчылар, көдээ болгаш ажылчын корреспондентилер совет кижилериң маадырлыг күш-ажылын чыдыдып биживип турар. Ындыг болганда демги мээң чугаалаанным хөй чагаалларның аразында ол бүгүүнү чечен чогаалдың чииг сөстери-биле илередирин оралдажып чоруур аныяк үннер дыка хөй таварлыг. Ынчалза-даа оларның шүптүзүн партийжи солунга четче чыыларга, оон чедер-четпезин сайгарары берге болгай. Ындыг болганда ол аныяк таланттыларның чедир өзериниге профессионал чогаалчылар дузалап болур. Чижээ, неделяда чаңгыс катап оларны чыып алгаш, бир-ийи шактан чарыгдап туруп, дуза кадып чүге болбас деп. А ажылчын болгаш көдээ корреспонденгилер өөренириге кажан-даа белен бис.

УРЕЗИН БЕЛЕТКЕЛИ

Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң тараажылары күсну дүмүт ажаалдазы чоруп турар үаве-ле мелир чылдың тарылгазынга хереглээр үрезинни четчир кылдыр уруп алган. Бо хүннерде тараажылар үрезинни чажарынга белеткээрининң амылыынче киргөн. Кол аъш-чем культуразы кызыл-тастың 590 тонна үрезинин арыглап дөвскан.

Белеткеп алган кызыл-тас үрезиннерниң иштинде «Мильтуриинуң» бирги болүүмүнүң 200 тонна, ийигизиниң — 90 тонна, үшкүзүнүң — 100 тонна, «Сиала» сорттуң 200 тонна үрезинни бар. Оон ыңай 354 тонна сула үрезинни база арыглаттырган. Тараажылар уруп белеткеп алганы 300 тонна арбай үрезинниң арыглаашкынынче база киргөн.

Дукаа Чусумаа, Уйнук Күнзенмаа, Маня Чадамба, Зоя Има, Анай Калын-ооп олар үрезин белеткелинде шавып ажылдап турарлар. Шаңда тараа сайгарып, ыңай-бээр дамыглап турар чолаачы Александр Шатаев база бедии будурукчулуг ажылдап турар. Силад эргелекчизи коммунист И. Хурагандай үрезин белеткээр амылыды эки башкарып турар.

О. ТАВАА.

ОРЕНБУРГ ОБЛАСТЬ. Орск-Халиловонуң металлургия комбинадында эң-не улуг, дөртку домнаны түдүп доозупкан. Домнаның 86 метр шыпшык бажында күш-ажылчы алдарның кызыл тугу биискип турар. Түдүгжулар үжен тос түдүглар кирген бүдүн металлургия комплекизин тургусканнар.

Ол Бүгү-эвилелдиң комсомолчу түдүүнга кыска хуусаанның иштинде дыка хөй чер казып, бетон салыр ажылды кылып, 35 муң тонна хире демир-дески болгаш дериг-херекселдерни эптеп тургускан. Ол ийи муң кубометр хемчээлдиг чаа домна суугуур хонук санында-ла 4 муң ажыг тонна демирни эзилдирип шыдаар аргалыг.

ЧУРУКТА: Орск-Халиловонуң металлургия комбинадының № 4 домна суугузу-дур.

Н. КУЗНЕЦОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

СЭКП обкомунуң X пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга

УЛАМ ШУДУРГУ АЖЫЛДААР

Эр бооп, эзер дергизиндеп түттүнгә-ла, күш-ажылыңы амыдыралым мал ажылындан аздырылбаан. Совет Армиязының хүрээлеңинге шериг албанын эрттиргеш, төрээн черим Баян-Талага ээп келгеш, малчын ада-немниң ажылынга дузалажып кирипкен мен. Ынчан хойжу, механизатор, чолаачы, тудугжу, кадарчы, тараажы болуур бе деэрзин шугдуүп эгелээн мен. Оларның кайызы-даа чонга үнелиг мергежил. Ада-немниң ажылынга дузалажып, чылдың кайы-даа үелеринде хой кадарып, оон чаш төлүн доруктуржуп ажылдап турганым малчын болдурунга мени дадыктырган.

Тускай өг-бүлелиг болуп, Дарышмаа Орусовна-биле амыдырал тутказ, иниитиниң мал ажылын хөгжүдеринге үлүүвүстү киирер деп шиитпирлеп алгаш, колхоз баштаар черинден хойжуладырын дилеп, биздиришкин киирдим. Дилээним хандырган. Оон бээр малдаа-ла он беш чыл ажып тур мен.

Мал ажылының мурнакчы дүржүлгазын ажылывыска ажылдап, хоочун хойжу — Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ооржак Лопсанчап-тың, дүржүлгалыг малчыннар Моңгуш Ырыштың, Куулар Үмер-оолдуң болгаш өскелериниң шериг албанын эрттиргеш, төрээн черим Баян-Талага ээп келгеш, малчын ада-немниң ажылынга дузалажып кирипкен мен. Ынчан хойжу, механизатор, чолаачы, тудугжу, кадарчы, тараажы болуур бе деэрзин шугдуүп эгелээн мен. Оларның кайызы-даа чонга үнелиг мергежил. Ада-немниң ажылынга дузалажып, чылдың кайы-даа үелеринде хой кадарып, оон чаш төлүн доруктуржуп ажылдап турганым малчын болдурунга мени дадыктырган.

Тускай өг-бүлелиг болуп, Дарышмаа Орусовна-биле амыдырал тутказ, иниитиниң мал ажылын хөгжүдеринге үлүүвүстү киирер деп шиитпирлеп алгаш, колхоз баштаар черинден хойжуладырын дилеп, биздиришкин киирдим. Дилээним хандырган. Оон бээр малдаа-ла он беш чыл ажып тур мен.

Мал ажылының мурнакчы дүржүлгазын ажылывыска ажылдап, хоочун хойжу — Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ооржак Лопсанчаптың, дүржүлгалыг малчыннар Моңгуш Ырыштың, Куулар Үмер-оолдуң болгаш өскелериниң шериг албанын эрттиргеш, төрээн черим Баян-Талага ээп келгеш, малчын ада-немниң ажылынга дузалажып кирипкен мен. Ынчан хойжу, механизатор, чолаачы, тудугжу, кадарчы, тараажы болуур бе деэрзин шугдуүп эгелээн мен. Оларның кайызы-даа чонга үнелиг мергежил. Ада-немниң ажылынга дузалажып, чылдың кайы-даа үелеринде хой кадарып, оон чаш төлүн доруктуржуп ажылдап турганым малчын болдурунга мени дадыктырган.

Тускай өг-бүлелиг болуп, Дарышмаа Орусовна-биле амыдырал тутказ, иниитиниң мал ажылын хөгжүдеринге үлүүвүстү киирер деп шиитпирлеп алгаш, колхоз баштаар черинден хойжуладырын дилеп, биздиришкин киирдим. Дилээним хандырган. Оон бээр малдаа-ла он беш чыл ажып тур мен.

Мал ажылының мурнакчы дүржүлгазын ажылывыска ажылдап, хоочун хойжу — Социалистиг Күш-ажылдың

ПОЛИТМАССАЛЫГ АЖЫЛДАРНЫ — МАЛЧЫННАРГА

СЭКП Тес-Хем райкомуунуң бюрозунга кыштагдаашкын үезинде малчыннар ортузунга организастап чоруур политмассалыг ажылдарның планын бадылаан.

Оны ёзугаар район төвүнде партия организацияларын, коллективтерни малчын бригадаларга, фермаларга хуваагаан болгаш олар ай саныңда быжыглаан черлеринге барып, лекцияларны номчуп, беседаларны чорудуп, малчыннарның амыдырал байдалын экижидеринге үргүлчү дузалажыр ужурлуг.

Ай саныңда бригадаларга, фермаларга малчыннарны чыып, политкичээлдерни, зооветеринарилгени, будурулге чүүлдерин эрттиреринге партия организацияларының секретарьларынга, будурулге, албан черлеринге удуртукчуларынга дааскан. Малчын өг-бүле бүрүзү үштен эвээш эвес чагыдылгалыг турарын чедип алыр. Мал ажылының продуктуларын көвүдедип, оларның бот-үнезин чиигедириниң, күш-ажылдың будурукчулуун бедидериниң аргаларын айыткан лекция, беседаларны тускай эртемниглер үргүлчү чорудуп турарынче кичээнгейин улгаттырар. Бо ажылды «Билиг» ниитилелиниң эге организациялары үглап-шиглээр ужурлуг.

Политмассалыг ажылдарны чорударының базазын быжыглаары-биле чамдык практиктиг хемчеглерни боттандырары база көрдүнгеп. «Тес-Хем» совхозтуң болгаш «Ак-Эрик» колхозтуң фермаларын радиожудар болгаш телефончудар Кызыл-булуңчарны дерип, шимээш, доктаамал ажылдадыр. Малчыннарже автолавкаларны график ёзугаар үндүрер. Чүгүлә херегледиң барааннары-биле кады радиоприёмниктерни, оларның батареяларын, номнар садыгларын боттандырар.

Культура ажылдакчыларының мурнунда тодаргай сорулгалар салдынган. Агитация үран чүүл бригадалары, көжеп кино, библиотекалар малчыннарга үргүлчү чедип турар ужурлуг.

Бо планның хажык чок күүселдезин организастаарын партия эге организацияларынга, ажыл-агый, албан организация, будурулге удуртукчуларынга бюро сүмелээн.

(Бистиң корр).

Бир чагааның изи-биле

Хойжуунуң шынчызы

Бистиң редакцияга Каа-Хем районда «Октябрь 30 чылы» колхозтуң хойжузу Тараачы Шутунович Адыяа чагаа бижээн. Колхоз баштаар черя, эдилгиин кол зоотехник эш Москаленко малчыннар дугайында сагыш салбайн турарын чагаада айыткан болган. Ук чагаада бижээн чүүлдү редакция хынап көөрге, бүрүзү-биле бадыткаттынган. Ол чагаада мынча деп бижээн:

«Каа-Хем районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң хойжулары мооң мурнунда малдың баш санын өстүрүп, хой ажылының продукциязын элбекшидип турган. Хойжу бригаданың чедиишкини республикага безин билдингир. Колхоз баштаао черя база мал ажылының тускай эртемнигдери ханы харылзаалыг ажылдап турганының эчызы-биле ол чедиишкиниң чедип алдынган дээрзин билир бис.

Сөөлгү ийи чылда колхоз баштаар черя болгаш эдилгиин кол зоотехник Павел Петрович Москаленко малчыннар бистериниң ажыл-ижиниске болгаш амыдырал-чуртталгавыска кичээнгей салырын кошкаткан. 1972—1973 чылдарда хойжуларның хуралын чыыр-даа хатап чыылырбаан. Социалистиг хүлээлгени чыл эгезинде конторага тааруштыр бижээш, бистерге малчыннарга, берип каан болза-даа, чыл төңүзүнге чедир эң түңнелиг үндүрбээн. Мен бодум 1973 чылда хүлээлгемге 35 туракаа чедир албаннымны болумнуң бүрүүм деп билип турар мен. Ындыг болза-даа дух кыргылдазының менээ онзашкан планын ажыр күүсеткен мен. Ынчалзажок бистерниң, хойжуларның, ниитти ажылының түңнели билдинмес.

1971—1972 чылдарда хойжуларның чамдык кезиин эдилгиг ажылче шилчидерин колхоз баштаар черинин хуралына шиитпирлеп каан турган. Ынчангаш колхоз төвүнге чаа бажыңнарны тудуп эгелээн. Оларның тудуунуң доозулганы малчыннарга өөрүшкү болбаан. Чүге дээрге малчыннарга аазап тутказ бир бажыңның ийи өрээлин колхозтуң удуртукчулары, төдаргайлаарга, бир өрээлди кол зоотехник Павел Москаленко, өскелеин колхозтуң кол инженери эдилеп алганнар.

Хойжулар бистерниң чаа ёзу-биле ажылдаар, өскээр чугаалаарга, эдилгиглиг ажылче шилчиир дугайында изиг хүлээдивис ооң-биле ажуп баткан.

Эргелеп чылын колхоз төвүнге малчыннарның уругларынга дүн-хүнде ажылдаар ясли-садты ажылдар деп улуг • чугаа болгаш. Малчыннар район төвү чедип, уругларын ынчаар ажылдап, шүүдел кааны-биле ол айтырыг эрэ сонсаан.

Хойжуларга кино, концерт, лекция, беседа дээрге—уттундурган чүүл-дүр.

Чаңгыс чижектен көргүзүп көрейн. Бо чылдың март айның 15-те ары болгаш таңчының «Саян» ансамбли бистиң колхозка эдилдеп келген. Ону колхоз төвүнден ырак эвес черде турар хойжуларга безин дыңнатпаан. Бистер каш малчыннар дүш бооп таварышкаш, ол солуун концертти көөр аргалыг болган бис.

Ооң-биле ожуп баткан.

Бистер, колхозтуң хойжулавы, боттарывыстан хамаарыжыр бүгү чүүлдерни кылын турар бис. Бистиң дугайывыста сагыш салыышкыны база турар үнүүлүг. Планнуң аныяк мадарчыларының дугайын ап көөрээл. Оларның культурлуг амыдыралынче көңгүс сагыш салбайн туравыдан аныяктар мал ажылынче баар сонуургал чок.»

Хойжу Т. АДЫЯА.

• • •

Бо чагааны ап алгаш, ук колхозка бардывыс. Республиканың сургалыг хойжу, Октябрь революциязы ордениниң эдилеткинин Д. А. Даргаанның авазы бо. Хойжу, бодуу чок, ол-даан хойларын одарлаан зоотехник-ветеринар Сайлык Багай-ооловна Кавааны ышкаш, ук колхозтуң хойжуларының эң-не сургалыг хойжузу Тараачы Шутунович Адыяа

МЕХАНИЗАТОРЛАРНЫҢ КЫШКЫ ӨӨРЕДИЛГЕЗИ

Бистиң республиканың көдәэ ажыл-агыйында чаа техника чыл келгеи тудум улам-на немежип турар. Ооң тодаргай тижээн тоску беш чыл планының түгле баштайгы үш чылдарының сан-чурагайларындан көрүп болур. Үш чыл дургузунда республиканы колхозтары болгаш совхозтары 1029 трактор-ну, 680 комбайнны, 859 чүүк машинаазын алган. Көдәэ ажыл-агыйда техниканы калбаа-биле ажыглап турарындан ооң кайы-даа адырыда механизастаттынган ажылдар көвүдеп турар. Оон ачызы-биле чаңгыс ажылчынга онааштыр күш-ажылдың бүдүрүүчүлүү көдәэ ажыл-агыйга 1961 чылда турганындан 1973 чылда үш катап-оскен болуп турар. Олда уеде бир кижиниң чепсеглеңгени 4,8 ааът күжү турганындан 11,4 ааът күжү чедир өскен. Колхозтар болгаш совхозтар 1972 чылдан эгелээш, К-700, ДТ-75 М деп улуг күүлүг тракторларны, СКД-5 деп комбайнларны ап турар апаргаи.

Ол бүгү техниканы бүдүрүкчүлүг ажыглаары—көдәэде кол күш болур механизаторлардан хамааржыр. Бистиң республиканың колхозтарында, совхозтарында 3364 механизатор ажылдап турар. Ооң кырыга ам-даа 820 механизаторну белеткээри негеттинип турар. Республиканың тараалаң ажыл-агыйлары «Тиилелге», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Өөк», «Саян» совхозтарга чылдың-на трактористер, комбайнерлер чедишпес, оон уламнындан техника бүрүүн-биле ажыглаттынмайн турар. Оон ында бүгү механизаторларның түгле 30 хуузу I болгаш II класстыы.

Механизатор кадрларны өөредип белеткээриниге, оларның класын бедидеринге улуг кичээнгейни салып турар ажыл-агыйлар бистиң республикада эвээш эвес. Ындыгларның бирээзинге «Көк-Тей» совхоз хамааржыр. Ол ажыл-агый

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 292 (9362) | Пятница, 1973 чыл, декабрь 14 | 1925 чылда үнедезилеттингеш. | Өртээ 2 кеш

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң Дээди Совединиң сески чыыжының чедиги сессиязы бодунуң ажылын Москвада үргүлчүлеп турар.

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНДА

Белорус ССР-ниң, Грузин ССР-ниң, Азербайджан ССР-ниң, Литва ССР-ниң, Латви ССР-ниң, Армян ССР-ниң болгаш Эстон ССР-ниң дыка хөй санныг колхозчуларын, совхозтар ажылчыннарын, механизаторларны, көдээ ажыл-агый специалистерин, «Сельхозтехниканың», суг ажыл-агый черлерининг, белеткел, транспорт болгаш өске-даа организацияларының ажылдакчыларын, партия, совет, профэвилелдерининг болгаш комсомол органнарының ажылдакчыларын Бүгү-эвилелдиг социалистиг чарыжынга чедип алганы улуг чеднишкиннерни дээш тарааны, картофельди, чигир свёклазын болгаш чер ажылының өске-даа продуктуларын бүдүрерин база күрүнеге садарын көвүдедириниң талазы-биле алган хүлээлгелерин күүседирде көргүскен күш-ажылчы маадырлыг чоруу дээш, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму ССР Эвилелиниң орденнери болгаш медальдары-биле шаннаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сески чыыжының чедиги сессиязы

ЧОННУҢ ЧААГАЙ ЧОРУУ ДЭЭШ

ЭВИЛЕЛ СОВЕДИНИҢ ХУРАЛЫ

Декабрь 12-де хүндүскүүн 12 шахта Кремльдиң Улуг ордузунга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сески чыыжының чедиги сессиязының Эвилел Совединиң болгаш Националдар Совединиң баштайгы каттышкан хуралынга «1974 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдүрүнүң Күрүне планының дугайында» ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы ССРЭ-ниң Күрүлеп даргазы депутат **Н. К. Байбаковтуң** «1974 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң дугайында болгаш 1972 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезинин дугайында» ССРЭ-ниң сан министри депутат **В. Ф. Гарбузовтуң** плеткелдериниң соонда кежээкиниң 16.00 шакта ССРЭ-ниң Дээди Совединиң палаталарының хувалдаар залынга Эвилел Совединиң депутаттары чыыланган.

Эштер **Ю. В. Андропов, А. А. Гречко, А. А. Громыко, Ф. Д. Кулаков, Д. А. Кунаев, К. Т. Мазуров, Н. В. Подгорный, М. А. Суслов, В. В. Щербицкий, П. Н. Демичев, Г. В. Романов, М. С. Соломенцев, В. И. Долгих, И. В. Капитонов** оларны депутаттар үргүлчүлеглиг адыш часказшкыныбиле утказаннар.

Хуралды ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединиң даргазы депутат **А. П. Шитиков** ажыткан.

1974 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдүрүнүң Күрүне планының, 1974 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң болгаш 1972 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезинин дугайында Планбюджет болгаш адырлар комиссияларының эдеринчи илеткелиг Эвилел Совединиң План-бюджет комиссиязының даргазының оралакчызы депутат **В. Г. Ломоносов** чыланган.

Бүгү совет кижилер СЭКП Төп Комитединиң болгаш оон Политбюрозунуң лениичи даштыкы политиказын долузу-биле деткип, чүүлдүгүнүп, СЭКП ТК-ныҢ Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң бүгү делегейге тайбыны быжыглаарының херээже хүүдә улуг салымышкыны, совет улустуң аас-кежии дээш оон могаг-шылаг чок күжениишкиннерни бедип-биле үнелеп хөрүп турарлар деп, ол демдеглээн.

Партия, совет, профэвилел, комсомол болгаш ажыл-агый организацияларының политиктиг база организастыг улуг ажылының, Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының калбарганының түңнелинде коммунамның материал-техниктиг баазазын тургузарынга, улустуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин бедидеринге чаа-чаа чеднишкиннерни чедип алган.

1973 чылда национал орулга 6,3 хуу немежир болгаш 311 миллиард рубль чедер. Үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээл план ёзугаар 5,8 хуу өзеринге удур 7,3 хуу өзер. Бо беш чылдың үш чылдарының дургузунда национал орулга 16,4 хуу, оон иштинде хереглелге орулга 18 хуу өзер.

Чурттуң экономиказының бедиишкиннииг хөгжүдезинге үидезилээш 1973 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджеди орулгалар талазы-биле 101,6 хуу, чарыгдалдар талазы-биле—100,9 хуу күүсеттинер.

Эвилел Совединиң План-бюджет болгаш адырлар комиссиялары аныяктар хереглериниң болгаш бөйдүс камгалалының комиссиялары-биле кады 1974 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдүриниң Күрүне планын, ССРЭниң Күрүне бюджедин, 1972 чылда Күрүне бюджединиң күүселдезинин дугайында отчеттуг чугаалажыл көргенин В. Г. Ломоносов оон ынай чугаалаан.

1974 чылда планда үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрериниң 6,8 хуу өзерин хөрүп турар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринии күселиг-биле үлетпүр продукциязының немелде өзүлдезинин 88 хуузун алырын, көдээ ажыл-агыйның, тудуг-монтаж ажылдарының болгаш демир-орук транспортунуң соорткылгезинин продукциязының хемчээлинин бүгү немелде өзүлдезин чедип алырын айтып турар.

Көдээ ажыл-агыйны улам көдүрери болгаш оон материал-техниктиг баазазын быжыглаары бүгү улустуң эң чугула херээ боон артышаан. Көдээ ажыл-агыйга күрүнеинин 18,4 миллиард рубль түңнүг капитал салымышкынын түскәйлап турар.

1974 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджедин маңаа ССРЭниң Министрлер Чөвүлели киирген болгаш орулгалар талазы-биле 194,1 миллиард рубль, чарыгдалдар талазыбиле 193,9 миллиард рубль хемчээлдиг боон турар.

ССР Эвилелиниң чазаанын киирип келген Күрүне бюджеди улус ажыл-агыйының планынга дүгжүп турар болгаш экономиканы улам көдүрер база улустуң материалдыг болгаш культурлуг деңнелиг бедидерге талазы-биле ынай көргеп чеднишкиннерни чедип алган.

СЭКП ТК-ныҢ декабрь (1972 ч.) Пленуму капитал тудуушкунуга улуг киҥээнгейни салган болгаш бар четпестерни үзүткаарының оруктарын айыткан. Пленумнуң шиитпирин ёзугаар бо талазыбиле улуг ажылды кылган. Ынчалза-даа керектиг байдалынган алгаш көөрге, оны амдаа экижидер херек. Кол фондуларны ажыглаарының талазы-биле чыл планнары чер болганда күүсеттинмейн турар. Оон түңнелинде доостуңмаан тудугларның сав-хемчээлин улам көдүрээн. Комиссия эң ылангыя көдээ черлерде тудуг ажылында улуг четпестерже киҥээнгейни салып турарын депутат демдеглээн.

Бо чылдың планы үлетпүрге киитизи-биле күүсеттинээдаа, продукция сайгарар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле он айларның планын элээн хой санныг үлетпүр бүдүрүлгелери күүсетпээн.

Улус ажыл-агыйында материалдыг күралавырларны ажыр чарыгдаар болгаш хорадыр чоруктар ам-даа болгулап турар дээрзинче ССРЭ-ниң Күрүне планының төлевилелин чугаалажып турда комиссиялар киҥээнгейни үгланыпырган. Кара металлдар прокадын чарыгдаарының нормаларын кудуладыо талазы-биле даалгаларны күүседири аажок таарымча чок боол турар.

Чурттуң көдээ ажыл-агыйында көдээ ажыл-агый культураларының дүжүдүн бедидер болгаш чер ажыглаарын эжижидер иштинги улут күралвырлар бар деп, В. Г. Ломоносов чугаалаан. Эш Леонид Ильич Брежневтиң санавыл ёзугаар СЭКП ТК-ныҢ 1965 чылда болган май Пленумунуң төлевилеп эйыткаңы чер мелиорастаарынче үгланышкынны улам четче боттандырары оңза үжүр-дүзалыг.

Чазактың кииргени 1974 чылда ССРЭ-ниң улус ажылагыйын хөгжүдерининг Күрүне планын тургузарда, СЭКП-ниң XXIV съездиниҢ Директивалары барымдаалаан деп, Эвилел СовединиҢ План-бюджет болгаш адырлар комиссиялары санаан, оны комиссияларның чазалгалары-биле катай чүүлдүт деп көөр санавлы киирген дээрзин ол чугаалаан.

Комиссиялар 1974 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдүрүнүң планынга болгаш ССРЭ-ниң бюджединге тус-тус чазалгаларны киирип болур деп санаан. Бараанкарның, олар-биле катай хөвенсаазын, дүк болгаш торгу бүдүүтүг пестерни, идуктерни, трикотаж кылыгларны база продукциянның өске-даа хевирлерин садып сайгарарын 155 миллион рубль түңге көвүдедир деп турар.

(Уланчызы 2-ги арында)

1974 ЧЫЛДА ССРЭ-НИҢ КҮРҮНЕ БЮДЖЕДИНИҢ ДУГАЙЫНДА БОЛГАШ 1972 ЧЫЛДА ССРЭ-НИҢ КҮРҮНЕ БЮДЖЕДИНИҢ КҮҮСЕЛДЕЗИНИҢ ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-ниҢ сан министри депутат В. Ф. ГАРБУЗОВТУҢ илеткели

СЭКП-ниҢ XXIV съездиниҢ шиитпирлерин күүсеттиишаан, совет улус Коммунистиг партияның удуртулгазыбиле экономиканың болгаш культураның хөгжүдезинге, чоннуң чаагай байдалын бедидеринге беш чылдың эрткен чылдарында чаа-чаа улуг чеднишкиннерни чедип алган деп, илеткелчи чугаалаан. Ол шиитпирлерни боттандырарынга "беш чылдың үшкү, шиитпирлиг чылының онаалдаларын чеднишкинниг долдур болгаш ажыр күүседирин эң чугула ужур-дузалыг.

Совет улустуң тургузукчу ажыл-чорудулгазы делегейде элээн таарымчалыг байдалда чоруп турар. СЭКП-ниҢ XXIV съездиниҢ хүлээп алганы Тайбыңның программазын боттандырыш туралының байдалында делегейде чедип алдынган боттуг улуг өскерлиишкиннер партияның. СЭКП Төп КомитединиҢ болгаш оон Политбюрозунуң, СЭКП ТКныҢ Чингине секретары эш Л. И. БрежневтиҢ шуут бодунуң хой талалыг болгаш күзел-чуткулдуг ажыл-чорудулгазы-биле чарылбас холбаалыг. Чурттар аразында харылзаалзарда хаяа өскерлиишкиннер болган, ол дээрге дүшкүүлүг чорукту кошкадырынче, айыл чок чорукту болгаш тайбың кады ажылдажылганы быжыглаарынче үгланган эргиляе-дир.

Тоску беш чылдың баштайгы чартыынын түңнелдерин үнелевишаап, СЭКП ТК-ныҢ Чингине секретары эш Л. И. Брежнев мынча деп чугаалаан: «БистиҢ киитилел хөгжүлдевистиҢ бүгү үгланышкынарынга ажыл-херек бурунгаарлаан, харыл-даа боттуу-биле бурунгаарлаан деп чугаалаар херек. Ол дээрге партия организацияларының шүдүргү ажыл-чорудулгазының, бистиҢ ажылчын ақтывыстын, колхозчу тараачынарыастың болгаш улусчу интеллигенциявыстың күш-ажылчы база политиктиг идеякейиниҢ дорт түңнели-дир».

Бо чылын бедиик күлээлгелерни алган болгаш оларны алдарлыы-биле күүседип турар ажылчы чоннарның калбабиле пептерээн Бүгү-эвилел социалистиг чарыжы бистиҢ экономикавыстың хөгжүдезинге күүлүг идиг болгаш.

Үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрериниҢ, чүүл саарыгазының, үлетпүргө күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң, арыг орулгаларның болгаш өске-даа ён чугула көргүзүглериниҢ талазы-биле 1973 чылдың планныг онаалдаларын долдур болгаш ажыр күүсеттинер. Үлетпүр плаидан ажыр 7 миллиард ажыг рубльдин продукциязын бүдүрер. Күрүне бюджеди 3 миллиард рубль чыгам немелде орулганы алыр.

Бо чылын тараанын болгаш ховеңниҢ тергиин дүжүдүг алдынган, ол болза беш чыл планының 1973 чылга көрдүгген саналгаларын ажып турар; мал болгаш чер ажылының продуктуларын садын алырының планнары ажыр күүсеттинип турар. Ол— көдээ ажыл-агыймы чайгылыш чок көдүрериниче үгландыр Коммунистиг партияның чорудуп турар шүтүмүүнүң шыңыының херстиин, колхозтар болгаш совхозтар ажылдакчыларының шүдүрүг ажылажының, көдээ ажыл-агыйга бүгү совет улустуң хүч бүрү көргүзүп турар дүзалакчызының түңнели-дир.

Эртем-техниктиг революцияның амты үезинде ниитилел-бүдүрүлгезиниҢ ажыктыын бедидеринге, коммунистиг тургузуушкунуң темплерин дүргелеринге шиитпирлиг ужур-дузалыг эртеминиҢ хогжүлдезинге улам ыңайгы чеднишкиннер чедип алдынган.

Үлустуң чаагай байдалын чайгылыш чок көдүрер дугайында СЭКП-ниҢ XXIV съездизинин шиитпирлерин Коммунистиг партия амыдырапда дээраалаштыр чеднишкинниг боттандырып турар. Чоннуң шуут хереглелинге ажылгаттынып турар национал орулганың үлүг-хуузу бо беш чылда немей оскеп. Хереглелдиң ниитилел фондуларын улам ыңай калбартырынга — улус өөредилгезин, кадык камгалалын, социал хандырылганы хогжүдериге хөй акша-хөрөнгилерни берип турар. Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ажыл төлевирин үргүлеч бедип орар. 1973 чылда ажыл төлевириниҢ эвээш дээн хемчээлдери үлгаткан, чурттуң чамдык экономиктиг районнарында бүдүрүлге аймақтарының ортумак шалыннын ажылдакчыларының алыр шалың төлевири бедээн; үлетпүрге дүнеки үеде ажылдаанын дээш немелде төлевир үлгатканы; шериг албанныгларның ог-бүлелериниҢ пенсия - хандырылгазы экижээн. черле болганда ажылдап турар бүгү херээженнерге саатталганының болгаш божаанының талазыбиле шөлээ шалының күшажылчы стажындан хамаарылга чокка ажыл төлевирин бүрүн хемчээлге төлеп бээр кылыр доктааткан; аарыг уруг ажаарганы дээш төлевирлиг хүнер санын көвүдеткен.

Совет кижилерниҢ чурттагга байдалын экижидерин партия чоннуң чаагай чоруун бедидеринии эң чугула үглааышкыныарының бирээзин деп санап турар. Беш чыл дургузунда чурттагга бажыңнарын орулгаларынга чыгдалдар талазы-биле 184,3 миллиард рубль азы планның 100,9 хуузу кылдыр күүсеттинген турар. Орулгаларның чарыгдалдардан ажары 1,5 миллиард рубль болур.

1974 чылда ССРЭ-ниҢ Күрүне бюджедин орулгалар талазы-биле 194,1 миллиард рубль болгаш чарыгдалдар талазыбиле — 193,9 миллиард рубль түңнүг кылдыр ССРЭ-ниҢ Дээди Совединиге бадыладырыбиле киирген. Орулгаларның чарыгдалдардан ажары 213 миллион рубль болур деп, илеткелчи оон ынай чугаалаан.

БюджеттиҢ орулгалары бо чылын бодап турганывыстан 4,5 хуу үлгадыр. Оон-биле чергелештир социалистиг ажыл-агыйдан киирер орулгалар 176,4 миллиард рубль ийикче бюджеттиҢ бүгү орулгаларының 91 хуузу болур.

Социалистиг ажыл-агыйның арыг орулгазы чыл дургузунда 13,0 миллиард рубль үлгадыр болгаш 104,2 миллиард рубль чедер. БүдүрүлгелериниҢ болгаш организацияларның техниктат сайгыраңгайжыдылганының, бүдүрүлгени калбартыр, ажылдакчыларга экономиктиг деткимче бээриниҢ чарыналдарынга ажыглаар кылдыр ол түңнүң 43,4 хуузун тыпсын бергеп турар. Арыг орулгалардан болгаш өске-даа дөстерден экономиктиг ядиг беринткинниҢ фондузунга санап киирер үлүг-хуулариың бүгү түңүг 20,9 миллиард рубль ийикче бо чылдаазыдан 9,3 хуу ажыг болур.

Ажылдап турарларның сапын болгаш ажыл төлевириниҢ фондуларын барымдаалаш, чондан адыр үндүрүг 16,7 миллиард рубль кылдыр доктаатгынган.

СЭКП-ниҢ XXIV съездизинин шиитпирлерин ёзугаар шалыңныг ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ажыл төлевирин болгаш шалың өстүрүл база ажыл төлевириниҢ биче хемчээлин улгаттырып турар районнарга айдаг 70 рубль чедир шалыдан үндүрүглер тыртпазын болгаш 71-деп 90 рубль чедир шалын-төлевирдеи үндүрүлериниҢ үштүң бир кезиин тырттарын 1974 чылда үргүлчүлээр. Пенсионерлерге, инвалидтерге болгаш чоннуң хереглел бараанларын бүдүрер азы чонга ачы-дузалга чедирер талазы-биле ус-тывыш ажылдыг кижилерге үндүрүгүнүң немелде ынгелделерин көргүзер.

СЭКП-ниҢ XXIV съездизинин шиитпирлерин ёзугаар чоннуң амыдырал деңнелиң бедидери-биле келир чылын даразызында хемчеглерни боттандырары көрдүгген: Казахстанның, Ортаа Азиянын, Волга-Вятка районнуң, Поволжьенин, Ростов областың, болгаш Донбасстың бүдүрүлге адырларының ажылчынарының болгаш албан-хаакчыларының ажыл төлевириниҢ болгаш шалын-төлевириниҢ ортумак хемчээлин өстүрериң, оон куду-ку хемчээлин бедидерин боттандырар болгаш чурттуң арткан районнарының бүдүрүлге адырларының ажылчынарының болгаш албан-хаакчыларының шалың-төлевириниҢ ортумак хемчээлин остүрерии, кудуку хемчээлии улгаттырарын чоорту эгелээр; аарыг уругну ажаарының талазы-биле төлевирлиг хүнерин санын чер болганга көвүдедир; инвалидтериҢ болгаш азырадыкчызын оскунган ог-бүлелериҢ пенсиязын өстүрер, биче шыдалдыг өгбүлелериҢ урутларынга дузаламчыны көргүзериҢ эгелээр; чонда бар күрүне чээшкиниериҢ облигацияларының өртээн хуусаа бетинде 1974 чылдың декабрьдан эгелеп төлеп эгелээр.

Совет улустарның чаагай чоруун бедидериниҢ талазыбиле беш чыл планында көрдүгеи хемчеглерни боттандырары дээш келир чылын 15,8 млрд. рубльди, оон иштинде 5,1 млрд. рубльди 1974 чылдың эгезинден эгелеп чарыгдаар.

Социалистиг экономика интеграциязын хогжүдериниҢ кадм ажылдап кылгаш комплекстиг программазын амыдыралга боттандырар дээш социалистиг чурттар-биле акы-дуңма харылзааларны улам быжыглаарын хандырар хемчеглер ССРЭ-ниҢ 1974 чылдагы Күрүне бюджединде база көрдүгеп. Совет ЭвилелиниҢ хогжүп орар чурттар-биле экономиктиг харылзаалары калбарар. Капиталистиг чурттар-биле дедир эгиттинер үндезинге бот-боттарынга ажыктыг, үр хуусаалыг болгаш улуг хемчээлдиг экономиктиг кады ажылдажылганы калбартыры кодүүнүп турар. План күүселдезинин үезинде даштыкы садыгының ажыктыг чоруун бедидеринии база күрүне орулгаларын хөвүдединиҢ хемчеглерин алдынар үжүрлүг.

Планның болгаш бюджеттиҢ чеднишкинниг боттанышкыны СЭКП-ниҢ XXIV съездизинин айыткан программазын боттандырарынга чугула салышкын болур.

БистиҢ экономикавыстың үндезинии болур аар үлетпүрну моон соңгаар улам ыңай хогжүдер талазы-биле улус ажыл-агыйының планында көрдүгеп хемчеглерни акшаландырар хөрөнгилерни 1974 чылдың бюджединде көрген деп илеткелчи уламчылаан. Аар үлетпүрүң акшаландырарынга бюджеттен, ажыл-агыйларның боттарының хөрөнгилеринден болгаш банк үзелиишиндеп 86,4 млрд. рубльди дозевилеп турар, оон өзүлдези 8,8 миллиард рубль болур.

Чоннуң херегле бараанарын бүдүрүп турар үлетпүрүг дүрген хогжүдер дугайында партияның XXIV съездизинин шиитпирии барыдаалаан. «Б» болуктуң адырларын мурнады хогжүдери көрдүгүп турар. 1974 чылда «А» болукке үлетпүр бараанары бүдүрери 6,6 хуу, «Б» болукке — 7,5 хуу өзер. Чиик, аъш-чем, тус черниҢ үлетпүрлерии болгаш чоннуң амыдырал хандырылгазын акшаландырарынга 1974 чылда 16 млрд. рубльди көрген азы оон өзүлдези 8,5 хуу болур.

Үлетпүр бүдүрүлгелериндеп 63,4 млрд. рубльдиң орулгазын алырын планнаан, ол болза эртип турар чылда турганындан 13,3 хуу хой болур. Продукциянның бот-үнезин чиигедири, ажыл-агыйның иштики күралавырларын мобилизастары болгаш продукция бүдүрерин калбартырыы — орулгазы өстүрериниҢ кол дөстери болур ужурлуг.

Үлетпүрүнүң бүгү продукциязының өзүлдезинин 88 хуузун күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринии күселиг-биле чедип алырын 1974 чылдың планында көрген. А хомур-даш болгаш ыңай үлетпүрлерни, оңнүг металлургиниҢ продукция бүдүрериниң өзүлдезин чүүлге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткени-биле чедип алыр.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниҢ күралавырларын дизел тывары оон нормалаашкынындан хамаарыжыр.

Бүдүрүлге хүчүлерии чогуур үезинде ажыглалга киирген дүрген шиитпирлии алыры база ажыдан турар бүдүрүлге фондуларының ажыглалының деңнелии бедидери — күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниҢ болгаш бүдүрүлгелиг калбартырының чугула күралавырлары боол турар.

БүдүрүлгениҢ ажыктыын бедидериниҢ, чоннуң хереглелдерин улам долузу-биле хандырарының шыап-ла негелдеги болур бүдүрүп үндүрүп турар продукциянның шынарын экижидерин бирги чергениҢ үжүрдузалыг кылдыр Коммунистиг партия көрүп турар.

(Уланчызы 2-ги арында)

ЭСТОН ССР. Вильяндин районнуң «Паала» колхозунда дүжүт чыл келген тудум-на улам чаагай боол турар. Бо чылын гектардан-на 27 центнер тараанын, 269 центнер картофельди ажаап алган. Ол колхоз мал ажылынын талазы-биле база-аа багай эвес түңнелдерлиг боол турар. Бо бүгү партия эге организациязының эки ажылында боол турар. Ынчангаш чер болгаш мал ажылында мурнакчылар колдуунда коммунистер боол, боттарының үлегер-чижээн көргүзүп турарлар.

Социалистиг чарыштың түңнелдерин доктаамал үндүрүп турар. Көскү агитация база улуг рольду ойнап турар. Мурнакчыларның дугайында стеназелерни үргүлчү көрүп болур.

Партия организациязының тодаргай удуртулгазы-биле чоруп турар социалистиг чарыштың түңнелдери база эки. «Лыхавере» фермазының сүт будурер болгаш белеткээр талазы-биле тергиин чедишкинии дээш ону Эстонияның КП ТК-ныҢ, ЭССРниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ, Эстонияның профэвилелдериниҢ республика чөвүлелиниҢ болгаш Эстонияның ЛКСМ ТК-ныҢ шанналын тывысхан. Чедишкиннии кайчаар быжыглаарыл? «Лыхавере» фермазының мурнакчы садичылары М. Линдерниң, М. Трумптуң, Л. ЭхрстейниҢ бригадир (солагай талазында) С. Мяяниктиң чугаазының темазы ол.

О. ВИХАНДИНИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Кызылда болгаш районнарда

СӨЗҮН ЭЭЛЕП ТУРАР

Кызылда тараа продуктуларын сайгарар баазаны тоску беш чылда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип, чаа техниканы шингээдип, продукция бүдүрериниҢ технологиязын экижидип тургаш, далган болгаш холумактыг мал чемни белеткээриниҢ талазы-биле үш чылдың планын хуусаа бетинде, ийи ай бурунгаар ажыр күүсеткен. Ол үениҢ дургузунда 23 муң тонна холумактыг мал чемни болгаш 21150 тонна янзы-янзы сорттуң далганын бүдүрген. Чүгле бо чылын 2075 муң рубльдиң продукциязын сайгарар тургаш, ам безин ону 2250 муң чедирген.

Мал чемни бүдүрер болгаш далган дээрбедээр цехтериҢ ажылчыннары беш чылдың эгезинден бээр деп-дески күжениишкинниг ажылдааш, боттарынга алган бедик хүлээгелерни күүсеткен. Кижи бүрүзү хууда чыл планныг ажылдап, социалистиг чарыштың негелдерин боттандырып, «хөйү чаңгызы дээш, чаңгызы хөйү дээш» туружуп келгенинин ачызында бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаан. Далган дээрбедээр цехтиң ажылчыннары В. Козлов, В. Головкин, слесарь Н. Шульмин, мал чемни бүдүрер цехтиң үүрмектекчилери В. Шарафудинов, В Давыдов олар хүн нормазын доктаамал 110—115 хуу күүседип турары-биле ам беш чылдың дөрткү чылының үлүүнде ажылдап турар.

Чыл төнчүзүнге чедир үстүнде ийи цехтиң ишчилери планнан ажыр 235 тонна далганы, 913 тонна холумактыг мал чемни бүдүрер, 129 муң рубльдиң үлетпүр продукциязын сайгарар.

П. МЕТЕЛЕВ, баазаның улуг экономизи.

АЖЫКТЫЫ — 176 МУҢ РУБЛЬ

Экономика талазы-биле ажыктыы ыңдыг түңнүг чогаадыкчы саналдарны Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында автоорук тудуумуң болгаш ажыглаарының будүрүлге эргелеминиҢ коллективтеринде чаартыкчылар бо чылын киирген.

Орук тудуунда болгаш оон ажыглалында аар болгаш холбиле кылыр ажылдарны механизастап, оон бот үнезин чиигедип, техниканы болгаш механизмнерни, оларның кезектерин экижидир чаартып, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидеринче үгланган 73 янзы-бүрү саналдарны хуазээп алгаш, будүрүлгеге шиҥээткен.

Эргелелде болгаш оон участоктарында инженер-техниктиг ажылдакчылар болгаш мурнакчы ажылчыннар чаартыкчы болгаш чогаадыкчы чорукту үлүү-биле үнелеп, аналаа боттарының сонуургалын илергейлеп, чогуур саналдарын киирип турар. Чижээлээрге, Кызылдан Кара-Хаак баар оруктa Бии-ХемниҢ кежиҥ паромнуң көвүрүглерин сут улгадып, сыыган турар үелерде сөөртүү-биле бир бульдозерни доктаамал тудуп, аналаа хөй чарыгдаа үндүрүп турган. Кызылда № 335 орук-тудуг участогунуң ажылдакчызары А. Щедрухин биле А. Мельников ол көвүргүнү салдап турар кылдыр эде дериир дугайында чогаадыкчы савал киирген. Ону херек кырында боттандырарга, таарымчалыы бүзүреттингеп. Оон экономиктыг ажыы 962 рубль болган.

И. ТЕМИР.

КҮҮСЕДИРИҢГЕ ЧООКШУЛААН

Тес-Хемниң күрүне аныыртывыш ажыл-агыйы олуг болгаш аң эъди белеткээриниҢ чыл планын декабрьниң эгезиниге чедир 75 хуу күүсеткен.

Ажыл-агыйның штаттыг аңчылары болгаш эки тура аңчылар бо кышкы сезонда амдаа тайгадан долузу-биле ээп келбээн-даа болза, бо хүннерге чедир 11800 рубльдиң олуун дужаагаан. Оон иштинде 3400 дииң, 28 киш кежиҥ киирген. Эрзин районнуң Нарында Идам Бузуна 307, Дажынам 170 дииң кежиҥ, Андрей Мамонтов 10 киш кежиҥ дужаагаан.

Беш тоола аң эъди белеткээр планны 3,7 тоннага чедирген.

О. ИРГИТ.

Депутат В. Ф. ГАРБУЗОВТУҢ илеткелиниң уланчызы

(Эгези 1-ги арында).

Транспорттуң болгаш харылзааны акшаландырарынга бюджетте 17,6 миллиард рубль көрдүнген. ол бо чылга бодаарга 9,3 хуу хой-дур. Ол акша-хөреңгини транспорттуң бүтүн хевирлериниң техниктиг чепсегленишкинин экижидеринге, орук харылзаалариның четкизин калбартырынга, автомобиль оруктарын чаартырынга болгаш тударынга киирген турар. Харылзааны, ялшо дамчыдылгазын болгаш телевиденмени улам ынай хөгжүдери база көрдүнген.

Үлетпүрүң эргелеп-башкарарының аргаларын болгаш хевирлерин сайзырангайжыдарынче, бүдүрүлгениң ажыктыын бедидериниң кол негелделериниң бирээзин болуп бүдүрүлгени концентрастаап чорукту күштелдиреринче углаңышкынны Коммунистиг партия кезээде боттандыоп келген. Ол соруулганы шинтпирлээринге бүдүрүлге каттыжышкыннарын болгаш комбинаттарын, эвилел болгаш республика үлетпүр каттыжышкыннарын организастаар дугайында СЭКП ТК-ниң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докталын амыдыралга боттандырары хөй талазы-биле ишкинин бээр. Каттыжышкыннар болгаш комбинаттар техниктиг депшилгенин, бүдүрүлгени специализастаарының болгаш кооперастаанының айтырыгларын улам дүрген болгаш оперативтиг шинтпирлээр, материал болгаш сан-хөө курлавырларын чөп ажыглаар аргалыг болурлар.

Көдээ ажыл-агыйны көдүреринниң соруулгазы бүгүлүсүнү эң чугула херек болуп келген болгаш ол хевээр артар-даа дээрзин илеткелчи демдеглээн. СЭКП ТК-ниң март (1965 ч.) болгаш ооң сөөлүнгеги-даа Пленумнарының көдээ ажыл-агыйны хөгжүдер талазы-биле ажылдап кылганы хемчеглерин амыдыралга чайгылыш чокка боттандырып турар. Ол хемчеглерни амыдыралга боттандырар талазы-биле бистиң партиявыстың Топ Комитединиң болгаш ооң Политбюрозунуң. СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң докладынга ажык тыва чугаалаан.

1974 чылда күрүнениң капитал салыышкынарын акшаландырарынга бо чылдаазынган 6,7 хуу ажыг ийнкпе 90,4 миллиард рубльди берген турар.

1974 чылда тудугнуң ажыктыын бедидер соруулганы барымдаалаап, капитал салыышкынмарының бүгү хемчээлиниң 58,7 хуузун ажылдап турар үлетпүр бүдүрүлгелерин чаартып, делгемчидеринге үндүрүп бээр деп турар.

Чүрттелга болгаш культура-амыдырал черлериниң тудуунга улуг түңнүг акша-хөреңгини бээр деп турар. 1974 чылда чүрттелга тудуунга акшаландырышкынның бүгү хөреңгилериниң күсели-биле үндүрүп бээр капитал салыышкыннары 14,9 миллиард рубль болур. Ажыглалга 113,4 миллион дөрбелчин метр шөлдүг чүрттелга бажыңнарын киирер арганы ол бээр.

1973 чылда тудугга ажылхеректиң байдалы элээн экижээн. Министерстволар болгаш ведомстволар СЭКП ТК-ниң декабрь (1972 чылда) Пленумунуң айтышкынналырынга дүүштүр материалдыг болгаш акша-хөреңги курлавырларын ажыглалга киирер тудугларга мөөнүзээн, кол фондуларны ажыглаалга киирерин 1972 чылдаазындан көвүдеткен. Аңаа хамыктың мүрнунда кара болгаш оңнуг металлургия, энергетика болгаш электрижидилге, минералдыг чемнишчидилгелерни будүрүп бээрин көвүдедирип төлевилеттинип турар.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шинтпирлеринге дүүштүр капитал салыышкынналарының кедергей улуг программазын бистиң чүртүвүста боттандырып турар деп, илеткелчи ооң ынай чугаалаан. Социалистиг экономиканың бүгү адырларын хөгжүдери, эртем-техниктиг депшилгенің темпилерин, совет улустуң амыдырал деңнелин улам бедидери тудугжуларның чедишкинниг ажыглаавындан ажок хамааржылгалыг.

1974 чылда күрүнениң капитал салыышкынарын акшаландырарынга бо чылдаазынган 6,7 хуу ажыг ийнкпе 90,4 миллиард рубльди берген турар.

1974 чылда тудугнуң ажыктыын бедидер соруулганы барымдаалаап, капитал салыышкынмарының бүгү хемчээлиниң 58,7 хуузун ажылдап турар үлетпүр бүдүрүлгелерин чаартып, делгемчидеринге үндүрүп бээр деп турар.

Чүрттелга болгаш культура-амыдырал черлериниң тудуунга улуг түңнүг акша-хөреңгини бээр деп турар. 1974 чылда чүрттелга тудуунга акшаландырышкынның бүгү хөреңгилериниң күсели-биле үндүрүп бээр капитал салыышкынналары 14,9 миллиард рубль болур. Ажыглалга 113,4 миллион дөрбелчин метр шөлдүг чүрттелга бажыңнарын киирер арганы ол бээр.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң көдээ ажыл-агый будүрүкчүлүүнүң өзер темпизин бедидер, ажылдарның бот-үнезин чиигедир болгаш орулга алырының докталган планын күүседир немелде хемчеглерни Чиик үлетпүр чоннуң хереглел бараанарының шынарын болгаш ассортиментизин экижидер талазы-биле бодулуң ажылдың ам-даа оожум ааг турғузуп турарын партияның Төп Комитединиң чоокта хүлээп алган докталынга айыткан. Чиик үлетпүрүң барааннарын, ылаңгыя даараглыг, трикотаж кылыгларын болгаш идиктерни садыглаарын организастап турарында улуг четпестер бар.

Бар четпестерни узуткаарын, будүрүлге черлериниң ажылын калбак ассортиментилиг болгаш бедик шынарлыг бараанарны, ылаңгыя эң дээре шынарларның чаа мода-хевирлерлиг кылыгларны будүрүп үндүреринге дыка көвүдедириңче үгландыр эде түргузарын ССРЭ-ниң чиик үлетпүр министерствозунга болгаш эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге СЭКП ТК сүмелээн.

СЭКП ТК-ниң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докталдарын өзүгаар эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери чоңнуң амыдырал хандырылгазын улам экижидериниң хемчеглерни алыр, ачы-дүзә чедиреринниң ажылдарын улус ажыл-агыйының механизастаттынган улуг адыры болдурар ужурлуг.

Сайзырангай социалистиг ниитилелдиң болгаш эртем-техниктиг революциянның амгы бүдүлдарында улус ооредилгезинниң болгаш кадрлар белеткээринин бүгү системазы улам улуг ужур-дүзалыг боон турар. Оны хөгжүдериниң соруулгазын шинтпирлээринің улуг базымы 1973 чылдың июль айда ССРЭ-ниң Дээди Совединиң бадылаанны «ССР Эвилелиниң болгаш Эвилелдешкен республикаларның улус ооредилгезиниң дугайында хоойлузуунуң үндезиннери» боон турар.

Партия болгаш чазактың улустуң чаагай чоруунун дугайында сагыш салыышкынны ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң социал-культура хемчеглерине чарыгдалдарының үргүлүг көвүдеп турарындан тодаргайы-биле көстүп турар. 1974 чылда ол хемчеглерге күрүне бюджединиң чарыгдалдары 70,2 миллиард рубль болур.

Хоорайларның профессионал-техниктиг училищелериниң сургуулдарының аъш-чеминге, аарыг кижилерни амбулаторияларга эмнээр үеде хереглээр эмнерге, школаларны тудуп база дерип-херексээрнинге, школаларның болгаш эмнелге албан черлериниң ажылагыйын экижидеринге чарыгдалдарның норма-чижектерин улгаттырарынга бюджетте 750 миллион рубльди көрүп турар.

Ниити билиг школаларынга чарыгдалдар 9 хуу көвүдээр болгаш 10 хире миллиард рубль болур.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шинтпирлерин өзүгаар бистиң чуртта чоңнуң социал хандырылгазын болгаш социал страхованнезин хөгжүдер талазы-биле хемчеглерни ап орудуп турар. Бюджетте ол соруулгаларга чарыгдалдарның ниити үңүн 28,4 миллиард рубль, азы бо чылдыынган 3,7 хуу хой кылдыр көрүп турар. Бүтүү хевирниң пенсияларын бээринге бюджеттен 20,7 миллиард рубльди тускайлаан, ооң иштинде колхозчуларның социал хандырылгазының төнүттүкен эвилел фондузунга 2,3 миллиард рубльди көрген.

ССРЭ-ниң Күрүне бюджединде 22,4 миллиард рубль түңнүг күрүненин социал страхованнезин киирген. Ол бо чылдыынга деңнээрге, ооң 5,1 хуу өзер. Социал страхованнезинниң күселинден ажылчыннарга болгаш албан-хаакчыларга пенсияларны болгаш акша дузаламчыларын тыпсыр, санаторий-курорт черлерге эмнедиринге база дыштанырынга халас азы чиигелделиг путёвкаларны бээр.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларында айыткан өзүгаар ог-бүле кежигүнүнүң бирээзинге-де боттуг оруга айда ортумаа-биле 50 рубльден ашпайн турар ог-бүлелерниң ургларынга акша дузаламчызын 1974 чылдың ноябрь 1-ден эгелеп тыпсыр.

Коммунистиг партия, ленинчи даштыкы политиканы чайгылыш чокка чорутпушаан, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң үлээп алганы Тайбынның программазын боттандырар талазы-биле бо чылын чаа улуг чедишкиннерни чедип алган деп, илеткелчи чугаалаан. Делегейде дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлышкыны болуп, аңы-аңгы социал тургузуглуг күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының принциптери бадытканып турар.

Ынчалза-даа реаксылыг империалистиг бөлүктер делегейниң аңгы-аңгы районнарында боттарының айтырыгларын чимзенишкиннерин уламчылап, делегей байдалын чогумчударынга моондактап турарлар.

Ындыг байдалда Коммунистиг партия болгаш Совет чазак бистиң Төрээн чуртувустуң экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн бижыглаарынче доктаамал кичээнгейни салып турар. Күрүне бюджединде камгалалга чарыгдалдарны 17,6 миллиард рубль түңнүг кылдыр көргеп, ол болза бюджеттиң бүгү чарыгдалдарының 9,1 хуузу-дур.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларынга, партияның болгаш чазактың шинтпирлеринге дүүштүр эргелеп-башкарарының материалдарының хереченчилер турарындан адырга, чамдык министерстволар болгаш ведомстволар эргелеп-башкарарының аппаратын болбаазырангайжыдар болгаш чиигедир талазы-биле хемчеглерни боттандырган. Муң ажыг трестерни, контораларны болгаш аппараттың өске-даа звеноларын, артык болгаш чергелештир турун турар алды муң ажыг организацияларны, киллистерни болгаш структура талазы-биле өске-даа черлерни улгаттыр каттыштырыглаан болгаш дүжүрүлээн. Албан черлериниң чиик автомобильдерин ажыглаарын болгаш командировка чарыгдалдарын чурумчудар талазы-биле хемчеглер аядынган.

Ооң-биле кады ССРЭ-ниң Улусчу контроль комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Сан министерствозунуң хынаалдарының материалдарының хереченчилер турарындан адырга, чамдык министерстволар болгаш ведомстволар эргелеп-башкарарының аппаратын болбаазырангайжыдар болгаш чиигедир талазы-биле хемчеглерни боттандырган. Муң ажыг трестерни, контораларны болгаш аппараттың өске-даа звеноларын, артык болгаш чергелештир турун турар алды муң ажыг организацияларны, киллистерни болгаш структура талазы-биле өске-даа черлерни улгаттыр каттыштырыглаан болгаш дүжүрүлээн. Албан черлериниң чиик автомобильдерин ажыглаарын болгаш командировка чарыгдалдарын чурумчудар талазы-биле хемчеглер аядынган.

Ооң-биле кады ССРЭ-ниң Улусчу контроль комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Сан министерствозунуң хынаалдарының материалдарының хереченчилер турарындан адырга, чамдык министерстволар болгаш ведомстволар эргелеп-башкарарының аппаратын болбаазырангайжыдар болгаш чиигедир талазы-биле хемчеглерни боттандырган. Муң ажыг трестерни, контораларны болгаш аппараттың өске-даа звеноларын, артык болгаш чергелештир турун турар алды муң ажыг организацияларны, киллистерни болгаш структура талазы-биле өске-даа черлерни улгаттыр каттыштырыглаан болгаш дүжүрүлээн. Албан черлериниң чиик автомобильдерин ажыглаарын болгаш командировка чарыгдалдарын чурумчудар талазы-биле хемчеглер аядынган.

Эвилелдешкен республикаларның күрүне бюджеттериниң болгаш будүрүлгелериниң боттарының акша-хөреңгизиниң күсели-биле улус ажыл-агыйының чарыгдалдар 10,3 хуу көвүдээр болгаш 83,7 миллиард рубль чедер, ооң иштинде бюджеттен чарыгдалдар 40,5 миллиард рубль болур. Эвилелдешкен республикаларның улус ажыл-агыйының чарыгдалдарынга бир кол черни чонга барааннар будүрери, амыдырал хандырылгазынга ачы-дүзә чедиреринге калбартыры, чурттелга, коммунал болгаш культура-амыдырал тудугларын боттандырары-биле холбашкан адырларны акшаландырары эелеп турар.

Чыыдышкынны болгаш культураны улам ынай хөгжүдериниң, чоннуң медицина хандырылгазының деңнелин бедидериниң талазы-биле республикалар болгаш чер-чер органнары улуг ажылды чоруткан турар ужурлуг. Эвилелдешкен республикаларның бюджединде социал-культура хемчеглерине 44,9 миллиард рубльди чарыгдаарын төлевилеп турар. Ол болза бо чылдыынган 3,8 хуу хөй бооп турар.

Республика ажыл-агыйындан киниилелериниң болгаш ниити күрүне орулгаларындан киниилелериниң күсели-биле эвилелдешкен республикаларның бюджеттери эргежок чугула кургавырлар-биле бүрүн хандыртынар.

1974 чылдың бюджедин көөрү-биле кады 1972 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында отчёттуу ССРЭ-ниң Дээди Совединге бадыладыры-биле чазак киирип турар деп илеткелди түңнелинде чугаалаан. Бюджеттиң орулгалар-талазы-биле планы 175,1 миллиард рубль түңге ийнкпе 101,0 хуу күүсеттинген. Чарыгдалдар талазы-биле — 173,2 миллиард рубль ийнкпе азы 100,1 хуу болган, ынчангаш орулгалар чарыгдалдардан 1,9 миллиард рубль ажып турар.

Коммунистиг партияга удуртурган совет улус беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылының планныг соруулгарыны күүседир талазы-биле боттарының маадырлыг күжениишкиннерининг, боттарының күш-ажылының түңнелдерини сеткил ханышкын-биле үндүрүп турар.

1974 чылда бистер ажок улуг тургузукчу ажылдың экономиканы улам ынай хөгжүдериниң, үлүстүң чаагай чоруун бедидериниң программазын боттандырар ужурлуг бис.

Партияны, ооң ленинчи Төп Комитедин долгандыр сырый каттышкан бистин чүрттүн ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXIV съездизиниң айыткан оруу — коммунистиг тургузуушкүнүнүң тинелелгелиг оруубиле бүүрелдиг бар чоруур. **(Адыш часкаашкыны).**

(СЭТА).

ЧОННУҢ ЧААГАЙ ЧОРУУ ДЭЭШ

(Эгези 1-ги арында).

Барааннар сайгарарын көвүдедиринге болгаш саналгаларны тодаратканыңга холбаштыр комиссиялар 1974 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң орулгаларын 121,9 миллион рубльге көвүдедирин саналдаан.

Немей илереттинген акша-хөреңгини район төптерин, районнарга чагырткан хоорайларны, ажылчын суурларны чаагайжыдарынга чорудуп бээрин комиссиялар чогумчалыг деп санаан.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң киргени Күрүне планының дугайында Хоойлу төлевилелин комиссиялар чугаалажып көргеш, мында айыткан чазалгаларны киирерин барымдаалап, ону хүлээп алыр деп саналдаан дээрзин В. Г. Ломоносов дыңнаткан. 1974 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджедин орулгалар талазы-биле 194 миллиард 301 миллион рубль түңнүг, чарыгдалдар талазы-биле 194 миллиард 088 миллион рубль түңнүг, чарыгдалдардан орулгалар 213 миллион рубль ашкан турар чазалгаларлыг кылдыр бадылаар деп, комиссиялар санал киирген.

Чазактың киргени 1974 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң дугайында Хоойлу төлевилелин комиссиялар база чугаалажып көргеш, киирген чазалгаларны барымдаалаар кылдыр ону хүлээп алыр деп саналдаан.

План-бюджет болгаш адырлар комиссиялары ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң 1972 чыл дургузунда күүселдезиниң дугайында отчёттуу чугаалажып көргеш, ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң 1972 чыл дургузунда күүселдезиниң дугайында отчёттуу бадылаар деп саналлаан.

Санал бээрин РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орлакчызы депутат **Н. Ф. Васильев** эгелээн.

— Бүгү улустуң социалистиг чарыжын калбартырынче, 1973 чылды тоску беш чылдың шинтпиринг чылы болдурарынче Коммунистиг партияның кыйгырыын кижи бүгүдези чүректиң ханызындан изиг күзелдиг деткип харыылаан. Россия Федерациязының ажылчы чоннары чүрттүү экономика, культуразын хөгжүдеринге төлептиг үлүг-хуунү киирип турар — деп, оратор чугаалаан.

План-бюджет, Адырлар комиссияларының берген сагындырыгларын болгаш чазалгаларын киирген турарын барымдаалап, 1974 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планын база Күрүне бюджедин бадылаар деп, оратор санал киирген.

— Партияның Төп Комитединиң, ТК-ниң Политбюрозунуң, СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары эш Леонид Ильич Брежневтиң кайгамчык улуг ажылды чорудуп келгенинің ачызында даштыкы политиктиг чедишкиннер болгаш ажыл-агый тургузуушкунунга чедишкиннер чедип алдынган деп чүвени совет кижилер ылап билир — деп, Н. Ф. Васильев демдеглээн.

Улустарның найыралы орденни республикага тыпсып турарының үезинде Украинаның Компартиязының ТК-зының болгаш Дээди Совединиң каттышкан байырлыг хуралынга СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазы, партия база совет ажылдакчылар-биле ооң ужуражышкыны болгаш беседалары, бистиң республикага сөөлүнде ийи катап чораан үезинде ооң кылган сүмелери болгаш чазгай күзелдери Украинаның ажылчы чоннарының күжениишкиннерин эң чугула политиктиг болгаш ажыл-агыйжы соруулганы шинтпирлээринче углавр талазы-биле партия база совет органнарга дузалаан дээрзин Украинаның КП ТК-зының секретары депутат **Я. П. Погребняк** бодунуң саналынга демдеглээн.

Республиканың үлетпүрү беш чыл планында көрдүнген онаалдалардан бедик темпилер-биле бо чылын хөгжүп турар. Экономиканы хөгжүдериниң кол-кол көргүзүглериниң талазы-биле 1973 чылдың планы күүселтинип турар, а чамдык көргүзүглер ажыр күүсеттинер.

Бүгү чүрттаазы ышкаш, Украинаның көдээ ажыл-агыйының ажылдакчылары бо чылын база-ла улуг чедишкиннерни чедип алган. Тараанның ниити чыылдазы планда көрдүнгени 40 миллион тонна турган болза, 48,5 миллион тонна четкен. Ол хире хөй тараанны республика кажан-даа албайн турган. Күрүнеге чыл бүрүде 1 миллиард пуд тараанны садары дээш демселди чорудары республикада эң бетики норма болуу берген.

Беш чылдың кол соруулгаларын шинтпирлээрде улустуң хереглел бараанын будүреринин улам ынай көвүдедиринче улуг кичээнгейни салып турар дээрзин оратор онзалап демдеглээн. Беш чылдың үш чыл дарының дургузунда чонга нийи миллиард ажыг рубльдиң бараанарын пландан ажыр белеткээн. 1974 чылда чиик үлетпүрүнүң будүрүлгелери боттарының ассортиментизининң 60 ажыг хуузун чаартыр.

СЭКП ТК-ниң Пленумунга Леонид Ильич Брежнев бодунуң чугаазынга чүрттүү улус ажыл-агыйының хөгжүлдезининң ханы тодаргай анализин кылып, бистиң экономикавыстың улам ынай өзүлдезининң аргаларын болгаш курлавырларын тодаратканы дээрзин Белорус ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы депутат **Т. Я. Киселев** демдеглээн. Республиканың партия, совет болгаш ажыл-агый органнарын ол айтышкынналарны чедишкиннинг боттандырар дээш бүгү үүлдерни кылыр, кадрлар-биле ажылга организакчы болгаш ажыл-херекчи чорукту күштелдирер база даандырган ажыл-херек дээш оларның харыысалгазын бедидер.

Беш чылдың эгелээн үезинден бээр Белоруссияның үлетпүрүнүң болгаш көдээ ажыл-агый ажылдарының баштайгы түңнелдерин тодаргайлап коргускен фактыларны база чурагайларны оратор көргускен.

Белоруссияның ажылчы чоннары беш чылдың баштайгы чылдарының түңнелдерин кичээнгейлиг анализтевишаан, 1973 чылдың планын ажыр күүседир дээш амдыгаастанна хемчеглерни ап эгелээн. Планнарны болгаш хүлээлгелерни чедишкинниг күүседири капитал тудугдан дыка хамааржыр дээрзин БССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы демдеглээн.

Бодунуң чугаазының хөй кезинин ол энергетика хөгжүлдезининң айтырыгларынга холбаштырган.

Белоруссияның төлээзи 1974 чылда чурттуң бюджедин болгаш планын доктаамал комиссияларның киирген саналдарын база эдилгелерин барымдаалап тургаш бадылаарын түңнелинде саналдаан.

Коммунистиг тургузуушкунга, партияның болгаш күрүнениң даштыкы политиктиг программазын боттандырарынга бистиң чүрттүң аажок улуг чедишкиннерин бо сессия тодаргай болгаш бүзүрелдиг чугаалап турар-дыр деп, СЭКП Оренбург обкомунуң бирги секретары депутат **А. В. Коваленко** демдеглээн. СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң Индияга албанның пайыралчы аян-чоруу тоогулуг ужур-дүзалыг, ТК-ның, ооң Политбюрозунуң, совет күрүнениң болгаш Леонид Ильич Брежневтиң чорудуп турары идекейлиг болгаш шудургу политиказы Совет Эвилелиниң делегейге атаалдарын улам ынай бедидип, социалистиг дем каттыштырылгазын быжыглап, бүгү делегей байдалынга боттуг көскү буруугаарлаашкынны болдуруп турарының база бир херечизи болур. Ол дээш совет кижилер бистиң партиявыска, ооң ленинчи Төп Комитединге, эш Леонид Ильич Брежневке, Политбюро кежигүннеринге ханы оорүп четтиришкиннің илергейлеп база тоску беш чылдың планныг соруулгаларын ыяап-ла күүседир дээш бүгү үүлдерни кылып турарлар.

Оренбург областың ажылчы чоннарының үлетпүрде болгаш көдээ ажыл-агыйда чедишкиннеринге А. В. Коваленко тодаргай докталган. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң тоску беш чыл планының таласы-биле Директиваларында айыткаңы Оренбургтуң газоконденсаттыг байлаан шингээдип алыры область эң чугула тудуг бооп турар дээрзин ол чугаалаан.

Волгоград областың тараажылары чер ажылының продуктуларын будүрерин көвүдедири дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киришкеш, чаагай дүжүттү өстүргенин Волгоград области «Кызыл Октябрь» колхозтуң даргазы депутат **А. С. Тапилин** чугаалаан. Бистиң Коммунистиг партиявыстың болгаш Совет чазактың көдээ ажыл-агый будүрүлгезин бүгү талалыг хөгжүдеринче углаган чайгылыш чок политиказы болгаш совет улустуң күш-ажылчы маадырлыг чоруун хандырып турар эң чугула үүл болур.

«Кызыл Октябрь» колхозтуң тараажылары ниити ажылхерекке төлептиг үлүүн киирген. Олар бир гектар бүрүзүнден-не 33,6 центнер тараанны ажаап алган. Күрүнеге миллион ажыг пуд тараанны саткан.

Депутат 1974 чылдың Күрүне планын бүрүн үүлдүргүзүнүн көрген болгаш беш чылдың дөртку чылының планын чедишкиннинг күүседир дээш бүгү үүлдерни кылып турар мен.

Ооң соонда депутат Калининград областың экономиказын хөгжүдериниң чамдык айтырыгларынга доктааган. Тоску беш чылдың дөртку чылының онаалдаларын хүүсаа бетинде күүседириңге база коммунистиг тургузуушкунунуң планнарын практика кырынга боттандырарынга төлептиг үлүүн киирер дээш областың ажылчы чоннары улуг энергиязын киирип дайынчы ёзубиле ажылдаар дээрзин ол бүзүреткен.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Соведининң ийиги хуралы ооң-биле доозулган.

* * *

Декабрь 13-те Кремльге ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сески чыыжының чедиги сессиязы ажылын үргүлчүлээн.

Эртенгиниң 10 шакта ССРЭ-ниң Дээди Совединиң палаталарының хуралдаар залынга Национальдар Соведининң депутаттары чыылган.

Эштер **А. Я. Пельше, Д. С. Полянский, А. Н. Шелепин, П. М. Машеров, Б. Н. Пономарев, Д. Ф. Устинов** оларны депутаттар болгаш адыш часкаашкыны-биле утказаннар.

1974 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының, 1974 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң дугайында болгаш 1972 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң дугайында План-бюджет болгаш адырлар комиссияларының эдеринчи илеткелин Национальдар Совединиң План-бюджет комиссиязының даргазы депутат **К. М. Герасимов** кылган.

(СЭТА).

Красноярскиниң алюминий заводунда эвилелгиг чаа будүрүлге чери ажыглаалда киргеп. Ооң металлургтары алюминийни электри күжү-биле эргидип, ажылын эң кыска хуусаада доосканнар. Чугула металл ам беш чылдың шинтпирлиг чылының үлүү-биле кирип эгелээн.

ЧУРУКТА: алюминий эвилдирер чаа корпус.

Ю. БАРМИННИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР

«Шынның» шериг-патриоттуг үндүрүлгези № 17(23)

ПРОГРАММА ЁЗУГААР

Суг-Дагы ортумак школада шериг-патриоттуг кижизидилге темазынга солуп кичээлдерни тускай программа ёзугаар башкы Монгун-оол Бораевич Куулар эрттирип турар. Ол шынап-ла школада шеригжидилге кичээлин үш ажыг чыл иштинде башкылап, өскүшкүчилер-биле солуп ажыл-херектерни кылып турар.

Школаның узун-делгем коридорунга кире бээрге,ында Совет Армиянын эртип белген алдарлыг оруктарын Совет Чеченектиг күштериниң сур күчүзүн көргүскен чуруктар, стендилер, лозун-плакаттар кижиниң сеткил-сагыжын алачайгаар-ла хаара туда бээр. Школада шеригжидилгениң өрээл бар. Анаа кире бээримге, М. Б. Куулар стол кырында салгылап каан чуруктарны энме-сескелей чыскаагаи, бир келек өскүшкүчилерге пулемёттун тургузуун өөреткен тур.

Башкы бичии чайланы бээр аразында оон-биле амыр-менди солушкаш:

— Школачыларның ортузунда шериг темазынга хамаарыштыр кандыг-кандыг солун кичээлдер эрттирип турар силер, Монгун-оол Бораевич? — деп, сонуургап айтырдым.

Ол үр-даа боданмайн, хамада алып каан шериг-патриоттуг кижизидилге темазынга хамаарышкан кичээлдериниң программазынче айыткаш:

— Бүгү кичээлдер бо программа ёзугаар эртип турар. Школаның 9—10 классчыларының өскүшкүчилеринге шериг-ниң эге билиглерин өөредип турар мен. Тодаргайларга, «Совет Чеченектиг Күштер», «Тактиктиг белетел», «Боолаарынга белетел», «Шеригмедицина белетели», «Шеригтехниктиг өөредилге» болгаш өске-даа темаларга солуп кичээлдерни эрттирип турар мен — деп, ол чугаазын доозу.

Школада шериг-патриоттуг кичээлдер арттирер тускай классты чараштыр дерип кылган. Анаа өөренүкчилер шеригниң чепсек-херекселдериниң, автомашиналарның тургузуун өөренип турар.

Оон ангыда башкы Монгун-оол Бораевич школаның эге болгаш үстүкү классчыларының өөренүкчилериниң аразынга «Зарница», «Орленок» деп шеригжиткен оюннарны база организастап эртирген.

Ада-чүрттүн Улуг дайынының киржикчилери — тыва эки турачылар, курлавырда улуг лейтенант база күш-ажылдың мурнакчылары — «Сут-Хөл» совхозтуң хөйжузу Монгуш Сертен-оол, аныяк саанчы Ондар Кара-кыс суглар-биле ужуражышкыннарны организастааны солуп болган.

Башкы Монгун-оол Бораевич моон сонгаар-даа өөренүкчилерге шериг талазы-биле быжыг билигни бээр дээш, ажылдап турар.

О. БОРАШ.

«Сут-Хөл» совхоз.

ДААРТАГЫ ДАЙЫНЧЫЛАРДА

Шугум чыскаалы доозулган соонда, келир үениң чолаачылары болгаш радиотелеграфистери тус-тус класстарынче, а машина чорудун, практика эрттирер ооллар автомобильдер чыскаал каан шөлче базыпты.

— Машиналарже! — деп, команда дыңналды. Чүүл-бүрү маркалыг, аар-чаак машиналарга курсактылар олурупкаш, херим иштиндеи шуужуп үнүптүр.

ДОСААФ-ның бажыңының айыңа каңдынга кээривиске, кичээлдер эгелей берген болду. Курбүрү плакат туруктарны аскаш. Машиналарның моторузун үлегерин ол олчаан кылгаш, кезек-кезектей тургузуп каан.

Оон соонда лабораторияпрактиктиг кичээлдер кылыр класска барып, ында өөренип турар курсактылар болгаш оларның практиктиг кичээлин удуртуп турар башкылар, бүдүрүлге өөредилгезиниң мастерлери-биле таныштывыс.

Аныяк башкы А. Рудакның чугаалааны болза:

— Автомотоклубка чүгле Совет Армиянын хүрээленирге эвес, а оон соонда-даа чолаачы болуруи, ол берге болгаш хүндүлүг ажылга бүгү чурттагдың бараалгадырын шиитпирлеп алган аныяктар кээп өөренип турар. Бистин моон мурнунда чылдарда өөредип турган курсактыларывыстан шериг албанын чедиишкиниг эрттиргеш, чанып келген, ам бүдүрүлге черинде эки ажылдап, мурнакчыларга сападып турар ооллар хөй. Амгы ооллар база шупту кызып өөренип, программада көрдүшген материалдарны чедиишкиниг шиңгээдип ап турар. Олар шеригге барган, мергежилдиг чолаачылар болурунга бүзүрээр мен.

ДОСААФ-тың Кызыл хоорай комитединиң чагында автомотоклуб келир үениң дайынчыларынга чолаачының болгаш радиотелеграфистиң тускай эртемин бээр, оларның Совет Армиянын хүрээленирге барып, ыдыктыг хүлээлгезин күүседирингe белеткээр талазы-биле улуг ажылды кылып турар.

Ында башкыларга, бүдүрүлге өөредилгезиниң мастерлеринге болгаш инструкторларга өөрүп четтиринчиниң илереткен, чылыг сөстүг чагааларның шериг кезээндеи кээп турары—клубтуң коллективиниң эки ажылының херечизин.

ТАЙБЫҢ ИШТИҢ КАМГАЛАКЧЫЛАРЫ *РЕПОРТАЖ*

Бо чылын чаа шеригакадемиязы дооскан капитан В. Пасека-биле кады танкистериң болгаш адыгжыларның чурттап түрер черинге келдивис. Эжик аксында дежурный:

— Эш капитан, ротаның дайынчылары политиктиг болгаш дайынчы өөредилгеде! — деп илеткеди.

— Мында бистиң кезектиң тергиин ротазы турун турар. Аңаа дең-нежиир дээш, социалистиг чарыш калбаргаи. Ротаның дайынчылары чүгле политиктиг болгаш дайынчы белеткелге эвес, а амыдыралчурттагдазынга база үлегерлиг болуп турар. Мында корум-чурумну көрүүр даан — деп. Виктор Алексеевич чүгаалаашаш, политиктиг кичээл эрттирер өрээлче чалады.

Оон эжиниң кырында «Ленинчи өрээл» деп кызыл үжүктер-биле парлап бижип каан. Рота командириниң техника талазы-биле орлакчызы А. Махаченко бир салбырның дайынчылары-биле политкичээлди эрттиргеи соонда, дараазында салбырның дайынчыларының кээрии маңаан тур.

— Бөгүн бис «СЭКП-ниң тайбыгга ынак даштыкы политиказы» деп теманы өөренир бис, эш капитан — деп, улуг лейтенант илеткеди.

Чугаавыс дооспаанывыстала, ротаның бир салбырының дайынчылары чыскаал-биле деминчи өрээлге кирип келди.

Танкистер столдар артынга олурупкаш, кыдыраактарын ажып, командирин дыңнаарынга белеткеинп алды.

— Чаа теманы өөренир мурнунда, берген онаалгаларны дыңнап көрээли. Сержант Терешчук, тайбыгга ынак күштерниң Москвага болган Бүгү-делегей конгрезиниң дугайын чугаалап көрүңер — деп, командир диледи.

Артыкы олуругга олурган сержант тура халаап, ол чугула болуушкуунуң дугайын тайылбырлай берди.

Оон соонда командир бо хүннерде делегейде чугула болуушкуннарның допчулалын кылгаш, кол тема-биле холбап, тайылбырлап эгеледи. Өрээл иштн ыяжым, чүгле командирниң өткүт үнү, дайынчыларның кыдыраажын ажып, бижип орарының дажы дыңналыр.

— Бистиң ротаның дайынчылары политиктиг белеткелче улуг кичээнгейни салып турар. Төрээн чурттуң камгалакчызы чүгле анда идегээн чепсекти эки билир, оны ажыглап шыдаар эвес, а политика талазы-биле белеткелдиг кижи болур үжүрлүг дээрзин эки билирлер — деп. Анатолий Евгеньевич чапсар үезинде онзалап демдегледи.

Н кезектиң дайынчыларының дайынчы белеткел эртиреринде ырак эвесте, хараганыг ховуда болду. Виктор Алексеевич-биле кады чеде бээривиске, танкистериң болгаш адыгжыларның ийи болуу командирлериниң үдуртулгазы-биле өөредилгеге белеткеинп тур.

— Дайынчылар өөредилге эртиреринге белен тур! — деп, танк салбырының командири лейтенант В. Дрынов илеткеди.

— Бир дугаарында адыгжыларның өөредилгезиң көргүүлер!

— Дыңнап тур мен, Сержантылар Карцев, Герасимов, Курагчев олар от шугумунче!

Дайынчылар команда ёзугаар чыскаалдан маңнажып үнгеш, винтовка, автомат, гранатомёт-биле караны чыда бооларының хевиринге салдының сорулганы күүседип, частырыг чок боолаан.

— Оларның кайызын-даа Сергей дээр. Шупгузу политиктиг белеткелдиң тергиинневи, командир диледи.

Артыкы олуругга олурган сержант тура халаап, ол чугула болуушкуунуң дугайын тайылбырлай берди.

Оон соонда командир бо хүннерде делегейде чугула болуушкуннарның допчулалын кылгаш, кол тема-биле холбап, тайылбырлап эгеледи. Өрээл иштн ыяжым, чүгле командирниң өткүт үнү, дайынчыларның кыдыраажын ажып, бижип орарының дажы дыңналыр.

— Бистиң ротаның дайынчылары политиктиг белеткелче улуг кичээнгейни салып турар. Төрээн чурттуң камгалакчызы чүгле анда идегээн чепсекти эки билир, оны ажыглап шыдаар эвес, а политика талазы-биле белеткелдиг кижи болур үжүрлүг дээрзин эки билирлер — деп. Анатолий Евгеньевич чапсар үезинде онзалап демдегледи.

Н кезектиң дайынчыларының дайынчы белеткел эртиреринге

БҮГҮ-ЭВИЛЕЛ ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ПЛЕНУМУ

Спорттуң кышкы хевирлеринде үш миллион чыгыы күш-культуржу доктаамал хаара туттунган, профэвилелдериниң эки тура спорт нинтилелдериниң эрттирип турары кадыкшылдың кышкы спартакиадаларынга чылдың-на он үш миллион чедир кижи киржип турар. Бо саннарны декабрь 12-де Москвага болган профэвилелдериниң эки тура спорт нинтилелдериниң Бүгү-эвилел чөвүлелиниг пленумунга чөвүлелдиң даргазының оралакчызы Н. И. Куликов илеткелинге чугаалаан.

Мурманскиниң «Труд» эки тура спорт нинтилелиниң чөвүлели «Хаяк оруунга» деп масалыг конкурсту организастаавыш пленум чүүлдүгүнүп деткээн (ол дугайында СЭТА-ның дыннадыгларынга биижип турган).

Кышкы спартакиада Башкириянның «Труд» коллективинде организастыг эгелээнин демделээн. Маргылдааларга 85 муң кижи киришкен, оларның иштинден 30 муну ГТО-йун нормаларын дужаагаан, муң хире кижи разрядтарны күүсеткен.

Профэвилелдериниң эки тура спорт нинтилелдериниң чөвүлелдеринде 947 коньки-биле маңнаар оруктар, 6112 хаак баазазы, 309 фигурлуг чугулаашкын шөлүү, 10 668 хоккей ойнаар шөлдер бар.

Спорттуң баазазын моон сонгаар калбартыр, спорт дериг-херекселдерин ажыглаарын экижидер сорулгаларны салган.

Кышкы спорт • Украинада, Грузияда, Татар АССР-де кошкак сайзырап турарын пленумга демделээн.

«Авангард», «Красное знамя» болган өске-даа спорт нинтилелдери спорттуң кышкы хевирлерин сайзырадырынче чогуур кичээнгейни салбайн турар.

Күш-культура коллективтери болган спорт клубтары 1973 чылдың декабрьда, 1974 чылдың апрельде ССРЭ-ниң улустарының үшкү кышкы спартакиадазының программазынга дүүштүр массалыг маргылдааларны эрттиргеш, онгу эки тура спорт нинтилелдериниң спорттуң кышкы хевирлерин сайзыradыр талазы-биле ажылының көргүзүү кылдыр санаар деп пленум доктааткан.

Ажылчы чоннуң чаа масса-ларын, оларның өг-бүлезиниң кежигүннерин спортче хаара тударынче кол киче-эңгейни салырын пленум айткан.

* * *

Пленумнуң ажылынга ВЦСПС-тиң секретары В. Ф. Богатиков, СЭКП ТК-ның пропаганда кылдызының, сектор эргелекчизи Б. П. Гончаров олар киришкен.

(СЭТА-ның корр.).

КОМИССИЯНЫҢ ХУРАЛЫ

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында назы четпээн уруглар өртүзүнга ажыл чорудар комиссияның хуралынга Барлыг-Хемчик районнуң школаларында бүгү-ниити өөредилгенин хөөлүзүнүн күүселдезинин дугайында районда улус өөредилге кылдызының эргелекчизи М. О. Ооржактың илеткелии дыннап чугаалашкан.

Районда он үш нинти билигниг школалары ажылдап турар. Бүгү-ниити өөредилгенин хөөлүзүн районда четпес боттандырып, улус өөредилге кылдызының талазындан удуртулганы болгаш контрольду коштактаның комиссия демделээн. Районнуң школаларында бар четпестерня дарый чайладыры-биле боттандырла чогуур хемчеглерни тодаргай айыткан доктаалды хүлээп алган.

Ю. БАЙ-КАРА.

«ХҮЛҮМЗҮРҮГ» ЛАУРЕАТ БОЛГАН

Эрзин районнуң «Хүлүмзүрүг» аттыг агитбригадазы Иркутск областың Ангарск хоорайынга чедиишкинниг ойнаал келгев. Агитбригадаларның көрүлдезинге Сибирьнин эң шилиттинген 13 агитбригадазы киржип, боттарының уран талантызын көргүскеннер.

«Хүлүмзүргүнүң» талантылыг ойнакчылары көрүлдеге эки ойнаанын жюри кежигүннери демделээн. Ынчангаш лауреат атты тывыскан. Тывашың төлээлери Дүпчүр бригад, Сагаан Ак-кыс, Майя Сок, Наташа Макеар болгаш өскелер-даа чедиишкинниг ойнааннар.

З. МОНГУШ.

Өөредилгениң шынары дээш

Сөөлгү чылдарда бүгү-ниити ортумак өөредилгени боттандырар дээш дээштиг ажылдарны ортумак школа бүрүзүнде чорулуп турар. А бүгү-ниити сес чыл өөредилгезин боттандырары аңаа канчаар-даа авжок улуг идиглиг болуп турары база-ла уттуп болбас бис.

Торгалыг оргумак школазында 8 болгаш 10 класстарны өөреникчилерниң канчаар доозуп турарын чугаалаары-биле эң сөөлгү доозукчуларга доктаан көрейн. Класс журналдарын чылдар аайы-биле ажып көрүп олурарга, кижи чүнүдээ мурнай өөреникчилерниң онгу классты доозуп алыр дээш чүткүлдүг апарганын эскерип каар-дыр. Мурнуку чылдарда чамдык өөреникчилер сестии дооскан соонда, түскай ортумак өөредилге чери кирер дээш чоруткаш, ынаар киргенде-даа чок ара будалыр турган болза, а сөөлгү үеде ыяал онгу классты доозуп алыр дээш кызып турар апарган.

1962—63 өөредилге чылында бирги класска 22 өөреникчилер кирген болза, 1973 чылда школаны 19 кижи чедиишкинниг дооскан. Оларның иштинден 7 кижи өөредилгезинге хамаарыштыр мактал бижиктерлиг. Артхан 3 өөреникчи өске школаларга онгу классты доозуп алган. Ам дооскан 19 өөреникчилерниң кайда барганын сонуургап көрээдинер. Вера Шарыйоол, Надя Давын-оол, Валя Бады дээш 5 кижи институттарда киргеш болгаш дөрт доозукчу түскай ортумак өөредилге черлериниде киргилээн. Чеди кижи төрээн совхозунуң мал ажылында. Оларның аразындан В. Донгак, Б. Сонам ажыл-ижи-биле мактаттырып турары база чоргаарланчыг. Ол ышкаш Николай Доктугу эки ажылдыг механизатор. Ук мергежилдиг өөренип тура-ла ол чедип алган. Артхан ийи доозукчу база-ла совхоз бүдүрүлгезинде хаара туттуптан. Мынчап кээрге, школа бодунуң сөөлгү доозукчуларынга бүрүнү-биле чоргаарланып болур.

Эртхен өөредилге чылында Торгалыг школазының сески класын 33 өөреникчи чүс хуу өөредилгелиг дооскан болгаш олар ам шупту 9-ку класста өөренип турар. Кажап олар бирги класска өөренип киреерде шупту саны 52 турган. Артханнары кайыл? Он өөреникчи оске школаларже шилчээш, сести дооскулаан. Он бир өөреникчи сес чылдың иштинде класстарга катап олуруп, чыдып калганы ол бооп турар. Артхан 6 өөреникчи сески классты дооспайн, ангы-аңгы чылдарда школадан үнгүлээш, ажылдап турар. Ажылдаары эки болбайн аан, а өөренири—оларга амгы үениң негелдезин ёзугаар оон-даа чугула.

Чаа-Суур школазының сески класын бо чазын 18 өөреникчи дооскаш, ам Торгалыг школазының 9-ку класында өөренип турарлар. Олар бирги класска киреерде 22 өөреникчи турган. Артхан дөрт өөреникчи база-ла үстүнде ышкаш чылдагааннар-биле сески класты дооспайн барган болуп турар.

Үстүнде чижектерге хамаарыштыр, түүнелдеп үндүрүп, доктаап көрейн. Доозар класстарга өөредилгезин чүс хуу болуп турар-даа болза, мурнуку класстарга канчаар өөренип келгени оон илдең ышкажыл. Бистиң школаларывыс сөөлгү сес чылдарда бо талазы-биле мындыг көргүзүлгелиг болуп турары чүдеп харааданчыг. Класстарга катап олурар, школазын каар чоруктар, бистеам-даа хөй болуп турар деп чүвени миннип чугаалаар апаар. Бо бүгү болза билигнерня хошкак берип, школачыларның өөредилгеже сонуургалын хаара тутпайн, кичээлдерден дашкаар шактарны чөп ажыглавайн; ада-иелер-биле кошкак харылзаалыг болуп турарывысты хереченил турар.

Бистиң школаларывыста бедик мергежилдиг, хөй чылдарда ажылдап келген, дуржулгалыг башкылар кайы хөй. Оларга РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Кызыл-Урут Донгакты, улус өөредилгезиниң тергииннерп Доигак Сюндюпту, Куулар Мартынаны, Владимир Шарыйоолду болгаш оскелерни-даа хамаарыштырып болур. Мындыг янзылыг эштериниң арга-дуржулгазын аныяк башкыларының араазында шоолуг нептеретпейн, башкылаашкынының методиказынга хамаарышкан айтырыгларже хошкак сагыш салып турарывысты база мынчар апаар.

Мурнуку чылдарның деңгеелинге бодаарга, Торгалыг болгаш Чаа-Суур школаларында ада-иелер-биле ажыл сөөлгү ийи чылдарның иштинде эки-жээн. Школаларның кайызында-даа айда бир катап кичээлдеп турар ада-иелер университеттери бар. Оон кичээлдеря көдээ Культура бажыңынга болгаш клубка эртип, каш хонуктар бурунгаар чарлаттынып турар. Ол ылангыя чоокта чаа Чаа-Суур сес чыл школазының эрттиргенин, университеттиң эзчилиг кичээлинге башкы Д. Допур улус өөредилгезинге чаа хөөлүжудулга дугайын, башкы А. Сааназы четпээннерниң кем-херек үүлгедир чоруу-биле демнеел, салбырының кижи эмчизи У. Севехлит школачыларның кышкы үеде аарыыр чорууга удур баш бурунгаар хемчеглер талазы-биле кылган лекцияларды солуп болганын даа-иелер демделээн.

Бистиң школаларывыста өөреникчилерниң бүдүрүлгеге киржилгезиниң тергииннерп Доигак Сюндюпту, Куулар Мартынаны, Владимир Шарыйоолду болгаш оскелерни-даа хамаарыштырып болур. Мындыг янзылыг эштериниң арга-дуржулгазын аныяк башкыларының араазында шоолуг нептеретпейн, башкылаашкынының методиказынга хамаарышкан айтырыгларже хошкак сагыш салып турарывысты база мынчар апаар.

Мурнуку чылдарның деңгеелинге бодаарга, Торгалыг болгаш Чаа-Суур школаларында ада-иелер-биле ажыл сөөлгү ийи чылдарның иштинде эки-жээн. Школаларның кайызында-даа айда бир катап кичээлдеп турар ада-иелер университеттери бар. Оон кичээлдеря көдээ Культура бажыңынга болгаш клубка эртип, каш хонуктар бурунгаар чарлаттынып турар. Ол ылангыя чоокта чаа Чаа-Суур сес чыл школазының эрттиргенин, университеттиң эзчилиг кичээлинге башкы Д. Допур улус өөредилгезинге чаа хөөлүжудулга дугайын, башкы А. Сааназы четпээннерниң кем-херек үүлгедир чоруу-биле демнеел, салбырының кижи эмчизи У.

Бистиң школаларывыста өөреникчилерниң бүдүрүлгеге киржилгезиниң тергииннерп Доигак Сюндюпту, Куулар Мартынаны, Владимир Шарыйоолду болгаш оскелерни-даа хамаарыштырып болур. Мындыг янзылыг эштериниң арга-дуржулгазын аныяк башкыларының араазында шоолуг нептеретпейн, башкылаашкынының методиказынга хамаарышкан айтырыгларже хошкак сагыш салып турарывысты база мынчар апаар.

Мурнуку чылдарның деңгеелинге бодаарга, Торгалыг болгаш Чаа-Суур школаларында ада-иелер-биле ажыл сөөлгү ийи чылдарның иштинде эки-жээн. Школаларның кайызында-даа айда бир катап кичээлдеп турар ада-иелер университеттери бар. Оон кичээлдеря көдээ Культура бажыңынга болгаш клубка эртип, каш хонуктар бурунгаар чарлаттынып турар. Ол ылангыя чоокта чаа Чаа-Суур сес чыл школазының эрттиргенин, университеттиң эзчилиг кичээлинге башкы Д. Допур улус өөредилгезинге чаа хөөлүжудулга дугайын, башкы А. Сааназы четпээннерниң кем-херек үүлгедир чоруу-биле демнеел, салбырының кижи эмчизи У. Тываның төлээлери өске командаларның составы шыырактаа болза республиканың спортчу адын камгалаары-биле бүгү-ле күжүн, мергежилин үндүрген. Ылангыя Владимир Тюмкин, Анатолий Пшеничный, Владимир Носов, Владимир Ратков олар шаннадыг черлерге четпезе-даа, дыка хөй мастерлерден дээрэ көргүзүттерлиг болган.

Мотокросстуң түүнелян үндүрүп тура, маргылдаанын хол судьязы С. Панин Тываның командазының чедиишкинин демделээн.

(БИСТИҢ КОРР).

МОСКВА ДАМЧЫДЫП, КЫЗЫЛ КӨРҮП ТУР

«Орбита» станциязындан фоторепортаж

Телевидение—бо үениң эртем-техника депшилгезиниң база бир улуг чаалап алышкыны. Оон ачызында миллион-миллиондаан кажилер телевизор экранынга кайда-даа болуп турар, болуушкунарны, кинону, концертти бажыңынга дыштанып ора көөр аргалыг апарган.

Тываның телекөрүкчүлерин ам чүгле Кызылдың телестудиязының дамчыдылгазын, республиканың амыдыралында болуушкунарны көрүп турар эвес, харын Москвадан дөрт дамчыдылганы көөр аргалыг болган. Ол 1969 чылдың декабрьда «Орбита» деп станцияны Кызылга тургузуп, ажыглалга киргенинин соонда болдунган. Амгы үеде оон дамчыдылгазын чүгле найысылалдың эвес, харын Черби, Элегес-Аксы, Элегес, Хову-Аксы, Сарыг-Сеп суурларның чурттакчылары көрүп турар.

Кызылдың «Орбита» станциязының принцивин сонуургап, анда ажылдап турар кижилер-биле танышжар сорулгалыг, аңаа бардывыс.

Хоорайның чөөн чүгүнде, Каа-Хем суур баар оруктан чартык километр хире черде, терекпиг арыг кыдыында дөмир-бетондаан туткан, кырында хөй кажаазының орну хире улуг «аяк» дескиниш турар төгерик ак бажыңны ол оруктан эрткен, дүшкен кижилер көрүп турар. «Орбита» станциязы бола болгай (1-ги чурукта).

Бажыңга кирдивис. Келген кижилерни хүлээп алыр өрээлге бисти үжен, хар чаа чедип чоруур хире, шилгедек сыныг чазык-чаагай шырайлыг, эвлек-эвилең эш уткуп алгаш:

— Станцияның начальниги Сергей Семенович Кондратьев дээрзи мен ийин,—деп, бис-биле танышты.

Келген сорулгавысты чугаалаарывыска, кабинединче чалаш, бистиң күзелиивисти чөптүзүнүп көрүп, солуунуң номучукчуларынга «Орбита» системазының принцивин таныштырып эгеледи.

— Москваның төп телевидениезиниң дамчыдылгаларын Совет Эвилелиниң кайы-даа булуңнарынга бүгү чөн көрүп турар аргалыг болзун дээш, ол дамчыдылгалар дөрт четпес болгаш ырак черлерге солуу хүлээп алыр «Орбита» деп станцияларны 1957 чылдан бээр тургузуп эгелээн—деп, Сергей Семенович чугаалады.—Ол станциялар черниң кылымал эдериччизи «Молния-1» деп харылзаа спутнигиш дамчыштыр Москвадан дамчыдылганы хүлээп алгаш, оны чер-черде телестудияларга дамчыдып бээр.

Бистиң станциявыстың бажыныың кырында аяк дег төгерик чүве—көрүнчүктелип турар антенна системазы-дыр. Оон диаметри 12 метр. Ол антенна харылзаа спутнигинин шимчээшкинин, оңза ылаптыыбиле эдерти хайгаарап тургаш, оон келген радиосигналды хүлээп алыр аппаратурага дамчыдып турар. Оон дамчыдылга Кызылдың телестудиязына четкеш, телеэкранга үнер. Бодүүшү-биле тайылбырлаарга ыңдыг.

Станцияда колдуунда-ла дээди эртемниг, аныяк инженерлер ажылдап турар болду. Станцияның улуг инженери Владимир Байыр-оол Новосибирскиде харылзааның электротехниктиг институдун дооскаш, маңаа ажылдап эгелээн. Станцияның начальниги оңу эки мергежилдиг специалист, ажыл-херээже ынак, чогаадыкчы бүү-биле ажылдап, үргүлүү чаа чүүлдер дилеп, чаартыкчы саналдар киирип турар өзүп орар инженер деп мактады.

— Институт дооскаш, Кызылга ажылдаары-биле келиримге, «Орбита» станциязының монтаж ажыллары дооступ, ону ажыглалга дужаарынга белеткеп, шеңелде дамчыдылгаларны-даа чорудуп турган. Коллектививис эп-найыралдыг, чаңгыс дем-биле ак сеткилдиг ажылдап турар—деп, Владимир Доңгакович чугаалады. Боду бүдүрүлгеде мескоч кежигүнү, станцияның бир удуртукчузу болганда, кады ажылдап турар өөрүн эки билир болду.

Бистер аппарат залынга кире бээривиске, Владимир Байыроол биле эвлеч начальниги инженер Виктор Эдуардович Гремядин шарын схемалар көрүп, дерип-херекселдер таарыштырып турду (2-ги чурукта).

— Станция коллективиниң база бир чоргаарланыр кижизи—эвлеч начальниги инженер Арес-оол Александрович Монгуш. Ол дуржулгалыг инженер деп, эш Кондратьев оон дугайын аажок чылыы-биле чугаалады.

Эрес-оол Монгуш инженер Мария Тазоловна Красюк-биле башкарылга пунктузунда антеннаны таарыштырып турда оларны фоточурукка тыртпырып алдывыс (3-кү чурукта).

Новосибирскиниң ол-ла институдун бо чылын дооскан Владимир Сат чаа ажылдап эгелээн-даа болза, аңаа чанчыгып, харылаар техниказын эки шиңээдип ап турар деп, оон өөрү чугаалаар. Инженер Яков Поликарпович Годяев хүлээп алыр аппаратураның кезээн аныяк специалиске тайылбырлап турары (4-кү чурукта).

«Орбита» станциязының коллективинде чаартыкчы болгаш чогаадыкчы ажылга чүткүлдүглер хөй. Ону Сергей Семенович боду баштап, хүүда үлегерин көргүзүп турар. Оон чаартыкчы саналдарының дөртүнге тускай шынзылга тывыскан.

Районнарның чурттакчылары кажан телевизор көөр-аргалыг бис деп сонуурган турарын Сергей Семеновичиге таныштыргаш, аңаа харыы бээрин дилеливис.

— Республиканың ыраккы районнарынга теледамчыдылга көргүзерде ону дамчыдар тускай ретрансляция станцияларын баштай тудар үжүрлүг. Келир чылда ындыг дамчыдылга пунктуларын барыын районнарже тудуп эгелээр, олар 1975 чылда ажыглалга кирер—деп, тайылбырлады.

Найысылалдың телекөрүкчүлерине Москвадан эки шыпарлыг дамчыдылганы көргүзер дээш «Орбита» станциязының коллективи кызымак ажылдап турар.

О. ИРГИТ.

А. СОДУНАМНЫҢ фотолары.

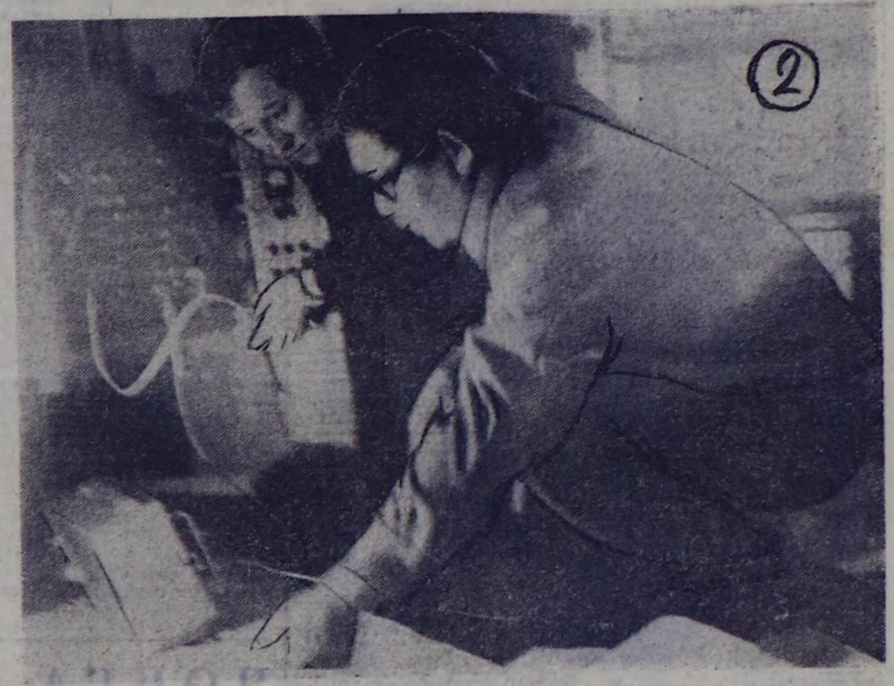

«ХӨЙ ДЫЛ БИЛИР» ЧААН

Ереван зоопарытынга барган кижилер алдептиг шылгалданыш хереченлери болганнар. Черлик аңнар өөредир кижилерден турустунган комиссияның мурнунга Вова дээр чаан шылгалда туткан. Африка чурттуг улуг амытан аңаа англи, немец, орус болгаш армян дылдар кырынга берген хөй санныг дужаалдарны канчаар күүседип турарын көрүкчүлер сонуургаан.

Ереван зоопарыгынга «хөй дыл билир» чаанны Лондондан экелген. Чаа чурттакчыны тефке алган дуржулгалыг специалист Иван Шербань берге чүүлге таварышкан: чаан чүгле бодунче кижи чагдатпас эвес, харын аңаа чугаалаан сөстерни туут билбес болган.

Шербань үзүм-чигир ак хлебтин ачызы-биле баштайгы бергени удаваанда ажып артип алган. Ам чаан-биле чугаалажыры арткан. Ынчап турда, чаанның немец дылды шору «билири» илереп келген. Лондондан Ереванче кел чыткаш, чаан ГДР-ге элээн доктааган болгаш «немептээр» бооп-тур. А Вованың орус болгаш армян дылдарны «өөренирингге», оон-биле чергелештир немец дыл талазы-биле «билиин» ханыладырынга чүгле ийи ай негеттингеп. Ам ол чаан аңаа дөрт дыл кырынга берген 10—15 дужаалдарны билиптер апаргаш.

(СЭТА).

ЕРЕВАН.

«ДУРГУН» — БАЛЫК

Саратов чурттуг балыкчы Н. Коншин Волгадан элдептиг балык тудуп алган. Узун-на, чинге амытан бооп-тур. Тевеле-даа сагышка кирер. Балыкчы олчаазын эртемденнерге чедире берген.

Бо болза «далай шивегейн» дээр балык-тыр деп, биология эртемнериниң кандидады Г. Шляхтин харыылаан. Оон узуну 30 сантиметр чеде бээр. Кара болгаш Балтий далайларга чоруур. Бодап көөрге, ол Волга-Дон каналының азы Мариинск системазының шлюзтарын дамчыштыр эрткеш, Волгоградтың суг пыгжамырынга келген хевирлиг.

Чүгле чаңгыс «далай шивегейн» «дургун» атка кирген эвес болдур яйын. Волгага далайның өске-даа амытаннары көзүлгүлеп турар апарган. Чүте дээрге оруктуң улуг хемн бөш далайлар-биле тудушкан болгай.

(СЭТА).

САРАТОВ.

КҮЖҮН, МЕРГЕЖИЛИН ҮНДҮРГЕН

Совет Эвилелиниң Маадыры Михаил Чеботаевке тураскаатка-кан чаңчыл болган мотокросс Абаканга болуп эрткен. Бо маргылдаага чыл келген тудум-на хөй кижилер киржип турар болу берген. Мурнунда чүгле Красноярск крайның спортчулары киржип турган болза, бо чылын Тыва АССР-нин, Кемерово, Новосибирск областарның командалары киришкен.

Мотокросстуң составы шыырак болган. Оларның аразында СССР-ниң спорт мастерлери болгаш спорт мастеринге канлидаттар чээрби кижи бар.

Телевидение

ДЕКАБРЬ 14-ТЕ

МОСКВАДАН

15.30—Телешининиң баштайгы көргүзүү. И. С. Тургенев. **«Ачының демделелдери».** 17.00—Өнүүт телекөргүзүү. **«Москваның конькилери».** Фигурлуг чуңгулаашкын талазы-биле делегей маргылдаазы.

КЫЗЫЛДАН

18.00—Урут-ларга фильмнер. 18.35—Телемедээлер. 18.50—Киножурнал. 19.00—**«Техниктиг медээлерниң дыннадыы».** Дамчыдылга. 19.15—Телемедээлер. 19.25—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.30—Читанын телестудиязының программазы. 20.05—**«Шупту улусту танывыр билдиннес кижи».** Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 4-кү сериязы. 20.50—**«Поэзия».** Совет шулуктүлерниң Төрээн чурт дугайында шулуктери. 21.05—**«Ак-көк отчугаштын»** аранжары-биле. 21.50—Өнүүт телекөргүзүү. **«Москваның конькилери».** Фигурлуг чуңгулаашкын талазы-биле делегей маргылдаазы. 22.50—23.00—Чапсар. 23.00—23.30—**«Уе».** Информастыг программа. **«ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязында».**

Редакторнуң оралакчызы М. Н. СМИРНОВА.

Кинотеатрларда

ДЕКАБРЬ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Эриктер»** 9.45, 11.30, 13.15, 16.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночымыды 9.20, **«Хүлүмзүрүг дээш аян-чорук»** 11.00, 15.00, 16.40, **«Өртенген арыг»** 12.40, 18.30, 20.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Соңгу не»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Орус шөл»** 15.00, 20.30, **«Асканнар»** 16.40 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: **«Далай кызымга өстүм»** 18.00, **«Хар херээжен дугайында тоолчаан чугаа»** 20.00 шактарда.

Нефтепродуктулар хереглекчилеринге

1973 чылдың талоннары-биле нефть продуктуларын 1973 чылдың декабрь 31-ниң 24 шакка чедир эп болуруун Кызылдың нефтебаазазы бүгү хереглекчилерге дыннадып тур.

1973 чылдың ажыглаттынмайн барган талоннарын купюруун (литрлериниң хемчээлин айытканы) болгаш нинти литражыл реестр ёзугаар тургускаш, талон бүрүзүнүн артынга организацияның танмазын каккаш, нефтебаазага дужаар. Реестрни организацияның удуртукчузу шынзыткаш, таңманы базар.

Хууда кижилерниң рынок фондузундан салып алган талоннарын солувас. Олар 1974 чылдың июнь 3)-ге чедир күштүг болур.

Талоннарны нефтебааза 1974 чылдың январь 2-ден январь 8-ке чедир хүнүң-не 8 шактан 16 шакка чедир хүлээп алыр.

Бо хуусаа доозулган соонда негелде, хомудалдарны хүлээп албас.

Кызылдың нефтебаазазының дирекциязы.

Иван Балчыр-оолович Дамбаның «Сукпак» совхозка 300 кг денгилиг инек дужаагаан 788898 дугаарлыг читкел квитанциязын күш чок болдуруп чарлады.

«Найырал» совхозтуң малчыны чораан, персоналдыг пенсионер, 1928 чылдан бээр СЭКП кежигүнү

Кузьма Калгаевич АРАПЧОР

үр болгаш аар ааражаа мочээнин СЭКП Улуг-Хем райкому, райкүүском, «Найырал» совхозтуң дирекциязы болгаш парткому дыннадып, мочээн кижиниң ог-бүлезинге, доргул-төрелдерниге болгаш чоок кижилеринге ханы кажыдалын илергейлеп тур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл. Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда кылдызының 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал кылдызының 37-13, культура кылдызының 23-54, көдээ ажылагый кылдызының 21-47, үдетпүр кылдызының 22-64, чагаа кылдызының 41-27, информация база совет тургузуг кылдызының 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Пар. ама 2. Тираж 16.953 ЧАГЫГ № 291.

Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—01548.

Бүгү чуртаринын пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 293 (9363) | Суббота, 1973 чыл, декабрь 15 | 1925 чылда үндезилеттинген. | Өртээ 2 көп.

Эш Л. И. Брежневтиң Индияга аян-чоруунуң дугайында материалдарны ном кылдыр үндүрген

Политиктиг литература парлаар чер СЭКП ТК-ның Чигиине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң кежигүнү Л. И. Брежневтиң Индияга аян-чоруунуң дугайында материалдарны чыып, бижээн номну парлап үндүрген. Ында Л. И. Брежневтиң болгаш Индияның Премьер-министри Индира Гандиниң чугааларын, ооң аян-чоруунуң үезинде ат салганы совет-индий документилер, эш Л. И. Брежневтиң күрүне ажылдакчылары-биле, Индияның Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле, а ол ышкаш индий хөй-ниитиниң төлээлекчилери-биле ужуражыышкынарының дугайында дыңнадыглар болгаш оске-даа документилерни ында чыып парлаан.

«Эш Л. И. Брежневтиң Индияга аян-чоруунуң түңнелдериниң дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шиитпирин ында база кирген. Ол шиитпирниң дараазында сөстери номну ажыдып турар: «Делегей байдалынга чедип алдыган чогумчалыг оскерлиишкинерни чайгылыш чок хевирлиг болдурарын чедип алыр дугайында СЭКП ТК-ниң апрель Пленумунуң салган сорулгазынга эш Л. И. Брежневтиң Индияга аян-чоруунуң түңнелдери долузу-биле, бүрүн дүжүп турар».

(СЭТА).

ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң сески чыыжының чедиги сессиязы

ШАЛЫПЧЫ АЖЫЛ-ИШТИ—БЕШ ЧЫЛГА!

Националдар Соведининиң хуралы

ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң сески чыыжының чедиги сессиязы ажылын Кремльде үргүлүлеп турар. СЭКП-ниң XXIV съездизинин иштинки болгаш даштыкы политиказынга хамаарыштыр үндүрген шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле партияның ТК-зының Политбюрозунуң ажыл-чорудулгазын, партинның ТК-зының эрткен Пленумунга СЭКП ТК-ның Чигиине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазында тайылбырлаан үүлдерни болгаш түңнелдерни депутаттар бүрүнүбиле үүлдүгүзүп турар.

Хөй националдыг Төрээн чурттуң улустарының төлээлери коммунистиг тургузуушкунуң кол сорулгаларын чугаалашкаш, беш чыл планын аныпкы-биле чедиишкинниг күүседиргиге кол ужур-дузалыг 1974 чылдың планын долдур болгаш ажыр күүседирииң боттуг арганы төлевилеттинген. Транспорттың бүтүү хевирлериниң чүк саарыгазы 5,3 хуу улгадыр, хоолайлар дамчыштыр шуудулга кылыр болгаш автомобиль транспорту мурнап турар темпилерлиг хөгжүүр. Улус ажылагыйынга акшаландырыышкынның бүгү дестериниң аайыбиле бөөр капитал салыышкынарының ниити хемчээлин 104,2 миллиард рубль түңнүг. 1973 чылда күүсединнер деп баш удур санап турарынга деңнеп алырга, 6,5 хуу улгадыр кылыр төлевилээн.

Планда улустуң амыдырал деңнелиин улам бедидер деп айтыкаа. Чонның кижи санынга онаажыр боттуг орулгалар 5 хуу улгадыр. Хереглелдиң ниитилел фондулары 82,5 миллиард рубль болур.

К. М. Герасимов палаталарның доктаамал комиссияларының чазалгаларын барымдаалап, 1974 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының дугайында Хоойлуну үүлдүг деп көөр санналды киирген. Илеткелчи киирер чазалгаларны барымдаалап көргеш, 1974 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң болгаш ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң дугайында Хоойлуну бадылаар санналды база киирген. ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң 1972 чыл дургузунда күүселдезининиң дугайында айтырыгларның талазы-биле План-бюджет, Адырлар комиссияларының эдериниң илеткелин кылган.

Бистиң партиябыстың XXIV съездизинииң бадылааны Тайбынның программазын боттандырар талазы-биле СЭКП ТК-ның болгаш Совет күрүнениң чайгылыш чок боттандырын турар хемчегериниң түңнелинде делегей байдалы сөөлгү үеним дургузунда орапчок экижээн. Чер кырынга тайбын. айыыл чок чорук дээш демисселге Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың база эш Л. И. Брежневтиң үретүңнелдиг ажыл-чорудулгазын бүгү совет кижилер ынанбиле деткип турар. Коммунистиг тургузуушкунуң тайбын тургузукчу сорулгаларын шиитпирлээрииге, бодунуң кичээнгейин, күжүн болгаш хөрекшиин улам улуг хемчээлиг мөөңнээр арганы бистиң чуртувуска ол бүгү берип турар.

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң политиктиг, организаскы улуг ажылды чорудуп турарының, планныг сорулгаларны хүүсаа бетинде күүседирии дээш калбарган бүтүүзвилел социалистиг чарыжының ачызынга 1973 чылда улус ажыл-агый планының кол-кол социал-экономиктиг көргүзүүлери долдур болгаш ажыр күүседиптиген турар деп. оратор демделээн.

Илеткелчи 1974 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң план төлевилелин чугаалаш, чурттуң националдыг орулгазы 6,5 хуу, үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрериг 6,8 хуу улгадыр деэн. Көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазын улам хөгжүдер талазы-биле улуг-улуг хемчегер алыры төлевилеттинген. Транспорттың бүтүү хевирлериниң чүк саарыгазы 5,3 хуу улгадыр, хоолайлар дамчыштыр шуудулга кылыр болгаш автомобиль транспорту мурнап турар темпилерлиг хөгжүүр. Улус ажылагыйынга акшаландырыышкынның бүгү дестериниң аайыбиле бөөр капитал салыышкынарының ниити хемчээлин 104,2 миллиард рубль түңнүг. 1973 чылда күүсединнер деп баш удур санап турарынга деңнеп алырга, 6,5 хуу улгадыр кылыр төлевилээн.

Планда улустуң амыдырал деңнелиин улам бедидер деп айтыкаа. Чонның кижи санынга онаажыр боттуг орулгалар 5 хуу улгадыр. Хереглелдиң ниитилел фондулары 82,5 миллиард рубль болур.

К. М. Герасимов палаталарның доктаамал комиссияларының чазалгаларын барымдаалап, 1974 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының, 1974 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң болгаш ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң дугайында Хоойлуну бадылаар санналды база киирген. ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң 1972 чыл дургузунда күүселдезининиң дугайында айтырыгларның талазы-биле План-бюджет, Адырлар комиссияларының эдериниң илеткелин кылган.

Бистиң партиябыстың XXIV съездизинииң бадылааны Тайбынның программазын боттандырар талазы-биле СЭКП ТК-ның болгаш Совет күрүнениң чайгылыш чок боттандырын турар хемчегериниң түңнелинде делегей байдалы сөөлгү үеним дургузунда орапчок экижээн. Чер кырынга тайбын. айыыл чок чорук дээш демисселге Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың база эш Л. И. Брежневтиң үретүңнелдиг ажыл-чорудулгазын бүгү совет кижилер ынанбиле деткип турар. Коммунистиг тургузуушкунуң тайбын тургузукчу сорулгаларын шиитпирлээрииге, бодунуң кичээнгейин, күжүн болгаш хөрекшиин улам улуг хемчээлиг мөөңнээр арганы бистиң чуртувуска ол бүгү берип турар.

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң политиктиг, организаскы улуг ажылды чорудуп турарының, планныг сорулгаларны хүүсаа бетинде күүседирии дээш калбарган бүтүүзвилел социалистиг чарыжының ачызынга 1973 чылда улус ажыл-агый планының кол-кол социал-экономиктиг көргүзүүлери долдур болгаш ажыр күүседиптиген турар деп. оратор демделээн.

Илеткелчи 1974 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң план төлевилелин чугаалаш, чурттуң националдыг орулгазы 6,5 хуу, үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрериг 6,8 хуу улгадыр деэн. Көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазын улам хөгжүдер талазы-биле улуг-улуг хемчегер алыры төлевилеттинген. Транспорттың бүтүү хевирлериниң чүк саарыгазы 5,3 хуу улгадыр, хоолайлар дамчыштыр шуудулга кылыр болгаш автомобиль транспорту мурнап турар темпилерлиг хөгжүүр. Улус ажыл-агыйынга акшаландырыышкынның бүгү дестериниң аайыбиле бөөр капитал салыышкынарының ниити хемчээлин 104,2 миллиард рубль түңнүг. 1973 чылда күүсединнер деп баш удур санап турарынга деңнеп алырга, 6,5 хуу улгадыр кылыр төлевилээн.

Планда улустуң амыдырал деңнелиин улам бедидер деп айтыкаа. Чонның кижи санынга онаажыр боттуг орулгалар 5 хуу улгадыр. Хереглелдиң ниитилел фондулары 82,5 миллиард рубль болур.

К. М. Герасимов палаталарның доктаамал комиссияларының чазалгаларын барымдаалап, 1974 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының, 1974 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң болгаш ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң дугайында Хоойлуну бадылаар санналды база киирген. ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң 1972 чыл дургузунда күүселдезининиң дугайында айтырыгларның талазы-биле План-бюджет, Адырлар комиссияларының эдериниң илеткелин кылган.

Бистиң партиябыстың XXIV съездизинииң бадылааны Тайбынның программазын боттандырар талазы-биле СЭКП ТК-ның болгаш Совет күрүнениң чайгылыш чок боттандырын турар хемчегериниң түңнелинде делегей байдалы сөөлгү үеним дургузунда орапчок экижээн. Чер кырынга тайбын. айыыл чок чорук дээш демисселге Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың база эш Л. И. Брежневтиң үретүңнелдиг ажыл-чорудулгазын бүгү совет кижилер ынанбиле деткип турар. Коммунистиг тургузуушкунуң тайбын тургузукчу сорулгаларын шиитпирлээрииге, бодунуң кичээнгейин, күжүн болгаш хөрекшиин улам улуг хемчээлиг мөөңнээр арганы бистиң чуртувуска ол бүгү берип турар.

Совет кижилериң материалдыг чаагай чоруунуң болгаш культуразының оскеки улустуң хереглел бараанарының ассортиментизиниге, амгы үеге таарышкан аян-шинчиинге, лаштыкы хевириниге, эң ылангыя шынарыпга улам бедик негелдени болдуруп турар. Ынчалза-даа чамдык бүдүрүлге чөрлериниң шынар чок продукциязыны кылып үндүрүп турарын отчёттуң сан-түңнелдери көргүзүп турар.

Илеткелчи долгандыр турар бойдус үүлдерин камгалаарының улуг үжүр-дузазының дугайын чугаалаан, бойдус курлавырларын чөптүг ажыглаар талазы-биле министерстволарга, ведомстволарга, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге бөөр даалгаларны ССРЭ-ниң Күрпланының ажылдап кылып турарын дыңнаткан.

Үстүнде айыттынган болгаш бүдүрүлге, ажыл-агый организацияларының ажылында өске-даа четпестерни үзүткаар чорук ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыг чорууп бедидер. 1974 чылдың даалгаларын долдур болгаш ажыр күүседиргиге улус ажыл-агыйының курлавырларын улам долузу-биле ажыглаар арганы бөөр деп К. М. Герасимов чугаалаан. ССР Эвилелиниң чазааның мында киирип келгени 1974 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планын бөөр деп, 1974 чылдың Күрүне планының даалгаларынга үндезилеп тургускананы илеткелчи медеглээн. 1974 чылдың Күрүне планы болгаш Күрүне бюджеди бистиң Төрээн чурттуң экономиктиг болгаш камгалал күүзүн улам быжыглаарынче, беш чылдың кол-ла сорулгазын—совет кижилериң материалдыг болгаш культурлуг деңнелин боттуу-биле бедидеринче угланган.

Индирде—Украин ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы депутат **Н. Т. Кальченко.** Бистиң партиябыстың Төп Комитединиң Пленумунга СЭКП ТК-ның Чигиине секретары Л. И. Брежнев бодунуң ханы болгаш тодаргай чугаазынга бистиң чуртувустуң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң база делегей байдалын бүгү талабиле аналиэтээн, чугула болгаш харысалгалыг сорулгаларны тодаратказын дээрзин ол демделээн.

Украинаның чер ажылдакчылары бо чылын кайгамчык чедиишкиннерлиг болган, тергиин дүжүттү өстүрүп алганнар.

Украинага чылдың-на миллиард пуд тарааны күрүнеге садары дээрге эң бетики норма болур ужурлуг дээрзин Леонид Ильич Брежнев республиканга Улустарның найыралы ордении тыпсын тура демделээн болгай. Көдээ ажыл-агый талазы-биле 1974 чылдың планын тургузуп турган, ол айтышкынны барымдаалаан бис деп, оратор чугаалаан. Ол талазы-биле республикада тодаргай хемчегерни ап турар.

1974 чылдың Күрүне планының болгаш бюджединиң телевиллелдерин бадылаарын Н. Т. Кальченко саналдаан.

Азербайджаан ССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы депутат **К. А. Халяловка** санал бээрн-биле сөс берген. Бистиң чуртувустуң чедиишкиннериниде Азербайджан ССР-ниң ажылчыларының, колхозчуларының болгаш интеллигенциязының күш-ажылчы улуг-хуузу кирип турар деп, ол чугаалаан. Беш чылдың үшкү чылын шалыпчы, шиитпирлиг чыл болдурар дугайында партияның болгаш СЭКП ТК-ның Чигиине секретары эш Леонид Ильич Брежневтиң бодунуң-даа кыйгырыын республиканың ажылчы чоннары улуг көдүрлүүшкүнбиле хүлээп алган. Республиканың экономиказында көскү чедиишкиннер барын депутат дыннаткан. Өзүлдениң темпилерииң талазы-биле республиканың үлетпүрү беш чыл планында тодаратказын деңнелде чорук турар. Азербайджаан ССР-ниң ажылчы чоннары 1974 чылдың күжениишкиниг планын болгаш беш чылды шиитизи-биле-даа күүседир дээрзин депутат бүзүреткен.

Л. И. Брежневтиң Индияга албанның найыралчы аян-чоруунуң түңнелдерин СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бедик-биле үнелээнии, бүгү совет улус-биле бир домей, Казахстанның ажылчы чоннары бир эп-сеткил-биле үүлдүгүнген деп. Казахстанның КП Алма-Ата обкомунуң бирги секретары депутат **А. Асқаров** демделээн. Ол үнелээшкинде бистиң бүгү ажылчыларывыстың, колхозчуларывыстың болгаш күш-ажылчы интеллигенциявыстың сеткил-бодалы сиңиккен. Чедиишкиниг доозулган аян-чоруктуң түңнелдери дээрге СЭКП ТК-ның апрель (1973 ч.) Пленумунуң делегей байдалында чедип алдынган таарымчалыг оскерлиишкинниерни чайгылыш чок характерлиг болдурар дугайында сорулгазын амыдырал хөрек кырында боттандырып турарының хереченин деп, олар көрүп турарлар.

Алма-Ата областың ажылчы чоннарының үлетпүрге, көдээ ажыл-агыйга чедип алган чедиишкиннериниге депутат делгереңгейи-биле доктааган. 1974 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планы болгаш Күрүне бюджеди ёзулуг-ла интернационалчы-дыр деп. депутат демделээн. Ол документилерде бүгү чурттуң болгаш эвилелдешкен республика бүрүзүнүң бүдүрүкчү күштерин бүрүн хемчээл-биле хөгжүдерин көргеш.

Беш чылдың үшкү чылында Арменияның үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли дыка өскении сессияга Закавказ демир-оруунуң Ленинакан станциязында локомотив депозунуң начальнигги депутат **С. А. Микаелян** чугаалаан. Ээзээн каш чаа бүдүрүлгелерни ажыглалда киирген, үлетпүр продукциязының дыка хөй чаа хевилерин бүдүрүп үндүрер арганы шиңгээткен.

Армениянның бүдүрүкчү күштериниң хөгжүлдезиниң дугайын чугаалаан тура. Раздаинның даг-химия комбинадының бүгү комплексиин ажыглалга эң дүрген киирер дээш капитал салыышкынарын немей үндүрериниң эргежок чугулазын оратор демделээн. Чонның хереглел бараанарын бүдүрериниң өзүлдези, үлетпүр бараанарының баазаларының, ногаа болгаш картофель шыгжаар чөрлериниң болгаш оске-даа объектилериниң тудуу-биле холбашкан айтырыгларны депутат көдүрген.

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң келир чылгы Күрүне планы болгаш Күрүне бюджеди Совет Эвилелиниң экономиказының чайгылыш чок өзүлдезин, бистиң партиябыстың болгаш ооң ленинчи Төп Комитединиң экономика талазы-биле политиказының шинчилээ хереченил турар деп. С. А. Микаелян чугаалаан.

Узбек ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы депутат **Т. Н. Осетровка** сөс берген. ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң бадылаары-биле көрүп турары. 1974 чылдың планы болгаш бюджеди чурттуң хереглелии болгаш, курлавырларын бөттүү-биле санап кылганынга үндезилеттингенин ол демделээн. Эвилелдешкен республика бүрүзүнүң бүдүрүкчү күштерин чайгылыш чокка хөгжүдерии ында көрген. Бодунуң үелээнде эвилелдешкен республика бүрүзү ниити-эвилелдиг экономиктиг аргашиңээзин шапкын өстүрериниге бодунуң үлүүн киирериниң эң чугула сорулга деп санап турар.

Тоску беш чылдың планнарын республика чедиишкиниг күүседип турар деп, депутат дыннаткан. Республиканың чиг-эт курлавырларын улам эки ажыглаар талазы-биле чамдык саналларны ол киирген. Узбекистан үлетпүрүнүң янзы-бүрү адырларының бүдүрүлгелерии тургузар талазы-биле таарымчалыг байдалдар бар дугайында бодалын ол илереткеп.

Даргалакчы — Националдар Соведининиң Даргазының оралакчызы депутат **В. Е. Лобанок** Химия үлетпүрүнүң министри депутат **Л. А. Костандоновка** сөс берген. Үлетпүрүнүң бүгү адырларына техниктиг деңшилгении неперединге чугула ролдуу ойнап турар химия үлетпүрүн хөгжүдериниге партия болгаш чазактың доктаамал кичээнгейин салып турарың оратор демделээн. Химия үлетпүрүнүң продукциязы көдээ ажыл-агыйны интенсификастаарынга чугула ролдуу ойнап турар.

Чонның материалдыг болгаш культурлуг амыдыралының деңнелиин доктаамал бедидер дугайында беш чылдың чугула сорулгазын күүседирин хандырар адырларны мурнады хөгжүдерин химия үлетпүрүнде көрүп турар.

1974 чылда химия үлетпүрүнге продукция бүдүрериниң хемчээлин 10 хуу өстүрер деэн сорулганы химия үлетпүрүчүн ажылдакчылары күүседип шыдаар деп, министр чугаалаан.

Чуваш АССР-ниң Порицкий районунда ортумак школаның башкызы депутат **Г. Н. Осокина** республикада улуг тудугларның калбарганының дугайын чугаалаан. Республикада улус өөредилгезининиң перспективтиг айтырыгларынга ол тодаргай доктаагаш, 1974 чылдың Күрүне планын болгаш Күрүне бюджедиин бадылаар деп, ол саналдаан.

Бүдүрүлгениң бүгү адырларын сайзырангайжыдар, эртем-техниканың чедиишкиннерин көдээ ажыл-агыйга неперединге болгаш ажылды калбазбиле механизастаар дугайында партия болгаш чазактың ап чорудуп турар хемчегериниң ачызында көдээниң ажыл-ишчилериниң улуг чедиишкиннерии чедип ап турарын Молдавияның «Маяк» колхозунуң кол зоотехниги депутат **И. Х. Добриогло** чугаалаан. Молдавияның колхозтары болгаш совхозтары көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин ковбудедир дээш шудургу ажылдап, багай эвес түңнелдерни чедип ап турар. Бо чылын республика тергиин дүжүттү алгаш, күрүнеге бир-ле дугаар бир миллион тонна тарааны саткан.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин моон ыыңай улам концентрастаарынга болгаш специализастаарынга бедик бүдүрүкчулуг болгаш бүдүрүлге чорудулгазының технологиязынга таарышкан машиналарның, дериг-херекселлериниң чедиишпейи турарын оратор демделээш, Мал ажылының болгаш малга чем белетээриниң машина тудуушкунунуң чаа тургустуулган министерствозу бо талазыбиле тодаргай хемчегерии алыр ужурлуг деп чугаалаан.

— Бистиң чуртувустуң чедип ап турар кайгамчык чедиишкиннерл дээрге, Коммунистиг партияның, Совет чазактың, ТК-ның Политбюрозунуң болгаш партия ТК-ның Чигиине секретары эш Л. И. Брежневтиң күжениишкиниг ажылының үре-түңнели-дир — деп. Латви ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы депутат **Ю. Я. Рубен** бодунуң саналын эгелээн. Республиканың хөгжүлдезиниге тодаргай доктаагаш, бистиң чуртувустуң экономиказынга ажыктыг чамдык адырларны Латвияга улам сайзырадырын ол саналдаан. Чонның амыдырал хандырылгазын экижиериниң база бир чугула айтырыы болур мебель бүдүрүлгезин бо республикага калбатырынче ССРЭ-ниң Күрпланы, ыяш болгаш ыяш ажылдап кылыр министерстзо чогуур кичээнгейин салыр ужурлуг деп,-ол чугаалаан. Республикага минералдыг суук чемишчидилгелер заводун тударын ол саналдаан.

Таджик ССР-де Ломоносов аттыг колхозтуң даргазы депутат **Т. Садриддинов** республиканың көдээ ажыл-ишчилериниң беш чылдың шиитпирлиг чылында чедиишкиниг ажылдаанын чугаалаан. 775 муң тонна хөөеңин күрүнеге садар деэн бедяткен хүлээлге ажыр күүсединнер.

Хабаровск край Соведининиң күүсөкомунуң даргазы депутат **Г. Е. Подгаев** эрткен үш чылда крайның экономиктиг хөгжүлдезининң түңнелдерин тайылбырлап чугаалаан.

Ол кол-ла кичээнгейни экономиканы улам хөгжүдери-биле холбашкан айтырыгларже үтландырган.

Г. Е. Подгаев келир чылдың Күрүне планын болгаш Күрүне бюджедин доктаамал комиссияларның киирген эдилгелерин барымдаалап турганы, бадылаарын саналдаан.

Киргиз ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы депутат **А. С. Суюмбаев** беш чылдың үшкү, шиитпирлиг чылында көдээ ажыл-агый талазы-биле түңнелдерге доктаагаш, улустуң хереглээр бараанарын хөйу-биле бүдүрүп үндүрериниң айтырыгларын көдүрген.

Киргизияда от энергетика курлавырлары-биле байлак деп оратор демделээн. Амгы үеде ооң үштек безин өзээш кезиниң ажыглап турар. Чурттуң улус ажыл-агыйжы хереглелиге ол курлавырларны шалыпкын ёзу-биле ажыглаарын саналдаан.

ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң моон мурнунда сессиязының шиитпирин болгаш СЭКП ТК-ның база ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Леонид Ильич Брежневтиң бодунуң инициативазы-биле өзүгаар үлүзээн алган доктаалын өзүгаар республиканың улус ажыл-агыйжы планы-биле 1974 чылда республикага көдээ чөрлерге өөредилгенің материалдыг суурил быжыглаар талазы-биле ажылдарны кылып чорудар апаар.

Чугаалажып көрүп турар айтырыг — 1974 чылда улус ажыл-агыйының планы, күрүне бюджеди хөй националдыг бүгү совет күрүненик болгаш эвилелдешкен республика бүрүзүнүң-даа улам чечектелиринге идиг болурунга идегелии А. С. Суюмбаев илереткеп.

Националдар Соведининиң ийнги хуралы ооң-биле доозулган.

Декабрь 14-те эртенгиниң 10 шакта Кремльге ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң палаталарының хуралдаар залынга ССРЭниң Дээди Соведининиң Националдар Соведининиң үшкү хуралы эгелээн.

Эштер **А. Я. Пельше, Д. С. Полянский, А. Н. Шелепин, П. М. Машеров, Б. Н. Пономарёв, Д. Ф. Устинов** оларны депутаттар болгаш ажылчылар үр адыш часкап утказын.

Националдар Соведининиң Даргазының оралакчызы **Е. С. Залиев** хуралды даргалаан.

1974 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының дугайында. 1974 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң дугайында болгаш 1972 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң күүселдизинің дугайында илереткелдерни чугаалажырын уламчылазын.

(СЭТА).

БИСТИ УЛАМ СОРУК КИИРДИ

— Даараныкчы бүрүзү тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының планныг онаалдазын долдур болгаш ажыр күүседир сорулганы салган бо хүннерде күмениишкинниг ажылдап турарлар — деп, Кызылдың хууда чагытлар даараар болгаш септээр фабриказының «Чечек» ателезинниң эргелекчизи Нина Ивановна Кураева биске чугаалады.—Валентина Пьянновага удурткан костюм даараар бригадазы мурнакчыларның бирээзинге хамаарыжыр, оларның ажыл-ижибиле таныжып болур силер—деп сүмеледи.

Бригаданың ажылдап турар черинге келдивис. Даараныр машиналарның дааш-шимээзин диңмиттиг-де чүве. Даараныкчылар кайнаар-даа кичээнгей салбайн, дүрген, туттунгур дааранып олурлар.

Бригада кежигүннериниң айда, хүнде кылыр ажылын, план күүселдезин тускай булуңда бижээш азып каан. Өске нижиниң дүзазы чокка көргүзүүлерни билип алдывыс. Олар айда 160 кезек костюмну, хүнде 8-ти даараар планныг. Күүселдези кандыг болганыл? Он бир айларның онаалдазын бригада күүсеткен, ноябрьда даалганы 120,6 хуу боттандырган болду. Декабрьның баштайгы он хонуунда эки ажылдаан.

— Бистиң бригадада чылдагаан чокка хүн нормазын күүсетпейн баар кижилер ховар. Бо таблицаны көрүңер даан, даараныкчы бүрүзүнүң дужунда чүстен куду хуу чок—деп, бригадир Валентина Александровна биске тайылбырлады.

Шынап-па, бодунуң хөрээнин ёзулуг мастерлери ажылдап турарынга бүзүредивис. Даараныкчылар Екатерина Скрипаченкону, Мария Беляеваны, Тамара Стерехованы онзагай мактаан. Олар хүн нормазын бүдүн чартык катап ажыр күүседип келген, ооң-биле кады даараан костюмнериниң шынары эки болуп турар.

Амгы үеде кандыг-даа ажылды чедиишкинниг кылырынга ажыл-ишчилерниң билиинден, мергежилинден улуу-биле хамааржыр болу берген. Ону бригада кежигүнүнери кончуг эки билир. Олар мергежил бедиделриниң курузунда доктаамал өөренип, разрядтарын чылдың-на бедидип турарлар.

1973 чылдың төнчүзүнге чедир санныг хонуктар арткан. Бригада кежигүннери планныг онаалдаларны күүседириниче бүгү нүүнүн мөөңнеп, шак бүрүзүн бүдүрүкчүлүг ажыгаарын шиитпирлээн. Ынчангаш бо хүннерде социалистиг чарыш улам калбарган.

ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң сесни чыыжының чедиги сессиязының материалдарын бригаданың кежигүннери улуг сонуургал-биле танышып, улустуң амыдырал деңнелин бедиделиниче угланган хемчегерни сеткил ханыышкын-биле хүлээп ап турарлар.

— Чаа чылда эргежок чугула бараанмарны бүдүрүп үндүрерин болгаш чонга садарын улам көөдедирии, амыдырал хандырылгазын калбартырын 1974 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планында айытткан. Ону күүседир дээш бригаданың ажыл-ишчилери келир чылын идепкейлиг ажылдаарлар — деп, бригадир Валентина Александровна чугаалап турар.

Т. ХЕРТЕК.

ЧУРУКТА: даараныкчы М. Беляева ажыл үезинде.
А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-БИЛЕ С. М. БАЙЫР-ООЛДУ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Республиканың партия болгаш совет органнарынга үр чылдарда үре-түңнелдиг ажылдааны дээш база төрүттүнген хүнүнден бөөр 50 харлааны-биле холбаштыр ажылчы чоннар депутаттарының Өвүр район Соведининиң күүсөкомунуң даргазы Серенмаа Маңзырыкчыевна Байыр-оолду Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай.
1973 чылдың декабрь 14.

ЧЫЛА—ШИИТПИРЛИГ
АЖЫЛ—ШАЛЫПЧЫ

Келир чылга уткуштур

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозунуң ажыл-ишчилери, ылангыя тараажылары чедиишкиннииг ажылдааннар. Оларның кылымаккай чоруунуң түңнелинде колхоз күрүнеге тараа дүжээр планын 200 хуу күүсеткен.

Планга кииргениинден арткан тарааны кургаткаш, колхозтуң төп складында үргап. Амгы үеде ховужуларның чыл эгезинден бөөр бүдүрүлгеп ижии санап турар. Колхозтуң ревизия комиссиязының даргазы, агроном баштаан 16 кижи санаашкында киржип турар.

Тараажыларның мурнунда келир чылдың часкы тарылгазынга амыгаашкан эки белеткенир улуг сорулга салдынып турар. Олар тараа культураларынга 340 тонна үрезиниң баштайгы арыглаашкынын дооскан. «ОС-45» маркалыг машинада арыглакчылар С. Дадар, Х. Шолбаа-оол хүн бүрүде нормазын ажыр күүседип, эки ажылдап келгеннер.

Колхозтуң тараажылары келир чылын суггаттыг черниң гектарындан 15, суггат чогундан 10 центнер дүжүттү алырын чоокта чаа болган хуралынга шиитпирлээннер.

А. КАНЧЫЫР.

* * *

Мурнакчыларның одуруунда

Малдың хүн чыл ажары чайгы семиртилгени эки организастаанындан, ээзиниң ажаалда хайгаралынган чугула хамааржыр, а күжүү семис малдың продуктулуу база бедик болур. «Тоора-Хем» совхозтуң кадарчызы коммунист Кол Баирның ажылынган чамдык чижекти көргүзер болдым.

Чайын, совхоз төвүнден чеден километр ырак, кайгамчык байлак одарлыг Олбук-Хөлдүң девискээринге, а чазын Доруг-Хол чоогунга одар солуп семиртир. Шагның кайы-даа ээлчээнде ооң кадарган кодан инээ менди, шупту үүлүн ортумактан өрү семис болгулаар, бо чылын күрүнеге 140 центнер эът киирген.

Эрткен чылын хүлээп алганы 200 баш аныяк кыс молдургалары ам база хүр кыыптаглап турар. СЭКП обкомунуң X пленумунуң шиитпирин амыдыралга чедиишкиниг боттандырар дээш Кол Баир, ооң кадайы Ачыты улуг соруктуг ажылдап. Тожу районда мурнакчы малчыннарның одуруунда санадып турар.

Д. АИР-САНАА.

* * *

Малчыннарга дузалашкан

«Найырал» совхозтуң дирекциязы, партком болгаш комсомол комитеди эрткен күстен бөөр Кара-Тал салбырының малчыннарынга 4 удаа шефаашкынны организастаан. Комсомолчулар 68 тонна саванны кыштагларга дүжүрүп, 4 печканың капитал септелгезин, 2 малчынның бажыңнарын малгаштап, чүгайлааннар. Хойжу эш А. Лопсаңның кажаалының иштин аштап, даавирини базырганнар. Шефке тракторист Николай Чамзырын, чолаачылар эштер Гусаков, Лагба олар хөй саванны сөөрткен.

Партком секретары эш К. Натпий-оол делегей байдалының дугайында лекцияны малчыннарга номчугулаан. райкооптун автолавказы малчыннарга янзы-бүрү бараанарны доктаамал эккеп турар, районнуң кинофикация черн көжер кинону каш удаа көргүскен. Малчыннар шеф дузаламчызы дээш өөрүп четтиргенин илереткеннер.

А. МААДЫР-ООЛ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сески чыыжының чедиги сессиязы

ШАЛЫПЧЫ АЖЫЛ-ИШТИ—БЕШ ЧЫЛГА!

Эвилел Совединиң хуралы

Декабрьның 13 хүнүнүң ийги чартыында Кремльде ССРЭ-ниң Дээди Совединиң хуралдаар залынга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сески чыыжының чедиги сессиязының Эвилел Совединиң үшкү хуралы эгелээн.

Эштер Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, А. А. Гречко, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, Ф. Д. Кулаков, Д. А. Кунаев, К. Т. Мазуров, Н. В. Подгорный, П. Н. Демичев, Г. В. Романов, М. С. Соломенцев, В. И. Долгих, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев оларны депутаттар болгаш аалчылар дингимиттиг үргүлүлелдинг адыш часкаашкыны-биле утказаннар.

Хуралды Эвилел Совединиң Даргазының орадакчызы депутат Б. Е. Батов даргалаан.

1974 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хогжүдериниң Күрүне планының дугайында, 1974 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң дугайында болгаш 1972 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында айтырыгларны чугаалажып көөрүн хуралга үргүлүлээн.

Ажылчы чоннар депутаттарының Москва хоорай Совединиң күүскомунуң даргазы депутат В. Ф. Промыслов сессияның индионнден бир дугаарында сөс алган. СЭКП-ниң XXIV съездиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга бистиң партиявыстың ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң ёзулуг-ла улуг салыышкынын москвачылар, бүгү совет улус ышкаш, бедии-биле үнелеп турарлар дел, ол чугаалаан. Коммунистиг туругзуушкуннуң улуг соруглаларынга, Тайбыңның программазын боттандырып турарынга соруг кирген Москваның ажылчы чоннары тоску беш чылдың шиитпирлиг чылын күш-ажылчы чаа-чаа чедишкиннер-биле демдеглээннер.

Бистиң Төрээн чүртувустуң найысылалын келиг чылын хогжүдериниг планы болза партияның Төп Комитединиң болгаш Совет чазактың Москва дутайында доктаамал сагыш салыышкынының чаа көскү илерээшкини-дир. План төлевилели-биле дүүштүр Москвага үлетпүр бүдүрүлгезининг хемчээлиниг планы 6 хуу озер. Социалистиг чарыш хүн бүрүде калбарып, ажылчы чоннар коллективтери утказуштур планнарны ажылдап кылып база хүлээп ап турар деп, оратор демдеглээн.

1974 чылдың планында көрдүнген соруглаларны күүседири москвачыларның күш-ажылынга, амыдыралынга болгаш дыштанылгазынга таарымчалыг байдалды тургузарынга дузалаар. Москваны үлегерлиг коммунистиг хоорай кылдыр хуулдурарынга база бир чугула базым болур дээрзин депутат түңнелинде чугаалаан.

Индирде — чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң машина тудуушкунунуң болгаш амыдырал хандырылга приборларының министри депутат В. Н. Досенин. Партияның XXIV съездизин чоннуң амыдыралының материалдыг чаагай чоруун болгаш культурлуг деңнелин элээп бедидерин хандырарын тоску беш чылдың кол соруглазы кылдыр идип үндүрген. Ол соругла чиик, аъш-чем, эът-сүт, дээрбе-элеватор, балык, полиграфия, шил үлетпүрүнга чоннуң хереглел бараанарын бүдүрерин эң-не ковудедир, магазиннер четкилерин калбартыр, үр үениг ажыглалының амыдырал хандырылга приборларының ассортиментизин болгаш бүдүрериниң хемчээлин калбартыр талазы-биле эң-не чугула айтырыгланы үлетпүрүнүң мурнунге тургускан. Оны боттандырарда партияның айтыканы чүгле чангыс орук бар. Ол дээрге ук адырларның техниктиг чаарты чепсеглээшкинниң оруу болур.

Оратор депшилгелиг деригнерни канчаар нептередип турарын чамдык бүдүрүлгелерниң чижээнге чугаслаан. Чижээ, пөс аргыыр чаа-чаа станоктарны дүрген шиңгээдин алганы ЭДЧ кежигүннери чүрттарның комплексилиг социалистиг экономиктиг интеграция программазын боттандырганының түңнели болуп турарын ол демдеглээн.

Министриң саналы-биле алырга, чаа техника шиңгээдип алышкынының чыдып каап турарының кол чылдагааны ук адырның заводтарынга бүдүрүлгенинң күүүлерин оожумубиле ажыглалга киирип турарында. Бистиң машина тудуушкунунуң адыры болза мында «Б» бөлүкке станоктар бүдүрүп бээри болур, ынчангаш улам дүрген темпилиг хөгжүлдениң ол негеп турар деп, оратор чүгаалаан.

1974 чылда министерстволуң бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының мурнунда салдынган соруглаларга министр тодаргай доктаваган.

СЭКП ТК-ның, ТК-ның Политбюрозунуң, СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтиң идепкейлин-биле чорудун турары тайбыңны быжыглаарының, делегейге айтыыл чок чоруктуң болгаш улустар араазынга бүгү талалыг кады ажылдажылганың ленинчи политиказын бистиң чүрттүң ажылчын аңгызы, бүгү совет улус изни-биле деткип турар деп, Москвада «Электросталь» деп электрометаллургия заводунуң кан хайындырыкчызы депутат В. Д. Постников медеглээн.

Ол бодунуң бүдүрүлгезинде калбарган социалистиг чарыш дугайын чугаалаан. «Ээээш чарыгдалдарны үндүрүп, эки шынарлыг, хөй продукцияны бээр» деп кыйгырыг завод коллективиниң ажылында кол чүүл апарган.

Ажыл шагы үзер, озалдаар болгаш күш-ажылдың база бүдүрүлгенинг сагылга-чүрүмүн өске-даа янзы-биле үрээр чоруктарның үржүндүн ажыл шагын чидирери-биле моон соңгаар эптежип болбас дээрзин оратор демдеглээн.

Түңнелинде В. Д. Постников мынча дээн:

—Бистер, ажылчыннар, партияның бедик идегелин шынаыдарывысты, 1974 чылдың планын болгаш беш чылдың онаалдаларын бүрүнү-биле чедишкиниг күүседир дээш, бүгү чүүлдерни кылырывысты СЭКП ТК-га, Леонид Ильич Силерниң бодунарга бо бедик индирден бүзүредип турмен.

Туркменистанның КП ТК-зының секретары депутат В. Н. Рыков бистиң чуртувуска коммунизм тургузар дээш бүгү улустуң херээнге Туркмен ССР-ниң ажылчы чонунуң киирип турар салыышкынының дутайын чугаалаан. Үдетпүр бүдүрүлгелер беш чылдың баштайгы ийи чылдарының планнарын чедишкиниг күүседир дээш, бүгү чүүлдерни кылырывысты СЭКП ТК-га, Леонид Ильич Силерниң бодунарга бо бедик индирден бүзүредип турмен.

Туркменистанның КП ТК-зының секретары депутат В. Н. Рыков бистиң чуртувуска коммунизм тургузар дээш бүгү улустуң херээнге Туркмен ССР-ниң ажылчы чонунуң киирип турар салыышкынының дутайын чугаалаан. Үдетпүр бүдүрүлгелер беш чылдың баштайгы ийи чылдарының планнарын чедишкиниг күүседир дээш, бүгү чүүлдерни кылырывысты СЭКП ТК-га, Леонид Ильич Силерниң бодунарга бо бедик индирден бүзүредип турмен.

Кодээ ажыл-агыйның ажылишчилери, хамыктың мурнунда хөвең ажылдакчылары кайгамчык чедишкиннерни чедип алган. Олардан бир миллион тонна ажыг чиг хөвеңни чүрт бир-ле дугаарында алган. Ол дээрге күүне планында көрдүнгенинден дыка хөй болганы ол-дур. Тараа, ногаа, бахчи культуралары, виноград, сүт, чүүрга болгаш өске-даа чугула продуктулар садып алырының улус ажыл-агый планнары ажыр күүсеттинген.

Сессияга көөрү-биле киирген 1974 чылда улус ажылагыйының планының болгаш бюджеттиң төлевилелдери чүртка экономиканың база культураның улам өзүлдезин, бүгү чүрттүң болгаш эвилелдешкен республиканың бүрүзүнүң эрге-ажыктарын чөп таарыштырарын көрүп турар.

Бо чылын республиканың экономиктиг хогжүлдезин планда көрдүнгенинден бедик темпилер-биле чорун турарын Грузин ССР-ниң Министрлер Совүлелиниң Даргазы депутат Г. Д. Джавахишвили чугаалаан.

1974 чылда Грузияның экономиказын дүрген хогжүдериниң планның эвилел министерстволарының болгаш ведомстволарның дөрт киржилгези-биле ажылдап кылдынганың оратор демдеглээн. Планның материал-техниктиг хандырылгазын тодаргай организастаарының эргежок чугулазын Г. Д. Джавахишвили айтыкаш. СЭКП ТК-ның Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң чугаазында түңнелдер болгаш айтыышкыннар 1974 чылда үзүс ажыл-агыйның планын күүседиринче коммунистерни, комсомолчуларны болгаш бүгү ажылчы чонну эвилелдээр талазы-биле Грузияның бүгү партия организацияларының ажылының үндезини болур деп, депутат медеглээн.

Л. И. Брежневтиң АКШ-ка, ГФР-ге, Францияга болгаш Индияга төөгүлүг аян-чоруктары бистиң шуптүзүстүң сагыжывыста чаа хевээр деп, Кострома областа «Россия» колхозтуң зоотехниги депутат И. И. Пашкина чугаалаан. Ол аян-чоруктарның үезинде чугаалажышкыннар, ат салган документилер болза партияның XXIV съездизиниң үүлдүзүгүнгеи Тайбыңның программазын боттандырарынга чугула салыышкын болган. Бистиң партиявыстың болгаш күүневистиң тайбыңга ынак ленинчи даштыкы политиказы совет кижи бүрүзүнге чоок болгаш билдингир. Ол — шөлээн болгаш бүзүрелдиг ажылдаар арганы берип турар.

Кодээ ажыл-агыйны улам ыңай кодурер дугайында партияның болгаш чазактың сагыш салыышкыны кодээниң ажыл-ишчилеринге онза чоок. 1974 чылда улус ажыл-агыйның планы мал ажылының продукциязын бүдүрерин болгаш белеткээрин улам улгаттырарын көрүп турар-дыр. Ол дээрге чиик эвес соруглаа. Оны боттандырары малчыннарның, специалистериниң, кодээ ажыл-агыйның бүгү ажылдакчыларының күштерин эң сырый эвилелдээрин негеп турар.

И. И. Пашкина мал ажылын үлетпүрүлүг үндезиннерже шилчидериниң айтырыгларынга доктаагаш, Мал ажылынга болгаш мал чеми бүдүрериниг хереглээр машиналар тудуунуң министерствозуң тургусканы фермаларны комплектиг механизастаарынга чугула машиналарны кылып үндүрерин дыка калбартырынга база шынарын экижидеринге дузалаар дээрзинге бүзүреглии ол илереткен.

Бо чыл болза коммунистиг тургузуушкунунуң бүгү угланыышкыннарынга чаа-чаа алдарлыг чедишкиннер-биле, ССРЭ-ниң улустарының акыдупма найыралының партиязы, ооң ленинчи Төп Комитединг долгандыр оларның бүзүлбас сырый каттыжышкының үлам быжыкканы-биле демдеглеттинген деп, Таджикистанның КП ТК-зының секретары депутат А. И. Шитов сессияның индириниден медеглээн. Таджикистанның үлетпүрү беш чыл планын ниитизибиле чедишкиниг күүседип турарын ол дыңнаткан. Үлетпүр продукциязын бүдүрерин остүрериниң база күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң деңнелиниң талазы-биле онаалдалар ажыр күүсеттинген. Партияның боттандырганы улуг экономиктиг хемчеглериниң түңнелинде республиканың кодээ ажыл-агыйы кодурүп турар. СЭКП ТК болгаш Совет чазак республиканың хөвеңчилериниң база малчыныарының күш-ажылын бедии-биле үнелээш, оларныг эң тергиннерин ССРЭ-ниң орденнери болгаш медальдары-биле шаңнагылаан.

Совет улустуң чедишкиннеринге Сонгу чүктүң ыяш белеткекчилери боттарының үлүүн киирип турар дээрзин СЭКП Архангельск обкомунуң бирги секретары депутат Б. В. Попов чугаалаан. Иниги продукция бүдүрериниң болгаш ону сайгарарының талазы-биле план беш чылдың эгезинденне ажыр күүсеттинип турган.

Беш чылдың эрткен чылдарында областа металл ажылдап кылып адырның продукция бүдүрүп үндүрери дыка өскен, саазын, картон, ыяш чоңгузу мал чеми дрожжи бүдүрери көвүдээн.

Ыяш материалдарын белеткээринің болгаш бүдүрүп үндүрериниң хемчээлин улам калбартыр дээш ыяш ажылдап кылыр үлетпүрүнүң ажылдакчылары шудургу ажылдап турарын оратор демдеглээн.

Свердловск областың ажылчы чоннары тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының күүне планнарының онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарышты калбартқаш, он бир айларда продукция бүдүрериниң хемчээлиниң талазы-биле планын хуусаа бетинде күүсеткенин «Вахрушевуголь» комбинаттың «Волчанск» разрезиниң даг мастери депутат В. И. Страхов демдеглээн.

В. И. Страховтуң ажылдап турары «Волчанск» разрезиниң хомүр-даш тывар участогунуң коллективи боттарының аргаларын санап көргеш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 1973 чылда чедип алганынга бодаарга келир чылын 15 хуу көвүдедирин шиитпирлээнин ол дыңнаткан.

Бүгү совет улус-биле бир домей, Кубаньның ажылчы чоннары делегей байдалынга дүшкүүрлүг чорукту чавырыллырарының талазы-биле аажок улуг база шудургу ажыл-чорудулгазы дээш бистиң партиявыстың Төп Комитединиң Чингине секретары эш Л. И. Брежневке үүреткин ханызынган оорүн четтиргенин илергейлеп турар деп, Краснодар крайның СЭКП Каневск райкомунуң бирги секретары депутат В. П. Назаренко чугаалаан. Тайбынга ынакшылдыг Ленинчи политиканың чедишкиннериниң ачызында бистиң чүрттүң улустары тайбың тургузукчу күш-ажылды калбаа-биле чорудар, перспективтиг ёзу-дуже ажылдаар аргалыг боон турар.

Беш чылдың дөртку чылының ам чугаалажып турарывыс төлевилелдеринде көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин дыка көвүдедирин айбадыткап турарын болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң амгы сессиязының ажылының көргүзүп турарын ёзугаар алырга, 1973 чыл совет экономикага, даштыкы политикага «тоску беш чылдың чугула база бир үе-чадазы болу берген» деп, Польшаның «Трибуна люду» солуну демдеглээн. Совет Эвилелиниң ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга чедишкиннери Совет күрүненің алдарының делегейге чылдың-на үлам улгадырынга дуза чедирип турар деп, солун айыткан.

«Вашингтон пост» солун совет экономиканың 1973 чылда бедик түңнелдерни чедип алганын бижээн. «Тараа культураларының кайгамчык чаагай дүжүдүнүң ажаап алдынганын», үлетпүрүнүң чедишкиннерин солун демдеглээн. 1973 чылда национал орулганың өзүлдези планнарда төлевилеттингенинден ашкан деп, «Нью-Йорк таймс» бадыткааш. 1974 чылдың улус ажыл-агый планының ам Москвада чугаалажып көрүп турар төлевилелинде совет кижилериниң боттуг орулгаларын база катап бедидер болгаш чурттазга түдүүн дүргедедир деп айыткан дээрзин онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

Тайбың дээш, улустуң аас-кежии дээш

«Тайбыңга буянныг чаагай үүле» деп үнелээн. Ону «бүгү делегей аажок чүүлдүгзүнүп үнелээр» деп, индий информация агентилели ЮПИ демдеглээн. «Бодунуң камгалалга үндүрер чарыгдалдарын Совет Эвилелиниң кызырар деп турары чер кырынга быжыг тайбыңны тургузарынче ССРЭ-ниң сос кырында эвес, харын херек кырында күженип турарын херечилеп турар. Эңдере чепсегленирин соксадырынче, боттарының акша-хөрецгилерин тайбың соруглаларга ажыглаарынче бүгү күрүнелерге ол кыйгырыг болган»— деп, ол агентилел демдеглээн.

Даштыкы чүрттарның парлалгазы камгалалга үндүрер чарыгдалдарның ынчалдыр кызыртынганын тайылбырлаан. Совет Эвилелиниң чаагай күзел-чүткүлдүүнүн бадыткалы ол деп санап турар. Чижээ, «дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарының күштелип турарын барымдаалааш, Совет Эвилели ол базымны кылган» деп, Англияның «Таймс» солуну демдеглээн. Японияның «Асахи» солуну «делегей байдалының дүшкүүрлүгүн ССРЭниң чавырылдырар чүткүлдүүн» демдеглээн.

Дээди Совединиң сессиязының ажылын аналиэтээш, «Нью-Йорк таймс» солун мынча деп бижээн: 1974 чылдың улус ажыл-агый планында хереглел бараанарын бүдүрерин калбартырынче болгаш шериг бюджедин кызырарынче кол кичээнгейни салган. Барыын чүк биле Төөн чүктүң аразында дүшкүүрлүг байдалды кошкадырын Совет Эвилелиниң сонуургавышаан турарын ол херечилеп турар.

СЭКП ТК-ның чоокта чаа Москвага болган Пленумунуң бадыткап турарын болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң амгы сессиязының ажылының көргүзүп турарын ёзугаар алырга, 1973 чыл совет экономикага, даштыкы политикага «тоску беш чылдың чугула база бир үе-чадазы болу берген» деп. Польшаның «Трибуна люду» солуну демдеглээн. Совет Эвилелиниң ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга чедишкиннери Совет күрүненің алдарының делегейге чылдың-на үлам улгадырынга дуза чедирип турар деп, солун айыткан.

«Вашингтон пост» солун совет экономиканың 1973 чылда бедик түңнелдерни чедип алганын бижээн. «Тараа культураларының кайгамчык чаагай дүжүдүнүң ажаап алдынганын», үлетпүрүнүң чедишкиннерин солун демдеглээн. 1973 чылда национал орулганың өзүлдези планнарда төлевилеттингенинден ашкан деп, «Нью-Йорк таймс» бадыткааш. 1974 чылдың улус ажыл-агый планының ам Москвада чугаалажып көрүп турар төлевилелинде совет кижилериниң боттуг орулгаларын база катап бедидер болгаш чурттазга түдүүн дүргедедир деп айыткан дээрзин онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

БЕДИК ҮНЕЛЕЛ

НАИР. (СЭТА). ЕАР-ның тайбың талалакчыларының национал төвүлелиниң чиңгине секретары Халед Мохи эд-Дин Чоокку Чөөн чүк кризизинге Совет Эвилелиниң туружун, Израильдин эжелекчи дайынынга удур араб улустарының демисселинге ооң дузаламчызын бедии-биле үнелээн.

Ол туруш Тайбыңга ынак күштериниң Москвага болган Бүгү-делегей конгрезинге СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтиң чугаазынга чайынналдыр илерээн. Совет Эвилели Чоокку Чөөн чүкке шыпап-ла быжыг болган чөптүг тайбынның тургустунган турарынга, ол девискээрнин бүгү чүрттарының, улустарының аймыл чок чоруунуң хандыртыгаан турарынга соңуургалдыг дээрзин Л. И. Брежнев ынчаш айыткан деп, Х. Мохи эд-Дин медеглээн.

Израильдин эжелээнга девискээрлерни хостаары болгаш Палестинаның араб улузунуң хоойлу ёзугаар адилээр эргелерин катап тургузары дээш араб чүрттарының демисселиле совет кижилер чангыс апсеткилдиг деп, Каирге Х. Мохи эд-Дин Египеттиң хөй-ниитпизиниң телээлекчилеринге демдеглеп чугаалаан.

Эртиен беш чыл дургузунда улус ажылагыйынга чаартылгаларны амыглаанының түңнелинде бир миллиард ажыг рубльди мамнап алган. Чаартыкчылар шимчэшмини чурттуң хогжүлдезинге улуг ужурдузалыг боон турар.

Москваның Владимир Ильич аттыг электромеханика заводунга чогаадыкчы болгаш чаартыкчы саналдарның ачызы-биле барык ийи миллион рубль мамнаттынган.

ЧУРУКТА: заводтуң конструктор бюрозунда. Солагай талазындан: инженер-конструктор А. И. Вустина, коң конструктор В. И. Радин, чаа чүүлдер бюрозумуң начальныги Л. И. Воробьева, инженер-конструкторлар И. Л. Фрид, З. А. Капалина олар 4А хевирниң чаа электри шимчедикчизин бүдүрүп үндүрерине белеткээр айтырыгны чугаалажып турлар.

Б. КОРЗИННИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

НАЙЫРАЛ МИТИНГИЗИ

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Вьетнам талазы-биле Париж дугуржулгазы вьетнам улустуң улуг тиилелгезин, ооң берге, шудургу демисселиниң түңнели, ону социалистиг чурттарның болгаш тайбыңга ынак кижи төрелгенинең үргүлчү деткип келгенинің түңнели болган деп, Мурнуу Вьетнамны хостаарының национал фронтузунуң ТК-зының Президиумунуң даргазы, МВР-ниң Революстуг түр чазааның сүмележилге човүлелиниң даргазы Нгуен Хыу Тхо медеглээн.

Венгр-вьетнам найыралдың Дунайварошка болган митингизиниге чүве чугаалааш, Париж дугуржулгазының негелдедерин сайгон ёзу-чүрүмүнүң болгаш АКШ-тың шыңгыы күүсеткен турарын Мурнуу Вьетнамның патриоттарының чедип алыр деп шиитпирлээнин ол медеглээн.

ПАРТИЯ ЧЫРЫДЫЫШКЫНЫНГА ПРАКТИКТИГ ОНААЛГАЛАР БЭЭРИНИҢ МЕТОДУН АЖЫГЛААРЫ

Политиктиг теорияны партия чырыдыышкынында башкылап турар пропагандист кижиниң бир кол соруглазы—теоретиктиг өөредилгелерни практиктиг ажылга, коммунистиг кижизидилгенин хереэнге дыңнакчылар шын ажыглап билген турарын чедип алыры. Ол дээрге кандыг-даа теоретиктиг өөредилгениң алыс соруглазы, үре-түңнели болур ужурлуг айтырыг-дыр. Ынчангаш өөредилге материалдарын дыңнакчыларның ажыл-херээ, амыдыралы-биле сырый холбаштырарын чедип алыры башкылашкынының эң дээштиг методтарын ажыглаарын негеп турар. Партия өөредилгезинде ооң бир кол чүүл хевирге болза дыңнакчыларга практиктиг онаалгалар бээринин методу болур турар.

Ол методтуң алыс үтказы чүл дээрге, кайы-бир теманы өөредип түргаш, пропагандист кижи дыңнакчыларга боттарының теоретиктиг билиглерин амыдыралга ажыглаарын-биле холбашкан практиктиг онаалгаларны бээри болуп. Ындыг онаалгалар өөредилгенин хевиринден болгаш киржээлдиг темазындан хамаарыштыр янзы-бүрү болуп болур. Чижээлээрге, экономика өөренир школаларга бүдүрүлгенің азы колхоз, совхозтуң, бригаданың арга-дурумжулгазының база ажыл-мергежилининг аайы-биле тус-тус бээри чогумчалыг. Бердинген онаалгаларның күүселдезин дыңнакчыларның ниити күжүбиле анализтеп түңнээш, аңаа чогуур немелделерни азы, херек апарган таварылгада, ук айтырыгның талазы-биле практиктиг хемчеглерни болгаш сүмелерин ажылдап кылыры мурнакчы пропагандистерниң дуржулгазында нептереп турар. Ынчангаш бо метод болза политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгеге теорияны практика-биле холбаштырарынга эң дээштиг чепсек болу турары тодаргай-дыр.

Ынчангаш пропагандист практиктиг онаалгаларын шилип, баш бурунгаар белеткеп тургаш, оларны бүгү талалыг, кижизидикчи шынарлыг кылдыр тургузуп алырынче улуг кичээнгейни салыры чугула.

Чамдык пропагандистерниң дуржулгазындан алган коргге, дыңнакчыларга практиктиг онаалгаларны бээринің методун чаңгыс талалап ажыглаар, ажыл-агый айтырыгларыга хамаарыштыр бүдүрүлге даалгалары бээр хевирже колдааш турар чоруктар бар. Ол арай таарымча чок. Чүге дээрге партия өөредилгезининг кол соруглазы болза коммунистерниң болгаш оске-даа дыңнакчыларның, хамыктың мурнунда идейлиг деңнелин бедидери, оларны шиитпирлеп амыдыралында янзы-бүрү болуушкуннарны, фактыларны база картаны, газактың доктаалашиитпирлерин политика талазы-биле шын үнелеп билир кылдыр, өөредири, коммунистиг тургузуушкунуң херээн амыдыралга боттандырар дээш демисселге оларның ботидепкейин, чогаадыкчы талантызын бедидери болур ужурлуг. Политиктиг өөредилгениң ол комплекстиг соруглазын чедип алырынга бо методту ажыглавары эң дээштиг болгаш үре-түңнелдиг боон турар.

Политиктиг-даа, экономиктиг-даа өөредилгениң чорудулгазында дыңнакчыларга практиктиг онаалгалар бээринің методу дээргe ёзулуг ленинчи метод-тур. Чүге дээрге ол кижилерни «чаңгыс пом-биле эвес, а харын хүн бүрүнүң амыдыралчы демисселинге киржиринге база өөредир херек». «Политиктиг демисселден болгаш политиктиг ажыл херектерден дашкаар кандыг-даа политиктиг кижизидилге түрүп болбас»— деп, В. И. Ленининиң айтыышкынынга үндезилеттингеп. (В. И. Ленин. Чогаадылдывын долу чыыныдызы, т. 10, арын 357, т. 4, арын 312).

В. И. Ленин боду марксизм болгумнерге башкылап тургаш, ол методту канчаар ажыглаарының ёзулуг үлегерчижээн көргүскен. Ол дугайын Ленининиң дыңнакчызы чораан сураглыг революсчу И. В. Бабушкин бодунуң сактыышкынынга мынчаар бижээн: «Болгум алды кижиден тургустунган, чеди дугаары — лектор боду (В. И. Ленин). Политиктиг экономия талазы-биле Маркстың өөредиин өөрөйир кичээлдер эгелээн. Ол эртемни лектор кандыг-даа бижимел чокка, бодунуң чугаазыбиле тайылбырлавышаан, биске дөпшээрежиксевес чоруктуу азы маргылдажыр күзелди кыпсып үндүрерин оралдажыр турган. Бистиң дыңнап турган лекцияларывыс кончуг солуу, дириг характерлиг болгаш бистиң ораторлар кылдыр чанчыктырарывыс угланган турган. Ооң-биле чергелештир ол лекциялар бистиң өскенниң дузазы чокка боттарыг ажылдаар, материалдарны чыып тывар чорукка база чанчыктырып турган. Лекциялардан ажыллап кылып каан айтырыгларлыг калбак саазынларны ап турган бис, ында фабрика, заводтар амыдыралын кичээнгейлиг таныжып, хайгаарап негелдеп онаалгаларны берген болур» дээн. (В. И. Ленининиң дугайында беш томнуг сактыышкынар, т. 2, арын 36-37).

В. И. Ленин маркесчи бөлгүмнерге политэкономияны өөредип турган, дыңнакчыларга практиктиг онаалга кылдыр заводтарда, мастерскаяларда ажылчыннарның санын, бүдүрүп турар продуктуларының хемчээлин, ажылдап алырының нормаларын, расценкаларын, штрафтарның хемчээлин болгаш ажылчыннар-биле администрацияның араазында харылзаазын аналиэтеп, өөремирин дагзын турган. Ындыг сап-түңнерни болгаш фактыларны ук черинг амыдыралындан дыңнакчыларның боттарынга дилеп тыптырган, оларны марксизмиң өөрединиге дуушпур сайгарып өөредирге, дыңнакчылар ниитилел амыдыралында болуушкуннарны, аңгы күштериниң деңзингүүрүн боттары шын үнелеп, бүзүрел билиринге дузалаар, ёзулуг деэштиг ярга болуп турганы моон тодаргайдыр.

Коллективтиң мурнунга бодунуң аажы-чаңы дээш харысалгалыг болур чорукка кижилерни кижизидеринің дугайында шылгарангай совет педагог А. С. Макаренконуң: ол харысалгага «колдуундала хуу даалгаларымң дузазыбиле кижизидип болур, ол дээрге кыч-бир кижиге кандыг-бир үүлдүү кылырын дааскан таварылга бүрүзүнде албан-биле шиитпирлээн, албан-биле тыпкан коруп турары болур» дээнии мында сагындырып каалы.

Ынчангаш бо методту ажыглаарын партияның болгаш комсомолдуң политиктиг чырыдыышкынынга база экономиктиг өөредилгениң системазынга калбаа-биле нептередири чугула. Ооң үре-түңнелдиг болуру пропагандистиң аргамергежилиниң, организаторлук талантызындан улуу-биле хамаарыжыр дээрзи билдингир.

Ынчангаш бистиң дуржулгалыг пропагандистерниис боттарының практиказында бо ленинчи методту канчаар ажыглап турарының дугайында «Шын» солуунга дуржулгазын кужениг.

М. МАШПААДАЙ.

КӨДЭЭ ШКОЛА: планнар болгаш сорулгалар

«Кодээнин ниитин билиг школазының ажылдаар байдалын улам экижидер хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш СССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы үнгеннеден бээр элээн ие арткан. Партия болгаш чазактың чүгүла доктаалын амыдыралга боттандырар дээш бистиң республикада база эвээш эвес ажылларны кылып чорудуп турар.

Кодээ школа дугайында доктаалда 1980 чылга чедир амыдыралга боттандырар хемчеглерни айыткан. Кодээ аныяктарның өөредилгезинге болгаш коммунистиг кижизидилгезинге, оларны амыдыралга, ниитиге ажыктыг күшажылга белеткээринге ол чүгүла программа болур ужурлуг.

Бистиң республиканың байдалынга кодээ школаның ролю конччуг улуг. Бүгү өөренекчилерниң 65 хуузу кодээ школаларда өөренип турар. Оларның эдээн хөйүнүн материалдыг базазы кошкак. Ындыг школаларның хөй кезиин 40 чылдар үезинде кандыгдаа төлевилел чокка улусчу арга-биле түзүп тургускан. Ынчангаш чамдык класс өөредилери кабинеттер дерип кылырынга таарымча чок болуп турар.

Кодээ школа дугайында доктаалда кол чүве чүл дээрге өөредилге-кижизидилге ажылын, күш-ажыл өөредилгезин экижидерин, өөредилге-материалдыг базаны быжыглаары болуп турар. Партия болгаш чазактың доктаалынга үндезилээш, бистиң республикага 1974 чылдан 1980 чылга чедир кодээ черге 19 мун олуттуг таа школаларны түдар, школа чанының 70 интернаттарын, башкыларга 350 ийи квартиралыг бажыннарны түзары көрдүнген. Оны чедип алыры берге-даа болза, амыдыралга боттандырары черле албан.

Кодээ черлерде школаларның материалдыг базазын экижидер хемчеглерни, ылангыя сөөлгү чылдарда калбаабиле ап чорутkан. Арыг-Узуунде, Тоора-Хемде, Алдан-Маадырда, Мөренде, Бүрен-Хемде таа школаларны ажыглалда киирген. Шеминде, Хендергеде, Чыргакыда болгаш өске-даа черлерде школаларны алгыды түткан. Шак мындыг хемчеглерниң ачызында кабинет системазынче киреринче таарымчалыг байдал тургустунган.

Школаларда күш-ажыл өөредилгезин болгаш школачыларны профессия шилип алырынга белеткээр ажылда тодаргай система бар апарган. Өөренекчилерниң күш-ажыл кижизидилгезиниң дугайында айтырыгны СЭКП обкомунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң каттышкан хуралынга чугаалажып көрген болган бо айтырыгга хамаарыштыр тодаргай хемчеглерни ажылдап кылган. Чамдык районнарда ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң сессияларын, ажыл-агыйлар удуртукчуларының човулел хуралдарын эрттиргилээн. Эрткен өөредилге чылында колхозтарның болгаш совхозтарның баазазынга өөренекчилерниң 36 бүдүрүлге бригадазы ажылдап турган. Школачыларның 20 мянт ажыл-агый бөлүктери база бар.

Эрткен өөредилге чылында 260 өөренекчи ортумак эртем дугайында аттестат-биле каны трактористин, чоллачының болгаш мал фермазының механизаторунун мергежилин чедип алган дугайында херечилел биженктерни алганнар. Оларның хөй кезиин колхозтарда болгаш совхозтарда ажылдап арткан.

Өөредилге-кижизи д и л г е ажылы республиканың школаларында чыл келген түдүм экижип олурар. Амгы үеним эртеминиң үлезиннери-биле үргулары чепсегээр херекке башкылар коллективтери тодаргай үлүүн кирип турар. Алнгаты ортумак школазын (директору М. И. Чыргал) ап көрээлп. Моон мурнунда бо школага өөредилге деннели 90 хуу тургам болза, эрткен чылдың төнчүзүнде 96 хуу алган. Школада беш башкы нйи чылчылар чок ажылдап турар.

Кызыл-Мажалык сес чыл школазының башкылар коллективиниң ажылы көзүлдүрлеп экижээн. Школаның 17 класстарының сези, ол ышкаш шупту комсомолчулар 100 хуу өөредилгени чедип алган.

Бо өөредилге чылында кодээ школаларның санитарлыг байдалы экижээнин хынала каргузуп турар. Оон ангыда иштики дерилге-шимелде база ужур-утказыг болу берген. Ылангыя Хадын сес чыл, Элегес, Владимировка ортумак школаларын маңтап болур.

Богунгу негелделерге чедир ажылдавайн турар школаларны база чок деп болбас. Өөредилгези кошкак өөренекчилер-биле ажылды чамдык школаларда четпес организастаан. Ийи чылчылар-биле ажыл чорутпайн турарынган оларның хөй кезин өөредилгезин ара каап турар. Бо өөредилге чылында 500 хире ийи чылчы сес чыл школазын безин тооспайн, өөредилгезин уламчылавайн барган. Чамдык школа удуртукчулары болгаш башкылар өөренекчилерге быжыг билиг бээрин бодавайн турарының ужуу олдур. Тожунун Ий. Тее-Хемнин Ү. Шынаа, Чөөн-Хемчиктин Бажын-Алаак школаларында өөренекчилерниң билии тергиин чавыс болганын айтып болур. Школа удуртукчулары башкыларның ажыдынга контрольду кошкак чорутканындан ажылга четпестер тургустунуп келир. Ажылынга эзхарысалга чок башкылар республиканың школаларында ам-даа бар. Шүй ортумак школазының математика башкызы Чошкак Темирнин өөренекчилерниң билиинин деннели чүгле 45 хуу болган. Чаагы ортумак школазының башкызы М. Т. Хумай-Кара арагалап тургаш, ажылдан үндүрткен. Тээли сес чыл школазының башкызы Хертек Константин башкының ат-алдарынга дүүшпес чүүлдерни кылып турган.

Шак мындыг фактылар совет башкының ат-алдарынга канчап-даа дүүшпес. Ындыларга аныяк салгалдың өөредилге-кижизидилгези ышкаш харысалгалыг херекти бүзүрээри берге.

Кодээ башкыларның дазында дээди болгаш башкы талазы-биле ортумак эртем чедип албаннар ам-даа хөй. Билиин бүгү тала-биле доктаамал бедилер, хүннүн амыдыралынган, таа чүүлдерден башкы кижи кажан-даа хожудавас ужурлуг.

Башкы бооп ажылдаары дээрге аңаа бир чүве эвес, пинг күзел-чүткүл негеттинер. Башкы кижи бедик идейлиг болгаш партийжи айтырыгларны эртем талазы-биле ханы сайгарып билир болгаш бедик культуралыг болур ужурлуг. Ынчангаш башкының политиктиг, этниктиг болгаш эстетиктиг деннелиин улам ынай бедидери улус өөредилгезиниң бүгү системазын сайзырангайжыларының чүгүла айтырыы бооп турар. Башкы бүрүзүнүн политиктиг деннелин болгаш педагогика талазы-биле квалификациязын бедидери партия, совет органнарның чүгүла сорулгазы. Школа бүрүзү, район бүрүзү башкыларның бот-өөредилгезинин, башкыларның мурнакчы-дүржүлгазын чыын нептередириниң перспективтиг планын тургузары чүгүла.

Школа коллективтериниң мурнунда шиитпирлээри чүгүла сорулгалар түрбүже, чамдык школалар (Шүүрмактың, Чыргаландының, Нарының дээш өске-даа) сес чыл өөредилгезинин Хөйлүзүн күүсетпейн турар. Каа-Хем, Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик районнарның школаларындан хөй өөренекчилер өөредилгезин ара каптаан.

1973—1974 өөредилге чылының биргн чартыы дооступ турар. Арткан үеде ниити күженишкин-биле ажылдап тургаш, дээре көргүзүглерни чедип ап болур арга школа коллективтериниг бар.

Кодээ школаларның ажыл-чорудулгазын таарымчалыг болдурарынга бүгү-ле байдалларны чоокку үеде түргузарының талазы-биле тодаргай сорулгалар районнарның, министерстволарның, ведомстволарның мурнунда салдынган.

«Школа херээ — партийжи болгаш күрүне ужур-дузалыг херек» деп башкыларның Бүгү-авидел съездизинге СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев чугаалаан. Бистиң республиканың партия, совет органнары школа айтырыгларын шиитпирлээрин партийжи ёзу-биле көрүп, бүгү талалыг доктаамал сагыш салыры чугула.

П. КИСЕЛЕВ,
СЭКП обкомунуң эртем болгаш өөредилге черлериниң килдизининг эргелекчизи.

Үүлээлге күүселдезин

хынап тур бис

СОРУКТУГ АЖЫЛДААН

Ооржак Серен-Очур Таңды районда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң хойжузу болуп, ам тос чыл ажылдап турар. Ол тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында улуг чедиишкиннерлиг болган. Дузалакчы хойжу кадайы Шолукпаа Ооржак-биле кады 742 хойдан 808 хураганны камгалап доруктурган. Ол болза төрүүр чүс хойдан-на чүс он хураганны алганы-дыр. Оон ынай бир хойдан-на 2 килограмм 730 грамм дүктү кыргып алган.

Хойжуның амгы үеде кыштаглап орары Шооладуң девискээри улуг хырлыг. Ынчангаш малчын кыштаглаашкынга улуг магадылалдыг ужурашкан. Кыштаанда сигенин, савазының болгаш мал чемн тарааны четчири-биле дужүртүп алган.

Ооржак Серен-Очур хой кажаазын болгаш хураганнар турар чылыг кажааны болу тудуп алган.

Күш-ажылдың Кызыл Туту орденниң эдилекчизи Ооржак Серен-Очурнуң чурттап орары база шыырак. Оон бажыныңда телевизор болгаш радиоприёмник бар. Ынчангаш кандыгдаа болуушкуннарны сонуургап көрүп олурар.

Чөөрта чаа совхозтуң хойжуларынын хуралы болуп эрткен. Аңаа Ооржак Серен-Очур саналдаргеш, мынча дээн: «Келир 1974 чылда төрүүр чүс хойга онааштыр 112 хураганны камгалап албышаан, хойнуң баш санындан-на 2 килограмм 900 грамм дүктү кыргып алыр мен».

Ол-ла хуралга Ооржак Серен-Очурну эки ажылдааны дээш 17 баш хураган-биле шаңнаанын дыннаткан.

Серен-Очурнуң ажылдап турары совхозтуң хойжу бригадазы ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунуң болгаш кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының профсоюзунуң Төп Комитединиң Хүндүлел бижиктери-биле база шаңналтаан.

Совхозтуң хойжулары «Тывага хой ажылын улам ыңай хөгжүдер хемчеглер дугайында» СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң шиитпирлери-биле танывын чугаалажыр. 1980 чылда совхозтуң хоюн 17 мун чедирер шиитпирни хүлээп алган.

Амгы үеде совхозтуң 16 поданнарында 10 мун ажыг хой кыштаглап турар. Хойжулар келир чылын 100 хойга онааштыр ортумаа-биле 96 хураганны менди доруктурарын, бир хойдан-на 3,1 кг дүктү алырын хүлээнгеннер. Мурнакчы хойжулар Александр Белекмаа, Ооржак Серен-Очур. Монгуш Комбу, Ховалыг Дамба олар төрүүр 100 хойга онааштыр 105—112 чедирер хураганны камгалап алырын хүлээнгеннер.

Хойжуларның аразында калбарган социалистиг чарыштың түнneэрде, малдың чаш төлүн камгалап алганын, бир башка онааштыр дүк кыргылазын код көргүзүр деп санаарындан алгыза, малдың баш санын өстүргенин, кыштан эки күшденгелдиг ажырганын болгаш боттарны зооветеринарлыг өөредилгеге киржип, ону ажыл-херек кырында канчаар ажыглап турарын база барымдаалап көрүп турар.

Т. ОНДАР

ЧУРУКТА: хойжу Ооржак Серен-Очур.
Авторнуң фотозу.

Республиканың чер-чер Советтеринде

КҮҮСКОМ ОТЧЁДУ

Чөөкта Эрзин кодээ Советинин отчёттуг сессиязынга Советтиң күүскомунуң отчёттуг үеде кылып чорукан ажылының талазы-биле күүском даргазы С. Чымбанын илеткелин дыннап чугаалашкан.

Кодээ Совет депутаттарга болгаш суурда хөй-ниитин организациялырының күзүүне даянгаш, бодунуң организас-массалыг ажылын алаан экижиткенин, илеткелчи болгаш саналбергеннер демделээн. Кодээ Советтин хөй-ниитинин коруун-чурумун камгалаар талазы-биле доктаамал комиссиязы чогуур негелдезинге чедир ажылдавазан. Суурда эш-хүүзунун судунун ажылы база кошкак. Оларның ажылын районнун улус суду, прокуратура милицияның органнары-биле сырый харылзаалыг болурун чогуур деннелге тургуспаан.

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында кодээ Советтин социалистиг чарышының түннелин сессияга бүгү талалыг сайгарып чугаалашкан.

Советтиң организас-массалыг ажылын экижидер, оон чоп-биле харылзазын улам быжыглаар, депутаттарның идепкейин улам бедидер сорулга салган шиитпирни сессия хүлээп алган.

Депутаттар ол сессиянын киржикчилеринге национал яңы-бүрү аш-чемнин делгелгезин организастаан. Аңаа С. Сарыглан, А. Төмүр, Д. Дамчан, И. Ховалыг, Х. Ондар, Х. Кезет олар идепкейлиг киришкеннер.

Т. СЕДИПКОВА.

Эрзин район.

Шиитпир чүге күүсеттинмээнил?

Чыргакы кодээ Советинин девискээринде черлик ыттарның кавудаани малга болгаш кижилерге хоралыг болуп турар. Советтиң эрткен чылдың октябрьда-ла эрткен сессиязынга депутаттар болгаш активчилер ол айтырыгже салыт салып, айтырыгны шыырткы көдүрүп-даа турганнар. Оон түнелиниге Совет чогуур шиитпирни хүлээп алган турган.

Суурларда черлик ыттарны аглап тургаш, узуткаарының хемчеглерин алырын ол шиитпирде тодаргай айыткан болгай. Ынчалза-даа шиитпир саазың кырында арткан. Кодээ Советтин амгы чыыжының чаа составы бо чылдың сентябрьда болуп арткан сессиязынга үстүнде көдүрген айтырыгны күүседириниң чугулазын чугаалажып көргеш түскай шиитпирни база хүлээп алган.

Ол шиитпирни хүлээп алган соонда безин черлик ыттарның кижилерге болгаш малга чедирген хоразының фактылары бар. Чүгле Чыраа-Бажы суурга безин ийи кижини черлик ыттар аары-биле ызырганнар. А малга оларның хоразын чүү дээр. Пенсионер Д. Маадыр-оолдун үш ошкүзүн черлик ыттар түдуп чиген. Малчыннар К. Багай-оол, М. Торлук-оол, М. Доржу, М. Очур-оол оларның хойларын балыглап турда, малчыннар эскергеш, чогуур хемчээн ап четтиккеннер.

Ынчангаш кодээ Совет бодунун хүлээп алган шиитпирнин күүселдезин организастаан болгаш контрольдаан болза бо айтырыг таарымчалыг шиитпирлеттинген турар пиик.

Ч. МОНГУШ.

Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхоз.

«Шынга» харыылап тур

ЧӨП АЖЫГЛААР

Мындыг эгелиг шүгүмүүлел бо чылдың октябрь 24-те үнген солунга парлаттынган. Барыын-Хемчик районда «Барлык» совхозта чылгы малды мунарынга болгаш терге, шанакка өөредири-биле Хөнделеп салбырынга бо чылын 102 баш аныяк малды дужааган.

1972-1973 чылдарның дургузунда совхоз 10 терге садып алган. Оларны фермаларга үлеп берген. Совхозтуң салбыр санында аът кажаазы бар. Кодээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери, бригадирлер шагның дөрт үезинде оон аътгарны ап, хову турлагларын, малчыннар азылдарын кезип турарлар. Тускай эртемниглерни долу хандырары-биле немештир 20 аътты келир чылдың март 1 чедир тывармя чоокта чаа болган партком хуралынга чугаалашкан.

Терге, шанак, чүген, чулар, эзер ышкаш деөиг-херекселдерни немей садып алыры-биле чогуур терге чагыгны киирген.

Бараан-биле хандырган

Бистиң солуунуң редакциязынга «Кызыл тараачын» совхозтуң ыраккы Хүт салбырындан чагаа келген. Тус суурдуң магазинииде чай, таапкы болгаш Сева суурларже кышкы орук үнери билек 1974 чылда планнаттынган аъш-чем болгаш үлегпур бараанналрын чедирип эгелээр.

Респотребсоюзтуң баштаар черинниң даргазының орлакчызы Б. Санчиниң биске дыннатканы:

Бии-Хем райпозу ноябрь 15 болгаш 26 хүннеринде Хүт суурга шай, таапкы, кээшке, ёнэы-бүрү сигареттер, конфеталар, хоюг чигир болгаш макорон, лапшаны чедирген. Хүт болгаш Сева суурларже кышкы орук үнери билек 1974 чылда планнаттынган аъш-чем болгаш үлегпур бараанналрын чедирип эгелээр.

Мал кыштаглададыышкыны

Ийи черден дувуренчиг медээ

„СЕМИРТИЛГЕДЕ“ МАЛДАР

Тайга эдээ черде кезек бажыңнарлыг, кажаа-хораалыг бичии сууржуглаш. Ону Эргн-Шивилиг дээр. Ында «Шивилиг» совхозтуң кадарчылары чурттап, ажылдап турар. Эргн-Шивилигде 1390 баш бода малды он ажыг кадарчы ажаап, хайгаарап турар.

Совхоз бо чылын малды эки ажаап, семиртип тургаш, немелде денги алыр планын күүсеткен. Ажыл-агыйның аңаа шиитизи-биле 2300 баш бода малды ажаап семиртир дээш мөөнүзээ. Ам ыпла байдал кандыгыл?

Кыш дүшкен, хар кылын. Семиртилге малынга 6000 тонна силосту белеткеп алган, ону рацион бүзүлаар малга берип турар. А сигеи чедишпес, ону оске черлерден садып ап турар. 16 тонна сигейн райониуң ыяш ажыл-агый черинден садып алган, концентраттар база чедишпес. 200 тонна саванны «Кызыл тараачын» совхозтан садып алгаш, чаа-ла прессten, тырып турар.

Шивилиг суурда чаа мал кажаазын тутkан. Одус Эргн-Шивилигден төрүүр инектерни, бызааларны көжүрер. Орта 1200 баш мал турар. Ук ажыл-агыйның Шивилиг-Оорууида 660, Ажыг-Хөлде 208 бода малы бар.

— Малды ай санында денгзилеп турар ужурлуг. Бистиң малывысты та кажан денгзилээр чүве. Ам мал чеми үстүп турар. Силосту бербестей берген. Мал хар кырында. Та чүү боор чүве. Кымнар, каяа кыштаарын-даа, чөже мал чемни чарыгдаарын-даа совхозтуң удуртукчулары билбес. Ынчаарга Михаил Лопсай ышкаш дүдагдал-чидиргиг кижилерни шаңнап, мактап турары мырыңай элдептиг чүве—деп, кадарчы Монгуш Маадыр-оол хомудап чугаалап орар.

Кадарчының хомудалы чиитүг. Ол ноябрь айда малын боттарынан кадарган. Терге одагланып чораан. Аңаа чоокта чаа үгей-бажыңчыгаш сөөртүп экелп берген. Чамдык кадарчыларның чурттаар бажыңнары багай. Төрүүр олок кадарчызы Доңгак Кыян-оол кажаа чок болганындан ында бызааларны бажыңында тырып алган турар.

«Шивилиг» совхозтуң малы ховуда сараатпан «өскө» савар чиг турар. Ол болза кожазы «Өөк» совхозтуң саазындыр. Ону болдурбазының талазы-биле айтырыгны кашдаа удаа тургускан. Ынчалзажок «Шивилиг» совхозтуң удуртукчулары ону ам-даа хөрекке албаан.

«Шивилиг» совхозтуң удуртукчулары: директор И. Смирнов, кол зоотехник К. Лопату, мал эмчизи Г. Томилова малды кыштан хүр-меңди ажырар дээш боттуг хемчеглерни алыры, мал чемни тыптынары, кадарчыларның амыдырал-кадырылгазынче киткээйгин күштелдирери эргежок чугула.

Е. ДАРТАН-ООЛ.

Хоозун аазаашкыннар

«Өөк» совхозтуң чамдык хойжуларында кыштаглаашкын дувуренчиг байлалда. Ажыл-агыйның Маргайда, улуг машина оруунуң чанында, үш кодан хой кыштаа бар. Ында кажаалар үреливп, шаарарын калгылаан. Ынчангаш соок. Хойжулар чурттаар бажыңнарын сонгалырының шилп чок, печкалары сеттеттинмээн.

Хойжулар Ховалыг Быштакпын, Монгуш Шивит-оол болгаш өскелерниң-даа кыштаглавры база ындыг. Ол дугайында айтырыгны салбыр эргелекчизи эш Кузнецовка, зоотехник эш Лаврименгога каш удаа тургускан. Олар чегнес материалдар-биле хойжуларны дораан хандырарын аззаап, суурга келгеш, үттүптары ханчыл апарган. Ол хоозун аазаашкыннар ай-ай-биле үргүлүлеп келген. Удуртукчуларның талазындан хойжуларның негелделеринге тоомна чок чоруккa хомудалын бригадир Ч. Кызыл-оол база илередип турар.

Совхозтуң Чаңгыс-Аал салбырының хойжуларының негелдезинге дөрт харыын удуртукчу эштер кажан бээргн?

М. МААЖЫК.

Туристиң демдеглелдеринден

ФРАНЦИЯ-БИЛЕ ТАНЫЖЫЛАР

ПАРИЖТЕН 13 километр черде турар Орли аэропортуна чеде берген висбиле Франция эгелээн. Янзыбүрү идик-хептиң, арыш-шырайларның, дыл-чугааның, хөй чурттарның самолёттарының даапп-шимээни холушкан. Даштыкы туристер хүлээп алыр толээ, аян-чоруувустуң удекчизи Клер бистиг уткуп алды. Парижче баар автобуска хап олурувуста. Булоп аъргазы шожаранчап эрте берген.

Гренель кудумчузунда 79 дугаар бажың. Франциядағы совет элчиң чери. Богүнгү Франция дугайында кыска беседа соонда бистиң он хонуктуг аян-поруувус эгелээн. Бир-ле дугаарында Версальга чеде берген бис. Бо бичии хоорайжыгаш коммунарларга удур сулчээ болгаш бирги делегей лайнының түнээн конференция дээш оске-даа болгулаан тоогулуг болуушкуннары-биле кымга-даа билдингир.

Оон улаштыр Шатр — Тур — Саше — Блуа — Орлеан — Фонтенбло — Париж.

Оруктарга чоруурга «Рено», «Пежо», «Ситроен» деп машиналар мурнуп былаашкан. «Тотал», «Антар», «Эссо», «Шелл» компанияларның бензин кудар станциялары шокаранаар. (Ам баар болза машиналар созумнаан, бензин кудар чамдык черлер хагдынгылаан болгай аан).

Чамдык черлерге ыттарын четкен, койгуннарны, торлааларны олургеш астып алган маажым анчыларны-даа көрүп болур. Балыктаарын база чөпшээреп турар. Чүгле 8 сантиметрден узун балыктарны тудар. Машиналар «хөөрү» — үрелген машиналар октаар берлер ховар эвес таваржып чораан. Көдээ ажыл-агый шөлдеринде улуг эвес тракторлар, шөллерни садып турарының дугайында чарлалдар каракка бөдәа көстүр.

Францияның күш-ажылчы кижилери-биле ужуражылгалар, тоогунум, культураның, ӊран чүүлдүң кайгамчык тускаалдары, музейлери, делгелгелери-биле танышылга сагыпка артып кижиниң бодалы байдыр чорду.

ТУРГА француз-совет найырал ниитилелиниң кежигүнери бистиң уткуп алды. Оларның аразында «Нормандия—Неман» эскадрильяның ужудукчузу, бажыпың дүгү көгере-даа берген болза, ам-даа аныяксымаар көстүр полковник Жиль база бар. Ол Совет Эвилелинге каш-даа катап чораан, орустаары шору, ынчангаш ол бистиг XVI вектиң алдарлыг франциз шүлүкчүзү Ронсарның хөөрүнге чедирген. «Ким-даа болзунза, маңаа доктаа, бо чер ыдыктыг, мында Ронсар чыдар. Ол Францияга төрүттүнген, маңаа олурүн күзээн. Биске ол дег эргим кижи тывылбас чадавас» дээш өөредилиг тураскаалдың чанында шүлүкчүнүң сөөгүн ыштаан хааржак бар. Хааржак боду ийи каът: иштинде дуб хааржак, даштындаазын коргулчудан кылган.

Чанында шүлүкчүнүң чурттап турган бажыңы. Ында ам музей турар. Бо бажыңга Ронсар бодунуң шүлүктериниң болгаш ырларының хөй кезиин бижээн.

Турдан 15 км ыракта **Саше** деп хоорайжыгаштa Бальзактың бажыңы бар. Үш кат бо бажың чогаалчының эжи Маргоннуң өнүзүү турган. Бальзак маңаа 1829—1837 чылдарда чурттап турган. Өлүрүүнүң ийи чыл мурнунда, 1848 чылда, өөлүг катап маңаа чораан. Ийиги каътта шүлүкчүнүң чурттап турган өрээлдери, Улут залдың ортузунда Бальзактың хөлчок улуг скульптуразы. Ханаларда чогаалчыга тураскаатkан карикатуралар, шоодуглар-биле кады чогаалчының ажыы-биле бактап, кыжыраан-даа сөстер бар. Чогаалчының хөй дылларда номнары, олардың аразында орус дылда 15 томнуг чыындызын база делгээп. Бичии ажылчын кабинетте оон дүн-хүп чок карак кызыл ажылының херечилери: стол, бижиттинер чүг, бөдүүн дең, кызыы орун. «Луи Лампера», «Серафиттер», «Горио ирей», «Цезарь Бирото», «Оскундурган идегел» дээш - чижектиг колкол чогаалдарын борта бижээн.

Ол-ла хүн кежээликтей француз-совет найырал ниитилелиниң түс черде организациязының даргазыныц чаларгазынга чораан бис. Совет улустуң оңучктери, музыкантылар, бажың ээлери херээженнер маңаа база келди. «Сибирьниң оттары» журналдың редактору шүлүкчү Александр Смердов «Туристер Турдан чорбастай бээр» деп шүлүктү чогаатkаш, номчудуда.

Гюгонуң, Золяның, Мопассанның болгаш өске-даа француз классиктериң чогаалдарының очулдурукчузу, бистиң аравыска чораан Дора Лившиц чыылганнарның кичээнгейин хаара тутkан. Ол найыралчы ужуражылга соонда Турже катап ээр ужурга таварыштывыс. Чүге дээ Блуаның аалчылар бажыңнарының ажылчыннары кызагдаашкыннарга болгаш аар үндүрүглерге удур ажыл соксадыышкыны чарлаан.

Блуаның муниципалитет библиотеказынга база кирдивис. Ном санында 40 мүң эргн номнар, 70 мүң чаа чогаалдар бар. Айда 4-5 номну алганы дээш студентилер 5 франк, оске номчукчулар 8 франк төлээр. 12 мүң номнуг кожер болгаш үрүтлар библиотекалары база бар. Толстойну, Чехозту, Достоевскийни, Шолоховту, Симоновту, Евтушенкону номчуп турары бистиң өөрткен.

ОРЛЕАН. Хоорайның төвүнде Жанна де Арктың аът мунган, хылыш тутkан тураскаалы. Орлеан кыстың эрестидим маадырлыг чоруктарынга тураскааткан сиилбилгелер-биле кады тураскаалды 1850 чылда бүтү Францияның чонунуң чыган харенгизи-биле кылган.

Орлеан университеди хоорай даштында. Факультеттер бажыңнары арга-арыг аразында. Чурттуң эң баштайгы өөредилге черлериниң бирээзи ол. Францияда 17 университет бар. Оларның эң баштайгызы Сорбонна —1253 чылда тургустуңган. Улус өөредилгезин 6-дан 10 харга чедир өөренир эге школадан эгелээр. 11-ден 18 харга чедир лицейлерге болгаш колледжтерге, оон бакалавр атты дужаагаш дээдя өөредилге черинче кирип болур. Чүртта 10 млн. өөренип турарларның 700 муңу студентилер. Стипендиязы эвээш. өөредилге дээш толевири улуг. Студентилерден дөрт кижиниң чангызы дээдя эртем чедип ап болур аргалыг. Студентилерниң чүгле 5-10 хуузу ажылчын ог-бүлелерден үнген. Дээдя өөредилге доосканнар ажыл тыппас, оларның хуваалдазы чок. Университет чанында 1800 өөреникчилерниг лицейде орус дылды 7 чыл иштинде өөренип турары бистке сонуурганчыг болду.

Ном магазинниге кире бээрге, номнар даштында хөй-ле аттарның аразында Пушкинниң, Горькийниң аттарын «Шуптузу ленинизм дугайында» дээн серияларны көөрге, сеткилге чоргааранчыг. Садыг алыкчылар эвээш. кол кезии ажып тура көрүп каастар. Французтарның 53 хуузу ном номчувэс дээря оон-на костуг бээр.

ФОНТЕНБЛОДА хаанкар ордузу. Долгандыр парктар, арга-арыг, үнүш. Шивээни XVI чүс чылдарның италия архитектура хевирлиг туткан. Наполеон маңаа хөй катап кээр чурган, оон дыштанып чери бо. 1814 чылда шөлүглеже моон чоруткан. Наполеон маңаа папа Пий 2-ден император дужүлгени алган. Ованайын кедирип турда, папаның холуиган алгаш, бодунуң эвес, а кадайы Жозефинаның бажынга кедирип бергеш, папаны ийи чыл иштинде бажың хоргдалынга туткан дээр.

ПАРИЖ. Реклама оттарыбиле чайынналган. Моон төвүнде банкылар, фирма, монополияларның бажыңнары, магазинкер, ресторанныр, кинотеатрлар. Париж — моданың төвү. Аныяктар хөй кежи топпарлыг, өшкү кежи көректээштерлиг, идиктери кылын улдуңнарлыг, хончузу алгыг чүвүрлерлиг, баштарының дүгү узун-даа болгулаар.

ЛУВР — делегей уран чүүлүнүң төвү. Грек, рим скульптуралар залын таварып. Венера Милосскаяны магадап көрдүвүс. Оон арын-шырайы оожум, топтуг, хөрээ өгдепейнип, тынып турган ышкаш сагындырар. Бистиң эрага чедир IV векте далай эриинге хая кырынга орук айтыкчызы боон турган Ника Самофракийская. Оон бүгү боду чүткүл, күзел, талыгырже ужудуушкүп-биле долган. «Медузаның салы»—корабль далай дүвүнче дүжүп эгелээп, кижилериниң чамдыызы салымның багынга хоюу читкен, өскелери ам-даа дириг үне бээрин кызытканы, корткан, дувурээни — кижи бүрүзүиүң арын-шырайындан илдеп. Делакруаның чогаалдарындан «Хиоска содаа» база «Хосталга» деп ажылдары онзагай.

Даштыкы чуруукчулардан мында Гойя, Веласкес, Эль Греко, Рембрандт, Ван Дейк, Рубенс, Рафаэль бар. Онзагай чүве чүл дээрге Луврда ажылдарда чаңгыс-даа хоолга чок боон турары. «Мона-Лиза» —Леонардо да Винчиниң Джокондазын база көрдүвүс. Луврда делгээп чуруктарны ай-айы-биле-даа көрүп келзе, кижи черле кайын хаңар.

Франциянып найысылалы Парижке совет кижиниң барыксаар черп Латин кварталда Мари-Роз кудумчузунда **В. И. Ленинниң музей-квартиразы**. Улут башкыңы маңаа 1909—1912 чылдарда чурттап, ажылдап турган. Үшкү каътта ийи өрээлдиг бир-ээзи Ильичиниң ажылдаар кабинеди, а өскези Н. К. Крупскаяның аваазының өрээли. Орджоникидзе, Камо, Бонч-Бруевич болгаш Ленинниң оске-даа соратниктери кээп, партийжи даалгаларны күүсеткенин илеткеп, чаа-чаа даалгаларны алгаш чоруп турганнар. Ильичиниң ажылдаар өрээлинде мырыңай бодүүн столда «Пролетарий», «Рабочая газета» солуннарның дугаарлары, номнар аразында Маркс, Энгельстиң томнары. Франциянып, Париж коммуназының төөгүлери. Некрасовтуң. Толстойнуң номнары чыткылаар. Музейни 80 ажыг харлыг француз коммунист эш А. Лежандр хайгаарап, башкарып турар. Хуу бажыңда бо квартираны коммунистер 3 даклыр аар өртекбиле садып алган. 1970 чылда фашист хулиганнар дүне када халдаашкын кылып, дыка хөй делгинрлерни үреп, бүзуп каапкан. Л. И. Брежнев Франциядағ чораан, бо квартираның балконундан парижчилерге чүве чугаалаан.

ЭЙФЕЛЬ суургазы. Чоокка чедир-ле делегейде эң бедик тудуг боон турган. Бедии 300 метр ажыг, кандан чыып кылган суурганың дензизи 7,5 муң тонна ажып турар, ону үш-ле чыл иштинде (1887—1889) тудуп доосkан. Баштай ону анаа-ла архитектурлуг санаашкынnарның шиинныр. бедикти көргүзери-биле тутkан. Радно, телевиденнеңиң тывылганы-биле ол ам дамчыдылга чалгыларының тарадыкчызы апарган. Ону сонуургаан туристер Парижке улуг орулганы кирип турар.

Франциянып чурттакчы чону 2000 чылга чедир 60 млн. чедер. Ам 52 млн кижи. 3 млн. даштыкы кижилер ажыл хоргадап, дилеиип келген болуп турар. Олар Италиядан, Испаниядан, Алжирден, Португалиядан кээп турар. Ажыл-чокгарның саны 1 миллион чыгам. Эң кудукү шалың 787 франк. Оон-биле 80 катап кино көрүп болур. Херээжен ажылчыннарның ажыл төлевири чавыс. Пенсиялаар назыны— 65 хар. Барааның, аъш-чемнің өртээ чылда 6 хуу өзүп турар. Үндүрүлер ажылчынарның шалыпының 8—15 хуузу четкен. Бажың хөлезинии айда-ла 1000—2000 франк. Суг дээш 250 франк, телефон дээш 50 франк төлээр. Эмчиге шинчидери 50 франк, чаңгыс үн эмчээ чыдары 200 франк болур. Бир килограмм эът 25—30 франк, идик өртээ 300 франк чедип турар.

Чон амыдыралды чаартып, эки уе дээш моон мурнунда демисежип чорааны дег, ам-даа туржуп турар.

М. ХАДАХАНЭ,
Кызылдың башкы институдунуң доценттизи, филология эртемнериниң кандидады.

ШЫДЫРААЧЫГА БУЛАЧ

«Шын» солуннуң номчукчуларының күзелин ёзугаар тургускан бо булуң хөй-хөй кижилерниң сонуургалын хаара туду турар. Булуңну мастерге кандидат, шыдыраа талазы-биле республика чемпиону Николай Шишигин удуртуп турар.

Богүн булуңга келген чагааларның ийизин парладывыс.

ИЙИ ТЕВЕНИҢ КҮШТҮҮ

Чоокта чаа доозулган шыдыраа талазы-биле республика чемпионадың аныяктарның чемпионады деп адап болур. Ацаа дүржүлгелыг, алдар-сураглыг ойнакчыларга удур болуп аныяктар эң баштай киришкен болгаш багай эвес түцнелдп көргүскен. Ийиги шаңналды политехникумнуң сургуулу Виктор Луканов алганын айтырга-ла четчир.

Аныяк ойнакчыларның бирээзи Чөөн-Хемчик районнуң Ийме школазының башкызы Максим Монгуш республика чемпионадынга ийи дугаар киришкеш, шыырак биргн разрядчы деп үүвенн бадыткаан. Монгуш мастерге кандидат М. Адыг-оол, бирги разрядчылар Б. Хомушку, В. Смирнов, Д. Канчыыр, К. Кыргыс оларны уткан болгаш бо берге маргыллаага бешки черни эзлээп.

Чөөл-Хемчиктиң чемпионунуң ооннарын көөрге, ол дебютту эки билир, дидим, соруктуг, тиилелге чедип алыр дээш чүткүлдүг кижи болду. Оон чогаадыкчы чоруунуң бир чижээн көрүп көрээл.

М. Монгуш (Чөөн-Хемчик) — **К. Кыргыс** (Улуг-Хем)

1. e4 e5 2. Kf3 Kc6 3. d4 ed 4. K:d4 K:f6 5. Kc3. Cc5 6. K:c6 bc 7. Cc4 0—0 8. Cg5. h6 9. Ch4 (Оглуң каап берип-

20. Л:e6!! Cg7 (20...d4 кежер болза, оон дора:21. Л:h6) 21. C:g7 fe 22. Фр6 Фd7 23. Фh7+Kpf7 24. Cf6+ +Kpe6 25. Cg6+ Kgf8 26. Фh8+X мат.

Ийи тевс ыңдыг күштүг болган.

Н. ШИШИГИН,
мастерге кандидат

БОДАЛГАНЫ ТЫВЫҢАР

Самагалдайда орук участогунуң инженери бирги разрядчы Петр Артомонов чоокка чедир-ле республика чемпионадынга үргүлчү киржип, шыырак дээн шыдыраачыларның аразынга кирип турган. Ол бодалгалар тургузарынга база ынак. Оон чогааткан бир бодалгазын тыварынге чаладывыс. Оон темазы: «Мат кагары белен-даа ышкаш, а херек кырында...».

Ак тала: Крв6. Фg5. Лd4 Кс2. d2. f5. g6 (7).

Кара тала: Крб5. d5. d7. g7 (4).

Ак тала эгелээш, ийи көштен мат кагар.

ЭКРАНДА ЧАА КИНО

„ХҮНДҮЛЕЛДИҢ АЯН-ЧОРУУ“

Ийи сериялыг, өнүг, делгем экранныг «Хүндүлелдин аян-чоруу» деп киночурукту «Мосфильм» киностудияда чоокта чаа тургусван.

Оон сос чогаалын кинонуң тургузукчузу Юлий Райзман-биле кады А. Гребнев чогааткан. Ону тырттырган оператору Н. Ардашников. Чуруукчулары — Н. Двигубский болгаш Ф. Ясюкевич. Композитору — Н. Сидельников.

Кол рольдарда ойнааннар болза: артист Борис Гусаков (капитан-лейтенант Глебов) болгаш кинода чаа ойнап кирип турар Любовь Альбицкая (Помпей хоорайның бузундуларынга тайылбыр кылып чоруур итали уруг Лючия). Оон өске рольдарда ойнааннар: Н. Рачинский, Л. Тарабаринов, В. Носик, А. Демидова, Б. Химичев, В. Стржельчик, А. Вокач, Р. Филиппов болгаш өскелер-даа.

Болүк совет корабльдер Италияның бир порт хоорайынга найыралдың аян-чоруун кылып чеде берген. Совет далайжылар Помпей хоорайның бузундуларын экскурсиялап көрүп чоруп турда, капитан-лейтенант Глебов ол хоорайның үрелгенинiң тоогүзүнден тодаргай чүүлдерни билип алган. Тайылбырлакчының чугаазын дыңнап чоруп тургаш, ол итали уругнуң буржуазиниттилелге салым-чолуунуң кандыг болурунуң дугайында офицер боданы бээр, ол тайылбырлакчы уруг аңаа тывызыксыг сагындырар...

Корабльге эш Глебов бодунуң үрелип бусту бээрин сезинмейн-даа турар эрте-бурунгу хоорай дугайында шиини бижип эгелээр. Оон чурттакчылары Везувияның чаза теп келир деп турарын өске чурттуң, кижизи сагындырарга-даа, оон оозун дыңнаар-даа хөнүү чок болурлар. Оларның тынын адыр дээн ол оралдажыышкын хоорайның чонунга бөлдинмес болуп турар.

Фильмни көөрге, оон бижип турар шинзи дээрге муң-муң чыл мурнунда болган бурунгу чүве дег сагындырар. Глебов ында амыдыралчы өске байдалда болуп турар, чүге дээрге ол далайжы бодуи шинзинде өске чурттуң кижизи кылдыр көргүзүп турар. Тайылбырлакчы итали уруг Лючия эрте-бурунгу Помпейге турган Тита Флавияның үезинiң бай кызы ышкаш.

Ында шак мыдыг ховар болуп турар арга-биле «Хүндүлелдиң аян-чоруунда» кижилериниң психологиязын илередил, оларның мөзүзүн анализтеп турар.

Бодунуң ол шинзинге аныяк чогаалчы Глебов бистиң үевистиң бүгү ак сеткилдиг кижилериниң бодалын база оон бодунуң— совет офицериниң болгаш хамаатының бодалынга хамаарышкан айтырыгны аллегориялыг хевир-биле көдүрүп турар.

Ынчангаш шинни область театрынга көргүзери-биле хүлээп алган. Оон артистерин амыдыралынга-даа, сценага-даа көргүзүп турар. Ынчангаш фильмге база бир «шугум» — боттуг чүүлдүң болгаш бодаттынып турар чүүлдүң бир янзы үскүлежиншкини туруп келир.

Фильмде кижи кайгаар чүүлдер хөй, чер-делегей чараш көстүр, сеткил-бодал хайнып турар. Бо болза сурагжаан режиссер Райзманның база бир алдарлыг чогаалы болуп келир.

Фильм оон-биле кады танбыиче база кыйгырып турар. кижилерге сагындырыг хөй болгаш келир уе дээш сагыш човаашкын. дувурел илереп келир. Ынчалза-даа ол дүвүрелден үнер арга бар дээрзин ында чугаалап турар.

ЧУРУКТА: фильмден көргүзүг.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ДЫШТАНЫЛГА ХҮННЕРИНДЕ

ДЕКАБРЬ 15-ТЕ

«Энергетик» Культура бажыңынга «Көк-Тей» совхозтуң мурнакчы ажылчылериниге тураскаатkан бежээ 18 шакта эгелээр. **«Енисей» Культура бажыңынга** Тайбынга ынакшылдыг күштерниң Москва конгрезивиң киржикчизи, төөгү артемнериниң кандидады О. А. Толгар-оолбиле ужуражылга 19.30 шакта болур. **Хоорайның күш-культура бажыңынга** «Динамо» спорт ниитилелиниң волейболистериниң маргылдаазы 19.30 шакта эгелээр. **№ 3 көдээ профтехучилищеге** «Динамо» спорт ниитилелиниң спортчуларының аразынга боодалга маргылдаазы 10 шакта болур.

ДЕКАБРЬ 16-ДА

«Хүреш» стадионунга конькя маргылдаазы 14 шакта эгелээр.

Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга цыган аныяктарның ансамблиниң концерти бөгүн, даарта болур, эгелээри 16.00, 19.00 шактарда. Кассалар Политиктиг тырыдыышкын бажыңында, «Саян» универмагында 10 шактан эгелеп ажылдап турар.

Тайга станциязында, Хербис даанда хаак баазалары, **Хүреш» стадион, парита** хаак баазазы, **теннис, биллиард** залдары дыштанып хүннерде эртенгиниң 10 шактан ажылдап эгелээр. **«Энергетик», «Енисей» Культура бажыңнарынга** аныяктар кежээлери бөгүн, даарта 20 шакта эгелээр.

ХООРАЙНЫҢ ДЫШТАНЫР ХҮН ШТАБЫ.

Чаа чаңчылдар

ПАСПОРТТУ АП ТУРА...

Чадаананың № 1 ортумак школазының 8—10 классчарының өөрепикчилери, башкылар, төөрелдер комитединиң кежигүнери школаның улуг залын долдур олурушкан. «Мен —Совет Эвилелиниң хамаатызы мен» деп темалыг кежээни башкы Боңужаң Борбак-ооловна Ооржак ажыткаш, районуң паспорт столунуң начальниги Анна Максимовна Беловага сөс берген.

Совет паспорттуң ужур-дузазының, ону эдилээриниң чурумунуң дугайын А. Белова делгереңгей-биле пугаалаан:

— Бистиң улут Төрээн чуртувустуң 16 хар четкен хамааты буруузу совет паспортту ап тура: «Номчулар, адаарганар, мен—Совет Эвилелиниң хамаатызы мен» деп, шылгаранган совет чогаалчы В. В. Маяковскийниң одурулларын өөрүшкү болгаш чоргаарал-биле сактып турарлар. Ынчангаш школаның 10-гу клазының 16 хар четкен чамдык өөреникчилериниге бөгүн паспорттарны байырлалдыы-биле тыпсырдыр бис — дээн.

Анна Максимовна 30 хире онгу классчыга паспортту байырлалдыы-биле тывыскан. Совет Эвилелиниң хамаатызы эргейиң бадыткалы — паспорттарны бир-ле дугаар алган он алды хар четкен оолдар болгаш кыстарның арыннары өөрүшкү-биле долдунган. Өөреникчилериниң ада-иелериниң мурнундан төөлдер комитединиң кежигүнү Көк-Кат Чадаалаевна Сат сөс алгаш, паспорт алган чалыы хамаатыларга байыр чедирбишаан, онгу классты чедиишкиниг доозарын, эртем-билигиниң хамызыиче улам ыцай буруңгаарлаарын, Совет Эвилелиниң хамаатызы деп чоргаар, бедик адын төлептин-биле сагыырын оларга күзээп. 9-ку классчылар Н. Идам-Сюрюн, В. Санаа олар эргим документтиин алган өөрүнге байыр чедирип, чүве тутаалааннар. Паспорт алган өөрүнүң мурнундан Х. Динсей В. В. Маяковскийниң «Совет Эвилелиниң хамаатызы мен» деп шүлүүн кежээниң киржикчилериниге ноомчуп бараалгаткан.

Кежээ бедик деңнелге, организастыг эрткен. Оон түңнелинде танцы болгаш аттракционнуг оюнчар база болган.

С. МОНГУШ,
Чадаананың № 1 ортумак школазының тоску классчызы.

Мергелдейге чагаа

АРЫН-НҮҮРҮН ЫШКЫНГАН

Суг-Аксында аъш-чем магазининиң чанында чорумда, хөрээжел кижиниң үнү хенертен кыпсынчыг дыңналып келди: арагалап товаачылаан, арын-нүүрүн ышкынган Монгуш Кызыл-оолга хунаадыптым...

Херектиң болган черинге болүк кижилер-биле маңнап чеде бердим: идик-хевш алберсамдар, бажылын дүгү чүлгүүштелиек, дүрзү-хевирге оскүндүрган, аскындаи ак ковүк шуушкан, үжел хар иштинде назылыг эр элеп-тендин базып тур.

Менден артык күүтен чок дээнзиг, ында кижилерге чөнгээлеп, «маадыр» чоруун илередиптер чылдак-даа дээнзиг. Кымыл ол? Каш чыл бурунгаар милицияның бичеүлейтенантызы чораан машина техника-дла башкарып билир кижи. Ам эрге-дужаалы, эртем-билии-даа будалган, садыгга сыңмес «сарыг кундус» болган. Сут-Холде, харын Чөөн-Хемчикте бөзин оду танывестаң ховар апаргаш.

Турум чурттаар адрези-даа, тудуп кылыр ажыы-даа чок, арагага хандааш арын-нүүрүн ышкынган, ол Монгуш Кызыл-оолду, соолгу үеде Чадаалаанаың болгаш Сут-Аксының кудумчуларындан бо-ла көрүп болур. Бодунуң адазы Опай ашактың пенсия акшазын хунаап алгаш, ол-ла дораан арагага орнантар. Оон дендезе, караанга көзүлген-не кижиден көпеек айтырып эгелээр...

Чонга, ажыл-ишчилерге эмыр-дыш бербес, ниитиниң корум-чурумунуң үрекчизи, харын совет хоолгуга бөзин каржы үүлгедиглер кылыр Монгуш Кызыл-оол ышкаш ийи-чангыс кижилерниң бистин нравыста ам-даа бары харааданчыг. Чөөн-Хемчиктиң ылангыя Сут-Холлуң эрге-чазырга органнарды бо талазыбиле дээштиг хемчегни алыры күзелиг. **О. КӨРГЕН-ООЛ.**

В. КОВАЛЁВ ТИИЛЭЭН

«Москваның конькилери» деп дошка фигурлут чүнгулаашкын талазы-биле делегей турииринiң тиилекчизи Владимир Ковалев болган. Бир чыл дургузунда «чапсарлааш», оон катап маргылдаага киржип эгелээнни ол. Ковалев албан күүседир номерлерге болгаш эң кыска программалыг күүселдерге бирги черлерни ээлээш, бодунуң сургакчы-башкызы Сергей Четверухинге эки белекти чедирген. Сергей Четверухинге ол кежээ маргылдааның киржикчилери болгаш көрүкчүлери байыр чедирип турган. Чүге дээрге, ССРЭ-ниң хөй даклыр чемпиону, делегейниң болгаш Европаның чемпионаттарының моңгүн болгаш хүлер медальдарының эдилекчизин аңаа байырлалдыг ёзугга тренер ажылынче үдээн.

Турнирге Канада чурттуг Рональда Шейвер 228.96 балл ап, ийиги черни, Ленинград чурттуг Бобрин 221.22 балл алгаш, үшкү черде барган.

Делегейниң он бир чурттарының фигуржстери киришкен «Москваның конькилери» деп бо сеска турнир доозулган. Ацаа болган дөрт программаларның үжүнге совет спортчулар тиилекчи болган. Эштит чүнгулаашкынга Людмила Смирнова биле Алексей Уланов олар тергиидээн, танцылаарынга Наталья Линичүк биле Геннадий Карпоносов, херээжеңнерден чаасkаан чүнгулаарынга ГФР-ниң спортчузу Герта Шандерл тиилээн. (СЭТА).

Телевидение

ДЕКАБРЬ 15-ТЕ

МОСКВАДАН

13.00 — Дамчыдылгалар программазы. 13.05 — Медээлер. 13.10 — **«Тоол дугайында тоол».** Ураи-чечен фильм. 13.40— **«Кадыкшылга».** Эртем-тайылбырлыг программа. «Гигиена болгаш күш-ажыл хамгалалы». 14.10— «Литература чогаалдарын киножудары». **«Дубровский».** Ураи-чечен фильм. 15.20—15.30 — Чапсар. 15.30 — Өөнүг телекөргүзүг. Нефть үлетпүрүүнүң министри В. Д. Шашин силерге харылап тур. 16.00—Өөнүг телекөргүзүг. «Дириг амытаннар ораныида». 17.00— Өөнүг телекөргүзүг. «Москваның конькилери». Фигурлут чүнгулаашкын талазы-биле делегей маргылдаазы. Хостут танцылар.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — **«Чөлээш».** Аныяктарга программа. «Профессияның тергиини» деп ат дээш телегафистер ортузунга телеконкурс.

МОСКВАДАН

20.00—В. Брюсов. **«Поэзия».** 20.20 — **«Чүректиң тураскаалы».** Ураи-чечен фильм. 21.50—Өөнүг телекөргүзүг. **«Балет дугайында».** Москваның академиктиг хореография үчилищези 200 харлаан. 22.50—23.00—Чапсар. 23.00—23.30— **«Үе».** Информастыг программа.

Редакторнуң ораалачызы М. Н. СМИРНОВА.

кинотеатрларда

ДЕКАБРЬ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Ынакшылдың чалбыраажы»** (2 сериялыг катай) 10.00, 12.40, 15.20, 18.00, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Хүлүмзүргүг дээш аян-чорук»** 9.30, 11.10, 13.10, **«Эриктер»** 12.50, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Хольшауге» операциязы»** 15.00, **«Персик чечээ»** 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Соңгу ие»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000 Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң ораалачыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдыралдың киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, көдээ ажылагый киллизиниң 21-47, үнетүүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информация база совет тургузуг киллизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганга 32-75 телефонче болгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Пар. ама 2. Тираж 16.953 ЧАГЫГ № 292

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үнүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1). ТС—1556.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 294 (9364) | Воскресенье, 1973 чыл, декабрь 16 | 1925 чылда үндезилеттингеш. | Өртээ 2 коп.

РСФСР-ниң ДЭЭДИ СОВЕДИНДЕ

Адырлар комиссияларының хуралдары

Декабрь 13-14-те Москвага РСФСР-ниң Дээди Совединиң план-бюджет комиссиязының болгаш адырлар комиссияларының хуралдары болгулаан.

Депутаттар 1974 чылда РСФСР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдеринниң Күрүне планын, 1974 чылда РСФСР-ниң Күрүне бюджедин болгаш 1972 чылда РСФСР-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында отчёттуг белеткел комиссияларынга баш удур көргенинин түннелдеринин дугайында илеткелдерни база медээлерни дыңнааннар.

Ажыл-агыйжы чугаалар чоруп турда, Россия Федерациязының келир чылгы бюджеди беш чылдың кол сорулгазынга—бүдүрүлге хөгжүлдезиниң бедик темпилеринге, оон ажыктыын бедидеринге, әртем-техниктиг депшилгеге болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улам бедидеринге үндезилээш, совет кижилерниң материалдыг болгаш культурлуг дедиглиг дыка кадыргинге—харыылап турар-дыр дээрзин комиссияларның кежигүннери-депутаттар демдеглээн.

Ол сорулгаларны чедип алыр дээш, экономиканың бүгү бар курлавырларын ажыглаарының әргежок чугулазын санал-оналдарга айыткылаан.

План-бюджет адырлар комиссиялары 1974 чылда РСФСР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдеринниң Күрүне планының база бюджединиң талазы-биле 1972 чылда бюджеттиң күүселдезиниң дугайында отчеттуг талазы-биле түннелдерни хүлээп алган. Оларның өмүнээзинден РСФСР-ниң Дээди Совединиң хуралынга әдеринчи илеткел кылырын план-бюджет комиссиязының даргазы депутат С. Н. Сабанеевке дааскан.

(СЭТА).

БИСТИН РЕСПУБЛИКАДА

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

ТЕХНИКА СЕПТЕЛГЕЗИН ШАПКЫНЧЫДАР

Таңды районнуң колхоз, совхозтары хөдээ ажыл-агый техниказының септелгезин багай организастаан деп Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели демдеглээн. Декабрь 1-де медээ-биле алырга, районда дөрткү кварталдың планын әзугаар септезе чогуур 134 тракторнуң 64-ү, 51 чүк машиназының 29-у септеттинген болуп турар.

Техника септелгези ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта, колхоз ажыл-агыйның дуржулга станциязында багай эвес чоруп турар. Ол ажыл-агыйларда дөрткү кварталдың планын күүседиптериниң аргазы бар. Арткан ажыл-агыйларда байдал дүвүренчиг. Олар колхоз ажыл-агый техниказын часкы хову ажылдарынга белеткээрин кончуг оожум темп-биле чорудуп турар.

Ылаңгыя «Революцияның чалбыжы», «Шамбалыг», С. К. Тока аттыг совхозтарда техника септелгези кончуг багай организастаттынган. Ол ажыл-агыйлар дөрткү кварталда трактор септээриниң планын 25—30 хуу күүсеткилээн.

«Россия» совхозта чаңгыс андазын-даа, чаңгыс сеялка-даа септеттинмээн. «Тиилелге» совхоз биле «Коммунизминиң херели» колхоз септелге чорударынга боттарының бар аргазын четче ажыглаваайн, ову оожум темпилиг чорудуп турарлар.

Бо ажыл-агыйлар септелгези кезектер айы-биле чорударының бүдүрүкчүлүг аргазын ажыглаваайн, машиналарның септелгеден үнеринниң графигин сагывайн, машина-трактор мастерскаязынга ажылдаар кижилерни четчелевейн, септекчилериниң күш-ажылын эки организаставаан. Ол шыкаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның талазындан боттуг хыпалда чок болуп, социалистиг чарышты организаставаайн турар.

Чугаламжан айтырыг талазы-биле илереттинген четпестерни дарый чайладырын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели ажылчы чоннар депутаттарының Таңды район Совединиң күүскомунга дааскан.

ХОЙЖУНУҢ КҮЗЕЛИ

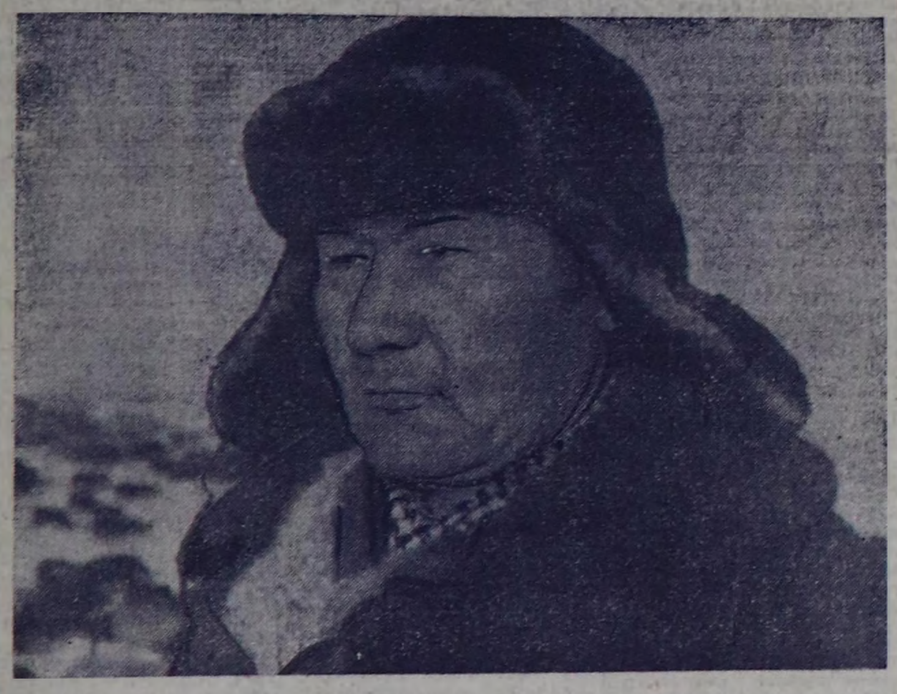

Таңды районда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң хойжузу коммунист Александр Балчырович Белекмаа ажылдап келгеш чылдарының дургузунда иниттиниң малының баш санын өстүрер, оон продуктулуг чоруун бедидер дээш кызымак ажылдап келген.

Тоску беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылында дуржулгалыг малчын багай эвес көргүзүглерни чедип алган. Чүс баш төрүүр хойга онаалыстыр 105 хураганны доруктуруп өстүрген, бир хойдан-на 3.225 грамм дүктү кыргып алган.

Александр Балчырович СЭКП Таңды райкомунуң кежигүнү, хойжу бригадада партия бөлүүнүң удуртукчузу. Партийжи даалганы ол ак сеткилдиг күүседип, малчыннарның күжүн планныг онаалдаларны чедиишкинниг күүседириңче, кыштаглаашкынны организастыг эрттиреринче мөөңнээн.

1974 чылда улам эки ажылдаарын эш Белекмаа хүлээнген.

ЧУРУКТА: хойжу А. Б. Белекмаа.

Д. ОНДАРНЫҢ сөзү болгаш фотозу.

ПЛЕНУМГА ЧУГААЛАШКАН

Тайбыгга ынакшылдыг күштериниң чоокта чаа Москвага болуп эрткен контрезиниң түннелдериниң болгаш тайбың камгалалының Тыва республика комитединиң сорулгаларының дугайында айтырыгны тайбың камгалалының республика комитединиң пленумунга чугаалажып көрген. Бо талазы-биле илеткелди ол конгресстиң делегатазы, төөгү эртемнериниң кандидазы О. А. Толгар-оол кылган.

Пленумга организастыг айтырыгны база чугаалашкаш, тайбың камгалалының Тыва республика комитединиң президиумун 11 кижи составтыг кылдыр сонгаан. Комитеттиң даргазынга О. А. Толгар-оолду, харыысалгалыг секретарынга чогаалчы Л. Б. Чадамбаны бадылаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сески чыыжының чедиги сессиязы

СОВЕТТЕР ЧУРТУНУҢ БЕДИК СОРУЛГАЛАРЫ

Чурттуң күрүне эрге-чагыргазының дээди органы — ССРЭ-ниң Дээди Соведи ажылын Кремльде үргүлчүлээн. Депутаттар беш чылдың үшкү чылының түннелдерин анализтеп, улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң перспективаларын тодаргайлап турар. 1974 чылда Күрүне планының болгаш бюджединиң толевилелдерин сессия болурунуң бүдүүзинде СЭКП ТК-ниң Пленуму үүлдүг деп корген. Сессияның киржикчилери ол толевилелдерже кол кичээнгейин салып турар.

Төрээн чуртувустуң улустарының төлээлери бүгү совет кижилериниң бодалдарын илередип, чурттуң экономика күчүзүн улам остүрериңче, улустуң материалдыг чаагай байдалын болгаш культура деңгелин бедидериңче Совет Эвилелиниң Коммунистиг партизының сагыш салып турарының база бир илерели кылдыр чаа планнарны үнелеп турар.

Совет күрүнеминиң ат-алдары делегейге чылдың-на улам улгадып турар деп чүвени депутаттар чаңгыс эп-сеткилдиг демдеглеп турар. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң бадылааны Тайбыңның программазын амыдыралга боттандырып турары, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга чедиишкиннер аңаа кол рольдуг бооп турар.

Совет улус беш чылдың дөрткү чылында улам эки, улам үре-түннелдиг ажылдаар. 1974 чыл тоску беш чыл планының сорулгаларын шинтпирлээриниге кол үжүр-дузалыг чыл болур деп бүзүрелди сессияга санал бергеннер илергейлеп турар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң палаталарының хуралдаар залында декабрь 14-те эртенгиниң 9 шакта Националдар Совединиң үшкү хуралы эгелээн.

Эштер А. Я. Пельше, Д. С. Полянский, А. Н. Шелепин, П. М. Машеров, Б. Н. Пономарёв, Д. Ф. Устинов оларны депутаттар үр адыш часкан уткаан.

Националдар Совединиң Даргазының оралакчызы депутат Е. З. Залиев хуралды дарталаан.

1974 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының база 1974 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң дугайында болгаш ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң 1972 чыл дургузунда күүселдезиниң дугайында илеткелдерни чугаалажырын хуралга уламчылаан.

Белорус ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, республиканың Күрплан даргазы депутат Ф. Л. Кохонов санал бээрни эгелээн.

Белоруссияның суурларының болгаш хоорайларының ажыл-ишчилери ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң бүгү участоктарынга социалистиг чарышты калбарткан. Республика 1973 чылды эки түннелдерлиг доозуп турар. Үлетпүр он бир айларның продукция сайгарар планын хуусаа бетинде күүсеткен. Көдээ ажыл-агый база улус чедиишкиннерин чедип алган деп, ол чугаалаан.

Национал орулга беш чылдың үш чылының дургузунда 27,7 хуу көвүдээр деп, оратор дыңнаткан. Ф. Л. Кохонов 1974 чылда Белорус ССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң перспективаларын тодаргайлап чугаалаан.

Депутат элээн хөй саналдарны киирген. Улустуң хереглел барааннарын бүдүрүп үндүрүп турар бүдүрүлге черлерин техника талазы-биле чаартып чепсеглээринге дээштиг хемчегларин оске-даа министерстволар-биле кады ССРЭ-ниң Күрпланының база ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң эртем болгаш техника талазы-биле Күрүне комитединиң алган турары эргежок чугула деп, ол медеглээн.

Беш чылдың шинтпирлиг, үшкү чылында Латвианың ажылчы чоннары, бүгү совет улус дег, республиканың улус ажыл-агыйын шаркын хөгжүдерни үргүлчүлеп, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринин, материалдыг болгаш күш-ажыл курлавырларын камнаарының чаа-чаа аргаларын дилеп тывар ажылды чорудуп келгея деп, Профэвилелдериң Литва республика Чөвүлелиниң даргазы депутат К. И. Мацкевичюс чугаалаан. Ажылчыннарның, колхозчуларның болгаш тускай эртемниглериниң, хөй-хөй бүдүрүге коллективтериниң инициативазы болгаш чогаалыкчы ажылы бүдүрүлге черлериниң ажыл-ишчи амыдыралының кол утка-шынаары, республиканың экономиказын хөгжүдериниң чугула шинчедикчи күжү болу берген. Литва улустуң ажыл-ижин Коммунистиг партизының, Совет күрүнеминиң бедик-биле үнелээнинге,— республиканы Улустарының найыралы орден-биле шаңнаанынга ажылчы чоннар ханызы-биле өөрүп четтиргенин илергейлеп турар.

К. И. Мацкевичюс реслубликаның үлетпүрүнүң, эртем, культуразының адырларының өзүлдезин, ажылчы чоннарның чаагай амыдырал деңгелиниң өзүлдезин айтып турар барымдааларны чугаалаан. Мал ажылының шаркын сайзыралдырының, мал ажылының комплекстерин тударының программазы-биле холбашкан чугула айтырыгларны ол тодаргайлап чугаалаан.

Индирде — ССРЭ-ниң нефть болбаазырадыр болгаш нефть-химия үлетпүрүнүң министри депутат В. С. Федоров.

1974 чылдың план болгаш бюджет төлевилелдерин Дээди Советке чугаалажып көөрү-биле киирген. Совет улустуң шудургу ажыл-ижининг, Коммунистиг партизының, оон лепшичи Төп Комитединиң, ТК-ниң Чиргине секретары Леонид Ильич Брежневке баштаткан ТК-ниң Политбюрозунуң шудургу, хүн бүрүде чорудуп турар политиктиг, организакчы кайгамчык улуг ажылының үре-түннелин ол төлевилелдерде көргүскен.

Министр чурттуң нефть болбаазырадыр болгаш нефть-химия үлетпүрүнүң хөгжүдерининг перспективаларын тодаргайлап чугаалаан. В. С. Федоров адырны техника талазы-биле чаартып чепсеглээрни эргежок чугула деп чугаалаан.

Баштайгы түннелдерни ёзугаар алырга. Бурятияның үлетпүрү продукция бүдүрүп үндүрериң 1970 чылдаазы-биле деңнээргe, беш чылдың үш чылының дургузунда барык үштүң бир кезии хемчээлдиг көвүдеидир деп, Улан-Удэниң ужар чүүл заводунуң директору депутат С. И. Исаев медеглээн. Эртken чылдарның агаар-бойдус байдалдары берге турза-даа, чылда тараа бүдүреринин ортумак деңнели эрткен беш чыл дургузунда бир чылда ортумаа-биле бүдүрүп келгениниң эвээш эвес, харын хөй болган.

Партияның область организациязы, республиканың ажылчы чоннары үлетпүр, көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүреринг улам көвүдедириниң хөй-хөй курлавырлары, аргалары бар деп чүвени билип турар. Партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары, ажыл-ишчи коллективтер чогум-на ол курлавырларны улам четче ажыглаарынче кол кичээнгейин салып турар деп, оратор оон ыңай чугаалаан.

Үлетпүр продукциязын бүдүреринин болгаш сайгарарының чыл планын Туркмен ССР хуусаа бетинде күүседир деп, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы депутат О. Н. Оразмухамедов дыңнаткан. Көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери улут чедиишкиннерни чедип алган. Күрүне шыгжамырыга планда беш чылды соолзүредир киирер кылдыр айыткаңынан 100 муң тонна ажыг—миллион тоннадан хөй туркмен хөвенни хүлээдип берген.

Депутат көдээ ажыл-агыйда ажыл-херектиң байдалын чугаалаваш, хөвең тарыыр шиверни калбартырынче, оон таарылгазын механизастаарының болгаш нарын таавылыг хөвең сорттарын бүдүреринин айтырыгларынче онза кичээнгейни салган. Күчүлүг, чаа тарылга тракторлары-биле болгаш көдээ ажыл-агыйның чепсек-херекселдери-биле база улам дээштиг чаа-чаа дефолиантылар-биле хөвенчилерни хандырарын экижидиң эргежок чугула деп, ол айыткан.

1974 чылда ССРЭ-ниң Күрүне планының болгаш Күрүне бюджединиң сессияга чугаалажып көөрү-биле киирткен төлевилелдериниде улус ажыл-агыйын бедик темпилерлиг хөгжүдерни айыткан. Туркменистанның улус ажыл-агыйының бүгү адырларын шалыпкын хөгжүдери төлевилеттинген деп, оратор оон ыңай чугаалаан.

1973 чылдың планы бүгү совет улуска ышкаш, Эстонияның ажылчы чоннарынга база чиик эвес болган деп, Пыгева районнуң «Луствере» колхозунуң даргазы депутат М. Э. Куускла сессияның индиринден чугаалаан. Ынчанмыже республиканың бүгү ажыл-ишчилериниң шудургу демисели планныг даалгаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни шинтизи-биле чедиишкиннг күүседирин хандырган. Үлетпүр продукциязының немелде өзүлдезинин 97 хуузу күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн остүреринин мүселя-биле чедип алдынган.

Эстон ССР-ниң көдээ ажыл-агый ажыл-ишчилери малдың продуктулуун болгаш көдээ ажыл-агый культураларының дүжүдүн улам бедидеринче угланган, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин сайзырадгайжылдар, бүгү курлавырларны таарымчалыг ажыглаар хемчегларни немей ап турар.

Сессияның чугаазажып турары 1974 чылдың улус ажыл-агый планында республиканың көдээ ажыл-агыйынга күжелиишкиннг даалгаларны бээр деп төлевилээн. Совхоз ажылчыннары болгаш колхозчулар, бүгү эстон улус ол нарын сорулгаларны күүседиринге сорук киришкиннг белеткенип турар.

Дээди Советке чугаалажып көөрү-биле киирген илеткелдерни болгаш документилерни сеткил ханыышкыныыг, өөрүп дыңнадывыс деп, Кабардин-Балкар АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы депутат К. С. Кушхов медеглээн. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларын үндезин болдурган төлевилээн беш чыл планның совет улустуң чедиишкинниг боттандырып турарын олар хереглеп турар. Улустуң ниити херээнге Кабардин-Балкарияның ажылчы чоннары тодаргай үлүг-хуунуң киирген. Бо чылын республиканың үлетпүр продукциязының хемчээли 1960 чылдаазынга деңнээрге үштен ажыг катап улталыр.

Кабардин-Балкарияның үлетпүрү болгаш көдээ ажыл-агыйы беш чыл планын күүседирин хандырар деп, республиканың төлээлекчизи медеглээн. 1974 чылда ССРЭ-ниң Күрүне планын болгаш ССРЭ-ниң Күрүне бюджедин бадылаар деп, ол саналдаан.

Совет Тываның ажылчы чоннары СЭКП ТК-ниң иштики болгаш даштыкы ленинчи политиказын, оон Политбюрозунуң партиявыстың ТК-зының Чиргине секретары эш Л. И. Брежневтиң ажыл-чорудулгазын база-ла бүгү совет улус дег, иезии-биле үүлдүгүзүнүп турар деп. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы депутат М. К. Мендуме чүве чугаалаан.

12 шакта Кремльдиң Улуг ордузунга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединиң болгаш Националдар Совединиң каттышкап ийиги хуралы болган.

Залда хой санныг аалчылар — Москваның болгаш найысылал облазының төлээлекчилери, Совет Эвилелинде турар дипломаттар, журналистер.

Эштер Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, А. А. Гречко, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, Ф. Д. Кулаков, Д. А. Кунаев, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, П. Н. Демичев, П. М. Машеров, Б. Н. Пономарев, Г. В. Романов, М. С. Соломенцев, Д. Ф. Устинов, В. И. Долгих, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев оларны чылганнар бут кырынга турун келгеш, диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Националдар Совединиң Даргазы депутат Я. С. Насриддинова хуралды ажыктан.

Хүн чурумунуң биргн айтырыы— «1974 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының дугайында» илеткелин — ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Күрпланының даргазы депутат Н. К. Байбаков түңнел сос чугаалаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Соведи болгаш Эвилел Соведи 1974 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң киирип келгенин ёзугаар бүгү талалыг көрген деп, ол чугаалаан. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң палаталарының План-бюджет болгаш Адырлар комиссияларының түннелдеринде болгаш эдеринчи илеткелдеринде база депутаттарның чугааларында 1974 чылда улус ажыл-агый планы чурттун экономиказын улам ыңай хөгжүдер болгаш чоннуң амыдыралының деңнелин бедидер талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездизиниң сорулгаларын боттандырарынга улуг базым болуур дээрзин онзалап демдеглээн деп, ол чугаалаан. План-бюджет болгаш адырлар комиссияларының эдеринчи илеткелдеринде база депутаттарның чугааларында планны бүрүнү-биле үүлдүт деп корген.

Оон-биле кады ССРЭ-ниң Дээди Совединиң План-бюджет болгаш адырлар комиссиялары хөвең-саазын, дүк болгаш торгу пестерин, идиктерни, трикотаж кылыгларын болгаш улустуң хереглел барааннарының оске-даа хевирлерин бүдүрерин 155 миллион рубль ниити түңге көвүдедир дугайында саналдарны киирген. Ол болза оруглагларны барык 122 миллион рубль көвүдедир арганы бээр. Ол саналдар көрдүгеп болгаш хүлээп алдынган дээрзин ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даасканы ёзугаар силерге илеткеп дыңнадырын чөпшээреп көрүүнер.

Дээди Советтиң ийи палатазының хуралдарынга улус ажыл-агый планын чугаалажып турарының үезинде бүдүрүлгениң ажыктыын улам ыңай бедидеринче болгаш бистин экономикавыстың хөгжүлдезин күштелдиреринче, а ол ышкаш хамыктың мурнунга ажылдап турар күүлерни эп дээре ажыглап, чаа күүлерни шингээдип алырын дүргедедип, материалдыг болгаш сациоо курлавырларын чөп ажыглап, ажыл шагының чидиринин чок кылып, оске-даа хемчегларни ап тургаш, улус ажыл-агыйында бар курлавырларны улам долу ажыглаарынче угланган дыка хөй чугула саналдарны депутаттар киирген.

Ол курлавырларны ажыглаары бүгү бүдүрүлгелерниң, тудугларның, колхозтарның, совхозтарның, организацияларның болгаш албан черлериниң ажыл-агыйжы ажыл-чорудулгазын экижидерин, күрүнениң план сагылга-чүрүмүнүң деңнелин бедидерин иеген турар, ол дугайын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Күрпланының даргазы депутат Н. К. Байбаков түңнел сос чугаалаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Соведи болгаш Эвилел Соведи 1974 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң киирип келгенин ёзугаар бүгү талалыг көрген деп, ол чугаалаан. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң палаталарының План-бюджет болгаш Адырлар комиссияларының түннелдеринде болгаш эдеринчи илеткелдеринде база депутаттарның чугааларында 1974 чылда улус ажыл-агый планы чурттун экономиказын улам ыңай хөгжүдер болгаш чоннуң амыдыралының деңнелин бедидер талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездизиниң сорулгаларын боттандырарынга улуг базым болуур дээрзин онзалап демдеглээн деп, ол чугаалаан. План-бюджет болгаш адырлар комиссияларының эдеринчи илеткелдеринде база депутаттарның чугааларында планны бүрүнү-биле үүлдүт деп корген.

Оон-биле кады ССРЭ-ниң Дээди Совединиң План-бюджет болгаш адырлар комиссиялары хөвең-саазын, дүк болгаш торгу пестерин, идиктерни, трикотаж кылыгларын болгаш улустуң хереглел барааннарының оске-даа хевирлерин бүдүрерин 155 миллион рубль ниити түңге көвүдедир дугайында саналдарны киирген. Ол болза орулгаларны барык 122 миллион рубль көвүдедир арганы бээр. Ол саналдар көрдүгеп болгаш хүлээп алдынган дээрзин ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даасканы ёзугаар силерге илеткеп дыңнадырын чөпшээреп көрүүнер.

Дээди Советтиң ийи палатазының хуралдарынга улус ажыл-агый планын чугаалажып турарының үезинде бүдүрүлгениң ажыктыын улам ыңай бедидеринче болгаш бистин экономикавыстың хөгжүлдезин күштелдиреринче, а ол ышкаш хамыктың мурнунга ажылдап турар күүлерни эп дээре ажыглап, чаа күүлерни шингээдип алырын дүргедедип, материалдыг болгаш сациоо курлавырларын чөп ажыглап, ажыл шагының чидиринин чок кылып, оске-даа хемчегларни ап тургаш, улус ажыл-агыйында бар курлавырларны улам долу ажыглаарынче угланган дыка хөй чугула саналдарны депутаттар киирген.

Ол курлавырларны ажыглаары бүгү бүдүрүлгелерниң, тудугларның, колхозтарның, совхозтарның, организацияларның болгаш албан черлериниң ажыл-агыйжы ажыл-чорудулгазын экижидерин, күрүнениң план сагылга-чүрүмүнүң деңнелин бедидерин иеген турар, ол дугайын СЭКП ТК-ниң сессия бүдүүзинде болгаш Пленумунга СЭКП ТК-ниң Чиргине секретары Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн.

Материалдыг курлавырларны улам камнаар чарыгдаарының болгаш оларны нормалаарынга чогуур чүрүмүну түргүзарының эргежок чугулазының дугайында саналдарны бүгү хемчег-биле деткиир апаар. Ол улуг болгаш чугула айтырыг. Ынчангаш ССРЭ-ниң министерстволары болгаш ведомстволары база эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери материалдыг курлавырларны камнаар чарыгдаарынче кичээнгейни күштелдиреринге болгаш ол айтырыг дугайты XXIV съездиниң онаалдаларын күүседирип хандырар талазы-биле тодаргай хемчегларни алыры эргежок чугула. Бүгү-ле чүүлдерни камнаар ёзу-биле көөрү будурулгелер, тудутлар, колхозтар болгаш совхозтар коллективтериниң ажыл-чорудулгазының хоойлузу болган турар ужурлуг.

План-бюджет болгаш Адырлар комиссиялары боттарының түннелдеринге капитал тудут херээн үлам ыңай экижидериниң болгаш кол фондуларны база бүдүрүлге күүлерин ажыглалга киирерин дүргедедиринниң эргежок чугулазын онзалап демдеглээн.

Бо сессияга демдеглеп турганын ёзугаар алырга, капитал салыышкыннарны мөөңнээр талазы-биле хемчегларны 1973 чылда кол фондуларны болгаш бүдүрүлге күүлерин ажыглалга киирерин дүргедедиринниң эргежок чугулазын онзалап демдеглээн.

Бо сессияга демдеглеп турганын ёзугаар алырга, капитал салыышкыннарны мөөңнээр талазы-биле хемчегларны 1973 чылда кол фондуларны болгаш бүдүрүлге күүлерин ажыглалга киирерин дүргедедиринниң эргежок чугулазын онзалап демдеглээн.

Матерналдыг курлавырларны улам камнаар чарыгдаарының болгаш оларны нормалаарынга чогуур чүрүмүну түргүзарының эргежок чугулазының дугайында саналдарны бүгү хемчег-биле деткиир апаар. Ол улуг болгаш чугула айтырыг. Ынчангаш ССРЭ-ниң министерстволары болгаш ведомстволары база эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери материалдыг курлавырларны камнаар чарыгдаарынче кичээнгейни күштелдиреринге болгаш ол айтырыг дугайты XXIV съездиниң онаалдаларын күүседирип хандырар талазы-биле тодаргай хемчегларни алыры эргежок чугула. Бүгү-ле чүүлдерни камнаар ёзу-биле көөрү будурулгелер, тудутлар, колхозтар болгаш совхозтар коллективтериниң ажыл-чорудулгазының хоойлузу болган турар ужурлуг.

Ол курлавырларны ажыглаары бүгү будурулгелерниң, тудугларның, колхозтарның, совхозтарның, организацияларның болгаш албан черлериниң ажыл-агыйжы ажыл-чорудулгазын экижидерин, күрүнениң план сагылга-чүрүмүнүң деңнелин бедидерин иеген турар, ол дугайын СЭКП ТК-ниң сессия будуузунде болгаш Пленумунга СЭКП ТК-ниң Чиргине секретары Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн.

Матерналдыг курлавырларны улам камнаар чарыгдаарының болгаш оларны нормалаарынга чогуур чүрүмүну түргүзарының эргежок чугулазының дугайында саналдарны бүгү хемчег-биле деткиир апаар. Ол улуг болгаш чугула айтырыг. Ынчангаш ССРЭ-ниң министерстволары болгаш ведомстволары база эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери материалдыг курлавырларны камнаар чарыгдаарынче кичээнгейни күштелдиреринге болгаш ол айтырыг дугайты XXIV съездиниң онаалдаларын күүседирип хандырар талазы-биле тодаргай хемчегларни алыры эргежок чугула. Бүгү-ле чүүлдерни камнаар ёзу-биле көөрү будурулгелер, тудутлар, колхозтар болгаш совхозтар коллективтериниң ажыл-чорудулгазының хоойлузу болган турар ужурлуг.

План-бюджет болгаш Адырлар комиссиялары боттарының түннелдеринге капитал тудут херээн үлам ыңай экижидериниң болгаш кол фондуларны база будурулге күүлерин ажыглалга киирерин дүргедедиринниң эргежок чугулазын онзалап демдеглээн.

Бо сессияга демдеглеп турганын ёзугаар алырга, капитал салыышкыннарны мөөңнээр талазы-биле хемчегларны 1973 чылда кол фондуларны болгаш будурулге күүлерин ажыглалга киирерин дүргедедиринниң эргежок чугулазын онзалап демдеглээн.

Районнуң ажыл-ишчилериниң 1974 чылда социалистиг хүлээлгелерин слётка хүлээп алган.

Х. КАРА-ООЛ.

(Уланчызы 2-ги арында).

КЫЗЫЛДА БОЛГЛШ РАЙОННАРДА

ЧАРТЫК АЙ БУРУНГААР

Тыва респотребсоюзтуң үлетпүр комбинады чурт иштиниң чиг-эдинден будурген янзы-бүрү аъш-чем аймаанның продуктуларын болгаш даараан кылыгларны белеткеп турар. Будурулге чылдың эгезинден бээр деп-дескн, шалыпчы ёзу-биле ажылдаанының түннелинде чыл планын декабрь 14-те күүседипкен.

Комбинаттың директору Александр Николаевич Ананьининиң бистиң корреспондентивиске дыңнаткаңы болза:

— Бистиң коллектив беш чылдың шинтпирлиг чылында бүгү чуртта хайныккан күш-ажылчы кодурлуушкунге хей-аът кирип, бедик будурукчулуг ажылдап, хереглекилерге хөй санныг продукцияны берген. План ёзугаар бо чылын 424 муң рубльдиң продукциязын сайгарар тургаш, ону бүгүнгү санаашкын-биле алырга 24 муң рубль ажыр күүсеттивис. Чылдың төнчүзүнге чедир ам-даа 23 муң рубльдиң продукциязын планнан ажыр бээр бис. Ол дээрге 7,7 муң банка варенье болгаш хөй-хөй даараан кылыглар-дыр. Оон ачызында онаалдадан ажыр 30 муң рубльдиң орулгазын алыр бис. Мындыг эки түннелдя будурулгениң чамдык шеҳтерин чаартып, эде дерип, ылаңгыя автоматчыткан чаа шугуминарны ажыглалга киирип, күш-ажылдың будурукчулуун бедиткенинден чедип алган. Будурген продукцияның бот-үнези кудулаан. Чыл эгезинде будурулге планын декабрь 25-те күүседир деп социалистиг хүлээлгевисти хуусаа бетинде күүседип, сеглээн созүвүске ээ болдувус. Ам келир чылга уткуштур алган планнарны ажыр күүседирин хандырар организас-техниктиг хемчегларни ажылдап кылып турар.

Бистиң корр.

ЧАА ХООРАЙ

Тудугжулар чаа Шагаан-Арыг хоорайның үндезиниң салып, баштайгы тудугларны кылып эгелээн.

Амгы Шагаан-Арыг хоорайны кедизинде барып Саян-Шушенское далай хөме алы бээрин барымдаалааш, ону оске черже көжүреп көрдүнген болгай. Келир үениң чаа хоорайы амгызындан 6 километр черде. Кызылче базар орукта деспек кырынга чатылар.

Баштайгы чурттарга бажынарының тудуунче «Тыва тудут» трестиң чер ажылдары кылыр тудут эргелери-биле «Тыва көдээ тудут» трестиң Шагаан-Арыгда көжүп чоруур № 463 механизастаан колонназы киришкен.

О. ТЕМИР.

ЧЫЛ ТӨНЧҮЗҮНДЕ

«Сүт-Хөл» совхоз мал ажылының продуктуларын күрүнеге садар планныг даалгаларын бо чылын хуусаа бетинде ажыр күүсеткен. 452 тонна эътти, 308 тонна сүттү болгаш 39,4 тонна дүктү саткан.

Малга чем-суурну тургузарынга болгаш келир чылдың дүжүдүнге магадылал кылдыр техника септелгезинче болгаш үрезин белеткээр ажылче совхоз түлүктеп киришкен. Хереглезе чогуур 410 тонна үрезин бүрүнү-биле урдунган болгаш оон 310 тонназын чажар шынарынга чедип арыглап алган. Дөрткү кварталда план ёзугаар септээр 9 тракторну белеткээн.

Совхозтуң малчыннары, таваажылары, көдээ ажыл-агый специалистери 1974 чылдың социалистиг хүлээлгелерин ажыллап кылган.

О. ИРГИТ.

МУРНАКЧЫЛАР СЛЕДУ

ТЭЭЛИ. (Телефон-биле). Бай-Тайга районнуң будурулге, тудуг коллективтериниң, көдээ ажыл-агыйның мурнакчыларының слёду болуп эрткен. 1973 чылдың ажыл-агыйының түннелдери болгаш чаа чылда сорулгалар дугайында СЭКП райкомунуң секретары Л. Х. Допул илеткел кылган.

Тоску беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылында районнуң ажыл-ишчилери планныг онаалдаларын күүседир дээш кызымак ажылдаан. Оон түннелиниде чамдык чедиишкиннерлиг болган. «Мурнакчы» колхозтуң малчыннары күрүнеге эът, сүт садарының планын хуусаа бетинде күүсеткен. Чүс баш төрүүр хойдан чүс-тен хөй хураганны он малчын өстүрүп алган. Оларның ишкинден «Мурнакчы» колхозтуң хойжузу Салчак Ооссур чүс баштан-на 119 хураганны доруктуруп алган, чарыштың тиилекчизи болган.

Кылдыңган ажылдар-биле чергелештир үлетпүр будурулгеге, тудут болгаш мал, чер ажылында улуг четпестер барын илеткелчи болгаш санал берген мурнакчылар илередип, моон соңгаар канчаар ажылдаарын, чүүже кол кичээнгей салырын тодаргай чугаалаанар.

Районнуң ажыл-ишчилеринин 1974 чылда социалистиг хүлээлгелерин слётка хүлээп алган.

Х. КАРА-ООЛ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сески чыыжының чедиги сессиязы

СОВЕТТЕР ЧУРТУНУҢ БЕДИК СОРУЛГАЛАРЫ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арынга).

План-бюджет комиссиялары 1974 чылда улус ажыл-агый планының талазы-биле боттарының түңнелдеринге улус ажыл-агыйында машиналарның болгаш механизмнерниң дыка хой хевирлеринге артык кезектер-биле хандырып турарында четпестерин демдеглээн.

Улус ажыл-агыйын артык кезектер-биле улам долу хандырар соруглга-биле оларны бүдүрерин элээн көвүдедирип болгаш ховар артык кезектерниң дапсызын алгыларын 1974 чылдың планында көрүп турар. Оон-биле кады хой хевирниң машиналарынга болгаш дериглеринге артык кезектерин бүдүрериниң өзүлдезиниң темпизи оларның боттарын бүдүрериниң темпилерин мурнаар Ынчаргa ССРЭ-ниң Курхандырылга болгаш эвилелдиң «Сельхозтехника» черлериниң талазындан бүдүрүлгелерин, колхозтарны болгаш совхозтарны база өске-даа организацияларны артык кезектер-биле хандырарының организастаашкының экижидер ужурлуг, база оларга негелдеринги ылаңылалдыг өөренүп көөр, артык кезектериниң бар курлавырын оперативтиг таварыштырарын хандырары эргежок чугула.

Механизастаттынган тараа шыгжамырларын дүрген түдар дугайында шиитпир чоокта чаа хүлээп алдынган дээрэян Н. К. Байбаков дыңнаткан. Оон-биле кады ССРЭ-ниң Белеткел министерствозу, ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозу, түдуг министерволары болгаш эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң, ССРЭ-ниң министерстволарының болгаш ведомстволарының кичээнгейиниң төвүнге турар үжүрлуг. Чоннуң хереглел барааннарын бүдүрүп турар бүдүрүлге бүрүзүнге хамаарыштыр тодаргай хемчегларни ажылдап кылыры эргежок чугула, ынчангаш ол бараанналарны бүдүрериниң планнарын күүседирип болгаш ажыр күүседирин чугаа чокка хандырар, оларның шынарын бедидеринче оиза кичээнгейни салыр.

Ажыл-агый болгаш культура түргүзүүшкүнүнүң өске-даа айтырыгларының талазы-биле саналларны бо сессияга кииргилээн. Хой депутаттар чамдык министерстволарның, ССРЭ-ниң Күрпланының болгаш өске-даа организацияларның адресинге шүгүмүүлелдиг саналларны чугаалааннар.

Улус ажыл-агый планының талазы-биле бердинген бүгү саналларны болгаш сүмелерни кичээнгейлим-биле чугаалажып көрген турар болгаш оларга хамаарыштыр чогуур шиитпирлер хүлээп алдынар дээрэян ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозу, түдуг министерволары болгаш эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң, ССРЭ-ниң Күрпланының болгаш ведомстволарының кичээнгейлиниң төвүнге турар үжүрлуг. Чоннуң хереглел барааннарын бүдүрүп турар бүдүрүлге бүрүзүнге хамаарыштыр тодаргай хемчегларни ажылдап кылыры эргежок чугула, ынчангаш ол бараанналарны бүдүрериниң планнарын күүседирин

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ

1971 чылда соңгуткан улусчу контроль бөлүктериниң болгаш постуларының бүгүн эргелери бо чылдың дөртку кварталында дооступ турар. Ам бо хүннерде республиканың ■ чер-черлериндө улусчу контроль бөлүктериниң болгаш постуларының ажылачы чоннар коллективтериниң мурнукта отчеттары болгаш соңгулдалары болуп турар.

Ол отчеттар болгаш соңгулдалар СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин күүседир дээш олардың ажыл-чорудулгазын улам идепкейжидиринге, докталгамал болгаш дээштиг контрольду күштелдиринге идигни, бээри чугаажок. Ынчангаш ол чугула кампанияны организастыг, бедик деннелге эртирери чугула. Улусчу контролёрларның ажылының дугайында чамдык материалдарны бо арынган номчуывушаан, чер-черде хайгыылчыларның арга-дуржулгазының дугайын бижип турарын номчукчуларга сүмеледивис. ■

УЛУСЧУ КОНТРОЛЁРЛАР КЫШТАГЛААШКЫНДА

Бо чылын биштиң «Кара-Хөл» колхозтуң девискээринде агаар-бойдустуң байдалы таарымчалыг болган. Ховуларга тараан көк-суланың чагай лүжүүн алган, сиген шөлдеринде болгаш мал одарларында оът-сиген эки үнген. Амгы үеде колхоз девискээринде хар чагбаан, чылыг кыш болуп турар. Ажыл-агыйның малчынарының кыштаглаашкыны колдуунда таарымчалыг байдалда. Бо чугула кампанияны холга ап, ниитинин малын хүр-менди кыш ажырар дээш ажылды контролдаары улусчу контролёрларның чугула сагыш салыр үүлү болуп турар.

Эрткен чылын бо үеде Сукпак болгаш Дуралыг бригадаларының девискээринге хар үлгаткан, соок дыңзыг турган. Ынчаарда чамдык коданнарның орай-хенче хураганнарын өдекке арттырган, түскай чемгерин турган. Мындыг үелер малчыннарга эң-не берге болуруп бат удур бодап, кыштаглаашкынче эки белетекелдиг киреринче улусчу контролёрлар чайгы үеде элээн кичээнгейин салган.

Ынангыя мал чеми белеткээр ажыл доостур бөлек бүгү бригадаларга, колхозтуң девискээринге мал чеминиң курлавырын тургусканың тодаралып, сараатларны дүтаарлап, мал чеминиң „актызын тургускан бис. Дашпыт-Хөл, Сукпак бригадаларының девискээринде эрте тургускан сарааттар күскү өл-чазыска кыры өткөн үрелип бакыпкан эгелээнин контролёрлар эскергеп, ону катап кургаттырган.

Чоокта чаа контролёрлар колхозта мал кыштаглаашкыныың чорун турар байдалын хынаан. Оон түү илдээнил? Колхозтуң бода малы 21, шээр малы 78 колаанга кыштаарын планнаан турган. Херек кыры-нда 111 кыштаг бар, оон 12-зи немелде кыштаглар. Оон 2 чаа кыштагны бо чылын тудуп, 5-инин капитал сөөртедгезин кылган. Ниитизин-биле алырга, кыштаглардың агар сөптелгезин, өдек-көрөөнинин ашталгазын колдуунда дооскан.

Колхоз эрткен ажыл-агый чылында мал чеми белеткээр планның түгле 47 хуу күүсеткен болза, бо чылын 1046 тоннаны белеткээр тургай, 1232 тонна чедирип, планның ажыр күүсеткен. Оон 60 ажыг хуузун кыштагларда чедирген. Дашпыт-Хөлдүң, Сукпактың малчыннары, колхозтуң төп сүт-бараан фермазының коллективи мал чеминиң четчир курлавырын кыштагларда чедирип алганнар. Ол ышкаш Таспының хойжу бригадазының малчыннары мал чеми белеткээр планның мяката ажыр рынын сөптелгезин шуут кылбазыны илдээн. Деле-Хөл бригадазында Хертек Серенниң кол кыштаан чаа туткан хи-резинде кырын чыыглаваан, түгле шаарап шеттер салып каан. Анаа хой тургузар арга чок. Колхозтуң тудуг бригадазы (бригадири К. Ким) чайгы үеде чамдык кыштагларның сөптелгезин тоомча чок чорудуп, бригадада кижи болган машина-техника күжүн эки организастаавайн турганың уламындан мыңдыг четпестер бар болуп турар. Бо талазы-биле бригадирден болгаш малчыннардан чогуур негелдени тургускан бис.

Малчыннарга чаагайжыыы түттүнган чүрттелга бажыннары колхозта эвээш болуп турар. Олар колдуу-ла печказы, кладовказы чок болгүн бажыннарда чүрттан турар. Ылангыя ыраккы Кара-Хөл бажында Дашпыт-Хөлде коданнарның чүрттелга бажыннарының байдалы дыка багай болган. Оны чугайладым, сөптел чылыглаар талазы-биле айтырыгны тургускан бис.

Колхоз девискээринде хар чагбаан турары-биле Сукпак болгаш Дуралыг девискээринде малчыннарын суг-биле хандырары иегеттинип турар. Ынды түрбүже колхозтуң суг сөөртүр машиналарын дериивейн, суг сөөртүлгезин органистазтарайн түрээн контролёрлар эскергеннер.

Үстүнде илерээн четпестерни дарый чайладыр хемчегленип ап эгелээн. Ынчангаш 1973—1974 чылдарның кыжынында ниитинин малын хүр болгаш толуг чыл ажырар дээш ажылга контрольду кошкатпайн, кыштаглаашкынны үлегерлиг эрттирерин хандырарыңга улусчу контролёрлар бүрүн шиитпирлиглер

С. БЕЛЕК.

Бай-Тайга районнуң «Кара-Хөл» колхозта улусчу контроль бөлүүнүң даргазы.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ КОМИТЕДИНДЕ

ХАЖЫДЫЫШКЫННЫ БОЛДУРБАС

Эрзин районда будүүргүлге, чүрттелга болгаш коммуналамыдырал объектилериниң тулуунуң байдалының дугайында айтырыгны республиканың улусчу контроль комитединиң туралыңга чугаалаашкан.

Ол объектилерниң капитал тудуун районда багай чорудуун турары хынаалдаан илерээн. Капитал салыышкынны болгаш материал-техниктиг курлавырларны ында ажык чок чарыгдап, чамдыкта ону чогуур соруугазындан өскээр ажыглап турар. Ооң түңнелинде тудуг планның күүселтпес, күрүне отчёдуун хамыдап, немей бижилге кылып чоруктар бар.

1973 чылда районнуң колхозтарынга 1057 мүң рубльдиң капитал салыышкынын шиңгээдип алырын планнаан. Оон иштинде будүүргүлге объектилерине 764,0 мүң рубль көрдүргеи. Ол түңнел 325,0 мүң рубльдыр мал кажаалырының тудуунга болгаш техниктиг дерилгезинге чарыгдаар.

Планнаттынмаан чүүлдерниң түпкее дугайында партияның болгаш чазактың айтыышкынарын үреп, «Мөрен», «Чаа оруқ», «Коммунизмче оруқ» болгаш Ленин аттыг колхозтар Көдээ ажыл-агый министерствозунуң болгаш республиканың колхозтар тудуунуң эргелелининң сагыш амыр чөпшээрел-биле кол данзыда көрдүнмээн, төлевилел-смета докумоптилери болгаш акшаландырарының үндезинин чок черге будүүргелгинин, коммунал-амыдыралдың объектилерин тутказ. «Чаа оруқ» колхоз 500 баш хой кирер (сметада көрдүнген өртээ 30,2 мүң рубль) чайгы аай төлевилел-биле тудар кажаанын орнунга төлевилел-смета документилери болгаш экономистир үндезилел чокка 2400 баш хой кирер 8 бөдүүн чылыг кажаанны туткан. «Коммунизмче оруқ» колхоз чаңгыс аай төлевилелдиг 3 кажаанның орнунга 1600 баш хой кирер 4 бөдүүн чылыг кажаанны туткан. Ленин аттыг колхоз бир ыңдыг кажаалың орнунга 6 бөдүүн кажаанны туткан. Ниитизи-биле районнуң колхозтарынга хойнуң чаңгыс аай төлевилелдиг 4 кажаазын тудар тургаш, 6900 хой кирер 18 бөдүүн чылыг кажаанны туткан болуп турар. Оларны капитал тудуг планының күүселлезинге чаңгыс аай төлевилелдиг 18

ЯНЗЫ-БҮРҮ МЕДЭЭЛЕР

ХАМААТЫ КАМГАЛАЛЫНЫҢ ӨӨРЕДИЛГЕЗИ

Декабрьниң 6-дан 10-га чедир республиканың хамааты камгалалының өөредилге курузунга Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, министерстволарның, ведомстволарның удуртур ажылдакчыларының өөредилгези болуп эртикен. Анаа ук курстуң специалистери лекциялар номчаан болгаш практиктиг кичээлдерни эрттиргилээн. «Хаматы камгалалының организастыг структуразы», «Камгалавыр чердерни тудары болгаш дериири», «Ядролуг частыышкын үезинде болгулай бээр үргедээшкинер» болгаш өске-даа темаларга лекцияларны дыңнакчыларга номчаан.

«Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен» деп уран-чечен фильмни болгаш өске-даа дианфильмнерни олар сонуургап көргеннер.

А. ДЫРТЫЙ-ООЛ.

ЖУРНАЛИСТЕРНИҢ ОЧЕРКТЕРИ

Республиканың ном үндүрер чери «Тараның салымы» деп Тыванын журналистериниң очерктериниң чыындызын үндүрген. Ында тоску беш чылдың планныг онаалдаларын күүседири-биле тараанын чаагай дүжүдүн өөттүрер база ону чидириг чокка ажаан алыр дээш демисежип турар тараажыларның, комбайнерлерниң маздырлыг ажыл-ижинин дугайында бижээн.

Бо номда Олег Сувакпиттиң «Сибиряктың» командири», Салчак Тамбаның «Тараачыннын базынары», Хөвенмей Ойданоолдуң «Чаагай тараны өөттүрээ», Чечек Доспанның «Тараажы холдар» болгаш өске-даа авторларның очерктери кирген.

Журналистерниң очерктерин ном магазиннери садып эгелээн.

Х. АЛАШ-ООЛ.

Библиотекага

Республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказынга Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи, делегей конкурстарының лауреады Надежда Красная-биле номчукчуларның ужуражылга кежээзи болган.

Алдарлыг артист бодунуң ажыл-ижинин база моон соңгаарты чогаалыкчы планнарының дугайында чыылганнарга таныштырган. Илангыя Франциянын Тулуза хоорайга конкурска киржип чораанын, амгы үеде ССРЭ-ниң күрүнеңиң академиктиг Улуг театрында ажылдап турарын чугаалап берген.

Москваның скрипачылар ансамбли Хачатураяниың, Кара Караевтиң, Бахтың, Прокофьевтиң музыкаларын ойнаан.

Ужуражылганың киржикчилери Надежда Красная-дан сонуургааны хөй-хөй айтырыглары салган.

Кежээниң темазынга хамаарыштыр номнар делгелгезин база организастаан.

А. ЧИХАЧЕВА.
нота-музыка кылдызының эргелекчизи.

Кижи бүрүзүнге

Эрзин районуң «Чаа орук» колхозта «Билиг» чинтөлелиниң эге организациязы ажылчы чонуң ортузунга билиглерни нептередир талазы-биле идепкейлиг ажылдап турар.

Лекторлар бо чылын колхозчуларга янзы-бүрү темага 76 лекцияны номчаан. Оларның аразында дуржулгалыг лекторлар өскен. Хоотун коммунист, колхозтуң диспетчери Степан Комбу эки лектор, бодунуң төлептиг мөзү-шынары-биле өскелерге үлегер болуп турар.

Бо эге организацияда 17 кежигүн бар. Оларның ажылын колхозта хүндүлүглериниң бирээзи коммунист Күске Чанмээвна Эренчина удуртуп турар.

Колхозтуң лекторлары суурнуң чурттакчыларынга, ыраккы малчыннарга—кижи бүрүзүнге билиглерни, чаа чүүлдерни чедирер дээш кызымакай ажылдап келген.

О. ТЕМИР.

«Шынның» аалчызы—чогаалчы

ДОПЧУЗУ-БИЛЕ ЧУГААЛААРГА...

Шинтпирлиг чылдың сөөлгү айында «Шын» солун чогаалчыларны бодунуң арынарыга аалдадып, оларның бо чылын кылган ажылдарын түнеп, чаа—Совет Тываның 30 чылын байырлаар чылыысты кандыг чогаадыкчы планнарлыг үткүп турарын солуннуң номчукчуларынга сонуургадып турары таварылга эвээ. Солуннарга публицистика, очерк, рассказ дээн чергелиг кыска хемчээлдиг чогаалдар таарыжыр болгай. Бо талазы-биле ажылды күштелдирер дугайында ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинин пленумунга чугаалажып-даа турган. Ынчангаш хөй ажылдаарым пегеттинип турар. Ол ышкаш келир чылын «Шынның» номчукчуларын өкпелетпезимин аазаар ужурлуг мен. Бо удаада «Скрипкалыг кыс» деп чечен чугаамны бараалгадыйн.

С. СҮРҮҢ-ООЛ,
чогаалчы.

СКРИПКАЛЫГ КЫС

Чечен чугаа

Бодум хөгжүмчү-даа эвес, кота-даа бүлбес мен. Ынчалза-даа допшулуур, мандолина, баян, ягил, бызаанчы дээн ышкаш хөгжүм херекселдерингe улустуң ойнаарын дыңнаксаар кижи мен. Чүгле скрипкага кара халаам четпес чораан. Ону ойнады бергенде, куйга бажым кижинир, кылыым хайныр, дүргеи-не дезиксээн кээр.

А эрткен чайын бажың алдым эвеспе. Бистиң суурда даш тудуглар чаа көстүп эгелеп турар. Тудуп турар бажыңнарның колдуу-ла, бөөз хевээр, мяш бажыңнар. Оларның иштинде ийи-даа кат бажыңнар бар апарган. Мөңээ бир ындыг бажыңдан өрээл бердилер. Чаагайжыды туттунган, эки бажың: газтыг, суглуг. чылдыыр батареялыг, улуг хоорайларда-биле демей. Кухнязы-биле катай ийи өрээл алдым. Бот-боруун кижиге оон хөй өрээлдерниң амдыызында ажыы-даа чүү деп.

Ийи дугаар каъдында мен. Ында, кат бүрүзүнде ышкаш, дөрт-дөрт өг-бүле. Оларның ийизин таныыр мен. Бир кожамның арнын көжүп кирип турда, шал-бул көргеи кижи мен. Мен хире хыш дээн аныяк уруг чораан. Дыңнаарымга, музыка талазы-биле эртемниг, музыка школазы башкылаар дишчиге. Сактырымга, дойлап турган кожаларымдан амданныг чеминиң чыды думчуумга кээп тур ышкаш. Базып кире бээр дээш, каш-даа дап бердим, ынчалза-даа дидинмедим: чалаттаан кижиге эпчок. Оон келерезе, арага сыгаар чадавас. Ол хайыракан-биле эвим багай. Ону ижериниң орнунга, чаңгыс дүне өлүг бээр эвес, аштап хонганы дээре. „База бир кожамга барайн дээримге, тайышпас, ам арта кыс кижи. Ынчангаш шуут-ла орунга чыдып алдым.

Эжим соктады. Трико чүвүрүм кеде каапкаш, сайгылгаанны кыпсыкаш, хаалганы ажыттым. Кожам урут, музыка башкызы, «Болур бе?» деп, кирип олур.

— Болур, болур! Кириңер. Өрээлде келдивис. Арай ыспагар, сөөк-даяа эмин эрттир чинге дээрден башка, кончуг-даа чараш кыс: ак ярыныг, чуга эриннерлиг, дүмбей дүн дег, кара баштыг, шоваазы кончуг, шолбан ышкаш оду кыптыккан карактарлыг, шевергин дурт-сынныг... Эктинде шокар халат, бүттарында тапочкалар кеткен— хеви ол-ла.

— Бажыңның ээзи кай барган?—дидир он.

— Мен мен ийин.

— Чок аан, херээжен ээзи— дээш, кожам менче-даа көрбейн, өрээл иштия долгандыр «шинчип» тур.

— Ындыг кижизи чок бажың бо. Ам харын тыптып кээр чадабас — деп, дидимненир-даа, ылчыңнажыр-даа сагыштыг мен. Демгим «Кай, ындыг чүве бе?» деп айтырганзыг шырай-биле менче көрө каапкаш:

— Силерде хөнек бар ирги бе? Изиг шай ижиксеп тур иен— дидир.

— Хөвектен аяк безин чок ийин, дүңмам. Кухня шуут куруг. Көрүп-даа көрүңер.

Бажыңга бир дугаар кирип келген, ам арта танышпас кижи мээң аайым-биле өрээлге үр турар боор ийикпе, «Бүрүүлүг болдум» дээш, үнүп чорупту.

Делир-ле орунда бардым. Шай дугайында чугаа иеиң өске бодалче эдерти берди: «мен ышкаш күжүр ыйнаан— чаа сургуул дооскан... Оода сени-даа, мелегейни! Бажың алырын билип тура-ла аяк, хөнек безин садып албас. Ол чараш кысты изиг шай-биле хүндүлээн болзунза, бодунга-даа, аңаа-даа кайы хире оорунчуг болгай дег-дир...»

Хенертен скрипка ыйлаандаа ышкаш, ыглаңнаан-даа ышкаш, таптыг-ла кулаам дужүпда дыйынайнып үнду-ле эвеспе. Сактырымга, ооң уламындан мээмде нервилерниң дамырлары бырлаш-бырлаш-даа кылынды ышкаш. Бажым дораан-на чоогран иштинче суптум. Ынчалза-даа музыкант хана өттүр ойнап турарла болгай, ынчангаш дыңналыры ындыг кончуг дыңзыг эвес. Чоогранын ажып октапкаш, дыңнап чыдыр мен. Дыка-даа үр, хөй-даа аялгалар ырлатты. Та чүү деп аялгалар, та кым деп композиторларның аялгалары? Мен хөөкүй оларны кайның ылгап билир. Чүгле А. Хачатурянның «Селемелер-биле танцы» деп баледиңден үзүндүүнү таныдым. А чаңгыс-даа тыва ыр ырлатпады. Скрипкага таарыштыр чугаал бижипкен тыва композитор чок чүве бе, кандаай чүвел? Азы ол урутнуң онединиң ырлатпайн турары ол бе?

Сөөлүнде-сөөлүнде, музыкаже сагыш салбастадым. Ам бүтүү сагыш-сеткил уругла барган. Ооң даштыкы хевирэ ындыг-ла тодаргай эвес-даа болза, характарда костүп келди. Скрипканың ужун бажыбиле эктинге кыскаш, оон ходу-биле желе тыртып турарын, солагай холунуң, салаалаарының ында-бээр салчып турарын ындыг-ла эвеспе деп, сагышта чуруп чыдыр мен... Та таалааның азы черле могап келгеним ол ийикпе ынчан чыткаш, удуп каап-тыр мен.

Даартазында кежээге чедир көрүшпээн бис. Агроюм кижиде дүшке чедир удуп чыдар харык чок. Сес шак четпээнде-ле ажылдап чоруй бардым. Дүштe бажыңче кээр чай тывылбаан. Хүн элээн куду доңгая бергейде, сес шак үезинде, халып келдим. Кожам-башкым даштың тон-тан —чүү-хөө кактаан тур. Чем сугар кара барба ап алгаш, чораая кижи мен. Оомну тудуп алгаш, чаныига чеде бердим.

— Танышып ап көрээлиңер. Кожа чүттаар улус-тур бис. Менп Сейнек-оол дээр—дээш, холум сунуп, ажылдап турар черим чугааладым.

— Ак-кыс — дээш, холуи туралыы-биле сунду, ынчалзадаа тударының кошкаа кончуг болду. Адыжының чылыы хөлчок салааларының шевергини кайгамчык! А мен өнедиин дыңзыг туткулап, кезек салбайн турдум. Ак-кыстың арны мычыйып, арай эпчоксуна берди ышкаш. Дораан алаактырдым:

— Болар силерге, херек ирги бе?—дээш, садып алгавым хөнек, омаан, аяк, тавак — сава аймаан кара барбамдан үштүп, уругже суидум: Ак-кыс каттырыпты. Оо, ол катканың чаражы, эки ыры-ла!

—Четтирдим. Мен база демин чаа садып алдым — деп кеш, бажыңче дап берип чыдыр. Доктаадыттым:

— Адыр, дүнмам. Бир айтырыым бар.

— Чүү ирги?— дээш, дедир эргилип келдя.

— Силер ол скрипкаңарны дүненин-не алгыртыр силер бе? Кожам харыылаарының орнунга, удур айтырды:

— Канчаарыңар ол?

— Чок, аңаа-ла... Оңу алгырты бээрге, куйга бажым кижинир кижи мен ийин, үнү кижыраң — деп, шынын чугааладым. Скрипачының ийи караа «Чүү дидиңер? Катаптап көрүнерем!» дээзинг дораз-ла менде келди. Сетkилии хомудадыттым бе деп, харын ам кээп сестап. Чок, хомудаан-даа, хорадаан-даа хевирээн аркында көзүлбейн-дир, харын маажым үн-биле катап ылавылады:

— Шынап бе?

— Ийе, шыны-ла ол, дүңмам.

— Ынчаарга балдингир-дир: музыка билбес кижилер черле ындыг боор. Мөңээ чайлыг үенерде кээп туруңар. Мен силерни скрипкага ынак, дүшеда чарылбас, хойгарып алгаш удуп турар кылдыр өөредип каайн. Чөвүлээрежик силер бе?—дээш, кожам харыы манап тур. Харыылаар чүве тыппайн, харлыга берген тур мен. Ак-кыс каттырып-каттырып, чаданы өрү чиири кончуг шошкуп үне берди.

Чүнү канчаайн? Скрипкага ынакшыыр деп тургаш, кыстың бодунга база ынакшыл бербес ирги мен бе?

СТУДЕНТИЛЕРГЕ УЖУРАЖЫЛГА

Кызылдың башкы институдунуң филология факультединиң башкыңы. Кежээлүстей апарган. Студент чаң-биле яде баскан аныяк оолдар, кыстар бирги каттың № 2 аудиториязынга катка-хөлүг чылып кээп тургулаан.

Дыл болгаш литература факультединиң үшкү курузунуң бирги бөлүүнүң белеткээн кежээзи маңаа эгелээр. Чалаан хүндүткелдиг аалчы — тыва чогаалдың хоочуну Степан Агсаановичи Сарыг-оол амыдыралдың өөрүшкүзү, хүлүмзүрүү арнында чайынаан болажелди.

Студенталериниң кежээ эртиирер өрээлги кончуг эки деритингеи: С. А. Сарыг-оолдуң шупту чогаалдарының делгелгезин кылган. «Отчуган» деп хаиа-солун, тускай стеяд астынган, ямзы-бүрү өңнүт чечектер өрээл иштин кааспаан. Эгелээр шак-даа келгеи.

С. А. Сарыг-оол бодунуң ажыл-амыдыралын, чогаал бижип эгелээнин кончуг солун кылдыр чугаалады. Революция мурнунда араттарның ышкаш ооң амыдыралының аар-берге үезиниң дугайын, кандыг ажылдарга, каяа чораанын студенталер улуг хичээнгей-биле дыңнаанаар. Кежээге аъш-чемниң дээжизин делгеп салган, ямзы-бүрү ойнарны ойнап турган бис. «Челер-ой» деп тыва танцыны С. А. Сарыг-оол, Д. С. Куулар шыырак-ла тепкеннер. «Харын-даа бистеи артык-тыр»— дээн үннер ооңмоон дыңналгылаан.

Кежээниң ийиги кезээ — чогаалчының чогаалдарынга хамаарыштыр тургускан айтырыглар. Студенталер чамдыкта харыы үгда-даа, чамдыкта ийи-чангыстап-даа харыылагылаанар. Авторнуң чогаалдарының номчукчулар ортузунга пептерецгейин кижи дораан-на эскерер. Айтырыглар аразында бергезимээри-даа бар. Айтырыгларны шын тыпканнарны шаңнап, мактап турган.

Студенталер аалчыларынга концертти бараалгаткан. «Чечен биле Белекмаадан» үзүндүүнү Зоя Сарыглар ырлаан, а Нина . Ооржак чогаалчының шүлүктерин номчаан. Ыры, тывызык, тоол дээш, чеже катыхөг маңаа куттулбаан дээр.

Студенталерниң бир дыштаныга кежээзи мынчаар эрткеи. ооң дугайында чугаалар институтта ам-даа уламчылавышаан. Кежээни эрттиреринге О. Дамчай, Н. Ооржак, З. Сарыглар идепкейлиг киришкенер. Башкы Д. С. Куулар тывыыктар тургузарынга улуг дузаны чедирген.

Хостуг үе-шактың шак мынчаар чоп организастаары черле ажыктыг, солун.

Б. БОЛАТ-ООЛ,
студент.

БИЛИГЛЕРНИ ШИҢГЭЭТПИШААН

Бистиң уран чүүл училищезин тургустуғаидан бээр келир чылын он чыл болур. Бо үениң дургузунда училищеии хөй-ле оолдар, кыстар доозуп үнгеи.

Мен маңаа клуб салбырының сургууллдарының хөй-нииги ажылынга киржилгезиниң дугайында чугаалап көрейн. Чоокта чаа ук салбырның сургууллдары «Хоойлу болгаш мораль» деп темага дыштаныга кежээзин организастаан. Сургууллдар ук кежээден ажыктыг, солун, аимдыралчы чүүлдерни дыңнап билип алганнар.

Ийнги курсчулар Надежда Карпова, Клавдия Дадар, Владимир Иргит олар училищенің өске салбырларынга «Октябрь болгаш Тыва» деп темага лекцияны боттары тургускаш номчаанар. Ол курстуң сургууллдары ам «Тыва уран чүүл дугайында» лекцияны белеткеп турар. Оны хоорайның өөредилге черлериие номчуур.

Бо чылын клуб салбырының базазында бир-ле дугаар тыва национал хөгжүм херекселдериие ойнаарын өөредип эгелээн. Бирги курсчулар Вячеслав Ховалыг бызаанчыга, Валерий Ондар барабаннарга, Валентина Монгуш шанзыга улуг эвес чогаалдарны ядых чокка ойнаптар апаргылаан. Клуб салбырында дуржулгалыг башкылар ажылдап турар. Балетмейстер Анатолий Огнев, клуб талазы-биле тускай эртем башкылары Сергей Баир, Алевтина Кожура, режиссёр Татьяна Намай олар келир үениң культура ажылдакчыларын өөредип кижизидериие билиг мергежилин бараан болдурган.

Н. ШОЙДАА.
уран чүүл училищезиниң сургууллу.

ИСТЕКЧИЛЕР ДУГАЙЫНДА

А. П. Довженко аттыг киностудия М. Маклярский биле К. Рапопорттуң спеиарийин өзүгаар режиссёр Суламифь Цыбульник истелге органнарының ажылдакчыларының дугайында делгем экраииыг фильмни тырттырып үндүргеи.

Фильмде көргүскеи болуушкуинар Украинаның бир улуг хоорайында эртип турар. Истелге херээн удуртуп турар подполковник Мироновтуң дузалакчылары «Аэропорт» суурунга бир кассирни үптеп, дээрбедээнниге холбашкан херекти элээн наш ай дургузунда истеп келгеннер. Улут эвес оор херээ дээш, колонияже шиидип чоруткан бир Панасюк дээр кижи элээн чигзинтиг боол турары билдиисер. Ынчалзадаа ол чүрек соиластаанындан мөчээн болган. А ооң өнүүү хуусаазын эрттиргеш, хосталза-даа, ис чок чиде берген.

Кеземче истелгезин кылып турар ажылдакчыларның соруглазы—кем-буруулуг кижини истеп тыпкаш, судка киирери-биле кады ындыг кем-буруулуг үүлгедиишкиннерни баш удур болдурбазы боол турар.

Истелге херээн кылып турар кижилер-биле оларның кылып турар ажылының харылзаазын, а ол ышкаш совет кижилериин эрге-ажыы дээш үк айтырыгны оларның канчаар шиитпирлеп турарын ол кино-тоожуда тодаргай көргүскеи.

ЧУРУКТА: фильмден үзүндү. Солагай талазындан — лейтенант Зимовец—артист В. Нечипоренко, подполковник Миронов—артист Б. Зайденберг, «Рундук» — артист А. Милютин.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ОЛЧАЛЫГ БИЛЕТТЕР

Акша-бараан лотереязының өйнаашкынының таблицазын кижилер четтикпейи бо-ла маиай, бээрлер. Аас-кежиктиг билеттер бар болуп чадавас болгай!

Таңды районуң Балгазын суурнуң турттакчызы Петр Данилович Романюк ындыг аас-кежиикке таварышкан. Акша-бараан лотереязының ноябрь 23-те Ульяновскиге болуп эрткеи 7-ги үндүрүлгезиниде ол 300 рубльдан ойнап алган.

А Элегес-Аксы суурда магазин садыгжызы Лидия Николаевна Галова 30-ие көпеектиг лотереязы-биле 340 рубльдиг телевизорун ойнап алган. Лотереяның бо үндүрүлгезиниде амга чедир иинтизи-биле 2028 рубль түүнүт ойнаашкыннарны төлеп берген.

Т. БЕРМЯКОВА.

ДЫШТАНЫР ХҮНДЕ

Өвүрүнүң партия болгаш комсомол райкомнарының ажылдакчы л а р ы С. К. Токаның «Хайыраканчылар» деп тоожузунга номчулга конференциязын эрттиргеннер. Чогаал дугайында саиал-оиал хөй болган. Тус-тус бөлүктер дайы-биле сайгарылгаларга У. Д. Дугержаа, М. О. Лопсан-Серен болгаш өскелер-даа киришкеи.

В. ДОНГАК.

Телевидение

ДЕКАБРЬ 16-ДА

МОСКВАДАН

13.00 —Дамчыдылгалар программазы. 13.05 — Медээлер. 13.10 — Өнүүг телекөргүзүг. Мультфильм. 13.30 Школазчыларга «Будильник». 14.00— «Совет Эвилелинге бараан бооп тур мен!» 14.30— Телешиниңи баштайгы көргүзүг «Бистиң бажыңның оолдары». 5-кн төөгү. 15.05—15.15 — Чапсар. 15.15—Өңнүт телекөргүзүг. «Кино аан-чоруктарының клуву». 16.30— Өңнүт телекөргүзүг. «Москваның коньчилери». Фигурлуг чыгчулаашкын талазы-биле делегей маргалдаазы. 18.00— «Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30—«Үймээнниг застава». Уран-чечен фильм.

МОСКВАДАН

20.00 — Экранда комикомедия «Хөгжүмнүг төөгү» 21.25— «Правда» солуннуң политиктиг тайылбырлакчызы Ю. Жуковтуң телекөрүкчүлериниң айтырыгларынга харыызы. 21.55—Өңнүт телекөргүзүг. Хоккей. «Известия» солуннуң шаиады дээш. ССРЭ-ниң болгаш Швецияның чыиыы командалары. 22.40—22.50 —Чапсар. 22.50—00.30 — Хоккейден дамчыдылганың уламчызы.

ДЕКАБРЬ 17-ДЕ

КЫЗЫЛДАН

17.30 — Уругларга фильм. «Хилис барган үе дугайында тоол». 18.50 — Телемедээлер. 19.05—Киножурнал. 19.15 — «Кодээниң амыдыралы». Дамчыдылга. 19.45—Документалдыг фильм. 20.00 — Телемедээлер. 20.10—«Амур ырыдан үш одуруг». 20.40— «Сава кырында кежээ». Дамчыдылга. 21.20 — Чарлалдар, реклама. 21.25—22.50 — «Эрги амыдыралдың драмазы». Уран-чечен фильм.

Редакторнуң орааиачызы М. Н. СМИРНОВА.

ЧАА ЧЫЛ ОЙНААШКЫНЫНДА— «ЖИГУЛИ»

1973 чылдың декабрь 28-те Владимир хоорайга акша-бараан лотереязының (чаа чыл) үндүрүлгезиниң ойнаашкын тиражы болур. Ээн-не аас-кежиктиг билеттериң ээлери — «Жигули» автомобильди бир-ле дугаар ойнап алырлар.

Оон аңгыда янзы-бүрү марканың 400 мотоцикли, 200 пианино, 500 телевизор, 3300 холодильник болгаш үнелиг өске-даа эдилелдер болгаш акша ойнаашкыннары бар.

Ойнаашкынның ниити түңү 11 миллион 140 муң рубль болур. Лотерея билеттерин ажаалга кассаларындан, магазиннерден, киноте атрлардан, харылзаа черлеринден, Союзпечатьтың киосклеринден ниитиниң чемненилге черлеринден, автовокзалдарның кассаларындан болгаш аэропорттан садып алырынче далажыңар.

№ 7173 АЖААЛГА КАССАЗЫ

Нефтепродуктулар хереглекчилеринге

1973 чылдың талоннары-биле нефть продуктуларын 1973 чылдың декабрь 31-ниң 24 шакка чедир ап болуруп. Кызылдың нефтебазазы бүгү хереглекчилерге дыңнадып тур.

1973 чылдың ажыглаттынмайн барган талоннарын купюрун (литрлериниң хемчээлин айытканы) болгаш ниити литражын реестр өзүгаар тургускаш, талоп бүрүзүнүң артынга организациянның таңмазын каккаш, нефтебазага дужаар. Реестрни организацияның удуртукчузу шынзыткаш, таңмаиы базар.

Хууда кижилериң рынок фондузундан садып алган талоннарын солувас. Олар 1974 чылдың июнь 31-ге чедир күштүг болур.

Талоннарны нефтебазага 1974 чылдың январь 2-ден январь 8-ке чедир хүнүң-не 8 шактан 16 шакка чедир хүлээп алыр.

Бо хуусаз доозудган соонда негелде, хомудалларны хүлээп албас.

кинотеатрларда

ДЕКАБРЬ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: **«Капитан Джек»** 9.40, 11.10, **«Шак бо Васька кымга херегы?»** 13.00 (биче залга), **«Ынакшылдың чалбыраажы»** (2 сериязы катай). 12.40, 15.20, 18.00, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыиды 8.30, **«Хүлүмзүрүг дээш аяччорук»** 10.00, 11.40, 13.20, **«Академиниң көжү»** 15.00, **«Эрик-тер»** 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Ангел арны»** 10.50, 12.40, 20.30, **«Тоңдачы»** (2 сериязы катай) 14.30, 17.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Узуи чаштыг, чараш кыс—Варвара»** 11.00, **«Соңгу не»** 13.00, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: **«Орус шөл»** 12.00, 18.00, **«Кара консулдуң өлгеии»** 16.00 шактарда.

ДЕКАБРЬ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Угаан-сарыыл чоктарның неделязы»** 9.45, 11.30, 13.15, 15.00, 17.15, 19.00, 20.45 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыиды 9.10, **«Куулар бээр ужуп каап турар»** 10.30, 14.50, 16.30, **«Ынакшылдың чалбыраажы»** (2 сериязы катай) 12.15, 18.00, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Өртенген арыг»**. 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Ангел арны»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: **«Соңгу не»** 18.00, 20.00 шактарда.

Республиканың экраннарында «Мосфильм» киностудиязының үндүргеии «ХАМААТЫ ХЕПТИГ КИЖИ» деп кино үнүп эгелээн. Ында эрткеи дайыиның будуузунде Германияга ажылдап турган совет разведчиктериниң амыл-чөрүдүлгазының чамдык эпизодтарын көргүзүп турар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000 Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң ораалакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харыысаалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, көзээ ажылагый киллизиниң 21-47, үлетпүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информация база совет тургузут киллизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Пар. ама 2. Тираж 15.953 ЧАГЫГ № 292

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының газазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—01558

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 295 (9365) | Вторник, 1973 чыл, декабрь 18 | 1925 чылда үндезилеттинген. | Өртээ 2 көп.

СОРУК КИИРИП ТУРАР

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сескн чыжынның чедиги сессиязынга «1974 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының тугайынга (ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы ССРЭ-ниң Күр-план даргазы депутат П. К. Байбаковтуң илеткелин улуг сонуургал-биле номчудум.

Совет улустуң чаагай чоруун бедидеринче үлегаан одуруглар ында хөйү-биле киргени бижинин сагыш-сеткилин чайгаар-ла өөртүп келир-дир. Ылаңгыя көдээ ажыл-агыйны улам ынай хөгжүлеринге 72 миллиард хиро рубльдиг капитал салыышкынын берип турар-дыр. Чүртүүн колхоз, совхозтарын хөгжүдеринге, чарылга шөллерин делгемчидеринге, машина-техника-биле хандырарынга болгаш өске-даа ажылдарны кылырынга ол улуг ролдуг ойнаар.

Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» совхозу бо шиитпирлиг чылда тараа бүдүрүлгезин алаан көвүдеткен. Күрүнеге 2430 тараа садар планывыстан ажыр безин 1200 тоннаны дужаадывыс. Тараанның бир гектардан ортумак дужуду 14,8 центнер болган. Келир чылын бир гектардан 13 центнер дужуттуг өстүрүп алырын планнаан турар бис. Амгы үеде совхоз 1700 тонна үрезинни үрүп, ону чажарының кондициязынга чедир арыглап алган.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сескн чыжынның чедиги сессиязының материалдары түгле бистиң совхозтуң ишчилерин эвес, а республиканың бүгү ажылчы чоннарын чаа-чаа чедиишкиннерже сорук киирерн биллингир. Ынчангаш партия болгаш чазактың ада сагыш салыышкынынга харыы кылдыр улам кызымак ажылдаар бис.

З. ДОКУЧИЦ,
совхозтуң улуг экономизи.

КӨДЭЭГЕ ТУДУГЖУ БЕЛЕК

«Тыва көдээ тудуг» трестиң тудугжулары чылдың эрткен 11 айларында кол кераа әзугаар тудуг-монтаж программазын 13 млн. 968 муң рубльге, азы 100, 6 хуу күүседип шыдаан. Чыл планын 11 айларда күүседип четтигипкен черлерге Каа-Хем районда көжүп чоруур № 958 механколонна, автобаза, механизация аргелели .хамаарыжыр. Трестиң Шуурмакта, Туранда ыяш белеткээр пунктулары ам ийи ай дургузунда 1974 чылдың үлүүнде ажылдап турары өөрүнүүр.

Ол ышкаш Тандыда көжүп чоруур № 585, Бии-Хемде — 957 болгаш Барыын-Хемчикте — 741 механколонналар бөттарының чыл планын доозарының кырында келген. Көдээ чурттакчыларга тудугжуларының күш-ажылчы белээ улуг. Нииитизи-биле 3200 баш мыйыстыг бода мал, 11 муң ажыг хой кирер кажаларны, нииитизи-биле 26.897 дөрбелчин метр чурттарга бажынын тудуп берип, ажыглалга киирген. Ол дээрге чыл планында көрдүнгенинден ажыг болуп турар. Оон ынай культураның болгаш үргүлгө албан черлериниң тудугларының ажыглалга киирер опаалдазы ажыр күүсеттинген.

Чыл планын арте бөттандырар талазы-биле чедип алган чедиишкиннери дээш «Тыва көдээ тудуг» трестиң удуртулгазы болгаш облпрофчөвүлели автобааза директөрү Л. Р. Хасановаиы, Туран биле Шуурмактың ыяш белеткээр пунктуларының начальниктери Н. Т. Желтобрюховту, В. Д. Шүгдүрүү, көжүп чоруур № 958, 585 мехколонналарның начальниктери болгаш кол инжернерлери Г. А. Сенчуровту, А. М. Блиновту, А. В. Леоновту, В. И. Аферовту Хүндүлүг бижиктерби-биле шаннаан.

Ам чаа бүгүн эрткен ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ээлчегликг сессиязынга чоннуң чаагай чоруун улам ынай эвижидеринии чүгүлә айтырыгларын чүгаалажып көргени биллингир. Ынчангаш бистиң трестиң тудугжулары көдээ чурттакчыларның амыдырал хандырыгазын чаагайжыдарының херээнге толештиг үлүүн киирер дээрзинге бүзүрел улуг.

В. МИТРЯШКИН,
«Тыва көдээ тудуг» трестиң нормативо шинчилел станциязының начальниги.

Тудуг ыяжының белеткели чоруп тур

ПЛАННЫ КҮҮСЕТКЕН

«Тыва көдээ тудуг» трезинин Шуурмакта тудуг материалдарын белеткээр участогунуп хөй националдыг эп-нарыралдыг коллективи тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында алган социалистиг хүлээлгезин амыдырала эрестиг бөттандырып, чыл иштинде кылыр ажылдарының күүседир үзүрлүг планын бүгү көргүзүглер-биле 1973 чылдың декабрь 1-ге чедир доллур күүсеткен.

Чылда 1 млн. 108 муң рубль түннүг продукция сайгарар база 7 млн. 168 муң рубль түннүг баралиниг продукция бүдүрер планныг онаалдаларын бүдүн-чартык ай эрте ажыр күүседип шыдаан. Тудуг ыяжы белеткээринин болгаи сөөртүүнүн, дилиг материалдарының, дериг-хереклерлер чазаарының планнарын чедиишкинниг бөттандырган.

Ыяш белеткелчилери 12 муң кубометр ыяшты белеткеп, чүдүрүп чоруудар онаалдалыг тургаш, 21 муң ажыг кубометр чедирген. Дилген материалдарның планын ийи чылдың нормазыидан безин дыка ажырган. Ол ышкаш сонга рамалары, эжик кастактары, шала манзаларын кылырының планныг онаалдаларын бүдүн-чартык катап ажыр күүсеткилээн.

Коллективте планныг даалгазын күүсетпейн турар цех шуут чок. Ол дээрге бүдүрүлгеде ажылдап турар бүгүлө ажылчыннарның болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның бөттарынга онаашкан ажылынга кызымаан, оларның мергежилиниң өзүп турарын база ажылдакчыларның ажылдан үнер-кирер чоруунун кызырылганын херечилеп турар. 1972 чылда бүгү чыл иштинде ажылдаан үнген ажылчыннар, инженер-техниктиг ажылдакчыларга деннээрге, бо 1973 чылдың он бир айларында ажылчыннар 36 хуу, инженер-техниктиг ажылдакчылар 11 хуу, а шуптуу ажылдап турарлар 38 хуу кызырылган чорук. Бүдүрүлге планын күүседиринге улуг рольду ойнаны чугаажок.

Коллективте мурнакчыларның саны өскен. Партия кежигүнүнге кандидат Габановка удуртқан ыяш белеткээр бригаданың көргүзүглери эки. Олар шиитпирлиг чылдың планныг даалгазын ыракта ажыргаш, ам 1974 чылдың февраль айның планын күүседип киринкен. Бо бригадада ыяш кезиктизин Түргеп-оол Чыдыгбай база чолаачы Иван Кирилловский хүн нормазын 110—130 хуу күүседип турар. Бригада кызыл вымпелди бирги кварталдан бээр тудуп турар. Ыяш дилер цехтен Оюн Хуурактың бригадазы бедик бүдүрүкчүдүг ажылдап келген. Бирилл Радицевтиң бригадазы хүн бүрүнүн онаалдазын 130 хуу чедир күүседип, чыл дургузунда 1100 кубометр шала манзазы белеткеп хандырар планын декабрь 1-де 1600 кубометр ажыргаш, 1974 чылдың планын бирги кварталының планын доозар четкен ажылдап турар.

М. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Ажылывыс шуудаан

Кыш — тудуг ыяжын белеткээриниң эң-не таарымчалыг үези. Тайга иштинээ малгаштыг черлери доңа бээрге, бистиң участогувуска ажыл хаамышкынныг-ла апаар.

Бистиң Шуурмакта ыяш белеткээр үш бригада бар. Оларның кайызында-даа ийи-ниң трактору бижыглаан. Бригадалар аразында калбарган чарыштың түнелдерин доктаамал үндүрүп турар. Ол чарышка эш Ю. Зуевке удуртқан бригада эки көргүзүглерни чедип ап, үргүлүү тиилекчи боон турары коичут өөрүнүүр.

Кады ажылдап турар өөрүмнүң кызымак болгаш эрес-шудургу ажылдап турарынга чоргаарланыр мен. Костиигеп ыяшты үндүр сөөртүр ажылда бригадир Зуев биле О. Назын олар ажылдап турарлар. Олар кайызы-даа — трактористер. Аныяк оол Назынны трактористиң парыя кергежилиигге бригадир өөрөткен. Юрий Зуев бо участокка хөй чылдарның дургузунда ажылдап келген. Күчүлүг трактору-биле шыргай, берт черлерден чудуктарны үндүр сөөртүп турда, ол эрес-ле болдур ийин. Бүдүн чудуктарны чыыл тыртып, эстакаланже үндүр сөөртүп турда, оон оптиг, ааваигыны коичут. Кижилерниң күш-ажылын организастап билири база эки.

Ынчангаш бистиң бо бригадавыс үргүлүү эки көргүзүглердиг боон турар. Тос кижи составтыг бо бригада октябрь, ноябрь айларның планын ажыр күүсеткен. Ноябрь айда 550 кубометр тудуг ыяжык белеткээр тургаш, 630 кубометрни белеткээн.

Б. ТЮЛЮШ,
ыяш белеткелчизи.

ЧУРУКТАРДА: тракторист-бригадир Ю. Зуевтиң эстакаланже ыяш сөөртүп турары. Аланда чурукта үчётчик Александра Никитинаның бригаданың хүнде белеткээн ыяжын хүлээп ап турары.

АВТОРНУҢ фотолары.

БҮГҮ ПАРТИЯНЫҢ, БҮГҮ ЧОННУҢ ХЕРЭЭ

Тоску беш чылдың үшкү, шиитпирлиг чылы коммунистиг түргүүушкунга, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының иштики болгаш даштыкы политикага ленинчи чиңгине шугумун боттандырарынга бистиң улузувустуң кайгамчыктыг чедиишкиннери-биле демдеглеттингеи. СЭКП Төп Комитединиң чаа болган Пленумунуң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сески чыжынның VII сессиязының шиитпирлери совет кижилериниң политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейиниң күүдүлүг көдүрлүүшкүнүн хайыктырган.

Төп Комитеттиң Пленуму 1974 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының болгаш Күрүне бюджединиң төлевилелдерин чугаалажып, оларны колдуунда үүдүдүт деп көрген болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязы көөр кылдыр киирген.

СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев Пленумга делгередгей чүве чугаалаан.

СЭКП Төп Комитединиң Пленумунуң доктаатканы болза: «Партияның XXIV съездизиниң иштики болгаш даштыкы политикага хамаарыштыр үндүрген шиитпирлерин боттандырар талазы-биле СЭКП ТК-ниң Политбюрозунуң ажыл-чорудулгазын база СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң ук Пленумга чугаазында тайылбырлаан үүдүдүтерни болгаш үндүрген түңнелдерни бүрүнү-биле үүдүдүт деп көөр.

1974 чылдың планын доллур болгаш ажыр күүседирн—беш чыл планын нииитизи-биле чедиишкиниг күүседиринге тодарадыкчы ужур-дузалыг болур, чүрттүн экономика күүзүн улам өстүрериите, улустуң материалдыг чаагай байдалын болгаш культура деннелин бедидеринге таарымчалыг байдалдарны тургузуп бээри болур деп санаар.

Эш Л. И. Брежневтиң чугаазын удуртулга болдургаш, 1971 чылдың улус ажыл-агый планын күүседиринче коммунистерни, комсомолчуларны база бүгү ажылчы чоннарны мобилизастаар ажылды калбартырын эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТК-ларынга, партия крайкомнарны болгаш обкомнарынга, бүгү партия организацияларынга сүмелээр».

ТК-ның Пленумунга чугаазынга эш Л. И. Брежнев амгы беш чылда, оон үшкү чылында бистиң партиявыстың болгаш улузувустуң тургузукчу ажыл-чорудулгазының түңнелдерни ханы болгаш бүгү талалыг анализтээн. 1974 чылда улус ажыл-агый планын күүседиринии, улус ажыл-агыйын, культураны болгаш ажылчы чоннарның чаагай байдалын улам ынай көдүрериниң аргаларының болгаш методтарының дугайында принципиалдыг үүлүдерни көдүргеп.

Дооступ турар чылдың түңнелдерни партия болгаш чоп чаагай сеткил ханыышкын-биле көрүп турар. Үлетпүр продукциязының немей өзүлдези план-биле доктааттынган 5,8 хуунуң орнунга 7,3 хуу болур. Көдээ ажыл-агыйга улуг чедиишкиннер чедип алдыгаан. 222,5 миллион тонна, азы 13,6 миллиард пуд тараанны ажаап алган — ол дээрге Совет күрүненің тоогүзүнге кажан-даа турганындан дыка хөй-дүр, хөеиниң дүжүдү тергиин болган. Малчыннар малдың баш саның ковудеткен болгаш фермалар продукциязының бүгү кол хевирлерин күрүнеге садарының чыл планын күүседипкен. Ажылчы чоннарның чаагай байдалын улам бедидер деп, экономиканың талазынга кол соруига кылдыр СЭКП-ниң XXIV съездизиниң тодаргайлаан соруглазын шиитпирлээринге боттуг бурунгаарлаашкын чедип алдынган. Чоннуң боттуг орулгаларын өстүрериниң планы ажыр күүсеттинген. 11 миллион ажыг кижи чурттаига байдалдарын экижидип алган.

1973 чыл партия организацияларынга, совет болгаш ажыл-агый органнарынга харыысалгалыг шылгалдада болу берген. Ол шылгалда туттунган—харын алдарлы-биле туттунган. Бистиң партиявыстың ажылының политиктиг түңнели ыпдыг-дыр. Партия түгле бодунуң ууда хүрээлелиин мобилизастаан эвес, харын ажылчы чоннуң инициативазын баштаан, чуртка социалистиг чарышты чаа деңнелче көдүргеп. Партияның болгаш чоннуң чаңгыс эки — бистиң бүгү чедиишкиннериивистиг кол үндезиин-дир.

Беш чылдың үшкү чылының чедиишкиннери быжыглаттынган болгаш планында улам бедик коргүзүглер айыттынган оон дөртку чылында улам хөгжөөн турар ужурлуг. Партия ам чогум-на ындыг угланышкынны хүлээп алган, ажылчын аңгыны, тараачыннарны, интеллигенциияны харын ол соруглаже улгандырып турар. Планның соруглаарын ажыраар болгаш оон ууламыдаи тоску беш чылдың доозучүү чылы—1975 чылдың соруглаарын күүседирин чиигедир дээш, бүгү-ле болдунгу дег үүлдерни кылыры эргежок чугула.

Бистериің кылып чоруткан ажылывыстың түңнелдерин ёзулуг чоргаарланыышкын-биле демдеглевишаан, улустуң бүдүрген улуг херектериин болгаш тиилелгелерин бедии-биле үнелеп турарывысты чугаалаан, эш Л. И. Брежнев ажыл-агыйны эртемге үндезилээш удуртуруп улам экижидериниң эргежок чугуазын айыткан. Бистиң экономиавыста шынала өзүлденің чугула айтырыы деп шыны-биле адаар ындыг чугула айтырыглар туруп турар. Четпестер база бар, ол четпестерни тодаргайы-биле илередип көөр херек.

Чижээ, бистиң көдээ ажыл-агыйывыс элээн быжытып, улам-на быжыг үндезиниге тургустунуп келген, ынчангаш ам бирги ээлчегде ону интенсификастаарының — улам-на күштелдирип, эң хөй ажыктыг бээр болдурарының соруглазы туруп келген. XXIV съездиге онзалап демдеглээнин болза ол соруганы шиитпирлээринииң кол оруктарының бирээзи — ону специализастаары болгаш улам концентрастап мөөнүүри, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин амгы үениң үлетпүрүүр үндезиниче шилчидери болур. Бо талазы-биле улуг аргалар бар, ажыктыг дужуула чыгдынган. Ам үүрмек, быдаргай бичиибичии фермалардан болгаш бригадалардан эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерии калбаз-биле ажыглаар специализастаттынган улуг бүдүрүлгениң оруунче шилчиир үе келген. Хөлүн эрттире бээр чоруктуг болдурбас, бо талазы-биле ажыл-херекти рационалдыг, экономика талазы-биле билдиилиг кылып, амгы чаартылганың бүгү талаларын болгаш кедиилиг чоруун барымдаалап көөрү билдиигир болбайн аан.

Колхозтар болгаш совхозтар боттарының ажыл-чорудулгазын кооперастаарының — колхозтар араазының, совхозтар араазының, а ол ышкаш совхоз-колхозтарның бүдүрүлгежерии—долу үнелиг мал чемнерии бүдүрер мал фермаларын база комплекстерии, бүдүрүлге черлерии тургузарының оруунче улам калбаа-биле кирип турар апарган. Ындыг бүдүрүлге черлери болгаш каттыжышкынныар түгле көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерии көвүдедириигге идиглиг болур эвес, харын-даа олар улуг болгаш социалдыг соруглаиы шиитпирлээр — колхоз бүдүрүлгезиин нииитилештирериниң деннелин бедидер, өөрү-хөреигиниң колхоз болгаш күрүне хевирлериниң аразында ылгалдыг чоруктуг узуткаар ужурлуг. А ол дээрге партияның программныг соруглаарының бирээзи болгай.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң комплекстиг механизастаашкынынче, чемнишчидилгелерии болгаш химикаттарны, мал чемнерии бүдүрүп үндүрериин көвүдедириинче, черлерии мелиорастап экижидериинче, тудугже, көдээниң энергиягга улам улгадып турар негелдезиин хандырарынче партияның чорудуп турар угланымышкынын моон-даа соңгаар амыдыралга чайгылыш чокка боттандырары эргежок чугула.

Бистиң үлетпүрүвүстүн улуг сагыш-сеткил ханыышкынны болдуруп турар маргылдаа чок чедиишкиннерии демдеглээрде, 1974 чылда оон-даа бедик көргүзүглерни чедип алыр дээш боттарывыстың бүгү күжүвүстү мөөнүүр ужурлуг бис дээрзии база тодаргай билип көөр ужурлуг бис. Улус ажыл-агыйын оттулар түүл, металл-демир, химия продукциязы-биле, а чоннуу—бедик шынарлыг барааннар-биле хандырарынче онза кичээнгейии салыры негеттинип турар.

Эң чугула айтырыгларның бирээзи—планнаашкынны экижидери болгаш планныг сагылга-чурумну үрээр чорударны узуткаары, оларның-биле кады материал-техниктиг хандырылганы үзер, тудуг материалдарын, дериг-хереклерлерии, оттулар түүлдү, чиг-этти, четчелээр кезектерии, металлды чорудуп бээриниң планнары-биле сан-хөө планнарының дүүшпес чоруун узуткаары боон турар. Ол чүл дээрге кадрларның харысалгазын болгаш сан-планның сагылга-чурумуиуң харысалгазын бедидери, ажыл-агый чорудугаларының бүгү адырларыига удуртулганың деннелин дыка көдүрер, улустуң аша-хөреигизинге, эң млаңгыя төлевилел херээнге болгаш тудугга хөреигиие камныг болуруи хандырар дээни ол-дур. Бисте каичаар-даа аажок улуг бүдүрүлге курлавырлары бар. Оларны билдиин-биле ажыглаар дээр болза, дыка улуг планныг, организастыг, экономиктиг хемчеглерни ап чорудар апаар. Ындыг хемчеглерни ажыл-агыйжы кадрларның угаан-медереливиң бурунгаарлаашкынындан эгелээр ужурлуг. Чогум-на олар ажыл-агыйжы эвес болгаш төтчетлекчи чорукту узуткаар, эртем-техниктиг депшилгениң, продукциияның шынарлыг болурунуң айтырыгларынче киичээнгейии күштелдирер хүлээлгелиг.

Шынар талазының факторларынче шилчиишкин, улус ажыл-агыйымның ажыктыг чоруун бедидери, техниктиг депшилгени шапкынчыдары дээш оон-даа оске чамдык чаа соруглаарны бирги черге салыр ындыг үе-чадаже бодунуң дөгжүлдезиинде совет экономика киргении партияның XXIV съездизиниң чугаалажып турган. Бистер бо талазы-биле улам бурунгаар шимчеп, бичии эвес чедиишкиннерии чедип алганывыс чигзинит чок. Ынчалза-даа чаа-чаа соруглаарны шиитпирлээринче шилчиишкинге мурнуву чанчылдар, ажыл-агый механизмнериниң ону биллир чоруунуң чедишпези бо-да шаптыктай бээр. Экономиканы удуртурунуң механизмин съездиниң шиитпирлериие болгаш эрткен үш чыл иштинде алдынган дүржүлгага үндезилээш, улам сайзырангайжыдары чугула. Чугаа болза углап-баштаарының болгаш планнаашкынның ажыктыг чоруун бедидериниң, ажыл-агыйжы бүгү механизмнин экижидериниң дугайында боон турар. Ол экономиканы углап-башкарарының организастыг тургузуунга, планнаашкынының системазынга болгаш методтарынга, акша-хөреңги түскайлаашкынын хувааринга-даа, экономиктиг идиг берииишкиннерии күштелдиреринге-даа хамааржып турар айтырыг-дыр. Соруига болза күрүнеге ажыктыг үүлдерии: күзеннишкиниг план алырын, бүгү курлавырларны ажыглаарын, чуртка херек продукцияны бүдүрерии, чиг-этти болгаш материалдарны камнаарын, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин—экономиктиг байдалдар ажыл-ишчи бүрүзүнге, коллектив бүрүзүнге база ажыктыг болдурарын чедип алыры болур.

Ажылга ёзулуг партийжи чорукту, ажыл-агый чорудулгаларының бүгү талаларын партийжи ёзу-биле көөрүн базыткаары дээш ам-даа ыызымаи демиежир херек. Экономиканы удуртуру партийжи, политиктиг херек болганда, ону түгле боттуң ажыл-агыйын бодаар кызаа чорук-биле, харын мырыиай технократтыг туруш-биле көөрүп болбас. Ажыл-агый удуртулгазынга партийжи стильдиң бадыткалын чедип албышаан, аиаа удур бүгү чүүлдер-биле, хамыктың мурнунда, бюрократтыг стиль-биле, чер-черниң болгаш ажыл адырының эргеажыын бодаап, иишти күрүненің база бүгү улустуң эргеажыын уттуру-биле, харысалга чок болгаш ёзу барымдаалаар чоруктарның илерээшкиннери-биле эптеи чок демиежир херек. Партийжи чорук, хууда харысалганы шиитпирлиг бедиидериден аңгыламас, харын кадрларга камныг болгаш идегелдиг болуруи бедик негелде-биле дүүштүрерии көруп турар.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери дээш демиселге массаларның инициативазын хөгжүдер соруглалыг социалистиг чарышты шын организастаары коичут улуг ужур-дузалыг. Утказтур алган план шыкаа, чарыштыг ажыктыг хевириие оиза кичээнгейии салыр херек. Эки организастаан чарыш болза күш-ажылга болгаш социалистиг өөрүге коммунистиг хамаарылганы кижизидериниң, күш-ажылдың сагылга-чурумуи быжыглаарының күүлүг чепсээ болур.

Ажылчыннар, колхозчулар, интеллигенция олзурлыг чаагай чоруунун үнер дөзу чүгле күш-ажыл дээрзии, олар боттарыига ажылдап турарын, иишгилел байлаанның өзүлдезиинден совет улустуң амыдырал деңнелии бедидериниң темпилери хамааржырын эки билип турарлар.

ТК-ның Пленумунга чугаазынга эш Л. И. Брежнев Политбюроиуң делегей политиказының талазы-биле ажыл-чорудулгазының дугайын дыңнаткан. СЭКП ТК-ның апрель Пленумунуң сөөлүнде бистиң партиявыстың болгаш күрүневистиң даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазының белдирелшкек айтырыгларын тодаргайлавышаан, делегей политиказының айтырыгларынга иишгизи-биле-даа, сөөлгү болуушкуинар үезиидe-даа социалистиг дем каттыштырыга чурттарының чаңгыс эви эки ыарээи дээрзии ол демдеглээн. Оларның дугуржулгалыг углаиышкынны делегей социализминиң тайбың шиварлалдашкынынга, яизы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелериің тайбың кожа-хелбээ догуннаарының принциптерии бадыткаарынга чаа-чаа чедиишкиннерии хандырган.

Европада тайбыңга болгаш улустарның айыыл чок чоруунга ажыктыг өскерилгелер улам-на көскү боон кел чыдар. Айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга айтырыгларының талазы-биле иишти-европа хуралы, Европага чепсектиг күштерни болгаш чепсегленишкинии кызырар дугайында чугаалажышкыннар, Барыын Европа күрүнелери-биле социалистиг чурттарның харылзааларының хөгжүлдезии ол дугайын хереченлеп турар.

1973 чылда совет-америк харылзааларның хөгжүлдезинге, хамыктың мурнунда кол айтырыгга — дайын айылын кошкадырының болгаш тайбыңны быжыглаарының айтырыгларынга — элээн бурунгаарлаашкыннар чедип алдынган. Ол угланышкынга кол түңнел болза ССРЭ биле АКШ-тың аразында ядролуг дайыны болдурбазының дугайында дугуржулга болур. Ол — тайбыңны быжыглаарынга төөгүлүг ужурдузалыг.

Совет Эвилелиниң Чоокку Чөөн чүкке хамаарыштыр үреткүнелдиг, принципиалдыг шугуму — Израиль агрессияга удур араб улустарының чөптүг, хосталгалыг демиселии деткиринии, дешилгелиг ёзу-чуруумнарны деткиринии, быжыг, чөптүг тайбыиы тургузарының шугуму—бодуи бүрүнү-биле шынзыктырган.

Бистиң чуртувус Азия диики быжыг тайбыиы тургузарын хандырарының, коллективтиг айыыл чок чоруктуң идегелдерии боттандырарының политиказын чайгылыш чокка чорудуп турар. Азияның күрүнелери-биле ССРЭ-ниң харылзаалары идепкейлиг хөгжүп келген. Найырадлыг совет-индиг харылзааларны хөгжүдеринге Л. И. Брежневтиң Индияга аян-чоруу болгаш Индияның премьер-министри Индира Ганди-биле оон чугаалажышкыннары оиза чугула ужур-дузалыг болган, ол болза ийи улустуң эрге-ажыктарынга, Азияга болгаш бүгү делегейге тайбыцны быжыглаарының херээнге таарыштыр ийи чурттуң харылзааларын улам бедик чадага кодүрген.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң айытканы Тайбыңның программазын амыдыралга боттандырар талазы-биле бистиң партиявыстың болгаш Совет күрүненің хөй талалыг ажыл-чорудулгазын планетаның тайбыңга ынакшылдыг күштери, депшилгелиг бүгү кижи төрелгетен хүлээп кортен болгаш деткип турар. Профэвилелдериниң Варнага болган Бүгү-делегей конгреви болгаш тайбыңга ынакшылдыг күштериің Москвага болган Бүгү-делегей конгреви ону чайыннанчаа-биле балыткаан.

СЭКП болза политика-даа, идея-даа талазы-биле делегейиің коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эвин улам ынай бижыглаары дээш идепкейлиг туржуп турар. Ол болза марксизм-ленинизминиң, пролетарлыг интернационализминиң принциптериве үндезилээш, ол чаңгыс эпти улам ынай бижыглаарының углаиышкынын чайгылыш чокка боттандырып турар.

СЭКП Төп Комитединиң, ТК-ның Политбюрозунуң, эш Л. И. Брежневтиң бодунуң коммунизмни тургузарынга, тайбыңны бижыглаарынга, улустарның хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун камгалаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарынче углаиган идепкейлиг, тодаргай соруглалыг ажыл-чорудулгазын совет улус изии-биле деткип турар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттары СЭКП Төп Комитединиң Пленумунуң шиитпирлерии бир үи-биле үүлдүтүнүп коргеп. Эрге-чагырганың дээди органы 1974 чылда улус ажыл-агый планын болгаш Күрүне бюджедии чугаалажып көргеш, бадылаан. Национал орулганың өзүлдези 1971—1973 чылдарда ортумаа-биле 5,2 хуу турган болза, ам ол 6,5 хуу, а чоннуң боттуг орулгалары ол-ла чылдарда 4,3 хуу болганынга удур 5 хуу көвүдээр. Үлетпүр продукциязын бүдүрери 6,8 хуу өзер. Көдээ ажыл-агыйның иишти продукциязының хемчээли 100 миллиард рубль ажып, амгы чылдың деңнелиидеи 6,4 хуу ажыг болур. Ол бүгү бистиң Төрээн чуртувустуң экономиктиг болгаш камгалал күчүзүи улам улуу-биле быжыглаар.

Партия организацияларын, бүгү коммунистер болза хөөйлу шынкаш күштүг болу берген улус ажыл-агый планын доллур болгаш ажыр күүседири дээш бүгү-улусчу демиселдиң баштыннары болур ужурлуг. Бистиң партиявыста 380 муң ие организация, 15 миллион хире коммунист бар. Ол — улуг күш-тур. Партия организацияларын, бүгү коммунистер партиянын политиказы дээш, медереллиг, идепкейлиг демиселчилер болуп туржур, идеология болгаш политика талазы-биле массалы кижизидер дээш могаг чок ажылды чорудар ужурлуг.

Ажылчы чоннарның миллион-миллион массаларының удуртукчузу болур бистиң партиявыстың ат-алдары коичут бедик. «Партия ындыг ат-алдарны чоннуң эрге-ажыы дээш бодунуң могаг-шылаг чок демисели-биле, ажылчын аңгының, тараачыннарның болгаш интеллигенцияның хан-дамырындан тудуш херээ кылдыр хүлээп алганы коммунистиг тургузуушкунуиуң амгы чадазынга шын угланышкынны ажыддан кылын шыдааны-биле, тайбыцны бижыглаарынга шылгарангай чедиишкиннерии чедип алганы-биле чаалап алган. Партияның бедик ат-алдарлыы — бистиң эң-не үнелиг эртинеливис-дир, эштер. Ону бис партияның чонга кайы хире кызыгаар чок бердингеии-биле бераап болуп келгеии кылдыр чөптүү-биле түгле көрүп турар эвес болгай бис. Партияның ат-алдары, оон-биле кады, бистиң күчүлүг, улам-на тиилеп турар чепсээвис болур, ол болза эң калбак массаны сырый каттыштырып, чурттуң мурнунда туруп турар сорулгаларны шиитпирлээринге оларны мобилизастап, оларны ниити-күрүне эрге-ажыктары дээш медереллиг демиселчилер ылыып алырынга дузалап турар»—деп, эш Л. И. Брежнев Пленумга демдеглээн.

СЭКП Төп Комитединиң Пленумунуң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязының шиитпирлерии бүгү партия, бүгү улус сорук киришкинии-биле уткаан. Бодунуң төрээн партиязын, оон ленинчи ТК-зын долгандыр сырый каттышкан Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары бистиң чуртка коммунистиг ниитилелди тургузарының программазын, улустар аразында тайбың болгаш найырал дээш демиселдиң программазын амыдыралга чедишкиннии-биле боттандырар дээш, бүгү күштерии үндүрүп ажылдаарлар.

(«ПРАВДА», декабрь 16.)

Чаа хүлээлгелерни алган

«Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының коллективи шиитпирлиг үшкү чылды күш-ажылчы чедишкиннерлиг доозуп турар. Малдың чайгы семиртилгезин Дөн-Терекке эрттирген. Күскү одарже шилчээн соонда саар инектерни кукуруза, тараа толгеринге кадарып турган. Ынчан инектиң сүдү элбээн. Моон чижээн эрткен 11 айларның планының күүселезинден көрүп болур. Сүт бүдүрериниң чыл планын ноябрь эгезинде-ле 101 хуу кылдыр күүседеткен. Күрүнеге 355 тонна сүт садар планын ажыр дужаган.

Чедишкиннер аная келбээн. Ону бижи бүрүзүнүң кызымак күш-ажылының түнелинде чедип алган. Ажылдың белик бүдүрүкчүлүү, продукцияның эки шынары дээш калбарган чарыш кижилерни улам сорук киргеп. Оон ачызында күш-ажылдың чаа-чаа мурнакчылары тыптып келгилээн. Саанчы Дугаа Эник-кыс эрткен он бир айларда бир инектен-не 2044 кг сүттү саггаш, социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп, бирги черже үнген. Ийиги черни Екатерина Дөмүр-оол эзлаан. Ол бир инектен 1781 кг сүттү сагган.

Коллективтиң ишчилери келир чылга хүлээлгени алган. Ферма бир инектен 1610 литр сүттү саап, 100 инектен-не 81 бызааны камгалап ажыр сорулганы салган. Боттарының күжү-биле 50 тонна сигенни, 5 тонна бүдүк-бүрүнү белеткеп алыр деп шиитпирлээнер. Бирги болгаш ийиги класстың 10 саанчызын, кадарчызын белеткээри база көрдүнген.

Ук хуралга ферманың саанчылары, кадарчылары, бызаа ажаакчылары түс-түзүнде социалистиг хүлээлгелерни алганнар. Саанчы Дугар Эникыс бир инектен 1800 кг сүттү саарын хүлээнгеш, чылда бир инектен 1700 кг сүт саар дээн Екатерина Дөмүр-оолну социалистиг чарышка кыйгырган. Кадарчылар Хүргүл-оол Далар-оол, Самбуу Хемер-оол 100 инектен-не 85 бызааны камгалап алыр дишкеннер.

Ферманың коллективи «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Хараган сүт-бараан фермазының ажыл-ишчилерин социалистиг чарышка кыйгырган.

О. ТАВАА.

Ажылынга мастер

Кызыл-Мажалыкта сүт заводунче сүттүг автомашиналар Барыын-Хемчиктиң колхоз, совхозтарындан улажып-ла турар. Анаа чангыс хүнде, ылангыя саалла элбек үеде, чеже тонна сүт кирбес дээр, ажыл бачым-на. Ол үнелиг, үрелиичел продукцияның анализин чогуур өйүнде үндүрер, ону шын сайгарар айтырыг ындыг-ла белен авес, оон харыысалгазы улуг, аная мергежил база херек.

Ооржак Солун-кыс ол заводтуң мурнакчыларының бирээзи, аная ол он чыл ажыр ажылдаан. Бо аразында чеже тонна сүттү сайгарыппаан, күрүнеге чеже тонна саржагны белеткепшээн дээр. Ажылдың бүдүнгүрү дээш организакчы, продукцияның эки шынары дээш демиселчи шак ындыг мурнакчыларынга коллективтиң чоргаарлыры чөптүг.

Ленинчи юбилей медальдың эзилекчизи, ажыл-ишке мергежилдиг, амыдыралга үлегерлиг Ооржак Солун-кыстың ак сеткилдиг күш-ажылын коллективтиң чангыс эвес удаа мактап демеглээн. Ол алды уругнуң иези, оон эки кижизиттенниин, школа-биле быжыг харылзаазының түнелинде кайы-даа класста уруглары база мактадып турар.

С. ТАВА-САМБУ.

45 муң тоннаны ажыр сөөртүр

Ак-Довурак хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелерин болгаш түдүгларын автотранспорт-биле хандырып турар «Красноярскстройтранс» трестиң № 11 автобазазы (начальниги А. Павличкий) чүүк сөөртүлгезинин чыл планын бир эй бурунгаар күүседеткеш, чаа чылга чедир ам-даа 45 муң тонна чүүк сөөртүр. 2 муң литр кывар материалдарны болгаш үш комплект автодугуйларны камнап, планда көрдүнгенинден ажыр 65 муң рубльдин орулгазын алыр деп хүлээнген.

БИСТИҢ КОРР.

Социалистиг чарыш-чогаадыкчы идепкейниң индезини

ЧАРЫШТАН ТӨРҮТТҮНГЕН НАЙЫРАЛ

РЕПОРТАЖ

ТЫВА—ХАКАСИЯ

Ол суур Салбык ховузунуң ортузунда туруп турар. Долгандыр көөргө, хар шыпкан хову. Ында-мында эрте-бурунгу базырыктар барааны көстүр. Дээрниң кыдында шимчеп турар чиргилчин өттүр Кузнец Ала-Таузунуң ноожагарлары ак-көк апарган көстүп чыдар. А ховуда иодан-иодан хойлар чаттыла берген оттап чоргулаар. Оларның бирээзи—Афанасий Алексеевич Щетининниң коданы.

Салбын ховузун хакастар «Алдын сылдыстарның ораны» дижир. Ону айдың дүне дээрге чайнап турар сылдыстарга дөмейлеп адап кагбаан болбайн аан. Уксаалыг хой өстүрүп турар «Московский» совхозта Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары беш. Оларның үжү—хойжулар. Аңаа баштайгы Алдын сылдыс Антон Андреевич Уязновтуң хөрээнге чайнай берген. А бо чылдың чайынында Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп хүндүлүг атты Афанасий Алексеевич Щетинин база чедип алган.

Афанасий Алексеевич бодунуң амыдыралының дургузунда узун болгаш берге, ынчала-даа солун орукту эрткен. Ол Ада-чурттуң Улуг дайынының киржинчизи. Ынчан ол аъш-чем, ок-чемзек сөөртүп, фронтуга муң-муң километр орукту халдып эрткен.

«Московский» совхозтуң директору оон күш-ажылынга ынакшылдыын билир болгаш, хойжулап көр деп дилээргe, Щетинин баштай далдарап турза-даа, сөөлүнде чөпшээрешкен. Оон хойжулап ажылдаанының үре-түңнели бо-дур: ийи Ленин ордени болгаш Маадырның алдын сылдызы. Ону ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутадынга база соңгаан.

Совхозтуң зоотехниги Любовь Федоровна Аникиенко мынчаар чугаалады.

— Афанасий Алексеевич Щетинин бистиң совхозна 1957 чылдан бээр улуг хойжу болуп ажылдап келген. Оон көргүзүглери чыл бүрүде эки болур. Ол бо чылын 100 хойдан 126 хураганны менди доруктурган. Бо чайын аңаа Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывыснан дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын номчааш, аажок өөрээн бис. Ол—бистиң Маадыр болган үшкү хойжувус. А өске ийи Маадырлар—совхозтуң механизаторлары. Оон аңгыда совхозтуң ийи хойжузу: Анна Максимовна Дымская биле Борис Иванович Орешков олар Ленин ордени-биле шаңнатканнар. Элээн каш кижи Күш-ажылдың Кызыл Тугу орден-биле шаңнаткан.

Афанасий Щетининниң турлаандан ырак эвесте Антон Уязновтуң турлаа бар. Хакасияның ат-сураглыг ол ийи хойжузу Салбык ховузунга хөй чылдарда кады-кожа чурттап, чаагай ажыл-үүлени бүдүрүп келгеннер. Олар аразында чаржыл турар. Маадыр-биле чаржып тургаш, Афанасий Щетинин боду Маадыр болганы ол. Бо чылын чарышка Афанасий Щетинин тиилекчи болган. А Антон Уязнов 100-тен 116-ны алган.

— Афанасий Щетининниң бригадазы найыралдыг, бир демниг—деп, зоотехник Любовь Федоровна чугаазын уламчылады.—Ында хойжулар кандыг-даа ажылды шалыпкын ылып бүдүрер. Бирээзи хой кадарып чорда, өскелөри аалга анаа олурбас. Бригада төвүнге кезээде ажыл чок турбас. Олдаашкынны майда эрттирериниле хойну декабрьда тарып боозадып эгелээн. Хуусаа ыран-даа болза, хураганны хүлээп алырынга бүгү чүве белен.

Хүн даглар артынче ажыт кирер чооншулай бергөн. Хире-хиреде соок сырын үрүп каап турар. Кыш келген, хойжуларның сагыш салыр чүвези-ле хөй. Шала кежээлиитей Афанасий Алексеевич биле оон кадайы Любовь Ивановна иодан хоюн одардан хавырып киирип келди. Олардың дузаланчызы Петр Смоленцев уткуп барды. Хойларның кежээ чиир немелде чемин саваларда ургулап каан. А дүне хойну нажаалап каар.

...Бис Щетининниң бажыңынга шайлап, олар-биле көөрежип олур бис. Өг-бүлениң ийи ээзиниң кайызынгадаа хөй чылдарда ак сеткилдиг күш-ажылы дээш «Хой ажылының мастери» деп атты тывысхан болду. Олар бодунуң бригадазында дыка хөй хойжуларны ындыг мергежилге өөредип каан.

— Бис Тывадан чагаа алдывыс—деп, Афанасий Алексеевич чугаалап эгеледи.—Тыва АССР-ниң «Революцияның чалбыыжы» совхозунуң ажылышчилери бистиң «Московский» совхозтуң малчыннарын болгаш тараажыларын чарышка кыйгырган-дыр. Ол кыйгыны бистиң совхозтуң ишчилери өөрүшкү-биле хүлээп алды. Удавас бистиң төлээлеривис Тываже чоруур апаар. Олар баргаш, чарыштыг ажыл-агыйны сонуургап көөр, дуржулгазын солчур, эки чүүлдү ажыглавры-биле билип алыр.

— Ынчаарга «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң хойжузу Иван Петрович Сафановтуң силерни чарышка кыйгырганын хүлээп алдыңар бе, Афанасий Алексеевич? — деп, оон айтырдывыс.

— Ол кыйгыны мен база хүлээп алган мен—деп, Афанасий Алексеевич харыылады.—Ынчангаш 1974 чылда 100 хойдан 125 хураганны менди доруктурарын, хой бүрүзүнден 5,5 кг дүктү алырын хүлээндим. Тываже баар төлээлерниң составынга база чоруур мен. Ол чорааш Иван Петрович-биле танышкар мен. Мээң чаржыл турар эжим канчаар ажылдап турарын көөрүм чугаажок. Дуржулга солчулгазы болгаш чарыш бистиң алган хүлээлгелеривисти күүседиринге дузалаар деп идегеп турар мен...

Хакасияның болгаш Тываның ажыл-ишчилериниң аразында интернационалчы харылзаалар болгаш аңы-дүңмалышкы найырал ынчаар өзүп, быжыгып турар. Чарышка төрүттүнген ол харылзаа, найырал чыл бүрү улам быжыгып турары өөрүнчүг.

Н. ВАНЬКОВ.

МАСКАЛАРНЫҢ ЫРЫЗЫ

Механик Алексей Никифорович Бортников-биле колхозтуң машина-трактор мастерскаязынга кирип келдивис. Маскаларның, моторларның, станоктарның ырызы тускай аялга-биле дыңналып, харында хөглүг болгаш көлзенчиг.

Механизаторлар күскү дүжүт ажаалдазын доозеш, техниканы септелгезинче бир демнит киргипкеннер. Олар септелге эгелээнден бээр сес тракторну, алды илярни, сес андазынны холдан үндүр белеткеп алганнар.

— Бир эвес артык кезектер четчир турган болза, трактолар септелгезинин дөрткү кварталда планын шагда-ла күүседип апкан турар ийик бис—деп, механик чугаалап турду.

Механик техниканы септелгезинде ажылдап турар механизаторларның шуптузуи мактаар болду, ынчала-даа ыңгарап турар кижилерин адаан бергледи.

Мотор септелгезинде ажылдап турар Гаврилл Ожегин биле Николай Морозов часкы тарылга үезинде трактористер, күскү дүжүт ажаалдазының үезинде комбайнерлер боон ажылдап турганнар. Олар эм техника септелгезинде. Механизаторларның мөге, уран холдарында маскалар ырлажып турда, моторлар эптеттинип турар (үстүнде чурукта: солагай талазындан Гаврилл Ожегин биле Николай Морозов ажыл үезинде).

Хөделир кезектериң септелгезин чорун турар черге баарыыска, механик йәи механизаторну мактады. Дмитрий Долгов биле Николай Артемов олар база тракторист-даа, комбайнер-даа мергежилдиглер. (Адаанда чурукта: солагай таладан оң талаже Дмитрий Долгов биле Николай Артемов ажылдаар черинде).

Колхозтуң септелгеде ажылдап турар шалыпчы механизаторлары хүнүн үлүг-нормазын 130—140 хуу күүседип турарлар.

С. ТАМБА.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотолары.

СЭКП обкомунуң X пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга

ХОЙЖУ КАДРЛАРНЫ БЕЛЕТКЭЭРИ

Бистиң чуртувуска көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин шапкын хөгжүдер талазы-биле үлүг сорулгаларны СЭКПниң XXIV съездизи салган. Ол сорулгаларны шиитпирлээри кадрлар-биле ажылды экижидери-биле чарылбас холбаалыг. «Экономиканың культураның айтырыгларын хереқти билири-биле шиитпирлеп шыдаар аргалыг, эргелеп-башкарарының амгы үеде методтарын шинээдип алган, бедик политиктиг медерелдиг, эки профессионал белеткелдиг кижилер биске херек болуп турар»—деп, Л. И. Брежнев партияның XXIV съездээнинге чугаалаан.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам ыңай көдүрериниң комплексиглиг программазының чугула чүүлү болза, бүдүрүлге участоктарының удуртукчуларының эң-не хөй санныг отряды болур ортумак звенонуң удуртукчу кадрларының ажыл-херекчи мергежилин бедидери болур. Күш-ажылды бедик бүдүрүкчүлүг кылдыр организастаар төлээде, олар бүдүрүлгени организастаарының база башкарарының эртем-билиглерин шинээдип, көдээ ажыл-агый продуктуларын . бүдүрериниң технологиязын болгаш өске-даа чүүлдерни билип алыры эргежок чугула.

Ортумак звенонуң кадрларының болгаш ортумак өөредилге черлерин беш чыл бурунгаар дооскан тускай эртемниглериң мергежилин бедидер хүлээлгелиг, көдээ ажыл-агый кадрларының мергежилин бедидериниң тыва школазы бо талазы-биле улуг дузаны чедирип болур. Ук школаның ажылдап турган үезиниң дургузунда 917 кижи аңаа бодунуң билинн бедидип алган. Оларның иштинде трактор-хөвү бригадаларының бригадирлерн 112, мал ажылының бригадирлери 113, зооветспециалистер 259.

Өөредилге чорудулгазын экижидер сорулгабиле мергежил бедидериниң школазы бодунуң ажылынга өөредириниң янзы-бүрү хевирлерин ажыглап турар. Теоретиктиг кичээлдер-биле чергелештир, практиктиг кичээлдер өөредилге чорудулгазынга чугула черни ээлеп турар. Практиктиг кичээлдер эрттиреринге болбаазын дериишкиннер-биле деритинген республиканың агрохимлаборатор и я-зы, ужсазыдылга ажылының база тарып боозадыганың талазыбиле республика станциязын, ээт комбинадын, сүт комбинадын, дуржулга станциязын ажыглап турар. Ол ышкаш республиканың ажыл-агыйларынче экскурсия кылырын калбаа-биле ажыглап турар, дыңнакчылар экскурсиязап чораш, ажыл-агыйны тодаргай көрүп, бүдүрүлгениң мурнакчыларын-биле, тускай эртемниглер-биле танышып турарлар.

Ажыл дуржулгазын солчуру-биле ортумак звенонуң эң дээре удуртукчуларын: бригадирлерни, специалистерни школага чалап эккеп турар.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам ыңай көдүрери-биле массалыг мергежилдериң кадрларын: хойжуларны, саанчыларны, малды тарып боозадыр техниктерни белеткээри база-ла эргежок чугула болуп турар. Бистиң республика мал ажылдыг, ылангыя хой ажылы хой орулганы берип турар. Республикага хой ажылын улам ыңай хөгжүдер талазыбиле хемчеглер дугайында СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң доктаалында хойнуң баш санын өстүреп, оон продуктулуун бедидер дээш 1980 чылга чедир ап чорудар тодаргай практиктиг хемчеглерни төлевилээн. Оон-биле чергелештир хойжуларны болгаш тарып боозадыр техниктерни белеткээринге пленум улуг кичээнгейни салган. «Хойжуларны белеткээриң болгаш мергежилин бедидерин 1974 чылдан эгелээш көдээ ажыл-агый кадрларының мергежилин бедидериниң школазының база № 3, 11 профессионал-техниктиг училищелериниң базазынга организастаар» деп, пленумнуң доктаалында айыткан.

СЭКП обкомунуң X пленумунуң доктаалын амыдыралга боттандырары-биле көдээ ажылагый кадрларының мергежилин бедидериниң школазы бо чылын хойжу бригадаларыңың бригадирлериниң ийи ай күүсаалыг курстарын школага ажыткан. Ынчалзажок каш удаа хемчеглер ап турбуже, ол курстарга келзе чогуур 30 кижиден чүгле 13 кижи келген. Хой ажылдыг Өвүр, Эрзин болгаш Бай-Тайга дээш ышкаш ындыг районнарның ажыл-агыйлары курстарже чаңгыс-даа кижи чорутпаан. Курстарга өөренир хойжуларны август 15-те чорудар үжүрлүг тургаш, чамдык ажыл-агыйларның удуртукчуларын, зоотехниктер—30, оон аңгыда аныяктардан 30 кижини хойжу кылдыр өөредир. Хойжулар курузунуң программазында хой ажылының продуктуларын бүдүрериниң технологиязының, экономиканың база күш-ажылды организастаарының, учёттуң, ол ышкаш тарып боозадыганың айтырыгларын киирген турар.

Ынчангаш ажыл-агыйларның удуртукчулары бо чугула херекче сагыш салырын утпаза чогуур.

П. ЕЛИЗАРОВА.

көдээ ажыл-агый кадрларын белеткээр тыва школаның директору.

Чыл планын күүсеттивис

Тываның «Ростекстильторг» базазы тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының планыг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш ажылга чамдык чедишкиннерни чедип ап турар.

Бааза бараанарны мөөнпеп саарарының чыл планын бо чылдың декабрь 4-те 144,2 муң рубльге азы 100,8 хуу күүседткен.

Саарылгадан үндүрүг төлээр талазы-биле бюджетке өре чок ажылдап, бюджетке дадывыр киргериниң планын база багай эвес күүседип турар бис.

Бо бүгү көргүзүглер сан-хөө органнарының республиканың улус ажыл-агыйының чамдык адырларын хогжүдеринге акша-хөрөнгини ой-шаанда үндүрүп бээринге идигни берип турары чугаажок.

Бараанар бүдүрүп берикчилери-биле садыгсаарылга ажылы ээлээн экижээн. Бисче бараанарны чорудар талазы-биле керээзин үрээр чоруктарга бистиң специалистеривис эптеш чок, шылгыы негелделиг апарганнар. Бараанар тарадып чорударының тускай керээзин үрээн таварылгада экономиктиг салдар чедирилгезинин эргелерин бистиң коллектив база ажыглап турар. Идик бараанарының талазы-биле хөөлер тыртарының чижек хемчээн үрээни дээш, барааннарбиле ой-шаанда хандырбааны, оон ассортиментизин үрээни дээш штрафтаашкындан эрткен айларда эвээш эвес акшаны киирип алдывыс.

Бистиң коллектив экономиктиг идиг беришкинниниң чаа системазы-биле ам ийи чыл иштинде ажылдап келген. Оон түнелинде коллективтиң ажыл-ишчилери планныг онаалдалар күүселдезинге хамаарыштыр боттарының күш-ажылының түнелдеринге, коллективтиң сай-хөө ажылагыйынга үлам сонуургалдыг апарган. Бир эвес эрткен чылдың он айларында коллектив материалдыг идиг беришкин фондузуундан 5128 рубльдиң шаңнал акшазын алган болза, бо чылдың он айларында 10835 рубльди алган. Бир кижиниң-не ажыл төлевири ортумаа-биле эрткен чылын 108 рубль турган, а бо чылын 117 рубль 86 көпеек четкен. Ынчангаш ол үениң иштинде ажыл төлевири өзүлделиг болган болгаш аппараттың садыг оперативтиг ажылында бир ажылдакчыга онаалтыр күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү ээлээн бедээн.

Коллектив кежигүнү бүрүзү шөлээлээрде материалдыг идиг беришкин фондузундан 30-ден 70 рубль чедир хары угда тыпсыр материалдыг дузаны ап турар.

Эрткен чылда ажылдың түнелдерин ёзугаар шаңнал кылдыр 13 дугаар шалыпны бир-де дугаар бо чылдың февральда байырлалдыы-биле тывысхан. Чеже чыл ажылдаан үезин барымдаалап коллектив кежигүннери ортумак ажыл төлевириниң 40-деп 100 чедир хуузун алганнар.

Бо бүгү шаңнал-мактаалдар планныг онаалдаларыны күүседир дээш улам кызымаккай, ак сеткилдиг ажылдаарынче коллективти мобилизастап, бараанарны үүрмектеп садар садыг колдективтериниң болгаш пос-таавы база идик бараанкэрының рыноктан дашкаар хереглекчилериниң хереглелин хандырарынга идиг берип турар.

Үени мурнавышаан, бараанар курлавырын арбыладып тургаш, бистиң коллектив барааннарны мөөнпеп саарарының чыл планын хуусаа бетинде күүседткени ол. Пос-таавы болгаш идик бараанарын үндүрүп бээр черлерден бо чылдың дөрткү кварталының фондузун ёзугаар 3270,0 муң рубльдиң бараанарының курлавыры бар болганы маңаа улуг рольду ойнаан. Ынчангаш баазаның ажыл-ишчилери 1974 чылдың баштайгы айында бараанарны мөөнпеп саарарының болгаш бараанар чорудуп бээринің планын күүседиринге эң-не таарымчалыг байдал тургустунган. Чылдың бо дөрткү кварталында эки белеткелдиг ажылдаары келир чылдың баштайгы айындан эгелеп планныг онаалдаларны чедишкиннинг күүседиринге идиглиг болуру билдингир. Бараанарны Прибалтикадан, Примор крайдан, Ортаа Азия республикаларындан, Тюмень болгаш Томск хоорайлардан ап турар бис.

Кышкы үеде ажылдаарынга материал-техниктиг бааланы өөрээн белеткеп алган бис. Суг чылдыр котельнаяның капитал септелгезинь кылган, бүдүрүкчүлүү чавыс котелдарны бедик бүдүрүкчүлүг «Универсал-6» деп котелдар-биле солаан. Төп суг системазының кол септелгезин кылып, четчир хире оттулар чүүлдү сөөртүп алган бис. Складтарның болгаш албан черлериниң түрмек септелгезин кылдыганн. Контейнер шөлүн эптээри дооступ турар. Бо бүгүнү кылганы складтарга ажылдаарынга, чүдүрер-дүжүрер ажылды шапкынчыдарынга таарымчалыг болуп турар.

Ынчала-даа ажыглаттынмайн турар арга-курлавырлар ам-даа көвей. Ылаңгыя сентябрьда бараан чорудуп бээриниң болгаш, саарылганың планын күүсетпээн бис. Ол ышкаш 436 рубль түлүг штрафты төлеп, чамдык бараанарны чорудуп бээриниң хуусаалыры барымдаалавас, оларны сезоннар аайы-биле шын тавыштырбас, ассортиментизин, чижек хемчээлин үрээр чоруктар болгаш оске-даа чотпестер бисте бар.

Ынчангаш ол четпестерден чогуур түнелди үндүрүп, ону чайладып тургаш, чоинуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деннелин бедидер талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездизиниң салган соруулгаларын күүседиринге төлептиг салыышкының коллектив кежигүннери киирерлер.

В. МАТЮКОВ.

Тываның «Ростекстильторг» садыг баазазының эргелекчизи.

«Шынның» материалдарының изи-биле

ДЭЭШТИГ БОЛГАН

Малдың өзери оон чаш төлүн алырындан хамаарыжыр, а чамдык ажыл-агый удуртукчулары, зооветеринария ажылдакчылары олче четпес кичээнгей салып турар. Оон бир чижээн «Барлык» совхозтан көргүзүп болур. Аксы-Барлык салбир бо чылын төрүүр чүс башка онаалтыр 64 хураган, 42 кулун, 24 бызаа алган. Улуг малга каража база дендии хөй болган.

Бо чылдың ноябрь 13-те үнген «Шында» парлаттынган ол шүүлтүлгелерге холбаатыр, СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң секретары эш Ш. Кууларның редакцияга харыылааны болза:

— «Четпестерни чайладыр» деп эгелиг материялга илереткен фактыларны хыналда бүрүн балыткаан, ону чайладырынга организастыг чамдык хемчеглерни алган. Малды мөөнпештирбес сорулга-биле 5500 хойну өскээр сайгарган; 1500 хойну тарып боозаткан; кыштагларже суг сөөртүүгүнге беш автомашинаны быжыглаан, кижизидилге, культура-массалыг ажылче кичээнгейни күштелдирген.

• • •

УЖУРУ ЧҮЛ?

Ындыг эгелиг материал бо чылдың ноябрь 20-де парлаан «Шынга» үнген, Хову-Аксы суурда Культура бажыңының ажылын ында шүүлтүлээн. Айтырыг — кино, оон механигни Анатолий Рыбинскийниң багай ажылының дугайын илереткен.

Кижи бүрүзү культурлуг дыштанырын, кино, концерт көөрүн күзээр. Совет кижилериниң ол чугула негелдезин Культура бажыңының директору Василий Кузнецовтуң практа четпес боттандырып турарын ында база тодаргай айыткан.

Кинону чогуур шагындан үргүлчү өзалдадып үндүрер, чамдыкта ара-даа соскадып кааптар, билет садарын чурумчүткеп — ол бүгү харыысалга чок байдалды хынап көргеш, киномеханик А. Рыбинскийни ол хүлээлгеден чайлатканый редакцияга дыңнаткан. Ам ында ажыл мурнукузундан экижээн.

Автомашинаның резина кылыгларын, ыланғыя резина дугуйларын эргизип хырбалаар мергежилдиг кижилер ховар таваржыр. Ацаа мергежиринге хой чылдыг дуржулга херек. Бир эвес резина дугуйну чудуларалап хырбалап каар болза, машина ыравандa-ла, катап адырлы бээр—даклыр ажыл үнер. Быжырымчалыг кылдыр хырбалап каан резина чамдыкта чаа резиналардан-даа быжыг, үр чоруур.

Шак ындыг мергежилдиг хырбалакчыга «Тыва кодээ тудуг» трестиң автобазазында В. В. Батуринии хамаарышпыр болуур. Оон хырбалап каан дугую иеззэде идегелдиг.

Оон ынай резиназы дежилгеш, шугумдан үнген автомашиналарны сналдатпас арганы Виктор Васильевич база тыпкан: бодунуң ажылдап турар иегизде дежилген камераларны артык ындыг дугуйларга орнап бергеш, оон-биле транспорттуң анаа турар чоруун болдурбас апарган. Бо чиик арга автотранспортчуларга дыка ажыктыг болган.

ЧУРУКТА: В. В. Батурин.
А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Номчукчуларның чагааларындан одуруглар

ЧОНГА БАРААН БОЛУКЧУ

«Тес-Хем» совхозта парлалга чагыдылгазы бо чылдынын 127 кезек хөй болган, оон шынары база эки. Ол болза чонга организакчы, масса-политиктиг ажылдың түннелиг, хөй-ниитиниң парлалга тараныкчыларының эки ажылдаары болур.

1974 чылдың чагыдылгаянга: «Шын» солуң—259, «Тываның аныяктары»—185, «Тувинская правда» — 11, а төп солуннар—145, журналдар—601 кезек бижиттинген. Бо талазы-биле үлегерлиг болган С. Чочекмаа, Н. Чоолу, К. Алдын-кыс ыштап тараныкчыларны мактаары өөрүнчүг.

Т. МОТОРК.

• • •

Ш. Х. Монгуш почтачылап сес чыл ажыр ажылдаан. «Алдан-Маадыр» совхозтуң малчыннары оны «Кузенчиг аалчывыс» дижирп таварылга авес. Оон харыылап турары дөрт бригадага почта ооалдаан деп чангыс-даа хомудал болбаан.

Шелээ Хонакпановичиниң участогунда өреге бүргүү үштен өрү чагыдылгалыг. Бо талазы-биле хоочун почтачының организакчы ажылын мактаары төптүг.

М. МОҢГУШ.

ШАРЫГЛЫГ САВАҢНАР

Орзак—Бии-Хем районнуң «Хадың» колхозунуң база бир тарва тарыыр улуг шөлү. Амгы үеде ында ажыл хайнышкынныг. Колхозтуң мурнакчы механизаторларының бирээзи «Хүндүлелдиң демдээ» орденниң эдилекчизи Долчунмаа Эник-оолдуң 4 кижилиг звеновзу сула саваның пресстеп турар. Звено хүнде 4 тонна пресс кылып тургаш, 6—7 тонна чедирип, шудургу ажылдап келген.

Олар 210 тонна саваны пресстээр тургаш, оон 60 тонназын бүдүрүп алган. Арткан саваны шинтпирлиг чылдың сөөлгү хүнүнде пресстеп доозар дээш звено кежигүннери ара-ында чарышты салганнар.

Көк-сула саваның баштайгы пресстери колхоз төвүнден 160 ажыг километр Сут-Хемниң хойжу бригадазының малчыннар турлаарында четкилээн.

В. СҮРЮН-ООЛ.

КАНЧАП ХАРЫЛЗАЖЫРЫЛ?

«Радиозу чок суур» деп домак, ыланғыя амгы үеде кымга-даа бүзүренчиг эвес, харын-дла элдепсинчиг дыңнаныр. Дүрген суур аныяк болза-даа, Таңды районда эң шапкын хөгжүп, чуртталганын, бүдүрүлгенин болгаш культура-амыдыралдың чаа тудуглары улам-на немежип турар көрүштүг суурларының бирээзи.

Көжүп чоруур № 585 мехколоннаның тудутжулары. Кодээ ажыл-агыйның туружулга станциязынга үш каът, чеден хире өрээлдиг, тергиин эки контора кылып берген. Оон өрээл санында радио точкалыг приёмник бар, шынап-ла магалыг. Ол радио точкаларының чангызы-даа ам чыл ажыр ыыттавайн келгени хараадынчыг.

База бир чижек. Суурнуң хөй чурттакчылыг Рабочая, Гагарин, Горький кудумчуларында радио барык беш чыл хире дыыналбаан. Дүргеннин чамдык кудумчуларында чурттакчылар радиону «боскы түнүк» азы «сымыраныр» дижир.

Телефон харылзаанын байдалы база эки авес. Районнуң харылзаа белдириниң чанында (оон бет-ле км) хиреде. Дүргенден Бай-Хаакче долгаары берге. Албанга болгаш амыдыралга холбашкан кандыг чугула айтырыг болбас дээр. Телефоннап чадаап, чаваг базыпкан таварылгалар белин дыынаптылаар. Мындыг байдалга Кызыл, чурттуң өскедаа ыраккы чердери-биле канчап харылзажырыл?

К. ОЮН.

«ХООЧУЗУ» ЭКИРБЕСТЭЭН

«Найырал» совхозтуң Шанчы салбыры—Тывада байлак, тараалап, мал өстүрериниг таарымчалыг черлериниң бирээзи. Оон төвү улам-на сайзырап, чурттакчылары көвүдеп турар, ол дериксээрде малчыннар база хөй.

Шагаан-Арыгдан 75, а Чаа-Хөлден 50 километр ырак, ол Шанчы суурда телефоннуң «хоочузу» экирбестээн. Чонунуң ол дугайында хомудалы, бижимел негелдези каш удаа кирген турда, совхоз төвүнде харылзаа белдириниң начальныгни эш Сарков, ону херекке албайн, чангыс борбак телефонну мынчага септеп бербээни элдептинг.

Салбырның ажылынга, ында чоннуң харылзаазынга чугулаашын өөренип көргеш, чангыс телефонну кылдырып чадаап, совхозтуң дирекциязы салбыр эргелекчизиниң бажыныңга телефон киирдир чагыгны берип, оон акшазып бо чылдың эгезинде-ле толээн тургап. Ам чыл доостур четкен, а телефон чок хевээр.

Телефон шөөринге үдазын, а ону септээринге монтёр чок дээш, өске-даа чылдагаанга туттунгаш, чонунуң чөптүг негелдезини ай, чыл иштинде ботгандырбайн келген. Совет албан черинге ындыг байдал туруп болур бе?

С. ДАВАА.

МӨРЕНДЕ БАЙДАЛ

Совет кижизернин билии, культуразы бедээн тудум-на, ол талазы-биле негелде база улгаткан. Олар делегейде болгаш чуртта хүн бүрү болуушкуннарны солуннардан, ыланғыя радиодан үргүлүг билип ап турар. Мында холбаштыр Эрзининиң Мөрен суурда радио дугайын бижикседим.

Бистиң суурувустуң кайыдаа кварталынга баарга, ында кижилер сес аразынга, радио, оон дыынаптастаныныын дугайын чугаалай кааптар. Ийы, чылы-биле үрелип азы сымыранып кээрге, кымның сагыш сеткили дөстүнер деп, анаа чоннуң хомудап турары чөптүг.

Радиозу үрелгенден бээр үр болган азы чаа киирген, ынчалза-даа ыыттавас точкаларны хываайн, оон хөлезинин даназы ёзугаар калбаа-биле тыртып ап турары база алдеп. «Мөрен» колхозтуң бухгалтериязы, районнуң харылзаа белдири оон чайлаары күзенчиг.

Ч. ЗРЕНДЕЙ.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Л. И. Брежневтиң чугааларын болгаш илеткелдерин ном кылдыр парлаан

ДЕЛИ. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң чугааларын болгаш илеткелдерин чыып парлаан «Л. И. Брежнев: оон улуг эчис сорулгага бараалгаткан амыдыралы болгаш ажыл-чорудулгазы»—деп, аттыг англи дыл кыында номну «Пипл3 пабляшинг хауз» дээр парлалга чери массалыг тираж-биле үндүрген. СЭКП ТК-ның, ССРЭ-нип Дээди Совединиң болгаш РСФСР-нип Дээди Советиниң В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга холбаштыр каттышкан хуралынга Л. И. Брежневтиң илеткелин, СЭКП-ниң XXIV съездизинге СЭКП Төп Комитединиң Отчёт илеткелин, Л. И. Брежневке делегейниң «Улустар аразынга тайбыңны быжыглаары дээш» Ленинчи шапиалды тыпсып турда оон чугаазын, тайбыңга ынакшылдыг күштерниң Москвага Бүгү-делегей конгрезинге чугаазын болгаш өске-даа үүлдерни номда чыып парлаан.

Л. И. Брежневтиң бүгү-де амыдырал-чурттаалгазы чер кырынга тайбыңны болгаш айыл чок чорукту быжыглаарының, күрүнелер аразынга найыралдыг, чаагай кожа-хелбээ харылзааларны тургузарының айтырыгларынче оон үргүлүг сагыш салыышкының хереченлеп турар деп, номда Л. И. Брежневтиң допчу намдарының дугайында үүлдер демдеглээн.

Л. И. Брежневтиң чугааларының, илеткелдериниң ному Делиниң, Калькуттаның болгаш Индияның өске-даа хоорайларының ном садыгларында кирген.

ЮКЭ Президиумунуң Күүсекчи бюрозунуң хуралы

БЕЛГРАД. (СЭТА). ЮСФР-ниң президентизи, ЮКЭ-ниң даргазы И. Броз Тито Совет Эвилелиниге чоокта чаа найыралдыг аян-чорук кылып чоразының болгаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев-биле чугаалажыышкынынар арттыргенин ЮКЭ Президиумунуң Күүсекчи бюрозунуң калбак хуралынга дыңнадып чугаалаан деп, ТАНЮГ агентилел дыңнаткан.

Ол аян-чорук аажок ажыктыг, ийи чурттуң аразында найыралдыг харылзааларны улам быжыглаарынга, ЮКЭ биле СЭКП-ниң аразынга дем каттыштырып ажылдаарынга киирген үлүг-хуу болган деп, хуралга киришкеннер демдеглээн.

Хуралга республикаларның КЭ ТК-ларының болгаш автономнуг крайларның КЭ край комитеттериниң секретарьлары, ЮСФР Президиумунуң, Эвилел скупщиназының болгаш эвилелдиң Күүсекчи хуралының төлээленчилери база Югославияның ниитилел-политиктиг организацияларының удуртуучулары киришкен.

КНО: ЧУГУЛА ШИИТПИР

Амгы үеде бот-боттары-биле шуут холбаалыг, чугула айтырыглар бар. Айыылдыг кылдыр эңдере чепсегленирин кызыгаарлаары, дайыл айыылын кошкадыры, бүгү улустарның амыдырал байдалын экижидери, сөөлгү түнелинде, хөгжүп орар чурттарның колониалдыг эрткен үениң уламыдаң хожудаңгай экономикалыг болу бергенин ажыл эртери ол боол турар. «КНО-нуң Айыыл чок чорук Човүлелиниң доктаамал кежигүннери—күрүнелериниң шериг бюджеттерин 10 хүү кызырар дугайында болгаш кампаң алдынар акша-хөрөнгинин чайдыызын хөгжүп орар чурттарга дуза көргүзеринге ажыглаар дугайында» Совет Эвилелиниң саналдаң киирген резолюциязы чогум-на ол сорулгаларны шиитпирлээрин дургедедиринче угланган. Кол Ассамблеяның ам эртип турар сессиязынга ол резолюцияны КНО кежигүннериниң хөй нуруузу—83 күрүне чүүлдүг деп көрген.

Оюу барымдаалаашкын ээлчеглиг сан-хөө чылында боттарының шериг бюджеттерин 1973 чылдың деңнелиниг бодаарга, 10 хүү кызырарын болгаш ынчалдыр кампаң алдынган акша-хөрөнгинин өнүп бир кезиин хөгжүп орар чурттарга дузаламчы көргүзеринге үндүрүп бээрин Айыыл чок чорук Човүлелиниң бүгү доктаамал кежигүннери—күрүнелерге (ССРЭ-ге, АКШ-ка, Англияга, Францияга болгаш Кыдатка) Ассамблеяга сүмелеп саналдаан. Боттарының шериг бюджеттерин кызырар хемчеглериң өске-даа күрүнелериниң алган турары күзенчиг деп чүвени Кол Ассамблеяга база илергейлээн.

КНО-га биллиниң турарын ёзугаар алырга, шериг сорулгаларынга бүгү делегейдиг чылдың-на 200 миллиард ажыг долларны болгаш хөгжүп орар чурттарның экономиказынга дуза чедиреринге—7 миллиард-ла долларны чарыгдап турар деп чүвени барымдаалаар болза, боттарының экономиказының хожудаңгайын ажып эртер дээш демисел чорудуп турар Азия, Африка болгаш Латин Америка улустарынга совет саналды боттандырарының кайы хире ажыктыг арганы немей ажыдып бээри шынап-ла билдингир.

Хамык үжүр чүгле ында эвес. Эңдере чепсегленирин кызыгаарлаар оруккa ынчалдыр дыңнаган акша-хөрөнгинин өнүп бир кезиин хөгжүп орар чурттарга дузаламчы көргүзеринге үндүрүп бээрин Айыыл чок чорук Човүлелиниң бүгү доктаамал кежигүннери—күрүнелерге (ССРЭ-ге, АКШ-ка, Англияга, Францияга болгаш Кыдатка) Ассамблеяга сүмелеп саналдаан. Боттарының шериг бюджеттерин кызырар хемчеглериң өске-даа күрүнелериниң алган турары күзенчиг деп чүвени Кол Ассамблеяга база илергейлээн.

Оюу барымдаалаашкын ээлчеглиг сан-хөө чылында боттарының шериг бюджеттерин 1973 чылдың деңнелиниг бодаарга, 10 хүү кызырарын болгаш ынчалдыр кампаң алдынган акша-хөрөнгинин чайдыызын хөгжүп орар чурттарга дуза көргүзеринге ажыглаар дугайында» Совет Эвилелиниң саналдаң киирген резолюциязы чогум-на ол сорулгаларны шиитпирлээрин дургедедиринче угланган. Кол Ассамблеяның ам эртип турар сессиязынга ол резолюцияны КНО кежигүннериниң хөй нуруузу—83 күрүне чүүлдүг деп көрген.

Оюу барымдаалаашкын ээлчеглиг сан-хөө чылында боттарының шериг бюджеттерин 1973 чылдың деңнелиниг бодаарга, 10 хүү кызырарын болгаш ынчалдыр кампаң алдынган акша-хөрөнгинин чайдыызын хөгжүп орар чурттарга дуза көргүзеринге ажыглаар дугайында» Совет Эвилелиниң саналдаң киирген резолюциязы чогум-на ол сорулгаларны шиитпирлээрин дургедедиринче угланган. Кол Ассамблеяның ам эртип турар сессиязынга ол резолюцияны КНО кежигүннериниң хөй нуруузу—83 күрүне чүүлдүг деп көрген.

Оюу барымдаалаашкын ээлчеглиг сан-хөө чылында боттарының шериг бюджеттерин 1973 чылдың деңнелиниг бодаарга, 10 хүү кызырарын болгаш ынчалдыр кампаң алдынган акша-хөрөнгинин өнүп бир кезиин хөгжүп орар чурттарга дузаламчы көргүзеринге үндүрүп бээрин Айыыл чок чорук Човүлелиниң бүгү доктаамал кежигүннери—күрүнелерге (ССРЭ-ге, АКШ-ка, Англияга, Францияга болгаш Кыдатка) Ассамблеяга сүмелеп саналдаан. Боттарының шериг бюджеттерин кызырар хемчеглериң өске-даа күрүнелериниң алган турары күзенчиг деп чүвени Кол Ассамблеяга база илергейлээн

Бүгү-ниити ортумак өөредилге

БИЛИГЖЕ ЧУТКУЛ

Республиканың ырак районнарының бирээзи Өвүрнүң Торгалыг көдээ Совединиң девисиэринде ортумак болгаш сес чылдың ийи школазы бар. Чоокта чаа бистиң корреспондентивис аңаа чедип, ук көдээ Советтиң күүскомунуң даргазы Александр Самонович Бадыргы-биле мындыг янзылыг интервью кылган.

— Аныяктарның бүгү-ниити ортумак өөредилгезин бо беш чылда бүрүн боттандырары көрдүнген болгай. Бо талазы-биле силерниң школаларыңарда байдал кандыг ирги? База көдээ Советтиң талазындан кандыг ажылдар чоруттунуп турарыл?

— Бистер Дус-Дагның өөреникчилеринге ниити ортумак эртемин чедип алыры мурнуку чылдарда эләәп берге турган. Чеди, сес класстардан эгелээш, өөреникчилер Шагаан-Арыгга, Хандагайтыга, харындаа Кызылга өөренип, чанаттаар таварылгалар хөй тургулаан. Чүгле кызымак, чүткүлдүг кижилер онгу классты ол черлерге дооруп, ам республикада ат-чураглыг, дээди эртеминиг кадрлар болуп ажылдап турарлар.

Ам байдал мырыңай өскерилген. Дус-Дагның девискээринде Торгалыгның он чыл болгаш Чаа-Суурнуң сес чыл школаларында бо хүннерде 745 өөреникчи өөренип, дээди болгаш ортумак эртемниг 62 башкы ажыллап турар. 1970 чыл-биле деннээрге, бо өөредилге чылында бар өөреникчилерниң саны 210 кижи аскан. Ажылдап турар башкыларның 70 хүүзу боттарывыстың школаларывыстың доозукчулары болуп турары база өөрүнчүг. 180 өөреникчи күрүненип долу хандырылгазында кирип, интернаттарда чүртеп турар. Ол ышкаш 72 бичии чаштар ийи суурда ясли-садта хаара туттунган болгаш ында дөрт кижизидикчи башкы ажылдап турар. Оон аңгыда чыл санында-ла бистиң школаларывыстың доозукчулары 6 кижи дээди өөредилге черлериниче, 10 кижи ортумак тускай өөредилге черлериниче база 4—5 өөреникчи Кызылдың № 2 ортумак школазынче өөренип кирип турар чорук—өөредилгенин шынарының бедип турарының хереченизи.

Бүгү-ниити ортумак өөредилгениң талазы-биле айтырыгларны көдээ Советтиң күүскомнарынга, сессияларынга доктаамал чугаалажып келдивис. Улус өөредилгезиниң талазы-биле доктаамал комиссия ажылдап турар. Ол ышкаш өөреникчилерни школаже хаара тударының үезинде түскай комиссияны тургузуп турар бис.

— Көдээниң ниити билиг школаларының ажылдаар байдалын экижидер хемчеглер талазы-биле чүнү чугаалап болур силер, Александр Сонамович?

— Быжыг билигни чедип алырынга тазырымчалыг байдалдарны тургузар дээш ажылдар база-ла киллынгылаан. Торгалыг школазында эге болгаш үстүкү класстар ийи аңгы школаларда өөренип турар. Бо школада класстар әртемнер аайы-биле тургустынган. Торгалыгда болгаш Чаа-Суурда күш-ажыл кичээлдери эрттирер мастерскаяларны станоктар-биле дерээн чүве. Кичээлдерни чаңгыс аалчегде эрттирер болза, ынчан байдал улам экижинир. Келир чылын Чаа-Суур школазын алгыдар талазы-биле база планнап турар. Ол ышкаш башкы кадрларның хандырылгазынче база багай эвес сагыш салдынып келген. Чүгле бо чылын безин ол суурларда ийи аал чурттаар ийи чаа бажыңны башкыларга тутқан. Школаларның сеткелгези, одаар чүүлдү, ядып-хеп болгаш ногаа аймаан сөөртүрү, өөреникчилерниң дыштанылга үезинде чедириишкинин организастаары дээн ышкаш дыка хөй айтырыгларны шиитпирлээринге бистиң көдээ Советтиң күүскомунуң кежигүннери үлүүн киирип келген.

— Школа назылыг, өөренмейн турар уруглар бар ирги бе?

— Бо чорук сөөлгү чылдарда эвээжээн. Ынчалзажок чок деп болбас. Оон тодаргай херечизи—хулиганнаар, аът-хол оорлан мунар чамдык әләәди назылыгларның тыптып турары ол. Олар колдуунда-ла школазын каггап кижилер болур-дур. Оларның-биле ажылды чорудуп келген болгаш моон соңгаар-даа улам күштелдирер бис. Ажы-төлүүн бижизидилгезинче, өөредилгезинче сагыш салбас ада-иелериниң хераан күүскомга көрүп-даа келдивис.

Ниитиге ажыктыг ажыл кылбас, кем-херек үүлгедир, школага-даа өөренмес кижилер-биле демиселди кодаа Совет, совхозта комсомол комитеди болгаш өске-даа хөй-ниити организациялары-биле кады чорудар апаар дээрзин ол түнеп чугаалаан.

Полтаваның «Вымпел» командазы ССРЭ-ниң мотобол талазы-биле чемпиону болгаш, 1973 чылда чурттуң кубогун алган. ЧУРУКТА: «Вымпелдиң» спортчулары. Солагай талазындан оң талазынче: Николай Андрюшенко, Валерий Кудинов, тренер Леодор Русаков; артында Николай Тумко, Виталий Захаров, Юрий Алексеевский, Владимир Даниляк болгаш Валерий Зеленский.

П. КЕКАЛОНУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

„ИЗВЕСТИЯ" СОЛУННУҢ ШАҢНАЛЫ ДЭЭШ

«Известия» солуннуң шаңналы дээш хоккей маргылдаазын делегейниң бирге чемпионазы дээш адаан турар. Декабрь 16-да Москвада эгелээн бо маргылдаада делегейде шыырак дээш ССРЭ-ниң, Шведияның, Чехословакияның, Финляндияның, Польшаның пилиндек командалары киржип турар.

Бирги, ийиги, үшкү черни алган командаларга «Известия» солуннуң шаңналдарын тыпсыр. Ол болза эрги орус терге хевирлиг кылдыр ыяштан кылган улуг хемчээлдиг хымыштар-дыр. Оны баштай спортчулар эвес декабрь 15-те «Известия» солуннуң редакциязынга болган парлалга конференциязының киржикчилери көрген. Бо маргылдаада 13 чурттан 300 ажыг корреспондент келген.

Тиилээн командага чаңчыл бүзүвар ССРЭ-ниң Хоккей федерациязының шаңналын база тыпсыр. Эң тергиин халдакчыга Чехословакияның мастерлеринниң кылганы шилден кылган тускай шаңналды бээр. Эң эки камгалакчыга, вратарьга, тергиин үш халдакчыга, маргылдаага командазын эки белеткээн тренерге эң-не шынчы болгаш шиитпирлиг судьяга тыпсыр шаңналдарны тургускан.

«Известия» солуннуң шаңналы дээш хоккей маргылдаазының баштайгы оюну декабрь 16-да болган. Совет хоккеистер Швецияның шилиндек командазы-биле ойнаан, 8:3 санга удуп алган. Бистиң команданың хаалгазын Третьяк камгалаан. Өске составы мындыг болган: Васильев-Гусев, Михайлов-Петров-Харламов, Лутченко—Ляпкин, Мальцев—Шадрин (Вочков) — Якушев, Кузнецов—Цыганков, Лебедев—Анисин—Климов (Бодунов).

Петровтуң удуртканы беш кижи составтыг болуп ол кежээ удурланмакчызының хаалгазынче хөй шайбаны киирип, тергиндээн Михайлов үш, Харламов, Васильев, Гусев бир-бир шайбаны киирген.

Шведтерден А. Карлссон, Мяльтон, Хедберг олар шайбаны киирген.

Шведтерниң чамдык шыырак ойнакчылары чок-даа болза, эки ойнадылар. Бистер кончуг дүрген ойнап, шайба киирер таарымчалыг үелерни ажыглап тургаш удуп алдывыы—деп, маргылдаа соонда болган парлалга конференциязынга ССРЭ-ниң шилиндек командазының ийиги тренери Б. Кулагин чугаалаан.

Эрткен чылгы делегей чемпиоладынга хүлер медальды алган Чехословакияның хоккеистери Финляндияның шилиндек командазын 7:1 санга тиилеп алган.

(СЭТА-ның корр.).

АЛДАРЛЫГ БАЙЫРЛАЛГА ТУРАСКААТКАН

Күүгенниң айыыл чок чоруунуң органнарының тургустунган хүнүнге тураскаатказын «Динамо» спорт ниитилелиниң Кызылда коллективтериниң аразынга спортчу маргылдаалар болуп эрткен.

Дайынчы пистолет-биле хаалгыг тирге боодалга маргылдаазынга дөрт команда киришкен. Бирги черни К. Доболов, О. Отук-оол, В. Дамиров, Н. Рыжов составтыг Иштики хереқтер министерствоунуң командазы, ийиги черни хооркүүскомнуң иштики хереқтер килдизиниң адыгжылары алган. Хууда эки көргүзүүлерни офицерлер К. Доболов, О. Отук-оол болгаш В. Сайгүтин олар чедип алган.

Волейболга бирги чер дээш база дөрт команда маргылдашкан. Ол маргылдаага ИХМ-ниң командазы тиилээн. Команданың капитаны Валерий Потылицынның башталгазы-биле хоочун ойнакчылар В. Григорьев, Е. Калинин, О. Оңдар, А. Фридриков, Ю. Хабибулин олар назы-хары улгады-даа берген болза, «дары хавында дарызы кургаг» дээрзин бадыткап, багай эвес ойнаан. Ийиги шаңналды хооркүүскомнуң иштики хереқтер килдизиниң командазы (капитаны А. Щедагубов) алган.

П. ПЕТРОВ.

«Динамо» спорт ниитилелиниң харысалгалыг секретары.

ДЕПУТАТТАРГА ДЫҢНАДЫГ

Бо чылдың декабрь 21-де, 14 шакта, СЭКП-ниң Кызыл хооркомунуң хуралдаар залынга хоорай Совединиң XIV чыыжының IV сессиязы болурун Кызыл хоорай Совединиң депутаттарынга дыңнадып тур. Хүн айтырыы: «Хоорай Совединиң күүсиомунуң 1973 чылда ажылының дугайында отчёт».

телевидение

ДЕКАБРЬ 18-ТЕ

КЫЗЫЛДАН

17.30—«Харжыгаш». Мультфильм. 18.35—«Малышок». Уругларга дамчыдылга. 18.55—Телемедээлер. 19.10—«Москва хемден Нева хем чедир». Документалдыг фильм. 19.20—«Амыдырал-биле сырый харылзаалыг». Тыва АССР-ниң культура министри М. С. Хомушкунуң чугаазы. 19.30—«Ниитилел амыдыралының экраны». Дамчыдылга. 20.00—«Тоолчургуу» ИЛ-дерниң конструктору». Документалдыг фильм. 20.30—Тыва телевидение болгаш радионуң симфония оркестриниң концерти. 21.15—Киножурнал. 21.25—Телемедээлер. 21.35—Чарлалдар, реклама. 21.40—23.00—«Чайгы бичии роман». Урав-чечен фильм.

Редакторнуң оралакчызы М. Н. СМИРНОВА.

КИНО

ДЕКАБРЬ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Угаан сарыыл чоктарның неделязы» 9.45, 11.30, 13.15, 15.00, 17.15, 19.00, 20.45 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыынды 9.10, «Куулар маңаа ужуп кээр» 10.30, 14.50, 16.30, «Ыяакшыдың чалбыыжы» (2 сериязы кады) 12.15, 18.00, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Эриктер» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Өртүнген арыг» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

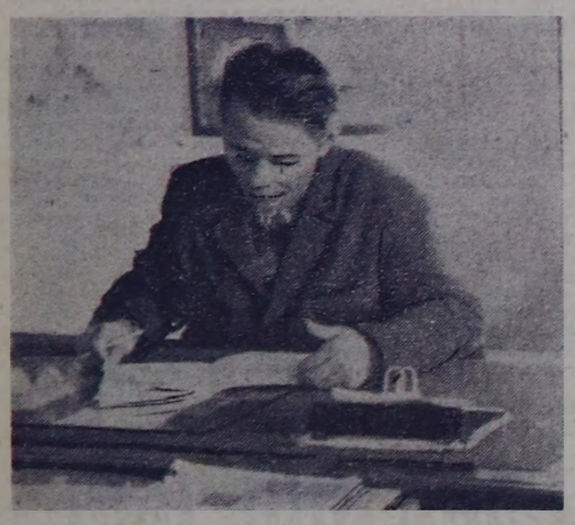

Чаа-Суур сес чыл школазының өөредилге эргелекчизи, улус өөредилгезиниң тергиини Владимир Чактар-оолович Шарый-оол бо шугумга чээрби чеди чыл дургузунда ажылдап, өөреникчилерге быжыг билигни бээринең талазы-биле улуг арга-мергежилди алган. Башкының доостурган өөреникчилери төрээн совхозунуң бүдүрүлгезинде болгаш ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында тускай эртемнит кадрлар болуп ажылдап турар. Коммунист Владимир Чактар-оолович — районнуң мурнакчы пропагандистериниң бирээзи.

ЧУРУКТА: В. Шарый-оолдуң бичээл планын дыпап олурары.

С. ДОҢГАКТЫҢ фотозу.

АЛЫНДА, АДА-ИЕЗИНДЕ ДЕГ

Оларның ада-иезин — малчыннар. Суур-биле коданнарның аразы дыка ырак. Ынчалзажок олар аал-оран, ада-не дугайында сагышсыраан, чартыкпайн төрээн школазында билиглерни кызымаккай шингээдип ап турар.

Торгалыг ортумак школазында 105 өөреникчилер күрүнениң долу хандырылгазында. Оларның тозан дөртү интернатта. Интернаттың иштә арыг-силиг, өрээлдер аразында социалистиг чарыш калбарган болгаш тиилекчилер шилчиир кызыл вымпелди чаалап ап турар.

Уругларның кичээлден дашкаар шактарынче доктаамал кичээнгей салып, бот-кичээлдерни организастыг эрттирип турар бис. Бо талазы-биле кижизидикчи башкылар К-У. Донгак, Д. Кызыл-оол улуг рольдуг болуп турар. Оон аңгыда уруглар «Уран холдар» деп болгумде киржип, аргыл-даараныгырынга өөренип, тумбочкалар шыыглары, соңга көжегелери дээш чижектиг ажыктыг чүүлдерни боттары кылып ап турар.

Интернатта турар уругларның өөредилгезин, чурттап турарын сонуургап кээп турар ада-иелер бар. Оларга малчыннар Анай-оол Донгак, Болай-оол Туп оларны хамаарыштырып болуп.

Уруглар хостуг шактарында тускай өрээлге ойнап-хөглеп, неделя санында-ла кинолап, чүкар-бажыңнар турар. Интернаттың иштә арыг-силиг, корум-чурумнуң талазы-биле аштакчы-ажаакчылар Ажаан Монгуш, Дугдемаа Куулар олар эвээш эвес улуг-хуузун киирип, школа коллективинде мактаттырып турар.

М. ДАГБА,
интернат эргелекчизи.

НИЛА СНИЖКО

Театр

Нила Снижко дээр разведчик кыстың маадырлыг чорууп көргүскен А. Салынскийниң «Барабанчы кыс» деп шинзин республиканың хогжум-шин театрының тыаа болуу бо хүннерде чонга бараалгадып турар. Ук шинии аныяк режиссёр Кадр-оол Сагды тургускан. Бо шинии мергежилдиг, бедик эстетика культуралыг тургусканының дугайында бодумнуң бодалымны бижикседим.

Шинииң кол маадыры разведчик кыс—Нила Снижконуң ролүнда аныяк артистер Мария Солун-оол биле Дадар Барынмаа ойнап турар. Бо ийи артист ук ролдуу боттарының будуш хевирлеринбиле бот-боттарынга домейлешпес онзагай мергежилдиг ойнааннар.

Мария Солун-оолдуң Снижкону лириктиг, солун, иштики сагыш-сеткилдиң хайныышкынының дүвүрээзинии чидиг көргүскен. Долгандыо бооп турар көргүнүүг болуушкыннар оон өвүр-хевириндең тода илереп келно. Оон төларгай чижээ биргн кожегедеш интеллигент кижи (артист К. Сапык-оол) биле ужуражылгадан коор бис. Үениң байдалынга таварышпас, аян чок хеп кедип алган кысты көргеш, оон дидим эрезип, кандыг-даа бергелерни чүрттап эрттиринге белеңнип дораан эскерер бис.

«Чүл? деп хонук иштинде чоогай иштинге хевим солуттунуп, чаштып келдим. Ам хостуг чүрттаарын мелээ берииңер!» деп дужаагап хевирлиг удуолаңнышкын-биле Нила Снижко кожаларының кичээнгейин тудуп алыс. Кожаары төрүнүп төлеп чок чоруудан ческинип, кысты эң-не бяк состер-биле дорамчылап туралар. Оларның ажакызы берге-даа болза, Снижко тоомча бодавааи кижи бооп ырлап, танцылап хөглеп турар. Ындыг-даа болза Нила Снижко (М. Солун-оол) дыка берге иштики сагыш-сеткилдиң харлыгып келген хилиңчээп сактып келгеш, бүдүү ыглай бээр. Ол бүгүнү — иштики сагыш-сеткилдиң хайныышкынының бедик көдүрүлүшкүнүн артист эки ойнаан. Артистиң даштыкы хевири, эзлгнри чараш, оон шимчээшкиннери иштики сагыш-сеткили-биле дүтжүп турар болгаш өвүр-хевирни чидиг тургузарынга деткимче бооп турары маргыш чок.

Нила Снижконуң стол кырынга иштики хептиг ойнап турар танцызын база артист бедик мергежилге күүсеткен. Нила Снижконуң стол кырынга танцылай бээр чылдагааны бодунуң салдынчак күзели эвес, харын долгандыр бооп турар байдал ону танцылаарыынче албадаапканында. Ону артист М. Солун-оол сагыш-сеткилиниң ханызындан; бүзүреңчиг ойнаан.

Федор Снижкога угаан-медерел чок ынакшаан, ол ышкаш-ыла дээш аныяк оол тепси аарыыр чедип турда. Нила Снижко ол бүгүнү бүзүреп биилп турза-даа, совет разведчик кижи мен деп чүвени кымга-даа ажыдып бербес.

Чүгле Митрофанов (артист О. Чолбеней)—партизан отрядының командири чедип келирге, аңаа бүгү-ле байдалды ижин-кара чок ажыдып берип турар.

«Бодунуң чонуңуң араазында оскерликчи диртип чаңгыс хүн иштинде чүрттаар орунуга, бүзулуг дайзынның араазынга чүс-даа чыл чүрттаасы бергеэвес-тир». Бо соотуң утказы ханы, шынап-ла совет кижилерниң араазында өске үзелбодалдыгларның — оскерликчилерниң чүрттаар аргазы чок деп чүвени бо шиидең көрүп болур. Артист М. Солун-оол ол бүгүнү чедик мергежилдиг ойнааннар.

Аныяк артист Дадар Барыңмаа ийиги болүкке Нила Снижконуң ролүн ойнаан. Бо ийи артист ук разведчик кыстың ролүн боттарынды-биле аңгы-аңгы овур-хевирге ойнааннар.

Шин эгелээри билек-ле дожек кырында ҳендирде баглап алган дээрбектн чайып ойнап чыдар бичии кызыжактыкөөр бис. Чаза кырында аймаң берген турар интеллигент кижини хенертен көрүп каап, Снижко (артист Д. Барынмаа) бичии уруглаврыг тура халып келир. Оон чүгаалаан сос бүгүдеи эрбеннир. «кадалыпдаа» турар болза, ол кыстың сагыш-сеткилинде бир-ле ойлагай эки чүве бар-дыр деп көрүкчү кижи дораан эскерип каар. Чогум чүү чүвел? деп айтырыгны дораан харыылавас-даа болза, бүгү шиниң дургузунда чештинишкинге чедир (азы Митрофановтуң келиринге чедир) көрүкчү кижи артистиң азжы-чаңы-биле кады изиг түлүк чурттап, болуушкуи бүгүдезин-кичээнгейлиг көрүп олурар. Артистиң бодуунуң хөй хевирге тургусканы нарын овур-хевириниң онзагайы ол-ла болгай.

Баштайгы ынакшыл онуулам диидим сорук кииргенин артист тода, чедимчелиг ойнаан. Ынакшылдап артык бедик күзел — Торээн чурттуна бердингени, чонунга ынакшылы ол. Ол дээш бодунуң амытыныидан чарлыры аңаа хомудаичыг эвес, ону бо ийи артист бүзүреңчиг, амыдыралчы ойнааннар.

Федорнуң овур-хевирин артист Х. Ширнин-оол чогаадыкчы хуулгаазынныг, чараш ойнаан. Артистиң улуг чедишкини, бир дугаарында, ук рольду эгезинден тура, төнчүзүнге чедир бедик кодурлуушкун-биле ойнаанында.

«Будунар хаңзырай бергендир, эмчиниң баштайгы дузазын чедирип көрсйн». Бо домакты чугаалап тура, Федор Е. Кенденбильдиң ойнап турарын көргеш, бо арга-дурзулгалыг артисте уран мергежилдиг «үүжээш» бай-дыр деп кижи бодап келир.

Митрофанов хензег када костүр-даа болза, оон ролюн артист О. Чолбеней багай эвес ойнаан. Ол ышкаш интеллигент кижиниң ролюн К. Сапык-оол топтут. далаш чок, өзүлүг эртем ажылдакчызы, ур чылда башкы ажылын кылып келген профессор кижи кылдыр көргүскен.

Немец эжелекчилерниң шинвишкини, ийи арынныг Мика Ставинскийниң овур-хевирин артист Ч. Мортай-оол ойнаан. Совет офицер кижи болуп алгаш, Нила Снижконуң чажылын билип алыр дээш, ол кызын турар. Кажап оон күзели бүтпейн баарга, араатанзыг ёзу-биле Снижкону боолап каар. Ол бүгүнү артист Мортай-оол улам ханы, эң ылаңгыя Мика Ставинскийниң соолгу минутазын, оон буураашкынын эки ойнаан.

Чедишкиннер-биле катай шинииң ансамблиндеи үүгү турар, бсттарының уран-мергежилин сайзырадыр четтикпейн барган артистерни база чугаалаза эки. РСФСР-ниң алдарлыг артизи Конгар Хүргүлек шериг эмчизи Мария Игнатьевнаның овур-хевирин бо шиидс ойнап турар. Харыысалгалыг, бирги чергенип шериг эмчизи, совет не кижиниң овур-хевирин Х. Конгар шала кошкак ойнаан. Чогум чүнү чедир ойнаваанын ынчаш? Мария Игнатьевнаның (Х. Конгарның) сценага бир дугаар костүп келиринден эгелеп сактып көрээлиңер. Нила Снижконуң соонган шериг хептиг, аныяк хереэжеп кнопи келир. Чаа черде, танывазы кижилер аразында келген хирезинде кандыг-даа сонуургаан чүүлү чок, кирип келген олчаан сценаны долгандыр кылаштаап, авторнуң бижээн сөзүн, шүлүк номчааны ышкаш, кандыг-даа питонадня чок чугаалап турар. Ниитизи-биле артистиң оорушкүзү, кайгааны, хомудааны шоолуг билдинмес, бүгү чугаа шүлүк байдалдыг. Бо удаада артист Х. Конгар тывыгыр уран аргаларны дилевээп болгаш чүгле режиссёрнуң айыткан туруштарын эзлерип чоруп турары хомудавачыг.

Артист Д. Намчыл бичии Эдик дээр оолдуң ролюн ойнап турар. Биче сеткилдиг, кортук аразының чугаазын кеэзээде үлегер кылдыр бодунга сагып чоруур оолдуң ролюн чедир, күүседип шыдаваан. Чамдык көргүзүүлерде кады ойнап турар ээжин дыңнавас, чүгле чаңгыс болу колдааш турупгар. Чижээ Нила Снижко «Барабанчы» деп ырынны ырлап турда, оон иштики сагыш-сеткилинде кандыг өскерлиишкин бооп турарын көрүкчүге билип алыры берге. «Немецтерниң саттыныкчызы» деп ээжи Сапаның каразын чоруур кижизи хенертен дайынчы ыры ырлай бээрге. Эдиктиң сагыш-сеткилинге кандыг өскерлиишкин бооп болурул?

Улгады берген хереэжен (артист О. Ензак) «хоорайны хостаандан бээр 20 хонук безин четпээн» деп турар. Ол хереде ында чурттап турар кижилер харын-даа дайын болбаанзыг кылдыр чаңнап турары база элдеп. Шинииң чүрүк каасталгазын дайын байдалынга таварыштыр бузук, туйбу ханалардан чуруп көргүскен. Ынчалза-даа дайын үезинниң бузулган бажыңнарынга ындыг-ла комфуг домейлешпейн турар.

Шинииң даяш-шимээн, хөглүм каасталгазы дыка четпес. Бомбаларнып дүжүп, дүвүрээзинин чарлап турары, Нила Снижконуң сактыышкынынары ам-даа чедир кылдынмаан. Бо талазы-биле шинииң режиссёру кошкак ажылдаан. Бо бүгү четпестерни эдип алыр болза шин улам солун, көрүштүг, хөй-хөй көрүкчүлерниң сонуургалын хаара тудары чугаажок.

К. САГДЫ.

ЧАА ЧЫЛ ОЙНААШКЫНЫНДА — «ЖИГУЛИ»

1973 чылдың декабрь 28-те Владимир хоорайга акша-бараан лотереязының Чаа чыл үндүрүлгезиниң ойнаашкын тиражы болур. Эң-не аас-кежиктиг билеттерниң ээлери—«Жигули» автомобильди бир-ле дугаар ойнап алырлар.

Оон аңгыда янзы-бүрү марканың 400 мотоцикли, 200 пианино, 500 телевизор, 3300 холодильник болгаш үнелиг өске-даа эдилелдер болгаш акша ойнаашкыннары бар.

Ойнаашкынның ниити түңү 11 миллион 140 муң рубль болур. Лотерея билеттерин ажаалга кассаларындан, магазиннерден, кинотеатрлардан, харылзаа черлеринден, «Союзпечаттың» киоскилеринден, ниитиниң чемненилге черлеринден, автовокзалдар кассаларындан болгаш аэропорттан садып алырынче даалажыңар.

АЖААЛГА КАССАЗЫ.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хандырылга болгаш сайгарылга эргелеля күш-ажыл депгериниң чаа хевирлерин болгаш аңаа киирер кансырыда арыннары-биле (оон иштинде тыва дылга база) катай 1975 чылда кайы хире түңнү хереглээриниң чагыгларын 1974 чылдың январь 20-ге чедир киирерин бүгү министерстволарга, эргелелдерге, организацияларга оларның чагыргын турар черлериниден хамаарылга чокка киирерин дыңнадып тур.

ХАНДЫРЫЛГА БОЛГАШ САЙГАРЫЛГА ЭРГЕЛЕЛИ.

Кызылдың телеательези радио болгаш телеаппаратуралар-ның дүрген септелгезин организастаан. Септелгени 3 болгаш 24 шак дургузунда кылып болур. Дүрген септелгеге киирген херекселдерни 3 шак дургузунда септээн болза кылган ажылдың ортээн 40 хүү немээр. 24 шак дургузунда септээн болза, септен кылдынган түүлдерниң хөлезиниге 30 хүүнү немээр. Телевизоруларны абонементилиг хандырылгага тургузуп болур силер. Ындыг хандырылгага киирген телевизорларның септелгезин ателье болу чорудар.

Чагыгларны 8 шактан 20 шакка чедир хүнүң хүлээп алыр.

Чапсар —13 шактан 14 шакка чедир.

Бистиң адресивис: Кызыл, Ленин кудумчузу 42. Телефон 309-1.

КЫЗЫЛДЫҢ ТЕЛЕАТЕЛЬЕЗИ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000 Кызыл. Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда кылдызының 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал кылдызының 37-13, культура кылдызының 23-54, көдээ ажылагый кылдызының 21-47, үлетүүр кылдызының 22-64, чагаа кылдызының 41-27, информация база совет тургузуг кылдызының 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Пар. ама 2. Тираж 15.953 ЧАГЫГ № 292

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1). ТС—01568

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 296 (9366) | Среда, 1973 чыл, декабрь 19 | 1925 чылда үндезилеттингеи. | Өртээ 2 көп.

НАЙЫРАЛДЫҢ АЯН-ЧОРУУ

Декабрь 17-де ПКАП ТК-ның Бирги секретары Э. Герек СЭКП ТК-ның Чиңгиме секретары Л. И. Брежневтиң чалааның ёзугаар Москвада чедип келгеи.

ПУР-нуң болгаш ССРЭ-ниң күрүне туктары-биле шимээн Внуково аэродромунга эштер Л. И. Брежнев, П. Н. Демичев, К. Ф. Катушев, СЭКП ТК-ның кежигүннери Б. П. Бугаев, К. В. Русаков, СЭКП ТК-ның харылсалгалыг ажылдакчылары Э. Геректи уткуп алганнар.

Уткаанмарның аразынга ПУР-нуң ССРЭ-де элчизин З. Новак база турган. (СЭТА).

К. Т. МАЗУРОВ КИРГИЗИЯДА

ФРУНЗЕ. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орлакчызы К. Т. Мазуров декабрь 17-де ында чеде берген.

Киргизияның Компартиязының ТК-ның бирги секретары Т. У. Усубалиев, Киргиз ССР-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Даргазы Т. Кулатов, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. С. Суюмбаев болгаш республиканың өске-даа удуртукчулары К. Т. Мазуровту аэропорттан барып уткуп алганнар.

Совет эртемге алдар!

„СОЮЗ-13“ ужудуушкунда

СЭТА-ның дыңнадыы

Чер чоогунга космос делгемин шинчилээриниң программазынга дүүштүр 1973 чылдың декабрь 18-те Москваныы-биле 14 шак 55 минута турда «Союз-13» космос кораблин Совет Эвилели салып үндүрген.

Космос кораблин корабльдиң командири майор Петр Ильич Климук болгаш бортинженер Валентин Витальевич Лебедев составтыг экипаж башкарып чоруур.

Орбиталдыг ужудуушкуннуң программазы болза: корабльде тургускан «Орион-2» деп телескоптар системазының дузазы-биле сылдыстарны ультрафиолеттиг чалгыг-биле астрофизиктиг хайгааралын кылыры;

улус ажыл-агый сорулгаларын шиитпирлээринге медээлерни алыр сорулга-биле Чер кырының чамдык участоктарынга спектрозоналдыг чурук тырттырышкынын чорудары;

«Союз» космос корабльдериниң бодунга системаларны комплекстиг хынаарын болгаш шенээрин уламчылаары;

хол-биле болгаш автоматтыг башкарылганың чорудулгазын база ужудуушкуннуң янзы-бүрү үелеринде автономнуг башкарылганың аргаларын улам ыңай ажылдап кылыры.

«Союз-13» корабльдиң экипажы-биле радио болгаш телевизия харылзаазын быжыг тудуп турар.

Космонавтылар эштер Климук биле Лебедевтиң байдалы эки, корабльдиң системалары эки ажылдап чоруур. Космонавтылар Климук болгаш Лебедев олар көрдүнген программаны күүседип кирипкен.

МАЛЧЫННАРНЫ СОРУК КИИРГЕН

ССРЭ-ниң Дээди Соединиң сески чыыжының материалдарын Таңды районнуң «Коммунизмниң эрелиг» колхозунуң Карагоганда, Кызыл-Хаваста хойжулары изиг үүгүдүгүүрүг-биле таныжып турарлар. Көдээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдүрүнге онза кичээнгей салып турарыңга сорук киргеш, малчыннар Оюн Маднайоол, Оюн Бугаддай, Оюн Синрин-оол олар мурнунда алган хүлээлгезиниң кырына кемелде хүлээлгеин ап турар. Олар үүнүң-даа мурнунда малды кыштан менди ажыраары, ооң чаш төлүн бүрүн камгалап алыры болгаш хой бүртүзүнден 2,4 кг дүктү кырғыырын хүлээлгеп алган ажылдап турарлар. Кыштагларда дүжүрген сиген, сула, минералдыг чемнер четчир.

О. ОПЕЕН.

ФЕРМАДА КЫШКЫ ИШ

Дурҗулга станциязының төп сүт-бараан фермазының кызыл-булуңу. Ооң иштин шимеп, каастап кааны көрүштүт. Ында саанчы бүрүзүнге эртken ооң бир айларда ажылдаанының түнелин үндүргеш, чараштыр бижээш азып каан. Кымның мурнап, кайызының соңнап турарын ооң билип ап болур. Кызыл-булуңда Хүндүлел самбыразы, хана-солун база бар. Самбырала ферманың беш мурнакчы саанчызының чуруктарын азып каан. Ооң аңгыда фермаңа келир чылы хүлээлгезин ында көргүскен. Үш кызыл вымпелди аскылаан. Оларның дужунда оны чүү дээш, кымга тывысканын айтып каан. Ооң бирээзи—Ирина Сыраттыы болду. Ол эртken 11 айларда бир инектен-не 2287 кг сүт сагган. Амыдыралында фермада эки көргүзүг ол. Ынчангаш саанчылар ортузунга шилчип чоруур «Тергиин саанчыга» деп вымпелди чаалап алган. База бир вымпелди аныяк кадарчы Владимир Оюнга тывыскан.

Фермада беш кажаа бар. Кажаа бүрүзүнде-ле түс-түс коллектив. Олар база аразында чарыштыг. Үшкү кварталдың түнелиң-биле дөрт дугаар кажааның ишчилери күш-ажылчы чарыштың тиилекчизи болуп, шилчилер вымпелди чаалап алган.

Фермада чүс хире кижи ажылдап турар. Оларның алдан ажыг хуузу аныяктар. Ол кижилер коллективтиң ат-алдарын быжыг тудуп, чангызы хөйү, а хөйү—чангызы дээш ажылдап келгеннер. Деминг иштиң түнели өөрүнчүг болган. Бирги чартык чылда фермаңың күш-ажылчы көргүзүглери республиканың өске фермаларындан дээре болган. Ол дээш дурҗулга станциязының төп сүт-бараан фермазыңга ВЛКСМ Тыва обкомунуң шилчилер Кызыл тугун тывыскан. Үк чарыштың түнелиң чыл төнчүзүнде база үнер. Соревнованың аныяк саанчылары чаалап алган тугун салбак дээш кызымак ажылдап турар.

Төп сүт-бараан фермазында 5 кажааның үүнде электриг саалааны организастаан. Арткан ийизинде инекти холбиле саап турар. Удавас 200 инек кирер кажаа белеп болган сооңа, Хадың-Аксында 120 ажыг инекти бо фермаже эккээр. Ынчан саалааны бүрүнү-биле механизастаар.

Ферманың коллективи келир чылдың планын чүгаалажып, социалистиг хүлээлгеин алганнар. 1974 чылда олар күрүнеге 1410 тонна сүттиг садарын планнаан. А ферманың коллективи олу 1600 тонна кылдыр күүседирин социалистиг хүлээлгезинде бижээн.

Ш. ДОРЖУ.

ЭКОНОМИСТЕР СЕМИНАРЫ

1974 чылдың январь бирдең эгелеп автомашинага чүүк сөөртүүнүң чаартынган тарифи күштүг болур. Ол тариф ёзугаар автотранспорт-биле чүүк сөөртүүнүң өртем-үнезин ортумаа-биле 8 хуу кызырыр апаар. Бо талазы-биле чорудар ажылдарның хемчээлинин хөйүн барымдаалааш. Тыва автотранспорт эргелери болуунуң эргезинде автотранспорт бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларның удуртукчуларының, экономистериниң база бухгалтерлериниң семинарларын үш эдээлиг эртирер деп шиитпирлээн.

Ооң бирги эдээ — автотранспорт бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының план-экономика кылдыстериниң начальниктериниң болгаш бухгалтерлериниң чаштыс хүнүүт семинарын дүүн Кызылдың № 2 АТБ-ге эрттирген. Орта республиканың бүгү районнарындан автобүдүрүлге чергелериниң, Минусинскиниң АТБ-ниң, автосептелге заводунуң, Тыва трансагентствонуң болгаш өске-даа хамаарылгалыг организацияларның экономистери, бухгалтерлери чыылган.

Семинарга чаа тариф дугайында лекцияны Тыва автотранспорт эргелеринiң чүүк сөөртүлге кылдызының начальниги М. Е. Савицкий номчаан.

Бистиң корр.

РСФСР-ниң Дээди Соединиң сески чыыжының алдыгы сессиязы

ТУРГУЗУКЧУ АЖЫЛ-ИШТИҢ ОРУУ-БИЛЕ

Кремльдиң Улуг ордузунуң кырынга декабрь 18-те Россия Федерациязының тугун көдүргеп. Республиканың Дээди Соединиң эдээлиг сессиязынга бүгү-де автономнуг республикаларның, крайларның болгаш областарның төлээлекчилеря — депутаттар ында чыылганнар. Совет Россиянның улус ажыл-агыйын хөгжүдүрининиң эң чугула айтырыгларын чүгаалажыр дээш олар найысылалда чеде бергеннер.

Россия Федерациязының күрүне эрге-чагыргазының дээди органының сессиязы төөгүлүг уеде боон эртип турар. СЭКП ТК-ның чаа болган Пленумунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев делгерентей чүве чүгаалаан. Баштай Пленумга, а ооң соонда ССРЭ-ниң Дээди Соединиң сессиязынга тоску беш чылда, ооң үшкү, шиитпирлиг чылында ленинчи партияның, бүгү совет улустуң тургузукчу күш-ажылының түнелдерин бүгү талалыг чүгаалажып көргеп. Чурттуң экономиказын улам быжыглааарының, улустуң материалыг таагай чоруун болгаш культура денелиин бедиерининг эчис сорулгаларын айыткан.

РСФСР-ниң Дээди Соединиң сессиязы политиктиг улуг көдүрүүшкүнүүн байдалынга ажыттынган.

Эштер Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, Ф. Д. Кулаков, А. Я. Пельше, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, М. С. Соломенцев, Д. Ф. Устинов, В. И. Долгих, И. В. Капитонов оларны депутаттар болгаш аалчылар туруп келгеш, диңмиттиг, үргүлчүлелдиг алыш часкашкыны-биле үткааннар.

РСФСР-ниң Дээди Соединиң Даргазы депутат В. А. Котельников сессияны ажыткан.

Республиканың Дээди Соединиң сессилар аразында үеде мөңгеш депутаттары А. М. Макова, И. И. Наймушин, Е. М. Римская оларның турасказын чыылганнар бут кырынга туруп ёзулаан.

Чаа соңгуткан депутаттар Н. А. Рожковтуң болгаш А. Н. Семеновтуң бүрүн эргелерин хүлээп көдүүнүң дугайында Мандат комиссиязының илеткелининг талазы-биле докладады хүлээп алган.

Сессияның дараазындагы хүн айтырыглярын бадылаан:

1. 1974 чылда РСФСР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдүрининг Күрүне планының дугайында.

2. 1974 чылда РСФСР-ниң Күрүне бюджединиң дугайында болгаш 1972 чылда РСФСР-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезининиң дугайында.

3. РСФСР-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаар дугайында.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралактызы, республиканың Күрүлеп даргазы депутат К. М. Герасимов 1974 чылда РСФСР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдүрининг Күрүне планының дугайында илеткел кылган.

1973 чылдың планын хүүсаазап эрте күүседирингe, бистиң Төрээн чуртувустуң экономиктиг күүү-шыдалын быжыглаарының болгаш совет кижилериниң таагай чоруун улам экижидериниң хөрээнге акыдыкма бүгү эвилелдешкен республикалар ишкаш. Россия Федерациязының ажылчы чоннары база-ла толештыг салыышкынын кииргенээр деп ол чүгаалаан. Республиканың дыка хөй бүдүрүлге чергелериниң коллективтери амгы үеде 1974 чылдың үлүүнге киришкен продукциянны кылып үндүрүп турар.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак даштыкы политиказының талазы-биле ленинчи углавышкынны, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң хүлээп алганы Тайбың программазын быжыг-биле, чайгылыг чок боттандырып чоруур турар. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев бистиң чуртувустуң деминг даштыкы политиказын боттандырып чоруларынга шилгарайгай, үнелеп четтиглес үүлүг салыышкынын киирээн турар деп оратор онзалап демделээн. Тайбының эрге-ажыы, таагай чоруу дээш ооң могай-шылаг бирбес, улугаагай ажыл-чоруулгазы дээш Л. И. Брежневтиң адын бо хүннерде бүгү делегейниң улустары ханы көрүп четтиришкин-биле адап турар. Россия Федерациязының ажылчы чоннары эш Л. И. Брежневтиң Индияга аян-чоруун болгаш ооң түңнелдерин чаңгыс үн-биле үүлүдүгүнүн, ол чорук дээрге совет-индий бүзүлбас найыралдың чайынаачак көргүзүү-дүр деп санап турарлар.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң айтыканы социал-экономиктиг кол көргүзүглер партияның политиктиг болгаш организастыг улуг ажылының түңнелинде күүсеттинген турар дээрзин 1973 чылда болгаш беш чылдың үш чылының дургузунда улус ажыл-агый хөгжүдүрүнүң баштайгы түңнелдери көргүзүп туоар деп илеткелчи демделээн.

Россия Федерациязында бүдүрүп турар национал орулга үш чылдың дургузунда 17,1 хуу өскүр, ооң иштинде бо чылын 7,6 хуу өзер, а план бо талазы-биле 6 хуу турган болгай.

Үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли 1971—1973 чылдарда 22,5 хуу көвүдээр, а 1973 чылда план ёзугаар 6 хуу өзер турда, ол 7,6 хуу өзер.

Саналгалар ёзугаар алырга, үлетпүр продукциязын бүдүрер хемчээлиниң талазы-биле бо чылда доктаатты ган онаалда хуусаа бетинде — декабрьның 27-ге чедир, а Москваның болгаш Ленинградтың, өске-даа чамдык областарның бүдүрүлгелериниң — ооң-даа эрте хуусаада күүсеттингеи турар.

Эвилел-республика болгаш республика министерстволарының база ведомстволарының үлетпүрүнге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзериниң күселиң-биле үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрериниң немелде өзүлдезиниң 93 хуузу, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң бүгү немелде өзүлдези болгаш тудуг-монтаж ажылдарының көвүдээшкиин алдынган турар.

Бо чылын көдээниң ажылчилери улуг чедиишкиннерни чедип алган. Онза улуг чедиишкиннер тараа бүдүрериңге чедип алдынган. Росспянның төөгүзүнге көстүп көрбээн хөй дүжүттү өстүрген. Күрүнеге 3 миллиард 180 миллион пуд тараапы саткан.

Республикада капитал тудугунуң улуг программазын боттандырып турар деп, илеткелчи чүгаалаан. Улус ажыл-агыйын хөгжүдүрининг беш чылдың үш чылының дургузунда ниитизи-биле 167 миллиард рубльдиң капитал салыышкынын киирген. Үлетпүрүнүң барык 600 улуг бүдүрүлгелерин база ол ышкаш ажылдап турар бүдүрүлгелерде хөй санныг чаа цехтерин болгаш салбырларны ажыглалга киирген.

Беш чылдың эртken чылдарында, бүгү дүрттээзы-биле бир дөмей, Россия Федерациязынга чоруун таагай байдалын улам өстүрүнүнүң талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездизиниң айтыканы программазын чайгылыг чокка боттандырып турган. Херегледиң ниити фондузу беш чылдың дургузунда РСФСР-ге барык 21 миллиард рубльге көвүдээн. Ол чылдарда бараан саарылгазы 18,3 хуу, ооң иштинде — 1973 чылда — 4,8 хуу оскен.

1974 чылда Күрүне планының кол сорулгаларының дугайын чүгаалаан, планда улус ажыл-агыйының бүгү адырларының улам ыңай хөгжүлдезин, республиканың экономиказыг күүзүн өстүрерин, күш-ажылчы, материалдыг болгаш акша-хөреңги күрлавырларын ажытлаарының ажыктыын бедиерин, партияның XXIV съездизиниң салгаазы беш чылдың кол сорулгазынга дүүштүр улустуң таагай чоруун улам бедиерининг сорулгаларын даараалаштыр боттандырары башүдүр көдүүнүң түрарын илеткелчи демделээн. Үлетпүр адырларының техниктиг эдептеттээшкиниинг, бүдүрүлге күчүлерин чогуур үеэнде ажыглалга киирерин хандырарының, доостур объектилерге хөөрөнгини мөңгеэрининг, түдүгүнүн хүүсааларын кызырарының талазы-биле хемчеглерин план төлевилелиинде көрүп турар.

Ылаңгыя машина тудугушкуинында болгаш улустуң херетлел бараанналарын бүдүүп турар адырларда продукциянның шынарын бедиерин, продукциянын чаа хевирлерин кылырын шингээдинг хөгжүлдезининг бедик темпилерн совет улустуң таагай байдалын бедиидер деп, беш чылдың кол сорулгазын чайгылыш чок боттандырар арганы бээр. Чоонуң кижи санына онаалштыр 1974 чылда боттуг орулгалар 5,3 хуу, а беш чылдың эгезинден бээр — 20 хуу немей өзер. Чоонуң боттуг орулгаларының немей өзүлдезин күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн остүрериниң күселиң-биле чедип алдынар. Ол эвилел-республика болгаш республика министерстволарының база ведомстволарының талазы-биле 5,3 хуу, колхозтарга болгаш совхозтарга — 10,1 хуу, тудугга — 6,6 хуу улгадыр. Үлетпүр продукциязының немелде өзүлдезининг 90 ажыт хуузу, көдээ ажыл-агый продукциязының бүгү немелде өзүлдези болгаш тудуг-монтаж ажылдарының калбарышкыны күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзериниң күселиң-биле чедип алдынар.

1974 чылда көдээ ажыл-агыйны хөгжүдер талазы-биле план төлевилелиинің үндезинни кылдыр беш чыл планының ол чылга берген онаалдаларын киирген, ынчалза-даа беш чылдың баштайгы үш чылдарында көдээ ажыл-агый хөгжүлдезининг түнелдерин база барымдаалаан. Келир чылын көдээ ажыл-агыйның ниити продукциязының хемчээлинн 48,8 миллиард рубльге планнаан. Ол дээрге эртken беш чылда бүдүрүлгенин чыл бүрүзүнде ортумак хемчээлинден 21,2 хуу, а 1973 чылда чедип алыр деп турарывыс бүдүрүлге деминиден 5,9 хуу хөй болуру олдур.

Көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин көвүдезирикол нуругулайында үнүш ажылынга — культураларның дүжүттүүн бедиидер болгаш мал ажылынга — малдың, куштуң продуктулуун бедиидер, баш саның өстүрүп турган, чедип алыры көрдүнгеи. Колхозтарга, совхозтарга көдээ ажыл-агыйның ажыглалдыг черинин гектарындан-на ниити продукциянын хемчээлн 7,1 хуу көвүдээр.

Мал ажылының продукциязын садып алыры: эът 8059 мүң тонна, сүт — 29 миллион тонна, чүүрга — 17,4 миллиард бөрбак болур.

1974 чылда транспорттуң бүгү хевирлерн, орук ажылагыйны болгаш харылзаа улам хөгжүүр.

РСФСР-ниң девискээринге улус ажыл-агыйның хөгжүдерининг бээр капитал салыышкынларның ниити хемчээли 1974 чылда барык 62 миллиард рубль болур.

Россия Федерациязынга эртken чылдарда ышкаш, 1974 чылда бойдус камгалалының улуг хемчеглерин боттандырар. Республикага ол сорулгага ниитизи-биле миллиард ажыг рубльдан бээр.

Бистиң экономикавыстың Дээди Соединиң кылган эдилгелерин ёзугаар 1974 чылдың Күрүне бюджединиң орулгалар болгаш чарыгдаалдар талазыбиле 8,5 хуу өзүлделиг кылдыр азы 49250 млн. рубльге кылдыр чугаалажып көөрүн болгаш бадылаарын сессиягa РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң санандан киирген ол дыннатказы.

Бюджеттиң орулгаларының хөй кезии — 87,8 хуузунуң социалистиг ажыл-агыйлардан киреринн ол онзалап демделээн.

Республиканың улус ажыл-агыйының орулгалары 2278 млн. рубльге өзер иймекпе, азы 21292 млн. рубль болур.

Орулганың хөй кезии азы 9293,6 млн. рубль бүдүрүлгенин моон ыңай улам калбартырыбиле болгаш шаңнал-мактал фондуларын тургузуп азыры база планныг чарыгдалдарны дуглаары-биле бүдүрүлгелерниң эргезинге артар. Экономиктиг ядыг бериишкиниң фондуларынче орулгадан болгаш өске-даа төстерден 3631 млн. рубльди шилчидеп көрдүнген. Ол дээрге 1973 чылда турганындан 10,8 хуу хөй болур.

Бүдүрүлгелерден болгаш ажыл-агый организациялarындан киргеп хөреңгилерден база орулгадан бюджетке төлелгелер кылдыр киирер. Ук төлелгелерниң хөй кезиин азы 7742,2 млн рубльдя үлетпүр бүдүрүлгелери болгаш тудуг организациялары киирер үүрлүг.

Бюджеттиң орулгаларына саарылгалардан үндүрүг база бир, кол черни эзлээр үүрлүг дeп министр демделээн. Ооң киргеп хөреңгилерден улус ажыл-агыйның болгаш социал-культура хемчеглерин чогуур үезинде акшаландырары кол хамаарыжыр.

Республиканың девискээрине саарылга үндүрүүнден киирер орулгаларны 40969,1 млн. рубль түңге планнап турар. Ол дээрге бо чылда турганындан 5,6 хуу хөй болур. Ол түңнел РСФСР-ниң Күрүне бюджединче 16113,3 млн. рубльди киирер.

Бюджеттен төлевирлер, саарылгадан үндүрүглер-биле чергелештир бюджеттиң орулгаларынга ыяш ажылындан орулга, кооператив бүдүрүлгелериндеп болгаш организацияларындан үндүрүглер, колхозтардан үндүрүглер улуг рольду ойнаар. Ук үндүрүглерниң ниити хемчээли 1974 чылда 1283,7 млн. рубль болур.

1974 чылда Россия Федерациязының Күрүне бюджединиң чарыгдаларының ниити хемчээли 49250 млн. рубль болур.

Республиканың улус ажыл-агыйынга капитал салыышкынының ниити хемчээлин 19 миллиард рубльге доктаатkан. Ооң иштинде төпчүткен капитал салыышкыны 14,8 миллиард рубль ийикпе бо чылдың-дан ол 11,6 хуу хөй боон турар.

Партия болгаш чазак кижи дугайында, улустуң таагай чоруунуң дугайында сагыш салырын чүүдеп-даа чугула деп көрүп турар. Улустуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг денелиин бедиерибиле холбашкан хемчеглер системазында совет кижилерниң амыдырал байдалын экижидери, бажыңнарны-болгаш квартираларны планнаары, чурттаалга черлерин газ-биле, суг-биле, чырык-биле хандырары, чурттаалга черлерин ногаанчыдары дээш таагайжыдылганың өске-даа хевирдери эң чугула ажылдарның бирээзи боон турар .Ол сорулгага акша тускайлаары чыл келген тудум-на улам көвүдеп турар болгаш 1974 чылда 4559,2 миллион рубль болур.

Коммунистиг партия болгаш совет чазак совет улустуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг денелиин улам көдүрериниң дугайында үргүлчүүнүң сагыш салып турээр дeп, А. А. Бобровников уламчылаан. Тоску беш чылдың үш чылдарының дургузунда Россия Федерациязының Күрүне бюджединиң социал-культура хемчеглерине чарыгдалы 1970 чылдыы-биле денээрге ооң 3,7 миллиард рубльге азы 17,6 хуу улгаткаан. Ол сорулгага 1974 чылда чарытаалларны ооң-даа көвүдерин көргеи болгаш 25324,2 миллион рубль болур.

Бо чылын сес чыл школазын дооскан сургууллардың 86,9 хуузу ортумак эртемни бээр янзы-бүрү өөредилге чергелеринде өөредилгезин уламчылап турарлар. Ниитн билиг школаларын хандырарынга бюджеттe 3414,8 миллион рубльди хөргеи.

Келир чылын дээди болгаш ортумак өөредилге чергелериниң сургууллдарының саны 3378,5 мүң кижи чедер, а оларны 640 мүң кижи доозуп үнер үүрлүг. Ол сорулгаларга чарыгдаларны 2673 миллион рубль кылдыр көрүп турар.

Профессионал-техниктиг өөредилге системазынга кадрлар белеткээринге 942 миллиен рубльди берип турар. Оларга 1140 мүң бедик мергежилдиг ажылчыннарны белеткээр.

1974 чылда культура-чырыдыышкын албан чергелериниң четкизин калбарар болгаш оларны акшаландырарынга 513,9 миллион рубльди көрүп турар.

Кадык камгалалынга 5719 миллион рубльди чарыгдаар.

Социал хандырылгага, пенсия болгаш акша дузаламчызы көргүзериңге 9339,3 миллион рубльди азы бо чылдыынадан 237 миллион рубль хөйүү тускайлаан. Ооң аңгыда колхозтар кежигүннериниң пенсиялары болгаш акша дузаламчызын төлээринге 1421,7 миллион рубльди чарыгдаар.

Күш-ажылдың болгаш дайынның инвалидтеринге, азыракчызын оскуйган өг-бүлелерге пенсиялариың хемчээлдерн 1974 чылда улгадыр, өг-бүленин бир кежигүнүнге онаалштыр санадарга айда алыр орулгазы 50 рубльден ашпайн турар эвээш шалыңныг өг-бүлелерниң үрулгарынга пособиелерни берип эгелээр.

Автономнуг республикаларның, крайларның болгаш областарның бюджеттеринге илеткелчи доктаагаи.

РСФСР-ниң Дээди Соведи бадылаар кылдыр киирип келген. 1974 чылда автономнуг республикаларның Күрүне бюджеттерин, крайларның, областарның, Москва болгаш Ленинград хоорайларның бюджеттерин 19188 миллиоз рубль түңге төлевилээн. Адаттыңгаа бюджеттер курлавырларының шиитпирлиг кезиин — 13104 миллион рубльди ниити күрүне орулгаларындан шилчидилгелер күселиң-биле тургузар. Чер-черниң ажылагыйының арыг орулгазындан төлелгелер көвүдээн. 1974 чылда ол төлелгелер 4563,3 миллион рубль, азы бюджеттин бүгү орулгаларының 23,8 хуузу болур.

1972 чылда Күрүне бюджединиң күүселдезининг дугайында отчёттуу РСФСР-ниң Дээди Соведи бадылаар кылдыр илеткелчи киирген. Эвилел бюджединден алдынган хөреңгилерниң күселиң-биле РСФСРниң Күрүне бюджедя орулгалар талазы-биле 45722,6 миллион рубль түңге, азы 101 хуу болгаш чарыгдалдар талазыбиле 46004,2 миллион рубль түңге, азы 99,5 хуу күүсеттингеи. Чарыгдалдарны орулгалар 718,4 миллион рубль ажып турар болган.

(СЭТА).

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШ—ШИМЧЕДИКЧИ КҮШ

КУРЛАВЫРЛАР УТКУШТУР ПЛАНДА

Кызылдың сүт комбинады шиитпирлиг чылды бедик көргүзүглер-биле доозуп турар. Коллектив он бир айлар дургузунда дөрт миллион ажыг түбүлдин продукциязын ажылдап кылган. Чыл төнчүзүнге чедир 270 мүн рубльдин продукциязын кылып үндүрер.

Беш чылдың үш чылының даалгазын комбинат 2 чыл он ай иштинде күүседир аргалыг болган. Продукция сайгарарының үш чыл планын 101,8 хүү, ниити продукция бүдүрелин 102,5 күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 100,7 хүү күүсеткен. Продукция бүдүрелинин темпизи үргүлчү бедик турары өөрүнчүг. Ол-ла үенин иштинде пландан ажыр 145 тонна мал саржаан бүдүрүп үндүрген. Коллектив чыл төнчүзүнге чедир 920 мүн рубльдин продукциязын бээр деп шиитпирлээн.

Цехтер, бригадалар аразында калбарган социалистиг чарыштың мүрнүкү одурүүнда сүт продуктулары кылыр цех чорүп турар. Ол коллектив чүгле планны ажыр күүседир эвес, продукцияның эки шынары дээш демиселди күштелдирген. Шында ажылчыннар Валентина Мелихова, Нина Игоньева олар ай планын 120—125 хүү күүселип, чарыштың шалыпчылары болуп турар. Эки шынарлыг продукция дээш социалистиг чарышты дээштиг организастап, оон түннелин ай, квартал санында үндүрүп, мүрнакчыларны шаннап, мактап, планын ажыр күүседип, бүдүрүлгенин болгаш хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киришкеннерге шалыныңын 25 хүүзүн немелде төлевирге, ол ышкаш айда алыр, ажыл төлевирин шаннал кылдыр тыпсын түрары улуг үжүр-дүзалыг болуп турар. Бүдүрүлгенин хүралынга чарыштың түннелин үндүрүп, чедер четпестерни илередип, моон сонгаар канчаар ажылдаарын, кандыг арга-күрлавырларны ажыглаарын дугуржүп ап турар.

Цехтерниң чаартылгаларын кылып, технологияны экижиткен. Чижээ, шакта алды мүң шил сүт кудар автоматтыг шугуминү ажыглалга киирген. Ол чорук хөй күш үндүрер ажылды чингеткен. Цехтерде саржаг, творогтуг садып алыкчыларның хереглелинге таарыштыр савалаар автоматты тургускан. Бүдүрүлгенин цехтеринде ажыглалга киргеи машина-техниканы ажылчыннар болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылар чоорту шингээдип ап, мергежин турар.

1973 чылдың планын хүүсаа бетинде күүсеткеи бо коллектив чурттуң мүрнакчы бүдүрүлгелериниң үлегерин эдерип, боттарының арга-күрлавырларын санап көргеш, 1974 чылга үткуштур чаа планны хүлээп алган. Келир чылын күрүне планында 4 миллион 700 мүн рубль продукцияны бүдүрүп үндүрери көрдүнген, пландан ажыр 50 тонна саржагны бүдүрер, продукцияның ассортиментизин көвүдедир, оон шынарын бедидер. Ол чорук 3 мүн рубльдин немелде продукциязын бүдүрүп үндүрер, пландан ажыр чээрби мүн рубльдин арыг орулгазын алыр арганы бүдүрүлгеге бээр.

Сүт комбинадының үткуштур планында параазында кол көргүзүглер бар: ниити продукция бүдүрерин контрольчурагайларда айытканынган 3,2 хүү көвүдедир, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планда көрдүнгенинден ийи хүү өстүрер. Бүдүрүлгеге 10 чаартыкчы саналларны шингээдип ап, 2 мүн рубль каналганы алыр.

1974 чылдың үткуштур планында социалистиг чарышты ажылчынарның дыштанылгазын, мергежил бедидеринче улуг кичээнгей салдынган.

К. ХЕРТЕК.

БҮЗҮРЕЛ УЛУГ

Кызылдың алты заводунуң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары продукция сайгарарының чыл планын ноябрь 27-де, хөм идик бүдүрерин октябрь 20-де күүседип, чыл төнчүзүнге чедир планындан ажыр 14 мүн әжеш хөм, 4 мүн 500 әжеш кидис идиктерни бүдүрүп, 90 мүн рубльдин продукциязын чыл планынга немей бүдүрерин СЭКП хооркомунга болгаш хооркүүскомга рапорттаан.

Бо чылын заводтуң ажылишчилери үлус ажыл-агыйынга 1 миллион 40 мүн рубльдин ниити продукциязын бээр дээн созүнге өө болуп, продукция сайгарарының планын 108,1 хүү күүсеткен. Завод 1945 чылда чүгле 165 мүн рубльдин ниити продукциязын бүдүрүп, 7 мүн 600 әжеш кидис, 5 мүн 500 әжеш хөм идикти бүдүрүп кылып турганын деннеп көөрге, ам күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү кайы хире өскени илден.

Бо чылын бар арга-күрлавырларны санап көргеш, хереглекчилерге 69 мүн әжеш кидис, 75 мүн әжеш хөм идиктерни декабрь 20-де кылып үндүрерин социалистиг хүлээлгеде айытказ, оны 1,5 ай бурунгаар ажыр күүсеткен.

Бо бедик көргүзүглерни чедип алырынга социалистиг чарышты дээштиг организастааны хүзалаан. Заводта ажыл-ишчи бүрүзү ай, квартал планнарын күүседир дээш кызымакай ажылдаан. Оон түннелинде күш-ажылга үлегер-чижээн көргүзүп турар мүрнакчыларның саны өскен.

Ындыгларга хөм идик цегинин мастерлери А. Черемешев, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, бүдүрүлгенин хоочуну Г. Гавриченко, М. Лемицкий, В. Маркова, Т. Бекшаева, А. Спирина болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Ол ышкаш кидис идик бөлүп кылыр цехте П. Теплых, М. Кондратова, З. Киселева, И. Копанев олар күш-ажылга бедик көргүзүглерни чедип ап, хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип, 1974 чылдың үлүүнге киириштир ажылдап турар.

Хөм идик кылыр цехте Г. Гавриченко, В. Баранов тоску беш чылдың сөөлгү чылының үлүүнде, а И. Марков тоску беш чыл планын күүсеткеш, 1976 чылдың июньнуң үлүүнге онааштыр ажылдап турар. бүдүрүлгенин ёзулуг-ла чоргаарланыкчылары ол.

А. КУМАЯК.

ЧАРЫШТЫҢ ДЭЭШТИИ

Эвээш чаргалды үндүрүп тургаш, эки шынарлыг хөй продукцияны бүдүрүп үндүреринге — социалистиг чарышты организастаарын экижиндип, оон янзы-бүрү арга-хевирлерин тып ажыглаары улуг ужур-дүзалыг. Беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының онаалдаларын · амыдыралга боттандырар дээш Кызылдың түүйбу заводунуң бүгү участоктары чарышты ажыл-ишке эки ажыглап, шалыпчы ёзу-биле ажылдап турар.

Чарышты дээштиг кылдыр организастап, оны башкарар дээш коллективте партия организациязы болгаш профэвилел комитеди организакчы үлүг ажылды чорудуп келген. Бригада, цех, звено бүрүзүнде шалыпчы кижилерни күш-ажылче кыйгырган лозуннар, плакаттар, социалистиг хүлээлгелерниң көргүзүглери делегеттингеп, оон түннелдерин көскү черде чараш кылдыр шимеп тургускан.

Кызылдың түүйбу заводунда сес бригада боттарының аразында социалистиг чарыштыг. Ай төнчүзүнде бригадаларга келир айның кылыр даалгаларын кижи бүрүзүнге чедирип турар болгаш оон көргүзүүн көскү черде кылган. Айның, неделяның, хүннүң бүдүрүлге көргүзүглерин түннээш, цехтерниң, участоктарның көргүзүг самбыраларынга бижип турарын заводтуң экономизи чедип алган. Бо көргүзүглер бүдүрүлгениң кайы адырларында чедишкиннер барын, кымнар бошкак ажылдап турарын сайгарып, чедер, четпестерниң чылдагаанын илередиринге улуг дузалыг.

Заводтуң дирекциязы, шында партия, профэвилел организациялары тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында алдынган социалистиг хүлээлгелерин чедишкинниг күүседиринче күш-ажылчы коллективти мобилизастаанындан айытказ хемчегдер багай эвес күүсеттинип турар.

Үк бүдүрүлге өрткен он бир айларда продукция бүдүрер планын 101,9 хүү күүсеткен болгаш 39 мүн рубльдин продукциязын ажыр бүдүргеп. Түүйбу бүдүрүп үндүрериниң он бир айлар планын завод 103 хүү күүсетпишаан, пландан ажыр 533 мүн түүйбуну бүдүргеп. Эрткен чылдыныңдан 625 мүн га хөй түүйбуну республиканың тудугларынга олар бергеннер. Ол-ла үенин иштинде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү эрткен чылдыныңдан 3,6 хүү өскен. Бо фактылар бүдүрүлгениң ажылында бо чылын эвээш эвес чедишкиннер барын чугаалап турар. А кол чүүл — Кызылдың ол бүдүрүлгези эрткен чылдар-биле деннээрге бүдүрүлге күчүзүн эки ажыглап, ажылчын коллективтин идепкейин көдүрер дээш организастыг ажылды багай эвес чорудуп турар апарганында.

Бо чылдың артказ каш хүннеринде Кызылдың түүйбучулары улам шудургу ажылдап турар. Заводтуң бүгү-ле участоктарында, цехтеринде, бригадаларында, звеноларында дөртку кварталдың сөөлгү айларында шалыпчы күш-ажыл күштелген.

Ноябрьда И. Багровка удуртказ беш кижи составтыг бригада, түүйбу өртедир суугуга эң бедик көргүзүгнү қаш удаа чедип алганнар. Олар чээрби әлчегнин он үжүнде нормадан ажыр бир әлчегде-ле 18—21 мүн түүйбуну бүдүрүп тургаш, Конституция хүнүнде заводтуң цехтер аразында шилчиир вымпелин чаалап албышаан, материалдыг шаннал фондузундан акша шанналын алган.

Социалистиг чарышка заводта ажылдап турар коммунистерниң башкарыкчы ролю улуг. Коммунист А. А. Мокшановка баштаткан 12 кижилиг хептекчилер бригадазы, коллективтиң чоргаараалы болуберген. Үк бүдүрүлгеге хөй чылда ажылдап келген улуг арга-дуржулгалыг бригадир эш-өөрүн эвилелдеп, ажыл планын үргүлчү ажыр күүседирин чедип алган.

Бедик көргүзүглүг бригада моон мурнунда багай ажылдыг турган П. И. Черепановтуң хептекчилер бригадазын социалистиг чарышка кыйгыргаының түннелинде ам ол бригада бедик көргүзүглүг болган.

Коллективте эки ажылдыг, бүгү талазы-биле үлегерлиг коммунистер хөй. Оларга экскаваторщик М. Шляхтин, аныяк коммунистер И. Оленин, В. Веряскин база хамаажыр. Чаа чылга чедир санныг хүннер арткан. Чылдың планын ажыр күүседиринге 1 миллион 600 мүн түүйбу бүдүрери негеттинип турар.

Күштүг, демниг, найыралдыг коллектив алган социалистиг хүлээлгезин ажыр күүседири чигзиниг чок.

В. ОЙДУП.

ШИИТПИРЛИГ ҮШКҮ ЧЫЛДЫ ШАЛЫПЧЫ ДООЗАР

МОСКВА. Москваның Владимир Ильич аттыг электромеханика заводунуң ажылчын, албан-хаакчылары электротехника продукциязын бүдүрүп үндүрерин хүннүң-не улам көвүдедип, чаагай үүле бүдүрүп турар. Бүдүрүлге чериниң 36 янзы кылыглары Шынар демдээн алган, заводтуң продукциязын делегейниң 40 чурту садып ап турар.

Бүдүрүүшкүнү 1975 чылда барык үштүң бир кезии хемчээлдиг улгаттырар, ажыл-иштиң бүдүрүкчүлүүн 41 хүү бедидер, ажылдаарын механизастаарын 82 хүү чедирер деп төлевилээн.

Ол хүлээлгелерни күүседиринге ажылчын бүгүдези, участон бүгүдези харыысалгалыг. Хөй-хөй ильичёвчулар боттарының хууда беш чыл планнарын В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 105 чыл болурунга үткуштур бүрүн күүседир дээн.

Хевилел цегиниң слесарь-дуңзаалал участогунуң ажылчыннары ажыл нормаларын үргүлчү ажыр күүседип турар. Участокту улуг мастер Ю. И. Лагуткин удуртуп турар. Олардың хөй-хөйү чүүл-бүрү ажыл-иш мергежилинге өөренип алган.

Эки түннелдерни чедип алган дээш Лагуткинниң участогунга «Электротехника үлетпүрүнүң министерствозунуң бүдүрүлге черлериниң эң эки участогу» атты тывысхан.

ЧУРУКТА: ажыл нормазын эзлчег дургузунда 20-30 хүү ажыр күүседип турар, хевилел цегиниң эң эки дуңзаалакчыларының бирээзи Н. Маркин.

В. МАСТЮКОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ШАЛЫПЧЫ АЖЫЛ-ИЖИВИСТИ—БЕШ ЧЫЛГА

УЛУС АЖЫЛ-АГЫЙЫН улам ыңай хогжүдер талазы-биле тоску беш чылдың күүседириниң шиитпирлиг үшкү чылында Кызыл хоорайның комсомол организациязы багай эвес ажылдаан. Чер-черде партия организациялары-ның удуртулгазы-биле хову турлагларында болгаш завод цехтеринге, фермаларга болгаш тудугжу бригадаларга, өөредилге болгаш амыдырал хандырылга черлериниге социалистиг чарыш калбарган турган. Ол улуг шимээшкин бистин комсомолчуларывыстың болгаш аныяктарывыстың хей-аъдын чаа-чаа базымнарже көдүрген.

Кызылдың комсомол организациялыларында 7650 ажыг кежигүн бактаап турар. Оон ден кезии — школаларның өөренкилери, ортумак өөредилге черлериниң сургуулдары болгаш башкы институдунуң студентилери. Үлетпүрде болгаш амыдырал хандырылга черлериниң комсомолчулары барыкла 2000 ажыг. Оон артканнары колеэ ажыл агыйының янзы-бүрү ялырларында ажылдап турардар. Олар эге организациялярда болгаш бөлүктерде ажыл-агыйының, өөредилгезиниң азы чурттап турар черинин айны-биле хаара туттунган.

Бистин организациявыс чыл келген тудум-на өөүп турар. Чүгле бо чылын безин бир мүң ажыг оолдар болгаш кыстар оон хүрээлеминге немешкен. Ылангыя «Тыва тудуг» трестте, хоорайның харылзаа салбырында, Тыва транспорт эргелелинде комсомол организацияларынга хөй-хөй чаа кежигүнер немешкен. ВЛКСМ хоркомунуң чоокта эрткен бюрозунга база элээп хаш аныяктарга комсомол билеттерин тыпсын бердивис. Оларның хөй кезиниң мүрнакчылар болганы өөрүнүг. Чижээлээрге, чолаачылар Николай Ондар, Виктор Алексеев, даараныкчылар Галина Суворова, Татьяна Черепанова, садыгжы Надежда Бухтуева олар боттарының коллективтеринде өөрүнүп хүндүткелии чедип алганнар.

Бистин колеэ комсомолчуларывыс болгаш аныяктарывыс беш чыл планын күүседириниң шиитпирлиг чылының онаалдаларын ажыл-ижиниге боттарының үлүүн чедишкинниг киргеннер. Ооң чижээн Кызыл хоорай Советиниң ажыл-агыйларының күрүнеге сүт садар планын 102,9 хүү, эттиниң 108,4 хүү, дүктүүн 102,2 хүү кылдыр декабрь бирде-ле күүседипкеининден көрүп болур. Күрүнеге тараа садар план база-ла 170,4 хүү, мал чеминиң белеткели 112,5 хүү күүсеттингилээн. 1973 чылда тараа болгаш чер ажылының оскедаа продуктуларын бүдүрерин база белеткээрин көвүдедиргеге идепкейлиг киришкеш, бистиң элээп хөй аныяктарывыс чазактың шанналдарынга четкен.

Үлетпүр, тудуг, транспорт болгаш амыдырал хандырылга черлериниң комсомолчулары боттарының күлээлгелерин база багай эвес күүседип турарлар. Михаил Чмаров удуртказ чолаачылар бригадазы, Екатерина Краснобаеванын тудугжулар бригадазы, республика типографиязында Надежда Петрованың бригадазы ышкаш, комсомолчу-аныяктарның мүрнакчы коллективтери социалистиг чарыштың мүрнүкү одурүүнда чоруп турарлар. Бо шиитпирлиг чылда барык-ла алды мүң хире оолдар болгаш кыстар бедиткен хүлээлгелерни алганнар. Үк хүлээлгени башкы институдунуң студентизи Зинаида Кончук, алгы заводунда Помена Дадар-кыс, автосептелге заводунда Владимир Хунай-оол болгаш оондаа өске он-он, чүс-чүс аныяктар чедишкиннер күүседип турарлар.

Хоорайда комсомолчу-аныяктарның 24 бригадазы бар. Оларның элээп хөйү 1973 чылдың планнар онаалдаларын шагда-ла күүсеткилепкеш, келир чылдың үлүүнче киришкен.

Үлетпүр, тудуг, транспорт болгаш амыдырал хандырылга черлериниң комсомолчулары боттарының күлээлгелерин база багай эвес күүседип турарлар. Михаил Чмаров удуртказ чолаачылар бригадазы, Екатерина Краснобаеванын тудугжулар бригадазы, республика типографиязында Надежда Петрованың бригадазы ышкаш, комсомолчу-аныяктарның мүрнакчы коллективтери социалистиг чарыштың мүрнүкү одурүүнда чоруп турарлар. Бо шиитпирлиг чылда барык-ла алды мүң хире оолдар болгаш кыстар бедиткен хүлээлгелерни алганнар. Үк хүлээлгени башкы институдунуң студентизи Зинаида Кончук, алгы заводунда Помена Дадар-кыс, автосептелге заводунда Владимир Хунай-оол болгаш оондаа өске он-он, чүс-чүс аныяктар чедишкиннер күүседип турарлар.

Хоорайда комсомолчу-аныяктарның 24 бригадазы бар. Оларның элээп хөйү 1973 чылдың планнар онаалдаларын шагда-ла күүсеткилепкеш, келир чылдың үлүүнче киришкен.

Отчётту үениң дургузунда шеф ажылы бедик деннелге чоруп турган. Оон ачызында 3000 рубльди Тайбың фондузунче, 2000 рубльди «Комсомол—көдээ школага» деп фондуже шилчидип шыдаан бис. Шынап-ла, дүжүт ажаарынга, мал чеми белеткээринге, хоорай чаагайжыдарынга, демир-дес чыырынга бистиң комсомолчуларывыс эрестиг киришкеннер.

Тематиктиг кежээлер, алдарлыг кижилер-биле ужуражылгалар, спортчу маргылдаалар болгаш өске-даа ажылдарны хоорайның чер-черде комсомол эге организациялары чорутказ. Бо бүгүнү кылырынга тус-тус партия организацияларының, партболүктериниң дузазын ап келген бис. Ылангыя «Тыва тудуг» трестте Петр Мальцев, хоорайның харылзаа черинде Роза Макаренко, республика эмнелгезинде Виктор Верещагин, Чуртталга болгаш коммунал ажыл-агый министерствозунуң АТБ-зинде Владимир Касьяновскиң секретарылаан партия организацияларының комсомол ажылын үлегерлиг удуртуп келгеннер. Оларга өөрүп четтириишкинивисти илередип турар бис.

Отчёттуг үениң дургузунда комсомол хооркому 100 хире аныяктарга партия кежигүнүүн кандидадынга кирер рекомендациялыны берген. Комсомол организацияларының чоокта эң эрткен отчёт-сонгулдалыг хуралдарынга 30 ажыг коммунистер комсомолдуң удуртур ажылынга сонгуткан. Бо дээрге комсомол биле партияның сыры харылзаазының көскү чижээ-дир. Ынчалза-даа чамдык комсомол организацияларының ажылы ам-даа кошкак. Ындыг организацияларда чылдагаан чок ажыл шагы үзер, хөй-ниитиниң корум-чурумүн сагывас, планныг онаалдалар күүсеттинмес таварылгалар бо-ла тургулаар. Комсомол ажылының сулараанындан өөредилгезиниң хүүзү кудулаан школалар болгаш өөредилге черлери база бар. Илеретгинген четпестерни комсомолдуң отчёт-сонгулдалыг хуралдарынга шыгыы шүгүмчүлээн болгаш комсомолчулар бо четпестерни чайладыр талазы-биле хемчеглерни ап эгелээннер.

Улус ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдер талазы-биле тоску беш чыл планын күүседириниң шиитпирлиг чылының төнчүзүнге чедир 2000 ажыг. Оон артканнары колеэ ажыл агыйының янзы-бүрү ялырларында ажылдап турардар. Олар эге организациялярда болгаш бөлүктерде ажыл-агыйының, өөредилгезиниң азы чурттап турар черинин айны-биле хаара туттунган.

Бистин организациявыс чыл келген тудум-на өөүп турар. Чүгле бо чылын безин бир мүң ажыг оолдар болгаш кыстар оон хүрээлеминге немешкен. ВЛКСМ хоркомунуң чоокта эрткен бюрозунга база элээп хаш аныяктарга комсомол билеттерин тыпсын бердивис. Оларның хөй кезиниң мүрнакчылар болганы өөрүнүг. Чижээлээрге, чолаачылар Николай Ондар, Виктор Алексеев, даараныкчылар Галина Суворова, Татьяна Черепанова, садыгжы Надежда Бухтуева олар боттарының коллективтеринде өөрүнүп хүндүткелии чедип алганнар.

Бистин колеэ комсомолчуларывыс болгаш аныяктарывыс беш чыл планын күүседириниң шиитпирлиг чылының төнчүзүнге чедир 2000 ажыг. Оон артканнары колеэ ажыл агыйының янзы-бүрү ялырларында ажылдап турардар. Олар эге организациялярда болгаш бөлүктерде ажыл-агыйының, өөредилгезиниң азы чурттап турар черинин айны-биле хаара туттунган.

Бистин организациявыс чыл келген тудум-на өөүп турар. Чүгле бо чылын безин бир мүң ажыг оолдар болгаш кыстар оон хүрээлеминге немешкен. ВЛКСМ хоркомунуң чоокта эрткен бюрозунга база элээп хаш аныяктарга комсомол билеттерин тыпсын бердивис. Оларның хөй кезиниң мүрнакчылар болганы өөрүнүг. Чижээлээрге, чолаачылар Николай Ондар, Виктор Алексеев, даараныкчылар Галина Суворова, Татьяна Черепанова, садыгжы Надежда Бухтуева олар боттарының коллективтеринде өөрүнүп хүндүткелии чедип алганнар.

Бистин колеэ комсомолчуларывыс болгаш аныяктарывыс беш чыл планын күүседириниң шиитпирлиг чылының

Бедик шынарлыг продукция дээш

Аттестация чоруп тур

Тоску беш чылдың экономика талазы-биле ыол соруглаарын чедиишкинниг шиитпирлээриниң бир аргазы болза, техниктиг депшилгеге үндезилээш, бүдүрүп үндүрүп турар продукцияның шынарын экижидери болур. Ол айтырыгже партия болгаш чазак сөөлгү үеде улуг кичээнгей салып турар.

Продукцияның шынарын аттестастаары бистиң республиканың чамдык бүдүрүлгелеринде чоруп турар. Аттестацияже киирер продукция эң бедик деңнелге дүүшкен турар ужурлуг. Бедик категорияга 37-40, бир дугаарынга — 32-36 баллдарны тыпсыр.

Чоокта чаа Кызылдың даараныльга комбинадынга аттестация болуп эртнен. Аңаа Кызылдың алгы заводу база киришкен. Даараныльга комбинады күүрүне аттестациязынга 14 аңгы ассортиментилерни киирген. Чижээ, бичии уругларның платьелери, халаттары, херээжен улустуң халаттары болгаш школа назылыг уругларның платьелери. Ол продукцияның хөй иезии 35 баллдарны алган. Алгы заводу херээжен улустуң тыва угулзалыг сапожкаларын, эр улустуң майыктааштарын болгаш бажыңга кедер тапочкаларны аттестастаан. Ол продукцияның шуптузунга 36 баллдарны берген.

Ам ол коллективтер продукция шынарының турум болурун чедип алыр ужурлуг.

Продукцияны аттестастаары бүдүрүлгеге-даа, күүрүнегедаа ажыктыг. Аттестастаан кылыгларның мөөңнеп садар өртээн улгаттырып, немелде чарыгдалдарны дуглаар арганы бээр. Ол кылыгларны сайгарганындан алган орулганың чартыын материалдыг шаңнал фондузунче киирип, эки ажылдаан кижилерниң сонуургалын көдүрүп турар.

Республиканың бүдүрүлгелери продукцияның шынарын экижидип, аттестацияже киирер хемчеглерни ап, идепкейлиг ажылдаар үе келген. Ынчан бисне Шынар демдээн эдилээн кылыглар тыптып келири чугаажок.

Л. БИЧЕ-ООЛ,
стандарттар болгаш хемчээр техника талазы-биле күрүнениң хайгаарал лабораториязының стандартизация кылдызының инженери.

МОСКВА. Информацияның, классификацияның болгаш командированиениң Бүгү-эвилел эртем-шинчилел институду, Ветеринария санаториязының Бүгү-эвилел эртем-шинчилел институду болгаш Лак-будук үлетпүрүнүң талазы-биле шинчилел болгаш төлевилелдиң Күрүне институду эртем ажылдарының ажыктыг чоруун улгаттырарының база оларны ажыглаалга киирер хуусаазын кызырарының дугайында СЭКП-ниң XXIV съездизининг шиитпирин күүсетпишаан, 1974 чылда эртем-шинчилел болгаш дуржулга ажылдарының үткуштур планнарын хүлээп алыр дугайында эгелекчи саналын кылган.

Информацияның, классификацияның болгаш командированиениң Бүгү-эвилел эртем-шинчилел институду техника-экономиктиг информацияны классификастаарының болгаш демдеглээрининг чаңгыс аай системазын тургузар дээш ажылдап турар. Ол чорук чурттуң бүгү-ле улус ажыл-агыйын башкарарының чаңгыс автоматтыг системазын тургузарының аргазын бээр.

ССРЭ-ниң күрүне стандарттарының классификаторларын хуусаазының бетинде ажылдап кылыры, классификаторларның ажылдаарын автоматчыдар дээш өске-даа ажылдарны кылыры — ол институттуң үткуштур планында көрдүнүп турар.

ЧУРУКТА: институттуң саналга төвүнде. Ооң эргелекчизи Л. М. Горбачев (оң талазында), улуг инженер Б. Ю. Грушко олар ниити-эвилел классификаторларының дугайында информацияны электрилиг саналга машиназынга даандырар программаны хынап турлар.

Б. КОРЗИННИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Чер ажылының бедик культуразы дээш

ЧАА СОРТТАР

Дүжүттү бедидериниң кол негелдези — колхоз болгаш совхоз бүдүрүлгезинге дүжүткүр база шынар талазы-биле үнелиг кедээ ажыл-агый культураларының сорттарын шингээдири болур.

Бо талазы-биле ажылды күрүнеңнин сорт шенээр участоктары чорудуп турар. Бистиң Чөөн-Хемчик районнуң сорт участогунга 1947—1973 чылдарның үштинде суланың 47 сорту конкурстуг шенелдени эрткен. Суланың «Орёл» деп сортун 1956 чылдан бээр райончуткан. Сөөлгү чылларда «Орёлдан» дүжүткүр болгаш эки шынарлыг сорттар илереп турар. Чижээ, «Марино» деп сорту ап көрээл. Ук сорту 1973 чылда бистиң республиканың барын зоназынга райончуткан.

«Маринону» Голландиядан әкелген. Ол чинге болгаш быжыг сыптыг. Тараазы—ак, чолдак, чеми улуг.

1967 чылдан бээр сорт участогунга «Маринонун» конкурстуг шенелдезин чорудуп келген. Оон бээр оон кол көргүзүглерин «Орёл»-биле деңнээрге, мындыг болган: «Маринонуң» бир гадан ортумак дүжүдү 46,5 центнер, а «Орёлдуң» — 41,0 центнер, 1000 бөрбак тараанын денизиин — 36,1 грамм, а өскезиниң — 34,2 грамм. Ол «Орёлга» бодаарга 1—3 хонук әрте быжар, белеп үшпас, быжыг тургуштуг сорт. Оон хавыы хөй әвес. Аарыгларга болгаш хоралакчыларга удур шыдамык. Суггатка негелделиг. Эрткен чылын СЭКП-нин XXII съездизи аттыг совхозка будүрүлге шенелдезинге тургаш, бир гадан 24,6 центнер дүжүттү берген. Ынчан «Орёлдуң» дүжүткүрү гадан 20 центнер болган.

Бистиң сорт участогу суланы кызыл-тас соонда тарып турар. Сулага хереглеп турар агротехникавыс мындыг: бир гектар шөлге онааштыр 90 кг фосфорну, 60 кг калийни күскү чер андарылгазының мурнунда теп турар. Күскү чер андарылгазын 22—25 см ханы кылдыр чорутса чогуур. Шык базырганының соонда черни эки дескилээр херек. Орта тур суггат арыктарын тыртар. Ону кылырда дески болгаш аразы чоок болуру-биле «БРН-4,2» деп культиваторну ажыглаар болур. Суггарган соонда бир гага онааштыр 60 кг азоттуг чемишчилилгеня төгер. Ынчангаш аргалыг-ла болза, ол-ла хүн дискалыг аар илиирлер-биле хөрээнүү ийи катап үлдүреткеш, анаа илиирлер-биле илииртээнинин соонда үрезинии чажар. Суггатты чайгы үеде ийи катап—биргизин тараа кулакталып келгенде, а ийигизин— тараа баш тыртып турда чорутса чогуур.

Мындыг янзылыг агротехниканың түннелинде бистиң сорт участогу багай эвес дүжүтту ап турар.

1971—1973 чылдарда арбайның «Красноуфимский—95» деп сортун тарып, шенеп көрдүвүс. Ол эки түннелдерни көргүскен. Чижээ, суггаттыг черге 3 чыл иштинде ортумаабиле 37,6 центнер дүжүттү бир гадан алдывыс. Ол көргүзүг райончуткан сортка деңнээрге 4,8 центнер ажыг дүжүттү берген болгаш оон 3—4 хонук мурнай быжарын көргүскен.

Арбайның ол сортун бо чылын суггат чок черге шенеп, тараан бис. Мурнунда райончудуп каан «Винер» деп сортка деңнээрге, ол бир гадан 2 центнер ажыг дүжүттү берген.

Арбайның бо сорту амдыызында неперенгей эвес. Ону Уралдың Красноуфимский аттыг эртем-шинчилел институдунуң станциязындан әкелген. Ол «Винер» биле «Майя» деп сорттарның хайнактаптырылгазындан үнген.

К. МОНГУШ, А. ОНДАР,
Чөөн-Хемчик районнуң сорт участогунуң агрономнары.

Коммунист дугайында чугаа

ЧӨВҮЛЕЛ ДАРГАЗЫ

Лима бажыңында келирге, уруглары үдүп калган. Хүлер-оол чарскаан маңап орган. Изиг аъш-чем-даа белен. Уругларны оттурбас дээш, оожум чугаалажы бергеннер:

— Канчап орайтадың, Лям? Доңдуң бе? Машинаңар оруңка үрелбеди бе?—деп, кадайының тоюн аскыга аспышаан. Хүлер-оол сагыш човаан. Лима демгизинче дорт көрбүшаан, хүлүмзүрүй аарак харылаан.

— Орай боор бе, бажыңнар удуваан ышкажыл. Доңмадым-даа, машина-даа үрелбеди. Шаавыс-ла ол болду. Куу-Дагда малчыннарның дөгерезин кезидивис.

— Малчыннарыңар байдалы кандыг-дыр? Кымнарлыында дус чок, ышкаш-тыр? Бөгүн Дус-Дагдан дустап чордувус. Даарта ол аалдарга чедирер бис шиңаан.

Ийи кижиниң ажыл-агый дугайында чугаазы элээн болганда доозу-ла уруг-дарыңче шилчий берген. Лима бут баштап кылаштавышаан уругларын эде шугдап, эргелеткилээн. Верязы-биле Юразы чангыс орунда чыдып алган, а Чодураазы чааскаан чыткан. Чаптанчыгларын! Бачым ажылыштың соонда чылыг бажыңнга кээрге, чаагайын чүү дээр!

Лима Игоревна Дамба-Даржаа Иркутскиниң эмчи институдун дооскаш, 1966 чылда Чөөн-Хемчикте СЭКП-ниң XXII съездиэн аттыг совхозка бодунун эртемнинге аайы-биле ажылдап эгелээн. Ол-ла олчаан ол черинге чурттакчызы апарган. Ам шында оон танывас кижизи-даа чок, арга-мергежили-даа, ат-алдары-даа бедээн.

Лима студент чылдарында эмчи болурун-на бодап, бүгү билиинге, утаан-бодалын ынаар утпап турган. Оон өске ажыл оон сагыжында киребээн. Ынчалза-даа эмчилеп эгелей бергенде херек оске болган. Ону безин орта эскербээн: ол хөй-ниитиин апарган. Баштайгы үезинде комсомол болгаш партия организацияларының, кодээ Советтиң болгаш совхоз директкиязының даалгаларын күүседип турган. Ол үеде оон кызымаан, томаанының болгаш активизиин чон эскерип каан. Каш чыл эрткенде аныяк коммунист Хайыракан суурунун херээженнер чөвүлелиниң даргазы апарган. Лима Игоревна ону ам дөрт чыл улаштыр даргалап турары бо.

— Бир-ле дугаарында активке даянып сен, дүнмам. Бистин-биле харылзаан кошкаттың, халак — ээн партком секретарының чугаазын ол ам-даа утпаан. Оон ажылының чедиишкининиң бир чажыды шында магатчок. Чүге дээрге чон-биле сумележиры, хөй-ниитиң организацияларының дузазын көөру. Лиманың чанчылы апарган. Шак ынчаар чорутkан ажылдың түнелинде Хайыракан суурунун херээженнер чөвүлели чүгле Чөөн-Хемчик районда эвес, харын, республикада мурнакчы чөвүлелдериниң бирээзи болу берген.

Күш-ажыл кылып шыдаар бүгү херээжен чон совхоз будурулгезинде киржип турар. Оларның аразында малчын Вера Байлак, саанчы Алдынкыс Монгуш, механизатор Калдар Монгуш болгаш оон-даа өскелер чонунуң макталын чедип алганнар. Мындыг мурнакчыларның арга-мергежилин нептередиринге, суурда херээженнерниң бот-идепкейин көдүрериниге, культурлуг чурттала дээш чарыштың калбартырынга, суур чаагайжыдылгазы болгаш өске-даа айтырыгларны шиитпирлээриниге херээженнер чөвүлелиниң хамаавылгазы улуг. Оон чижээн СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң херээженнер чөвүлелиниң ажыл-ижинден көрүп болур.

— Херээженнер чөвүлелиниң ажылының чедиишкинин чүдеэрги Лима Игореваа?—деп айтырыгга:

— Активтиг күжүнге даянып турарывыста деп бодаар мен— деп, ол бүзүрелдиг харылаар. Ол-даа шын. Күштү мөөңнээргe, оон түнелиниң чогумчалыг болуруу чугаажок.

Хайыракан суур 13 агитквартирага хуваатынган. Ол агитквартиралардан чаагай херектер тыптып үнүп турар. Социалистиг чарышты агитквартиралар аразында калбарткан түлүм-на, ында полит-массалыг, культура-чыдыдыышкын ажылдары улам-на экижип турар. Херээженнер чөвүлелиниң кежигүннери түс-түс агитквартираларның ажылын удуртуп турар.

Хайыракан суурунун херээженнер чөвүлели ССРЭ-ниң тургустунганының юбилейинг чылында «ССРЭ-ниң 50 чылы» деп агитквартиралар аразында шилгин чоруур выпелди тургускан. Ынчан чарлаттынган социалистиг чарыштың түнелинде аныяк не Долаан Маның бажыңына тургускан № 3 агитквартира үк выпелди чаалап алган. Бо агитквартирага хамаарышкан бажыңнарның арыг-шевери эки, ажыл-ижи болгаш корум-чүрүмү үлегерлиг, уруг-дарыңның өөредилгези шыырак болган. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң материалдарын өөренир. Ленинчи зачёттарны дужаар талазы-биле база активчи болганнар. Улус ажыл-агыйын хөгжүдер талазы-биле тоску беш чыл планын күүседиринiң үшкү чылында «Шөлүптүрлиг 1973 чыл» деп выпелин тургускан...

Лима Игореваа херээженнер чөвүлелиниң ажылын план ёзугаар кылып турар. Чөвүлелде хөй-ниитиң организациялары-биле кады организастаан түскай комиссиялар база бар. Ол комиссияларның бирээзин — өөредилгe-кижизидилгелиг ажыл талазы-биле комиссияны интернатта кижизидикчи башкы Бора Монгуш билдилиг удуртуп турар. Культура масс алыг ажылдар талазы-биле комисси бо чылын 3 номчулга конференциязын, 5 катап темалыг кежээлерин, 10 катап лекция болгаш беседаларны организастаан.

Хайыракан суурда херээженнер чөвүлели элээн хөй эгелекчи ажылдарны кылган. Оларның бирээзинге бо чылын 16 кыстан тургустунган механизатоплар звеноузун тургускайы хамаарыжыр. Үк звено мал болгаш чер ажылынга улуг дузалыг чедирип турар.

Совхозта 13 херээжен —коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, 24 херээжен ол бедик атты чедип алыр сорулгаңы салган ажылдап турар. Совет чазактың орденнери-биле болгаш медальдары-биле шаңнаткан херээженнериниң саны 20 чыгай болган. Бо көргүүлер дээрге, херээженнер чөвүлелиниң ажылының бүгү эрелиниң херечизи-дир. Чөвүлелиң даргазының чогум мергежили эмчи дээрзин база катап чугаалап кээн. Ам оон дүнүн дивейн чалалга баарынга, хүрээл эрттиреринге чеже хире уе, чеже хире күш үнерин болдап көрүнерден. Бодунуп хуудa ажылдарын кылырынга четтигеп берге. Ынчалза-даа аныяк коммунист ниитиниң херээ дээш бодунуң күжүн харамнанмайн турар.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

Чагаалар парлаттынмаза-даа

БАЖЫҢ БЭЭР

Танды районда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң Кара-Булуң сүт-бараан фермазының саанчызы Ооржак Чылбактың сөөлгү наш чылдарда үнүр бижип каапкан багай бажыңда чурттап турарын илереткен хомудалдыг чагаазы редакцияга келген.

СЭКП райкомунуң бирги секретары Г. Заркевичиниң бистиң бижиивиске дыннатканы:

Чагааның изи-биле хыналданы кылган. О. Чылбактың өг-бүлезиниң иштиг хөй—7 кижи, чаңгыс өрээл бичии бажыңда чурттап турары шын. Совхозта парткомунуң хуралынга саанчының чагаазын чугаалажып көрген. Совхозтуң дирекциязынга, ажылчын комитединге ол өг-бүлени чоокку үеде бажың-биле хандырар даалганы берген.

ДОҢГУТКАН

«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң төвү Торгалыг суурда дежурный магазинниң садыгжыының ажылында, ажычанында четпестерни илереткен шүгүмүүлелдиг чагаа редакцияга келген.

Улуг-Хем райпозунуң баштаар черинин даргазы Р. Абрамованың редакцияга дыннатканы болза:

Авторлуң чагаазын баштаар черинге хуралыга чугаалашкан. Бижиттинген фактылар шын болуп бадыткаттынган. Садыгжы В. Ефимованы шыңгыы доңгуткан.

АЖЫЛДАН ҮНДҮРГЕН

Улуг-Хем районнуң Ак-Тал суурунда көдээ магазин эргелекчизи С. Д. Оюнуң садып алыкчыларга каржызының ажылынга ээ харысалга чогунуң дугайында редакцияга чагаалар келгилээн.

Райпо баштаар черинин даргазы эш Р. Абрамованың бистe дыннатканы:

Садыгжының аажы-чанында четпестерни чоннуң илереткени шын болуп бадыткаттынган. Садып алыкчыларга каржы дээш С. Оюнну ажылындан үндүрген.

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

Бельгияның Компартиязының съездизи доозулган

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА). Бельгияның Коммунистиг партиязының XXI съездизи анаа декабрь он алдында бодунуң ажылын дооскан. Съездиниң делегаттарының чангыс үн-биле хүлээп алган резолюциязында делегейниң база чурт иштининг амгы байдалын анализтээн болгаш тайбың, демократия, социализм дээш партияның демиселин улам калбартырының сорулгазын тодараткан.

Съездиниң делегаттары партияның Төп Комитедин болгаш өске-даа удуртукчу органнарын база сонгааннар.

БКП ТК-ның анаа болган пленумунга партияның даргазынга Луи Ван Гейтти база катап сонгаан. Дарганың оралакчыларынга—Ж. Тюрф болгаш Ж. Терф сонгуткан.

ЧООККУ ЧӨӨН ЧҮКТЕ БАЙДАЛГА ХАМААРЫШТЫР

КАИР. (СЭТА). Каирге Чоокку Чөөн чүк талазы-биле тайбың конференциязын декабрь 18-те ажылдар деп турган. Ам ону ажыдарын декабрь 21-ге чедир сонгаарлаткан деп. ЕАРның даштыкы херектер министри И. Фахми дыннаткан. «Конференцияны белеткээр талазы-биле харылзаа тулары-ның үзамдыгып турарының уламындан» ындыг апарган деп, ол демдеглээн.

Ол конференцияга Израильдин эвээр туруштарының дугайында айтырыгга хамаарыштыр израиль чазакта маргылдаалар бар апарган. Тайбың конференциязының эгелээр дүнүн сонгаарлатканының база бир чылдагаанны ол болган деп, «Аль-Ахрам» солун бижээн.

БЕЙРУТ. (СЭТА). АКШ-тың күрүне секретары Г. Киссинджер Чоокку Чөөн чүк чурттарынга чоруп турар. Ол Ливанга барган. Г. Киссинджер президент С. Франжье-биле, премьер-министр Т. Сольх-биле болгаш даштыкы херектер министри Ф. Неффаа-биле үжурашкан.

Г. Киссинджер чорук кылырын декабрь 13-те эгелээн. Алжирге, Египетке, Сауд Аравиязынга, Сирияга, Иорданияга баргылаан, анаа Чоокку Чөөн чүкте байдалды ол күрүнелериниң удуртукчулары-биле чугаалашкан.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Г. Киссинджер Тель-Авивте чеде берген.

ДАМАСК. (СЭТА). Израиль шериглер сирий-израиль сектор-га сегиржип алышкын үндүрер база бир чөнгээни кылган. Израильдерниң ол оралдажышкынын сирий артиллерия ара соксаттырган.

КАИР. (СЭТА). Каирге парлалга конференциязы болган. Суэц хоорайның девискээрине Египеттиң агаар делгеминче израиль шериг самолёду шургуп кирген деп, анаа КНО-нуң төлээлекчизи дыннаткан.

Оон бодап турарын ёзугаар алырга, Ливан—Суэц аразында оруктун 101 километр байдалыг черинде эртип турар чугаалажышкынар Чоокку Чөөн чүк талазы-биле тайбың конференциязының эгелээр бетинде катап уламчылаттынар хире эвес.

БЕЙРУТ. (СЭТА). «Аль-Ливa» солуннуң дыннадып турарын ёзугаар алырга, Ливанның агаар делгеминче израиль шериг самолёду шургуп кирген. Үк самолёт чурттуң мурнуу девискээрлеринин агаар делгеминге разведкалаар ужудуушкун кылган.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Израильдин чазаа Женевага Чоокку Чөөн чүк талазы-биле тайбын конференциязын эгелээрин саалалыр кажарлаашкын кылырын үргүлчүлеп турар. Израильдин премьер-министри Г. Меир медеглел кылган, чазаанын ындыг кажарлаашкын кылырын агартырын орадлашкан.

ЧИЛИНИҢ УЛУЗУ ТИИЛЕТТИРБЕС!

НЬЮ-ЙОРК. «Чили улус фашистиг шериг хунтазынга шынгыызы-биле удурланыышкынын үргүлчүлевишаан. Чилиге демократия ыяап-ла тиилээр дээрзинге бүзүрелдиг мен» —деп, Ортенсия де Альенде Детройтка болган парлалга конференциязынга медеглээн.

Чилиде фашистер кара-тразында үүлгединишкиннерин, күчүлээшкиннерин улам күштелдирип турарын Президент Сальвадор Альенденин кадайы демдеглээн. Дыка хөй—мүнмүн патриоттарны кара-бажыннап, хорутдаан болгаш өлүм лагеринде мөөнээн. Оларны араатанзыг ёзу-биле хилинчектеп, шаажылап турар.

БРАТИСЛАВА. Будурүлге, тудуг черлериниң, көдээ ажылагый кооперативтериниң ажылчын чоннарының чили хунтаның араатанзыг үүлгедиишкиннеринге удур удурланыышкын илереткен 900 ажыг резолюцияларын Словак Социалистиг Республиканың Национал Фронтузунуң Төп Комитеди алган деп ЧТК агентилел дыннадып турар.

ВАЛЕТТА. Мальтаның лейбористиг партиязының аныяктар лигазы анаа Чилиниң улустары-биле ёп-сеткил каттыштырылгазын илередиринин массалыг митингизин организастап эрттирген. Чилиниң ажылчын ангызынга болгаш бүрүнгаар депшилгелиг бүгү чилилерге удур шериг хунтазының үүлгедип турар фашистиг араатанзыг чоруктарын ол митингинин киржикчилери киленээшкин-биле бүрүү шаан көргеннер. Ол митингиге чүве чугаалаан мальта аныяктар удуртукчулары политика талазы-биле хоруглаткан чили патриоттарны хостаарын негеп турганнар.

(СЭТА).

ЧИЛИ ХУНТАНЫҢ ӨЛҮРҮКЧУ ҮҮЛГЕДИИ

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Чилиге шериг хунтазы база бир кемниг херекти үүлгеткен. Буэнос-Айресте кээп турар дыннадыглардан алгаш көөрге, чили Сан-Фелице хоорайга кара-бажын хоруглалынга турган национал кадык камгалал черинин директору чораан коммунист Асалон Вернер Вильяр-ны болгаш социал хөгжүлге бирозузунуң директору чораан социалист Ригоберто Ачуну шаажылап өлүрген. Ол ийи ажылмакчының өлгенин чепсектиг күштернин төлээлекчизи албан хүүзүнда бадыткап дыннаткан. Мындыг турбуже олар дезип үнер деп орадлажы бергеш, бооладып өлүрткен деп, ол балыткаан.

Улусчу чангыс эп чазаанга удуртукчу ажыл кылын чораан база ийи кижини—казымал байлак үлетпүрүнүң министри Орландо Кантуариасты болгаш кадык камгалалының министри Хуан Кончуну Досон ортулукта хоруглаал лагеринче шилчиткенин хунта база чарлаан. Чилиниң Коммунистиг партиязының Чингине секретары Луис Корваланны болгаш Чилиниң өске-даа патриоттарын Досон ортулукта хоругдап турар.

Герман Демократтыг Республика. Тумада (Карл-Маркс-Штатта) электрия моторлары кылыр заводтуң коллективи чыл төнүзүнге чедир бир миллион марка-акша түнүг планнан дашкаар продукцияны бүдүрүп үндүрер сорулгалыг. Чаартыкчы саналдарны калбаа-биле ажыглап, Могилевте оон-биле дөмей бүдүрүлге черинин мурнакчы дүжүлгазын нептередип турган, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн ында дыка улгаттырып турар. Ол ийи завод шаг-шаанган бээр ажыл-херекчи, наймыралдыг харылзааны тудуп келген.

ЧУРУКТА: механиктиг цех. Ында моторларның чамдык кезектерин совет бүдүрүлгениң токарь станоктарынга чөндуруп, кылып турар.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

Совет ракеталарның дузазы-биле

ДЕЛИ. (СЭТА). Керала штатта агаар шинчилээр станциянның ажылдакчылары муссон дээр шуурган-хаттың тургузуг байдалын өөренип көөр талазы-биле улуг чедиишкининг боон турар. Олар совет ракеталарның дузазы-биле ол шуурганның кел чыдарын баш удур билип, чурттуң аңгы-аңгы районнарынга оон канчаар тыптырының чыдагааннарын илередир аргалыг боон турар.

Метеорология станциязы эң болбаазын электроннуг херекселдер, саналга техниказы-биле хандыртынган.

ДАШТЫКЫДА: *совет делгелге, неделя, көргүзүглер*

ЧУГУЛА САЛЫЫШКЫН

ДЕЛИ. (СЭТА). Барын Бенгалин штаттың кол хоорайы — Калькуттада «Совет Эвиледи биле, өске-даа социалистиг чурттар-биле Индияның кадыг ажылдажыгазы» — деп, темалыг семинар ажыттынган. Оон ажылында Индияның, ССРЭ-нин, ГДР-нин, Чехословакияның, Венгрияның, Болгарияның, Польшаның болгаш Бангладештиң төлээлекчилери киржип турар. Семинарның киржикчилеринге Индияның президентизи В. В. Гири болгаш премьер-министр И. Ганди олар байырлыг чагаа чорутканнар.

Чурттуң парламентизиниң улусчу палатазында Коммунистиг партияның парламент болуунуң баштыңы Индраджит Гупта семинарның ажыдыышкынынга чүве чугаалаан. СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтиң Индияга аян-чоруу болгаш ийи чурт аразынга ат салганы дугуржулгаларның ССРЭ биле Индияның аразынга найыралдыг харылзааның калбартырынга улуг ужур-дузалының онзалап демдеглээн.

УРАН ЧҮҮЛ-БИЛЕ ТАНЫЖЫЛГА

ОТТАВА. (СЭТА). Канаданың уран чүүл болгаш литература сонуургакчылары совет культураның дыка хөй кайгамчыктыг төлээлекчилери-биле танышжар аргалыг болганнар.

Ленинградтың күрүне филармониязының академиктиг симфония оркестриниң скрипачыдарының делегей конкурстарының лауреады солист Владимир Спивак-биле гастролю улуг чедиишкининг эрткен. Ону Марис Янсон удуртуп чораан. Совет музыкантылар Торонтога, Лондонга (Онтарио можуда), Оттавага болгаш Монреальга ойнааннар.

Ол ышкаш Монреальга болгаш Оттавага совет кино көргүзүүнүң хүннери база болган. Ол үеде «Дезинишкин», «Солярис», «А дап хаяазы мында дыка-ла ыржым», «Күүтүтеп оттуу чүгеннээнин» дээш өске-даа фильмнерни көргүскен. Канада көрүкчүлер мурнунга совет кинематографистер чүве чугаалаанnар.

М. Годенконуң удуртулгазы-биле Сибирьниң улустарының танцызының Красноярск Күрүне ансамблининг артистериниң көргүзүүн канадалар дыка сонуургап көргеннер, Канаданың специалистери болгаш солунnары совет танцычыларының оюнарын дыка үнелеп көрүп турар. Ансамбль Торонтога, Оттавага, Монреальга болгаш Канаданың өске-даа хоорайларынга оюн көргүскен.

АРТИСТЕРНИҢ ЧЕДИИШКИНИ

МОГАДИШО. (СЭТА). Сомали Демократтыг Республиканың найысылалында совет эстраданың көргүзүү дыка чедиишкининг эртип турар. Сомалиниң национал театрынга ССРЭ-нин уран чүүл мастерлериниң көргүзүглериниң үезинде залга көрүкчүлер долу боол турар.

Могадишо радиозунуң киллис удуртукчузу Фатума Мохамед Мур СЭТА-ның корреспондентизинге мынча дээн: «Совет артистер-биле ужуражыры бистерге, сомалилерге кажан-даа улуг байырлал болур. Бистер ССРЭ-ниң улустарының хөй националдыг культуразын бедин-биле үнелеп турар бис. Улуг болгаш бичии-даа бүгү улустарның дең эргезиниг ачызында социалистиг ниитилелдиң уран чүүлу ол хире бедик денелеге четкен-дир. Сомали көрүкчүлериниң ёзулуг улуг сонуургалын, оорушкузун хайныктырган бедик мергежили дээш совет өөнүктерге чалбыыштыы-биле өөрүп четтирип турар бис».

УЛУГ СОНУУРГАЛ

КУАЛА-ЛУМПУР. (СЭТА). Малайзияның найысылалында Совет Эвилелиниң неделязы байырлыг ёзулал-биле ажыттынган. Ону эрттиреринiң инициатору «Малайзия—ССРЭ» деп найырал ниитилели болгаш. Неделя үезинде уран чүүл болгаш үлетпүр делгелгелерин, совет фильмнериниң фестивалын, фото-делгелгелерни организастап, ол бүгү-биле совет улустуң чедиишкиннерин көргүзер. Ол ышкаш совет артистерниң оюннары база болур.

Малайзияның хөй-ниитиг ажылдарының министри, найыралдың «Малайзия — ССРЭ» ниитилелиниң даргазы Г. Гилонг неделяның ажыдыышкынының үезинде чүве чугаалаан, ол, ийи чурт аразынга найыралдыг харылзаалarны калбартырынга чугула рольдуг болурун онзалап демдеглээн.

БАЙЫРЛЫГ ЁЗУЛАЛ-БИЛЕ

БАНГИ. (СЭТА). Чадтың найысылалы Нджаменага бир неделя дургузунда совет графика делгелгези улуг чедиишкининг эрткен. Хоорайның мун-мун чурттакчыларының чүс ажыг чуруктарын сонуургап көргеннер. Делгелгениң демдеглел дептеринге совет чурукчуларының мергежилин бедиин-биле үнелээн чүүлдерни олар дыка хөйнү бижээн.

Нджамананың хоорай чагыргазының даргазы, культурлуг болгаш социал революция дээш Национал шимчээшкин партиязының Күүсекчи Чөвүлелиниң кежигүнү Махамат Джарма Кхатир совет чурукчуларының уран чурулга ажылдарын «ёзулуг революстуг чогаалдар-дыр» деп үнелеп көрген.

УЖУРАЖЫЫШКЫН

ДЖОКЬЯКАРТА. (СЭТА). Ында «Гаджа мада» университетке совет төлээлериниң кежигүннериниң болгаш ЮНЕСКОнуң Азия чурттарының культура талазы-биле айтырыгларының дугайында чазактар аразының конференциязының өскедээ киржикчилериниң Индонезияда ол эң хоочун культуразтем төвүнүң студентилери-биле ужуражыышкыны болган.

Чыылганнар совет төлээлер баштыңы, ССРЭ-нин культура министри Е. А. Фурцеваның чугаазын дыка сонуургаannар. Ол Совет Эвилелиниң культура ажылдакчыларының, аныяктарының болгаш студентилериниң мурындам индонезии студентилерге байыр чедиргген.

Капитал чурттарында энергетика кризизи

Энергетика кризизи болгаш оон уржуктары Барын чүктүң экономика амыдыралының эң чугула талаларында улам тодаргай билдинип турар апарган. Капиталистиг хөй-хөй чурттарның чазактары энергетика курлавырларын, хамыктың мурнунда кывар чүүлү камнаарының гускай хемчегерин ап турар. Оруктарга автотранспорттун чоруурун оожумнадып, ужар чүүл компаниялары чоннуң мун-мун аргыжылга чоруктарын соксадып турар.

Энергетика кризизи болу бергенининг түнелинде АКШка мун-мун ажыл-ишчилер ажылдан үндүрткеш, ажылиш тыпластааннарның хүрээлеңиинге немежил кирер. Олар ам дөрт миллион кижи болурундан көвүдеп турар.

Автомобиль бүдүрер «Крайслер» каттыжыышкын декабрьны соолзүредир болгаш келир чылын январьда 26 муң хире ажылчынны ажылдан үндүрер деп турарын чарлаан. Каттыжыышкынның хөй-хөй автомобиль заводтарын түр хаар деп турар, ажылдаарын катап эгелей берген соонда оларга автомашиналар бүдүрүп үндүрерин 10—40 хуу эвээжеткен турар.

«Дженерал моторс» каттыжыышын автомашиналар бүдүрүп үндүрерин эвээжедир деп турарын база чарлаан. «Дженерал моторстуң» 16 заводу бо неделяда түр хагдынар, оон ажылчыннарының барык үштүң бир кезин — 200 муң кижини ол үеде ажылдан үндүрер.

Кывар чүүл четпестээнининг уламындан автомашиналар хереглеттинериниң эвээжей бергенининг хараазында автомобиль үлетпүрүге ажылчыннарны ажылдан массалыг үндүрер дей бергеп.

Ужар чүүл бүдүрүлгелериниң «Истерн эйрлайнс» каттыжыышкыны чаа чылга утыкпур кывар чүүл камнал алыр дей бергенинге холбаштыр 3860 үжудукчуну болгаш ажылдакчы кижилерни ажылдан үндүрер деп турарын чарлаан. Ужудуушкуннарга киржип турар кижилериниң санын оон бетинде эвээжедир дей бергенни ужар чүүлдүң хөй-хөй бүдүрүлге каттыжыышкыннары база чарлаан.

Энергетика кризизи Франциягa Барын Европаның оон өске чурттарындан эвээш хиреегергелиг шептерээн-даа бол, чүртүң экономиказының мурнунга тургустуруп турар бүгү айтырыгларны дораан чидиглендирe берген деп, француз хайгааракчылар айтып турар.

Франциянын бодунуң энергетика курлавырлары чүртүн бетики хереглелдерин хандырарынга безин чедиишпес деп чүве Францияда демдеглеттинип турар. Автомобильдер бүдүрер «Ситроен» компаниянын удурулга чери бодунуң шуушпурулгалыг бүдүрүлге шуушпарының ажылдарын болгаш соолзүредир 11 хуу дургузунда соксадыр деп шиитпир үлдүрген. Национализастаан автофирма — «Альпин» завод база ындыг хемчег алганын чарлаан.

Химия үлетпүрүнүң бүдүрүлге черлериниң ажыл-чорудулгазын кызырар дугайында дыннадыглар кээп турар. Нейлон бүдүрери ам безин эвээжей берген. Химия бүдүрүлгелериниң каттыжыышкыны «Дженерал дез Ангрэ» кандыгдаа чиг-эт садып алырын соксаткаш, ажылдан кижилер үндүрер айтырыгны чугаалажып турар.

Энергетика кризизиниң чидиглени берген үезинiң бүдүүзүнде акша үнезиниң чыл дургузунда кудулаар деңнели 10—11 хуу болу берген, хамык ужур ынчангаш база нарыдап турар. Өртектерниң улам улгадырының болгаш ажыл тыпластаарларның самыын улам көвүдээри ажаок ондактыг апарган.

«Франциянын садыг-үлетпүр черлериниң органы «Жюн» солуп «бистин экономикавыска берге ye келген» деп, мынаып бижээн.

Англияның чазаа электроэнергия камнаарының шынгыы хемчеглерин алыр чурум тургустунганы чарлаан. Садыг болгаш үлетпүр бүдүрүлгелерин чаа чылдан ыңай чедя хонукта үш-ле хүн ажылдаар апаар деп, Англияның чазак баштыны Э. Хит общиналар палатазынга медеглеп чугаалаан. Ында хайгааракчыларның демдеглеп турарын ёзугаар алырга, энергетика кризизинин чуртка халаптыг уржуктарлыг апарганының уламындан ол хемчегерни алыр ужурлуг апарган. Үк кризис Англияның экономиказынга дужамның халлады бергеп. Ол хемчегерни алырын боттандырарының түнелинде Англияның чонунуң амыдырал деңнели аажок кудулаар.

Чырыдылгага электроэнергия ажыглавырын эвээжедир дээш, Токионуң, Осаканың болгаш Кобэнин автомобильдер дүрген чоруур оруктарынга шимчээшкинни 24 шакпак эртенгинин 5—6 шакка чедир дүнеин-не соксадыр деп шиитпирлээнин Японияның тудуг министерствозу чарлаан. Токионуң шалыпкын аргыжылга оруктарының каттыжыышкынының чижеглей санап көргенин ёзугаар алырга, ам оларны чырыдарынга мөңгүн суубиле ажылдаар 6500 лампаны ажыглап турар. Ол лампалар бир хонукта-ла барык 34000 киловатт-шак электроэнергияны чарыдап турар.

Ам энергетика кризизи болу бергенинге холбаштыр бүгү Японияда электри күүнүн каннаарының кампаниязы калбарган.

Турцияның чазаа чуртка электроэнергия каннаарынче угланган хөй-хөй хемчегерни алырын төлевилээн. Дыштамылга хүнериниден ангыда, бүгү хүннерде чырыткылыг чарлалдар тургузарын амдыгаащтан-на хорун каапкан. Кудумчулар чырыдарын 50 хуу эвээжеткен. Электри энергиянының чедиишпестээрни чидиглеген бээрге, Турцияга база ындыг болгаш өске-даа хөй-хөй хемчегерни алган.

(СЭТА).

КУЛЬТУРА АМЫДЫРАЛЫНЫН

Шүлүктер чыындызы

Эки чүс бүүдезин, аас-кежиин.

Партия сен улустарга хайырладың.

Эң-не ханы сеткил-бодал, чүрээвисти.

Партия сенээ, чүгле сенээ бараалгадыл. Мындыг одуруглар-биле бистиң республиканың хоочун шүлүкчүлериниң бирээзи Байкара Дамчаевич Ховецмейниң шүлүктериниң чоокта чаа үнген чыындызы эгелээр. Чыындыда чогаалчының амыдыралының сөөлгү үелеринде бижээн, эң эки шүлүктери киргилээн. Тываның чараш чурумалдары, экономиказының болгаш культуразының хөгжүлдезиниң дугайында «Тывам бөгүн» деп дөрт эгелерден тургустунган шүлүкте автор уран-чечеин-биле бижип көргүскен.

Чыындыда киргеи 25 шүлүктериниң темазы — партия, күш-ажыл, төрээн черге ынак-шыл, совет патриотизм болуп турар. Ол ышкаш чыындыда хоочун чогаалчының «Тываның шүлүк чогаалы» деп 1942 чылда бижээн үүлү база киргеи.

Бистиң корр.

Номчулга конференциязы

Күрүне шаңналының лауреады С. К. Токаның «Араттың созу» деп номунга номчулга конференциязы Адыр-Кежиг суурнуң Культура бажыңынга эрткен. Конференцияның киржиичилери чогаалчының үш номун үжэлдирзин сайгарган.

С. К. Токаның амыдыралы болгаш чогаал ажыл-чорудулгазының дугайында допчу илеткелди «Тоора-Хем» совхозта партком секретары К. Л. Достай-оол кылган. Тас-Баштыгның овур-хевири болгаш ие мозу-шынарының дугайын библиотека эргелекчизи Кол Чаштаяк литературжуткан номчулга кылган. Оон-биле иазы школаның үстүкү классчылары үзүндүлерни номчаннар.

Школа башкылары болгаш ескс-даа киижилер чогаалдың кол-кол эгелеринге ханы сайгарылганы кылганнар.

М. ЭРГЕП.

Тожу район.

Киижизидилге темазынга

Эрзинниң Культура бажыңынга ада-иелерге тураскаатнан түскай кежээни эртирген. «Киижизидилге—хөй-ниитиниң херээ» деп темалыг айтырыг, харыы кежээни баш бурунгаар чарлап белетизээн.

Школада орус дыл башкызы М. Ч. Сотпа «Ульяновтарның ег-булезиниң эки үлегер-чимээ» деп темага лекция номчаан. Төөгү башкызы С. С. Дамдын-Сурун «берге» ургларның киижизидилгезиниң дугайында ада-иелерниң салган айтырыгларынга харыы тайылбырны берген. Оон аңгыда ада-иелериң салган аңгы-аңгы айтырыгларынга школаның бөлүк башкылары киижизидилге талазы-биле бедүүн, делгерекгей харыыларны берген.

Кежээниң түнелл кезээзинге школаның үстүкү классчылары сөлүн концертти көргүскен.

А. ДАМДЫН.

Хойжуларның аалчызы

«Найырал» совхозтуң Шанчы салбырының № 1 хойжу бригадазында суг сөөртүр машинанын чолаачызы Монгуш Бүрбү кызымак күш-ажылы-биле хойжуларның хүндүткелин чаалап алган.

Мурнакчы чолаачы—көдээ Советтиң депутады. Чолаачылаа-ла 13 чыл болган. Сөөлгү беш чылда суг сөөртүр машинага ажылдап келген. Ол чаәрби хойжу коданны хандырып турар. Суг чедирилгезин чаңгыс-даа үзүктелдирбээн.

Дүржүлгелиг чолаачы техникага камныг, ол бодунуң машиназын үрелиишкинге таварыштырып көрбээн. Хойжуларның күзенчиг аалчызы ынчаар ажылдап турар.

В. ТЕРГИИН.

ССРЭ-ниң улустарының кышкы үшкү спартакиадазының базымнары

АҢАА ХӨЙ МИЛЛИОН КИЖИ КИРЖИР

Россияның хөй-хөй миллион күш-культуржулары амгы үеде РСФСР-ниң бешки кышкы спартакиадазынга хиилп түлүк массалыы-биле киржип турарлар. Ол болза, ССРЭ-ниң улустарының кышкы үшкү спартакиадазының бир чарылбас кезии боол турар. **Оон кол-ла сорулгалары болгаш онзаланчак үүлү кайдыгыл?** СЭТА-ның корреспондентизи **Г. Хачкованян** ол болгаш өске-даа айтырыгларны **РСФСР-ниң Министрлер Совуделиниң чанында Күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитеттиң даргазы В. Д. АЛЕХИНДЕН** солган.

— Кышкы болгаш чайгы-даа спартакиадалар республиканың спорттуу амыдыралында шуут чанчыл болу берген. Ол дээрге, ам бисте күш-культура шимчээшкинниң онза хевирлиг көргүзүү, эътчеглиг дөрт чыл иитинде эрткен оруктуң дугайында түңнел боол турар.

Моон мурнунда ышкаш, амгы спартакиаданың кол-ла сорулгазы күш-культура болгаш спорт шимчээшкинниге чаа-чаа миллион совет кижилерни доктаамал хаара тудары. **БҮГҮ ЧОННУҢ КҮШ-КУЛЬТУРА КИЖИЗИДИЛГЕЗИН УЛАМ ЭКИЖИДЕРИН ЧЕДИП АЛЫРЫ БОЛУР.**

Сөөлгү состерни онзалап демделээрин тускай дилеп олур мен, үүле дээрге, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпири күш-культураны өзүлүг бүгү-улусчу болдурарынче кыйгырып турар болгай. Ол сорулганы күүседиринге кышкы болгаш чайгы спартакиада улуг рольду ойнаар ужурлуг. Чижээ, РСФСР-ниң бешки кышкы спартакиадазының маргылдааларынга он миллиондан эвээш эвес кижи киржир. Олар хаак оруктарынга болгаш доштуг чүнгүүларга ГТО-нуң нормаларын дужаар. Амгы спартакиаданың эң-не онзаланчак үүлү болза, ГТО комплекизи-биле сырый холбаалыы боол турар.

Спартакиаданың программазынга, эң шлангыя оон баштайгы маргылдааларынга ГТО-ның нормаларын дужаарын көрүп турар. Ол ыяал-ла күүседир негелде-дир. Республикада ГТО комплекизинге үндезилеттиккиген кышкы массалыг маргылдаалар калбаа-биле чоруп турар апарган. Ындыг маргылдааларга Уралда «Европа-Азия», Мурманск области «Соңгу чүктүң байырлалы», Воркутада «Поляр ындының хаак оруу», Архангельск области «Беломор оюнары» дээн ышкаш өске-даа хаак маргылдаалары хамааржыр.

Чаңгыс-ла чижектен көргүзүп көрейн. Башкирияда «Салаваттың лыжа оруу» дыка пептеренгей маргылдаа апарган. Тудугжулар, нефтехимиктер болгаш хоорайның сургууллары-даа дыштанып болгаш анаа-даа хүннерде ындыг маргылдааларга бо-ла киришкен турар. Оларның түңнелдерин тускай хынакчылар демделеп турар. Ындыг массалыг маргылдааны кылган түңнелинде, Салаваттың чүрттакчыларының 13 хуузу ГТО-нуң хаак талазы-биле нормаларын дужаап апканнар.

Бистиң спартакиадавыстың база бир өске онзаланчак үүлү болза, маргылдааларның ээлчеглиг, элээн бедик кезээнче коллективтерниң шилиндек командазын эвес, а мурнунда чедивискиннер болган ангы-аңгы спортсменнер киреринден боол турар.

СССРЭ-ниң улустарының кышкы спартакиадазының эң сөөлгү — түңнел маргылдааларынга Россия Федерациязы республиканың чаңгыс-ла шилиндек командазын эвес, а областарның, крайларның болгаш автономнуг республикаларның эң дээрге түңнел көргүскен командаларын киирер. Олар эвилелдешкен республикаларның, Москваның болгаш Ленинградтың шилиндек командалары-биле кээп маргыжар апаар.

— Ам спартакиаданың үе-чадаларының болгаш хуусааларының дугайын чугаалап көрүңерем?

— Маргылдаалар дөрт үе-чадалыг эртер. Массалыг маргылдаалар кышкы сезонның бүгү дургузунда болур.

Баштайгы ийи үе-чадага (кудуку коллективтерге маргылдаалардан областар спартакиадаларынга чедир) киржикчилерниң саны, кызыгаарлаттынмас. Маңаа түңнелдер үндүрерде үш кол көргүзүглерни барымдаалаар. Ол болза: маргылдаа киржикчилериниң ажылдап (азы өөренип) турарларга хамаарыштыр хуузу, ГТО нормазын дужаапкаиларының хуузу, спорттуу разрядтарны күүседиикен спортсменнериниң саны-дыр.

Эң дээре дээр 60 күш-культура коллективтерни РСФСР-ниң спорт комитединиң «Спартакиадаларга массалыг киришкени дээш» вымпелдери-биле шаңнаар.

Баштайгы ийи үе-чаданы онза ужур-дузалыг деп көрүп тұрар бис. Чогумна ол үе-чада-биле ажылчыннарның болгаш сургуул алыяктарның чаа-чаа массаларын спорттуң кышкы хевирлеринче, маргылдааларга киржип, ГТО-ның нормаларын дужаарынче хаара тудар аргалыг. Ол үеде маргылдаалар канчаар эртериниң бүгү спартакиаданың чедишкинии хамааржыр.

Спартакиаданың штавы маргылдааларның баштайгы ийи үе-чадазын белеткеп эрттиреринче онза кичээнгейни салып турар. Спорттуң «Труд», «Спартак», «Динамо», «Трудовые резервы» эки тура ниитилелдериниң Россия Чөвүлелдериниң, Горький, Москва, Новосибирск, Липецк областарның телээзекчилериниң лыннадыгларын штабтың хуралдарынга дыцчаан. Спорттуң «Труд» эки тура ниитилелиипде, Липецк области, Горький областың Дзержинск хоорайда спартакиадага белеткел четпес чоруп турарын штаб демделээн. Баштайгы ийи үе-чаданың маргылдаалары эң-не массалыг болурун онзалап демделээрин чугула. Чогум-на ынчангаш аңаа киржир кижилерниң саны кызыгаар чок болур ужурлуг.

Үшкү үе-чада — автономнуг республикаларның, крайларның, областарның девискээрлер аайы-биле февральдың орган үезинде эртеп спартакиадалары болур. Аңаа чыынды командалар киреп ужурлуг. Республиканың 22 хоорайларынга алды зонаның (Ыраккы Чөөн чүктүң, Сибирьиин, Уралдың, Поволжьеиин, Төптүң болгаш Сонгу-Барыын таланың) эң шыырак спортсменнери республика спартакиадазының түңнел маргылдааларынга киржир эрге дээш маргылжар.

РСФСР-ниң улустарының спартакиадазының түңнел маргылдааларының эгелээкиинин дугайында медээ Красноярск стадионунуң кырынга февраль 22-де чаңгылаптын үнер. Аңаа республиканың эң шыырак дээш барык ийи муң спортсменнери чыглыр. Конькилиг, хаактыг чарыш маргылдаалары, трамплиндеи хаактыг шуравашкын, хаактыг чүнгүлап, кадыр чердеи бадар маргылдаалар аңаа болур.

Фигурлуг коньгилээшкиниң мастерлери Норильскиниң Спорт ордузунга маргыжар. Чаңгг-шанакчылар (спорттуң бо хевирин спартакиадада бир-ле дугаарында киирген) Братскиге чыглыр.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ «Өөрүшкүлүг, хөглүг, аас-кежиктиг чаш назын» деп фотоэтюду.

СЭТА-ның СПОРТ МЕДЭЭЛЕРИ

ХОККЕЙ. Декабрь оң алдыда Ленин аттыг төп стадионуң Спорт ордузунда эгелээн ужуражышкын — «Известия» солуннуң шанналы дээш маргылдааның ийнги хүнүнде Финляндияның шилиндек командазы шведтерни 5:2 санга тиилээн.

ШЫДЫРАА. Ленинградтың гроссмейстери Анатолий Карпов Испанияның найысыалапга болган чурттар араазының төлээлекчилериниң шыдырга маргылдаазынга киришкеш, чаңгыс-даа кижиге уттурбайн, он беш санның 11-ии алгаш, бирги черде үнген. Ийнги черде—10,5 санныг Владимир Тукмаков, үшкүзүүнде—10 санныг Семён Фурман, а дөрткүзүүнде — 9,5 санныг Вольфганг Ульман (ГДР).

БИАТЛОН. «Ижевскиниң ынчызы» дээр «адыгжы хаакчыларның» маргылдаазынга дөрт кижилиг командаларның чедиичартык километрге эстафетазынга дииаамочулар тиилээн: оларның үезин—2 шак 8 минута 40 секунда. 20 километрге чарышка Пермь чурттуг 23 харлыг Семен Бусов тиилээн: 1 шак 12 минута 45 секунда, 10 километрге маргылдаага Сафия тиилээш ону 37 минута 8 секундада маңнап эрткен.

ААР АТЛЕТИКА. Спорттуң бо хевириниң талазы-биле Туапседе боол турар маргылдаа—ССРЭ-ниң кубогу дээш ужуражышкын үезинде Ленинградтан барган СКА төлээлекчизи Валерий Смирнов (ортумактан шала куду дедизиге) 143,5 кг шюйну көдүргеш, делегейниң чаа рекордуң тургускан.

Делегей болгаш Европа чемпиону Владимир Рыженков (Москва) ортумак дедизиглг атлеттериниң араазынган делегейниң ийи рекордуң хары угда тургускан: ийи арга-биле аар шой көдүрериие ниитизи-биле 357,5 кг. түңнелган көргүскен. Ийнги аар дедизиглг атлеттерден сөөлгү олимпиаданың мөнгүн шаңналын алган Рудольф Мангг база катап делегей рекордуң, тургузуп —185 кг штангаиы көдүргеп. Ол дээрге, больги Серж Реднигниң түңнелинден 0,5 кг артык-тыр.

БАСКЕТБОЛ. Чурттка эр кижилериниң командаларындан чемпион илередиринии маргылдаазында ЦСКА-ның баскетболчулары он ужуражышкынган тос тиилелгени чедип алгаш, мурнаң чоруп турар. Ол маргылдаа Ригада чоруп турар.

ХААК. «Россияның хаагы» деп маңнап дээш Бүгү-эвилел маргылдаазынга он километрге эстафетага Киров областың хаакчылары 2 шак 25 минута 24 секунда түңнелдиг боол тиилелгеии чедип алганнар. Олимпий чемпиону Юрий Скобов 15 километрни 53 минута 07 секундада эрткеш, арыг тиилелгени чедип алган.

КОНЬКИ. Берлинге «Динамонуң» шанналы дээш болган конькн талазы-биле маргылдаага Иркутскиден барган 25 харлыг спортсмен Олег Попов үш янзы хемчээлдиг черге чарышка киришизи-биле 187,370 санныг боол, тиилелгеии чедип алган. Хөрээженнерден делегей чемпиочу голланд Аттье Кейлен-Деестра 201,197 санныг тиилээн.

телевидение

ДЕКАБРЬ 19-ТА

МОСКВАДАН

15.55—«Правда» солуннуң политиктиг тайылбырлакчызы Ю. А. Жуков телекөрүкчүлериниң айтырыгларынга харыылап тур. 16.25—**«Экранда кинокомедия». «Музыкалыг төөгү».** 18.00—**«Ye».** Информастыг программа. 18.30—Өнүүт телекөргүзүт. Концерт-вальс.

КЫЗЫЛДАН

19.00—Телемедээлер. 19.15—Телемедээлер. 19.25—Чарлалдар. реклама.

МОСКВАДАН

19.30—**«Частың он чедн шинчизи».** Хөй серилыг уран-чечен телефильм. 1-ги серия. 20.40—Өнүүт телекөргүзүт. **«Известия»** солуннуң шанналы дээш хоккей талазы-биле делегей маргылдаазы. **ЧССР-ниң болгаш Швецияның чыынды командалары** 2-ги, 3-кү июн. 22.20—22.30—Чапсар. 22.30—Өнүүт телекөргүзүт. **«Изабель Обрэ ырлап тур».** 23.00—23.25—**«Ye».** Информастыг программа.

Редакторнуң орлакчызы М. Н. СМИРНОВА.

КИНО

ДЕКАБРЬ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: **«Угаан-сарыг чоктарның неделязы»** 9.45, 11.30, 13.15, 15.00, 17.15, 19.00, 20.45 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Куулар бээр ужуп кээп турар»** 9.10, 10.50, **«Күштүг соруктуглар»** (1-ги сериязы) 14.20, **«Хостуг куш»** 12.30, 16.10, **«Ынакшылдың чалбыраажы»** (2 сериязы катай) 18.00, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Үш дакпыр хымалда»** 15.00, 18.40, **«Буруу чок болза — салывыт»** 16.50, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Эрлктер»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: Киночымында 16.30, **«Орттенген арыг»** 18.00, 20.00 шактарда.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хандырылга болгаш сайгарылга эргелеп күш-ажыл дептериниң чаа хевирлерин болгаш аңаа киирер капсырылга арынналры-биле (оон иштинде тыва дылга база) катай 1975 чылда кайы хире түңнү хереглээриниң чагыглары 1974 чылдың январь 20-ге чедир киирерин бүгү министерстволарга, эргеледдерге, организацияларга оларның чагыртын турар черлериниң хамаарылга чокка киирерин дыннадыр тур.

ХАНДЫРЫЛГА БОЛГАШ САЙГАРЫЛГА ЭРГЕЛЕЛИ.

БОЙДУС БУЛУҢУ

ЧЫЖЫРГАНАМ

Номчукчуның новеллазы

А. МЕЛЬНИКОВТУН. «Кышкы тайгада» деп фотоэтюду.

Кадыр кашпелдарлыг, бедик сыннарлыг черге өскен болгаш, оон дугайында чүнү-даа билбес чордум.

Бөлүк-бөлүк боол шыргайы кончуг кылдыр бөкперлежи үштеп оон чиигс, адырланчак будук-сыптарында дистинишкеп кызыл-сарыг каттары хүнүүн хередеринге чүзүн-бүрт өкү-биле челээштелип ойнаанын көргеп силер бе? Ол дег чараш, магаданчыг, тоолзуг чурумалды тывары бергс!

Ол дег онгур чараш, чоргаар салымныг үнүш тывылбас, өске каттар дег чанынга маңнап четкеш, чанагаш холуң-биле долдур адыштап, аксыңге чылбыртып киириптер мен деп семеве! Амыр-дыр! Чыжыргана бодуң хүндүлээр кылдыр хымы-даа албадаптар кат.

Бодуңуң бүдүжүн, тура-соруун, каас-шинии, чаражыи үлелеп биилир утаагыр кыстар ышкаш, кайы хамаанчок, даяш кижилерге чыжырган хоюңу чок. Топтуг кыстар турамык оолдарны шиитпирдин-биле чанынга чагдатпазы дег, чыжыргана база-ла ындыг каттыларны чидиг тенчигештеп-биле кезеткилептер. Дараазында оон чоогунче чоокшулаарындан безин сестир апаар сен.

Чыжыргананың амданның кадын амзаарының мурнунда оон чиигежек үнүн каминг зэй тыртып, мендилежип тамыжып алыр. Бойдустуң ол хире чоргаар толу-дур ол!

Чыжыргана! Кыштың соогуулда-даа, чайның изинде-даа шыдамыккай сен. Ол хире мергеп, тывызык чараш атты чөөнүң сецээ шаңнавны-да чөп. Кым билир: бистиң өгбелериввс ол салым состу бир шагда ийи-үш сөстен сиилап тыпкан-даа чадавас: чыжыр элдип хаяа?

Үүгле бо хире бойдус чурумалдыг каас болгаш байлак сыннарның эдээнге, бо хире мөнге күүлүг хемниң эриингс мындыг тура-соруктуг, үүге-даа торулбас кат үнер. Улуг-Хем оон иези, Саян—оон адазы. Тыва чөп оон киижи кезип, чаагай адын тып адаан утпазы.

Чыжыргана-үе-төөгүден бээр мээң чонумга амданның чем аарыг-аржыктан эм-дом боол келген. Ынчангаш бо катты бергелерге торулбас, ак сеткилдиг, шынчы, ажыл-ишчи — ёзулуг-ла сеткил-сагыжы-биле чараш кижилерге дөмейлээр мен.

... Эң-не баштай маңаа келген үем үттүндурбас болуушкун боол артып калган. «Аяыс чажымдан тура-ла, аванның аазы-биле кады амданнаның, чип өскен кадым бо-дур»—деп чыжырганаже айтып, сеткилинден соглеп турдум. Каттың чаяк сүү сээлаар, чидиг амданын-даа эскербейн, сээң ол сөстериниң таалап дыннап турган мен.

«Бо дег мындыг катты чип өскен үүгүл салым-чолуунуудаа дядым хүлээдип берип боор мен» деп баштактаигаимны үтпаан боор сен.

Баштайгы состер, баштайгы ужуражылгалар чоотту удуг ынакшылче шилгий берген. Ол хүннерден эгелээп, сени үргүлчү-ле «мээң чыжырганам» деп баштактаныи-даа, эгеледи-пп-даа адаар апарганымны сактып көрем.

Оон бээр Хемчиктиң эриктеринге-та каш удаа чыжыргана чечектелген чүве— санаары берге, ынчаяа-даа бодумнуң Чыжырганамның тура-соруктуунга, ынчызынга бүзүрелим болгаш чоргаараалым хевээр.

Үүгле бо хире уран-чечен аас-дылдыг, чогаадыкчы, биче сеткилдиг чоңдан мээң Чыжырганам үнер турган-дыр деп бүзүреп чор мен.

Бичии чассыгбайбысты кавайжыгажындан көдүрүп алгаш, эгеледи-ле часыгышаан, эмзире бердим. «Чассыгбайым. Чыжырганам, дүргеи ос!»—деп чаптап, оон бичии борбак башчыгажын суйбавышаан, мени эргим хүлүмзүруп олурдум.

Биллиртпейн каш айлар эрте бээр. Бистиң Чыжырганавыс чурттылгазының эң баштайгы базымнарын кылып эгелээр.

Ынчан сен:

— Чыжыргана-аа! Чыдып калба, дүргеде!—деп хыйгырап боор сен.

Од үлгадып кээрге: «Адың алганың бойдустуң байлаа ышкаш шыдамыккай эрес чор, чонушта үргүлчү шынчы бараан болур сен» деп чагып чугаалаар бис.

Б. ТАНАЙБАН, башкы.

ТӨТЧЕГЛЕКЧИЛЕР

Тывада хүрүнеиниң аңнаыр инспекциязының ажылдакчылары Таңды районнуң аңнаыр-тыяштыг девискээрлерин ийи хүн эргип келгеп. Бир хондур, бир хүнзедир маиагазынын кежирге муи-не чүве билдиртпээн. Районнуң аңнаыр хайгааракчылары К. Ф. Кауров биле Н. Г. Дряхловтуң эки ажылдап турарының ачызында аң-меиии шөлээ-чопшээрел чок боолаар, аңаа хоруглуг аргаларны ажыглаар чорук мында элээп эвээжээн.

Аңнаыр хайгааракчылары ийнги хүнүү Чагытай чоогунуң девискээрин кезий коөрүнге эрттиргеп. Кедээр аъргалардан келгеп, азы ынаар үглаан чаңгыс-даа ис эскет чок хагбас. Оруктан доора үнген чүък машиназының изи дижик. Ылап-ла сиген соорту чораан бе? Шоолуг ыравайн чораан сараат орунга баргаш, ам бүзүрээн—өскээр барбаан-дыр. Боттаң аътты хойжу чап-чаа хоюн сүрүп алгаш доора кешкеп. Ол-даа сезиг чок.

Ынчап чоруп турда кежээ дүшкеп. Халас кежик четтириксээрлериниң чогум чимзеиип эгелээр өйү бо-ла болгай. Артында-ла дүне машинаның одун чырыдып алгаш чоруур илдеп болдур ийин. Удаваанда оруктуң доора-хээре кешкеп машина изи бо-ла таварышкылаар апарган. Ону эдергеш чорупкан. Машина изи бирде ханыңнарның будуктарын сыгасыга, оюп, сл-боже ээп чораапы илдеп. Бо-даа билдингир-дир. Исти бодаарга, төтчеглекчилер ыравааи хире. Хенертен олар аяңче үне чорта берген болгай. Аяңда «Москвич» оду чырып, дөш өрү чүткүдүп олурган. Олар дээрге Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң ажылдакчылары Чурагашев, Темников олар болган. Аңнаыр чүрүмүн үдээнии дээш төтчеглекчилерниң адынга акт тургускан. Белеиии сүрген ачылар 50—50 рубльге торгатканнар.

Бо дээрге чаңгыс чижек-тир. Тыва АССР-ниң Курацныыр инспекциязының ажылдакчылары он-он ындыг төтчеглекчилерни тудуп, дириг амытаннарны камгалап каактаар талазы-биле хөй ажылды кылып турар.

В. ПОЛУХИН, охотовед.

Буянныгларга өөрүшкүнүң чылыг сөстери

Үр үеде аар авраащ, Таңдыда Баллагын санаторийинге эмнеткеш кадыкшылым элээп экижип, чоорту кап-кадык кылдыр сегий бергенимге сагыш-сеткиилимниң ханызындан өөрүп чор мен.

Бо санаторийде эмчилер Ф. П. Кононов, С. В. Приймак, М. А. Комбулдай оларга медицинаның өске-даа ажылдакчыларынга өөрүп четтиргенимни илергейледим. Медицина ажылдакчылары аарыг улустуң кадыы дээш билиин, күүүн харам чокка берип, чоғаадыкчы чорук-биле ажылдап турарын санаторийге магалыг ажаалда, хайгааралдан киижи эскерип каар-дыр.

Санаторийде аарыг улуска таарымчалыг бүгү-ле бойдал тургустунганы магалыг. Ажданныг аъш-чемни четчаривиле кылып бээр. Коллективтиң ажылдакчылары-даа киижилерге өөлеп-эзелдек.

Санаторийни долгандыр чурумалдыг арза-арыг кыжын безин кара-ногаан хевээр турар. Ажайык оң-баазын айырап чечектерлиг, хадыглыг арга иштинге селгүүтээрге магалыым чүү дээр.

С-Л. КАРА.

* * *

Ак-Туруг суурнуң кудумчуларынга чазык арым-шыраилыг аныяк уругну бо-ла корүп болур. Ол болза Ак-Туругда эмнелге пунктузунуң фельдшери Тамара Дугур-Сюрюн-дур. Кызылдың эмчи училищезин дооскаш аңаа ажылдаа-ла ол чеди чыл четкен.

Аарыг кижилерге дүрген дуза чедиреринден, эмнелге-профилактиктиг ажылдарны кызымаккай чорудуп, ырак коданнарда малчыннарга врач-фельдшер доктаамал барып, эмнелге темазынга янзы-бүрү беседаларны кылып—шинчилеларни чорудуп турар. Аныяк эмчи Тамара Кыргысовна бо ченик иштинде хөй-ниитиниң ажылынга база адепкейлиг киржип келген. Ол Ак-Туруг көдээ Советиниң депутады.

К. КОМБУ.

Улуг-Хем район.

* * *

Бо чылдың октябрьда хенертен аар ааракаш участок эмчизинге шинчидеримге олда дораан район эмнелгезинче чоруткан.

Дүржүлгелиг эмчилер кичээнгейлиг шинчип көргеш, чүгле кезиишкин кылыры чугула апарганын сүмелединер. Кызылдан келген гинеколог эмчи О. Л. Махагаров болгаш Шагаан-Арыг эмнелгезиниң гинеколог А. И. Сафонова олар мөңгө нарын кезиишкинни кылааннар. Кезиишкин соонда сагыш човаңгыр хайгаарал эмнээникиниң түңнелинде, ай хире болгаш кадыым чоорту сезип, аалымга чанып келдим. Ылаңгыя эмчи Алла Ивановна Сафоновадың ажылынга бедик мергежилдиин, аарыг кижилерге сагыш човаңгырын, эвилеп-эзелдээн эмчиге чыткан бистер шуптуу-ла эскердивис. Аарыг кижиге ол өөрүнчүг, сезиринге салдарлыг-даа болур чорду.

Кадыкшылыкны катап тургускан эмчилеримге өөрүп четтирдим.

А. КУЖУГЕТ, Торгалыг школазының башкызы, Улуг-Хем район.

* * *

Ноябрь айда чүве. Аалымче машинага чанып ора орукка ооал-ондакка таварышкаш бажыңга аар кемдээшкин болганымдан район эмнелгезинге үр үеде чыдып эмнеттим.

Эмчилерниң мергежилдиг, сагыш-човаңгыр эмнээникиниң ачызында сезип үидум.

Буянныг мергежилдиң кижилери — Бай-Тайга эмнелгезиниң эмчилери А. Артаа, С. Малышев, Г. Булатова, эмчи сестралары Т. Суге-Маадыр, М. Дыыкпан, Люба Хомушку болгаш өскелерге-даа өөрүп четтиргенимни илергейлевишаан, оларның буянныг ижинге чедишкиннерни күүдим.

Б. САЛЧАК.

Кызылдың башкы институдунуң студентизи.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, көдээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет түргүзүт киллизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун кезбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Пар. ама 2. Тираж 15.953 ЧАГЫГ № 292

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфая болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—01675.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 297 (9367) | Четверг, 1973 чыл, декабрь 20 | 1925 чылда үндезилеттингеи. | Өртээ 2 көп.

НАЙЫРАЛДЫГ УЖУРАЖЫЫШКЫН

Декабрь 18-те Кремльге СЭКП ТК-ның Чигизиге секретары эш Л. И. Брежневтиң ПКАП ТК-ның бирги секретары эш Э. Герек-биле ужуражышкыны болган.

Ийи чурттуң болгаш партияларның кайызынга-даа соңуургалдыг айтырыгларны чүректиң ханызындан, найыралдыг байдалга анда чугаалажып көргеи.

Ол-ла хүн СЭКП ТК-ның Политбюрозу эш Э. Геректиң алдары дээш дүштеки шайлалга тургускан. (СЭТА).

АЯН-ЧОРУК ДООЗУЛГАН

ПКАП ТК-зының бирги секретары Э. Герек Москвадан Төрээн чуртунче ээп чаныпкан. Ол СЭКП ТК-ның Чигизиге секретары Л. И. Брежневтиң чалаанын ёзугаар Совет Эвилелиниге албанның аян-чоруун кылып чораан.

ПУР-нуң болгаш ССРЭ-ниң күрүне туктарын аскан Внуково аэродромунга Э. Геректи эштер Л. И. Брежнев, П. Н. Демичев, К. Ф. Катушев, СЭКП ТК-ның кежигүнүвери Б. П. Бугаев, К. В. Русаков, СЭКП ТК-ның харысаалгалыг ажылдакчылары барып үдээн.

Үдээн вижилер аразынга Польша Улус Республиканың Совет Эвилелинде элчизи З. Новак база турган. (СЭТА).

КОСМОСТА «СОЮЗ-13» ЭКИПАЖЫ

МАЙОР ПЕТР ИЛЬИЧ КЛИМУК

Петр Ильич Климук 1942 чылда Брест областың Брест районунуң Коваровка суурунга төрүттүнгеи.

Черниговтуң дээди шериг ужар чүүл училищезин 1964 чылда дооскан соонда шериг-агаар күштериниге ол албан эртгирип турган.

Албан эртгирип турар үезинде П. И. Климук бодун бирги класстың ужудукчузу кылдыр көргүзүп, элээн каш хевирниң самолёттарын өөренип алган.

1963 чылда ону Коммунистиг партияның хүрээлениниге хүлээп алган.

Космонавтарның отрядынга ону 1965 чылда хүлээп алган. Ужудуушкунуң янзы-бүрү аппараттарынга космос ужудуушкунунга белеткелдиң долу курузун ол эрткен. 1973 чылдан эгелээш, П. И. Климук — Ю. А. Гагарин аттыг шериг-агаар академиязының дыңнакчызы.

Космонавтың кадайы Лидия Владимировна Москваның И. М. Сеченов аттыг бирги медицина институдунда өөренип турар. Олар беш харлыг Михаил деп оолдуг.

Ооң адазы Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде амы-тының ышкынган, авазы Марфа Павловна — Брест областың Комаровка суурда чурттап турар.

ВАЛЕНТИН ВИТАЛЬЕВИЧ ЛЕБЕДЕВ

Валентин Витальевич Лебедев 1942 чылда Москвага төрүттүнгеи.

Ол 1960 чылдан 1966 чылга чедир Москваның С. Орджоникидзе аттыг ужар чүүл институдунга өөренгеи.

Институтту дооскан соонда В. В. Лебедев конструктор бюрозунга ажылдаан болгаш мергежилдиг, тывынгыр инженер дээрзин бадыткаан. Ол космос аппараттарының чаа-чаа системаларын ажылдап кылырынга идепкейлиг киржип, бо талазы-биле чогаадыкчы ажылды кылган болгаш боду элээн каш түскай ажылдарны чогаадып кылган.

В. В. Лебедев 1971 чылда Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының хүрээленинге кирген.

В. В. Лебедевти космонавтар отрядынга 1972 чылда хүлээп алган болгаш ооң соонда ол космоска ужудуушкунга белеткелди долузу-биле эрткен. Валентин Витальевич ужар чүүл спортунга хандыкшылдыг, бо талазы-биле бирги разрядтыг.

Космонавтың кадайы Людмила Витальевна конструктор бюрозунда ажылдап турар, оларның оглу ам бир харлыг.

Космонавтың адазы Виталий Владимирович 1968 чылда мөчээн. Авазы Антонина Федоровна Москва области чурттап турар.

ШИИТПИРЛИГ ЧЫЛ ТӨНҮП ТУРДА...

Бо чурукта Улуг-Хемге «УТКА 25 чылы» совхозтуң хойжулары Дамдын-оол Анчымаа биле Дамдын-оол Кошкар-оол 1968 чылда сес класстыг дооскаш, ада-иелериге дузалакчы кадарчылар турганнар. Ооң олар өг-бүле болуу бергеш, хураганнар кадарын эгелээн.

Ам Дамдын-оол Анчымаа район Советиниң, а Дамдын-оол Кошкар-оол — Арыг-Узуу суур Советиниң депутаты. Чайгы, күскү үелерде олар будун-бүрү чыын, ситем кезип белеткээриге идепкейлиг киришкеннер. Бо чылын олар 485 баш төрүүр хойну хүлээп ап, 100 башка онаалтыр чүс баш хураганны менди алырын, малдың ажаалда, чемгериилезин кошкатпайн, ышталгадырын хүлээнгеннер.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

План күүсеттинген

«Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы сүтбараан фермазының коллективи тоску беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылында 402 тонна сүттү бүдүргеш, оортан 335 тонназы күрүнеге садарын хүлээтеш, ажылдап эгелээн.

Коллективтиг кылымахай күш-ажылының түңнелинде ферма бо чылдың декабрь 14-те 480 тонна сүттү бүдүргеш, күрүнеге 387 тонна сүттү саткан. Ол болза 78 тонна сүттү хуусаа бетинде пландан ажыр бүдүргеш, 32 тонна сүттү пландан ажыр сатканы болур.

А. ДУГАРЖАП.

Септелгеде

Таңды районда ССРЭ-ниң 50 чылы атты совхозтуң машина-трактор мастерскаязында техника септелгези хайнышкынныг чоруп турар. Механизаторлар дөртку кварталда 20 трактору септеп турган, ам 17-ни белен кылып алган. Артканы үш трактору январь 1-ниң бетинде септеп доозар.

Септелгеде слесарь Илья Коротков, дарганнар Василий Панков, Павел Грудков, оларның дузалакчылары Петр Чубик, Сергей Хардиков хүнде улуг-нормазын 300 хуу чедир күүседип турааннар.

К. АЛЕКСЕЕВ.

ШИИТПИРЛИГ КҮШ

ЭВИЛЕЛДИҢ КОЛХОЗТАР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ХУРАЛЫНДАН

Москвага болган Эвилелдиң колхозтар чөвүлелиниң хуралынга ажыл-агыйларның экономиказын улам быжыглаарынга болгаш будурүлгеник сайзырангайжыдарынга улуг ужур-дузалыг элээн хөй айтырыгларны көргеи.

Чоокта чаа эрткен СЭКП ТК-ның Пленумунуң түңнелдеринин дугайында дыңнадыгны СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агый министри Д. С. Полянский кылган. Эвилел чөвүлели СЭКП ТК-ның декабрь (1973 чыл) Пленумунуң доктаалын, ол ышкаш ук Пленумга СЭКП ТК-ның Чигизиге секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазында бердинген айтышкыннарны болгаш түңнелдерни бүрүнү-биле база долузу-биле чангыс эп-сеткилдиг чүүлдүзүнген болгаш оларны хамык чоокка удурткага болдурарыбиле база күүседири-биле хүлээп алган.

Көдээде шинтпирлиг күш— механизаторлар. Чөвүлелдиң хуралынга колхозтарга механизатор кадрларны белеткээрин болгаш быжыглаарын экижидер талазы-биле темгерлерни бүгү талаттыг чугаалажып көргеи. Илеткелчи — ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агый министриниң оралакчызы В. Н. Новиков, СССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары М. П. Георгадзе, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединиң Даргазы А. П. Шитиков. ССРЭ-ниң министрелери, күрүне комитеттериниң дарганнары, СЭКП ТК-ның, ССРЭниң Дээди Совединиң Президиумунуң, министерстволарның болгаш төп албан черлериниң, хөй-иштии организациялариның харысаалгалыг ажылдакчылары.

Дүштеки шайлалга үезинде Н. В. Подгорный адалчыларга үүре чугаалаан.

Доктор Нгуен Хыу Тхо харыы сес ап, үүре чугаалаан.

Дүштеки шайлалга чылыг найыралдыг байдалга эрткен.

(СЭТА).

ЧОННУҢ ХЕРЭЭНГЕ

Назы-харым улгадып, Совет күрүнеңиң, найыралдыг чоңуңуң азыралында пенсия ап орар кижи болгай мен. Улуг дедгем түртүвүстүң иштиндедээ, даштында-даа ажыл-херекте, болуушкуннарны даажок сонуургап, өөренген чаңым-биле хайгаарап орар мен.

Совлуг дүнгерде Москвага болган ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сесги чыжының чедиги сессиязының материалдарын дыңнап, помгаап, сеткилим достуумсейн, бо каш сөстү бажий бердим.

Шынаа-ла, ол документтерде сав-чурагайларны катап-катап хандыр бодап орарга, кайгамчык-ла дыр ам! Чүрттүвүстүң, чоңвүстүң ажылынга базымнары херии-ле-дир! Ыланғыя көдээ ажыл-агыйны сайзыраткыр, чердеи болгай малдан алыр продукцияларны көвүдедир талазы-биле партия Төп Комитединиң, Совет чазак улам улут кичээнгейин салып турары оңза-дыр. Ол хире деткимче, дузалажы турда, салдынган соруулгалар күүсеттинмейн канчаар "Чүгле көдээниң ажыл-ишчилериниң көдүлүүшкүнүт хөделиишкинин, чүрттүң бүүлүг ээзин мен деп медерел-биле, ййи билекти сывыртынгаш, ажылдаары чугула-дыр. Ийет, харын, бо-даа хижинин бодуг-ла шыдажыр болза, ажылдакгаазы, улуг үүлеге киржиксээзи келир-дир. Чүге дээрге бистиң күрүневистиң күүгүү, оргүү чонунуң, бай-шыдалдыг чүрттаагы чүгле ооң хамаатыларының күш-ажылында-ла болгай.

Келир чылдың планында-даа, бюджединде-даа быстерии, пенсионерлерниң дугайында одургуларны база киирген чорда. Бир-тээ чүрттаагы халас эвес чүрттап, чоңунга бараан боол чораан болганда, күрүнеңиң сагыш човаашкыны «Четтирдим!» деп хүлээп алыр-дыр мен.

О. ЛОПСАНЧАП,
пенсионер, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры.

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ СЕССИ

ЧЫЖЫНЫҢ АЛДЫГЫ СЕССИЯЗЫ

ТУРГУЗУКЧУ ИШТИҢ ОРУУ-БИЛЕ

1974 чылда РСФСР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының дугайында РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, РСФСР-ниң Күрүне планының даргазы депутат К. М. Герасимовтуң илеткелиниң база 1974 чылда РСФСР-ниң Күрүне бюджединиң дугайында болгаш 1972 чылда РСФСР-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында республиканың сан министри А. А. Бобровниковтуң илеткелиниң соонда эдериичи илеткел болган. Ынчангаш 1974 чылда республиканың улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының дугайында база 1972 чылда Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында РСФСР-ниң Дээди Совединиң план-бюджет, адырлар комиссияларының болгаш аныктар херектериниң база бойдус камгалалының талазы-биле комиссияларының эдериичи илеткелиниң план-бюджет комиссиязының даргазы депутат С. Н. Сабанеев кылган.

СЭКП Красноярск крайкомунуң бирги секретары депутат П. С. Федирко сананды эгелээш, беш чылдың ооң шинтпирлиг чылының онаалдаларын ажыр күүседир дээш шимчээшкинге крайның уллион хире ажылчыннары болган көдээ ишчилери хаара тутунган дээрзин дыңнаткан. Ында үлетпүрүнү болгаш тудутларның улуг-улуг ев-ом комплекстерин тудуп кылырының талазы-биле ажыктыг улут ажылдар калбарган. Чөвө Сибирьниң бо эң чугула районнарының бирээзинге күрүнениң капитал салыышкынарының планын ажыр күүседирин хандырып турар.

Найысылалды коммунистиг үлегерлиг хоорай болдурар дээш москвачыларның сагыш салыышкынының дугайын Мосоветтиң күүсекчи комитединиң даргазының бирги оралакчызы депутат В. П. Исаев чугаалаан. Найысылалдың комплекстиг хөгжүдезиниң беш чыл планында дүүштүр ажылдап кылган Москваның 1974 чылда хоорай ажыл-агыйын хөгжүдериниң планының төлевилели хоорай тудуушкунуның болгаш оның чаартырының, москвачыларның күш-ажыл байдалын, амыдырал-чурттал базын болгаш дыштанылгазын экижидериниң чаа-чаа сорулгаларын айтып турар. Хоорай тудуунуң оны планнаарының база немей кылыр тудугларның шынарын бедидери, чоңнуң хандырылгазы-биле холбашкан айтырыглар планда улуг черии эелеп турар. Найысылалды электрижидерии болгаш газчыларын экижидериниң айтырыгларынга оратор база доктаалган.

Свердловскиниң үлетпүрүнүң бедик темпилерлиг хөгжүдезиниң, улут индустриалдыг төптүн будурүлгелеринде социалистиг чарышты улам калбарткының дугайын Уралдың хоолай-мотор заводунуң директору депутат М. И. Неуймин чугаалаан. Амгы үеде будурүлге коллективтери 1974 чылды будурүлгениң бедик темпилериниң чылы болдурар дээш, үтүштүр планнарын ап турар. Будурүлгелерни улам ынай чаарты деривп турган, ажылчыннар боттарының будурүлге планнарын, инженер-техниктиг ажылдакчылар боттарының чогаадыкчы планнарын күүседип, күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарын нептередип турган, ол планнарны күүседип шыдазар.

Күрүне планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш шудургу демиселге ажылчыннар, колхозчулар, яптеллигенция кайгамчык чедиишкиннерни чедип алган Марий АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы депутат П. А. Алмакаев чугаалаан. Республиканың көдээ ажыл-ишчилери улуг чедиишкиннерни чедип алган. Колхозтарны болгаш совхозтарны энергия-биле хандырары дыка күштелген, оларның экономиказы быжыккан. Бо чылын мал ажылының продукциязын будурээнин болгаш садарының талазы-биле бүгү планнар база хүлээлгелер хүүсаа бетинде күүсеттинген. Колхозтарда болгаш совхозтарда мал ажылының специализастаттынган механизастыг комплекстерин тударының быжыг угланышкының тургускан. Ол болза күш-ажылдың хевирин болгаш байдалын үндезинии-биле чаартып турар.

— Ленинградтың болгаш областың ажыл-ишчилери будурүлгениң муриакчыларының болгаш чаартыкчыларының үлегер-чижээ-биле 50 хүнүг күш-ажылчы эдлегде турулкап — деп. СЭКП Ленинград обкомунуң ийнги секретары депутат В. Н. Игнатов чугаалаан. «Мурнакчыларның бедик будурукчулуг күш-ажылындан коллективтиниң бедик будурукчулуг ажылдаарыиче» деп оларның кыйгыры мындыг болгаш ону улуг Ленинниң адын хоорайга тывысканындан бээр чартык чүс чыл юбилейинге турасказадыл турулгар. Москвачыларның үлегер-биле улам-на хөй-хөй будурүлгелер үткүштүр планнарны ап турар. Ол күжениишкинниг планнарның кол үткэ-шыяары болза беш чылдың шинтпирлиг чылында чедип алган чедиишкиннерден ажыр хөй-чүүлдү кылыры болур.

Сессияга ол ышкаш депутаттар: Ставрополь крайның хой ажылының «Большевик» деп. куруксаажыдылга заводунуң директору Д. Ф. Пушкарный, СЭКП Москва обкомунуң секретары Е. И. Сизенко, Владимир областың Киржачының торгу комбинадының аргычызы М. А. Дмитриева, СЭКП Краснодар крайкомунуң ийги секретары А. А. Хомяков, РСФСР-ниң хем флодунуң министри С. А. Кучкин, ажылчы чоннар депутаттарының Тула область Совединиң күүскомунуң даргазы С. В. Попов олар санал берип, чүве чугаалаанар.

1973 чыл болза, СЭКП Төп Комитединиң болгаш эш Л. И. Брежневтиң хажык чокка чорудуп турары тайбың политиказын боттандырарынга дыка улуг чедиишкиннери-биле, совет кижилериң материалдыг чаагай байдалының болгаш культуразының улам ыцай өзүлдези, чүрттүң экономиказын быжыглаарынга чаа-чаа чедиишхиннер-биле демдеглеттингенин олар онзалап айытканнар.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң айытканы экономактиг сорулгаларның хемчээли болгаш характери бүгү ажылагый ажылдарының денелиин улам бедидерин, улус ажыл-агыйын эргелеп-башкарарын болгаш планнаарын сайзырангайжыдарынга хажык чок шүүмүжү чорударын негеп турар дээрзин санал бергеннер демдеглээн. Будурүлгениң курлавырларын дилеп тыварынче, акша-хөреңгиин болгаш материалдарны шын ажыглаарынче утланган тодаргай саналдарны ораторлар киирген. 1974 чылда РСФСР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң планын түүлдүг деп сананнадыышаан, олар Россия Федерациязының ажылчы чоннарын ол планны долдур болгаш ажыр күүседир дээш бүгү күштерин бээр дээрзинге бижыг бүзүрелиң илеткейлээнner.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң сессиязы декабрь 19-та ажылын үргулчүлээн.

* * *

РСФСР-ниң Дээди Совединиң сесги чыжының VI сессиязы Кремльдиң Улуг ордузунда ажылдаарын үргулчүлеп турар. Декабрь 19-та депутаттар 1974 чылда РСФСР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының дугайын, 1973 чылда Күрүне бюджединиң дугайында болгаш РСФСР-ниң Күрүне бюджединиң 1972 чыл дургузунда күүселдезиниң дугайында илеткелдерни эртенги хураага чугаалашкан

(СЭТА).

АЛБАННЫҢ АЯН-ЧОРУУ-БИЛЕ МОСКВАДА КЕЛГЕН

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың чалаанын ёзугаар Мурнуу Вьетнамны Хостаарының Национал Фронтузунуң Төп Комитединиң Президиумунуң Даргазы, Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаанын Консультативтиг Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Н. Х. Арутюнян, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы А. П. Новиков, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединиң Даргазы А. П. Шитиков, ССРЭ-ниң министрлери С. Ф. Антонов, А. М. Тарасов, ЭХКК-ниң даргазы С. А. Скачков, ССРЭ-ниң министрлериниң оралакчылары В. Г. Куликов, Н. Т. Ратников, Н. П. Фирюбин, Вьетнамны деткиринин Совет комитединиң даргазы, ВЦСПС-тиң секретары П. Т. Пименов болгаш өскелер-даа утказаннар.

МВР-ниң ССРЭ-де элчизи Нгуен Ван Тхан, ВДР-ниң ССРЭ-де элчизи Во Тхук Донг, МВР-ниң болгаш ВДР-ниң элчин черлериниң дипломаттыг ажылдакчылары, Москвада өөренип турар вьетнам студентилер, элээн каш чурттарның ССРЭ-де турар дипломаттыг төлээ черлериниң баштыннары утказаннарның аразынга турганнар.

Ужуушкун шөлүнге хүндүлел такмыйын тергускан. Ийи чурттуң күрүне ишкинерии күүсеткен Н. В. Подгорный биле Нгуен Хыу Тхо олар совет лайынчыларның ыяскаалын эргээнner.

Хүндүлүг аалчыга Москваның ажылты чоннарының төлээлекчилери чүректин ханызындан байырны чедирип турганнар. Аэродромдан Нгуен Тыу Тхо, төлээлериниң өскө-даа хежигүннери Москваже зоруканнар.

Мотоциклчилериниң хүндүлүг үүлелгези-биле автомашиналарның эрткен кудумчуларынга болгаш шөлдерээге МВР-ниң, ССРЭ-ниң күрүне туктары, байыр чедиртен транспарантыларын бижээн кызыл пөстерии аскан турган.

(СЭТА).

Н. В. ПОДГОРНЫЙНЫҢ НГУЕН ХЫУ ТХО-БИЛЕ УЖУРАЖЫЫШКЫНЫ

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйның Мурнуу Вьетнамны Хостаарының Национал Фронтузунуң Төп Комитединиң Президиумунуң Төп Комитединиң Даргазы, Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаанын Консультативтиг Чөвүлелиниң Даргазы доктор Нгуен Хыу Тхо-биле чугаалажышкынны декабрь 18-те Кремльде эгелээн.

Чугаалажышкынга совет талаадан киришкеннер — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев, СЭКП ТК-ның кежигүннери — ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. Н. Новиков, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң бирги оралакчызы В. В. Кузнецов.

Мурнуу Вьетнам Республиканың талаазындан чугаалажышкынга киришкеннер — Мурнуу Вьетнамны Хостаарының Нацвонал Фронтузунуң Төп Комитединиң Президиумунуң Даргазы, Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг Түр чазаанын даштыкы херектер министри Нгуен Тхи Бинь, Мурнуу Вьетнамны Хостаарының Национал Фронтузунуң ТК-зының кежигүнү, Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг Түр чазаанын даштыкы херектер министриниң оралакчызы Ле Куанг Тянь, Мурнуу Вьетнамны Хостаарының Национал Фронтузунуң ТК-зының кежигүнү, Мурнуу Вьетнам Республиканың ССРЭ-де элчизи Нгуен Ван Тхан, Мурнуу Вьетнамны Хостаарының Национал Фронтузунуң ТК-зының Секретабиадының кежигүнү Хо Суан Сон.

Найыралдыг байдалга эрткен-чугаалажышкынны үезинде Совет Эвилели-биле Мурнуу Вьетнам Республиканың аразынга харылзааларны моон соңгаар улам калбартып, ханыладырының айтырыгларын чугаалажып көргеи.

Чугаалажышкынны ам-даа үргулчүлээр.

НАЙЫРАЛДЫГ БАЙДАЛГА ЭРТКЕН

Мурнуу Вьетнамны Хостаарының Национал Фронтузунуң ТК-зының Президиумунуң Даргазы, Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг Түр чазаанын Консультативтиг Чөвүлелиниң Даргазы доктор Нгуен Хыу Тхога баштаткан Мурнуу Вьетнам Республиканың төлээлериниң аларын ээзш дүштеки шайлалганы декабрь 18-те ССРЭ-ниң Дээди Совединиң болгаш ССРЭ чазаанның өөмүээзиниден Кремльдиң улуг ордузунга хылган.

Дүштеки шайлалгага совет талаалап барганнар — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары А. П. Кириленко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Д. Ф. Устинов, СЭКП ТК-ның секретары В. И. Долгих, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы Н. Х. Арутюнян, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. Н. Новиков, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары М. П. Георгадзе, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединиң Даргазы А. П. Шитиков, ССРЭ-ниң министрелери, күрүне комитеттериниң дарганнары, СЭКП ТК-ның, ССРЭниң Дээди Совединиң Президиумунуң, министерстволарның болгаш төп албан черлериниң, хөй-иштии организациялариның харысаалгалыг ажылдакчылары.

Дүштеки шайлалга үезинде Н. В. Подгорный адалчыларга үүре чугаалаан.

Доктор Нгуен Хыу Тхо харыы сес ап, үүре чугаалаан.

Дүштеки шайлалга чылыг найыралдыг байдалга эрткен.

(СЭТА).

А. А. Гречко Чехословакияда

ПРАГА (СЭТА). Найыралдыг албан чоруунуң аайы-биле Прагада чоруп турар, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы А. А. Гречко ЧССР-ниң национал камгалал министри, армия генералы М. Дзур-биле ужурашкан. Чүректиң ханызындан эш-хүүзүнда найыралдыг эрткен беседага министрлер Варшава керээзиниң киржикчилерии акы-дуңма ийи чурттуң Чепсектиг Күштериниге дем каттыштырып ажылдаарының айтырыгларының талазы-биле савал-оналыш солушкан.

Маршал А. А. Гречкога алдар кылдыр Чериин ордуга хүлээп алышкын эрттирген. Анаа ЧКП ТК-ның Чигизиге секретары Г. Гусак, ЧКП ТК-ның Президиум кежигүнү, ЧССР-ниң чазак Даргазы Л. Штроугал, ЧКП ТК-ның Президиум кежигүнү, ЧКП ТК-ның секретары И. Кемпный, ЧССР-ниң национал камгалал министри, армия генералы М. Дзур болгаш ЧССРниң өскө-даа партия, күрүне ажылдакчылары киришкеи.

Совет талаадан хүлээп алышкынга барганнар: Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң Политиктиг кол эргелелиниң начальныгы, армия генералы А. А. Епишев, ССРЭ-ниң камгалал министриниң оралакчызы, Шериг-Агаар Күштериниң хол командылакчызы, ужар чүүл Маршалы П. С. Кутахов, А. А. Гречкону үдеп чоруур өскө-даа кижилер. ЧССР-де совет элчин черинин төлээлекчилери.

АЖЫЛ-БИЛЕ ХАРЫЫЛААР

Келир чылын совхозтуң ажыл-ишчилери Төрээн чурттка 8000 тонна тараанны садарын социалистиг үлгээлгезинде ыяктаан. Ол улут сорулга. Ынчангаш чүнүң-даа мурнуунда техниканы септелгезин организастыг чорудуп, шалыпкын ажылдаар ужуруг бис.

Часкы хөөү ажылдарының эгелээринге чедир септелгенин темпизин хүдулаттайн турган, партияның болгаш чазактың сагыш салыышкынынга эки күш-ажылывыс-биле харыылаар бис.

В. ДАНДАР,
ССРЭ-ниң 50 чылы атты совхозтуң партком секретары.

СЭКП обкомунуң X пленумунуң

шиитпирлерин—амыдыралга

ДЕВИСКЭЭРИ БИР ДӨМЕЙ, А ТУҢНЕЛИ ИЙИ АҢГЫ

Тыва хой ажылын улам ынай хөгжүдер хемчеглер дугайында СЭКП Тыва обкомунун X пленумунун доктаалын Өвүр районнуң ийи колхозунуң малчыннары түс-түзүнде улуг кичээнгей-биле чугаалажып көргеш, моон сонгаар хой ажылын хөгжүдерининии болдунар аргаларын, курлавырларын тодаратканнар. Ол чугаалажышкынныар чүнү көргүскенил? Районда чарыштыг ийи ажыл-агый — «Кызыл тукэ болгаш «Коммунизмче өрүк» колхозтарда хой ажылының байдалы кандыгыл? Бо айтырыгга харыылаары-биле ол ажыл-агыйлардан тодаргай чижекти киирип көрейн.

Бо колхозтарның кайызының-даа экономиказының кол үнезини — хой ажылы. Орулганын 80 хире хуузун ол алырдан ап турарлар.

«Кызыл тук» колхозка хойнуң баш санынга сескн беш чылда 8930 баш немешкен, а бо беш чылдың ийи чыл он айларының дургузунда — 3138 баш немешкен. Хой ээдин, дуктуг будуреринин база курунеге салдарының планныг онаалдаларын ажыл-агый бо чылын чедиишкинниг күүсеткен. Сөөлгү ийи чылда анаа чангыс аай төлевилел-биле 5 чаа хой кажаазын, 4 хураган кажаазын тутқан, эрги 6 кажаанны эде кылган. Тарып бөөдээлгенин 4 пунктузуу тургустунган.

Өвүрнүң байалдарынга хой ажылын чедиишкинниг хөгжүдүп болурун «Кызыл тук» колхозтуң практиказы балыткап турар. Кызыл-тукчулар 1980 чылга чедир хойнуң баш санын ам 29.276 тургынындан 42.030 баш чедирер, хой, өшкү ээдин будуреринн 253 тоннадан 541 тонна, дуктуг 490 центнерден 800 центнер чедирер сорулганы бот-тарының мурнунда салып алган.

Ынчаарга кызыл-тукчуларның чаржып турары «Коммунизмче өрүк» колхозта байдал оон сыр өске. Ол ажыл-агыйга сескн беш чылдың дургузунда хойнуң баш саны өзер хамаан чок, харын 2191 башка эвээжээн. Ол-ла үеде анаа сес мүн чыгыы хой өлүп хораан. Колхоз күрүнеге 118 тонна эттн, барык-ла 90 тонна хире дуктуг чедир бергеш. Бо бешки чылда байдал база-ла ындыг. Малдың баш саны өзерден харын кудулап турар. 1973 чылдың он айларының дургузунда 1431 баш мал өлүп хораан. Ажыл-агый тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында 8,3 тонна дуктуг күрүнеге чедир бербээн.

Агаар-бойдус, одар-белчиир байдалы дөмей болуп турбуже, кожа турар ийи колхозта көргүзүглер үүге бо хире улуг ылгалдыгыл? Бо айтырыга харыы чангыс: колхозтуң удуртукчуларының, тускай эртемниглериниң харысалга чогунда, ажыл-агыйжы эвезинде, ажыл-агыйны мергежиллиг чорудуп билбезинде. Чогум-на ол дугайын колхозка болган малчыннар хуралынга санал бергеннер чугаалап турганнар.

Хой ажылын хөгжүдеринге эң чүгүлээ чүве — малдың бижыг чем-суурун тургузары болгай. Ынчаарга, «Өвүрге тараа, сиген үнмес, сай-даштыг, суглат чок» дээр янзылыг хөөннер бар. Индыг бодалдың үнезинн-барымаа чогун амыдырал балыткап турар. Маңаа мындыг чижекти киирип көрейн. Бо чылын «Коммунизмче өрүк» колхозтуң Бора-Шайга 450 гектар суда, 42 гектар арбай тараан. Чай кандаашкынныг болган. Ынчалзажок суланың газындан 20 центнер, арбайның газындан —17 центнер дужүтүг алган. Бо саннар кандыг-даа тайылбыр чокка билдингир ышкажыл.

Ынчангаш мал чемин четчири-биле белеткеп албайн турарының кол чылдагаанны ажыл-агыйжы эвес чорукта, бар курлавырларны болур-чогуурy-биле ажыглавайн турарында. Оон барымдаазы бо. Сиген кезер шөлү элбек турбуже, «Коммунизмче өрүк» колхоз шөлдериниң сигенин бурүнү-биле кезип ап шыдаваын, оон уржуундан мал чемн белеткээр план түгле 68 хуу күүсеттинген.

Бо ийи ажыл-агыйның кайызы-даа суг сөөртүр тускай машиналар-биле эки хандыртынган. Ынчалзажок оларны чөп ажыглавайн турар. «Кызыл тукта» суг сөөртүр 5 машина график ёзугаар орта ажылдавайн турар, а «Коммунизмче өрүк» колхозта 4 машинаны «эде дерип», үргедеп каан, ынчангаш оларның чангызы-даа ажылдавастаан. Оон түнелинде мал суг-биле хандыртынмайн турар. Ол ажыл-агыйларның удуртукчулары «хойнуң суггады кыжын хар-биле хандыртына бээр» дээш хемчег албайн олурушканнар.

Бо үстүнде чугаалаттынган чүүлден кандыг түнелди кылып болурул? Хой ажылын улам ынай хөгжүдер хемчеглер дугайында СЭКП обкомунун X пленумунун шиитпирлерин амыдырала боттандырар төлээде, иланғыя «Коммунизмче өрүк» колхозтуң удуртукчулары, мал ажылының тускай эртемниглери сонгаарлатпас хемчеглерни алыры эргежок чугула. Хамыктың мурнунда ажыл-агыйжы эвес чоруктарны чайлаткаш, мал ажылында кижилернин ээхарыысалгазын белидер херек.

В. ОЧУР-ООЛ.

Техника септелгези чоруп тур

АЖЫЛДЫ ЭКИ ОРГАНИЗАСТААР

«Чайын шанаанны, кыжын тергенни септе» деп улустуң үлегер чугаазы бар. Ол мерген болгаш хаңы утка сиңниккен домакты тараажы бүрүзү эки билир. Ынчангаш күскү хову ажылдары доосту бээри билек трактолар, көдээ ажыл-агый машиналарының септелгезинче кириптерлер. Ындыг ажылдар Тандында Көдээ ажыл-агый дуржулга станциязында эгелей берген.

— Септелгенн кажан эгелединер? Ажыл-ишчи түнелдер кандыгыл?—деп, МТМ эргелекчизи Александр Дмитриевич Бобковтан айтырдым.

— Ам силерге байдалды таныштырыптайн. Бистиң инженер-контролёрувус - биле чугаалажып көрүмер. Ажылдың байдалын ол дыка эки билир кижи — дээш, мени Сергей Ершов-биле ол таныштырып кагды.

Сергей Ершов хып дээн аныяк эр болду. Ол бо чылын Иркутскиниң көдээ ажыл-агый институдунуң механизация факультединн дооскан. Сергей ажылдаа-ла үр болбаан: чаа-ла ийи ай ашкан. Ол хирезинде ажылдың байдалын эки билир. Оон адап берген сан-түңүн блокнодумга бижип алдым: Дуржулга станциязының механизаторлары техника септелгезинче октябрь 1-де кирген. Оон бээр элээн ажылдар кылдынган. Механизаторлар 12 тракторну, септеп дооскан. Оларның дөрт-түнге капитал септелге чоруткан. Ук ажылды кезектер ажыл-биле чорудуп турар. Септээр дээш эккелген тракторну часкаш, оон кезектерин чогуур цехтерже чоруткулаптар. Оларны аңаа харыылап турар кижилер септеп эгелээр. Тракторлар шуут белен болу бергенде оларны беленнин шугумунга тургузуп каар

Дөрткү кварталда 25 сеялка септээр планны олар күүсединп алган.

Аныяк инженерден дараазында айтырыгларны база салдым.

— Артык кезектер кандыгыл?

— Ажылды чаа-ла эгелеп турувуста элээн бергелер таварыштыг. Бир-ле чүве дедир тырткаш, чыдып аар турду. Ам экижээн. Ажылывыс база шуудай берди. Ындыгла кижи сагыжынга дыка эки боор чүве-дир. Артык кезектерге ажырбас бис.

— Мурнакчылардан алап, демдеглеп көрүнерем?

— Септелгеде дөртен ажыг кижи бар. Оларның аразында ажыл-ишке кызымак, дуржулгалыг механизаторлар хөй. Баштай-ла «Хүндүлелдин демдээ» орденнин эдилекчизи Николай Васильевич Парикаровту адап болур. Ол күскү дужүт ажаан алышкынының үезинде база эки ажылдады. Сезон дургузунда 756 гектар черинң тараазын ажаагаш, бирги черни эзледи. Ам база ол быжыг тура-соруктут, як сеткил-биле ажылдап турар. Техниканың хөделир кезээн септээр слесарь хүлээлгезинн үлегерлиг күүседип келдя. Механизаторлар А. Тюмбу, М. Хайнацкий, И. Панюков оон шоолуг соңнаваннар. Септелгенің темпинии шапкынчыдарынга, кыягап ажылдың шынарын эки-жидеринге боттарының эвээш эвес үлүүн киргеннер.

Септелгеде хаара туттунган кижилер боттарының хүлээгеп ажылын хире-шаа-биле кылып турарлар. Ынчалза-даа ол кижилерниң моральдыг болгаш материалдыг сонуургалын бедидер, социалистиг чарыштың калбартыр талазы-биле ажыл багай организастаттынган. Машина-трактор мастерскаязында социалистиг чарыштың негелделерин аспаан, тус-тус септекчилер хүлээлге албаан, чарыштың түңнелин үндүрүп көрбээн. Септелге эгелээр мурнунда тинлекчилерни шаннап, мактаар дугайында чугаалажып, дутурушкан-даа болза, профэвилелдин ажылчыи комитединиң четпес ажылдап турарындан ол чүүлдер уттундурул калган. Чарыш дугайында айтырыг салырга: «Дутурушкан улус бис... Түңневвээн бис. Чарыш чок» деп, харылаардан өске, инженер-контроль Сергей Ершов чүүдэе топтуг чугаалавады. Оон уломнындан ында күш-ажылдың сагалга-чурушун үреэр таварылгалар бар.

Оон индей бир чижек. Бо чылдың дөрткү кварталында 20 трактор септээрни планза киирген. Чыл төнчүзүге чедир он ажыг хонук артканда 8 трактор септеттинмейн артып калган. Олар келир чылдың үлүүнче шилчип, артып каары билдингир апарган. А септезе чогуур трактормуң ниити саны 55. Ынчангаш амдаа 47 трактор чаа чылдың бирги кварталынче шилчий бээр-дир. Ажылдың темпизин бедидип, оны организастаарын амдаа эгелеп экижитпес болза, техника септелгезиниң планы күүсеттинмейн барып болур хире аварган. Оны болдурбас талазы-биле көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының удуртукчулары дээштиг хемчеглерни алыры күзенчиг.

Ш. ДОРЖУ,

«Шынның» корр.

ХООРАЙ—КӨДӘЭГЕ

МОЛДАВ ССР. «Днестр-1» деп херекселдиң дуазазы-биле агроном кандыг-даа черниң ол-шыгын дораан-на тодараткаш, ону кажан кайы хире суггарарын, агротехниктиг кандыг ажылдарны аңаа кылырын чазыг чокка айтып болур. Ол херекселди тараажылар дыка эки деп үнелеп турар. Кишиневтүн «Волна» деп әртем-будуруле каттыжышкынының «Электроточприбор» заводунуң ол херекселдерин чүгле Молдавияның колхозтарында болгаш совхозтарында эвес, харында РСФСР-нин, Украинаның, Казахстанның, Узбекистанның болгаш бистин чурттуң өске-даа республикаларының ажыл-агыйларында калбаа-биле ажыглап турар. Ону кылып турар заводтуң коллективи беш чылдың үшкү, шиитпирлиг чылының программазын хуусаа бетинде әрте доозар дээш кызымаккай ажылдап турар.

ЧУРУКТА: эптелге цегинин парторганизациязының секретары В. С. Богуцкий Молдав ССР-ниң Дээди Советининиң депутады эптекчи В. Ф. Синкевичиге будурулгеге бедик көргүзүглери дээш шилчиир кызыл тукчугашты тыпсып тур.

В. ЧАЙКОВСКИЙНИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ХОЙ КЕЖИ—ЧУГУЛА ПРОДУКЦИЯ

Хой ажылын бүгү тала-биле хөгжүдери чурттуң улус ажыл-агыйының хөгжүлдезинге база чугула ужур-дузалыг. Амгы үеде хой малдың баш санын өстүрериниң, оон ук-саазын экижидип тургаш, продуктулуун бедиреринин хемчеглери аллынып турар.

Оон-биле кады Коммунистиг партия болгаш Совет чазак хой малдын продуктуларын бедии-биле үнелеп көөрүнче кичээнгейни салбышаан, көдээнин ажыл-ишчилериниң эрге-ажыктарын улам орү көдүреринин хемчеглерин ап турар. Оон бир тодаргай хереч-изи — 1973 чылдың август 1-ден эгелеп хой кештерин садып алырының өртээн үйгатырганы болур.

Чаа доктаатказ өртек ёзугаар чаа сойган болгаш доңуруп каан хой кежиниң 10 дөрбелчин дециметриниң бирги сортунуң өртээ мурнунда 68 көпеек турган болза, ам 76 көпеек чедир өскен, ол-ла кештин ийиги сорту — 60 көпеек турганындан 66 көпеек четкен, тайыс дуктуг хой кежиниң бирги сорту 46 көпеек тургаш, ам 54 көпеек, ийиги сорттуу 40 көпеек турганындан 46 көпеек чедир улгатқан. Хову черлерге өскен хойларның кежинин 10 дөрбелчин дециметриниң өртээ 45 көпеектен 53 көпеек четкен, оон чартык дуккурүнүң I сортунун — 35 көпеектен 43 көпеек чедир улгатқан.

Дузааш, кургадып каан хой кежинин бирги сортунун 10 дөрбелчин дециметринин садып алыр өртээ 71 көпеек турганындан 79 көпеек болган, ол-ла дузааш, кургадып каан чартык дуккур кештин бирги сорту 50 көпеектен 58 көпеек четкен, а хову черлерге өскен хойнуң кежин дузааш, кургадып каанының бирги сортунун 10 дециметринин өртээ 47 көпеектен 55 чедир көпеек болган, чартык дуккурүнүң — 36 көпеектен 44 көпеекке четкен.

Дузавайн кургадып каан дуктуг хой кежинин 10 дөрбелчин дециметринин бирги сортунун өртээ 75 көпеек тургаш, 81 көпеек болу берген.

Нарын болгаш чартык нарын дуктуг хойларның чаа сойган, доңуруп каан болгаш өлге дузаан кештеринин 10 дециметринин бирги сортунун өртээ 1 рубль 33 көпек, ийигизинин — 1 рубль 13 көпеек турган болза, ам олар үстүнде адаан аайы-биле 1 рубль 64 болгаш 1 рубль 38 көпеек болу берген. Чартык бөлүүн болган бөлүүн дуктуг хойларның кежинин 10 дөрбелчин дециметринин бирги сортунун өртээ 82, ийигизинии — 70 көпеек турган болза, ам 1 рубль 33 көпеек болгаш 1 рубль 13 көпеек кылдыр улгатқан.

Тыва АССР-нин ажыл-агыйлары, ылангыя хой ажылдыглары амгы үеде коллүүнда экижиткен үкслаанын чинге нарын болгаш чартык нарын дуктуг хойларны өстүрүп турар. Ол хойларның кештери бедии-биле үнелеттинер болгаш өртээ улуг болур.

Ындыг болза-даа республиканың колхозтары болгаш совхозтары хой кежин чедир үнелевейн, оортан орулга киреринче, ук кештер үнелиг чигээт болу бээринче кичээнгей салбайн турар. Белеткел черлери, колхозтар, совхозтар болгаш хуу кижилер хой кештерин ой-шаанда, бедик шынарлыг кылдыр белеткээш саткан турарынче улганган организастыг болгаш таныдылга ажылын калбартып чорудары чугула боол турар.

И. ЛОПСАҢ,

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң өртек килдизиниң начальныги.

ҮЛҮҮВҮС КИРГЕН

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың ниити будурулге көргүзүглеринге бистиң тудуг-септелге цегивистиң киирип турар үлүү эвээш эвес. 1964 чылда даг-дүгү арыглаар фабриканың баштайгы ээлчээн тудуп дооскан болгаш амгы үеде оон ийиги ээлчээн тудуп турар. Оон ынай тудуг-септелге цеги бодунуң баазазын чаа технологиямын негелделеринге дүүштүр чаартырынче оңза кичээнгей салып турар. Чоокку үеде доозар тудугларга чылда 6000 кубометр күчүлүг бетон-холуксаа заводун, демир-бетон кылыглар кылыр цехти, чылда 4 муң кубометр чедир ыяш дилер цехтя алгыды тудар.

Рудникте ажылчыннар чемненир столоваяны, ында чунар бажыңның тудуун бистиң тудугжуларывыс доозуникан. Чазанылга цегин, шеверлел ажылынга хереглээр материалдарны белеткээр мастерскаяны келир чылын тудуп доозар.

Бистиң коллективтиң чорудуп турар ажылдарын допчулаарга ындыг. Цехтиң тудугжулары болгаш ажылдакчыларының боттарының мурнунда тургустунган соруглаларны бүрүн күүседип, оон-биле ниити комбинаттың бүдүрүлгечи чедиишкиннериниң толептиг салыышкынын киирип турар.

В. КАЛЗАҢ,

тудуг-септелге цегининң начальныги.

ҮНЕЛЭЭН

Шагаан-Арыгның № 1 оруктудуг эргелелиниң бирги участогунуң ажыл-ишчилери бо чылын 20 км дургуг орукту кадыг шывы-биле кады кылып доозар онаалдазын ноябрь-эгезинде-ле ажыр күүседип, Чаазы хемни кежир көөрүргүү болгаш суглуг база шалбаалыг черлерге хоорзалар салырын чедиишкинниг боттандырган.

Участоктуң Белдир-Кежигде төөү орукчуларның ёзулуг сууржугажы болу берген. Ында чылыг вагончиктер, чунар-бажың, столовая, кызыл-булуң ажылчыннарның амыдыраа чурттаарынга, хостуг шактарын эрттиреринге дыка таарымчалыг.

— Үенин улуг кезинин аалораныңдан ырак черге эрттирип, ажыл-херек дээш өскээр чардыгар чай-хос чок кижилерниң дугайында чүнү-даа мурнай сагыш салып турар бис. Ынчангаш кызыл-булуңну солуун, журналдар, номнар-биле четчелээш, радиоприёмник, телевизорну тургузуп алган.

Ажылчыннарны шак ынчаар сагыш човаашкын-биле хандырган чорук оларның план, хүлээлге күүселдези дээш кызымаккай болур чоруун улам бедиткен. Оон тодаргай чижээ бо-дур: чыл төнчүзүнге чедир ол участоктуң кылган 22,5 км оруун комиссия эки деп үнелел-биле хүлээп алган.

Ю. ЕГОШИН.

ТУДУГЖУЛАР ӨӨРЕДИЛГЕЗИ

Бай-Хаактың № 538 механизированныиың ажыл-ишчилерининн тудуп турары объектилеринге «Росгипрооргсельстрой» институдунуң Иркутскиде салбырының инструкторлары баргаш, тудугжуларнын ажыл-ижи, тудугларнын шынары-биле таныжып көргеннер.

Тудугнуң херээн эки билир бедик мергежилдиг мастерлер эптер Чернышев, Ханин, Козлов олар техниктиг депшилгенин чаа чедиишкиннерине үндезилээш, көдээ тудугжуларның өөредилгезин организастап арттырган.

Институттуң салбырының инструкторлары чылдың-на бистиң республикага кээп, оон тудугжуларына боттуг дузаны чедирип келген. Эрткен чылын көдээ тудугларга күш-ажылдың чаа дуржулгаларын, чепсек-херекселдерни, тудуг материалдарын ажыглаарының депшилгелиг аргаларын неп-четкен. Ол дыка хой экономиктиг аажыктыг тудугжуларга берген.

В. СЕЛЕЗНЕВ.

ҮҮ КЫЛДЫНГАНЫЛ?

Депутат сөңгүкчуларның мурнунга харыысалгалыг болгаш оларга отчёдун бээр хүлээлгелиг болурун депутаттарның эрге-хүлээлгелеринии дугайында хөөлүда айыткан. Ол шегелдеги Тыва АССР-нин Дээди Советининиң депутады Араптан Тыкы ак сеткилдиг күүседип турар.

Чоокта чаа Улуг-Хем районнуң «Ак-Тургэ» совхозунун Будун-Терек салбырының клубунга сөңгүкчулар-биле ол ужурашкан. Эш Араптан республиканың хөгжүлдезининиң дугайыи сөңгүкчуларга таныштырып, совхозтуң амыдыралындан чижектерни чугаалаан. Сөңгүкчуларның чагыларын күүседир дээш депутаттарның кандыг хемчеглерни ап турарын чугаалаан. Чижээлээрге, суурда 320 олуттуг ортумак школанын тудуун 1974 чылдың сентябрьда ажыглалга киирерин база ясли-садтын септелгезин амгы үеде кылып эгелей бергенин сөңгүкчуларга дыңнаткан.

Сөңгүкчулар депутатка боттарының чаа чагыларын бергеннер. Чоннуң төлээлекчизи эш Араптан ол чагыларны демдеглеп ап, өөренип көөрүн болгаш күүсеттинип болгу дег чагыларны күүседир дээш ёралдажырын хүлээнген.

А. ДАМЧАН-ООЛ.

Улуг-Хем район.

КЫШТАГЛААШКЫН: механизастаашкынның оруунда

Каа-Хемде «Тиилелге» колхозтуң бода болгаш шээр мал коданнары Эргектээниң, Эртине-Булактың, Ажыктың, Чайлаалыгның, Маймазыныың болгаш өске-даа одарларның хонаштарында кыштаглап турар. Малчыныарнын кыштагларынга бөлүүн чемнерни, мал чеми тараазы шагга-ла чедирген. Коданнарда минералдыг чемнер база бар. Ындыг болза-даа чемгеримге рационунга чүлүктүг мал чеми, тодаргайларга, силос ыяп-ла турар апаар. Ылангыя сүт-бараан фермаларынга силос эргежок чугула. Колхозтуң төп болгаш Петропавловка фермалары кукуруза силозун хөйү-биле хереглеп турар. Чүгле төп сүт-бараан фермазында безин амгы үеде 218 инекти саап турар. Мал ажылының тускай эртемниглери силосту малдың сүдүн өлбекшидериниң чеми дижир. Тускай эртемниглернин ол сүмези ажыл-херек-биле бадыткаттынган-даа.

Колхозта мал чеми белеткээр бригаданың бригадири, партбюро кежигүнү К. И. Яковлевтиң удуртугазы-биле бригаданың кежигүннери колхозтуң малынга четчир санныг сигенни, силосту, сенажты белеткээн. Колхозтуң Эртектээде трактор-хову бригадазының шөлүнге кукурузаны тараап, оон ногаан массаның чаагай дужүдүн алгаш, силостаан.

Колхоз бо чылын 10.350 тонна силос салыр планын 10400 тонна кылдыр күүсеткен. Экономистер силос онгарларын хөй чөрлерге салыры артык чарыгдалларны үндүрер, кыжын силосту коданнарже ыңай-бээр сөөртүрү база артык чымыштыг үндүрер деп көргеи. Хөй онгарларда силосту чаңгыс үгла ажыдары болдунмас чүве төлээде, параазында база катап ажыдарынга чедир оон донуп үреливи база хөй болур. Ынчангаш кукуруза силозун чаңгыс онгарга төптелдирген чурумбиле салган.

Мал чеми белеткээр бригаданың кежигүннери болгаш малчыннар үүжезин бүскаш, малга чиртип эгелээн. Силосту фермаларже болгаш коданнарже сөөртүрүп механизастаан. Силос онгарында Алексей Безбородовтуң бульдозери ажылдап турар. Машина ийикпе трактор онгарның кыдыынга чедип келгеи, тракторист бульдозерниң хүүрээ-биле силос массазын ускаш, машина азы трактор кырынче үндүр октаптар.

Бистер силос онгарынга чедип келгеш көөрүвүске, ында элээн каш машина база ийи трактор эзлчег манап турлар. Сергей Кудрявцевтиң «ГАЗ-52» машиназы кээп турупту. Тракторист бульдозерниң хүүрээ-биле силос массазын үстүрүп эгелээнинин шагын көрүп алгаш, машинаны чүдүреринге чеже хире үе чарыгдаттынарын хайгаарап көрүп тур бис. Машинаның кузову дола бергиже чедир 5 минута 30 секунда үнду.

Бир эвес, тырый базып каан силосту үлдүредип бүзүп, демир-айыыр-биле машина кырынче үндүр октап тургаш долдур чүдүрген болза, анаа үндүрген шак-үени минута эвес, бүдүн шактар-биле санаар апаары чугаажок. Анаа айыыр, кускун-хаай азы балды тутқан элээн кижилер база ажылдаар апаар болдур эвеспе.

— Мен силерниң кайынарныыдан-даа ырак черде. Эртине-Булакта хойжу коданга чедер кижи мен, машинамны дүрген чүдүре каавыт, Алексей!— деп «ГАЗ-52» машинаның чолаачызы Василий Синютин алгырды.

Шынап-да трактористин дажыжып турганы ол чүве ийикпе В. Синютинниң машиназын чүдүреринге дем баштайгы машинадан 15 секунда эвээш үе чарыгдаттынды. Оон дараазында чолаачы Виктор Бахарев машиназын 6 минута иштинде чүдүрүп алгаш, Чайлаалыгда аныяк бода мал коданынче хап чорупту. Тракторист Затей Потылицинниң кузовун долдурарынга 7 минута 40 секунда хереглеттинди. Ону чүдүреринге өске машиналарныыдан хөй шак үндүргенинде кижи кайгаар чүве чок, оон кузову ишкир болганы-биле ындыг.

Силосту азы Ильинканың малчыннарынын чугаазы-биле алырга, үүженн коданнарга кадагалаарының аргазын база бодап тыпкан. Фермаларның кажаазының эжиин машина кире бээр кылдыр тутқан. Машина кажааже киргеш, силосту инектерге үлеп бээринге эптиг кылдыр элээн каш черлерге төп каар. Оон хараазы-биле саар инектерге силосту тарадыр салып бээринге хөй артык күч үнмес. Хойжу коданнарда силос салыр чылыг үгектер бар болганы-биле сөөртүп эккелген чулуктуг чем доннас болгаш ону эриг турда-ла малга чиртип каактар болганы-биле артык чем чарыгдалы болбас.

Ильинкажыларнын силосту малчын коданнарже чүдүрүп чорударын механизастааның ажылдың депшилгелиг аргазы деп санап болур. Ону кайыдаа ажыл-агыйның экономиктиг болгаш географтыг болдунар аргазынга таарыштыр ажыглап болур.

Кыш эгелээнден бээр үр болбаан. Бистиң малчыннарывыстың шыдажып эртери кадыг-дошкун хүннер ам-даа хөй. Силосту чүдүрерин, харын-даа чедирген черинге дүжүрерин калбаа-биле механизастаары чугула.

С. ТАМБА.

ЧУРУКТА: силос чүдүрерин механизастааны.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

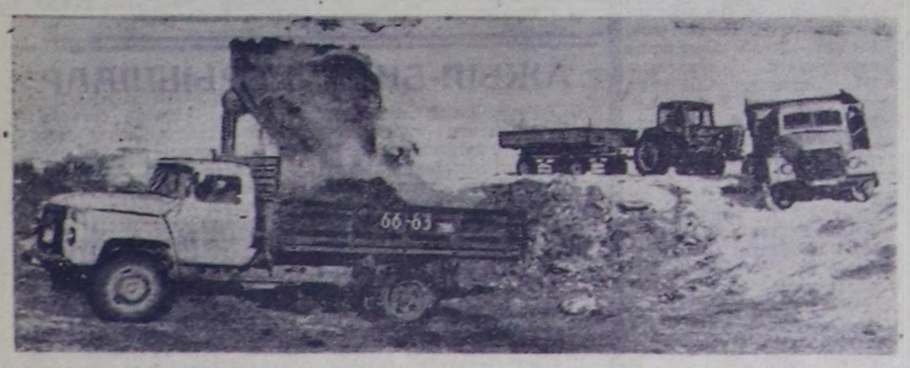

САДЫГ, ООҢ БЕДИК КУЛЬТУРАЗЫ ДЭЭШ

ЭЭЛДЕК, ИШЧИ САДЫГЖЫЛАР

Кызылдың Ленин кудумчузунда үш кат чурттарга базымнының аданда № 3 «Үнөстө» деп магазинче углаан кижилериң чугаазы кыпкы соок салгын дамчыштыр дыңналып кээп турар:

— Савига кудуп садар сүт бар-дыр бе?

— Ийе, бар-дыр. Ында курган-даа, чалак-даа сүт, изиг хлеб база элбек-тир.

— Улус хөй-дүр бе?

— Элээн хөй-дүр. Ынчалзада-даа оочурга үр маннавас дүрген-дир — деэн чугаалар дыңналгылады.

Магазинниң ажылын соңуургап көөр дээш, олче кире бердим. Ооң иштинде чыры, чылыы-даа ажок. Делгиирлерде бараанар-даа элбек. Магазинниң эргелекчизи Зоя Георгиевна Сухорослова коллективтиң күш-ажылчы чедишкинкилерин чугаалап, мурнакчыларын алдады.

Бо чайын магазинниң өрээлдерин бүзүп, оңу алгыдыр түдүп, септээн. Моон мурнунда маңаа бараанар делгээр өрээлдиң ышкамындан хөй улус кирип эртеринге таарымча чок турган. Ам ында бичежек делгиирлерни тургускаш, хлеб-булочка, сүт, үссаржаг аймаанаң бараанарын делгеп садыглаарын чурумчүткен. Магазинниң иштики талазының ханаларында эстетиктиг кааспалгаларны база кылгылаан. Ханаларны өңнүг будуктар-биле чараштыр доозулаан.

Аъш-чем аймаанаң бараанарын делгиирлерде көрүштүг делгеп каан чыдар. Садыл алыкчылар барык үзүктел чокка шүүжүп эртип, хереглээн бараанарын алгылаш, өртек-үнезин кассирлерге төлеп бергеш, үнүп-ле турар болду. Садыл алыкчылар хүн бүрүде маңаа хөйүг-биле келир. Ынчангаш банкыларда хоюг сүттер, какаолар, печеньелер, пряниктер, чизм-бүрүг хевирлиг найларны, үс-саржагларны делгиирлерге эвээшей бээргене садыгжылар Лариса Дюкарева, Валентина Пролова, ажылчын Зинаида Попова удур делгеп-ле турарлар.

Тоску беш чылдың бо шиитпирлиг чылын чедишкинниң доозарыынче коллектив хол кижээнгейин углаан. Чаартылгалар, эдс кылышкыннарны дооскан соон дарый магазинниң садыгжылары ажыллаш, олар сентябрьның сазрылга планның 100 хуу, октябрьның — 115, ноябрьның — 114,9 хуу күүсеткеннер. № 9 гастрономия-биле социалистиг чарыштыг. Сөөлгү үш айда бедик көргүзүглерни чедип ап, октябрь, ноябрь айларда шилчиир кызыл вымпел-биле ийи удаа шаңнатканнар.

Садыл алыкчыларны мында садыгжылар эвилек хүлээп ап, оларның хереглээн бараанарын кайда долгээнин айтып берип азы экжеп берип турарлар.

Садыгжыларның бирээзи Лариса Дюкарева сүт садыглаан тур. Кезек када улустуң келири үзүктели бээрге, ол складтан банкыларда хоюг сүттер эккеп делгеп эгеледи. Магазинниң эргелекчизи Зоя Сухорослова башкаан ажылчынар база-ла ынчаар ажылдаан түрлар.

Үр чыттырбас бараанар шыгжаар складтың бир талазында садыг ажылдакчыларының өрээли бар. Ында хамык көргүзүглерни самбырада аскылаан болду. Социалистиг хүлээлгелериниң негелделерин база чараштыр бижээш, ында аскан. Чарыштың түңнелдерин үндүргеш, чамдык чедишкинкилерни бижип каан. Садарыбиле алган бараанарны складка үр чыттырбайн, оон янзы-бүрүг чидириглерни болдурбайн келгенин айыткан. Бараанарының үзүктелиишкинлери база болбаан. Санитарлыг негелделерни бедик чеңнелге сагыыр дээш, магазинниң иштин, даштын, складтарны хүнүүн-не аштап-арыглап турарлар.

Садыг ажылдакчыларының чон-биле дарылзаазының экижээнин демдеглел дептеринде бижикмелдерден, садыл алыкчыларның бижээн чылыг сөстеринден биляп ап болуп. Мында садыгжылар Зоя Сухорослованы, аныяк садыгжы Лариса Дюкареваны садыл алыкчылар-биле эптиг-эвилек, дыңнангыр, чазык-хөлүг ажылдакчылар-дыр деп үнелээн сөстерни демдеглел дептеринде бижип каан болду. Магазинниң ажылдакчылары садыгның бедик культуразы дээш ажылдап, бараанарны саазын хаптарга суп, ораап берип, садыл алыкчыларга эвилең-эвилек бараан болуп турар.

Чонга ачы-дуза чедиреринiң аазы-бүрүү аргаларын ажыглап, бараанарның ассортиментизин элбедип тургаш, айда 33 муң рубльдиң бараанын саарар планын коллектив ажыр күүседип келген. Декабрьның планын база ажыр күүседиринге олар бүзүрелдиглер.

О. ОХЕМЧИК.

ЧУРУКТА. магазинниң хоочун ажылчыны Зинаида Попова биле аныяк садыгжы Лариса Дюкарева.

Авторнуң фотозу.

ДЕПШИЛГЕЛИГ АРГАЛАРНЫ НЕПТЕРЕДИР

Тывалың хереглел кооперациязының ажылдакчылары көдээниң ажыл-ишчилериниң хоктаамал өзүп олурар хереглелин хандырар, садыг ажылын организастаарын экижидер, хандырылганын культуразын бедидер, магазиннериниң четкилерин калбартыр, ажылдың депшилгелиг аргаларын нептередир дээш социалистиг чарышта киржип турарлар.

Бо угланыышкынга Таңды райпозу сөөлгү он беш чыл иштинде эвээш эвес ажылды кылган. Барык бүгү магазиннерни чаартырынга болгаш эде дериириңге чогуур акша-хөреңгини үндүргеп. Районнуң чер-черлериндже магазиннериниң иштики болгаш даштыкы хевири өскерлип, көрүштүг-даа жыш турар коллективтериниң, бригадаларның болгаш тустус кижилериниң аривызына хынажылганы доктаамал чорудуп, чарыштың түңнелдерин коллективтериниң хуралдарынга чугаалажып турар. Тиилекчилерни кызыл туктар, хүндүлел бижиктер болгаш үнелиг белектер-биле бо-ла шаңнаар.

Райпо коллективи өрө-самчыгдал кылыр чорукту баш удур чайладыр дээш улуг ажылды чорудуп келген. Оңу канчаар боттандырып турарыл? Бирээде, отчеттарны өйшаанда болгаш шыгыы анализтеп көрүп, дүүшпейн барган түүлдерни ол-ла дораан хынап турар.

Ийиде, райпо баштаар чери (даргазы эш Коломыслова) кадрларны шилип болгаш таарыштыр тургузарыңче оларның ортузунга массаполитиктиг ажылче, садыг ажылдакчыларының мергежилин бедидип өөредириңче чогуур кичээнгей салып, материал талазы-биле үнелиг түүлдерни харылап турар кижилериниң ажылын доктаамал контрольга алганында.

Райониуң учёт ажылдакчыларының магазин эргелекчилериниң киирген орулгазын өй-шаанда дужаагаң гурарын ышкыыш хайгаарап турар.

Үштө, ревизияларны кылып, бухгалтер үүдүн шын тургусканы хереглекчилер чинталелинин бүгү ажыл-агый чорудулгазынга эки салдарны чедирген. Ынчайгаш оон сан-хөө байдалы быжыглып, кооперативтиң өнүү-хөреңгизин камгалаарын чедип ап турар. Яжыбүрүү чидириглерни болдурбазынга ол база ужурдузалыг болгай. Сөөлгү чылдарда райпода бараанарның нормадан дашкаар чайгаар чидирни ийи катап эвээжээн.

Көдээге чонның садыг хандырылгазын амгы үениң негелдезинге дүүштүр экижидер, оон культуразын бедидериниң арга-хевирлерин сайзыраңгайжыдарының улуг аргалары Тываның кооператорларында барын таңдыжылларның дуржулгазы көргүзүп турар.

М. ЛЕГОСТАЕВА.
Тыва респотребсоюзтуң инструктору.

ЧОЛААЧЫ-САДЫГЖЫ

Дайдон Ооржак Шырапович Өвүр районда мурнакчы автолавка эргелекчилериниң бирээзи. Районнуң Саглы сельпозу аңаа чаа автолавканы бергеш, «Кызыл тук» колхозтуң малчыннарын чугула хереглелдиң бараанары-биле хандырар кылдыр бижыглаан.

Бо чолаачы-садыгжы херек бараанарны сельподан алгаш «Кызыл тук» колхозтуң ырак одарларда малчыннарнык неделяда бир удаа кезип, бараан саарылгазының айлар, кварталдар планнарын доктаамал ажыр күүседип турар.

Бо чылдың он бир айларында 68 муң рубльдиң барваң саарар планын 69,7 муң рубльге азы 102,5 хуу күүсеткен.

Колхозтуң малчыннары оон хереглелдиң бараанарны эккеп, шалынчы ажыллап турарын мактап турар. Райпо баштаар чери ол мурнакчы садыгжыга шаңналдарны, өртектиг белектерни каш удаа тыпсып, хүндүлел самбырызынче оон адын киргеп. Оон автолавказында үүн бүрүүүк чугула хереглелдиң бараанарының ассортиментизин элбек.

О. ДАЛБЫЙ.

Партияның ийиги съездизинге тураскаатkан

Политиктиг литератураның парлалга чери «РСДРП-ниң ийиги съездизи болгаш оон төөгүлүг ужур-дузазы. Документилер болгаш материаллар» деп ном пардап үндүрген.

Номда «РСДРП-ниң II съездизиниң 70 чыл ооңуң дугайында» СЭКП ТК-ниң доктаалы, РСДРП-ниң II съездизиниң 70 чыл ооңга таварыштыр 1973 чылдың июль 13-те Москвага болган байырлыг хуралга СЭКП ТК-ниң Чиигине секретары Л. И. Брежневтиң чугаазы, СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ниң секретары М. А. Сусловтуң «РСДРП-ниң ийиги съездизи болгаш оон бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузазы» деп илетиелиин киирген. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партизыының маадырлыг төөгүзүнде алдарлыг ол хүнге холбаштыр акы-дүнмө марксисчи-ленинчи партияларның аңаа байыр чедирген чагаалары номда пардаан.

ШЫННЫҢ ПОЧТАЗЫНДАН

АМ-ДАА ЭГЕЛЕВЭЭН

Техника септелгези чугула ажыл турбуже, Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозу ол ажылче ам-даа кирбээн. Совхозта 18 трактордуң 8-зинге капитал септелге негеттинер. А херек кырында чангыс-даа трактор септеттинмээн.

Совхозтуң машина-трактор мастерскаязында септезе чогуур машина, трактор турдала, артык кезектер чок дээр хөнге алыскаш, ону септеп турар. Ол ышкаш андаызыннарны, илиирлерни, сеялкаларны септел болурунуң аргалары бар.

Бо четпестерни чайладыр талазы-биле совхозтуң директиязы, партия болгаш ажылчын комитеттеринден техника септээринин графигин тургускаш, ук ажылды доп-дораан организастаары черле күзенчиг.

Т. ТЮЛЮШ.

ЧЫЛДАГААНЫ ЧҮДЕЛ?

— Насос үрелген, изиг, соок суг төнген, хөмүр-даш чок, станция турупкан, чыртыкы херек — деэн сөстерни Булун-Терек суурда чунар-бажынга барган кижилер, болган-на чок дыннаар. Моон мурнунда аңаа кижилер таллоннуг чүнүп турган, ам ол чурум база будалган.

Арыг-шеверниң айтырыы калыкшылгага онза холбаалыг турбуже, Ак-Туруг салбырын удуртукчулары, ылаңгы совхозтуң директиязы Булун-Терек суурда чунар-бажынны доктаамал ажылдадырынга боттуг хемчег албайн келгени хомудаңчыг.

Оон ажылынга чүгле үстүнде илереткен «чылдагаанзыг» шаптыктап турар эвес, чүнүп келген кижилерге таарымча чок чүүлдер бар, чайладырынга хөренги-даа, улуг күш-даа негеттинмес четпестер-ле хөй. Девискээри хырлыг. Кышка багай белеткээниңден чунар-бажынның иштин соок, сандай, сава чедиштпес.

Ол бүгү четпестерниң чылдагааны чүдел? Хамык үдүр удуртулганның негелде чогуында, кадрлар-биле ажылдың кошкаанда. Чоннуң ол талазы-биле негелдези чөптүг, ону хандырар хемчегни дарый организастаары күзенчиг.

Н. ДАДАР-ООЛ.
Улуг-Хем район.

«Шынның» материалдарының изи-биле

КЫШКЫ СПОРТ СЕЗОНУ

Мындыг эгелиг мурнуку чүүл бо чылдың ноябрь 20-зе үнген солуна парлаттынган. Республикада ниитизи-биле кышкы спорт сезонунга белеткел кошкак дээрзин ында айыткаш, Тожу. Эрзин, Өвүр районнарда бо ажылдың дыка четпейн турарын дедиглээн.

Күш-культура болгаш спорт талазы-биле Тожу район комитединиң даргазы Д. Коллуң биистин биижиивиске дыннаткан.

Шүгүмчүлелдиң соонда чамдык ажылдар кылынган. «Кировэ маркалыг 70 хаакты, майыктааштыг 40 коньюкини, хоккей мячиктерин, хоккей клюшкилерин 90-ны райпо дамчыштыр чагыдып эккелдирген. Амгы үеде хаак даңгыыштарын, майыктааштарын болгаш оны хаакка бижыглаар херекселдерни чагыткан.

Чоокта чаа «Тоора-Хем» совхозтуң спортчулары хаактарыны садыл алганнар. Ол ышкаш районнуң школаларыны майыктааштарлыг хаактар болгаш чамдык хоккей херекселдери-биле хандырыгнан.

Амгы үеде районда болуп бүткен ийи каток эвилиривейн турар болгаш хаакчылар тренировкалап эгелээн.

ДЕЛЕГЕЙ об хүннерде

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНГЕ

СОФИЯ. (СЭТА). Болгарияның судно тудуунуң И. Бояджиев аттыг Бургас заводунуң коллективи күш-ажылчы улуг тиилелгелиг болган. Далайга чоруур бир септелге мастерскаязын сугже салып үндүргеп. Бо чылын бүдүргеп беш мындыг мастерскаяның бирээзин ол. Ол мастерская база-ла ооң мурнундагы дөрт мастерскаязы, дег, совет далай хем флодунуң хереглелдеринге ажыглаттынар.

КНО-нуң шиитпири

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң Кол Ассамблеязы боттарының бойдус байлактарынга хамаарыштыр күрүнелерниң ыяп-ла бүрүн эргелиг турарын бадыткаан болгаш боттарының чурттарының бойдус курлавырынга чогуур контрольду тургузуп алыры дээш хөгжүп орар чурттарның, хамааржылга чок девискээрлер улустарының демиселинге деткимче илергейлеттингеп резолюциязын бир үн-биле бадылаан.

Боттарының иштики тургузуун эде организастаар ийикпе бойдус курлавырларынга хамаарыштыр бүрүн эргелерин ажыглаарын боттандырар ажыл чорудуп турар күрүнелерни, улустарны шүүт азы доора кажарлаашкынныг кызагдаары КНО Уставын үрээн, делегейниң тайбынынга, айыыл чок чоруунга кыжаныышкын болган туруп болур деп, резолюцияда демдеглээн.

Кол Ассамблеяның үндүрген база бир резолюциязы Израильдин ажелеп турары араб девискээрлерге араб күрүнелерниң национал курлавыр байлактарынга бүрүн эргезин база үптелгелерниң, бойдус байлактарын мөлчүткенинин когаралдарын, оон үламындан каражадаанын араб күрүнелерниң төлеттирип алыр эргелерин бадыткаан. Эжелеткен араб чергелерниң кижи болгаш бойдус курлавырларын Израильдин мөлчүп турарын резолюцияда шиитпирлиг бүрүү шапкан.

Эжелекчиге дузалаан

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Америк конгресстиң сенады даштыкы күрүнелерге шериг болгаш экономика дузалаачызын 5,5 миллиард доллар түңнүг тыпсыр дугайында хоорайлу толевилелин 31 бадылаашкынга удур 55 балыглаашкын-биле чүүлдүг деп корген. Хоорайлу толевилелинде Тель-Авивтиң шериг күчүзүн катап тургузуп бээрининң «оңза программазы» дээр чүвеге 2,2 миллиард доллары бээрн-биле катай Израильге шериг болгаш экономика дузалаачызын коргузеринге 2,6 миллиард доллары бээр деп айыткан. Даштыкы хереглер комиссиязының даргазы У. Фулбрайт-биле кады хөй-дөй сенат кежигүнери аажок удурланып турбуже, Израильге эңмежок акшаландырышкын бээрин сенат үүлдүзүмген.

Кады ажылдажылга дээш

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШтың садыг-үлетүр черлериниң төлээлекчилери техниктиг совет-америк кады ажылдажылганы улам калбартырынче сонуургалын коштатпайн турар.

Совет Эвилели биле АКШтың аразында ажыктыг ажылништи болгаш садыг харылзаалары бүгү хемчеглер-биле калбартыр деп, «Луммус компаниниң» база бир удуртукчузу Уильям Орр парлалга төлээлекчилеринге медеглел кылгаш, сайгдаан. «Луммус компаниниң» («Монсанто» компани-биле кады) болгаш совет даштыкы садыг организацияларының аразында химияның улуг заводун ССРЭ-ге тудуп тургузар дугайында чоокта чаа Москвага керээ чаргаанынга сеткил ханганын ол илергейлээн.

У. Орр «Луммус компаниниң» Совет Эвилелиэ-биле ажыл-ишчи харылзааларын калбартыр сагыштының демдеглээш, ылаңгыя химия чемиишидилгелерни, пластмассаларны будүрериге хамаарыштыр хем каттыштырып болур боттуг аргалар барын айыткан. Совет Эвилели нефть-химия үлетүрүн сайзыраңдырынга улуг чедишкинниглиг болган деп, ол демдеглээн.

Г. Киссинджерниң Португалияга чорааны

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШтың күрүне секретары Г. Киссинджер Португалияга баар ийин хонук хуусаалыг чоруун дооскан. Ол аңаа чорааш, премьер-министр Каэтану-биле болгаш даштыкы хереглер министри Патрисиу-биле чугаалашкан.

Оок аңаа барып чорааны Чоокку Чөөн чүкке чоокта чаа болган дайынырак сегиржил алышкыны уезинде Каттышкан Штаттарны Португалияның деткип турганынга «хүндүткелдиң» илередии шинчилиг болган деп, америк тайылбырлакчылар демдеглээн. Ынчан АКШ-тың НАТО аайы-биле 14 эвилелчизиниң аразындан чайгыс-ла чүрт—Португалия—америк боо-чепсектиг Израильче октаарынга Азор ортулуктарында үжар чүүл баазазы Лажишти ажыглаарын чөпшээрээн. «Чоокта чаа эрткен берге үелерде» Каттышкан Штаттарның талазынга Португалияның тудушкавын олар «онза үнелээр» сагыш-сеткилдиг деп, Лиссабонга Г. Киссинджер медеглээн.

Лажишти ажыглаар дугайында дугуржулганың хуусаазы кедир чылын февраль эгезинде доостур. Ынчангаш, дыңнаттының турарын ёзугаар алыр га, ол дугуржулганың хуусаазын Г. Киссинджер Лиссабонга чугаалашкан.

Боттарының чоокта чаа талааның садыгзы кылдыр португал чагырыкчылар боттарының эдээзинде Африкада колония империязының артыкчызын салбас дээш Португалияны могудеп турар оралдажышкыннарын АКШ-тың талазындан удам деткиниин негеп турар. Португалия Африкада Анголаның, Мозамбиктиң болгаш чаа күрүне—Гвинея—Бисаунуң улустарынга удур колония дайынналарын чорудуп турар. Португал чагырыкчылар эң чаа америк боо-чепсектиг бээрин көвүдеткен турарын негеп турар.

ТЕРРОРИСТЕР КЫМНЫҢ КҮЗЕЛИНГЕ ТААРЫШТЫР ҮҮЛГЕДИП ТУРААРЛАРЫЛ?

АФИНЫ. (СЭТА). Бөгүн делегей парлалгазы Рим болгаш Афины аэропорттарынга болган өлүрүкчү, үптелге үүлгедиглерни коргускен тодарадыгларын парлап турар. Римниң Фьюмичино аэропортунга болуглежип алган террористер америк ужар үүл компаниязы «Пан-Американиниң» самолёдун чазыдырып үрээн. Оон түңнелиндө, ук компаниянның төлээлекчизиниң медеглээнин ёзугаар алырга, 30 ажыг кижи өлген.

Террористер оок соонда барыын-герман ужар үүл компаниязы «Люфтгансаның» самолёдун эжелеп алгаш, Афинже ужудуп үнүпкен. Декабрь 17-де дүнүү өттүр олар биле грек эрге-чагырга черлериниң аразында шыңгыы чугаалажышкыннар боол келген. Аңаа ГФР-ниң элчининбиле кады чамдык күрүнелерниң элчиннери база кирипкен.

Декабрь 18-те эртен ол самолёт Афинадан ужудуп үнүпкен. Оон барган уу билдинээн. Террористер туттурганнарының чамдыкызын салыпкан, оон артканнарын алгаш барган.

КАИР. (СЭТА). Чоокку Чөөн чүк кризизин таарыштыр шиитпирлээри болгаш Палестинаның араб улузунуң чөптүг эргелерин катап тургузуп бээри дээш демисел чорудуп турар арабтарның иштики херээжилге террористерниң ол үүлгедин хора чедирип турар деп дедиглеп, ук үүлгедиглерни «Аль-Азбар» солуң «ажык үптелге» деп буруу шапкан. Рим аэропортунга болган сезигленчиг үүлгедиг Чоокку Чөөн чүк талазы-биле Женевага болур тайбың конференциязын эрттиреринiң орууң улам шаптыктап турар болганда, ол бүгүнү-биле Израильдиң күзел-соңуургалынга дугжүп турар деп, «Аль-Ахрам» солуң демдеглээн.

БЕЙРУТ. (СЭТА). Хамык ужур болза агартып болгу дег кандыг-даа барымдаазы чок кеминг-керек үүлгедиин чугаалажырында бооп турар-дыр деп, Палестинаны хостаарының Улусчу демократтыг фронтузунуң төлээлекчизи медеглээн. Палестин демиселчилериниң бо халапты болуушкунга кандыг-даа хамаарылгазы чок деп, ол чугаалаан.

«Ол дерзин үүлгедиг хамыктың мурнунда палестин улустуң эрге-ажыктарынга удур угланган болгаш оон дайынчыларның бодалгары-биле дугжүп турар»—деп, палестин информация агентилелиниң үндүргек медеглелиниде чугаалаан.

СЫЛДЫС ЭСТАФЕТАЗЫ

(«Союз-13» космос кораблиниң ужудуп үнгенииниң дугайында репортаж)

«Союз-13» корабльдин ужудуушкунче белеткеинп турарының үезинде ужудуп үнүптеринiң мурнуу чарыының маажым, кичээнгейлиг байдалы иле болуп турган. Дүште, ужудуп үнеринiң мурнуу чарыында космонавтар Петр Климук болгаш Валентин Лебедев олар боттарындан улуг эштери-биле кады хоорайның төвүнге—С. П. Королевка тураскаалга чеде бергеннер.

Ужудуп үнеринче белеткелди чорудуп турар бүгү чергер ужудуушкунга белен дээрзин илеткептерге. Күрүне комиссиязының залынга сылдыс эстафетазын космостуң чаа шинчилекчилеринге тыпсырының ёзулалы болган. Аңаа космонавтар белеткээр топтуң удуртукчулары, эртемденнер, конструкторлар болгаш специалистер чыылган.

«Союз-13» корабльди орбитага астрофизика талазының обсерваториязы кылдыр бодап кылган, эртем-шинчилел сорулгаларының комплекизин ол шиитпирлеп шыдаар. Орбитага чоруп тургаш, корабльде тургускан «Орион-2» дээр телескоптар системазының дузазыбиле астрономия болгаш сылдыс бижидилгезинге чугула шыйгларны чырыктың херел, дээшкини-биле шыйып демдеглээри кордүүп турар. «Орион-3-түү» Арменияның Эртемнер академиязының тускай эртемнигленiринiң коллективи тургускан. «Союз-13» корабльдиң бортжурналында Чер кырының чамдык участоктарының спектрозона аайы-биле чурукка тырттырары дээш ышкаш, ындыг онаалгалар база бар, ол болза улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларынга чугула ужурдузалыг. Космос кораблиниң борт системаларын комплекстиг хынаарын болгаш шенээрин, хол-биле болгаш автоматтыг башкарылганын чорудулгаларын ужудуушкунуун янзыбүрү үезинде автономнуг чоруушкунуун аргаларын улам ыкай ажылдап кылырын уламчылаар.

Чапчыл ёзугаар ракеталап ырак эвээс, ужудуушкун мурнуу чарыының митингизинге космонавтарның чугаалары чедишкинге бүзүрел-ибле симниккен турган. Ужудуушкунче белеткел коллективинден космонавтарга байыр чедиргенинiң, а оларга—космонавтарның байыр чедиргенiниң сөстери аңаа дыннаалып тургулаан.

...Байконурда харлыг кыш ам-даа чок. Чүгле куурага берген, ужу-кыдыы көзүлбес хову хыраа-биле хевистели берген чылдар. Космонавтар ужудуп үнеринiң черинче эртен гостиницадан бар чыткаш, бойдустуң ындыг байдалын көргеннер.

Кан тудуштар мөңгүнелчек ракетаны куспактапкан дег көстүп турар. «Союз-13» корабльдиң экипажын сөөртеен автобус ракетаның чанынга кээп турупкан. Ужудуп үнеринге белениң космонавтар Күрүне комиссиязының даргазынга илеткээн. Ыраккы орукче чоруурунуң мурнуу чарында эш хуузунуң чагыг сөстерин дыннаглылаан. Каш секунда болганда, бүгү кижилериниң каралтары ракетаның бажынче үтланган. корабльдиң ажык эжинде сылдыс маадырларының ат-бүлезинiң база бир ийизи ында тургузап алган. Минута хире болгаш, олар корабльдиң эжини хаактырлар. ынчангаш олар-биле чүгле радио кыйгызын дамчыштыр чугаалажыр. Корабльдиң командирiниң радиопаролю «Кавказ-1» а боргинженерниң—«Кавказ-2».

Бүгү чүве ужудуп үнүтеринiң хронометриниң ритмиге чагырткан. Беленiниң беш минутазын чарлаан.

Ужудуп үнеринiң мурнуу чарыындагы сөөлгү команднар дыңналглылаан, ынчангаш ракета, долгандыр бойдусту шимээн-даажы-биле бүргей каапкаш, ору кылыйтып үнүп, будуттар аразынче чаштына берген.

— Ужудуушкун таарымчалыг эгеледи—деп, команда пунктузунга үн дыңналган.

— «Заря», «Заря», мен—«Кавказ-1» мен. Программа ёзугаар ажылывыстыг эгелединис. Черле бүгүдеге изиг байыр—деп, «Союз-13»-тен дамчыдып келген.

Н. ЖЕЛЕЗНОВ,
(СЭТА-ның тускай корр.).
Космодром. Байконур.
декабрь 18.

Совет артистерге хүндүткел

БАМАКО. (СЭТА). «Бистиң чуртувуска совет ураң чүүл төлээлекчилериниң келгени Мали биле Совет Эвилелиниң улустарының аразында быжыг найырадыг харылзаалардың улам калбартырының хереэзинге бараан болур»—деп, Малиниң эге өөредилге, аныяктар болгаш спорт хереглериниң министри Мустафа Сумаре медеглээн. Малиге совет артистериниң көргүзүглер кылып чораанының доозулгачызынга холбаштыр эртирген хүлээп алыышкынга ол министр сөс ап чүве чугаалаан.

Совет артистериниң концерттерден киирген бүгү акша-хөреңгизин чурттуң кандаашкынга таварышкан чонунга дузалаашкынга тавариышкан чонунга дузал

ДЕЛГЕМ ВОЛГАДА

В. И. ЛЕНИННИҢ ЭҢ ХООЧУН МУЗЕЙИ

В. И. Ленинниң Ульяновскиде музейин ажытканындан бээр декабрьда 50 чыл ою болур. Мурунда Московский деп турган (ам Ленин) кудумчуга чаңгыс каът ыяш бажыңга Ульяновтарның өг-бүлезин 1878 чылдан 1887 чылга чедир чурттаан.

«Делегейниң ондур улуг коммунизми бо бажыңга чурттап оскен, мында ооң чалыы чорааның үнелиг эртинези кадагалаттынган. Ульяновтарның найыралдыг өг-бүлезиниң амыдыралының овур-хевири биче сеткилдиг, бодүүнү-биле, хөй-нийти талазы-биле сонуургалының калбаа-биле кижиниң сеткилин хайныктырар»— деп, СЭКП ТК-ның Чиргизие секретары Л. И. Брежнев В. И. Ленинниң торүттүнген черинге чораан, ынчаар бижээн.

Ында Музейниң демдеглелдер дептерлеринде (ындыг дептер дөртен том болуп турар) Төрээн чуртунга, партияга, Ленинге кызыгаар чок янак чоруктуң кижиниң сеткилин хайындырып келир. чурсктиң ханызындан сестери кадагалаттынган.

Партияның хоочун кежигүнү Ф. Н. Петров, уран чуруулга талазы-биле ленининаның автору Н. Н. Жуков, «Аврора» крейсерниң комиссары А. В. Белышев, космонавтар Г. Титов, А. Николаев, «Демир дивизияның» маадырлыг начальниги Г. Д. Гай, маадыр-ужудукчулар И. Доронин, М. Волопьянов олар база боттарының бижилгелерин ында кылган.

Волгада турар ленинчи ол музейге партык чүс чыл иштинде 7,5 миллион кижи чораан. Апаа чүс ажыг чурттуң төлээлекчилери база чораанар.

В. ЗЛОБИН,
СЭТА-ның корр.

• • •

НЕФТИ ТЫПКАН

Бо чылдың геология талазы-биле база бир улуг тывышкыны — Куйбышев областтың девискээринде Поволжьеге нефть чыдар черни тыпканы болур.

Бо беш чылдың эгезинден бээр «Куйбышевнефть» каттыжышкынның геологтары өрүмнекчилер-биле кады нийтизи-биле нефть чыдар 42 черлерни ажыткан. Ам оларны ажыглалга киирип турар.

А. САШИН,
СЭТА-ның корр.

• • •

«ШКОЛЬНИК»

Горькийниң автомобиль бүдүрүкчүлериниң продукциязының ам үшкү хевиринге күрүнип шынар демдээн тывыскан. Ол болза чүк соортур күчүлүг ГАЗ-66 болгаш ГАЗ-53А автомашиналар-биле кады уругларга «Школьник» дээр чадаг-терге-дир.

Бүдүрүлгеге ону хөй чыл иштинде бүдүрүп келген. ынчангаш ону чыл бүрүзүнде-ле болбаазырадып келген. Ооң түнелинде «Школьниктиң» машиаары дүргедээн болгаш энтин база аажок аларган. Ооң ажылдаар магадылал хуусаазы бир чыл турганындан ам бүдүн чартык чыл болу берген. Бо чадаг-тергениң машиаарының ырагы ийи муң километрге дешнежир. Ол болза ооң-биле Горький хоорайдан чоруткаш. Брестиге четкеш, дедир ээп кээп болур дээни ол-дур. ол аразында орукка кандыг-даа септелге кылбас.

В. ИОНОВ,
СЭТА-ның корр.

Бот-тывынгыр уран чүүл

Солуннуң бо номери үнер деп турда, бистиң корреспондентивис Кызыл хоорайның культура килдизиниң эргелекчизи Эдуард Харитонович Хайманов-биле харылзашкан. Ооң дыңнатканы болза:

—Декабрь 20-де артенгинин 10 шактан эгелээш, хөгжүмшин театрынга ыры-хөгжүм чаңгыланып эгелээр. Бо болза найысылалдың бүдүрүлгелериниң, албан организацияларының бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң көрүлдезиниң эгелээри ол. Көрүлдеге нитизи-биле чээрбя ажыг коллективтер киржир болгаш үш хүн уламчылаар. Дөртку хүнде азы декабрь 23-те, хүндүскүнүн 11 шакта хөгжүм-шин театрынга шилиндек номерлернин түннел концерти болур.

«Партия — бистиң башкарыкчывыс» деп девистиг бо көрүлденин ам үшкү эзлчээ эртип турары бо. Бирги ээлчег бо чылдың мартта болуп өрткен. Анаа хоорайның болгаш найысылалга девискээр лайы-биле хамаарыштыр турар школалар киришкеп, бирги черни школа-интернат алган. Ийнги ээлчегге апрель айда хоорайның бүгү өөредилге черлериниң бот-тывынгыр артистери киришкен болгаш бирги черни педагогика институдунун коллективи бүзүрелдинбиле таалап алган, таныпкан.

Көрүлденин бөгүн эгелеп турар үшкү ээлчээнге хамаарыштыр моңу чугаалап болур. Кайы-даа коллективтерниң көрүлдеге белеткели бо чылын шыырак. Эн илаңгыя Садыг министерствозунун баазазының, эмнелге ажылдакчыларының, агрохимлабораторияның, Кызыл-садыгның коллективтеринге белеткел организастыг чоруп, ону уран чүүл талазыбиле түскай мергежилдиг кадрлар удуртуп келген. Үк коллективтер өрткен чылын база көскү черлерни ээлээн болгаш ында уран чүүл болүмүү доктаамал ажылдап турар. Бо дээрге маан ниити белеткелге хамаарыштыр бодалдарым-дыр. А чогум кайы коллектив кайы хире денгелге ойнаарын ам даап бодап, чугаалаары дыка берге. Түнгел чүгле көрүлде соонда илерээр дээрзи кымгалаа билдингир.

Кажы хонук бурунгаар көрүлденин жюризи Бүнгүртуг суурга чедип, «Тере-Хөл» колхозтуң бот-тывынгыр уран чүүл коллективиниң концертин корген. Тере-хөлчүлериң белеткели экии, хоорай көрүлдезинин түнгел концертинге беш номерлер киржир.

Хоорай чоогунук ажылагыйларының уран чүүл болүмнери база үк көрүлдеге киржир. «Сукпак» совхозтуң бот-тывынгыр артистери ийнги хүнде ойнаарлар. А «Көк-Тей» совхозтуң аныяктары «Энергетик» Культура бажыңының бот-тывынгыр коллективи болуп киржир.

Көрүлденин жюризинде СЭКП хооркомунуң, хоорбүүскомнуң харыысалгалыг ажылдакчылары болгаш уран чүүлдүн янзы-бүрү жанрларының лайы-биле түскай эртемниглер кирип турар. Он бир кижи составтыг жюриниң даргазы — Кызылдың уран чүүл үчилищезиниң директору А. Панов.

Бөгүн көрүлденин көжегезин Садыг министерствозунун баазазының коллективи ажыдар. Дараазында «Энергетик» Культура бажыңы, дараңылга комбинады, «Енисей» Культура бажыңы, столоваялар трези, «Шын» солун редакциязы, респотребсоюз коллективтери ойнаар.

Хоорайның бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң көрүлдезиниң тиилекчилерин дипломнар, хүндүлүг бижиктер болгаш өске-даа шаңналдар манап турар. Амдыызында көрүлдеге киржип турар бүгү коллективтерге болгаш киржикчилерге чедиишкиниг ойнап, улусчу уран чүүлдүң чечектеляшкини дээш уран талантызың бараалгадырын күзээр-дир бис.

Арыг агаарга селгүүстээшкин

Бо чурукта — ГТО-нуң нормазын массалыы-биле дужаап турарын көргүскен. (СЭТА-ның фотохрониказы).

КӨРҮКЧҮЛЕР КОНФЕРЕНЦИЯЗЫНДАН

Тандыда ССРЭ-нин 50 чылы аттыг совхозтуң клубунга чон хөй болган. Тыва АССРнин Министрлер Чөвүлелиниң телевидение ажылдакчыларыбиле ужуражылга конференциязынга чурттакчыларның чыглып келгени ол.

Көрүкчүлер конференциязын совхозтуң партком секретары эш Дандар ажыкташ, Кызылдың телестудиязының редактору эш Иванова сөс берген. Коммунистиг партияның, Совет чазактың Ленинчи национал политиказының ачызында республиканың ажылчы чоннары ак-көк экранны көөр аргалыг болганын ол демдеглээн. Кызылдың телестудиязы тургустунганындан бээр чаа-ла чеди чыл чедип чорза-даа, оон амгы үеде эң чаа техника-биле хандыртынганындан, ылангыя «Орбита» станциязы ажыглалга киргенинден көдээ малчын, механизатор, саанчы, тудугжу чүгле бистиң улуг делгем чуртувуста чаа-чаа түүлерни көөр эвес, а харын даштыкыда болуушкуннарны болур чогуур таарымчалыг байдал-биле көөр аргалыг апарган.

Кызылдың телестудиязының түс-түс редакцияларының ажыл-чорудулгазын, оларның ангы-ангы дамчыдылгаларның планнарын, ол дамчыдылгаларны идей-политиктиг бедик байдалга эрттирер дээш, редакцияларның литажылдакчыларының, режиссёрларның, операторларның канчаар ажылдап турарын Иванов допчулуубиле таныштырган. Телевизор дамчыштыр эртип турар дамчыдылгаларга хөй-хөй көрүкчүлер боттары-биле киржип, оларның хүн бүрү кээп турар хөй санныг чагааларының, медээлериниң ачы-дузазы-биле эфирге дамчыдылгаларын, ажыглалга киргизер талазы-биле кандыг хемчеглерни ап турарын көрүкчүлерге тодаргайы-биле чугаалап берген. Түс-түс допчу информацияны килгылаанының соонда көрүкчүлер биле ажлчыларның аразында айтырыг, харыылар, санал-оналдар эгелээн. Совхоз директору эш Кожушко дамчыдылгаларга келээнин ажыл-ишчилериниң амыдыралын үргүлчү көргүзүп турарын демдеглевишаан, республиканың эки ажыдыг кайы-бир колхоз-совхозтарында турасказаткан түскай дамчыдылганы былгап, оларның ажылажын бүгү тала-биле көргүзерин сүмелээн.

Сураглыг механизатор М. Михайлова шугумчүлелдиг «Телечараа-чеченге» четпестерни чүгле чурук-биле көргүспейн, а харын ону кинога тыртыргаш, шугумчүлээрин санаалдаан. Ажылчы чоннарның коммунистиг кижиздилгезинге телевидениениң улуг роль-дүүн, ылангыя телестудиязының «Профессияның тергини» деп телеконкурсту каш удаа организастаанын. «Калыкшылга», «Кижи болгаш хообилу», «Саян кырында кежээ», «Аныяк гвардия», «Өгбүле, школа, хөй-нийти» деп дамчыдылгаларның солун, утка шынарлыын совхозтуң партком секретары эш Дандар демдеглээн. Моон-биле кады эш-үй судтарывын, улусчу дружиналарның ажыл-чорудулгазын ханызы-биле көргүскен дамчыдылгаларны кылырын, ол ышкаш арага-дары ажып, хөй-нийтиниң корум-чурумун үрээнгерин сулгап турган черинден фото азы кинорепортажты кылгаш, ону чидинбиле шугумчүлеп көргүзер болза, дыка дээштиг болур дээрзин ол санаалдаан.

Көрүкчүлер эштер К. Оюржак, Глухаренко, Павленко, Чирков, Кононский болгаш өскелер-даа телевидениениң ажылынга хамаарыштыр боттарының өртектиг санал-оналларын киргеннер.

И. КЕЛИК-СЕНГИ.

ХОККЕЙ МАРГЫЛДААЗЫ

«Известия» солуннуң шаналы дээш хоккей маргылдаазының ийнги хүнүнде Финляндияның спортчулары шведтерни 5:2 санга удуп алган.

Ооюнуң ийнги 20 минутазы 3:0 болуп, финнериниң тиилелгези-биле чапсарлаан. Сөөлгү 20 минутада шведтер ийи санны киирип ап, удурланыкчызынга дешнежир чоокшулай берген. Ынчалза-даа ужуражылга доостур чыгай берген-де, Финляндияның хоккеистери ийи шайбаны кииргеш, тиилеп алгай.

СССР биле Польшаның шилиндек командаларының ойнап эгелээриниң мурнунда журналистер Хельсинкиге болур делегей чемпионадының оргкомитединиң кежигүнү Олле Пулканен, оргкомитеттиң кол секретары Теуво Холоппайнен, биле ужурашкан.

— Делегейниң хоккей чемпионады болур Хельсинкиниң спорт ордузунга 9.320 кижи олурар. Билеттериниң үштүң бир кезини садыпкан. Болур маргылдааны улуг сонуургалбиле манап турар бис—деп, Финляндиядан келген аажылчылар чугаалаан.

Декабрь 17-де Ленин аттыг төл стадионнуң спорт ордузунга делегей чемпиону ССРЭнин шилиндек командазы Польшаның спортчуларын 10:1 санга удуп алган. Шайбаны киир какканнар: Мальцев (үш), Лебедев (ийи), Петров, Михайлов, Харламов, Якушев, Мартынюк. Бирги оюнга бодаарга, команданың составынга элээн оскерлиишкин болган, тодаргайларга мындыг: Сидельников; Васильев—Гусев, Михайлов — Петров — Харламов; Волченков — Лутченко, Мартынюк — Мальцев — Якушев; Цыганков — Кузнецов (Шаталов), Лебедев — Волчков — Бодунов.

Декабрь 18-те ЧССР биле Польшаның шилиндек командалары ужурашкан. Чехословакияның хоккеистери 9:1 санга удуп алган. Оон-биле «Известия» солуннуң шаналы дээш маргылдаанын чартыы доозулган.

Декабрь 19-та байдал-биле алырга, ССРЭ биле ЧССР хөрт-дөрт санныг, совет хоккеистер киргеп шайбазы хөй болганындан бирги черде, Чехословакияның командазы ийнги черде чоруп турар. Финляндияның командазы 2 санныг, Швеция, Польша ам-дыызында сан чок.

Беш ужуражылга соонда Михайлов (ССРЭ) чедп шайбаны киргеш, маргылдаада тертиидеп турар.

(СЭТА-ның корр.).

СИБИРЬ ДУГАЙЫНДА КИНО...

Япония биле ССРЭ-ниң аразында кожа-хелбээ харылзаалар тургустунуп бар чоруур. Тайбигга ынакшылдыг совет кижилерниң чүткүлдүг чоруунда ол чедип алдынган. Шаг шаанда хаанныг Россияның хожудангай кыдыг-кызыгаары кадыг-дошкун бойдустуг Сибирьнин бөгүнгү чечектелиишкини маңаа кээп турар хөй санныг япон аалчыларны сонуургадып турар. Амгы Сибирь шапкын хогжулденин, күчүлүг үлетпүрүнүн, электроэнергияның төвү болган.

Амгы социалистиг Сибирьни япон телекөрүкчүлерге таныштырары-биле япон телекомпанияның бөлүк ажылдакчылары Иркутскиге келгеннер. «Совет социалистиг Сибирь» деп ооңнуг документалдыг кинону тыртыпарары—оларның соруглазы. Ук кинону Токиога Сибирьниң үлетпүр хогжүлдезин көргүскен улуг делгелгени ажыдарының будүүзүнде япон телекөрүкчүлерге бараалгадыр.

Иркутскиниң күрүне университединиң журналистика кафедразынга парлалга конференциязынга режиссёр Харуко Иосинага бодуңуң планнарын чыылганнарга таныштырган. Сибирьжилерниң совет эрге-чагырга үезинде чедип алган чедиишкиннери оларны сонуургадып турар. Иркутск областың девискээрнинде күчүлүг гидроэлектростанцияларның тудуушкуну, няш үлетпүрү, өлүк тывыжы — ол бүгүнү сонуургап таныжар. Оон аңгыда хоорайның амгы болган эрги архитектуразы база оларның кичээнгейинде.

Якут АССР-де эртемниг өзүлде хөгжүлдези, ыракка иви фермаларында явижилерниң, алмаз тывыкчыларының ортузунда авиа эмчи дуза-ламчызын олар база көргүзер сорулгалыг.

телевидение

ДЕКАБРЬ 20-ДЕ

КЫЗЫЛДАН

17.30—Уругларга фильм. «Чаа өөреничи». 18.55—Телемедээлер. 19.10 — «Мээн Ленам». Документалдыг фильм. 19.25—«Техниктиг информацияның медээзи». Дамчыдылга. 19.40—«Орус классиктиг дуетгер». Телефильм. 20.25—«Көдээ Советтиң депутаттары-биле ажыл». Бян-Хем райкүүскомнуң секретары Н. Ф. Золотухинниң чугаазы. 20.55—«Шаматоновтуп сагыш-човаалары». Документалдыг фильм. 20.55—Телемедээлер. 21.05—Чарлалдар. реклама. 21.10—«Арыг». Уран-чечен фильм. 22.25—23.00—Фильм-концерт.

Редакторнуң орлакчызы М. Н. СМИРНОВА.

ЧАА ЧЫЛ ОЙНААШКЫНЫНДА — «ЖИГУЛИ»

1973 чылдың декабрь 28-те Владимир хоорайга акша-бараан лотереязының Чаа чыл үндүрүлгезиниң ойнаашкын тиражы болур. Эң-не аас-кежиктиг билеттерниң ээлери —«Жигуля» автомобильди бир-ле дугаар ойнап алырлар.

Оон аңгыда янзы-бүрү марканың 400 мотоцикли, 200 пианино, 500 телевизор, 3300 холодильник болгаш үнелиг өске-даа эдилелдер болгаш акша ойнаашкыннары бар.

Ойнаашкынның ниити түңү 11 миллион 140 муң рубль болур. Лотерея билеттерин ажаалга кассаларындан, магазиннерден, кинотеатрлардан, харылзаа черлеринден, «Союзпечатьтың» киоскилеринден, ниитинин чемненилге черлеринден, автовокзалдар кассаларындан болгаш аэропорттан садып алырынче далажыңнар.

АЖААЛГА КАССАЗЫ.

ТЕЛЕКӨРҮКЧҮЛЕРГЕ

Кызылдың телеательезин радио болгаш телеаппаратураларның дүрген септелгезин организастаан. Септелгени 3 болгаш 24 шак дургузунда кылып болур. Дүрген септелгеге киирген херекселдерни 3 шак дургузунда септээн болза, кылган ажылдың өртээнге 40 хуу немээр. 24 шак дургузунда септээн болза, септеп кылдынган түүлдерниң хөлезининге 30 хууну немээр. Телевизоруңарны абонементилиг хандырылгага тургузуп болур силер. Ындыг хандырылгага киирген телевизорларның септелгезин ателье боду чорудар.

Чагыгларны 8 шактан 20 шакка чедир хүннүн хүлээп алыр.

Чапсар —13 шактан 14 шакка чедир.

Бистиң адрезивис: КЫЗЫЛ, ЛЕНИН КУДУМЧУЗУ 42. ТЕЛЕФОН 309-1.

КЫЗЫЛДЫҢ ТЕЛЕАТЕЛЬЕЗИ.

КИНО

ДЕКАБРЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Хамаатты хептиг кижи» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночылынды 9.40, 11.00, «Күштүг соруктуглар» (2-ги сериязы) 15.00, «Хостуг куш» 16.50, 21.00, «Угаан-сарыл чоктарның неделязы» 12.40, 18.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Колумб» хемеден келген оол» 15.00, «Ынакшылдың чалбыраажы» (2 сериязы хатай) 17.20, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: Киночылынды 15.00, «Ынакшылдың назыны» 16.50, 20.30, «Таварылга болган ынакшыл» 18.40 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: «Романтиктер» 18.00, «Эриктер» 20.00 шактарда.

Мергелдейге чагаа

ЭРЗИН СУУРДА ЧАҢГЫС КУДУК

Эрзин районнуң төвүн сугбиле каш чылдар улаштыр хандырып келген кара чаңгыс кудуктан суглаар дээш чоокта чаа бир-ле артен бидонумну шанакка соорткеш чоруптум. Шагның дөрт эргилдезинде чанындан суглаан улус үзүлбес кудуктуң чанында базала «кижи бажы кизирт» болду.

Суглап алыр дээш мында келгеннер арта-ла ээлчег манап тургулаар. Ында хуусава туткан бичии уруглардан эгелээш, ажай-буурул кырганнарга чедир, а оларның чанында аар, чиик машиналардан эгелээп, тракторлар чыскаалыпкан турар.

Суг үзүп алырын манаан улустуң чугаа-соодунган, машина-техниканың шимээн-даажындан кижиниң кулаа үюктады бээр.

— Шагның дөрт эргилдезинде кижи моон суглаар дээш, кара артенден орай кежээге чедир манап, шылап тура хүнзээр чүве-ле болгай. Мынчаар суглаар деп чүве берге болгаш шыланчыг-даа боор-дур — деп, оларның аразында бир кижи химиреши-дир.

— Мени көрбес сен бе, ийи километр черден суглаар дээш келгеним бо. Суурнуң мурнуу талазында кварталдар чанынга кудуктардан та чүге казып кагбас чүве ыйнаан — деп, ийнги кижи чугаалап үнду.

— Ажыл шагы четти-ле. Даараныга комбинадында ажылдап турар кижи мен. Чаңгыс минута-даа ажылдап озалдаарга, хоржок-ла болгай.

— Уругларым ясли-садка апаар шагым эрти-ле...

Бо чижектиг үниер ооңмоон дыныалын турду.

Суглаан улус уурук-суурук-тап чорупту. Мээн ээлчээм амна келди. Бидонумну шорга адаанга дүрген-не салыптым. Ынчалза-даа суг төне берген болду.

Суг сордуруп үндүрер бажыңчыгаштын ажылчыны тура:

— Ам суг төнген-дир — деп мындыг.— Бо улуг доскаарны долдур сордуруп каарымга кежээ кээп суглаан алынар. Мотор ажылдадыр чырык база ожуп калды. Дыштаныр шагым база келген-дир.

Ажылчын, кудуктун казанак бажыңчыгажын шоочалап каапкаш чоруй барды. Мээн соомда манаан улус бала-ла туугажып, химиренип үнду. Куруг саваларывысты алгат, тарап чаныптывыс.

Эрзин хемниң / чоогунда чурттакчылар кадыр хавакты куду кулбурадып баткаш, хем дожун казып тургаш, суглап алырлар. А суурнуң мурнуу талазында чаа туткан кварталдар хемден ырак. Ол хиреде оларның кайызында-даа кудук каспаан. Райкомнуң үш каът бажыңында, Культура бажыңында, гостиницада, чунар-бажында суг дамчыдар каналлзация кылдынмаан. Оон уламыдан райкомнуң, райкүүскомнуң чиик машиналары үзүп демир шанакка ийи демир доскаарны кожуткаш, суглап чоруп турарлар.

Суур иштинге суг дамчыдар хоолайжыгаштар кылыр деп шиитпирлээнден бээр үш чыл эрткен. Кудумчуларга үш чыл дургузунда онгарлар каспырып, оларны дедир хомдурүп келген. Чүү-даа бүтпээн. Школага, эмнелге, ясли-садка хереглээр сугну шанактыг аъттар-биле Эрзин хемден сөөртүп экпеп турар.

Ынчангаш Эрзин суурга кудуктардан бөвүдедир казып кылырының талазы-биле айтырыгны Эрзин көдээ Советинин күүскому шиитпирлээр үе келген.

И. СУГЛААР-ООЛ.

Кышмы үеде таарымчалыг кылдыр кеттинип алгаш, хоорай даштыңүнүп, ылаңгыя хемнерлиг черлерге балыктаарыдаа кижиге солун болгаш арыг агаарга кижи эки дыштанып алыр. Бо чурукта — тонарь М. А. Александровтуң овчалыг болганын көргүскен.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000 Кызыл. Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-36, партийжи амыр-ал агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, көдээ ажылтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн бартанза 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 32-75 телефонче болгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Пар. ама 2. Терая 16.953 ЧАГЫГ № 293.

Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1). ТС—01685.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 298 (9368) | Пятница, 1973 чыл, декабрь 21 | 1925 чылда үндезилеттинген. | Өртээ 2 коп.

УЖУДУУШКУННУҢ ИЙИГИ ХҮНҮ

УЖУДУУШКУННУ БАШКАРАР ТӨП, декабрь 19. (СЭТА). Москва шагы-биле 17 шак 30 минута турда, «Союз-13» космос корабли Черни долгандыр 18 дескиниг кылган.

Космонавтылар П. И. Климук биле В. И. Лебедев дензи чоктуң байдалдарынга чаңчыгып алгаш, эртем-техниктиг шинчилелдер болгаш дуржулгалар программазын күүседирин уламчылап турар.

Дүүн бешки дескиниг үезинде ужудуушкуннуң чоруур оруунуң эдиглерин кылган, ооң түннелинде «Союз-13» корабль дараазында хемчээлдерлиг орбитаже шилчээн:

— Чер кырындап эң ыраары (апогейже) — 272 километр; Чер кырынче эң чоокшулаары (перигейге)—225 километр; орбитазының йилгнири—51,6 градус; дескинериңиң үези — 89,22 минута.

Экипаждың ажыл хүнү эртенгинин сес шакта эгелээн. Эмчи хыналдазының база эртен чемненгенининг сөөлүнде Петр Климук биле Валентин Лебедев ужудуушкуннуң ийиги хүнүнүң программазын күүседип кирипкен. Борт системаларын хынааш, олар дензи чок байдалдарда биологтуг чамдык объектилериниң өзүлдезининг болгаш чаңчыгарының онзагай үүлдерин шинчилээринге херек «Оазис-2» тургузугну ажылдаарынга белеткээш, ажылдадыпкан. Ооң сөөлүнде космонавтылар «Орион-2» телескоптар системазын ажылдадырын доозкаш, программаның дараазындагы чүүлдерин күүседи берген.

Ужудуушкуннуң үшкү хүнүнүң эгезинде эмчи хыналдазының, эртенги гимнастика биле чем соонда космонавтылар эртем шинчилелдерин үргүлчүлээн.

Космонавтыларның кадыы эки, борт системалары чогумчалыг ажылдап, ужудуушкун үргүлчүлеп турар.

СЭКП-НИҢ БОЛГАШ ПКАП-ТЫҢ УДУРТУКЧУЛАРЫНЫҢ УЖУРАЖЫЫШКЫНЫ

ПКАП ТК-ның Бирги секретары Э. Герек СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежневтиң чалааның ёзугаар 1973 чылдың декабрь 17—19 хүннеринде Совет Эвилелинге найыралдың аян-чоруун кылган.

Л. И. Брежнев биле Э. Геректиң арагында чүректин ханызындан, эш хуузунуң беседалары болган.

Акы-дуңма ийи партияның удуртукчулары ийи чурттуң политика-политиктиг амыдыралының чугула айтырыгларының дугайында чугаалажып көрүшкеннер.

Л. И. Брежнев СЭКП ТК-ның декабрь (1973 чыл) Пленумунуң түннелдериниң болгаш беш чыл планын чедиишкинниг күүседир дээш партияның база бүгү совет улустуң салган сорулгаларының дугайында чугаалаан.

Э. Герек партияның VI съездизининг салган сорулгаларын боттандырып чорударынга холбаштыр ПКАП-тың чоокта чаа болган бүгү-польша конференциязының түңнелдерининг дугайында, ПУР-нуң 30 чылын байырлаарынга белеткелдиң болган чурттуң моон соңгаар-даа социалистиг хөгжүлдезининг перспективаларының дугайында чугаалаан.

Совет Эвилелиниң болгаш Польша Улус Республиканың акы-дуңма партияларының база улустарының аразында бүгү талалыг харылзааның чедиишкинниг халбарып турарын олар сеткил ханышкынныг демдеглээн. СЭКП-нин болгаш ПКАП-тың-даа Төп Комитеттериниң, чер-черде партия организацияларының аразында харылзааны улам ханыладып, күрүне, хөй-ниитиг, эртем болгаш культура амыдыралының бүгү талаларында совет-польша кады ажылдажылганы халбартырынга айы-даа таланың беленин илереткен.

Ужуражыышкын үезинде ийи чурттуң келир беш чылда улус ажыл-агый планнарын сырый холбаштырарынга үндезилээш, экономика болгаш эртем-техника талазы-биле кады ажылдаарының айтырыгларын база көрген. ССРЭ биле ПУР-ның аразында хөгжүп турар бүдүрүлге кооперастаашкынының болгаш специализастаашкынының чугулазын талалар демдеглээн. Ажыл-агый сорулгаларын план ёзугаар, быжыы-биле, кедилиг шинтирлээрининг улуг ужур-дузазын база демдеглээн. Кады ажылдажылганы чаа-чаа хевирлерин улам сайзырадырын болгаш дилеп тыварын Совет Эвилелиниң болгаш Польша Улус Республиканың чазактары дугурушкан.

Эртем шинчилелдерин болгаш төлевилел-конструктор ажылдарын кооперастаарының талазы-биле боттуг хемчегларни моон соңгаар-даа боттандырып чорударының чугулазын талалар илереткен. Ол чорук эртем-техниктиг революциянның чедиишкиннерин ажыл-агыйның социалистиг системазының артык күштери-биле холбаштырарының сорулгазын эң таарымчалыг шинтирлээрингe идиглиг болур.

Чаңчыл апарган совет-польша кады ажылдажылганы улам халбартыр талазы-биле айыткан хемчегler социалистиг демократтыштырлазын улам быжыглаарынга, оон-биле кады социалистиг экономиктиг таарыштырылганың комплекстиг программазын амыдыралга боттандырар ажылга-даа эки салыышкын болурунга СЭКП-ниң болгаш ПКАП-тың удуртукчулары бүзүрелиин илереткен. Маңаа холбаштыр акы-дуңма партияларның удуртукчуларының Крымга (1973 ч.) болган ужуражыышкынының түңнелдеринин чугулазын демдеглээн.

Делегейнин чугула айтырыгларымың талазы-биле санал-оналсолчуушкуну база болган. Социалистиг чурттарның быжыг политиказының, бүгү-ле депшилгелиг болгаш тайбын күзээр күштериниң идепкейлиг хөделиишкинининг түңнелинде делегей байдалынга боттуг экижишкининг чедип алыр аргалыг болганын демдеглээн. Душкүүрлүг чоруктуң чавырылдырарының, күрүнелериниң тайбын ёзу-биле кады ажылдажылгазының политиказын улустар изин-биле деткип турар. СЭКП-ниң XXIV съездизининг хүлээп алганы Тайбын программазының, шынчы тайбынны база делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаарынга Совет Эвилелиниң, СЭКП ТК-ның Политбюрозуның болгаш СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежневтиң хуузунда салыышкынының шылгарангай ужур-дузалыын Э. Герек Польшалың Каттышкан Ажылчын партиязының ТК-зының өмүнээзинден онзалап демдеглээн.

Социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының кады чорудуп турар тайбың политиказын боттандырарынга Польшаның идепкейлиг ажылдап турарын Л. И. Брежнев демдеглээн.

Душкүүрлүг чоруктуң улам-на чавырылдырарынга шаптыктаарын оралдажып турар империалистиг реакцияның үүлгедиишкиннеринден серемчилелдиг болурунуң эргежок чугулазын олар онзалап демдеглээн.

Талалар Европада байдалдың экижип турарынга сеткил ханыышкынын илередип, Европага айыыл чок чорук, кады ажылдажылга талазы-биле човүлел хуралдың чедиишкининг доостурунга боттуг салыышкынны киирерине боттарының белеинн бадыткаан. Ол човүлел хуралдың түңнел кезээн бедик деңнелге эрттирер чорук ооң киржикчилери бүгү чурттарның эрге-ажыктарынга дүгжүр ужуруг деп, Л. И. Брежнев биле Э. Герек санап турардар. Ынчаар болза Европаның улустарынга төөгүлүг келир үеде тайбың чоруктуң хандырарынга идиглиг боттуг хемчегларни тодарадыр аргалыг болур.

Л. И. Брежнев Э. Герекке Индия Республикага бодунуң аян-чоруунуң түңнелдериниң болгаш аңаа болган совет-индий талалардың чугаалажыышкыннарының дугайын чугаалаан. Ол аян-чоруктуң түңнелдерин болгаш ол үеде ат салдынган Декларацияны ПУР-нуң удазы чүмү-биле түүлдүтзүнген болгаш Азияга база бүгү делегейге тайбыцыны, айыыл чок чорукту быжыглаарының чугула фактору болган деп көрүп турарын Э. Герек демдеглээн.

Совет Эвилели болгаш Полъша-даа Израиль агрессияның үржуктарын узуткаары дээш араб улустарның шынныт демиселин быжыы-биле деткивишаан, Чоокку Чөөн чүк айтырыынга холбаштыр КНО-нуң Айыыл чок чорук Човүлелиниң билдиңгир резолюцияларын шыгыы күүседирин хандырары эргежок чугула деп санап турар. Ооң-биле кады Израильдиң 1967 чылда эжелеп алганы бүгү араб девискээрлерин хостаарының, а ол ышкаш Палестинаның араб улузунуң дүрүм ёзугаар эргелерин хандырарының айтырыы Чоокку Чөөн чүктүң айтырыын шинтирлээрининг кол түүлү боон келген болгаш болур-даа дээрзинге олар быжыы-биле идеген турарлар. Ону ынчаар кылбас болза, ол девискээрниң бүгү күрүнелеринге болгаш улустарынга тайбың болгаш айыыл чок чорук тургустунмас.

Талалар сайгончу эрге-чагырганың Париж дугуржулгазын үрээрин үргүлчүлеп турарын шинтирлин-биле буруу шаап, Вьетнам Демократтыг Республиканың чазааның болгаш Мурнуу Вьетнам Реслубликаның Революстут түр чазааның ук дугуржулганы ооң бүгү киржикчилериниң чайгылыш чок күүседири дээш туружун шинтирлиг деткип турарының дугайын медеглээннер.

Национал хамаарышпас чоруктуп, экономика болгаш социал депшиагенің оруу-биле хөгжүүр эрге дээш чиля улуступ демиселин долузу-биле деткип турарының дугайын СЭКП-ниң болгаш ПКАП-тың удуртукчулары медеглээннер. Улусчу чаңгыс эптиң дүрүм ёзугаар чазаан дүжүргеп, массалыг террорну болгаш хан төгүүшкүнүн болдурган чиля реаксылыг идегеттериниң үүлгедиишкиннерин олар шинтирлин-биле буруудадып, реаксылыг күштер Чилиниң хосталгаже чүткүлдүг улузунуң тура-соруун сый шаап шыдавас дээрзинге быжыы-биле бүзүрелин илереткеннер.

Социализм болгаш коммунизм тургузуушкунунга, делегейниң улуг-улуг айтырыгларын шинтирлээрингe акы-дуңма ийи чурттуң чедиишкиннери оларның бузулбас чаңгыс эвиниң болгаш бүгү талалыг кады ажылдажылгазының түңнели боон турарын беседа үезинде демдеглээн. ССРЭ биле ПУР моон соңгаар-даа акы-дуңма социалистиг күрүнелериниң сырый каттыжыышкынын бүгү хемчегler-биле быжыглаарын үргүлчү барымдаалап ажылдаарын бадыткаан.

Эштер Л. И. Брежневтиң болгаш Э. Геректиң ужуражыышкыны ийи таланың чугаалажкан бүгү айтырыглар талазы-биле санал-оналының долузу-биле дүгжүп турарын көргүскен.

ЧҮРЕКТИҢ ХАНЫЗЫНДАН БАЙЫР ЧЕДИРИИШКИННЕРИ

Л. И. Брежнев, Н. В. Подгорный болгаш А. Н. Косыгин Мурнуу Вьетнамны Хостаарының Национал фронтузунуң тургустунган оюн таварыштыр Мурнуу Вьетнамны Хостаарының Национал фронтузунуң Төп Комитединиң Президиумунуң Даргазы, Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааның Консультативтиг човүлелиниң Даргазы доктор Нгуен Хыу Тхога болгаш Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааның Даргазы доктор Хюинь Там Фатка чүректин ханызындан акы-дуңманың изин байырын чедирген.

Телеграммада ынча дээн:

Он үш чылдар мурнунда тургустунган Хосталганың Национал фронтузу бүгү улустуң хосталгалыг демиселиниң сорук киририкчи болгаш организанчы күжү болбушаан, империалистиг агрессияны ойтур шаварынга кайгамчык чедиишкиннерни чедип алган. Вьетнамда дайынны соксадыр болгаш тайбынны катап тургузаар дугайында Париж дугуржулгазынга ат салганы улуг ужур-дузалыт болуушкун болган.

Вьетнам улустуң агрессияның болгаш дайынның күштерин тиилээни — ооң улут маадырлыг чоруунуң алдарлыг түңнели, социалистиг чурттарның, национал-хосталгалыг шимчээшкинниң, бүгү депшилгелиг кижи төрелгетенниң янити тиилелгези болур.

Интернационализминиң болгаш улустар аразынга найыралдың ленинчи принциптеринге шынчы совет улус вьетнам улустуң талазынга кезээде быжыы-биле туружп келген болгаш моон соңгаар-даа туружр. Хосталганың Национал фронтузунуң база Революстут түр чазактың Париж дугуржулгаларының шыңгыы болгаш хажык чок сагыырынче уланган күженниишкиннерин совет улус бүрүнү-биле деткип турар.

Мурнуу Вьетнамның айтырыгларын Вьетнам талазы-биле Париж дугуржулгаларынга дүүштүр шыннын-биле таарыштырар дээш демисеге чаа-чаа чедиишкиннерин Хосталганың Национал фронтузунга, Революстуг түр чазакка болгаш Мурнуу Вьетнамның улузунга бо кайгамчык хүнде изин-биле күзеп тур бис.

МВХНФ ТК-ның Президиумунуң Даргазы, МВР-ниң РТЧ-ның Консультативтиг човүлелиниң Даргазы доктор Нгуен Хыу Тхога баштаткан Мурнуу Вьетнам Республиканың түлээлериниң Совет Эвилелинге албан ёзузунуң найыралдыг аян-чоруу ССРЭ биле Мурнуу Вьетнам Республиканың аразында найыралды болгаш кады ажылдажылганы быжыглаарының база улам көргүдериниң, херээнге чаа чугула салыышкын болур дээрзинге быжыг бүзүрелдиг бис.

Совет Эвилелиниң болгаш Мурнуу Вьетнамның улустарының аразында бузулбас найырал болгаш акы-дуңма эп-сеткил каттыжыышкыны делгерезин!

ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР ДООЗУЛГАН

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы Н. В Подгорныйның болгаш Мурнуу Вьетнамны Хостаарының Национал фронтузунуң ТК-зының Президиумунуң Даргазы, Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааның Даргазы доктор Нгуен Хыу Тхонуң аразында чугаалажыышкыны декабрь 19-та Кремльге доозулган.

Чугаалажылышкыннарга совет талаадан болгаш Мурнуу Вьетнам Республиканың талазындан албан кижилери база кирипкен.

Найыралчы байдалга эрткен чугаалажыышкыннар үезинде Совет Эвилелинин болгаш Мурнуу Вьетнам Республиканың аразында харылзааларны улам ыңай калбартыр, ханыладырының айтырыгларын, а ол ышкаш делегейниң чамдык айтырыгларын чугаалашкан.

(СЭТА).

ЧЕЧЕКТЕР САЛГАН

Мурнуу Вьетнамны Хостаарының Национал фронтузунуң ТК-зының Президиумунуң Даргазы, Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстут түр чазааның Консультативтиг човүлелиниң Даргазы доктор Нгуен Хыу Тхо баштаан Мурнуу Вьетнам Республиканың түлээлери декабрьның 19-та В. И. Ленинниң мавзолейинге чораан, чечектер салган.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш делегейде бирги социалистиг күрүнениң тургузукчузунуң турасказалын аалчылар каш минута иштинде ыыт чок туруп ёзулааннар.

Оон соонда аалчылар Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң коску ажылдакчыларын орнукшуткан Кремль ханазының баарынга база чорааннар.

Ол-ла хүн төлээлер Кремль ханазының чанында билединнес солдаттың хоорүнге чораан болгаш анаа чечектер салган.

Аалчылар-биле кады ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазының орлакчызы Н. Х. Арутюнян, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң орлакчызы Н. П. Фирюбин, албанның өске-даа кижилери анаа барып чорааннар. (СЭТА).

Д. С. ПОЛЯНСКИЙ ТАДЖИКИСТАНДА

ДУШАНБЕ. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агый министри Д. С. Полянский декабрь 19-та ында чеде берген.

Аэропортка Д. С. Полянскийни Таджикистанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Д. Расулов, Таджик ССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы М. Холов, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Р. Набиев, Таджикистанның КП ТК-зының бюро кежигүнүнери болгаш кежигүнүге кандидаттар, республиканың партия болгаш совет органнарының өске-даа удуртукчулары уткуп алган.

М. С. СОЛОМЕНЦЕВ ЯПОНИЯДА БАРГАН

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцевке баштаткан совет төлээлер декабрь 20-де Японияда чеде берген. Төлээлер «Совет социалистиг Сибирь» делгелгенин ажыттынарынга киржир. Делгелгенинг ажылдаары келир чылдың майга чедир үргүлчүлээр. Делгелгеде тургускан 7000 экспонат Совет Сибирьниң бойдузун, төөгүзүн, экономика, культуразын, ооң чонунуң амыдыралы биле ажылнажин көргүзер.

(СЭТА).

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДЕПУТАТТАР ТӨЛЭЭЛЕКЧИЛЕРИНИҢ ХУРАЛЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Депутаттар төлээлекчилериниң хуралы 1973 чылдың декабрь 25-те 9 шак 30 минутада СЭКП Тыва обкомунуң Политчырыдыышкыл бажыңының улуг залынга болур.

• • •

ТЫВА АССР-НИҢ ҮШКҮ ЧЫЫЖЫНЫҢ ЧЕДИГИ СЕССИЯЗЫНЫҢ АЖЫТТЫНАРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң чедиги сессиязы 1973 чылдың декабрь 25-те эртенгиниң 10 шакта СЭКП Тыва обкомунуң Политчырыдыышкын бажыныңың улуг залынга ажыттынар.

• • •

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДЕПУТАТТАРЫНГА ДЫННАДЫГ

Тыва АССР-ниң чедиги сессиязынга келген депутаттарны 1973 чылдың декабрь 24-те эртенгиниң 9 шактан кежээкиниң 9 шакка чедир Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң оргкилдизинге—№ 27 өрээлге бүрүткээр. Телефоннары: 30-52, 46-34.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиуму

РСФСР-ниң Дээди Соведининиң сески чыыжының алдыгы сессиязы

РОССИЯНЫҢ БЕДИК СОРУЛГАЛАРЫ

Беш чылдың үшкү чылы Коммунистиг тургузуушкунга, иштики болгаш даштыкы политикага СЭКП-ниң ленинчи чиңгине шугумун боттандырарынга кайгамчыктыг чедиишкиннери-биле демдеглеттинген СЭКП Төп Комитединиң чоокта чаа болган Пленумунуң база ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң сески чыыжының VII сессиязының шинтирлерин совет кижилерниң политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин улам хайыктырган.

Беш чылдың шинтирлиг чылында чедип алдынган үүлдер быжыглаттынган болгаш ооң дөрткү чылында улам көрүлдээн турар ужурлуг, ынчангаш сорулга чүл дээрге планда киргеп сорулгаларны ажыр боттандырары болгаш тоскү беш чылдың доостур чылы — 1975 чылдың онаалдаларын күүседирин чиңгидирин чедип алыры болур. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң партияның Төп Комитединиң Пленумунга айытканын ёзугаар аажыл-агыйны эртемге үндезилеп удуртурун экижидери маңаа эргежок чугула.

Партияның программазын боттандырарынга төлептиг салыышкынын киирер деп, Россия Федерациязының ажылшинчилериниң чүткүлдүүнүң дугайын, беш чылдың дөрткү чылының онаалделарын күүседиринин аргаларының дугайын РСФСР-ниң Дээди Соведининиң алдыгы сессиязының киржикчилери чугаалап турган.

Декабрь 19-та Кремльдиң Улуг ордузунга сессия ажылы ургулчүлээн. Эштер Ю. В. Андропов, А. П. Кириленко, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, Д. Ф. Устинов, В. И. Долгих, И. В. Капитонов олардың депутаттар болгаш аалчылар үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле үткаан.

РСФСР-ниң Дээди Соведининиң Даргазы **В. А. Колельников** 1974 чылда РСФСР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының дугайында. 1974 чылда РСФСР-ниң Күрүне бюджединиң дугайында болгаш 1972 чылда РСФСР-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезининг дугайында илеткелдер талазы-биле санал-даңны үргүлчүлээрин чарлаан.

«Главкузбасс» тудугунуң началынигы депутат **И. М. Звездов** Сибирьнин кайгамчык бойдус байлактарлыг девискээри болуп Кузбасстың мурнунда хөгжүлдезинин делгем оруктары ажык деп чугаалаан. Хомуо-даш тывыжының ниитиэвилел хемчээлиигe беш чылла казып алыр хомуо-даштың немей өзүллезининг барык үштүп бири, кандың болгаш прокаттың дыка хөй улуг-хүүэу Кузбасстың одалга-металлургия болгаш химия комплекизинге онаажып турар.

1974 чылда улам шудургу ажылдаарының уткуштур планнарынга үндезилээш ажылдаар деп шимчээшкин бүгү чүртта ышкаш, Кузбасста база күштелип турар деп, депутат онзалап демдеглээн. Девискээрниң экономиказын улам ынай хөгжүдеринче утлачган хөй-хөй эгелээшкиннерни ажылчы чоннар үндүрүп турар. Беш чылдың дөртку, тодарадыкчы чылының планнары долдур болгаш ажыр күүсеттинген турарының магадылалы—ол күш-ажылчы кодурттүшкүн болуур.

Татария күчүлүг индустрияның чүрту болуп бар чыдар. Чүрттүң эң улуг будурүлгези — Каманың автозаводун, улуг электростанцияларны мында тудуп турар. Чаа хоорайлар, суурлар республикада дүрген озуп орар. Үлетпүр будурүлгелериниң ажыл-ишчилерин четкеп чем продуктуларбиле хандырары — совхозтарның, колхозтарның ажыл-ишчилериниң хүн бүрү сагыш салыышкыны болуп турар деп, Татарияның Актаныш районнуп «Коммунизмга» колхозунуң даргазы депутат **К. Г. Гарипов** чугаалаан.

Ажылчы чоннар депутатгарының Орёл область Соведининиң күүскомчуның даргазы депутат **И. П. Свешников** үлетпүр продукциязын сайгарар талазы-биле үш чылдың планы ол областка ажыр күүсеттинер деп чугаалаан. Күш-ажылдың будурукчулуун бедидериниң планы база чедиишкининг күүсеттанин турар. Сески беш чылда турганынга бодаарга, тараанын ортумак дүжүдү гектардан-на 3,2 хүү көвүдээн. Бо чылын агаар-бойдустуң байдалы таарымча чок болган-даа болза, тараанын ниитя чылдазы 1,7 миллион тонна ашкан. Колхозтарда болгаш совхозтарда малдың, куштуң саны өскен.

База бир кайгамчык чедиишкин чүл дээрге культура амыдырал болгаш ажыл-агый херегглелиниң барааннарын будурери беш чылдың үш чылында будун-чартык катап өскени болур деп, оратор демдеглээн.

Башкир АССР-ниң экономиказының дүрген темпилер-биле хөгжүп, чонуң амыдырал байдалдарының улам экижип турарының дугайын Учалының даг-руда арыглалының комбинадының экскаватрр машинизи депутат **Р. М. Нигаматуллин** чугаалаан. Ооң бодунуң соңгуткан соңгулда округун ол чижек кылдыр чугаалаан. Ында социалистиг аныяк хоорай — Учалы дүрген өзүп, чаагайжып орар. Сөөлгү чылда Культура ордузунуң делгем бажыңы, чүрттталганың хөй-хөй бажыңнарын, гостиницаны, ортумак школаны туткан. Колхозтарның, совхозтарның төп суурлары хоорайлар шинчизи кирип бар чыдар.

Уралда эң улуг дээн даг-руда арыглалының комбинадын улам ынай калбартырының айтырыгларынга ол база доктаалган.

Белгород областың Валуй районунуң Ленин аттыг колхозунуң сүт-бараан фермазының эргелекчизи депутат **З. Г. Лунева** көдээ ажыл-агый будурулгезининг ажыктыг чоруун улам бедидериниң дугайын чугаалаан. Көдээ ажыл-агый будурулгезин үлетпүрге үндезилээрин, улуг-улуг комплекстерни тударын Белгород область-ласка сески беш чылда-ла эгелээнин чугаалаан. Тускай утланышкынның улуг-улуг ажыл-агыйларны тургусканы экономиктиг көргүзүүлерни экижиткен, социал айтырыгларын чедишкининг шинтирлээрингe идиглиг болган.

Шидирде — чогаалчы-депутат **А. В. Калинин** (Ростов область).

— Бистиң партияның Леонид Ильич Брежневке баштаткан ТК-зының делегейниң душкүүрлүг чоруун чавырылдырарынче, чер кырынга бүгүнниити тайбынны тургузарынче угланган ажыл-чорудулгазын совет чогаалчылар чүрээниң ханызындан деткип турар — деп, ол чугаалаан.

Республиканың улус ажылагыйынга епециалистер белеткээр дугайында айтырыг РСФСР-ниң дээди болгаш ортумак тускай өөредилге министри **И. Ф. Образцовтун** чугаазының кол-ла утланышкыны болган. Дээди өөредилгени улам сайзырангайжыдар дугайында партияның болгаш чазактың доктаалдарын күүседиринче министерстволуң болгаш өөредилге черлериниң коллективтеринің ажылы утланган. Дээди школаның болгаш ооң удуртулгазының-даа ажылы үр хуусаалыг, эчис сорулгалыг планнаашкынга үндезилеттинген.

Дыка хөй айтырыгларны өөренип көөру негеттинип турар деп,- оратор демдеглээн. Министерстволар штаттыг расписаннени ёзугаар чагыг-планнарны тургузар үүлдер бар. Ынаыг практика херек кырында бадыткаттынмайн турар. Инженерлер ажыл шагының 15-тен 60 хуузун бодунуң дорт хүлээлгезинден ангыда ажыл кылып турарын ханында көргүскен. Социалистиг будурулгениң ажыктыг чоруун бедидериниң, социалистиг чарыштыг улам калбартырының айтырыгларынга улуг кичээнгей салбышаан, ораторлар чаа-чаа курлавырларны илередип тыварын саналдап, чамдык министерстволарны болгаш төп албан черлерин шугумчүлеп турганнар.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлакчызы, республиканың Күрүлаң даргазы **К. М. Герасимов** түңнел сөс ап, чүве чугаалаан. 1974 чылда РСФСР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының дугайында Хоойлуну депутаттар чаңгыс үн-биле хүлээп алганнар.

Дараазында РСФСР-ниң сан министри **А. А. Бобровников** түңнел сөс ап, чүве чугаалаан. 1974 чылда РСФСР-ниң Күрүне бюджединиң дугайында Хоойлуну чаңгыс үн-биле хүлээп алган. Ооң орулгаларын болгаш чарыдалдарын-даа киниртинген эдилгелер болгаш чаартылгалары-биле кады 49.296.416 муң рубль түңнүт кылдыр бадылаан. Ол ышкаш РСФСР-ниң 1972 чылда Күрүне бюджединиң күүселдезининг дугайында отчёттуу бадылаан доктаалды база хүлээп алган.

РСФСР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң бешки болгаш алдыгы сессиялар аразында үндүрген Чарлыктарының дугайында илеткелди РСФСР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Секретары **Х. П. Нешков** кылган.

Дээди Совет республиканың Дээди Соведининиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаан болгаш чогуур Хоойлуну, доктаалды хүлээп алган.

Депутат К. Н. Оздовтун ону РСФСР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазының орлакчызы албан-хүлээлгезинден хостаар дугайында дилээн РСФСР-ниң Дээди Соведи хандырган.

Ооң-биле РСФСР-ниң Дээди Соведининиң сески чыыжының алдыгы сессиязы ажылын доозкан.

(СЭТА).

СЭКП обкомунуң X пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга

ХОЙ ООЛДААШКЫНЫ — ЧУГУЛА КАМПАНИЯ

Удаваспа республиканың хойлуг ажыл-агыйларынга бир чугула кампания — хой оолдаашкыны эгелээр. Ол колдуунда декабрьны сөөлзүредир, январь болгаш февраль айларда түлүктээр. Ону чедишкинниг эрттиреринге эргежок чугула чүүл болза аңаа бүгү талвлыг белеткел болур. Хой оолдаашкынынга кайда эки белеткелдиг ужуражып, ону билдилиг эрттирип турар болдур, ында түннелдер эки бооп турарын фактылар көргүзүп турар.

1972—73 чылдарда хой оолдаашкынының үезинде эң дээре түннелдиг болганнар мурнукузундан улам көвүдээн. Аңаа чижек кылдыр «Революцияның чалбыжы» колхозта К. Сырат, Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозта И. Данзурун удурткан хойжу бригаталарны, Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары Дажы-Намчал Ооржакты, У. Бавуи-оолду, хойжу И. Сафоновту болгаш оон-даа өскелерни айтып болур.

Ындыг-даа болза республикага төрүүр 100 хойга онааштыр 1971 чылда 81, 1972 чылда 78, а 1973 чылда 76 хураганы алган бооп турар. Олча чылдарда куду түннелдиг болган черлер: Бин-Хем район 71, 71 болгаш 68 хураган, Улуг-Хем—75,75 болгаш 71, Өвүр — 75, 72 болгаш 71, Таңды — 86, 83 болгаш 78, а дуржулга станциязы 65, 70 болгаш 69 хураганны алган. Ол хирезинде мал чеми кызыы, агаар-бойлузу дошкун деп санадып турар Эрзин рәйон 92, 91 болгаш 85, Тес-Хем — 89, 83 болгаш 84, Чөөн-Хемчик — 79, 78 болгаш 80 хураганны камгалап алган.

Кол-кол хой ажылдыг ажыл-агыйларда хой оолдаашкының эки эрттиреринге таарымчалыг байдал ам-даа чедир тургустунмаан. Аңда хамааржыр чүүл—кажааларның колдуу-ла бодүүн, чылыг үгектер чедишпес болуп турар. Чамдык черлерде сакманшиктер чедишпес, а четчир-даа болза, оларның хой кезии чаш хураганны азырап ажаарын билбес, ол ажылче таварышканна кижилерни чорудуп, оларга чурттаар таарымчалыг орансаваны бербейн турар.

Хой оолдаашкынынга канчаар белеткензе чогуурул? Хамыктың мурнунда хой хураганнавар кажааны эки чылыглаар херек. Оон бир кезинге хой төрүүр бичежек өрээлди баш удур белеткээш, аңаа чаа төрээн хойларны 15—20 (бистиң байдалывыска ол-даа харын көвүдей бээр боор) башты тургузар клеткаларны, сугну, өрээлди изидер печканы, херекселдер, эм-тац, аржыл, чунар саваң салып эптиг черни таарыштыр белеткээр. Ол өрээл-биле аасташ улуг кажаның иштинге азы бир таарымчалыг азыынга 2—3 хонук доруга берген хураганнарны нелери-биле катай-даа азы ацгы-даа тургузуп болур чылыг үгектн (теплякты) белеткээр. Оон иштинге шараш манзабиле үзе өрээлдээн кезинге-ле 10—15 хураганнар сыңа бээр 8—10 хире өрээлдерни, а оон аңгыда 20—30 хире хураганнар нелери-биле кады туруп болур 5—6 хире өрээлдээн черня ниити улуг кажаның бир кезинге белеткээр. Хураганнар 20 ажыг хонганда, элээн мандый бергенде, оларны улуг сакманнар кылдыр кадар. Назыны 40—45 хонук чеде бээрге, оларны нелери-биле кады кадарып, чемгерип болур.

Кол чүве чүл дээрге хураганнарны төрүттүнгенниңден эгелээш, 45 хонук чедир ажаарында сакманшиктерни четчир кылдыр тургузары болур. Аңаа ажылдаар кижилерни четчелеп алгаш, ажылдаар чурумун, хүннерин, шактарын, ажылының шалың төлевирин, чурттаар байдалын дугуржуп алыр ужурлуг.

Бистиң ажыл-агыйларывыстың төрүүр коданнары ыракы районнарда 300—400 баш кылдыр, чоокку төп районнарда, ылаңгыя совхозтарда 500—600 баш кылдыр мөөнеттиннен болгай. Чамдык базатурлагларда 2—3 коданнарны мөөнеттээн. Бир эвес ол коданнар хары угда оолдаар болза, элээн хой сакманшиктер чыглып келир апаар. Ынчаарга үстүнде айыттынган коданнарга бир сакманшикке-ле 90—120 хураган онаажыр деп санаарга, 4—5 хире кижилер негеттинер апаар.

Оон ынай кайы кодан кажан түлүктеп төрүп эгелээрин бригадир-даа, кол кадарчы-даа ылап билир ужурлуг. Хойнуң боос чоруур үезининң (5 ай азы 150 хонук) ийиги чартыы эң-не харыысалгалыг үе болур. Ол үеде багай ажаалда-азыралга таварышкан кодан черле бергедеп үнер. Амгы үенин ап көрээлицер. Декабрь төнер четкен, январь, февраль айлар удатпас. Хой августа эдержилгеге кирген. Ынчангаш оолдаашкын январьның ортан үезинде мырыңай түлүктээр. Эң харыысалгалыг үе ол-дур. Хураганнар шыырак болуп төрүттүнзүн дээр болза, чогумчалыг кадат, немелде чемгерилге (ылаңгыя белоктуг, витаминнит, минералдыг чемнер), үзүктел чок суттагарыла эргежок чугула. Чамдык малчыннар суг кудар цистерназын кажааның иштинде тургузуп алган, суун дашкаартан кудар, элээн тургаш ол сут чылый берген турар. Ону таарымчалыг чүүл деп санаар ужурлуг. Бо үеде хойну ырадыр сүрүп кадарып, кежээ чывар, соокка каксып болбас. Караңгы дүжер бетинде хой кажаага тургуза ужурлуг. Хойну соокта эмин эрттир эрте дашкаар үндүрери база ондактыг. Кажаага дүне изирнигип, дериткен хойну даштыгаа үндүреринің мурнында кажааны ажыдып, элээн серилдедир. Ынчаарга хойнуң деридип шыгаан дүгү кевий бээр болгаш даштыгаа дораан доштамбас. Мону сагыырга, ара салыр, өлүг хураган төрүүр азы кошкак, ырбыскын, дудуу хураганнар төрүүр хойлар шуут чок болур. Хойну бо үеде сынмарлаштырып, иткилештирип болбас, кажаага киирерде база үндүрер үеде бас-кылаштырбас дээш кичээнгей салыры чугула. Хойлар хураганнаар чоокшулап келген үеде дүне кажаага даамал тургузары чугула. Калатка чоруур хойжу кижи хереселдиг болгаш хынамчалыг болуру билдингир.

Хой төрүптери билек-ле хураганы хүлээп алыры база харыысалгалыг. Маңаа улуг рольду дүнеки болгаш хүндүску дежүрныйлар ойнаар. Төрүүрү илдең апарган хойларны баш удур үзери, кажаага ап каары, оларның кудуруунда, эмнинде хир-чамын, дүктаагызын арыдыр кыргыыры, эмнии чүп кургадыры чугула. Оон соонда төрүүрүнге дузалажыры, хураганны ол-ла дораан шаразын кургадыр чодары, хиринн чогуур өйүнде кескеш, балыын йод-биле эмнээри, иезин база арыглааш, оглу-биле кады клеткага киирери, дензилээш, сакманшиктин данзызынга киирери дүрүм болур ужурлуг. Хой төрүүр өрээл чылыг, арыгсилиг болуру дежурныйлардан хамааржыр. Дүнеки дежурный кежээкинин 7—9 шактардан эгелээш эртенгинин 5—6 шакка чедир, а хүндүскү дежурный эртенгинин 7—9 шактан кежээкинин 5—6 шакка чедер. Дүне дежурный кижи кажаада төрээн хойларны хайгаарап көрүп, сакманда хураганнарны бир катап иезинге эмзирер. Аарыг хойларга, хураганнарга дежурный эм-таңны эмчинин айытканы бэүгаар өйшаанда бээр.

Сакманыг арга-биле хураган доруктуруп ажаары онзагай чүүлдерлиг. Эң чугула чүүл болза доктааттынган хүн чурумун сагыры болур. Чижек-биле айтырга мындыг. Эртен дежурный 5—6 шакта ажылга келгеш, хойларны, хураганнарны хүлээп алыр. Эртенгинин 7 шакка чедир хураганнарны эмзиргеш, өрээлдеринге үзер. Хойларга немелде чемни бээрин, суггарарын кодан хой одарже үнеринге чедир доозкан турар ужурлуг. Хойжу хүнүң агаар байдалын барымдаалап тургаш, хойну одарже хүн элээн чылый бергенде, эрте дизе-ле 8—9 шакта, орай дизе 9—10 шакта кадатче үндүрер. Ынчан төрээн, төрүввээн хойларны ийи аңгы кадарар. Ол аразында сакманшиктер клеткаларда хураганнарының турар черин арыглаар, одардан дүште келир хойларга (төрүпкеннеринге) бээр немелде чемнерни белеткеп алыр. Улгадып, чемге киере берген хураганнарны чемгерер. Хой кирип келирге немелде чемни чирткеш, суггарар, оон соонда хураганнарны эмзирер. Сакманшиктер 12—13 шактан эгелээш, кежээкиниң 4—5 шакка чедир дыштаныр. Төрээн, төрүввээн хойларга немелде чемни 6—7 шактарга чедир бергеш, хураганнарны эмзирер. Оон соонда хойларны болгаш хураганнарны дүнеки дежурныйга үлээдир.

Хой төрүүр кажааларга ажыглап болур хереселдер: 3 кубометр суг кирер цистерна, оон суг үндүр сордурар 15—20 метр узун резинашланг, бедии 1 метр, узун дурту 2—3 метр 60 хире шаараш манзалар, оларны кожар демир дээрбектер, демир өргеннер. Чылыынга хураганнар дөгелениринге ажыктыг электроламбалар (электрилиг черлерге), хураганнарны аарыглардан баш удур камгалаар антибиотиктер, АБК, ПАБК деп препараттар, дизентерияны болгаш оске-даа иҥнң-шойуңду аарыларын эмнээр препараттар, сывороткалар, вакциннер херек. Четчир чемнер болгаш хөрекселдер, хураганнар дугаарлаар хөрекселдер, төрээн хойларның хураганнарын данзылаар дептерлер база аңаа турар.

Сакманшиктерниң ажылын, оон хемчээлин, шагын, хүүн табельге демдеглээри болгаш ажылының төлевирин шын санап, ой-шаанда тыпсын бээри онза чугула. Чамдык черлерде сакманшиктериң ажылының төлевирий четче санап бербес, харын-даа үр үеде саададыр, ортек-үнезин кудуладыр таварылгалар эвээш эвес. Ону болдурбас херек.

Сакманшиктерни үргүлүү өөредири, берге үелерде дузалажыры, оларның сонуургалын бедидери, амыдыралчурттагазынга кичээнгей салыры чугула айтырыг. Хой оолдаашкынының эки түннелдиг болуру сакманшиктерден улуу-биле хамааржыр. Мергежилдиг сакманшиктериң аразынга чаа келгеннерни аралаштыр тургузуп, аразында социалистиг чарышты калбартып, тинлекчилеринге, эң эки түннелдер чедип алганнарга шаннал-макталды тыпсын турары чугула.

Тоску беш чылдың дөртку чылында республиканың хойжулары мал оолдаашкының чеднишкининг эрттирип, малдың чаш төлүн менди камгалап ап, СЭКП обкомунуң X пленумунуң шиитпирин амыдыралга боттандырарынга оонбиле төлептиг салыышкынын киирери чигзиниг чок.

И. КЫЗЫЛ-ООЛ,
ветеринария эртемнериниң кандидады.

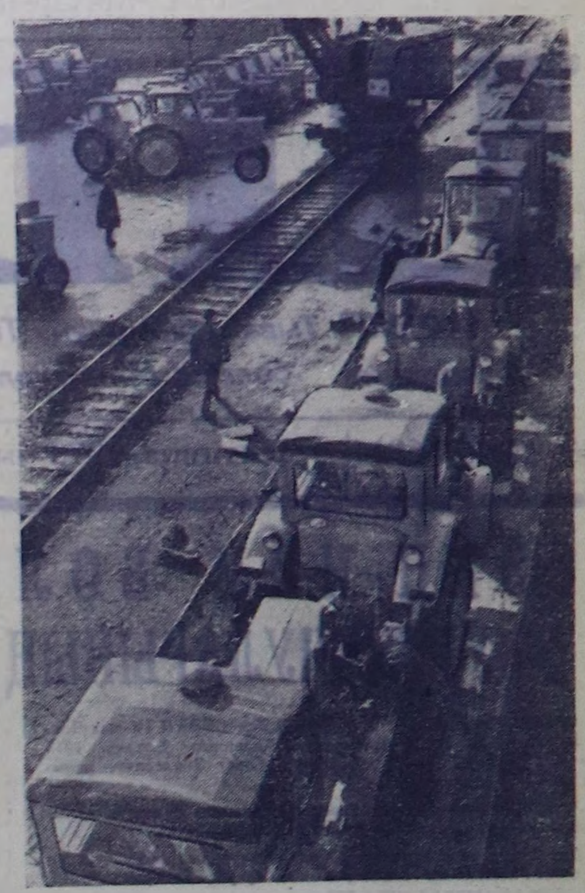

БЕЛОРУС ССР. Минскиниң трактор заводунуң ажылчыннары бистиң чуртувуска бүдүрер беш трактор бүрүзүнүм бирээзин боттарының холдары-биле бүдүрүп турар. Минск тракторлары ховуларга тараа тарып, хоорайлар, оруктар тудугларында ажылдап, он-он яңзы ажыл-ишти кылып турар.

Бүдүрүлге черииң коллективи беш чылдың үшкү чылында ол машиналарны улам хөй, эки шынарлыг, эң эвээш чарыгдалдыг бүдүрер чүткүлдүг ажылдап турар. Дөрт муң ажыг ажылчын боттарының хууда чогаадыкчы планнарын бүүгаар ажылдап турар, оларның ажыл-иш демдеглелиңде 1974 чылга онаашкан түннелдер ам безин көстүп келген.

Беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының планын бүдүрүлге черииң коллективи декабрь 20-де бүрүн күүседирии болгаш 3 миллион 500 муң рубльдиң бараанның продукциязын, аңаа кириштир 600 ажыг тракторну болгаш 800 муң рубль түннүг артык кезектерни сайгарарын хүлээнген.

ЧУРУКТА: бүдүрүлге черииң чүдүрүлге шөлү «Беларусь» тракторларны чоруулуптар деп турар.

Г. УСЛАМОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Республикада политиктиг өөредилге чоруп тур

«Коммунистерниң марксисчи-ленинчи өөредилгези дээрге чүгле бодунуң хемчээлиниң эвес, харын чүнүн-даа мурнунда идей-политиктиг ужур-дузазының талазы-биле улуг херек. Сорулга болза бо ажылды моон соңгаар улам экижидери, политиктиг өөредилгени коммунизм тургузуушкунунуң тодаргай сорулгалары-биле сырый холбаары болгаш партияның бүгү кежигүннериниң медерелдиг база идепкейлиг чоруун бсдидерине оон күштүг салдарлыг болурун чедип алыры болур. Пропагандист кадрларга база-ла чаа негелделер онаажып турар. Оларны шилип алырынче болгаш өөредиринче онза кичээнгейни угландырар херек».

(СЭКП-ниҢ XXIV СЪЕЗДИЗИНГЕ СЭКП ТК-ныҢ ОТЧЕТ ИЛЕТКЕЛИНДЕН).

БЕДИТКЕН ХҮЛЭЭЛГЕЛЕР

Таңды районда С. Б. Тока аттыг совхозтуң болгаш Тес-Хемде «Чодураа» колхозтуң № 1 хойжу бригадазының хойжуларының республика малчыннарынга кыйгырыын деткип, Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозтуң Чыраа-Бажы төп салбырының хойжу бригадазының хойжулары төскү беш чылдың дөрткү чылы—1974 чылга үткүштүр бедиткен социалистиг хүлээлгезин боттарының хуралынга чугаалажып көргеш, хүлээп алган.

1973 чылда түс-түс хойжуларның социалистиг хүлээлгезиниң канчаар күүсеттингенин салбырның зоотехниги эш М. Шундукай илеткеп берген. Салбыр 1972 чылда чүс хойга онааштыр 70 хураганны ап, бир хойдан-на 2 кг дүктү кыргаан. Алган социалистиг хүлээлгезинин күүселдезин ёзулуг ажыл-херек кыринга боттандырар дээш өскелерге үлегерин көргүзүп турар хойжулар бисте бар. СЭКП Тыва обкомунуң кежигүнү, Чыргакы көдээ Советиниң депутады эш Очур-оол Монгуш төрүүр чүс хойдан чүс хураган алыр дээн хүлээлгезин 115 кылдыр, бир хойдан 2,5 кг дүк кыргыыр хүлээлгезин 3,1 кг кылдыр ажыр күүсеткен. Оон-бле чарыштыг Седен Куулариын көргүзүү төрүүр чүс хойдан 104 хураган, бир хойдан 2 кг дүк болган. Мурнакчы хойжулар Бин Монгуш төрүүр 100 хойдан 102 хурганны, 2,2 кг дүктү, Хоңпалдай Куулар төрүүр 100 хойдан 100 хураганны ап, 2,2 кг дүктү кыргаан.

Ындыг-даа болза алган хүлээлгезинге әә болбаан хойжулар бар. Чижээ, Достай-оол Куулар, Донгак Намзын, Куулар Багай-оол дээн ышкаш хойжулар төрүүр чүс хойдан 41-ден 69 хураганны ап, бир хойдан 1,9 кг-дан 2 кг чедир дүктү кыргааннар.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак малчын кижи дугайында доктаамал сагыш салып турар. Чижээ, 3-тен 5 чыл чедир ажыл стажтыг хойжуларга 12 хуу, 5-тен 10 чыл—15 хуу, 10-дан 15 чыл чедир стажтыг хойжуларга 25 хуу ажыл төлевирин немей тыпсырын чурумчуткан, оон аңгыла планнан ажыр алган продукциязы дээш акша төлевирин база тыпсыр. Бо дээрге кижи дугайында ёзулуг сагыш салыышкын-дыр.

Салбырның хойжулары 1974 чылдың бедиткен чаа социалистиг хүлээлгелерин коллективтин-биле база түс-түзүмде алганнар. Дуржулгалыг хойжу Очур-оол Монгуш төрүүр чүс хойга онааштыр 100 хураганны, бир хойдан 2,5 кг дүктү кыргыыр, мал чеминге 15 тоннадан эвээш эвес эки шынарлыг сигенни белеткээрин, 10 тоннадан эвээш эвес өдекти бөлерин хүлээнгеш, социалистиг чарышка хойжу Монгуш Аракчааны кыйгырган. Сат Дажы-Доржу чүс хойдан 95 хураганны, 2,3 кг дүктү кыргыыр, мал чеминге болдунуң күжү-биле 15 тонна сигенни кылырын хүлээнгеш, социалистиг чарышка хойжу-коммунист эш Ховалыг Балапайны кыйгырган. Ол ышкаш хойжулар Монгуш Бин, Куулар Хунашпан, Монгуш Аракчаа олар үстүнде хойжулар-биле бир дөмей бедиткен социалистиг хүлээлгени алганнар.

Бистин салбыр 1974 чылда 100 төрүүр хойдан 80 хураганны, бир хойдан 2,5 кг дүктү кыргып алырын болгаш мал чеминге 300 тоннадан эвээш эвес эки шынарлыг сигенни түгле хойжу бригаданың күжү-биле белеткеп алырын бедиткен социалистиг хүлээлгеде айыткан.

Салбырның хойжулары совхозтуң Чыргакы салбырының хойжуларын социалистиг чарышка кыйгырган.

Чоокта чаа совхозтуң бүгү малчыннарының хуралы база болуп эрткен. Аңаа социалистиг чарыштың тинлекчилери 5 малчынны ойлуктар (дорожкалар)-биле, 15 малчынны өртектиг бараан түүлдери болгаш хүндүлел бижиктер-биле шаннаан.

Үр чылдарда үре-түннелдиг ажылдаан 5 малчынга «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медальды ол хуралга тывыскан.

Хуралдың киржикчилери малчыннар социалистиг чарыштың тегелделери-биле танышкан.

О. КАРА-САЛ,
салбыр эргелекчизи.

БИСТЕ МЫНДЫГ

«Кызыл тудуг» эргелелинде партия организациязы бо өөредилге чылын организастыг эгелээн. Партия төөгүзү өөренир бөлгүмүүн пропагандизи М. Стариков кичээлдерни бедик утка-шынарлыг кылдыр арттырип, теория биле практиканы холбап турар.

Эргелелде инженер-техниктиг ажылдакчыларга политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң баштайгы кичээлинге ук эргелелдиң начальниги И. Остапецтиң лекциязы солун болган. СЭКП-нин болгаш Совет чазактың даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазының дугайын, СЭКП-ниң XXIV съезизиниң тодаратканы Тайбын программазының амыдырала боттанышкынының дугайын, ам ылаңгыя чоокта чаа болган совет-индий чугаалажыышкыннар дугайын дыннакчыларга билдингир кылдыр тайылбырлап берген.

Эргелелдиң тудугжу бригадаларында политиктиг, экономиктиг өөредилгелерни база организастаан. Чижээлээрге, Москваның сураглыг тудугжузу Николай Анатольевич Злобинниң бригадазының аргазын ажыглап турар Б. Белковтуң болгаш М. Рубовтуң бригадаларының бүгү кежигүннериниг кичээлдерни 2 чыл хуусаалыг кылдыр таарыштырган. Оларның баштайгы кичээлдери организастыг эткен.

Тудугжуларның экономиктиг өөредилгезин эргелелдиң инженер-техниктиг ажылдакчылары башкылап турар.

С. САНДАН.

ДЫННАКСАНЧЫГ ЛЕКТОР

Хову-Аксы суурда «Билигнитилелиниң организациязында ажылчы чонуун ортузунга эртем-билиглерни нептередир дээш чүткүлдүг ажылдап турар лекторларның саны чыл келген тудум көвүдеп орар. Оларның бирээзин—«Тыва кобальт» комбинаттың директору, инженер-металлург Альберт Иванович Ванжаны чоргааралбиле адап болур.

Бо чылдың эрткен 11 айларында ол 20 ажыг лекциялар-ны ноичаан. Ооң дыннаксанчыг лекцияларын чүгле Хову-Аксының чону эвес, харын Кызылдың, Бай-Хаактың чурттакчылары сонуургап, дыңнагылаан. А. И. Ванжа «Тыва кобальт» комбинадының хогжүдезинин перспективалары», «Амгы үеде Япония» деп лекцияларны боду чогаадып тургускан. Комбинаттың будурүлгезинге чаа техниканы болгаш технологияны нептередириниң дугайында лекцияларын цехтерниң коллективтеринге каш удаа ноичаан. А. И. Ванжаның лекциялары эртемге үндезилээн, бедик идейлиг, ханы утка-шынарлыы-биле дыңнаксанчыг.

А. И. Ванжа оон аңгыда «Тыва кобальт тудуг» эргелелинде теоретиктиг семинарны удуртуп турар. Ында 36 инженер-техниктиг ажылдакчылар, он пропагандистер «Социалистиг будурүлгени башкарарының үндезиннерин» өөренип турар.

О. КОРОДА.

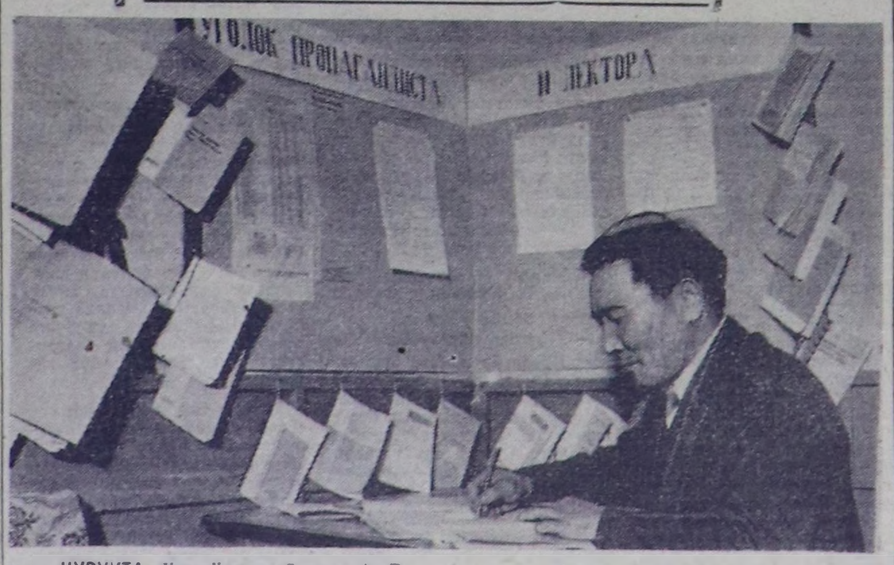

ЧУРУКТА: Улуг-Хем районнуң Ак-Туруг школазының башкызы, дуржулгалыг пропагандист Х. С. Товаришталйның кичээлге белеткенип олурары.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

СОЛУН КИЧЭЭЛ

Кичээл шагы чоокшулаан. Улус залга олурупкан. СЭКП Тес-Хем райкомунуң чанында экономиканы болгаш көдээ ажыл-агый будурүлгезин башкарарының үндезиннерин өөренир теоретиктиг семинарның ээлчеглиг кичээлинге белеткел баш бурунгаар эки кылдынган дээрзин чогуур темага хамаавышкан плакаттарны, диаграммаларны ханаларда асканы хереченип турган.

Бо семинарга колхозтар даргалары, совхозтар директорлары болгаш көдээ ажылагый специалистери ай санында доктаамал чыглып турар. Бо удаада «Көдээ ажыл-агыйны хогжүдериниң комплекстиг программазы» деп темага 4 илеткел болган. «Көдээ ажыл-агыйны хогжүдерин дургедедир талазы-биле экономиктиг хемчеглериң системазы» деп илеткелди пропагандист М. Сарыглар кылган. Ол СЭКП ТК-ның «көдээ ажыл-агыйны улам хогжүдер дээш ап турар хемчеглериң районнуң экономиказы-биле сырый холбап чугаалаан. Дыннакчыларга билдингир болзун дээш, М. Сарыглар «Районнуң ажыл-агыйларының материалны билген турар ужурлуг.

«Политизлат» ном үндүрер чер «Экономиканың болгаш көдээ ажыл-агый будурүлгезин эргелеп-башкарарының үндезиннери» деп өөредилге номун парлап үндүрген. Ук номну колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчуларынга, ортумак звеноның ажылдакчыларынга экономиктиг билиглерни өөренириңге дузаламчы кылдыр белеткээн.

Экономиктиг өөредилге системазының чаңгыс аай программазынга дүүштүр бо номну бир катап ноичаан. Ооң дыннаксанчыг лекцияларын чүгле Хову-Аксының чону эвес, харын Кызылдың, Бай-Хаактың чурттакчылары сонуургап, дыңнагылаан. А. И. Ванжа «Тыва кобальт» комбинадының хогжүдезинин перспективалары», «Амгы үеде Япония» деп лекцияларны боду чогаадып тургускан. Комбинаттың будурүлгезинге чаа техниканы болгаш технологияны нептередириниң дугайында лекцияларын цехтерниң коллективтеринге каш удаа ноичаан. А. И. Ванжаның лекциялары эртемге үндезилээн, бедик идейлиг, ханы утка-шынарлыы-биле дыңнаксанчыг.

А. И. Ванжа оон аңгыда «Тыва кобальт тудуг» эргелелинде теоретиктиг семинарны удуртуп турар. Ында 36 инженер-техниктиг ажылдакчылар, он пропагандистер «Социалистиг будурүлгени башкарарының үндезиннерин» өөренип турар.

О. КОРОДА.

Экономика дугайыныдаңом

Бистин ниитилеливистин хогжүлдезинин амгы үе-чадазында экономиктиг өөредилге улуг ужур-дузалыг болуп турар. Экономиканы «хогжүдериниң үндезиннерин ажылчыннарның, колхозчуларның ханы билип алырынга, бүгү ажыл-агыйны ажыктыг организастап чорударынга оларны өөредиринге экономиктиг өөредилге дузалаар.

Ажыл-ишчи бүрүзү түгле бодунуң бригадазының, фермазының экономиктиг байдалын эвес, а колхозунуң азы совхозунуң экономиказын

УЛУСТАРНЫҢ НАЙЫРАЛЫ ОРДЕН КЫРГЫС ССР-НИҢ ТУГУНДА

ФРУНЗЕ, декабрь 19 (СЭТА). Киргизияның доорайларында, суурларында болгаш аалдарында өөрүшкүлүг байырлал. Республиканың шаңнатканы ийи Ленин орден-биле кожа, ооң тугунда Улустарның найыралы орден чайнап берген.

Киргизияның Компартиязының Төп Комитединиң болгаш республиканың Дээди Совединиң каттышкан бүлүрлүг хуралынга Киргизияның КП ТК-зының бюро кежигүннери болгаш кежигүнүнге кандидаттар, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң болгаш Кыргыс ССР-ниң Дээди Совединиң депутаттары, партия, совет болгаш хөй-ниити организацияларының удуртукчулары, үлетпүрүш, көдээ ажыл-агыйның мурнакчылары, эртемниң болгаш культураның ажылдакчылары, Совет Армияның дайынчылары, хөй санныг аалчылар чыгып келген.

Байырлыг хуралды Киргизияның КП ТК-ниң бирги секретары **Т. У. Усубалиев** ажыткан.

СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневти баштадыр СЭКП ТК-ниң Политбюрозу составтыг хүндүлүг президиумуну байырлыг хуралдың киржикчилерин улуг сорук кириишкин-биле сонгаан.

СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы **К. Т. Мазуровка** сөс берген.

К. Т. Мазуров Төрээн чурттуң бедик болгаш төлептиг шаңналы-биле холбаштыр СЭКП ТК-ниң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың өмүнээзинден республиканың бүгү ажылчы чонунарынга изиг байыр чедирген.

Республикаларга шаңналарны тывысканы бүгү улустарның чангыс эвиинин болгаш акы-дүңмалышкы чоруунуң, оларның Коммунистиг партияны долгандыр сырый каттышканының, ленинчи национал политиканың тиилелгезиниң көскү илерээшкини болган деп, ол чугаалаан.

Кыргыс Совет Социалистиг Республиканга Улустарның найыралы орденни тыпсыр улуг аас-кежин менээ таварышкан деп, оратор уламчылаан. Ол хүндүлүг даалганы күүседириниң мурнында СЭКП ТК-ниң Политбюрозунуң болгаш СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары эш Леонид Ильич Брежневтиң мурнындан силерге изиг байыр чедирерин чөпшээрел көрүнер.

Чурттуң өске-даа улустарывыле кады Киргизияның ажылчы чонунарга революстуг демиселдиң болгаш тиилелгелериниң алдарлыг оруун эрткеннер. Олар большевиктерниң удуртулгазы-биле маадырлыг чорукту, бижүг турушту-ун болгаш Ленинниң идеяларынга бердингенин көргүспүшаан, боттарының төрээн черинге октябрьның тиилелгези дээш эрес-дидим демисешкеннер.

Партияның Төп Комитединиң, Совет чазак, В. И. Ленин Ортаакы Азияга национал хөгжүлдезиге, күрүне тургузуушкунуунче, Советтер ажылынче доктаамал кичээнгейни салганындыр.

Улуг сорулгаже оруккa, төөгүлүг сорулгаларны боттандырарда кыргыс улус акыдүңмалышкы өске-даа улустарның, хамыктың мурнында орус улустуң чайгылыш чок улуг дузазынга кезээде даянып келген. Орус улус Киргизияның социал-экономиктиг хөгжүлдезинге, чечектелиишкинге болгаш ооң ажылчы чонунарының аас-кежинге хөйүү кылганнар.

Немец-фашистиг эжелекчилерге удуп Ала-чурттуң Улуг дайынының фронтуларынга революцияның маадырларының, беш чылдың шалыпчыларының алдарын болгаш чаагай чаңчылдарын кыргыс улустуң ооларының болгаш кыстарының улам делгеренгей улгаттырганы К. Т. Мазуров сактып чугаалаан.

Пролетар революциязының тиилелгези дээш демиселге, эң-не чылиг ашты демиселдерине, тулчуушкун шөлдерине кадыг-дөшкүн шенелделерге. Төрээн чурттуң чаагай чоруу дээш бир демнинг күш-ажылга бистиң ниитилелиивистиң өндүр улуг күжүү — бистиң чурттуувустуң улустарының найыралы төрүттүнген болгаш кандыган, кижилериниң чаа төөгүлүг ниитилешкээ — совет улус тургустунган. Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели тургустунган болгаш быжыккан, коммунизим тургузукчузу — чаа кижи өзүп быжыккан. 250 миллион кижилиг совет улустуң күш-ажылы, эрес-дидим чоруу, кадырлыг мергенуганы-биле тургускан эң-не эки бүгү чүүлдерни бодунга сиңирип алган кайгамчыктыг, эң-не байлак уткалыг сагыш-сеткил — совет кижиниң ниити нацционал чоргааралы тургустунган.

Улустарның найыралы болза «Бистиң үнелеп четпес эртиневис, социализмниң совет кижи бүрүзүнүң чүрекterинге эң-не улуг болгаш эң-не үнелиг чаалап алышкыннарының бирээзи. Ынчангаш бистер, совет кижилер, ол найыралы кезээде карак огу дег камгалаар бис!» деп, «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң бежен чыл оюнуң дугайында» илеткелинге Л. И. Брежнев чугаалаан.

Советтер чурттуңуң найыралыг чаңгыс аай өг-бүлезинде Кыргыс Совет Социалистиг Республиканың кайгамчыктыг чедиишкиннерни чедип алганын К. Т. Мазуров демделээн.

Революция мурнунда кыргыс черге бүдүп чыл иштинде бүдүрүп турганы хире үлетпүр продукциязын амгы үеде республикада ийи-даа четпес хүнүнүң дургузунда бүдүрүп үндүрүп турар. Шаанда мал ажылдыг чораан крайда ам чүс ажыг адырлыг амгы үениң сайзырангай үлетпүрүү көргээн. Революция мурнунда бүгү Россияның бүдүрүп турганындан ийи катап хөй электроэнергияны ам мында ажылдап үндүрүп турар. Киргизия көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң чугула району. Ол дүк бүдүрүлгезиниң талазы-биле чуртта бирги черлерни эзелеп турарларның бирээзи. Хөвея, чигир свёклазы, таапкы, бахчи культуралары болгаш кат-чимистер бүдүрүлгези калбаа-биле хөгжээн.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин боттандырарынга республиканың ажылчы чонунарга улуг салымшкынны киирип турар. Беш чылдың үш чылдарында ооң үлетпүрү продукция бүдүрериниң хемчээлиниң талазы-биле онаалдаларны чедиишкиниг күүсеткен. Чүгле 1973 чылдың он бир айларында пландан ажыр барык-ла 50 миллион рубльдиң продукциязын бүдүрген болгаш сайгарган. Беш чылдың эгезинден бээр улуг-улуг өг-ой бүдүрүлгелерни болгаш цехтерни ажыглалга киирген.

Киргизияның көдээ ажылчылары беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында боттарының социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиниг күүсеткеннер.

Ооң ынай К. Т. Мазуров 1973 чылда кылдынган ажылдарның түңнелдериниг болгаш СЭКП ТК-ниң декабрь Пленумунга база ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязында көрдүүген улам ынай хөгжүлдениң перспективаларынга доктаараан.

Партия чедиишкиннерни бедин-биле үнелевишаан, чаа сорулгаларны, чурттуң экономиктиг болгаш культурулуг хөгжүлдезиниң перспективтиг айтырыгларын шиитпирлээриниче күжениишкиннерни моөнеп турар деп, оратор уламчылап чугаалаан. Декабрь (1973 чыл) Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң чугаазында үш чылдарның дургузунда партияның болгаш улустуң чогаадыкчы ажыл-чорудулгазының түңнелдерин үндүрүп, четпестерни бүгү талалыг, ханы аналиэтээн, чурттуң улус ажыл-агыйын болгаш улустуң чаагай чорууң улам ыцай кодуреринiң талазы-биле хемчеглерни боттандырар оруктарның болгаш аргаларның дугайында принципиалдыг чүүлдерни айыткан.

Республиканың үлетпүрүн болгаш көдээ ажыл-агыйын, улам ыцай хөгжүдериниң тодаргай айтырыгларына эш К. Т. Мазуров улуг кичээнгейни салган.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң ажылдап кылганы дашты политиктиг угланыышкыны, аңаа хүлээп алган Тайбыңның программазын боттандырарынга чедип алган кайгамчык чедиишкиннер ооң чугаазынга улуг черни ээлээн. СЭКП-ниң болгаш совет күрүнеииң дашты политиказының угланыышкынын ажылдап кылырынга база практика талазы-биле боттандырарынга ТК, СЭКП ТК-ниң Политбюрозу, СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев улуг ачы-хавыяалыг дээрзин К. Т. Мазуров онзалап демделээн. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң сөөлүнде бистиң чурттуң, социалистиг бүгү демкаттыштырылгазының калбартканы тайбың шавар халдаашкыны чайгыыш чокка калбарып, темпизин хөгжүп, сайзырап турар.

СЭКП-ниң дайынчы отрядтарының бирээзи—Киргизияның компартиязы коммунизм тургузуушкунунга демиселдиң бүгү үе-чадаларында партияның чиңгине шүгүмүн амыдыралга быжыг болгаш хажык чокка боттандырып келген болгаш боттандырып-даа турар дээрзин К. Т. Мазуров түңнелинде чугаалаан. Киргизияның коммунистери болгаш бүгү ажылчы чонунары Октябрьның түгүн, коммунизмниң түгүн моон сонгаар-даа бедии-биле тудар дээрзинге бижүг бүзүрелин СЭКП Төп Комитединиң өмүнээзинден ол илерткен.

Чыылганнар диңмиттиг адыш часкап турда, К. Т. Мазуров республиканың тугунга Төрээн чурттуң бедик шаңналын кадап берген.

К. Т. Мазуровтуң чугаазын диңмиттиг адыш часкаашкынары хөй удаа үзе кирип турган.

Киргизияның КП ТК-зының бирги секретары **Т. У. Усубалиев** харыы чугааны кылган. Өске бүгү совет республикалар-биле бир демей, совет Киргизстанның чечектелиишкинiниң дугайында доктаамал сагыш салышкыны дээш СЭКП ТК-ның Политбюрозунга, Совет чазакка өөрүп четтириишкинин илередиишаан, ол совет Киргизстанның ажылчын аңгы-бызы, колхозчу тараачыннары, күш-ажылчы интеллигенциязы Ленинниң чагааны улустарның найыралын болгаш акы-дүңмакадыы ажылдажылгазын моон сонгаар-даа могаг чок быжыглаар, коммунизмниң өндүр улуг идеяларын боттандырары дээш чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алыр деп бүзүреткен.

СЭКП-ниң ленинчи Төп Комитединге болгаш Совет чазакка чүректиң ханызындан өөрүп четтириишкиниг сөстерин көдээ ажыл-агый машина тудушкунунуң М. В. Фрунзе аттыг заводунуң электри каңнакчызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры **У. Макишев**, Ош областың Ленинск районда М. В. Фрунзе аттыг колхозтуң даргазы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры **О. Атабекова** болгаш өске-даа эштер чугаалаанынар.

СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделинге байырлыг чагааны байырлыг хуралдың киржикчилери улуг көдүрлүүшкүи-биле хүлээп алган.

Көргүзүглер бедээн

Тоскуу беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозтуң Кара-Тал сүт-бараан фермазының коллективи эки ажылдааш, онаалдаш хүүсаа бетинде боттандырган. Күрүнеге 402 тонна сүт садар планын күүсеткеш, 1974 чылдың үлүүнге киириштир ажылдап турар. Ферманың саанчылары бир саар инекке онаалтыр 1400 килограмм сүт саап алыр хүлээлгелиг турганы, 1700 килограмм чедирген.

Саанчылар ортузунда хөй сүт саап алыр дээш социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда Чечек Дамдын, Санчат Дайнык-кыс олар чоруп турар. Ферманың он үш саанчызының чедиизи бо чылын алган хүлээлгезин ажыр боттандырган, өскелери күүседир чоокшулай берген.

К. МААДЫ.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

А. А. ГРОМЫКО ЖЕНЕВАДА БАРГАН

ЖЕНЕВА. (СЭТА-ның тускай корр). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко Чоокку Чөөн чүк талазы-биле конференциянга киржир дээш Женевада чеде берген.

Аэродромга ону Швейцарияның чазааның, кантоннуң болгаш Женева хоорайның эрге-чагыргазының төлээлекчилери, даштыкы күрүнелерниң элчиниери, КНО салбырында ССРЭ-ниң доктаамал төлээлекчизи З. В. Миронова, өске-даа албан кижилери уткаан.

Аэродромга А. А. Громыко мындыг медеглел кылган:

«Чоокку Чөөн чүк кризизин тайбың таарыштырарының аргазын тывар сорулгалыг, Чоокку Чөөн чүк талазы-биле тайбың конференциязынга киржир дээш Женевада келдивис. Конференцияны чыылдырып турары безин улустар аразынга улуг ужур-дузалыг болуушкун. Чоокку Чөөн чүкке чөптүг таарыштырылга дээш демисел чорудуп турар күштерниң чедиишкинниг болганын ол херечилеп турар.

Конференцияга улуг болгаш кончуг нарын ажылды кылыр апаар. Конференция киржикчилериниң мурнунга тургустунган сорулганың чугула ужур-дузалыын билгеш, олар конференцияның хуралдап чугаалажырынга чаагай күзел-чүткүлдүүн болгаш боттуг байдалды барымдаалаар сагыш-сеткилдиин илергейлээр деп идегеп тур бис.

Совет Эвилелиниң чайгылыш чок угланыышкыны шуут билдингир: араб улустарның чөптүг демиселин ылап деткип, КНО-нуң чогуур шиитпирлерин күүседирин үндезин болдургаш, Чоокку Чөөн чүк айтырыын таарыштырары дээш туржуп турар бис. Ол туружувусту барымдаалаашаш, Чоокку Чөөн чүк талазы-биле ажыттынып турар тайбың конференциязын чедиишкинниг болдурар арганы аңаа бээр, ооң мурнунга тургустунган сорулгаларны чөптүг шиитпирлээринге дуза чедирер бүгү чүүлдерни кылыр күзелдиг бис.

Женева хоорайның бүгү чурттакчыларынга эң эки күзелдерни дамчыдып бээринге бо таварыганы ажыглаксаар-дыр мен».

ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко ЕАР-ның даштыкы херектер министри И. Фахми-биле Женевага ужурашкан.

Антуан Лежандрга шаңналды тывыскан

ПАРИЖ. (СЭТА). В. И. Ленинниң Парижте музей-бажыдының кадагалакчызы — Антуан Лежандрга «Күш-ажылчы шылгарал дээш» совет медальды тыпсып бээринiң ёзулалы ССРЭ-ниң Парижте элчин черинге болган. «В. И. Ленинниң Францияга чоруп турганының дугайында документилерни болгаш материалдарны чыыр ажыллы хөй чылдар дургузунда чорудуп келгени дээш база төрүттүнген бээр чеден харлаанынга холбаштыр» ол медаль-биле А. Лежандр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын ёзугаар шаңнаткан.

«Бо шаңналды сагыш-сеткилимниң ханызындан үнелеп тур мен. Улуг Ленинниң Төрээн чурттунга ажыл-ижимниң бедик үнелеткени аксым-кежии болган-дыр»—деп, СЭТА-ның корреспондентизиниге А. Лежандр чугаалаан.

«В. И. Ленинниң музейиниң кадагалакчызы болуру —кайгамчык улуг алдар. Мари-Роз кудумчуда бажың-музейге келген совет кижилерниң үнелел сөстерининге сеткилим аажок ханар» — деп, А. Лежандр демделээн.

Совет Эвилелиниң кижи төрелтетенге чаагай үүле бүдүрүп бергенинге хүндүткелдиимни В. И. Ленинниң музейинге ажыл-ижим-биле илергейлексээр мен деп, А. Лежандр чугаалаан.

МАРН-ның Улан-Батор хооркомунуң пленуму

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Улан-Баторга МАРН-ның Улан-Батор хоорай комитединиң пленуму болган. Пленум тудуг ажылдарының шынарын болгаш ажыктыын бедидер дугайында айтырыг чугаалашкан.

Пленумга демделеттингенин ёзугаар алырга, МАР-ның бо беш чыл планының баштайгы үш чылында Улан-Баторну сайзырадырынга үндүрүп берген капитал салыышкынчарының хемчээли 570 миллион төгерик болган. Чурттагга-коммунал болгаш культура-амыдырал тудуун хөгжүдеринге ол түңнүн барык чартык кезиин берген.

КОНФЕРЕНЦИЯ БҮДҮҮЗҮНДЕ

Делегейниң хөй-ниитизиниң кичээнгейи бо хүннерде Женеваже угланган

ЖЕНЕВА. СЭТА-ның тускай корреспондентилери **П. Егоров** биле **А. Красиков** дамчыткан.

Ам бүгү делегейниң кичээнгейи Женеваже угланган. Чоокку Чөөн чүк талазы-биле тайбың конференциязынга киржирлерiңде чыглып кээп турар.

Конференция ажыттынгалакта, аңаа хамаарышкан дипломаттыг шапкын ажыл-чорудулга, албан хуузунда баштайгы чүгаалажыышкыннар шагда-ла эгелээн.

Талаларның туруштары билдингир. Израильдиң эжелеп алганы араб черлерии эгидип. Палестинаның араб улузунуң чөптүг эргелерин катап тургузуп бербес болза, Чоокку Чөөн чүкке бижыг тайбың таарыштырыла чедип алыр арга чок деп, израиль эжелекчи дайынның айыылынга таварышканнар—араб күрүнелер санап турар. Тель-Авив аргалыг-ла болза, эжелеп алган черлериниң хөй пурруузун бодунуң холгаарлалынга арттырып алыр деп кордаар, ынчангаш ооң кедиг болгу дег программазы безин чок. Израильдиң бодунга улуг салдарлыг күштер амгы эжелекчи политиказын уламчылаарын ооң бодундан негеп турар, байдал ооң уламнынан база нарыыдап турар.

Чоокку Чөөн чүкке политиктиг таарыштырылга чедип алырынга удурланганнар чепсээн салбаан. Рим аэродромуна хаанныг хыдылга кыдган, барын-герман бир самолёттуу былаап алгаш барган террористерниң соолгу үүлгединiн Женевада чогум-на ынчалдыр тайылбырлап турар. Араб төлээлекчилер ол террор үүлгединiн шуптуу шыңгыы буруу шапкаш, ону арабтарның чөптүг херээнiң дайынныларынга ажыктыг деп демделээн.

«Ол террор үүлгедии арабтарның болгаш палестин хосталга шинчээшкининиң эргеажыктарынга ажок хоралыг, ынчангаш конференция чыылдырарын ара соксаттырып кааптар дээш, ол үүлгедигии Израиль кажарлап кылган-даа боон магат чок» —деп. Женеваның «Сюисс» солуну бадыткаан.

Чугаалажыышкыннар үезинде ондактыг кандыг-бир үүлгединiг болу бээрiң чайладыр дээш, Женеваның эрге-чагырга черлери айыыл чок чоруктуң эң шыңгы хемчеглерин алган.

Конференцияның хуралдарын эрттирер Нациялар ордузунуң залы хаалгыг, ынчангаш полиция ынаар өске кижилер эрттирбейн турар. Женева аэропортунда хымалданы база күштелдирген.

Конференцияның ажылын чыылдар дээш хөй-хөй чурттардан барган чүс-чүс журналистер парлалга төвүнде чөпшээрелдиг туруп алган.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). ССРЭ-ниң КНО-да доктаамал төлээлекчизи Я. А. Малик болган АКШ-тың КНО-да доктаамал төлээлекчизиниң хүлээлгезин күүседип турар. Т. Беннет КНО-нуң чиңгине секретары К. Вальдхайм-биле ужуражкаш, Чоокку Чөөн чүк талазы-биле Женевага болур тайбың конференциязынга хамаарыштыр аңаа дөмейлешкек уткалыг чагааларын берген. Ук конференция бөгүн ажыттынар.

Чоокку Чөөн чүкке чөптүг болгаш бижыг тайбының тургузарынче угланган чугаалажышкыннарны соңуургалдыг талаларның аразынга чогуур харагалаашкынныг эгелээринче кыйырган революцияны Айыыл чок чорук Чөвүлели 1973 чылдың октябрь 22-де үндурген болгай деп чагааларга чугаалаан. Тайбың конференциязынга киржиринге соңуургалдыг талаларның белении олар Совет Эвилелинге болгаш Каттышкан Штаттарга дыңнатканы. Конференция Совет Эвилелиниң болгаш Каттышкан Штаттарның даргалаашкыныбиле эртер ужурлуг дээрзин соңуургалдыг талалар чөвүлежип дутурушаан. Чоокку Чөөн чүк девискээриндеи баар өске киржикчилерниң дугайында айтырыгны конференцияның баштайгы үе-чадазында чугаалашкан турар дээрзин талалар база дугурушкан.

Баш бурунгаар бодап турарын ёзугаар алырга, ук конференцияга соңуургалдыг чазактарны оларның тус-тусунда дашты херектер министрлери, ооң ынай оларның боттарының түскай томуйлаан элчин эргелиг төлээлекчилери төлээлээр. Чиңгине секретарь бодун аңаа киржип болур деп санаар боор деп идегел чагааларда илергейлеттинген.

Чиңгине секретарь ук конференцияның эрттирикчизи болурун база ооң ажыттынарынга даргалаарын чүүлдүг деп дооскан, оларның аразында 27 кижи школаны шуут дооскан. Районда өөренир ужурлуг аныяктарның ниити санынга хамаарыштыр алырга, ук сан эвээш болбайн аан. Ажыл-агый удуртукчулары аныяктар өөредилгезинче доктаамал кичээнгей салып, ону херекке ап келген болза, байдал моон эки болуру чугаажок.

1973—74 өөредилге чылында Туранның өөредилге-консультацня пунктузун кежээки школа кылдыр эде организастаан. Бо школада Г. П. Дорофеева, Г. К. Лазаренко, И. С. Баркова, В. П. Турова ышкаш дуржулгалыг башкылар ажылдап турар.

Ол ышкаш Суш суурда өөредилге-консультация пунктузунуң ажылы багай эвес. Шлаңгыя школа директору А. Н. Бугаевтиң, комсомол организациязының секретары турган М. Доржунуң, башкы О. Куропатченконуң идепкейлиг ажылын мактап болур.

Чер-черде партия, совет, комсомол болгаш өске-даа хөй-ниити организациялар, шлаңгыя ажыл-агый удуртукчулары аныяктар өөредилгезиниң хүннүн чугула айтырыы кылдыр көрүп, чогуур хемчеглерни дарый алыры негеттинип турар.

А. СЕРЕН,
ВЛКСМ Бии-Хем райкомунуң бирги секретары.

АМ БАЗА МУҢГАШТАЛГАН

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА). Бельгияның найысылалынга «ниити рыноктуң» тос чүрүтүнүң даштыкы херектер министрлериийн хүн дургузунда чугаалажып келген. Оларның ол чугаалажышкыннары көзүлдүр муңгашталы берген. Ниитилел чурттарының «эң ядыы» девискээрлеринге дуза көргүзериниң «чер-чер фондузу» дээр чүве тургузуп алыр дугайында айтырыгны чугаалажыры доктарлыг апарган.

Боттарының чурттарының тус-тус девискээрлерин сайзырадырынга ол чаа сан-көө черинден эң улуг кончаа алыксап турар Англия, Италия биле Ирландия 3,9 миллиард америк доллар түңнүг «шыырак» фонд тургузар деп маргылдажы берген. Ол саналга Барын Германия шуут удурланып үнеш, акшаландырышкын бээрinге ооң беш катап эвээш көренгилиг фонд тургузуп алыыл дей берген.

Элээн хөй төлээ бөлүктери шуптузунга тааржыр чөпшээрежилгелиг шиитпир үндуртуруп ораалдажырга, дуза болбаан. Тала бүрүзү бодунуң бодалын барымдаалааш турар берген.

Брюссельге болган чугаалажышкыннарның көзүлдүр бүүрап дүшкенин «ниити рынок» чурттарының күрүнелер болгаш чазактар баштыңнарының чоокта чаа болган чөвүлел хуралының үндурген шиитпиринге шыырак согуушкуи кылдыр Брюссельге көруп турар. Ук чөвүлел хурал «чер-чер фондузун» тургузар дугайында айтырыгны шиитпирлээр арганы келир чылдың январь бетинде тыпкан турарын Европаның экономика каттыжышкынының даштыкы херектер министрлериниге дааскэн турган.

Венесуэланың президентизиниң МЕДЕГЛЕЛИ

КАРАКАС. (СЭТА). Венесуэла «социалистиг чурттар-биле улам быжыг харылзааларны тургузуп алыр ужурдуг» деп, Венесуэланың президентизиниг соңгуткан Карлос Андрес Перес «Элита» журналга берген интервьюзунга медеглээн. Мээн чазаам хамаарышпас даштыкы политиканы — даштыкы чурттарның эрге-ажыктарынга чагыртпас политиканы чорудар деп, ол чугаалаан.

Ук чазак иштики политиканы кандыг-даа дора көөр чорук барымдаалавайн, чуртка политиктиг бүгү партияларның ажыл-чорудулгазының магадылалын бээр. Перес улуг-улуг компанияларның ажыл-чорудулгазынга хамаарыштыр күрүне контролюн тургузар болгаш ооң өске компанияларга хамаарыштыр хууда күрүне бүдүрүлгелериниң системазын тургузар деп саналдаан.

АНЫЯКТАР ӨӨРЕДИЛГЕЗИНГЕ ТААРЫМЧАЛЫГ БАЙДАЛДЫ ТУРГУЗАР

Аныяк-өскенниң билиг-мергежили бедик болган түүлүм, коммунистиг тургузуушкунуунуң планныг сорулгалары чедиишкинниг шиитпирлеттинери чугаажок. Бөгүнгү бүдүрүлге, көдээ ажыл-агый болгаш өскедээ алырлар аңаа билиглиг кижилер ажылдаарын негеп турар.

Үстүнде айыткан сорулгаларга дүүштүр Коммунистиг партия болгаш Совет чазак улус өөредилгезинiн мурнунга чугула сорулганы салган. Бо беш чылда аныяктарның бүгүниити ортумак өөредилгезинче шилчилгени бүрүн доозар деп айыткан. Ук сорулганы чедип алырының кол баазазы — аныяктарның кежээки болгаш бот-өөредилгелиг школалары. Бо талазы-биле бистин республикада сөөлгү чылдарда чамдык таарыштырылгалар, эде тургузуушкуннар бар-даа болза, бистин Бии-Хем районда айтырыгны чер-черде шиитпирлеп турары кончуг кошкак.

«Аныяк кижи бүрүзүнге — ортумак өөрем» деп кыйгырыг бөгүн кайда-даа калбак нептерелги алган турда, бистин районда ук айтырыгның чылыш чокка шиитпирлеттинiп турары черле кайгамчык. Бии-Хемнiн комсомол организациязы маңаа хамаарыштыр тодаргай ажылды чорудуп келген. «Аныяк ажыл-ишчи бүрүзүнге — ортумак өөрем» деп көрүлде-конкурсту комсомол организацияларының ортузунда чарлаан. Ортумак өөрем чедип албаан аныяктарны илередир талазы-биле өөрен каш рейдилерни чоруткан бис. Ажылчын аныяктарның өөредилгезинiн дугайында айтырыгны бюроларга, комсомол хуралдарынга, активтерге чугаалажып турган.

1973 чылдың чизелин ёзугаар бистин районда 700 ажыг аныяк-өскен ортумак өөрем чедип албаан бооп турар. Улус ажыл-агый планын ёзугаар бо өөредилге чылында 300 кижи өөренир ужурлуг. Өөредилге чылынын эгезинде 276 кижи өөренири-биле бижиткен.

Амгы байдал кандыгыл? Аныяктар өөредилгезинде байдал дүвүренчиг. Өөренириби-биле бижиткеннернiң чүгле чартыынан хөйү бичээлдерге кээп турар. «Саян» совхозта ажылчын аныяктардан 112 кижи ортумак өөрем чедип алыр ужурлуг. Амгы үеде ук совхозтуң Сесерлиг, Суш суурларында өөредилге-консультация пунктулары ажылдап турар. Ында өөренип турарларның саны чүгле 30.

Ол-ла совхозтуң Ленинка суурда кежээки школага өөренири-биле 18 кижи бижиткен. Амгы үеде оларның өөредилгези үстүп турар, чүге дээрге совхоз директору эш А. М. Градобоев транспортбиле хандырбаан.

Шак-ла ындыг байдалды «Өөк» совхозтуң (директору В. Р. Евсеев) Чкаловка салбырындан база көрүп болур. Салбырның аныяктары Аржаан суурга барып өөренир аргалы чок, чүге дээрге дирекция чеби машина-биле хандырбайн турар.

Шак-ла ындыг янзылыг байдал «Шивилиг» совхозта (директору эш Смирнов) тургустунган. Өөренир күзелдиг кижилер мында база хөй. Туран школазының башкылалары суббота хүннеринде совхоз төвүнге кичээл эрттирери-биле келир ужурлуг. Башкылар боттары улуг күзел-биле ажылдаксап турар, ынчалзада оларны ынай-бээр чедирер машина чогундан кичээлдер үстүп, аныяктар өөренмейн турар. Совхоз дирекциязы, маңаа хамаарышкан негелдени тургузарга, мынчага дээр херекке ап көрбээн.

«Саян» совхозтуң Өөк суурга өөредилге-консультация пунктузу ажыдар ужурлуг турбуже, бажың чогундан айтырыг мынчага дээр шиитпирлеттинмээн.

Эрткен чылын районнуң өөредилге-консультация пунктуларын 110 кижи өөренип дооскан, оларның аразында 27 кижи школаны шуут дооскан. Районда өөренир ужурлуг аныяктарның ниити санынга хамаарыштыр алырга, ук сан эвээш болбайн аан. Ажыл-агый удуртукчулары аныяктар өөредилгезинче доктаамал кичээнгей салып, ону херекке ап келген болза, байдал моон эки болуру чугаажок.

1973—74 өөредилге чылында Туранның өөредилге-консультацня пунктузун кежээки школа кылдыр эде организастаан. Бо школада Г. П. Дорофеева, Г. К. Лазаренко, И. С. Баркова, В. П. Турова ышкаш дуржулгалыг башкылар ажылдап турар.

Ол ышкаш Суш суурда өөредилге-консультация пунктузунуң ажылы багай эвес. Шлаңгыя школа директору А. Н. Бугаевтиң, комсомол организациязының секретары турган М. Доржунуң, башкы О. Куропатченконуң идепкейлиг ажылын мактап болур.

Чер-черде партия, совет, комсомол болгаш өске-даа хөй-ниити организациялар, шлаңгыя ажыл-агый удуртукчулары аныяктар өөредилгезиниң хүннүн чугула айтырыы кылдыр көрүп, чогуур хемчеглерни дарый алыры негеттинип турар.

А. СЕРЕН,
ВЛКСМ Бии-Хем райкомунуң бирги секретары.

БРЕСТ ЧООГУНДАН КЕЛГЕН ООЛ

«Союз-13» кораблиниң командири майор Климук космонавтылар белеткээр төште ужудукчуларның үшкү салгалынга хамаарыжыр. Юрий Гагарин космосче маадырлыг ужудуушкунну кылган хүнде Петр Климук чүгле оң тос харлыг турган.

— Черниң бирге кылымал эдеринчизин салып үндүрүпкенде, октаргайже бир янзы көөр турдувус — деп, ужудукчу сактып чүгаалады. Оон соонда аппаратаның Айже ужудуушкуннары. Ол дээрге ёзулуг-ла тоол-дур! Оон хепертен-не «Восток» корабль ужудуп үнүпкени дыңналган. Юрий Гагариниң космоска чүс сес илүүтала ужудуушкуну бүтүлевисти магадаткан. Ынчан бистерниң, Черниговта шеригниң дээди ужар-чүүлү училыштезиниң курсантыларының, ужудуушкунга өөренип турган самолёттарывыс арай-ла эргижирей берген кылдыр сагындырган. «Востоктуң» чогум кандызын кайбыс-даа билбес турдувус. Ынчалза-даа ону ужудукчу кижи башкарып чораан болгай. Ынчангаш самолёт биле космос корабли черле төрелдешкек-дир деп бодап турдувус. Бирги ужудуушкун дугайында материалдарны солуннардан катап-катап помчаап бис. Юрий Алексеевичиниң эпохаларның бүтү үе-чадаларында чаа-чаа ажыдыышкыннарга киржири кижилерге эң-не дээди аас-кежин болуп чораан деп сөстерип ам-даа утпаан мен.

— Гагарин-биле бирге ужуражилгавар дугайын чугаалап көрүңерем?

— Эң-не башгайында «Восток» корабль-биле «ужуражып» танышкан мен — деп, ужудукчу чугаалады. — 1961 чылдың апрельди соолгуредир «Правдага» эртемденнерниң чүүлү парлаттыынган. Корабльдиң тургузуун, Гагариниң ужудуушкунга белеткелдериниң дугайын, ол аңаа эвес ужудуушкунга холбашкан медико-биологтуг айтырыгларны канчаар шиитпирлээнин ында бижээн болду. Ол чүүлдү номчааш кижи хандыр бодап көөрге, корабльде бүгү чүүлдер авиацияныы-биле төрелдешкек хире, ынчалза-даа ындыг эвес-даа ышкаш сагындырар болду. Ужудуп үнүүшкүн, Черни долгандыр ужудуушкүн, Черге кээп аңаа эвес хонуштары. Бо бүгү чүүлдер авиацияныы-биле шуут дөмейлешпес. Ынчалза-даа ужудуушкун дээрге ужудуушкунна болгай.

Силер ындыг айтырыг салдыңар. Космонавт болу бээр мен деп, ынчан, 1961 чылда, бодаан мен бе? Чок. Ынчалза-даа күзелим улуг турган.

... Чылдар эртип тургулаан. Космосче Герман Титов, Андриян Николаев, Павел Попович, Валерий Быковский болгаш Валентина Терешкова олар ужудуушкуннарны кылганнар. Аныяк ужудукчу сылдыстарже ужударын аажок күзеп берген. 1964 чылда Петр Климук ужар чүүлдүү дээди училищезин кончуг эки доозуп, кайгамчык арга-мергежилдиин көргүскен. Аңаа ол СЭКП кежигүнүге кирген. Совет Армиянын хүрээлецинге албан-хүлээлгезин эрттирип эгелээн.

Оон ужудукчу-космонавт болуксаан күзели улам күштелген. Шүдүргү болгаш чүткүлдүг тура-соруктуг Петр Климук ужудукчу мергежилин бедидип, янзы-бүрү самолёттарны башкарарын шиитгээдип ап турган.

... Ол бичиизинден-не ужудуушкунга, авиацияга сонуургалдыг чораан. Петр Климук дәйин эгелээн соонда бир чыл болганда, 1942 чылдың июль 10-да, Белоруссияның маадырлыг Брест шивээзинден ырак эвесте Комаровка деп суурга төрүттүнген. Адазы — Илья Федорович дайын эгелээр мурнуу чарында «Совет кызыгаажы» колхоздуң даргазының оралакчызы турган. Чаңгыс суур чүрттүтлары-биле кады ол партизан отрядынче чоруткан. Ашаа Илья Климуктуң дайзын-биле демиселге өлгенинин дугайында аар-берге медээни Марфа Павловна 1944 чылда алган. Ол үш уруу-биле арткан.

Үе эртип турган... Аас-кежин болуп, авазы эки кижиге ужуражып. Михаил Васильевич Морозов-биле чүрттай берген. Өг-бүлени бут кырынга тургузарынга ол дузалаан. 1959 чылда Петр Климук онту классты доозуп. Ынчан ол ужудукчу болурун быжыы-биле шиитпирлеп алган.

— Дөртку класска өөренип турумда чүве. Бир-ле катап школавыстан ырак эвеске бир самолёттуг хондураар ужурга таварышкан — деп, космонавт чугаалады. — Дээрге самолёттарның чүгле баравын коруп чораан оолдар ол машинадан карак албайн туруп берген бис. Оон эгелээш-ле ужудукчу болуксаан күзелим күштелген. Өөренип, өзүп доругуп, сураглыг ужудукчулар дугайында номнарны удаа-дараа номчуур турдум. Покрышкининиң, Кожедубтуң дугайын номчаан мел. Иван Никитович-биле чүгле бо чылын ужурашканым ол: бистиң Сылдыс хоорайывыска кээп, академик Королевтуң медалын космонавтыларга болгаш специалистерге ол тывыскан. Оңгу классты дооскаш, ол-ла 1959 чылда ужудукчулар белеткээр школага кирген мындыг мен.

Космосче корабльдер ужудуп үнүп-ле турдулар. «Востоктуң» орнунга «Восходтуң» ужудуушкуннары эгелээн. В. Комаров, К. Феоктистов, Б. Егоров олар составтыг бирги экипаж космоска бир хонуктa ужутканнар. Космонавтикага көскү чаа арын 1965 чылда ажыттынган. Алексей Леонов аажок космосче баштайгы үнүүшкүнүү кылган болгай.

Космонавтылар отрядынга чаа ужудукчуларны шилип алыры эгелээн. Бо херекке бодун шылгап көөрүн Петр Климукка база саналдаан. Ол космонавтылар белеткээр төпке 1965 чылда келген. Юрий Гагарин-биле бирги ужуражылга. Сылдыс хоорайынга келген кижи бүрүзү оон-биле ужуражыксаар.

— Ону үттүр арга чок — деп, Петр Климук сүрээдей аарак чүгаалады. — Мениң болгаш мээң үе-чергелеримге Юрий Гагарин кайгамчыктыгла кижи. Юрий Алексеевич менден сес хар улуг. Авиаторга ол назы-хар биче эвес ылгалдыг. Аныяктар бистер-биле ол аажок бодүүн чораан. Ол бистерге эң-не чоок. Гагарин пегелделиг болгаш эвилең-ээлдек, шыңгыы болгаш баштак чораан. Ажылдаарывыска, чурттаарывыска, өөренириргиске ол дузалаан. Бистерге ол — үлегер-чижек. Ужудукчу-космонавт, коммунист, октаргайның хамаатызы. Бомбүрзектиң бүгү кижилеря аңаа ынак чорааннар. Сээң ыпак маадырың кымыл деп айтыраргa, мен Юрий Гагарин деп дорт харыылаар мен. Оон эгелээн хереэнге бичии-даа бол салыышкынымны киирзимзе, улуг аас-кежиктиг болур ийик мен.

— Хөй чылдарның күжениишкининг, аңаа эвес өөредилгези доозулган. Космонавт «Союз» корабльди, оон системаларын, ону башкарарын эки билир. Ужудуушкунүүн программазын долузу-биле эрткен.

Ужудукчу-космонавт Петр Ильич Климук Чер чоогунуң октаргай делгемнинге ужудуп үнүпкен. Билигин болгаш эрестидим чорукту негээн ужудуушкун, ажыл-иш эгелээн.

А. РОМАНОВ,
СЭТА-ның тускай корр.
Сылдыс хоорай.

Армения дагларында бедик сын хөлү — Зодтан ырак эвесте алдын казар чер бар. Ол чер аажок перспективтиг. Ында үүрмек болгаш мөн алдындан ангыда, онза ховар кристалл бүдүмелдер база тывылган. Рүликтерге үндезилендир Зодтуң шенелде фабриказын тургускан. Москва биле Ереванның эртемниглериниң төлевилеп кылганы руда болбаазырадылгазының дешпилгелиг аргазын ында ажыглап, төгер сугну хора чок болдурарының чүрүмүн шиитпиг сагып турар.

Араарат шынаазынга чоокку үеде алдын тывыжының бол комбинадын тудар.

Бүрүн хандырылгалыг хөй каът бажыңнарны алдынчыларга чоокта чаа майгыннар турган черлерде тудуп берген, үлегүүр бүдүүлгелерин тудуп турар.

ЧУРУКТА: кожагар ийинде даш цилиндрлер—Зодтуң алдынгы черлеринге чүүл-бүрү хаяы хемчээлдиг чер иштинден казып алган керииер (шинчилээр кылдыр үндезилеп алган чер бүдүмелдери). Оларның дузазы-биле черниң алдынгыын тодарадыр.

А. АЛАДЖЯННЫҢ фотозу. (ПМА).

Чаа мергежилдиг болганнар

ДОСААФ-тың Кызылда радиоклубунуң чанында албан черлериниң секретарь-машинакчыларын белеткээр курска эдилчиглиг доозуушкун болган. Аңаа 3,5 ай дургузунда өөренген 27 кижи херек эмгелелиниң чурумун болгаш бижик парлаар машинага ажылдап билир мергежилди чедип алган. Оларның 16-зы экзаменнерни чүгле эки болгаш кончуг эки демдектерге дужааган.

Аныяк специалистер чүгле бистиң республиканың улус ажыл-агыйынга эвес, харын Красноярск крайга болгаш Хакас автономнуг областка ажылдаарлар.

Кызылдың радиоклубунуң бо курузунга ындыг мергежилдиг кадрларны сөөлгү чылдарда белеткеп эгелээн болгаш бо үеге чедир анаа 200 кижи секретарь-машинакчы мергежилди чедип алган. Ол курстуң бир доозукчузу Зоя Георгиевна Бедарева дуржулгалыг ажылдакчы болуп, ам мында башылап, бодунуң билиин өскелерге дамчыдып берип турар.

А. НЕМКОВ,
радиоклубтуң начальниги.

В. Я. БРЮСОВКА ТУРАСКААТКАН КЕЖЭЭ

Орус шүлүкчү коммунистин, кайгамчык очулдурукчу, драматург болгаш литература теоретигиниң төрүттүнгенинден бээр чүс чыл болган. Ынайысылалын П. И. Чайковский аттыг концерт залынга Брюсовка тураскаатkан кежээ эрткен. Москванын чогаалчылар организациязының баштаар черинин даргазы С. С. Наровчатов кежээнин ажыткан.

Калыг-дошкун 1919 чыл. Москваның бир райкомунга В. Я. Брюсов партия биледип алган. Сураглыг чогаалчы өске өөрү-биле кады коммунистерниң маадырлыг шеригинин эки турачызы болган. Оон өөрү винтовкаларын туткаш, тулчуп кирипкен, а Брюсов демир-үжүү-биле дайзыннарга удур тулушкан.

Бөгүн бис шүлүкчүнүң болгаш коммунистин чүс чылын демдеглеп турар-дыр бис ээжээнин эш Наровчатов демдеглээн.

Шүлүктүң кайгамчык мастери бодунуң чүрээн чаа демегейни, Улуг Октябрьның шуурганын, революцияның баштыңчызы В. И. Ленинни алдаржыткан шүлүктерге бараалгаткан. Ол бодунуң талантызын улуска, партияга, революцияга бүрүү-биле тураскаатканын утпас бис.

Кежээнин төнчүзүнде уран чүүл мастерлериниң улуг концерти болган.

(СЭТА-ның корр).

Совет хоккеистерниң ушкү тиилелгези

«Известия» солуннуң шанналы дээш хоккей маргылдаазында киржип турар Совет Эвилелиниң шилиндек командазы декабрь 19-та Финляндияның хоккеистерин 7:0 санга утнаш, ушкү тиилелгени чедип алган.

Швецияның шилиндек командазы Чехословакияның спортчуларын 4:2 санга үткан.

Декабрь 20-де байдал-биле алырга мындыг: ССРЭ-ниң шилиндек командазы 6 санныг, Чехословакия — 4, Швеция, Финляндия — 2-2 саннарлыг.

(СЭТА-ның корр.).

ДЭЭРЖЕ ОРУК

«Космонавтылар бөлүүнге мени киирип алырын диледим. Космосче ужарынга холбашкан кандыг-даа ажылдарны кылырынга белен мен. Москваның ужар чүүл институдунуң студентизи Валентин Лебедев». Он чыл бурунгаар космонавтылар белеткээр төпке чурттуң ол-бо булуңнарындан кээп турган чүс-чүс чагаалардан оон оңзаланып ылгалыр чүвези чок. Чагааларны студентилер, ужудукчулар, аныяк ажылчыннар бижип турар.

— Билдиришкин харыызынга алган чагаамны алды ораныыг сан-биле дугаарлап каан болган — деп, «Союз-13» кораблиниң бортинженери Валентин Лебедев ам сактып чугаалап турар. — Ону бодап көөрге, космосче ужар барымдаам кайы хире турганы билдингир шыкажыл! «Ортумак чижеглээн саналашкыннар ёзугаар 2066 чылда суг космосче ужар боор сеп» деп, өөрүм шоодар чүве. Оозу харын экидир, аңаа чедир улуг назылыг кижи болур-дур деп башгактанып каар мен.

Ынчалза-даа Валентин Сылдыс хоорайынга «узун назылыг кижи» болбаан. Космонавтар болуңнге ол эрткен чылын киргеп. Маңаа келир мурнунда ол Москваның ужар чүүл институдун дооскан, хөй санныг ужудуушкуннарны эрткен.

Ужудуушкунга белеткел үезинин кызыг-чай чок күженниишкининг хүнеринде, белеткел графигинде каш-ла минута чай аразында («эмчилер база бурганнар эвес-ле болгай» деп, Валентин чугаалап турду) бортинженер Валентин Витальевич Лебедев-биле беседалашкан бис.

Валентинниң чугаазы солундаа, баштак-даа кижи болду:

— «Бешки океанга хандыкшыл» меня Москваның ужар чүүл институдунга эккелген. Ужудар аппараттар факультединге өөренип турган мен. Мээң бүгү-ле чедиишкиннерим институдумнуң ачызы-дыр. Биске кайгамчык-ла башкылар турган — деп, Валентин сактып турар. — «Студентилерниң конструктор бюрозунга» тургускан төлевиледдеривисти оларның-биле кады сайгаргылаар бис.

Космос аян-чоруулуче аътанган баштайгы инженерлерге шынап-ла адаарган, бортинженер болган шинчилекчи инженерлер К. Феоктистов, А. Елисеев, Е. Хрунов, В. Кубасов, В. Волков, В. Горбатко, В. Севастьянов болгаш өскелериниң-даа ажылын кичээнгейлиг хайгаарап турган мен. Бир-ле ужудуушкун дугайында чугаалажып тура, өске чүү-даа херек чок, чүгле космостуң инженер херээн өөренизе» деп изиг күзелимни институттуң проректору Осипейкога чугааладым. Александр Григорьевич мээң планнарымны детизе-даа, аэроклубтан чарлырын сүмелеэн.

Эртен эрте, декцлялар эгелээр мурнунда, Валентин Тушиноже азы Коломнаже чоруп каар. Аңаа барып ийи-бир шак иштинде ужудар. «Яктарга» ужудуп, вертолетту база шиитгээдип ап турган. Чамдык улус аэроклубту аңаа бир спорт ниченээн кыдыр көргүлээр болгай.

— Ол шын эвес — деп, Лебедев чугаалап турар.—Мениң болгаш өске-даа чүс-чүс мээң өөрүмге аэроклуб бүгү-ле чүүлдерни билип алыр аргаар академиязы болган.

Валентин Москвага Совет Армияның офицериниң ог-бүлезинге төрүттүнген. Ачазының шерии албаны эрттирип турганы шериг хоорайларында танкистер аразында оолдуң бичии чылдары эрткен.

—Бичии чылдарымның сөөлгү сактыышкыннары Кантемир дивизиязының дайынчыларының аразында чурттап турганым-биле холбашкан. Борт-инженериниң профессиязынче баштайгы базымны конструктор бюрозунга чедип алдым. Хөй инженерлер-биле кады космос шинчилелдеринге эдилчеглиг белеткелди чорудуп турганывыс эң-не аас-кежиктиг хүнер ол.

«Союз» деп космос корабльдеринге ужутkан космонавтыларны утмуурунга өске өөрүмбиле кады киржир аас-кежиктиг болган мен.

— Космосче ужудуушкунуңуң техниказы ужудуушкундан ужудуушкунче улам сайзырангайжып олурган. Эдилчеглиг ужудуушкуннарның ужудукчуларын болгаш инженерлерин белеткеп турган. «Союз» корабльдиң бортинженерлеринге кандидаттарның аразында мээң фамилиям база чораан.

Экипаждың ужудуп үнер мурнунда шинчилелии чорудуп турган эмчилер бисти далаштыра берген— каш-ла хонгаш ужудуушкун, беседавыс тези эрте берген. Байырлажып тура айтырыг салдым:

— Силерниң ынак ажылыңар?

— Ужудары... Өске чүү-даа турбас!

Н. ЖЕЛЕЗНОВ,
СЭТА-ның тускай корреспондентизи.
Сылдыс хоорай.

«ОРУС КЫШ» ДЕП АВТОЧАРЫШ

Москва ипподромунга Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң, ПУР-нуң, ССРЭ-ниң болгаш ЧССР-ниң эң шыырак спортчуларының «Орус кыш» деп авточарыжының программазында киргеп чарыш болган. Авточарышчыларның артер оруу Брест—Минск—Москва—Ленинград маршруттуг.

ЧУРУКТА: авточарыштың киржикчилери (солагай таладан оң талаже) Л. Потапчик (ССРЭ), И. Чубриков (Болгария) болгаш Г. Вюртель (ГДР).

А. Ковтун биле А. Яковлевтиң фотозу.

(СЭТА-ның фотохроникazы).

1973 СПОРТ ЧЫЛЫНЫҢ „СЫЛДЫСТАРЫ“

Даштыкы чурттарның хөй-хөй информация агентилелдериниң, солуннар, журналдар редакцияларының хоочун чаңчыл ёзугаар декабрьда харыыладып алыр айтырыгларга совет спортчулар Людмила Турищева, Ольга Корбут, Фаина Мельник, Надежда Чижова эртип турар 1973 спорт чылының кол маадырларының бирээзи диртип турар.

Чашлыс чурттуг ийи кижи спорттуң бир хевиринге чыл дургузунда спортка «сылдыс» деп үнеледир түңнелдиг болу бээри хаая таварылга болур. Бистиң кайгамчыктыг гимнастарывыс мындыг болган. Оон чылдагааны болза Европаның бирги чери дээш маргылдаага беш алдын медальдың шуптузуун чүгле Туришеваның ап үнгениинде эвес, аңаа Корбуттуң ийиги черни алганында, универсиаданың тулган чемпиону атты чедип алганында-даа эвес. Олар — билдинмейн чораан чаа орукту изеп турар, делегей гимнастиказының кол спортчулары.

Диск шывадаарынга болгаш ядро октаарынга делегей рекордтарының түңнелдерин эрткен чайын Мельник, Чижова база каш-даа катап өскерткен.

Сонуургаччыларга харыылаалыр айтырыглар анкеталарын тургусканнар херээженнериниң эштиринге болгаш машиаарынга авааптыг шалыпкын болурунуң чаа үе-чадазын ажыткан, ГДР-ниң кайгамчыктыг спортчулары Корнелия Эндерни, Ремата Штехерни, бедик халыырының делегей рекордчузу американ Дуайт Стоунзту, Чехословакияның теннисчизи, үниблдон чемпиону Янош Кодешти, сураглыг голланд футболист Иохан Круиффти, Кенияның стайери Бен Джипчону, эштир спортчулар — австралиец Стефен Холландыны, ГДР-ден Роланд Маттести, делегейниң авточарыш чемпиону англичан Дженни Стоартты база үнелеп демдеглээн.

(СЭТА-ның корр.).

Хостуг хүрешти улам сайзыradыр

Бистиң республикага хостуг хүреш 1958 чылдан бээр сайзырап эгелээн. Оон иептередикчилерге ССРЭ-ниң спорт мастери И. Х. Хасанов биле П. М. Петров болган. Олар дыка хөй шыырак мөгелерни белеткеп, хостуг хүрешти сайзырадырыпга биче эвес салыышкынын киргеннер.

Каш чылдар мурнунда хостуг хүрештиң секциязы чүгле Кызылга ажылдап турган болза, ам республиканың районнарында, хоорайларында бар. Сөөлгү үеде хостуг хүреш Таңды районда элээн сайзырап турар. Маңаа спорттуң бо хевириниң иептередикчизи ССРЭ-ниң спорт мастери Федор Ондар болган. Бо районнуң мөгелери республика маргылдааларынга киришкеш, шаннаддыг черлерни каш удаа алган. Олар ВЛКСМ Тыва обкомунуң кубогун чаалап алган, республиканың «Урожай» эки тура спорт нинтилелиниң чемпиону болуп турар. Аныяктарны хостуг хүрешке хандыдар, оон аргаларын болгаш тактиказын өөредиринге ССРЭ-ниң спорт мастерлеринге кандидаттар Балгазында Д. Минчиир-оол, Хову-Аксында Э. Ооржак улуг ажылды кылып турардар.

Ак-Довуракта, Чөөн-Хемчиктеп маргылдааларга киржип келген мөгелерниң аразында шыырак кижилер бар болу берген. Бо чылын бир дугаар эрткен республиканың школачылар маргылдаазынга Чөөн-Хемчиктиң командазы ийиги черни эзлээн, кызылчыларга чүгле чаңгыс сан четпейн барган. Ында аныяк тренерлер С. Седенбал, Б. Куулар олар мөгелерни белеткээр талазы-биле элээн ажылды кылып чорутканының херечизидир. Чадаанаңың уруглариың спорт школазында хостуг хүрештиң бөлүктери бар болгай, оон ажылын ам-даа экижидери күзенчиг.

Ак-Довуракtың мөгелери чедиишкининг хүрежип турар, бо талазы-биле ССРЭ-ниң спорт мастери Федор Ондар биче эвес ажылды чорудуп, бодунуң билиин, мергежилин, аргазын аныяктарга дамчыдып бээр дээш туружуп келгенинин түңнели болур.

Республикага болуп турар хостуг хүреш маргылдааларынга долу составтыг командалар киириштирип турар черлер бо-дур.

Хостуг хүрештиң ам-даа чедир сайзыравайн турарының кол чылдагааны болза, районнарда күш-культура болгаш спорт комитеттериниң удурткучулары бо чугула херекти кичээнгейге албайн турарында, кайы-даа район төвүнге, колхозтарга болгаш совхозтарга хостуг хүрештиң секцияларын организастап болурунуң бүгү аргалары бар. Чер болганда спорт залдары. Культура бажыннары ажылдап турар болгай, аңаа секцияларны тургузуп болур. Ол ышкаш хостуг хүрештиң билир разрядтыг мөгелер колдуунда ажыл-агый бүрүзүнде бар. Оны чүгле организастап, аңаа боттуг дузаны чедиреринден хамааржыр. Аңаа киржир күзелдиг аныяктар кайда-даа хөй.

Хостуг хүрешке мергежилдиг мөгелерни остуруп белеткээринге секциялар, бөлүктер улуг рольду ойнаар. Ындыг болганда оларның ажылын экижидер, тренерлерден негелдени күштелдирери күзенчиг.

Бистиң республикада волейбол элээн иептерээн спорттуң бирээзи. Кажан маргылдаа болурга районнарның шуптузуундан командалар киржип, багай эвес мергежилдиг коргузуп келгеннер. Хостуг хүреш база шак ындыг массалыг болурун чедип ап болур бис. Ынчангаш хүрештиң бо хевирин иептередирииче республиканың спорт организациялары кичээнгейин салыр ус келген. Бир эвес боттуг хемчеглерни албас болза, зона болгаш чурттуң өске-даа хоорайларынга болуур маргылдааларынга чүгле Кызылдың мөгелери киржири хевээр артар база талантыглыг шыырак спортчуларны хойг-биле илередип шыдавас бис.

1973 чылда бистиң республиканың мөгелери чамдык чедиишкинниглиг болган. Кызылга хостуг хүреш секцияларынга баштайгы билиглерни алган, ам чурттуң янзы-бүрү өөредилге черлеринде өөренип турар Александр Шойдук, Валерий Оюн, Александр Монгуш олар ССРЭ-ниң чемпионалынга киришкеннер. «Урожай» спорт нинтилелиниң бирги черидээш зона маргылдаазынга киришкеш, Кызылдың № 3 көдээ профессионал-техниктиг училищезиниң сургуулу Анатолий Монгуш, Улуг-Хемниң Ийи-Талда Владимир Седип-оол, бо материалдың автору шаннаддыг черни алгаш, 1974 чылда нинтилелдиң Топ Чөвүлелиниң маргылдаазынга киржир аас-кежиктиг болдувус.

1974 чылда хостуг хүрештиң маргылдаалары республикага, чурттуң хоорайларынга болгулаар. Аңаа шаннаддыг черлерни алыр дээш белеткелди хынамчалыг болгаш доктаамал чорудары негеттинип турар.

Ч. ООРЖАК,
ССРЭ-ниң спорт мастери.

Телевидение

ДЕКАБРЬ 21-ДЕ

МОСКВАДАН

15.10—«Иваново область чуртка илеткеп тур». 16.00—ССРЭниң ИХМ-ниң шериг кежээниң ыры болгаш танцы ансамблиниң концерти. 16.35—«Мурнуку чылдарның киноленталары». «Оожум Дон». 18.00—«Ye». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер. 18.45—Мультфильм. 18.55—Телемедээлер. 19.05—Чарыллар, реклама.

МОСКВАДАН

19.10—Эш Л. И. Брежневтиң Индияже аян-чоруунга хүтөйында документалдыг фильмиин баштайгы көргүзүү.

КЫЗЫЛДАН

20.10—«Тываның энергетиказы—беш чылга».

МОСКВАДАН

20.35—«Частың он чеди хонуктары». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 2-гы серязы. 21.45—Көрүкчүлериниң чагаалары-биле музыкалыг программа. 22.20—22.30—Чапсар. 22.30—Оңнуг телекөргүзүү. «Алтайның даглары» деп документалдыг телефильмиин баштайгы көргүзүү. 23.00—«Ye». Информастыг программа.

Редакторнуң оралакчызы М. Н. СМИРНОВА.

КИНО

ДЕКАБРЬ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Хамааты хептиг кижи» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Узун чаштыг чараш кыс — Варвара» 9.00, 10.50, 15.00, 16.50, «Угаан-сарыыл чоктарның неделязы» 12.40, 18.40, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сапыктыг диктиң чаа ужуралдары» 10.00, «От човта ыш турбас» 15.00, «Ынакшылдың чалбыраажы» (2 сериязы катай) 17.20, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: Киночыныды 11.00 «Докуушкун» 15.00, 20.30, «Чуга дош кыры-биле» (2 сериязы катай) 17.00 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: «Ынакшыл болгаш өлүм» 18.00, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи эмыстарал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, кээде ажыл-агый киллизинин 21-47, үзетүүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Пар. ама 2. Тираж 15.953 ЧАГЫГ № 293

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1). ТС—01688.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

299 (№9369) | Суббота, 1973 чыл, декабрь 22 | 1925 чылда үдезилеттингеи. | Өртээ 2 коп.

ЧЕДЕН ҮШТҮ ШАЛЫП ДООСКАШ, ЧЕДЕН ДӨРТТҮ ЭРЕСТИГ ЭГЕЛЭЭР

ОНААЛДАЗЫН АЖЫРГАН

Коммунистиг күш-ажыл бүдүрүлгези — республика типографиязында линотип болгаш өөрүү цехтериниң ажылынары нояврьда боттарынга бердинген планныг онаалдазын ажыр күүсеткеннер. Мында хүн бүрү нормазын ажыр күүседип турар ажылчыннар эвээш эвес. Оларга линотиптер З. Герасимова, Н. Боборыгина, З. Аржакова, З. Дофчуул, өөрүкчү Н. Быкова болгаш өскелер-даа хамаарыжыр. Өөрүкчүлер болгаш линотиптер шинтпирлиг чылдың сөөлгү айында бердинген онаалданы хуусаа бетинде күүседир соруулганы салып алган ажылдап турар.

О. ОПЕЕН.

ӨӨРҮНЧҮГ

Агарда кыштаавыска келгеи солуннардан ССРЭ-ниң Дээди Совединиң чедиги сессиязының материалдарын кичээнгейлиг иомчуп көрдүм. Ылаңгыя көдээ ажыл-агыйның эртекеи чылда чедишкиннерин мени өөрүү.

Коммунистиг партияның болгаш Совет казактың бо хире сагыш човаашкынынга бистер, малчыннар күш-ажылды чедишкиннер-биле харылаар ужурлуг бис. Хой ажылынга алды чыл болдум. Бо тенин иштинде чүс хойдан 90-дан өрү туратавны доруктурүп, хой бүрүзүнден 2,6 килограмм чедир дүктү кыргып ап келдим. Мээң бөдүүн ажымны чазак бедии-биле үнелеп. Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле шаңналаанынга өөрүп четтирип, ында харыы кылдыр ам-даа кызып ажылдаарын хүлээнгеп мен.

Кыштаглаашкын эки чорүп тур. Малывыстың байдалы эки. Мал оолдаашкынынга белеткелди чорудуп тур бис. Бо чылын алган социалистиг хүлээлгевис чүс хойдан 95 хураган, хой бүрүзүнден 2,6 килограмм дүк алыр. Ол күүсетиннер дээримге чигзиннес мем.

С. АЛДЫН-ХЕРЕЛ.

Тес-Хем районда «Ак-Эрик» колхозтуң хойжузу.

ЧАА ЧЫЛДЫ МУРНАЙ УТКААН

Боттарының чыл дургузунда планныг онаалдазын Кызылдың № 2 автотранспорт бүдүрүлгезиниң коллективи чаа чыл келиринге чедир 21 хонук бүрүнгаар күүседип, улуг тиилелгени чедип алган. Ол дээрге коллектив бо шинтпирлиг чылдың эгезинде боттарынга алган социалистиг хүлээлгезинде айыттынган хуусаадан безии 15 хонук эртелээни ол-дур. Ынчангаш үлегерлеп чугаалаарга, ук коллективтиң ажыл-ишчилери Чаа чыл байырлалын кымдан-даа эрте үткүп алган.

Бо шинтпирлиг үшкү чылда ийиги автобүдүрүлгениң чолаачылары 1 млн. 277 муң тонна улус ажыл-агый чүгүн сөөртүр планныг онаалгазын бо айның 10-да-ла 57,2 муң тонна ажыр боттандырган. Чыл дургузунда 29 млн. 126 муң тонна-километр чүк эргилдезии кылыр тургаш, ону базала 696,2 муң тоннага ажыр күүсеткеннер.

Коллективтиң ыңдыг бедик будүрүлгечи көргүзүглерии чедип алганы ында ажылдап турар кижи бүрүзүнүң бодунуң онаашкан участогу дээш харыысалгазындан хамааржып турар. Ийиги АТБ-де социалистиг чарыш бо чылын ёзулуг шимчедикчи күш болу бертеиин коллективтиң эвено бүрүзүнде план база хүлээлгелер күүсеядези дээш демнеселдиң үре-түнелдиң тодаргай хереглеел турарын айтыр херек. Автоколонналар, бригадалар болгаш түс-түс чолаачыларның аразында бедик көргүзүглер дээш чарыштың мурнуку одурүүнүдан үнмейн келген шалыпчылар кайы хөй.

Борис Маровка удуртқан чолаачылар бригадазы. Чыл дургузунда бригаданың кежигүнериие 96,7 муң тонна улус ажыл-агый чүгүн сөөртүр онаалда бердинген турган. Ажыл-ишке кызымаккай бо бичии коллектив ол планныг онаалданы эртken он бир ай дургузунда-ла 71,1 муң тонна-ага ажыр күүседнп алган! Чүк эргилдезиниң талазы-биле алыр болза бригаданың көргүзүглери оон-даа хөй чурагайларлыг апаар: чылда 578,6 муң тонна-километрнин орнунга 978 муң тонна-километр кылдыр күүсеткен! Ынчангаш ол бригада он бир айның планын 173 хуу күүсеткен ийикпе, азы беш чылдың келир дөртку чылының июль айының үлүүнде ажылдап турары солуи.

Гарий Монидтиң удуртқаны бригада. Бо дээрге будүрүлгечи көргүзүглер талазы-биле үстүнде адаанывыс ийи бригададан барык-ла дудак чок чорүп турар. Оон кежигүннери шактап ажылдаар болганы-биле еске бригадалардан көргүзүү элээн ылгалдыг. Ынчаза-даа эртken 11 айларның планныг онаалдазын олар 153 хуу чедирип, амгы үеде Чаа чылдың май айның үлүүнде ажылдап турер. Кывар-чаар материалдарны болгаш автозинаны камнап алыр талазы-биле олар база-ла өскелерден калның чок болган: 10.441 литр бензин, 11,8 эжеш резина дугуй камнаттынган.

Ийиги автотранспорт будүрүлгезиниң ажыл-ишчилери Чаа чылды шак ынчаар эрте уткүп, беш чылда бердинген онаалдаларын болгаш боттарынга алган социалистиг хүлээлгезин хуусаа бетинде боттандырар талазы-биле бүрүнгаар улуг базымны кылганнар.

О. НАМЧЫЛАК.

РАПОРТТАП ТУР

Ак-Довуракчыл автотранспорт будүрүлгезиниң коллективи тоску беш чылдың үшкү чылында чүк сөөртүр болгаш пассажирлер ажыттаар талазы-биле социалистиг хүлээлгезин айыткан хуусаазынга чедип 8 хонук бүрүнгаар күүсеткен. Чылда планныг онаалдазындан ажыр 30 муң тонна улус ажыл-агый чүгүн болгаш 455 муң пассажирлерни ол коллектив ажыттаан.

Ак-Довуракчыл автомобильчилери чыл тонгузунге чедир ам-даа 20 муң тонна чүкту сөөртүрүн хүлээнгеп.

Коммунистер Халим Ибрагимович Мамедовка болгаш Михаил Феофанович Захаровка үдуртқан бирги база үшкү автоколонналар социалистиг чарышка тиилекчилер болуп шылгаранн. Коммунист чолаачылар Александр Петрович Захаров, Геннадий Васильевич Зайцев болгаш чолаачы Иван Иванович Рубцов олар будүрүлгечя бедик көргүзүглерии чедип алганнар.

Бистиң ажылчын корр.

Социалистиг чурттарның Коммунистиг болгаш ажылчын партияларының төлээлекчилериниң чөвүлел хуралының киржикчилерин Л. И. Брежневтиң хүлээп алганы

СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев декабрь 20-де Кремльге социалистиг чурттарның Коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Төп Комитеттериниң секретарьларын — чөвүлел хуралдың киржикчилерин хүлээп алган.

Ужуражыышкынга киришкеннер: БКП ТК-ның секретарьлары А. Аблов, К. Теллалов. БКП ТК-ның Секретариаг кежигүнү Г. Боков; ВСАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, секретары Д. Апел; ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүннери, ТК-ның секретарьлары К. Хагер, Г. Аксен, В. Ламберц; Кубаның КП ТК-ның Секретариадының кежигүнү А. Перес; МАРН ТК-ның секретары Д. Чимиддорж; ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, секретары Я. Шидлак, ПКАП ТК-ның секретары Е. Лукашевич, ПКАП ТК-ның Секретариазының кежигүнү Р. Фрелек; РКП ТК-ның Күүскомунуң кежигүнүнге кандидат, ТК-ның секретары К. Буртикэ, РКП ТК-ның секретары Ш. Андрей, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, секретары М. А. Суслов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидаттар, СЭКП ТК-ның секретарьлары П. Н. Демичев, Б. Н. Пономарев, СЭКП ТК-ның секретарьлары К. Ф. Катушев; ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, ТК-ның секретары В. Билак, ЧКП ТК-ның секретарьлары О. Шрестка, Я. Фойтик.

Л. И. Брежнев найыралдыг беседа үезинде чөвүлел хуралдың киржикчилеринге СЭКП ТК-ның декабрь (1973 ч.) Пленумунуң түннелдериниң дугайын, партияның XXIV съездиниинң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш совет улустуң кызымаккай, улуг ажыл-ишиниң дугайын болгаш тайбың программаның боттандырары-биле СЭКП-ниң, Совет күрүнениң делегей ареназында кылып турар ажыл-чорудулгазының дугайын чугаалаан.

Аңы-дүнма партиялар-биле партийжи амыдыралдың бүгү талазында кады ажылдажылганы улам ханыладырының бирги чергелиг ужур-дузазын ТК-ның Политбюрозу үнелеп көруп турарын СЭКП ТК-ның Чингине секретары демделээн. Бооп эрткен чөвүлел хурал, оон үре-түнелдиг чорүү боттуг социализмниң чедиишкиннерин, социалистиг чурттарның тайбынны болгаш бүгү улустарның айыыл чок чорүүн камгалаарынче угланган ламтыкы политиказын пропагандалаарынга, марксизм-ленинчи мировоззрениени нептередиринге болгаш буржуазыг идеологияга үлүг демисселге Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның сырый холбаадыг ажылдаарынга идиг болурун ол анаа холбаштыр демделээн.

Л. И. Брежневтиң чөвүлел хуралдың киржикчилери аңы-дүнма партияларның Төп Комитеттериниң секретарьлары-биле ужуражыышкыны чүрекгин ханызындан, эш-хүүзунун байдалынга бооп эрткен.

Л. И. Брежневтиң Нгуен Хыу Тхону болгаш Нгуен Тхи Биньни хүлээп алганы

СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев декабрь 20-де Хосталганың Национал фронтузунуң ТК-ның Президиумунуң Даргазы, Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг Түр чазаанның Консультативтиг Чөвүлелиниң даргазы доктор Нгуен Хыу Тхо болгаш Хосталганың Национал фронтузунуң ТК-ның кежигүнү, Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг Түр чазаанның болгаш Мурнуу Вьетнамның бүгү чонунуң өмүүзээнинден мурнуу-вьетнам төлээлекчилер илереткеп.

Маадырлыг мурнуу-вьетнам улустуң төлээлекчилери беседа үезинде Мурнуу Вьетнамда амгы байдалдың дугайын, мурнуу-вьетнам айтыырыны туюлунга чедир шынны шиитпирлээри дээш патриоттуг күштерниң демиселинии дугайын СЭКП ТК-ның Чингине секретарыпта олар чугаалааннар. Нгуен Хыу Тхо Вьетнам талазы-биле Париж дугуржулгазын долузу-биле хүндүлеп, күүседир дугайында МВР-нин РТЧ-ниң туружун бадыткаап, ол дугуржулганы болгаш Вьетнамда тайбың херээн үреглээр дээш сайгынду арге-чагыргаиын кылып турар ораллажыышкыннарын шиитпирлии-биле бүрүү шапкан.

Вьетнам улустуң хамаарышпас чорук болгаш хосталга дээш ёзулуг демиселинге чугула салыышкын болган бүгү таланың деткимчези болгаш дузаламчызы дээш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга, Совет чазакка, бүгү совет улуска ханы өөрүп четтиринишкинии Хосталганың Национал фронтузунуң ТК-ның кежигүнү, Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг Түр чазактың болгаш Мурнуу Вьетнамның бүгү чонунуң өмүүзээнинден мурнуу-вьетнам төлээлекчилер илереткеп.

Эш Л. И. Брежнев империалистиг агрессияга үлүг үргүлчелдиг болгаш әрес-маадырлыг демиселге вьетнам улустуң чедип алганы тиилелгези дээш Мурнуу Вьетнамның төлээлекчилериие изиг байыр чедиргеп. Хосталганың Национа фронтузу болгаш Революстуг Түр чазак ол тиилелгени чедип алырынга эн чугула рольду ойнаан. Бодунуң интернационалчы хүлээлгезинге шынчы Совет Эвилели Мурнуу Вьетнамның патриоттуг болгаш депшилгелиг күштерин моон-даа соңгаар деткиирии эш Л. И. Брежнев демделээн. Совет Эвилели МВР-нин РТЧ-зинин Париж дугуржулгазын күүседиринче, Мурнуу Вьетнамның тайбынның, хамаарышпас чорукгун, демократияның болгаш нейтралитеттиң оруу-биле хөгжүүрүнче угланган политиказын быжыы-биле деткии турар. Мурнуу Вьетнамның улузунуң күзел-соруунун кара чаңгыс илередикчизи болуп турар МВХНФ болгаш МВР-нин РТЧ-зы-биле найыралдыг харылаазын бистин чурт бүгү хемчег-биле хөгжүдер апаар.

Ужуражыышкын чүректин ханызындан, аңы-дүнма ёзулуг-биле боол эрткен.

Ужуражыышкынга олурушканнар: совет таладан — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев, СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП ТК-ның Чингине секретарының дузалакчызы К. В. Русаков, Мурнуу Вьетнам Республиканың талазындан — Хосталганың Национал Фронтузунуң ТК-ның кежигүнү, Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг Түр чазаның даштыкы херектер министриинин оралакчызы Ле Куанг Тянь, Хосталганың Национал Фронтузунуң ТК-ның кежигүнү, Мурнуу Вьетнам Республиканың Совет Эвилелинде элчини Нгуен Ван Тхан.

ЧЫЛЫГ, НАЙЫРАЛДЫГ БАЙДАЛГА

Мурнуу Вьетнамны Хосталарының Национал фронтузунуң ТК-ның Даргазы, Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг Түр чазаанның Консультативтиг Чөвүлелиниң Даргазы доктор Нгуен Хыу Тхо декабрь 20-де хүлээп алышкыны кылган.

Хүлээп алышкынга совет таладан барганнар — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазы Н. В. Подгорный, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары А. П. Кириленко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидаттар, СЭКП ТК-ның секретарьлары Б. Н. Пономарев, Д. Ф. Устинов, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. Н. Новиков, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, министерстволарның болгаш ведомстволарның харыысалгалыг ажылдакчылары, хой-ниити организацияларның төлээлекчилери.

Совет Эвилелинде турар элээн каш чурттарның дипломаттыг төлөө черлериниң баштыннары хүлээп алышкынга база барганнар.

(СЭТА).

„СОЮЗ-13-түң" ҮШКҮ ХҮНҮ

Декабрьның төөрбинии эртенинде сес шак үезинде «Союз-13» кораблиниң удуртуушкунун башкарар черге операторларның болган спациалистериин чаа болуза ажылдап кирип турак. кораблиниң черии дугаидыр 29 дугаар дээскиниилкини эгелээн. Декабрь он тоста, корабль радио харылаазы кылып болур завискээрден ираң, экипаж кежигүннери удуурунга белеткеиин турар үеде. Валентин Лебедев харылаазының ээлчегиг сеансыынга чер кырын базчаар хайгаарап, көргеннии дугайын чугаалаан. Ажып бар чыткан хүннүң хереглериниң шоранынга кызыы кызылхүреп өөрүү 'челээштелчек херел-биле чер кырының шиптынганып космонавт көргеи. Атмосфераның ыңдыг оң-баазын хереглеиниинии орбитадан амдыгаа чедир кым-даа көрбээн. Ол кызыл-хүреп челээштп өттүр сылдыстар хеизиг чырып тургулзаның космонавтарның көргеии база солуи.

Астрофизиктиг орбиталдыг обсерваториянын экипажы декабрь 20-ии база-да ажылдап эрттирген. Эртен Петр Климук биле Валентин Лебедев сылдыс телескопу-биле ажылдың программазын алганнар. Кораблиии «Орион-2» телескоптан аңгыда еске-дал дериг-хереглелери ажылдадың эгелээнинге белеткеиимишаан. Ужуудушкун программазында хүнбү спектрлээрии, чөө кырыкып чамдык девискээрлерии чуруккa тыртырарын көрүп турар.

Космоска үргулчүлелдиг ужудуушкун үезинде белоктуг массаны алыр сорулга-биле космонавтар «Оазиз-2» дээр биологтуг система-биле дуржулга кылып эгелээн. Орбитага баштайгы «дужуттуг» олар алганнар. Чоокта чаа совет эртемденнер чер кырынга оназ хевирнин биологтуг дуржулганын кылганы билдингир болгай.

«Оазиз-2» деп система ботботтарынга тудуштурган ийи цилиндрден тургустунган. Оон бирээзинде водород ажылар бактериялар өөрүп турар. Олар сугну электрпя-биле арылаашыидан үнер водородту бодунун өөрүдезиниге ажыглаар шыиарлыг. Өскс цилиндрде — азот холумактыг будумелдерии прилер шыиарлыг болган белоктуг массаны чыылдырар уробактерилер бар. Моон алган көөрге, ийи хевирнин микроорганизмнериниең эргилиишкинниг система шинчаар тургустунар.

Харылаазын ээлчегиг сеансызының үезинде космонавтылар «Орион-2» телескопту чедишкинниг углап тургускаиының дугайын дыннатканнар. Баштайгы сылдысты тыртырарынга белеткеиимишаан, космонавтар, орбиталдыг ороалчигешче киргеш, экипаждерлерии-биле улуг эвес гичнее мергежилгелерии кылган.

Ужудуушкунну башкарар төптен.

Н. ЖЕЛЕЗНОВ.

(СЭТА-ның тускай корр.).

БӨГҮН—ЭНЕРГЕТИК ХҮНҮ

Кызылдың төп элеитростанциязы. Көтел-турбина цегииің начальииги В. С. Кажин-оол (солагай таладан), турбина салбырының машинистери Н. И. Коптев биле В. М. Махова эзлчегде.

— Баш удур кылган санаашкынпарны барымдаалап көөрге, силерниң эзлчээңер шиитпирлиг чылдың планныг онаалдазын хуусаа бетинде күүседир аргалыг-дыр — деп, Виктор Салчакович машинистерге чугаалаан. Оларның бирээзи будурулгеиің хөөчүнү, өскези оон көрениичизи. Көрединчизи-даа, көреиичизи-даа коллективте шалыпчыларга санадып турар.

А. ЮРТАЕВТИҢ фотозу.

1973 ЧЫЛДА ЛИТЕРАТУРА, УРАН ЧҮҮЛ БОЛГАШ АРХИТЕКТУРА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ РСФСР-НИҢ КҮРҮНЕ ШАҢНАЛДАРЫН ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы

РСФСР-ниң Күрүне шаңналдарының талазы-биле РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Президиумунуң комиссиязының санаалдарын чугаалажып көргеш, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалыры болза:

1973 чылда РСФСР-ниң Күрүне шаңналдарын мынчаар тыпсыр:

ЛИТЕРАТУРА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ — М. ГОРЬКИЙ АТТЫГ ШАҢНАЛДЫ

Шүлүкчү Сергей Александрович **ВАСИЛЬЕВКЕ** — «Төлептиг мөзүг» деп шүлүглелиг дээш.

Чогаалчы Анатолий Вениаминович **КАЛИНИНГЕ** — «Дайының чаңгызы» база «Этлир арга чок» деп тоожулары дээш.

Чогаалчы Григорий Гибович **ХОДЖЕРГЕ**—«Делгем Амур» деп роман-трилогиязы дээш.

МУЗЫКА УРАН ЧҮҮЛҮНҮҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ— М. ГЛИНКА АТТЫГ ШАҢНАЛДЫ

Композитор Загир Гарипович **ИСМАГИЛОВКА**—«Агиделдиң чалгыглары» деп операзы болгаш «Аваның сөзү» деп болук ниити ырлары дээш.

Композитор Серафим Сергеевич **ТУЛИКОВКА** —Ленин, Төрээн чурт, Москва дугайында патриоттуг болук ырлары дээш.

Ленинградта күрүнеиин опера болгаш балеттиң С. М. Киров аттыг академиктиг театрының ыраажызы Ирина Петровна **БОГАЧЕВАГА** — 1971—1972 чылдарның сезоиунда операларга партиаларны күүсеткеии болгаш концерт программалары дээш.

СССР Эвилелиниң күрүнеиин академиктиг Улуг театрының ыраажызы Елена Васильевна **ОБРАЗЦОВАГА** — 1971—1972 чылдарда концерт программалары болгаш театр ажыл-чорудулгазы дээш.

ТЕАТР УРАН ЧҮҮЛҮНҮҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ — К СТАНИСЛАВСКИЙ АТТЫГ ШАҢНАЛДЫ

Шүжүн автору Николай Пантелеевич **АНКИЛОВКА**, режиссер Яков Маркович **КИРЖНЕРГЕ**, актерлар Борис Михайлович **КАШИРИНГЕ**, Татьяна Анатольевна **ОЖИГОРАГА**, Валерия Ивановна **ЧСНИШВИЛИГЕ** (Пролкоп) — Омск областың шии театрынга тургускан «Солдаттың кадайы» деп шүжүн дээш.

Игорь Олегович **ГОРБАЧЕВКА** — Ленинградта күрүнеиин А. С. Пушкин аттыг академиктиг шии театрының шүжүнерииге бистиң хүжүмчүлерибис Евгений Александрович **СОФРОНОВКА** — «Шуурган» база «Салган» деп шүжүнери дээш.

Драматург Анатолий Владимирович **СОФРОНОВКА** — «Шуурган» база «Салган» деп шүжүнери дээш.

ЧУРУЛГА УРАН ЧҮҮЛҮНҮҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ— И. РЕПИН АТТЫГ ШАҢНАЛДЫ

Чуруқчу Алексей Михайлович **ГРИЦАЙГА** —«Хөлзенчиг хүн», «Апрельдиң кежээзи», «Хоорган. Час», «Хек-даваннар», «Айның үнгени» деп пейзаж чуруктары дээш.

Чуруқчулар Петр Тарасович **МАЛЬЦЕВКЕ**, Николай Сергеевич **ПРИСЕКИНГЕ** —«1942 чылдың кыжынында Вязьма чанынга агаар десантызының тулгуушкуну» деп диорамазы дээш.

Чуруқчу Борис Яковлевич **РЯУЗОВКА** — «Сибирьже В. И. Ленииниң амыдыралы болгаш ажыл-чорудулгазы-биле холбашкан төөгүлүг черлер»: «В. И. Ленииниң чурттап турган бажыңы», «Шушенское. В. И. Ульяновтуң соңгазы», «Енисей. Чалгыглар чавырлып чор», «Шушенскиниң делгемнери», «Хар чаарының мурнуу чарыында Енисеи» деп бөлүк чуруктары дээш.

Н. К. КРУПСКАЯ АТТЫГ ШАҢНАЛДЫ

Чуруқчу Евгений Михайлович **РАЧЕВКЕ** — үрүлларга болгаш аныяктарга үндүрген «Казанск-кварандакчыгаш», И. А. Крыловтуң «Басиялар», С. В. Михалковтуң «Басиялар» деп номнарны чуруп, каастаавы дээш.

КИНО УРАН ЧҮҮЛҮНҮҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ — ВАСИЛЬЕВ АЛЫШКЫЛАР АТТЫГ ШАҢНАЛДЫ

Тургузукчу-режиссер болгаш актёр Николай Николаевич **ГУБЕНКОГА**, оператор Элизбар Константинович **КАРАБАЕВКЕ**, тургузукчу-чуруқчу Сергей Петрович **ВОРОНКОВКА**, тургузукчу-чуруқчу Ипполит Николаевич **НОВОДЕРЕЖКИНГЕ**, актер Михаил Андреевич **ГЛУЗКИЙГЕ** — «Солдат фронтудам чедип келгеи» деп уран-чечен фильмии тургусканы дээш.

Актер Ноябрина Викторовна **МОРДЮКОВАГА** — «Орус шоп», «Журавушка», «Дарга», «Бальзаминовтуң кадайлангы», «Бөдүүн төөгү» деп уран-чечен фильмнерге ролдарны күүсеткеии дээш.

Сценарийиин автору Анатолий Наумович **РЫБАКОВКА**, тургузукчу-режиссер Игорь Владимирович **ШАТРОВКА**, актер Иван Герасимович **ЛАПИКОВКА** — «Егулалдың мивутазы» деп уран-чечен фильмии тургусканы дээш.

АРХИТЕКТУРА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ — РСФСР-НИҢ КҮРҮНЕ ШАҢНАЛДАРЫН

Архитекторлар Леонид Ильич **БАТАЛОВКА**, Лидия Матвеевна **ЗАБОЗЛАЕВАГА**, Каро Сергеевич **ШЕХОЯНГА**, инженер-тудугчилер Борис Васильевич **АНДРИАНОВКА**, Дмитрий Дмитриевич **ДЕМИНОВКА**, техник-тудугчу Михаил Владимирович **КАНЕВСКИЙГЕ** — үлетпүр будүрүлгезии төлевилээнии болгаш тутканы дээш.

Коллективтиң чүдүүкчүлүү, архитектор Сергей Иванович **ЕВДОКИМОВКА** (ниити сөөлүлээ), архитектор Татьяна Федоровна **ХРУЩЕВАГА**, инженерлер Анатолий Николаевич **КОРСАКОВКА**, Геннадий Давидович **ЛЕПБОВИЧИГЕ**, Леонид Матвеевич **ПРОСТАКОВКА** —Ленинград хоорайда Васильев оргутулган үрүлларның спорт школазының бажыңын төлевилээнии болгаш тутканы дээш.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы
М. СОЛОМЕНЦЕВ

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хөрээлгр эргелекчизи И. СМИРНОВ

Партийжи амыдырал

ЧОННУҢ ЧАГААЛАРЫН КИЧЭЭНГЕЙЛИГ КӨӨР

СЭКП Төп Комитединиң чагаа сайгарылгазын экижидер болгаш ажылчы чоннарны хүлээп алырын организастаар дугайында доктаалды хүлээп алгандан бээр алды чыл ажып турар. Партия-биле массаның харылзаазын улам ынай быжглаарын, чоннуң негелдехомудалдарынга кичээнгейлиг болурунуң дугайында В. И. Ленинниң чагыларын амыдыралга боттандырарынга хамаарыштыр партия Төп Комитединиң ол доктаалы политика болгаш практика талазы-биле ламбок улуг ужур-дузалыг документ болур.

Партия Төп Комитединиң доктаалын амыдыралга боттандырар талазы-биле Тываның партия организациязы ажылчы чоннардан кээп турар чагаалары, негелде-хомудаларны чогуур үезинде сайгарар болгаш масса чон-биле партияның харылзаазын улам быжглап, чоннуң чагаа дилегдери-биле ажылдың стилин болгаш методун сайзырангайхыдар дээш эвээш эвес ажылдарны чоруткан. СЭКП обкому база Кызыл хоорай, район комитеттери болгаш парткомнар, чер-черде партия организациялары чоңдан кээп турар чагааларны чогуур үезинде дүрген сайгарып, ажылчы чоннарны хүлээп алыр ажылды кичээнгейнин төвүнге доктаамал тургузуп келген.

Чагаалар сайгарылгаларын партия комитеттери бюроларынга болгаш секретариатка, партия эге организацияларга коммунистернин хураларынга чугаалажып, бо ажылда четпестерни экижидер талазы-биле чамдык хемчеглерни алган. СЭКП-нин Таңды, Улуг-Хем, Бай-Тайга, Тес-Хем, Эрзин, Өвүр райкомнары ажылчы чоннарның чагааларын сайгарар талазы-биле ажылды экижидип, ол ажылда четпестерни дарый чайладыр соруlга-биле бо дугайын бюроларга доктаамал чугаалажып келген. Чагаалар-биле ажылдың культуразын бедидер, ол ажылга удуртукчу бүргүзүнүң харысалгазын күштелдирер, келген чагааларны кичээнгейлиг көрүп, ээлерине харыылап берип, бо ажылга дүжүметсиг, ажыл чызыг чорукту бойдурбазын партия организацияларынга болгаш коллективтерниң удуртукчуларынга дааскан доктаалдарны хүлээп ап турар.

Сөөлгү үеде СЭКП обкомунга, Кызыл хоорай, район комитеттеринге, парткомнарга ажылчы чоннарның чагааларын секретарьларның көргени-биле сайгарып турар. Келген бүгү чагаалар контрольга алдынар болгаш оларның ээлери колдуунда-ла 10—15 хонук иштинде харыызын ап турар. СЭКП обкому болгаш райкомнары чоннуң чагааларының база хомудалдарының хынаалазын кылырда партия комитеттеринин бюро кежигүннериниң, киллистер эргелекчилериниң, инструкторларның база партия, совет болгаш хөй-ниитин организацияларының удуртукчуларының киржилгези-биле сайгарып көөру чаңчыл болу берген.

Партия райкомнарының ниити киллистериниң ажылчорудулгазын чоннуң чагааларын, негелде-хомудалдарын сайгарарын болгаш чонну хүлээп алырын организастаарын экижидеринче угландырып турар. Бо ажылдың культуразын бедидери улуу-биле негеттинер. Партия комитеттеринге кирип турар чагааларның характер байдалын көрүп тургаш, оларны чамдыкта хөй кижи ат салган азы ат салле саазадыр фактылар турган.

Ажылчы чоннарны партия комитеттеринге хүлээп алырының хүннери болгаш шактары доктааттынган. СЭКП комитеттеринин секретарьлары хамаатыларны хүлээп алгаш, оларның чөптүг негелделеринге болгаш дилегдеринге тайылбырны бербишаан, болдунар аргалар бар таварылгада оларга чогуур дузаны көргүзүп турар.

Ажылчы чоннардан кээп турар чагааларны, негелделерни көөрге, оларның 25 хуузу чуртталга бажыңнары бээрин азы ону улгаттырып бээрин дилээн чагаалар болгулаар. Чыл келген түдүм-на чуртталга шөлүг калбарып турза-даа ажылчы чоннарның бо талазыбиле хүн бүрү өзүп турар негелдезин районнарның болгаш хоорайларының ажылчы чоннар депутаттарының күүсекчи комитеттери кошкак хандырып турарын айтыр херек.

Мындыг чижекти көргүзүп болур. 1973 чылда республикага 100 мун хире дөрбелчин метр чуртталга шөлүн ажыглалга киирер тургаш, 10 айларда 52870 дөрбелчин метр шөлүг ажыглалга киирген, азы планның чүгле 52,4 хуузун күүсеткен. Оон иштинде Кызыл хоорай Соведи 1973 чылда 45.400 дөрбелчин метр чуртталга шөлүн ажыглалга киирер тургаш 10 айларның дургузунда планны чүгле 34,3 хуу күүсеткен. Түдүг организацияларының планнарын чыл-чылда күүсетпейн тураның ындыг ышдыг таарымча чок байдал тургустунуп турары илдең-дир.

Кээп турар чагааларның он тос ажыг хуузу чамдык будурулге, ажыл-агый болгаш албан организация черлерининиң удуртукчуларының ажыл-чорудулгазында четпестерни илереткен, эрге-дүжаалын ышн эвес ажылдаар, дүжүметсиг, болдун тогунар, кижилерге эвилен-ээлдек эвес чоруун илереткен, оларның ажылынын стилинде болгаш методунда четпестерни көргүскен чагаалар кирип турар. Ажылдан үнер болгаш ажылга кирер дугайында, уруглар болгаш культура албан черлериниң, амыдырал-чуртталга, кадык камгалал черлериниң ажылында четпестерни илереткен чагаалар партия комитеттеринге база келгилээр, ол чагааларны чогуур үезинде хынап, четпестерни чайладып, чогуур түннелдерни үндүрүп келген.

В. И. Ленин чагаалар-биле ажылды организастаарынга удуртукчуларның бот-харыысалгалыг болурун негеп, кажан оны сайгарып турар үеде комунга бижээн. Ук чагааны хынап көргенинин түннелинде бижиттингеп фактылар бадыткатынган. Бо чагаага хамаарыштыр СЭКП обкомунуң секретариазы түскай доктаалды хүлээп алган.

Эрзин районнуң ажыл-агыларының чамдык удуртукчуларының кирезинге бижээн хомудаалдарны СЭКП райкомунуң бюрозу хөй удаа сайгарып келген болгаш бурулуг чамдык эштерни партия талазыбиле шынгыы донгуулуп, я чамдыктарын сагындыргылаан. Мындыг чижектерни өске-даа партия комитеттеринден көргүзүп болур.

Партия ажылының бо чугула участогунда киллынган чүүлдерни демдеглевишаан, чедир киллынмайн турар чүүлдерни чугаалавайн барып болбас. СЭКП-нин Төп Комитединиң доктаалының негелделерин чамдык партия комитеттери кошкак күүседи турарын айтыр херек. СЭКП райкомнарының ниити киллистери ажылчы чоннарның аас-биле болгаш бижимел-биле дилегдерининиң күүселдезининиң дугайында коллективтер удуртукчуларының отчеттарын организастаар болгаш бо айтырыгга хамаарыштыр айтырыг, харыы кежээдерин эрттирери чугула. Чоннуң чагааларын, дилегдерин сайгарарын болгаш хамаатыларны хүлээп алырын организастаар, оларның чөптүг негелде-хомудалдарының күүселдезининиң дугайында айтырыгны партия комитеттеринин бюроларынга, ажылчы чоннар депутаттарының күүсекчи комитеттеринге, партия болгаш өске-даа хөй-ниити коллективтеринге чугаалажып, оны экижидер үжурлуг. Бо ажылда практиктиг дуза чедирериниң прокуратура, суд, улустуң контроль органнарының киржилгезин экижидериниң сичээнний салза чогуур.

Партия райкомнарының ниити киллистериниң эргелекчилери чоннуң чагааларының сайгарылгазын ай саныңда, кварталдан бюроларга информастаар, бо ажылга хынаалаарны кылып, четпестерни чогуур үезинде сайгарып, партия эге организацияларының ол талазы-биле ажылынга практиктиг дуза чедирер үжурлуг.

Хамаатыларны СЭКП-нин райкомнарының секретарьларының хүлээп алырын доктаатқан чурум ёзугаар ниити киллистер организастаар болгаш анаа киржир херек. Айтырыг тургускан хамаатылар чоруун чогуудуп алгаанының дугайында кыска түннелдиг ниити киллистер эргелекчилери үндүрген турар. Чоңдан кээп турар чагааларның база негелде-хомудаларның сайгарылгазын экижидер болгаш ажылчы чоннарны хүлээп алырын организастаар талазыбиле хемчеглерни партия комитеттери болгаш партия эге организациялары үениң негелдезинге дүүштүр тургузуп, ол талазы-биле моон соңгаар-даа шудургу ажылдарны кылыр дээрзинге чигзиниг турбас.

О. БИЧЕ,
СЭКП обкомунуң ниити киллизининиң эргелекчизи.

МОСКВАНЫҢ ААЛЧЫЛАРЫ

Мурнуу Вьетнамның Хосталганын Национал фронтузунуң ТК-зының Президиумунуң Даргазы, Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааның Консультативтиг чөвүлелининиң Даргазы доктор Нгуен Хыу Тхону баштадыр Мурнуу Вьетнам Республиканың делегациязын Москваның Ленинчи комсомол аттыг заводунуң ажылчыннары декабрь 20-де акы-дунма ёзу-биле чүректин ханызындан уткаан.

Аалчылар-биле кады ол заводка СЭКП ТК-нин секретары **В. И. Долгих**, ССРЭ-нин Дээди Советининиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы **Н. Х. Арутюнян**, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелининиң Даргазының оралакчызы **В. Н. Новиков**, автомобиль үлетпүрүнүң министри **А. М. Тарасов**, ССРЭ-нин даштыкы хереглер министриниң оралакчызы **Н. П. Фирюбин** чеде берген.

«Авто-москвич» будурулге каттыжышкынының чингине директору **В. П. Коломников** будурулгенин ажыл-ижинин дугайын аалчыларга чугаалаан. Делегацияның кежигүннери, совет удуртукчулар чамдык цехтерге барып, будурулге-биле танышкан.

МВР-нин делегациязының ССРЭ-де келгенинге, МВР-нин Хосталганын Национал фронтузунуң 13 чыл оюнга болгаш Мурнуу Вьетнамның патриоттары-биле эң сеткил каттыштырылгазының неделязының бистин чүртүвүстүн ажыттынганынга холбаштыр найысылалдың ажылчы чоннар төлээлекчилериниң митингизи ол будурулгеге болган.

СЭКП-нин Москва хооркомунуң секретары **Л. А. Борисов** митингини ажыткан. Делегацияның кежигүннеринге, а ол ышкаш ВДР-нин ССРЭ-де элчини Во Тхук Донгка чыылганнарның мурнундан ол изиг байыр чедирген.

Вьетнам улус болдунуң черинге тайбынды аажок улуг кыраажа-когаралды үндүрүп, човулап-хилинчекке таварыш тургаш чедип алганын совет кижилер билир деп, Ленинчи комсомол аттыг автозаводтуң слесарь-эптекчизи, РСФСРнин Дээди Советининиң депутады **В. Г. Шашкин** болдунуң чугаазынга медеглээн.

Мурнуу-вьетнам патриоттарның чедип алыр дээш демисежип турар чаатай херээнин алыс тиилелгезинге москвачылар бүгү совет кижилер-биле бир домей бүзүреллиг деп ол ажылчын айыткан.

Ол тиилелгенин үндезини болза, силернин демиселиңерге бистиң чүртүвүстүн, социалистиг өске-даа чүрттарның ажылчы чоннарының, тайбынга ынакшылдыг бүгү күштерниң көргүзүп келген болгаш моон-даа ынай көргүзер апаар дузаламчызы, деткимчези болур деп, ол чугаалаан. Тайбынның-даа, лайыңның-даа хүннеринде силернин-биле чаңгыс одуругла бис деп, СЭКП ТКның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтин чугаалаан сөстеринге найысылалдың ажылчыннары бүрүн каттыжып турар деп, В. Г. Шашкин чугаалаан.

Совет Эвилелинге чораан кандыг-даа революсчуга сагыштан уттундурбас бодалдар артып калыр деп, оратор онзалап демдеглээн. Совет улус чүгле чаа ниитилелдя тургузарының оруун ажыктан эвес, харын космосче, сылдыстарже орукту база бир дугаарында көргүскен деп, ол чугаалаан. Ол кайгамчыктыг чедиишкиннерни түннелинде Совет Эвилели бистин планетавыста онза бедик ат-алдарлыг күчүлүг социалистиг улуг күрүне апарган. Кижи төрелгетенинин кайгамчыктыг идеалдарынга чедер орукту совет кижилер болгаш партияның буянныг сагыш-сеткили-биле кезээде айтып берип келген. Совет Эвилелининиң шынчы өнүүү, акы-дүнмазы болбушаан. Мурнуу Вьетнамның чону, Хосталганын Национал фронтузу болгаш МВРнин Революстуг түр чазаа акы-дүнма совет улустуң чедиишкиннеринге сеткилининиң ханызындан өөрүүр. Аңаа чаа, улам улуг чедиишкиннерни сеткилдин ханызындан күзээр бис.

Хосталганын Национал фронтузу, Революстуг түр чазак болгаш Мурнуу Вьетнамның чону Коммунистиг партиянын болгаш Совет күрүненин бүгү-ниити тайбынны, делегейнин айыл чок чоруун камгалап, быжглаарынче, хамаарышпас чорук, хосталга, демократия болгаш социал депшилге дээш демисежип турар улустарга идепкейлиг дузалаарынче угланган чүткүлдүг, могаг чок күжениишкиннерни чүмү-биле деткип турар деп, оратор онзалап демдеглээн.

Вьетнам улустуң чоокта чаа чедип алган тиилелгези Хосталганын Национал фронтузунуң база тиилелгези болган деп, Нгуен Хыу Тхо медеглээн. Социалистиг чурттарның, бүгү делегейде национал хосталгалыг шимчээшкинниң болгаш депшилгелиг улустарның талазындан деткимче, дузаламчы ол тиилелгеге онза чугула ужур-дузалыг болган.

Чаагай интернационализмнин ёзугунга улуг Ленинниң партиязы кижизиткен совет кижилер бистиң талавыска өскерлиш чок туржуп, бистин демиселивиске бүгү талалыг, ак сеткилдиг дузаламчыны көргүзүп келген. Совет Эвилелининиң Коммунистиг партиязының, Совет Эвилелининиң чазаанын болгаш улузунуң деткимче, дузаламчызы онза үнелиг болгаш дээштиг болган. Мурнуу Вьетнамның чонунуң улуг тиилелгени чедип алырынга Совет Эвилелининиң деткимче, дузаламчызы чугула салыышкын болган. Акы-дунма совет улустуң ол аажок улуг ачыаавыралын бистиң улузувус кезээде утпас.

Бөгүн, Мурнуу Вьетнамның Хосталганын Национал фронтузунуң тургустунган хүнүнден бээр 13 чыл оюнуң хүнүнде, бүгү вьетнам улустуң баштынчызы хүндүлүг Президент Хо Ши Минин чагын күүседип, Мурнуу Вьетнамның чонунуң күзел-чүткүлдерин боттанлыр-бышаан, хүндүлүг Л. И. Брежневке баштаткан Совет Эвилелининиң Коммунистиг партиязынга, ССРЭ-нин чазаанга болгаш, ак сеткилдиг, маадырлыг совет улуска сагыш-сеткилдин ан хынызындан өөрүп четтиргенивисти илергейлеп турар бис.

* * *

Декабрь 20-де МВР-нин делегациязы Москваның пионерлериниң болгаш школачыларының ордузунга база чораан.

(СЭТА).

АЖЫЛЧЫННАРНЫҢ ХОЛУ-БИЛЕ КЫЛГАН

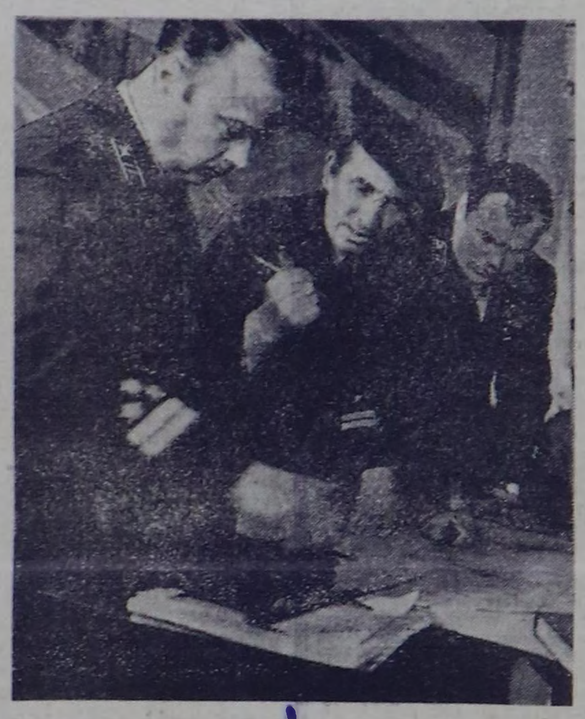

ЧОРГААРАНЧЫГ-ДЫР

ССРЭ-нин Дээди Советининиң сессиязының ажылын, аңаа болган илеткелдерни, саналларны сонуургап, радиодан дыңнап, солуңдан номчуп турзувус. Оларда адап турар санныры деннештирип, бодап ораргa, чүртүвүстүн, чонувустуң тургузукчу күш-ажылының түннелдеринге кижининиң сеткили чоргаарап, хайныга бээр-дир.

Келир үеде башкы болдуруң шиитпирлеп алган бистерни 1974 чылда ССРЭ-нин улус ажыл-агыйын улам хөгжүдеринин Күрүне планында болгаш Күрүне бюжединде улус өөредилгезинге хамаарышкан чүүлдер онза сонуургаткан. Ылангыя чаа-чаа школаларны тударын, өөредилгенин дериг-херекселдеринин бүдүрүлгезин элбедирин, дээди болгаш орттумак өөредилге черлеринге хүлээп алышкынны улгатгырарын көрүп турар-дыр. Ол чыл дээрге бистин удавайн барып ажылдаар ужурлуг школаларывыс улам экижинир, материалдыг баазазы быжыгар дээни ол-дур.

Ынчангаш совет күрүне бичии чаштарның дугайында ынчаар сагыш салып, хөй чүүлдерни планнап, кылып турда, амгы студентилер мурнувуста соруlгавысты күүселдир дээш, улам күжениривис негеттинип турар. А бистин соруlгавыс — эртем-билигни эки шингээдип, келир үедеги ажылывыска бүгү тала-биле белеткениривис болур. Ол белең эвес-де харын. Ынчалзаажок «күзээнин чедер, сураның тывар» деп чугаа бар. Ону эдербишаан, хүн бүрү чаа билиглерни немеп ап, эртемнин хая-даштыг оруу-биле карак кызыл халбактанып чоруп орза, соруlгавыс күүсеттинер ужурлуг. Оон башка, алызында барып, школаларга чедип, өөреникчилер мурнунга үне бергеш, «аскап, будурүй берзе», атка багай.

Төрээн чүрттүн өзүп олурар салгакчылар дугайында сагыш салышкынынга төлептинг харылап, ам-даа эки өөренири бистеп негеттинип турар-дыр деп, сессияның материалларын номчуп оргаш, кижи боданып кээр-дир.

Н. ӨЛЗЕЙ-ООЛ,
Кызылда башкы институдуның студентизи.

ХОЛУ-БИЛЕ КЫЛГАН

Иркутск-сортировочный депо — Сибирь магистралының эң эки деполарының бирээзи. Ону ажылчынар боттары бедик культуралыг будурулге чери кылып алган. Чөөн-Сибирь демир-оруунга механизастаттынган эң чаа шугумнарны, станоктарны, локомотивтер септээрин чиигедир станоктарны ажыглаарын баштай ол депога нептереткен. Чамдык участоктарны болгаш цехтерни 90 хуу автоматчыдып, механизастаан. Аңаа хөй-ниитиниң конструктор бюрозу улуг ачы-дузалыг болган. Чаартыкчылар депога сөөлгү ийи чыл дургузунда сайзырангайжыдылга кылыр 780 саналды ажыглалга боттанлырган. Экономикага оон ажыктыы 218 мун рубль болган. Эң улуг чогаадылгаларның бирээзи — дүгүй-мотор блоктарны чазып адырарына ажыглаар стендиниң түскай эртемниглер аажок үнелээн, ону чурттун өске деполарынга ажыглаары сүмелеттингеп. Стендиниң майын УАЧД-де делгеп көргүскен.

Аргыжылга оруктарының министерствозунуң конструкторлары биле инженерлери иркутяннарга үргулчу аалдап келир. Сибирьжилерниң чогаадыглары бистиң чүртүвүстүн хөй-хөй оруктарынга ажыглаттынар кылдыр ыяк ижиге берген.

ЧУРУКТА: РСФСР-нин алдарлыг рационализатору слесарь С. И. Уляшининиң чогаадылгазын чугаалажып турары. Солагай таладан он талаже — депо эргелекчизи М. И. Расохин, слесарь С. И. Уляшин болгаш депонуң техкилдис эргелекчизи Ю. Г. Беликов.

З. БРЮХАНЕНКОНУҢ фотозу. (СЭТА-нын фотохрониказы).

ХЕМЧИЛЕРНИҢ КЫШКЫ ИЖИ

Үстүү-Енисейниң пароходство черинің хемчилери беш чылдың шиитпирлиг чылында чүк сөөртүрүүн планын чедиишкинниг боттандырган, салдадыышкын сезону доостуру билек боттарының теплоходтарын келир сезонга белеткеп эгелээннер.

Септелге участогун бо чылын чаа черде организастаан. Ында бо хүннерде ажыл хайныышкынныг чоруп турар. Хемчилерниң кылыр ажылдары эвээш эвес. Беш суднону ортумак, 20 суднону агар септелгеге киирери планнаттынган. Ынчангаш сугжулар ол аайы-биле ийи бригада бооп алган ажылдап турарлар. Ортумак септелгени чорудуп турар бригаданың ажылы ындыг-ла белең эвес. Чүге дээрге ортумак септелгеге киирген судноларның даштыкы шывыг демирин бүрүнү-биле солуур көрдүнген. Кылыны 3 миллиметр турган эрги шывыгны 4 миллиметр кылын демирлер-биле солуп турар бис. Ол хире кылын демирни быжып, кезип, каннап алырынга эвээш эвес үе-шак негеттинер. Ындыг болзажок ону дүрген кылырының чаа аргазын септекчилер шингээдип алган.

Бистин пароходство черинде септекчи мергежилдиг тускай кижилер чок. Чайгы үеде ыяш салдадыышкынынга, чүк сөөртүлгезинге ажылдап турган капитаннар, механиктер, башкарыкчы-мотористер болгаш матростар эжиндиришкин доостурга септекчилер апаарлар. Ынчангаш коллективтиң удуртугазы, партия организациязы оларны чаа мергежилдерге өөредир дээш чылдың-на тодаргай хемчеглерни ап келген. Оон ажыы-даа улуг боол турар.

Судно башкарар тускай мергежилдиг капитаннарывыс болгаш механиктеривистен дыка хөй кижинин бо хүннерде балды тудуп алган чазанган, электри тогу-биле демирлер каннаан турарынга шуут өөренип чанчыга берген бис. Олар ол мергежилдерни маңаа тур ажылдап турган курстарга өөренип тургаш чедип алганнар. Чижээларге, бистин хоочун болгаш дуржулгалыг сугжуларывыс эштер В. Нугис, А. Путинцев олар 1972 чылдың кыжынында электроканакчыларның «өреникчилери бооп ажылдап турдулар. А бо чылын олар боттары тускай ажылдап, багай эвес түннелдерни чедип ап турарлар. Бо капитаннар ам септекчилерниң аразында калбарган чарыштың бирги одурууна чоруп турарлар. Оларның, чуруктарын коллективтиң Хүндүлел самбыразында киирген.

Токарь А. Берлов, каннакчы С. Романов, звено удуртукчузу В. Петухов болгаш оон-даа өскелер хүнүнүн онаалдазын үргулчу ажыр күүседип турарлар.

Доктаатқан график ёзугаар бистиң септекчилеривис дирт суднонуң септелгезин бүрүн доосканнар.

В. ГУРКИН.

КИЖИНИҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА

Сес уругларның неви мен. Улуг оглум — Алдын-оол өгбүлелиг. Кызылда милиция черинде ажылдап турар. Оон бичези Олег 10-гу классты доозкаш, амгы үеде Ираккы Чөөн чүкте Совет Армияның хүрээленинде шериг албан-хүлээлгезин эрттирип турар.

Уругларывыстың бичилери Света дөрт харлыг, Лена чеди айлыг. Олар аки өзүп доругуп турардар.

Болум Кызылга он ажыг чыл дазараар черге ажылдап турдум. Амгы үеде бичии уругларым чанында олуруп, оларны өстүрүп доруктурун олур мен.

Бистин Төрээн чүртүвүстә хөй уруглуг келер хүндүткелдиг. Оларның дугайында партия болгаш чазаавыс хүн бүрү сагыш салып орар. Хөй уругларны төрээн болгаш кижизиткени дээш мени «Ленин медалы» медальдың I, II болгаш «Ленин алдары» орденнин III чергелери-биле шаңнаан. Уругларны өстүрериңе күруне бүгү талазы-биле дузаны көргүзүп турар боор-дур. Мен сески уруумну бодаам, күрүнеден хары угда 120 рубльдү алган болгаш ай саныңда дузаламчыны ап турар мен.

Совет улустуң материалдыг амыдыралын улам бедидер талазы-биле чаа-чаа хемчеглерни ап турарын ССРЭ-нин Дээди Советининиң сески чыыжынын чедиги сессиязының материалдарындан номчуп таныштывыс. Партиниң болгаш чазактың чоннуң чаагай чоруун бедидеринче ыа сагыш салып турарын бүгү совет улус шиитпир бааа деткип турар мен.

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылы дооступ, дөртүү чылы эгелээр деп турар бо-хүннерде бистин чүртүвүстүн бүгү ажыл-ишчилериниң эрес-маазырлыг ажылдап турарын дыңнап, көргеш, кижи бүрүзү сөөк кирип, Төрээн чүрту дээш чоргаарал турар. Тывыштыг черлерни илередириңче кичээнгей кошкак.

Кара-кыс КӨШКЕНДЕЙ,
хөй уруглуг ме.

УДАВАС ХУРАГАННААР

Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозуның Чаа-Суур салбырының Кадый-Бажы хойжу бригадазының 5700 ажыг төрүүр хойлары 16 коданнарда кыштап турар. Удавас, январь айдан эгелеп чугула кампания—хой солдаашкыны эгелээр.

Тывага хой ажылын сайзырадыр талазы-биле СЭКП обкомунуң X пленумунуң доктаалын күүседир сорулга-биле бригаданың малчыннары Алексей Шивит-Доржу, Тюлюш Шаңмак-оол, Тюлюш Чал-оол, Ойдуп Дүкчүү, Ховалыг Кара-оол олар чаш мал хүлээп алыр оран-савапы бүрүн белеткээнер. Кажааларга оттулар чүүлдү дүжүрген. Мал чемни коданнарда чедирген. Бо бүгү белеткел ажылын хойжу бригаданың бригадири Монгул-оол Степанович Чактар удуртуп турар. Малдың чаш төлүн менди алырынга сакманщиктерниң ажылы кончуг чугула. Салбырда херээженнер чөвүлелинин даргазы А. Ч. Тюлюш база комсомол комитединиң секретары Д. Сесер-оол оларның удуртулгазы-биле сакманщиктерни четчелеп турар.

М. БАЗЫР-ООЛ.

Тывышче база катап...

Даваа, Дажы, Шөйбээдей, Очур-оол Ооржактар аңчы Дамбаа ирейнин оолдарын. Азазының олча-тывыштаар утуп уктап, изин истеп чораан, олар дүржулгалыг аңчылар, сөөлгү үеде Чадаанада «Хемчик» аңныыр-тывыш черинің штаттыг ажылчыннары болуп берген.

«Хемчик» аңныыр-тывыш черинге чоокта чаа чораан, оларга ужуражы бердим, тыпкан олчазын хүлээткен турлар.

— Арбын олча-омактыг чораан-дыр аа, аңчылар?

Аң боозун он талазында эгиннээн эр, менче хүлүмзүрбүшаан, айтырымга ээлдек чаң-биле харылай-дыр.

— Күрүненің өлүк планын чедиишкинниг күүседиринге аңчы бүрүзү үлүг киирер күзелдиг. Бистер күдээвис Ондар Сат-биле 5 кижи бир бат (бригада) болуп алгаш, аңныыр сезонунда 2250 рубльдиң олүүн киирерин хүлээтген бис. Өлүк «дүжүдү» бо чылын дирелиг-даа болза, олча чок деп чүве турбас болгай. Барын Саян таңдызында Хан-Дээр хемниң ийи талазындан тывыштадывыс. Баштайгы олчавыс — 10 киш, 90 диңнин дужаап турарывыс бо.

— Ам катап тывышче аъттаныр силер бе, Дамбаевич?— деп, аңныыр-тывыш черинин ажылдакчызы К. Арагачы оларның бригадири Ооржак Даваадан айтырды.

— Күш-хүнезин дөгеринип алгаш, ийи-үш хонуктан база чоруптар бис.

Оларның күш-ажылчы оруун (аңчы амыдыралын) сонуургап, ниитизинден айтырыг салдым. Алышкылар бот-боттарынче көрүшкеш, хүлүмзүрешти.

— Улуувус харылазын че—дээш, Шөйбээдей акызынче көре-дир.

Даваа Дамбаевич кысказыбиле мынча диди:

— Алт муруптар бөө чүзүктептер кылдыр өзүп келге-ле, здаңысты эдериптер турдувус. Баштай иштики тайгаларже бистин эдертип, кандыг аңның каяа турарын, диңи, киш, оске-даа аңнарның олардаар ышкаш, эртен, дүште, кежээ турумчуп чимистээр үелерин ачаавыс чугаалап, аң тегеринин байлалын айтып берип чораан. Ынчап чораш-ла эң-чы дээртен бердивис. Ачаавыс бистя чоорту соңгаар, ырак тайгалар эргидип, арбын олча-тывыш хайдырарынга чанчыктырган. Аңчыыр сезону чоокшулап орда, аңаа тыңамчалыг белеткени бээр бис. Шынап-ла таңды кежин арбын болгай, олчавысты күрүнеге чыл бүрү дужаап келдивис. Соңгаар Хан Дээр. Самына болган оске-даа аң-меңнег тайга-хемнерге чеже катап чорбадывыс дээр.

Сорукчур алышкылар, аңнаашкынының чаңгыс-даа хүнүн халас эрттирбес дээш, ок-чемзээн, күш-хүнезинин дөгернири-биле Бора-Тайга суурда бажыңнарывыче халажыптылар.

Аңныыр-тывыш ажыл-агый черинің хайгаарал чызы, Иван Владимирович Пятхининиң азрезинге аңчылар хомудалын база илеретти: ок-чемзек, транспорт хандырылгазын саалдадыр, чамдыкта чедир бербейн турар. Аңнаар черлерге эптиг бажың-хонаштар тударын чүгле аазаашкын-биле кызыгаарлап турар. Тывыштыг черлерни илередириңче кичээнгей кошкак.

М. СЕВЕН.

БӨГҮН — ЭНЕРГЕТИК ХҮНҮ

ШИИТПИРЛИГ ЧЫЛДЫ ДООЗУПКАН

Улус ажыл-агыйының чугула адырларының бирээзи — электроэнергия талазы-биле бистиң чуртувус кайгамчык улуг чедиишкиннерии чедип алганын бистиң республиканың энергетиктериниң ажыл-херээнден көрүп болур. «Тыва коммунэнергонуң» коллективи бөгүн энергетиктериниң байырлалын таварыштыр шиитпирлиг чылда электри энергиязын сайгарар талазы-биле планныг онаалдазын күүседилкеиин рапорттаан болгаш чыл төнчүзүнде чедир 1,5 мли. киловатт-шак электри энергиязын немей сайгарарын хүлээнген.

Тыванын энергетиктериниң бо шиитпирлиг үшкү чылда нүш-ажылчы чедиишкиннериниң дугайын чугаалап бээрии «Тыва коммунэнергонуң» директору Н. Н. Чумаковтан бистиң корреспондентивис дилээн.

— Сөөлгү чылдарда бистиң республиканың энергетика ажыл-агыйында калдыг чаартылгалар болганыл, Николай Николаевич?

—Сөөлгү үш-дөрт чылда Тыванын электри энергиязы-биле хандырылгазында көскү өскерлиишкиннер болган. Чоокка чедир-ле бистиң хоорайбыс Кызылдың төп электри станциязындан ийи эрги кабельдиг шугум дамчыштыр хандыртының турган болгаш бүдүн хоорайның ийикте, азы чартык кезиниң чыры ажуп казар турган болгай. Ам нарысылалдың барыын талазында ийиги сайгарылга пунктузунчи тургусканы-биле холбаштыр ындыг байлалдан үштүнган. Оон хоорайның кол-улеттүр төптери биле чуртталга черлериниче электри шугумун киирглээн. Удавас «Кызыл» деп подстанциядан база бир кабельдиг шугумну кылып доозар, ону дамчыштыр хоорайның 4-кү болгаш 5-ки микрорайоннарынче электри дамчыдылгаларын киирип. Кыштың мурнуу чарыын бүрүнү биле хандырар.

Ол ышкаш энергетиктиг төптен ырак турар черлерии хандырып турарының чижээн маңаа адаза чогуур боор—деп эш Чумаков уламчылаан.— Улуг-Хемниң Арыг-Үзүүнде подстанцияны тутканы-биле холбаштыр Шагаан-Арыг хоорай-биле аразында шугумну кылгаш, ол хоорайның сайгарылга четкизин 6 киловольтче шилчиткен. Ак-Довуракта алыр курлавыр шугумну ажыглалга киргизип-биле райоң төвү Кызыл-Мажалыктың электри четкизинин эдерииишкинин чоруткан, Бай-Тайга районуң төвү Тээли суур чаа электри шугумнуг болу берген. 220 киловольт күчүлүг подстанцияны тутканының ачызында Чадаана хоорай чаа энергосистемада кошкан. Самагалдай, Мугур-Аксы суурлар ышкаш ырак черлерде ындыг шугумнарны чаарты кылгылаан болгаш Эрзинниң электри шугумун доозарының кырында келген.

Электри четкилериниң эде чаартының турары-биле холбаштыр энергия бээрн экижээн, электри четкизинге энергияның чарыгдаттынар чорууу кызырылган. Ону бис улуг чедиишкин деп санап турар бис.

— Дизельдиг электростанциялар бисте ам-даа бар харын. Ынчалза-даа олар алыында барып мурнучагызындан көдүүе өске сорулгага ажыглаттынып артар апаар. Оларның саны чыл келген түдүм чоорту кызырлып турарын айтыр херек. Хөй кезиниң эргижиреэн дериглерии чаа автоматчыткан дериглер-биле солуп турар бис. Чижээ, сөөлгү чылларда Тоора-Хем суурнуң чылыг күжүү-биле ажылдаар электростанциязының эрги дизелин чаа ДГА-300 деп дизель-генератор-биле солаан, Мугур-Аксында ЯМЗ-300 хевирниң. Хандагайтыда — Д-6 деп ындыг дизель-генераторларны тургускулаан. Келир чылын ол-ла суурларга күүзүү улуг чаа ындыг дизель-генераторларны алыр бис.

Ийе, «Коммунэнергонуң» бүдүрүлгезиниң хемчээлги бо чылын дыка өскен болдур ийин. Ак-Довуракның электри четкилериниң баазазынга чаа энергорайон тургустуган, Кызыл хоорайның котельная болгаш чылыдылга четкилерн бистиң бүдүрүлгенің энергорайон эргелиг адыры апарган. Ол ышкаш найысылалдың бажыңнарының иштики электри четкизин бодувустуң хайгаарал-ыска алган бис.

Бо чылын электри энергиязын хереглекчилерге бээр талазы-биле 1971 чылда турганындан 138 хуу өзүлделиг болган. 1970 чылга дениээрге энергияның бот-үнези 23,6 хуу чиигээн, дивельдиг одаар чүүл кылдыр чижеглеп алырга электростанцияларның бот чарыгдалы болгаш четкилерге оон халас баар чорууу дыка кызырылган.

Бо чедиишкиннер бисте кижи бүрүзүнүң онаашкан ажылынга харысалгалыы бедээнинде, техниктиг болгаш экономиктиг көргүзүтлерии бедидериите кадрларның мергежилги өзүп турарында деп санап турар бис. Ындыг шалыпчылар бисте эвээш эвес болдур ийин—деп, директор оон ыдай чугаалаан. —Дериглерии шынарлыг септээр, ажыттал режимии сагыыр, тыптыл келген үрелиишкиннерии дораан эдер талазыбиле мехмастерскаяның токары В. Г. Лепинг, электромонтерлар К. А. Кондрусев, Д. Н. Дамба, мастерлер С. К. Белков, М. Н. Рамазанов, котелмашинистери Н. И. Котов, М. И. Рассохин болгаш Тоора-Хемниң электростанциязында дизелист И. Ф. Гуленков олар кызымаккай чорууи көргүзүп келгеннер.

Энергетиканың триллионунче

Бистиң чуртувустуң аар индустриязының чангыс-даа азыры энергетиканың ышкаш, делгем географиялыг эвес. Кыдыкы Соңгу үүкте, ыраккы Чөөн үүкте, Сибирь тайгазында, Россияның төвүнде, Украинада, Белоруссияда, Прибалтиканың болгаш Ортаакы Азиянын республикаларында, Казахстанда болгаш Закавказьеде, улуг күчүлүг электростанцияларны туткан болгаш ажыглалда киирген.

«Коммунизм—ол дээрге, Совет эрге-чагыргаиы бүгү чуртту электрижидеринге катканы ол-дур» дээн ленинчи формула бистиң бо хүнеривисте тускай ужур-уткалыг болуп турар. Амгы эртем-техниктиг революцияның үезинде энергетика болза, эртем-техниктиг депшилгенің, нүш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн болгаш бүдүрүлгенің ажыктыын бедидерииің, чоннуң материал-культурлуг денелии бедидерииің чугула чепсектериниң бирээзи болур. Оон ужурунда бо адыр партияның болгаш чазактың докгаамал сагыш салыышкыныиың ачызында шалыпкын темпилер-биле хөгжүп, сайзырап турарлыр.

Тоску беш чылдың долу эвес бо үш чылдарыиың дургузунда Россия Федерациязында Сургуттуң гидроэлектростанциязы, Таджикистанда Нурек ГЭС, Узбекистанда Сыр-Дарьяның, Украинада Запорожьеиің гидроэлектростанциялары болгаш оон-даа өске улуг күчүлүг станциялар ажылдап эгелээн. Делегейде улуг деп санадып турар 6 милиион күчүлүг Красноярск ГЭС-ти ажыглалга кииргени бистиң чуртувустуң энергетиктериие улуг байырлал болган. Эң-не улуг күштүг ол станцияның чогаадыкчылары эртем-техниканың талазыбиле бо чылдың Ленинчи шаңналын алганнар болгай.

Бистиң чуртувустуң энергетиктери болгаш электростанцияларының тудугжулары бо шиитпирлиг чылда күжениишкиниит ажылдааидар. Беш чылдың үшкү чылының планныг даалгаларын хуусаа бетинде күүседир талазы-биле делгем базынны бо адырга социалистиг чарыш берген. Карманов ГЭС-тиң коллективи ол чарыштың эргелекчизи болган. «Эвээш чарыгдалды үндүрүп тургаш, эки шынарлыг хөй продукцияны бүдүрер» деп сөстер күш-ажылчы маргыжыгның кыйгызы болу берген. Косторома ГРЭС-тиң сески энергоблогун графикте айтканынган айн ай бурунгаар бүдүрүлге күүзүнге киирген. Ону ажыглалга кииргени-биле чылыг күжүү-биле ажылдаар ол станцияның бирги ээлчээ ажылдап эгелээн. Оон күчүзү ам 2,4 миллион киловатт четкен.

СӨКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүдели Үстүү Волганың ол улуг энергогигантызының бирги ээлчээнің тудуун кыска хуусаада доозкан тудугжуларга, монтажчыларга, ажылчыннарга изиг байырны чедирген. Ол ышкаш, Запорожта ГРЭС болгаш өске-даа станцияларның баштайгы ээлчелерии кыска хуусаада ажыглалга киргизлээн. Бо бүгү станциялар беш чылдың шиитпирлиг чылында 900 миллиард киловатт-шак электриэнергиязын бүдүрер арганы бээр.

ССРЭ-ниң Дээдии Советиниң чоокта чаа болуп эрткен VII сессиязынга беш чыл планыи ёзугаар келир чылда электри энергиязын бүдүрүп үндүрериң көрүп, беш чыл планында көргенин ёзугаар, чоорту триллион киловатт-шак чедирерин көрүп, беш чыл планында көргенин ёзугаар, чоорту триллион киловатт-шак чедирер бүдүреринче шуут чоокшуладырын айткан. Оон ачызында келир 1974 чылда электри энергиязын бүдүрүлгеге ажыглаары 5,7 хуу, көдээ ажыл-агыйга 13 хуу, хоорай чоңуүн коммунал-амыдырал хандырылгазынга 8 хуу чедер.

1974 чыл—совет энергетиканың чаа күчүлериниң төрүттүнериниң чылы болуп, Иркутск областың Ангарада Усть-Илим ГЭС, Киргизияда Токтогул, Дагестанда Чиркей ГЭС-тери ажыглалга кирер. Ол чылда Курскиниң, Нуректиң болгаш өске-даа станцияларының түдүүн хылырын уламчылаар.

Атомнуг электри станцияларын түдүп, ажыглалда киирип турары техниктиг депшилгениң чаа чүүлү болур. Бо тоску беш чылда ындыг станцияларның күчүзү 7,2 миллиои киловатт чедер. Бо чылын Мурманск областа Кольскиде Чукоткада тутқан атомнуг электри станциялары ажылдап эгелээн. Ленинградтың, Курскиниң, Смоленскиниң болгаш өске-даа черлерде атомнуг станцияларың түдүү үргүлчүлеп турар. Ленинградтың атомнуг станциязы 1 миллион киловатт күчүлүг реакторлу турғыскан бир дугаарлыг станция болуп санаттынар.

Энергетиканың депшилгезиниң кол фактору болза, чурттуң энергия системазын каттыштырары болур. Сески беш чылда Европа талазының энергия системазын каттыштырын колдуунда доозупкан болгай. Ол тудуштурулга 100 миллион киловатт күчүлүг электри станцияларын каттыштырган. Оон аңгыда элээн каш кол-кол кылдыр тудуштурган энергия системаларын Востокче үзүай Уралдан Сибирьже, Ортаакы Азияже, Көзөхстанче чоруткан. Ам ол каттыштырылгаларны Европа талазының чөнгүс ааи системазы-биле тудуштурар ажылды эгелей берген.

Тоску беш чылдың төнчүзүнге чедир триллион киловатт электри энергиязын ажылдадып үндүрер үжурлуг бис. Партияның XXIV съездиниң совет энергетиктериң мурнуга салган сорулгазы ындыг-дыр. Келир чылын электри энергиязын бүдүрүп үндүрериң колдуунда ол сорулгага чедип, 975 миллиард киловатт-шак болур.

Сыр-Дарья ГРЭС

«Сыр-Дарья ГРЭС-тиң баштайгы агрегаттарын ажыглалга киирер» деп, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларында чугаалаан.

Узбекстанда Кургаг хөвүда Сыр-Дарья ГРЭС-ти түдүп турар. Совет Эвилелинде бус күжү-биле ажылдаар ол эң улуг электростанцияның күчүзү — 4 миллион 400 мүң киловатт. Бирээзи-ле 300000 киловатт күчүлүг дөрт блоктуг оон баштайгы эзлчээ тоску беш чылды соөлзүредир ажыглалга киирер. Ол агрегаттарның бирээзи ажылдай берген, база бирээзи электри күжүн удавас бээр.

ЧУРУКТА (солагай таладан оң талаже): башмарынчы-инженер А. Сиротенко, слесарь-монтажчы А. Пак, бригадир Г. Квасиюк болгаш эвено удуртукчузу К. Шаймухамедов ийиги турбинаны графиитен мурнадыр эптеп турар.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

САННАР болгаш ФАКТЫЛАР

Совет Эвилели чылдыглга дамчыдылгазының масштабының талазы-биле делегейде бирги черде турүп турар. Чылдыглганың электрилиг төптеринде колдуунда-ла 250 мүң киловатт чедир күчүлүг улуг агрегаттарны тургузуп турар.

★ Чуртта ажылдап кылып турар электроэнергичиың 80 хуу ажыг хирезин чылыг күжү-биле ажылдаар электростанциялар берип турар. Оларның 40 ажыг хирези 1 млн. киловатт ажыг күчүлүг. Делегейде эң-не улуг чылдыглга күжү-биле ажылдаар электростанция Кривой-Рогта ийиги ГРЭС болу бээр. Оон бо чылын күчүзү үш миллион киловатт чедер.

★ Улуг-улуг гидростанцияларны тудары электроэнергия будуреры, черни суггарары, суг транспортун хөгжүдери, балык ажылын сайзырадыры чергелиг өске-даа улус ажыл-агыйынга чугула сорулгаларны катай боттандырар арганы берип турар. Бо беш чылда гидроэнергетиканың күчүзүн 11 миллион киловаттан ажыр улгаттырарын көрген.

★ Чер бөмбүрээнде эң улуг гидроэлектростанция — Красноярскиниң болуп турар. Оон күчүзү 6 миллион киловатт. Ол дээрге ГОЭЛРО-нуң планын ёзугаар бүгү электростанцияларның күчүзүн катай алганындан барык дөрт катап ажыг.

★ Чуруттакчыларның коммунал-амыдырал негелдерииге электроэнергия хереглели 1975 чылдың төнчүзүнде 60 хуу өзе бээр. Ол болза улустуң соодукчылар, телевизорлар, пылесостар дээн ышкаш амыдыралчы электро-дериглерни хереглээр аргазын бедидер.

★ Беш чылдың төнчүзүнге чедир чылда электроэнергия ажылдап кылырын триллион ажыг киловатт-шак чедирери— совет энергетиканың мурнунга СЭКП-ниң XXIV съездизиниң салган сорулгазы ол. Келир чылын электроэнергия бүдүрерк ол сорулгага чоокшулап, 975 миллиард-шак киловатт-шак чедер бээр.

(СЭТА).

БЕДИК КӨДҮРЛҮҮШКҮН

Кызылдың электростанциязында кол чер —турбина салбыры. Ам таптыг-ла 15 чыл дургузунда дүн-хүн чок улаштыр электри энергиязын ажылдап үндүрүеш, хоорайның амыдыралынга эргежок чугула чырыкты, чылыгны, энергияны берип турар чер бо-ла болгай. Улуг, биче машина-техниканы хөделдирер, үлетпүр бүдүрүлге черлериие чырыкты болгаш энергияны үзүк-соксаал чок хандырып, продукция бүдүреринге кол күш болуп турар станцияның кол өзээ бо-дур.

Амгы үеде электростанцияның ажыл-ишчилеринде бачым-чымыш өй келген. Ажыл-херек колдуунда-ла шиитпирлиг чылда боттарынга алган социалистиг үлүлеэлгелерии алдарлыы-биле күүседиринче угланган. Коллективтиң иштинде социалистиг чарышка ёй салыырның дөрткү ээлчээ мурнап турар. Ол ээлчеи коммунистиг ажыл-ажылдыы деп адалыр эргени чедип алган Улуг машинист Николай Иванович Колтов бо мергежилиите ам 15 чыл болган. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызынга кызымаккай күш-ажылы деэш Совет чазак Күш-ажылдың Кызыл Тук орден-биле шаңнаан. Бодунуң байлак арга-дурзулгазын Николай Иванович аныяктарга күзелдии-биле дамчыдып берип келген.

— Бо цехке келгеш мен машинистиң өөреникчизи болуп кирген мен. Амгы үеде турбиналарны бодум башкарып турар болу бердим. Орта Николай Иванович мени өөредип каан— деп, ында дөрткү ээлчеиниң машинизи Валентина Махова чугаалап турар.

Котел цегинде хоочун ажылчын А. Ф. Фроловтуң дугайында база шак-ла мынаар чугаалап болур. Ол дээрге Ада-чурттуң Улуг дайынынын кыржынчызы, күш-ажылга база-ла шылгарап турар.

Электростанцияның өске коллективтери база-ла эки ажылдап турар. Чылдың эртken он бир айларының планныг онаалдазын бо хөй кижилиг коллектив бүгү көргүзүглер аайы-биле ажыр күүседип шыдаан. Боттарының байырлалы—Энергетиктер хүнүн найысылалдың электростанциязының ажылшиттери күш-ажылы чедиишкиннер-биле үткээн.

А. БАРМАШОВ.

Бөгүн бо хүннерде

ХАРЫЛЗААЛАР ТУРГУСТУНГАН

СОФИЯ. (СЭТА). БУР биле ГФР-ниң чазактары ийи чуртгун аразында харылзааларны улам калбартырынче чүүкүлдүг болуруи удуртулга болдургаш, дипломаттыг харылзааларны тургузар болгаш Софияга, Боннга элчин чергелерин тургузар деп шиитпир үндүргеи дээрзин БТА агентилел дыиаткан. Чоокку үеде олар элчиннер чергелиг төлээлекчилерин солчур.

БУДАПЕШТ. (СЭТА). ВУР биле ГФР-ниң чазактары ботботтарының эрге-ажыктарын барымдаалап, ийи таланың аразында харылзааларын моон сонгаар-даа калбартыр күзедии удуртулга болдургаш, элчин чергелери чергелиг дипломаттыг харылзааларны тургузуп алыр деп шиитпирлээн дээрзин МТИ агентилел дыиаткан.

ЕГИПЕТ УЛУСТУҢ ӨМҮНЭЭЗИНДЕН

КАИР. (СЭТА). ЕАР-ның премьер-министриниң культура болгаш информация айтырыгларының талазы-биле оралакчызы Абдель Кадер Хатем Египеттиң Улуг хуралының хуралынга чүве чугаалаан. Ол хуралга египет чазактың келир үеде ажыл-чорудулгазының программазын чүүлдүг деп көрген.

«Октябрь дайынынга улуг каржа-когдарлыг болган египет улус ажелеткен девискээрлерден израиль шериглерии үндүрер болгаш Палестинаның араб улузунуң эргелерин катап тургузар демиселдиң кол сорулгазын чедип алырын бодаашо бодунуң шилип алган оруу-биле моон сонгаар-даа чоруурунга бүрүи шиитпирлиг» дээрзин А. К. Хатем демделээн.

Чоокку Чөөн чүк талазыбиле Женевада бооп турар тайбың конференциязынга ол ийи айтырыгны чугаалажырын Египет сонгаарлаттырбас деп чүвени премьер-министриниң оралакчызы база айыткан.

Индияның электрон үлетпүрүнүң чедиишкиннери

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның чазаанын чанында электроника талазы-биле күрүне комиссиязы чуртка электрон үлетпүрүн хөгжүдериниң 10 чыл хуусаалыг программазын төлевилеэн. Электрон дериглериниң хөй-хөй бүдүрүлге черлерин тудар, чаа-чаа эртем-шинчилел институттарын болгаш лабораториялярын тургузар деп, программада айыткан.

Үлетпүр бүдүрүлгезинге саналга техниказын калбаа-биле ажыглаарыиле улуг кичээнгейии программада салган.

Чуруттуң электрон үлетпүрү ам чылда ортумаа-биле 20 хуу деп үнеледир бедик темпилиг кылдыр хөгжүп турар. Бүдүрүп үндүрер продукциянын кол кезии күрүне секторунуң бүдүрүлге черлериниң үлүгхуузунга онаажып турар.

Энергия үндүрүп алырының чаа аргаларын тывар деп турар

ТОКИО. (СЭТА). Энергия үндүрүп алырының чаа аргаларын тыварынга үндүрер чарыгдалдарны болдурга хүлээнип алырынче чазаан Японияның үлетпүр технологиязының чөвүлели — чуруттуң кол эртем организацияларының бирээзи кыйгырган. Ук чөвүлел хүн, вулканнар, далайлар энергиязының айтырыгларын хоорайның ажыл-ишчилери негээрге, шериг идегеттериниң төлээлекчизи акыа харыы кылдыр медеглел кылгаш, «ажыл-ишчилериниң үймээн үндүрер дей бергенииің уламындан чепсектиг күштер шиитпирлиг хемчеглер алыр үжурга таварышкан» деп каан.

«Дезил үнерии оралдашкан» дээр сылдаглаашкын кылгаш, Темуко хоорайга чер ажылының чаартылга каттыжышкынының албан-хаакчызы чораан Серхио Арайяны боолап өлүрген.

Чилиниң өөредилге черлериие аштапга чорудары база үргүлчүлеп турар. «Дээрии өөредилге черлериниң мүң-мүң студентилерии университеттерден үндүрген» деп, Аргентинаның «Пропоситос» солуну демделээн. Хөй санныг ортумак школаларны болгаш лицейлерни бөза хагган. Хөй-хөй студентилерни болгаш башкыларны түдүп, кара-бажыңдааш, хинчектеп турар деп, солуи айыткан.

Фашистиг хунта чүгле чили патриоттарга эвес, харын делегей организацияларының ажылдакчыларынга хамаарыштыр база дерзии хемчеглерии ап турар деп, чили чогаалчы Карлос Оса Аргентинаның «Опиньон» солунунга парлаттынган чүүлүнге демделээн. КНО-нуң Латин Америкага хамаарыштыр тургустунган аъшчем хандырылгазының болгаш көдээ ажыл-агый организациязының, Экономика комиссиязының база КНО-нуң уруглар фондузунуң ажылдакчыларынга хамаарыштыр дерзии хемчеглер алдынган деп, чогаалчы айыткан.

Оон-биле чергелештир хунтаның чорулуп турар политиказын бүрүү шавар сагыышсеткил Чилиниң чепсектиг күштериие безин күштелип турар. Чили пайысылалдың «Пуэнте Альто» районунда турумчаан полктарның бирээзиниң солдаттары боттарының офицерлериниң чаштынып, оңгуланып алган бажыңнарын мыйдаа боолаан» деп, чаа «Пропоситос» солуи бижээн. Хунтаның дужаалын ёзугаар боолап өлүрген шериг-албанныглар 200 ажа бёрген. «Чүгле Сантьягога безии шериг-агаар күштериниң хорудаткан шериг албанныглары 400 ашкан. Оларның аразында солдаттар, сержантылар хамаанчок, офицерлер база бар» деп, Аргентинаның «Мундо» солуну демделээн.

СТОКГОЛЬМ. (СЭТА). Сальвадор Альеидеиия чазаайга кодээ ажыл-агый министри турган, социалистиг партияның ТК-зының Политкомиссиязының кежигүнү Роландо Кальдероиич шериг хунталының агентизи боолаан, аар балыглаан. Р. Кальдерон амгы үеде Швецияның дипломаттыг төлөө черииге камгаладып турар Куба Республиканың элчин черииия бажыңныга хоргадап турган. Ролэндонуп кадыының байдалынын дугайында амдыызында билдинген чүвс чок деп, швед телеграф бюрозу Сантьягодан дыиаткан.

Кальдеронич өлүрүп каар дээш баш бурунгаар белеткейген ораптаажышкын кылдыр ол аравтанзыг халдаашкынны Швецияның даштыкы херектер министри Свен Андерссон бурүү шапкан.

«Албан хуузунда Швецияга камгаладып турар кижиге халдаан ол дуржок үүлгелиргге шыпгыы удурланышкынды илергейлээр» айтышкынны Швецияның Чилиде херектериие бүзүретиргеи төлөөге берген деп, С. Андерссон мелеглээн.

Палестин агентилелдиң дыңнадыы

БЕЙРУТ. (СЭТА). Палестинаны хостаарының организациязы Римниң Фьюмичино аэропортунга болган өлүрүлчү үүлгелиргге Палестинаның удурланышкын шимчээшкиниң хамааржылгалыг болган дээрзин шүүт бүрүү шапкан. Палестинаны хостаарының организациязының удуртулга чери ол херектеннериің үүлгелиргелериниң чогум чылдагааннарын истеп-хынаар болгаш оларны шиидер кылдыр хүлээдип бээрин Кувейтиниң чазаандан дилээн деп, Палестинаның информация агентилели дыңнаткан.

Дээрбечи халдаашкыннар

ПАРИЖ. (СЭТА). Парижке бурунгу дүне демократтыг организацияларның бажыңнарыига халдаашкыннар болган. Фашиссирек идегеттер коммунистиг болгаш социалистиг партияларның элээн хөй район садбырларының бажыңчарыиче өрт үндүрер холумак будумелдерлиг шилдер октапкан. Франциияның эң улуг профзвилел каттыжышкыны. Бүгүнинги күш-ажыл конфедерациязының бажыңыига халдаашкын болган. Фашистиг бөлүктериің бирээзи социалистиг партияның «Юмите» журналының редакциязын каш-даа шак дургузучда эжелеп келген. Ол бөлүктүң кежигүннери социалистиг партияның национал секретары К. Эстьёну тудуп алган. Ону чүгле полиция кээп хостатчып салган.

Халдакчылар эң дүржок организацияларга хамааржылгалыг. Ол организациялар чили шериг хунтазын деткиринің митингизин эрттүрер деп турган. Ону эрттирерии Франциияның депшилгелиг хөй-иинати организацияларының негелдезин ёзугаар хоруй каан турган.

ДЕРЗИИ ХЕМЧЕГЛЕР

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Чили шериг хунтазының айтышкынын ёзугаар Чыргыышкын министерствозунуң ажылдакчылары «өөреникчилерии политиктиг медереллиге салдар чедирип болгу дег черлерни» өөредилге номнарындан чайладыр дээш школаларын өөредилге номнарын шыигыы хынап турар. Чилиин Чыргыышкын министерствозунуң улуг инспектору Хильберто Саратеиің медеглелии барымдаа болдургаш, Аргентинаның «Мундо» солуну мынчаар дыңнаткан. «Чүүл-бүрү политиктиг өөредиглерни пропагандалаарынга кандыг-бир арга-биле дуза чедирип болгу дег кижилерни» чуруттуң өөредилгс черлериниден үндүрген турар деп. Хильберто Саратеиия медеглээнии чижек кылдыр солуи база демделээн.

Бланко өлүрткен

МАДРИД. (СЭТА). Декабрь 20-де Мадридтиң кол кудумчуларының бирээзинге частыышкын болганының түңнелиие Испанияның чазак даргазы Л. Карреро Бланко өлген. Ону Испанияның информация агентилели дыңнаткан.

Көрүлде чоруп тур

Тоску бет чылдың шинтпирлиг чылынын сөөлгү айы доостур четкен. Культура албан черлериниң ажылдакчылары, республиканың бүгү ажыл-ишчилеря-биле бир домей, боттарының ажыл-херээн түннеп турарлар.

Ыраккы «Тере-Хөл» колхозтуң көдээ Культура бажынының ажылдакчылары болгаш бот-тывынгыр уран чүүлдүң киржикчилери шинтпирлиг чылда кылган ажылын түнээн отчёттуг концертин чоокта чаа суурнуң чурттакчы чонунга бараалгаткан. Үк концертти Кызыл хоорайның үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый база албан организациялерниң чарлаттынган бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезиниң жюри комиссиязы база көргөн.

Концерттиң программазында ниити ырлар, оолдар болгаш уруглар ансамбльдериниң, үш-дөрт кижилерниң күүседир ырлары, танпылар, уран-чечен номчулгалар, хомус, сыгыт номерлери болгаш пий-чаңгыс күүседикчилериниң ырлары кирип турар. Программаның ниити политиктиг, уран-чечен деннелиң болгаш күүседезиниң шынарын комиссия эки деп саналп болгаш ында кирген номерлер янзы-бүрү, хөй талалыг. ынчангат көрүлдениң «Партия — бистиң башкарыкчывыс» деп девиске дүгжүп турарын демдеглээн.

Көдээ Культура бажыныың бот-тывынгыр уран чүүл коллективиниң ажылында мындыг чедиишкинер ала чайгаар чедип келбээни билдингир. Культура бажыңының чанында ырның, уран-чечен номчулганың, шиннин бөлүмнери доктаамал ажылдап турар. Оларның киржикчилериниң иштинден аныяктарның агиткультбригадазы тургустуган. Колхозтуң ажылышчиларынге оюн-концертти үе-үелеп көргүзүп келгеп. Көргүзүгге хөөчүн башкы М. Очур-оол, көдээ садыг ажылчыны Мунзук Спирин, Сарыг-Сиген фермазында кызыл-булун эргелекчизи А. Бичелдей, башкы М. Сержи олар лямбите тыва аялгаларны, хөөмей-сыгыты, ырларны түс-түзүнде эки күүсеткеннер.

Бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң ажылын акижидер, көдээ Культура бажыңының чогаадыкчы ажыл-чорудулгазының ужур-утказып, кижизидикчи характерин бедидер дээш оон эргелекчилер Э. Боранактың кызып ажылдап турары мактанчыг.

Т. ДАЛАЙ-ООЛ.

ПОЧТАЧЫГА ДУЗА ХЕРЕК

«Кызыл тараачын» колхозтуң Эәрбек салбырының хөй-жулары Суглуг-Хемге болгаш Сайыр-Баштарында дээш өскедаа черлерде быдаргай чурттап турарлар. Ол ырак одарларда малчыннарның чагытказын солун, сеткүүлүн болгаш чагаа бижинин чогуур үезинде чедирер хемчеглерни салбыр баштаар чери болгаш партия организациязының албайн турары хомуланчыг.

Малчыннарга быжыглаан почтачы аът чок болганындан коданпарже суг сөөрткен машинага таварышканда олурун, таварышпаанда чыдып каап турарынган малчыннар солун, сеткүүлүн улуг хожуулаашкынның ап турар. Организастыг хемчеглернин мындыг багайындан малчыннар суурга кээп 15—20 хүннүң солунарын хары угла ап, артыг дергизи аартап турар. Чижээ, малчыннар Куулар Көк-оол, Ооржак Дыртык-оол олар декабрь 3-те суурга келгеш үр үеде чыгып чыткан чагыдылгаларын алганнар. № 1 бригаданың хойжузу Лидия Седип-оол декабрь 6-да салбыр конторазынга келгеш ында сараттады берген чыткан солун, сеткүүл аразындан солунарын ап тура, оон аалы кыштаглаан олчаан чангыстаа чаа солун албаанынга хомуап чугаалаан. Ындыг янзылыг хомудаларны малчын бүрүзүнден ыяштап болур.

Бистин салбырда чүгле почтачы эвес зоотехниктер, мал эмчилери, бригадирлер ийи-ийи кижи шупту чадаг. Олар чүгле суг сөөртүр машиналарга олургаш малчынвар турлагларынга чедип турарлар. Ынчалдыр ол машиналарга олурар кижилерниң хейүндеп почтачы нургулайында чыгып калыр.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шинтпирлерип амыдыралга боттандырар дээш совет кижилер чаа-чаа сорулгаларны салып, арга хемчеглерни ап турар амгы үеде солун, сеткүүл чонга агаар, суг дег онза чүгула. Ынчангат почтачыны аът-биле дарый хандыргаш, ырак, узак черде малчыннарга оон баарының графигин тургускаш, чонның чагытказа солун, сеткүүлүн, чагаа, бижинин чогуур үезинде эәлериниң чедирер хемчеглерни алыры салбыр баштаар черинден негеттиниң келген.

С. ОНДАР.

Допчулап...

ТАЛАНТЫЛАР ИЛЕРЭЭН

«Күш ажылдың хостуу» совхозтуң тускай эртемниглери боттарының Торгалыг суурунуң Культура бажыңының эәлери апарганын мактавас арга чок. Чоокта чаа олар совхоз төвүнге улуг концертти коргускеннер. Аиза совхоз директору М. Гаковтуң, кол инженер В. Г. Грищенконуң ырлаары, экономист В. Соломатованың уран номчулгазы, эштер Данзы-Белек биле Шелехованың танцылаары, кол бухгалтер С. Вауменаның баштак кожаннары көрүкчүлерге солун болган. М. Гаков тыва дылга «Бай-Тайгам», «Торгалыгның кожаннары» деп ырларны ырлай бээр деп кым-даа маналаан болгаш ол ырлай бээрге күүседикчини хүндүлел-биле хүлээп ап, катап-катап дилеп турганы бялдинмес талантының плереп келгенин хереглеп турар. Республикада ат-сураглыг моге Сергей Данзы-Белек бодун көөрге улуг, мөгешыырак-даа болза, танцылап турда чиик, эптиин чон магадазын. Бо дээрге Сергейниң чажыдының баштайгы чедиишкини, ол уран чүүлден чыдып калбас болза оон талантызы, моге ады ышкаш, өзер дээрзин демдеглээри артык эвес. Совхозтуң тускай эртемниглери боттарының уран талантызын чоокку хүннерде Чодураа, Эйлиг-Хем, Арыг-Узуу суурларга коргүзерин планнап турарлар. Бо дээрге торгалыгжыларның мактанчыг, эки эгелээшкинидир.

ХОМУДААН ХӨӨННЕР

«Эйлиг-хемч и л е р-даа уран чүүлге салымныг-ла улус» деп улуг, биче кижилер бистиң суурнуң Культура бажыңынче шуужүп, олуттар ээлээр дээш дүрген чоруп турдулар. Концерт тонген, демги көрүкчүлерниң чугаазы өске болду. «Багай концерт», «чиг концерт» дээн состерни хөйү-биле дыннадым... Ужуру чүл? Моон мурнунда Эйлиг-Хемниң бот-тывынгыр артистери районга безин бир, ийи дугаар черлерни ап динмиреп турган чүве болгай.

Ам ук суурда уран чүүл бөлүмү доктаамал ажылдавайн турарындан байдал өскерилген. Ол ышкаш концертте Тойлуг-оол Ховалыг, Чолдак-оол Кара-оол, Чолдак-оол Каадыр-оол, Роза Санчат, Ким-оол Сандаков, Дакыр-оол Кара-оол ышкаш талантылыгларның киришпейн барганы хомуданчыг. Эйлиг-хемчилерде ырлаан ырының ниити техниказын, танының шимчээшкинин шын эвес кылыр чүүлдер хөй. Моңу эдип, чонга чедиючелиг концерт көргүзери күзенчиг.

Б. МОНГУЛ-ООЛ.

«Туристи оруктар» деп булуңну моон соңгаар ай санында үндүрер бис. Аңаа туристиң Совет Эвилелинге, даштыкы чурттарга чорааның талалы-биле демдеглелдерин, солун экскурсия, поход база Тываның кайы-бир кайгамчыктыг чараш бойдус чурумалдыг черинин дугайында материалларны парлаар. Ол ышкаш дыштанар хүннериң маршруттарын, эгелеп чоруур туристерге сүмелерни бээр.

Солуннуң номчукчуларының туризм темалынга бижээн шүүлгүктерин, ырларын, рассказтарын болгаш тырттырган база чураан чуруктарын күзелдиивис-биле солунга парлаар бис.

Туризм темазынга материалдардан бижиириңерни диледивис.

ТУРИЗМ — ДЫШТАНЫЛГА

Туризм — дыштанылганың база бир таарымчалыг хевири, а спортчу туризм күш-культураның чарылбас кезээ. Туризм хөй-хөй кижилерниң киржилгези-биле боттанып турарындан аңаа эш хуузунун чаагай мөзүг-шынары хевирлеттинер, бойдуска хандык-шыырынга, күш-дамыр ладыктырарынга база үжүр-дузалыг болуп турар. Ынчангаш туризм коммунистиг кижизидилгенің база бир кезээ апарган.

Туризмни сайзыradырынче партия болгаш чазак улуг киче-энгейни салып келгенинің ачызында сөөлгү чылларда бистиң чуртувуста ол элээп сайзыраан. СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң хүлээп алганы «Чуртка туризмни болгаш экскурсияларны улам ыцай хогжүдериниң дугайында» доктаалы бо талазы-биле күрүне болгаш хөй-ниити организациялараның мурнуңга тодаргай сорулгаларны салган болгаш оон моон соңгаар хогжүлдезиниң угланыышкынарын айыткан.

Туризм болгаш экскурсиялар талазы-биле Тыва область чөвүлели ол доктаалда салдынган сорулгаларны амыдыралга боттандырар дээш чамдык хемчеглерни алган. Республикага туризмни сайзыradыр, дыштанып хүннериң маршрудунче ажылчы чоннарны хаара тудар, туристи баазаларны тургузар, оларны алгыдар, бот-тывынгыр туризмни хогжүдер талазы-биле ажылдарны ап чоруткан. Оон түңнелдери багай эвес болуп турар. Бир эвес 1970 чылда экскурсияже 1800 кижи хаара туттунган турган болза, ол сан үгле бо чылын 6 муң четкен. «Найырал» поездизи-биле Совет Эвилелиниң улуг хоорайларынче үлетпүр будүрүлгенин, көдээ ажыл-агыйның мурнакчыларының экскурсиялап чоруурун чаңчыл болган, аңаа киржир күзелин хөй-хөй кижи илередип турар апарган. Шушенскоеде В. И. Ленинниң музейинче баар күзелдиг экскурсантыларның саны өскен. «Тыва трансагентствонуң» ачы-дузазын болгаш боттарының хууда чораанын санавазка, бистин чөвүлел бо чылын безин ынаар 3 муң кижини экскурсияладып чоруткан.

Сөөлгү чылдарда дыштанып хүннериң маршрудунга ажылчы чоннар күзелдин-биле киржип турар. Кызыл—Чагытай, Кызыл—Дус-Хөл, Кызыл — Ак-Довурак, Кызыл — Хову-Аксы дээн чижектиг маршруттар-биле экскурсиялап, дыштанып чорааннар сөөлгү дөрт чыл иштинде 30 муң ажып турар. Ажылчы чонның массалыг дыштанылгазын организастаар талазы-биле хөй кижилиг коллективтер — респотребсоюз, столовдяалар болгаш рестораннар трези, «Красноярскгражданпроект» институттуң килдизи, автотранспорт будүрүлгелери дээш чамдык өске-даа организациялар идепкейлиг ажылдаан. Тыванын көдээ ажыл-агый дуржулга станциязы, Кызылдың, Тес-Хеминиң, Эрзининң школалары массалыг экскурсияларны үргүлчү организастап турар.

Найысылалдың тураскаалдыг черлерин, будүрүлгелерибиле экскурсантыларны таныштырып, сонуургадыр талазы-биле тускай маршрут болгаш аңаа экскурсоводтарның беседа кылыр методиктиг дузаламчызын ажылдап кылган. Ында Кызылдың эрткен, амгы болгаш келир үезин, Щетинкин-Кравченконуң партизан шеринин дайынга оруу, автосептелге заводу — Тыванын автомобилиниң септелге баазазы дээш өске-даа темалар бар.

Республиканың туристи баазалары өзүп, алыттынып турар. Тожуда «Азас» турбаазазында баштай 40 кижи хүлээп ап турган болза, ам аңаа хары угла 110 кижи дыштанып апарган. Дус-Хөлде «Жарки» деп майгыннардан туттунган 110 кижи хүлээп алыр чаа турбааза ажыттынган, аңаа келир чылын хары угла 200 турист дыштанып аргалыг болур. Ниитизи-биле келир чылын республиканың турбаазаларынга 1000 кижи дыштанары көрдүнген. Аңаа туристерге таарымчалыг дериг-херекселдер доктаамал немежил турар. Чижээлээрге, 1969 чылда «Азас» турбаазазынга Тожу-Хөлге селгүүстээр үгле ийи резин хеме турган болза, ам оон саны 30 четкен. Туристер походтаарда хереглээрибиле майгын, костюмнер, рюкзак дээш өске-даа херекселдер ында долузу-биле бар.

Турбаазаларда культурлуг дыштанылгага бүгү таарымчалыг байдалдарны тургузарын чедип алыр дээш хемчеглер алдынып турар. «Азас» турбаазазынга культур-массалыг болгаш масса-политиктиг ажылдарны организастаарынга үлүг дузаны СЭКП Тожу райкому чедирип келген. «Жаркиге» дыштанып турганнарга Кызылче, Кочетово суургже, Чагытай хөлче экскурсияларны организастап, Кызылдың лекторларын чалап, кино, концерттерни көргүзүп турган.

Спортчу туризмин сайзыradыр талазы-биле чамдык эки базымнар кылдынган. Будүрүлге коллективтеринің, организацияларының, ооредилге черлериниң күш-культура коллективтеринде туризм секциялары тургустунган болгаш олар туристи походтар организастаар талазы-биле идепкейлиг ажылдап турарлар. «Тыва даг-дүгү» болгаш «Тыва кобальт» комбинаттарында, кызылдың башкы институдунда, № 3 профтехучилищеде туризм секциялары чамдык ажылдарны чорутказ.

Бот-тывынгыр туризмин сайзыradыр талазы-биле Кызылда «Демир сал» аттыг туристи клуб эвээш эвес ажылдарны чорудуп турар. Клуб чадаг, хаактыг болгаш суг оруу-биле туристээриниң теоретиктиг болгаш практиктиг кичээлдерни доктаамал эрттирип, солуннар, радио, телевидение дамчыштыр туризмни пропагандалап, чаа-чаа маршруттарны тыпкан. Маңаа оон удуртукчузу телестудияның ажылдакчызы Яков Кром идепкейлиг киржип турар. Бо клуб 43 походтарны, оон иштинден үгле бо чылын 16 чаа маршруттарны организастаан. Кызыл-Тайга, Улуг-Шивилиг, Танды-Уула дээн ышкаш бедик дагларже үнүүшкүннерни чедиишкинниг чоруткан.

Бот-тывынгыр туризмин организастаарының бүгү аргалары, материалдыг баазазы бистеп бар. Айтырыг үүл дээрге, спорт инитилелдери, күш-ажылчы коллективтер бо солуп, чогумчалыг дыштанылгаже кол кичээнгейни салыр ужурлуг. Чадаг-тергелиг, мопедтиг, мотоциклиг, аъттыг туристээрин чүге организастап болбазыл? Копту-Аксыдан Тоора-Хем чедир аъттыг туристээр маршрутту ажылдарын бо чылын оорепип, баштайгы экскурсияны организастаап болгаш моңу үзе шинтпирлээри көрдүлүп турар.

Тываның каас-чараш чурумалдыг булуңнарын магадап, бистиң республиканга чылдыңда кээп турар. Бо чылын бистиң Чөвүлелдиң камгалал-дуза көргүзер станциязы 300 туристи бөлүктер кээп чораанын демдеглээн.

Туризмни моон соңгаар хогжүдериниң перспективтиг планнарын тургустунуп турар. Ында көрдүнүп турар бир кол туристи зона — Ак-Довурак. Ак-Довурак — Абаза оруунуң 76 километриниге автокемпинг болгаш туристи база түлары көрдүнген. Оны кедизинде Кара-Хөлдүң туристи зоназыбиле тудуштурар. Абакан—Шушенское —Кызыл— Ак-Довурак — Абаза — Абакан аразынга Бүгү-эвилелдиң автобустуг туристи маршрудун организастаары ажыктыг деп санап турар. Өске-даа солуңсолуун маршруттарны ажыдарын өөренип көрүп турар.

Туризм — ниитилелге-даа, кижи бүрүзүге-даа таарымчалыг үүл. Ынчангаш олче ажылчы чонну хандыкпылдары — чугула сорулга.

В. МЕРЗЛЯКОВ,
туризм болгаш экскурсиялар талазы-биле Тыва область чөвүлелиниң даргазы.

БАЖЫҢНАРНЫ ӨРТТЕН КАМГАЛААР

«Электроплитканы хенизиг кала каапкаш үне бээр арамда өрт болу берген-дир» деп хөлээп, девидээп чугааларны өрт камгалалының ажылдакчылары бо-ла дыннаар. Амыралга таварышкылаар ол дувүреңиг болуушкуннар хамаатыларның серемчилел чок байдалын бадыткап турар.

Хайгаарал чок артырыш каан илиир, электроплитка, печкада от кандыг айыл-халапка чедирип болурун кижи бүрүзү билген турар ужурлуг. Ынчалза-даа ол чылдагаанналрдан өрт айылы болгапчок болу бергилээр. Бо болза чамдык хамаатыларның, ажыл-агый болгаш организация черлериниң удуртукчуларының өртке удур айыл чок чоруктун болуун хемчеглерин күүсетпейн база өрт болбазын дээш сагындырыг ажылдарын кошкак чорудуп турарының түннелинде ындыг чүүлдер болгулап турар.

Барыын-Хемчик районнуң Аянгаты суурнуң чурттакчызы хамааты Монгуш печкага от салырда дүрген кывыычал суук чүүлдү ажыглаанындан өрт үнген. Оон боду аар өртенип, бичии уруу айыл-халапка таварышкан. Кызыл хоорайның Шевченко кудумчузунуң 57 дугаар бажыңга одаан печканы хайгаарал чок артырганындан февральдың 22-де өрт үнген. Өртүн айылының ындыг чижектерин хөйү-биле адап болур.

Өртүү ажуреринин бөдүүн аргаларын билбес, өрт ажурер кижилерни ой-шаанга келдирбес чоруктардан чамдыкта өрт улам өскүп, хамаатыларга каража-когаралды чедирип турар. Чижээлээрге, Таңды районунуң Хадын-Аксы суурга машина гаражын чылдыр генераторну хайгаарал чок артырганындан өрт үнген. Оон түннелинде 6 трактор болгаш гараж орттенип, күрүнеге улуг когаралды чедирген.

Бодунуң ажылдаар черинге азы ораи-бажыңынга өрт айылыын болдурбас дээш өрттүн айыл чок чоруунун дүрүмүн шыңгыы сагывышаан, ону күүседирин өскелерден база негедер. Чонның байлаан болгаш хүүда ончуүхоренгини өрт айылыындан болдурбазының негелдезин хажыдып турар. Газты кичээнгей чок ажыглаар, оон чоогунга хеп кургадыр, оон ажылар, хаар кезектерин серемчилел чок ажыглаар чоруктү болдурбайн, оваарымчалыг болунар.

Ол ышкаш үрелик электрочетки өртке база айылдыг. Ону болдурбас дээ электрочеткилерни шын тургузуп алыры чугула. Үрелик электробазыткыыштарны база бөдүүн арга-биле кылган электропечкаларны болгаш өскеда үүлдерни ажыглаванар.

Үрттелге бажыңнарындан болгаш албан черлериниден унуп чоруурда электрохерекселдерни болгаш чырыкты өжүрүп каарын утпанар. Өртүн айыл-халавын болдурбас дээш өртке удур дурумнерниң негелдезин кижи бүрүзү ылап билген турар ужурлуг.

В. САННИКОВ,
Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң өрт камгалал инспектору, улуг лейтенант.

ЧУРУНТА: хаактыг поход үеинде.
А. ФИЛИППОВТУҢ фотозу.

Сести узуткаан

«Боруну кок дээш эвес, малга хоралыг боорга өлүрер» диижири-ле шын. Улуг-Хемниң Баян-Колда «Х Улуг хурал» колхозтуң малчыны С. Д. Маскыр-оол бир боруну өлүрген. Оон иштинге чеди бөрзек чораан.

Степан Донгакович херек кырында сес боруну узуткааны ол, оон шаңпалы база арбын болуру билдингир. Шак ындыг эрес аңчыларны кымдаа мактаар.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

Телевидение

ДЕКАБРЬ 22-ДЕ

МОСКВАДАН

13.00 — Дамчыдылгалар программазы. 13.05 — Медээлер. 13.10 — Өөнүт телекөргүзүг. Мультфильмнер программалары. 13.45 — «Бөгүн — Энергетиктер хүнү». 14.00 — «Музыкалыг киоск». 14.30 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 15.10 — Чаңсар. 15.10 — Өөнүт телекөргүзүг. «Известия» солуннуң шаңналы дээш хоккейге делегей маргылдаазы. ССРЭ — ЧССР. Үшкү оюн. 16.05 — «Ады-ангы кижилер» деп хөй сериялыг телешиниң баштайгы көргүзүг. 17.15 — Энергетиктерниң чаңылгары-биле концерт. 18.00 —«Ye». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Анатолий Александрович ырлап тур». Фильм-концерт. 19.00 — «Саян кырында кежээ». Дамчыдылга. 19.40 — «Тываның неделязы». Информастыг программа. 19.55 — Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

20.00 — Өөнүт телекөргүзүг. «Хүн ритминдэ» деп музыкалыг телефильмниң баштайгы көргүзүг. 20.35 —Өөнүт телекөргүзүг. «Кижи болуру» деп уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүг. 1-ги сериязы 21.40 — Өөнүт телекөргүзүг. «Аныяк үннер». Совет ырларның күүселакчиларының конкурузу. 23.00—23.30 — «Ye». Информастыг программа.

ЧАА ЧЫЛ ОЙНААШКЫНЫНДА — «ЖИГУЛИ»

1973 чылдың декабрь 28-те Владимир хоорайга акша-бараан лотереязының Чаа чыл үндүрүлгезинин ойнаашкын тиражы болур. Эң-не аас-кежиктиг билеттерниң ээлери — «Жигули» автомобильди бир-ле дугаар ойнап алырлар.

Оон ангыда янзы-бүрү марканың 400 мотоцикли, 200 пианино, 500 телевизор, 3300 холодильник болгаш үнелиг өске-даа эдилелдер болгаш акша ойнаашкынары бар.

Ойнаашкынның ниити түңү 11 миллион 140 муң рубль болур. Лотерея билеттерин ажаалга кассаларындан, магазиннерден, кинотеатрлардан, харылзаа черлеринден, «Союзпечатьтың» киосклеринден, ниитининң чеменнилге черлеринден, автовокзалдар кассаларындан болгаш аэропорттан садып алырынче далажынар.

АЖААЛГА КАССАЗЫ.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының редакциязынга дыннаткан медээзин бүгүгаар алырга, бөгүн республикага болгаш Кызылга шырым булуттаар, хар чагбас. Чөөн угланыышкынның хөттүң күжү кошкак болур.

Агаарның температураазы республиканың даглыг черлеринге 20—24, өскелеринге 25—29, Кызылга 25—27 градус соор.

Редакторнуң орлакчызы М. Н. СМИРНОВА.

КИНО

ДЕКАБРЬ 22-ДЕ

«НАПЫРАЛ»: «Хамааты хептиг кижи» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Шериг чажыды». 9.10, 10.55, «Батько» 15.00, 16.50, «Угаан сарыыл чоктарның неделязы» 12.40, 18.40, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сен, мен болгаш бичии Париж» 15.00, 18.40, «Ынаам эвес» 16.50, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дидим селгүүстекчи» 15.00, «Ынакшылдың чалбыраажы» (2 сериязы катай) 17.20, 20.00 шактарда.

1931 чылдан бээр СЭКП кежигүнү, персоналдыг пенсионер
Иван Кежикович ЧИМИТТИҢ
аар аарыгдан аараан, мөчээнин СЭКП Чөөн-Хемчик райкому болгаш райкүүском дыңнадып, мөчээн кижиниң өг-бүлезинге, дөргүл-төрелдерине болгаш оок эш-өөрүмге хамы кажыыхалын илергейлеп тур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000 Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харылсаалгалыг секретарының 23-35, партийн амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, көдээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информацин база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Пар. ама 2. Тираж 15.953 ЧАГЫГ № 294.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном салыынын талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—01681.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

500 (№9370) | Воскресенье, 1973 чыл, декабрь 23 | 1925 чылда үндезилеттингеш. | Өртээ 2 көп.

ЭКОНОМИКТИГ ӨӨРЕДИЛГЕ

«Аңылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезин өскүдер дутайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалын амыдыралга боттандырар соруулга-биле чер-черде партия организацияларының бүгү-ниитиниң экономиктиг өөредилгезин калбарткан. Бо чаа өөредилге чылында республикада партия, комсомол чыдыышкынының болгаш экономиктиг өөредилгениң бүгү хевирлериниң 18 муң ажыт киижи өөренип турар.

Бүгү-ниитиниң экономиктиг өөредилге системазының бир эвээш чүүлү болза ооң программалары ажылчы чоннарның яжы-бүрү кезектеринге, оларның кылып турар ажыл-херээже дүүштүр тургустунганы болуур. Чижээ, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинде: колхоз, совхозтарның удуртукчулары болгаш пол тускай эртемниглерин «Социалистиг көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин эртемге үндезилеп, башкарарының үндезиниери» деп курсту, колхоз, совхозтарда ортумак звеноңуң удуртур кадрларын «Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң экономиказының болгаш башкарылгазының үндезиниери» деп курсту өөренип ужурлуг. Бо ййи хевирде бистиң республикада ниитизиңе 1400 ажыт киижи өөренип турар. Колхозчуңар болгаш совхозтар ажылчыннары «Көдээ ажыл-агый талазы-биле экономиктиг билигторниң үндезиниери» деп программаны өөренип эгелээн.

Үлетпүр, тудуг болгаш өске-даа бүдүрүлге ажылдакчыларыга өөредилге программалары база, көдээ ажыл-агыйда ышкаш, үш кол бөлүкке чардынган.

Экономиктиг өөредилгениң программазының ынчаар аңгыланы кыадыр, киижилериң ыяып турар ажыл-херээже дүүштүр тургустунганы теоретиктиг өөредилгениң амыдырал-биле харылзаазын күштелдирген дээрзи чугаажок. Ынчангаш ол күш-ажылдың курлавырларын долу ажыглаар, ооң организациязын экижидер, каминалганың чурумун, бүдүрүлгениң культуразын бедидер херекке киижи бүрүзүнүң чогаадыкчы чоруун, бот-шелекейни болгаш киржилгезин көдүрер арганы берип турар.

Бо өөредилге чылында экономиктиг өөредилге Каа-Хем, Таңды, Тес-Хем районнарда организастыт эгелээн. «Революцияның чалбыжы», «Бурунгаар» совхозтарда, «Тиилелге» колхозта болгаш Каа-Хем хөмүр-даш разрезинде партия организацияларының ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезин организастаар талазы-биле мурнакчы дуржулганы мөөнгеп алган. Чижээ, «Революцияның чалбыжы» совхозтуң партком-му (секретары Н. Кононенко) Красноярск. Марачевка сутбараан фермаларынга коммунистиг күш-ажылдың школаларын ййи чыл бурунгаар организастаан. Эртнен чылын ындыт школаны хой фермазынга тургускан. Оларда экономиктиг билигторниң үндезиниерин бүдүрүлге амыдыралы-биле холбаштыр өөренип келген болгаш дыңнакчыларының улуг сонуургалын болдуруп, ук бүдүрүлге коллективтериниң бедик көргүзүглерин чедип алырынга идигин берген. Оларның дыңнакчыларының иштинден 31 киижиге коммунистиг күш-ажылдың шалычызы деп атты тывыскан. Бо өөредилге чылында совхозта экономиктиг өөредилге улам калбарган: ортумак звеноңуң удуртур кадрларын 100 хуу, бүгү ажылчыннарның 30 ажыт хуузун ында хаара туткан. Совхозта партия комитеди пропагандистерин ай төнчүзүнде-ле чыып, оларга немелде материал кылдыр ажыл-херектиң чоруп турар түңнелдерин, эвилелгиг соруулгаларны дыңнадып турар.

Каа-Хем хөмүр-даш разрезиниң коллективинде бүгү ажылчыннарның болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының 60 ажыт хуузу экономиктиг өөредилгеде хаара тутпаан. Эртнен өөредилге чылының эгезинде анаа экономиктиг өөредилгениң соведин тургускан. Ооң кежигүннеринде разрезтиң кол специалистери кирген болгаш директору эш Р. Х. Шагбазметов боду удуртуп турар. Ук совет коллективте экономиктиг өөредилгениң перспективтиг планын беш чыл хуусаалыг тургускан, ында кымнар, өөредилгениң кандыг хевиринге кай чыл хуусаалыг өөренирин тодаргай айыттынган. Мындыг чижектерни өске-даа черлерден көрүп болуур.

Ынчалзажок экономиктиг өөредилгеде улуг четпестерниң аразы бар боот турарын чугаалаар херек.

СЭКП Төп Комитединиң доктаалында экономиктиг өөредилгени организастаарын партия организацияларының чергелештир ажыл-агый удуртукчуларынга дорт даскан. Ындыг турбуже бистиң республикада министерстволар, эргелелдер болгаш тудуг трестериниң баштаар черлери боттарының эргезинде турар бүдүрүлге черлеринге бүгү-ниитиниң экономиктиг өөредилгезин организастаар херекче мынчага чедир кошкак кичээнгейни салып келгей. Районнарда тургустунган экономиктиг өөредилгениң човүлелдери ук ажылдың иштинде ынчаныңарынче ханылаан кирбейн, эрегжей удуртуп, бүдүрүлге, ажыл-агый удуртукчуларындан шынгыы нетелде салбайн турар.

Шак ындыт четпестер СЭКП-ниң Бии-Хем, Тожу, Чөөн-Хемчик болгаш өске-даа райкомнарынга турган. Ооң ужурунда экономиктиг өөредилгениң перспективтиг планнары чамдык бүдүрүлге коллективтеринде мынчага чедир тургустунмаан. олче ажыл-агый удуртукчуларының кичээнгейи углаттынмаан фактыларның бар боот турары таварылга эвес.

Бүгү-ниитиниң экономиктиг өөредилгезин организастаар херекке облпрофчөвүлелдиң адырлар аайы-биле обкомнарны база кошкак кичээнгейни салып турар. Оларга дорт хамаарылталыг коммунистиг күш-ажылдың ийи чүс чыгыы школаларында өөредилге-методиктиг литературалар, программалар-биле хандырылга дыка четпес.

Бо талазы-биле чер-черде хөй-ниитиниң библиотекалары база улуг рольду ойнаар ужурлуг. Бисте библиотекалар суур бүрүзүнде бар деп чугаалап болуур, ында тускай эртемниг кижилер ажылдап турар. Ындыг турбуже политиктиг-даа, экономиктиг-даа өөредилгеже библиотекалар ажылдакчыларының күжениишкиниң чедир мобилизаставайн турар чорук районнарда бар.

Бүгү-ниитиниң экономиктиг өөредилгези болза амгы үеде ниитилелдиң бүдүрүкчү күштерин шалкын өстүрери-биле холбашкан, ынчангаш социализмниң капитализм-биле экономиктиг чарыжынга улуг рольду ойнаар, ханы уткалыг, чугула күрүне херээ апаргаш.

Экономиктиг өөредилгени бедик деңнеге организастаары, ооң идей-политиктиг шынарын бедидери, амыдырал-биле сыры харылзаштырары бүгү-ниитиниң херээ. Партия организациялары экономиктиг өөредилгениң пропагандистерин шилип белеткээринче, ооң организациязын экижидеринче, ажыл-агый удуртукчуларының кичээнгей, харысалгазын бедидеринче уламган доктаамал нетелдени күштелдирери чугула.

А. А. ГРОМЫКОНУҢ Г. КИССИНДЖЕР-БИЛЕ УЖУРАШКАНЫ

ЖЕНЕВА. (СЭТА-ның тускай иорр.). СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү. ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң анаа декабрь 21-де АКШ-тың күрүне секретары Г. Киссинджер-биле ужуражышкыны болган.

Беседа үезинде Чоокку Чөөн чук талазы-биле тайбың конференцияның ажылының чоруп турарын, а ол ышкаш делегейниң кайы-даа талага соңуургалдыг өске-даа айтырыгларын чугаалашкан.

УЖУДУУШКУН ҮРГҮЛЧҮЛЕВИШААН

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП ЧЕР. (СЭТА). Космос корабли «Союз-13»-түң ужудуушкунуңуң баштайгы чартыы доостур чыгаан. Ында тургускан «Орион-2» телескоптарның системаларын хынаары доозулган. Экипажтың айыткланың болгаш телеметрлиг медээлерниң анализиниң түңнелдеринден алган көөрге, ол аппаратураның ажылдаары чогумчалыг болгаш космонавтар планнаан астрономнуг шинчилелдерни кылып эгелээннер.

32, 33 болгаш 37 дээскиниишкиннерниң үезинде командир Петр Климук корабльдиң угланыышкынын тодарадып чоруткан, а борт-инженер Валентин Лебедев шыгаалга херекселдериниң дузазы-биле телескоптарны дээрде шинчилеп көөр дээн угланыышкынче башкарган. Оон соонда чүүл-бүрү талалардан сылдыстарны спектрографтаан. Аңгы-аңгы сылдыстар үзүндэ дээрниң кезектерин чурукка тырттырган.

«Союз-13» корабльдиң экипажының дөрт дугаар ажыл хүнү декабрь 21-ниң Москванын-биле 7 шак 30 минута турда эгелээн, амчы шинчилээнин кылыр программаны ёзугаар космонавтар дензи чок байдал үезинде баш мээзинге хан эргилишкинин шинчилеп көргеннер.

Космос корабли «Союз-13»-түң ужудуушкуну үргүлчүлевишаан.

Космос корабли «Союз-13»-түң экипажы ужудуп үнериниң мурнуу чарыында чаңчыл ёзугаар В. И. Ленинниң Кремльде ажылдаар кабинединге барып чораан.

ЧУРУКТА: корабльдиң командири Петр Ильич Климук (солагай талазында) болгаш борт-инженер Валентин Витальевич Лебедев.

А. ПУШКАРЕВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохроникази).

СОРУК КИРДИВИС

Бистиң «Тес-Хем» совхозу бо чылын районга мурнакчы ажыл-агый болган, шилчиир Кызыл тук бисте. Бүрүнеге дүк садар онаалдавысты күүсеттивис. 419 тонна эът садар планывыс күүсеттинер кырында. Сүүгү база докталткан чижээнге чедир садар бис.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сески чыыжының чедиги сессиязынга болган илеткелдерде човүнүң амыдырал деңнелиин улам бедидер талазы-биле хемчеглерни тодаргай айыткан-дыр. Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ортумак малының 3,6 хуу, колхозчуларныы — 6,1 хуу өзер. Садыг, амыдырал хандырылга талазы-биле чаа-чаа хемчеглерни ап чорудар.

Эрткен чылга деңнээрге, 5 миллион квадрат метр хой чуртталга бажыннарын тударын көргеп. Бүрүнеге планының даргазы депутат эш Байбаковтуң илеткелинде кижилерниң чаагай чоруу дээш сагыш-салыышкынның хереченин болур оон-даа өске саннар эвээш эвес болду.

Партияның, чазактың ындыг сагыш човаашкынынга, кичээнгейинге хей-аът киргеп бистер, көдээ ишчилер, ам-даа эки ажылдаар бис. Бистиң совхоз чедип алган чамдык эки түүлдерге доктаавайн, ам-даа бурунгаар базынарны кылыры чугаажок.

Х. ЧҮРГҮЙ-ООЛ,

Совет Эвилелиниң Маадыры, совхозта кадр илдизиниң эргелекчизи.

Слётта—чарыштың тиилекчилери.

Тоску беш чылдың бо дооступ турар чылының бо хүннеринде ВЛКСМ Тыва обкомунче республиканың чер-черде комсомол организацияларындан аныяктарның күш-ажылчы рапорттары, уткуштур планнарны хүлээп алгылаан дугайында медээлер кээп турар. Бо хүннерде бүдүрүлгениң 2,7 муң аныяк ажыл-ишчилери чыл даалгазын хууса бетинде күүсеткеш. 1974 чылдың үлүүнде ажылдап турарлар.

Кызыл хоорайның, «Тыва даг-дүгү», «Тыва кобальт» комбинаттарның болгаш Чөөн-Хемчик, Бии-Хем, Каа-Хем районнарның комсомолчу-аныяктары шинтпирлиг чылдың чаръшының бирги одуруунде ажылдап турарлар.

«Тыва даг-дүгү» комбинатта 32 комсомолчу-аныяктар бригаладары бо чылдың планын хуусаа бетинде күүсеткеш, ам 1974 чылдың февральдың үлүүнде ажылдап эгелээннер. Ылаңгыя эш Каногинниң, Деспи Дүктен-ооллуң, Евгений Звонковтуң, Зинаида Салчактың, Клара Салчактың эвилелери, бригаладары бедик көргүзүглерни чедип алгылаан.

Кызыл хоорайның 25 аныяктар коллективтериндең 17-зи ам 1974 чылдың февраль-март айларының үлүүнде ажылдап турар.

Тываның көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниде 6500 ооллар, кыстар бар. Күскү дүжүт ажаалдазынга 18 аныяктар бригадалары, 86 звенолар, агрегаттар шалыпчы ажылдаан. «Тиилелге» совхозта № 4 бригада, Каа-Хемде «Бурунгаар» совхозтуң Кара-Сугда аныяктар бригадалары болгаш Тываның найысылалының студентилери, сургуулдары тараанын ажаап алырынга улуг үлүүн киирген. Дүжүт ажаап алырынга клепкейлиг киржип, шалыпчы ажылдаан Василий Артыпаны, Ситников алышкыларны, Ооржак Май-оол, Моңгуш Эрес-оол болгаш өскедаа он-он мурнакчы тараажыларны Кызылга болган аныяк мурнакчыларның слёдүнга ВЛКСМ обкомунуң ийиги секретары Г. И. Иргит болгаш өске-даа санал бергеннер демдеглеп чугаалаанынар.

Ол слётка республиканың аныяктарының социалистиг чарыжының тиилекчилериниг шаңналдарны тывыскылаан. Дүжүттү чидириг чокка ажаап алыр дээш чарыштың талазы-биле республика тиилекчизи Каа-Хем районнуң «Коммунизмче орук» колхозтуң комбайнери Петр Ситниковка, аныяктарның чарыжының тиилекчизи Татьяна Семиновага чемпионнарның кыл ленталарын байырлалдыыле баглап берип, Хүндүүт бижиктерни, өртекинг белектерни тывыскылаан. Слетка киришкен күш-ажылдың хоочуннары А. Адыгбайга, Ельцовага, М. Сафроновага, О. Калзанга болгаш оон өске-даа күш-ажылчы аргажулгазының аныяктарга ынчыдып, төлептиг үлегер-чижээн көргүзүп турарларга башаанналдарны берген. Көдээ ыл-агыйның, үлетпүрнүң аяк мурнакчыларын аңаа ып, мактап. Бүгү-эвилелдиң циалистиг чарыжының тиилекчизи дел хөрек демдектерип а тывыскан.

О. ОПЕЕН.

УРУКТАРДА: (үстүнде) Ылдың аяк тудугжуларың социалистиг чарыжының тиилекчизи, мурнакчы аяктар слёдүүнүп киржикчилары Ондар. Аданала чкта слёттүң киржикчил, бертинги одуругда (он таан) Улуг-Хем райондан Люцила Барсюкова, Ховуиндан Любовь Шабалина.

ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДЕПУТАТТАР ТОЛЭЭЛЕКЧИЛЕРИНИҢ ХУРАЛЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Депутаттар толээлекчилериниң хуралы 1973 чыллың декабрь 25-те 9 шак 30 минутада СЭКП Тыва обкомунуң Политчырыдыышкын бажыңының улуг залынга болур.

• • •

ТЫВА АССР-НИҢ ҮШКҮ ЧЫЫЖЫНЫҢ ЧЕДИГИ СЕССИЯЗЫНЫҢ АЖЫТТЫНАРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң чедиги сессиязы 1973 чылдың декабрь 25-те эртенгиниң 10 шакта СЭКП Тыва обкомунуң Политчырыдыышкын бажыңының улуг залынга ажыттынар.

• • •

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДЕПУТАТТАРЫНГА ДЫҢНАДЫГ

Тыва АССР-ниң чедиги сессиязынга келгей депутаттарны 1973 чылдың декабрь 24-те эртенгиниң 9 шакка чедир Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң оргкилдизинге—№27 өрээлге бүрүткээр. Телефоннары: 30-52, 46-34.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумуу.

ЧУРТКА АЯН-ЧОРУК

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың чалаанын ёзугаар Совет Эвилелинде албанның аян-чоруун кылып келген Мурнуу Вьетнамны Хостаарының Национал Фронтузунуң ТК-ның Президиумунуң Даргазы, Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг Түп чазаанның Консультативтиг Човүлелиниң Даргазы доктор Нгуен Хыу Тхога баштаткан Мурнуу Вьетнам Республиканың төлээлеря декабрь 21-де Москвадан Ереванче чорупканнар.

Аалчылар-биле кады Ереванче ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы Н. Х. Арутюнян, ССРЭ-ниң ДХМ-ниң кылдыс эргелекчизи С. С. Немчина олар база чорупканнар.

Мурнуу Вьетнам Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң күрүне туктарын аскан Внуково аэродромунга СЭКП ТК-ның Политбюро хежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев, ССРЭ-ниң Министрлер Човүлелиниң Даргазының оралакчызы В. Н. Новиков, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединиң даргазы А. П. Шитиков, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы Н. П. Фирюбин болгаш албанның өскедаа кижилери удээнир.

Үдекчилер аразынга ВДРниң ССРЭ-де элчини Во Тхук Донг, МВР-ниң элчин черинниң дипломат ажылдакчылары, элээн каш чурттарның ССРЭ-де турар дипломаттыг төлээ черлериниң баштыңнары база турганнар.

Ужудуушкун шолунге Чепсектиг Куштериниң үш хевиринниң — чадаг шеригленниң, ужудукчуларның болгаш далайжыларның хүндүлүг таныылын чыскаараан. Ийи чурттуң күрүне гимнилери чаңгыланган.

Н. В. Подгорный биле Нгуен Хыу Тхо совет дайынчыларның чыскаалган одурутларын эртип көргеннер. Москванын үдеп келген ажылчы чоннар төлээлекчилери, Москвада өөренип турар вьетнам студентилер хүндүлүг аалчыга чүректинг ханызындан, изиг байыр чедирип турганнар.

Шуушкан машиналарның мотоциклчилерниң хүндүлүг үделгези-биле аэропортче, бар чораан, эткен кудумчуларынга болгаш шаңдерниге МВРниң болгаш ССРЭ-ниң күрүне туктарын аскан, «Мурнуу Вьетнамның чаадыкылыг үлүүнга изиг байыр!», «Мурнуу Вьетнамны Хостаарының Национал фронтузу делгерезин!»—дээн кыйгырыгларны бижээш, аскан турган.

• • •

Ол-ла хүн Мурнуу Вьетнам Республиканың төлээлери Тбилисиге бичии када доктааганнар.

Тбилисиниң аэропортуга аалчыларны Грузияның КП ТК-ның бирги секретары Э. А. Шеварнадзе, Грузин ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Г. С. Дзоценидзе болгаш албанның оске-даа кижилери утказаннар.

• • •

ЕРЕВАН. (СЭТА). ССРЭниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш совет чазактың чалаанын ёзугаар Совет Эвилелинде келген Мурнуу Вьетнам Республиканың төлээлеря декабрь 22-де Тбилисиден Ереванда чеде бергеннер. Төлээлерни Мурнуу Вьетнамны Хостаарының Национал Фронтузунуң Төп Комитединиң Президиумунуң Даргазы, Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг Түп чазаанның Консультативтиг Човүлелиниң Даргазы доктор Нгуен Хыу Тхо баштап чоруур.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы Н. Х. Арутюнян, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министерствозунуң килдис эргелекчизи С. С. Немчина олар вьетнам төлээлер-биле кады Ереванда чеде бергеннер.

Армян ССР-ниң Министрлер Човүлелиниң Даргазы Г. А. Арзуманян, Армян ССРниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы О. М. Багдасарян, ССРЭ-ниң болгаш Армян ССРниң Дээди Советтериниң депутаттары Мурнуу Вьетнам Республиканың төлээлерин Совет Эвилелиниң болгаш Армян ССР-ниң күрүне туктарын аскан вокзалга утткуп алганнар.

Арменичиның ажылчы чоннарының төлээлекчилери аалчыларга байырын чедирип турганнар.

(СЭТА).

РСФСР-ниң Дээди Совединде

Россия Федерациязында чурттуң ыяш курлавырының 95 хуузу мөөнгеттингеш. Ынчангаш аныяк ыяштарны олуртуп, арга-ыяш «шолдерин» хайгаарап, ыяш кезип белеткээр ажыл-агыйларның ажылдакчыларынга онза харысалга онаажып турар. Россия Федерациязының девискээринде ыяш ажыл-агыйы чогум канчаар чоруп турарыл? РСФСР-ниң Дээди Совединиң бойдус камгалалының талазыбиле доктаамал комиссиязы ол айтырыгны чугаалажып көрген. РСФСР-ниң ыяш ажыл-агыйының министри А. И. Зверев бодунуң илеткелинге республикада ыяшты катап тургузуп, остүрер талазыбиле калбак ажылды боттандырып чорудуп турарын чугаалаан.

Ынчалза-даа арга-ыяш байлаан чер-ле болганда ындыг ажыл-агыйжы көөр чорук чер бүрүзүнде эвес боот турар. Депутаттар чамдык черлерде үнелиг ыяштарны доктаатказ хемчээлиниден ажыр кезип турарын бүрүү шаап, бо талазыбиле четпестерни тодаргайбиле илереткеннер.

Комиссия бо талазы-биле доктаалды депутаттарның кирген саналдарын барымдаалап хүлээп алган.

(СЭТА).

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ БЕДИК ШАҢНАЛЫ

Душанбе. Декабрь 21 (СЭТА). Бистиң хөй националдыг Ада-чурттувустуң улустарының бүзүлбас найыралының, ак-дүңма чангыс эвиинин байырлалы Таджикистанга болган. Республикага бедик шаңналды — Улустарның найыралы орденин тывыскан.

Таджикистанның Компартиязының Төп Комитединиң болгаш республиканың Дээди Соведининг Президиумунуң болгаш балеттиң академиктиг театрынга болган каттышкан байырлыг хуралынга Таджикистанның КП ТК-зының кежигүннери, хежигүмүнге кандидаттар, ССРЭ-ниң база Таджик ССРниң Дээди Советтериниң депутаттары, партия, совет болгаш хөй-ниити организацияларының удуртукчулары, үлетпүрүң болгаш көдээ ажыл-агыйның мурнакчылары, эртемнин болгаш культураның ажылдакчылары, Совет Армияның дайынчылары, хөй санныг аалчылар чыглып келген.

Таджик ССР-ниң Дээди Соведининг Президиумунуң Даргазы **М. Холов** байырлыг хуралды ажыткан.

Залга Совет Эвилелиниң болгаш Таджик ССР-ниң күрүне гимнизери өндүр чаагайбиле куттула берген.

СЭКП ТК-ның Чиргиие секретары эш Л. И. Брежневтиң баштадыр СЭКП ТК-ның Политбюрозу составтыг хүндүлүг президиумну хуралдың кирижкилери улуг көдүрүлүүшкүн-биле соңгаан.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агый министри Д. С. Полянскийге сөс берген.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң база ТК-ның Чиргиие секретары эш Леонид Ильич Брежневтиң бодунуң өмүнээзинден, ССРЭ-ниң Дээди Соведининг Президиумунуң болгаш совет чазактың өмүнээзинден Д. С. Полянский Төрээн чурттуң бедик шаңналын алганы дээш, байырлыг хуралдың киржикчилериниг ол ышкаш республиканың бүгү ажылчы чоннарынга чүректин ханызындан изиг байырны чедиргеи.

Совет эрге-чагырганның чыдарында бурунгу таджик черге кайгамчык улуг революстуг чаартылгалар болган деп, Д. С. Полянский чугаалаан. Хөй-хөй чүс чылдарда тарамык-быдаргай чораан таджик улус үүле совет тургузуг үезинде боду күрүнелиг апарган болгаш национал чаа тургузуушкунунуң болгаш бүгү талалыг хөгжүдениң делгем оруунче кирген. Таджикистанга ёзулуг үлетпүрүг турбаан. Ам ында 330 ажыг үлетпүр бүдүрүлгелери бар. Көдээ ажылагыйны чаартыр, суггарылга четкизини тудар талазы-биле дыка улуг ажылды чоруткан. Үлетпүрүнүң болгаш көдээ ажыл-агыйның шапкын хөгжүлдези-биле чергелештир, өске-даа Ортаакы Азия республикалары-биле бир дөмей, Таджикистанга ёзулуг культура революциязын боттандырган.

Ол өндүр улуг чаартылгалар дээрге ажылчыннарның болгаш колхозчуларның, республиканың бүгү ажылчы чоннарының эрес-шудургу ажыл-иженинг, улуг орус улустуң болгаш бистиң совет республикаларывыстың өске-даа улустарының ак сеткилдиг аңы-дүңма дузалам чызының үре-түңнели-дир, ленинчи партияның болгаш совет эрге-чагырганың организакчы болгаш политиктиг ажыл-чорудулгазының түңнели-дир.

Бистиң хөй националдыг совет күрүнеивис ам бодунуң күч-шыдалыныц чечеткелиишкининде келгеи дең, оратор демдеглээн. СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунга база ССРЭниң Дээди Совединиң сессиязынга 1973 чылда ажылдаавыстың болгаш беш чылдың баштайгы үш чылдарының баш удур түңнелдерин үндүрген. 1974 чылдың Күрүне планын болгаш бюджедин чугаалажып көргеи болгаш бадылаан. ТК-ның Пленумунга СЭКП ТК-ның Чиргиие секретары Л. И. Брежневтиң тергиин чугула, утказының талазы-биле программа болур чугаазынга совет экономиканың хөгжүлдезин ханызы-биле анализтеттинген, коммунистиг тургузуушкунуңуң амгы болгаш перспективтиг соруулгалары ылап тодараттынган. ТК-ның декабрь Пленумунуң шиитпирлери партия болгаш бүгү чон чаңгыс эп-сеткил-биле үүлдүүзүнген болгаш көрдүнген планнарны күүседир база ажыр күүседир дээш демиселге моон соңгаар ажылдаарының дайынчы программазы кылдыр хүлээп көргеи.

Беш чылдың соруулгаларын күүседиринге бодунуң салыышкынын Таджикистанның ажылчы чоннарының бажы кирип турар. Үлетпүр продукциязын сайгарарының бо чылгы планы хуусаа бетинде күүсеттинген, 60 ажыг миллион рубльдиң продукциязын пландан ажыр бүдүрүп үндүрерин чижеглээн саналгалар көргүскен.

Бо чылын Таджикистан 800 муң ажыг тонна чыг хөвсүнү чыгган, а беш чылдың үш чылдарында чыгган хөвсүн ййи миллион 330 муң ажыг тонна болган. Хөвсүн талазы-биле беш чылдың онаалдазы ажыр күүсеттинип турар. Ол дээрге кайгамчык чедиишкин, хөвсүн өстүрүкчүлериниң болгаш «ак алдын» бүдүрериниг бодунуң улуг-хуузун кириштирип турар кижилериниң күш-ажылчы улуг тиилелгези-дир.

Улус ажыл-агыйын хөгжүдер талазы-биле Таджикистанның ажылчы чоннарының улуг чедиишкиниери бистиң шуутувусту өөртүп турар болган алдарлыг чаа-чаа ажыл-херектерже хөй-аът кирип турар. Ооң-биле чергелештир четпестер болгаш чедир кылбаан чүүлдер дугайын маңаа, байырлыг хуралга-даа ыыттавайн бөрүп болбас бис деп, Д. С. Полянский чугаалаан. Продукция бүдүрериниң болгаш белеткээриниң планнарын күүсеттээн үлетпүр бүдүрүлгелери, колхозтар болгаш совхозтар республикада бар. Олар күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиперининг курлавырларын кошкак ажыглап, бүдүрүлге күүлерин болгаш ажыл шагын үре-түңнелдин-биле четче ажыглавайн турарлар. Садыгны организастап турарында, чурттакчы човүнүң культура-амыдырал болгаш коммуналхандырылгазында четпестер база бар. Соруулга болза ук четпестерни дарый чайладырында туруп турар.

Д. С. Полянский көдээ ажыл-агыйны хөгжүдериниң чамдык айтырыгларынга делгереигейи-биле доктаагаи. Көдээ ажыл-агыйны моон соңгаар улам хөгжүдериниң эң кол аргазы болза будүрүлгени специализастаарры болгаш кон-

(Төнчүзү 3-кү арында).

Партийжи амыдырал

КОММУНИСТЕРНИҢ САНАЛДАРЫН— АМЫДЫРАЛГА

Политиктиг чугула кампания хоорайның парторганизацияларында отчёт-сонгуллалыг хуралдар оларны эрттирериниң талазы-биле СЭКП ТК-ның доктаалынга дүүштүр организас-политиктиг бедик деннелге эрткилээн. Ажыл-агый база хөй-нинти амыдыралының бүгү талазын удуртурунга партия организацияларның ажылы чаа арга-дуржулга-биле байыттынып, оларның хүрээледи улам озуп быжыкканын, коммунистернин ажыл-херекке идепкейниң болгаш харыысалгазының бедээнин ук хуралдар көргүскен.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың иштики, даштыкы политиказын, ТК-ның Политбюрозунуң болгаш партия Төп комитединиң Чиргинне секретары эш Л. И. Брежневтиң бо талазы-биле чорудуп турар чайгылыш чок, шүдүргү ажыл-чорудулгазын бүгү коммунистер база ажылчы чоннар бүрүн долузу-биле деткип, түүлдүгээүнүп турарын отчёт-сонгуллалыг хуралдарга сеткил ханыышкыны-биле база катап илергейлээн. Ол ышкаш беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылында үлеттүрге, тудугга болгаш кодээ ажыл-агыйга, оске-даа адырларга күрүне планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге улуг бурунгаар базымны кылганын оларга демделээн.

Хуралдарга болган отчёт илеткелдер, коммунистерниң саналдары колдуунда-ла ханы утка-шынарлыг, принципиалдыг, ажыл-ишчи хевирлиг болгаш шүгүмчүлел болгаш ботшүгүмчүлел синниккен. Парторганизацияларның отчёттуг үеде ажыл-чорудулгазын хандыр аналиэтеп, кол кичээнгейни бүдүрүлге чорудулгазынче, коммунистиг кижизидилгениң айтырыгларынче угландырган.

Оон чижээнге № 2 АТБ-де партия организациязын киирип болур. Ында 25 коммунист, СЭКП кежигүнүнге 5 кандидат бар. Оларны бүдүрүлгениң харыысалгалыг участоктарынга таарыштырып тургускананың түннеринде олар бүгү коллективтиң ажылынга дээштиг салдарны чедирип келген. Ол коллективте 70 чолаачы 1974 чылдың, 9 чолаачы 1975 чылдың үлүүнде ажылдап турар. Аныяк ажылчыннарже улуг кичээнгейни салган. Ында комсомолчу аныяктарның 4 бригадазын тургускан болгаш олар эки ажылдап турар. Аныяктарны бүдүрүлгенниң хоочуннары шефке алыр ажыл база багай эвес дээрзин коммунистер хуралга демделээн. Ол бүдүрүлге планын доктаамал ажыр күүседип келген мурнакчы коллективтерниң бирээзи.

Оон-биле кады отчёт-сонгуллалыг хуралынга ол АТБ-ниң коммунистери боттарының ажылын шүгүмчүлелдиг ёзуубиле анализтеп, четпестерни чайладырының тодаргай аргаларын айытканнар. Чижээ, мурнакчы чолаачыларының бирээзин Николай Ильич Осипенко: «Бисте колонналар начальниктери ажылчыннар-биле, ылаңгыя аныяк чолаачылар-биле кижизидилге ажылын четнының түннелинде бо коллективтиң социалистиг хүлээлгелерни алган, ажылды доозарын-даа хүнде 4 шакты халас эрттирип турарывыс хараадангыг».

Өске бир чижек. Чүрттаалга-коммунал ажыл-агый министерствозунуң АТБ-зинге болган отчёттуг хуралга чолаачы эш К. П. Козулин санал бергеш мынчаар шүгүмчүлээн: социалистиг чарыштың түүнелин квартал санында үндүрүп турза-даа, ону чамдыкта өзу барымдаалап кылып турар. Кижи бүрүзү хууда хүлээлгелерин ап-ла турар харын, а оларны канчаар, кайы хире күүседип турарын кым-даа билбес. Бистин экономистеривис, колонналар начальниктери, хөй-нинти организациялары ол айтырыгларны шинтпирлээри эргежок чугула. Автомашиналарны уштап-баштап турары кончуг четпес. Оон уламыдан олар бүдүн-бүдүн хүннерде анаа турар чоруктар хөй. Ынчангаш бүдүрүлгенин бо-даа база оске-даа айтырыгларын партбюро тодаргай удуртуру эргежок чугула дээрзин айыткан.

Партийжи иштики ажылдың дугайын анализтеп тура, хүлээп алган шинтпирлер күүселдезин контрольдап турары дыка четпес деп эллээн хөй коллективтерге эрткен партия хуралдарда демделээн. Шинтпирлериниң күүселдезиниң дугайында информас-дыннадыгларны кылып турза-даа ол амдаа эренгей дээрзин шыгыы шүгүмчүлээн.

Чамдык коллективтерде хөй-нинти организацияларының ажылы кошкак. Чижээ, пассажирлер АТБ-зинде профэвилел организациязының ажылын, «Кара-Хаак» совхозта комсомол ажылын, «Сельхозтехника» район аразының катты ажыышкынында, № 72 механизастаттынган колоннада улусчу контроль бөлүктериниң, столоваялар болгаш рестораннар төрээнде хереженнер чөвүлелиниң кошкак ажылдап турарын коммунистер шүгүмчүлеп демделээн.

Администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар эргении 12 партия эге организацияларында комиссиялар кончуг сула күүседип турарын илеткелдерге, коммунистерниң саналдарынга айыткан. Чижээ, республиканың хереглекчилер эвилелиниң АТБ-зинде, Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезинде, № 3 АТБ-де, Тываның электри четкизинде болгаш чамдык оске-даа коллективтерде ындыг комиссиялар шуут ажылдаваан, харын-даа оларның кежигүннери боттарының хүлээлгелерин болгаш ажылдың утшиин билбес болган.

Тываның электри четкизинин, коммунэнергияның, чырыдыышкын министерствозунуң, «Тыва суг тудуг» трестиң коллективтеринде партия бюроларының, пароходствоға, № 62 көжүп чоруур механизастаттынган колоннада партия эге организацияларының секретарьларының составының шынары улам экижип, оларга эки белеткелдиг, дуржулгалыг, активчи, ат-алдарлыг коммунистер соңгуткан. Чижээ, дээди эртемниглер бүгү секретарьларның 58,2 хуузу, ортумак эртемниглер 32,6 хуу, а долу эвес болгаш эге эртемниглер чүгле 9 хуу болган. Отчёт-сонгуллалыг хуралдар — коллектив бүрүзүнүң база парторганизацияның амыдыралынга улуг болуушкун. Ол ышкаш олар СЭКП-ниң XXIV съездиниң шинтпирлерин, беш чылдың шинтпирлиг, үшкү чылының планнарын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарыштыг улам калбартырынга, күш-ажылчы коллективтериниң 1974 чылда үткүштүр алган планнарын болгаш хүлээлгелерин төлевилеп кылырынга улуг идиглиг болган.

Хоорайның партия организациялары ам удавас болур бодунуң XXI конференциязынга бүгү тала-биле бедеткелдиг ужуражыр дээш белеткенип турар. Олар ол конференциянын шинтпирлерин, келир чылдың планныг онаалдаларын чеднишкинниг күүседиринге бүгү ажылчы чоннарның күжүн мобилизастаарлар.

С. КУДАЖИ,
СЭКП Кызыл хооркомунуң ийиги секретары.

СЭКП обкомунуң X пленумунуң шинтпирлери боттан ыышкында

Малчыннарның хандырылгазы

Материалдыг кежиктиң бүдүүмчүлери малчыннарның ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарынче сагыш салдыышкын улгаткан. СЭКП обкомунуң X пленумунуң шинтпирлерин ёзугаар Тывага хойнуң баш санын дыка өстүрери көрдүнүп турар. Хойжуларның, черле ниити малчыннарның, амыдырал байдалын бүгү талалыг экижидер хемчеглер бирги чергенниң болу берген.

Таңдының «Россия» совхозтуң дирекциязы болгаш ажылчын комитеди малчыннарның амыдырал байдалын таарымчалыг болдурар дээш чамдык ажылдарны кылган.

Бистиң совхозтуң инектери хавыннары болгаш чылгы малы кыштаглаашкында турумчүй берген. Мал ажылында ниитизи-биле 130 ажыг кижи хаара туттунган. Шупту 76 кадарчы өг-бүле ажылдап турар.

Ыраккы коданнарда малчыннар ортузунга организастыг болгаш масса-политиктиг ажыл экижээн. Агитаторлар болгаш политинформаторлар неделя санында үүүшкүннүг агитация ажылын чорудуп турар. Чүгле ноябрьда бээнин 30 ажыг политинформацияны. 12 беседаны, 8 лекцияны малчыннарга эрттирген. Чаа чылдың парлалга бижидилгезинге малчыннар идепкейлиг киришкен. Кинофильмнерни неделя санында үш удаа көрүп болур арга бар. Ол ышкаш почта черге чоруткун, оларга практиктиг дузаны чедирбейн турар. Чамдык коммунистер хөй-нинти ажылынга идепкейлиг киришпес, партия хуралдарынга санал-онаал бербес, харын-даа оон туружук күш-ажылдың сагылга-чурумун үреп турары кончуг четпес. Бо талазы-биле ажылды партбюронуң чаа соцгуткан составы бирги чергенин айтырыны кылдыр көрүп, чогуур хемчегларни алыры эргежок чугула» деп чугаалаан.

Харылзаа белдиринде партия эге организациязының (секретары эш Р. С. Макаренко) дайынчы арга-шинээзининг бедээнин, организакчы болгаш политиктиг ажылының децнелининг бедээнин коммунистер хуралга айыткан. Бо коллективке янзы-бүрү темаларга лекция, беседаларны доктаамал чорудуп келген. Ында ажылдап турар 480 кижинин 266-зы, азы коллективтиң 55 хуузу экономиктиг билигниң ортумак болгаш эге хевирлеринин өөредилгезинде хаара туттунган. Ында агитколлектив хоорайда эң экилерниң санынга хамааржыр. Социалистиг чарыштың калбартырын кол кичээнгейге алганының түүнелинде ында 443 кижи хаара туттунган. Оларның ниитинден 185 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы. Масса-политиктиг ажылды база күш-ажылды шын организастаарынга хамаарышкан айтырыгларны партбюро кол кичээнгейге ап, контрольдаанының түннелинде бо коллективтиң социалистиг чарыжының түүнели-биле бистиң совхозта мал ажылының 5 мурнакчыларын орденнер болгаш медальдар-биле шаңнаан. РСФСР-нин Совхозтар министерствозу болгаш көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Төп профэвилел үөвүлели ыыаа ажаакчызы В. Г. Иванованың, саатчы Н. Н. Ошлаковаңы 1973 чылда Бүгү-эвилелдин социалистиг чарыжының мурнакчылары деп Хүндүлел бижик-биле шаңнаан.

Эрткен чылдың бо үезинге бодаарга, мал ажылында мурнакчы херээженнерниң сайы оскен. Коммунист Минземаа Бай-Саар, Саара Бугладай, Мария Бочкарева, Монгуш Өлчеймаа дээш оскелердээ оларга хамааржыр.

Бистиң совхозтуң малчыннарының ниити культуразы көскүзү-биле бедип турар. Оран-бажыңында эт-херексели, боттарының ниити децнели амгы үениң негелдезинге бүрүн дүүшкен. Инек кадарчылары Александр Сыданның, Ооржак - Бопун-оолдуң, Монгуш Сарыг-оолдуң болгаш өскелернин-даа бажыңнарынга кире бээрге культурлуг. Олар радиоприёмниктерден республикада - болгаш бистин чүртүвүста болуушкуннарны хайгаарап, чечен чогаал номнарын номчуп ораарлар.

Малчыннарның медицина хандырылгазы база чугула айтырыг. Совхозтуң эмнелге пунктузунуң эмчилери неделяда 2 удаа ырак-узак малчыннарга эмчи дузаламчызын чедирип турар. Эмнелгениң дүрген дуза чедирер машиназы капитал септелгени эрткен болгаш малчыннарже үнүүшкүннерин эгелээн. Санитар-гигиена дугайында аңгы-аңгы беседаларны эмчилер чорудуп турар.

Совхозтуң Культура базыдының директору Монгуш Кошкен-оол агиткультбригадаңың составын четчелээн болгаш солун программалыг концертти белеткеп эгелээн. Удаваас малчыннарга көргүзүп эгелээр.

чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургузарынче элээн кичээнгейни салып, боттуг ажылдарны кылган-даа болзувусса, ам-даа чедир шинтпирлеттинмейн турар айтырыглар хөй. Малчыннарны чугула хереглелдиң барааннары-биле Балгазын сельпозу дыка четпес хандырып келген. Автолавка чүгле шалың алган хүннерде малчыннарга кээр, а ырак кыштагларже барбайн баар таварылгалар бар. Сельпо даргазы эш Терехов малчыннар дугайында кошкак кичээнгей салып турарын СЭКП-ниң Таңды райкомунуң бюрозунга каш удаа чугаалашкан. Оон боттуг түүнелди ол амдаа үндүрбээн.

Партбюро болгаш совхозтуң дирекциязы бир автолавканы бистиң совхозка бээрин дилээн бис. Ол айтырыг ам-даа шинтпирлеттинмээн.

Совхозтуң төп сүт-бараан болгаш хаван фермазында ийиле кызыл-булуң бар. Төп ферма кызыл-булуңнуң одаага системазынга капитал септелгени кылганының түүнелинде байдал ажыкээн. Ында хүн бүрү солуннарны эккеп турар. Ойнаар чүүлдер бар. Дерилгези база эки.

Чагытайда, Машпанныгда семиртилге бригадаларында кызыл-булуннар чок. Ол бригадалар төптеринге кызыл-булуңнарны келир чылын кылырын планнап турар бис. Машпанныгда, Баян-Сагаанда кыш-

Ол кыштагларга бичежек электромоторларны салып тургаш, чырык айтырыын шинтпирлээри бистиң соңгаарлаттынмас сорулгавыс болур.

Үстүнде бергедээшкиннер турза-даа, ол кыштагларның малчыннары Наксыл Каадыр-оол, Санчат Сундуй-оол эрес-шудургу ажылдап, совхозтуң мурнакчы малчыннары болганнар.

Ниитиниң малын онча-менди киш ажырар болгаш малдың продуктулуг чоруун улам көвүдедир дээш партбюро, совхозтуң дирекциязы болгаш ажылчын комитеди малчыңарлың амыдырал хандырылгазынче хүн бүрү сагыш салыры — кол сорулганың бирээзи ол.

Ю. МОНГУШ,
«Россия» совхозта партбюро секретары.

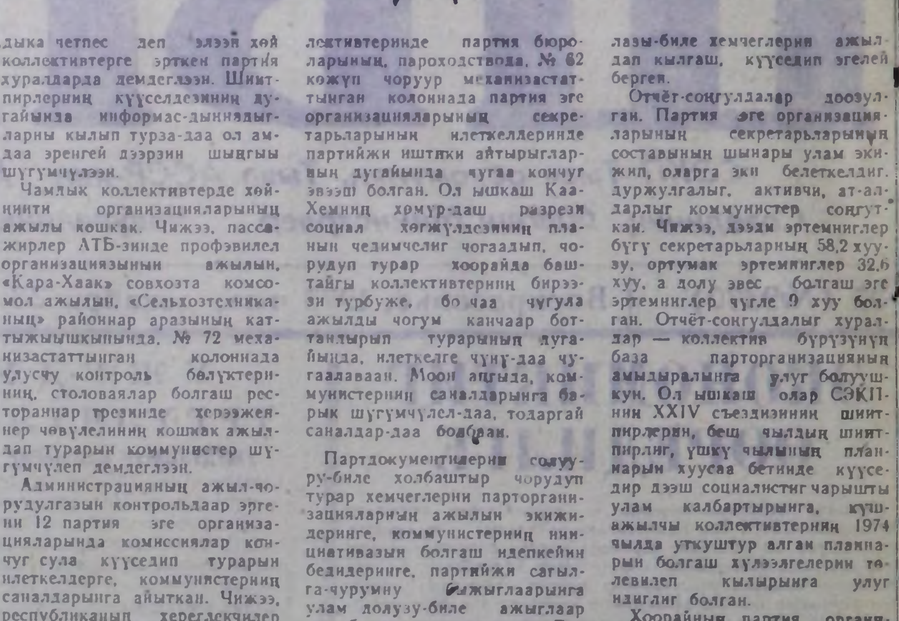

В. И. Ленининиң Ульяновскиде бажын-музейи 50 харлаан. Чартык чүс чыл дургузунда ону бистин чүртүвүстүн чеди миллион ажыг ажыл-ишчилери, даштыкы чурттардан келген аалчылар барып көргеи.

Ульяновтарның өг-бүлези 1878 чылдан 1887 чылга чедир биеги Москва кудумчузунга чуртташ турган. Анаа 1923 чылдың декабрьда В. И. Ленин аттыг төөгүрелолюция музейи ажыттынган. Оон соонда ону тураскаал музейи кылдыр тургускан. Он бажын-музей Ленининиң идеяларын пропагандалаарының улуг төвү боп турар.

ЧУРУКТА: В. И. Ленининиң Ульяновскиде бажын-музейи. Оон дашкаартан көстүр хевири.

Ю. БЕЛОЗЕРОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ЭРИК КЫРЫНЧЕ ОРУК АЖЫТТЫНГАН

Партизанская деп хемни кежир салган чартык километр узун, чаа көвүрүг-биле баштайгы тепловоз кешкен. Ол тепловоз ССРЭ-де эң-не улуг болур Восточная дээр далай портун тудар чер—Врангель мугулдурунуң эрээнге четкен демир-орук шугуму-биле базала бир дугаарында эрткен. Кан демир-орук-биле кожалаштыр автотранспорт оруун база кылган.

Чооку хүннерде ол терен суглуг порттуң баштайгы кезээ ажыглалга кирер болгаш чаа орук-биле чүүк сөөртүр демир-орук поездилери соксаал чок маңнажып эгелээр.

(СЭТА).

Советтер болгаш амыдырал

Контрольду күштелдирер

Ажылчы чоннар депутаттарының Тес-Хем район Совединиң отчёттуг сессиязы чоокта чаа болуп эрткен. Аңаа илеткелчи райкүүском даргазы Н. Чындыгыр болгаш санал берген депутаттар бо чылын ажыл-агый болгаш культура амыдыралында чамдык эки үүлдерни демделээн.

Районда мал бажы өстүрериниң чыл планнары күүсеттинип турар. Эрткен чыл-биле деннээрге, чүүн аайы-биле 12 25 хуу озулле бар. «Тес-Хем» совхоз күрүне муринуга планныг даалгаларын күүседир арганыг. Ол совхоз оске ажыл-агыйларның күүседип шыдаавайн барганы дук садар планын күүсеткеч. Хойжу бригадазап «Чодураа» колхозтуң № 1 (бригадири Н. Данзуруң), «Ак-Эриктиг» № 2 (бригадири С. Балчыт), «Тес-Хем» совхозтуң № 1 (бригадири Э. Дондай), «О. Шынаа» совхозтуң (бригадири Д. Самба) торуур чүс хойга онаалтыр 84 хураганны камгалап ап, хой бүрүзүнден-не 2-ден 3 килограмм чедир дуктуг кыргаан. «Чодураа» колхозтуң Харвал-Тей фермазы алдын сыкпайн турар.

Бүгү-Эвилелдиң социалистиг чарыжының тнилекчилериниң одуруунга кирип, районнуң 13 малчыны чазактың орден, медальдары-биле шаңнаткан. Оларның аразында «Чодураа» колхозтуң хоочун хойжузу Максим Сувандии — Ленин орден-биле, «Тес-Хем» совхозтуң хойжулары Александр Монгалбии, Чооду Хуурай-оол, «Ак-Эрик» колхозта Соян Алдын-Херел, «О. Шынаа» совхозта Санчат Наичат— Күш-ажылдың Кызыл тук орденбиле шаңнатканнар. Өске-даа мурнакчылар эвээш эвес.

Районуң тудуг, үлетпүр болгаш оске-даа будүрүлге черлериниң хөй кезии шуудургу ажылдаан. Ылаңгыя Шуурмактың тудуг ыяжы белеткээр пунктузу (начальниги В. Сүгдүр), ыяш ажыл-агыйы (директору А. Богомолов) бараанның продукциязыны будүрериниң болгаш саарарының планнарын хуусаа бетинде ажыр күүсеткен.

Ынчалза-даа район Совединиң күүскомунуң, оон килдистериниң, депутаттарның организакчы ажылында четпестериниң барын отчёттуг сессияга бүгү талалыг анализтеп, оон чогуур түүнелди үндүргеп. «Тес-Хем» совхозтан оске ажыл-агыйлар күрүнеге дук садар планнарын үскен. Эът дужаар талазы-биле бергедээшкинге таваржып турар. Оон чылдагааны? Семиртилгеже, малды чемгерериче, суггарарынче кичээнгейниң кошкаандан чиик дедзилиг малды дужаап турарында. Ол ышкаш малдың олуп хораары, чидери эвээжевейн турар. Тарын боозадылга планнары күүсеттинмээн. Кышка кошкак белеткеп, мал чемн белеткээр планны 73 хуу күүсеткен.

Бо четпестер хенертен болу бербээн. Оларны болдурбас дээш күүскем шинтпирлерни үндүрүп, чамдык хемчеглерни ап турган. Сессияларны саналаска, чүгле күүскомга безин көдээ ажыл-агыйга хамаарышкаш 14 айтырыг чугаалашкан. Ынчалза-даа шинтпирлериниң күүселдезин болгаш контролюн чогуур деннелге тургуспаанын сессияга шыгыы шүүмчүлээн. Даандырган ажыл дээш кадрлардан, ылаңгыя райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң, колхоз, совхозтарның түскай эртемниглеринден, удуртукчуларындан принципиалдыг, партийжи негелде амдаа кошкак.

Чер ажылын экижидер дугайында чугаа районга соңгу чылдарда эвээш эвес болуп келген. Ынчалза-даа оон үреттүнели көзүлбейн турар. Чижээ, бир гектардан-на район бо чылын чүгле 3,3 центнер тараапы, 7,7 центнер тарымал сигенни, 40 центнер-ле кукуруза ногаан массазын алган болуп турар. Капитал тудуг планнарының күүселдезинде, чоннуң хандырылгазының культуразын бедидер, продукциянын шынарын экижидер талазы-биле ажылда, улус өөредилгезинде, культура ажылында четпестерни сессияга демделээн болгаш оны чаладарының оруктарын айыткан.

А. ДЕМБРЕЛЬ.
«Шыныың» корр.

ӨӨРҮШКҮ

СЭКП Төп Комитединиң чоокта чаа болган Пленумунуң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сесси чыыжының VII сессиязының материалдарын бодунуң өөнүн ээзи Оюн Караыс-биле кады өөренип турар.

Малчыннын кодалында 500 ажыг төрүүр хой эки кыштап турар. Коданда сиген, мал чемн тараа, минералдыг чемнер дүжүрүүгеп. Малчыннын бажыңын колхозтуң тудугжуры ыяк септеп, чылыг печкы салып берген. Малчын т иштинде болгаш даштыкы болуушкуннарны радиодан, «Шын», «Тувиня правда» солуннардан хүн-түнүн номчуп турар. Ол бо чаа «Шын», «Тувинская пра», «Тываның аныяктары» солуннарны чагыдып алган.

Малчын чаа 1974 чылга үткүштүр хүлээлгени база алган. Төрүүр 100 хойдан 100 хураганы алырын база хой бүрүзүнден 2,3 кг дуктуг кыргыын хүлээнген.

О. ОЮН.

— Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының иштики болгаш даштыкы политиказы бистернин, малчыннарның хей-аттывысты көдүрүп турардыр—деп, Таңды районда «Коммунизмниң херели» колхозтуң аныяк хойжузу Оюн Маичай-оол бодунуң өөрүшкүзүн илередип чугаалап олурар.

БОТ-ШҮГҮМЧҮЛЕЛЧИ ЁЗУ-БИЛЕ КӨӨР

(Кызыл хоорай Совединиң III сессиязындан)

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин күүседипкеен, беш чылдың үшкү чылында хоорай Совединиң нүүскомунуң кылган ажылының дугайын хоорай Совединиң пятницада өртээн сессиязынга чугаалашкан. Ацаа клеткелчи — хооркүүскомунуң даргазы С. С. Сат болгаш санал берген депутаттар кылып чорукан ажылдарны демдеглээнер. Оон чамдык фактылары мындыг: он бир айларда хоорайның бүдүүлгелери продукция сайгарар планын 101,3 хуу күүсеткен. Алгы заводу, сүт комбинады, балык заводу, Каа-Хемниң хөмүр-даш разрези болгаш өске-даа коллективтер чыл планын күүседипкен. Транспорт бүдүүлгелери чүк сөөртүлегзиниң болгаш пассажирлер дажыглаашкыныңың планнарын ажыр боттандырып, 973 муң литр кывар-чаар чүүлдү камнап алган. Эрткен чылдың ол үезинге деңнээргe тудуг-монтаж ажылдарының хемчээли 4,7 хуу өскен. Хоорай Совединиң ажыл-агыйлары күрүнете тараа, эът, сүт, дүк садар талазыбиле социалистиг хүлээлгелерин элээн ажыр күүсеткен.

Кызыл — улуг тудугларның, чоннуң амыдырал хандырылгазының адырлары хөгжээн хоорай. Бо чугула ажылдарны үениң негелдезиниң деңнелиңге тургузарының соруглаларынче сессияның киржикчилери кол кичээнгейни салган. Ниитизи-биле 16819 дөрбелчин метр чуртталга шөлүн ажыглалга киирген, 400 өг-бүлениң амыдыралының байдалын экижиткен. 1300 дөрбелчин метр ниити шөлдүг чуртталга бажыңнарын суг дамчыдылга болгаш канализация четкилериңче киирген. Чоннуң амыдырал болгаш коммунал хандырылгазының планнары база күүсеттингенни сессияга демдеглээн.

Ынчалза-даа хоорайның кол тудуг организациялары тудугмонтаж ажылдарының планын 98,7 хуу, чуртталга шөлүн ажыглалга киирериниң планын дөртен ажыг-ла хуу күүсеткен. «Тыва тудуг» трест улуг панельден тудуп турар 129 ааллиштиг чурттаар бажыңны ам-даа ажыглалга киирбээн. 12 дугаар кварталда №-2 бажыңны ажыглалга киирери саадап турар. Он бир айларда 2700 мүң рубльдиг капитал салыышкыны чедир шиңгээдип аллымаан. Тудуг монтаж ажылдарының шынары куду болуп артпышаан. «Тыва септелгетудуг» трестиң хоорайда септелге-тудуг эргелели чуртталга фондузунуң болгаш өске-даа объектилериниң капитал септелгезиниң планын күүсеппээн. Тудуг объектилеринде күш-ажылды организастаанында улуг четпестер бар. Ажыл шагы үзер чоруктун үржүүндан аңаа турушкуннар, ажыл шагы үзер чорук эвээш эвес. Тудуг организациялары 9 миллион рубльдиг кол фондуларын ажыглалга киирген. Ол дээрге чыл планының чүгле үжен ажыг хуузу. Ам арткан хонуктарда 11,5 миллион хире рубльдиг кол фондуларын ажыглалга дужаар соруглга туруп турар.

Хоорайның 24 бүдүүлгезиниң иштинде тудуг кезектериниң комбинады, тудуг кезектериниң заводу, дараанылга комбинады, районнар аразының «Сельхозтехника» салбыры продукция бүдүрелиниң болгаш сайгарарының планнарын үргүлүү үзүп келгеп. Пассажир транспортунуң, чунар-бажыңнар, хеп чүүр болгаш баш таарар черлер ишкаш амыдырал хандырылга коллективтеринде чоннуң хандырылгазының культуразы ам-даа кудуу деңнелде. Ажылда өске-даа четпестевии депутаттар Т. И. Титова, И. Г. Калинин, Г. С. Сухова олар болгаш өске-даа эштер саналынга чугаалаан.

Ылаңгыя тудуг ажылын организастаанымда ол хире улуг четпестерни чайладыр, ажыглаттынмайн турар курлавырларны шиңгээдир дээш хоорай Совединиң күүскому, докгаамал комиссиялары, депутат бөлүктери, депутаттары чогум чүү кылганыл? Чуртталга — бажыңнарының тудуу черлериг хүнүң чүгула айтырыныга хамаарыштыр хооркүүском, оон удурутукчулары (эштер Сат, Парунин) кандыг дээштиг хемчеглерни ап чорутканыл? Сессияга идепкелчи бо дугайында чаңгыс-даа сөс ыыттавайн эрттирген. Советтиң организакчы ажыл-чоруулгазын күштелдиреринге ол үнелеп айтырыгларын бот-шүгүмчүлерин байдал-биле хөөрү үениң негелдезин болгай.

— Алгы үеде хоорайда шүүтү 1460 орунчуг, 11 эмнелге профилактика черн бар. Чоннуң медицина хандырылгазын экижиперинге таарымчалыг байдалдар тургустунуп турар. Уруглар эмнелгезинде эмчи кадрлар четпестеттинген. Хоорайның поликлиниказынга аавыг үлүстү үлүээп алырының талон системазын тургускан, оончуга баш удур бижидиглени кылып берип турар. Яңзы-бүрү специалист эмчилериниң аарыг үлүстү үлүээп алыры' көвүдээп— деп, депутат М. С. Симакова чугаалаан. Шиитпирлезе чогуур чамдык айтырыгларга ол докгаагаан. Аарыг үлүстү үлүээп алыры чүгле чаңгыс поликлиникада мөөннеттингени таарымча чок. Ынчангаш хоорайның чөөн талазынга поликлиниика тударының, ол ышкаш уругларның сүт кухнязын тударының чүгулазын ол бодунуң саналынга кодүргеп.

Эш Симакованың саналындан алган көөрге, хоорай Совединиң кадык камгалал талазы-биле докгаамал комиссиязының ажылында өскелерге үлегерлиг, иептередип болур арга-дүржүлга бар. Ол комиссия бо чылын школа назы четпээн уругларга албан черлерниңге эпидемия чурумунуң, школаларда башкыларның кадыкшылының, эмнелгелерниң кышка белеткелиниң талазы-биле айтырыгларны бодунуң хүралынга чугаалашкан. Ынчангаш докгаамал комиссияларның идепкейин деткип, депутаттарга болгаш актиже даянгаш хоорайның ажыл-агыйының өске-даа адырларынга күүскомунуң удурутулгазын экижидерин амыдырал иегеп турар.

— Шиитпирлиг чылда штукатура ажылын механизастаанының түңнелинде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бисте элээн бедээн, бо ажыл-агый чылын чедиишкинниг доозуп тур бис —деп, 48 дугаар тудуг эргелелиниң штукатуру депутат Т. С. Лаврова чугаалаш, тудугла херээжен ажылчыннарның ниити чуртталга черни алгыдып, аңаа таарымчалыг байдалдан тургузарынче сессияның кичээнгейин үгландырган.

Хоорайга 6370 дөс ыяштыг, 18 мүң дөс ажыг чадан ыяштыг, 300 мүң чечектерни олурткан болгаш чаагайжыдылга талазыбиле өске-даа ажылдарны кылган. Ынчалза-даа бо ажылда улуг четпестерниң барын хоорайның чуртталга-коммуналажыл-агыйының начальныгы И. Г. Калинин, СЭКП хооркомунуң секретары Ю. С. Путинцев болгаш өске-даа депутаттар саналынга тодаргай чугаалааннар.

1974 чылда социалистиг хүлээлгелерни албышаан, Абакан хоорайның ажылчы чоннары-биле социалистиг чарышты үламчылаарын, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин күүседиринге бүзүреллиниң ол хүлээлгелерде илергейлеп турар.

В. МААДЫР,
«Шынның» тускай корр.

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ БЕДИК ШАҢНАЛЫ

(Төнүүзү. Этези 1-ги арнида).

центрастаары, оны үлетпүр үндезиниериниче шилчидери болур. Колхозтарны болгаш совхозтарны херектиг машиналар, дериг-херекселдер-биле, минералдыг чемиштиидилге болгаш өске-даа херекселдер-биле четче хандырары, чер болгаш мал ажылында бүгү бүдүүлге чорудулгаларын комплекстиг механизастаарының аргазын тургузары дээрге амгы үеде бирги чергениң соруглазы болур үжүрлүг. Черии мелиорастаарының хемчээлин моон соңгаар-даа улгаттырар, суггаттыг шөлдерии, а ол шыкаш мелиорацияга үндүрген хөреңгилерии эң ажыктыг кылдыр ажыглаарын чедип алыр херек. Көдээ тудуг организацияларының белеткел организацияларының болгаш көдээ ажыл-агый продукциязын база чиг-эттн болбаазырадыр материал-техниктиг баазазын быжыглаары — соцгаарлаттынмас соруга болур. Оон алырга, чугаа болза бүгү аграрүлетпүр комплекниин шапкын

Көдээ ажыл-агыйны энергияжиле чепсеглээни, шөлдерде болгаш фермаларда амгы үениң чаа, нарын техниказын ажыглап турар апараты-биле холбаштыр көдээни инженертехниктиг кадрлар-биле быжыглаарынче, механизаторларны белеткээриниң болгаш быжыглаарының айтырыгларынче онза кичээнгей салыры бистен негеттинип кедген деп, Д. С. Полянский демдеглээн.

Чиг-этти болгаш материалдарны улам камналгалыг чарыгдаарының айтырыгларын, материалдыг, сан-хөө болгаш күш-ажылчы курлавырларны ажыглаар, үдуртулганың аргаларын, бүгү планнаашкын болгаш ажыл-агыйжы системаны экижидип, күрүне база күш-ажыл сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле кылып чорутса чогуур ажылдар хөй.

Оон ыңай Д. С. Полянский улустар аразының байдалының база даштыкы политика талазы-биле партияның ажыл-чорудулгазының чамдык айтырыгларынга докгаагаан. Бистиң даштыкы политикавыстың кол хемчеглери дээрге, делегей байдалын үндезини-биле экижидеринче, улустарның амыдыралынга дайынны шуут болдурбазынче, янзы-бүрү ниитилел тургузуглуг улустарның болгаш күрүнелериниң кады ажылдажылгазын калбартырынче угланган. Ындыг идепкейлиг болгаш чүткүлдүг даштыкы политиканы бистиң улузувус, аңы-дуңма социалистиг чурттар, бүгү депшилгелиг кижи төрелгетеп чаңгыс үн-биле деткип турар.

Совет улус ленинчи партияны долгандыр сырый каттышкан, келир үеже бүзүрелдиг көрүп турар, коммунистиг тургузуушкунуңу соруглаларын бүзүрелдии-биле шиитпирлеп турар деп Д. С. Полянский медеглээш, ол бүгү улусчу ажыл-херекке боттарының үлүүн киирип турарыңга республика бүрүзү чоргаарланып турар дээрзин айтыкан.

Улустарның найыралыг карак огу дег камгалап, кезээде быжыглаарын улуг Ленин бистике чагаан. Республикаларның шаңнатканы Улустарның найыралы орден—партия биле улус ол- ленинчи чагыгны идыктыыбиле боттандырып турарының тодаргай херечиин болур.

Д. С. Полянский Таджик ССР-ни Улустарның найыралы орден-биле шаңнаан дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын номчаан. Байырлыг хүралдың киржикчилериниң адыш часкаашкынары болуп турда, ол республиканың түгүнга орденни кадзаш. Төрээн чурттуң бедик шаңналы-биле холбаштыр Таджикистаның ажылчы чоннарыңга чүректин хаңызындан база катап байыр чедирген.

Д. С. Полянскийнин чугаазын үргүлчүлелдиг адыш часкаашкынары удаа-дараа үзе киирип турган.

Таджикистанның КП ТК-зының бирги секретары Д. Расулов харыы сөс ап, чүве чугаалаан.

Республиканың ажылчы чоннары бүгү совет улус-биле кады партияның политиказын изии-биле болгаш чаңгыс эпсеткилдиг деткип, партияның XXIV съездизиниге хүлээп алынган Тайбыңның программазын боттандырар талазы-биле чорудуп турар улуг ажылы дээш СЭКП-ниң ленинчи Төп Комитединге, СЭКП ТК-ниң Политбюрозунга эш Л. И. Брежневтиң бодунга хаңызыбиле өөрүп четтиргенин оратор шыйып демдеглээн.

СЭКП ТК-ниң декабрь Пленумунуң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң VII съездизиниң шиитпирлерин Таджикистанның ажылчы чоннары ёзулуг политиктиг көдүрүлүүшкүн-биле үткаанын Д. Расулов демдеглээн.

Республиканың хоорайларының болгаш суттарының ажыл-ишчилери партияның XXIV съездизиниң айытканы коммунистиг тургузуушкунуңуң өндүр улуг программазын амыдыралга чедиишкинниг боттандырар дээш болдунар бүгү чүүлдерни кылыр дээрзин Таджикистанның Компартиязының ТК-зының, республиканың Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң байырлыг хүралдың киржикчилериниң болгаш Таджикистанның бүгү ажылчы чоннарының мурнуудан СЭКП-ниң ленинчи Төп Комитединге, оон Политбюрозунга база СЭКП ТК-ның Чиигиве Секретары эш Л. И. Брежневтиң бодунга бүзүрелии илергейлээн.

Нурек ГЭС тудуумаа чер депсикчилериниң бригадазын **В. Якименко**, Орджоникидзе, абад районда «XXII партсъезд» колхозтуң даргазы **Н. Шарипов**, Таджик ССР-ниң Эртемнер академиязының вице-президентизин **А. Максумов**, Таджиктиң политехниктиг институдунуң студентизи **Ш. Бабаева** олар сөс алгаш, Коммунистиг партияга болгаш Совет чазакка хаңызы-биле өөрүп четтиргении илереткеннер.

СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш ССРЭниң Министрлер Чөвүлелиниңге байырлыг киржикчилерин, улут көдүрүлүүшкүн-биле хүлээп алтаи.

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

Чоокку Чөөн чүк талазы-биле конференция ажыттынган

ЖЕНЕВА. (СЭТА-ның тускай корр.). Нациялар ордузунда Чоокку Чөөн чүк талазыбиле тайбың конференция ажыттынган. Конференцияның ажылында Совет Эвилелинден ССРЭ-ниң даштыкы херектери министри А. А. Громыко, АҚШ-тан — күрүне секретары Г. Киссинджер, Египет Араб Республикадан — даштыкы херектер министри И. Фахми Иорданиядан — даштыкы херектер министри Зейд ар-Рифаи, Израиль күрүнеден — даштыкы херектер министри А. Эбан олар киржип турар.

Хүралды КНО-ның Чиигиие секретары К. Вальдхайм ажыткан.

Ол, Чоокку Чөөн чүкте байдалга делегейниң улустарының ханызы-биле сагыш салып турарын демдеглээн. КНО-ның Чоокку Чөөн чүктүң айтырыын шиитпирлээринче угланган күжениишкиниң дугайын сагындыргаш, К. Вальдхайм үк организацияның
галын езугаар кандыг-даа таварылгаларда оларга дүзалаарынга белен дээрзин чугаалажышкынынарның киржикчилеринге бүзүреткен.

Конференцияда дыка берге, айылдыг болгаш нарын-даа делегей байдалын боттуу-биле шиитпирлээриниң дыка таарымчалыг арга бар бооп турарын КНО-ның Чиигиие секретары уламчылап чугаалаан.

Амгы бо конференция бодунуң киржикчилериниң мурнунгга төөгүдүг соруглангы салып турар болгаш боже бүгү делегей идеген көрүп турар. Оон киржикчилериниң талазындан политика талазы-биле мерген, дидим, топтуг, таваар болгаш үүвени шын көөр чорукту Чоокку Чөөн чүкте байдал бодунуң хөй талалыг үржүктары-биле кады шыңгыы негеп турар-дыр деп К. Вальдхайм уламчылап чугаалаан.

Оон соонда ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко медеглел кылган.

Бо конференцияны чыылдырганын Совет Эвилелинде сеткил ханыышкын-биле хүлээп ап турар. Делегейниң эң нарын айтырыгларын политика талазы-биле шиитпирлээринче баштайгы-даа болза, чүгула базым кылдынган. Ол чээрби беш чыл дургузунда чүгле Чоокку Чөөн чүкке эвес, харын оон кызыгаарларындан дыка ырак черлерге дүшкүүрлүг чорукту үргүлчү үнер дөзү бооп келген.

Кезек үе болгаш-ла, ол девискээрде дүшкүүрлүг чорукту ажык дайын чесилдежиишкинниче шилчий берип турарының херечилери бооп турар болгай бис. Оон-биле кады бүгү-ниитиниң салымы айылдыг кыжаныышкынга бо-ла таваржы бээр. Алды чыл күрүнүң база чылыг болган чырынан ноокта чаа, оо чыдын октябрьда база-ла ындыг бооп, дайын чорудулгазы үр эвес болган-даа болза, дыка кадыг-дошкун үүлгедиишкиннер кылдынган.

Израильдиң политиказының үржүүндан Чоокку Чөөн чүкте байдалды үзе шиитпирлээр үе келгеп деп оратор демдеглээн.

1967 чылдың чайынында эжелеткен черлерин ол-ла үеээр оксунарынга арааб күүүнелер чер-ле чөпшээрешпес деп чүве ам кымга-даа билдингир апарган.

Дүшкүүрлүг чорукту делегейде элээн чавырлыышкын Чоккү Чөөн чүк айтырыы шиитпирлээринге идиглиг боо

Нигер Республиканың найысылалы — Ниамейде совет фотоделгелге чедиишкинниг эртип турар. Хөй санныг фоточуруктар хөй национальный совет күрүнеиин амыдыралын болгаш хөгжүлдезин көргүзүп турар.

ЧУРУКТА: совет делгелгеге келгеннерниң 3 мүң дугаар деп санатканы киижге тураскаал белээн тыпсып турар. Совет Эвилелиниң Нигерде элчиин Г. Д. Соколов (оң талада).

(СЭТА-ның фотохрониказы).

К. ВАЛЬДХАЙМНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Чоокку Чөөн чүк талазы-биле конференция бо талазы-биле айтырыгны шиитпирлээринче угланган элээн чедиисе чок төөгүге эргилделиг үе бооп турар. Бо таварылганы чедиичелиг ажыглаан турарынга сеткилим ханызындан идеген тур мен деп, аңаа болган парлалга конференциязынга КНО-ның чиигиие секретары К. Вальдхайм чугаалаан.

Чугаалажышкыннар үргүлчүлелдиг болур чадавас деп, оон ыңай К. Вальдхайм база чугаалаан.

Конференция элээн каш үе-чадалар-биле бооп эрттеринин дугайын В. Вальдхайм база медеглээн.

Бирги үе-чада КНО-ның чиигиие секретарының даргалаашкыны-биле министрлер деңнели-иле эгелээр. Бир эвес конференцияның киржикчилери күүзүр болза, оон дараазыка практиктиг ажылды тускай болүктерж азы комиссияларже шилчиткен түрүп бөгүр. Оларга шериглерии кайыдаа талгарның денге аткаарладыры дээн ышкаш ндыг айтырыгларны чугаалажыр үжүрлүг.Дараазының чугаалажышкыннары яңпьда, кажан пленарлыг хурал катап эгээнде болур үжүрлүг.

Сириян моон соңгаар конференцияның еске киржикчилеринге каттыштырын болурунуң дыйын В. Вальдхайм чугаалаан, сирий чажтың туружу Женевага саналонадарың кандыг болурундан хамааржыр апаан немеп айытган.

КИЧЭЭНГЕЙНИ — АНЫЯКТАР-БИЛЕ АЖЫЛЧЕ!

(Хоорайның комсомол конференциязындан)

Тоску беш чылдың, ылаңгыя оон шиитпирлиг үшкү чылының планныг онаалдаларын долдур болгаш ажыр күүседир дээш демдеелге Кызыл хоорайның ажылчы чону биче эвес чедиишкиннерни чедип алган. Орта комсомолчуларның болгаш аныяктарның салыышкыны улуг. Бо дугайын Кызыл хоорайның XIX комсомол конференциязынга отчёт илеткел кылган комсомол хооркомунуң секретары В. Виноградовадаа, санал-онаал бергеннер-даа сеткил ханыышкын-биле демдеглээн.

Отчёттуг үенин иштинде партия организацияларының дорт дузаламчызы болгаш удурутулгазы-биле хоорайның бүгү бүдүрүлгелеринде, албан болгаш өөредилге черлеринде комсомол организациялары ССРЭ-ниң 50 чыл оюн төлептиг уткуур база аныяктарның болгаш студентилерниң X Бүгүделегей фестивалыяга чедиишкинниг белеткеиир талазы-биле бедиткен хүлээлгелерни алгылаан турган. Ажыл-агый эдырларының аайы-биле комсомол организацияларының, комсомолчу-аныяктар бригадаларының аразыига социалистиг чарышты калбартып, мергежил бедидерининң көрүүлде-конкурстарын эрттирип тургулаан.

Амгы үеде бүдүрүлгенин янзы-бүрү адырларында 6 муң хире аныяк ажылчынар, харыысалгалыг участоктарда 24 комсомолчу-аныяктар бригадалары ажылдап турар. Социалистиг хүлээлгелерни күүседиринче аныяктарны эвилелдээр талазы-биле автоэргелелде, аэропортта, «Тыва тудуг» тресте, «Тудуг кезектери» комбинатта, типографияда комсомол организациялары элээн организаичы ажылды кылган. Күш-ажылга кызымак чүткүлдүүн көргүзүп турар аныяктар коллективтериниң саны өскен. Оларга М. Чмаровтуң, В. Шабалининиң (№ 2 АТБ), Л. Бойконуң (пассажирлер АТБ-зи), В. Улановтуң (№ 1 АТБ), К. Мазилкинниң (№ 3 АТБ), М. Сафронованың, А. Ельшованың (№ 48 тудуг эргелели) комсомолчу-аныяктар бригадаларын адап болур.

Хоорайның школаларында болгаш өөредилге черлериңде комсомол организацияларының ажылы элээн экижээн. Өөредилгениң шыиарын бедидер, аныяк-өскенни коммунистиг ёзугга кижизидер талазы-биле № 7, 1 ,15 школаларда, башкы училишезинде дээштиг хемчеглерни ап турар.

Ынчалзажок, бир эвес комсомол хооркому болгаш организациялары боттарының үндүрген шиитпирлериниң күүселдезии шын организастап, аныяк кижилер-биле ажылды оон бедик деңнелге тургускан болза, чедиишкиннер моон-даа хөй болур ийик. Чамдык бүдүрүлгелерде, албан черлериңде аныяктар ортузунга социалистиг чарышты организастаанында улуг четпестер бар.

Чижээ. Кызыл-садыгда комсомолчулар боттарынга социалистиг хүлээлгелер албаан, ында комсомол комитеди аныяктар бригадаларының чарыжының түннелин үндүрбейн моральдыг болгаш материалдыг идиг бериишкинин ажыглавайн келген. Дараанылга комбинадында, сүт, элгы, хлеб заводтарында комсомол организацияларында байдал база ындыг. Олар аныяк ажылчынарның хуула комплекстиг планнарын тодарадырынга дузалашпайн турарындан кылыларның санын көвүдетпишаан, шынарын бедидери, материалдарны болгаш чиг-этти камнаары, бүдүрүлгенің культуразын, кижилерниң билиин болгаш мергежилин бедидерин дээн ышкаш чугула чүүлдер талазы-биле хүлээлгелер алдынмайн турар.

Чамдык комсомол организациялары аныяктарның аразында бүдүрүлге онаалдаларын доктаамал күүсетпейн турар кижилер-биле тодаргай ажылды чорутпайн келген. А «Кара-Хаак» совхозта комсомол комитеди (секретары Б. Ушаков) чыл дургузунда чугаалажып, шиитпирлеп келзежок, аныяктар бригадаларын-даа, звеноларын-даа тургузуп чадап каан.

Аныяктарның политиктиг, ниити болгаш тускай эртем-билиия-бедидер, оларны коммунизмниң ёзугга кижизидер талазы-биле комсомол организациялары чамдык ажылдарны кылган. Ынчалзажок чамдык школалар болгаш болгүмнер үгле саазын кырында тургусунганың конференцияның делегаттары шүүтүмчүлээн. Чижээ, хооркомуң бо чылын сап турары 31 болгүмнерден чүгле 6 болгүм ажылдап, 100 хире-ле кижи өөренип турар. Хөй күш-ажылчы коллективтерлиг, улуг бүдүрүлге болур автоэргелелде безин чүгле эвээш комсомолчулар партия чырыдыышкынында өөренип эгелээнин оон келген делегат А. Валев саналынга чугаалаан.

1972 чылда ВЛКСМ обкомунуң бюрозу найысылалда комсомол чырыдыышкының организастаанын багай деп санаап, ону экижидер талазыбиле тодаргай доктаалды хүлээп алган турбуже, комсомол хооркому бо чугула ажылды амга чедир ала-чайгаарлаашкынче киирип турар.

«Аныяк ажыл-ишчи бүрүзүнге — ортумак эртем» деп көрүлдеги хоорайда база четпес организастаан. Комсомол хооркому болгаш көрүлеиің оргкомитеди хуралдарны эрттирип, шиитпирлерни үндүрүп турза-даа, ортумак эртем чок 2700 ажыг аныяк кижилерниң чүгле 20 хире хуузу школаларда хаара туттунган. Эрткен чылын кежээки школадан 200 ажыг кижи өөредилгезин ара каггаан. Бо чылын, чижээ, № 1 АТБ-зе 89 кижиден чүгле 2, № 2 АТБ-зе 116 кижиден чүгле 6 кижи кежээки школада өөренип турар.

Аныяктарның ортузунда спорт-массалыг ажылдың куду деңнелдиин илеткелчи-даа бүлинген болгаш санал бергеннер-даа демдеглээн. Ылаңгыя ГТО-нуң нормаларын дужаар талазы-биле тускай конкурстарны, маргылдааларны организастаавайн турар. Оон түннелинде, чижээ, башкы институдунуң хөй кижилиг коллективинден безин чүгле 50 хире кижи бүгү нормаларны дужааган.

Аныяк-өскенниң хостуг үезии, культурлыг дыштанылгазын организастап турарында улуг четпестерни, аңаа культура-чыыдыышкын албан черлериниң, школаларның болгаш өөредилге черлериниң кошкак кичээнгей салып турарын конференция демдеглээн.

Үстүнде адаан болгаш өскедаа четпестерниң уламыидан хоорайда аныяк оскенниң аразында күш-ажылдың болгаш хөй-ниитиниң сагылга-чурумун үрээр, арагалаар болгаш кемхерек үүлгедир чоруктар амдаа бар.

Найысылалдың комсомол амыдыралында мындыг чедир кылдынмаан үүлдерниң бар болуп турары комсомол хооркомунуң талазындан кадрларбиле ажылды бажсыратканыңың эге организациялар-биле, аныяктар-биле харылзааны суда ратканының түңнели болган деп, конференцияның делегаттары эрттирдээн. Хооркомуңуң ажылдакчылары бүдүрүлгелерде, совхозтарда, колхозта болгаш өөредилге черлериңде комсомол организацияларынга ында-хаая баргылаар, боттуг дуза чедирбейн турар. Чижээ, «Тыва тудуг» трестиң болгаш «Тере-Хөл» колхозтуң комсомол организацияларының отчёт-соңгулдалыг хуралдарында безин хооркомуңуң төлээзи барбаан.

Дыка хөй организацияларда комсомол хуралдарын эрттирбейн, үчёттү багай тургузуп турар чоруктар бар. Эрткен отчёт-соңгулдалыг хуралдарга комсомол организацияларының секретарьларының барык чартык кезии чаартынганы — борта тодаргай херечи болур.

Хоорайның комсомол конференциязы аныяктар-биле ажылды улам экижидер талазы-биле тодаргай доктаалды хүлээп алган.

• • •

Комсомол хооркомуңуң организастыг пленуму болган. Хооркомуңуң бирги секретарьынга Е. Л. Воронцовту соңгаан.

Чили хунтаның үүлгедиглери

ПРАГА. Чили шериг хунтазы чурттуң депшилгелиг күштеринге удур ханныг дерзин хемчеглер алырын үргүлчүлеп, Чилиниң ажылчы чоннарының чаңгыс аай профтөвүүнүң даргазы Луис Фигероаны болгаш профтөптүң чиигиие секретары турган Роландо Кальдеронну шериг судунга бээр деп турар. Олар Сантьягода швед элчин черинде хоргадап турар. Профэвилелдерниң бүгү-делегей федерациязының Прагага тараткан мелеглелиниде ынча дээн.

Шериг хунтазы политиктиг хоргадал дугайында делегей эргезиниң чижек хемчээлдерин барымдаалавайн, Л. Фигероага болгаш Р. Кальдеронга чурттан үнүп чоруур чөпшээрел бээрииден ойталап турар. Ол профэвилел удурутукчуларының амы-тынынга болгаш эргө-шөлээзиңге айыл таваржыр дей берген деп, медеглелде демдеглээн.

Делегей эргезиниң чижекхемчээлдерин хүндүлээриниче, Л. Фигероага, Р. Кальдеронга, хөй-хөй өске-даа демократтарга болгаш профэвилел ажылдакчыларынга Чилиден үнүп чоруур чөпшээрел бээрииче шериг хунтазын албадаарынга бүгү күжүн бээрииче бүгү делегейниң ажылчы чоннарын, профэвилелдерин Профэвилелдерниң бүгү-делегей федерациязы кыйгырган.

РИМ. Шериг хунтазының фашистиг ёзу-чурумунуң Чилиде демократтыг сагыш-сеткилдиг медицина ажылдакчыларынга хамаарыштыр дерзин дүржок хемчеглер ап турарын

ЧАА АЯЛГАЛАР КУТТУЛГАН

Тыва АССР-ниң культураның алдарлыг ажылдакчызы, композитор Ростислав Докур-оолович Кенденбильдиң тавыбас, оон ырларын ыыжаваан, сонуургаваан кижи Тывада чок дээш частыыг болбас. Сөөлгү чылдарда Ростислав Докур-оолович чүгле ырлар чогаадыры-биле кызыгаарлаттынмайн, музыка чогаалының янзы-бүрү хевирлериже шудургузу-биле кирипкен. Флейта биле фортепианого соната, хыдыг хөгжүмге ийи квартет, симфониялыг оркестрге тыва сюита болгаш ийи чаа симфония — сөөлгү 2—3 чылдарда композиторуның чонга белээ ол.

Чоокта чаа Кызылдың уран чүүл училишезинге Ростислав Докур-ооловичиниң чогаалдарының концерти болган. Хоорайның хөй-ниитизи болгаш музыка уран чүүлүнге хандыкшылыдыглаар композиторуның симфония оркестрине сюита болгаш ийнги симфония деп улуг музыка чогаалдарын Тыва телевидение болгаш радио хоминдиниң симфония оркестривиң күүселдези-биле танышкан. Сюитаны 1972 чылда Ленинградка профессор Алеманның удуртулгазы-биле бижээн. Ол программалыг чогаал болган, онуң композитор «Колхозчу сюита» деп адаан болгаш оон музыкалыг овур-дүрүзүлдери Тываға колхоз тургузуушкуну-биле холбашкан. Сюитаның үш кезээ амгы тыва колхозчунуң сагыш-сеткилин дамчыдып турар.

«Колхозчу мен» деп бирги кезээнде делгем, шөлээн аялга куттулуп кээр. Оңу аңгы-аңгы хөгжүм-херекселдери катаптаарга, оркестр ниити үүлүнүң ырлаар болгаш ыыжаар. Ооң кезээ «Чаңчыл ээртеп» деп ийнги симфониязы. Оңу композитор Тываның Совет Эвилелиниң катышкынындан бээр 30 чыл оюнга тураскаадып бижээн. Ийнги симфония — патриотчу чогаал, ынчангаш ында өөрүшкүлүг, көдүрлүүшкүнүг аяннар колдап турар. Симфонияның калбак-делгем, шөлээн, далаш чок сайзыралы чөрүлдээлиг хевирлер-биле каастаттынган: хөшүүн революция мурнунда дүмбей карангы амыдыралын хөргүскен эге кезээн бойдустуң каас-чаагайын алгаан, чырык келир үени күзээн үзүн таалынчыг ийнги кезээ солуур. Үшкү кезээнде чаа чырык-чаагай амыдыралды, үерлээн сут дег, хөгжүлдени ялгап-йөрээген шапкын, долуунуг аялга-чоңнуң чуртталгазын тода илередип турар. Композитор бодүүн симфониязын тыва улустуң музыка чогаалынга даянып алгаш, чаа аялгаларлыг кылдыр бижээн.

Композитор бо ийи чогаалында тыва музыканы улам байыдып, оон хөгжүлдезинге көскү салыышкынны киирип турар. Ийнги симфония Биргизээ-биле денээргe утказын, темазын илереткенинiң талазы-биле улам тода. Ынчалза-даа бирги кезээ болгаш тоңчүүр шейдүүчек апарганы ниити утказа дүүшпейн турары илден.

Оркестриң дирижеру Ришад Ахметьяновтуң чогаалдарының утказын ыыжакчыларга чедирер дээш кызытканын демдеглевес арга чок. В. Пестеревтиң кларнетке, К. Красовскийниң валторига сололарны күүселеринде чедирген мактанчыг. Долу эвес оркестрге ол чогаалдарны эки күүселткени композиторуң, дирижернуң, ойнакчыларның демниг чогаадыкчы ажылының чедишкини.

З. КАЗАНЦЕВА.
Кызылдың уран чүүл училишезиниң башкызы.

МОСКВА. ССР Эвилелиниң М. Горький аттыг Москваның уран театрының салбырының сценазынга Э. Володарскийниң «Хүдээлгелериңе» деп тал шизин тургускан. Ында Төрээн чурттуң мурнунга кижи бүгүзезиниң харыысалгазын көргүскен.

Шиинги РСФСР-ниң уран чүүлдериниң алдарлыг ажылдакчызы В. К. Монюков режиссёрлап, тургускан, чурукчузу—М. Я. Гаухман-Свердлов.

ЧУРУКТА: шиидеп алган көргүзүүт. Чер байлактарны шинчилеп тывар болук удуртукчузу—артист В. В. Степанов, Брутов—РСФСР-ниң алдарлыг артизи В. Н. Расцветаев.

В. ЕГОРОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

АЛДЫН ХОЛДУГ КИЖИЛЕР БИС

Созу **А. ХУУРАКТЫҢ.** Аялгазы **Х. ДАМБАНЫҢ.**

Парлаттынган материалдарның изи-биле

Кызылдың № 1 ажылчын аныяктарының школазының ажылының дугайында В. Клюшининиң «Аныяк кижиге ортумак эртем» деп «Шынга» парлаттынган материалынга Кызыл хоороноюң эргелекчизи З. Борисованың биске харылааны болза:

Материалда айыттынган четпестер аныяктар школазының ажылынга турган. Школаның бүдүүлгелер-биле харылзаазын быжыглаар талазы-биле ажылды күштелдирген. «Тыва тулуг» тростник, Кызыл-салыының дээраныла комбинадының, харылзаа белдириниң болгаш өске-даа бүдүүлгелериниң администрацияларының, партия, профэвилел организацияларыбиле каттышкан калбак хуралдарынга ажылчын аныяктарның өөредилгезиниң түңнелдерин чугаалашкан. Хооропоюң талазында школада өөредилге-хижиндилгелиг ажылга дуза кадары-биле хыналаны чоруткан. 1974 чылдың январьда ортумак эртем чедип албаан 30 харга чедир аныяктарның данзылаашкының катап чорудуп, аныяктар өөредилгезиниң планын тодаразырын көрүп турар. Чоокку үеде пассажирлер АТБ-зинде. № 48 тулуг эргелеринде «Аныяк кижи бүрүзүнге—ортумак эртем» деп көрүлдениң чоруп турарын Кызыл хоорхүүскомга чугаалажыр.

ХЕК ОГЛУ

ТООЛ

Иезин оңу өскенин уязынга төрүп каан. «Канчал оон: өлүрүнүг-даа, өскериңни-даа бодуп бил!» — дээш, каапкаш барган-даа чүвезин иргин. Өскенин уязы чылыг-даа бол, бодунуң иезинин чылыы дег эргим чүве делегейге каза турар боор! Ие чылыы көрбээн чаш ийлеп-даа болур, суг шыгы көрбээн үнүш кадып-даа болур-ла болгай. Дириге кагдырган өскүссүрелден дора дижеп чон чугаалажыр.

Хары куштуң хоргадалынга чаглактангаш, частыы бодарап, чырык хүнүг көрүп келген хек оглу аыштан-чемден аштаваан-даа болза, аваазым сагынгаш, ала карааның чажын төп, ажаок мунгак-халек өзүп келген чүве-дир.

Өөрүшкүдеп азы мунгараладан ыры төрүттүнер даажир болгай. Хүргүл-бора куш оглу төрээн иезинге кагдырып, чыргалдыг өртемчейге туруп көрбээн халамчектиг мунгаралга бастыргаш, ажыг-шүжүглүг шагбан хөрээн ажыдып, аргалаар дээш, үргүлүг сырыналдыр ырлап чоруп, озуп келген чүвеен иргин.

Ол ырлаарда ыяш бажыңга бедиктендир олуруп алгаш, өрү-куду дилегзиниң харанмышаан, узун кудурууп «бээр кел, авай!» дээн хевирлиг чайып ора, ырлазар куш-тур:

«Чаш-ла төлүң черге кагбайн,
Чаңчыл келем, мээн авам!

Куук-куук!
Хөөкүй чеңи мунгаратпайн,
Көстүп келем, күжүр авай!
Куук-куук!

Күжүр хекчигеш мынчаар чеже-даа ырлап кээрге, оон иезин чаш төлүнче дедир келбээн. Чаш төл төрээн иезинден кажан-даа хоюу калбас болгаш ону кажан-даа утпас. Ынчангаш хекчигеш аваазының эргелелдиниң ам-даа манавышаан, сагыш-сеткилдиң хамыынын ындыныг ыраажы куш болган дижир чүве.

М. ЭРГЕП.

Сонуургактар булуңу

ДӨРТЕН ЧЫЛ БОЛГАШ УЖУРАШКАН

Бо дээрге Ялтада «Белоруссия» санаторийге аваазының оглу-биле, утбазының дуңмазы-биле ужурашканы-дыр. Ол болза кижиниң сагыш-сеткилин хөлзеэн бээр кинофильминиң сюжединиң үндезини-даа боол болур. Бот-боттарын чидиришкеш, 40 чыл болганының сөөлүүле П. П. Вокзальный бодунуң эң-не эргим кижилерин тып алган, оларны ол 1933 чылда чидирген.

Олар шуптузу дыка хөй бергелерин шыдажып эртеп. Аңгы оюп каарда, Петя мырынай хензит чаш оол турган. Домна Никифоровна, үш өскүс уруглуг арткаш, ынчан Киев чоогунда Лихачева суурга чурттай берген. Аш-чуттуң үезин, Сөөлгү арткан долганы төнерге, чүү-хөө эт-севиг-биле-аъш-чем орнап алыр дээш Каменец-Подольскийже чоруур-дур деп, ол болап алган.

Оң бир харлыг уруу Оля бажыңын эзелеп артып калган. А чеди харлыг Галязы биле хеймер оглун эдертип алгаш, Домна Никифоровна чорупкан. Ынчалза-даа оружка чоруп ора, тифтен ааражып, чыдыпкан. Ол ынчан уганын оскунуп, дембээреп чорза-даа, ону поездиден дүжүрүп турда, бир-ле кижиниң: «Уруглары дээш сагыш човаза, олар уруглар бажыңына турзун, сегий бергеш, оон ап алгаш, чаңа бээр силер» дээн сөзүн утпаан.

Ол үеден эгелээш, аваашкылар көрүшпээн. Арай бооруа сегип алгаш, аваазы уругларын дялеп чорун берген. Ынчалза-даа ол уруглар бажыңнарының кайызынга-даа баарга. Лихачиха чурттуг Галя биле Петяның дугайын хым-даа билбес болган. Удаваанда ол уруглар бажыңында эккелген. Оолдуң алын Петя дээр, ынчалза-даа ол бодунуң келгеп суурун-даа, бодунуң чогум фамилиязын-даа билбес болган. Ынчангаш ону Пётр Вокзальный дижи берген.

Дайын эгелээриниң мурнуу чарында уруглар бажыңын Проскуровче, оортан Черкассыже, оон соонда Казаньче шилчиткен. Удаваанда уруглар оортан Пермь облазынче чорудупкан. Анаа-Пётр Вокзальный школаны дооскаш, оон фронтуже эки-турачы боол дялеп тургаш чоруткан. Дайын соолүнде курлавырның улуг сержантызы Пётр Вокзальный Белоруссияга артып калгаш, институтка өөренип киргеп. Ам Пётр Петрович Гроднода инженер тудугжу боол ажылдап, кайгайы-биле кады ийи уругну — оол биле кыстыг өстүрүп турар.

...Ольга Семёновна Трофимец эмнедир дээш Крымга чедип келген. Бир катап далай кыдыынга агаарлап чорааш, ол ийи эр кижиге ужуражы бергеп, олар автобус доктаар черде канчап чедерин оон айтыргап.

— Кады чедер-дир бис, мен база ынаар баарым ол—деп, Ольга Семёновна чугаалаан.

Оон үнүнде украинь аян барып эскерип каапкаш, демгелеринiң бирээзи чангыс чер чурттуг эвес ирги бис бе деп айтырган.

— Мен Киев чурттуг мен—деп, ол харыылаан,— а силяр кайыын келгиннер?—деп айтырган.

Ооң соонда украинь аян ол чалыг чугаалаан:

—Гроднода чурттап турар мен, ынчалза-даа Каменец-Подольскиден келген деп санап болур. Анаа бичиимде аваамдан азып чыдып калган мен. Ол 30 чылдарның эгезинде болган чүве.

Хенертен болган ол таварылгаза Ольга Семёновнаның түрэ тиккинейин берген. Бүгү чүве дүүжүп турар, чүгле фамилиязы, алазының ады өскө, оон дөртен чыл дургузунда дилеп келген дүшпезиниң фамилиязын Белинский дээр.

Пётр Петрович Домна Никифоровнаның үнүн телефон дамчыштыр дыңнаашкаш, меңнээн уу-биле:

— Авай, мен Пётр-дур мен! Мени таныыр-дыр силер бе?—дй каапкан.

— Таныыр-тыр мен! Мен сени кажан-даа танып каар мен!

Аваазының өөрүшкүзү кызгаар чок: оглу тыптып келгеп! Ам Галинаны тып алза!

Бо рассказты номчаашкаш, ол оду-даа харыылай бээрн маттюк боор але?

А. ЗАДУНОВ,
(СЭТА-ның корр.).
ЯЛТА.

Шийип алгаш...

Эки чурук тыртырып аар дээш репортер кандыг-даа байдалга ажылдаар боорлур. Чижээлээрге, швед Оле Сюндбю бойдус чурумалын вертолёттуң кендир чадазыннан ыыдыртының алгаш, тыртырар кижи чүве-дир. Оон тыртырган чуруктары эртеки чылын эң эки деп үнелелди алган.

...

— Черде челерни силер канчаар көрүп турар сиз?—деп, Сюндбюдан студент журналистерлиттырган.

— Көрүп че? Чүү дээриң ол, мен кортканымда караам безин ажытпас кижи болбазыс ше бе—деп, мастер харыылаптыр.

...

Машина-ла тургузуп алза

Парижтиң чурттакчыларын машина тургузар чер тыылбазы муңчулдуруп турар. Ынчангаш Паражте эрттирген бир лотереяның бирги ойнап алышкыны —хоорай төвүүге он чыштинде машина тургузар эргени алырыолган. Ийнги ойнап алышкыны шоолуга эвес—чүгле делегей лескиндир аяврук дивес силер бе!

...

Хананы буза үскени

Лечфилд деп англи хоорайда бузар дээнлаш бажың кырынга ак хептяк, кызыл-даван алды кижи үнүп келген. Эмгежок хөй аазатпайлар болгаш полицейжилер көрүп турда, ол кижилер кызыл чудуруктары-биле туулбу хоолайны буза шапкылап эгелээн. Бажыныың иштинге база-ла ындыг кижилер «ажылдап» турган. Олар кандыгдаа херекпер чокка чүгле холдары, буттары, а чыктары мырынай баштары-биле үстүртүргаш, ийи хүн иштинде ук бажыңнызундулар кылып каан.

Оон сола тус черниң солуу мынчап чарлаан: зар дээн бажыңны каратеге ынактарн клуву белеткел хынаары-биле үрегдээш.

(«Вокруг света» журналдан).

Москва ипподромунга Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң, ПУР-нуң, ССРЭ-ниң болгаш ЧССР-ниң эң шыырак спортчуларының маргылдаа программазында киргеп «Орус хыш» деп автожарыш маргылдаазы болган. Автожарыш киржикилериниң эртер оруу Брест—Минск—Москва—Ленинград маршруттуг.

ЧУРУКТА: ССРЭ-ниң 17, 19, 21, ПУР-нуң—18 болгаш Болгарияның—20 дугаарлыг автомобильдери чарыш үезинде.

А. КОВТУН бале **А. ЯКОВЛЕВТИҢ** фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Совет кижи ындыг болур

СЕРЕМЧИЛЕЛДИГ БОЛГАН

Валерий Кыргыс Шагаан-Арыг хоорайның № 2 школазының 9-ку классының өөреникчизи, пионер. Ол декабрьниң 11-ниң кежээнээде интернатта кады чурттап турар өөрү-биле хостуг шагында шыдыраа ойнап-ойнап, удаан.

Эртенгиниң 4 шак үезинде Валерий тынары бергедеп, боостаазы ажып, кургамзыг агаар дүй ап, девиденчиг апаарга, оттуп келген. Черле анаа эвес чыт кээп турар боорга, ол мурнунда-ла кижизиккчи башкыларның серемчидел чок чоруктан өрт-халап болу бээрин каш удаа сагыныырын чугаалап турганын бодап келгеш, коридорже үне халаан. Коридорда ыштан чүүдаа көзүлбес болган. Ол үеде Валерийниң чурттап турганы өрээлдиң дужунда бот-кичээл кылыр өрээлден эгелеп кыркай өрт күштүү-биле улгадып, интернаттың коридоруне база кожазында өрээлдерже кирип, өөскүп эгелээн. Валерий өрээлинче дедир кире халаап, өөрүн оттургаш, кончуг кашпагайы-биле кеттинге каапкаш, өске өрээлдерде чурттап турар эштерин оттуруп эгелээн. Ол чүгле улустуң девиделип, коргудуп болбас дээрзин билип турган. Оон чангыс өрээлде кады чурттап турар өөрү В. Самбуу, С. Шагдыр олар бичии уругларга дузалажып кириженнер. Өрттүң айылыы улам диргелген. Чүүн-даа ужурум билбейн, шөлээп удуп чыткан уруглар база кээп каттыжып, оон улам алгыш-кырыш, шошсодаа-даа үнгүлээр чоруктар бар.

Хөөржүдүлге эрткен сөөлүнде безин «таапкылашканнар» улашкаш, чамдык кижилер каш-каш хонукта арагалап, ажыл-хожулуг хылбастай бээр-даа болгулаар-ла-дыр.

Кижи болдаарга, арага-хымысты эвээжеткеш, качыгдаанларга ачы-дуза көргүзүп, эки сес сөглезе, дээре болгу дег. Кожа-кады чурттап чоруурувус орус чонну көөрге, ындыгла боор-дур. Ону чүге эдерип, сагып болбазыл?

Бо талазы-биле бодалдарны солчуп, эки чүүлдерни херек кырынга иептеретсе деп күзеп-биле моңу бижидим.

Д. САНГЫЛ-ООЛ.
Хову-Аксы суур.

Улустуң чаңчылдарынга хамаарыштыр

СООРА АЖЫГЛАП БОЛБАС

Бистиң тыва улустуң шаандагы ада-өгбелер үезинден бээр эдерип, сагып чоруур эки чаңчылдары хөй. Оларның дугайын номнарда болгаш солунларда бижип, чаа утка-шынар кылбишаан, ажыглаарын саналдап, сүмелеп турары черле чол.

Мен борта ол чаңчылларның бирээзинге хамаарыштыр доңчулап чугаалаксадым. Кижи мөчүүрге, оон эң чоок кижилеринге дөргүл-төрелп, танышкөргүжү ужуражым, ажыг-шүжүүн үлежип, чоок аларган кижинин сөөлгү оруунче ёзулап үдежир эки чаңчыл бистиң улуста бар.

Ынчаарга ону сооргаажыглап, ол буянныг чаагай ёзуну хажыдын турар апарганы коңчуг-ла харааданчыг. Борта чижек-даа кирип канчаар, ындыг чүүлдерни бо-ла көрүп болур болгай. Чүү дээрге качыгдалга таварышкан улуска «таапкылажырывыс» ол» дээш, ыяап-ла арага-дарылыг келгилээр боор-дур. Оон ында чыыганнарга «ыыап-карезын» кудуп, таапкызын сунуп-ла эгелээр. Ынчалза-ынчалза, хөөржүдүлге ёзулалы бир-ле үен-даян арагалаашкынче шилчий бээри хаая эвес болгулаар. А орта кандыг-даа хамаарыылга чок, ийи-чаңгыс доора арагачылар база кээп каттыжып, оон улам алгыш-кырыш, шошсодаа-даа үнгүлээр чоруктар бар.

Хөөржүдүлге эрткен сөөлүнде безин «таапкылашканнар» улашкаш, чамдык кижилер каш-каш хонукта арагалап, ажыл-хожулуг хылбастай бээр-даа болгулаар-ла-дыр.

Кижи болдаарга, арага-хымысты эвээжеткеш, качыгдаанларга ачы-дуза көргүзүп, эки сес сөглезе, дээре болгу дег. Кожа-кады чурттап чоруурувус орус чонну көөрге, ындыгла боор-дур. Ону чүге эдерип, сагып болбазыл?

Бо талазы-биле бодалдарны солчуп, эки чүүлдерни херек кырынга иептеретсе деп күзеп-биле моңу бижидим.

Д. САНГЫЛ-ООЛ.
Хову-Аксы суур.

Кызылчыларга

ДЫШТАНЫР ХҮННЕРДЕ

Хөгжүм-шии театрынга декабрь 23-те 11 шакта хоорайның бот-тывынгыр уран-чүүл коруглезининiң түңнел концерти болур.

Политинтит чырыдыышкын бажыңынга «ССРЭ-ниң делегейде байдалы» деп лекция **декабрь 23-те** 14 шакта болур. Москва лектору эш Л. Кириллин номчуур.

ДЕКАБРЬ 23-ТЕ

Дыштанылга гаражтынга хазак баазазы, теннис болгаш биллиард залдары. **«Хүреш» стадионга** коньякилиг селгүүстээшкин 10 шактан. **«Хербис дээнга** хазак баазазы 11 шактан эгелеп ажылдаар.

«Тайга» станциязынга хазак баазазы. «Спартак» эки-тура спортчу ниитилелдиң «Саян кызы» деп шинчал дээш маргылдаазы 11 шактан эгелээр.

Физкультура бажыңынга хоорайның бирги черн дээш «Самбо» деп хүрешке маргылдаа 10 шактан эгелээр.

ДЫШТАНЫР ХҮН ШТАВЫ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ДЕКАБРЬ 23-ТЕ
МОСКВАДАН

13.00 —Дамчыдылгалар программазы. 13.05—Медээлер. 13.10 — Өөнүг телекөргүүт. **«Бичии барабанчы дутайынга ыр».** Мультфильм. 13.20 — Школачыларга. **«Бистиң бажыныың ооңдары»** деп хөй сериялыг телешиниң баштайгы көргүзүү. 6-гы төөгү. 14.00 — **«Совет Эвилелиниг бараан бооп тур мен».** 15.00—15.10— Чапсар. 15.10—**«Делегей панорамазы».** 15.45—Өөнүг телекөргүүт. **«Кино аян-чоруктарының клуву».** 16.45—**«Ангыаңгы кижилер»** деп хөй сериялыг телешиниң баштайгы көргүзүү. 2-ги эгези. 18.00—**«Үе».** Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — **«Чүгле өлген кижи өчүп болур».** Уран-чечен фильм.

МОСКВАДАН

20.00 — Өөнүг телекөргүүт. **«Кижи болуру»** деп уран-чечен телефильмиин баштайгы көргүзүү. 2-ги сериязы. 21.10— **«Болгу-даа дег, болбаа-даа дег».** Дамчыдылганы профессор С. П. Капица чорудар. 22.10—Уран чүүл мастерлериниң концерти. 22.00—23.30— **«Үе».** Информастыг программа.

ДЕКАБРЬ 24-ТЕ
КЫЗЫЛДАН

19.00 — Фильмнерни—уругларга. 19.25 — Телемедээлер. 14.40 —**«Любитель»** фотоклуву. 20.00 — **«Казахстанның уран чүүлү».** Кыска фильм. 21.10 — **«СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга».** Дамчыдылга. 20.40— **«Азербайджанның миниатюралары».** Документалдыг фильм. 20.50 — **«Кижи болгаш хоойлуу».** Дамчыдылга. 21.20— Телемедээлер. 21.30—Чарлаллар, реклама. 21.35—22.50— **«Чуузаа».** Уран-чечен фильм.

Редакторнуң ораламчызы
М. Н. СМИРНОВА.

КИНО

ДЕКАБРЬ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Хамаатыг хептиг кижи»** 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: **Киночыныды** 9.00, **«Эртинелер ортулуу»** 10.20, 12.10, 14.00, **«Угаан-сарыыл чоктарның неделязы»** 15.50, 18.05, **«Шынчы чоруп»** (2 сериязы катай) 20.20, шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Ромбизоп Крузонуң амыдыралы болгаш элдептиг ужуралдары»** 10.20, **«Соңгу ие»** 12.10, 14.00, **«Кара хек-таваң** 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: **Киночыныды** 11.00, **«Дядям селгүүстекчи»** 12.30, **«Ынакшылдың чалбыраажы»** (2 сериязы катай) 15.00, 17.40, 20.00 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: **«Узун чаштыг чараш кыс—Варвара»** 12.00, **«Домуушкун»** 16.00, **«Душ болган ынакшыл»** 18.00 шактарда.

ДЕКАБРЬ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Билдинмес херээжен»** 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: **Киночыныды** 9.40, **«Мрамор бажың»** 11.10, 15.20, 17.00, **«Хамаатыг хептиг кижи»** 12.50, 18.40, 21.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Угаан-сарыыл чоктарның неделязы»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30, шактарда.

«ВОСТОК»: **«От чокта ыш турбас»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: **«Ынакшылдың чалбыраажы»** (2 сериязы катай) 17.00, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОНЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң ораламчыларының 35-24, пропаганда киллизининiң 23-54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжимиң ыраа киллизининiң 37-13, культура киллизининiң 23-54, кадзэ ажылагый киллизининiң 21-47, үлетпүр киллизининiң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информацияга база совет тургузуг киллизининiң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун белбейн баңза 32-75 телефонче болгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Пар. ака 2. Тираж 15.953 ЧАГЫГ № 295.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—01693.

Бүгү чуртталарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№301 (№9371) | Вторник, 1973 чыл, декабрь 25 | 1925 чылда үндезилеттинген. | Өртээ 2 көп.

ПЛАН КҮҮСЕТТИНГЕН

Россия Федерациязының кодээ ажыл-агый ишчилери социалистиг чарышты калбартпаш, улус ажыл-агыйының күрүнеге ээт, сүт, чуурга болгаш дүн садарының чыл планнарын хуусаа бетинде күүсеткен. Республиканың колхоз, совхозтары малының баш санын болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдеткен.

Чедип алдынган чедиишкиннер колхозчуларның, совхозтар ажылчыннарының, түскай эртемниглерниң — кодээ ажыл-агыйының бүгү амыдаңчыларының шудургу ажыл-иженин, партия, совет, кодээ ажыл-агый белетиел органнарының, профсоюзтар, комсомол организацияларының политиктиг, организачы улуг ажылды чөрүтпээнинең түңнели болган.

Республиканың колхоз, совхозтарында мал кыштаглаашкынын үлегерлиг эрттирери, төскү беш чылдың дөртүү чылында мал ажылының продуктуларын бүдүрүп, белетиззерин көвүдедири дээш социалистиг чарыш калбарган.

(СЭТА).

«СОЮЗ-13»: УЖУДУУШКУН ҮРГҮЛЧҮЛЕВИШААН

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). «Союз-13» космос кораблиниң дөрт хондур ужудуушкун кылып келген үезинде дургузунда чер кырының бойдус аайы-биле аянныг бүдүш-хевирлерин база хүндүс көстүр бараанын спектрограф дузазы-биле чурукка тырткан. Оң шенеелде чер дутайында эртемниң болгаш улус ажыл-агыйының күзел-сонуургалынга дүүштүр бойдус аймаан, бойдус курлавырларын шинчилээрин уламчылаары боон турар.

«Орион-2» телескоптар системазының дузазы-биле астрофизика шинчилеллерин күүсеткен чорааш, Пётр Климук биле Валентин Лебедев 52-ги болгаш 53-кү долганышкын эрттирген ужудуушкунунга чүүл-бүрү сылдыс хелбээлеринде сылдыс спектрлерин чурукка тырттырарын үргүлчүлээн.

Корабльден дамчыткан телевидение репортажтарының бирээзинге космонавтылар ужудуушкун үезинде эрттирип турар астрофизика шинчилеллериниң кол үлганышкыннарын болгаш сорулгаларын телекөрүкчүлерге чугаалап бергеш, оларны «Орион-2» аппаратуразының тургузуу-биле таныштырган.

Декабрь 22-де эртен космонавтылар оттуп келгеш, чемненген, медицина хынаалдазын эрттиргеш, 8 шакта ажылдай берген. Хүндүс экипаж ол хүнге онаалтыр төлевилеттинген эртем шинчилеллерин күүсеткен. Москваныы-биле 21 шак 15 минутада корабль Совет Эвилелиниң девискээриниден радио харылзаазынга көстүр зонадан ажытталы бергеп.

Эштер Пётр Климук биле Валентин Лебедевтиң байдалы эки. «Союз-13» космос кораблиниң системалары чогумчалыг ажылдап чоруур. Ужудуушкун үргүлчүлеп турар.

ЧУРУКТА: «Союз-13» корабльдиң командири П. И. Климук биле борт-инженер В. В. Лебедев олар Кызыл шөлде.

А. ПУШКАРЕВТУҢ фотозу.

Н. В. ПОДГОРНЫЙ РИГАДА БАРГАН

РИГА. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы эш Н. В. Подгорный декабрьның 24-те Ригада чеде берген.

Вокзалга Н. В. Подгорныйны Латвиянын КП ТК-зының бирги секретары А. Э. Восс, Латви ССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы В. П. Рубен, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ю. Я. Рубэн, Латвиянын КП ТК-зының бюро кежигүннери болгаш кежигүнүнге кандидаттар, Латви ССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазының оралакчылары, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары, республиканың, Риганың партия, совет органнарының үлүртүкчүлери, ажылчы чоннарының төлээлекчилери утказан.

АРМЕНИЯ-БИЛЕ ТАНЫШКАН

ЕРЕВАН. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарының национал фронтузунуң ТК Президиумунуң Даргазы, Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг Түп чазааның Сумележилге Чөвүлелиниң Даргазы доктор Нгуен Хыу Тхо баштаан Мурнуу Вьетнам Республиканың төлээлери Армян ССР-биле таныжарын уламчылаан.

Аалчылар Ереванны көрүп чорааш, В. И. Ленин аттыг шолдө ол баштынчының тураскаалынга, СССР-ниң тургустунганының 50 чыл ооңга аллар кылдыр тургускан тураскаал суургазынга чорааш, «Эребуни» музейге олар Ереванның төөгүзү-биле танышкан.

МВР-ниң төлээлерин Октемберян районнуң Ленин аттыг колхозунуң коллективи эргим өнүктериивис деп хүндүлеп утказан. Аалчылар чылдылгалыг ногаа ажыл-агыйы-биле, колхозтуң ажыл-ишчилериниң амыдырал-чуртталгазы-биле танышкан.

• • • • • •

Армян ССР-ниң Дээди Советиниң Президиуму болгаш Армян ССР-ниң чазаа төлээлерге аңдар кылдыр хүндүзүү шайлалга тургускан.

Шайлалтага совет таладан Арменияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары А. Е. Кочинян, Армян ССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Н. Х. Арутюнян, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Г. А. Арзуманян болгаш өске-даа албан кижилери келгеп.

Шайлалтага Н. Х. Арутюнян болгаш Нгуен Хыу Тхо чүве чугаалаан. (СЭТА).

ПАРТИЯ АКТИВИНИҢ ХУРАЛЫ

Дүүн Кызылдың Политиктиг чырыдыышкын бажынынга партияның республика болгаш Кызыл хоорай активиниң хуралы болуп эрткен. Анаа СЭКП ТК-ның декабрь (1973 чыл) Пленумунуң түңнелдерин болгаш партия организацияларының сорулгаларын чугаалашкан.

Хуралга СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин, СЭКП Кызыл хооркомунуң секретары Ю. С. Путинцев, СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң бирги секретары Ш. П. Куулар, «Тыва кодээ тудуг» трестиң эргелекчизи П. Ф. Кандауров, «Кызыл тудуг» тудуг аргелелиниң комплекстиг бригадазының бригадири М. Д. Шиповаленко, ажылчы чоннар депутатарының Таңды район Советиниң күүсекчи комитединиң даргазы К. М. Ак-ыс, офицер, В. А. Ослин, СЭКП Бии-Хем райкомунуң бирги секретары В. М. Евтешин олар чүве чугааланнар.

Чүве чугаалаан эштер шуптузу-ла СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң шиитпирин, СЭКП-ниң XXIV съездизинниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле партия Төп Комитединиң, оон Политбюрозунуң ажыл-чорудулгазын ниитиндиле үүлдүтүзүнүп, ол Пленумга СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазында айыттынган түүлерни болгаш түңнелдерни бир үн-биле деткээнинер.

Беш чыл планның күүседиринге Тываның ажылчы чоннары боттарының салыышкыннарын киирип турар дээрзин партия активиниң хуралынга демдеглээн. Беш чылдың үш чылдарының онаалдаларын республиканың үлетпүр бүдүүлгелери ниитизи-биле ажыр күүсеткен. Транспорттуң, тудугнуң ажылдакчылары, чоннуң амыдырал хандырылгазының ишчилери чедиишкиннерни чедип алган. Республиканың совхозтарының ажылчыннары, колхозчулар база-ла бичe евес күш-ажылчы тинилелелерлиг болган.

Хуралдың киржикчилери кол кичээнгейни кылдыымаан түүлдерже, үлетпүр болгаш кодээ ажыл-агый бүдүүлгезиниң чаа курлавырларын илередиринче, оон ажыктыын үлам ынай бедидериниң оруктарын тыварынче углап турганнар. Чижээ, хөөй болгаш мал ажылының продукциязын көвүдедиринге арганы ам-даа кошкак ажыглап турар. Оон үжурунда оларны бүдүреринiң талазы-биле, ылангыя тараа, эът, дүк талазыбиле беш чылдың контроль чурагайларындан хожудап турар түүл бар. Херек кырында оларны эрткен үш чылда чежени күрүнеге саткан болдур, беш чылдың сөөлгү ийи чыл дургузунда ынчаны садар үжурлуг. Ол болза партия, совет, кодээ ажыл-агый органнарындан кодээниң бүгү ажыл-ишчилериниң чер ажылының культуразын бедидеринге, малды чемгерерин болгаш ажаан тежээрин экижидеринге үндезилээш, малдың хораар чоруунга удур шиитпирлиг демиселди чорударын негеш турар. Кодээ ажыл-агый бүдүүлгезин интенсификастаарынче, ону индустриалдыг үндезинге тургузарынче углаңыышкынны тудуп ажылдаар херек. Мурнакчы дүржүлгени болгаш эртемниң чедиишкиннерин түңнеп ниитилептирери болгаш иептерелирни кичээнгейниң төвүнге турар үжурлуг.

Үлетпүр, транспорт болгаш тудуг организацияларының ажылында улуг четпестер илерептиинген. Чамдык бүдүүлгелернин пландан хожудап турары дериилгелерни багай ажыглап турары-биле, күш-ажылдың организастаашкынының куду болуп турары-биле, бүдүүлге болгаш күш-ажылдың сагыглачурумунуң куду деңнелге турарынган ажыл шагы хөйү-биле чидирип турары-биле тайылбырлаттынар. Экономиканы башкарарында четпестер ам-даа бар, планны күүседири дээш удуртукчуларның харыысалгазын улам бедидер херек. Ажылагый болгаш культура тургузуушкунунга партийжи удуртулганың стилин сайзырангайжыдарының, беш чылдың сорулгаларын шиитпирлээрин тодаргай, ажыл-херекчи көөрүнүң өргежок чугулазын чүве чугаалаан эштер демдеглеп турганнар.

Партия активиниң хуралының бир үн-биле хүлээп алган резолюциязында СЭКП ТК-ның декабрь (1973 ч.) Пленумунуң түңнелдерин бүрүнү-биле түүлдүзүнүп көргеп, беш чылдың тодарадыкчы дөртүү чылының планнарын чедиишкинниг боттандырар талазы-биле хемчеглерни айыткан. Ол болза СЭКП-ниң XXIV съездизиннiң шиитпирлерин болгаш төскү беш чылдың онаалдаларын чугаа чокка күүседирин хандырар төлээде, бүгү түүлдерни кылырынче республиканың ажылчы чоннарын кыйгырган.

Үениң негелделеринге дүүштүр ажылдаар

(Партияның Таңды район конференциязындан)

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң, партия ТК-ның оон даразындагы Пленумнарының шиитпирлерин күүсетпишаан, районнарның партия организацияларының отчётту-үениң дургузунда боттандырып чорудуп келген ажылыг хоорайның партия организацияларының отчётту-үениң дургузунда боттандырып чорудуп келген ажылыг хоорайның партия организацияларының чоокта чаа болуп эрткен отчёт-соңгулдалыг хуралынга хамызыбиле сайгарып чугаалашкан.

Ак-Довуракты тудугжуларының база үлетпүр бүдүүлгелериниң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажыллакчылары төскү беш чылдың планның онаалдаларын оон баштайгы чылынган эгелээш чедиишкиннинг боттандырып келген. Эртеен үш чылдарның дургузунда үлетпүр бүдүүлгезиниң ниитиндиле хемчээли 26 хуу, а күш-ажылдың бүдүүрүкчүлүү 24 хуу өскен.

Үлетпүр продукциязын бүдүүреринiң болгаш сайгарарының талазы-биле беш чылдың эртеен үш чылыяын планы хуусаа бетинде, 1973 чылдың ноябрь 20-де, күүсеттингеп болгаш 1 млрд. 862 мүң рубльдиң продукциязын планнаан ажыр сайгарган. Капитал салыышкынныңарның хемчээли бо үениң дургузунда 2,3 катап өскен болгаш 12 млн. ажыг рубльдиң хол фондузарын ажыглаала киирген.

Парткомнуң база тус-тус партия организацияларының бүдүүлгезиниң ажыктыг чорууга бедидеринин, ажылчы чоннарның оргузунга социалистиг чарышты дээштиг организастаарының айтырыгларынче доктаамал кичээнгейни салып келгенинин түңнелинде бо болгаш өске-даа чедиишкиннерниң чедип алдынганын партком секретары эш В. Бакулин болгаш самал бергеп коммунистер демдеглээн.

Бүдүүлгеге коммунистерниң авангардчы ролю өскен. Партком кежигүнү тудугжу Д. Кандар-оолдуң, слесарь Н. Поповтуң бригадалары, арыглал фабриказында Д. Дүктен-оолдуң эдилээ «Беш чылды — 4,5 чылда» деп хыйгырыгның эгелекчилери болгаш. Оларның ол патриоттуг эгелеэшкизин кайы-даа адырның бүдүүлге коллективтери язынибиле деткээн.

Амгы үеде Ак-Довуракта 22 коллективтиң кежигүнери бүрүнү-биле база 40 чолаачы «Беш чылды — 4,5 чылда» деп хыйгырыгның адаа-биле ажылдап турар. Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш шимээжикинде 74 коллективтер, бригадалар, эдилетлер болгаш участоктар хаара гуттунган. Ол эт дээш 2284 кижи демисежип турар, а 1200 хире кижи ол атты чедип алган.

Амгы үеде 1974 чылга үткүштүр алгаа планның күүселдези дээш демисел бүдүүлге участогу бүрүзүнде калбаргап 1962 кижи хууда комплекстиг планны эгелеадып алган ажылдап турар.

Техниктиг депшилге дээш ажылдың даг-дүгү комбинатта чеже эки тургустунганын хуралдан демдеглээн. Ынчангаш бо коллективтиң республиканың болгаш федерациянның бүдүүлге коллективтериниң чарыжынга чыл бүрүде тилекея болуп, шаңнал-макталдыг турары таварылга эвес.

Парткомга хамаарышкан партия эге организацияларының отчёттуг үениң дургузунда сан галазы-биле улуг өзүлделиг болгаш организас талазыбиле элээн быжыкканын хуралдан демдеглээн. Хоорайның 22 партия организациязында бактаап турар 400 ажыг коммунистерниң хөй кезии бүдүүлге кавыында ажылдап турар. 160 кижи бүдүүлгеде ажылдап турар, 83 коммунист тудугжу, 66 коммунист чолаачы. Отчёттуг үениң дургузунда 160 ажыг мүрнээчыларны партия кежигүнүнге болгаш партия кежигүнүнүң кандидаттынга үлүлээп алган. Аныяк коммунистерниң идейтеоретиктиг деңнелин болгаш ниити билиин өстүрер, массаларның башкаазыы болур ролүн бедидер сорулга-биле аныяк коммунистерниң школазын парткомнуң чанында организастаан. Анаа чыл бүрүлеле 40—45 кижи өөренип турар. Парткомнуң ажылында бо практика эки үре-түңнелда берип, аныяк коммунистерлиг партия организацияларының дайынчы шинээзин бедиткен.

Партия кежигүнүге чаа киргеп коммунистер машинист М. Уйнукпаа, эмчи В. Старченко, экскаваторшиктер А. Чакиров, М. Ким-оол, чолаачылар Ч. Адыг-оол, Г. Зайцев болгаш оон-даа өскелер чүгле бүдүүлгениң мурнакчылары боон турар эвес, партийжи даалгаларны ак сеткилдиг күүседип, коллектив кежигүнлерин планның онаалдаларны күүседиринге мобилизастап, хөй-ниитиниң корум-чурумун быжыглаарынга үлелекейлиг киржип турлардар.

Партия документилерин солуурунга белеткелдиг болгаш оон зорып турары. Амгы үеде айларның дургузунда ниитизи-биле 25 мүң ажыг баш мал олуп читкеп болгаш оорлап, самчыгдаттынган. Оон түңнелинде район 3760 тонна эът чедир албаан. «Россия» совхозта, «Коммунизмниң херели» колхозта малдың продуктулуу дыка чавыс, оон үжурунган ол ажыл-агыйлар бо талазы-биле планның онаалдаларны күүсеткейн келген.

Районнуң ажыл-агыйлары мал чемненириниң белеткелинче сөөлгү чылдарда кичээнгейни салып турза-даа, сиген белеткээр планны 70—80 хуу күүседип, силос салыр планны күүсетпейн келген болгаш кукуруза база чангыс болгаш хөй чылдыг сигеннер тарылгазынче шоолуг кичээнгей салбайн турар.

Илеткелчи болгаш делегаттар ажыл-агый болгаш культура, тургузуушкунунуң кандыг-даа айтырыгларының дугайын чугаалап турган, кижилер-биле, кадрлар-биле ажылдың кичээнгейниң төвүнге тургусканнар. СЭКП райком болгаш партия эге организациялары кадрлар-биле ажылды экижидеринче чамдык кичээнгейни салып турар апарган. Ылангыя районда Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары У. А. Бавун-оол, В. О. Яичат база 100 хойга онаалтыр 120-деп 137 чедир хураган алган хойжулар И. А. Сафонов, Т. Одай-оол, М. Дадар-оол, Д. Долаан, чылда бир саан ниектен 3100—3500 ажыг литр сүттү саап турар саанчылар З. Реодько, Т. Иванова, Г. Фокина, Т. Семранова болгаш сураглыг механизаторлар П. Ермолаев, М. Михайлова, В. Бутонаев ышкаш мал болгаш чер ажылының он-он кайгамчык мастерлери өзүп үнгенин конференция демдеглээн.

Ынчалзажок райкомнуң болгаш партия эге организацияларының специалистер-биле ажылы, кодээ ажыл-агый бүдүүлгезиниң шиитпирлиг участоктарынга коммунистерни быжыглаар талазы-биле ап турар хемчеглерни чоруун деңнелге чедир тургустунмаан. Чамдык чижектерни көрээл. Ниитизи-биле 440 ажыг хойжулар, кадарчылар, чылгычылардың чүгле 19 хуузу коммунистер. 194 саанчының чүгле 29-зу коммунист, бызаа болгаш хаван ажаакчыларының арааныда олардан ийи-чанғыс кижилер бар. Ол ышкаш бир ээлчег-биле ажылдаарынга безин 114 хире механизаторлар чедишпес.

Партия райкому, райкүүскомнуң кодээ ажыл-агый эргелели специалистер-биле доктаамал тодаргай ажылды чорудар ужурлуг дээрзин Кур чер кодээ Советиниң күүскомунуң даргазы А. Ш. Амбаржи, «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң директору О. П. Чуева, Кодээ ажыл-агыйның дужуулга станциязының директору В. С. Савелкин болгаш өске-даа делегаттар айыткан. Ылангыя республиканың Совхозтарының будүүлге каттыжылышкынының база Кодээ ажыл-агый министерствозунуң специалистери чер-черге боттуг дузаны чедиринiң орнунга үүлге саналеелер чыгырыга өйлежип турар деп, эш Чуева чөптүүбиле шүүмүлүүлээн.

Партийжи-организастыг болгаш идеологтуг ажылдың дугайын конференцияга бүгү талалыг чугаалашкан. Партияның XXIV съездизиниң соонда чер-черде парткомнарның, эге организацияларның дайынчы арга-шинээзин бедээн, олар ажыл-агый болгаш амыдырал-чурттагланың айтырыгларынче хандыап кирип турар апарган. Даазнырган ажыл-херекке коммунистерниң идепкейи, харыысалгазы бедээн. Ол бүгүге партдокументилериниң солуушкуну улуг идиглиг болган.

Оон-биле кады СЭКП райкомунуң организастыг, агитация болгаш пропаганда кылдыстериниң эргелекчилери партияның бригада, ферма база цех организацияларынга ховар баар, оларга кошкак дузалап турарын, ВЛКСМ райкомунуң ажылының стилинде четпестерни чамдык делегаттар чидии-биле шүүмүлүүлээн. Конференцияның делегаттары идеология ажылының, Советтерге, профсоюзтарга болгаш комсомолга, өске-даа хөй-ниитиг организацияларга партийжи удуртулганы улам экижидеринiң, социалистиг чарышты улам калбартырының айтырыгларынче улуг кичээнгейни салган.

Таңдының партия организациязының удуртулгазы-биле ажылчы чоннарның чедип алган чедиишкиннери чугаажок улуг. Конференцияның ажылыкга киришкен Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орлакчызы В. Е. Серяков ол дутайын база тодаргай чугаалаан. СЭКП ТК-ның декабрь (1973 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр шиитпирлээр ужурлуг нарын, харыысалгалыг сорулгалар районнуң мурнунда салдынган дээрзин айыткан.

Партийжи организастыг болгаш политиктиг ажылдар талазы-биле СЭКП райкомунуң болгаш партия эге организацияларының чорудар ажылларын база беш чылдың тодарадыкчы дөртүү чылында районнуң чедип алыр сорулгаларын айыткан доктаалды конференция хүлээп алган.

• • •

СЭКП райкомунуң бирги организастыг кленуму болган. Анаа СЭКП Таңды райкомунуң бирги секретарынга Г. А. Заркевичиин, ийигизинге — Н. Ф. Болотовту, секретарыга Т. С. Тюлюшту сонгаан.

С. ШОЙГУ,
«Шынның» түскай корр.

КОММУНИСТЕРНИҢ АВАНГАРДЧЫ РОЛЮ

(Ак-Довурак хоорайның коммунистериниң отчет-соңгулдалыг хуралындан)

«Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң парткомунуң болгаш Ак-Довурах хоорайның партия организацияларының отчёттуг үениң дургузунда боттандырып чорудуп келген ажылыг хоорайның коммунистери чоокта чаа болуп эрткен отчёт-соңгулдалыг хуралынга хамызыбиле сайгарып чугаалашкан.

Ак-Довуракты тудугжуларының база үлетпүр бүдүүлгелериниң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажыллакчылары төскү беш чылдың планның онаалдаларын оон баштайгы чылынган эгелээш чедиишкиннинг боттандырып келген. Эртеен үш чылдарның дургузунда үлетпүр бүдүүлгезиниң ниитиндиле хемчээли 26 хуу, а күш-ажылдың бүдүүрүкчүлүү 24 хуу өскен.

Үлетпүр продукциязын бүдүүреринiң болгаш сайгарарының талазы-биле беш чылдың эртеен үш чылыяын планы хуусаа бетинде, 1973 чылдың ноябрь 20-де, күүсеттингеп болгаш 1 млрд. 862 мүң рубльдиң продукциязын планнаан ажыр сайгарган. Капитал салыышкынныңарның хемчээли бо үениң дургузунда 2,3 катап өскен болгаш 12 млн. ажыг рубльдиң хол фондузарын ажыглаала киирген.

Парткомнуң база тус-тус партия организацияларының бүдүүлгезиниң ажыктыг чорууга бедидеринiң, ажылчы чоннарның оргузунга социалистиг чарышты дээштиг организастаарының айтырыгларынче доктаамал кичээнгейни салып келгенинин түңнелинде бо болгаш өске-даа чедиишкиннерниң чедип алдынганын партком секретары эш В. Бакулин болгаш самал бергеп коммунистер демдеглээн.

Бүдүүлгеге коммунистерниң авангардчы ролю өскен. Партком кежигүнү тудугжу Д. Кандар-оолдуң, слесарь Н. Поповтуң бригадалары, арыглал фабриказында Д. Дүктен-оолдуң эдилээ «Беш чылды — 4,5 чылда» деп хыйгырыгның эгелекчилери болгаш. Оларның ол патриоттуг эгелеэшкизин кайы-даа адырның бүдүүлге коллективтери язынибиле деткээн.

Амгы үеде Ак-Довуракта 22 коллективтиң кежигүнери бүрүнү-биле база 40 чолаачы «Беш чылды — 4,5 чылда» деп хыйгырыгның адаа-биле ажылдап турар. Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш шимээжикинде 74 коллективтер, бригадалар, эдилетлер болгаш участоктар хаара гуттунган. Ол эт дээш 2284 кижи демисежип турар, а 1200 хире кижи ол атты чедип алган.

Амгы үеде 1974 чылга үткүштүр алгаа планның күүселдези дээш демисел бүдүүлге участогу бүрүзүнде калбаргап 1962 кижи хууда комплекстиг планны эгелеадып алган ажылдап турар.

Техниктиг депшилге дээш ажылдың даг-дүгү комбинатта чеже эки тургустунганын хуралдан демдеглээн. Ынчангаш бо коллективтиң республиканың болгаш федерациянның бүдүүлге коллективтериниң чарыжынга чыл бүрүде тилекея болуп, шаңнал-макталдыг турары таварылга эвес.

Парткомга хамаарышкан партия эге организацияларының отчёттуг үениң дургузунда сан галазы-биле улуг өзүлделиг болгаш организас талазыбиле элээн быжыкканын хуралдан демдеглээн. Хоорайның 22 партия организациязында бактаап турар 400 ажыг коммунистиниң хөй кезии бүдүүлге кавыында ажылдап турар. 160 кижи бүдүүлгеде ажылдап турар, 83 коммунист тудугжу, 66 коммунист чолаачы. Отчёттуг үениң дургузунда 160 ажыг мүрнээчыларны партия кежигүнүнге болгаш партия кежигүнүнүң кандидаттынга үлүлээп алган. Аныяк коммунистерниң идейтеоретиктиг деңнелин болгаш ниити билиин өстүрер, массаларның башкаазыы болур ролүн бедидер сорулга-биле аныяк коммунистерниң школазын парткомнуң чанында организастаан. Анаа чыл бүрүлеле 40—45 кижи өөренип турар. Парткомнуң ажылында бо практика эки үре-түңнелда берип, аныяк коммунистерлиг партия организацияларының дайынчы шинээзин бедиткен.

Партия кежигүнүге чаа киргеп коммунистер машинист М. Уйнукпаа, эмчи В. Старченко, экскаваторшиктер А. Чакиров, М. Ким-оол, чолаачылар Ч. Адыг-оол, Г. Зайцев болгаш оон-даа өскелер чүгле бүдүүлгениң мурнакчылары боон турар эвес, партийжи даалгаларны ак сеткилдиг күүседип, коллектив кежигүнлерин планның онаалдаларны күүседиринге мобилизастап, хөй-ниитиниң корум-чурумун быжыглаарынга үлелекейлиг киржип турлардар.

Партия документилерин солуурунга белеткелдиг болгаш оон зорып турары. Амгы үеде айларның дургузунда ниитизи-биле 25 мүң ажыг баш мал олуп читкеп болгаш оорлап, самчыгдаттынган. Оон түңнелинде район 3760 тонна эът чедир албаан. «Россия» совхозта, «Коммунизмниң херели» колхозта малдың продуктулуу дыка чавыс, оон үжурунган ол ажыл-агыйлар бо талазы-биле планның онаалдаларны күүсеткейн келген.

Районнуң ажыл-агыйлары мал чемненириниң белеткелинче сөөлгү чылдарда кичээнгейни салып турза-даа, сиген белеткээр планны 70—80 хуу күүседип, силос салыр планны күүсетпейн келген болгаш кукуруза база чангыс болгаш хөй чылдыг сигеннер тарылгазынче шоолуг кичээнгей салбайн турар.

Илеткелчи болгаш делегаттар ажыл-агый болгаш культура, тургузуушкунунуң кандыг-даа айтырыгларының дугайын чугаалап турган, кижилер-биле, кадрлар-биле ажылдың кичээнгейниң төвүнге тургусканнар. СЭКП райком болгаш партия эге организацияларының кадрлар-биле ажылды экижидеринче чамдык кичээнгейни салып турар апарган. Ылангыя районда Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары У. А. Бавун-оол, В. О. Яичат база 100 хойга онаалтыр 120-деп 137 чедир хураган алган хойжулар И. А. Сафонов, Т. Одай-оол, М. Дадар-оол, Д. Долаан, чылда бир саан ниектен 3100—3500 ажыг литр сүттү саап турар саанчылар З. Реодько, Т. Иванова, Г. Фокина, Т. Семранова болгаш сураглыг механизаторлар П. Ермолаев, М. Михайлова, В. Бутонаев ышкаш мал болгаш чер ажылының он-он кайгамчык мастерлери өзүп үнгенин конференция демдеглээн.

Ынчалзажок райкомнуң болгаш партия эге организацияларының специалистер-биле ажылы, кодээ ажыл-агый бүдүүлгезиниң шиитпирлиг участоктарынга коммунистерни быжыглаар талазы-биле ап турар хемчеглерни чоруун деңнелге чедир тургустунмаан. Чамдык чижектерни көрээл. Ниитизи-биле 440 ажыг хойжулар, кадарчылар, чылгычылардың чүгле 19 хуузу коммунистер. 194 саанчының чүгле 29-зу коммунист, бызаа болгаш хаван ажаакчыларының арааныда олардан ийи-чанғыс кижилер бар. Ол ышкаш бир ээлчег-биле ажылдаарынга безин 114 хире механизаторлар чедишпес.

Партия райкому, райкүүскомнуң кодээ ажыл-агый эргелели специалистер-биле доктаамал тодаргай ажылды чорудар ужурлуг дээрзин Кур чер кодээ Советиниң күүскомунуң даргазы А. Ш. Амбаржи, «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң директору О. П. Чуева, Кодээ ажыл-агыйның дужуулга станциязының директору В. С. Савелкин болгаш өске-даа делегаттар айыткан. Ылангыя республиканың Совхозтарының будүүлге каттыжылышкынының база Кодээ ажыл-агый министерствозунуң специалистери чер-черге боттуг дузаны чедиринiң орнунга үүлге саналеелер чыгырыга өйлежип турар деп, эш Чуева чөптүүбиле шүүмүлүүлээн.

Партийжи-организастыг болгаш идеологтуг ажылдың дугайын конференцияга бүгү талалыг чугаалашкан. Партияның XXIV съездизиниң соонда чер-черде парткомнарның, эге организацияларның дайынчы арга-шинээзин бедээн, олар ажыл-агый болгаш амыдырал-чурттагланың айтырыгларынче хандыап кирип турар апарган. Даазнырган ажыл-херекке коммунистерниң идепкейи, харыысалгазы бедээн. Ол бүгүге партдокументилериниң солуушкуну улуг идиглиг болган.

Оон-биле кады СЭКП райкомунуң организастыг, агитация болгаш пропаганда кылдыстериниң эргелекчилери партияның бригада, ферма база цех организацияларынга ховар баар, оларга кошкак дузалап турарын, ВЛКСМ райкомунуң ажылының стилинде четпестерни чамдык делегаттар чидии-биле шүүмүлүүлээн. Конференцияның делегаттары идеология ажылының, Советтерге, профсоюзтарга болгаш комсомолга, өске-даа хөй-ниитиг организацияларга партийжи удуртулганы улам экижидеринiң, социалистиг чарышты улам калбартырының айтырыгларынче улуг кичээнгейни салган.

Таңдының партия организациязының удуртулгазы-биле ажылчы чоннарның чедип алган чедиишкиннери чугаажок улуг. Конференцияның ажылыкга киришкен Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының дээштиг организастаарының

Эбилелдешкен РЕСПУБЛИКАЛАРДА

РСФСР: база бир «магниттиг даг»

Курскиниң магниттиг аномалиязының санаттынган курлавырынга ам-даа 300 миллион тонна демир рудазы немешкен. Оон курлавырының ынчаар көвүдей бергени — Белгород экспедициязының геологтарының чедишкинниг ажылының түңнели болган. Ол коллектив беш чылдың үшкү, шиитпирлиг чылының даалгазын хуусаадан эрте күүседипкен.

Сөөлгү удаа тыпкан участок улус ажыл-агыйынга онза чугула боон турар. Ол шалыпкын кылдының турар Лебединоениң демир рудазы арыглаар фабриказының мырынай чанында болган. Ол-ла черге ам удавас база бир—Стойленское комбинадының тудуу эгелээр.

Арыглаарга белен кварциттер дээр ол 300 миллион тонна руда чер иштинде хаты эвес чылдар болганда, ону ажык аргабиле казып болур.

(СЭТА-ның корр).

БЕЛГОРОД.

• • •

ЭСТОНИЯ: демниг ажыл-биле кылдынган

Таллиннің далай садының портунда «Сокол» деп краннар ажылдап эгелээн. Ол чаа механизмнер мурнундагы ындыг кранниардан дыка күчүлүг. Олар хары угда 30 тонна чүктү көдүрүп шыдаар.

Таллиннің ол портуи дыка шалыпкын ёзу-биле чаартыр кылып турар. Суднолар өртээ эрги туруштарны чаа дериг-херекселдер-биле чаартканда. Долузу-биле механизм күжү-биле ажылдаар складтар бажыңнарын ажыглап эгелей берген.

ТАЛЛИН.

(СЭТА-ның корр).

• • •

ЛИТВА: хүлээлгелер күүсеттинген

«Беш чылдың үшкү, шиитпирлиг чылының хүлээлгелерин күүселипкени дээш ферманың ажылдакчыларынга байыр чедирдивис. Хамыктың мурнунда — саанчы Е. Лосене. Ол инек санында-на 4700 килограмм сүттүг саггап»..

«Яунойи гвардия» колхозтуң сүт саар фермазының дыштанылга өрээлинге ындыг плакат көстүп келгеи. Ол ажыл-агыйның малчыннары Литваның барыын районнарынга хөй сүт саар дээш чаңгыс эвес чыл иштинде сурагжып келгеннер.

«Яунойи гвардия» колхозтуң малчыннары бо чылын сүттүг үүс гектар шөлге-ле онааштыр 1000 центнерни саап алгаш, рекордтуг түңнелди республикага бир-ле дугаарында чедип алганнар.

КРЕТИНГА хоорай, Литва ССР. (СЭТА-ның корр).

• • •

УКРАИНА: Польшадан келген дерилгелер

Украинаның чигнр кылыр үлетпүрүнүң эң улуг бүдүрүлге чери — Логвицкиниң комбинадында Польша Улус Республикага белеткеп, кылган ДС-17 дээр тускай аппарат ажылдап эгелээн. Ол хонук дургузунда 4,2 муң тонна свёкланы болбаазырадып кылып шыдаар. Ооң ачызында ук бүдүрүлге чери хонук санында-ла бир муң тонна ажыг чигирии кылып үндүрүп турар апарган.

Ол комбинат хонук дургузунда свёкла дазылын 2 муң тонианы болбаазырадып кылыр аргалыг турган. Ам чаңгыс-ла ол чаа аппарат безин свёкланы ооң ийи катап хөйнү болбаазырадып шыдаар.

ЖИТОМИР. (СЭТА-ның корр).

• • •

КАЗАХСТАН: Индия дугайында чечен чогаал

Казахстанның найысылалынга «Жазушы» деп ном парлаар чер иидий шүлүкчүлер Шрикант Варманын, Кайлаш Ваджейнин, Рагвувир Сахайның, Кедарнэтх Сингхтин болгаш өскелериң-даа шүлүктерин чыып каан «Ажыдышкыннар үези» деп номчугажын номчукчуларга орус дыл кырынга бараалгаткан.

Ол ышкаш талантылыг индий шүлүкчү болгаш публицист Шубхаш Мукерджиниң «Лирика» деп ному база парлаттынып үнген. Амгы үениң Индиязының дугайында Казахстанның чогаалчыларының элээн каш номнарын Алма-Атада база парлаан. Оларның аразында Тахави Ахтановтуң «Индий шүлүглелдер тооҗузу» база бар. Ол болза Индияның культура амыдыралының дугайында, индий улустуң тәйбыцче чүткүлүнүң дугайында очерктериң чыындызы болур. Ол чүрттүн ажыл-ишчилериниң дугайын казах чогаалчы дыка уран-чечен чогаалап, индустарның амыдырал-чуртталгазының дугайын тодаргайы-биле көргүзүп турар.

АЛМА-АТА.

(СЭТА-ның корр).

• • •

УЗБЕКИСТАН: республиканың бичии далайлары

Наманган областың Гандысай деп шынаазынга час келиргеле, Чаткал дагларындан эрип баткан хар суу дола бээр. Ам ында Ескиерниң суг хөөлбээн тургузуп эгелээн. Ооң бедик чалдары часкы хар суун моондактап дозар болгаш ону Янгикурганның «Шарк юлдузи» колхозунуң хөвең өстүрер беш муң гектар шөлүн суггарарынга ажыглаар соруглалыг.

Ол болза, беш чылдың төнчүзүнге чедир Узбекистанга кылып, тургузарын көрген бичии хемчээлдиг тос суг хөөлбектериниң бирээзи-дир.

Ындыг бичии хемчээлдиг суг хөөлбектерин даглар эдектеринге, часкы суг агып бадар кооргалдар уннарынга кылыр. Самарканд областа кылыр дээн ындыг ийи суг хөөлбектери Ургут районнуң таакпы тарып, өстүрер шөлдериңге, киишмишбиле сураглаан Хатырчин районнуң садтарынга болгаш виноград шөлдериңге ол-шыкты, суггарылгага ажыглаар байлак сугну бээр ужурлуг. Ооң өске-даа ындыг суг курлавырлаан хөөлбектерни картофель, ногаалар болгаш рис өстүрер шөлдерин, тараа болгаш мал чемн тарааи деягем черлерии суггарарынга ажыглаар соруга салдынып турар.

ТАШКЕНТ.

(СЭТА-ның корр).

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫ ЧАА БЕДИКЧЕ

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин совет улус бедик политиктиг болгаш күш-ажылчы кодүрлүүшкүн-биле боттандырып турар. ССРЭ-ниң 50 чылының ооңда илеткелиңге эш Л. И. Брежнев: «Бүдүрүлгеге күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүү, эң дээре көргүзүглер, продукциияның бедик шынары дээш демисел бүгү улустуу болдурган турар кылдыр ажыл-херекти ынчаар органнзастаар херек. Ынчангаш хоорайның болгаш көдээниң ажылчы чоннарын олче кыйгырып, оларга шуут-ла мынчаар дорт чугаалаар бис: «1973 чылдың планының күүселдезинилерден хамааржыр эштер!»— деп чугаалаан. СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинин, ВЦСПС-тин болгаш ВЛКСМ ТК-ның социалистиг чарыш дугайында доктаалын удуртулга болдургаш, тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында чаа-чаа чедишкиннерни чедип алыр дээш Тес-Хем районнуң чону социалистиг чарышты калбартып турган.

Мал ажылының продуктуларын белеткээрин болгаш садарын көвүдедириниң талазы-биле Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының түңнелинде районнуң 13 мурнакчы малчыннары чазактың орденнери болгаш медальдары-биле шаңнат-каннар. Оларның санында «Чодураа» колхозтуң малчыны Максим Сувандиний, «О. Шынаа» совхозтуң хойжузу Санчат Наичатты, «Тес-Хем» совхозтуң хойжузу Чооду Хуурай-ооллу, «Тес-Хем» совхозтуң саанчызы Шалык Лётчикти болгаш ооң-даа өскелерни адап болур.

Социалистиг чарышты организастаарда бүдүрүлгениң мурнакчы дуржулгазын калбаа-биле нептередириниче, хүлээлгелер күүселдезинииң хыналдазын доктаамал кылырынче, ооң нептеренгей болурунче болгаш чарыштың түңнелдерин деңнеп көөрүнче онза кичээнгейни салыр дугайында колхозтар, совхозтар, бригада, ферма, бүдүрүлге черлерин түңнелдерни квартал, айлар болгаш декадалар аайы-биле үндүрүп турар. Социалистиг чарыштың тиилекчилери болган ажыл-агыйларга, коллективтерге партия райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун тыпсып, мурнакчыларга тураскаадып, Күш-ажылчы алдарның тугун кодүрүп келген.

Район 1973 чылда социалистиг хүлээлгелерин багай эвес күүселткен. Ниитининң малын өстүрериниң планнарын бүгү чүзүн аайы-биле күүселткен. Мыйыстыг бода малды 102 хуу, хой, ошкуңу 101 хуу күүселткен. Ажыл-агыйлардан «Тес-Хем» совхоз (директору Н. Балчий-оол) эки көргүзүглерни чедип ап, кодээ ажылагый продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле алган социалистиг хүлээлгезин ажыр күүседип, тиилекчи болган. Районда 25 малчын 90—111 хураганы 100 хойга онааштыр камгалап алган, оларның иштинден Данзурун Емчүр 108, Борис Сыгат 107, Максим Сувандии, Долума Серен 106 («Чодураа» колхозтан), А. Монгалбии, Ч. Хуурай-оол («Тес-Хем» совхоз) 100-100 хураган көргүзүглүг болган. А хойжу бригадалар талазы-биле эки көргүзүглерин «Тес-Хем» совхозтуң № 1,2 бригадалары (бригадирлери С. Монгуш, Э. Доидай), «Ак-Эрик» колхозтуң № 2 бригадазы (бригадири В. Дойбуххаа), «Чодураа» колхозтуң № 1 бригадазы (бригадирь И. Данзурун), «О. Шынаа» совхозтуң № 2 бригадазы (бригадири Д. Самба) чедип алган.

Эш Ч. Данзуруннуң удуртуп турар бригадазы бир хойга онааштыр 3 кг дүктү кыргып алган, ол-ла бригаданың кежигүннери Е. Данзурун 3 кг, Б. Сырат 3,2 кг дүктү кыргып ап, мурнакчы адын бадыткаан.

Районнуң сүт-бараан фермалары күрүнете сүт садар планнарын күүседип турар, оларның иштинде Хараал-Тей фермазы бир инекке онааштыр 1320 кг сүттү сагган болгаш 100 баш инекке онааштыр бызааны менди камгалап алган. Саанчыларның иштинден бир инектен-не «Чодураа» колхозтуң саанчылары Ч. Баткар 1870 кг, Х. Адыяа 1565 кг, А. Хорлуу («Ак-Эрик» колхоз) — 1473 кг, Ш. Лётчик («Тес-Хем» совхоз) 1380 кг сүттү саап, мурнакчылар боон илерээн.

Социалистиг чарыштың негелдерии ёзугаар район тарылга шөлүн калбарткан. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип, черниң чарар шынарын экижидер дээш боттарының кызымаккай чоруун көргүзүп турар механизаторларның саны өзүп турар. «Чодураа» колхозтуң трактористери Малчын Белек 688 гектар чымчак черни чарар тургаш, 1284 гектарны чарып, 12 тонна кывар-чаар үүлдү камнап ап, районнуң трактористеринден шилгиттинип, мотоцикл садып алырының эзлчег чок чөпшээрелин алган. Оон аңгыда онаашкан ажылынга харыысалгалыг, бодунга быжыглаан техниказын камнуг эдилеп турарларга «Тес-Хем» совхозтуң трактористери Айыжы Сульдумиу, Серен Көк-оолду алан болур. Ол ышкаш хүжүт ажаан алыышкынының үезинде социалистиг чарыштың тиилекчизи болбушаан, «1973 чылдың дүжүдүүнүң гвардейжизи» деп атты алган «Ак-Эрик» колхозтуң комбайнери Очур Дадар-оолдуң адыя районда алгаан.

Социалистиг чарыштың тиилекчилериниң одуругунда чолаачыларны база-ла адап болур: Дойнур Тараа, Кенден Суге-Маадыр, Баткар Белекоол олар чүзүк сөөртүрүнүң планын 100—110 хуу күүседип азы 39085—45587 тоннакилометрни эртип, 3945—4136 килограмм кывар-чаар үүлдерии камнап алганнар.

Үлетпүр, амыдырал хандырылга, садыг, харылзаа, тудуг организацияларының аразында социалистиг чарыш калбарган. Оларның чиштинден тиилекчи болган Шуурмактың ыяш белеткээр пунктузу (начальниги В. Сүгдүр, партия организациязының секретары эш К. Оюн) 11 айларда продукция сайгарар планын 202, бараанныг продукцияны 112, тудуг ыяжын белеткээрин 208 хуулярга күүселкен. Коллективте ыяш кезикчилери Александар Кабанов, Алексей Яковлев, пилорамшыктер Николай Миронов, Оюн Хуурак, чолаачылар Иван Кириловский, Виктор Котков дээн ышкаш мурнакчылар хөй. Пункт декабрь айдан бээр 1974 чылдың үлүүнде ажыллап турар. Районнуң ыяш ажыл-агый коллективи (директору А. Богомолов, партия эге организациязының секретары Д. Доржу) чыл планын 10 айларда күүселткеш, амгы үеде планнан дашкаар продукция берип турар.

Партия, совет, профсоюзтар, комсомол организацияларыи ажылчы чоннуң оргузуига социалистиг чарыштың ам-даа кошкак организастаар келгенинден алган социалистиг хүлээлгелерин чамдык негелдеерии күүселтинмээн. Районнуң амыдырал хандырылга комбинады иштин планын күүседип турза-даа чурттакчы чонга ачы-дуза чедиреринииг сес көргүзүглериидеи чүгле дөртүнүң планын күүселкен. Комбинаттың шак, ийик септээр, чүрүк тырттырар, баш таарар цехтери доктаамал ажылдавайн турар. Харылзаа белдиринде (начальниги К. Кужугет) социалистиг чарышты четпес организастаанының түңнелинде районда телефон харылзаазы багай, чагаа, солуисткүүл чогуур хуусаада четпейи турар.

Төрүүр чүс малга онааштыр чаш төлдү камгалап алыр талазы-биле алган хүлээлге чедир күүселтинмээн. Он бир айларның түңнелинде 100 башка онааштыр чүгле 57 бызааны, 77 хураганы, 48 болганны камгалап алган, а социалистиг хүлээлгеде — 86 бызааны, 92 хураганны 55 болганны алыр турган. Малдың кызыраары болгаш өлүп хораары эвээжевейн турар. Чер ажылының үнүш-дүжүткүрүм бедидер дээш тараажыларның болгаш механизаторларның оргузуига социалистиг чарышты чогуур деңнелинге чедир тургуспаанынган, бар аргаларны долузу-биле ажыглап шилдаваанындан алган социалистиг хүлээлгелер күүселтинмээн. Ооң чылдагааиларыи: чер ажылының агротехникказын чогуур негелдезинге чедир тургуспаан, хөрүүнүң чемнүчиндиниң бар аргаларын четпес ажыглаанын, келир чылдың дүжүдүүнүң көрүндезинии — чайгы болгаш күскү чер ишларылгазын белеткеп албааны болгаш сугаттыг черлерии долузу-биле ажыглавайн турары болур.

Социалистиг чарыштың түңнелдерии районнуң мурнакчыларының хуралынга түңнеп, чаа. 1974 чылдың социалистиг хүлээлгелерии хүлээп алган.

1974 чылда районнуң ажылчы чоннары күрүнеге 1720 тонна эътти, 345 тонна сүттү, 168 тонна дүктү садар болгаш төрүүр 100 башка онааштыр 85 бызааны, 90 хураганы база аннйны, 76 кулуину, 57 болганны камгалап алырын хүлээнген. Будурулге, албан черлери планнан ажыр 169.100 рубльдиң продукциязын бүдүрер болгаш сайгарар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 2,4 хуу бедидип, продукциязыны бот-үнезин 1,5 хуу чиигедип, планнан ажыр 89 муң рубльдиң немелде орулгазын алыр. Шуурмактың ыяш белеткээр пунктузу планнан ажыр 127 муң рубльдиң продукциязыны 25000 кубометр тудуг ыяжын планнан ажыр белеткээр. Районнуң ажыл-ишчилерии бедик көдүрүүшкүн-биле ажылдап турган, тоску беш чылдың дөрткү чылында алдынган социалистиг хүлээлгелерии күүседир.

С. КУУЛАР,
СЭКП-ниң Тес-Хем райкомунуң секретары.

Хандырылганың бедик культуразы дээш

САДЫГ: ЧОНГА АЧЫ-ДУЗАНЫ КАЛБАРТЫР

Сөөлгү он чылдарда бараанарны үүрмектеп садар садыг черлериниң ажылдакчылары янзы-бүрү бараанарны чүгле магазиннерии, ларектарны, киоскилерии дамчыштыр садары-биле кызыгаарланмайн турар. Садып алыкчыларга ачы-дуза чедиреринииг янзы-бүрү хевирлери база нептерээн. Бо ажылды РСФСР-ниң Садыг министерствозунуң 1973 чылдың апрельде үндүрген дужаалында айыткан хемчегларии ёзугаар боттандырып турар. Ол документтиде чоокку 15—20 чылдарда садып алыкчыларга ачы-дуза чедиреринии хевирлерии калбартыр сорулганы салган.

Ачы-дуза чедиреринииг 20 ажыг хевирин ында айыткан. Ооң иштинде садыгларже үр үеле кирбээн бараанларга садып алыкчыларның баш удур чагыгларын хүлээп алыры, чонның белекке ажылаары болгаш түүлеп садар барааннарны болүп четчелээри, бараанларны чээлиге садары, чоннуң садып алган чамдык бараанарын бажыннарынга чедирип бээри ышкаш өске-даа ажылдарны организастаары чугула болуп турар.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин боттандырбышаан, Кызыл садыгның магазиннери амгы үеде чонга ачы-дуза чедиреринииг 10 ажыг хевирин нептереткен. Ооң бир кол таарымчалыг хевири — бараанларны чонга чээли ёзугаар садары чыл бүрүде улам калбарып турар. «Саян» универмагы, № 5, 10, 11, 12, 13, 27, 41, 45, 54 магазиннерден бараанларны чээлиге садып ап болур. Кызыл садыг эрткең чылын 884,7 муң рубльдиң, а бо чылдың он бир айларында 934 муң 650 рубльдиң бараанарын кредитке саткан. Ол барааннарның иштинде радиолавлар, радиоприёмниктер, телевизорлар, мотоциклдер, мотороллерлер, хеп чуур машиналар болгаш өске-даа чугула эдилелдер бар. Чонга ачы-дуза чедиреринииг бо хевири садып алыкчыларга эң-не таарымчалыг болгаш ажыктыг.

Ол ышкаш «Саян» универмагында болгаш № 13 магазинде садып алыкчыларга пөстен хеп быжарының ачы-дузазын база организастаан. Бо магазиннерде мастерлер эрткен чылын 2,3 муң рубльге хеп ышкан болза, бо чылдың он айларында ол түң 2,7 муң рубльге четкен азы планны ажыр күүсеткен. Чон платьелерии, фартуктарны, эр болгаш херээжен кижилерге хептерии быштырып ап турар. Хеп быжыкчылары мастерлер эштер Ремарчук, Шикина олар чоннуң быштырар күзелдиг хевиинң моделин, фасонун, пөстүн кандыг өңүнүң таарымчалыын келген кижилерге сүмелеп, кызымаккай ажылдап келгеннер. Чонга көргүзер ачы-дузаның бо хевири дүрген болгаш кижилер боттарының үе-шагын-даа болгаш камнап алырына ажыктыг. «Саян» универмагында мастер эш Смиркина бо чылдың эрткен айларында барык үш чүс чыгам садып алыкчыларга костюмнерии, чүвүрлерии таарыштыр халаска кызырып берген. Кышкы, күскү пальтоларны, плаштарны, хоректээштерии кызыра даараар нарын эвес ажылдарны база кылып турар.

Мурнакчы будурулгелерже, тудуг болгаш көдээ ажылагый коллективтеринче үнүүшкүннүг садыглаашкыны калбаа-биле практикалап келген. Ол үнүүшкүннериниң түңнелинде бо эрткен айларда 39 коллективтиң ажыл-ишчилериниге 180 муң рубльдиң бараанын саткан. Оон ында бо чылын ярмаркаларны 16 удаа, бараанар делгелгезин 27 удаа организастаан. Садып алыкчыларның 6 конференциязын эртирген.

Социалистиг чарыштың тиилекчилери болган коллективтерге Кызыл садыгның № 4, 12, 13, 22, 40, 38, 11 магазиннериниң, «Саян» универмагының садыгжылары удаа-дараа барып садыглап турар. Бо чылын «Саян» универмагының коллективи Кызылдың түүйбу заводунга, пассажирлер АТБзинге, «Көк-Тей» совхозка, даараныгга комбинадында садыглаашкынны организастаан. Чоннуң эң чугулаалап хереглеп турары — хевистер, шала чадыглары, янзы-бүрү соодукчулар ышкаш ховар бараанарны сөөлгү үеде чүгле будурулгениң мурнакчыларынга садыглаарын онзалап көрген. Садыглаашкынииң бо аргазы будурулгениң ажыл-ишчилериниң үре-түңнелдиг ажылдаарынга моральдыг идигни бербишаан, оларның магазиннер эргип, үнелиг үе-шакты халас үндурбезинге ужур-дузалыг болуп турар. Садыг ажылының бо аргазын моон-даа сонгаар уламчылап, мурнакчы коллективтерниң удуртукчулары-биле харылзааны тудар апаар бис.

Чазактың айтыышкынын ёзугаар Ада-чурттуң Улуг дайынының инвалидтерин болгаш ооң киржикчилерин магазиннерге эзлчег чокка хандырарын азы машиналар, холодильниктер, хевистер ышкаш ховар бараанарны садып алырының талазы-биле чогумчалыг чамдык ачы-дуваны оларга чедирип турар. № 12 магазинииң коллективи керосинии бажыннар чанында барып садып турар. А № 40 магазин эът, сүт, хлеб, үе, чимис аймаа болгаш өске-даа бараанарны садып алыкчыларның бажыңнарында чедирип берип турар.

Кызыл садыгның магазиннери улуг байырлалдар мурнуу чарында белектерни четчелеп, урулгарга белектер белеткээрииге чагыгларны хүлээп ап турар.

Кайы бир бараанарның онзагай талазын биилп алыры садып алыкчыларга база чугула болгай. Ынчангаш оларга бо талазы-биле дузалаар дээш «Саян» универмагы магазииге, харын-даа телевидение дамчыштыр безин модалар көргүзүглерин организастаан.

Садып алыкчыларга ачы-дуза чедирер талазы-биле ажылда чедишкиннерден аңгыда шиитпирлеттинмейн турар айтырыглар көвей дээрэни чугаалаза чогуур. Мебельдер, соодукчулар, хеп чуур машиналар ышкаш улуг хемчээлдиг, аар бараанарны садып алыкчыларын бажыңнарында чедирип бээрии ам үш чыл иштинде планнап келдивис. Ынчалза-даа транспорт чедишпейи турарындан ол боттанмайн келген.

Чоига чедирер ачы-дузаның янзы-бүрү хевирлерин калбартыры, чоннуң хандырылгазын улам экижидер садып алыкчыларның сагыш-сеткилин өөртүр болгаш бедик будурүкчулуг ажылдаарының бир магадылалы болур.

А. СОЯН,
Кызыл садыгның план килдизиниң начальниги.

СОВХОЗТУҢ ИШЧИЛЕРИ ШИИТПИРЛИГ ЧЫЛДА

Социалистиг чарыштың хүлээлгелерин ажыр күүседир дээш, совхозтуң дирекциязы болгаш партия организациязы ажылчын комитеди дээштиг хемчегларни ап чоруткан. Ажыл-агыйның адырлар бүрүзүнге чарыштың негелдеерии, шаңнал-макталдың хевирлерии тодаратка. Ында эвээш чарыгдалдарны үндүрүп турган, хой эки шынарлыг продукцияны бүдүрери, ооң ботунезин чигедир, камнаага чурумун шыгыны сагыырының айтырыглары база көрдүнген.

Совхоз бо чылын күрүнеге 555 тонна эътти, 1200 тонна сүттү, 1250 тонна тараапы садар планнуг турган. Кызымаккай ажыл-ишчиг түңнелинде совхозтуң мурнунда салдынган онаалгалар чедишкиннии-биле күүсеттинип турар. Чыл планыбиле деңнээргс, ажыл-агый декабрь бирде эъттиң планын 100 хуу, сүттүг 100.1 хуу, тараапы 163 хуу, дүктү 106 хуу күүсеткен.

Бо сан түңнелден ап көөргс, совхозта чыл төнчүзүнге чедир күрүнеге эътти, сүттү амдаа немей садарының аргазы бар. Үстүнде айыткан көргүзүглер, анаа-ла көстүп келбээн, бо дээрге совхозтуң бүгү ажыл-ишчилериниң чүткүлдүг ижиниң түңнели. Алдынган хүлээлгелерии чүгле күүседир эвес, ону ажыр күүседиринче ажыл-ишчилериың күжүн органнзастап баштаарынга, оларның ортузунга мурнакчы дуржулгаларны нептередиринге коммунистер улуг салдарны чедирип турар.

Совхозта СЭКП Бии-Хем райкомунуң кежигүнү, Күш-ажылдың Кызыл тук орденниң эдилекчизи Шыван Кайгал-оолович Ооржак, бо шиитпирлиг чылда чүс хойга онааштыр 90 хураганны, бир хойдан 3 кг дүктү кыргып база бодунуң күжү-биле 10 тонна сигенни белеткеп алган.

Көдээ ажыл-агый будурулгезин хогжудеринге коммунистер хойжу М. Чимбии, саанчылар О. Байкара, А. Демзинмаа, механизаторлар Т. Ховалыг, А. Доспан оларның мурнакчы арга дуржулгалары уур:

Республикага хой ажылын улам ылай хогжудеримнң дугайында СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуп доктаалынга дүүштүр совхозтуң коо үелер күүсеттинмээн. Ооң чылдагааиларыи: чер ажылының агротехникказын чогуур негелдезинге чедир тургуспаан, хөрүүнүң чемнүчиндиниң бар аргаларын четпес ажыглаанын, келир чылдың дүжүдүүнүң көрүндезинии — чайгы болгаш күскү чер ишларылгазын белеткеп албааны болгаш сугаттыг черлерии долузу-биле ажыглавайн турары болур.

Социалистиг чарыштың түңнелдерии районнуң мурнакчыларының хуралынга түңнеп, чаа. 1974 чылдың социалистиг хүлээлгелерии хүлээп алган.

1974 чылда районнуң ажылчы чоннары күрүнеге 1720 тонна эътти, 345 тонна сүттү, 168 тонна дүктү садар болгаш төрүүр 100 башка онааштыр 85 бызааны, 90 хураганы база аннйны, 76 кулуину, 57 болганны камгалап алырын хүлээнген. Будурулге, албан черлери планнан ажыр 169.100 рубльдиң продукциязын бүдүрер болгаш сайгарар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 2,4 хуу бедидип, продукциязыны бот-үнезин 1,5 хуу чиигедип, планнан ажыр 89 муң рубльдиң немелде орулгазын алыр. Шуурмактың ыяш белеткээр пунктузу планнан ажыр 127 муң рубльдиң продукциязыны 25000 кубометр тудуг ыяжын планнан ажыр белеткээр. Районнуң ажыл-ишчилерии бедик көдүрүүшкүн-биле ажылдап турган, тоску беш чылдың дөрткү чылында алдынган социалистиг хүлээлгелерии күүседир.

С. КУУЛАР,
СЭКП-ниң Тес-Хем райкомунуң секретары.

ЛИТВА ССР. Вильнюстуң электросчётчиктер заводу 25 харлаан. Дайын сөөлүнде республиканың найысылалынга тудуп тургускан баштайгы будурулге черлериниң бирээзи ол.

Ам ол завод — амыдырал хандырылгазынга ажыглаар электросчётчиктер будурүп үндүрер талазы-биле чурттуң кол будурулге чери. Чыл дургузунда ол ийи миллион ажыг кылыгларны будурүп үндүрүп турар.

Завод он чыл мурнунда Литваның клавиштерлиг эң баштайгы саналга машиналарын будурүп үндүрген. Будурулге черииың база бир специализастаттынары ол машиналардан эгелээн. Удаваанда клавиштиг эң баштайгы электрон-саналга машиназы «Раса» будүп үнген. Ам ону «Искра-1122» солаан.

Заводтуң коллективи будурулге графигин мурнай берген түңнелдиг ажылдап турар.

ЧУРУКТА: «Искра-1122» машиналарны эптеп турары.

А. ПАЛЕНИСТИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Чогаадыкчы салым-чаяанны—улуска

РСФСР-ниң Күрүне шанналының лауреаттарының аразында чаа аттар немешкен. РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели литература, уран чүүл болгаш архитектура талазыбиле 1973 чылдың шанналарын тыпсыр дугайында доктаалды хүлээп алган.

СЭТА-ның корреспондентизи, РСФСР-ниң Күрүне шанналының талазы-биле комиссиязының даргазы, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. И. Кочемасовтан чаа лауреаттарның чогаадыкчы ажылыйын дугайын чугаалап бээрин дилээн.

— Шаннал алган чогаалдар бедик идеялыы, партийжизи болгаш улусчүзү-биле онзаланчак—деп, В. И. Кочемасов чугаалаан. Литература талазы-биле шүлүкчү С. Васильевтин чогаадыкчы ажылы бедик гыглары» деп лириктиг опереразын Башкирияның опера болгаш балет театры тургускан. Ленинниң, партияның, улустарның найыралының дугайында С. Туликовтуң ырлары дыннакчыларның аразында улуу-биле нептерээн.

Ленинградта операның болгаш балеттиң Киров аттыг академиктиг театрының шиилеринде кол партияларны чайыннанчаа-биле күүседип турар ыраажы И. Богачеванын ады чурттуң хөй-хөй хоорайларында билдингир. ССРЭ-ниң Улуг театрының ыраажызы Е. Образцова база чогаадыкчы күштеринии чечектелиишкинивде турүп турар.

Омскиниң шии театрының И. Анкиловтуң «Солдаттың калайы» деп шиизин тургусканы бедик шаннал-биле демдеглеткен. Ол ында болуушкуиларның болгаш кижилерниң салым-чолуун шиннынын-биле үнелиг. Театр уран чүүлүнүң ажыллакчыларының аразындан Ленинградтың Пушкин аттыг академиктиг шии театрының артизи, ховар уран-мерген ойнакчы И. Горбачев шаннал алган.

А. Софронов — шүлүкчү, публицист болгаш драматург. Ол 30 ажыг шиилерни бижээн, оларның дыка хөйү көрүкчүлериин хүлээп көрүүшкүнүн алган. А. Софроновтуң «Салгал» болгаш «Шуурган» деп совлгу чогааллары бижилериин сагыш-сеткил харылзааларының хөй айтырыгларын кодүрүп, оларның бот-боттарының мурнунга мораль талазы-биле харыысалгалыының дугайын чугаалап турар.

Чуруулга уран чүүлүнүң талазы-биле шаннадың чүрүкчү В. Рязунов алган. Сибирьде В. И. Ленинниң амыдыралы болгаш ажыл-чорудулгазыбиле холбашкан төөгүлүг черлерни көргүскен чуруктар чурүп, ол 15 чыл ажыг ажылдап турар.

Рязаньда агаар-десант шериглериниң музейинде И. Мальцев биле Н. Присекиниин кылганы диорама бар. Москва чанында немец-фашистиг ажелекчилерни чылча шашкан хүннерде десантниктерниң маадырлыг чоруун ол чугаалап турар. Чуруккчу-пейзажист А. Грицай биле ном кааст алгазының мастери Е. Рачев база шаннал алгылаан.

Кинематография талазы-биле бо чылын РСФСР-ниң Күрүне шаннадың А. Рыбаковтуң сценарийнин даалаар режиссер И. Шатровтуң тургусканы «Елуадың минутазы» деп уран-чечен фильм дээш, авторлар коллективинге тывыскан. Ол дээрге өлген маадырларга тураскаал-фильм-ыр. Ук фильмде тода, уттундурбас овур-хевирни актер И. Лапиков тургускан. Режиссер П. Губенконуң база шаннал алган «Солдат фронтуган чедип келген» кино-чүрүү шыичызыбиле, сагыш-сеткил байлакшылы-биле көрүкчүлерни хандырып турар. Бодунуң чогаадыкчы ажыл-чорудулгазының чылларында кино актеру Н. Мордюкова совет хераженнерниң күштүг, чаагай күзелчүткүлдүг овур-хевирлерии өлчээн киллир ойнагылаан.

Архитектура талазы-биле Күрүне шаннадарын болук архитекторларга болгаш инженер-тудугжуларга тывыскан.

Шаннадар тыпсыры-биле идип үнүүрген чогаалларны РСФСР-ниң Күрүне шаннадының талазы-биле комиссия аажок кичээнгейлиг болгаш негелдеглиг көргеп деп, В. И. Кочемасов түңнелинде чугаалаан. Шаннаткан ажылдарның бедик деңнелдии — хөй национадлыг совет культураның артинезинге Россияның чогаадыкчы интеллигенциязының улуг салыышкынын база катап көргүскен.

КИЧЭЭНГЕЙНИ—КАМГАЛААЛ БОЛГАШ АЖЫГЛААЛЧЕ

Көдээ ажыл-агый машиналарының болгаш чепсек-чепсек-селлерниң үр чеде үреливишкин чонга ажылдаарын хандыраа дээш болза, оларның ажыглалын болгаш кадагалалын хамыг болгаш хумагалыг чорудавы болуп. Техника кадагалалын эрте күзүн, кыжын болгаш чай ортүзүнде чорудар дээш ынчан чурум бар.

Ынчалза болза-даа Чөөн-Хемчик районуң ажыл-агыйлары техника кадагалалын бүгү чыл дургузунда чорудар хүн бүрүнүң ажылы кылдыр көрбейн, оны чүгле күсүү-кышкы үеним кампаниязы кылдыр көрүп турлар. Көдээ ажыл-агый техниказының ажыглалын болгаш кадагалалын шын чорудазынче утланган ажылды райкүүскомуң көдээ ажыл-агый эргелези (начальниги эш Ялаков, кол инженери эш Дожулаа) чогуур деңгеле тургусаан.

Техниканы орайтал кадагалалга тургузар, оны боттандырарының чогуур негелдеерин сагывас чорук машинаның кезектери эрте үреливе, ажылладып үндүрер дээш анаа төөй чарыгдаалдарны үндүрер чорукка чайлаш чок чедирер. Техниканы кадагалап турарының талазы-биле хыналданы районуң ажыл-агыйларынга чорударга. «Чыраа-Бажы», СЭКП-ниң XXII съездизи совхозтарда болгаш «Октябрь 30 чылы» колхозта сеңдикалар, андазынаже болгаш оске-даа төвүнүү ажылдап кылыр машиналар кышыны үениң кадагалалынга тургустунмаан, а «Сүт-Хөл», «Тыва», «Большевик» совхозтарда болгаш Ленин аттыг колхозта болгаш база «Сельхозтехника» каттыжышкынының Чадаана салбырында тараа комбайнарың, трактовларны болгаш оске-даа көдээ ажыл-агый машиналарын кадагалалга тургузарда күрүнеңиң доктаадып каан чүрүмүн каржызы-биле үреэн болган. Ында машиналарның бок-чам кире бээр черлерин ап-тлаваан, хөделдирер кезектерниң транспортёрларын, багларын, илчирбелерин ужулбаан болгаш дадарыышкынга удур чаалданы чорутпаан болган. Үстүнде ады үнген черлерде жатказарның болгаш сиген кезер машиналарның кестирер аппараттары, көдээ ажыл-агый машиналарының кол-кол запчасть белдирлери, оларның ажылдаар кезектериниң кыры болгаш оске-даа чүүлдер дорбаан-доозундан, саваң хээндизиндеө арыглаттынмаан. Машиналарның будуу дүже берген черлерин катап чагбаан, техниканы даттам камгалап будуурун чорутпаан болгаш тургустунмаан. Аккумулятор батареяларын электролит чок, соок орайсавада кадагалап турар. Колхозтар болгаш совхозтар дадарыышкынга удур үс-биле ханыптынмаан.

Ажыл-агыйларда тракторларны болгаш түскей машиналарны тоймаглап каапгар таварылгалар база бар боп турар. Чижээ, СЭКП-ниң XXII съездизи совхозта «ДТ-75» 2 трактору, «КДП-4» 3 трактор косылкаларын, элээн каш «ГПТ» дырбаштарны. «Сүт-Хөл» биле «Большевик» совхозтарда 1-1 «ДТ-75» тракторларны тоймаглаан. Нииттизиниң-биле районда чүүк соөртүр 19 машинаны оскертип дерээн.

Техниктиг хандырылганы болгаш септелгенин чорудуп турар черлерде ажылдаарынга тааржыр байдал тургустунмаан. Чижээ, «Сүт-Хөл» совхозтуң машина-трактор мастерскаязы, «Искра» колхозтуң төвүнде мастерскаяга таарыштыр кылган бажың база «Тыва» совхозтуң мастерскаязы ыяка арыг-шевер эвес. Алырып каан кезектер кандыгдаа эмгелел чок үстүг, хирлиг шала кырында мөөнкештир-даа, тарадыр-даа октагылап каан чылар. Ында ажылдап турар механизаторлар септелге чорударының болбазының дериг-херекселдериниң хамаан чок, септелге чорударының бөдүүн чепсектериниң база артык кезектериниң чогунга болгаш чедишпезинге хомудап турар.

Техниканы часкы дову ажылдарынга белеткен турарының темпизи ыяка оожум. Декабрь 1-деги хынаттынган медээни ёзугаар алырга. септезе чогуур 88 тракторларның чүгле 38-зи азы 43.2 хуузу септелге эрткен бооп турар. СЭКП-ниң XXII съездизи совхоз планнап каан 11 тракторнуң чаңгызын, «Чыраа-Бажы» — 20 тракторнуң чүгле дөртүү септеп алган.

Районнуң ажыл-агыйларында 208 андазының ам чүгле 25-жи, 197 сеялканың чүгле 21-ри септеттингеч бооп турары ажылдың куду темпилиин хереченлеп турар.

Районнуң колхозтарының болгаш совхозтарының хөй мурнуузу техника кадагалаар оран-савазы чок бооп турар. «Искра» колхозтан оске ажыл-агыйларның машина тургузар черлери кандыг-даа хуваалга планнаашкын чок. Ынчангаш трактовларның, автомобильдерниң болгаш оске-даа машиналарның турар черлери билдинмес, серилер болгаш техника кадагалаар оске-даа таарыштыр тутказы оран-сава чок. Үндүр бижип каапкан техниканы тускай тургузар чер чок болганының харааны-биле оларны ажылдап турар машиналар-биле холуй тургузуп турар. Үндүр бижээн техниканы чазып сайгарбайн турар, ынчангаш ам-даа ажылдап болур белдирлер, кезектер, чүгула чүүлдер складка кирер бижип алдынмаан.

Машиналарны болгаш агрегаттарны кадагалап тургузар херилдер болур төжектер, дериг-херексел салыр черлер, даван-даактар болгаш оске-даа чүүлдер эң-не чыдын калган ёзу-биле кылдының турар. Машина ядаанга салыр төжектер орнунга холга туттунган-на чүүлдү, ыланғыя машина кезектерин, хаштарны болгаш оске-даа бок-сак чүүлдерни ажыглап турар. Оон туржук элээн хөй комбайннар кандыгдаа төжек кырында тургустуумаан, бодунуң дугуйларының кырында турарлар. Ол дээрге дыка улуг хажыдыышкын-дыр.

Райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелези техника кадагалалының РСФСР-ниң Совхозтар министерствозунуң Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилелиниң Төп Комитединиң база республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозунуң айтыышкынарын амыдыралга боттандырып күүсетпейн турар.

Доктааткан чүрүм ёзугаар райкүүскомнарның көдээ ажыл-агый эргелелдеринге колхоз болгаш совхоз бүрүзүнге техника кадагалалын эң эки чорударының конкурузун эрттиреринниң доктаамал ажылдаар комиссияларын тургузар хүлээлгелиг. Комиссияның составына инженер-техниктиг ажылдакчыларның, көдээ ажыл-агый эргелелиниң, «Сельхозтехника» каттыжышкынының төлээлекчилери, ажыл-агыйларның мурнакчы механизаторлары кирген турар. Ынаыг болза-даа Чөөн-Хемчик районда ол комиссиялар тургустунмаан.

Хөй санныг, бедик бүдүүкчүлүг база машиналар көөп турар болза-даа, тракторнуң, автомобильдин, комбайнарының болгаш оске-даа көдээ ажыл-агый машиналарының ээлчегде болгаш хүнде кылыр ажылының хемчээли кончуг оожум көдүрүлүп, а чамдык ажыл-агыйларда ол харын-даа кудулап турар.

Ээлчегде бир эталон трактордуң ажылдап кылыры (ону 75 ат күүтүг кылдыр чижеглеп санаарга), «Чыраа-Бажы» совхозта 2.0 га, «Алдан-Маадыр» —2.8 га, «Большевик» — 3.0 га, «Сүт-Хөл» — 3.8 га, «Октябрь 30 чылы» колхозта 4.2 га, районда ортумаа-биле 2.98 эталон га болуп турар.

Ээлчегде шак ынаыг куду көргүзүүлүг ажылдың түңнелинде районуң ажыл-агыйлары кывар чүүлдү 157.4 тоннаны ажыр чарыглаан, оон өртээ 8.6 мүң рубль болган.

Чогуур контроль чоктуң, тараа ажаар техниканы өйлаанда белеткеп албаанының харааны-биле 1973 чылдың дүжүдүңүн ажаалдазы каңгыдаа чылдагаан чок черге узамдыккан болгаш чидириг улуг болган.

Районда техниканы кадагалап база ажыглап турарының талазы-биле айтырыгны республиканың улусчу контроль комитединиң хуралмига чугаалажып көрген. Техниканы кадагалаар болгаш ажыглаар талазы-биле ажылды четпес организастааны дээш, райкүүскомуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги эш Ялаковту, оон кол инженери эш Дожулааны база «Сельхозтехника» каттыжышкынының салбырының начальниги эш Ивановту шыгыы сагындырган.

Республиканың улусчу контроль комитединиң доктаалында айтыкан четпестерни чайладырының хемчеглери аддыңып турар.

Ч. ОЙДУПАА,
Тыва АССР-ниң улусчу контроль комитединиң инспектору.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДЕПУТАТТАР ТӨЛЭЭЛЕКЧИЛЕРИНИҢ ХУРАЛЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Депутаттар төлээлекчилериниң хуралы 1973 чылдың декабрь 25-те 9 шак 30 минутаза СЭКП Тыва обкомунуң Политчырыдыышкын бажыныңың улуг залынга болур.

ТЫВА АССР-НИҢ ҮШКҮ ЧЫЫЖЫНЫҢ ЧЕДИГИ СЕССИЯЗЫНЫҢ АЖЫТТЫНАРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң чедиги сессиязы 1973 чылдың декабрь 25-те эртенгиниң 10 шакта СЭКП Тыва обкомунуң Политчырыдыышкыны бажыныңың улуг залынга ажыттынар.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДЕПУТАТТАРЫНГА ДЫҢНАДЫГ

Тыва АССР-ниң чедиги сессиязынга келген депутаттарны 1973 чылдың декабрь 24-те эртенгиниң 9 шактан хемээкиниң 9 шакка чедир Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң эргилдизинге—№ 27 өрээлге бүрүткээр. Телефоннары: 30-52, 46-34.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму.

ЧАГААЛАРДАН ЧАМДЫК ОДУРУГЛАР

(Бо силерниң биске чагаанар-дыр, номчукчу)

«Шын» солуннуң редакциязы бистиң хөй санныг номчукчуларывыстан ажыл-агыйда амыдыралда чамдык четпестер дугайында хомудалдыг, шүгүмчүлелдиг чагааларны, медээлерни ап турар.

Ынаыг чагааларның авторлары мурнунда парлалгага чүве бижип чорбаан-даа болгулаар. А оларның демир-үжүк биле саазыы хереглеп берген чылдагааны — биживес дээрге-даа ынаыдаан бижиттинге бээр, эптежир аажок хомудавчыг, чайгаар көдүрүп келгензиг одуруглар-дыр.

СЕРЕМЧИЛЕЛДЕ ХОРАМЧА ЧОК

Шак ынаыг үлүг чагааны Каа-Хемниң Сарыг-Сеп суурда **Иргит Достай** бисче чоруткан. Совет кижилериниң материалдыг чаагай деңнелин бедидеп тоскуу беш чылдың кол соруглаларының бирээзи деп партияның XXIV съездизи айыткан. Партия болгаш чазактың сагыш салыышкынының бетин чижээн Каа-Хемниң чурттакчыларының амыдыралындан көрүп болур. Районда газ ажыл-агый чери тургустунгала чыл безин четпээн.

«Бистиң районувуң чурттакчылары ыш, хүл чок магалыг чаагай сүүглар-биле хандыртынган»,—деп ол чагаазын эгелээн. Оон ынай чаа тургустунган бичии коллективтиң башкайгы чедишкиннерии санап каан: чурттакчыларның бажыңнарынга бо чылын 350 газ плиталарын тургузар тургаш, оны ам безин 353-ту тургузуп берген, оларны газ баллоннары-биле хандырар планын ай санында ажыр күүседип келген. коллективте сагылга-чурум үрээр, ажыл шагы үзер таварылгалар чок.

«Коллективтиң ол күжениишкинниге шаптыктыг чүүлдер, четпестер барын ыка-ла хомудавчыг. Оон контоовазы биле газ шыгжаар склады район төвүнүң дал ортузунда, эң хөй кижи чыглып черлер — гостиница, школа, кол албан организация черлериниң чыышыл кожазы болуп турары дыка озал-ондакты» — деп бижикчи чагаазын үламчылаан.

Оон ынаыг сагындыруы-биле чөпшээрешпес аргажок. Биччи үүгүлер, хөй чыылган кижи серемчилел чок чоруктан өрт, хаяа үндүрзе чүү болгу дегил! Машиналарының гаражы чок, оларны дашгыгаа хондурүп турар, слесарь чок болганы-биле газтыг өг-бүлелерни кезиир, приборларны хыраап, эдип септеэр аргазы чок болуп турар.

ЧАҢГЫС ЧЕРДЕН ИЙИ ХОМУДАЛ

Бо чагааның ээзи «Чыраа-Бажы» совхозтуң Чыргакы салбырында **Юрий Куулар**. Чагаала шүгүмчүлел ийи үлүг: бирээзи — эмнелгениң септелгезин чорутпааны, ийигизи — салбыр биле совхоз төвүнүң аразында автобус чогу.

«Чыргакы» салбырында мун ажыл турар хөй чурттакчы бар. Ырак-узак кыштаглардан-даа, суурдан-даа «Чыраа-Бажы» совхозтуң төвү-биле аразынга карыштыр-солуштур кылашташкан улус үзүлбес. А ол аразы ынаыг-ла чоок дээр аажок — 13 км. Маңаа чорун турган автобус шүүт чорбастаан»—деп, ол хомудалдың артында аарыг-ажыкка алыскан, ажыл-херээнче далашкан хөй кижилер турун турар болганда транспорт черинин-даа, совхозтуң-даа, районнуң-даа удуртукчулары чүге кичээнгей салбайн турарын айтывбас аргажок.

«Салбырга ажылдап келген эмчилерни чурттаар бажыңбиле хандырбаанының харааныңдан бо чылын үш кижи солуштуу. Эмнелгениң септелгезин шүүт чорутпаан. Печкалары ышталыр, ойбак-дыдык. Ынаар сагыш салыр кижи-даа чок. Ийи өрээлдиң бирээзинде аарыг үлүг шинчип турар, өскези соогундан эзи. Бистиң чамдык не херээженнеривис бажыңнарында бөжүвүшаан болдуу ийин» Ол база-ла оон бижээни-дир. Чыргакы көдээ Советтиң күүскому, совхозтуң дирекциязы, район эмнелгези, Чөөн-Хемчик райкүүскому бо шүгүмчүлелге канчаар харыылаарын бис бээ-ла манап тур бис.

АВТОБУС БИЛЕ КИНО

Бо дугайында чаңгыс ама саазында, чаңгыс хапка суп каан ийи авторнуң—«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Иштин-Хем салбырында **Михаил Алдын-оол биле Зоя Оюнчун** чагаазы келген. Шагаан-Арыг АТБ-зинниң бүрүүзү-биле база совхозтуң удуртукчуларының негелде чогундан график ёзугаар неделяда үш удаа кээп турган автобус, ам чаңгыс катап келзе кээр, чамдыкта шүүт келбес болу бергенин эш Алдын-оол хомудап бижээн. Оон чылдагааның иштин-хемчилерге Шагаан-Арыг АТБ-зинниң удуртукчулары дарый харыылап бергээ чогуур.

«Сүүрүүстә кино көргүспестээ-ле ай чеде берди. Бистиң салбырның удуртукчулары ону механик чогу-биле тайылбырлап турар» —деп эш Оюн хомудалын илереткен. Автор аныяктарның өмүнээзинден бижээнин ыя каш одуруглан илден. Чонуң культурлуг негелдезин хандырарынга, аныяктарның кижизидилгезинге кино, концерт көргүзүлдези улуг рольдуун үттүп болбазының сагындырбас аргажок.

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

А. А. ГРОМЫКО К. ВАЛЬДХАЙМ-БИЛЕ УЖУРАШКАН

ЖЕНЕВА. (СЭТА-ның тускай көөр). ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко КНО-нуң чиигине секретары К. Вальдхайм-биле ужурашкан.

Беседа үезинде Чоокку Чөөн чүк талазы-биле тайбың конференциязының ажыл-ижинге хөлбашкан айтырыгларны чугаалашкан.

Совет төлээлер Японияда

ТОКИО. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюро ' кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцевке баштаткан Японияда чоруп турар совет төлээлер Осака хоорайда барган.

СЕСКИ ХУРАЛ

ТОКИО. (СЭТА). Доктаамал совет-япон профэвилел комиссиязының сески хуралы Токиога эгелээн. Хуралга совет төлээлерни — Японияның профэвилелдер кол чөвүлелиниң (СОХИО) даргазы М. Итинава болгаш хамаарылга чон профэвилелдерниң харылзаа чөвүлелиниң (Тюрицу рорэн) даргазы С. Киюта баштап турар. Талалар ол хуралга ийи чурттуң профэвилелдериниң аразында дем каттыштырып амылдап турарының түңнелин үндүргеш, совет-япон профэвилел харылзааларын келир чылын калбартырының планын чугаалажыр. Доктаамал совет-япон профэвилел комиссиязының хуралын 1966 чылдан бээр Москва биле Токиога чылдык-на эзлчештир эрттирип турар.

КНО: таарымчалыг түңнелдер

КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXVIII сессиязы үш ай дургузунда хуралдап келгеш, декабрь 18-те Нью-Йоркка доозулган. Амгы болгаш оон мурнунда эрткен сессияларның аразында уеде Вьетнамга дайынны соксаткавы, нииити-европа чөвүлел хуралының чедиишкинниг эгелээни, СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтиң АКШ-ка, ГФР-ге, Францияга, Индияга чоразы, ятролуг дайынны болдурбас дугайында совет-америк дугуржулга-биле чергелештир хөй-хөй керээ, дугуржулгаларны чарганы чижектиг чүгула болуушкуннар болган. Дүшкүүрлүг байдалды чавырыллырарынче утланган чүткүлдүң бузурелиг хереченлели, ангы-ангы нииттилел тургузуглуг күрүнелерниң тайбың кожа-хөлбээ догуннаарының принциптерин барымдаалаап, делегей харылзааларының эде тургустунуп турарының хереченлели ол бүгү болуушкуннар болган. Ук харылзааларның ынчалдыр эде тургустунарынга Каттышкан Нацнялар Организациязы чүгула ужур-дүзалыг болган.

Делегейде чүгула аскерлиишкиннер бооп турарынга КНО кежигүннери чурттарның хөй дуруузу байыр чедирип, дүшкүүрлүг байдалдың чавырлыышкының быжыглаарын болгаш оны чер бомбүрээнин бүгү девискээрлериниге нептередирин күзеп турар деп чүвени Кол Ассамблеяның доозулган сессиязының түңнелери көргүскен. Тайбынны болгаш айыл чок чорукту быжыглаарынга шүүт хамаарыжылгалыг чүгула айтырыгларны чугаалажырынче сессияның киржикчилери чогумна оон ужурунда кол киичээнгейин салган. Ол айтырыгларны шинтпирлээринче утланган Совет Эвилелиниң саналдары сессияга ынчангаш калбаа-биле үнелеткен.

«КНО-нуң Айыл чок чорук Чөвүлелиниң доктаамал кежигүннери күрүнелериниң шериг бюджеттерин 10 хуу кызырар болгаш камнап аллынар акша-хөреңгиниң чамлыызын хогжүп орар чурттарга дуза чедирериниге ажыглаар дугайында» совет саналлы хүлээп алыры дээш 83 чурт бадылаан, анаа Кытат биле Албаниянын ийи-ле төлээзи үзүрланып бадылаан. Ылангыя чепсегленишкин дүжүрер талазы-биле бүгү делегей конференциязын болгаш делегейниң айыл чок чорукун быжыглаар дугайынза айтырыгга хөлбашкан, бистиң чүртүвүстүң эске-даа чүгула саналдарын сессияның киржикчилери калбаа-биле деткээн.

Ол сессия социалистиг чурттарның болгаш Азия, Африка чурттарының дем каттыштырып ажылдаарының быжыгып турарын илергейлеп көргүскен база бир онза талалыг болган. Ол чурттар дүшкүүрлүг байдалдың чавырлыышкының делегейнин бүгү девискээрлериниге нептередиринче, КНО Уставын барымдаалаап, коллективтиг айыл чок чоруктун балбак системазын тургузарынче кыйгырган резолюция төлевилелин калы киирген деп чүведен сессияның ол чөзүзү онза тодаргай көзүлген.

Пекиниң төлээлери тайбынны болгаш айыл чок чорукту быжыглаарынче утланган боттуг хемчеглерни алырын шаптыктаарын ораалдашкан. Оларның ынаыг өөлежүн сессия база көргүскен. Тайбынга ынак күштерниң дүшкүүрлүг байдалды чавырыллырары дээш демисел чорудуп турар калбак фронтузунга үзүрланган. Пекиң делегейниң политиктиг байдалын экижидеринге болдуунуң база үзүрланың турарын бүгү делегейниң хөй-ниитизинге көргүскен.

Кол Ассамблеяның XXVIII сессиязы дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарынга боттуг үлүг-хүүнү киирген, оон чавырлыышкының доктаамал болдурарынга дуза чедирген кол түңнелдиг болган.

«Биче Европаның» чөрүлдээлери

Барыын Европаның ниити рынок киржикчилери — тос чурттуң үдуртукчулары ийи катап үлаштыр ужурашкылаан: декабрь 14-те болгаш 15-те күрүнелер, чазактар башкыннары Копенгагенге хуралдаан, ынчаарга декабрь 17-де, 18-те Брюссельге даштыкы херектер министрлериниң чугаалажыышкыннары болган.

Даниянын найысылалынга болган чөвүлел хурал көдүрлүүшкүнүг доозулган. Оон киржикчилери «Европаның нүүрү» аттыг үгүүлга үндүргеш, бүгү тала-биле чаңгыс эптиг болуунче, дем каттыштырып ажылдаарынче боттарының чүткүлдүүн медеглээн. Үтүүлгада ылангыя үк тос күрүненин экономика эвилелиндеи чугула көрүп, шериг-политиктиг каттыжышкын тургузуп алыр дугайында айтырыг тургустунган. Европа диптиң улустары оон бир кезиин оскезинден аңгылаар дивейн, харын бүгү европа күрүнелериниң ылап дем каттыштырып ажылдаарын негеп турар болганда, ам Европада болуушкуннарның хөгжүп турарының орүүндан шүүт чайлааны ол болган.

Ону Брюссельге болган ужуражышкын база тодаргай көргүскен. Анаа киришкеннер 1974 чылдың январьда «хөгжүлдениң чөр-чер фондузу» дээш чүве тургузар дугайында Копенгагенге болган чөвүлел хуралдың чагыын күүседип шыдаваан. Англия оон хөй акша үзээп алыр дээш, анаа тос чурттуң үш миллиард доллар киирерин негээн. Ону Италия биле Ирландия деткээн. Ол негелдеки оон өске чурттар, хамыктың мурнунда ГФР эмин эрттир дижи берген. Министрлер чүү-даа дугуржуп албайн, чангылай берген.

(СЭТА).

Францияның ажылчы чоннары ортек-үненин улгадыышкынынга болгаш инфляциянга удур демиселдиг национал хүнүн эрттирген. Чуртта ортек-үненин соксаал чоккa аартап, удам улгадып турарынга ажылчы чоннар удурланып турар.

Кол-кол профэвилелдер, Компартия, Социалистиг партия, Чөөн радикалдар шимээжинин болгаш Каттышкан социалистиг партия ортек-үненин улгадыышкынынга болгаш оон ажылчы чоннарга аар-берге уржуктарынга удур калбак кампанияны эгелээр деп шинтпирээн. Үүгле бо чылын безин ол чуртка ортек-үненин улгатканы 11—12 хуу болган.

ЧУРУКТА: Парижте чыскаал. Мында чыскаалдар болгаш митингилер чурттуң оон-даа өске хөй-хөй хоорайларынга болган.

АФП—СЭТА-ның фотозу.

Чоокку Чөөн чүк талазы-биле тайбың конференциязында

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Чоокку Чөөн чүк талазы-биле тайбың конференциязынга АКШ-тың күрүне секретары Г. Киссинджер чүве чугаалаан. Чоокку Чөөн чүктен дайын хөлегези ам-даа ыравайы турар. Бо конференция алызында аңаа тайбынны тургузарынга чедирер деп идеген турарын ол илергейлээн. Тайбынны хандырары —кол соруглаганы чедип алырынга конференцияның киржикчилери бүгү күжениишкинниерии бээр үжүрлүг деп, ол чугаалаан. АКШ-тың бодап турарын ёзугаар алырга, дайылажырын соксадыр негелдении сонуургалдыг талалардың хажык чок сагыыры камыктың мурнунда эргежок чугула, ону чедип алырынче оларны Айыл чок чорук Чөвүлели кыйгырган.

Суэц фронтузунга араб болгаш израиль шериглерни чарарының айтырыын шинтпирлээри дайын чорудулгаларын катап эгелей бээр айылалы эвээжедир, тайбың таарыштырылгага таарымчалыг байдалды тургузуп бээр ийик. Тайбың таарыштырылга кылырынче Айыл чок чорук Чөвүлелиниң 1967 чылдың ноябрь 22-де үндүрген резолюциязы кыйгырган деп, АКШ-тың күрүне секретары демделээн. Ол резолюцияны оон бүгү кезектериниң аайы-биле боттандырары бистиң алызында чедип алыр сорулгавыс болган турар ужурлуг деп, Г. Киссинджер чугаалаан.

АКШ Чоокку Чөөн чүкке чөптүг болгаш быжыг тайбынны чедип алыры ораалдажыр чүткүлдүг дээрзин медеглээр даалганы адгаш маңаа келген чөп деп, Г. Киссинджер демделээн.

Оон соонда ЕАР-ның даштыкы херектер министри И. Фахми сос ап чүве чугаалаан. Бистиң конференциявыс төөгүлүг деп саналып үнелиг, ынчангаш бодунуң эң улуг ыяныштарын бүгү делегей оонбиле холбаштырып турар. Ынчаныже Чоокку Чөөн чүкке быжыг болгаш чөптүг тайбын эжелеге, бир чүртке удур оске чурттуң күш ажыглаарынга, өскелериниң девискээрлерин күчүлел-биле эжелеп ап турар чорукка, делегей чурумун ёзугаар хүлээп көрдүнген кызыгаарларны үрээринге, күрүнелериниң бүрүн эргезин бастып, оларның будун девискээрлер турар эргезин чорчуп үрээринге, палестиннерниң ыяап-ла эдилээр эргелерин хүлээп көөрүнден ойталаар чорукка үндезилеттинген туруп болбас деп, ол медеглээн.

Израильдиң эжелекчи политиказы Чоокку Чөөн чүк чурттарының хамаарышпас чоруунга, будун девискээрлиг турар эргезинге кыжанган үлүг айылалы тургузуп турар деп демделээш, ЕАР-ның даштыкы херектер министри мынча дээн: маргылдаа-чөрүлдээни тайбың аргаларның дузазы-биле таарыштырарын чедип алыр дээш, египет улус бодундан хамааржыр бүгү чүүлдерни кылып турар. Ынчаныже оон күжениишкиннериниге карак кызыл удурланыышкын болгаш эрге-шөлээнин чүгула чижек хемчээлдерни херекке албайн, күчүлелдиг холгаарлаашкынның эжелеп турары араб девискээрлерни хостаарын күзевес чорук шаптык болу берген.

Женева конференциязы — тайбынны чедип алырынче орукка улуг базым болган. Мындыг кол принциптерден ойталаар дивейн турар бис деп И. Фахми демделээн: 1. 1967 чылдың июнь 5-тин соонда ажелеткен араб девискээрлерден израиль шериглерни бүрүнү-биле үндүрер. 2. Иерусалим хоорайның араб кезээн хостаар. 3. Боттары башкартынар, тайбың болгаш төлептиг байдалга чурттаар эргезин палестиннерниң боттандырарын хандырар. 4. Ол девискээрниң күрүне бүрүүнүң девискээрлерге болгаш политик хамаарышпас чорууңга дээш болбас эргезе чүрүмүн хүндүлээр. 5. Эң улуг күрүнелерниң ийикпе КНО-нуң азы оларның кайызынын даа талазындан делегей эргелеринге хамаарышкан магадылалдарны хары үгда бээр, ынаыг магадылалдар Чоокку Чөөн чүкке тайбынны болгаш айыл чок чорукту хандырарынче үгландыр алыр немелде хемчег болган турар ужурлуг.

Амгы конференцияны чылдырганынга холбаштыр тургустунуп турар перспективаларны чугаалаап, Израильдиң даштыкы херектер министри Эбан мынча дээн: «ол арганың ажыглаттынарын азы ажыглаттынмайн баарын баш бүрүнүлээр бистиң үгаазылаар аргавыс оок». Израильдиң «айылы чок чорууң хандырары эргежок чугула» деп сыдаглаалаш, Эбан Тель-Авивтиң эжелекчи политиказын агартырын ораалдашкан. Эжелеткен араб девискээрлерден Израильдиң шериглерин үндүрериң негээн Айыл чок чорук Чөвүлелиниң 242 дугаар резолюциязын күүседиринге Израиль белен бе дээрзин Эбан чугаалаваан. Оон туржук, Израильдиң эжелекчи негелделеринге өмээришкеш, 1949, 1967 чылдарда тургустунган тайбынчылыга шүгүмнарынче аткаалаалаар арга чок деп, ол медеглээн.

Конференция ажыдын үргүлчүлеп турар.

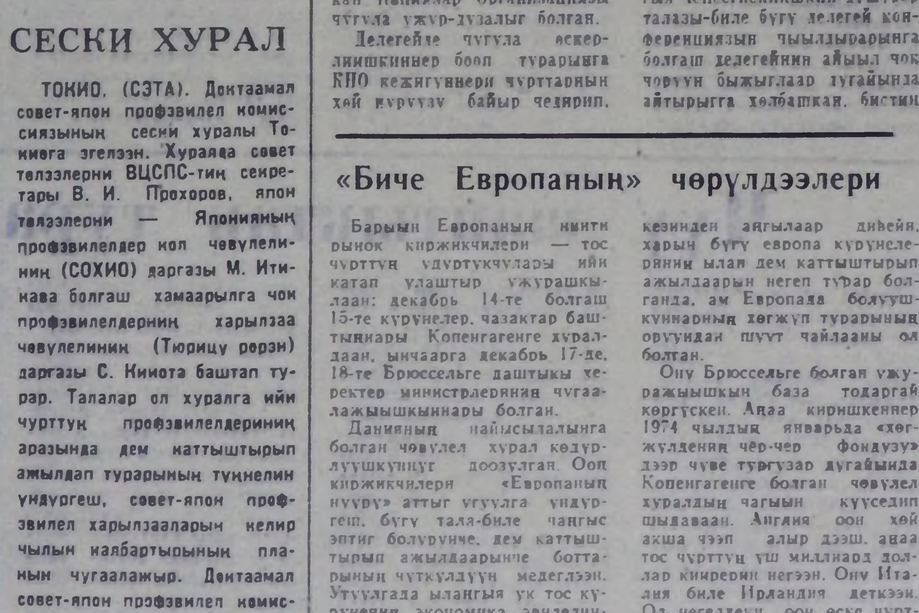

САР. Дамаскының чурттакчылары израиль бомбалардан үрелген үлетпүр болгаш оске-даа тудугларны катап тургузарынга идепкейлиг киржип турар.

ЧУРУКТА: үрелген бажың чанында тудуг материалдары.

В. ОГОРОДНИКОВАНЫҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

КӨРҮЛДЕНИҢ ТҮҢНЕЛИ

Эрткен дыштаныр хүнде республиканың хөгжүм-шии театрынга дөрт хүн үргүлчүлеп келген, майысылаадың бүдүрүлгелериниң болгаш албан организацияларының бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң көрүлдезиниң шилиттинген түңнел концерти болган. Зал долдур олурупкан кызылчылар номер бүрүзүнүң күүселдези дээш сеткил ханыышкын-биле адыш часкап, боттарының чүрттап турар хоорайында хоомай эвес талантылыглар барынга чөргээрленип турганнар.

Түңнел концертти «Энергетик» Культура бажыңының Нина Медведьевага удуртканы ниити ыр болуу «Ынак партиявыска алдар», «Дазылывыс черде» деп ырлар-биле эгелээн. «Партия бистиң башкарынчывыс» деп девизтиг бо көрүлдениң түңнел концертинге ниитизи-биле аңгы-аңгы коллективтерниң 33 номерлери кирген. Олар шилиттинген болганда ук номерлерге хамаарыштыр чүгле макталганың сөстерин чугаалап болур. Оларның иштинден Кунгуртуг суурдан келген С. Мунзуктуң сыгыртырын, алгы заводунуң төлээзи Е. Ваньковайның С. Островойнуң «Ава» деп шүлүглелин номчаанын, «Шын» солун редакциязының коллективинден М. Маныйның хомуска ойнаанын, телевидение болгаш радио комитединиң бот-тывынгыр артизи В. Шашковтуң «Ак-көк хемниң кижилери» деп кинода Мергенниң ырын күүсеткенин, эмнелге ажылдакчыларының ырлаан ырларын дээш, өске-даа номерлерниң бедик деңнелге күүсеттингенин деидеглээр ужурлуг.

Шилиттинген номерлерниң концерти доозулганының соонда, көрүлдениң оргкомитединиң даргазы Е. Д. Удуранкина жюри даргазы А. Пановка сөс берген. Жюри даргазы көрүлдениң кандыг байдалга эртенииниң дугайын сайгарып чугаалаан.

«Партия бистиң башкарыкчывыс» деп девизтиг бо көрүлде бедик идейлиг утказынарга эртнен болгаш бот-тывынгыр уран чүүлге чонның сонуургалы күштелип, чаа-чаа талантылар илерээн. Ону ниитизи-биле көрүлдеге киришкен 20 коллективтерниң 800 киржикчилери бадытказаан. Эрткен чылгы көрүлде-биле деңнээрге күүседип турар номерлерниң тематина болгаш утказынар, күүселде талазы-биле өзүлдези бедээн. Маңаа чижек ылдыр эмнелге ажылдакчыларының, «Энергетик» Культура бажыңының, агрохимлабораторияның, телевидение болгаш радио комитединиң коллективтериниң концерттерин чугаалап болур. Алгы заводунуң коллективи бо чылын чаа-ла көрүлдеге киришкен-даа болза, багай эвес ойнаанын демдеглээр ужурлуг дээрзин жюриниң даргазы чугаалаан.

Республика көрүлдезинге районнардан кээп турар коллективтерге деңнээрге, хоорайның бот-тывынгыр уран чүүлү оожум хөгжүп турарын бо көрүлдениң соонда чугаалап болур. Ниити ырларны хөй үнерге күүсетпейн турар. Комсомолчу болгаш классинтиг ырлар программаларда ховар кирип, күүселдениң шынары профессионалчывайын турары хомудавчыг. Даг экспедициязының, «Энергетик» Культура бажыңнарының, эмнелге ажылдакчыларының коллективтеринден аңгыда түскай оркестрлерлиг черлер чок болган. Ол ышкаш улусчу хөгжүм херекселдери, уран номчулгалар база-ла эвээш.

Республика типографиязы — хоорайда улуг коллективтерниң бирээзи. Ындыг турбуже оон эвээш кижи киржикчилиг, сула белеткелдиг концерт келгенин демдеглээр апаар. «Тыва тудуг» трестиң, № 1, 2 АТБ-лерниң бот-тывынгыр артистери бо чылын көрүлдеге шуут киришпээнин канчап-даа шын эвес. Ол ышкаш кайы-даа коллективтерде чаа, чогаадыкчы диязшкиннерни шоолуг-ла кылбайн турары харааданчыг. Ынчангаш бот-тывынгыр уран чүүлдү улам сайзыradыр дээш коллектив бүрүзүнге боттуг ажылдарны партия, профэвилел болгаш ында ажылдап турар уран чүүл удуртукчуларын холга алыры күзенчиг.

Көрүлдеге бирги черни эмнелге ажылдакчыларының, ийигизин «Энергетик» Культура бажыңының, үшкүзүн агрохимлабораторияның база телевидение болгаш радио комитединиң коллективтери алган дээрзин жюриниң секретары С. Скорых дыңнатпышаан, дипломнарны болгаш өртектиг шаңналдарны тывыскан. Дараазында ниити ыр, ийи-чаңгыстың ырлары, танцы, ыры-хөгжүмнүг ансамбльдер, улусчу хөгжүм херекселдериниң аайы-биле база түңнелди үндүрген. Жанрлар аайы-биле тиилекчилерге бирги, ийиги, үшкү чергениң дипломнарын тывыскылаан. Оон аңгыда эң эки идик-хеп дээш, алгы заводунуң, Садыг министерствозунуң баазазының, Кызыл садыгның коллективтеринге база-ла дипломнарны тывыскан. Ол ышкаш көрүлдениң хөй санныг киржикчилери хүндүлел бижиктер болгаш өртектиг белектер-биле шаңнатказаан.

Вл. СЕРЕН-ООЛ.

„САЯННЫҢ КЫЖЫ“

Республиканың «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң эртнен дыштаныр хүнүнде «Саянның кыжы» деп чаңчыл болган хаакка маннаарының маргылдаазын Тайга станциязында эрттирген. Анаа Таңды, Бия-Хем районнарның, Хову-Аксының, педагогика институдунуң, башкы училищезиниң, «Динамо» спорт ниитилелиниң шилиндек командалары киришкен. Ниитизи-биле чүс хире хаакчы күжүн, мергежилин шенешкен.

Субботада маргылдаанын байырлыг ажыдыышкыны болган. Республиканың «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң даргазы Х. Л. Баранов хаакчыларга байыр чедирип, спортчу чедишкиннерлиг болурун бүзээн.

Баштайгы хүнде эр улустуң 15 км, оолдарның 10 км, хөрээженнерниң 8 км, ургларның 5 километрге маннаарының маргылдаазы болган. Ургларның 5 километрге маннаары эгелээн. Оларның аразында Бай-Хаактың, Хову-Аксының спорт школазының өөреникчилери — шыырак хаакчылар бар болду. Бо хемчээлге оон келген хаакчылар шаңналдыг черлерни алырын көрөкчүлер баш бурунгаар чугаалап турдулар. Шынап-ла, Хову-Аксының ортумак школазының сескі клазының өөреникчизи Н. Пустыгашева 25, 22 минутада келгеш, бирги черни алган. 3 километрге маннаарының эрткен чылгы республика чемпиону Г. Бабкина (Хову-Аксы) ийиги, Таңдының төлээзи М. Носкова үшкү черни ээлээн. Оолдарның 10 километрге чарыжынга А. Макаров (Хову-Аксы) 38,17 минутада келгеш, шылгараан. Улуг-Хемде Н. Чуруто, Хову-Аксында С. Шадрин ийиги, үшкү черлерни ээлээн.

Эр улустуң он беш километрге чарыжы эң-не шынгы спортчу адазынга болуп эрткен. Чүге дээрге, ында республиканың эң шилиндек хаакчылары киржип турар. Таңды районнуң төлээзи М. Григорьев хемчээлди 54,04 минутада маннаап, бирги черни ээлээн. В. Ковалев (Хову-Аксы) баштайгы хаакчыдан 16 секунда озаллаап, ийиги черни алган. Башкы училищезиниң төлээзи Н. Григорьев үшкү маннаага четкен. Хөрээженнерниң 8 километрге маннаарынга Э. Крылина (башкы училищези) тергиилээн. Оон дараазында черлерни Л. Кузнецова (уран чүүл училищези), Т. Пинигина (Таңды) олар алганнар.

Маргылдаанын ийи дугаар хүнүнде эстафеталарга маннаан. 5х3 километрниң холушкак эстафетазынга Хову-Аксының С. Шадрин, Н. Пустыгашева, А. Макаров, Г. Бабкина составтыг командазы бирги черни ээлээн. Таңдының спортчулары ийиги, башкы училищелэн үшкү черни алган. Хөрээженнерниң 5х4 километрге эстафетазынга педагогика институдунуң командазы шылгараан. Эр улустуң 10х4 километрге эстафетазынга башкы училищезиниң Н. Санников, В. Чуруто, Ю. Зырянов, Н. Григорьев составтыг командазы бирги маннаага четкен.

Бирги черни алган спортчуларга тураскаадыг белектерни болгаш «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң макталга бижиктерин тывыскан. Ийиги, үшкү черлерни ээлээн хаакчыларга макталга бижиктерин берген.

Ийи хүн үргүлчүлээн хаакка маннаарының маргылдаазының түңнелинде Кызылдың башкы училищезиниң командазы бирги черни ээлээш, шилчиир кубок-биле шаңнаткан. Таңды, Хову-Аксының хаакчылары ийиги, үшкү черлерни ээлээн.

Бо маргылдаага шылгараан хаакчылар Сибирь зоназының хаакка маннаарының маргылдаазынга келир чылдың эгезинде киржир.

Т. ХЕРТЕК.

ЧУРУКТАРДА: үргларның 5 километрже маннап үнүп турары; оолларның 10 км-га маннаарынга бирги черни алган А. Макаров (Хову-Аксы); хөрээженнерниң 8 км-га маннаарынга тергиилээн Э. Крылина (башкы училищези).

А. СОДУНАМНЫҢ фотолары.

Аңчы кокпаларда

Амгы үеде Тожунуң делгемнеринде 300 ядре аңчылар олук тывыжында. Оларның чамдыызы боттарының баштайгы олчазын эккеп турар апарган. Сыстыг-Хемниң аңчылары бир ог-буле Саны-биле Оңдар Чаражайлар 25, а оларның кожазы Ак Дамакай —10 кыл кештерин өлүк хүлээп алыр пунктуга дужаганнар.

«Тоора-Хем» совхозтуң аңчылары Орай-оол Бараан, Кол Агыына болгаш Михаил Кейден олар 10-10 кыл олчалыг келгеннер. Хам-Сыраның аңчызы Анатолий Самбуунуң олчазы олардан хөй — 13 кыл болган.

Бо сезонда Тожунуң аңчылары 193 муң рубльдиң өлүүн киирер планныг.

Ю. ЕГОШИН.

МЕРГЕЖИЛ БЕДЭЭН

Каа-Хемниң Бүрен-Хем суурга районуң ортумак школаларының аразында волейбол маргылдаазы болуп эрткен.

Оолдардан Сарыг-Септи № 1 школазының волейболистери эки ойнаш, бирги черни алган. Урглардан Сарыг-Септиң С. К. Тока аттыг школазының кыстары кымга-даа уттурбайн тиилекчи болгаан.

Ниити команда талазы-биле бирги черни С. К. Тока аттыг школаның спортчуларынга берген, оларга шилчиир кубокту тывыскан.

Маргылдаанын киржикчилериниң мергежили эрткен чылдарга бодаарга дыка бедзээнин судыя коллегиязы демдеглээн.

И. БУДУП.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ДЕКАБРЬ 25-ТЕ

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Фильмнерни — ургларга. 19.25 — «Аныяк ленинчилер». Дамчыдылга. 19.55 — Телемедээлер. 20.10 — «Перук Файзулла». Документалдыг фильм. 20.20 — «Бистиң планетавыс». Дамчыдылга. 20.50— Киножурнал. 21.00 — «Таапкылаары — аныяк организмге хоралыг». Дамчыдылга. 21.15— Телемедээлер. 21.25 — Чарлаадар, реклама. 21.30—22.40— «Кара хилин». Уран-чечен фильм.

Редакторнуң орлаакчызы М. Н. СМИРНОВА.

КИНО

ДЕКАБРЬ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Билдинмес херээжен» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Мрамор бажын» 9.30, 11.10, 15.20, 17.00, «Хамааты хептиг кижи» 12.50, 18.40, 21.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Уғаан сарыыа чоктарның неделязы» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ийи чыл кес кырынга» 15.00, 18.40, «Ийи эргимним» 16.50, 20.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: Киночыныды 16.30, «От чокта ыш турбас» 18.00, 20.00 шактарда.

О Л И М П И А Д А

Таңды районнуң Кочетово сес чыл школазының 4—8 класстарының өөреникчилери тыва чечен-чогаалга олимпиаданы эрттиргеннер. Ону тыва дыл башкызы Э. Монгуш башкарган. Бир дугаарында өөреникчилер шүлүк чогаадыр хаалга алган. Орта М. Чайгылымаанның. К. Оюннуң, М. Оюннуң шүлүктери өөскө деп санаткан. Дараазында кыска чечен чугаа азы шоолуг бижииринге маргышканнар. Орта Л. Оюннуң «Чалгаапай» деп шоолуглуг чугаазы бедик үнелелди алган. Эң сөөлүнде өөреникчилер уран номчулгага боттарының мергежилин көргүскеннер. Олимпиадага ниити бирги черни Л. Оюн ээлээн. Олимпиада солун, хоглуг болганы өөреникчилер-даа, башкылар-даа демдеглеп, моон соңгаар өскелээ эртемнерге эрттирерин бүзээннер.

О. ОПЕЕН.

АРТИСТЕР—ИШЧИЛЕРГЕ

Ак-Довуракты ажыл-ишчилеринге Тыванын хөгжүм-шии театрының артистери «Барабанчы кыс» деп шиинии бараалгаткан. Шии соонда артистер көрүкчүлер конференциязын эрттирген. Конференциягa Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, башкы С. С. Тамдын-оол болгаш өскелер-даа театрның челишкиннерин база «Барабанчы кыс» деп шиинге артистерниң эки ойнаанын сеткил ханып мактаан. Шиинин хөгжүм талазы-биле каастталгазы шала чегей болганын көрүкчүлер демдеглээн. Театрның ниити ажылын чугаалап тура «Хайыран бот» деп шиини катап тургузуп, көдээ ажыл-ишчилерге бараалгадырын көрүкчүлер дилээн.

К. САМБУУ.

И. В. МИЧУРИН — САДЧЫ БОЛГАШ КОНСТРУКТОР

И. В. Мичуринниң төрээн черинде бажын-музейинде чаа чүүлдер көстүп келген. Ол дээрге алдарлыг селекционерниң улам болбаазыралып кылган херекселдери-дир. Мичурин конструкторлаарынга хандыкпылыг чораан болгаш Бүгү-авилелдиң чогаадыкчылар ниитилелиниң хүндүлүг кежигүнүнге сонгуткан турган.

Роза чечектен үс алырынга шак бар. Ону бир янзы кылыр болбаазыраткан: бир дошкыны базыптарга, шак үе-шагны тускай аялгалыг санап эгелээр. Шактың хавында уран-шевер кижи мынчаар бижээн: «1923 чыл, ноябрь. Мичурин».

В. СТЕПАНОВ, (СЭТА-ның корр.).
МИЧУРИНСК.

КАҢМЫЫЛ-БИЛЕ... ТУЛЧУУШКУН

Хемниң аксынга күзүн мөөннелип эгелээн суг хенертен соксай берген. Урал-Күшумнуң бүгалар болгаш суг дериглелериниң эргелелинде башкарылга төвүнче совхозтар соксаал чокка телефоннап эгелээн. Хамык кижиниг: «Сугнуң балары чүге соксалы?» деп чаңгыс-ла айтырыг дүвүредип турган. Оон бүрүүлүү... каңмыыл болган.

Айгаан ховуга хат-шуурган үш шак үргүлчүлээн. Ол хонуктарда суг ыяш-биле бүгалар унуп каш хонук иштинде аштап, арыглап келген. Кызымак күш-ажыл хүндүе-даа, дүне-даа соксаваан. Бульдозерлерни, шыргалыг тракторларны, айныырларны шуптузуп ажыглалга киирген.

Тырылган каңмыылды аштаан соонда, хемнер аксынга суг катап долуп эгелээн.

В. КОЛОДРУБСКИЙ, (СЭТА-ның корр.).
АЛМА-АТА.

КАРТОФЕЛЬ БАЙЫРЛАЛЫ

Латвияга картофельди тарып эгелээнден бээр ам үш үе чыл болган. 1673 чылда далай ажиндирикчилери Гамбурггаң ол шагда улускаа биллинмес бир шоодай хазылчеништер экелгеш, Казаңганың тараачыннарынга берип каан. Латвияның шөлдеринге картофель шак оон тарап үнген.

Түс черниң совхоз-техникумунуң өөреникчилери чылдыңа картофель байырлалын эртирип турар. Анаа республиканың янзы-бүрү булуннарынан хөй-хөй аалчылар четкилеп кээр. Бо чылын ол байырлал мырыңай денгин омак-хөглүг, ыыт-шимээнниг болган. Баштак ырлар, шүлүктер чаңгыланып, көпкүрстарны, маргылдаларны кылгылаан. Чүгле картофельден белеткээн дүштеки чем чылганнарны кайгаткан: столдар кырында үс хире чүүл-бүрү чемнерни салган болган. Ынчан чем хайындырыкчылары кырзынмаан: чүге дээрге Лиепай районнуң чер ажылдакчылары бо чылын кастып корбаан дүжүттү — 330 муң центнер картофельди алган.

(СЭТА-ның корр.).
КАЗДАНГА, Латвия ССР.

БИЧИИ КОЛЛЕКТИВТИҢ АЖЫЛ-ИЖИ

Улуг-Хем районнуң Бараан эге школазында бүгү өөреникчилериниң 35 хуузу чүгле 4—5 деңгээлерге өөренип, өөрүнүп болгаш башкыларның макталын чедип ап турар. Бо школада колдуу-ла «Найырал» совхозтуң малчыннарының уруг-дарыы өөренип турар. Хөй-төй ада-иелер боттарының ургларының өөренилгезинче үргүлүү кичээнгей салып, оларга эргежок чугула өөредилге херекселдерин ей-шаанда садып берип хандырып турар. Ылангыя О. Чинчиин-оол, Б. Кодулаа, А. Чыдыг-кыс, М. Дөре дээш оскелерни-даа онзалап демдеглеп болур. Оларның ургларының өөредилгези эки, идик-хеви арыг-силиг.

А чамдык ада-иелер ургларының өөредилге-кижизидилгезинче чогуур кичээнгейни салбайн турар. Ындыг ада-иелерниң ургларының өөредилгези кошкак, кичээлдерни удаа-дараа чылдагаан чокка узуп каан болгулаар. Ырак турлагларда чамдык малчыннар боттарының ургларын суурда чоок тереддиринге тургузуп каап, оларның амыралынче, өөредилгезинче кичээнгей салбас, башкылар-биле ужурашпас, ажы-төлүүнүн кижизидилгези дээш харыысалга чогун көргүзүп турар.

Өөреникчилерниң билиинии деннеп, шынары ында ажылдап турар башкыларның мергежил-дүржүлгезиниң, күжениишкинниг күш-ажылының улуу-биле хамаарыры маргыш чок. Эртип турар кичээлдериниң методиктиг байдалын экижидери, кичээлди бедик деңнелдиг болгаш көргүзүг херекселдерин болуунар шаабиле ажыглаары — өөреникчилерниң өөредилгеже сонуургалын бедиглер. Бо соруулганы школада башкыларның методиктиг каттыжылгазын тургускан. Ол каттыжылга тускай план ёзугаар ажылын чорудуп, ангы-ангы класстарга ажык кичээлдерни организастаан болгаш оларның сайгарылгазын кылып, башкы бүрүзүнүн ажылында чедер-четпестерни тодаргайы-биле демдеглээн. Ийиги болгаш белеткел класстарның башкылары С. К. Шарабиинин, К. Наныкпаннын кичээлдери солун болгаш чогаадыкчы эртип турар. Ол башкыларның кичээлдерге белеткели эки. Ынчангаш бо класстарның өөредилгези 100 хуу боон турары таварылга эвес.

Башкылар коллективи белгородчуларның кыйгырыы-биле танышкаш, өөредилге-кижизидилгелиг ажылга шаптыктап турар. Бүгү четпестерни чайладып, башкылашкынының байдалын улам экижидип, өөредилге чылын белик көргүзүлер-биле ээлзар деп шиитпирлээн.

П. ТАНБЫЛ.

Чүү шаптыктап турарыл?

Бистиң Солчур ортумак школазы районда дээре школаларның бирээзи. Улус өөредилгезинин республика активинин болгаш Белгород областың башкыларының Россия Федерациязының көдээ школаларының бүгү башкыларынга кыйгырыларын чугаалажып көргеш, бистиң школаның башкылар коллективи школаның ажылында чедишкиннер турза-даа, олар мурнакчы школаларныңдан ыракта куду деп хемдеглээн. Чүл дизе бүгү-ниити 8 чыл өөредилгезинин хоойлузу күүсеттинмейн турар. Ийи чылчылар саны школаның өөреникчилериниң 6 хуузу чедип, школаны ара каар чоруктун бары. 10 классты доосканнарның билии чаяа болуп турары кончуг четпес.

Колхозчу, малчын ада-иелерде ургларының өөредилге-кижизидилгезинче сагыш салбас чоруктар кайы хөй. Ол чоруктче Солчур көдээ Совет, колхозтуң баштаар чери болгаш партия организациязы кичээнгей салбайн, школага боттуг дуланы чедирбейн турар. 320 олуттуг чаа школаны түзүп эгелээнден бээр 2 чыл ажып турар. Тудугнуң амгы чоруп турар байдалын алгаш көөргеже келир өөредилге чылында ажыглалга кирери чөгенчиг.

Школаның башкылар чурттаар бажыннары чедишпес. чамдык башкылар хуу бажыннар хөделилеп турары кымыыдаа дүвүретпейн турар. А башкыларның чурттап турар бажыннарының шынары багай, херимнери, кудуктары, аннаарлары чок. Башкыларга таарымчалыг байдалдар тургузар талазы-биле колхоз баштаар чери өөрээш сагыш салып келген.

Школа коллективиниң долу күш-биле ажылдазы чүгле боттарывыстан эвес, а көдээ Советтиң девискээринде партия, совет органнарның, хөй-ниити организацияларының, районнуң улус өөредилге киласининиң бодтуг дузазынан хамааржыр. Солчур школазының башкылар коллективи белгородчуларның көдээ башкыларга кыйгырыын бүрүн деткип, улус өөредилгезинин республика активинин шиитпирлерин күүседири дээш бүгү хемчегларни алыры чигзиниг чок.

Х. СЕМИС,
Солчур школазында башкы.

„Өвүр район.

Хандырылгаңар кандыгыл?

КЭЭР, КЕЛБЕС САДЫГЖЫЛАР

Тожу районда «Тоора-Хем» совхозтуң Май бири салбырының төвүнде ийи магазин бар. Оон бирээзинин эжеинде: эртенгиниң 9 шактан 13 шакка чедир ажыллаар деп бижээн азыы хаан турар. Оон дүш соонда ажыллаар шагын айтпаан.

Суурда садыгга келир кижилер эвээш-ле харын. Анаа сылдан алгаш садыгжылар бо магазиннерни чамдыкта ажыттайн баргылаар боор-дур. Ырак черлерден келген малчыныыр, ачылар оларның ажыттынарын маңаап турулар. Ол магазиннерниң бирээзинде аъш-чем, өскезинде үлетпүр барааннары бар болганда эртенги-даа, кежээки-даа шактарда олар ажык турары чугула.

Бо магазиннерниң ажыллаар шактарын карышкак болгаш эвээш шактарда ажыллаар кылдыр бижип алгаш, салыгжыларның орта ажылдавайы турарыпың ужуру чүдел?

Ол ышкаш райпонуң малчыннар турлаглары кезиир бир автолавказы бар чүве. Ол ам малчыннарже чаңгыс-даа үүшкүкүн кылбастаан. Ынчангаш айтырыгларны таарымчалыг кылдыр шиитпирлээрите чогуур черлерден дуза чедирерин маңаа турар бис.

Д. АК.

ЧЕМНИҢ АМДАНЫ

Барыын-Хемчик районнуң төвүнде столоваяга хүн бүрүде хөй-хөй ажыл-ишчилер кээп чемненип турар. А аъш-чемни кылып турары кандыгыл?

Столовая ажыллакчылары хүнүгүн-не чаңгыс аяк чем кылырынга өйлешкен. Эртенээ-даа, кежээ-даа келирге биеэги-ле шы, тефтели, поджарка, каша, чигирлиг кара шай болур. Бо чемнерниң шынары база чемненикчилериниң сагыжынга четпес.

«Чиир эътин чаглыы херек, сөглээр состүү шыны херек» деп үлегер чугаа бар болгай. Арган янек эъдиндея кылган, поджарканың кадыын чүү дээр силер. Ногаа аймаандаа янзы-бүрү чемнерни кылбайн турар. Мал согар черден хавандан, өкпе-баардан эжелеш амданныг тыва чемнерден чүге кылып болбас деп?!

Мында ажылдап турар эштер Дворкова, Петрова сутларга тыва чемнерден кылып көрүдерем дужаалар деп чугаалай-даа бээр-ле мен. Боова болгаш бооргактан быжырып, майчылаң кылып-даа болур болгай.

Бо чижектиг саналдар киирерге райпо баштаар черниң даргазы эш Попов, садыг кылдаашкын эргелекчизи эш Трожевский, столовая директору эш Петрова херекке албастар.

Т.-С. САРЫГЛАР.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000 Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлаакчыларының 35-24, пропаганда кылдазының 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдыралдың кылдазының 37-13, культура кылдазының 23-54, көдээ ажыл-агый кылдазының 21-47, үлетүүр кылдазының 22-64, чаңгаа кылдазының 41-27, информация база совет, тургузуг кылдазының 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Пар. ама 2. Тираж 15.953 ЧАГЫГ № 296

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыынын газазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1). ТС—01566

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 302 (9372) | Среда, 1973 чыл, декабрь 26 | 1925 чылда үнезилеттинген. | Өртээ 2 көп.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң үшкү чыжының чедиги сессиязы

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ӨНДҮР УЛУГ БАЗЫМНАРЫ-БИЛЕ

Дүүн Кызылга Политчырыышкын бажыңында Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң үшкү чыжының чедиги сессиязы болуп өткен.

Сессияны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Даргазы **Ю. Л. Аранчын** ажыткан.

Чаа соңгуткан депутаттар Г. Ч. Ширшин, В. П. Суров оларның бүрүн әргелерин хынап көргенинде түңнелдериниң дугайында илеткел кылыры-биле Мандат комиссиязының даргазы депутат **Г. В. Иванова** сөс берген.

Туранның № 79 Төп сөңгүдә округундан соңгуткан депутат **Г. Ч. Ширшиниң**, Кызылдың № 25 Мурнуу соңгүдә округундан соңгуткан депутат **В. П. Суровтуң** бүрүн әргелерин чүүлүг деп көөр дугайында Мандат комиссиязының докгаалын сессия чаңгыс үн-биле бадылаан.

Депутаттар дараазында хүн айтырыын бадылаан:

1. 1974 чылда Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының дугайы.

2. 1974 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединиң дугайы болгаш Тыва АССР-ниң 1972 чылда Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайы.

3. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң докгаамал комиссияларының составынга өскерилгелер дугайы.

4. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң алдыгы болгаш чедиги сессияларының аразында Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хүлээп алган Чарлыктарын бадылаар дугайы.

Оон соонда Тыва АССР-ниң Күрилап даргазы депутат **М. С. Салчактың** 1974 чылда Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының дугайында илеткелин сессия дыңнаан.

1974 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединиң дугайында болгаш 1972 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында республиканың сан министри депутат **Б. К. Будогочиев** илеткел кылган. Оон соонда Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң План-бюджет комиссиязының эзеринчи илеткелин ол комиссияның даргазы депутат **М. Е. Абрамов** кылган.

Сессияның хүн чурумунуң бирги болгаш ийиги айтырыларын чугаалажыры дугайында СЭКП-ниң Каа-Хем райкомунуң бирги секретары депутат **Н. П. Федоров**, «Чыраа-Бажы» совхозтуң бызаа ажаакчызы депутат **Т. К. Донгак**, Кызыл хооркүүскомунуң даргазы **С. С. Сат**, Ак-Довурак ортумак школазының башкызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры депутат **С. С. Тамдын-оол**, «Кызыл тараачын» совхозтуң саанчызы депутат **З. П. Байыр**, Эрзин райкүүскомунуң даргазы **С. С. Сади**, Өвүр райкүүскомунуң даргазы депутат **С. М. Байыр-оол**, СЭКП-ниң Улуг-Хем райкомунуң бирги секретары депутат **С. К. Буянды**, республиканың чурттагы коммунал ажыл-агый министри **В. М. Еремеев**, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң саанчызы депутат **З. С. Реодько**, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы депутат **М. К. Мендуме** олар киришкеппер.

1974 чылда Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының дугайында Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Хөйлүзүн Тыва АССР-ниң Дээди Соведи чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

1974 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединиң дугайында Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Хөйлүзүн болгаш 1972 чылда республиканың Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында отчеттуң талазы-биле докгаалды депутаттар чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

Оон соонда Дээди Совет республиканың Дээди Совединиң докгаамал комиссияларынга өскерилгелерни бир үн-биле хүлээп алган.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң алдыгы болгаш чедиги сессиялар аразында хүлээп алган Чарлыктарының дугайында Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары депутат **С. Х. Красный** илеткел кылган.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын Дээди Совет бир үн-биле бадылаан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң үшкү чыжының чедиги сессиязы оон-биле болдунуп ажылын доозган.

1974 чылда Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының дугайында

Тыва АССР-ниң Күрпланының даргазы депутат М. С. САЛЧАКТЫҢ илеткели

Совет кижилериниң чаагай чорудунуң улам ынай чечектелиишкинниң дугайында Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың моғаг чок сагыш салыышкынынга сорук киргең Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары улус ажыл-агый планын күүседиринге политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүнүг ажылдап турар деп илеткелги чугаалаан. 1973 чылда болгаш беш чылдың үш чылдарының дургузунда республиканың экономиказының хөгжүлдезиниң эң чугула түңнелдеринге ол доктааган.

Республиканың үлетпүрүнүң нийти продукциязының хемчээли беш чылдың үш чылдарының дургузунда 28,2 хуу улгадыр тургаш, 30,7 хуу улгаткан. 1973 чылда 84,0 миллион рубльдиң продукциязын бүдүрүп үндүргең. Пландан ажыр 40,1 миллион киловатт-шак электроэнергияны ажылдап кылган. 132,0 муң тонна хөмүр-дашты каскан, 4,1 миллион кезек туйбуну, 41,6 муң эжеш хөм идикти, 277 тонна мал саржаан, 735,0 тонна этти бүдүргең. Үлетпүрде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планы күүсеттинип турар.

Республиканың көдээ ажыл-агыйының ишчилери база шуурга ажылдаан.

Беш чылдың эрткен үш чылдарында тудугга капитал салыышкынының нийти хемчээли 218,7 миллион рубль, көдээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге оон хемчээли 78,2 миллион рубль болган.

Республикага чоннуң амыдыралының денгелин экижидер талазы-биле элээн ажылдар кылдыынган. Школаларның болгаш үрүглар албан черлериниң, кадык камгалал объектилериниң тудуунга, культура четкилерин хөгжүдеринге эрткен үш чылдарда элээн хөй капитал салыышкынарын киргенин илеткелги чугаалаан. Транспорт, орук ажыл-агыйы, садыг болгаш чоннуң амыдырал хандырылгазы элээн хөгжээн. Нийти шөлү 232,7 муң дөрбелчин метр чурттагга бажыңнарын ажыглалга киргең, 7,5 муң өг-бүле бажыңнарны ап, чурттагга байдалын экижиткен.

1973 чылда күрүче планын күүседир дээш калбарган Бүгү-эвилел социалистиг чарыжыга республиканың ажыл-ишчилерин кызымаккай ажылдазының илеткелчи демдеглээн. Республика үлетпүр продукциязын бүдүрер планын 101,9 хуу күүседир. Эрткен чылга деңнээрге үлетпүрүнүң нийти продукциязының хемчээли 4,8 хуу өзер. Беш чылдың шиитпирлиг чылында үлетпүргө күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле план база күүсеттинер. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге күсели-биле продукциянын 80 ажыг хуу немей озулдезин алыр арга бар. Хөмүр-даш болгаш тудут материалдар үлетпүрүнүң («Тыва даг-дүгү» комбинат, түүйбу заводтары) бүдүрүлгелери, Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйы, Кызылдың алгы заводу бо чылды эки көргүзүглериг доозуп турар.

Республика күрүнеге сүт садар планын ажыр күүсеткен. Јът садарының планы ажыр күүсеттинер. Бии-Хем, Барыын-Хемчик районнарының, Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйлары чаагай дүжүттү өстүрүп, күрүнеге тараа садарының болгаш пландан ажыр дүжаарының планын чедиишкинниг күүселкилээн. Кызыл хоорай Совединиң, Бии-Хем, Таңды, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Каа-Хем, Бай-Тайга районнарның чамдык ажыл-агыйлары иштики курлавырларны ажыглаап, күрүчеге мал ажылының продухтуларын садарының чыл планнарын күүседир талазы-биле чедиишкинниг ажылдаанын илеткелчи демдеглээн.

Эрткен беш чылдарда республиканың көдээ ажыл-агыйының ишчилериниң кызымаккай күш-ажылын партияның Төп Комитединиң болгаш Совет чазак бедии-биле үнелеп, 1973 чылда 230 кижини орденнер болгаш медальдар-биле шаңнаан. Беш чыл планын чедиишкинниг күүседир дээш улам эки ажылдазарыынче бүтүдеин ол сорук киирип турар.

Республиканың тудуг организациялары күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле планын, нийти ажыглаалдың автотранспортунуң чүүк соортүлгезиниң база пассажирлер дажыглаарының планнарын, чонга амыдыралдың ачы-дузазын чедиферинниң сайгарылга талазы-биле чыл планын күүседир арга бар. Бо талазы-

(Улаачызы 2-ги арынга).

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң хуралдаар залында.

В. КУДРЯВЦЕВТИҢ фотозу.

„СОЮЗ-13“: ПРОГРАММА КҮҮСЕТТИНИП ТУРАР

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП ЧЕР. (СЭТА). «Союз-13» корабльге чедиги ажыл хүнү декабрь 24-те 6 шак 30 минута үезинде эгелээн. Космонавтар Петр Климук биле Валентин Лебедев әртем-техниктиг шинчилелдериниң болгаш дуржулгаларның программазын күүседирин үргүлүлеп турар.

Ужудуушкуннуң әрткен хонуунуң дургузунда космонавтар аңгы-аңгы болук сылдыстарның чамдыктарын спектрографтаан болгаш хүнүг реньген херелдери-биле чурукка тырттырган.

Эштер Климук биле Лебедев олар башкарылгалыг космос аппараттарын ужударының херекселдерин болгаш аргаларын улам-на сайзырадыр сорулга-биле хүнүң үнер болгаш ажар үезинде чер кырынга тыптыр челээштелчек херелдерни хайгаарап, ону чурукка тырттырганнар.

Космонавтар геофизиктиг шинчилелдиң программазын бүдүүр чер кырының чамдык девискээрлеринде бойдус чүүлдерин чурукка тырттыргылаан.

Петр Климуктуң болгаш Валентин Лебедевтиң байдалы экя. Космос кораблиниң бүгү системалары болгаш әртем аппаратуразы чогумчалыг ажылдап турар. «Союз-13» корабльдин ужудуушкуну үргүлүлевишаан.

ЧУРУКТАРДА: «Союз-13» космос кораблиниң командири П. И. Климук (солагай талазында) болгаш борт-инженер В. В. Лебедев олар космонавтар белеткээринин Ю. А. Гагарин чурукка тырттырганнар.

(СЭТА-ның фотохроникazы).

Эш А. Н. Шелепинниң Ашхабадта чоруп турары

АШХАБАД. (СЭТА). СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ВЦСПС-тиң даргазы эш А. Н. Шелепин декабрь 24-те ында чеде берген.

А. Н. Шелепинин Туркменистанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары М. Г. Гапуров, Туркмен ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы А.-М. Клычев, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы О. А. Оразмухамедок, Туркменистанның КП ТК-ның бюро кежигүннери болгаш кежигүге кандидаттары, республиканың партия, совет болгаш профсоюзтар органнарының өске-даа удуртукчулары аэропорттан уткуп алганнар.

Ол-ла хүн А. Н. Шелепин В. И. Ленинге тураскаалга болгаш Ала-чурт дайынының чылдарында Төрээн чурт дээш тулчуушкуннарга мөчээн туркмен дайынчыларга тураскаалга чечек салган.

А. Н. Шелепинин Туркмен ССР-ниң партия-совет актиан-биле ужуражышкыны база болган. СЭКП ТК-ның декабрь (1973 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге болгаш Пленумга эш Л. И. Брежневтиң чугаазынга холбаштыр сорулгаларны, беш чылдың үшкү чылының планының күүселдезиниң айтырыгларын аңаа чугаалашкан.

Аян-чорук доозулган

ЕРЕВАН. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны Хостаарының Национал Фронтузунуң Төп Комитединиң Президиумунуң Даргазы, Мурнуу Вьетнам Республиканың Президиумунуң Даргазы, Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг туг чазааның Консультативтиг Чөвүлелиниң Даргазы доктор Нгуен Хыу Тхога башталган Мурнуу Вьетнам Республиканың төлээлери декабрь 24-те «Армэлектросвет» фирманың кол будүүрүлге чери—Ереванның электри лампазы кылыр заводка чорааннар.

Ол будүүрүлге черинге удуртукчулары-биле беседа болган. Аалчылар элээн каш цехке барып, будүүрүлгенин ажылыбиле, ажылчыннарның ажылын канчаар организастазаны-биле танышкан.

Аалчылар-биле кады Армян ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. Х. Арутюнян, Армян ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Г. А. Арзуманян, албанның өске-даа кижилери бэрын үдээнир.

А. А. Громыко Женевадан чанып келген

ЖЕНЕВА. (СЭТА-ның тускай корр). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко Чөөнкү Чөөн чүк талазы-биле тайбың конференциязынга киржип тургаш, төрээн чуртунче Женевадан декабрь 24-те чанып кагган.

Аэродромга оны ССРЭ-ниң Женевада КНО салбырында доктаамал төлээлекчизи З. В. Миронова, ССРЭ-ниң Швейцарияда херектеринге түр бүзүреттирген төлээ Е. А. Платонов, даштыкы күүнелерниң Женевада КНО салбырында төлээлекчилери, Швейцарияның чазааның, Женеваның хантон болгаш хоорай эргечагыргазының төлээлекчилери үдээн.

А. А. Громыко чоруптар деп тургаш, мынаг медеглел кылган:

— Чөөнкү Чөөн чүк талазыбиле конференциянын ажыды чап-чаа эгелээн-даа болганда кылган ажылга нийтизинбиле сеткил ханыышкынныг Женевадан чоруптар деп тур бис. Боттарының мурнуга тургустунган сорулгаларны шиитпирлээринге харыысалгалыг болуруы конференцияда киржип турар төлээлекчилерлиг күүнелер билип турар деп чүвеин хураллар болгаш ийи таланың ужуражышкын, сүмележилгелери көргүскеи.

Ам КНО-ның чогуур шиитпирлерин күүседиринге үдезиглээш. Чөөнкү Чөөн чүк айтырыын тааржыткар айтырыгларны саадатпайн, херек кырынга шиитпирлээри эргежок чугула.

Конференциянын ажылын ылаш үдезининг шуудадырынга совет тала моон соңгаар-даа күжениишкиннерин бээр.

Чөөнкү Чөөн чүк талазыбиле тайбың конференциязының ажыттынарынга, оон ажылдап эгелээринге таарымчалыг эргежок чугула байдалды тургузуп бээрин хандырарынга КНО-ның чиигине секретары К. Вальдхайм, КНО-ның Женевада Европа салбыры боттуг үлүг-хуулу киирген деп чүве демдеглексеңнег-дир.

Швейцариянның чазааның, кантонунуң болгаш хоорай эрге-чагыргазының ажылчыларга хүндүткелдиинге, конференцияның ажылынга дуза чедиргенинге өөрүп четтиргенинден илергейлеп тур бис.

• • •

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министрии А. А. Громыко ол-ла хүн Москваже чанып келген.

Аэродромга А. А. Громыкону ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриинг бирги орлакчызы В. В. Кузнецов, өске-даа албан кижилери уткаан.

Елена Амосованың ийи беш чылы

Фурманов хоорайда пөс аргыыр № 2 фабриканың аргыкчызы Елена Георгиевна Амосова 300 тонна аргыг үүлдерин ажылдап кылгаш, Ивановоның пөсчүлериниң араазындан бир дугаарында хууда беш чылын доозупкан. Беш чылдың онаалдазын хуусаа бетинде күүседип, ол адырга күш-ажылдың эң бедик бүдүрүкчүлүүн чедип алганы болгаш бедик шынарлыг продукцияны бүдүрүп үндүргени дээш, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Чарлыын бүгүлгаар аңаа Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывыскан.

Күш-ажылчы улуг тиилелгези дээш, СЭКП Төп Комитединиң омуүзүзинден СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежнев аңаа байыр чедирген.

Елена Георгиевнаның күш-ажылчы иамдары оон фабрикага бир-ле дугаар келгени дайын соолундагы кадыг-дошкун хүнеерде эгелээн. Ленага бүгү бүдүрүлгенин коргускеш: «Каяа ажылдаарыңны шилип ал!»— дээн. Аргылда цегин ол шилип алган: машиналар, дүргектериниң деп, мрызыг даштары оон сеткилинге киргеп. Уругну М. К. Гусеванның бригадазынга өөреникчи кылдыр киирип алган. Ынчалза-даа ол үр өөреникчилеваэн — он бир хонганда ону тускай ажылдаар кылдыр бүзүредип каан. Оон ол хүлээп алган ажылы эзизинде барып аргыкчы болурунга чедирер дээрзин Маргарита Константиновна билип турган.

Фабрикага чаартылга болуп эгелей бээрге, чаа дерилгени шиңгээдип киирер дугайында аңаа бир дугаарында саналдаан. Машинада ийи талазындан 184-184 дүргек удазынар таарыштырып каан. Ынчаарга бо уруг хары угда үш талага ажылдап кирапкен (үшкүзү — өске машинага турган), ынчап чоруй база дүргектерниң немепкеш, дараазында бешке ажылдай берген. Бир-ле катап цехке бир комплектини деринкен, ынчангаш аргыг машиназының бир талазында кижи чок болу берген. Артык 184 дүргекти хүлээп алырындан кым-даа диндинмээн. Ынчаар орта цех начальныгы Н. И. Шекалов саналдаан.

— Азы сен хүлээп аптар сен бе, Елена?

Ындыг янзы-биле Елена Георгиевна кымдап-даа хөй дүргекке ажылдай берген. Чыл болганда оскелер база оон үлегерип эдере берген.

Аргыкчы Виноградова аттыг область шаңналының баштайгы лауреаттарының бирээзиниң ажылының ол дуржулгазы күш-ажылдың мурнакы арганарының школазының кичээнгейиниң товуүге хире берген, ындыг школаны бо чылын ол фабрикада ажыткан. Кыска хуусаа иштинде 84 кижини бедик мергежилдиг кылдыр Елена Георгиевна өөреткен.

Бодунуң беш чыл планын ийи чыл тос ай иштинде доозупкаш, Е. Г. Амосова 1975 чылдың төнчүзүнге чедир амдаа 310 тонна аргыг үүлүн ажылдап кылырын шиитпирлээн.

Е. Г. Амосованың күш-ажылчы бо чедишкинин — чүгле оон бедик мергежилдиниң эвес, харын будүүрүлгеде боттандырып турар чаартылганарының база түңнели.

Оон-биле соолгу ужуражышкынын үезинде ол мынээ:

— Немелде 184 дүргекти база хүлээп алдым — деп чугаалады.

Түңнелинде ол чугаалайдыр:

— СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң чылны-биле байыр чедиргениниң соонда, кижи Төрээн чуртунуң дерээ дээш улам эки ажылдаксаар-дыр.

А. ФРАНКОВСКИЙ,
СЭТА-ның корр
ЧУРУКТА: Е. Г. АМОСОВА.

ХУУСАА БЕТИНДЕ

Чадаананың автотранспорт будүүрүлгезиниң коллективи күш-ажылчы улут тиилелгени чедип алган. Чүүк соөртүлгезиниң талазы-биле шиитпирлиг чылдың планныг онаалдазын болгаш бедиткен социалистиг хүлээлгезин бо коллективтиң чолаачылары хуусаа бетинде—декабрь 18-те ажыр күүсеткенин Төрээн чуртка рапорттаан. Чыл планындан ажыр 12 муң тонна чүүк соөртүүнген.

Мурнакчы коллективтиң кежигүннери чыл төнчүзүнге чедир эрткан хонуктарның дургузунда ам-даа 6 муң тонна янзы-бүрү чүүктү немей соөртүрүп шиитпирлээн. Күш-ажылдың будүүрүкчүлүүн бедидер, транспорттуң ажыглалын экижидер болгаш келир чылдың планын ажыр күүседир талазы-биле бедиткен хүлээлгелер ажылдап кылдынып турар.

Ф. КРУГОВОЙ.
Тыванын автотранспорт эргелелиниң начальныгының орлакчызы.

Баштайгы хураганнар

Алдын-Булакта «Ак-Туруг» совхозтуң хойжузу М. Х. Дэзырынның коданында 15 хой солдаан. Оон чаш төлүп чедип алган, мендп өзүп турар.

К. КОМБУ.
Улуг-Хем район.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң үшкү чыыжының чедиги сессиязы

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ӨНДҮР УЛУГ БАЗЫМНАРЫ-БИЛЕ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арныда).

биле тодаргай саннарга илеткелчи докпаан.

Дараазында эш Салчак 1974 чылда республиканың улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң планының кол-кол коргузуглерине доктаапган.

Партияның XXIV съездизиниң Директиваларын удуртулга болдурган, ажылдап кылган ол план республиканың экономиказын, культурazын улам ынай көдүрерин хандырар. Ол ышкаш Тываның бүдүрүкчү күштерин хөгжүдер дугайында партияның болгаш чазактың улуг сагыш салыышкынын боттандырарында баш удур көргүнүп турарын илеткелчи демдеглээн.

1974 чылда республиканың үлетпүрүнүң нинти продукциязының хемчээли бо чылдынга дениээрге 9,1 хуу озер. Ынчангаш нинти продукцияның 80 хуудан эвээш эвезин күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедидериниң күсели-биле чедип алыр. Үлетпүрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 6,0 хуу өзер.

Чонның хереглел бараанарын бүдүрер бүдүрүлгелер улам ынай хөгжүүр. Эът үлетпүрүнүң эът бүдүрерин 8,3 хуу, колбаса кылыгларын бүдүрерин 3,6 хуу көвүдедир. Сүт үлетпүрүнүң бүдүрүлгелери ынай саржаан бүдүрерин 6,3 хуу, чалаң сүт продуктуларын 4 хуу көвүдедир. Азыы-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелери хлеб болгаш булочка кылыгларын бүдүрерин 19 мүң тоннага чедир, азыртпес суксуннарны 37,5 хуу, пиво бүдүрерин 11,1 хуу, водка бүдүрерин 9,5 хуу көвүдедир. Чиик үлетпүр бүдүрүлгелерин хөн индиктн 72 мүң эжештн, кидис индиктн 69 мүң эжештн бүдүрер, дааранылга кылыгларын 8,4 хуу көвүдедир.

Хереглекчилерин хандырарын экижидер сорулга-биле культура-амыдырал барааннарын болгаш бажың иштинин херекселдерин бүдүрерин 24,7 хуу көвүдедир.

Республиканың көдээ ажылаган ажылдакчыларының мурнунда харыысалгалыг сорулгаларны илеткелчи делгеревгей-биле чугаалаан. 1974 чылда 84 мүң тонна тараанны, 30,5 мүң тонна эштн, 25 мүң тонна сүттү болгаш 2823 тонна дүктү күрүнеге садары көрдүнүп турар. Оны келир чылын көдээ ажылагийниң нинти продукциязын 13,2 хуу, тараа чыыдазын 22,5 хуу, картофель болгаш ногаа чыылдазын 1,5 катап көвүдедип турғаш хары угда 1,2 мүң тонна кылыглар шыгжаар соодукчулуг эът комбинадын Кызыл-Мажалыкка, 70 универсал машиналар-биле ажылдаар дааранылга фабриказын Хову-Аксыга, Кызылдың алгы заводун, Таңдының Бай-Хаакка 100, Эрзинге 50 орынпег эмнелгелерин, Кызыл.— Шагаан-Арыг аразынга радио реле шүгүмүн түзүп эгелээрин планда көрдүнген.

Партия чылдың улус ажылагий планында социал болгаш культура-амыдырал объектилерниге, ол ышкаш чүрттелга түзүүнга хөй хемчээлдиг капитал салыышкынчарын үндүрер. 85,9 мүң дөрбелчин метр нинти шолдуг чүрттелга базыңнарын ажыглалга киирер.

Илеткелчи оон ылай школаларның, үруглар албан черлериниң, клубтарның, коммунал ажыл-агый бүдүрүлгелериниң, автомобиль болгаш агаар хем оруунуң транспорттарының база харылзаа ажылын хөгжүдерииниң хемчеглериниге доктаапган.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерииге дүүштүр чонның чаагай чорууп улам ынай бедидерин хандырарынче угланган сорулгаларны ол делгеревгейн-биле чугаалаан. Келир чылын чонның акша орулгазы 7,4 хуу, ажылчынарның болгаш албан-хаакчыларның шалыны 8,1 хуу, пенсия хандырылгазы 10,7 хуу өзер. Чонның кижи санынга онаштыр барааннар садары 3,7 хуу өзер.

Чонның амыдырал хандырылгазын экижидерииче улуг кичээнгейин салып турар. Республиканың ажылчы чоннарының амыдырал хандырылгазын көвүдедирип районнарның болгаш Кызылдың амыдырал хандырылга комбинаттарының дем каттыштырган харылзаа тударын организастаарының күсели-биле чедип алыр. Колхозтар болгаш совхозтар топтерииге келир чылын комплексилиг 12 хүлээп алышкын пунктуларын организастаар, амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң 134 кадрын курстарга белеткээр.

Республикага улус ооредилгези, кадык камгалалы, культура албан черлери үлам ынай хөгжүүр, оларның материалдыг баазазын улам быжыглаар.

Илеткелчи чамдык министерстволарның, ведомстволарның, бүдүрүлгелериниң, ажыл-агыйларының ажылында четпестерии айытпышаан, келир чылдың планын күүседир дээш ажыглаза чоруур курлавырларга тодаргай доктаапган.

1974 чылдың планында көрдүнген сорулгаларны долдур болгаш ажыр күүседир дээш социалистиг чарышты калбартпышаан, Тываның ажылчы чоннары беш чылды чедиишкиниг доозарынга үлүүн киирерлер деп оратор илергейлээн.

1974 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединиң болгаш 1972 чылда Күрүне бюджединиң күүселдезининиң дугайында

Тыва АССР-ниң сан министри депутат Б. К. БУДЕГЕЧИЕВТИҢ илеткели

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели 1974 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединиң толевилелин орулгалар талазы-биле 64979 мүң рубль түңнүг саарылга үндүрүүн бюджетке киирбээн. Ылангыя Аъш-чем үлетпүрүнүң эргелели болгаш Кызылдың дааранылга комбинады бо талазы-биле планны күүсеттинер.

Саадыг организациялары бо чылын көрдүнген 1744 мүң рубль ортектиг трикотажты республиканың чонунга сатпаан болгаш 630 мүң рубль түңнүг саарылга үндүрүүн бюджетке киирбээн.

Республиканың Саадыг министерствозунуң болгаш Респотребсоюзтуң ажылында улуг четпестерниң ам-даа бар бооп турарын илеткелчи тодаргай чижектер-биле коргускен. Олар чонның хереглелдерин хандыр ооренмейн, саадыг четкилерин планнаан барааннар-биле чедир хандырбайн, кадрлар-биле ажылды чогуур деңнелге тургуспайн келген, оорлаар болгаш самчыгдаар чоруктар-биле демиселди кошкак чорудуп турар.

Сүт комбинады, дааранылга комбинады, Респотребсоюз ышкаш чергер чонның хереглел барааннарын бүдүрер талазы-биле немелде онаалдаларны чедир күүсеттээниндеи саарылга үндүрүүн болгаш арыг орулгадан шилчидиишкиннерни бюджетке чедир бербээн.

Бюджеттиң орулгаларында улуг черни түс чер чагыргалыг бүдүрүлгелериниң база ажылагый организацияларының төлелгелери ээлеп турар. Ону 1974 чылда 5273 мүң рубль түңнүг кылдыр тодараткан.

Бо чылын чамдык министерстволар, ведомстволар, райкооркүүскомнар, бүдүрүлгелер удуртукчулары ажылдың бүдүрүлге болгаш сан-хоо көргүзүглерин экижидерииче угланган чамдык хемчеглерни алгыдаан. Үлетпүр бүдүрүлгелер нинтизи-биле 11 айларның бүдүрүлге программазын ажыр күүсеткен болгаш чыылдалар планның база бюджетке төлелгелерин күүседирии хандырган. Оларга Каа-Хем хомүр-даш разрези, Кызылдың алгы заводу, типография болгаш оскелерлаа хамаарыжыр. Ынчалза-даа чамдык министерстволар болгаш эргелелдер ажылчы чоннар депутаттарының район база хоорай Советтериниң күүсконнары боттарының чагыргазында бүдүрүлгелериниң сан-хоо болгаш экономиказының айтырыгларынче чогуур кичээнгей салбайн турар. Чижээ, Кызылдың пиво болгаш Ак-Довуракты хлеб заводтарында ортумак ажыл төлевириниң өзүлдезин күш-ажыл бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезинден дыка мурнап, Улуг-Хем яыаң үлетпүр ажыл-агыйында бараанныг продукцияның бот-үнези планнан ажыр турар.

Улус ажыл-агыйының планында көрдүнген хемчеглерни акша-хореңги-биле долу хандырарынга бүдүрүлгелериниң база организацияларының бюджет-биле чогуур үезинде саналары бичии эвес үжүр-дузалыг. Ынчаныыже Бай-Тайга районда «Мурнакчы». Таңдыда «Коммунизмниң харели». Улуг-Хемже «Х Улуг хурал» ышкаш колхозтар бюджет мурунга хүзээлгелерин күүсеттээн, а «Электротудуг» эргелели. № 6 тудуг-монтаж эргелели, дааранылга комбинады бүгү төлелгелерин хуусаазындан эрттинрип турар.

1974 чылдың бюджединде чондан үндүрүг төлевирин 13545 мүң рубльге, азы бо чылдаазындан 5,1 хуу хөй кылдыр көрген. Ол болза бүдүрүлге хемчээлиниң оскени-биле холбаштыр шалың фондузунун улгатканы-биле база ССРЭ-ниң чазаанның доктавлын ёзугаар улус ажыл-агыйының бүдүрүлге адырларында ортумак төлевирииг ажылдакчыларның шалынының оскени-биле тайылбырлаттынар.

Ажылчы чонның материалдыг чаагай чорууп быжыглавринче база республика бюджединиң күүседириче угланган экономиктиг хемчеглериниң системазында чугула черии күрүне страхованиезин эзлеп турар. 1974 чылдың бюджет төлевилелинде күрүне страхованиезиниң шүгүмү-биле бүгү төлелгелерии 4855 мүң рубльге база бюджетче шилчидиишкиннерни 177 мүң рубльге планнаан. Чон ортузунга страхованиениң эки тура хевирлериндеи киирилдеии, 1973 чылга дениээрге, 545 мүң рубльге хөй кылдыр, 3440 мүң рубльге көрген.

1974 чылда республиканың Күрүне бюджединиң чарыгдалдарын 64979 мүң рубльге, азы 1973 чылга удур 2836,0 мүң рубль азы 4,5 хуу хөй кылдыр көрген. Ол хереңгиниң кол нуруузун—94,6 хуузун улус ажыл-агыйын база социал-культура хемчеглерин акшаландырарынче угландырар.

1974 чылда улус ажыл-агыйын акшаландырарынга 16776 мүң рубльди көрген. Тус чер чагыргалыг үлетпүрүг калбартырынга болгаш үлам хөгжүдерииге 1210 мүң рубльди үндүрер. План ёзугаар Элегес-Аксыга хана-материалдары кылыр заводту. Кызылга яыаң болбазырадыр комбинаттың тударынга хереңгиин баш удур көрген.

1974 чылда чүрттелга-коммунал ажыл-агыйынга—12926 мүң рубльди, чонның амыдырал хандырылга бүдүрүлгелерин хөгжүдерииге—1256 мүң рубльди үндүрүп бээр. Ынчаарга амыдырал хандырылга болгаш коммунал ажыл-агый бүдүрүлгелериниң ажылында улуг четпестер барын илеткелчи шүгүмчүлээн. Оларда чонга ачы-дуза чедиреринии планнарын үзер, оттулар чүүлдү, материалдарны, электри энергиязын камнавас, акша-хореңгини болгаш өртектиг чүүлдериниң камгалалын хандырып шыгжавас чүүлдер бар. Чижээ, Шагаан-Арыгнын, Тожунун, Бай-Тайганың амыдырал хандырылга комбинаттары. Кызылда телеателье болгаш септелге-тудуг эргелели чонга ачы-дуза көргүзер талазы-биле онаалдаларны күүсеттээн. Республикада чүнар-бажыңнар, хеп чуур болгаш баш таарар черлер нинтизи-биле планын күүсеттээн, а Хандагайтының база Эрзининң коммунал бүдүрүлгелер комбинаттары планнан ковей карылгалыг болгулаан. «Тыва септелге-тудуг» трестиң дыка хөй участоктары бо чылын бага багай ажылдап, трест тудуг-септелге ажылдарының планын 95 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын 99 хуу күүсеткен.

1974 чылдың бюджединде капитал салыышкыннарны акшаландырарын 13017 мүң рубль кылдыр көрген. Ынчаарга 1973 чылда 15127 мүң рубль түңнүг капитал салыышкынынган декабрь 1-ге чедир 12206 мүң рубль азы 81 хуузун ажыглаттынган бооп турар. Чамдык чагыкчылар болгаш күүседикчилер акша-хореңгиин хөй санныг объектилерге чашкаппаар чорукту ам-даа болдурбушаан. Чижээ, Министрлер Чөвүлелиниң Капитал тудуг эргелели болгаш «Тыва тудуг» трест хоорайның он ийиги кварталында үш чүрттелга бажыңнарын дооспайн тургаш-ла, дөртку кварталдың тудуун эгелей берген. Тудуг организациялары 679 мүң рубльдиң тудуг материалдарын, 513 мүң рубльдиң шалың төлевирии ажыр чарыгдаан.

Республика бюджединиң күсели-биле 1974 чылда көдээ ажыл-агыйны акшаландырарынга 1280 мүң рубльди, азы 1973 чылдаазынга көөрде, 34 хуу хөй хереңгиин көрген. А көдээ ажыл-агыйны хөгжүдер талазы-биле хереңгиниң кол кезээн РСФСР-ниң республика бюджединден үндүрер. 1974 чылда совхозтарга капитал салыышкынынга 21082 мүң рубльди бээр, а колхозтарга капита салыышкыны банк чээлзи-биле катай алырга, 8 миллион хире рубль болур. Оон-биле кады көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниде улуг четпестериниң болгаш частырыгларның, материал-техниканы болгаш күш-ажыл курлавырларын четче ажыглавайн турарының фактыларын илеткелчи айытпкан.

1974 чылда республика бюджединде социал-культура хемчеглериниге 44657 мүң рубльди, азы бүгү чарыгдалдарның 67 хуузун көрген. 1973 чылда турганынга көөрде, ол 3420 мүң рубль хөй бооп турар. Чарыгдалдар нинтизи-биле чырыдышкынга 1995 мүң рубльге, кадык камгалалынга 1273 мүң рубльге улгадыр. Илеткелчи ол чарыгдалдарны кылырының эргежок чугулазынга доктаап, улус өөредилге болгаш кадык камгалал органнарының талазындан үндүрген хереңгиниң камныг, ажыл-агыйжы чарыгдаарының чугулазын демдеглевишаан, ында бар четпестерни тодаргай чижектер-биле шүгүмчүлээн.

1974 чылда күрүне эргелелиниң органнарын тежээрииге 2105 мүң рубльди—1973 чылдаазындан 77 мүң рубль хөйнү көрген. Ол болза 1974 чылдың январь 1-ден эгелеп, 5 чаа көдээ Советтериниң тургустунарыбиле, чиик машиналар чолаачыларының шалыңын улгатыргаңы-биле болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниге чаа киллисти организастаары-биле холбашкан.

1974 чылда районнарның болгаш Кызыл хоорайның бюджеттери, 1973 чылга деңнээрге, 3977 мүң рубльге, азы 8 хуу өзер. Ол бюджеттериң орулгалары база-ла саарылга үндүрүү-биле, арыг орулгадан төлевирлер-биле болгаш күрүне орулгазының оске-даа хевирлери-биле тодараттынып турар.

1972 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджедии орулгалар талазы-биле 65638 мүң рубльге, чарыгдалдар талазы-биле 64062 мүң рубльге, орулгалар чарыгдалдардан 1576 мүң рубль артык кылдыр күүсеттинеиниң дугайында отчёттү бадыладыры-биле киирип турар.

• • •

СЭКП-ниң Каа-Хем райкомуун бирги секретары депутат **Н. П. Федоров** сессияга бир дугаарында санаал берген.

— СЭКП Төп Комитединиң декабрь Пленумунун шиитпирлерин болгаш ССРЭ-ниң Дээди Советиниң чедиги сессиязының материалдарын Каа-Хем районнуң ажыл-ишчилери таныжып көргеш, ону чүүлдүтүүнүн деткип, тоску беш чылдың дөртку тодаралыкчы чылында улам шудургу ажылдаарын хүлээнип турарлар—деп, оратор чугаазының эгезинде эйыткан.

Каа-хемчилер беш чылдың эрткен үш чылында көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар онаалдаларын чедиишкиниг күүсеткенин эш Федоров дың натказ. Бо талазы-биле «Тиилелге», «Коммунизмче орук» колхозтар коску чедиишкинчерлиг болган.

Районнуң үлетпүр бүдүрүлгелериниде, көдээ ажыл-агыйында чамдык кылдынган ажылдар биле чергелештир четпестер ам-даа бар дээрзин ол демдеглээн. Ылангыя бүдүрүлгениң ажыктыын бедидерииче кошкак кичээнгейни салып турар.

Эш Федоров бодунуң санаалын 1974 чылдың планныг онаалдаларын күүседириниче угландырган. Ылаңгыя мал ажылын хөгжүдериниче, ооң чем-суурун экижидериниче, эки шынарлыг мал кажаалларын тударынче кол кичээнгейни салган.

Индирде Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозтуң бызаа ажаакчызы депутат **Т. К. Доңгак**. Районнуң болгаш бодунуң совхозунуң көдээ ишчилери тоску беш чылдың планныг онаалдаларын канчаар күүсеткенинин дугайында ол чугаалаан. 1974 чылда чөөн-хемчикчилериниң мурнунда улуг сорулгалар турун турар, оны амыдыралга боттандырарынга олар долу бүзүреллиглер. Ынчангаш тоску беш чылдың планын күүседириниге боттарының төлептиг үдүүн киирерлер.

— СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерий күүседир дээш хоорайның ажылчы чоннары беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында шудургу ажылдааннар. Үлетпүр бүдүрүлгелер коллективтери продукция сайгарарының планын 101,3 хуу, тудугжулар тудугмонтаж ажылдарының даалгазын 101,9 хуу күүсеткеп, күрүнеге көдээ ажыл-агый продуктуларын садарының онаалдазын малчыннар, чер ажылдакчылары хуусаа бетинде боттандырган — деп, ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Советиниң күүсконнуун даргазы **С. С. Сат** саналының эгезинде чугаалаан. Ол ышкаш бүдүрүлге планның хуусаа бетинде күүсеткен бүдүрүлгелерни оратор айытказ.

Кылдынган ажылдар-биле чергелештир чедир кылдынмайн турар ажылдарга эш Сат докпаапган. Хоорайның тудуг организациялары беш чылдың эрткен үш чылының тудугмонтаж ажылдарының планын чүгле 86 хуу күүсеткен. Найысылалдың чүрттакчылары чыл келген тудум-на өзүп турарындан база чүрттелга бажыңнарын ажыглалга киирерининг даалгазын боттандырбайн келгенинден чүрттелга бажыңнарынга негелде кончуг улгаткан. Ону хоорайның тудуг организациялары хандырып шыдаавайн турар, ону барымдаалаш, чүрттүң өске хоорайларында ышкаш мичистерстволар, ведомстволар боттарының күсели-биле чүрттелга бажыңнарын моон соңгаар тудары чугула болуп турар деп, ол чугаалаан.

— Партия Төп Комитединиң болгаш Совет чазактың тайбынны быжыглаар талазы-биле үре-түңнелдиг ажылчорудулгазын бистин районнуң ажыл-ишчилери бүрүң-биле деткип, чүүлдүгүүнүн турар. Биске чүгле тайбың керек!—деп, дарвазында сессияга сөс ап чүве чугаалаан Ак-Довурак ортумак школазының башкызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, депутат **С. С. Тамдыңоолдуң** сестери бо:—Бистиң үлетпүрүлүг хоорайывыстыңдаа, бүгү районнуң-даа ажылишчилериниде Төрээн чуртунга рапортапкы дег бедик көргүзүглер бар. Оон чижээ, «Тыва даг-дүгү» комбинат түүйбу заводу келир тодарадыкчы дөрткү чылдың үлүүнде ажылдап турарын адап болур. Культураның болгаш улус өөредилгезиниң талазы-биле чедиишкиниер бага эвээш эвес. Ылаңгыя районнуң школаларында олда клазынга катап олурар чоруктар дыка кызырылган, башкыларның аразында 100 хуу өөредилгелиг, бедик сагыылгачурумну чедип ап турарлар көвүдээн.

Ынчалза-даа келир үениң коммунизм тургузукчуларын өөредир болгаш кижизидериндеде четпестер чок деп болбас. Багай өөредилге болгаш кошкак сагыылга-чүрүм чүгле башкылар коллективтериниң четпес ажылдап турарында деп база санап болбас. Школаларның болгаш интернаттарның материалдыг баазазын чедир хандырбайн турары борта багай салдар чедирип турарын айтыр херек. Районда школаларның улуг кезии эрги бажыңнарда, спорт залдары дээн чергелиг чүгула чүүлдери чок. Кызыл-Мажалык суурда школа биле интернат мен ооренип турумда-ла, 30—40 чылдар үезинде-ле, туткан эрги хевээр—деп, башкы депутат шүгүмчүлээш, Барыы-Хемчик районнан сессияга киржип турар депутаттар ол талазы-биле боттарының дилег саналын кииргенин дыцнатказ. 1974 чылдың улус ажыл-агый планынга школа тудуу-биле кады район төвүүнге Культура бажының тудапын ол дилегде база чугаалап турар дээрзин депутат айытказ.

Эрзин райкүүскомунун даргазы депутат **С. С. Сам** бодунуң саналынга Ленин аттыг болгаш «Морен» колхозтарга мал чеминге немелде курлавырны бээр культурлуг одарларны турғузуп бээрин Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозу саададың келгенин шүгүмүлээш, район төвүүнге өрт чери тудар база ажыл-агыйларга электри шүгүмүн киирер талазы-биле айтырыгларны сессияга чугаалаан.

Бии-Хемде «Кызыл тараачын» совхозтуң саанчызы, депутат **З. П. Байыр** саналынга эгезинде районнуң ажыл-ишчилерииин Тожу районнуң ажылчы чоннары-биле социалистиг чарыжынга чедип алган чедиишкиниерин чыылганнарга сонуургаткан. Культура, чырыдышкың албан черлерин хогжүдер талазы-биле ажылдар районда чоруп турар дээрзин депутат айыткан.

— Бо шиитпирлиг чылда бистиң совхозтуң Билелиг болгаш Хүт салбырларда библиотекаларны ажыткан, Хүттс эмнелге пунктузу ажылдап эгелээн. Ол эки-ле харын Ынчалза-даа чоннуң культурлуг негелделери белдээ болгай. Моон ажылдап турарым Билелиг сууда чыичага дээш школа чок. 50 хире ооренликчини 20 км. черден машина-биле Туранче дажыглап, ооредип турар. Чоокта чаа ол машина үрелгеш, уруглар школа барбастаан, ындыг таварылгалар мурнунда-даа болу бээр турган. Фермаңын чүрттакчылары орта тускай автобустуу тургузарын, амдыы чылын ында школа тударын чоптүү-биле негеп турар — деп, Зоя Павловна сессияга дыцнатказ.

— Партияның XXIV съездизиниң айытканы Тайбыңның программазын чедиишкиниг боттандырарынче угланган СЭКП ТК-ның ажыл-чорудулгазын сорук киришкин-биле деткивишаан, Орүүнүң ажылчы чоннары беш чыл планын күүседир дээш күжениишкиниг ажылдап турар—деп, Овур райкүүскомунун даргазы депутат **С. М. Байыр-оол** чугаалаан.—Чоннуң чаагай чорууп бедидери беш чылды чедиишкиниг доозарындан хамаарыжырын олар ханызы-биле билип турар.

Оратор районнуң экономиказының быжыглаар талазы-биле

Партияның район конференцияларындан

ТОЖУ РАЙОН

КОММУНИСТЕРНИН КҮЖҮН—КОЛ АДЫРЖЕ

Тоску беш чылдың баштайгы үш чылдарында Тожу районнуң ажыл-ишчилери партия организациязының удуртулгазыбиле СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле чамдык чогумчалыг түнелдерни чедип алган. Районнуң агаар-бойдузунуң байдалы кадыг-дошкун турза-даа, малчынар сөөлгү үш чыл дургузунда миитиниң малының баш санын элээн остүрген. Чижээ, 1971 чылдың январь 1-де турганыңга бодаарга, 1973 чылдың төнчүзүнде мыйыстыг бода мал 106,7, ооң иштинде сварикен —108,1, хой, өшкү — 108, чылгы — 166,6 хүү өскен. «Тоора-Хем» совхозтуң малчыларындан хойжулар Балдан Лүзүжүк, Иван Бараан, ишек кадарчылары Кол Шой-Сүрүн, Кол Нагачы, ивижилер Дамдын Алгыйбак, Бараан Орайбан олар боттарының онаашкан ажылынга харыысалгалыг чорууп коргүзүп, эки түнелдерни чедип ап турар. Кол Шой-Сүрүн чыл бүрүде төрүүр 100 ишекке онаашкан 95-тен өрү 97 чедир бызааны меңеп доруктуруп келген. Ол бедик коргүзүглерни дээш, тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында Кол Шой-Сүрүн Күш-ажылдың Кызыл Тугу орден-биле шаңнаткан. Ивижи Бараан Орайбан социалистиг чарышка бедик коргүзүглери дээш «Хүндүлелдиң демдээ» орден-биле шаңнаткан.

Бо-даа база өскен-даа сан-фактыларны СЭКП-ниң Тожу район конференциязынга райкомнуң бирги секретары эш С. К. Орус-оол бодунуң ылап-келинге айыткан. Конференциянып делегаттары СЭКП район комитединиң болгаш партия эге организацияларының үш чыл иштинде чорудуп келген ажылын түнелп чугаалашкан.

Тожу районнуң экономиказының кол адыры — аңнып-тывыш ажылы болгаш мал ажылы. Бо кол адырларда чамдык чогумчалыг түнелдер бар-даа болза, район тоску беш чылдың баштайгы үш чылының планныг онаалдаларын чедип күүсетпээнин, иланғыла мал, чер база аңнып ажылында улуг четпестерни канчаар? СЭКП райкомунуң бирги секретары эш С. К. Орус-оолдуң отчёт ылап-келген узун болгаш бүдүн чартык шак үргүлүлээн болзада-да, бо үстүнде салдынган айтырыгларга тодаргай харыы-ны дерткимейн барган.

Конференцияга санал, шүгүмүлелден алырга, райком болгаш ооң бюрозу көдээ ажыл-агыйны тодаргай, дээштиг удуртурун чедип албаан. Районнуң көдээ ажыл-агыйында четпестерни болгаш оларны чайладырының оруктарын, ап чорудар демчегларни СЭКП-ниң VI райбы конференциязының докладаалынга тодаргай айыткан турган.

Конференцияга санал берген делегаттар СЭКП райкому, ооң бюрозу көдээ ажыл-агыйны удуртуруп кошкак боттандырып, түскай эртемнигларлер-биле четпес ажылдап, совхозтуң материал-техниктиг базазыны быжыглаарынче чогуур кичээнгей салбайн турганын айытканнар. Районда социалистиг чарышты четпес организастаап, Фермаларның, бригадаларның болгаш түс-түс малчынарның чарыжының түнелиин совхозтуң парткому ай, квартал санында үндүрбейн турар.

Районда ййи аңныр ажыл-агыйы — коопаңаныр-тывыш болгаш куранныр-тывыш черлери бар. Күүгүнге хой ечимчак алдынып — ам-олуктуң кирер үжүрлүг бо черлерде ажыл-херектиң байдалы ындыг-ла эки эвес. Бо шиитпирлиг чылда-даа ол аңныр ажыл-агыйларга планныг онаалдаларын күүсетпээн: Сыстыг-Хемниң куранныр-тывыш чери планны 34,9 хүү, Тоора-Хемниң коопаңаныр-тывыш чери — 61 хүү боттандырган. Аңныр-тывыш черлеринде партия организацияларының планны, социалистиг күнээлгени күүседиринде коллективтиң күжүн мобилизастап шыдаваан.

СЭКП-ниң VII Тожу район конференциязының делегаттары райкомнуң болгаш ооң бюрозунуң отчёттуг үеде чорудуп келген ажылы түнелп, анализтеп, ажыл-агыйны удуртуруда, партийжи-организастыг, масса-политиктиг ажылда четпестерни илереткеш, оларны чайладыруның оруктарын база 1974 чылда чаа, бедик коргүзүглерни чедип алыры-биле ап чорудар практиктиг хемчегларни төлевилээн. Район конференциязы ажылкерекчи шүгүмүүлелдин байдаалынга болуп эртеди.

* * *

Конференция соонда СЭКП Тожу райкомунуң башкарыг организастыг пленуму болган. Пленум СЭКП Тожу райкомунуң бирги секретарынга С. К. **Орус-оолду**, ийиңгизинге—Д. О. **Дарганны**, секретарынга — А. Я. **Загайновту** сонгаан.

К. АРАКЧАА.
«Шынның» тускай корр.

ЭРЗИН РАЙОН

ПАРТИЙЖИ УДУРТУЛГАНЫ КҮШТЕЛДИРЕР

Эрзин районнуң ажылы чоннарының амыдыралы колдуунда мал ажылы-биле холбашкан. Ооң кол угланышкыны — хой ажылы. Ынчангаш районнуң IV партия конференциязынга хаяы аналиэтиг чугаанның угланышкыны ындыг болган.

Отчёттуг үениң дургузунда партия райкому СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин, партия Төп Комитединиң ооң соонда болгулаан Пленумнарының доктаалдарын амыдыралга боттандырып, районнуң ажыл-агыйын хөгжүдер талазы-биле чогуур ажылдарны ап чоруткан дээрзинге чигзиниг чок.

Колхозтарда мурнакчы бригадаларның, кижилерниң саны өзүп турар. Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында Ленин аттыг колхозтуң ажылчыларын күүдеге дүк болгаш сүт садарының планнарын хүүсаа бетинде күүсеткен. «Чаа оруқ» колхозтуң № 1, «Моренниң» № 3 болгаш «Коммунизмче оруқ» колхозтуң № 1 хойжу бригадаларының социалистиг чарыштың түнелдери-биле эки коргүзүглерни дээш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофсөвүлелдиң дипломнарын болгаш ортектиг шаңналарны алган. Чамдык мурнакчылар СССР-ниң орденнерин болгаш медальдары-биле шаңнаткан.

Ниитиниң ажыл-агыйын хөгжүдерине, масса-политиктиг ажылды калбартырының айтырыгларын шиитпирлээринге партия организацияларының, коммунистерниң ролю бедзээ. Партия организацияларының дайынчы арга-шинээнни бедидеринге, оларның күрээлеин быжыглаарынга партия документтериниң солуушкунду шиитпирлиг салдарны чедирген.

Партия конференциязының делегаттары кол кичээнгейни шиитпирлеттиимээн айтырыгларже үлеп, ажыл-агый хөгжүдезинде четпестерни илередирнче чогуур кичээнгейни салган.

Организакты ажылдың дээштиг эвезинден мал болгаш чер ажылында улуг четпестер бар болган. Сөөлгү үш чылда малдың баш саны шоолуг өскээй болгаш ооң өлүп хоранары, чидерн хөй болган. Төрүүр үүс баш малга онаашкан бо чылын алган чаш төл 1971 чылдың дениилиндеи куду болган. Районнуң ажылчы-инженердиг колхозтары тоску беш чылдың үш чылдарында 24 тонна дүктү чедир бербээн. Малдың ажаалдазының четпезиниден ооң продуктулуу чавыс, бот-үнези улгадып турар.

Колхозтар баштаар черлери, ында партбюролар малдың укаажыдылгазын экижидер хемчеглерже кичээнгей салбайн келген.

Малчынарны эвлечиглиг кадатче шилчидер ажыл районда херек кырында боттанмайн артып турар, оларның культурлуг деңнели куду, ынаар кичээнгей четпес.

— Бистиң бригадавыстың малчыннары бо чылын чүтле ийи катап кино көрген— деп, «Чаа оруқ» колхозта комсомолчу-анмяктар бригадазының удээтүкчүзү Соян Алдын-оол демдеглеп, иланғыла аныяк малчынарга кичээнгей салымның чугулазын айыткан.

Малдың, иланғыла хойнуң бажын остүрер, ооң ужазының экижидер айтырыгны, малдың өлүп, хоранар, чидер чоруубиле демиселлп күүседиринин дугайын делегаттар улуг дуврээзининг байдал-биле чугаалап турган. Аңаа хамаарыштыр райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң удуртукчулары, специалистери колхозтарга боттуг дуза чедирбейн турар, харын-даа чамдыктары боттарының организацкы ролюн күүсетпейн, чүгле сан-медээ чыырыга өйлежип турарын, партия райкому олардан шыңгыы негелделиг болбаанын санал бергеннер демдеглээн.

Чер ажылында агротехниктиг чүрүмнарны сагывайн турарындан тараа болгаш мал чеми культураларының дүжүт-күрү куду, шөлдерни чемнешчидер ажыл чоруттунмайн турар.

СЭКП райкомунуң бюрозу, райкүүском колхозтарда тудуг ажылдарын четпес удуртуп келгенин, ооң хараазы-биле районда малчынарның 90 ажыг хүүзу ам-даа өглерде чурттап турарын.

Конференцияның делегаттары малчындар оргузунда социалистиг чарыштың эрээнгей организастаанын, ону сөзү бармдаалап, чоруубут туярын айыткан.

— Бистиң колхозта малчын Намдал Орус 100 хойдан 105 хураган ап турда, ооң кожазында кадарчы чүгле 56 хураган алган. Ол ийи малчының ажылын түнелп, дедештирерин колхоз баштаар черя-даа, партбюро-даа хылбайн турар. Чарыштың ыяаар көргүзүг чок чорудуп, мурнакчыларны мактап, хожудап турарларын илередип турар болза, дээштиг болур ужурлуг — деп, «Морен» колхозтуң хойжузу Мамаа Белчээ саналынга чугаалаан. Аныяктарны мал ажылынче чоруудуп, оларга таарымчалыг байдалдарны, ылаңгыя бригадаларның микротоптерин үлегерлиг кылдыр тулар ажылдар чорувайн турар.

Малдың чидер, оор алыр чоруунга хамаарыштыр конференцияның делегаттары улустуң контроль комитединиң, административтиг органнарның адресинге ыңгыы шүгүмүүлелди кылып, тотчеглекчи, самчыгдакчы, оорлаар чоруктарбиле демиселдя күштелдиреринн оларның удуртукчуларындан иегээн.

Политкижизидилгелиг ажылдың кошкаандан малчынар ортузунда күш-ажылдың сагыйга-чурумуя үрээр, ниитиниң ачыгүүзүг ээ-харыысалга чок, хүүда өөнүү остүрериие үүлаавр чоруктар бар.

Калдзар-биле ажылдың четпезиндеи оларның соллуг чорук нөөлү, а ажылын сандаратказ, ону үүн шыдаваас хире кижилерни бир ажылдап бир ажылче депшилип шилчидер таварылгалар бар.

Ажыл-агый, культура тургузуушкунуна партийжи удуртулганы күштелдиреринн СЭКП райкомунуң, партия организацияларының удуртукчуларындан конференция негээн болгаш оларның, ажыл-чорудулгазының стилин эде көрүп, ажыл-агыйда, иланғыла районнуң экономиказының мол адыры — мал ажылында удуг четпестерни чайладып, тоску беш чылдың планныг даалгаларын күүседир дээш боттуг демчегларни алырын райкомуң чаа сонгуткан составынга даасхан болгаш конференцияның бо талазы-биле делегеренгей шиитпирни хүлээп алыр болгай.

Конференцияның ажылынга СЭКП Тыва обкомунуң бюро кежигүүн, партия обкомунуң секретары **Д. К. Ооржак** киришкен болгаш чүве чугаалаан.

* * *

СЭКП райкомунуң организастыг пленуму болган. СЭКП райкомунуң бирги секретарынга **А. Ч. Монгушту**, ийиңги секретарынга **Д. Б. Чамзырайны** болгаш секретарынга **Н. Э. Барадулинни** сонгаан.

О. ИРГИТ.

САЯН-ШУШЕНСКОЕНИҢ МРАМОР ҮҮРМЕКТЭЭР ЗАВОДУ

Кайбаль ховузу. Означенное суур. 60 чылдар үезинде моон тудугга онза чугула мрамор тывыжының черии шинчилеп эгелээн. Шинчилээр ооң курлавыларын 10 миллиард кубометр деп корген. Өскээр чугаалаарга, ында мрамор даштың эгээртиимес шыгжамыры бар болган. Ооң оңу челээштин дег.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирии өзүгаар Саян-Шушенскоенин мрамор даш ажылдан кылыр заводун ажыглалга кирер объект деп санаан. Ооң тудуун Саянгэстудугуун № 1 тудуг-монтаж эгелелиниг чорударын даваскан.

Тоску беш чылдың шиитпирлиг чылы. Кол корпус белен, котельнаяны, шлак ажыл-агыйының цехи, складтар бажыңнарын монтажтап турар. Баштайгы дериглер кээп эгелээн.

Чылдың эгезинде «Спецгидроэнергомонтажтың» Владимир Дудченкога удуртқан монтажниктер бригадазы хыйгырыг салып үндүрген: «Шиитпирлиг, үшкү чылың дөртүү кварталын заводтуң баштайгы эллээн ажыглалга кирер үезин деп санагар!» Тудугиун дыка хөп адырлары ол хыйгырыгны дэтхээн.

Иван Колчинга удурткан комсомолчулар бригадазы коммунистиг субботникке үнүпкен. Ажылды дүүгедиири ол. Сентябрь 15-те бүгү монтажниктер боттарының ажылдаар черлерин эзлепкен. Ол субботага олар кылыр ажылдарының белеткелии чорудуп, станоктар чанында шөлүүтештерни чаагайжыдып хүнээн.

Ноябрь 7-ге чедир даш бузар станоктарны эптеп тургузар кылдыр дужаар, бүгү демир конструкцияларны тургузар, технологтуг хоорза дамчыдылгазын күүседир социалистиг хүлээлгеге алдынган Заводтуң даш үүрмектээр кол корпузу. Ынаар кире бергеш, кайгап-ла кээр сен. Геометрлиг сап дөрт янзы-бүрү хевирлер төнчү чок шөйлүп чоруй барганзыг көстүр. Ол улуг корпустуң ужу-кыдыы хажы янзарла боор деп даап бодаар. Чүге дизе, ында-мында кызырааи хаанахчылырның электродтарының ыжы-бузун оттүр орта чүү-даа көзүлбес. Чангыс кижи чер-чери-биле чаттылган ол бажың иштинге сарааттаа вес дег сагындырар. Ынчалзада-даа ол шынында кайын ындыг боор ийик. Бо дээрге кижиниг бодунуң тургузукчу күш-ажылы-биле тургузуп алган кайгамчык улуг оргээзидир.

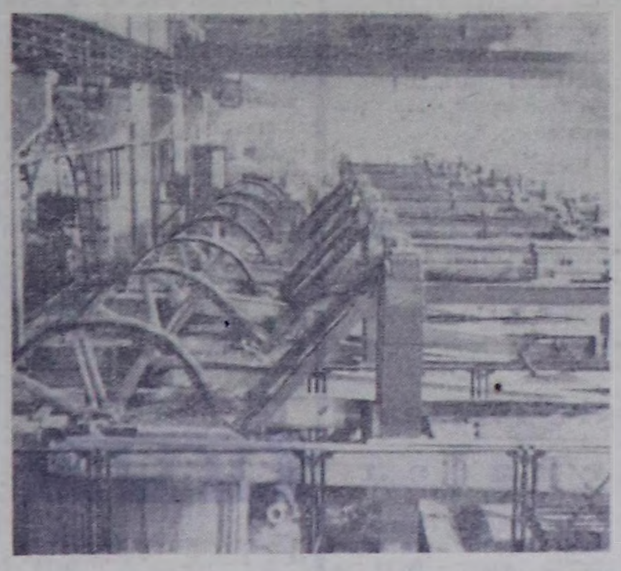

Бир-ле хажы чадаг-тергезии мунукан кайдыг бир-ле дегтальдарны ажылдаар участогунче аппар чыдыр, а бо автобус дээрге дүштеки чемден ажылчылар эккел чыдары олдур. Таварылга болуп ужурашкан ол автотранспорт база-ла ынаар ыш аразынче чиде бээр..

«Гидроэлектромонтаж т ы я» Василий Хожутовка удурткан бригадазы ында бир черде турар ужурлуг. Ол бригаданың ажылы бо үеде дыка бачым. Станоктарны электриге кожуп четтигиптер, 6 киловольт тургузулганын эптелгезин кылыр. Иван Кожуловский биле Николай Кочугановтуң монтажниктер бригадалары база-мында турар ужурлуг. А оларны мындыг улуг цехтен канчап тып алырыл?

Оларны тып алыры чиик болуп турар, чижээ, Владимир Дудченковтуң монтажниктериниң «истерк» бажың тавазында чап-чаа тургускулап каан кайгамчык улуг машиналар ол болду. Шуптузу чаңгыс черде болдулар. Чурукка тыртырар чай чок диштилер. Бригадир демгидерии дужаагылаапкан— ооң соңуиден чоркүүр кижи чок. Бригадир шыңгыы негелделиг. Бир эвес дериигни шын эвес тургускан болзунга, ону болуидан ескс кым-даа тургускас, шала кылган ажылды сакга-даа кинрбес. Ооң мындыг авторитеттигиивден демгилери фотоаппарат мурнуига ыыт чок чыскаалы каапты он. «Бригадаларның дээрелериидеи адаи коруңерем!» — деп диледим. «Шуптузуи чигииниг чок чыскаай бижип алыңар»-дей-дир. Ооң соонда бригадир бүгү-ле ажылдарны демнежип, ботботтарывысты чугула апарган таварылгада солуттар кылдыр ажылдап турар—ооренгеи чаңчылгывыс ындыг ийик дээрзии меңээ тодаргай таймылбырлап келди. Ынчангаш бо-ла тургулаан бүгү станоктарим ажылдаар черлерии эптей тургузуп каан кижилерге, бодуун ыяадырларын «Автокиидиин-биле олчаан дүжүрүүи биижии алдым.

П. Марадудин, П. Бобренко, В. Куликова, В. Герасимов, М. Фадин, А. Кашков, В. Кульков, Н. Корд, Г. Куликов, Г. Поспкарепко, И. Колчин, В. Сахнов. Бригадир бодуиуку одурүүнүн солагай талазында турар. Даш үүрмектээр станоктар бо-ла болгай **(солагай талазы чурукта)**.

Ол станоктарны курутка шеген безии кааскан — өскээр чугаалаарга, бригада бодуиуи социалистиг хүлээлгезии алдартыы-биле күүседип шыдаал.

И. СТРЕЛЬНИКОВ.
Хавас автономиуг областтың Бөйси районда «Салиның хавазы» солуннуң харыысалгалыг секретары.

А. ЕПИКОВТУҢ фотолары.

ШЫНАРЫН МУРНАДЫР

Бо бөш чылды шынарыны деп адап турарын таварылга эвес. Шынап-ла, эрткен барыкла үш чыл дургузуунда бистиң будуулгелеривисте продукциияның шынарын экижидер талазы-биле алаан кескү ажылдар чоруттунган.

Саратовтуң үрей кылыпкын чокка будурер талазы-биле системазыга үндезилээш, шынар бедидериниң үнелиг дужаглазы «Тыва даг-дүгү» комбинатта моонеттиниген. Даг-дүгүи чаңгыс дужаагаи олчаан будурери бо чылын 99,3 хүү четкен. Тыва даг-дүгүиуң удазынналлак сорттары шынар болгаи удазынналлааның үзүнүнүң талазы-биле канада сорттардан ажыл турар.

Ол шыкаш Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезиниг коллективи көп продукциязының шынарын экижидер талазыбыла айтырыгларны боттарының хуралдарынга үргүлүү чугаалажып, чедимчелиг арганы хереглеп турар апарган. Кидиис идиктерни ойеринип, хөп ишкү даараарының шынары алды заводувда мурнундагызындан элээн экижээн. Кызылдың эът комбинадынга 1972 чылда шала ыштап быжырган колбасаның биюга сорту үүлее ийи турган болза, бо чылын ооң 14 ангы хевирии кылып үндүрүп турар апарган. Кызылдың туулбу заводунга 1971 чылда «100» деп маркалыг туулбу 73,1 хүү турган, а ам ол 96,3 хүү чеде бергеи.

Моон мурнунда республикавыс тудуг организацияларынга бо ажыл дыка багай тургустунган турган. Тудуг-монтаж ажылдарын шынар чок кылганындан удаа-дараа катап эде кылыр ужурга таварыжып, ашаа күрүенниң сметада көрдүмээн артык чарыгдалдарын болдурүп келгени чажыт эвес. Ам ол талазы-биле ылаңгыя «Тыва тудуг» трестиң объектилеринде ажыл элээн экижип турарыи өөрүнүүр. Чижээ, бир эвес 1971 чылда «чүгээр» деп үнелеткен 11 объект турган болза, бо чылдың тос айларында ындыг кудуу үнелелди алган чаңгыс-ла объект бар, а оскелерни «эки» деп ажыглалга үлдээп алган. Эде кылыышкынга артык чарыгдал үндүрери дыка эвээжээн.

Шынар дээш кылдынган ажылдар хөй. Ынчалза-даа чамдык министерстволар, ведомстволар болгаш будуулгелер продукциияның шынарын экижидерп дээш демиселди улам ылай калбартырының дугайында кошкак сагыш салып келгени четпес.

Стандарттыг болгаш техниктиг негелдени үреп турарының фактылары автосепцелер заводунда бар. Эрткен 11 айларда заводтуң сепцелгеден үндүрген «ЗИЛ-131» деп автомашиназының 191 моторунуң чээрбизин ажыл-агыйлар дедир чорудар ужурга таварышкан. Телеательсепиң сепцеп каан техниказының 20—30 чедир хуузун эзлери дедир чорудуп, катап сепцедип турар. «Сельхозтехника» салбырларының сепцелгеден чоруткан тракторларының чартык кезиидеи хөйү чогуур ойуиге четпейн, катап сепцелгеге кирип турар.

Бот-боттарынга ажылы-биле холбашкак организацияларның кайы бирээзиигө шынары кудуу продукция берип турары база четпес. Чижээ, тудуг организацияларының шынар дээш демиселиигө «Тудуг кезектер» комбинадының кылыларының үрей кылган продукциязы дыка салдар чедирип келген. Ол шыкаш ыяш ажыл-агый эргелелиниң будуулгелерии дилиг материалдарынга хереглээр тудуг ыяжын кургадыр камералар түрбүже, эки кургатпайн чорудуп турарындан Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агый черииге шык дилиг материалдарны чорудуп, ооң-биле бажың эт-херекселиниң шынарын экижидериигө шаптыктап турар.

Аъш-чем үлетпүрүнүң будуулгелери чаа хевириниң продукциязын будуруп үндүрүп, ассортиментизии калбартып турар. Чижээ, Кызылдың хлеб заводу бо чылын чаа 3 хевириниң чем кылыгларын шингээдип, эрги 5 кылыгны будуулгеден үндүрген. Пиво болгаш сүт заводтарында ындыг ажылдар база чоруттунган. Ынчалза-даа бо будуулгелер бедик шынар дээш ажылын деп-дески чорутпас, технологтуг чүрүмнарны сагыпае-болгаш ону контрольдаар дериг-херекселдиң байдалын чогуур негелдеге тургуспайн келгеи. Пиво заводунда хемчегларниң болгаш приборларның 42 хуузу. Кызылдың хлеб заводунда 60 хуузу ажыглаттынмас болганы хыналдадын илереэн. Шак мындыг харыысалга чок чорукбиле будуулгеге чедиринин удуртукчулары канчап эптеижип турарыл?

Продукцияның шынарының айтырыы социалистиг чарыштың түнелдерин үндүрүп турда, кол кичээнгейге турар ужурлуг.

Г. ГРЕШНЫХ.
Тывада курүенниң хайгаарал лабораториязының стандартизация килдизиниң начальниги.

АЖЫЛДЫ ЫНЧААР УДУРТУП БОЛБАС

Бай-Тайга районнуң «Кара-Хол» колхозу күрүнеге сүт садарының планын 125 хуу күүсеткеп. Ниитиниң уалынга сиген белеткээрии эртеи чылдыңдан көзүдеткеп. Хойжулар Салчак Дамба, Иргит Балчый, Хертек Сагды 100 хойдап-на 90-дан өрү хураганнарны камгалап алганнар. Ынчалза-даа колхозтуң экономиказы эки сайзырап шыдавайн турар. Ооң чамдык чылдагаанарын Бай-Тайга районнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң болгаш ында улустуң контроль комитединиң чоокта чаа болган каттышкан техниктиг човулелиниге илереткеп.

«Кара-Хол» колхоз — мал ажылдыг. Ынчангаш бүгү оруглагының 90 хуузуи чүгле ооң кииниг ап турар. Ындыгдаа болза, мал ажылын сайыралыр, ооң баш санын өстүрер, продуктулуг чоруун бедидер талазы-биле дээштиг демчегларлер алдынмайн турар. Ниитиниң малы озериниң орнуна кудулап келген. Эрткен чылдың бо үезе-биле деңнээргө хөй 1773, мыйыстыг бода мал 105 башка кудулаан. Бо чылын күрүнеге 67 тонна эттп, 11 тонна дүктү чедир сатпаан. Хөй кыргылдазының үезинде үчёт-отчёттуг эки хылбайн, ооң хыналдазын контактаан турган. Кыргылданың бежеи хуузуи хөл-биле чоруткаш, улуг чидиргии болдурган. Ооң түүнелинде бир хойдан-на 900 грамм дүк киргып алган, азы эртхеи чыл-биле деңнээргө хөй бүгүзүидеи 350 грамм дүктү чедир албаан.

Ажыл-агый малдың чаш төлүн камгалап алыр талазыбиле куду көргүзүглүг болган. Колхоз 100 баш малдаи-на 61 хураганны, 60 бызаапы, 52 аиайны доруктурган. Малдың уксаазын экижидер ажыл кудуу деңнелде. Байдал ындыг турда, малдың баш санының өдерп болдунмас, ооң продуктулуу чавыс болуру билдингир. Ол шыкаш ниитиниң малыидан хуу мал тегүпмээн, зоотехниктиг учёт болгаш, отчёт багай. Кодаиларны чүүн айыбиле аңгыларлап, малды демдектеп, дугаарлаары доозулбаан.

Мал ажылынга ажылдаар кижилерни чаплап алырын четпес. Ооң улаиындан бода малдаа, хой-даа кадарчыларынга харыысалга чок кижилер хүлээп алыр фактылар тургулаан. Ол кижилер бо хүннерге чедир хөй өре-самчыгдалдарны кылган. Амгы үеде 67 кижи колхозка 31.649 рубль өрелиг. Ону дедир эгидип алыр талазы-биле колхоз баштаар черя шиитпирлиг хемчегларни албайн турар.

Малдай мал ажылынга ээ-харыысалга чок, хөй өре-самчыгдал кылган кижилерни адаар херек. К. Солуп-оол 138 хойиу бодунуң, бүгүүзү-биле сүтта дүжүргеи. Ол шыкаш октябрь эйде хойжу эки Солуиамдаи 78 баш хөй тудуй бергеи. Мал ажылынга тургаи Чымбай Ооллак 1783, Адыг-оол 2112, Кандар-оол 1935, Лодай 1604 рубль өрелиг. Олар мынчага чедир ол өрезиниң кезик-чамдыызын-даа колхозунга эгидип бербээн. Колхозта бухгалтер аппаратының (колхозтуң улуг бухгалтери К. Кенден) сүлда ажылын хереглеп турар база бир хижек бар. Албан-организацияның черлериниң кииргп алза чогуур 43094 рубль амдаа-дедир эгиттинмээн. Ол бүгү кошкак удуртулганың түнелиг-дир.

1973 ажыл-агый чылында малдың баш санын өстүрериниң планын күүсетпээн, малдың өлүп хоранар чорууи болгаш хөй өре-самчыгдалды болдурганы дээш, «Кара-Хол» колхозтуң даргазы Б. С. Кошкар-оолдуг, колхозтуг улуг бухгалтерия К. Кенденни шыңгыы сагындырган. Колхозтуң кол зоотехниги Күжүгет Хензиг-оолга, мал эмчизи Сүге Кара-оолга административтиг хемчегларни хүлээткеп.

Айыттынган четпестерни чайладыр талазы-биле шалыпсыг хемчегларни ап, малчынарнын амыдыралы-чуртталгазынче доктаамал кичээнгейни салып, малдың баш санын өстүрүп, ооң продуктулуг чорууи бедидип турган, үре-түнелиг ажылдарны чүгүлә деп чүүлеп ук ажыл-агыйның удуртукчулары үүлүп болбас ужурлуг.

М. ООРЖАК.

Кодаи ажыл-агый продукциялар садыын эдерииин болгаи шынарын хинчарының талазы-биле күрүне инспекциязының Бай-Тайга районда улуг инспектору.

СЭТА-НЫҢ ЭРТЕМ ТАЙЫЛБЫРЫ

КОСМОСТУҢ ЧЕР АЙТЫРЫГЛАРЫ

Космостан чер ажылының болгаш атмосфераның физиктиг тургузуунуң талазы-биле сураглыг эртемден, СССР-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүү К. Я. **Кондратьев** «Союз-13» дээр башкарылгалыг корабльдиң экипажының чер чогуунуң орбитазында ажылын космос шинчилелиин калбартырынга бурүңгаар баным деп адаан. Ол СЭТА-ның корреспондентиниин дилээни-биле ындыг дуржулганың эртемге болгаш улус ажыл-агыйынга ужурдузазын тайылбырлаан.

Космосче ужудуушкун бүрүзү-ле корабльлериң техниктиг системаларын сайзырангайжыдар, оларның ужудар шынарларын, хамыктың мурнунда долгандыр турар бойдус чүүлдерии биле, өөренириниң дериг-херекселдерии хынаар сорулгалыг боон турар.

Кызымал спутник-эдериичилерии автомат-биле ажылдаар аппаратуралары улуг арга-лардыг-даа болза, космос корабльдериге болгаш орбитага станцияларга кижиниг бодуунуң ужуп, ажылдаар чорууонза улуг ужур-дузалыг деп эртемден демдеглээн. Космоска шинчилел ажылдарын кылып турар уеле байдалды доораан тодарадыр таварылга туруп келер, ыңгыыгаш ону хижа кеидиг-даа болбазыларгай хереклеидеи артык таварымчалыг, шалып, идегелдиг шиитпирлел шыдаар болгай.

Чижээ, Чер атмосферазында «моңгушелиег булуттар», олардыг хереллеииишкин дээн ыяжан индиг нарии болдушкуиларны чүүл-бүрү хереклеидиң дузазы-биле шинчилээриие программалап, айтыры барык болдунмас херек боон турар. Космонавт бодуна шинчилээр дээн чүүлдерии шилип алыр болгай.

Чер кырының спектрофотограммалыг чурукка тыртырыныкыны «Союз-13» корабльдиң ужудуушкуиуиуң программазынан кижите дорт хамаарыжып турар кезээ болгор. Ол ажылды кораблье ужудуушкун үезииде П. И. Климук биле В. В. Лебедев олар күүседип турар. Бистиң планетавыстың бөөдүс бүдүмелии космостан шинчилеп, контрольдаарының эң-не таарымчалыг, ажык-дузалыын херек кырында бадыткаан аныяк эртем — космостан чер шинчилээриие оларның хайгаараашкыларыг чаа салдыышкы боон турар. Чижээ, спутниктеи алган медээлер ам бөлүк агаар-бойдустуң байдалын, бай удур биилии цларынга, дөштүг-чараныг үеде судноларны башкарарынга дузалап, суг үерлээшкиннерии тодарадып, арга-маштыи улуг-улуг өрттериниң одаглары тывар арганы берип турар.

Элээн каш он километрден эгелээш, хой-хой мун километр бедиктерден бистиң планетавысты тырттырган фоточуруктар бисте ам четчаргыбиле бар. Ынчалза-даа бисте үүлле телевизиял дүрзүлерни болгаш фото-чуруктар эвес, а черииң дыка делгем деиискээрелериниң дүрүү-хевирии база херек боон турар.

Спектрофотограммалар дээр ындыг чуруктарның дузазы-биле чер дугайында дыка хөй улуг үнелиг, чүүл-бүрү информация — медээлерни ап болур. Оларның дузазы-биле дыка бедикке ужуп чораап, океанның терең девискээрии «көөр», далай эриинии кыыларының тургузуун тодаргаар аргалыг. Чер кырыынң — арга-маштарның, довуштелдерниң, дош-меңгилерии, чүү-даа нок куруг девискээрлериң чылыг үндүрүп, хереглеидиргии чурукка тыртырган, шинчилеп көрүп болур.

«Союз-13» корабльдиң экипажының ыяжын ап турар хөй спектрлериг чуруктары амгы үениң гидрологизының, океанографизының, геологизының, көдээ ажыл-агыйының болгаш эртемнин, ажыл-агыйның эске-даа аларларынын эң-не чугула сорулгаларыига үнелиг чүүлдерии бөөр апаар.

К. Я. Кондратьев космостан чер шинчилээр талазы-биле совет эртемнин артык ачгылыы херек кырында тодыктаттынган деп демдеглээн. Бистиң эртемденнеривис «спутниктер-биле дуржулгалар» дээр ындыг шинчилел ажылдарны бир-ле дугаарында боттандырып коруткаинар. Ындыг ажыл үезинде чер кырының экспедицияларының ажылдап турган девискээрлерии космос корабльлериидеи болгаш самолеттардан хары угда база хайгаараан шинчилел көрүп тургулаан. Ооң ачызында ол шинчилел ажылдарының ыяа дүүштүрүлгезии чедип алдынып турар. Чоокта чаа болуп совет эртемденнер болгаш космонавтар бо айтырыг талазы-биле плапта түнелдирип кылган делегейниң эртем литературазында бир-ле дугаар номиу парлап үндүрүлгеер.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ЧООККУ ЧӨӨН ЧҮК ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ЖЕНЕВА КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

ЖЕНЕВА. (СЭТА-ның тускай корр). Нациалар ордузунга Чоокку Чөөн чүк талазы-биле тайбың конференциязыйын үшкү хуралы болган.

Хуралга киришкеннер: Совет Эвилелинден — ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, АКШ-тан — күрүне секретарыны Г. Киссинджер, Египет Араб Республикадан — даштыкы херектер министри И. Фахми, Иорданияның хаан черинден — премьер-министр, даштыкы херектер министри Зейд ар-Рифаи, Израиль күрүнеден — даштыкы херектер министри Эбан. Хуралга КНО-нуң чингине секретары К. Вальхайм даргалаан, база киришкен.

Хуралга А. А. Громыко медеглел кылган.

А. А. ГРОМЫКОНУҢ медеглели

Бөгүн үшкү хуралга чыылган болгай бис. Мооң мурнунда эртken ийи хуралга конференция киржикчилериниң чугаалаанын барымдаалаш, үештектин улуг ужур-дузалыг боол турарын демдеглекеэрдир мен.

Бистиң бодап турарывысты өзугаар алырга, бодунуң мурнунга тургустунган айтырыгларны чугаалажырын саадалы бээр болза, конференция алдагдал кылыр ийик. Ол айтырыгларның аажок чугулазы черле билдингир.

Хамык ужур болза Чоокку Чөөн чүк девискээрининг тайбың турар бе азы ону кризистер болгаш дайынныг сегиржип алышкынынар катап хөлзеткен турар бе дээринде боол турар.

Женевага ажыл-херектин кандыг болурун ам чүгле Чоокку Чөөн чүк девискээрининг улустары сонуургап турар авес, ону бүгү делегей сонуургап турар.

Ынчаргы төлээде, улуг болгаш чидиг айтырыгларны сөңгаарлатпайн, харын чугаалашкаш, шиитпирлээн турар ужурлуг деп чүвени, бис бодаарывыска, шуптувус медереп билген турар ужурлуг бис. Ол айтырыгларны шиитпирлээриниң конференцияның чедиишкинниг азы чедиишкин чок болган турары хамаажыр. Конференцияга саадалшончактыг болгаш өзуургак чаңчыл турбас ужурлуг деп бүзүреалдиг бис.

Бистиң мындагыларывыс база ону барымдаалаар сагыш-сеткилдиин менээ харыылап-дап бээр боор. Ынчаргы болза, харын аки ийик. Ынчаргы чөпшээрежилге бар болза, ону ажыл-ишчи өзу-биле херек кырынга-ла чугаалажыр көрээл.

Улуг болгаш сөңгаарлатпайн шиитпирлээр айтырыгларның дугайында мадаа чугаа болган. Кол кичээнгейни, бодавыже, оларже салырын барымдаалаш, чогуур айтырыгларны чугаалажырынга чаңгыс неделя хамаанчок, харын чаңгыс-даа хүнүг халас эрттирбес ужурлуг.

- Конференцияның бүгү киржикчилери боттарынга онаашкан харыысалганы ылап билип тургаш, ону эрттирер болза, оон чедиишкинниг болуру хандыргынган турар деп идегээр-дир бис.

ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң медеглелин конференцияның оон өске киржикчилери деткип уткаан.

Конференция ажылын үргүлүлеп турар. Даштыкы херектер министрлери чоруптарга, оон ажылы аңаа тускай томуйлаткан элчиннер дедиглинге эртер. Конференцияга Совет Эвилелин элчин В. М. Виноградов төлээлекчилеп артар. Даштыкы херектер министрлери катап хуралдаарын чогумчалыг деп сапаар болза, олар Женевага чыглып болур.

Оон-биле чергелештир шеригнерин чарарының айтырыгларының талазы-биле ажылдаар болук тургузар деп шиитпир үндүрген. Ол болук үк айтырыгның эң чугула ужур-дузалыын барымдаалаашн, доп-дораан ажыллап кириптер. Эргежок чугула болганындан хамаарыштыр оон өске-даа ажылдар талазы-биле болуктер база тургустунар.

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Чоокку Чөөн чүк талазы-биле тайбың конференциязы Чоокку Чөөн чүк айтырының политиктиг тазыштырылгазын чедип алырынче угланган боттуг хемчегнерин алырын ылавылап чугаалажырын эгелээн.

Талааларның шуут барымдаалаар туруштары билдингир. Конференцияны ажыдарының бүзүалынга оларны даштыкы херектер министрлери тайылбырлап чугаалаан. Ам министрлер сонуургалдыг чүрттэрниң чазакчарының томуйлаан элчин эргелиг төлээлекчилериниге эстафетазын хүлээдип берген. Хүн бүрүде кылыр ажылдарны тускай ажыл болуктеринче шилчиткен. Олар чогуур айтырыгларның талазы-биле боттарының үндүрген түннелдерин болгаш санал-өмелерин конференцияга белеткеп бээр ужурлуг. Дайын боол турган девискээрге шеригнерни чарар дугайында айтырыгны шиитпирлээриниң онза шалыпкын болган турарын барымдаалаш, ол айтырыгга хамаарышкан ажылды бир дугаар ажылхерек болүүнге даасхан. Болүк доп-дораан ажылдап киришпер.

Чоокку Чөөн чүкке политиктиг тазыштырылганың парын айтырыгларды дораан шиитпирлеттинге бээр кылдыр кым-даа бодавайн турзр. Конференцияны чедиишкинниг доозарда, эвээш эвес улуг бергелерни ажып эртер апаар. Ынчаргы-даа бол, чугаалажырга эгелей берген, ынчангаш талааларның шуптузунга тазырымчалыг шиитпир чедип алыр арга бар деп чүвеге сеткил ханганың политиктиг хайгаракчылар илергейлеп турар.

А. А. Громыко И. Фахми-биле ужурашкан

ЖЕНЕВА. (СЭТА-ның тускай корр). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко Египет-Араб Республиканың даштыкы херектер министри И. Фахми-биле Женевага декабрь 23-те ужурашкан.

Найырал болгаш кадыг ажылдажылга дугайында совет-египет керээге, политиктиг сумележилгелерниң тургустунган практиказынга дүүштүр, найыралдыг эртken беседага Чоокку Чөөн чүк талазы-биле тайбың конференциязының ажылынга хамаарышкан айтырыгларның база ийи талага сонуургапчыг, чогуур өйү келген айтырыгларның талазы-биле санал-оналды бүрүн солушкан.

Кежээ А. А. Громыко И. Фахмиге алдар болдурган шайлалга тургускан.

Шайлалгага келгеннер: совет талаан — ССРЭ-ниң элчиннери В. М. Виноградов, М. Д. Сытенко, Ю. Н. Черняков, В. Л. Исраэлян, В. Г. Марков.

Египет талаан — ЕАР-ның элчиннери Х. Халлаф, М. Рлад, А. аль-Эриан, А. Осман.

КУБА БАЙЫРЛАЛГА БЕЛЕТКЕНИП ТУРАР

ГАВАНА. СЭТА-ның корреспондентизи Г.Петров дамчыткан: Кубаның найысылалының, өске-даа хоорайларының кудумчулары болгаш шөлдери байырлал шимелдези-биле каастанып-кан. Чер болганда — күрүне туктары, куба революсуларның портреттери, «Хосталганың 15 чыл ою делгерезин!» деп кыйгырыг сөстери бижээн чырыктылыг улуг панолар кежээ бажыңнарның ханаларында чыып турар.

Куба найысылалдың Революция шөлүг хоочун чаңчыл өзугаар байырлал төөг болур. Кубаның национал маадыры Хосе Мартиге улуг тураскаалдың чанынга январь 2-де шериг парады болгаш ажылчы чонуң массалыг митингизи болур.

Аллар-сураглыг тура халыышкын армизы 15 чыл мурнунда, 1959 чылдың январь 1-де, Фидель Кастроның командылалы-биле кайгамчык өөрүшкүлүг Гаванага келгирге, куба улустуң төөгүзүнге чырык чаагай, чаа үе-чада эгелээн.

Куба эртken чылдарның дургузунда эң чидиг социал айтырыгларны шиитпирлээн. Чуртка кижини кижи молчуур, ажыл-иш тывылбастаар чорукту узуткаал. Америк дипте эң баштайгы социалистиг күрүнениң улус өөредилгезинге, кадык камгалалынга кайгамчык улуг чедиишкиннерин бүгү делегей билир.

Кубаның Компартизязы болган Революстуг чааза социалистиг шиитпирлеттинг материал-техниктиг базазын тургузар соруулганы тургускан. Ону шиитпирлээринге эртвп турар 1973 чыл чугула үе-чада болган. Чижеглей алган түннелдерни өзугаар алырга, национал экономиканың ниити өзүлдези 13 хуу болган. Металлуртар биле тудугжулар, далай ортээлдериниң ажылчынары болгаш чиик, аъш-чем үлетаргунуң ажылдакчылары байырлалга алдар кылдыр бедиткен хүлээлгелерин долдур, ажыр күүсеткенни дыңнадып турар. Чурттуң кол байлаа — чигиө тростиигинии дүжүдүн ажаан алыры болгаш болбаазырадыры шалыпкын чоруп турар.

Кубаның хой-хой чедиишкиннери Совет Эвилели-биле болгаш өске-даа социалистиг чурттар-биле калбак кадыг ажылдажылганың ачызында чедип алдынар аргалыг болган. Социалистиг дем каттыштырылгазының чурттары-биле бүгү талалыг кадыг ажылдажылганың ужур-дузазын куба улус, оон удуртукчулары бедии-биле үнелеп турар.

Дооступ турар бо чыл Кубаның кожазында Латин Америка чурттары-биле оон харылзааларын быжыглаарынга чугула үе-чада болу берген. Империализм Хосталга орту-луун кызагдаар бүзээлелин тургускан. Мурнуу Американың эң улуг күрүнелериниң бирээзи —Аргентина-биле дипломаттыг харылзааларын Кубаның катап тургузуп алганы ол бүзээлелге күштүг согуушкун болган. Аңаа республиканың Перу, Мексика-биле база Кариб далай девискээриниң хой-хой чурттары-биле бүгү талалыг харылзаазы чедиишкиннинг калбарып турар.

ТЕАТРНЫҢ ЧАА БАЖЫҢЧЕ КӨШКЕНИ

Эң хөочун театрларның бирээзи — Москваның Горький аттыг уран чечен театры бодунуң 75-ки сезонун чаа бажыңга ажыткан.

1370 кижи олурар оон көрүкчүлер залын үн таарыштырган тускай тургузуг-биле болгаш дөрт дыл кырынга очулдурар системаны ында таарыштыр кылган. Партерниң баштайгы үш одуруун ап кааптыл болур болгаш оон орнунга музыкантылар олурар черни кылып ап болур. Оон көжегезинде театрның демдээн ужудуп чоруур чайка иштү чуруп каан.

Үжен метр бедик сценага алдан каът декорацияны аскылап ап болур. Сценаның долганып турар черининг диаметри 17 метр.

Театрда 120 олуттуг бичии сцена база бар, аңаа белеткелдер кылыр.

Театрның фойелериниң бирээзинде музей бар.

ЧУРУКТА: театрның чаа бажыңы-дыр.

А. НЕВЕЖИННИҢ фотозу.

1973 чылдың ноябрь.

Институттуң амыдыралындан

КЫШКЫ ҮЕДЕ СТУДЕНДИЛЕРДЕ

Бистиң институтта амгы үеде кышкы сессияны чедиишкинниг дужаар дээш 820 студентилер кызып өөренип турарлар. Студентилерниң аразында өөредилгези эки болгаш хөй-ниити амыдыралга идепкейлиг киржип турар кижилер хөй. Оларга физика-математика факультединден В. Хөвенмей, З. Бончук, О. Шукин, Ф. Казачков, филология факультединден С. Петрова, Б. Ойдуп-оол, а биология-химия факультединден — Т. Орю, Ю. Карпова болгаш өскелерни-даа адап болур.

Үш факультеттериң аразында чартык, бүдүн өөредилге чылында түнелер үндүрер социалистиг чарыш калбарган. Эрткен өөредилге чылдарында багай эвес түннелдерни чедип ап келген филология факультеди бо чылын мурнакчы адын чидирбес дээш элээн ажылдарны чоруткан. Кол түүл — кызымаккай өөренмишаан, өөредилгеден дашкаар ажылдарга база идепкейлиг киржип турар. Удавас бистиң институтка Алтайның башкы институдунуң студентилери аалдап келир, аңаа белеткенип, институттуң бирги чери дээш баскетболга, шыдыралга маргылдаалар чоруп турар.

Институттуң кол өөренир бажыңында биология-химия, физика-математика факультеттери бар. Аңаа барган кижи үшкү каътта «Бистиң биология-химия...» дээн стендини эскербейн барбас. Ында студентилерниң чайгы ажылчын семейстрин дыка солун көргүскен. 1964 чылдан 1973 чылга чедир Тываның янзы-бүрү булунналарынга чоруттунган ажылдарның эрткен черлерин картада көргүскен. «Төрээн черивис» деп фотоконкурстуң чуруктары база астынган, а ийнги каътта эртемнин соөлгү чедиишкиннерин көргүскен стенд солуп.

Интернациональная күлүүчүда общежитиеде кичээлден дашкаар амыдырал база экп организастаттынган. Дыштаныр хүн бүрүзүнде ыяап-ла бир-ле ажыктыг, солун түүлду организастаап турар. Ам чаа чылдан эгелеп ажылды оон-даа экижиндер дээрзин студентилер төвүлелининг даргазы Г. Лехер чугаалап турар.

Б. БОЛАТ-ООЛ.

ОЗАЛДААН МИННИИШКИН

ВЕНА. (СЭТА). Израильден Австрияның девискээринде дезии келгеннер чүс-чүс. Оларны «хамааты эрге чоктар», «төрээн чурту чок кижилер» дээр. Сионистиг суртаалдың сыырткыжынга туттуна бергеш, ССРЭ-ден чоруй барган, оон «сионистиг дываажан оранының авыралын» көргеш, дезир чанар дижи берген совет хамаатылар чораан үш чүс ажыг еврей оларның аразында бар.

Австрияның чамдык солуннары декабрьда «кижизиг болур» деп чүве бар дээрзинге сылдагланып, Израильден дезип келгеннерге ССРЭ-же чанар чөпшээрел тыпсын бээрин негей берген. Ол кижилерниң халаптыг байдалга таваржы бергенининг үжурунда харыысалганы Совет Эвилелинче чүүй каар, оларны антисоветтик чүүл-бүрү балдырлаашкыннарга ажыглаар орландажыышкынларны Австрияда оон-биле капсырлаштыр база кылып турар.

СЭТА-ның тайылбырлакчызы **С. Лосев** аңаа холбаштыр мынча деп бижээн:

Ам Израильден дезип келгеннерниң сыныш турар черчүгле Вена эвес. Олар Римде, Брюссельде, Стамбулда эвээш эвес. Австрияда ындыг кашканнарның саны сонсаш чок көвүдеп турар. «Винер цайтунг» солуннуң хереченилеп турарын өзугаар алырга, «Израильге чедя хонуктан чартык чыл чедир чурттай хаапкаш, чанар-чоруур дей бергеннер нургулайында ажыл-иш аайыбиле бедик мергежилдиг —эмчилер, инженерлер болгаш оске-даа ажыл кижилери болгулаар». Кирер черн, кылыр ажыл-ижи чок апарган ол кижилерниң байдалында ам кижи экизиннер чүве-даа чок. Оон уржуун кымга чарбыыр боор? Оларны төөредип кааннар-да бүрүүлүг ыйнаан.

Бистиң социалистиг күрүневисте кижилерни хары чердеи кежик-чол дилээринче албадаар экономиктиг, социал чылдагаанныр бар эвес. Ажылдаар эргени, өөренир эргени, халас эмнелге лузаламчызы алыр эргени болгаш оске-даа хамааты эргелерни ССРЭ-де чүгле Үндезин хоойлуда магадылап берген эвес, харын амыдыралга херек кырында ылап боттандырып турар болгай. Советтер чурттуңга кылыр ажыл-иш тывылбас даар эвес. Капиталистиг чурттарга чүсчүс муң кижилерни амыдыраарының аргазын дилеп, шаптыкы чурттарже үнүп чоруурунче хатка чүүлган каңмыыл дег үнүр кооглап турар чүве кылыр ажыл тывылбастаарыла болгай. Национал ожаннежилге хөрлээледир чорукту, антисоветизм суртаалын, совкызы ылгаар кандыг-даа суртаал-биле дөмей, бүрүү шапкаш, бисте хоойлу өзугаар яла-шиитке-лге онзан турар.

Израильге баргаш берге байдалга таваржы бээр силер, «чыргалан ораны» кылдыр болдап алгаш чеде бээр черинерге сионистерниң мактанган суртаалы-биле түүлдежир чүве-даа чок деп сагындырыгны Израильче чоруур дей бергеннерге берип турбуже, олар ССРЭ-ден оспактаалын үнгеш, совет хамааты болур эргезин оскуиуп алган.

Төрээн чуртун үнелевес кижилерге совет хамааты болур эрге тыпсырындан — Совет Эвилелиниң хамаатызы деп хүндүлүг атты оларга катап тыпсырындан ойталап турар дээш. Совет күрүнени бүрүү шавар орландажыышкыннарга совет кижилер ынчангаш киленневейн барып шыдавас.

Израильден дезип үнгеш Австрияда барган 317 кижиниң халаптыг байдалга таваржы бергенининг ужурунда бүгү харыысалга шынында израиль чазакка, онаажыр. Чурт солуп келгеннерни таарымчалыг чурттарга байдалы-биле боттарының хандыра албазын биле тура, чогум-на израиль эргечагырга чөрлери еврей өг-бүлелерни оларның ССРЭ-де чурттап турарлары-биле катай Израильче үнүп чоруурунче авыастыг суртаалы, аазаашкыннары-биле карак кызыл когудуп турар. Израильдиң байдалын авыастап тургаш, өжегээр бүткүг-төөредиг кылып турар сионистиг пропагандаиы деткип, аңаа дузалап турарлар, сионистиг организациялар база ындыг харыысалгага онзажыр деп, «фолькспштимме» солун демдеглээн.

Чөпшээрел бээрнчче кыйгырыгларны алгаш көөрге, Совет күрүне чурттундан үнүп чоруурунче кымны-даа албадаваан, ынчангаш ССРЭ-ге чурттаарын күзевээннерни чуртунче киирбес-даа.

Хунтада эрге-дужаал дээш демисел

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чили шериг хунтазының баштыннарының аразында эрге-чагырга былаашкан демисел күштелип турар. Америк «Ньюсуик» журналдың дыңнадып турарын өзугаар алырга, адмирал Хосе Мериио Кастро президент болур эзлчээм келген деп негелде салып турар. Шериг болуктерниң төлээлекчизи генерал Пиночетти президентиден ол халаар деп турар. Ол адмирал хунтанын шериг-далай флодувун командылалынга ооргалаып, ук командылал чуртгун чазаанга олуттар хуваарда бодун кыдыглаткан кылдыр санап турар деп, журнал айыткан. Чили улустуң соцгуп алганы президент Сальвадор Альенденин чазаан дужурген болгаш чуртка ханның террор өөскүткен, фашистиг хунтага таваржы турар экономиктиг, политиктиг улуг бергелерни чайладып шыдавас деп, чили шериг-далай күштериниң болуктери шериг командылалын бууруу шаап турар дээрзин «Ньюсуик» онзалап демдеглээн.

Француз ажылчы чоннар боттарының эрге-шөлээзи болгаш негелделери дээш демисежип турар. Демократтыг болгаш профэвилелчи эргелерге эрге-чагыргаларның халдаашкынынга удур, амыдырал хандырылганың дорайтаанынга удур муңмуп ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар удурланып турарлар.

ЧУРУКТА: Крезо (Бургундия) заводтуң ажыл соксадын турар ажылчыннары. Олар ажыл-биле хандырарын, ажыл төлевирин чангыс хемчээлге тударын соксадырын, пенсиялаар хар-назынны кызырарын негеп турарлар.

Кейстон—СЭТА-ның фотозу.

Агаар

Бөгүн республикага булуттаар, быскан хар чаар, барын угланышкынның хаттың дургеин секундада 5—8 метр чедер. Агаарның температуразы эрткен дүне даглэргэ 26—30, өскелериниге 35—39 градус сооган, хүндүс даглыг черлерге 21—25, өскелериниге 26—30 градус соор.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Чөөн угланышкынның хаттың дургеин секундада 0—4 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 36—38 градус сооган, хүндүс 26—28 градус соок болур.

Концерттиг аалдап чораан

Чоокта чаа институттуң филология факультединиң агитбригазазы «Типлелге» совхозка концерттиг аалдап чораан.

Тараажыларга институттуң башкылар коллективинин болгаш студентилериниң мурнундан байырны чедирбишаан, дезир - чаа чылда чедиишкинниг болурун оларга күзээннер. Концерттиң программазындан Бора Ондарның «Элдек шыгыраашты» күүсеткенин, Василий Белек, Чүргүй-оол Доржу, Леонид Доржу оларның ыр-лаанын көрүкчүлер сонуургаан.

Концерттиң түнелинде «Типлелге» совхозтуң ажылчын комитединиң даргазы Б. Ондар шуптуу ажылчыннарның мурнундан өөрүп четтиргенин илереткен.

Телевидение

ДЕКАБРЬ 26-ДА

МОСКВАДАН

14.55 — «Мурнуку чылдарның киноленталары». «Хоорайлар болгаш чылдар». 16.15 — «Аныях үшкү».

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Телемедээлер. 18.15— «Техниктиг информацияның медээзи». Дамчыдылга. 18.25 —Телемедээлер. 18.35—Чарлалдэр, реклама.

МОСКВАДАН

18.40 — «В. Я. Брюсов. Торуттунгениинден бээр 100 чыл болган оюнга». П. И. Чайковскийн аттыг концерт залындан дамчыдылга. 19.40 — «Частың он чеди хонуу». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү сериязы. 20.50—Өңдүг телевидение. «Оңнуктерниң ужурашылгазы». Музыкалыг телефильм. 21.50—«Кижи болгаш хоойлу». Дамчыдылганы шүүгү эртемнериниң доктору А. Безуглов чорудар. 22.20—22.30— Чапсар. 22.30—Өңнуг телевидение. Коруккүлериниң чагыгларыг-биле концерт. 22.00—«Ут». Информастыг программа. 23.30—00.15 — Өңдүг телекорггузуут. «Бистиң кожаларывыс».

ЧАА ЧЫЛ ОЙНААШКЫНЫНДА — «ЖИГУЛИ»

1973 чылдың декабрь 28-те Владимир хоорайга акша-бараан лотереязының Чаа чыл үндүрүлгезиниң ойнаашкын тиражы болур. Эң-не аас-кежиктиг билеттериниң ээлери —«Жигули» автомобильди бир-ле дугаар ойнап алырлар.

Оон аңгыда янзы-бүрү марканың 400 мотоцикли, 200 пианино, 500 телевизор, 3300 холодильник болгаш үнелиг өске-даа эдилелдер болгаш акша ойнаашкыннары бар.

Ойнаашкынның ниити түңү 11 миллион 140 муң рубль болур. Лотерея билеттерин ажаалга кассаларындан, магазиннерден, кинотеатрлардан, харылзаа черлеринден, «Союзпечаттың» киоскилеринден, ниитининг чемненилге черлеринден, автовокзалдар кассаларындан болгаш аэропорттан садып алырынче далажынар.

АЖААЛГА КАССАЗЫ.

Редакторнуң оралакчызы М. Н. СМИРНОВА.

Кино

ДЕКАБРЬ 26-ДА

«НАПЫРАЛ»: «Билдинмес херээжен» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Мрамор бажып» 9.30, 11.10, 16.50, 20.30. «Хамааты хөлүн кижи» 12.50, 14.50, 16.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хольщауге» операциязы» 15.00. «Аас-кежиниче орув» (2 сериязы катай) 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Угаан-сарыыл чоктарның неделязы» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000 Кызыл. Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харыысалганы секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, кодаа ажылагый киллизинин 21-47, үлегүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларын 27-41. Солун седбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Пар. ама 2. Тираж 15.953 ЧАГЫГ № 296.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном чугаазы чер. полиграфия болгаш ном салыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—01571

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 303 (9373) | Четверг, 1973 чыл, декабрь 27 | 1925 чылда үнедезилеттингеи. | Өргээ 2 көш.

1973 ЧЫЛДА ТАРАА БОЛГАШ ЧЕР АЖЫ ЛЫНЫҢ ӨСКЕ-ДААА ПРОДУКТУЛАРЫН БҮДҮРЕРИН БАЗА КҮРҮНЕГЕ САДАРЫН КӨВҮДЕ ДИРИНГЕ ШЫЛГАРААН РСФСР-НИҢ КРАЙЛАРЫНЫҢ, ОБЛАСТАРЫНЫҢ БОЛГАШ АВТО НОМНУГ РЕСПУБЛИКАЛАРЫНЫҢ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙЫНЫҢ МУРНАКЧЫЛАРЫН ССРЭ-НИҢ ОРДЕННЕРИ БОЛГАШ МЕДАЛЬДАРЫ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжыңга чедип алган чедиишкиннери болгаш 1973 чылда тараа болгаш чер ажылының өске-даа продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле алган хүлээлгелерин күүседиргиниң күш-ажылчы эрес шүдүргү чоруун көргүскээн дээш шаңнаары болза:

Тыва АССР-ниң талазы-биле

ЛЕНИН ОРДЕНИ-БИЛЕ

Дмитрий Иванович **Башарин** —Таңды районнуң ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң трактористи.

Дойбан Допьянович **Даваа**— Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозтуң комбайнери.

Николай Иванович **Овчаров** — Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» совхозтуң комбайнери.

ОКТЯБРЬ РЕВОЛЮЦИЯЗЫ ОРДЕН-БИЛЕ

Николай Григорьевич **Ветров** — Бии-Хем районнуң «Саян» совхозтуң комбайнери.

Виктор Комбуевич **Глухенко** — Бии-Хем районнуң «Саян» совхозтуң комбайнери.

Ыймажап Допчаевич **Ондар** — Чөөн-Хемчик районнуң «Сүт-Хөл» совхозтуң суггатчызы.

Виктор Михайлович **Полухин** — Таңды районнуң ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң комбайнери.

КҮШ-АЖЫЛДЫҢ КЫЗЫЛ ТУК ОРДЕНИ-БИЛЕ

Адыя Кудрукович **Дакпал** — Каа-Хем районнуң «Бүрен» совхозтуң трактористи.

Владимир Борисович **Добромыслов** — СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары.

Светозар Андреевич **Докучиц** —Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» совхозтуң директору.

Николай Михайлович **Злыгостев** —«Сельхозтехниканың» Кызылда районнар аразының каттыжыышкынының слесарь-моторизи.

Леонид Сергеевич **Исаков**— Таңды районнуң ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң комбайнери.

Каллар-оол Дупей-оолович **Куулар** — Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозтуң трактористи.

Владимир Васильевич **Лапардин** — Таңды районнуң ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң комбайнери.

Кызыл-оол Хертекович **Люндуп** — Таңды районтуң «Тиилелге» совхозтуң трактористи.

Иван Семенович **Морозов** — Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозтуң бригадири.

Николай Федорович **Нелюбин** —Таңды районнуң ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң трактористи.

Энгелис Канзапович **Ооржак** — Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» совхозтуң комбайнери.

Николай Федорович **Песчанский** — Кызыл хоорайның «Сукпак» совхозтуң комбайнери.

Михаил Николаевич **Петров** — Таңды районнуң «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң бригадири.

Владимир Матвеевич **Рыжов** — Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозтуң даргазы.

Дыыл-Кара Бумбаевич **Саан** — Таңды районнуң «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң комбайнери.

Токпай-оол Кензаевич **Салчак** —Каа-Хем районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозтуң трактористи.

Ывы Маадыр-оолович **Сат**— Чөөн-Хемчик районнуң СЭКПниң XXII съездиэя аттыг совхозтуң комбайнери.

Михаил Иванович **Саулейко** — Бии-Хем районнуң «Саяя» совхозтуң комбайнери.

Василий Тимофеевич **Сорокин** — «Транссельхозтехниканың» Кызылда транспорт бүдүрүлгезиниң чолаачызы.

Кыргыс Сыгданович **Сувандоол** — Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң звено удуртукчузу-суггатчызы.

Дмитрий Михайлович **Тимоков** — Бии-Хем районнуң «Өөк» совхозтуң комбайнери.

Николай Потапович **Федорченко** — Бии-Хем районнуң «Саяя» совхозтуң трактористи.

Николай Александрович **Федосеенко** — Таңды районнуң Көдээ ажыл-агый дуржулга станциязының бригадириниң дузалакчызы.

Петр Александрович **Фунтиков** —Кызыл хоорайның «Көк-Тей» совхозтуң бригадири.

Шома Васильевич **Хуурак** — Каа-Хем районнуң «Кызыл тук» совхозтуң комбайнери.

Василий Васильевич **Черникин** — Бии-Хем районнуң «Өөк» совхозтуң трактористи.

Григорий Степанович **Юртаев** — Кызыл хоорайның «Сукпак» совхозтуң директору.

«ХҮНДҮЛЕЛДИҢ ДЕМДЭЭ» ОРДЕН-БИЛЕ

Григорий Васильевич **Астафьев** — Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» совхозтуң трактористи.

Николай Федорович **Астраханцев** — «Строймеханизация» трестиң Кызылда № 14 механизация эргелелиниң слесары.

Назырык Кимм-оолович **Биликти** — Каа-Хем районнуң «Бурунгазар» совхозтуң трактористи.

Сонгулда Кыргысович **Бораараа** — Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозтуң трактористи.

Чальчик-Кара Сапович **Бумба** — Таңды районнуң «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң трактористи.

Монгуш Сендажиевич **Даспай**—ажылчы чоннар депутаттарының Ийме көдээ Совединиң күүсконнуун даргазы. Чөөн-Хемчик район.

Семис-оол Хертекович **Дамбый-оол**—Бай-Тайга районнуң «Тээлиг» совхозтуң суггарыкчызы.

Михаил Каполович **Дамчай** —ажылчы чоннар депутаттарының Бии-Хем район Совединиң күүсконнуун даргазы.

Владимир Сазяевич **Дандар** —Таңды районнуң ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта партком секретары.

Иван Григорьевич **Дьячук**— Каа-Хем районнуң «Коммунизмче орук» колхозтуң механиги.

Василий Миронович **Евтешин**—СЭКП Бии-Хем райкомунуң бирги секретары.

Бырыт-оол Багбыштайович **Кара-Сал**—Чөөн-Хемчик районнуң СЭКП-ниң XXII съездиэи аттыг совхозтуң трактористи.

Владимир Прокопьевич **Кириллов**—Бии-Хем районнуң «Сельхозтехника» салбырының чолаачызы.

Виктор Андреевич **Кирьянов** —Бии-Хем районнуң «Хадыл» колхозтуң комбайнери.

Дмитрий Николаевич **Кожухов**—Бии-Хем районнуң «Шивилиг» совхозтуң комбайнери.

Анатолий Иванович **Ломаев** — Кызыл хоорайның «Көк-Тей» совхозтуң директору.

Алексей Николаевич **Лопсан** —Каа-Хем районнуң «Ленинчи орук» совхозтуң чолаачызы.

Манзат-оол Чимитович **Монгуш**—Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозтуң бригадири.

Өлзей-оол Дакпайович **Монгуш**—Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозтуң трактористи.

Даржан Ондарович **Морта**— Улуг-Хем районнуң «УТКА 23 чылы» совхозтуң комбайнери.

Хемерек Докужеевич **Оруспук**—Каа-Хем районнуң «Коммунизмче орук» колхозтуң трактористи.

Өлчей-оол Чамыянович **Өшкүүт**—Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» совхозтуң трактористи.

Федор Идам-Сюрюнович **Оюн** — Кызыл хоорайның «Көк-Тей» совхозтуң комбайнери.

Хүлер-оол Кашпык-ооловия **Оюн** — Таңды районнуң Көдээ ажыл-агый дуржулга станциязының чолаачызы.

Анна Дозурбаевна **Санчай**— Бии-Хем районнуң «Өөк» совхозта профвзилел ажылчыя комитединиң даргазы.

Николай Андреевич **Третиников**—Улуг-Хем районнуң «Сельхозтехниканың» Шагаан-Арыг салбырының чолаачызы.

Олак Лодай-оолович **Тюлюш** —Таңды районнуң «Коммунизмниң херели» колхозтуң трактористи.

Тангыт-оол Дукур-ооловия **Ховалыг**—Бии-Хем районнуң «Өөк» совхозтуң трактористи.

Шыдыраа Маичинович **Хомушку**—Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозтуң суггатчызы.

Иван Григорьевич **Цыбин**— Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» совхозтуң инженер-механиги.

«КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЭРЕС-МААДЫРЛЫГ ЧОРУК ДЭЭШ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ

Владимир Осипович **Белоножков**—Кызыл хоорайның «Сукпак» совхозтуң чолаачызы.

Михаил Степанович **Булатов** —Кызыл хоорайның «Көк-Тей» совхозтуң комбайнери.

Анна Васильевна **Егорлина**— тараа продуктуларының Кызылда сайгарылга базазының ажылчызы.

Анатолий Александрович **Казачаков**— Бии-Хем районнуң «Өөк» совхозтуң чолаачызы.

Анатолий Никитич **Килин**— СЭКП Кызыл хооркомунуң киидис эргелекчизи.

Маичын-оол Лопсан-Дамбаевич **Куулар**—Чөөн-Хемчик районнуң СЭКП-ниң XXII съездиэи аттыг совхозтуң трактористи.

Николай Кыргысович **Маажый**—Эрзин районнуң «Коммунизмче орук» колхозтуң трактористи.

Оптуг-оол Домуржаевич **Монгуш**—Овур районнуң «Коммунизмче орук» колхозтуң трактористи.

Маадыр-оол Донгакович **Манды**—Улуг-Хем районнуң Ждапов аттыг совхозтуң трактористи.

Чылбак Дорбаевич **Санчай** —Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозтуң суггатчызы.

Сарыг-Хуна Саныевич **Саны** —Тожу районнуң «Тоора-Хем» совхозтуң трактористи.

Григорий Лупанович **Ситников**—Каа-Хем районнуң «Коммунизмче орук» колхозтуң комбайнери.

Владимир Иванович **Сухов** —Бии-Хем районнуң «Сельхозтехника» салбырының чолаачызы.

Даш-оол Шандар-ооловия **Тюлюш** — Кызыл хоорайның «Кара-Хаак» совхозтуң трактористи.

Көгел Ойдупович **Хомушку** —Барыын-Хемчик районнуң «Хемчик» совхозтуң комбайнери.

Иван Степанович **Чепрасов** —Каа-Хем районнуң «Бүрен» совхозтуң комбайнери.

Баткар Будужапович **Чит**— Таңды районнуң «Россия» совхозтуң комбайнери.

Владимир Афанасьевич **Шевпов**—Бии-Хем районнуң «Саяя» совхозтуң комбайнери.

«КҮШ-АЖЫЛЧЫ ШЫЛГАРАЛ ДЭЭШ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ

Куулар Мунзукович **Аракчаа** —республиканың «Шын» солунунуң редакциязының киидис эргелекчизи.

Василий Конюкович **Араддын** Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозтуң трактористи.

Андрей Тюлюшевич **Бегзи**— Тыванын көдээ ажыл-агый техникумунуң суггуулу. Кызыл хоорай.

Кызыл-оол Саган-Хоовеич **Донгак**—Таңды районнуң «Тиилелге» совхозтуң трактористи.

Кавай-оол Тюлюшович **Доржу**—Улуг-Хем районнуң «УТКА 23 чылы» совхозтуң комбайнери.

Геннадий Васильевич **Казычаков**—Таңды районнуң «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң комбайнери.

Александр Антонович **Кузьмин** — Трансельхозтехниканың Кызылда автотранспорт бүдүрүлгезиниң чолаачызы.

Александр Монгушович **Ламажап**—Бай-Тайга районнуң «Тээлиг» совхозтуң комбайнери.

Чылбакай Сюрюн-ооловия **Монгуш**—Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозтуң суггатчызы.

Анатолий Делгер-ооловия **Ооржак**—Кызылдың № 3 көдээ профессионал-техниктиг училищениң сурттуулу.

Угүй-оол Агар-ооловия **Ооржак**—Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозтуң трактористи.

Валентина Павловна **Пестова** —Бии-Хем районнуң Туранда тараа хүлээп алыр пунктунуң ажылчызы.

Кан-оол Багамбаевич **Салчак** —Тожу районнуң «Тоора-Хем» совхозтуң трактористи.

Павел Иванович **Сережкин**— —республиканың совхозтарының будурулге каттыжышкынының автоажыл-агыйының чолаачызы.

Тимофей Васильевич **Сермавкин** — республиканың «Тувинская правда» солунунуң редакциязының киидис эргелекчизи.

Александр Иванович **Сухорослов**—Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» совхозтуң трактористи.

Шугуу Шыырапович **Тюлюш** —Чөөн-Хемчик районтуң «Сүт-Хөл» совхозтуң комбайнери.

Владимир Павлович **Чаш-оол** —Каа-Хем районнуң «Ленинчи орук» совхозтуң трактористи.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль. 1973 чылдың декабрь 11.

„СОЮЗ-13": УЖУДУУШКУН ДООЗУЛГАН

СЭТА-ның дыңнадыы

Космонавт эштер Петр Ильич Климук биле Валентин Витальевич Лебедев «Союз-13» кораблыге ажылдаарын 1973 чылдың декабрь 26-да дооскан соонда Черже чаныл келген. «Союз-13» космос кораблиниң дүжүртүнер аппарады Москваныы-биле 11 шак 50 минутада Совет Эвилелиниң девискээринге Караганда хоорайның 200 километр мурнуубарыын талазынга бадып келгеш чиик хонупкан.

Черге хонупкан соонда космонавтыларның кадыының эки байдалдыы медицина шинчилелинден билдинген.

Орбитага сес хондур үргүлчүлеп келген ужудуушкунга чүүл-бүрү эртем-техниктиг шинчилелдерни болгаш шенелделерни эрттирген.

«Орион-2» телескоптар системазының дузазы-биле чүүл-бүрү сылдыстар бөлүктеринде сылдыстарның кедергей көк өңнүг херел спектрограммаларын алган.

Совет Эвилелиниң девискээринде тургустунган бойдус чүүлдерин улус ажыл-агыйының сорулгаларынга дүүштүр шинчилээрин барымдаалаш, чер кырының херел өңүн болгаш участоктарын хөй-иөй зоналар аайы-биле чурукка тырттырар ажылды ужудуушкун үезинде чоруткан.

«Левкой» аппаратураны ажыглаап медицина-биология шинчилелдерии чорудар программаның талазы-биле чогуур байдалга таарыштыр эде чанчыгарының чүүл-бүрү үе-чадаларынга баш мээзиниң хан эргилдезиниң онза байдалдарын шинчилеп көрген. Деңзи чок апаар байдалга белок биомассазын тургузуп ап болур арганы «Оазис-2» системаның дузазы-биле шинчилеп көрген.

Эртем шенелделерин чорудуп турган үеде телескоптарны эң ылаптыг шыгаарын хандырар угландырыышкынның болбаазыранғайжыткан приборларын болгаш методтарын эдиктирген.

«Союз-13» корабльдиң системалары болгаш ында тургускан эртем аппаратуразы ужудуушкуннуң бүгү үе-чадаларында чогумчалыг ажылдаан.

Совет Эвилелиниң девискээринде тургустунган хемчээшкин кылыр черлерлиг, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының эртем-шинчилел судноларын киириштирген, чер кырының командылал-хемчээшкин комплекизиниң чепсек-херекселдери корабльдиң ужудуушкун кылырын идегелдиг хандырып келген. Ужудуушкун үезинде алдынган медээлерни сайгарып шинчилеп турар.

Н. В. ПОДГОРНЫЙНЫҢ ЛАТВИЯДА ЧОРУП ТУРАРЫ

РИГА. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный фашизмниң араатанзыг үүлгедишкиннеринден өлгеннерге тураскаал—Саласпилстиң мемориалдыг ансамблиинге декабрь 25-те барып чораан. Ол ха-дүүмга хөөрүнге СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өөрүнээзинден чечек салгаи.

Ол-ла хүн Н. В. Подгорный В. И. Ленин аттыг совхозка баргаш, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң специализастаарының, механизастаарының болгаш ооң ажыктыын улгаттыраарының айтырыгларын солуурган. «Гунтиняе» дээр сүт-бараан фермазын корген.

Ооң соонда ол Латви ССР-ниң улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делегелгезин барып көрген.

Н. В. Подгорный-биле Латвияның Компартия ТК-ның бирги секретары А. Э. Восс кады чоруп турган.

МӨҢГЕЗИ-БИЛЕ АКЫ-ДҮҢМА НАЙЫРАЛ

Туркмен ССР-ниң тугунда—Улустарның найыралы орден

АШХАБАД (СЭТА). Туркменияның черинде улуг болгаш өөрүшкүлүг байырлал. Республиканың мурнунда шаңнатканы Ленин ордени-биле кады ам Улустарның найыралы орден чайынналып турар.

Туркменистанның Компартиязының Төп Комитединиң болгаш республиканың Дээди Совединиң каттышкан байырлыг хуралынга Туркменистанның КП ТК-ның кежигүннери болгаш кежигүнге кандидаттар, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң болгаш Туркмен ССР-ниң Дээди Совединиң депутаттары, партия, совет, хөй-иннги организациялардың удуртукчулары, үлетпүрүүң база көдээ ажыл-агыйның мурнакчылары, эртемниң, культураның ажылдакчылары, Совет Армиязының дайынчылары, хөй санныг аалчылар чыылган.

Туркмен ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы А. М. Клычев байырлыг хуралды ажыктаан.

СЭКП ТК-ның Политбюро составын СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневти баштадыр байырлыг хуралдың киржикчилери хүндүлүг президиумге улуг сорук кирнишкинии-биле соңгаан.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ВЦСПС-тың Даргазы А. Н. Шелепинге сөс берген.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели Төрээн чурттуң бедик шаңналыын — Улустарның найыралы орденни тыпсыр хүндүлүг даалганы берген чүве деп А. Н. Шелепин чугаалаан.

Бо шаңнал болза Туркменистанның Коммунистиг партиязының, ооң алдарлыг ажылчы ангызының, колхозчу тарачыннарының, интеллигенциязының, совет, профсвязил болгаш комсомол организацияларының, бистиң чурттуң бүгү ажыл-ишчилери-биле кады Совет Эвилелиң, социалистиг Туркменияны тургускан болгаш тургусчуп-даа турар коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерииң, эр-хөрээжен киижилериң, аныяктарының, назы четкеннериң, күш-ажылдың болгаш дайынындаа хоочуннарының, туркмен улустуң бүгү салгалдарының ачы-хавыяазын Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының, Совет чазактың, бистиң чурттуң бүгү улустарының чаңгыс үн-биле, бедик үнелеп турары ол-дур.

СЭКП Төп Комитединиң болгаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭниң Министрлер Чөвүлелиниң өөрүнээзинден А. Н. Шелепин байырлыг хуралдың киржикчилериңе база оларның нүүрүнде — Туркмен ССР-ниң бүгү ажылчы чоннарынга Улустарның найыралы орден-биле шаңнатканы дээш чүректиң ханызындан, иэнг байырны чедирип, оларның чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурун күзээп.

Ооң соонда А. Н. Шелепин Совет эрге-чагырганың чылдавында Туркмен ССР-ниң экономиканы болгаш культураны хөгжүдүрүлге чедип алган улуг чаалап алышкынналарының дугайын тодаргайы-биле чугаалаан. Силерниң республиканарның кайгамчыктыг чедиишкиннери таварылга эвес деп оратор чугаалаан. Бодандаа көрүүседаан, эштер: бүгү 15 республикалар төөгүнүң мындыг кыска хуусаазының иштинде амыдыралдың бүгү адырларынга херек кырында деп чорукту чедип алыр болгаш улам-на бир дөмей темпинбле хөгжүүр чорук делегейниң төөгүзүнүге турбаан, мындыг чорук амгы үениң социалистиг эвес чурттарынга турбаан болгаш турбас-даа.

Оратор 1973 чылдың түңнелдеэн тайылбырлаш, ол дээрге, бистиң иштики, даштыкы-даа амыдыралывыска улуг болгаш чугула болуушкуннарның кайгамчыктыг чылы болгянын чугаалаан. Ынчангаш 1973 чыл дээрге тоску беш чылдың даалгаларын күүседири дээш демиселге-даа, делегей байдалы үндезинин-биле чаартырын хандырары дээш партияның демиселиниг-даа ийин даклар шинтирлиг, үшкү чыл болган деп чеченчидин чугаалап болур-дур. Коммунистиг партияның салган эвес сорулгазы долузу-биле чедип ал-

(Уланчызы 2-ги арыла).

АНЫЯКТАР ЧАРЫЖЫНЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

ВЛКСМ Тыва обкому беш чылдың шинтирлиг чылында комсомолчу-аныяктарның социалистиг чарыжының түңнелдерин үндүрген. Сүт-бараан фермаларының чарыжынга Чөөн-Хемчикте СЭКП-ниң XXII съездиэи аттыг совхозтуң Доргун фермазы бо чылын сүт будуреринің болгаш саадарының планнарын хуусаа бетинде күүседеткеш, бирги черге үнүп, ам 1974 чылдың январьның үлүүнде ажылдап турар.

Күш-ажылчы профессия аайы-биле чарышка киришкеннерден «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу Сарыглар Чимит-оол 100 баш хойдан 110 хураганы камгалап өстүрген. Бир хойдан-на 2,3 кг. дүктү кыргаан. Саанчылардан Чөөн-Хемчикте Монгуш Алдын-кыс, Карасал Долума, Барыын-Хемчикте Лидия Оюн болгаш оске-даа аныяк саанчылар шалыпчы ажылдааннар. Таңдыда «ССРЭ-ниң 50 чылы» совхозтуң саанчызы Тамара Семиранова бо чылдың он бир айларында бир киекке онаштыр 3316 кг сүттү саап, аныяк саанчыларның чарыжынга тиилээн.

Тараа ажаап алышкызынга хөй санныг аныяктар бригадалары, звенолары шалыпчы ажылдаан. Каа-Хемде «Коммунизмче орук» колхозтуң комбайнери Петр Ситников 7030 центнер тарааны бастырып, шалыпчы ажылдаан.

Бо чуруктарда Таңды районнуң мурнакчы саанчызы Тамара Семиранова биле Каа-Хемниң тараажызы Петр Ситников. Оларга бирги шаңналдарны тывыскан.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

Москваның үлетпүрүү 1973 чылдың планын хуусаа бетинде күүседипкен

Беш чылдың шинтирлиг үшкү чылында социалистиг чарышты делгеренгей калбартпышаан, найысылалдың үлетпүрүнүң будурулгелер коллективтери продукцияны сайгарарының хемчээлиниң болгаш зң чугула ыылыгларның хөй нуруузун будурериниң талазы-биле 1973 чылдың планын хүлээлгелеринде кардунгеминден бир хүн бурунгаар, декабрьның 25-те, күүседипкенер.

Чылдың төнчүзүнге чедир найысылалдың үлетпүрүү планнан ажыр чүс-чүс миллион рубльдиң продукциязын будуруп үндүрер.

Доктааттынган пландан ажыр продукцияның немелде өзүлдезин көвүдедир талазы-биле хүлээлгелер дыка ажыр күүседттинген, чүл дээрге: чыл дургузунда будуруушкуннуң хемчээли 6,5 хуу өзер. Продукция будуруп үндүреринің бүгү көвүдээшкиниі күш-ажылдың будурукчүлүүн бедидеринің күсели-биле чедип алдынган. Үлетпүр будурулгезиниң орулгалыы бедээн, ырыг орулга талазы-биле доктааттынган план ажыр күүсеттинген.

Заводтарны болгаш фабрикаларны чаартыр болгаш техника талазы-биле зде чепсегээр талазы-биле хемчегларни план ёзугаар боттандырып турар.

Машиналарның, приборларның, материалдарның, чоннуң хереглел барааннарының амгы үедеги хевирлерин тургузар болгаш шиңгээдип алыр талазы-биле улуг ажылдар кылдынган, будуруп үндүруп турар продукцияның хөй хевирлериниң техниктиг деңнели болгаш шынары боттуу-биле бедээн. Москваның будурулгелериниң 880 кылыгларынга бо чылын күрүнеиниң шынар демдээн тывыскан.

Мосавтозил, «Автомосквич», МЗДЗ маттыжышкыннарның, «Динамо», автоматтыг шугумнуң ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Компрессор», бирги подшипник, 1-ги болгаш 2-ги шак заводтарның, «Кызыл роза» комбинаттың, Петр Алексеев аттыг фабриканың коллективтери болгаш өске-даа будурулгелер будурулге талазы-биле бедик көргүзүглерни чедип алган.

Партияның Төп Комитединиң декабрь (1973 ч.) Пленумунуң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязының шинтирлеринге сорук кирип, СЭКП ТК-ның Пленумуига СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң салган сорулгаларын удуртулга болдурбушаан, Москваның ажылчы чоннары 1974 чылда ажылдазарынга бүгү талалыг белетнелди чорудуп — уткуштур планнарны хүлээп ап, беш чылдың дөртку чылының онаалдаларын чедиишкинниг күүседири дээш социалистиг чарышты делгеренгей калбартып турарлар. (СЭТА).

МӨҢГЕЗИ-БИЛЕ АКЫ-ДУҢМА НАЙЫРАЛ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

дынган беш чылдың үшкү чылы шынап-ла ооң шинтпирлиг чылы — ёзулуг шалыпчы ажыл-иштиг чылы болган. Совет кижилерниң сорук кирген күш-ажылының, партия, совет, профзвилел, комсомол организацияларының организакчы улуг ажылдарының түңнелинде социалистиг бүдүрүлгениң өзүлдезиниң темпизин болгаш улустуң амыдырал деңнелин дыка шапкынчыдып, көдүрери хандыртынган, бүгү беш чылдың чедишкинниг күүседиринге таарымчалыг байдалдарны тургускан. Ол улуг тиилелге-дир. Туркменияның ажылчы чоннары оны өөнүң алырынга боттарының төлептиг салыышкынын киргенинге чоргаарланып болурлар.

А. Н. Шелепин тоску беш чылдың үшкү чылында республиканың улуг чедишкиннерин демдеглээш, оларны Туркмен ССР-ниң ажылчын аңгызының, колхозчу тараачыкнарының, интеллигенциязының кызымаккай ажылы-биле, маадырлыг күжениишкиннери-биле чедип алганын чугаалаан.

Оратор республиканың улус ажыл-агыйын хөгжүдеринде ам-даа бар чамдык четпестерни айыткаш, республиканың ажылчы чоннары оларны билир болгаш үзүткаарынга бижыг шинтпирлиг деп демдеглээн.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шинтпирлеринде, СЭКП ТК-ның декабрь (1973 ч.) Пленумунуң доктаалында, ол Плену-

мга эш Л. И. Брежневтиң чайыннанчак, ханы үткаллыг программныг чугаазында, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң сессиязының бадылааны 1974 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планында чаа 1974 чылдың сорулгаларын тодаргайы-биле айтып турарын эш А. Н. Шелепин келир чаа чылга холбаштыр демдеглээн. Партияның XXIV съездизиниң иштики болгаш даштыкы политика талазы-биле шинтпирлерни амыдыралга боттандырары дээш СЭКП ТК-ниң Политбюрозунуң ажылчорудулгазын, эш Л. И. Брежневтиң чугаазында айыттынган үүлдерни болгаш түңнелдерни СЭКП ТК-ниң Пленуму долузу-биле үүлдүргэүнүп көргеш. Эш Л. И. Брежневтиң чугаазында коммунистиг тургузуушкуннуң талазы-биле эң чугула хүн бүрүнүң, эшис сорулгалары туркмен республикага база-ла дорт хамаарыр деп А. Н. Шелепин онзалап демдеглээн.

Совет улустуң бүгү-ле утаанбодалы, кызыгаар чок чогаадыкчы энергиязы амгы үеде бо чылды чедишкинниг доосказ, беш чылдың дөрткү чылының планын амыдыралга боттандырары дээш шалыпчы ажылдаарынче угланган. Ону күүседир чорук бүгү беш чылды чедишкинниг доозарынга, чурттуң экономиктиг күчүзүн улам улгаттырарынга, совет улустуң материалдыг чаагай чоруун болгаш культурлуг деңнелин бедидеринге, бистиң күрүнениң делегей ареназында туружун быжыглаарынга тодарадыкчы ужур-дузалыг болур. Совет кижилер СЭКП ТК-ның декабрь (1973 ч.) Пленумунуң шинтпирлерин удуртулга болдурбушаан, 1974 чылдың планнарын ажыр күүседири дээш социалистиг чарышка идепкейлиг киржир болгаш ону амыдыралга боттандырары дээш боттарының бүгү-ле күжүн, билинн, мергежилин бээр дээрзинге чигзиниг турбас.

Ооң соонда А. Н. Шелепин ССРЭ-ниң делегей байдалының айтырыгларының болгаш партияның XXIV съездизиниң ажылдап кылганы Тайбыңның программазын боттандырар дээш партияның база Совет чазактың даштыкы политика талазы-биле ажыл-чорудулгазының кайгамчыктыг чедишкиннериниң дугайын тодаргайы-биле чугаалаан. Ол чедишкиннерни чедип алырынга СЭКП ТК-га, ооң Политбюрозунга, СЭКП ТК-ниң Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң бодунга шинтпирлиг роль онаажып турарын ол онзалап айыткан. Коммунизм тургузуушкунунга болгаш делегей политиказының талазы-биле Совет Эвилелиниң шылгарааңгай чедишкиннери — бистиң алларлыг болгаш энергиялыг, талантылыг, ажыл-ишчи 250 миллион совет улустуң кызымаккай күш-ажылының түңнели, бистиң ленинчи партиязыстың, ооң Төп Комитединиң ёзулуг ленинчи политиказының база удуртукчу ажылының түңнели-дир деп оратор түңнелинде чугаалаан.

А. Н. Шелепин ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Туркмен ССР-ни Улустарның найралы орден-биле шаңнаар дугайында Чарлыын номчаан. Байырлыг хүралдың киржикчилери диңмиттиг адыш часкап турда, республиканың тугунга орденни кадааш, Туркменияның партия организациязы, ажылчыннары, колхозчулары болгаш интеллигенциязы бүгү күжүн бээр дээрзин М. Г. Гапуров Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге, СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң бодунга бүзүреткен.

«Туркменцентрострой» трестиң бригадири Н. А. Васькова, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Тахтин районнуң Күйбышев аттыг колхозунуң даргазы Х. Мурадов, Туркмен күрүне университединиң ректору С. Н. Мурадов, Туркменистанның ЛКСМ ТК-ның бирги секретары А. Дурдыев олар Коммунистиг партияга болгаш Совет күрүнеге чүректиң ханызындан, изиг өөрүп четтиришкинни илерхейлээн.

Байырлыг хүралдың киржикчилери СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниге байырлыг чагааны улуг көдүрлүүшкүн-биле хүлээп алганнар.

ҮЕ-БИЛЕ ДЕҢГЕ БАЗАР

(Партияның Чөөн-Хемчик район конференциязы)

Районнуң мурнунда салдынган политиктиг болгаш ажылагый, культура тургузуушкунуңуң чугула сорулгаларын шинтпирлээр талазы-биле партияның район организациязы отчёттуг үеде хөй талалыг ажылды чорутканын СЭКП райкомунуң бирги секретары Ш. Д. Куулар конференциягa кылган отчет идеткелинге болгаш санал берген делегаттар тодаргай чугаалаан.

Партдокументилер солуурунга белеткелдиң база солуушкунну чорудуп турарының үезинде партия организациялары ажыл-чорудулгазын шүгүмчүлекчи ёзу-биле көрүп, четпестерни хандыр анализтевишаан, ону чайладырының хемчеглерин алган. Партия райкому болгаш парторганизациялар партия хүралдарынга коммунистерниң отчёттарын, партийжи даалгаларының күүселдезинин дугайында информациязын дыңнап, чамдык коммунистер-биле беседаларны чорудуп турар. Ооң түңнелинде коммунистерниң хууда харысалгазы, бот-идепкейи бедээн. Партия организацияларындан, тус-тус коммунистерден партийжи негелдени бедидериптер, даандырган ажыл-херек дээш оларның харысалгазын күштелдиргинге, партияның хүрээленип быжыглаарынга ол бүгү дээштиг салдарны чедирген. Районнуң бүгү коммунистерниң 60 ажыг хуузу материалдыг кежик бүдүрүп турар участоктарда ажылдап турар. Ленин аттыг колхозта, «Большевик» совхозта партия организациялары партдокументилер солуурун бедик деңнелге эртирип, организас-политиктиг чугула бо хемчегни ажылагыйжы сорулгалар-биле ханы холбаштырарын чедип алган.

Партия эге организациялары организакчы болгаш политмассалыг ажылдың аргазын, стилин сайзырангайжыдарынче кол кичээнгейни салып турар. Бригадаларда 27 парторганизацияларының хөй нуруузу чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап турар. Чижээ, «Большевик» совхозтуң Арыг-Бажы фермазында партия эге организациязы (секретары Б. Кара-Сал) ажылын план ёзугаар чорудуп, партия хүралдарынга бүдүрүлгениң социалистиг хүлээлгелер күүселдезинин, партийжи иштики ажылдың дугайында айтырыгларны чугаалажып, шинтпирлер күүселдезинин контролюн чорудуп турар.

Бо чылдың он бир айларының түңнели-биле район үлетпүр продукциязын сайгарарының планын 102,5 хуу күүседип, көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериң эрткен чылдардан көвүлетпишаан, күрүнеге сүт, дүк, тараа садарының чыл планын ажыр боттандырган.

Мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедириниң талазы-биле Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга чедип алган чедишкиннери дээш район СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Кызыл туту-биле шаңнаткан. 30 ажыг мурнакчы ишчилер чазактың орденнери база медальдары-биле шаңнаткан. «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу Ленин орденинiң эдилекчизи Ооржак Дажы-Намчалга Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывыскан.

Партийжи-политиктиг болгаш организастыг ажылды үениң негелдезинге дүүштүр тургузуп, хөй-ниити организацияларының удуртулганы экижиткени-биле СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхоз (партком секретары турган С. Монгуш) беш чылдың сорулгаларын күүседиринге чамдык эки көргүзүглерни чедип алган.

Чер ажылын улам ыңай хөгжүдериниң талазы-биле СЭКП райкому, партия организациялары чамдык хемчеглерни алган.

Оон-биле кады СЭКП райкому оон бюрозу, чер-черде парторганизациялар көдээ ажыл-агыйны кошкак удуртуп турарыннан мал-даа, чер-даа ажылында хожудаашкыннар бар дээрзин илеткелчи болгаш санал берген делегаттар демдеглээн. Мал бажының өзүлдезин оожум Малдың тарып боозадылагазын эки организаставаанындан байдал ыңдыг болуп турар. Ажыл-агыйжы эвес чоруктуң уржуундан малдың өлүп-хораар, чидер, болгаш өске-даа хорамчазы хөй. Ындыг чорукту болдурбазының хемчеглерин партия, совет органнар, ажыл-агый удуртукчулары, специалистер ам-даа четпес чорудуп турар.

Малдың продуктулуунуң бедидевйи турары — уксаажылдага ажылынче кошкак кичээнгей салып турарында. Бо чылын район саар бир инектен-не 1366 кг сүт, хөй бүрүзүнге онааштыр 1,7 кг дүк, төрүүр 100 баш малдан-на 82 хураган, 46 бызаа алган.

О. Дажы-Намчал, Л. Ховалыг, М. Чола, Д. Настык-Доржу, А. Шаалы болгаш өскедаа делегаттар саналдарынга малчыннар ортузунда агитассалыг ажылдың четпес чорун турарын, «Билиг» нинтилелиниң район организациязының ажылында четпестерни илереткеш, хөй ажылын хөгжүдеринге ажыктыг арга-курлаваларны дилеп тыпкаш, долузу-биле ажылаарының, Көшпес, Манүрек, Шом-Шуманүүнарынга мал чемин культураларны тарырын, мал кажаларын, чурттарга бажыңнарын экижидеринге улусчу аргаларны ажыглаарының чугулазын айытканнар.

Көдээ ажыл-агый культураларының дүжүттүр чорууп бедидеринде, чер ажылының механизастап турарында улуг четпестерге илеткелчи болгаш санал бергеннер доктаал, оны чайладырын, чер ажылын улам үнүш-дүжүттүр болдурарының чугулазын айыткан. Суггаттыг черлерни четпес ажыглап, агротехниканы багай сагын турар. Ооң хараазы-биле район тараа бүдүрер болгаш садарының планын район күүсетпээн. Беш чылдың баштайгы үш чылында тараа культураларының бир гектарындан ортумак дүжүт 7,2 центнер болган.

Илеткелчи болгаш санал бергеннер Советтерниң, профзвилел, комсомол организацияларының, улусчу контрольдуң, харылзаанын, садыгның, культура-чырыдыышкын албан черлерининң, медицина хандырылгазының, улус өөредилгезиниң, бүдүрүлге черлериниң ажылын экижидеринге холбашкан айтырыгларга доктаагаан.

Пәртия организацияларының дайынчы аргазын бедидеринге, коммунистерниң болгаш аныяктарның өөредилгезин экижидеринче, партийжи-организастыг болгаш хөй талалыг масса-политиктиг ажылды бедик деңнелге тургузарынче угланган шүгүмүүлелдер принципиалдыг, ажыл-херекчи ёзу-биле эрткен.

Партияның район конференциязының делегаттары СЭКП ТК-ның декабрь (1973 чыл) Пленумунуң шинтпирлерин, партияның XXIV съездизиниң шинтпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле СЭКП ТК-ның, ооң Политбюрозунуң ажыл-чорудулгазын бүрүн долузу-биле үүлдүргэүнүп, Пленумга партия ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазында айыттынган үүлдерни болгаш түңнелдерни ажыл-херекке удуртулга болдуруп, бир үн-биле деткээннер.

Конференцияның ажылынга СЭКП обкомунуң ййиги секретары **В. Н. Филиппов** киржип, тодаргай, аналитиг чүве чугаалаан.

Ажыл-агый болгаш культура түрүгзуушкунунуң бүгү талаларынга удуртулганы күштелдиргинче партийжи-организастыг болгаш политиктиг ажылды деңнелин бедидеринче утлаачан доктаалды конференция хүлээп алган.

* * *

Партия райкомунуң организастыг пленуму болган. СЭКП райкомунуң бирги секретарыга **Ш. Д. Куулар**, ййиги секретарыга **А. А. Ролченко**, секретарыга **Т. Ш. Сарыглар** сонгуткан.

М. СЕВЕН.
«Шынның» корреспондентизи.

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШ—ШИМЧЕДИКЧИ КҮШ

ХҮЛЭЭЛГЕНИ ТОДАРГАЙЛААН

СЭКП-ниң Каа-Хем райкомунуң хуралдаар залында районнуң партия, совет активиниң хурылы болуп эрткен. Тоску беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылының социалистиг чарыжының күүселдезинин болгаш 1974 ажыл-агый чылында социалистиг хүлээлгени анва чугаалажып көрген. Ол хуралга «Тиилелге» колхозтуң хойжузу Саая Ширидиевни олар 100 хойга онааштыр 105 хураганны тус-тузунда камгалап алганнар. Бода мал кадарчыларындан «Ленинчи орук» совхозта Василий Терешин, «Тиилелге» колхозта Вячеслав Долзат, «Октябрь 30 чылы» колхозта Иван Доржиев олар хонукта 850—900 грамм немелде деңзинги чедип алганнар.

Партияның XXIV съездизиниң шинтпирлерин күүседири база Совет Тывазының 30 чыл оюнга чедишкинниг ужуражыр сорулга-биле Каа-Хемниң ажыл-ишчилери 1974 чылда бедиткен чаа социалистиг хүлээлгени алган. Механизаторлар часкы тарылгага кирер техниканы апрель 1-ниң бетинде септеп доозарын хүлээнгеннер. Тараажылар 3100 тонна органиктиг, 1500 тонна минералдыг чемнигчидилгени шөлдерге төгер. Районнуң тараажылары чер ажылының культуразын бедидип тургаш, тараа культураларының бир гектарындан-на 12,5 центнер, ооң иштинде суггаттыг черлерден 15 центнер дүжүттү алырын төлевилээн. Ооң аңгыда кукурузаның ногаан массазын 150 центнерни, картофельдиң дүжүдүн 90 центнерни, ногаа аймааның дүжүдүн 120 центнерни гектардан-на алырын хүлээнгеннер.

1974 чылдың социалистиг хүлээлгезинде сиген кезер машиналарны июнь 10-да, силос комбайннарын июль 15-те септеп доозарын айыткан. Тараажылар тоску беш чылдың дүжүдүнүң 22 муң тонна тараазын садарын хүлээнип турарлар. Тарымал сигеннериниң бир гектардан дүжүдүн 15 центнерни алыр. Ооң ыңай 41 муң тонна силосту, 3800 тонна сенажты, 16 муң тонна сигенни белеткээри 1974 чылдың социалистиг хүлээлгезинде көрдүнген.

Каа-Хемчилериниң 1974 чылда алган социалистиг хүлээлгезинде мыйыстыг бода малдың баш санын 5 хуу, хой, өшкүнү—7 хуу, хаванны—6 хуу өстүрери көрдүнген. Малчыннар төрүүр 100 баш малдан 82 бызааны, 90 анай, хураганны, төрүүр 1 хаванган 10 хаван оолларын алыры көрдүнүп турар. Бир саар инектен 1700 литр сүттү, бир хойдан 3 кг дүктү алыр. Күрүнеге 2905 тонна эттти, 3000 тонна сүттү, 169 тонна дүктү салдар.

Үлетпүр продукциязын бүдүрериниң планын болгаш ону сайгарарын декабрь 25-те күүседир. Тудуг-монтаж ажылынга чаа техниканы шингээдип ажылгап тургаш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 2 хуу бедидер. Ооң-биле кады 1000 имек кирер 10 кажааны, 5000 баш кирер 10 хөй кажаазын, 3400 дөрбелчин метр шөлдүг 45 чурттарга бажыңнарын тудар.

Районнуң ажыл-ишчилери Таңды районнуң ажыл-ишчилерин социалистиг чарышка кыйгырган.

К. ДОҢГАК,
СЭКП Каа-Хем райкомунун пропаганда болгаш агитация киллизининн эргелекчизининн оралакчызы.

ТҮҢНЕЛДЕР БОЛГАШ СОРУЛГАЛАР

Республиканың тараа продуктулар белеткээр эргелелдиң бүдүрүлгелериниң ажылдакчыларының тоску беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылында алган хүлээлгелерин декабрь 25-те чедишкиннит күүсетгеннер. Малга холушкак чемнер болгаш сорттуг база бөдүүн далган аймаан бүдүреринiң даалгазы долузу-биле боттанган. Эрткен чылдың бо үезинге деннээрге ийи муң тониздан хөй далганны дээрбедээн, ооң иштинде 1500 тонна далган бирги сорттуу болган. Ынчангаш далган дээрбедээр цех планын 110,5 хуу күүсеткен. Ооң ажыл-ишчилери бо айның 25-тен эгелеп, 1974 чылдың бирги кварталының планын күүседип киргеннер.

Малга 9885 тонна холушкак чем белеткеттинген, тодаргайлаарга планны 23,5 хуу ажырган. Эрткен чылдың бо үезинге деннээрге 1800 тонна мал чемин хөйнү кылган. Чыл төнчүзүнге чедир ам-даа 200 тонна продукциязы бүдүрер.

Эргелелдиң бүдүрүлге черлери продукциязыч 3 млн. 24 муң рубльге сайгарып, планын 110 хуу күүсеткен. 1972 чылдың бо үезинге бодаарга 500 муң рубль хөй. Чыл төнчүзүнге чедир ам-даа 15 муң рубльдиң продукциязын сайгарар.

Күш-ажылчы чедишкиннерин социалистиг чарышты үреткиннелдиг организастаан болгаш дээштиин бедиткенининг түңнелинде чедип алган. Ол

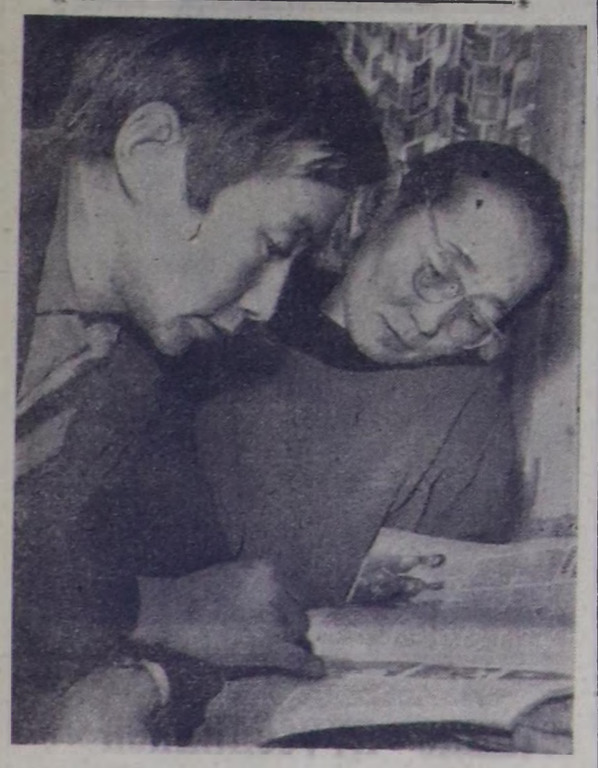

Тываның Көдээ ажыл-агый дүржулга станциязының төп сүт-бараан фермазының сазчыларының аразынга тоску беш чылдың үшкү, шинтпирлиг чылында ең эки көргүзүг дээш социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда Мария Оюн чорүп турар. Ол он бир ай иштинде бодунуң саап турары 30 инекенiң бирээзинден-не 2593 кг., сүттү саггаш, амгы үеде 1974 чылдың үлүүнде ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Мария Оюн-биле фермаңың зоотехниги Николай Чооду олар ажылдың түңнелин көрүп турлар.

Г. СИРОТИННИҢ фотозу.

ЧЕРНИ ДОЛУЗУ-БИЛЕ КАМГАЛАП, АЖЫГЛААР

Декабрь 25-те ССРЭ-ниң УАЧД-де черни чөптүг ажыглаарының дугайында тускай делгедге ажыттынган.

Чуртта 608 миллион гектар ажыг көдээ ажыл-агый ажыглалының шөлү бар, ооң иштинде тарылга «шөлү—224,2 миллион гектар.

Эш Л. И. Брежнев колхозчуларның үшкү Бүгү-эвилел съездизиниң мынча деп чугаалаан: «Чер — ол дээрге, бистиң күжүвүстүң болгаш бистиң байлаавыстың үндезини-дир... Черни камгалаары, ооң байлакшылын көвүдедири — көдээ ажыл-агыйны улам хөгжүдериниң эң чугула үүлү болур».

Черниң байлакшылын, ооң күжүн камгалап, улам улгаттырарынче угланган дыка улут ажылдың дугайында ында делгээн үүлдер көргүзүп турар. Чижээ, тускай фото-делгиирде Соңгу-Крым болгаш Саратов каналдарының, Каховканың болгаш Краснодарның сүт хөолбектериниң дугайында, бо талазы-биле өске-даа улут ажылдарның дугайында тодаргайы-биле көргүзүп турар. Амгы үеде чуртта кургаткаш, ажыглап турар черниң хемчээли 10,9 миллион гектар болгаш 11,5 миллион гектарны суггат-биле ажыглап турлр. А ол бүгү черниң гектар бүргүзү-ле мурнундаазындан хөй, элээн каш гектар черниң байлаан берип турар.

Арга-ыяш одуруглары хат-шуурганның оруун дуглап турар. Ногаан ыяш олуртуп, тарылга шөлдери камгалаан черниң хемчээли чүгле сөөлгү беш чылда бээн барык 2 миллион гектарга жемешкен. А олуртукан чаңгыс-ла гектар ыяш одуругларының 15—20 гектар тарылга шөлүнүң дүжүдэн идегелдиг камгалаар ярлалыг.

Ол бүгүнүң ажык-дузазының дугайын ССРЭ-ниң УАЧД-де тускай ажыткан делгелгеде делгеренгейн-биле көргүзүп турар.

Д. СМИРНОВ.
(СЭТА).

«МОЛНИЯ-2» УЖУДУУШКУНДА

СЭТА-ның дыңнадыы

Черниң кылымал спутник-эдеринчилерин ажыглап тургаш харылзаа системазын улам сайзырангайжыдар программаны ёзугаар чалгыгларның сантиметр хемчээлинге системаларның амылдаарын хандырар улаштыр дамчыдар аппаратуралыг харылзааның «Молния-2» деп спутнигин бедик эллипстиг орбитаже Совет Эвилелинден 1973 чылдың декабрь 25-те салып үндүрген.

Харылзаанық «Молния-2» спутниги Совет Эвилелинге эң-не ырак хемчээлдиг девискээрлерге телефон-телеграф харылзааларын кылырынга, ССРЭ-ниң Төп телевиденiезиниң программаларын «Орбита» четкиниң болгаш делегейге кады ажылдажылганың пунктуларынче дамчыдарынга ажыглаар сорулгалыг.

Спутникти Соңгу полушариеге 40.865 километр апогейде болгаш Мурнуу полушариениң 466 километр перигейде орбитаже салып үндүрген.

Спутниктиң долганырының үези — 12 шак 17 минута, орбитаның ийленчээ — 62,8 градус.

Телевидение программазын дамчыдар болгаш ырак девискээрге хөй шугумнуг радио харылзаазы кылыр аппаратуралардан аңгыда башкарылга-хемчээшкин кылырының аппаратуразын, а ол ышкаш спутниктиң орбитазын таарыштырып, углаар болгаш энергия алыр системалары спутниите база тургустунган.

«Молния-2» спутниктн дамчыштыр харылзаа ажылдарын айытнан программа ёзугаар кылып чорудар.

ЧАА ТАРИФ ЁЗУГААР ЧҮЪК СӨӨРТҮЛГЕЗИ

Транспорт үлетпүр биле көдөө ажыл-агыйның, үлүс ажыл-агыйының өске-даа адырларының аразында харылзажылгазының материалдыг төлецгижи. оларның будүрген продукциязының эргилдезин болгаш аргыштырылгага чурттакчы чоннүң өзүп орар негелдезин хандырарынга чүгүла адыр болганда, оон таривип ажылдап кылырда транспорттүң орулгалыы оон чарылгалыындан ажып түрарын барымдаалаар үжүрлүг. Тарифтерни ажылдап кылырда чүък сөөртүлгезиниң бот-үнезин чигедирин кол оорга кылдыр ап турар.

1974 чылдың январь 1-ден эгелеп РСФСР-ниң Министрлер Төвүлелиниң Күрүнеги өртектер комитединиң бадылааны автомобиль транспортунга чүък сөөртүрүнүң чаңгыс аай тариви күштүг болур. Чүък сөөртүрүнүң чамдык хевирлериниң болгаш орук хемчээлиниң талазы-биле орулгалыг болур чоруун чаа тарифте тодарадып каан. Автомобиль транспорту-биле чүък дажыглаары чаа тариф ёзугаар ортумаа-биле 4,1 хуу чигээн.

Амыгаа дээр күштүг болуп келген иниги болгаш хоорайлар аразының тарифиниң орнунга, кылганын барымдаалаар чаңгыс аай тариф көрдүнген. Ылгалдыг тариф ёзугаар төлеэр самосвалдардан ангыда, өске машиналарның чүүгүнге саналаашкынаар кылыр.

Чүък сөөртүр тариви 4 хуу чедир кудулаан 10 тонна чедир чүък сөөртүр самосвалдардан ангыда, оваалай сөөртүр (даш, сай, элезин, довурак, шлак, рууда, чүтай) чүүктерге ылгалдыг тариф мурнукузу хевээр артар.

Чүдүрүп-дүжүрер ажылдарны механизастаарын болгаш автомашиналарның чүгү дүжүртүнмейн ийикпе, азы чүдүртүнмейн саадаар чоруун кызырар сорулга-биле чаа тарифте ындыг туруушкуннарын чижек үезин айыткан болгаш автомобильдерни чогуур хуусаазындан эрте чүдүргени азы чүгүн дүжүргени дээш шаанал (немелде) база доктаттынган. Чолаачыларның чүък дүжүрер, чүдүрер үезиниң төлевир тариви 4-тен 2 хуу, 7-ден 5 хуу, 12-ден 10 хуу чедир чаа тарифте эвээжеткен.

Чүүктү чүдүрүп, дүжүрүп тура саададып тудар чоруктарны эвээжедиринге мурнуп-да турган торгаг дүзе болбайн келгенин барымдаалаашаш, чаа тарифте оон хемчээлин ортумаа-биле 2 катап улгаттырган.

Дүжүт ажаап алышкыныың болгаш мал чеминиң белеткелиниң үезинде өске адырлардан келген автомобильдерниң күзөвтарын алгыдарынга колхоздар болгаш совхоздар боттары чарыгдал үндүрүп турар. Ол чаартылганы кылганы дээш транспорт организациялары колхозтарга болгаш совхоздарга чүнү-даа төлеп бербейн келген, а ындыг чарыгдалдарга үнген хөреңги көдөө ажыл-агый продукциязын будүрген чарыгдалга немежип турар. Чаа тарифте чүък сөөртүрүнүң коэффициентизин бедидер талазы-биле колхозтарның болгаш совхозтарның ап чоруткан хемчегларинге хамаарышкан чигелделерни база көрүп турар.

Бистиң республиканың будүрүлгелери болгаш организациялары автомобиль транспорту-биле чүък сөөртүр тарифти чигеткенинден чылда ниитизи-биле 1 млн. 500 муң рубльдиң камналгазын алыр. Ынчангаш бистиң автотранспорт будүрүлгелериниң коллективтерине экономиктиг ажылды улам күштелдиреринiң чүгүлазын ол негеп турар-дыр. Автомашиналарның орулгалыг болуп чоруун хандырарда оларны ажыглаары каяа, кайы хире ажык-дузалыын чүнү-даа мурнай барымдаалап көрүү чүгүлаа.

Оон ынай чаа тариф үлетпүрүнүң болгаш көдөө ажылагыйның продукциязының бот-үнезин чигедирингe улам ынай идиглиг болур дээрэн чүтаажок.

Ф. КРУГОВОЙ.
республиканың автотранспорт эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы.

ЧҮСТЕН ЧҮСТУ

Донгак Хөкпеш-оол — Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозунуң Чозаза хойжу бригадазының аныяк хойжузу. Оон алдиезин үр чылдарда төрээн совхозунга хой кадарып ажылдааш, үш чыл бүрүнгээр пенсиялай бергеннер. Оларның байлак арга-дүржүлгазын өтлү өөренип, шингээдип алган.

Аныяк хойжу ам ада-иезиниң эрги кыштаан ээлеп, хөйнүң малын онча, менди кадарып турар.

Чайгы үеде ол үш-дөрт катап одар солуп көшкен. Хоюн Улуг-Чайлагның, Кыр-Ыяштың, Хараар-Баарадның эки одарларынга семиртип алган.

Ол хоюн эртен эрте одарже үндүрүп, кежээ орай коданче киирер чанчылдыг.

— Хоюмну чайын эки семиртип алыр кижи мен. Кыжын чер казып оттаар мал күш-дең-илделиг болза-ла, соок тоовас боор чүве. Харын сергек, омак болур. А бистиң чамдык малчыннарывыс ындыг эвес-тир. Хой хураганнавайн турда эртен 10-11 шак үезинде үндүргеш, кежээ 4-5 шак үезинде киирип кээр-дир. Оон кажаалай тыртып алыр. Ынчап турда мал кайын тоттур оттаап алыр боор. Харын арып, баксыраар чүве оон үнер болгай — деп, аныяк хойжунуң чугаалап турары чөптүг.

Бо чылын улуг бергелер турза-даа Донгак Хөкпеш-оол 100 хойдан-на 88 хураганны менди доруктуруп, бир хойдан 2,4 кг дүктү кыргын алган.

Хойжунуң кыштаанда 10 тонна сиген бар. Кургаг өдекти болуп алган. Малга чем каап бээр онгачалары четчир.

Донгак Хөкпеш-оол келир чылын 100 хойдан-на 100 хураганны онча-менди өстүрүп, хой бүрүзүнден 2,5 кг дүктү кыргып ап, ниитининң малынга 15 тонна сигеннии белеткеп алырын хүлээнген.

Т. ДАМБАЖЫК.

Бо хүннерде

НАЙЫРАЛ УЛАМ БЫЖЫГЫП ТУРАР

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны Хостаарыныың Национал Фронтузунуң Төп Комитединиң Президиумунуң Даргазы, Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааның Даргазы Нгуен Хыу Тхога баштаткан МВР-ниң төлээлериниң Совет Эвилелинге найыралдың аян-чоруунуң түңнелдерии «Нян зан» солун «Сорук кижирикчи улуг фактор» деп эгелиг мурнуку чүүлүнде бижээн.

Бодунуң интернационалчы хүлээлгезинге шынчы Совет Эвилели моон-даа соңгаар Мурнуу Вьетнамның патриотчу болгаш депшилгелиг күштериниң талазында туржур, оларның-биле бодунуң найыралдыг харылзааларны бүтү хемчег-биле хөгжүдер дугайында СЭКП ТК-ниң Чингине секретары Л. И. Брежневтиң чугаалаанын ол солун онзалап айыткан.

МВР-ниң төлээлери Совет Эвилелинин кайызынга-даа барганда, совет болгаш вьетнам улустарның аразынга найыралдыг харылзаа уламна калбарып, бижыгып турар деп чүвеге бүзүреп көргенин «Нян зан» солун демдеглээн. Оон чайынанчак көргүзүү болза, МВР-ниң төлээлериниң Совет Эвилелинге албанның найыралдыг аян-чоруунуң дугайында ийи таланың кады кылган дыннадыы болур деп солун айыткан.

АЯН-ЧОРУК ДООЗУЛГАН

ХАНОЙ. (СЭТА). ССРЭ-ниң Дээди Советинин Президиумунуң Даргазының оралакчызы, Казах ССР-ниң Дээди Советинин Президиумунуң Даргазы С. Б. Ниязбековка баштаткан ССРЭ-ниң Дээди Советинин төлээлериниң ВДР-ге барган найыралдыг чоруунуң доозулганынга холбаштыр кады кылган совет-вьетнам дыннадыгны Ханойга үндүрген.

Дээди Советтиң төлээлериниң кежигүннериң ВДР-ниң Президентизи Тон Дык Тхань, ВДР-ниң Национал хуралының Доктаамал Комитединиң Даргазы Чыонг Динь, ВДР-ниң Премьер-Министри Фам Ван Донг хүлээп алган, олар-биле найыралдыг чугаалашкан. ССРЭ-ниң Дээди Советинин болгаш ВДР-ниң Национал хуралының төлээлериниң аразынга ийи таланың сонуургап турар айтырыгларының талазы-биле санал-оналды калбаа-биле солушкан деп, дыннадыгда чугаалаан.

Америк ажелекчилерге удур, национал хосталга дээш вьетнам улустуң демиселдинге, социализм тургузарының хереэнге Совет Эвилелинин көргускен улуг, үнелиг, хөй талалыг болгаш дээштиг детkимче, дузаламчызын чүректи-ниң ханызындан изин-биле өөрүп четтирген хүндүткелдиин вьетнам улустуң, Вьетнамның ажылчы чоннар партиязының, Национал хуралының база ВДР-ниң чазаанның өөнүүзүнден вьетнам удуртукчулар акы-дүкма совет улуска, СЭКП-ге, ССРЭ-ниң Дээди Советинге болгаш ССРЭ-ниң чазаанга илергейлээн.

АКШ-ТА АҢГЫ ТУЛЧУУШКУННАРЫ

НЬЮ-ЙОРК. СЭТА-ның корреспондентизи Н. Сетунский дамчыткан:

Эртип турар 1973 чылда АКШ-ка аңгы демисели улам көдүрлүүшкүнүг болган. Бараан өртектери соксаал чок зартап, ажыл төлевири «чер албастап», мөлчүлге күштелип турар. Ажыл-ишчилериң анаа харыызы демиселдиң шылгаттынган аргазы — ажыл соксадыышкыннары болган.

Чонга дыңнатхан барымдааларны ёзугаар алырга, чылдың баштайгы тос айының дургузунда АКШ-ка эрткен чылдың ол үезиндезиниң оранчок хөй — 4300 ажыл соксадыышкыны болган.

Эрткен үеде автомобиль үлетпүрүнге монополиялар ажылчыннарның кылыр ажылының чымыштыын түлган хемчээлинге чедир аартаткан, ынчангаш ажыл-ишчилер демисел чорудар улуг хемчегларни алган.

«Крайслер» каттыжыышкынының ажылчыннарының демисели эң улуг хемчээлдиг национал ажыл соксадыышкыны болу берген, оларның ажыл соксадыышкыны 56 заводка нептерээн. «Катерпиллер трактор» компаниянның ажылчыннары хөй-хөй улуг ажыл соксадыышкыннарын эрттирген — анаа 35 муң ажыл-ишчи киришкен. Эң улуг будүрүлге каттыжыышкыннары «Дженерал моторстун» болгаш «Форд моторнуң» шууштурулгалыг будүрүлге шугумнарының ажылдаары бо чылын чежеда катап соксаан. Ол ажыл соксадыышкыннарының шупузу ажылчыннарның тиилелгези кылдыр доозулган.

Резина үлетпүрүнге ажылдаарының байдалы онза берге. Анаа ажыл-ишчилер шудургу демиселди чорудуп келген. Чүгле «Файрстон тайр энд раббер компания» монополияга удур демиселге безин үк компанияның 12 заводунуң 18000 ажылчыны киришкен. Пөс аргыыр, даараныгга будүрүлгелериниге, нефть болгаш ыяш-савзын үлетпүрүнге улуг ажыл соксадыышкыннары болган. Пенсильваниянның химия заводтарының ажылчыннары, Нью-Йорктуң эмнелге чергелериниң ажылдакчылары, Вашингтоннуң парлалга ишчилери, Техастың даараныкчылары, Детройттуң башкылары, Коннектикуттуң чүък машиналарының чолаачылары ажылдаарын соксаткаш, ажылдаар чергелери доскуулдап бүзээлээр демиселди чорудуп келген.

АКШ-та ажыл соксадыр демиселдиң өөскүп турарын «Крисчен сайенс монитор» солун мынча деп бижээн: «бо хүннерде профэвилелдерниң чалгаан далай дет хүрээлелиниң демисели шуургинналып турар». Профэвилел парлалгазының айтып турарын ёзугаар алырга, ол шуурган келир чылын улам күштелир. Профэвилелдер-биле коллективтиг керээлерни эде чарар апаар. Оларда 4,5 миллион ажыл-ишчи бактаап турар. Экономистер болгаш социологтар АКШ-ка аңгы демиселиин чидигленмес деп турза-даа, ында ол демисел улам күштелип турар.

Араб чурттарның төвүлел хуралының шиитпири

КУВЕЙТ. (СЭТА). Араб чурттарга нефть казып тывар амгы деңнелинден 1974 чылдың январьда 10 хуу улгаттырар деп, Сауд Аравиязының нефть болгаш минералдыг курлавырлар херектериниң министри Шейх Ахмед Зки Ямани медеглээн. Араб күрүнелер Японияның, Францияның, Англияның, Бельгияның болгаш Филиппиниинiң нефть хереглелдерии хандырар деп, даштыкы чурттарга нефть садар араб чурттар организациязының Кувейтинде эртип турар төвүлел хуралынга үндүрген шиитпирден анчыда база чарлаан. Ындыг-даа бол АКШ-ка нефть бээрииниң хоруглуу амдыызында хевээр артар дээн.

УРУГВАЙНЫҢ УЛУЗУ ДАЛДАРАВАС

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Бодунуң чуртунга ажыл-чорудулгазын хоруткан Уругвайның Коммунистиг партиязы медеглел үндүрген. «Бордаберрииин дерзин чазаа болгаш оон шериг сүлчээчилери чуртка фашистиг ёзу-чурум тургузарынче база бир базым кылган» деп ук медеглелде демдеглээн. Чазак парламентинии дүжүрген, демократтыг эрге-шөлээни катап тургузар, хамаарылга чок дашты-кы политиканы чорудар, социал, экономика чаартылгаларын боттандырар, ажыл төлевирин улгаттырар, политиктиг хоруглалда турарларны, профэвилел ажылдакчыларын хостаар деп айыткан баштайгы демисел программазын күүседири дээш демиселди күштелдиреринче уругвайларны кыйгырган. «Улус чаңгыс аай сырый каттышкан фронтулут демисел чорудар болза, хосталга демисели тиилеп үнер болгаш Уругвай дерзии чазакты узуткаар» — деп медеглелде чугаалаан.

Эрге-чагырга черлерия шиитпирлеттинмейн турар айтырыгларга хөй-ниитининң кичээнгейии алаактырыксап, дерзин хемчеглер алырының, террор дузазы-биле удурланыышкыл үнүн боогдаксап турар деп медеглелде чугаалаан.

Ынчалза-даа Уругвайның улузу далдаравас. Оон улузу диктатурага шиитпирлиг удурланып турар деп, Компартия демдеглээн. Компартия чаңгыс эпти быжыглаарынче, демократтыг эрге-шөлээни катап тургузар, хамаарылга чок дашты-кы политиканы чорудар, социал, экономика чаартылгаларын боттандырар, ажыл төлевирин улгаттырар, политиктиг хоруглалда турарларны, профэвилел ажылдакчыларын хостаар деп айыткан баштайгы демисел программазын күүседири дээш демиселди күштелдиреринче уругвайларны кыйгырган. «Улус чаңгыс аай сырый каттышкан фронтулут демисел чорудар болза, хосталга демисели тиилеп үнер болгаш Уругвай дерзии чазакты узуткаар» — деп медеглелде чугаалаан.

Японияның чазак албан черлериниң албан-хаакчыларының, ажылчыннарың болгаш студентилериниң хөй кезии «айыыл чок чоруктуң» япон-америк керээзин күш чок болдурары дээш демисежип турарлар. Ол дугайын «Санкэй симбун» солуннуң чоокта чаа салган айтырыгларынга харыы хереченлеп турар.

ЧУРУКТА: америк базаның хаалгазының чанынга болган удурланыышкын чыскаалының үезинде.

Джапан Пресс—СЭТА-ның фотозу.

ЧИЛИ ПРОФЭВИЛЕЛДЕРНИҢ КЫИГЫРЫЫ

ЛИМА. (СЭТА). Чилиниң демократтыг күштерииге удур ханныг террорнуң соксавайн турарынга килеңнээн удурланыышкынын чурттуң улузу илергейлеп турар деп, Чилиниң ажылчы чоннарының чаңгыс аай профтөвүнүң (КУТ) национал удуртулга төвүлелиниң медеглелинде чугаалаан. Медеглелди Лимага тараткан. Шериг хунтазының кылган эргилдезиниң фашистиг мөзүзүн оон чажырар болгаш КУТ-туң удуртукчуларын, Чилиниң өске-даа депшилгелиг, политиктиг база хөй-ниитии ажылдакчыларын «чонга көзүлдүр судтаарының» дузазыбиле араатанзыг дерзии үүлгедиглериниң кемининг аартыр оралдажыышкынарны кылып турарын документиде сойгаан.

Фашистиг хунта чили ажылчы чоннарны дорамчылап бастыр дерзин үүлгедиглерии катап күштелдирер дээш кажаралаар иитүлдээшкии-биле тыпкан ялалаларынга сылдагаан алгаш, чаңгыс аай профтөптүң ажыл-чорудулгазын чоокку хүннерде ялалап судтаар деп турар дээрзин медеглелде демдеглээн. Чили реакциянның улустар аразынга кемниг үүлгедиглериниң бодалдары база биллингир, ол болза ханныг херектер үүлгедиин делегейниң хөй-ниитизинге авыяастап агартыксаан болгаш чили пролетарнаттың удуртукчуларының төрээн чуртка, улуска шудургу бараан боол турган, чаалап алган алдарын бактаксаан база бир оралдажыышкын болур.

КУТ-туң национал удуртулга төвүлели чили реакциянның ханныг өжээргек үүлгедиглериия шиитпирлиг бүрүү шаварынче болгаш чили патриоттарның фашистиг хунтага удур чөптүг демисели-биле дайынчы эп-сеткил каттыштырылгазын илергейлээринче бүгү делегейниң ажылчы чоннарын кыйгырган.

Улуг повар Валентина Харинаның, дузалакчы повар Роза Оюнуң белеткээн амданныг чемнерин ажылчыннар бо-ла мактаан турар. Шуурмактың ыяш белеткээр ол будүрүлгениң эки көргүзүлгериниде В. Харинаның болгаш Р. Оюнуң үлүү база барын демдеглээри күзенчиг.

Т. БОРБАЙНЫҢ фотолары.

ШКОЛАНЫҢ 20 ЧЫЛЫ

Бай-Тайга районнуң Тээлиниң № 2 сес чыл школазының коллективи чоокта чаа школаның 20 чыл болган оюн демдеглеп эрттирген. Бо үениң дургузунда 234 өөренikчилер 8-ки классты доозуп, оларның дыка хөйү тускай эртемни доозуп алган. Оларның аразында дээди эртеминг башкылар Б. Мапнай-оол, К. Акша-оол, Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Л. Солун-оол, эмчилер Л. Очур, Ш. Содунам, кадарчы З. Арапчыт, механизаторлар А. Семис-оол, Д. Хомушку дээш өскелерии-даа адап болур.

Кежээни школа директору К. Тоюн ажыткаш, хоочун башкы А. Конгага илеткел кылыры-биле сөс берген. Ол школаның тургустунганын, оон баштайгы башкыларының болгаш ажылчыннарының дугайында сактыышкыннарын чугаалаан болгаш школаның чедиишкиннери-биле өөренikчилерни, чалаткан аалчыларны таныштырган. Сөөлгү чылдарда школаның башкылар коллективи өөредилге-кижизидилгелиг ажылды элээн экижиткен. К. Намчыл, С. Иргит, С. Успун болгаш өске-даа башкылар 100 хуу өөредилгени доктаамал чедип ап келген.

— Школаны тудуп тургузушкан хоочун тудугжу, ам пенсионер Х. Салчак бодумуң сактыышкынынга Чаңгыс-Терек тайгазындан колхозчулар чудукту хол-биле кезип, кыжын аътка төрепчилеп, чайын терге-биле канчаар сөөртүп турганын, чудуктарны хол хирээзи-биле дилип, тудуп кылганын чугаалаан. Школаның эң баштайгы директору Роман Шожун-оолович Хертектиң чугаазы солун болган.

Школаның хоочунарынга болгаш идепкейлиг хөй-ниитичи, эки өөредилгелиг өөренikчилериие селектерии тывыскан. Кежээнiң түңнелинде школаның башкылары болгаш өөренikчилери каттышкан улуг концертти үндүрген.

Б. БАРБА.

Чаа чылда номчуурлар

1974— чаа чылдың пардалга чагыдылгазы Мөңгүн-Тайга районга организастыг эрткен. Районнуң чурттакчылары ниитизи-биле 1740 ажыг экземпляр солуннар, журналларны чагыдып алган.

Р. САЙЫН-МААДЫР.

Олчалыг келгеннер

Тожу районда коопаниыыртывыш ажыл-агый черииин Хам-Сыра салбырынын чылдың сөөлгү кварталында аңнап үнген аңчылары ээп кээп турарлар. Оларның кижи бүрүзү олчалыг. Чижээ, Ак Балдан 20, Кол Дажыжык 15 кишти белеткел пунктузунга дужааганнар.

Бистиң районнуң херээжениери эр улустан дузак чок аңнаарын номчыкчулар билир болгай. Олардан Дембрель Тошуру 15, Чамынын Хайныр 12, Ак Седип 10 кишти олуруп, эрестиг ажылдааннар. Үстүнде алдаанывыс аңчылар бо хүннерде 1974 чылдың үлүүнге кириштир аннаарыбиле тайгаларже аъттанып-кан.

В. КУРТУЖЕК.

Политиктиг өөредилге чоруп тур

СОНУУРГАЛ БЕДЭЭН

Амгы үеде совет экономиканың хөгжүлгези будүрүлгенин өзүлдезинге болгаш ону дүргедиринге улуг салдарны чедирип турар. Совет кижилер ниитилел будүрүлгезинии шапкын хөгжүлдезинге хейәът кирип, партияның экономиктиг политиказын амыдралга боттандырар сорулгабиле ажыл-агыйны әртемге үндезилеп организастаарын, чурттуң экономиктиг күүзүн канчаар тергүстүнүп, хөгжүп келгенинии дугайында теория кырынга өөренип, чижек кылдыр ажыл-агыйның түс-түс адырларының челиишкиннерин сайгарып турарлар.

Болдүүр-ла аргаларны ажыглап тургаш, экономиктиг өөредилгеже ажылдакчы бүрүзүн хаара тудары — агитаторларның болгаш политинформаторларның дөрт хүлээлгези болгаш аңаа политмассалыг ажылдың бүгү-ле хевирлерин, көскү агитацияны, библиотекаларны, клубтарны болгаш культура бажыннарын ажыглаары болур.

Бо айтырыг талазы-биле байдал республиканың Күрүне банкызының конторазында кандыгыл деп айтырыгга оон әргелекчизиниң оралакчызы Момук Ашакпановна Ховалыг мынчаар харыылады:

— Бисиин коллективтин хөй нуруузу янзы-бүрү мергежилдиг, түскай ортумак болгаш дээди эртеминг кижилерден түргустуунган. Ынчангаш маиаа экономиктиг өөредилгени чорудар деп шиитпирлээш, оны организастаары-биле методиктиг төвүлелди тургускан бис. Оон кежигүннери — кол-кол киллистерниң начальниктери. Эрткен 1972 чылда экономиктиг билиглериин теоретиктиг семинарынга 28 кижи өөренип турган. Аиаа колдуунда профессияга хамаарышкан темаларны сайгарып турган бис. «Экономика болгаш кредит», «Учет-операция ажылын әнмелээри», «Касса ажылы» дээн чижектиг айтырыгларга кичээлдерни чорутkулаан бис. Бо чылдан эгелеп, бисте экономиктиг 2 школа ажылдап эгелээн. Ында ниитизи-биле 48 кижи доктаамал өөренип турар.

Школада өөренип турарларның аразында 18 кижи дээди, артканнары түскай ортумак әртемниг кижилер болду. Амга чедир 9 кичээл эрткен. Ында кичээлдерни Момук Ашакпановна белик деннелге эрттирип турар.

— Кичээлдернин дээштии пропагандистен кол хамаарыр болгай. Момук Ашакпановна бо талазы-биле элээн мергежилдиг кижи. Ол 1961 чылда Москваның сан-хөө институдун дооскаш, Өвүр, Тожу районнарга ажылдавышаан, политболгумнерии удуртуп турган. Бо коллективке 1967 чылдан эгелеп ажылдап, политболгумну башкылап келген. Оон кичээлдери солун болгаш дээштиг болгулаарга, аиаа дыннакчыларның сонуургалы улуг ийин—деп, методиктиг төвүлелдиң кежигүнү Ирина Александровна Шагалина чугаалады.

Оон ангыда ында дыннакчы бүрүзү кандыг-бир айтырыгга белеткеиип алгаш, өөрүнүн мурнунга тайылбырлап турары солун.

З. МОНГУШ.

КАЛБАК ТАНЫЖЫЛГА

Тайбыңга ынак күштериик Бүгү-делегей конгрезинин материалдарын болгаш аңаа СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтин чугаазын ажылчы чонга таныштырар ажылды «Сүт-Хөл» совхозта партия комитеди идепкейлии-биле чорудуп турар. Ол кайгамчыктыг улуг шуулганның материалдарын совхозтуң ажылчыннарынга, албан-хаакчыларынга таныштырары-биле партбюро кежигүнерйн чер-черде доктаамал быжыглаан. Ылангыя партбюро кежигүннери В. Оюн, А. Шаалы, К. Ооржак олар Кызыл-Тайга, Кара-Чыраа, Сүт-Аксы суурларга, мал фермаларынга барып, лекцияларны номчаан. Ниитизи-биле алырга, 1500 ажыг кижи конгресстиң материалдарын танышкан.

Совхозтуң партия комитеди чоокку хүннерде Тайбыңга ынак күштерииң Бүгү-делегей конгрезинiiң киржикчизи, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу Д. Н. Ооржак-биле ужуражыышкынны Сүт-Аксы суурга организастаар болгаш кежээниң киржикчилеринге оюн көргүзери-биле «Чыраа-Бажы» совхозтуң «Дамырак» деп агитация ураи чүүл бригадазын чалаарын планнап турар.

Оон аңгыда совхозтуң партия комитеди Л. И. Брежневтин Индияга аян-чоруунуң дугайын, СЭКП ТК-ның декабрь (1973 чыл) Пленумунуң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Советиниң VII сессиязының материалдарын ажылчы чонга таныштырып, лекция пропагандазын улам-на күштелдирип турар.

О. БОРАШ.

МАЛЧЫННАР ӨӨРЕДИЛГЕЗИ

«Найырал» совхозтуң дирекциязы болгаш партия комитеди бо чылын малчыннар ортузунга зооветөөредилгени организастап эрттиреринче чогуур кичээнгейии угландырган. Баштай-ла малчыннарның 6 бригаларының төптеринге тускай эртемниглер Дордум Хуваажап, Түлүш Алдын-оол, Шарбии Уйнуу олар мал зарыынга удур демиселдиң, мал ооладашкынынга белеткелдиң дугайында болгаш өске-даа темаларга кичээлдерии эрттирген. Оон дараазында партияның Улуг-Хем райкомунуң пропаганда болгаш агитация киллизиниң база совхозтуң партконмунуң ажылдакчылары малчыннарга делегей байдалының болгаш хой ажылын улам сайзыралдыр хемчеглер дугайында лекцияларны номчаан.

Кичээлдер болгаш лекциялар-биле чергелештир малчыннарның кылган ажылдарын түңнеп, чедер, четпестерии база чугаалажып турар.

Совхозта хой-ниити организациялары малчыннарның зоветөөредилгезиниң ажыктыг хевирлерии болгаш аргаларын тывар дээш, аиаа кижилериин сонуургалын көдүрер дээш деминиг ажылдап турар.

С. ТАСПАЙ.

«Шынның» аалчызы — чогаалчы

Талантылыг тыва шүлүкчү Юрий Кюнзегеш бодунуң чогаадыкчы үүрүн шүлүк чогаалынга бараалгадып чоруур. Юрий Шойдаковичиниң шүлүктеринге тайылбырлар база хереглеттинмес, оларны боттарыла чүректерже оруктарны тыва бээр. Ынчангаш силерниң кичээнгейиңерде—Юрий Кюнзегештиң чаа шүлүктери.

— Солуннарга, «Улуг-Хем» альманахка, сөөлгү чыындымга үндүрген чогаалдарымны номчуучулар билир боор. Келир чылын партия, күш-ажыл, Совет Тыва, ынакшыл дугайында чаа чогаалдарны бижир мен. Оларның чамдыызын «Шынның арыннарынга парладыр бодаадыг мен—деп, Юрий Кюнзегеш чугаалаан.

ЧОНУМ СЕТКИЛИМДЕ

Улуг-Хемим! Көвүктелип, мөөп чыдар
Ужар, саарыың мээң-биле удаалаштас.
Чалгыны чок—күштүг төлү эвес болгаш,
Чалгыгларың кыры-биле кылыйтпас мен.
Чакпазы чок балык оглу—байлап эвес,
Саарыыңны өрү чүткүп, талыйтпас мен.

Улуг-Хемим! Канчалза-даа, сээн-биле
Ужа-тура кылаштаалакта танышкан мен.
Арыг, хылаң суучыг мен дозуп ижип,
Адыжымга саара тудуп ойнап оргаш,
Чедиг чүзүн челээш өңүң дээрден эвес,
Сендеп көргеш, сеткил дойлуп, хөлзээн оол мен.

Улуг-Хемим! Харааламы бус, шаң дуглаан,
Уяң ырын кыржын соокта дыңнап остүм.
Дүнекиниң дүмбейинге уйдаравас,
Түрүдүп кээр шуургачга дүжүп бербес
Аялгаңның чаагай күжү чүрээм тудуп
Ажыг-шүжүүм оожуктуруп, домнап чоруу.

Улуг-Хейим! Уран холдар утуласпаан
Уйуң дүргаар чечек, сиген саглаңнашкан
Чайның чылыг, экн хүнүн сактып кээр мен.
Чалгыгларың ошкап-чыттап, чассып өскен,
Экиде-даа, багайда-даа сеңи сактыр —
Эмер кулуң—чаңгыс оглуң апаар-дыр мен.

Улуг-Хемим! Шүлүктерим ужуу сенде—
Узун кыжын шындалап аар доштарында,
Часкаар чайын чалгын келир үеринде,
Чалыы кыс дег арыг, чараш шырайында,
Адың-биле моңге шагда чоргаарланыр
Арат чонум хажыы дивес шырайында.

ГАГАРИННИҢ ХҮЛҮМЗҮРҮҮ

Каяа-даа бол чоргаарымда,
Гагаринни сактып кээр мен.
Хээра-херел боду ышкаш,
Хүннээректээн хүлүмзүрүүн
Хүнүң-даа бол, көрүксээр мен.

Гагариннің хүлүмзүрүү
Хаяаланып чырып чорда,
Өртемчейде оолдар шупту
Халап, айыыл дирген келзе,
Өлүр тынын харамнанмас.

ШҮЛҮКЧҮНҮҢ ӨЛГЕНИНГЕ

Делегейниң алдарлыг шүлүкчүзү, Чилиниң сенатору Пабло Неруданың тураскаалыында.

Чүректерде хылын сээпээн чадаган дег,
Шүлүк өлбес—кижи өлүр. Өйлүг назын
Хылдан чиңге... Сагышсыраап мочуп каап боор.

Хылыш-биле месилдешкен шүлүктериң
Чонуң ышкаш, Кордилльерниң хаяы дег —
Чонуп, шылып, буза тепсип шыдавастар!

Чогаалыңда Сталинград ам-даа дириг,
Совет улус өңүгү сецээ чоргаарланыр.
Өжээн, килёң—деткимчеңня үтпас дээн бис.

Өштүг хейлер халдап кээрге чалдашмаан бис.
Өңнүүвүс Сээң чаңныг ырың хей-аът киргеп.
Тынывыс дээш—Совет чүрт дээш тулушкан бис.

Дываажаңны чаалап аар деп аазаваан бис.
Тынныг, дириг, хостуг чоргаар чурттаар дээштиң
Ханывыс топ — даңгыракты бижип каан бис.

Хайлыг бужар фашистериниң сыскындызы
Чонуң боскун боой тудуп, шурап кээрге,
Чогаалың, Сээң тук бооп киискээн—чоргаараар бис.

Чорта бергеш, биживвээниң шүлүктериң
Чолуктарга удур түлчүп, демиселдиң,
Тинлелгениң даңы ышкаш чырып туру.

Дириг сектер — фашистериниң куйлу чайлаар
Диңмиттелдир бомба дег частып туру.
Дидимнерни гулгуушкуже кыйгырып тур.

ЧУРУКТА: Вильдага оон өңнүктери ССРЭ-ниң чемпиону ат алган дээш байыр чедирип турлар.

П. КУЗНЕЦОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧЕТТИРДИВИС

Келир үениң төлептиг хамаатылары — бичии чаштарны өөредир, кижизидер башкы дээш төлептиг атты бодум-даа. Урутларым ачазы-даа 20 ажыг чыл эдилеп чор бис. Ажылдап, чурттап турар черивис Ак-Турутта үр апардывыс. Ынчангаш суурыңар чурттакчы чону таныш-көрүш, эргим чоок апарган.

Урутларым ачазы аарааш чартык чыл хире эмнелгеге чыдып, эмнедип келди. Амгы үеде республика эмнелгезинде эмчилериниң хайгааралында сегип чылдар. Ачазыстың дүрген сегип, экижиниң күзел, хүн бүрүде сагыш човап айтырып келир кижилериниң кайызын ол дээр, суурыңар чону шупту чыгыы.

Чоокта чаа хенертен дегдире бергеш шимченир аргажок чыдыпкан мен. Суурда аныях эмчилер Дорта Чизе, Тамара Кенден оларның кызымак, кичээнгейлиг эмнээниниң ачызында үр болбаанда-ла экижий бердим. Ларың турган үемде коллективимде башкылар, ажылчыннар, өөреникчилер, оларның ада-иелери урутларымны, бодумну үргүлүү хайгаарап турдулар.

Урутларым ачазын болгаш бодумну эмнээн алдын холдуг эмчилерге, суурумнуң чурттакчыларынга 1974 чаа чыл-биле улуг-улуг чедишкиниверин күзеп, байыр чедирерин чөпшээрей көрүнер эргим редакция.

Елизавета КҮЖҮГЕТ.

АРЫН-НҮҮРҮҢЕР КАЙЫЛ, ИЕЛЕР?

«Кижи болуру чажындан, ажыт болуру кулуундан» деп тыва улустуң үлегер чугаазы бар болгай.' Ынчалза-даа чаш уругнуң эки-багай аажы-чаңы, келир үеэн оон-биле кодыл торуттунуп келбес. Оон аажы-чаңы, амыдыралында кандыг оруктуг шилип алыры, кижизидилгези ада-иезинден, дескинден хамаарыжыр.

Чурум үрээр, багай өөренир уругларны «берге кижизидилгелиг» ийикпе, азы оонда оскээр адагылаар. А ындыг уруглар кайын тыптын кээриниң дугайында маңаа чугаалажыылынар.

Назы четпээн кем-херек үүлгедикчилериниң намдарын өөренип көөрге, оларның үлүг таарымча чок байдалдыг, уруг-дарыының кижизидилгезинче сагыш салбас, арагадаар, төлеп чок ада-иениң оңбулезинге оскеи уруглар болуп турар. Ада-иениң контролю кошкап, харыысалгазы кудулаанындан назы четпээн элээди уруглар «холдан үнүп», өөредилгезин эра каар, оскээр будалып чоруп бээр. Ынчап чораан, харын-даа кем-херек үүлгедикчизи-даа апаар. Чижээ. Чадаана чурттуг Сылиг-кыс Оспановна Ондар деп ие доктаамал ажыыы-даа чок. арагалап чоруп турар. Оон иштинден бот агитквартирада 73 кижи Владимир Ильич Ленинниң биографиязын доктаамал өөренип турар. Ак-Эрикте кижизидилгениң оскеда хевирлери: лекция пропагандазы, сурагыг кижилер-биле ужуражылга, аныяктарның диспуттары, номчулга конференциязы база организастыг болуп турар.

Партия организациязының удуртулгазы-биле, ында комсомол комитеди болгаш херээженнер чөвүлели бо ажылче улуг кичээнгей салып, организацкчы годаргай хемчегни боттандырып турар. Кежээки школада амгы өөренип турарлардан бо чылын VIII болгаш XI класстарны 20 ажыг аныяк кыстар доозар.

Бистинде билиг дээш чүткүл мурнуку кайы-даа чылдан бедээн. Өөредилгенин янзыбүрү хевирлериниде 122 херээженнер хаара туттунган. Оон иштинден бет агитквартирада 73 кижи Владимир Ильич Ленинниң биографиязын доктаамал өөренип турар. Ак-Эрикте кижизидилгенин өскеда хевирлери: лекция пропагандазы, сурагыг кижилер-биле ужуражылга, аныяктарның диспуттары, номчулга конференциязы база организастыг болуп турар.

К. БИЧИИ-УРУГ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ДЕКАБРЬ 27-ДЕ
МОСКВАДАН

13.45 — Өңнүг телекөргүзүг. Урутларга. «Буратиноның делгелгези». 14.15— «Миллионнарның ленинчи университеди». «План — будурулгениң хооймузу». 14.45 — 14.55—Чаптсар. 14.55 — Өңнүг телекөргүзүг. Эстрада артистериниң Бүгү-эвилел конкурузу. 1-ги кезээ. 15.55— «Маоизм деп чү?». Ыраккы Чөөн чүк институдунуң директорунуң оралакчызы В. А. Кривцов-биле беседа. 16.25 — О. биле А. Лавровтар —«Истелгени Знатоктар чорудуп тур». 9-ку херек. «Херечи». Телеспектакль.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Урутларга фильм. 18.30 — Телемедээлер. 18.45— «Л. Ландау. Портрединиң шенеделер». Документалдыг фильм. 19.05—Телемедээлер. 19.15 — Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.20— «Частың он чедиң шинчизи». Хой сериялыг уран-чечен телефильм. 4-кү сериязы. 20.35— «Ленинград болгаш Ленинград облазы чуртка үлегер тур». 21.25— «Музыка дугайында сөс». Дамчыдылганы А. Пахмутова чорудар. 22.20—22.30—Чаптсар. 22.30— «Таныш заалы». Бал танцыларының I Бүгү-эвилел конкурузунуң лауреаттарының көргүзүүг. 23.00 — «Ye». Информастыг программа. 23.30—00.10— Баскетболга ССРЭ-ниң чемпионады. ЦСКА — «Спартак» (Ленинград). 2-ги чартыы.

ДЕКАБРЬ 28-ТЕ
МОСКВАДАН

14.25 — Өңнүг телекөргүзүг. Мультфильмнер программазы. 14.50 — Капитал чурттарында социал өөрүлдээлерниң чидиглелгени. 15.10 — «Театр ужуражылгалары». 16.55 — Өңнүг телекөргүзүг. «Кижи болуру» деп уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүг 1-ги сериязы.

КЫЗЫЛДАН

18.00— Телемедээлер. 18.15— «Калыкшылдың дээрбээ». Документалдыг фильм. 18.25— Телемедээлер. 18.35 — Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

18.40 — Өңнүг телекөргүзүг. «Концерт. Чыадып лауреаттары». 19.40 — «Частың он чедиң шинчизи». Уран-чечен хой сериялыг телефильм. 5-ки сериязы. 20.50— «Документалдыг экран». Дамчыдылганы Р. Рождественский чорудар. 22.20 — 22.30 — Чаптсар. 22.30 —Өңнүг телекөргүзүг. «Эш ыр!» Чагыглар-биле концерт. 23.00— «Ye». Информастыг программа. 23.30 — 00.10 — Баскетболга ССРЭ-ниң чемпионады. «Динамо» (Москва)— «Калев» (Тарту) 2-ги чартыы.

Дараазының номери декабрь 29-та үнер.

Редакторнуң оралакчызы
М. Н. СМИРНОВА.

КИНО

ДЕКАБРЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кара хаанның тывызы» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Мрамор бажың» 9.30, 11.10, 15.20, 17.00, «Билдинмес херээжен» 12.50, 18.40, 21.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хамаатының хептиг кижи» 15.00, 16.55, 18.50, 20.45 шактарда.

«ВОСТОК»: «Угаан-сарыыл чоктарның неделязы» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ДЕКАБРЬ 28-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кара хаанның тывызы» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыыыды 9.15, «Онтарио эриктериниң ужуралдар» 10.40, 14.50, 16.40, «Билдинмес херээжен» 12.30, 18.40, 21.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночыыыды 10.00, «Хамаатың хептиг кижи» 15.00, 16.55, 18.50, 20.45 шактарда.

ДЕЛГЕЛГЕДЕ— СИБИРЬНИҢ АНЫЯК ЧУРУКЧУЛАРЫ

Сибирьниң аныях чурукчулары бо делгелгете шагда-ла белеткениң эгелээнер. Зонаның делгелге комиссиязы сентябрь айда зонаның аныяк чурукчуларының ажылдарының шиңлиишкинин чоруткан.

Декабрь 10-да Омскиниң чурукчулар бажыңының болгаш уран чурулга музейиниң залдарыга Сибирь зоназының аныях чурукчуларының бирги делгелгези ажыттынган.

Бо делгелгеде Иркутск, Красноярск, Новосибирск, Кызыл, Кемерово, Барнаул, Томск болгаш Омск хоорайларның 175 аныяк авторларының беш чүс чыгыы янзы-бүрү жанрларлыг ажылдары делгеттингеп. Бистиң республиканың аныяк чурукчулары бо делгелгеде база киржип турар. Талантылыг аныях чурукчулар Владимир Ховалыгның «Кандан Уруленің портредиэ», «Тыва натюрморт», Юрий Деевтиң «60 маадырларның тура хамыжыкшыны» деп жанрлыг чуруу база «Кызыл» деп пейзажы, Анай-оол Бөвейленниң «Совет Эвйлелиниң Маадыры Хомушку Чүргүй-оолдуң портредиэ» болгаш «Моғелер девин» деп композициязы, урутларның чурулга школазының башкызы Юрий Данилов болгаш өске-даа аныях чурукчуларның ажылдарын омскиниг улуг сонуургал-биле көрүп хүлээп алганнар.

Нииттизи-биле бистиң республикадан 11 аныях автор үжен ажыг янзы-бүрү хевирлерниң ажылдарын делгелгеге киргеп. Чонар-даштан сиилбиң чазаан ажылдарны бистиң кайгамчык хоорӭң мастерлеривистиң оолдары Эрес-оол Байыңды, Александр Тойбухаа болгаш аныяк мастер Сергей Ооржак олар киниряштиргеннер.

Сибирьниң аныях чурукчуларының ажылдарының делгелгезил ажыдып турган. ВЛКСМ Омск обкомуунуң секретары Юрий Ошлаков оон киржикчилерине болгаш оске хоорайлардан келгилээн аалчыларга изиг байырны чедирбишаан, чогаадыкчы чедишкиниверин күзээнин илереткеш, бо делгелгениң улуг ужур-утказының башкызы Юрий Данилов болгаш өске-даа аныях чурукчуларның ажылдарын омскиниең улуг сонуургал-биле көрүп хүлээп алганнар.

Нииттизи-биле бистиң республикадан 11 аныях автор үжен ажыг янзы-бүрү хевирлерниң ажылдарын делгелгеге киргеп. Чонар-даштан сиилбиң чазаан ажылдарны бистиң кайгамчык хоорӭң мастерлеривистиң оолдары Эрес-оол Байыңды, Александр Тойбухаа болгаш аныяк мастер Сергей Ооржак олар киниряштиргеннер.

Сибирьниң аныях чурукчуларының ажылдарының делгелгезил ажыдып турган. ВЛКСМ Омск обкомуунуң секретары Юрий Ошлаков оон киржикчилерине болгаш оске хоорайлардан келгилээн аалчыларга изиг байырны чедирбишаан, чогаадыкчы чедишкиниверин күзээнин илереткеш, бо делгелгениң улуг ужур-утказының башкызы Юрий Данилов болгаш өске-даа аныях чурукчуларның ажылдарын омскиниең улуг сонуургал-биле көрүп хүлээп алганнар.

Делгелгеде киржип турар аныях чурукчуларның ажылдарының бирги делгелгези чүгле оон киржикчилериниг эвес, а бүгү Сибирьниң культурлуг амыдыралынга база бир онзагай болуушкун болгаш өөрүшкүлүг байырлал болур.

И. САЛЧАК.

Тываның Чурукчулар эвилелиниң баштаар черинин даргазының оралакчызы.

ЧУРУКТАРДА: оң талазында—делгелге залында, солагай талазында—Владимир Ховалыгның «Кырган-авам» деп чуруу.

В. СВЕТАШКОВТУҢ фотолары.

Ужуражылга кежээзи

Чыргакы сес чыл школазынга «Бистиң маадырывыс» деп солун кежээ боор эртикен. Эге бееседаны школаның башкызы Л. Артына кылгаш, Социалистиг Күш-ажылның Маадыры, «Чыраа-Бажы» совхозтуң хойжуузу Монгуш Допуроловия Чолага сөс берген. Маадыр чугаазынга бодунуң эртикен дуруун, чуртунуң, чонунуң чаагай чоруу дээш карак кызыл ажылын төөгүп бергеп. Өөреникчилер Монгуш Допуроловичиниң 1950 чылдан бээр малчынаап, хой кадаргаш 100 хойга онааштыр 100 дыка ажыг хураган ап чорааның, Москвада Улуг ажыл-агыйының чедишкиниверинин делгелгезинге база Красноярскиге көдээ ажыл-агыйының мурнакчыларының хуралынга чоокта чаа четкенин улуг сонуургалбиле дыңнааннар. «1974 чылда 100 хойга опааштыр 110 хураганны ап, бир хойдан 2,5 кг шүлүү алыр хүзээлгелиг мен» деп түңнээн, М. Чола өөреникчилерге эки өөренирин күзеп, чагыг-сөзүн берген.

К. ОНДАР.

БИЛИГ ДЭЭШ ЧҮТКҮЛ

Ортумак өөредилгени чер болганга боттандырары бүгүнниитиниң чүгүле херээ. Бо айтырыгны Тес-Хемниң Ак-Эрикте багай эвес организастап турар. Эрткен өөредилге чылында аныяктарның кежээки школазын 22 кижи чедишкининг доозкан, а бо чылын шинда 52 кижи өөренип турар, олардан 19 кижи XI классты доозар.

Партия организациязының удуртулгазы-биле, ында комсомол комитеди болгаш херээженнер чөвүлели бо ажылче улуг кичээнгей салып, организацкчы годаргай хемчегни боттандырып турар. Кежээки школада амгы өөренип турарлардан бо чылын VIII болгаш XI класстарны 20 ажыг аныях кыстар доозар.

Бистиняде билиг дээш чүткүл мурнуку кайы-даа чылдан бедээн. Өөредилгенин янзыбүрү хевирлериниде 122 херээженнер хаара туттунган. Оон иштинден бет агитквартирада 73 кижи Владимир Ильич Ленинниң биографиязын доктаамал өөренип турар. Ак-Эрикте кижизидилгенин өскеда хевирлери: лекция пропагандазы, сурагыг кижилер-биле ужуражылга, аныяктарның диспуттары, номчулга конференциязы база организастыг болуп турар.

К. БИЧИИ-УРУГ.

Бөрүлерниң хоразы

Улус ажыл-агыйынга, ыдыгыя мал ажылынга бөрүлерниң чедирип турар когаралы улуг. Ол дугайын бистиң республиканың чижээнден көрүп болур. Ыдыгыя ол араатан аннар 1972 чылда колхозтарга болгаш совхозтарга улуг когаралды таварыштырган. Ол чылын ниитизи-биле 81 муң ажыг рубльдиң хөй малын бистиң кадарчыларывыс бөрүге алыскан. Оон иштинде хөйларның саны бир муң ажыг бооп турар.

Бөрүлерни узуткаары-биле республиканың аныыр-тывыш ажыл-агый эргелели түс-түс районнарга анчыларның бригаделарын тургускаш, элээн дээштиг хемчелерни алган. Бистиң ол анчыларывыс 1972 чылда 404, 1973 чылдың бо хүнниринге чедир 381 бөрүнү узуткаан.

Бөрү аңнаарының талазы-биле дуржулгалыг анчылар бистехөй. Бии-Хемде А. Полежаев, Тожуда А. Шүүрге. Өөрүде Т. Шыырап, Тамдыда О. Арымбал болгаш оон-даа өскелер чыл бүрүде 8-тен 18 чедир бөрүнү алдурун турарлар.

А. САНЧАТ.
охотовед.

Чаа ном дугайында

Теве-Хая суурнуң кадаа клубунга Б. Кудажының «Уйгу чок Улуг-Хем» деп романының кара томунга помчулга конференциязы эрткен. Клубту конференция артитериниге таарыштыр дерээн: чогаалчы К. Кудажының ажыл-амыдыралын чыыскан, чогаалларындан үзүлүүлер киргеп хана-солуннуг, номнуң, чеченчогаалдың үжүр-дүзазының дугайында лозунгар астынган. Конференциниң школада тыва дыл болгаш чечен чогаал башкызы В. Ч. Сарыглар эге сес-биле ажыткан. «Уйгу чок Улуг-Хем» деп романның кара томунуң үтказын чыыланнарга А. Монгуш, Ч. Куулар, С. Сат болгаш өскелерлээ тайылбырлаан. Номчукчулар бо томнуң үтказының, чечен-мергенниниң талазы-биле боттарының үвелелиин берип, савал-оналын солушкан. Конференцияны клуб чөвүлели суурда херээженнер чөвүлелиниң идепкейлиг киржилгезинбиле организастаан.

А. МОНГУШ.

Шивилерни камнаңар

Чаа чыл үткүүрүг — чонуң чаңчыл болган кайгамчык байырлалы. Кандыг-даа өг-бүле бети дээрге-де бичиижек, няап-ла чаа кескен болгаш чүвүсүг чыттыг чараш шивижигештн тургузуп алырын күзээр болгай. Ол чокта уруг-чарыгга, улуг кижилерге-даа кандыг байырлал боор.

Индыг чүгүлә няшты тып алыр дээш боттары-даа, оой арткеш уругларын-даа кышкы арга-зөөмче айбылап турган херээ чок: чурттакчылыг чер бүрүзүнде няш ажыл-агыйының органнарындан алы хоорайларның онч салып турар черлериниден ап алыр.

Ынчалза-даа чамдык кижилер төлөөпшээрел чокка няш кезер, хайыраан нөгаан үнүштү кайы-хамаан чок өзүра шаап каапкаш таварылгалар эвээш эвес. Ылангыя ындыг чоруктар улуг орук чоогунга болгулаар. Хоорай, суурларны долгандыр турар чараш арыгларны кадагалап, камгалаар туржук, оон нөгаан ыяжын кезип, ужурум каапкарга кайы хире хомудапчыгыл?

Ынчангаш байырлалга класталга болур шивижигештерни чүгле салыг болгаш няш ажыл-агый органнарын дамчыштыр алырын утпанар. Оон-биле силер ораннын ол чараш-кадо байлаан үлам өстүрериңге дуза кадып турарыңар ол-дур.

Ф. ГВОЗДОВСКИЙ.
республиканың ыяш ажыл-агый эргелелиниң нол технологу.

Аныяктарның «Цыган» ансамблиниң моок мурнунда чарлаан концерти 1974 чылдың январь 5 болгаш 6 хүнниринде ол-ла айытхан шагында болурун Тываның күрүне филармониязы дыңнадып тур.

ДИРЕКЦИЯ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000 Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда кылдызының 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыр-ырал кылдызының 37-13, культура кылдызының 23-54, кожа ажыл-агый кылдызының 21-47, үлетпүг кылдызының 22-64, чагаа кылдызының 41-27, информацияа база совет тургузуг кылдызының 20-60, бүгүлелериниң 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаш.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Пар. ама 2. Тираж 15.953 ЧАГЫГ № 296.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—01575.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 304 (9374) | Суббота, 1973 чыл, декабрь 29 | 1925 чылда үндезилеттинген. | Өртээ 2 көп.

СОВЕТТЕР ЧУРТУНУҢ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРЫНЫҢ ИНТЕРНАЦИОНАЛЧЫ ЧАҢГЫС ЭВИ

Латви ССР-ге Улустарның найыралы орденни болгаш Рига хоорайга Ленин орденни тывысканы

РИГА. (СЭТА). Декабрь 26-да Латвияның Компартиязының Топ Комитединиң болгаш Латви ССР-ниң Дээди Совединиң каттышкан байырлыг хуралынга Улустарның найыралы орденни болгаш Ленин орденин—Рига хоорайга тывыскан.

ССР Эвилелин хөгжүдүп, быжыглаарынга, социалистиг нацияларның болгаш бичебуурай улустарның найыралын, акы-дүңма ёзузупуң кадыг ажылдажыгазын быжыглаарынга Латвияның ажылчы чонпарының улуг аңы-хавыязы, совет күрүнениң экономиктиг, социал-политиктиг, культурулуг хөгжүлдезинге улуг салыышкыны дээш база ССРЭ-ниң 50 чылын демдеглээри-биле ол республикага Торээн чурттуң улуг шаңналын тыпсып турар.

Латвия ССР-ниң найысылалы ажыл-агый, культура тургузуушкунунга, үлетпүр бүдүрүлгезин хөгжүдер талазы-биле сескн беш чыл планының даалгаларын күүседиринге хоорайның ажылчы чонпарының улуг чедиишкиннери дээш шаңнаткан.

Латви ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **В. П. Рубен** байырлыг хуралды ажыктан. Бистер шүптүвүс совет Ада-чуртувустуң кайгамчыктыг чедиишкиннеринге чоргаарланып турар бис деп, ол чугаалаан. Ол дугайын СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң СЭКП ТК-ның декабрь (1973 ч.) Пленумунга ханы үткалыг чугаазында тодаргайы-биле көргүскен. Оон чугаазында айыткан үүлдер болгаш түңнелдер партияның XXIV съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга оңза ужур-дузалыг. Бедик шаңналдар бистиң социалистиг Төрээн чурттувустуң күчүзүн сорүк киришкиниг күш-ажыл-биле быжыглаарын, ССР Эвилелиниң улустарының бузулбас найыралын ыдыктыбыле камгалаарын даалдырып турар.

Хуралдың киржикчилери СЭКП ТК-ниң Политбюрозунуң составын СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневти баштадыр хүндүлүг президиумга сорук киришкиниг сонгааннар.

СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **Н. В. Подгорныйга** сос берген.

Бөгүн бистер алдарлыг болуушкунну — Латви Совет Социалистиг Республикага Улустарның найысалы орденни, а оон найысалынга, Рига хоорайга — Ленин орденния тыпсырыгга холбашкан байырлалда чыылган-дыр бис деп, Н. В. Подгорный чугаалаан. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Топ Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, совет чазактың өмүнээзинден ригажыларга, Латви ССР-ниң бүгү ажылчы чонпарынга Төрээн чурттуң бедик шаңналдары дээш чүрекпин ханызындан изиг байырны чедирерин чопшээреп көрүнер.

Ол ышкаш бистиң партияның ТК-зының Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң дүлээн күүседип, Советтиг Латвияның алдарлыг ишчилеринге эң эки үүлдерни күзеп, чүрекпин ханызындан байыр чедиргенин дамчыдары мөңээ өөрүнүп-дүр.

Совет кижилерге эң-не үнелиг социализмниң чаалап алышкынарының бирээзи — Советтер чуртунуң ажылчы чонпарының интернационалчы чаңгыс эвиниң демдээ болур Улустарның найыралы орденниле Латви ССР-ни шаңнаан чорук ССР Эвилелин быжыглаарының, бистиң социалистиг күрүнениң бүгү нацияларының база биче-бууpай улустарының аңы-дүңма ёзузунга кадыг ажылдажыгазының ниити херээнге латыш улустуң улуг салыышкынын бедии-биле үнелээни ол болур.

Латыш улустуң демиселиниң тургузукчу ажыл-ижиниң маадырлыг оруунуң дугайын Н. В. Подгорный чугаалаан, олар социализмниң төөгүзүнге кайгамчыктыг арыннарны киирип, латыш кызыл-адыгжылар революциянның коргуш чок солдаттары, ооң бердинген дайынчылары кыздыр мичээрдегы маадырлыг хүннериниң демдеглелинде киргенин айыткан. Латыш улустуң алдарлыг оолдары — бистиң партияның болгаш күрүнениң сураглыг ажылдакчыларының, шылгарангай шериг удуртукчуларының, чогаалчыларның аттарын адаап, олар Латвияның төөгүзүнде мөңгеэн-биле киргенин дээрзин оратор демдеглээн.

Улус ажыл-агыйын, культураны, эртемнин хөгжүдериниң улуг ролю силерниң кайгамчыктыг чараш хоорайыңар — найысылал Риганың ажылчы чонпарынга онаажып турардыр деп, Н. В. Подгорный уламчылаан. Ооң үлетпүрү республиканың бүгү продукциязының бештинг үш хире кезинин берип турар. Хоорай бодунуң далай порту-биле чорукты чараш хоорайыңар — найысылал Риганың ажылчы чонпарынга онаажып турардыр деп, Н. В. Подгорный уламчылаан. Ооң үлетпүрү республиканың бүгү продукциязының бештинг үш хире кезинин берип турар. Хоорай бодунуң далай порту-биле чорукты

(Уланчызы 3-кү арыйда).

Эстон ССР-ге Улустарның найыралы орденни болгаш Таллин хоорайга Ленин орденни тывысканы

ТАЛЛИН. декабрь 27. (СЭТА). Эстон ССР-де өөрүшкүлүг, чырык байырлал келген. Бөгүн республикага Улустарның найыралы орденни, Таллин хоорайга Ленин орденни тывыскан. Совет улустарның найыралын болгаш аңы-дүңма кадыг ажылдажылгазын калбартырынга, бистиң Совет күрүненивисти быжыглаарынга республиканың база оон найысылалының улуг ачы-хавыязының үнелеткенин болган бедик шаңналдарны тыпсырынга таварыштыр СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, Совет чазактың даасканын ёзугаар Эстонияның ажылчы чонпарынга Ю. В. Андропов чүректин ханызындан изиг байыр чедиргенин.

Эстония — Совет Эвилелиниң аныяк республикаларының бирээзин деп, оратор демдеглээн. Социалистиг революция Петроградка эгелээнин дег, мында база 1917 чылдың ноябрь 7-де эгелээн деп чүве совет кижилерге тураскаадыг.

Эң нарын социал болгаш национал сорулгаларны революцияның баштайгы базымнарындан эгелээш шиитпирлээр ужур бистиң улустарывыска таварышкан. Большевиктер национал айтырыгны шиитпирлеп шыдавас дижик, буржуазиянның омээржикчилери чер болганга кыжыржыш турган. Национализмниң күштери интернационализмниң идеяларын базып каапкаар деп, Совет күрүненің дайзыннары кордаан. Олар ынчалдыр чем эрен турза-даа, делегей төөгүзүнге коступ көрбээн, чаа шынарлыг социалистиг күрүне биезки хаан империязының бузундуларынга тургустунуп келген. Боттары башкартыңгыш болур аргалыг апарган улустар бот-бодундан ажыглаймаан. Олар харын улам каттыжарынче чүткүлүп салып келген. Социал чөптүг чорукту, национал дең эргелиг болууры чедип алыр күзел-бодалдарны боттандырарының үндезини — миллион-миллион ажылчын, тараачыннарның күштерин сырый каттыштырарында деп чүвени оларның медерел билиринге революстуг идеялар дузалаан.

Эстон коммунистер 1918 чылдың январьда боттарының угуулга-кыйгырыынга мынча деп бижээн: «Россиядан башкалар эрес, харын Россия-улуг салыышкынын бедии-биле үнелээни ол болур.

Латыш улустуң демиселиниң тургузукчу ажыл-ижиниң маадырлыг оруунуң дугайын Н. В. Подгорный чугаалаан, олар социализмниң төөгүзүнге кайгамчыктыг арыннарны киирип, латыш кызыл-адыгжылар революциянның коргуш чок солдаттары, ооң бердинген дайынчылары кыздыр мичээрдегы маадырлыг хүннериниң демдеглелинде киргенин айыткан. Латыш улустуң алдарлыг оолдары — бистиң партияның болгаш күрүненің сураглыг ажылдакчыларының, шылгарангай шериг удуртукчуларының, чогаалчыларның аттарын адаап, олар Латвияның төөгүзүнде, Совет Эвилелиниң төөгүзүнде мөңгеэн-биле киргеи дээрзин оратор демдеглээн.

Улус ажыл-агыйын, культураны, эртемнин хөгжүдериниң улуг ролю силерниң кайгамчыктыг чараш хоорайыңар — найысылал Риганың ажылчы чонпарынга онаажып турардыр деп, Н. В. Подгорный уламчылаан. Ооң үлетпүрү республиканың бүгү продукциязының бештинг үш хире кезинин берип турар. Хоорай бодунуң далай порту-биле чорукты

(Уланчызы 3-кү арыйда).

СЫЛДЫСТЫГДА БАЙЫРЛАЛ

«Союз-13» корабльдиң экипажын уткааны

Москва чоогунда аэродром. Аңаа декабрь 27-де Петр Климук биле Валентин Лебедев оларны уткуур дээш космонавтар белеткээр төптүң удуртукчулары, эртемденнер, конструкторлар, специалистер, ССРЭ-ниң ужудукчу космонавтары, маадырларның төөлдери, оңнуктери чеде бергеи. Космонавтар кайчаар ажылдаанын, оларның космонавтыкага салыышкыны кандыгын дээрзинниң дугайында чугаа болуру билдингир.

Космонавтар белеткээриниң удуртукчузу, ужар үүлдүң генерал-майору, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы В. А. Шаталов «Союз-13»-түң экипажының космоска ажылын бедии-биле үнелээн.

— «Союз-13»-түң экипажы тергиин, бир демнинг ажылдаай. Ужудуушкун программазы күүсеттингеи, космос техниказын сайзырангайжыдарынга, эртемге улуг салыышкын кылдынган — деп, ол чугаалаан.

Ол— «Союз» дээр корабльдериниң командирлери боон, космос делгеминге үш удаа ужуткан специалистиг үнелели-дир. «Союз-13»-түң экипажының ылган ажылын долчуу-биле санаарга безин ажыл кайы хире харысалгалыг болган күжениишкиниг болганы билдингир апаар.

Петр Климук биле Валентин Лебедев ужудуушкунуу бүгү дургузунда корабльдиң системаларын хынап, оларны шенеп көргеннер. Олар Василий Лазарев биле Олег Макаровтуң «Союз-12» корабльге эгелээн ажылды уламчылазын. Ужудуушкун болган санында-ла аппараттарны улам-на сайзырангайжыдып турары билдингир болгай. Корабльди холбиле болгаш автомат херекселдери-биле башкарарын боттандырары база-ла ындыг сорулгалыг турган. Янзы-бүрү байдалдыг ужудуушкуннуң үезинде корабльдерни тускай башкарарын биларн космоска ужудуушкунга улуг ужур-дузалыг.

«Союз-13» корабльдиң экипажы космоска ужудуушкунну улам сайзырангайжыдар сорулга-биле тускай херекселдерни ажыглаан, космос делгеминде болуушкуннарны шинчилеп, бо талазы-биле дыка үнелиг ажылдарны кылган. Ол ышкаш Петр Климук биле Валентин Лебедев олар «Орион-2» болгаш «Оазис-2» дээр тускай херекселдериниң дузазы-биле сылдыстарны хайгаарап, уг-шиири тодаратқан болгаш үргүлүүлелдиг ужуушкун үезинде чугула дуржулгаларны кылып, биологтуг бүдүмелди остүрүп, көвүдедирии шенээннер. Олар медицина-биле биологтуг хөй янзы шинчилелдерни кылган.

«Союз-13» корабльдиң ужудуушкун үезинде алганы дуржулга түңнелдерни ёзугаар эртемденнер боттарының ажылы-биле космос дугайында эртемни болгаш техниканы улам байлакшыдар апаар.

...Кышкы дээрге самолёт агарып көстүп келгеш, каш-ла минута болганда черге хонупкан. Удатпаанда-ла космонавтар Петр Климук биле Валентин Лебедев олар ооң эжиндеи көстүп үнүп келгеннер. Чыылганнар оларны көргеш, дингиттиг адыш часкаан.

Космонавтар күрүне комиссиязының төлээлекчилеринге дөңге базып четтилер. Экипажтың командири Петр Климук ужудуушкун программазының доозулганының дугайын айыткаан.

Маадырларның төөлдери, космонавтар болгаш оңнуктери ужуражып, оларны куспак-таанар. Оларга чечектерни тудускулаан.

Машиналар аэродромдан чорупкан. Хоорайжыгаштa байдал байырлал шаңчя киргеи. Албан чөрлериниң болгаш чурталганың-даа бажыңнарында туктарны, кызыл транспарантыларны аскылаан. Оларда: «Партияга алдар!», «Совет улуска алдар!», «Космостуң совет шинчээчилеринге алдар!» — деп, бижээн.

Машиналар Юрий Алексеевич Гагаринге хүлерден кылган турасказының турары паркының чанында кээп доктаай берген. «Союз-13»-түң экипажы турасказа чеде бергеш, оон базырынга чечек салган.

Оон соонда Петр Климук биле Валентин Лебедев космонавтар, оңнуктери болгаш төөлдери-биле кадыг Культура ордузунче чорупкан. Оларны ында эртемденнер, конструкторлар, инженерлер, ажылчынар, космонавтарны ужудуушкунга белеткээн бүгү кижилер манап турганнар.

Космонавтар белеткээриниң Ю. А. Гагарин аттыг төп черниң удуртукчузу, ужар үүлдүң генерал-майору, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Г. Т. Береговой митингини ажыктаан.

ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы П. Р. Попович, Сылдыстыг хоорайжыгаштың партия, хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери, пионерлер космостуң чаа шинчээчилеринге чүректин ханызындан байыр чедиргеннер.

Петр Климук биле Валентин Лебедевтиң чугаазын чыылганнар улуг кичээнгей-биле дыннааннар. Олар космос кораблиниң кайгамчыктыг шынарларының дугайын, Төрээн чурттуң кандыг-даа даалгазын күүседиринге боттарының белеминиң дугайын чугаалаан.

Митингиниң киржикчилери СЭКП Төп Комитединге байырлыг чагаазны улуг кодурлуушкунуг хүлээп алганнар.

Н. ЖЕЛЕЗНОВ,
А. РОМАНОВ,
СЫЛДЫСТЫГ хоорайжыгаш. (СЭТА-ның корр).

ПАРТИЯНЫҢ РАЙОН КОНФЕРЕНЦИЯЛАРЫ

планында кордүнгенинден хожуудап турар. Чяжээ, Таңды районуң ажыл-агыйларында тараа бүдүрериниң хемчээли беш чылдың баштайгы үезинде турганындан соолгу чылдарда көвүдевээн, оон үнүш-дүжүткүрү чамдык ажыл-агыйларда кудулаан, ол ышкаш бир хойдан ап турар дүктүң, бир ниекке опаалтыр саап турар сүттүң хемчээли база оспээнин делегаттар дүвүрээзин-биле чугаалааннар. Партияның Эрзин, Тожу, Өвүр районнарының конференцияларында малдың баш сазыны остүрериниң, оон продуктулуун бедиреринин айтырыглары чидин-биле тургустунгулаан.

Районга көдээ ажыл-агыйны хөгжүдериниң дугайын чугаалап турган делегаттар ону интенсификастаарының база специализастаарының, механизастаарының айтырыларынче улуг кичээнгейни угландырып, бо чылдың түңнелдерин тодаргай анализтеп, ылаңгыя мал кыштаглаашкынын болгаш чазык тарылгага белеткелди үлегерлиг чорударының эргежок чугулазын айтып турар. Ол бүгү болза беш чылдың планныг сорулгаларын күүседиринге улуг ужур-дузалыг.

Партияның болгаш чазактың директиваларын, үстүкү органнарның болгаш боттарының шиитпирлериниң күүседилезин организастаары, ону доктаамал хынаары партия райкомнарының болгаш эге организацияларының организакчы ажылының чугула кезии болур. Партконференциялар ажылдың бо участогунче улуг кичээнгейни салып, ылаңгыя Тес-Хемниң, Моңгүн-Тайганың, Чөөн-Хемчиктиң болгаш өске-даа районнарның парторганизациялары Тывага хөй ажылын улам ынай хөгжүдер дугайында партия обкомунуң X пленумунуң доктаалын кошкак күүседип турарын тодаргай айыткан. Ол ышкаш Петр Климук биле Валентин Лебедев олар «Орион-2» болгаш «Оазис-2» дээр тускай херекселдериниң дузазы-биле сылдыстарны хайгаарап, уг-шиири тодаратқан болгаш үргүлүүлелдиг ужуушкун үезинде чугула дуржулгаларны кылып, биологтуг бүдүмелди остүрүп, көвүдедирии шенээннер. Олар медицина-биле биологтуг хөй янзы шинчилелдерни кылган.

«Союз-13» корабльдиң ужудуушкун үезинде алганы дуржулга түңнелдерни ёзугаар эртемденнер боттарының ажылы-биле космос дугайында эртемни болгаш техниканы улам байлакшыдар апаар.

...Кышкы дээрге самолёт агарып көстүп келгеш, каш-ла минута болганда черге хонупкан. Удатпаанда-ла космонавтар Петр Климук биле Валентин Лебедев олар ооң эжиндеи көстүп үнүп келгеннер. Чыылганнар оларны көргеш, дингиттиг адыш часкаан.

Космонавтар күрүне комиссиязының төлээлекчилеринге дөңге базып четтилер. Экипажтың командири Петр Климук ужудуушкун программазының доозулганының дугайын айыткаан.

Маадырларның төөлдери, космонавтар болгаш оңнуктери ужуражып, оларны куспак-таанар. Оларга чечектерни тудускулаан.

Машиналар аэродромдан чорупкан. Хоорайжыгаштa байдал байырлал шаңчя киргеи. Албан чөрлериниң болгаш чурталганың-даа бажыңнарында туктарны, кызыл транспарантыларны аскылаан. Оларда: «Партияга алдар!», «Совет улуска алдар!», «Космостуң совет шинчээчилеринге алдар!» — деп, бижээн.

Машиналар Юрий Алексеевич Гагаринге хүлерден кылган турасказының турары паркының чанында кээп доктаай берген. «Союз-13»-түң экипажы турасказа чеде бергеш, оон базырынга чечек салган.

Оон соонда Петр Климук биле Валентин Лебедев космонавтар, оңнуктери болгаш төөлдери-биле кадыг Культура ордузунче чорупкан. Оларны ында эртемденнер, конструкторлар, инженерлер, ажылчынар, космонавтарны ужудуушкунга белеткээн бүгү кижилер манап турганнар.

Космонавтар белеткээриниң Ю. А. Гагарин аттыг төп черниң удуртукчузу, ужар үүлдүң генерал-майору, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Г. Т. Береговой митингини ажыктаан.

ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы П. Р. Попович, Сылдыстыг хоорайжыгаштың партия, хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери, пионерлер космостуң чаа шинчээчилеринге чүректин ханызындан байыр чедиргеннер.

Петр Климук биле Валентин Лебедевтиң чугаазын чыылганнар улуг кичээнгей-биле дыннааннар. Олар космос кораблиниң кайгамчыктыг шынарларының дугайын, Төрээн чурттуң кандыг-даа даалгазын күүседиринге боттарының белеминиң дугайын чугаалаан.

Митингиниң киржикчилери СЭКП Төп Комитединге байырлыг чагаазны улуг кодурлуушкунуг хүлээп алганнар.

Н. ЖЕЛЕЗНОВ,
А. РОМАНОВ,
СЫЛДЫСТЫГ хоорайжыгаш. (СЭТА-ның корр).

ДЕПУТАТ СОҢГУКЧУЛАРДА

РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутады, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **Б. Ш. Долчанмаа-биле** соңгукчуларның ужуражылгазы дүүн Чадаана хоорайга болуп эрткен.

СЭКП Төп Комитединиң декабрь Пленумунуң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң чедиги, РСФСР-ниң Дээди Совединиң алдыгы болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң чедиги сессияларының түңнелдериниң болгаш 1974 чылда совет ажылчыларның тараачыннарының база интеллигенциянның мурнунда салдынган ажылагый, культура тургузуушкунунуң сорулгаларының дугайында депутат эш Б. Ш. Долчанмаа соңгукчуларга чугаалап берген.

Төрээн чурттуң шаңналдарын тывыскан

1973 чылда чер ажылының тараа болгаш өске-даа продуктуларын бүдүрерин база күрүнеге садарын көвүдедиринге шылгараан, Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агыйының чүс мурнакчыларын ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы-биле орденнер болгаш медальдар-биле шаңнаан. Бо хүннерде оларга Төрээн чурттуң бедик шаңналдарын тыпсып турар.

КЫЗЫЛ

Тоскы беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының чазагай дүжүдүн ажаан алыры дээш демиселге шылгараан үнген, Кызыл хоорсоветтиг совхозтарының тараажылары, хоорайның транспорт бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары, а ол ышкаш хөй-ниитиниң төлээлекчилери дүүн СЭКП Кызыл хооркомунуң хуралдаар залынга чыглып келгеннер. Ажаан алышкынның мурнакчыларынга шаңналдарны ажаа тывыскан.

Байырлыг хуралды Кызыл хоорсовединиң күүскомунуң даргазы С. С. Сат ажыткан.

Кызыл хоорсоветтиг ажыл-агыйларының тараажыларының Төрээн чурттуң шыгжамырынга урган тараазы арбын. Олар бо чылын күрүнеге тараа садарының планын барык-ла 170 хуу күүсеткен. Ылаңгыя «Кок-Тей», «Сукпак» совхозтарның тараажылары эки ажылдаан. «Сукпак» совхозтуң мурнакчы комбайнери А. Ф. Песчанский болгаш «Кок-Тей» совхозтуң бригадири П. А. Фуитиков олар Күш-ажылдың Кызыл Тугу орден-биле шаңнаткан. «Сельхозтехниканың» Кызылда районнар аразының каттыжышкынының слесарь-моторизи Н. М. Злыгостев, «Сукпак» совхозтуң директору Г. С. Юртаев, СЭКП Кызыл хоорком унуң бирги секретары В. Б. Добромыслов олар база ындыг шаңналды алган.

Шылгарангай ажылдаан. «Кок-Тей» совхозтуң комбайнери Ф. И-С. Оюнну «Хүндүлелдиң демдээ» орден-биле шаңнаан. Ол-ла совхозтуң директору А. И. Ломаев база ындыг шаңналды алган. «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш» медаль-биле «Кок-Тей» совхозтуң механизатору М. С. Булатов, «Кара-Хаактан» Д. Ш. Тюлюш, «Сукпактың» чолаачызы В. О. Белоножков олар шаңнаткылаан.

Төрээн чурттуң бедик шаңналын СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары эш Г. Ч. Ширшин тывысказын, бедик шаңнал-биле изиг байырны чедирбишаан, чаа-чаа улуг чедиишкиннерлиг болуруун оларга күүзээн.

ЧАДААНА

Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжыга чедип алган чедиишкиннери болгаш 1973 чылда тараа база чер ажылының өске-даа продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле алган хүлээлгелерин күүседиринге күш-ажылчы эрес-шудургу чоруун коргускенин дээш Чөөн-Хемчиктиң районнан ССРЭ-ниң орденнери болгаш медальдары-биле бөлүк мурнакчылар шаңнаткан. Оларга шаңналдарны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Б. Ш. Долчанмаа тывыскан. Оларның аразында Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнерин «Октябрь 30 чылы» колхозтуң трэктористери К. Д. Куулар, СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозтуң комбайнери Ы. М. Сат, «Хүндүлелдиң демдээ» орденнин Ийме көдээ Совединиң күүскомунуң даргазы М. С. Дакпай болгаш өскелер-даа бар.

ЧУРУКТА: СЭКП обкомунуң бирги секретары эш Г. Ч. Ширшин слесарь-моторист Н. М. Злыгостевке орденнин тыпсып тур.

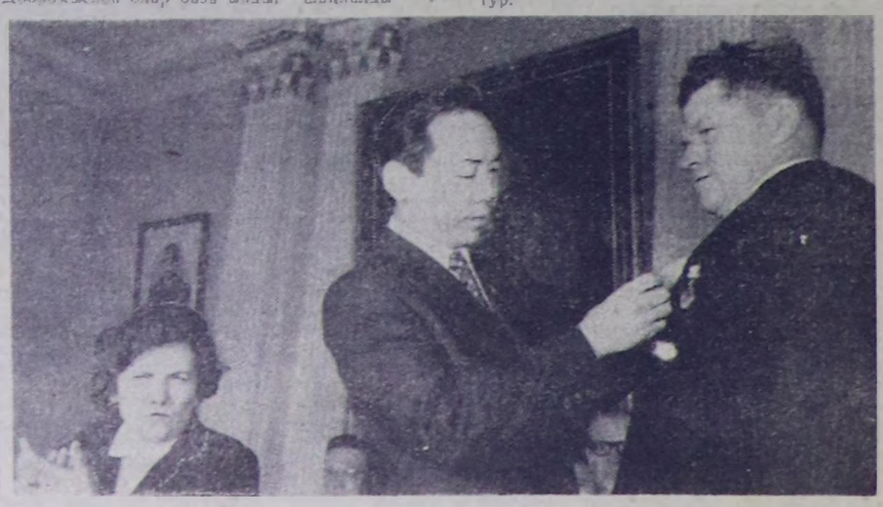

СЭКП ТК-ГА ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛ

Төп ведомстволарның болгаш СЭКП ТК-ның кылдыстериниң удуртукчулары-биле даштыкы чурттарда совет албан чергелериниң төлээлекчилериниң каттышкан чөвүлел хуралы СЭКП ТК-га декабрь 24—26-да болган.

Чөвүлел хуралга киришкеннер СЭКП-ниң XXIV съездиниң бадылаанны Тайбың программазын уламдыр идепкейжидериниң айтырыгларын чугаалашкан, СЭКП-ниң база Совет чазактың тайбыңга ынак даштыкы политиказын, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугааларында тайылбырлазын чугула кол бодалдарны чоңга тайылбырлаар ажылдың дуржулгазын солушкан.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнчери, секретарылары эштер П. Н. Демичев, Б. Н. Пономарёв, СЭКП ТК-ның секретары эш К. Ф. Катушев, СЭКП ТК-ның кылдистер эргелекчилери эштер П. А. Абрасимов, В. Ф. Шауро чөвүлел хуралдың киржикчилеринге чүве чугаалаан.

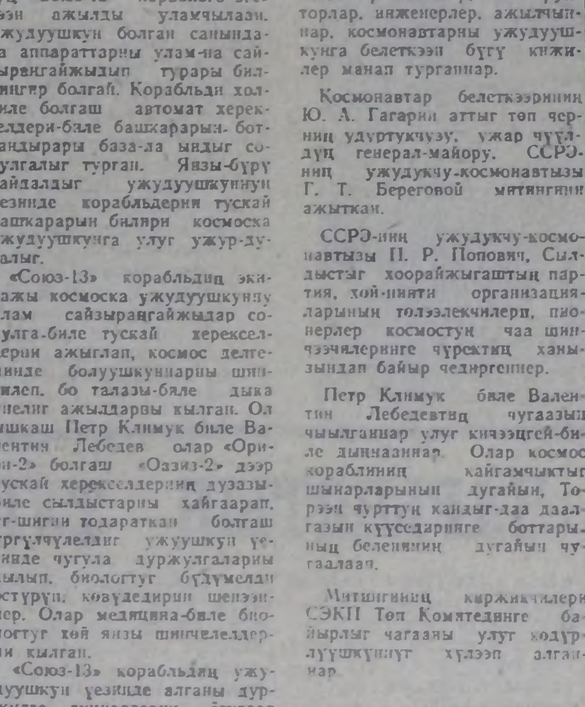

Таңды районда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң механизаторлары эрги чылды удеп, Чаа чылды үткүп тура, эрес-шудургузу улам денген, күш-ажылчы хүн бүрүзүн бүдүрүкчү иш-биле демдеглеп турарлар. Ажыл-агыйда техника септелгези соолгу үеде дыка шаңкынчын, оон темпизи бедээн.

Септелгеде хаара туттунган механизаторларның аразында хүлээнген ажыл-херээнге бердинген, ак сеткилдиг механизаторлар бар. Ылаңгыя эдикчи-мастер Павел Федосеев биле комсомолчу Оюн Кызыл-оол эки ажылы дээш каш удаа мактадын келгеннер. Олар дөртку кварталда 15 сеглка септеер планныг тургаш, 20-ни септээн.

ЧУРУКТА: Павел Федосеев биле Оюн Кызыл-оол.

Г. СИРОТИННИҢ фотозу.

Районнарның партконференциялары

ХОЖУДААШКЫННЫ ШИИТПИРЛИГ АЖЫП ЭРТЕР

«Отчёттуг үеде партия организациялары, партия райкомуның бюрозу хүн бүрүде практиктиг ажыл-чорудулгазын колхоз, совхозтарның экономиказын быжыглаарынче, көдээ ажыл-агыйда четпестерни эдеринче угландырган турган» — деп, партия райкомунуң бирги секретары Н. Бойду конференцияга отчёт илеткелге чугаалаан .Сөөлгү үш чылда районга мал бажы мурнундагы чылга деңнээргe 12,4 хуу оскен, сүт бүдүрери 13,2 хуу көвүдээн. Боттарының бүдүрүлге планнарын чеднишкинниг күүседип турар фермалар, бригадалар болгаш тус-тус мурнакчылар районнуң ниити планнарын күүседиринге тодаргай үлүг-хүүзүн киирип турар. Чижээ, «Чодураа» колхозтуң Хараал-Тей сүт-бараан фермазы (эргелекчизи Ч. Баткар) планын 124 хуу күүсеткен. «Тес-Хем» совхозтуң Өртең сүт-бараан фермазы планын 136 хуу боттандырган. Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны «Чодураа» колхозта коммунист Н. Данзуруңуңуң удуртканы № 1 бригадазы чыл санында чаш төл алырының болгаш дүк кыргыырының планнарын ажыр күүседип келген.

Малчыннарның аразында күш-ажылы-биле өскелерге үлегер-чижээн көргүзүп турар мурнакчы коммунистерниң атгарын конференцияга илеткелчи чоргаарал-биле адаан. Оларга хойжулар Александр Карма, Александр Монгалбин, Санчат Нанчат, Маадыр-оол Сүүң-оол, Соян Алдын-Херел, Соян Калдак, Иван Данзуруң, Соян Чикей, саанчылар Баткар Чедей, Шыырап Летчик, чылгычы Сандый-оол Очур-оол болгаш оон-даа өскелер хамааржыр.

1973 чылдың социалистиг хүлээлелерин күүседиринге «Тес-Хем» совхозтуң ажыл-ишчилери багай эвес түңнелди чедип ап, сүт, дүк садарының планнарын ажырган. Мал ажылының продуктуларын көвүдедир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киришкеш, чедип алган эки түңнелдери дээш районуң 13 малчыннары чазактың орденнери база медальдары-биле шаңнатканнар.

Сөөлгү чылда «Мөген-Бүрен» колхозта партбюро (секретары С. Х. Ховалыг) ажылын көскүзү-биле экижиткенининг түңнелинде, ол ажыл-агый I, II болгаш III кварталдарда социалистиг чарышка удаа-дараа тиилекчи болуп, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун салбайн келген.

Хой ажылын улам хөгжүдер дугайында СЭКП обкомунуң X пленумунуң доктаалынга үндезилээш, СЭКП райкому ол талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылган. Ону мал ажылдыг районнуң колхозтары канчаар күүседип тураврыл? Бо чылын эът бүдүрериниң, дүк садарының болгаш мал бажы өстүрериниң планын ажыл-агыйлар, район ниитизи-биле чедир күүсетпээн.

Чылдагаачы чүдел? Күүрнеге дужаап турар малдарның саны хөй-даа болаа, оларның лецизин, берип турар дүк продукциязы куду деңнелде. Колхозтар баштаар черлерни, көдээ Советтер чайлаглаашкынны шын оргэнизастап шыдаваныңдан садар малдарның ортумак семиртилгези деңүениң иштинде малдың кызыраанындан хөй санныг бызаа, хураган, анай чедир алдынмаан. Ооң кол-ла чылдагааны —малды тарып боозадыр болгаш эдериштирер ажылды багай чорудуп турарында.

— Ажыл-агыйларның удуртукчуларындан, зоотехниктеринден каш янек эдержилгеге киргенил деп айтырарга, тодувренчиг дээрзин «Чодураа» колхозтан келген делегат Н. Данзуруң чугаалаан. Чогум-на ооң уржуундан харыысалга чок кижилер мал ажылынга кирия турар. Бир талазында, коданга хойну 500 чедир улгаттырары эки ышкаш. Ийиде, аныяктарны бо ажылче эвилелдээр. А ону кылырда, чаагайжыды туттунган бригада топтерин тургузары чугула. Улгаттырган коданнар дугайын ам-даа шиитпирлеп чадап турарывыс ээлчеглиг кадатче шилчилгени боттандырарынга салдарлыг бооп турар.

Бо саналды делегаттар А. Монгалбин, С. Таваа болгаш оске-даа санал берген эштер деткээн.

Чер ажылында эптежир арга чок байдал тургустунган. Отчёттуг үеде бо талазы-биле планнар күүсеттинмээн. Ажыл-биле чугаалаарга, ажыл-агыйлар чазын чашкан үрезинин күзүн эгидип ап шыдавайн турар. Суггаттыг черлериң чөгенчиг эвээш кезии ажыглаттынып турар, а ооң ап турар дүжүт суггат чок черлерден дээредевес.

Беш чылдың арткан чылдарында көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң талазы-биле районга чедип алыр сорулгалар аажок улуг. СЭКП ТК-ның декабрь (1973 чыл) Пленумунуң айтышкынынга дүүштүр көдээ ажыл-агыйны интенсификастаар база механизастаар талазы-биле хемчеглерни күштелдирип, бар аргаларны болгаш күрлавырларны бүрүн ажыглап турган, айыттынган сорулгаларны чедип алыр болгаш хожудаашкыннарны шиитпирлиг ажып эртер үжүрлуг. Маңаа холбаштыр партия райкому болгаш чер-черде парторганизациялар партийжи организастыг болгаш политиктиг ажылдың деңнелинь бедидериниң, ылаңгыя даандырган ажыл-херек дээш бүгү кадрларның, хой-ниити органнарның харыысалгазын бедидериниң эргежок чүгулазын конференция онзалап айыткан.

Партия конференциязынга СЭКП обкомунуң бюро кежигүнү, республиканың улусчу контроль комитединиң даргазы М. Шыырап олуржуп, районнуң ажыл-агыйын экижидер хемчеглер дугайында делгеренгей чүве чугаалаан.

* * *

Организастыг пленумга СЭКП райкомунуң бирги секретарынга **Н. С. Бойду**, ийиги секретарынга — **С. С. Куулар**, секретарынга **Л. А. Фандюшин** соңгүткеннер.

А. ДЕМБРЕЛЬ,
«Шынның» корр.

Тес-Хем

ХАМЫК УЖУР ХАРЫЫСАЛГАДА

Мөңгүн-Тайганың коммунистери партияның район конференциязынга тоску беш чылдың үш чылдарында чоруткан ажылдарынга аналиэти кылып, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга коммунистерниң ролюнуң болгаш партия организацияларының дайынчы арга-шинээзиниң бедээнин демдеглээн. Ооң-биле кады чедир шиитпирлеттинмээн айтырыгларже кол кичээнгейни салып, беш чылдың тодарадыкчы дөрткү чылында чедип алыр чаа-чаа сорулгаларны тодаратканнар.

Ниитизи-биле 30 малчыннар 100 төрүүр малга онааштыр малдың чаш төлүн 80-ден 101 баш чедир камгалап алган. Ооң иштинде коммунистер Теткин Дамдын, Донгак Бичe-оол, Борарган Кан-оол, Биче-оол Дыртыына, Донгак Очур, Хертек Хунан-Кара, Салчак Серенналтыт, Хунан-Кара Бак-Кара, Доржу Самбыр-оол, Саая Серен-Чимит, Салчак Чамзы эки ажылданнар. 1972—73 чылдарның Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга идепкейлиг киришкеш, шылгарап үнген 8 малчын ССРЭ-ниң орденнери болгаш медальдары-биле шаңнатканнар.

Сөөлгү чылда «Мөген-Бүрен» колхозта партбюро (секретары С. Х. Ховалыг) ажылын көскүзү-биле экижиткенининг түңнелинде, ол ажыл-агый I, II болгаш III кварталдарда социалистиг чарышка удаа-дараа тиилекчи болуп, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун салбайн келген.

Хой ажылын улам хөгжүдер дугайында СЭКП обкомунуң X пленумунуң доктаалынга үндезилээш, СЭКП райкому ол талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылган. Ону мал ажылдыг районнуң колхозтары канчаар күүседип тураврыл? Бо чылын эът бүдүрериниң, дүк садарының болгаш мал бажы өстүрериниң планын ажыл-агыйлар, район ниитизи-биле чедир күүсетпээн.

Чылдагаачы чүдел? Күүрнеге дужаап турар малдарның саны хөй-даа болаа, оларның лецизин, берип турар дүк продукциязы куду деңнелде. Колхозтар баштаар черлерни, көдээ Советтер чайлаглаашкынны шын оргэнизастап шыдаваныңдан садар малдарның ортумак семиртилгези деңээшин чедип алдынмаан, ынчангаш ажыл-агыйлар экономика талазы-биле когаралдыг болган. «Чылдыц-на суггат чок, одар чедишпес черге 30-ден эвээш малчын өрегелер сырлып алган чайлаар, а оттуг, суглуг, серинн тайгалар ажыглаттынмайн артары хомуданчыг»-деп, конференцияга санал берген «Малчын» колхозтуң хойжузу Борарган Кан-оолдуң чугаазы ону бадыткап турар.

Мөңгүн-Тайга

Ажыл-агыйларда, ылаңгыя «Малчын» колхозта малды чидирип, самчыгдаар, оорладыр, «хөвээрээн», «мээлээн» дээш чишке хереглээр чорук бо чылын кайы-даа чылдаазындан хөй болган. Бригадирлерниң талазындан малдың үчедун ой-шаанда чорутпайн, ревизия комиссиязы ооң-биле эптежип келгенинден «Малчын» колхоз дыка хөй улуг, биче малдарындан когараан. Чүгле хойжу А. Серенниң коданындан безин 200 ажыг баш хөй дудагдаан чорук мал ажылынга кижилерни таарыштыр шилип тургузарын, олче аныяк-өскенни эвилелдээрин партия эге организацияларының болгаш бөлүктериниң кошкак кичээнгей салганының чижээ-дир.

Чүс башка онааштыр мал төлүү камгалап алырын 80-ден 43 баш чедир кудуланган малчыннарның аразында коммунистер базза бар. Оларга Н. Иргит, Т. Иргит («Малчын» колхоз), Ч. Шой-оол («Мөген-Бүрен» колхоз) хамааржыр. Бо дээрге коммунистерниң хууда харыысалгазын, авангардчы ролюн бедидериңче партия эге организацияларының болгаш болүктериниң кошкак кичээнгей салганының чижээ-дир.

Малчыннарны сууржуг амыдыралче болгаш ээлчеглиг кадатче шилчиндер дугайында СЭКП обкомунуң IX пленумунун доктаалын колхозтар тодаргай шиитпирлеп шыдавайн турар.

Ооң-биле кады тудуг септелге участогунда, амыдырал хандырылга комбинадында, райпода ажылдың шынарын экижидер, бүдүрүкчүлүүн бедидер дээш демисел кошкак, күш-ажылдың сагылга-чуруму чавыс бооп артпышаан дээрзин конференцияга айыткан. Ооң кол чылдагааны—ында партия организацияларының бүдүрүлге коллективтериниң ролюн, ооң кежигүннериниң харыысалгазын бедидеринче, оларның ортузунга кижизидилге ажылын экижидеринче чогуур кичээнгей салбаанында.

Партдокументилериниң солуушкуну коммунистериң харыысалгазын, авангардчы ролюн болгаш дайынчы арга-шинээзин бедидерине улуг салларны чедиргеп. Боттарының организацияларынга болгаш СЭКП райкомунга болгулаан беседалажышкыннардан коммунистериң хөй нуруузу эки түңнелди үндүрген, ажылга харыысалгазы, партия хураллдарынга бот-идепкейин бедээн. Ынчалза-даа чамдык коммунистериң талазындан даандырган ажыл-херээнге хамаарылгазы, партийжи сагылга-чуруму чавыс болганындан мурнунда алыскан хемчеглери дүжүртүнмээн ийикпе азы партия документилериниң солуушкунун эртип шыдаваан. Бо талазы-биле колхозтарда болгаш будүрүлге, албан черлеринде партия организацияларының ам-даа улуг ажылды чорударын негеп турар.

Мөңгүн-Тайганың коммунистериниң болгаш бүгү ажылчы чоннарының мурнунда улуг сорулга туруп турар. Ол дээрге беш чылдың планнаг онаалдаларын долдур болгаш ажыр күүседир, 1980 чылга чедир хойнуң баш санын барык 2 катап өстүрери, ажыл-агыйның болгаш культураның оске-даа айтырыгларын организастыг, масса-политиктиг ажылдарның бүгү хевирлерин болгаш аргаларын долузу-биле ажыглап тургаш шиитпирлээри-дир.

* * *

СЭКП райкомунуң организастыг пленумунга партия райкомунуң бирги секретарынга **О. Н-С. Шагдыр-оолду**, секретарынга **К. Д. Монгушту** сонгаан.

С. МОЛДУРГА,
«Шынның» штаттан дашкаар корреспондентизи.

Депутат — мал кыштаглаашкынында

ЧОННУҢ ЧАГЫГЛАРЫН КҮҮСЕТПИШААН

Улуг-Хем район Советтиниң депутадынга ам ийи удаа сонгудуп келдим. Чоннуң төлээлекчилери болганывыста ол харыысалгалыг, хүндүлүг хүлээлгевисти депутаттың эрге-хүлээлгелериниң дугайында хоойлуга даянгаш, идепкейлиг күүседирин орландажып турар бис.

Бистиң Шамчыла 33 малчын өрege бар. Округта сонгукчулар-биле бесседалажып, быжыг харыысалгалыг ажылдаары депутаттың бир чүгула хүлээлгези болгай. Хоойлуда айыткан эрге-хүлээлгелерни ажыглаашкы, бо талазы-биле чамдык ажылдарны мен база чорудуп келдим.

Округта сонгукчулар-биле ужуражылгаларны каш удаа эрттирдим. Оларга Советтиң сессияларының шиитпирлерин таныштырып, ону организастаарынга киржип, сонгукчуларның ажыл-амыдыралын сонгургап, оске-даа ажылдарны кылыр боор-дур. Малчыннарның ажыл-херээнде эки чүүлдер-даа хөй, негелде-хереглели база эвээш эвес болур. Бистиң округта малчыннарның барык шуптузу чүрттелга бажыңнарыбиле хандыртынган. Бо кыштаглаашкынга багай эвес белеткелдиг киргенинден малдың амгы байдалы хүр-чаагай. Кыштагларда мал чемнериниң четчир күрлавырлары бар.

Сонгукчулар-биле бо чылдың нюябрының ортан үезинде ужуражып турумда, оларның негелде-хереглели янзы-бүрү болду. Ылаңгыя оларның культурлуг амыдыралын экижидериниче угланган чагыглар база бар. Чижээ, шала чадыглары ышкаш ховар бараанарны автолавка дамчыштыр эккеп садарын олар дилээнiер. Ону боттандырар дээш айтырыгны районнуң удуртур ажылдакчылары-биле сүмележип, дугуржуп чордум. Малчыннарның дилээн өзугаар ол бараанарны садыглаары-биле автолавканың башлайгы үнүүшкүнүн чоокта чаа кылган. Малчыннар чагыг ёзугаар оларны садып алгылаан. Ол ышкаш үлетпүр болгаш аъш-чем бараанарын ам кыштаг бүрүзүнге чедирип турарын чугулалап дилээннер. Ол база чоптуг негелде. Чүге дизе дилган, саржаг, макарон аймаа чижектиг аъш-чем бараанарын эде кылган, эш Саар-ооллуң коданынга чаа кажааны тудуп берген.

СЭКП обкомунуң X пленумунуң шиитпирлери-биле холбаштыр Тывага хой ажылын хогжүдерин чугулалап көрбейн турар ажыл-агый амгы үеде чоок-ла болгай. Район Советиниң сессиязынга бо темага санал-оналымны киирдим. Ылаңгыя бистиң «Найырал» совхозтуң малчыннарының каяа чайлаглап болурун бодап, Хемчик хемни кежилдир көвүрүг тудуп, ында тайгаларның чаагай делгемнерин мал одарынга ажыглап, аңаа 8—9 муң баш хойну одарладып болур дээрзин саналдаан мен. Ол саналды бистиң малчыннар деткип турар улус.

Аныяктарны мал ажылынче хандыкшыдар талазы-биле санал-оналды сессияга чугаалаан бис. Бо чугула ажылды боттандырарда чаа кажаалардыг кыштагларны немей тудары чугула болуп турар. Аныяк малчыннар чүрттаар делгем өрээлдиг бажыннарны тудар болза эки. Мээң бодалым мындыг: аныяктарны мал ажылынга хүлээп алгаш, оларны улуг малчыннарга дузалакчы кадарны кылдыр 1—2 чыл ажылга өөретсе эки. Ооң соонда аныяк кижиниң ол ажылга сундулуун өөренип көрүп тургаш, чоорту тускайлаң ажылдадып, мал кадартса таарымчалыг. Кыштаавыста эрги кажаа бар. Ооң чанынга үлегердиг чаа кажааны совхозтуң тудугжуларынга туттурар кылдыр дилег киирер деп күзел база бар.

Бодум мал ажылынга элээн үеде ажылдап келдим. Коданымда хойларымдан 1971 чылда—97 хураганы, 1972 чылда—105, а 1973 чылда—114 хураганы менди камгалап ап, совхозумга остүрүп бердим. Хойларывыстың башкылыы ам бо хүннерде хураганнар эгелээн. Ынчангаш беш чылдың дөрткү чылында улам бедик көргүзүглерлиг ажылдаар ужурлуг бис. Амгы үеде хойларывыс хүр кыштап турар. Чайын хем уну черлерден 12 тонна сигении кезип, белеткеп алдывыс. Мал чемпиң курлавыры кыштагда сигенин кезип, бөлүп, сараатаан, ферма чанында арбын силостуг, саваңны белеткеп алган бис. Нинтизи-биле 3659 тонна силос, 110 тонна көксиген, 300 тонна саваң белеткеттинген. Оон аңгыда инек, бызаа кажааларын септеп, сыскып чылыглаашкы чугайлаан бис. Фермада малдың амгы байдалы хүр. Малды кышкы үеде рацион барымдаалап чемгерип, мал чемин камныг чарыгдап турар бис. Чарбаны хову турлаандан тракторларбиле сөөртүп эккеп берип турар.

Бо айның эгезинде суурга сонгукчулар-биле ужуражылга эрттирип турумда, олар мал кыштаглаашкынынга хамаарышкан айтырыгларны база тургусканнар. Суур чанында хемни кежип чадаг улус кежериинге таарымчалыг көвүрүгнү тударын, суурнуң магазининге далгандан, хлебтен, оске-даа чемнерден четчирибиле эккеп садарын чугаалаанар. Оон ыдай фермада малды чылыг суг-биле суггарар талазы-биле айтырыгны четчир. Хойларга чылыг сугну, дусту берип келдивис. Амдыызында хар чуга. Ынчангаш хойларны мээстерже одарладып турар бис. Өөм ээзи Сат Дүнгар биле дузалакчы кадарчы уруум сакманщиктер турарлар. Ам бир сакманщик херек апарган.

Малды хүр-менди кыш ажырын болурунуң аргалары тургустунган. Хойнуң массалыг оолдаашкынынын үезинде чаш хураганнар тургузар чылыг кажаажыгаштар база белен. Кыжын ажыглаар дээш бөлүп алган 15 тонна өдээвисти малдың чыдынынга төп берип турар бис. Малдың чаш төлүн чидириг чокка ажаап алыры ам хүннүң чугула айтырыы чымыштыг ажылывыс болуп турар. Мооң-биле кады келир чайын дүктү чидириг чокка кыргып алырының магадылалын амдан эгелеп тургузарын утпайн турар бис. Чижээ, хой кажаазының дүндүүнден агаар кирер черни кылган. Кежээ хойну кажаазынче кииргеш, ол үттерни ажыдып каар. А хүндүс ону дуглап, кажаа иштин агаарладып турар. Ынчангаш хойларның дүгү өл-шыкка белеп үрелип, тоглап дүшпес болур.

Хойларывыстың назы-харыулгалы берген. Ынчангаш кыжын оларның хураганнарын менди ажаап алган соонда чайын семиртпеш, күрүнеге дужаар бис. Кырган хойлардан хураганнарны бүрүн менди ажаап алары белен эвес ажыл. Ынчангаш оларның кышкы үеде ажаалдазынче, немелде чемгереринче, чаш хураганнарны эки эмзирериниче, витамин, болгаш хоюткан далган, көк-сиген-биле эки чемгереринче кичээнгей салып турар бис.

Ниитиниң малын хүр-менди кыш ажырар, ооң чаш төлүн чидириг чокка камгалап алыр, продуктулуун бедидер талазыбиле социалистиг чарыш совхозтуң малчыннарының ортузунда калбарган. Аңаа киришпишаан, «Улуг-Хая» совхозтуң хойжузу Кунгаажык Шыырапай-биле социалистиг чарыштыг ажылдап турар мен. Ажыл-ижинивистиң байдалын өйбилеп сонуургап, арга-сүмевис солчуп турар бис. Чаржып турар эжим эш Шыырапай бо чылын төрүүр үүс хойга онзаштыр 113 хураган алган. Бо чарышты улам ыцай калбартпышаан, кыштаглаашкынны үлегерлиг чорударынче бүгү күжениишкинивисти угландырып турар бис.

М. СЕДЕН,
«Найырал» совхозтуң хойжузу, район Советиниң депутады.

Бо хүннерде Улуг-Хемниң Арыг-Бажының одарларында «Улуг-Хая» совхозтуң наш чүүн малы өөр-өөр бөлүп одарлаан чоруур. Ол малдарның аразында сүт-бараан фермазының инектери, бызаалары, молдургалары, казыралары база өөвей. Ферманың малын нышкы үеде ажаап, одарладырынга ында кадарчы Күскежик Сүрүң-оол, саанчылар Мария Ховалыг, Дугаржап Буянмаа болгаш өске-даа ажыл-ишчилер төлептиг үлүүн киирип турар.

Бо чурукта ол ферманың мурнакчы саанчызы Дугар Зниимыстың саар инектерни кажаалардан үндүрүп, оларга сиген каап берип турары. Адаанда чурукта — ферманың инектери.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

СҮТКҮР, ШЫЫРАК

Арыг-Бажында комсомолчуаныяктар фермазынга саанчылаа-ла он чыл ажып чор мен. «1972—1973 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын будүрерин болгаш белеткээрин көвүдедирип дээш, мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» СЭКП ТКның болгаш Совет чазактың доктаалын амыдыралга боттандырарынга бодумнуң күш-ажылны үлүүмнү киирип, чамдык түңнелдерни чедип алдым. Бо чылын бир саар инекке онааштыр 1700 кг сүттү саарын хүлээнгеш, он бир айларда 2044 кг ажыг сүттү сагдым. Ферма бо чылын 380 тоннадан эвээш эвес тонна сүттү күрүнеге дужаар деп бедиткен хүлээлгезинь күүседипкен.

Бисте саанчы бүрүзү бедиткен хүлээлгелиг болгаш аразында социалистиг чарыштыг ажылдап турар.

Фермавыс бо кышка багай эвес белеткелдиг киргеи. Көк-Чырааның, Алдыы-Шынааның сигенин кезип, бөлүп, сараатаан, ферма чанында арбын силостуг, саваңны белеткеп алган бис. Нинтизи-биле 3659 тонна силос, 110 тонна көксиген, 300 тонна саваң белеткеттинген. Оон аңгыда инек, бызаа кажааларын септеп, сыскып чылыглаашкы чугайлаан бис. Фермада малдың амгы байдалы хүр. Малды кышкы үеде рацион барымдаалап чемгерип, мал чемин камныг чарыгдап турар бис. Чарбаны хову турлаандан тракторларбиле сөөртүп эккеп берип турар.

Бо айның эгезинде суурга сонгукчулар-биле ужуражылга эрттирип турумда, олар мал кыштаглаашкынынга хамаарышкан айтырыгларны база тургусканнар. Суур чанында хемни кежип чадаг улус кежериинге таарымчалыг көвүрүгнү тударын, суурнуң магазининге далгандан, хлебтен, оске-даа чемнерден четчирибиле эккеп садарын чугаалаанар. Оон ыдай фермада малды чылыг суг-биле суггарар талазы-биле айтырыгны четчир. Хойларга чылыг сугну, дусту берип келдивис. Амдыызында хар чуга. Ынчангаш хойларны мээстерже одарладып турар бис. Өөм ээзи Сат Дүнгар биле дузалакчы кадарчы уруум сакманщиктер турарлар. Ам бир сакманщик херек апарган.

Малды хүр-менди кыш ажырын болурунуң аргалары тургустунган. Хойнуң массалыг оолдаашкынынын үезинде чаш хураганнар тургузар чылыг кажаажыгаштар база белен. Кыжын ажыглаар дээш бөлүп алган 15 тонна өдээвисти малдың чыдынынга төп берип турар бис. Малдың чаш төлүн чидириг чокка ажаап алыры ам хүннүң чугула айтырыы чымыштыг ажылывыс болуп турар. Мооң-биле кады келир чайын дүктү чидириг чокка кыргып алырының магадылалын амдан эгелеп тургузарын утпайн турар бис. Чижээ, хой кажаазының дүндүүнден агаар кирер черни кылган. Кежээ хойну кажаазынче кииргеш, ол үттерни ажыдып каар. А хүндүс ону дуглап, кажаа иштин агаарладып турар. Ынчангаш хойларның дүгү өл-шыкка белеп үрелип, тоглап дүшпес болур.

Хойларывыстың назы-харыулгалы берген. Ынчангаш кыжын оларның хураганнарын менди ажаап алган соонда чайын семиртпеш, күрүнеге дужаар бис. Кырган хойлардан хураганнарны бүрүн менди ажаап алары белен эвес ажыл. Ынчангаш оларның кышкы үеде ажаалдазынче, немелде чемгереринче, чаш хураганнарны эки эмзирериниче, витамин, болгаш хоюткан далган, көк-сиген-биле эки чемгереринче кичээнгей салып турар бис.

Ниитиниң малын хүр-менди кыш ажырар, ооң чаш төлүн чидириг чокка камгалап алыр, продуктулуун бедидер талазыбиле социалистиг чарыш совхозтуң малчыннарының ортузунда калбарган. Аңаа киришпишаан, «Улуг-Хая» совхозтуң хойжузу Кунгаажык Шыырапай-биле социалистиг чарыштыг ажылдап турар мен. Ажыл-ижинивистиң байдалын өйбилеп сонуургап, арга-сүмевис солчуп турар бис. Чаржып турар эжим эш Шыырапай бо чылын төрүүр үүс хойга онзаштыр 113 хураган алган. Бо чарышты улам ыцай калбартпышаан, кыштаглаашкынны үлегерлиг чорударынче бүгү күжениишкинивисти угландырып турар бис.

М. СЕДЕН,
«Найырал» совхозтуң хойжузу, район Советиниң депутады.

ЧАРЫШТЫҢ ТУГУН БЕДИК ТУДАР

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында Улуг-Хем районнуң көдээ ажылагыйының ажыл-ишчилери беш чыл планының онаалдаларын долдур болгаш ажыр күүседир база СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш багай эвес ажылдаан. Маңаа социалистиг чарыш улуг рольду ойнаан.

Улуг-Хем районнуң ажылагыйлары социалистиг чарышка алган хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткен. Район күрүнеге эът, дүк садарының чыл планыңы хуусаа бетинде боттандырган.

Мал ажылының мурнакчыларының саны оскен. «Ак-Туруг» совхозта В. Мактар, «УТКА 25 чылы» совхозта Б. Шаравии, М. Чаш-оол оларның удуртқан хойжу бригадалары социалистиг чарышка тиилекчилер болган. Хойжулардан «Найырал» совхозта Монгуш Седен, Соскармаа Чанзан, «Улуг-Хая» совхозта Кунгаа Шыырапай, «Х Улуг хурал» колхозта Андрей Сондумаа ажылдап турар. Ында машина-тракторнуң кезектериниң аайы-биле болүктеп септеэр ерганы ажыглап турары таарымчалыг. Кижи бүрүүз айыткан кезектерни септеэн соонда, ооң ыдынарын хынаап, хүлээп ап турар. Кезектер септеттинерге техниканы ыыап, эптеэр 2 кижини тургускан. Ажылдың маңаар организастаавышның түңнелинде, дөрткү кварталда 10 тракторну, 9 сеялканы септээн.

«Ленинчи орук» совхозтуң механизаторлары септелгени бир янзы чорудуп турар. Ында механизатор бүрүүз дузалакчызы-биле бир тракторну хынамчалыг септеп турар. Совхозтуң механизаторлары дөрткү кварталда 6 тракторну, 14 андазынны, 10 сеялканы септээрин доосkан. Септелгениң шынарын кол инженер Михаил Васильевич Хабаров үргүлчү хынап турар.

«Бүрен» совхозта септелгени организастаавы четпес. Септелге мастерскаязының иштн соок. Механизаторлар дүктүг тоннуг, кидис иднктиг безин соожка шыдашпайн турар. Совхоз септелгеге киржир механизаторларны четчелеэвээн. Бо четпестерниң уламыдан болгаш эртык кезектер чогундан үк совхозка дөрткү кварталда септезе чогуур 7 тракторнуң 4-түү, беш андазынның 2-зи септеттинген. Кызылдың районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжышкыны бир тракторну септээр тургаш, ону ам-даа албаан.

Д. КАРА-ООЛ.

Техника септелгези

Латви ССР-ге Улустарның найыралы орденни болгаш Рига хоорайга Ленин орденни тывысканы

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында)

гаарланыр, ол — Балтикада эң дээрелериниң бирээзи. Рига культураның улуг төвү, мында эртемнер академиязы, чеди дээди өөредилге чери, чеди профессионал театр, массалыг 200 библиотека, культура албанның оске-даа он-он черлери ажылдап турар. Рига инити-эвилел ужур-дузалыг кадыкшыдылга чери кылдыр улам-на алдаржып турар апарган.

СЭКП Төп Комитединиң чоокта чаа болган Пленумуу 1974 чылда совет экономиказы хөгжүдериниң чугула айтырыгларын чугаалашкан деп, Н. В. Подгорный оон ынай чугаалаан. СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң ол Пленумга чугаазында бе чылдың, беш чылдың баштайгы үш чылдарының түңнелдерин бүгү талазы-биле анализтээн, бистиң чуртка коммунистиг тургузуушкунуун калбак перспективазын айтып, келир үеде сорулгаларны тодаратканы. Пленум эш Л. И. Брежневтиң чугаазында айыттынган түңнелдерин чаңгыс үн-биле чүүлдүг деп көргеш, ол чугаада кирип турар чүүлдерни болгаш түңнелдерни боттарының практиктиг ажылчорудулгаларынга удуртулга болдурарын бүгү партия организацияларынга сүмелээн.

Бо хүнде экономикада ажыл-херектиң байдалдарындан алгаш көөрге, келир үеже бүзүреллиг көөр болгаш боттарывыс мурнувуска чаа, улам нарын сорулгаларны салып арганыр боон турап-дыр бис. 1974 чылдың планын доллур болгаш ажыр күүседир чорук беш чылды чүмү-биле чедиишкиниг доозарынга тодарадыкчы ужур-дузалыг болурун СЭКП ТК-ниң декабрь Пленумуна болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң чедиги сессиязыга-даа онзалап демдеглээн.

Оон соонда Н. В. Подгорный ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыг чоруун улгаттырарының оруктарын тайылбырлаан.

Бистиң улус ажыл-агыйывыста дыка улуг аргалар бар. Сорулга болза оларны практиктиг ажыл-чорудулгага чогуур үезинде, эң-не долузу-биле ажыглаары болур деп, ол чугаалаан. Чогум-на оон ужурунда ТК-ниң декабрь Пленумуну ол айтырыгларже онза киҥээнгейни салган.

Экономиканы удуртурунуң айтырыы оны партийжи, политиктиг туруш-биле көөрүн, формализмниң, бюрократ чы оруктарның илереэшкиннерине, дужун хараар оралдажыышкыннарга, чамдык удуртукчу ажылдакчыларның харыысалганы бодундан чайладып, үстүнде турар албан черлериниң резолюциязын бижээн саазын-биле дугланыр оралдажышкыннарынга удур шиитпирлиг демисежирин негеп турар. «Совет администрациязының машиназы арыг, ак сеткилдиг, дүрген ажылдаар үжүрлүг» деп, В. И. Ленин чугаалаан.

Эртем-техниктиг депшилгени шапкынчыдары, амгы үениң эртеминиң болгаш техниказының чедиишкиннерин калбаа-биле ажыглаары бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун улгаттырарынга эң чугула үжүр-дузалыг деп, Н. В. Подгорный демдеглээн.

Планнаашкыннарга частырғларның болгаш план сагылга-чүрүмүн үрээр чоруктарның дугайын, ажыл-агыйның янзы-бүрү адырларында улуг чидириглериниң ам-даа бар болуп, бүдүрүп үндүрүп турар продукциязың шынарын бедидер, эртем-техниканың эң чаа чедиишкиннерин бүдүрүлгеге ажыглаар сорулгаларны шүүлпеп шиитпирлеп турарының дугайында СЭКП ТК-ниң декабрь Пленумунга партийжи ёзу-биле шилгыы чугаалашкынче Н. В. Подгорный олурушканнарның кичээнгейин угландырган.

Күш-ажылдың сагылга-чүрүмү дээрге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң чугула курлавыры, кандыг-даа материалдыг чарыгдалдарны хереглевес курлавыры ол боон турар деп, оратор уламчылаан. Ол дугайында чугаа СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунга базала болган. Сагылга-чүрүмүну эң шыгыызы-биле сагыры, күш ажылды ак сеткилдиг көөрү— бистиң улус ажыл-агыйывыстың бүгү сорулгаларын чедиишкиниг шиитпирлээриниң эң чугула чүүлү боол турар. Бүдүрүлге чүгле хемчээлин эвес, харын-даа хевир-байдалы-биле чаартыныл, чаңгыс ажылдакчының безин кандыг-даа частырыы бүгү коллективке шыгыы шаптыктаашкынны кылыптын болур амгы үеде, кажан ажыл боду улам-на чогаадыкчы болгаш мергежилдиг апарган үеде, күш-ажылдың сагылга-чүрүмүн быжыглаарының айтырыының үжүрдузазы улам өзүп турар.

Н. В. Подгорный республиканың эң дээрде ишчилериниң аттарын адаап, экономиктиг болгаш социал-культурлуг тургузуушкун талазы-биле партияның салганы өндүр улуг программазын күүседиринге чедиишкиннер бистиң хүннеривисте чүгле бүдүрүлгениң мурнакчыларының кызымаккай ажылы-биле, патриоттуг эгелээшкиннери-биле эвес, харындаа хамыктың мурнунда күш-ажылчы улуг коллективтериниң массалыг маадырлыг чоруубиле чедип алдынар дээрэни демдеглээн. Чогум-на оларның күчүлүг бүрүнгаар базымы, алдарлыг ажыл-херектери бистиң чедиишкиннеривистиң үндезинин тургузуп турар.

СЭКП ТК-ниң декабрь Пленумунуң шиитпири, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң VII сессиязы, 1974 чылдың планын хүүсаа бетинде күүседири дээш социалистиг чарышты калбартырынче партияның кыйгырыы совет кижилериниң политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин улам-на күштелдирген. Латвя ССР-ниң ажылчы чоннары планның даалгаларны болгаш боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиниг күүседир, социалистиг чарыштың түүн моон соңгаар-даа бедик тудар, партияның болгаш үлүстүң хөрээнге, коммунизмниң идеалдарынга кызыгаар чоокка бердиниишкининиң үлегер-чижээн көргүзер дээрэнинге бүзүреллди Н. В. Подгорный илереткеп.

Тайбың кожа-хелбээ догуунаарының ленинчи принциптерин чер болганда улам калбаа-биле хүлээп көрүп, делегей эргелелиниң документилеринде оон быжыглаттыныр турарын Н. В. Подгорный чугаалаан. Аңаа эң кол чүүл — ол принциптерни капиталистиг болгаш социалистиг күрүнелерниң аразынга харылзаалаарга херек кырында, улам-на калбаа-биле ажыглап турары ол болур. Профэвилелдериниң Варнага болган Бүгү-делегей конгрези болгаш тайбынга ынакшылдыг күштериниң Москвага эрткен Бүгү-делегей конгрези тайбың талалакчыларының хөделимшкиннериниң чаңгыс эвиинге улам быжыглыг турарының бадыткалдыг көргүзүү болган. Бүгү-делегей чыыжында эш Л. И. Брежневтиң чайынналчак, ханы үткалыг чугаазында делегейниң амгы байдалын ханызы-биле анализтээн, амгы үеде тайбын күзээр күштерниң мурнунда кол-кол сорулгаларны тодаратканы. Доктуу-биле чугаалаарга, СЭКПниң XXIV съездизиниң хүлээп алганы Тайбын программазы оон ол чугаазында улам-на калбаа-биле сайгартынган.

Оон соонда Н. В. Подгорный Латвя ССР-ни Улустарның найыралы орден-биле, Рига хоорайны — Ленин орденни-биле шаннаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын номчаап, байырлыг хүралдың киржикчилери диҥмиттиг адыш-часкап турда, республиканың түүнга болгаш Латвиянның найысылалыының түүнга орденнерни кадаан.

Н. В. Подгорныйның чугаазын үргүлчүлелдиг адыш-часкаашкыны чаңгыс эвес удаа үзе кирип турган.

Латвияның КП ТК-зының бирги секретары А. Э. Восс харыы сөс ап, чүве чугаалаан. Совет Латвияның ажылчы чоннары Латви ССР-ни болгаш Рига хоорайны шаңнаанын СЭКП Төп Комитединиң болгаш Совет чазактың бистиң республикага улуг кичээнгей салып турарының чаа херечизин кылдыр үткүп, хүлээп алганнар деп, ол чугаалаан.

Республиканың ажылчы чоннарының өмүнээзинден Латвияның КП ТК-ның бирги секретары СЭКП Төп Комитединге, ТК-ниң Политбюрозунга, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневке коммунизмниң эрге-ажыы дээш, чер кырынга тайбыңның эргеажыы дээш ажыл-иженгге моон соңгаар-даа чедиишкиннерлиг болурун күзеп турарын дамчыткан.

Төрээн чурттуң бедик шанналы дээш СЭКП-ге, Совет чазакка ханы өөрүп, республиканың болгаш оон найысылалының ажылчы чоннарының төлээлекчилери, совет улустарның найыралын болгаш кадыажылгазын карак огу дег камгалап, улам быжыглаарын бүзүредип турганнар.

Байырлыг хүралдың киржикчилери СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге байырлыг чагааны улуг кодурлүүшкүн-биле хүлээп алган.

• • •

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный декабрь 27-де Ригадан Москвада ээп чедип келген.

Эстон ССР-ге Улустарның найыралы орденни болгаш Таллин хоорайга Ленин орденни тывысканы

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында). деп, оратор оон ынай чугаалаан. Совет Эстонния совет республикаларның акы-дүүма өгбүлезинге эки тура-биле бактаап киргеп. Эстон улустуң национал эрге-ажыктарын камгалаарын, үндезин социал-политиктиг айтырыгларны чедиишкиниг шиитпирлээрин ол хандырган.

Эстон ажыл-ишчилериниң салым-чаяанның шынап-ла көргүзүп болур аргалары совет улустарның акы-дүүма өг-бүлезинге ажыттынган. Ам республика 1940 чылдаазындаан 34 катап ажыг үлетпүр продукциязын бүдүрүп турар. Оны чугаалаарга-ла аңаа четтир барымдаа болур.

Ю. В. Андропов оон ынай чурттуң экономиказын хөгжүдүг гурарының түңнелдерин, ажыл-агый тургузуушкунуун моон соңгаргы планнарын чугаалаан. Ук планнарны СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунга чугаалажып көрген. Үлетпүрүң болгаш көдээ ажыл-агыйны хөгжүдерин совет кижилериниң амыдыралын экижидериниң үндезинин кылдыр партия чайыгыыш чок үнелеп турар деп демдеглээш, оратор чурттуң экономиказын шалыпкы темпилерлиг хөгжүдүп турарын тайылбырлаан. Беш чыл планының онаалдаларын шиитпирлээринге үлүгхүүзүн Эстонияның ажыл-ишчилери база киирген. Ю. В. Андропов Эстонияның бүгү чуртка сураглыг, үнеледип турар бүдүрүлге мурнакчыларын, культуразының кайгамчыктыг төлээлекчилерин адаап.

Совет улус бурунгаар бүзүредиг көрүп турар, бистиң коммунистиг улуг бүзүреливис амыдыралга марксизм-ленинизмниң өндүр улуг күштүүнге, массаларның чогаадыкчы ажыл-ажынге даянып турар. Чедиишкиннеривистиң үндезини— тулчуушкуннарга дадыкан, шылгаттынган, ниитилел хөгжүдезинин хоойлулар биҥгилери-биле чепсегленген лениичи партияның коммунизмче шимчээшкинин баштап турарында. СЭКП-ниң лениичи Төп Комитединиң, оон Политбюрозунуң үгландырыкчы ажыл-чорудулгазын, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң моган чок чорудуп турар ажылын совет кижилер бистин бүдүрүп турар хамык чаагай үүлевистен көрүп билип турар деп, оратор уламчылап чугаалаан.

Совет күрүнеминиң даштыкы политиказы моон мурнунда кажан-даа амгы үеде дег дээштиг турбаан, аажок кыска хуусаалар дургузуунда ындыг улуг түңнелдерни берип чорбаан деп демдеглээш, оратор партияның XXIV съездизиниң айытказы даштыкы политиктиг угланыышкынын амыдыралга боттандырып турарын чугаалаан. Эш Л. И. Брежневтин социалистиг чурттарга, АКШка, ГФР-ге, Францияга чорааны ол түңнелдерни чедип алырынга чүгүлээ үжүр-дузалыг болган. Чоокта чаа бедик деҥнелге эрткен совет-индий чугаалажышкыннар болгаш ат салдынган докуменгилер Тайбың программазын херек кырынга боттандырып турарының база боттуг үре-түңнели болган.

Ю. В. Андропов делегей амыдыралында таарымчалыг өскерлиишкиннерниң дугайын чугаалаан, империализмниң агрессчи бөлүглениишкиннериниң айыылдыг үүлгедиишкининден серемчилелдиг боон турар бис деп демдеглээн. Делегейниң дүшкүүрлүг чоруунун чавырлыышкыны дээрге делегей ареназынга анды демиселин соксадыр дээни ол эвес болгай. Империализм делегейде чаа байдалга таарыштыр чызаалавышаан, социалистиг чурттарже, оон иштинде Совет Эвилелинче «идеологтуг шуугуушкуунуу» күштелдирерин оралдажып турар. Ындыг үүлгедиишкиннерниң сорулгазынчы идепкейин улам-на күштелдирген. Латвя ССР-ниң ажылчы чоннары планның даалгаларны болгаш боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиниг күүседир, социалистиг чарыштың түүн моон соңгаар-даа бедик тудар, партияның болгаш үлүстүң хөрээнге, коммунизмниң идеалдарынга кызыгаар чоокка бердиниишкининиң үлегер-чижээн көргүзер дээрэнинге бүзүреллди Н. В. Подгорный илереткеп.

Тайбың кожа-хелбээ догуунаарының ленинчи принциптерин чер болганда улам калбаа-биле хүлээп көрүп, делегей эргелелиниң документилеринде оон быжыглаттыныр турарын Н. В. Подгорный чугаалаан. Аңаа эң кол үүл — ол принциптерни капиталистиг болгаш социалистиг күрүнелерниң аразынга харылзаалаарга херек кырында, улам-на калбаа-биле ажыглап турары ол болур. Профэвилелдериниң Варнага болган Бүгү-делегей конгрези болгаш тайбынга ынакшылдыг күштериниң Москвага эрткен Бүгү-делегей конгрези тайбың талалакчыларының хөделимшкиннериниң чаңгыс эвиинге улам быжыглыг турарының бадыткалдыг көргүзүү болган. Бүгү-делегей чыыжында эш Л. И. Брежневтиң чайынналчак, ханы үткалыг чугаазында делегейниң амгы байдалын ханызы-биле анализтээн, амгы үеде тайбын күзээр күштерниң мурнунда кол-кол сорулгаларны тодаратканы. Доктуу-биле чугаалаарга, СЭКПниң XXIV съездизиниң хүлээп алганы Тайбың программазы оон ол чугаазында улам-на калбаа-биле сайгартынган.

Оон соонда Н. В. Подгорный Латвя ССР-ни Улустарның найыралы орден-биле, Рига хоорайны — Ленин орденни-биле шаннаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын номчаап, байырлыг хүралдың киржикчилери диҥмиттиг адыш-часкап турда, республиканың түүнга болгаш Латвияның найысылалының түүнга орденнерни кадаан.

Н. В. Подгорныйның чугаазын үргүлчүлелдиг адыш-часкаашкыны чаңгыс эвес удаа үзе кирип турган.

Дараазында сөс ап, чүве чугаалааннар: Эстонияның КП ТК-ның барги секретары И. Г. Кэбин, Эстонияның Компартиязының Таллин хоорай комитединиң биргн секретары Н. О. Югансон болгаш оскелер-даа Төрээн чурттуң бедик шаңналдары дээш СЭКП ТКга, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, Совет чазакка чүректин ханызындаа өөрүп четтириишкинни бүгү эстон улустуң өмүнээзинден илереткеннер. Олар партия ТКниң, оон Политбюрозунуң, эш Л. И. Брежневтиң бодунуң тайбыны быжыглаш, коммунизм тургузарынга таарымчалыг байдалдарны хандырарынче угланган чайгылыш чок ажыл-чорудулгазын бүрүнүбиле чүүлдүг деп көрүп турарын база илереткеннер.

СЭКП ТК-га, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге байырлыг чагааны хүралдың киржикчилери улуг сорух киришкинниг хүлээп алган.

ТАЙБЫҢ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛДИҢ ЧЫЛЫ

1973 чылдың сөөлгү хүнүнде дүн ортузун Спасск суургануның улуг шагы чаңгыландыр дыннады бээрге, совет кижилер чаагай үүле бүткен, тайбың улам быжыккан, чурттап эрткен чылывыс эки-ле болду!— деп, бүрүн бүзүреллиг чугаалап болгур.

Кел чыдар 1974 чылды бистиң үлүзүвүс өөрүшкүлүг хөөн-биле, көдүрлүүшкүн-биле үткүп турар. Социалистиг делегейниң келир үеге илап бүзүреллдиң база оон-биле катай билдиинип келир. «Хостуг делегей» дээр чүвеге чаа чыл бозагазын кижилериниң арта базары оон сыр өске. Аңаа анаада-ла хереллденген тургулаар байырлал чыриткылары, чарлал оттары безин чайынналбас. Капитал чурттарны энергетика кризизинге түттургаш, имиртиңнел берген, келир үезинге бүзүрел чогунга сагышсыраар апарган.

«Англий хонук бүрүзүнүң кызыгаарлаттынган үе-шагында ажылдап амыдыраар чурт болу берген. Оон хөй-хөй өгбүлелери бүгү квартираязына чылыдар чаңгыс-ла өрээлдиг чурттаар, аңаа телевизор экраны кежээкиниҥ 10 шакта-ла өжүп каар.» Англичаннарның чаа чыл бүдүүзүнде ажыктыг харылзааларны калбартырынче Совет Эвилелиниҥ чүткүлдүүнүң база бир бүзүредиг барымдаазы кылдыр даштыкы чурттарның парлалгазы үнелеп турар.

XX үе чылдың ыйын сөөлүндеги чылдарының төөгүзүнге 1973 чыл онза үнеледиг черни эвлээр. Оны тодаргайлап айтырга, хамыктың мурнунда ол чыл:

— СЭКП-ниң XXIV съездизиниң чарлааны Тайбыңның программазын амыдыралга боттандырар талазы-биле СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң Польшага, ГДР-ге, Болгарияга, ГФР-ге, АКШ-ка, Францияга, Индияга чорааны чижектиг, политиктиг чаа-чаа улуг хемчеглерни ССРЭ-ниң алган чылы;

— акы-дүүма социалистиг күрүнелериниҥ деткимчези-биле вьетнам улустуң төөгүлүг тинилгени чедип алганының чылы:

— эндерге чепсегленирин шеглээрининҥ болгаш ядролуг дайынның айылын кошкадырының чылы, оны хамыктың мурнунда ядролуг дайынны болдурбас дугайында ССРЭ биле АКШ-тың араазынга чарган дугуржулга херечилел турар:

— Европаның иниги айыыл док чоруунга хамаарыштыр Хельсинкиге, Женевага, чепсектиг күштерни, чепсегленнинкинни Төп Европага кызыраринга хамаарыштыр Венага болган. Европаның болгаш бүгү-ниитиниҥ тайбыңынга конаҥгыр чугула чугаалажышкыннарның чылы;

— тайбыга ынакшылдыг күштерниҥ бүгү-делегей конгрезининҥ — бистиҥ планетавыстың улустарының чижеглел чөк улуг шүүлганының болган чылы.

Делегейниҥ политиктиг байдалынга болган таарымчалыг өскерлиишкиннер Европада илдең. Декабрьда аңаа чаа-чаа чугула болуушкуннар болган: Чехословакия биле ГФР-ниҥ аразында харылзааларны чазалдырар дугайында керээ чарлырган. Болгария болгаш Венгрия ГФР-биле дипломатыг харылзааларны тургускан. Ындыг болганда, ГФР-ниҥ социалистиг чурттар-биле харылзааларыҥ чазалдырары дооступ турар. Европаның келир үеде тайбың турарын хандырарынга ол улуг чугула.

База-ла Европадаазы дег, улустар аразының эң чиҥиг айтырыгларының бирээзин шиитпирлээн турары негеттинип турар Чоокку Төөн чүкке Совет Эвилелиниҥ чайгылыш чок үндезин болуп туруҗу бодунуҥ шынының бүрүн бадыткаан. Израильдиҥ ажелекчя дайынынга удур араб улустарның чөптүг, хостакчы демиселин бистиҥ чүртувустуң ылап деткээни. КНО-га ССРЭ биле АКШ-тың кады кирген саналы сөөлгү 25 чылдың дургузунда дөртку — октябрьда болган араб-израиль дайынга хан тогүүшкүнүн соксадыр арганы берген.

Совет Эвилели ол кризистиҥ кол чылдагаанын чайладыр — араб черлерни холгаарлаан ажелелдиҥ ам алды чыл дургузунда үзамдыгын келгечин соксадырын чедип алыр дээш шүдүргү туржуп турар. Чоокку Төөн чүкке бижыг туруштуг тайбың таарыштырылганың, катап дайынныг сегиржип алыышкыннар болу бээрин ол девискээрден чайладырының боттуг, реалистиг программазын төлевилел үндүрер сорулгалыг деп, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниҥ даштыкы херектер министри А. А. Громыко демдеглээн. Женева конференциязын чыылдырганы безин Чоокку Төөн чүкке чөптүг таарыштырылганы негеп турар күштериҥ чедиишкиниг болганын хереченип турар, делегейниҥ улуг болуушкуну болган. Даштыкы херектер министрлериниҥ деҥнелинге эртер хуралдар доозуларын соонда, конференцияга тургустунган ажылхерек бөлүктерин ажылдай берген. Конференцияның ажылы чогуур үндезининг шуудаар болгаш таарымчалыг түңнелдерге чедирер деп идегелдиирип совет база делегей хөй-нинтизи илергейлеп турар.

Совет чурт дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарынче болгаш тайбың дем каттыштырып ажылдаарынче угланыышкынныг болурун ылап барымдаалаап, бодунуҥ даштыкы политиказынга улустарның эрге-ажыктарын, депшилгенин, хостарга биле национал хамаарышпас чоруктуң эрге-ажыктарын камгалаарын удуртулга болдурун турар деп чүвени 1973 чылдың болуушкуннары бүгү делегейге база катап илергейлеп көргүскен. Ындыг турушту бүгү делегей улам калбаа-биле чөпсүнүп турар. Ылаҥгыя Айыыл чок чоруктуң Чөвүлелиниҥ доктаамал кежигүннери күрүнелериҥ шериг бюджеттерин 10 хуу кызыгаар болгаш оон камнап аллынар акша-хөрөҥгиниҥ чамдыызын хогжүп орар чуртгарга дуза чедирериҥе ажылгаар дугайында ССРЭ-ниҥ саналын КНО-нуҥ Кол Ассамблеязының чүүлдүг деп көргени оны хереченип турар.

Эртип турар чылдың кол аян-шинчилериҥ тодарадыр дээр болза, оларны мынчалыр көргүзүп болур. Совет Эвилели болгаш социалистиг ескеdаа күрүнелер, тайбынга ынак бүгү күштер бүгү-ниити тайбыңны айыыл чок чоруктуң быжыглаарынга, делегей байдалының туружун быжыглап, экижидериҥе онза чедиишкиннерни чедип алган. Делегейге күштер деҥзигүүрү делегей социализминиҥе ажыктыг кылдыр оскерлэрин үргүлүлеп, ынаарга пинти күш деҥзигүүрү тайбынга, демократияга, национал хосталгага база социал депшилгеге улам ажыктыг кылдыр тургустунуп келген.

В. КУЗНЕЦОВ.
(СЭТА).

«ОРЕОЛ-2» СПУТНИК УЖУДУУШКУНДА
СЭТА-ның дыҥнадыы

Космос делгемин тайбың сорулгаларлыг шинчилээринге болгаш ажыглаарынга хамаарыштыр ССРЭ биле Францияның аразынга дем каттыштырып ажылдаарының программазынга дүүштүр. Совет Эвилелинге 1973 чылдың декабрь 26-да Черниҥ кылымал «Ореол-2» спутнигин салып үндүрген.

Ук спутник 1971 чылда Черниҥ үстүү атмосферазында бойдус болуушкуннарын бедик широталарга шинчилээрин болгаш соңгу чүк хаяаларының бойдус мөзүзүн өөренип көөрүп «Ореол» спутникке эгелээнин удамчыларынга ажыглаттынар.

«Ореол-2» спутникти орбитаже салып үндүргенинин хемчээлдери:

— Чер кырындан бетиви хемчээлдиг ыраары (перигейге)—407 километр;

Чер кырындан эң ыраары (апогейге)—1995 километр;

—долганырының үези 109.2 минута;

— Экватор делгемниче орбитазының ийленчээ 74 градус.

Спутникте үүл-бүрү хемчээлдиг энергияларның протоннар биле электроннарының спектрин шинчилээр, протоннар шимчээринин интегралдыг шапкының хемчээр болгаш атмосфераның ион составын тодаразыр эртем аппаратуразын база эртем шинчилелдерин күүседиринге хандырар ажыл-иш системаларын тургускан.

Чер кырының хемчээшкин комплекизи спутниктеи кээп турар медээлерни хүлээп ап турар.

Хөй-хөй чурттарның чер кырынга ажылдаар обсерваториялары «Ореол-2» спутниктин хемчээшкиниер ылыры-биле капсырлаштыр дугуржуглуг программа ёзугаар дүүштүрген геофизика шинчилелдерин эрттирер.

«СОВЕТ СОЦИАЛИСТИГ СИБИРЬ» ДЕЛГЕЛГЕ АЖЫТТЫНГАН

ТОКИО. (СЭТА-ның корр.). Япон пайысылалдың Коракузи стадионунуң девискээринде «Совет социалистиг Сибирь» деп делгелге ажыттынган.

Оны ажыдарының ёзулалынга совет төлээлериниң башкы СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниҥ Даргазы М. С. Соломенцев чүве чугаалаан, ол делгелге ССРЭ биле Японияның араазынга экономиктиг, культурлуг харылзааларны улам калбартырынга идегелин илереткеп.

М. С. Соломенцев ССРЭ-ниҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ Даргазы А. Н. Косыгинниҥ байырлыг чагаазын номчаан. Ол делгелге Сибирьниҥ чижээ-биле холбаштыр Совет чуртта социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкуунуҥ чедиишкиниерин, кайы-кайызынга-даа ажыктыг экономиктиг кады ажылдажылганын аргаларын оон көрүкчүлериниге таныштырар деп ында демдеглээн.

Делгелгениҥ ажыттынганынга холбаштыр Японияның премьер-министри К. Танака база байырлыг чагааны чорутпуштаан, ийи чурт аразынга билчиишкинни ханыладыр, чаагай кожа-хелбээ харылзааларны быжыглаарынга «Совет социалистиг Сибирь» делгелгениҥ чедиишкиниг болуруи күзээн.

Делгелгении чеди муң көргүзүтлери Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүн экономиказының Совет эрге-чагырга чылдарында улуг чаартылгаларын, оон хөй националдыг улустарының бүгү талазы-биле чечектелиишкинии тодаргайы-биле тайылбырлап турар. Делгелгеде Сибирьниң бойдус байлаан база көргүзүп турар.

КЫЛЫР АЖЫЛДАР ХӨЙ

«Коммунизмче орук» колхозтуң даргазы Мижит Кыргысович Дүгер чүве-даа ыыттавайн, ынай-бээр көргүлеп, боданган хевирлиг чораан чүве. Улуг сарыг оорганып баалынга үне халдып келгенивисте, ол ам-на чугаалап үнду:

— Бо чылын бистиң черге хар чуга дүштү. Көрүүдерден, олт-сиген безин ажыттадбаан.

Дарганың оозу чөптүг болду. Кадар сигеннер хар адаандан болук-болүү-биле көстүп чыткылады.

— Эрткен чылын мынчан хар улуг болган. Далбыйлап турган улус болгай бис— хээш, немеп кагды.—Ам соок база тоолуг эвес-тир.

Чугаа-даа оон ынай хөрлээлаан.

— СЭКП обкомунун X пленумунун шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазыбиле кандыг хемчеглерни ап чоруткан силер, Мижит Кыргысович?

— X пленумнуң шиитпирлерин бөгүнгү ажыл-иживиске шуут удуртулга болдурган бис. Колхозтуң бүгү хойжулары, малдың тускай эртемниглеринбиле дугуржуп, сумелештивис. Ынчангаш хөй малды азырап, өстүрериниң тодаргай хемчеглери алдынган. 1974—1980 чылларда кылып чорудар ажылывыс планнаттынган. Хойнуң баш санын амгы турган деҥнелинден 56 хууга көвүдедир. Ол дээрге хойнуң баш санын 32 мунга, хойдан кыргын алыр дүктү 84 тоннага чедирер дээни ол-дур.

Эрзининиҥ «Коммунизмче орук» колхозунуң хойжулары улуг сорулгаларны салып алган ажылдап турар. Олар салган сорулгаларын ыяап-ла күүседир дээш бүгү-ле кичээнгейин дараазында чылдарда малдың быжыг чем-сүүрүн тургузарынче, суггаттыг сиген шөлдерин, одар-белчиирлерни калбартырынче угландырган.

Хой ажылын сайзырадырының кол үндезини болза оон уксаа шынарын экижидери болур. Ынчангаш колхозтуң тыва уксаалыг бүгү хоюнуң уксаазын экижидеринче кол кичээнгейни салган. Чүгле бо чылын 4 мун хойну сараджа уксаалыг кошкарларның үреэн-биле тарып боозаткан, 30 баш кошкарны садып ап, оларны эдержилгеге киирген.

Колхозта 4 хойжу бригада бар. № 1 хойжу бригаданың бүгү хойларын 1974 чылдан эгелээш чинге-нарын дүктүг уксаанын кылдыр өстүрер. Ынчалгга № 3 болгаш №4 хойжу бригадаларының хойларын сараджа болгаш тыва уксаалыг кылдыр өстүрерин киргеп.

Колхозка мал тарып боозадырының чүгле ийи пунктузу ажыллап турган. Моон соңгаар ындыг пунктуларны бригада бүрүзүнге тудуп тургузары планнаттынган. Ол шыкаш хой, хураган кажаалларын чыл саныида шалыпкын темпиле тудуп, ажыглалга киирер.

Малдың суггадын организастаары база чүгула айтырыгларның бирээзи. Ынчангаш кыштаг, бригада бүрүзүнге суг сөөртүр машиналарны быжыглаан, суг кудар улуг доскаларны, пистериаларны кылган. Колхозтуң хой малының олардың белчиирнаде сес кудукту багай эвес ажыглап турар. 1974 чылда ийи чаа кудукту ажыглалга киирер.

Колхоз баштаар чери малчыннарның культурлуг амыдырал-чуртталгазынче база кичээнгейни салган. Келир чылын бригада бүрүзүнүң төвүнге кызыл-булуннарны, чунарбажыңнарны, чуртталга бажыннарын тудуп, ажыглалга киирери көрдүнген.

Колхозтуң бүгү малчыннарын бо чылын кыштаглаашкынче организастыг киргеп. 20900 баш шээр мал, 1500 баш инек, 1300 баш чылгы түс-түс олар-белчиирлерде кодан аайы-биле кыштап турар.

Колхоз бо чылын ниитининмалынга чем-сүүрну эки белетеэн. 1500 тонна сигенни түс-түс кыштагларда сөөртүп чедирген. 300 тонна концентраттыг чемнерни малга берип турар.

Бо чылын колхоз бирээзинге-ле 100 хой кирер дөрт кажаавын ажыглалга киирген.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

«ОДАГЛАР»

«Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырынга чурттакчылыг бажыннар чанынга «одагланган» кижилерни бөлө көрүп болур. Ол болза, чамдык машина, тракторларның чолаачылары, башкарыкчылары-дыр. Элдептиин аа! Соок кыжын гаражка машинатехниказын тургузуп кагбас кандаай улузул? Чалгаапайлар-дыр, аа? Ындыг чүве кайда боор. Салбырда гараж чок. Ынчангаш чолаачылар, трактористер эртенин-не от салып тургаш, моторларны эргизип, техниканы хеделдирип ап турар. Орта дыка хөй үнелиг үе-шактың халас чарыгдап турда-ла, салбырның улуртукчулары озаражке сагыш салып, хемчег, албайн турары элдептиг. Ынчаарга оны кым шиитпирлээр ужурлугул? Бодавыже, совхозтуң директиязы от талазы-биле хемчегни алыр апаар. Техниканга ындыг камналга чок чорук-биле канчап-даа эптежип болбас.

Совхозтуң Аксы-Барлык салбырынга делгем, улуг гаражты тудар дугайында айтырыгны дарый шиитпирлээр үе келген. Оон-биле кады машиналарны ынчаар ажыглаарга, оларның ажылдаар хуусаалын кызырыы, үрелир таварылгаларга база чедирип болур.

А. КҮДЕРЕК.

Уран чүүл

ХӨГЖҮМ ҮЗҮКТЕЛБЕС

Хөгжүм алы музыка—чонуун сеткил-сагжы. Чонуун база бир олзагай байлаа– хөгжүм. Шынап-ла тыва аялгаларны дыңнап олурарга, кижиниң нитки сеткилги хайның, оттуп, оргушкүүнүң, кударалдың, чоргаралдың он-он дамырактары ырлажы бээр. «Тыва музыка— эртеги хүннүң хереллеринге шыптынган арыг шылыга домей»—дээн, сураглыг совет композитор Вано Мурадели чугаалаанды-даа уткалыг.

Кызылдың уран чүүл училищези хөгжүм ортулуунга денмексенир. Оны дооскан кижилер республиканың барык-ла бүгү булунарында ажылдап, хой националдыг совет болгаш классиктиг музыканы чон ортузунга таркадып, олче орукту көзеп-даа турар.

Училищеге аяның аялгалардан бажындан орай дүнеге чедир чаңгыланып кээр. Бо удаада чүгле чаңгыс салбырның оттеттуг концертиге дожтаап көрсеш.

Хооранның музыкага сонуургалдыглары болгаш сургуулдар училищеңиң концерт залын доодур олурупту. Шевергни хеттинген чарлакчы кыс уран чүүл училищезинниң улусчу хөгжүм хереселдериниң салбырының отчеттуг концерти эгелээрин чарлаан. Отчеттуг дээш чыллагааны болза, бо өөредилге чылы эгелээниңде бээр, дөрт айларда оларның өөренген чүүлүүн чон мурнунга отчёду болур.

Концерттиң бирги хевээнде классиктиг чугаалдар кирип турар. Дөртку курсчулар А. Саратовкин, О. Рогожников, В. Вершилов баянга, Л. Митрофанова, Т. Барабанова аккордеонга, бөлүк домрачыларның ойнаарын чыылганнар сеткил хаңып хүлээп алды. Оң ылангыя А. Саратовкин, О. Рогожников оларның күүселдези бедик мергежилдиия көрүүчү дораан-на эскерип каар. Олар бо чылын училищени дооскан, Новосибирск консерваториязынче улай өөренири-биле удазээ консерваторияның бодунга болур шемелде шылгалдага киржип чоруур деп турар дээрээн башкылар сонуургадып чугааладылар.

Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы Иван Григорьевич Миниңиң удуртлушаан, дирижёрлап турары, училищеңиң улусчу хөгжүм хереселдериниң оркестри концерттиң йиғы кезээн ажыттыы. Оркестр А. Чыргал-оолдуң «Аллан-Маадыр» деп симфониязында үзүндүлерни ойнай бээрге, зал ыржымы-на барды. Дирижёрүүң «соруңзалыг» холдарының аайы-биле аялгалар Хемчиктиң чалгыларын дег бырланнап, ылым-чылык-даа апаар, бирде-бирде диңмирээшкин, кызацнаавастар чаңгыланып, килец болгаш хосталга дээш кодурлүүшкүн хайымналып, шапкан эттарның даваңнарының дээжы дыңналып-даа келир.

Ук оркестрге эртекей чылын Иркутск хоорайга болган бөстывингир талантыларның зона көрүлдезинге «Сибирьниң эң дээре оркестрлериниң бирээзи» деп үнелээнин тавырылга эвес. Концертке оркестр Шалаевтиң «Метелицазын». Бомбовтуң «Могенниг аалчыгаш» деп балединдеп «Чараш кыс» деп үзүндүүнү, Булаховтуң «Мээң конгулуурларым» деп чугаалың база-ла бедик мергежилдиг күүсеткен. Ол ышкаш бо оркестрниң үделгези-биле ары салбырының дөртку курсчулары Г. Широкова Рахманиновтуң «Дүшә», И. Бершанских украин улустуң «Гандзя» деп ырларын күүседирге адыш часкаашкыларыпары диңмирен турган. Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы С. Калинина орус улустуң «Херелчигеш», С. Лесогорова Белаштың «Комсомолчу баллада», «Оолдар удуп чидыр» деп ырларын ук оркестрге удеттирбишаан ырлааны солуп болган.

Сибирьде билдингир оркестр бистиң республикада бар бооп турарынга кым оорувес бооп. Оон үндезилекчизи болгаш удуртукчузу Иван Григорьевичиниң оркестриниң херии базымнарынга киирген үлүт-хуузу канчаар-даа аажок улуг. Ол удуртпушаан дирижёрлап турар оркестриниң күүселдезин дыңнаарга кижи хөгжүм ортулуунда чурттап чорааныгыр апаар.

В. СЕРЕН-ООЛ.

У. СЕНДА-БАИРНИҢ «Шапкынчы» деп чүүү.

Спорт

МӨГЕЛЕР

Кызылдың көдээ профтехучилищезиниң спорт залынга училищениң команда болгаш хууда бирги чери дээш хостуг хүрешке маргылдаа болуп эртккен. Апаа 40 ажыг аныяк мөгелер боттарының күжүн шенежип көргеннер.

Маргылдаа 45 кг чедир мөгелерниң хүрежи-биле эгелээн. Бо денгизге Тода Ооржак кымга-даа октатпайн, тиилекчи болуп үнген. 48 кг (чиик денгизге) чемпион ат-дээш А. Бичe-оол биле В. Салтах оларның ужуражылгазы бирезинииң арыг тиилелгези-биле доозулган.

52 кг чедир денгизге училищениң каш дакпыр чемпиону бирги разрадчы Сергей Допгул-оол бодунуң чемпион адын катап бадыткаан, йиғы черии озуп орар аныяк моге Сергей Дыртык-оол бүүрелдин-биле ээлээн.

57 кг денгиниң мөгелериниң хүрежи көрүкчүлериниң сонуургалыы хаара туткан. Чүл дээрге, бо денгизде республиканың, «Спартактың», «Урожайның» каш дакпыр чемпиону, Сибирьниң болгаш Ыракы Чоон чүктүп көдээ спортчуларының оюнунуң чемпиону Анатолий Монгуш база училищениң шырак дээш 11 мөгелери шупту бо денгизге хүрешкеннер.

Солун хүреш А. Монгуш. В. Монгуш болгаш А. Кыргыстың аразынга болгаш. Түнелинде А. Монгуш улай-улай халдап, удурланыкчызы А. Кыргыстың чай алындырбайн, хүрештиң соолгу минутазында оюу арыг салгаш, тиилелгени челип алган.

62 кг чедир денгизге эртекей чылгы чемпион Владимир Бичe-оол бодунуң чемпион адын бадыткап шыдавайн, үшкү черге келген. Чаа чемпион атты аныяк моге Николай Хунажык чедип алган.

Бирги чартык ортумак денгизге (68 кг) училищениң тулган дээн чемпиону Вася Ондар удурланыкчыларын шаа чедирбейн, арыг октагылаш, чемпион болган.

Йиғи чартык ортумак денгизге (74 кг) үш кижи хүрешкен. Виктор Иргиттың октаттар кижи чок болган.

82 кг чедир денгизге Александр Доржу-Даваа Сергей Сарыларны тиилээш, бирги черии алган.

Команда талазы-биле бирги черии училищениң № 14 болуунуң мөгелери алган.

Маргылдаанның тиилекчилериинден училищениң шилиндек командазыны тургускан, олар келир чылгы январь 10—13-те Красноярск хоорайга болур крайның училищелер аразында маргылдаазынга бэрыы киржирлер.

К. БИИЛДЕЙ, маргылдаанның кол судьязы.

САМБИСТЕР МАРГЫЛДАШКАН

Республикада чаа хөгжүү орар спорттуң бир хевири — «самбо» хүрежиниге хооранның бирги черии дээш маргылдаа болуп эртккен. Апаа «Динамо-1», «Динамо-2», «Спартактың», башкы институдунуң, Н шериг кезээниң спортчулары, Улуг-Хем, Таңды районнарының толээлери киришкеннер.

Ийи хүн үргүлчүлээш спортчу демиселдиң түнелиилде денги аайы-биле башкы институдунуң студентиин Владимир Ооржак, «Спартактың» толээзи Монге Чадамба, спорт мастери Юрий Монгуш, башкы институдунуң студентилери Николай Монгуш, Валерий Ондар, Н шериг кезээниң толээлери эштер Мартыненко, Моряков олар тиилекчилер болганнар. Коруүкчүлер Ю. Монгуш биле О. Ондарның хүрежи бедик денгизге эртирип, хой аргаларны ажыглаш билиран сонуургап көргеп.

Бо маргылдаага башкы институдунуң студентилери чедишкиниг болган. Ында тренер студент Е. Ефремовтуң киргеп улуг-хуузу улуг.

В. БЕЛЕК.

ЧАЛАП ТУР

Бөгүн, декабрь 29-та, эң өөрүнүг байырлал—чайысталдың **Чаа чыл ёлказының чаңчыл болган ажылмышкынына** хүндүткүнүн 14 шакта кээриверни чалап тур бис.

«КОЛОС» культура бажыңынга Чаа чылды уткаан бал-маскарад бо кежээ 20 шакта эгелээр.

Телевидение

ДЕКАБРЬ 29-ТА

МОСКВАДАН

13.30—Дамчыдылгалар программазы. 13.35—Медээлер. 13.45 — Өөнүг телекөргүүт. Уруглarга. **«Тывызыкты тывынар».** 14.15—14.25—Чапсар. 14.25—Өөнүг телекөргүүт. **«Дириг амытаннар делегейинде».** 15.25—Өөнүг телекөргүүт. Концерт. 15.50—**«Москва облазы чуртка илеткеп тур».** 16.40—Өөнүг телекөргүүт. **«Кажи болуру»** деп ураң чечен телефильминиң баштайгы көргүүтүт 2-ги сериязы. 17.50—18.00—Чапсар. 18.00—**«Уе».** Информастыг программа. 18.30—**«Алдын Орфей».** Эстрада программазы. 19.10—**«Частын он чеди хоюуу»** Ураң-чечен хөй сериялыг телефильм. 6-гы сериязы.

КЫЗЫЛДАН

20.25 — Телемедээлер. 20.40—**«Тываның неделязы».** Информастыг программа. 20.55—Киножурнал. 21.05—**«Чарыш кыпкан шалыпчы чыл».** 22.05—Чарлалдар, реклама

МОСКВАДАН

22.10—Документалдыг фильм. 22.10—22.30—Чапсар. 22.30—Ураң чечен номчулгалар. М. Исаковский. **«Ельниың черинде».** 23.00—**«Уе».** Информастыг программа. 23.30—00.10—Москваның концерт залдарындан.

Сагаар

Кызылдың агаар стациязының редакциягa дыңнаткан медээзинге ёзугаар алырга, бөгүн республикага бүргээр, чаңдык чөлөргe хар чаар. Баруун угланышкынның хаттың дүргени секундада 5—9 метр чедер. Кызылга белуттаар, быскан хар чаар. Чөөн угланышкынның хаттың дүргени секундада 0—4 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг районнарга 18—20, өскелеринге 24—28. Кызылга 22—24 градус соок болур. Абакан — Кызыл аразының автооруунга хат халып барыкаар, орук йиндеп дөрт километр черге коствр.

Редакторнуң оралакчызы М. Н. СМИРНОВА.

Кино

ДЕКАБРЬ 29-ТА

«НАПЫРАЛ»: **«Моортай изи»** 9.40, 11.25, 13.10, 15.00, 17.05, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Күзелдер автомазы»** 9.15, 11.00. **«Максим Перепелица»** 15.10, 16.55 **«Кара хаанның тывызыы»** 12.45, 18.40, 21.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Билдинмес херээжен»** 15.00, 16.55, 18.50, 20.45 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Хамаагы хептиг кижи»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Аныяктарның «Цыган» ансамблиниң моок мурнунда чарлаан концерти 1974 чылдың январь 5 болгаш 6 хүннеринде ол-ла айытнан шагында болурун Тывазының мурунe филармониязы дыңнадып тур.

ДИРЕКЦИЯ.

«КАРА ТОМГА» ТУРАСКААТКАН

Кызылдың башкы институдунуң филология факультединге чаа чырыкче үнүп турар номнарны сайгарып, оон авторуп чалап алгаш, ужуражылга кежээзин арттирери чаңчыл апаар чыдар. Чогаалчы К. Б. Кудажы бо чылын номчукчуларга «Үйгү чок Улуг-Хем» деп романны бараалгаткан. Филология факультединиң йиғи курсчулары «Үйгү чок Улуг-Хемге» (кара томга) тураскаткан солун кежээни арттиргеннер. Кежээниң аалчызы — автор романын бежен чылдарның эгезинден бээр чыып келгеш нин, номну бижип турар үезинде бергелерге таваржып турганын студентилерге чугаалаан.

Студентилерниң аразындан Г. Допчан, С. Петрова чогаалдың дугайында боттарының бодалдарын чугааланнар.

«Амыдырал дошкун болгаш кээргел чок», «Бай оранташ бар-чок дээр эвес», «Чүведе ужур-ла бар» деп ышкаш номда таваржып турар мерген бодалдарны студентилер чугаалап турганнар.

Кежээге тыва дыл кафедразының башкылары база киришкен. Филология эртемнерииин кандидады Д. С. Куулар чогаалдың дугайында бодалдарын илереткен. Номдан сценажытказ үзүндүүнү студентилер көргүскеннер. Мангыр чейзенни Андрей Тулуш, ээжизин Александра Монгуш олар ойнааннар.

Б. БОЛАТ-ООЛ.

КӨДЭЭНИҢ АЖЫЛ-ИШЧИЛЕРИНГЕ

Пермь областың үлетлүр будүүлгелериниң он беш эң эки санаторий-профилактореийлерии бир эй иштинде көдээ ажыл-агый будүүлгезиниң мурнакчыларының эргезинге бергеп.

Аалчыларны кичээнгей болгаш сагыш човаашкын хүрээлээн. Олар эмчи шынчылгезин эртип, Барыын Уралдың профессорларының база код эмчилериниң сүмелерии алган. Ажыктыг эмненикшиниң эки дыштанылга-биле аралаштырган. Көдээ ажыл-ишчилер театрларга, музейлерге барып, Уралдың хоорайларының бөлгаш оларның оок-кавызының төөгүлүг чүүлдериниг хелир.

Көдээниң мурнакчыларын үдээри, пайгаралдың улуг байырлалы апарган. Пермьниң Свердлов аттыг Культура ордузунга, Лысьасискиниң металлургия заводунга, өске-даа хоорайларның будүүлгелериниге байырлалдың кежээлери эрткилээн. Чыл бүрүзе, күскү хову ажылдары төнгеи соонда, заводтарның кадыкшылга черлерии көдээ ажыл-ишчилериң эргезинге бээр деп шинтпирлээн.

ПЕРМЬ ОБЛАСТЬ.

А. ГОРЮНОВ, (СЭТА-ның корр.)

МУЗЕЙДЕ ЧАА ЭКСПОНАТТАР

Республиканың Алдан-Маадырлар аттыг чурт-шинчилел музейиниң төөгү килдизинде бо чылын чаа экспонаттар хойу-биле немешкен.

Ол килдистиң археология залында Саян-Тыва археология экспедициязының 1965 чылдан эгелеп казып тыпкан материалдарын үе-үе аайы-биле делгээн.

Бурунгу даш чепсек үезиниң (40—14 мүң чылдар мурнунда) төрел болуп кижилериниң чепсек хереселдери: даш сивиртиишпер, алгы-кеш соңгуна хереглээр чидиг баштыг даш хереселдер, черлик аңнарны өлүрүп алырына ажыглап чораанны даш чепсектер болгаш даштан кылган соңун молдурыктары-биле танылып болур. Оон дараазында бистиң эраның мурнунда V—III чүс чылдарда чаа даш чепсек үезиниң кижилериниң амыдыралын көргүскен: даш балды, даш соңун баштары база дойдаң кылгаш, эдилеп човаан савааларының бузундуларын, ол үениң кижилериниң ыяш дүрбүүшкүүнүден отту үндүрүп ап, дой сава-санга кылып ап турарын болгаш төрел болук кижилерниң турлаан көргүскен фотоматериалдарны делгээн.

Саян-Тыва археология экспедициязының начальниги С. Н. Астаховтуң удуртканы отрядтың казып тыпкан, музейге дамчыдып берген материалдарындан экспонаттарны ында көргүскен.

Бистиң эраның мурнунда хүлер чепсек үезинде хүлердең девискээринге чурттап чораан кижилериниң амыдыралынга онзагай чүүл болза: даш чепсек хереселдерии хүлерден кылган чепсек херексел кызыл үндүрүп эгелээни.

Эрте-бурунгу кижилер хүлерии, ак-коргулчуунуу база чести үе черииң демир даштарындан хайылдырып ап турганнар. Каа-Хемниң Бай-Сөөртен эрте-бурунгу чес эзиидиргиге ажыглап турган дойдан кылган хереселдериин болгаш оске-даа дой савааларын бузундулары төөгү эртемнерииин кандидады Я. Н. Сунчугашевтиң бистии музейге дужаараи археология материалдарында бар.

Бистиң эраның мурнунда, VII—III чүс чылларда, демир чепсек үезинде Тывага чурттап чораан кижилериниң амыдыралынга хереглеп чораанны хүлер чепсек хереселдерден колдаан экспонаттарның иштинден профессор М. П. Грязновка болгаш төөгү эртемнерииин кандидады М. Х. Маннай-оолга удуртkан археология экспедициязының 1971 чылда Бии-Хем районнуң Аржаанда Улуг-Хорумдан казып тыпкан материалдарии база делгээн. Яви мыйысыидан кылган хомут, каасталгага хереглеп чораан, хүлерден шуткуп кылган, дүрлүп чыдып алган ааратан дүрзүлүг херексел, тудазында черлик хаван сиилбип каан хүлер хылыш, даяштан каастап сиилбээн ат бажы, янзы-бүрү хүлер суглуктар ан-не солун экспонаттар болуп турар.

Оон аңгыда Саян-Тыва экспедициязың ажылдакчылары — археологтар И. У. Самбу, А. Д. Грач, Ю. Н. Трифонов болгаш А. И. Мандельштам оларның отрядтарының Шагаан-Арыг, Чаа-Хөлдүң келир үеде суг адланга бларн девискээриниден казып тыпкан солун-солун материалдарын делгеренгейи-биле көргүскен.

В. ЧАЛБАА.

БААЗАГА БОТТАРЫ КЭЭР... ИНЕКТЕР

Оорларны амдажытпас

Эртип турар декабрь айның бирги чартыында Барыын-Хемчик районнуң бир чурттакчызындан редакциягa чагаа келген.

Социалистиг хоойлу-дүрүмнү улам быжыглаарының болгаш ажылчы чоннарның эрге-хөйлу кижизидилгезиң экижидериниң дугайында айтырыгны СЭКП Тыва обкомунуң XI пленумунга чугаалажып көргенин изии-биле деткип үүлдүгүнгенин илергейлевишаан, ук чагаанның автору Барыын-Хемчик районнуң девискээринде соолгу үеде оорлаар, арагалаар, хулиганнаар болгаш хөй-биитиин корум-чурумун үрээр чоруктарның эвээжевейн турарынга хамаарыштыр элээп чижектерни айтыкан.

Оон ацгыда, чагаада бижээн үүлдүн кол уу районнуң суд, прокуратура болгаш малиция органнарының база дружина, эш-хуучун судтары дээн ышкаш хөй-биитии организацияларның четпес ажылдап турарыпче угланган.

Чагаада автордуң бижээни чамдык үүлдерии маңаа ушта бижип көргүзерге мынды:

«Бо күзүн октябрьда Куулар Кан-оол барык хүндүс-ле Кызыл-Мажалык суурга эзерлиг аалын оорлаткан. Аътты аппаары билек шагдаа черииден дуза дээрээрге, кым-даа дузалаваан. Мотоциклиг кижи дилеп алгаш, суур алаанга дилегзиниp чоруурга, оон аалын алгаа кижи Хемчик дөңгеликтиг черлериңе көзүлгеш, алдырбайн барган. Ол дугайын дежурный шагдаага медээлээрге, ынаар кым-даа барбаан.

«Шекпээр» совхозтуң хойжуу Сөөрэ Куулариың аалын хой кажаазының иштинде кылып чаңы кажаазын оорлап аппарган. Оон-даа өске кадарчыларның мал кадарар аътгарын оролар алган.

Районнуң шагдаа черииң ажылдакчыларында улустуң негелде, хомудалдарын тоол корбес чоруктар черле бар. Октябрь 25-те Кызыл-Мажалык суурнуң «Колос» магазинииң чанында тургузуп каан мотоциклимии ийи кижи аппарган, оларның барган үүн школачылар моңээ чугаалаптарга, сүрүл чеде бээримге, мотоциклдың бир бажың чанында тургузуп каан тур. Ап алгаш дедир чоруп орумда (электри оду дамчыдар проводказын үштүп каан кижи мен, ынчангаш ону ходелдирбээнерл ол) демги оорлар мени сүрүл маңнажып келдилер. Кудумчуга душ бооп таварышкан улус мени чарып каан.

Шагдаа черинге келгеш, ол оорларны тудуп алырын чугаалаарымга, «мотоциклиг тыва алганында, бээр чүге келдиң, моон үнмезинзе бажыңнан каар бис»—дидилер.

Милиция ажылдакчыларында ажыл үезинде эзирик турар, чүүлдер бар. Күзүн болган бир ыңдыг таварылганың дугайын районнуң бир харысалгалыг удуртукчузуне телефонизарымга «Шагдаалар барып хынаар, шагдаа начальнигни эвесгир мен. Шагдаа начальнигиге барып сөглептиңер»—дээн.

Авторнуң айытkан чүүлдерии догерезин маңаа бижээн ажыы чок. Ынчангаш бо чагааны хынап чораап, чагаанның ээзи-биле, район организацияларының удуртур ажылдакчылары болгаш аътын, инээп оорлаткан чамдык хамаатылар-биле ужуражып чугаалаштым.

Оорлар, хулиганнар болгаш корум-чурум үрекчилери-биле демиселдиң ам-даа кошкаа. чоннуң негелде, хомудалдарын, билдиринишкиннерин дүргеп болгаш дээштиг сайгарып көрбес чоруктар бо районда черле бар дээрзин демдеглээр херек. Оны бадытказы-биле чүгле хөй чижекти көргүзүп болур.

Үстүнде бижээнивис аътын оорлаткан кижилерниң бирээзи —«Шекпээр» совхозтуң шыырак дээш ' хойжуларының бирээзи **Сөөрэ Куулариың** аалынга барып ужуражырывыска, оон хомудалы улуг болду, оон чугаазы бо:

«Чыл бурунгаар мээң хөй кадарым турган аътларымны, суурда таныыл Седен-оолдуң хүүда аты-биле кады Чаа даң кижиниң оглу оорлаап, Алдан-Маадырже чорудункан болган. Ол дугайын боду очүп турду. Байысаалга үезинде демги оол келдерелге таварышкаш үнген. бистиң аътгарывыс эгиттинмээн хевээр. Бо күзүн база бир аът оорлаттым. Ол дугайында балдиринишкиним харыы чок чыдып бергеп.

Совхозум хоюн 13 чыл малдаа келдим, бо аразында совхозтуң 8 аътын оорлаттым. Шуптузун толеп үндүм. Уругларым хөй кижи мен. Берге-ле боор чүве-дир».

Малчын Сөөрэ Куулариың бо чылгы билдиринишкинин бо хүннерге чедир прокуратура болгаш милиция органнарының аразында чедир истеттинмээн чорун турары тодарады. А Чапаанның Виктор дээр оглунга оон оорлаткан аътын суд дамчыштыр толеттириң алырын аңаа кым-даа тайылбырлап бербээн.

База бир чижек. Ак-Довуракның ажылчыны **Дүктүг-Бора Чээн-ооллуң** ниити. Эдегейге бо күзүн читкен. Ийи хонганда оон үезии чиизиниң бажын мал согар черден таныып алган. Ол черииң ажылдакчылары (эргелекчизи эш Монгул-оол) хуу кижилериниң дужаган малын көдээ, суур Советтериниң күүскомнарының, ветеринария ажылдакчыларының шыпылгага-бижиктериниге үндезилээш, ук малдың оң-чүзүүнүн, назының бижээш, боттарының бирказы-биле (мал кулаанга бижиглаар академик дугаарлар) дугаарлаан соонда согар хүлээлгелиглер. А бо инектиң маңаа кымдан киргени, чүге дугаар чокка соктунганы, оон эъдиниң канчап барганы мынчага чедир тодараттынмаан, оорларга дузулашкан бо коллективте ажылдап турар бүрүүлүг кижилер илереттинмээн, кеземче хоойлуга онаашпаан, ам-даа хостуг чоруп турары элдептир. Оон оске кандыг түүнелди кылырыл? Инек маңаа бодуу кылаштап келбээн, дугаар чокка боду соктуна бербээнине болгай.

— Шагдаа черииң начальнигиниң оралакчызы эш Содунамга инээминиң үжүруп тып бээрииң дугайында киирген билдиринишкиним ам шүүт читкен боор. Бот-боттарывыс чүүй кагжыр апаардылар. Инээм бажы ацмаарда ам-даа хевээр чыдар ийин. Боос инээм турган болза, ам бызаалапкан турар. Уругларывыс тос улус бис. Сүт чок берге чүве-дир—деп. Чээл-оолдуң кадайы Укаш биске чугаалады.

Читкен болгаш оор алган малдарының эзээш эвеин Кызыл-Мажалыкта мал хүлээп алыр базазадан азы мал согар черден илереп кээп турары черле таварылга эвес.

Бо чагаазы хынап чоруп турувуста, декабрь 21-де «Барлык» совхозтуң кадарчызы **Сарыглар Догүс-оол** бистиң сураглап чораап, үжүраштыс:

— Ийи хонуң бурунгаар чадирген инээм мал базазында дугаарлаттына берген тур. Барып дузалажып көрүңер, даргаларым. Оон башка соң каапгар бооп, бызаазы аалда инек болгай—дидн.

Кадарчы бистиң мал базазынга эдерти бергеш, кажаалап каан кезек инектериниң аразындай доңгур хүреп инекти «ха, ха» деп чоруй тутканы, кызыл куру-биле кажаага баглап алды. Инектиң кулаанда мал базазының № 04620 деп бижиктиг дугаарын кыыдып каан болду.

Чанымга турган база эргелекчизи эш Аткниидеп:

— Бо инекти кым дужаагаял?—деп айтырдым.

— Конторада документилерден дилеп көрээли — дээш, чоруткаш, удавайн дедир келди.

— Ол малдарны хүлээп алган приемщик бажыңында дыштанып турар. Фактураларын бажыңарынче аппарган ышкажыл—деп бо.

Черле элдеп чүве. Акша-хөреңги-биле хөлбашкан документилерии мал хүлээп алыр кижилер чүге бажыңарынче аппарып турарыл? Читкен малдарның изи чүге бааза же угланган азы базаның дугаарлары-биле дугаарлаттына бергеп турарыл? Чоп оорга алыскан малын бо хире йстеп турганы тодарадыл кээрге, прокуратура болгаш милиция органнарының ажылдакчылары чүге дарый дээштиг хемчеглерни албазыл дээп чижектиг айтырыглар тургустунуп кээр.

Чоннуң медээ, хомудаларын кичээнгейге албас, оларның түргускан айтырыгларын тодаргай чедиңгири-биле шинтпирлеп бербес чүүлдер Барыын-Хемчик районнуң милиция болгаш прокуратура органнарында бар деп, чүвениң дараазында чижектер база-ла бадытkаар. Декабрь 21-де милиция черииң дежурный өрээлинге келген хамаатылар менээ мындыг чүүлдерии хомудап чугааладылар.

«Дон-Терезинниң» хойжуу **Хомушку Бегзи:**

«Бо чылдың сентябрь 10-нуң дүнезинде совхозтуң үш аъдын оорлаттым. Оларның бирээзи бир черде сураа дынналды. Шагдаа ажылдакчылары дүрген дузалажыр улус болза дээш маңаа хүннүң кээ кижи-дир мен».

«Шекпээрден» келген **Белек-Баймр Монгуш:**

«Декабрь 20-де оорлаткан инээминиң ниң база черинде келген болду. Шагдааларны барып көрээлинер деп чадаштым».

Моон ынай фактылар бижиири ам болзуп. Бо районда оор-суук, арагалаашкын, хулиганнаашкын кедерей берген деп номчукчулар бодай бээр чадавас. Район организацияларының корум-чурумну быжыглаарынга удур демиселди чорудуп келген болгаш чорудуп-даа турар. Чижээлээрге, Бижиктиг-Хаянның сүт-бараан фермазының коллективи «Культурулуг чурттарга, үлегерлиг корум-чурум дээш» кийгырыгның эгелекчилери болгай. Ол ышкаш чээшкиниң эгелээнинден бээр ийи чыл эрткен үениң дургузунда хөй кижилиг бо коллективке корум-чурум үрээшкини бооп корбээн. Ак-Довурак хоорайда корум-чурум үрээшкини, хулиганнаар чорук улам эвээжеп орар.

Үстүнде бижээн чүүлдеривис дээрге истелге органнарының, хөй-ниити организацияларының чамдык таварылгаларда ажылынга суларгай апаар . чоруктарын ажыглап алгаш, маңгысталчак амыдыралдыг, оскелериң күсселиниге амыдыраарын хүлээр чамдык чалгаа кижилериңе үүлгедип турар херээ-дир. Оларны илередип тыпкаш, келемче харысалгазын оларга опаар күш бо районда бар дээринге бүзүрел улуг.

Чүрттап орар суурунга, районунга корум-чурумну быжыглаары, эргиниң артышкыннары-биле эптеш чок демиселди порудары хамааты бүрүзүнүң хүлээлгези. А СЭКП Тыва обкомунуң XI пленумунуң «Социалистиг корум-чурумну улам быжыглаар, ажылчы чоннарның эрге-хүлээлге кижизидилгезиин экижидер» дугайында хүлээп алган доктаалын амыдыралга боттандырары чер-черде партия, совет, хөй-ниити болгаш милиция, суд, прокуратура органнарының дорт хүлээлгези болуур.

С. МААДЫ.

«Шынның» тускай корр.

Бүгү чуртарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 305 (9375) | Понедельник, 1973 чыл, декабрь 31 | 1925 чылда үндезилеттинген. | Өртээ 2 көп.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ, ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ, ВЦСПС-ТЕ БОЛГАШ ВЛКСМ ТК-ДА

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, Профессионалдар Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлели болгаш ВЛКСМ ТК-зы 1973 чылда тарааны болгаш чер ажылыңның өске-даа продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедири дээш, кадаа ажыл-агый ажылдамчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының түңнелдерин чугаалажып көрген болгаш ол айтырыг талазы-биле доктаалды хүлээп алган.

Колхозчулар, совхозтарның болгаш кодээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелериниң ажылчыннары, ажыл-агыйларның түскай эртемнигнери болган удурткулуглары Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киришкеш, тарааны, хөвейни, чигир свёклазын, картофельди, ногааларны болгаш кодээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын бүдүрерин көвүдедир талазы-биле 1973 чылда дыка улуг чедишкинниерни чедип алган дээрзин СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, ВЦСПС болгаш ВЛКСМ ТК ол доктаалында демдеглеп турар. Колхозтарның болгаш совхозтарның хөй жүрүүзү тоску беш чылдың шинтиргелеринде үшкү чылының планын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедишкинниг күүседкилээн.

Бүдүрүлгениң культуразын бедидер, черин, кодээ ажыл-агыйны механизастаарының болгаш химизастаарының чепсектерин, мелиорацияны, эртемнең болгаш мурнакчы дужулганың чедишкиннерин Коммунистер партияның салып берген сорулгаларынга дүүштүүр адырларны дүргеин-биле хөгжүдүрүнүң эң чугула факторлары кылдыр көрүп ажылдаарынче кодээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилерин мобилизастаар талазы-биле партия, совет, кодээ ажыл-агый организациялары, профэвилел болгаш комсомол организациялары политиктиг болгаш организастыг улуг ажылды чорутканнар. Ол болза 1973 чылда чер ажылынга бүдүрүлге талазы-биле бедик көргүзүглериг болурунуң шинтиргелиг чүүлү болган.

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, ВЦСПС болгаш ВЛКСМ ТК бедик дүжүттү алыр, тарааны, чер ажылының өске-даа продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар база мал чемнерин белеткээр талазы-биле колхозчуларның болгаш совхозтар ажылчыннарының, кодээ ажыл-агыйның бүгү ажыл-ишчилериниң эрес-маадырлыг ажылын бедик үнелеп, улетпүрүнү, транспорттуң белеткел организацияларының, шериг кезектериниң, студентилерниң дүжүт ажаан алышкынынга болгаш тарааны база чер ажылының өске-даа продуктуларын белеткээринге идепкейлиг киришкенин демдеглеп, 1973 чылда кодээ ажыл-агыйга чарыштыг удуртуур талазы-биле партия, совет, профэвилел, комсомол болгаш кодээ ажыл-агый организацияларының ажыл-бүрү талалыг организастыг болгаш политиктиг ажылын төлептиг-биле үнелээн.

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, Профессионалдар Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлели болгаш ВЛКСМ Төп Комитеди 1973 чылда тараанының болгаш чер ажылының өскедээ продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедирин дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга дараазында эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларны, крайларны, областарны болгаш районнарны тиилекчилер болган кылдыр саналаш, аксаа шаңналдарын оларга тыпсырып доктаткан:

А. ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАР

РСФСР
Украин ССР
Белорус ССР
Узбек ССР
Казах ССР
Туркмен ССР
Молдав ССР
Азербайджан ССР
Литва ССР
Таджик ССР
Кыргыс ССР

Б. АВТОНОМНУГ РЕСПУБЛИКАЛАР, КРАЙЛАР, ОБЛАСТАР

РСФСР талазы-биле: Кабардино-Балкар АССР, Мордва АССР, Чуваш АССР, Краснодар болгаш Ставрополь крайлар, Астрахань, Брянск, Волгоград, Воронеж, Горький, Куйбышев, Ленинград, Липецк, Москва, Пенза, Ростов, Рязань, Саратов, Тамбов, Ульяновск болгаш Чита областар;

Украин ССР талазы-биле: Днепропетровск, Донецк, Запорожье, Кировоград, Николаево, Одесса, Полтава, Харьков болгаш Херсон областар;

Белорус ССР талазы-биле: Гродно болгаш Минск областар;

Узбек ССР талазы-биле: Каракалпак АССР, Андижан болгаш Сырдарья областар;

Казах ССР талазы-биле: Алма-Ата, Кокчетав, Сөңгү-Казахстан, Тургай болгаш Целиноград областар;

Грузин ССР талазы-биле: Аджар АССР;

Кыргыс ССР талазы-биле: Ош область;

Таджик ССР талазы-биле: Ленинабад область;

В. РАЙОННАР

РСФСР талазы-биле: Алтай крайның Бурлинск, Волчихинск, Калманск, Михайловск, Смоленск, Советск, Троицк болгаш Угловск районнары;

Краснодар крайның Абинск, Белоглинск, Кавказск, Красноармейск, Ленинград, Шовгеновск (Агыдей автономнуг область) районнары;

Красноярск крайның Минусинск, Ужур, Шарыповск болгаш Орджоникидзе (Хакас автономнуг область) районнары;

Ставрополь крайның Изобильненск, Ипатовск, Минераловодск, Петровск, Советск, Шпаковск болгаш Адыге-Хабльск (Карачаево-Черкасск автономнуг область) районнары;

Хабаровск крайның Хабаровск районнары;

Архангельск областың Приморье районнары;

Астрахань областың Харабалинск районнары;

Белгород областың Нейделевск болгаш Ровеньск районнары;

Брянск областың Погарск районнары;

Владимир областың Суздальск районнары;

Волгоград областың Еланск, Жирновск, Камышинск, Котовский, Котельниковск, Октябрьск, Ставрополь болгаш Чернышковск районнары;

Вологда областың Вологда районнары;

Воронеж областың Алейник, Лискинск, Нижнедевицк болгаш Россошанск районнары;

Горький областың Краснооктябрьск болгаш Пильнинск районнары;

Ивавово областың Гаврилово—Посадск районнары;

Иркутск областың Иркутск болгаш Нижнеудинск районнары;

Калининград областың Гурьевск районнары;

Калуга областың Кировск районнары;

Калинин областың Сандовск болгаш Сонковск районнары;

Кемерово областың Ленинск-Кузнецк болгаш Промышленовск районнары;

Кострома областың Нерехтск районнары;

Куйбышев областың Большеглушицк, Пестравск, Ставрополь болгаш Сызранск районнары;

Курган областың Кетовск, Притобольный болгаш Шадринск районнары;

Курск областың Горшеченск болгаш Касторенск районнары;

Ленинград областың Всеволожск районнары;

Липецк областың Добринск болгаш Липецк районнары;

Москва областың Дмитровск, Люберецк болгаш Раменск районнары;

Новгород областың Новгород районнары;

Новосибирск областың Доволенск, Кочковск, Новосибирск болгаш Татарск районнары;

Омск областың Калачинск, Любинск, Оконешниковск болгаш Тарск районнары;

Оренбург областың Адамовск, Бузулукск, Новосергиевск, Сарактташск, Соль-Илецк, Сорочинск болгаш Тоцк районнары;

Орел областың Глазуновск болгаш Ливенск районнары;

Пенза областың Башмаковск, Каменск болгаш Колышлейск районнары;

Пермь областың Пермь районнары;

Псков областың Палкинск районнары;

Ростов областың Азовск, Зерноградск, Зимовниковск, Красносулинск, Миллеровск, Октябрьск, Орловск болгаш Сальск районнары;

Рязань областың Сараевск болгаш Шацк районнары;

Саратов областың Балашовск, Ершовск, Калинин, Марксовск, Романовск, Самойловск, Хвалынск болгаш Энгельс районнары;

Сахалин областың Углегорск районнары;

Свердловск областың Сысерт районнары;

Смоленск областың Рудный болгаш Хиславич районнары;

Тамбов областың Мордва, Моршанск болгаш Тамбов районнары;

Томск областың Кожевниковск районнары;

Тула областың Арсеньевск болгаш Кимовск районнары;

Тюмень областың Заводоуковск болгаш Исет районнары;

Ульяновск областың Старокулаткинск, Ульяновск, Цильнин болгаш Чердаклеевск районнары;

Челябинск областың Агаповск, Троицк болгаш Чесменск районнары;

Чита областың Калгай районнары;

Ярославль областың Гаврилов-Ямск районнары;

Башкир АССР-ниң Абзелиловск, Ишимбай, Кармаскалин болгаш Мелеузовск районнары;

Бурят АССР-ниң Баргузин районнары;

Дагестан АССР-ниң Кизляр районнары;

Кабардин-Балкар АССР-ниң Прохладно районнары;

Калмык АССР-ниң Городовиков районнары;

Карел АССР-ниң Сортавальск хоорукуускомнары;

Марий АССР-ниң Дар-Марий районнары;

Мордов АССР-ниң Ардатов болгаш Ичалковск районнары;

Сөңгү-Осетин АССР-ниң Кировск районнары;

Татар АССР-ниң Апастовск, Буин болгаш Дрожжановск районнары;

Тыва АССР-ниң Бии-Хем районнары;

Чечен-Ингуш АССР-ниң Шалинск районнары;

Чуваш АССР-ниң Комсомольск болгаш Порецк районнары;

Украин ССР талазы-биле: Волынск областың Маневич районнары;

Ворошиловград областың Антрацит болгаш Лутугинск районнары;

Днепропетровск областың Днепропетровск, Магдалино, Межевск Новомосковск районнары;

Донецк областың Новоазовск, Старобешевск болгаш Тельманово районнары;

Житомир областың Бердичев болгаш Житомир районнары;

Закарпат областың Иршавск районнары;

Запорожье областың Веселовск, Запорож, Каменск-Днепровск, Михайловск болгаш Приморье районнары;

Иван-Франко областың Городенковск районнары;

Киев областың Борисполь, Ракитный болгаш Фастовск районнары;

Кировоград областың Долинск, Компанеевск, Петровск болгаш Ульяновск районнары;

Крым областың Джанкой Яровск болгаш Ленинск районнары;

Львов областың Бус районнары;

Николаев областың Братск, Николаев, Новобуг болгаш Очаков районнары;

Белорус ССР талазы-биле: Брест областың Лях овичи болгаш Столинск районнары;

Витебск областың Докшицк болгаш Поставск районнары;

Гомель областың Брагинск болгаш Добруш районнары;

Гродно областың Вороновск болгаш Кореличск районнары;

Минск областың Молодечно, Слуцк болгаш Солигорск районнары;

Могилёв областың Кировск болгаш Мстислав районнары;

Узбек ССР талазы-биле: Андижан областың Пахтаабад районнары;

Бухара областың Вабкент районнары;

Кашкадарья областың Карши районнары;

Наманган областың Чуст районнары;

Самарканд областың Пахтачий районнары;

Сурхандарья областың Джаркурган районнары;

Сырдарья областың Джизак болгаш Пахтакор районнары;

Ташкент областың Аккурган районнары;

Фергана областың Кува болгаш Ленинград районнары;

Хорезм областың Кошкупыр районнары;

Каракалпак АССР-ниң Турткуль районнары;

Казах ССР талазы-биле: Актюбинск областың Ленинск районнары;

Алма-Ата областың Илий районнары;

Сөңгү-Казахстан областың Зыряновск хоорукуускомнары;

Караганда областың Нура районнары;

Кзыл-Орда областың Джалагаш районнары;

(Төнүүзү 3-кү арыда).

УЖУДУКЧУ-КОСМОНАВТ ЭШ П. И. КЛИМУККА СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ МААДЫРЫ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

«Союз-13» космос кораблинге орбита ужудуушкунуң чедишкинниг боттандырганы болгаш аңаа шудургу, маадыр чорук көргүскени дээш ужудукчу-космонавт эш **Пётр Ильич КЛИМУККА Совет Эвилелиниң Маадыры** атты Ленин ордени болгаш «Алдын сылдыс» медаль-биле катай тыпсыр.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **Н. ПОДГОРНЫЙ.**

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары **М. ГЕОРГАДЗЕ.**

МОСКВА, КРЕМЛЬ.
1973 чылдың декабрь 28.

УЖУДУКЧУ-КОСМОНАВТ ЭШ В. В. ЛЕБЕДЕВКЕ СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ МААДЫРЫ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

«Союз-13» космос кораблинге орбита ужудуушкунуң чедишкинниг боттандырганы болгаш аңаа шудургу, маадыр чорук көргүскени дээш ужудукчу-космонавт эш **Валентин Витальевич ЛЕБЕДЕВКЕ Совет Эвилелиниң Маадыры** атты Ленин ордени болгаш «Алдын сылдыс» медаль-биле катай тыпсыр.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **Н. ПОДГОРНЫЙ.**

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары **М. ГЕОРГАДЗЕ.**

МОСКВА, КРЕМЛЬ.
1973 чылдың декабрь 28.

ЭШ П. И. КЛИМУККА «ССРЭ-НИҢ УЖУДУКЧУ-КОСМОНАВТЫЗЫ» АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

«Союз-13» космос кораблинге космос ужудуушкунуң боттандырганы дээш Совет Эвилелиниң хамаатызы эш **Пётр Ильич КЛИМУККА «ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы»** атты тыпсыр.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **Н. ПОДГОРНЫЙ.**

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары **М. ГЕОРГАДЗЕ.**

МОСКВА, КРЕМЛЬ.
1973 чылдың декабрь 28.

ЭШ В. В. ЛЕБЕДЕВКЕ «ССРЭ-НИҢ УЖУДУКЧУ-КОСМОНАВТЫЗЫ» АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

«Союз-13» космос кораблинге космос ужудуушкунуң боттандырганы дээш Совет Эвилелиниң хамаатызы эш **Валентин Витальевич ЛЕБЕДЕВКЕ «ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы»** атты тыпсыр.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **Н. ПОДГОРНЫЙ.**

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары **М. ГЕОРГАДЗЕ.**

МОСКВА, КРЕМЛЬ.
1973 чылдың декабрь 28.

1973—1974 чылдарда мал кыштагладырынга колхоз, совхозтарның үлегерлиг белеткенири дээш бүгү-россияның социалистиг чарыжының түңнелдериниң дугайында

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш профессионалдар Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлелиниң доктаалы

1973 чылдың декабрь 27. № 644 Москва хоорай.

1973—1974 чылдарда мал кыштагладырынга колхоз, совхозтарның үлегерлиг белеткенири дээш Бүгү-россияның социалистиг чарыжының түңнелдерин чугаалажып көргеш, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң **доктаатканы болза:**

1. 1973—1974 чылдарда колхоз-совхозтарның мал кыштагладырынга үлегерлиг белеткенири дээш Бүгү-россияның социалистиг чарыжынга тиилекчилер деп санаткан автономнуг республикаларны, крайларны, областарны болгаш районнарны, оларның аразында Тыва АССР-ниң Каа-Хем районуну РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң база ВЦСПС-тиң Хүндүлел бижиктери-биле шаңнаар.

2. Бо доктаалды ёзугаар РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң Хүндүлел бижиктери-биле шаңнатқан автономнуг республикаларга, крайларга, областарга болгаш районнарга доктаалдың капсырылдазынга дүүштүр акша шаңналын тыпсыр.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели. ВЦСПС.

1974 чылда Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының дугайында

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың

ХООЙЛУЗУ

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Дээди Совединиң доктаадыры болза:

Чүүл 1. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң киирип келгени, 1974 чылда Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң план-бюджет, адырлар комиссияларының эдилгелерин болгаш 3 млн. рубль хемчээлдиг немелде онаалданы барымдаалап, чүүлдүт деп санаар.

Чүүл 2. 1974 чылда Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының дараазында кол-кол көргүзүктерни бадыткаар:

(1973 чылга хамаарыштыр өзүлде хуу-биле)

— үлеттүр (ийи черге чагыртқан) продукциязы	3,7 хуу
— күрүнеңиң төнүттүкей капитал садыышкынары	29,3 хуу
— ниити ажыглалдың автомобиль транспортунуң чүк саарыдгазы	6,9 хуу
— хем транспортунуң чүк саарыдгазы	9,2 хуу
— күрүне болгаш кооператив садыының түрмектел садар бараан саарылгазы	6,1 хуу

Чүүл 3. 1973 чылга деңнээрге, 1974 чылда өстүрериң хандырары болза:

— чонга ачы-дуза чедирерин	7,3 хуу
— акшаландырмышкының бүгү дөстериниң чер-чер Советтериниң күселиг-биле чурттарга бажыңнарының ажылгага киирер ниити шөлүн	52,2 хуу
— школа назыны четпээн уруглар адаан черлериндеге күрүеңиң долу хандырылгазында турар уругларның саны	1,7 хуу
— үзаткан хүнүң школаларында болгаш бөлүктеринде турар уругларның саны	29,2 хуу

Чүүл 4. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директивалаарын болгаш «1971—1975 чылдарда Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне беш чыл планының дутайында» Тыва АССР-ниң Хоойлузуун барымдаалап 1974 чылда Тыва АССР-ниң чурттакчы чонунуң амыдыралының материалдыг болгаш культура деңнелиң улам бедидер хемчеглерни боттандырарын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дагзыр.

Чүүл 5. 1974 чылда Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планынга хамаарыштыр Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң план-бюджет, адырлар комиссияларының үндүрген түңнелиниң айтыкан сүмелерин болгаш саналдарны, а ол ышкаш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң сессиязынга депутаттарның киирген саналдарын болгаш сүмелерин өөренип көөрүп Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дагзыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **Б. ДОЛЧАҢМАА.**
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары **С. КРАСНЫЙ**

Кызыл хоорай.
1973 чылдың декабрь 25.

ТЫВА АССР-НИҢ КУЛЬТУРАЗЫНЫҢ АЛДАРЛЫГ АЖЫЛДАКЧЫЗЫ ДЕП ХҮНДҮЛҮГ АТТЫ В. А. АНАНЬИНГЕ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Журналистиканга болгаш республиканың массалыг информацияның арга-хевирлерин хөгжүдериниге ачы-хавыяазы дээш СЭКП обкомунуң парлалга секторунуң эргелекчизи **Василий Андреевич АНАНЬИНГЕ Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы** деп хүндүлүг атты тыпсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **Б. ДОЛЧАҢМАА.**
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары **С. КРАСНЫЙ**

Кызыл хоорай.
1973 чылдың декабрь 27.

Р. Р. БЕГЗИНИ ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Хөй чылдарда үре-түңнелдиг башкы ажыл-чорудулгазы болгаш төрүттүнгенинден бээр 50 харлааны-биле холбаштыр педагогиканың эртемнериниң кандидады, Кызылда күрүеңиң башкы институдунуң орус филология кафедразының доценткизи **Регина Рафаиловна БЕГЗИНИ Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.**

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **Б. ДОЛЧАҢМАА.**
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары **С. КРАСНЫЙ**

Кызыл хоорай.
1973 чылдың декабрь 27.

С. И. ФЕОКТИСТОВТУ ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Парлалтага хөй чылдар дургузунда үре-түңнелдиг ажылдап келгени дээш база төрүттүнген хүнүңден бээр алдан харлаанынга холбаштыр «Шын» солуунуң фотокорреспонденизи, ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң кежигүнү **Степан Иванович ФЕОКТИСТОВТУ Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.**

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **Б. ДОЛЧАҢМАА.**
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары **С. КРАСНЫЙ**

Кызыл хоорай.
1973 чылдың декабрь 29.

ТЭЦ УЛАМ КҮШТЕЛГЕН

Чаа чылдың бүдүүзүнде Кызылдың төп электростанциязын улам алтыдып, дөртку аълчээшиң чедиги котёлун ажыглалга дужаваан. Ол дээрге найысылалдың энергохандырылгазынга улуг салыышкын. Станцияның 7-ги котёлу шакта 35 тонна бустуг ажылдап үндүрер азы 24 килокалорий чылыгны бээр болгаш ооң ачызында хоорайның амгы тудуп турар суг хамчыдылгазын ажыглалга киирериң дүргедедир.

ТЭЦ-тиң ажыглалга киирген котёлун амгы үеним чаа техниказы-биле дерээн болгаш ону башкарарын долузу-биле автоматчыткан. Эълчегде ону чаңгыс инженер башкарар.

Тудугжулар болгаш монтажниктериң күүсеткен ажылдарын күрүне комиссиязы эки демдек-биле хүлээп алгаш, актыга ат салган. Пятиңдада котёлду ажыглалга дужаваан.

Аңаа холбаштыр Кызылдың төп электростанциязынга байырлыг митинг болган. Аңаа СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары **Г. Ч. Ширшин,** партияның Кызыл хооркомунуң бирги секретары **В. Б. Добромыслов,** республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы **Г. Н. Долгополов** олар киришкен.

Эш Ширшин ажыглалга дужаан турар котёлдуң найысылалдың энергохандырылгазынга улуг ажыктыын чугаалаан тудугжуларга, монтажчыларга, ажылчыннарга, инженер-техниктиг ажылдакчыларга оларның күш-ажылчы чедишкинниг дээш байыр чедиргеш, торгу кожазаны үш кезии, котёлдуң ажыглалга киргенин бадыткаан.

Дараазында эштер Ширшин, Добромыслов, Долгополов олар чаа котёлдуң тудуун, ооң дирит-херекселдерин көргеннер.

Бистиң корр.

Москва 1974 чылда кандыг болурул?

Ол үлам-на чырык-чаагай болу бээр. Хоорайның дыка хөй районнарының чүс-чүс гектар чери хостаалыр болгаш ол-да девискээрлерге ногаан үнүштерлиг скверлер, парктар чаптылар. Ол бүгүнү чер ишкинин тудугларын кылып тургаш, чедип алыр. Эртем-шинчилел институттары найысылалдың чер адаанда «каъдын» организастап, ажыглаарының чиңгине төлевилелин ажылдап кылып турар. Чер иштингге гаражтар, магазиннер, кафелер болгаш өске-даа тудуглар кылдынар.

ЧУРУКТА: кежээки Москва. Ортузумда — Калинин проспектизинде хөй каът бажыңнар.

В. ЕГОРОВ биле А. СТУЖИННИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

1974 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединиң дугайында

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың ХООЙЛУЗУ

«Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Дээди Советиниң доктаадыры болза:

ЧҮҮЛ 1. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң киирип келгени 1974 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджедин орулгалар болгаш чарыгдалдар талазы-биле 64979 мун рубль түнге бадылаар.

ЧҮҮЛ 2. 1974 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединге күрүне болгаш кооператив будурулгелериниден база организациялардан орулгаларны — саарылга үндүрүүн, будурулге фондулары болгаш саарылга херекселдерин дээш төлелгелерни, арыг орулгадан шилчидиишкиниерни, олча-ажык үндүрүүн болгаш социалистиг ажыл-агыйдан киирер өске-даа орулгаларны 32801 мун рубль түнге доктаадыр.

ЧҮҮЛ 3. 1974 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединге улус ажыл-агыйын акшаландырарынга — үлетпүрүү, кодээ ажыл-агыйны, транспорттуу, чурттал-коммунал ажыл-агыйын болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларынга чарыгдалларны 16777 мун рубль түнге доктаадыр.

ЧҮҮЛ 4. 1974 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединге социал-культура хемчегерин — ниити билиг школаларын, ортумак өөредилге черлерин, библиотекаларны, клубтарны, театрларны, парлалганы болгаш чырыышкын база культура талазы-биле өске-даа хемчегерин боттандырарынга, эмнелгелерни, уруглар салгарын болгаш кадык камгалалыкны база күш-культуранын өске-даа албан черлерин тежээринге, пенсияларга болгаш пособиелерге, инвалидтер башкынарынга чарыгдалларны 44670 мун рубль ниити түнге доктаадыр.

ЧҮҮЛ 5. 1974 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединге күрүне эрге-чагыргазының болгаш күрүне эргелелиниң органнарын тежээринге чарыгдалларының эң ыңдыкы түнүн 2091 мун рубльге доктаадыр.

ЧҮҮЛ 6. 1974 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджедин орулгалар болгаш чарыгдалар талазы-биле касса саарылгазынга түзе турар 1275 мун рубльдиг 25170,92 мун рубль түнге бадылаар.

ЧҮҮЛ 7. 1974 чылда районнарның болгаш Кызыл хоорайның бюджеттерин орулгалар болгаш чарыгдалдар талазы-биле 39808,08 мун рубльге доктаадыр. оон иштинде:

Районнар аттары	орулгалар. чарыгдалдар	1975 чылдың январь 1-де касса саарылгазынга түзе турар түгэ.
1. Бай-Тайга	1975,23	60,0
2. Барыын-Хемчик	4035,69	110,0
3. Чаан-Хемчик	4903,11	140,0
4. Каа-Хем	2106,07	60,0
5. Монгун-Тайга	796,23	20,0
6. Өвүр	1500,63	40,0
7. Бии-Хем	2262,94	100,0
8. Таңды	3448,67	110,0
9. Тес-Хем	1554,52	45,0
10. Тожу	1217,88	40,0
11. Улуг-Хем	4186,5	120,0
12. Эрзин	1436,15	40,0
Районнар талазы-биле түнү	29423,62	885,0
13. Кызыл хоорай	10384,46	340,0
Республиканың	25170,92	1275,0
Республиканың шуптузу	64979,0	2500,0

1974 чылда районнарның болгаш Кызыл хоорайның бюджеттеринче шилчидиишкиннерни мынчаар бадылаар:

а) кооператив будурулгелериниден болгаш ажыл-агый организациялардан олча-ажык үндүрүүнден, кодээ ажыл-агый үндүрүүнден, арга-ыяш орулгаларындан, колхозтардан олча-ажык үндүрүүнден, чондан олча-ажык үндүрүүнден, бот болгаш авээш өг-бүлелиг хамаатылардан үндүрүлген, акша-бараан лотереязын сайгарганындан киирилелерни — 100 хуу хемчээлдии-биле;

б) саарылга үндүрүүнден киирилелерни районнар бюджеттеринче 100 хуу хемчээлдии-биле. Кызыл хоорайның бюджединче 14,6 хуу хемчээлдии-биле;

в) 1974 чылда хостуг эргилер күрүнеин үдуглуг чээшкинии тараткынын түнүнден — 50 хуулу.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай.
1973 чылдың декабрь 25.

1972 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезининиң талазы-биле отчёттуу бадылаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң ДОКТААЛЫ

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Дээди Совединиң доктаадыры болза:

1972 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджедин орулгалар талазы-биле 65638 мун рубльге, чарыгдалдар талазы-биле 64062 мун рубльге, орулгалар чарыгдалдардан 1576 мун рубль ажыг кылдыр күүсеттингенинин дугайында отчёттуу бадылаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай.
1973 чылдың декабрь 25.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

ССРЭ-ниң 50 чыл ою аттыг Волганың автомобиль заводун түзүп тургузарынга болгаш чиик автомобильдерни массалыг будурерин организастаарынга чедип алган улуг чедиишкиннери дээш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму үлетпүрүүн түзүт. монтаж организацияларының база будурулге черлериниң болуп хөй ажылчыннарын, инженер-техниктиг ажылдакчыларын, партия, совет, профэвилел болгаш комсомол органнарының ажылчыларын ССРЭ-ниң орденнери, медальдары-биле шаңнаан.

Волганың автомобиль заводун түзүп тургузарынга идепкейлиг киришкени дээш социалистиг чурттарның хөй-хөй ажылчыннарын болгаш түскай эртемниглерин ССРЭ-ниң орденнери, медальдары-биле шаңнаан.

Хоорайның хүндүлүг хамаатылары

КАЛУГА, декабрь 28. (СЭТА-ның корр.). Ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң күүскому «Союз-13» космос кораблиниң командирин П. И. Климукка болгаш бортинженери В. В. Лебедевке Калуганың хүндүлүг хамаатылары атты тывыскан.

Моон мурнунда Циолковский хоорайның хүндүлүг хамаатылары атты Октаргай разведчиги Ю. А. Гагариге болгаш өске-даа совет космонавтыларга тывыскан.

Партияның район конференциялары

БИИ-ХЕМ

ЧЕДИИШКИННЕРНИ УЛАМ БЫЖЫГЛААР

Бии-Хем районнуң партия конференциязынга СЭКП райкомунуң бирги секретары В. М. Евтешинниң отчёт илеткелининг талазы-биле саналт берген делегаттар пэртия организацияларының идепкейиниң өскенин, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга коммунистерниң салдарының улгатканын демдеглээннер. Партия организацияларының чоннуң ортузунга организакчы болгаш масса-политиктиг ажылды, кадрларны шилиирин база кижизидерин элээн эжиктеткен, совет, профэвилел болгаш комсомол органнарынга удуртулганы күштелдирген.

Оон түңнелинде район тоскуу беш чылдың үш чылдарының дургузунда күрүнеге 35477 тонна тараапы садып, беш чыл планың 82 хуу күүсеткен. А ол-ла үеде көрдүнген планнан суттуг — 20, этти— 13, дуктуг — 1,9 хуу хөйнуг саткан. Бода малдың бажы 2,6, хойнуу — 9, чылгыны— 5 хуу өскен. Бир иненкеге онаалыктыр саггап сүт 145 кг үлгаткан.

Төнүп турар шиитпирлиг үшкү чылда районнуң ажыл-агыйлары күрүнеге тараа садар планын 152, суттуун —124, этгинин — 106,9, дуктуун — 103,1 хуу күүсеткен.

Үстүнде санныр болза районда ажыл-агыйның янзы-бүрү адырларында коммунистерниң, комсомолчуларның болгаш бүгү ажылчы чоннуң кызымаккай күш-ажылының, чер бөлбазырадыгазының культуразын бедиткенинин болгаш малдың үксазын эжиктеткенинин түңнели болган. Беш чылдың онаалдаларын чедиишкиннег күүседир дээш бүгү чүрттө, калбарган социалистиг чарыш районнуң ажыл-ишчилерин улам соруг кийирген. Ында мал болгаш чер ажылының мурнакчыларының саны чыл бүрүде немежип турар. Үчүле бо чылын районнан 20 малчыннарны, 23 тараажыларны чазактың орден, медальдары-биле шаңнаачы ол дугайын тодаргай херечилеп турар. Конференцияга саанчылар А. Захарова, Г. Хандывай, Н. Тенникова, А. Калчан-оол, хойжулар Т. Ооржак, Д. Носак-Доржу, С. Оюн, бызаа ажаакчылары Е. Бичен, С. Күжүгет, механизаторлар Н. Овчаров, Н. Ветров, В. Глухенко, Э. Ооржак, М. Сауленко, Д. Тимаков, Т. Ховалыг болгаш ажыл-ишке кызымак оон-даа өскө мурнакчыларны чоргаарал-биле адап турган. Чер ажылынга чедиишкиннери дээш, «Кызыл тараачын», «Саян» совхозтар РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң Кызыл тукгары-биле шаңнатыкланган.

Ол ышкаш районуң үлетпүр түдүг, садыг будурулгелери планныг онаалдаларны дыка хөй көргүзүүлер талазы-биле ажыр күүсеткенин, школаларның эмнелге болгаш культура чырыышкын албан черлерининг ажылында элээн эки чүүлдер барын илеткелчи-даа, санал бергеннерда демдеглээн.

Оон-биле чергелештир СЭКП райкомунуң, оон бюрозунуң организакчы болгаш кижизидикчи ажылында четпес чүүлдер ам-даа бар. Конференцияның делегаттарны «Саян», «Кызыл тараачын» совхозтарның директорлары А. Грацобоев, С. Докучип, «Хадың» колхозта база «Өөк» совхозта партком секретарьлары М. Бизин-уруг, А. Догур-оол, «Саян» совхозтуң саанчызы О. Байкара болгаш өскелер-даа чогум-на ыңдыг четпестерге доктаап, оларны ажып эртер талазы-биле тодаргай соруглаларны чүгээлап турган.

«Хадың» колхоз болгаш «Өөк» совхоз мал бажын өстүрериниң, күрүнеге сүт садарының планнарын күүсеттээн, а «Кызыл тараачын», «Саян» совхозтар отчёттуг үеде 15 тонна дуктуг чедир дужаавааң.

Ажыл-агыйларда мал төлүн камгалап ап турары даажок куду деннелде, инекterниң болгаш хойларның кызыраар чоруу хөй, уксаажыдылга ажылын четпес чорудуп турар. Ажыл-агыйжы эвес, харамысалга чон чоруктун ужуреидан колхоз болгаш совхозтардан үш чыл иштинде 33 мун баш мал өлүп хораан, самчыгаттыраан, ооралтаан. Ылаңгыя хойнуң баш саны дыка оожум темпилер-биле өзүп, а бир хойдан кыргыыр дүк 400 грамм кудулай берген. Бир эвес мынаар хевирлиг ажылдавар болза, СЭКП обкомунуң X пленумунуң хой ажылын улам хөгжүдер дугайында доктаалын күүседир талазы-биле улуг бергелер тургустунар апаарын делегаттар дүвүрээнин-биле чугаалаанныр.

Чамдык ажыл-агыйларда мал ажылын механизастаарынче чогуур кичээнгей салбайн, малчыннарны ээлчеглиг ажылдаарынче шилчидер соругланы шүүлген шиитпирлеп турар.

Колхозта болгаш чамдык мурнакчы дуржулганы база эртемнин чаа чедиишкиннерин кошкак пентередип, механизатор кадрлар чедиишпейн, көдээ ажыл-агый машиналарын, чемнишпидилгелерин багай ажыглап турарындан тараа культуразының болгаш мал чеми сигеннериниң дүжүдү доктаамал эвес болуп турар. Чижээ, 1 га черден тараа дүжүдү 1971 чылда 7,5, 1972 чылда 20,8, а 1973 чылда 12,8 центнер болган. Тараазының шөлдери кожа хиреэзинде, бо чылын «Кызыл тараачын» совхоз гектардан 14,9 центнер дүжүттүг алган болза, «Өөк» совхоз 9,9 центнерни алганын үүлгүлүүн ол ажыл-агыйларның удуртукчуларының, түскай эртемниглериниң ажыл-херекти кошкак удуртуп турары-биле тайылбырлаар апаар.

Фермалар ажылдакчыларының, хойжуларның амыдырал-чурттал-газының деңгелин, культуразын бедидеринче кичээнгей районда ам-даа кошкак. Ырак кыштагларда малчыннарга автолавкалар айның ужу-бажында баргылаар, кино, концерт көргүзүүлери чылчыры-биле болбайн турарын «Саян» совхозтуң хойжуу М. Шойлаа шүүмчүлээн. А районда болгаш республикада сураглыг Туранның сүт-бараан фермазында безин дар ажыларны механизаставаанын, ыштаныр, өйнаар кызыл-булун белен эвээш, үүгүлээ херегледиин барааннарының үүктели бергилээрин делегаттар-саанчы Т. Матина чугаалаан.

Коммунистерни болгаш бүгү ажылчы чоннуң, ылангыя аныяктарны күш-ажылыда коммунистиг ёзу-биле көөрүнге, совет хоойлу-дүрүмнү сагып, хүндүлээринге кижизидер, оларның политиктиг, экономиктиг болгаш ниити билиин бедидер талазы-биле чамдык ажылдар кылдыңза-даа, чогуур мегелдезинге четпейн турар. Бо чылын партия болгаш комсомол чырыышкынында өөредилгеге организас чок эмгелээшкинден чамдык черлерде мынчаар чедир кичээлдер шуут эртпейн турар, а «Аныяк ажылчы бүрүзүнге—ортумак эртем» дээн көрүлде-конкурсту районда багай организастаан. Ында 700 ажыг аныяктар ортумак эртем чок болза-даа, Туранның аныяктар школазында үүгле 70 ажыг кижи өөренип турар. А Балелиг, Сесерлиг, Хүт, Ленинка, Тарлаг, Аржаан, Хадың суурларда аныяктар өөредилгеже хаара түттүнмээн.

СЭКП райкому болгаш парткомнар партиянын иштинги ажылын ам-даа четпес чоруудуп турар. Чамдык партия организацияларында хураалар чогуур үезинде эртпейн, ийи-чангыс коммунистер будурулгеге болгаш амыдырал-чуртталгага мурнакчы үлегерин көргүспейн турар таварылгалар бар.

Районнуң партконференциязы партия организацияларының политиссаалыг болгаш кижизидикчи ажыл-чорудулгазын улам күштедирер, тоскуу беш чылдың дөртүү чылының планның онаалдаларын доллуур болгаш ажыр күүседириниче бүгү чонну эвилелдээр талазы-биле толаргай хемчегерни айткан доктаалды үлээп алган.

Конференцияның ажылынга СЭКП обкомунуң секретары **В. И. Попов** киришкеш, делегаттерге үүре чугаалаан.

• • •

Бирги организастыг пленумдан СЭКП райкомунуң бирги секретарынга **В. М. Евтешинни**, ийиги секретарынга — **А. А. Салчакты**, секретарынга **М. П. Бессмертныхты** сонгаан.

Б. ОНДАР,
«Шынның» түскай корр.

КАА-ХЕМ

ШАПКЫН БУРУҢГААРЛААР

Партияның Каа-Хем район конференциязы тоскуу беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылы дооступ турар хүннерде болуп эрткен. Районнуң коммунистери, бүгү ажылчы чоннары отчёттуг үениң дургузунда ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң талазы-биле эвээш эвес чедиишкиннерлиг болганын СЭКП райкомунуң бирги секретары эш **Н. П. Федоров** отчёт илеткелинге чугаалаан. Партия райкомунуң болгаш эге организацияларның ажыл-чорудулгазы районнуң ажылчы чонун СЭКП-ниң XXIV съездизининг төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга күүседириниче утгандыр мобилизастаанын болуп турган.

Колхозтарда болгаш совхозтарда партия организацияларының көдээ ажыл-агый продукциязын будурерин болгаш күрүнеге садарын улам көвүдедиринин талазы-биле ажылды билдилин-биле организастаанының түңнелинде элээн чедиишкиннер бар болган. Ол дугайын мындыг сан-чурагайлар хереченлеп турар: үш чылда эът садар план 105 хуу күүсеттингеи, азы планнан ажыр 315 тоннаны саткан, сүттүү — 104 хуу, планнан ажыр 500 тоннаны, дуктуг — 106 хуу, планнан ажыр 28 тоннаны, тараапы — 114 хуу, 11600 тоннаны саткан боон турар. Ниитининг малының баш саны, оон продуктулуг база өскен.

Үш чыл дургузунда көдээ ажыл-агый продукциязының ниити хемчээли 17 хуу өскен. Көдээ ажыл-агый продукциязын будурерин болгаш садарын көвүдеткени дээш районга 1972 чылда ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун база акша шаңналын тывыскан. Бо чылын тараа будурерин көвүдеткени дээш районга РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун тывыскан, а бо чылдың үшкү кварталында мал ажылының продуктуларын будурерин болгаш күрүнеге садарын көвүдеткени дээш райониа СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң шилчиир Кызыл тугун тывыскан.

Чер ажылының культуразын бедидер талазы-биле чедиишкиннер база бар. Беш чылдың бо чылында «Тиилелге» колхоз 1 гадан 15,2 центнер, «Бүрен» совхоз — 14,3 центнер дүжүттү ап, эң дээре көргүзүглүг болганнар. Ол ажыл-агыйларга РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун, акша шаңналдарын тывыскан.

Оон-биле кады Эш Федоров илеткелинге ниитининг малының баш саны оожум темпиле өзүп турарының чылдагаанынарынга онза доктааган. Төрүүр малдың чаш төлүн четче албазы, малдың кызыраар чоруу, янзы-бүрү чылдагаанындан өлүп хораары — малдың баш саның остүрерин шаптыктап турар. Төрүүр 100 баш малга онаштыр үш чылда камгалап алган чаш төл мындыг болган: бызаа 1971 чылда 74, 1972 чылда 75, 1973 чылда 61. Хураган ол-ла чылдарның аайы-биле 89, 81, 66 баш болган.

Районда малдың өлүр чоруу хөй. Чижээ, үш чыл дургузунда 1709 мыйыстыг бода мал, 2923 хаван, 6280 хой, өшкү өлген. Малдың өлүр чоруу «Кызыл түк», «Бүрүнгаар» совхозтарда эң хөй боон турар.

Ажыл-агыйларда экономиктиг анализтин кошкаанын харааны-биле мал ажылының продукциязының бот-үнезин отчёттуг үениң дургузунда чигээр туржук, харын-даа аартап турар.

Районда тудуг, садыг, харылзаа, ыяш ажыл-агый, коммунал хандыкылга черлерин база чамдык эки түңнелдерни чедип алган. Үдептүр продукциязын будурерининг планы 101,8 хуу, бараан саарылгазының — 101,3 хуу күүсеттингеи.

Илеткелчи партияның идеологтуг ажылынга база элээн дээш болгаш комсомолчуларның өөредилгезинин организастаанында, партийжи-политиктиг ажылдың өске-даа хевирлерин чорудуп турарында ёзу барымдаалаан чорук ам-даа читпээн.

Отчёттуг үениң иштинде партия организацияларының организакчы ажылынын деңгели бедээн. Чер-черде партия организацияларының ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң айтырыгларын дидим шиитпирлеп турар болуу берген. Партия хуралдары Устав негелдерилин ёзугаар партийжи амыдыралын эртип, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң эң чугула айтырыгларын чугаалажып турар. Хүлээп алган шиитпирниң күүселдезин контрольдаары база эжиктеэн.

Партияның хүрээленинге шилип алырыкшын эжиктеэн. Чижээ, 1968—1970 чылдарда партияга хүлээп алганнарның чүүле 24 хуузу ажылчыннар турган болза, 1973 чылда оларның 72 хуузу ажылчыннар болгаш колхозчулар болган. Партийжи хүрээленни комсомолчуларны хүлээп алырының күүсели-биле остүрер принцип сагыттынып турар. Чижээ, 1973 чылда партияга хүлээп алганнарның 55 хуузу комсомолчулар болган.

Партдокументилерни солуурунга белеткелдиң үезинде улуг организакчы ажыл чорутуңгаи. Хөй-хөй коммунистерниң-биле хууда беседаларны чорутукан.

Ындыг болза-даа чамдык партия организацияларының коммунистер-биле ажылды кошкак чорудуп турар. Оон хараазы-биле коммунистерниң талазындан партияның болгаш күрүнеиин сагыыла-чурумуун хилчидер ажылдажыглазы болгаш дузалажыглазы оларның чоокшулажкырынга, ажээннежир болгаш бүзүрешпес чоруктун турганын ажып эртеринге, ажыдар чоруктар бар боон турарын эш Федоров чугаалаан.

Отчёттуг илеткелдиң талазы-биле санал-шүүмчүлелдер калбарган. Саналдарның көп утказы партийжи-организастыг болгаш политиктиг ажылды улам бедик деңгелге тургузарынче, партия организациялары коллективтиин көп өзээ болуур ролюн эзээн турарынче утланган.

«Бүрен» совхозта партком секретары эш **М. Полежаев** саналынга: — Бистиң совхозта чедиишкиннер эзээш эвес, ыңдыг болза-даа анаа оожургаар эргевис чок. Тараа садарының үш чыл планын күүсеттээнин, бо чылын дүжүт ажаалдазын хамыктың сөөлүүге чедир шөйүлдүргени, байлак девискээрде турар хиревисте культурлуг одарларны тургузуп албааны болгаш өске-даа четпес тер хамыктың мурнунда парторганизацияның болгаш бистиң, коммунистиң четпес ажылывыс — деп. мынаан чугаалаан.

Ййи Ленин орденниниг эдилекчизи **Д. Даваа** («Тиилелге» колхозтуң комбайнери) колхоз баштаар чери болгаш партия организациязы тараажылардың болгаш механизаторларның ажылдаарынга болгаш чурттарынга таварымчалыг байдалды тургузуп турар. Ынчангаш чер ажылының талазы-биле чедиишкиннер бар, ынчалза-даа малчыннар дугайында сагыш салыышкыны ыракта четпес болгаиы-биле четпестер хөй дээрзин шүүмчүлээн.

«Бүрүнгаар» совхозта партия организациязыиган делегат **С. Базыр** районнуң суд, прокуратура болгаш милиция органнарының адрезинге шүүмчүлел кылган. Ол органнарның ажылдакчылары совет хоойлу-дүрүм дугайында чон оргузунга лекция, беседа чорутпайн турары четпес. «Ленинни оруқ» совхозта партком секретары **З. Петровиин** саналы эш Базырны-биле зомей уткалыг болган. Совхозта партия, хөй-ниитин организациялары корум-чуруумну быжыглаар дээш хемчегерни эп турар. Ындыг болза-даа райкүүскомнуң иштини хереглер кидизин кем-бурууллуг херелти кылып турар кижилерге хемчег үлээтпейн турар. Оон ыңай эш Петрова райпонуң автолавка садыы ырааку одарларда малчыннарга үүле малчыннарның шалын алган хүннеринде барып турарыи чугаалаан.

Конференцияга «Коммунизмче оруқ» колхозтуң даргазы **Д. Сирота**, «Совет Тыва» совхозта партком секретары **Я. Доржу**, Сарыг-Септе № 1 школаның директору **А. Орлова**, ВЛКСМ райкомунуң бирги секретары **М. Сымчаан**, № 598 мехколонна начальниги **Г. Сенгуров**, «Октябрь 30 чылы» колхозтуң кол агроному **В. Зубов**, райпонуң улустуг контроль комитединиң даргазы **Ц. Одонов**, райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги **З. Шин** олар база санал бергеннер.

Конференцияга болган шүүмчүлелдер болгаш бот-шүүмчүлелдер ажыл-херекти характерлиг болгаи.

Районнуң партия конференциязының ажылынга СЭКП обкомунуң партийжи-организастыг ажыл кылдызының эргелекчизи эш **В. П. Суров** киришкеи болгаш санал бергеи.

СЭКП-ниң XXIV съездизининг база СЭКП ТК-ның декабрь (1973 ч.) Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынче утланган хемчегерни айткан делгереңгей доктаалды конференция хүлээп алган.

• • •

Конференциядан соңгуткан СЭКП райкомунуң организастыг пленуму болган. СЭКП райкомунуң бирги секретарынга **Н. П. Федоровту**, ийиги секретарынга **Ш.-Б. Х. Сарадарны**, секретарынга **В. А. Чигарскийни** сонгаан.

С. ТАМБА,
«Шынның» түскай корр.

АКЫ-ДУҢМА УЛУСТАРНЫҢ ӨГ-БҮЛЕЗИНДЕ

Я. С. НАСРИДДИНОВА, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Национадлар Совединиң Даргазы

Хаанныг империяның буза шапкан Октябрьның социалистиг Улуг революциязы тиилээнининг түңнелинде, национал совет республикалар чаңгыс аай федеративтиг күрүнени — Совет Социалистиг Республикалаво Эвилелин эки-тура-биле тургускан хүнден бээр дүүн 51 чыл болган. Кижиниң кижи мөлчүүр чоруунга үндезилеттинген тургузугну үзүткээш, кандыг-даа дарлалдың кинчизин үзе шапкаш, Улуг Октябрь ниитилелди социалистиг эгелерге чаартты тургузарының, национал айтырыгны төөтүг шиитпирлээрининг оруун ажыткан.

Эрге-чагырганы боттарының холунга алган ажылчыннар болгаш тараачыннар Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле чурттуң ниитилел болгаш күрүнге тургузуун чайгылыш чок чаартырыиче, оон иштинде национал айтырыг талазы-биле партияның программазын боттандырарынче кирипкен. В. И. Ленинниң инициативазын ёзугаар аныяк Совет күрүнеиниң эң-не баштай хүлээп алган документилериниң аразында Россияның улустарының эргелериниң Декларациязы (1917 чылдың ноябрь 15), Россияның болгаш Чөөн чүктүн бүгү ажылчы мусульманнарынга Кыйгырыг (1917 чылдың декабрь 3), ажылчы болгаш мөлчүттүрген улустуң эргелериниң Декларациязы (1918 чылдың январь 25) бар.

Революция соонда удатпаанда-ла национал совет республикалар — Россия Федерациязы, Украина, Белоруссия болгаш өскелер-даа паштыкы интервечиниң болгаш иштики контрреволюцияның халдаашкыннарынга таварышкан. Делегей империализминиң каттышкан күштеринге удур хамаарышпас чорук дээш, хаанныг ёзудан салгал кылдыр артын калган чүс-чүс чылдардагы хожудазшкынны ажып эртер дээш, чаа социалистиг ниитилелди тургузар дээш демиселдиң алыс түңнели хамаарышпас совет республикаларны 1922 чылдың декабрь 30-де чаңгыс ай хөй национадлыг Совет күрүнеии тургузарынга чедирип келген. Ам ССРЭ эвилелдешкен 15 национал республиканы каттыштырып турар, оларның составында автономнуг 20 республика, автономнуг 8 область, национал 10 округ бактаап турар.

Ол республикаларның чаңгыс күрүне кылдыр сырый каттыжыышкыны, бүгү-ле бойдус болгаш экономика курлавырларын, кадр специалистерни, эртемниг болгаш культураның чедиишкиннерин каттыштырары кайы хире байлак үреттүңнелдерни берип турарынга бистиң чуртувустуң улустары хөй чыл дуржулгазындан бүзүрээн; ол каттыштырылга келир үеде оларга кайы хире калбак аргаларны ажыдып турарын олар-тодаргай көрүп турар. Экономика болгаш культура талазы-биле хожудаашкыны социалистиг тургузугнуң байдалдарында совет кижилер ол каттыжыышкыныиың ачызында эң кыска төөгүлүг хуусаада үзүткап, чуртту индустриализастаарын болгаш көдээ ажыл-агыйны социалистиг ёзу-биле чаарты тургузарын, ёзулуг культура революциязын боттандырып, ССРЭ-ни күчүлүг улуг күрүне болдургеи. Хаанныг Россияның феодалдыг болгаш чартык феодалдыг кылыг-кызыгаары турган черлерде амгы үениң үлетпүрүүр болгаш аграрлыг төптөри тургустунган. Хөй-хөй улустар каш-ла он-он чылларның дургузунда материалдыг болгаш үгаан-бодал культуразының дээдизиниге чедип, боттары үүкүк-биижиктиг, литературалыг, экономика комплекстиг, боттары национал күрүне ёзулуг болу берген. Чаңгыс аай социалистиг күрүнеиин эрге-хемчеэлериниге совет улустарның янзы-бүрү талалыг кады ажылдажылгазы болгаш дузалажылгазы олардың чоокшулажкырынга, ажээннежир болгаш бүзүрешпес чоруктун турганын ажып эртеринге, хүндүлежириниң болгаш найыралчы ёзуиуң интернационалчы сагыш-бодалдарынга кижизидеринге идиг берген.

ССРЭ-де социалистиг тургузуушкуиуң, оон улустарының найыралының болгаш дузалажылгазының өндүр улуг төөгүлүг чаалап алышкыны чүл дээрге нацияларның дең эвес чоруун херек кырында үзүткааны болур. ССРЭ-ниң тургустуиганының чылы —1922 чылдыңга деңнээрге, чурттуң национал орулгазы 100 ажыг катап көвүдээн. Совет эрге-чагырганың чылдарында үлетпүр будурүүшкүну 91 катап улгаткан, а Россияның колония турган кыдыг-кызыгаар черлерииге үлетпүр ажок дүргеи хөгжээн. Чижээдээрге, үлетпүр продукциязының ниити хемчээли Арменияга 147 катап, Казахстанга — 124 катап, Киргизияга — 152 катап өскен. Республикаларның экономиказының характери база өскерилгеи; олар чиг-ят будурүкчүлери турганындан күүдүүр-

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ, ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ, ВЦСПС-ТЕ БОЛГАШ ВЛКСМ ТК-ДА

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында)

Кокчетав областың Авыкбалык, Куйбышевск болгаш Рузаевск районнары;

Кустанай областың Комсомольск болгаш Урицк районнары;

Павледар областың Иртыш району;

Соңгу-Казахстан областың Вознышенск болгаш Советский районнары;

Семипалатинск областың Бородулихинск району;

Талды-Курган областың Кировск району;

Тургай областың Жаксы району;

Уральск областың Бурлинск району;

Целиноград областың Алексеевка болгаш Ерментау районнары;

Чимкент областың Сайрам району;

Грузин ССР талазы-биле: Абаш, Гори, Махарадзе, Хоб болгаш Цителцкарой районнар;

Азербайджан ССР талазы-биле: Ленкоран, Нефтечалин, Пушкин, Сальян болгаш Шемахинск районнар;

Литов ССР талазы-биле: Клайпеда, Купиш, Радвилишк, Рокишк болгаш Швенче районнар;

Молдав ССР талазы-биле: Григорьеполь, Слободзейск, Суворов, Унген, Фалешт болгаш Чадырлыңг районнар;

Латвий ССР талазы-биле: Даугавпиле, Добельск болгаш Рига районнар;

Кыргыс ССР талазы-биле: Московск, Сокулук болгаш Токтогул районнар;

Таджик ССР талазы-биле: Пархар, Шаартуз, Пролетарск болгаш Ходжен районнар;

Армян ССР талазы-биле: Ахурян, Маис болгаш Талин районнар;

Туркмен ССР талазы-биле: Байрам-Али, Куня-Ургенч болгаш Чарджоу районнар;

Эстон ССР талазы-биле: Ыгева болгаш Пайде районнар;

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Кызыл туктары-биле база акша шаңналдары-биле 187 колхоз, совхозтуң болгаш күрүнениң өске-даа көдээ ажыл-агый будурулгелериниң коллективтери шаңнаткан, оларның араазында:

РСФСР-ниң 87, Украин ССР-ниң 39, Белорус ССР-ниң 11, Узбек ССР-ниң 6, Казах ССР-ниң 10, Грузин ССР-ниң 5, Азербайджан ССР-ниң 4, Литва ССР-ниң 6, Молдав ССР-ниң 3, Латвий ССР-ниң 4, Кыргыс ССР-ниң 2, Таджик ССР-ниң 2, Армян ССР-ниң 3, Туркмен ССР-ниң 2, Эстон ССР-ниң 3 коллективи бар.

Оларның араазындан РСФСР талазы-биле:

Алтай крайның Бийск районунуң Октябрь революциязы орденниг «Бийский» совхозу, крайның Змеиногорск районунуң «Восход» колхозу;

Краснодар крайның Кореновск районунда ус культураларының эртем-шинчилединиң Ленин орденниг болгаш Кызыл Тук орденниг В. С. Пустовойт аттыг Бүгү-эвилел институдунуң «Березанское» деп үрезин-дуржулга ажыл-агыйы, крайның Кавказ районучуң «Гулькевичский» деп уксаалыг мал ажыл-агыйы, Новокубанск районунуң А. А. Жданов аттыг колхозу;

Красноярск крайның Емельяновск районунда Березовонуң ногаа-сүт совхозу, крайның Ирбей районунуң «Победа» колхозу;

Приморье крайның Анучинск районунуң «Жемчужный» совхозу;

Ставрополь крайның Петровск районунуң Күш-ажылдың Кызыл тугу орденниг «Победа» колхозу, Труновск районунуң С. М. Киров аттыг совхозу;

Амур областың Свободный районунуң «Ленин оруу» колхозу;

Белгород областың Алексеевск районунуң Э. Тельман аттыг колхозу;

Брянск областың Климовск районунуң «Рубежное» колхозу, Почеп районунуң «Пятилетка» совхозу;

Владимир областың Суздаль районунуң Июль 17 аттыг совхозу, Юрьево-Поле районунуң «Красный Октябрь» колхозу;

Волгоград областың Клетск районунуң Ленин орденниг «Красный Октябрь» колхозу, Котельниковск районунуң Карл Маркс аттыг дуржулга-коргүзүлге совхозу;

Вологда областың Устюженск районунуң «Россия» колхозу, Череповецк районунуң «Малечкино» деп куш фабриказы;

Воронеж областың Аннинск районунуң «Хлебородный» колхозу, Россошанск районунуң «Начало» совхозу;

Горький областың Уренск районунуң «Трактор» колхозу;

Иваново областың Родниковск районунуң Октябрь революциязы орденниг уксаалыг мал ажылының «Светоч» совхозу;

Иркутск областың Черемхово районунуң В. И. Ленин аттыг колхозу;

Калининград областың Гурьев районунуң С. М. Киров аттыг колхозу;

Калинин областың Сандовск районунуң «Радуга» совхозу, Торжок районунуң «Борьба» колхозу;

Кемерово областың Промышленный районунуң «Ударник полей» колхозу;

Киров областың Слободск районунуң «Труд» колхозу;

Куйбышев областың Большеглушицк районунуң «Южный» совхозу, Ставрополь районунуң «Правда» колхозу;

Курган областың Куртамыш районунуң ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозу, Шадрин районунуң Шардининиң совхоз-техникуму;

Курск областың Черемисиновск районунуң «8 марта» колхозу;

Ленинград областың Ломоносов районунуң Октябрь Революциязы орденниг «Красная Балтика» совхозу;

Липецк областың Доброво районунуң Н. К. Крупская аттыг колхозу, Чаплыгин районунуң «Колыбельский» совхозу;

Москва областың Ленинск районунуң Ленин орденниг Владимир Ильич аттыг совхозу болгаш «Московский» совхоз-комбинат;

Новгород областың Новгород районунуң «Искра» колхозу;

Новосибирск областың Кочково районунуң «Решетовский» совхозу, Татарск районунуң «Сибирь» совхозу;

Омск областың Омск районунуң «Заря коммунизма» колхозу, Русско-Полянск районунуң «Сибиряк» совхозу;

Оренбург областың Илекс районунуң С. М. Киров аттыг колхозу, Октябрьск районунуң эки уксаалыг хойжулуг «Октябрьский» заводу;

Орел областың Глазуновск районунуң СЭКП-ниң XX съездизи аттыг колхозу;

Пенза областың Башмаково районунуң «Путь к коммунизму» совхозу, Лунино районнуң Күш-ажылдың Кызыл Тугу орденниг «Вперед к коммунизму» колхозу;

Пермь областың Пермь районунуң «Хүндүлелдиң демдээ» орденниг Перминиң № 9 күрүнеңиг аът заводу;

Псков областың Псков районунуң «Победа» совхозу;

Ростов областың Азовск районунуң «Заветы Ильича» совхозу, Зимовниково районунуң Зимовниковоунуң № 163 вът заводу, Октябрьск районнуң Күш-ажылдың Кызыл Тугу орденниг Донуң көдээ ажылагый институдунуң «Донское» өөредилге-дуржулгалыг ажыл-агый чери;

Рязань областың Рязань районунуң «Красная звезда» колхозу, Сасовск районуң «Сотницинский» совхозу;

Сратов областың Аркадакск районунуң Ленин орденниг «Красное знамя» колхозу, Ершовск районунуң Мурнуу-Чөөн таланың көдээ ажыл-агыйының эртем-шинчилел институдунуң Ершовода дуржулга-будурулге ажылагый чери, Ивантеево районунуң «Бартеневский» совхозу;

Свердловск областың Алапаево районунуң В. И. Чапаев аттыг колхозу;

Смоленск областың Гагарино районунуң «Родоманово» совхозу, Смоленск районунуң «Красный доброволец» колхозу;

Тамбов областың Моршанск районунуң «Октябрьның 50 чылы» колхозу;

Томск областың Кожевниково районунуң «Дубровский» совхозу;

Тюмень областың Исетск районунуң «Сибирь» совхозу, Упорово районунуң «Хүндүлелдиң демдээ» орденниг «Емутлинский» совхозу;

Ульяновск областың Мелекесск районунуң Ленин орденниг Н. К. Крупская аттыг совхозу, Ставромайнск районунуң «Октябрьның 50 чылы» колхозу;

Челябинск областың Чебаркуль районунуң «Чебаркульский» совхозу, Чесменск районунуң Т. Г. Шевченко аттыг колхозу;

Чита областың Калеск районунуң «Уидинский» совхозу, Сретенск районунуң «Родина» колхозу;

Ярославль областың Ярославль районунуң «Хүндүлелдиң демдээ» орденниг «Горшиха» колхозу;

Башкир АССР-ниң Учалинск районунуң «Урал» колхозу;

Бурят АССР-ниң Баргузин районунуң «Улюнский» колхозу;

Дагестан АССР-ниң Хасавюртск районунуң В. И. Ленин аттыг колхозу;

Кабардин-Балкар АССР-ниң Прохладненск районучуң В. И. Чапаев аттыг колхозу;

Калмык АССР-ниң Сарпинск районунуң Күш-ажылдың Кызыл Тугу орденниг «Степной» совхозу, Яшалтинск районучуң С. М. Киров аттыг колхозу;

Марий АССР-ниң Горномарийск районунуң «Коммунизм» колхозу;

Мордва АССР-ниң Атяшевск районунуң Максим Горький аттыг колхозу;

Соңгу-Осетин АССР-ниң Ардонск районунуң В. И. Ленин аттыг колхозу;

Татар АССР-ниң Буинск районунуң «Гигант» колхозу;

1973 көдээ ажыл-агый чылының түңнелдерин ханызыбиле өөренип көөрүп, мурнакчы ажыл-агыйларның болгаш районнарның Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының тинлекчилериниң дуржулгазын, ниитилештирерин, радиодамчыдылгазын, телевидениени, парлалганы болгаш массалыг пропагандаңың база информациязының өске-даа хевирлерин калбаа-биле ажыглавышаан, оларның ажылының аргаларын болгаш методтарын нептередирип, хожудап турар ажыл-агыйларның ажылын экижидер талазы-биле тодаргай хемчеглерни айыткаш, боттандырып чорударын, оларның будурулгени хөгжүдерин шапкынчыдарынга, алган социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге үргүлчү дузалаарын партия, совет, көдээ ажылагый органнарынга, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга, колхозтарның, совхозтарның, көдээ ажыл-агыйның өске-даа будурулге черлерининг удуртукчуларынга, специалистеринге СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, ВЦСПС, ВЛКСМ ТК сүмелээн.

* * *

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, ВЦСПС болгаш ВЛКСМ ТК Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының тинлекчилери республикаларның, крайларның, областарның, районнарның көдээ ажыл-агый ажылдакчыларынга, колхозтарның, совхозтарның болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа будурулге черлерининг коллективтеринге, а ол ышкаш чарыштың бүгү киржикчилеринге изиг байыр чедирип, көдээ ажыл-агыйның мышчилери чедип алган түүлдеринге доктаавайн, улус ажыл-агыйының планнарын, тараа, чиг хөвең, чигир свёклаңы, картофель, ногаалар, эът, сүт, чүүрга, дүк болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын будурер, күрүнеге садар талазы-биле алган хүлээлгелерин күүседири дээш социалистиг чарыштың 1974 болгаш дараазының-даа чылдарында улам калбартыр, чедип алган түүлдерин быжыглап, улам улгаттырар, тоскү беш чылдың даалгаларын күүседиринге боттарының салыышкынын киперер дээрзинге быжыг бүзүредин илереткен.

Кызылдың № 3 АТБ-зинде чөлаачы Юрий Федорович Щетинин төскү беш чылдың шиитпиргиг үшкү чылын чедиишкинниг ажыл-ижи-биле дооскан. Айларның, кварталдарның планныг даалгаларын ол 120 хуудан худу эвес күүседип келген. Машиназынга болгаш нывар-чаар материалдарга ол база ижемчүг намныг.

ЧУРУКТА: Ю. Ф. ЩЕТИНИН.

Г. СИРОТИННИҢ фотозу.

ИНИЦИАТИВА—ЧЕДИИШКИННИҢ ҮНДЕЗИНИ

Советтер болгашамыдырал

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлеринде экономиканы болгаш культураны хөгжүдериниң, чоннуң социал-амыдырал хандырылгазының айтырыгларын шиитпирлээриниң сорулгазыгыр Советтерниң мурнунга салган. Оларның хөй талалыг ажылынга бүгү депутаттарны хаара туударда чүден эгелезе экил?

1973 чылдың июнь 17-де болуп эрткен чер-чер Советтериниң соңгулдаларының соонда бо айтырыгны бистиң Эрзинниң чер-чер Советтериниң күүскомнары база чугулалап көрген. Район Советинде ам 50, көдээ Советтерде 125 депутат ажылдап турар. Бирги ээлгеге оларның өөредилгезин организастаан бис. «ССРЭ-де ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң депутаттарының эрге-хүлээлгелериниң дугайында» ССРЭ Хоойлузуң чер-чер Советтериниң депутаттарынга таныштырып, сүргеалдалыг хуралдарны, семинарларны эрттирген. Советтерге каш удаа соцгудуп келген депутаттарның арга-дуржулгазын өскелерге дамчыдып бээрин организастаан.

Район болгаш көдээ Советтериң депутаттар хүүн девискээр аайы-биле ийи удаа организастаан. Анаа дуржулгалыг депутаттар, Советтер ажылдакчылары чаа соңгуткаңнарның мурнунга чүве чугаалап бергилээн. Олар депутаттарның эрге-хүлээлгелериниң дугайында хоойлуга хамаарыштыр лекцияларны номчуп. Советтериниң болгаш күүскомнарның, доктаамал комиссияларның ажылынга депутаттарның киржидгезиниң арга-хевирлерин, округтарга соңгукчулар ортузунга ажылды, ужуражылгаларны, оларның мурнунга отчёттаашкынын канчаар эрттиреринин дугайын чугаалап бергеннер.

Көдээ Советтерде депутаттар бүлүңнарын дерип тургускан. Советтер ажылының талазы-биле чугула литератураларны олар аңаа келгеш номчуп, боттарының ажылынга хамаарышкан өске-даа чүүлдерни билип ап болуп. Эрзин, Морен, Нарын көдээ Советтериниң күүскомнары депутаттарга консультациялары, беседаларны кылып, оларның хүралдарын эрттиргилээн. Бо көдээ Советтерде депутаттарның хөй кезии Советтиң, оларның девискээринде ажыл-агыйларның болгаш организацияларның ажыл-амыдырадынче улам идепкейлиг ханылап кирип турар.

Депутат — Советте кол кижи. Советтиң ажылынга оларның кижи бүрүзүнүң идепкейлиг киржирин чедип алыры оларның чер-черде эрге-чагырга организларының ажылын чедиишкинниг удуртуруның чугула пегелдезин. Амгы үеде чоннуң төлээлекчилериниң эрге-хүлээлгелери улам улгаткан. ССРЭ-ниң Дээди Советиниң хүлээп алганы депутаттарның эрге-хүлээлгелериниң дугайында хоойлуг ниитилелдиң амыдыралынга оларның ролүн бедиткен. Чоннуң чаагай чоруу дээш оларның улам чедиишкинниг ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургуспушаан, бедик атка төлептиг болуруң ол хөйлүү депутат бүрүзүнден негеп турар.

Эрзинниң район болгаш көдээ Советтериниң депутаттарының хөй кезии — чоннуң идегелиниг төлептиглер. Оон ажылчамдык чижээн маңаа чугаалап болуп. «Мөрен» колхозтуң хойжузу, район Советиниң депутады М. Белчээниң дугайында чон чылыг сөстерни чугаалажып турар. Олар оңу эки билир, хүндүлээр, янзыбүрү айтырыглар талазы-биле үргүлүү сүмележирлер. Чоннуң негелде-хереглелиң хандырар дээш эвээш эвес ажылды ол кылган. Чижээ, № 1 хойжу бригада төвүнге чүнарбажыны, кызыл-булуңчу ажыглалга киирер дугайында соңгукчуларның чагырларын күүседирин чоннуң киржилгези-биле депутат чедип алган. Эш Белчээ күш-ажылга база даның малчыннарын кыштагаашкынга белеткелче эки организастаан. Оон түңнелинде 930 хой кирер ийи, 400 хураган кирер бир кажааны ажыглалга киирген. Бригада 1973 чылда төрүүр чүс хойга онааштыр 100 хураганы менди ап, бир хойдан-на 2,3 кг дүкүү кыргаан.

Эрзин көдээ Советиниң депутады Мария Суван-оол бодунуң соңгукчуларынга хүндүткелдиг кижилерниң бирээзи. Соңгукчулары болгаш активилер-биле ол үргүлүү ужуражып, оларга арга-сүмени, кадып, дузаны чедирип чоруур. Чижээ, Эрзин райпозунуң

тим районнуң Советтериниң идепкейин болгаш алдар-хүндүзүн бедиткен. Ам район Советиниң чанында янзы-бүрү органнарда болгаш комиссияларда хөй-хөй активилер ажылдап турар. Көдээ Советтерде бээш депутаттарның 22 болуу бар. Чон оргузунга организакчы ажылды калбартып чорудар, тургустуунуң кээп турар айтырыгларны оперативтиг болгаш ханызыбиле шиитпирлээр. Советтерниң массалың харылзаазын улам быжыглаар арганы ол берип турар.

Депутат соңгукчуларның чагырларын күүседиринче чонну организастаарынга болгаш ол чагырларны будурулге, албан черлерининг, организациялардың боттандырарын контрольдаарынга кижир, чагырларны амыдыралга боттандырарын чедип алыр хүлээлгелиг. Бо дугайын депутаттарның эрге-хүлээлгелериниң дугайында хоойлуда айыткан.

Эрзиниң район болгаш көдээ Советтериниң депутаттарынга соңгукчулар элээн хөй чагырларны бергеннер. Оон иштинде Нарынга 240 олуттуг школа, чүнар-бажың, Бай-Дагга 50 олуттуг ясли-сад тудар дугайында чагырларны беш чылдың шиитпирлит чылынга күүсеткен. Эрзинде ясли-сад ты 20 чаштар немей турар кылдыр алгытkан.

Тоскү беш чыл планының сорулгаларын боттандырарынга районнуң чер-чер Советтери улуг салыышкынны киперлер. Депутаттарның идепкейинден, оларның организакчы арга-мергежилинден болгуңуң округунуң, районнуң амыдыралында чугула айтырыгларже оларның кайы хире ханызыбиле болгаш төлептиг ханылап киреринден бистиң улус ажыл-агыйывыстың ниити чедиишкиннери хамаабжырын билир бис.

С. САДИ,

ажылчы чоннар депутаттарының Эрзин район Советиниң күүскомунуң даргазы.

КОЛЛЕКТИВТИГ КИЖИЗИДИЛГЕ

Курскиниң химиктиг волокно комбинадының «Капрон» деп будурулгезинде парткомнуң хуралынга хөй кижи чыылган. Аңаа бүгү цехтерниң начальниктери, партия болгаш комсомол организацияларының секретарьлары, профэвилел комитеттерниң даргалары база аныяктарның кежээки школазының директору В. Н. Байков олурушкан. А школа дирокторун мында бодунуң кижизи кылдыр көөр-дүр дээрзи чайгаар-ла билдинип турган. Ында кайгамчык чүве чок: № 12 кежээки школаның өөреникчилери колдуунда-ла «комбинат кижилери». А Владимир Николаевич ону чыл ажыг удуртуп турар.

Парткомга аныяк ажылчынарның өөредилгезиниң дугайында айтырыгны чугаалашкан. Чүге дээрге бо өөредилге чылы онзагай чыл: комбинаттан 400 хире кижи ортумак эртем дугайында аттестат алырының экзаменин дужаар, а оларның хөй нуруузу комбинаттың эң аныяк коллективиан—«Капронда» ажылдап турар.

Комбинатта бо чылын школа доозар тос класстарның өөреникчилериниге өөредилге-консультация пунктузун организастаан. Администрация өөрениринге эптиг, эки дериттиген өрээлдерни үндүрүп берген. Өөреникчилер ийи болукке үстүп алгаш, экзаменнерни ангыаңгы үелерде дужаар кылдыр өөредилге программазын таарыштырган. Ынчангаш экзамен үезин план күүселдезинге шаптык катпас.

...Парткомнуң аажок улуг соңгалараашкын ындында ногаан хадыларлыг мөөрүкке хүрээлеткен бедик-бедик корпустар көстүп турар. Оортан химиктиг волокнонуң чээрби ажыг хевирлерин болгаш өске-даа продукцияларны янзы-бүрү 800 черлерже чорудуп турар. Комбинат—ёзулуг-ла амгы үениң техниказы-биле дериттинген, бедик культураның будурулгези. Ону чедиишкинниг башкарар төлээде, ажылчын кижиге чүгле тускай эртем эвес, харын бедик ниити билиглер керек.

Ынчангаш партком школаның ажылын доктаамал контрольдап келген. Чижээ, торгу аргыыр цехтин ажылчыннарының хуралта чугаалашкан. Өөредилге-консультация пунктузунуң эргелекчизи, литература башкызы А. П. Астапова цех начальнигни А. Ф. Захарованы шүгүмүүлеп, оон меңээ үгле «план керек», өскезин школа бодаай аан деп турганын буруу шапкан.

Комбинатта ажылчын херээженнерни чамдык онза байдалдарын база өөренип турар. Хөй-хөй аныяк кыстар комбинатка кожазында суурларзан келгилээн. Дыштанылга болгаш байырлал үнинеринде болганчок-ла чаныш чоруптар. Оон ажылдаар ээлчээнге үзе тура четтигер болгаш школага кичээлдерин үзер ужурга таваржып тургулаан.

Ам оларга тааржыр графикти тургускан, ону ёзугаар өөренип турарларның дыштанып үнинери кичээл үнинери-биле каккылашпас.

— Өөредилгеге улустуң чедиишкиннерин чарыш түңнелинүң үезинде көрүп турар бис—деп, ВЛКСМ комитединиң секретары Г. Воронцов чугаалады.—Чижээлээрге, торгу кылыр үшкү ээлчег сентябрьда хамыктың дээрези болган болгаш бирги черни алыр хире турган. Ынчалза-даа оон дараазында ээлчегни тинлекчи кылдыр саналаан бис. Үгле дээрге оон өөреникчилери кичээлдер үстепйн, кызымак өөренип турар болган. Оон соонда үшкү ээлчегниң ниити хуралын чыгган. Өөредилгеге хирелиглерни аңаа ыяттырып, сүргеп шаг болганнар.

Цехтиң көскү черинде будурулге көргүзүглериниң таблицалары-биле кожалаштыр «Ажылчыннарның кичээлге барып болгаш өөренип турарының экранын» азып каан. Оон чанында «Школаның үнү» деп хана солун болгаш күш-ажылга база өөредилгеге тергиннерниң чуруктары бар. А «күш-ажылдың бөлгаш өөредилгениң тергинин» деп атты комбинатка школаның саналыбиле тургускан. Ону ам дөртен аныяк ажылчыннарга тывыскан. Фотогалереяның эгезинде—цехке ийи чыл мурнунда келген Маша Кирсановнаң чуруу бар. Ол кежээки школага өөренимшаан, күш-ажылдың мурнакчы аргаларын дүрген шингээдип алган болгаш ам комбинаттың эң эки ажылчыннарының бирээзи апарган.

Комбинаттың коллективи «Аныяк ажыл-ишчи бүрүзүнге —ортумак эртем» деп көрүлгеконкурста киржип турар. Оон бирги кезээниң түңнелин ёзугаар область конкурстуң оргкомитеди комбинатты болгаш № 12 школаны тинлекчилер кылдыр санаан.

А. ХАРИТАНОВСКИЙ,
(СЭТА-ның корр.).

КУРСК.

индустриалдыг-аграрлыг ажыл-агыйлыг күрүнелер болу берген.

Социалистиг нацияларның магалыг улуг депшилгезин республика бүрүзүнүң дуржулгазындан көргүзүп болур. Чижек кылдыр Ортаа Азияны ап көрээли. Ол дээрге хаанныг Россияның эң хожудаңгай национал кыдыг-кызыгаары турганы билдингир болгай Совет эрге-чагырганың чылдарында Узбекистан, Таджикистан, Киргизия, Туркмения механизастаан улуг көдээ ажыл-агыйлыг, мурнакчы эртемниг болгаш культуралыг күштүг индустриалдыг күрүне кылдыр кончуг дүрген өзүп үнген. Ол республикаларның көдээ ажыл-агыйының техниктиг болгаш энергетиктиг чепсегленишкини чүнүң-биле-даа деңнеттинмес кылдыр өзүп, сайзыраан.

Чижээлээрге, Узбекистанның үлетпүрү ам бүдүрүүшкүнүң чүс ажыг адырларлыг 1200 ажыг улуг будурулгелерлиг. Оон продукциязын делегейниң 91 чүртүнче үндүр садыглап турар. Республикада хөй адырларлыг көдээ ажыл-агыйны база тургускан. Бөгүнгү Узбекистан — ак алдының—ховеңниң чурту. ССРЭ-де ховең волокнозунуң ниити чылдазының 70 ажыг хуузун ол берип турар.

ССРЭ-ниң экономиктиг өзүлдезиниң аажок улуг хемчээлдериниң болгаш аргаларының дугайын мындыг түүлдер база чугаалап турар. Чижээлээрге, чамгыс 1970 чылдың бөзин капитал салыышкыннары 82 миллиард рубль болган болгаш дайын мурнундагы бүгү беш чылдарның капитал салыышкыннарын 1,7 катап ашкан. Тоскү беш чылда улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге 501 миллиард рубльди бээр, бо дээрге Совет эрге-чагырганың баштайгы 45 чылдарының дургузундагы капитал салыышкыннарның түңүнденаа ажып турар-дыр.

Экономиктиг болгаш социал-политиктиг чаартылгаларга үндезилээш, совет улустарның социалистиг утка-шынарлыг, национал хевирлиг культуразы магалыг хөгжээн. ССРЭ-ниң тургустунган хүнүнден бээр эрткен 51 чыл — ниитилел хөгжүлдезиниң төөгүзүнге улуг эвес хуусаа-дыр. Ынчалза-даа Совет чүртка угаан-бодалдың чаартынарының, чаа кижини — коммунизмниң ядепкейлиг тургузукчузун кижизидериниң херээнге аажок хөй түүлдер боттанган. Революция мурнунда нацияларның болгаш биче-бууран улустарның хөй нуруузунуң ажылчы чоннары шуутда бижик-билиг чок чорган. Шөндакы хаанныг Россияның чоннуң 70 ажыг хуузу номчуп-даа, бижип-даа билбес турган, а Ортаа Азияның улустарының аразынга бижик билбестер —99 хуу турган. Ынчангаш массалыг-биле бижик-билиг чок чорукту төөгүлүг кыска хуусаада үзүткаар, акы-дуңма республикаларның бүгү улустарынга бүгү талалыг хөгжүлдениң дең аргалыг байдалдарын тургузуп бээр дээш кандыг улуг күжениишкиннерни үндүрбээн дээр! А ам бүгү хөй националдыг күрүнелиг эрге-хемчээлгиниң аныяктарны бүгү-нийтиг ортумак өөредилгеже шилчидерин ССРЭ-де доозуп турар болгай.

Ортаа Азияның республика-бүрүзүнде чоннуң 10 муң кижи санынга онааштыр өөреникчилер саны Европаның капиталистиг бедик сайзыралдыг чурттарындаазындан бөзин дыка хөй. Үгле Узбекистанда бөзин өөредилгениң янзы-бүрү хевирлеринде 4 миллион ажыг кижи хаара туттунган. Чоннуң 10 муң кижизинге онааштыр студентилер санының талазы-биле Узбекистан Францияны 2 катап, Англияны болгаш Италияны — 2,5 катап, ГФР-ни —3 ажыг катап ажып турар. 1970 чылдың төнчүзүнде республикага 25 муң эртем ажылдакчылары, оларның аразынга эртемнериң 500 доктору, эртемнериң 7 муң кандидады турган.

Акы-дуңма совет республикаларның чедип алган чедиишкиннери хамыктың мурнунда социалиамның чедиишкиннеринге, быжыг экономиктиг болгаш ниитилел-политиктиг фундаментиге, марксисчи-ленинчи мурнакчы мировоззреннеге, бүгү нацияларның болгаш националдарның бузулбас найыралынга, дузалажылгазынга үндезилеттингенинден. Боттарының чечектелишкини ССРЭ-ниң акы-дуңма улустарының чамгыс аай болгаш хөй националдыг өг-бүлезинге харын чедип алдынар аргалыг болганын олар тодаргай билип турар.

Коммунистиг тургузуушкунга дем каткан ажыл-иш, социалистиг нацияларның бузулбас, үргүлүү өзүп турар социал-политиктиг болгаш идейлиг чамгыс эви чоргаар, адың совет улус дээр кижилерниң төөгүлүг чаа ниитилешкээнде принципиалдыг сициккен. Совет улус хөй националдыг болгаш чамгыс эптиг. Совет кижи кайы-даа республикада чурттап турарындан хамаарылга чокка, ол дээрге хамыктың мурнунда Совет Эвилелиниң, чамгыс аай социалистиг Төрээн чурттуң хамаатызы-дыр.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төлевилээни, тургузукчу аажок улуг ажыл-иштиң планнарын күүседир дээш дем каткан демиселге нацияларның акы-дуңма ёзузу болгаш дузалажылгазы, бүгү талалыг кады ажылдажылгазы быжыгып, хыналып, чамгыс эптиг өг-бүле ёзузу онзагай күш-биле илергейлеттинип турар.

СССР Эвилелиниң 50 ажыг чыл догуннаашкыны — национал айтырыг талазы-биле марксисчи-ленинчи өөредиг шылгалданы практикага тудуп эрткенинин, ленинчи национал политика тинлеген чедип алганының маргыш чок бүзүредилгези-дир. Эрткен чартык чүс чылдың маадырлыг ажыл-ижиниң түңчелин үндүрбүшаан, бисте национал айтырыг долу, эчизиге чедир болгаш эглиш дивес кылдыр шиитпирлеттинген кылдыр чугаалап болуруңуң бүгү барымдаалары бар дээрзин СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев ССР Эвилелиниң 50 чылынга тураскаатkан байырлыг хуралга илеткелинге демделээн.

Национал айтырыгны шиитпирлээниниң ССРЭ-ниң нацияларының болгаш биче-бууран улустарының аразынга акы-дуңма хавылгаалараны тургускашының совет дуржулгазын ам делегейге хүлээп көрген болгаш ыламгыя социал депшилгениң болгаш национал чаартылганың орууна туруп алган хөй-хөй улустар ол дуржулганы барымдаалап турар апаргаш.

Делегей харылзаазынга бистиң хөй националдыг улуг күрүневис улустарның дең эртезиниң ленинчи принцивин шиитпирлиг камгалап, колониализмге, неоколониализмге болгаш кеш-сөөлгээр чоруккa удур, империалистиг молчуушкунуң, социал болгаш национал дарлалдың бүгү хевирлеринге удур, бүгү улустарның найыралы болгаш сырый каттыжышкыны, политика база экономика талазы-биле хамаарылгалыг чоруктан олзарның бүрүн хосталгазы, оларның бүгү талалыг чечектелишкини болгаш аас-кежии дээш шиитпирлиг туржуп турар.

МОСКВА БОЛГАШ МОСКВАЧЫЛАР ЧАА ЧЫЛ БҮДҮҮЗҮНДЕ

Чаа чылдың чоокшулап келгенин москвачыларның эскерип биляп алырынга түгле кыштың соогу четпейн турар. Эрткен улуг-хүнде найысылаага болгаш оон чоок-кавызынга чаъс чагган. Ынчалзажок хоорайның муң-муң апыяк болгаш кырган кижилери Москва чоогунуң арга-арытларынче лыжалап чоруткан. Синоптиктер чоокку хүннерде температура элээн чавызай бээрин аазавайн турар. Ынчалза-даа Соок-Ирейниң база Снегурочканың найысылаага чогуур үезинде моорлап келгеш, уругларга болгаш улуг кижилерге Чаа 1974 чылдың байырын чедиргенге аггаарының соок эвес боон турары шаптык болбас дээрзинге москвачылар бүзүрээр.

Байырлаага белеткел үргүлчү-де дыка хөй чымыштар болгаш сагыш-човаашкыннар-биле холбашкан болур. Бирээде, шивижиттешти кайнын садып алырыл? Ону 170 ногаан базаарларның бирээзинден садып ап болур. Арга-арыгнын чартык миллион ажыг ындыг чараш шеттерин Москва чоогунуң тускайлап тургускан ажыл-агыйлары найысылаага эккеп садар. Оларның эң-не улугларын, эң-не чараштарын Кремльдиң Съездилер ордузунга эккеп тургузуптар, ацаа уруглар байырлалынга барыкда 130 муң хире школачылар келир.

Бичии чаш ажы-төлдер шуут-ла уруглар садтарынга байырлап эртпирелер. Эрткен чыл-биле денгээрге, Москвада ам 51 ындыг уруглар албан черлери немешкен. Ынчангаш олар ам 2127 апарган, ында 300 муң хире бичии москвачыларны кижизидип турар. Оларның кижи бүрүзүнге четчир белектии белеткээн. Оон аңыла, профэвилел клубтарында болгаш культура ордуларында ёлкаларга барган уруглар 800 муң белектерин алыр.

Чаа чыл байырлалының белеткелинге уруглар шуут киришпейн турар деп чугаалаар болбас. Олар ёлкалар каастап, ойнаарактар кылып, шүлүктер болгаш ырлар өөренип турар. Ынчалзажок улуг кижилерниң ажызы оон-даа нарын. Олар боттарының күжү-биле белектер садар, түгле белектер садар эвес, харын байырлал столунга делгээр продуктулар база садар болгай. Найысылаалдың бүгү 1000 аъш-чем магазиннериниң бөгүн аажок күженииштиниг ажылдап турарының ужуру ында.

Эрткен чыл-биле деңнээрге, инитиниң 370 чеменнеге албан черлери болгаш магазиннери немешкен. Ол түгле москвачыларга эвес, харын найысылаалдың аалчыларынга база таарымчалыг, Москвага аалчылар кезээде-ле эмгежок келир болгай. Үүрмектеп садар бараан саарылгазы Москвада ам беш хуу немей өскени база өөрүнүүт. Ам Москвага ай бүрүзүнде 1 миллиард ажыг рубльдиң үлегүр болгаш аъш-чем барааннарын садып турар! Бараан саарылгазының ол хире улуг хемчээлин хүндүткеп корбейн барып болбас. Ол хамыктың мурнунда садыгның өзүп турар аргаларының дүтайын, харын-даа чүрттакчы чоннуң бараан садып алыры улам көвүдеп турарының дүтайын херечилеп турар.

Чамдык барааннарны садып алырын ларлалганы болгаш хоорай радиозун дамчыштыр калбаа-биле чарлап турары дыка таарымчалыг. Оларның аразында — байырлал столунга үргүлчү делгеттинер барааннарның бирээзи — быштак бар. Көдээ ажыл-агыйның дузазы-биле үлегүр ону хүн бүрү хереглээр продукт болдурарын ораддажып турар. Быштак бүдүрелиниң талазыбиле Совет Эвилели делегейде үшкү черни ээлеп турар. Чүрттә ону ам 500 миллион тонна ажыгны бүдүрүп үндүрген. Маңаа холбаштыр 1913 чылда Россияга 7,8 муң тонна быштак бүдүрелиниң сактып көөрү солун. Амгы Москвага ол хире хемчээлдиг продукт үш айга безин четпес.

Садыг, инити чеменнелге, амыдырал хандырылга албан черлериниң четкилерин калбартырын москвачылар хоорайның түдүүнүн, чаагайжыдылгазының улуг хемчээлдери болгаш бедик темпилеринбиле холбаштырып турар. Бо соруглаларга күрүне көнчүг хөй акша-хөрөнгилерни болгаш материалдыг курлавырларны үндүрүп келген. Чыл дургузунда хоорайга инитизи-биле барык-ла 5,5 миллиоң квадрат метр шөлдүг чүрттелге бажыннарын түткан. Соолгу беш кааът чүрттелге бажыпшының түдүү чоокта чаа эгелээн. Ол фант дыка кайгамчык. Ол ам Москвада чүрттелге орансуурун эң болбаазыраңгай төлевилелдер ёзугаар түдүп турарының дүтайын херечилеп турар.

Түдүгжуларның күш-ажылының ачызында ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның өг-бүлелери база заводтарның болгаш эртем-шинчилел топтеринің коллективтери чаа бажыңнарже кирип турар. Бо эртип турар чылдың дургузунда 1200 муң квадрат метр бүдүрүлге шөлүн ажыглалга киирген. Ол болза найысылаалдың үлегүрүү — аданчурт индустриязының чоргааралы улам күштүг болгаш болбаазыраңгай апарганы олдур. Беш чылдың эгезинден бээр Москвага продукция бүдүрүлгези 19,5 хуу немей өскен. Ол база кайгамчык: бүгү немелде өзүлде күш-ажылның бүдүрүкчүдүү бедээнинин ачызында чедип алдынган.

Чаа чыл — хөглүг болгаш өөрүшкүлүг байырлал. Ону артистерини киржилгези чокка демдеглеп эрттирип болбас. Бо талазы-биле москвачыларга элээн таарымчалыг болуп турар: оларның хоорайында совет уран чүүдүү чаңчыл болган «Орус кыш» деп фестивалы эгелээн. Фестиваль концерттеринин чарлалдарын сураглыг күүседикчилерниң аттары каастай берген. Аныяк күүседикчилер-биле, оон иштинде орус балеттин чаа сылдызы Надежда Павловананың доозуп турары Пермьиин хореография училишезиниң сургуулдары-биле ужуражырын чон четтикпейн манап турар.

Москонцертте ам изиг түзүк үе. Профэвилелдерниң аныяктар балдарын эрттирип турар барык-ла 100 хире клубтары артистерниң оларга концерттиг аалдал келирин дилеп турар. Чаа чыл хүннеринде көргүзери-биле дөрт чүс хире «хөглүг» ленталар кинопрокатта шилип алдынган. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, бөгүн бүгү кижилерде сагыш човаашкынар болгаш чымыштар эмгежок. Ынчалзадаа ол сагыш човаашкынар таарымчалыг. Олар Чаа чыл байырлалы-биле холбашкан, ол байырлал даштын соок барзаа, чок-даа болза, ынап-ла эртер байырлал-дыр.

В. БЕЛЯЕВ (СЭТА).

БҮДҮРҮЛГЕВИС УЛАМ КАЛБАРАР

Беш чылдың шинаттырлыг чылының төнүп турары бо хүннерде бистиң Тываның үлегүр бүдүрүлгелериниң коллективтери чыл дургузунда кылган ажылдарын түңнеп, келир чылын боттандырар ажылларының хемчээлин тодаралып ап турар.

Эртип турар чылда республиканың хоочуун бүдүрүлгелериниң бирээзи—Кызылдың алгы заводунуң коллективи улуг күженишкиниг ажылдаан болгаш багай эвес түңнелдерни чедип алган. Ол дугайын дараазында көргүзүүлерден көрүп болдур. Чыл планын хуусаа бетинде—ноябрь 27-де бүрүз күүсеткенивисти Төрээн чуртка рапорттаан бис. Бедиктен социалистиг хүлээлгевисти ёзугаар планның ажыр 96 муң рубльдиң продукциязын бүдүрдүвүс.

Эртем-техниканың чедишкиннерин ажыглап, бүдүрүлге оорудулгазының технологиязын сайзырангайжыдып турган, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн дохтаамал бедидип келгенивис база коллектив кежигүннериниң чогаадыкчы күш-ажылының ачызында бо чедишкиннер чедип алдынган. Коллективтиң администрациязы, партия болгаш хөй-иннин организациялары беш чыл планының чылдар аайы-биле кавчаар күүсеттинип орарын дохтаамал кичээнгейге алган болгаш бүдүрүлгенин хожудап турар участоктарының ажылын мижидеринче ажылчыннарның күжүн мобилизастап келген.

Бистиң санаашкынарывыстан алырга, беш чыл планы черле чогумчалыг күүсеттинип чоруп орар. Беш чылдың эрткен үш чылдарының дургузунда планнан ажыр 176 муң рубльдиң продукциязы бүдүрүтпеген, оон иштинде 8,2 муң эжеш кылес болгаш 45 муң эжеш хөм ажыктерни садыг организациялар-ынче планнан ажыр чоруткан. Эрткен үш чылдарның дургузунда продукция бүдүрелиниң инити хемчээли 33,1 хуу өскен. Продукцияны бүдүрелиниң өзүлдезин түгле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиктериниң күселя-биле чедип алганывысты демдеглээри черле өөрүшкүт. Оон аңгыда бо чедишкиннерни чедип алырывыска чаа техниканы ажыглалга хинергенивис улуг дузаны чедирген. Эрткен үениң дургузунда заводтуң цехтеринде 22 чаа деригин тургускан.

Тыва АССР-ниң чоокта чаа болуп эрткен сессиязынга республиканың экономиказының тус-тус адырларының беш чылдың тодаралыкчы чылы — 1974 чылдың күрүне планын багыллаан болгай. Ам эгелээр бо чылда бистиң заводувуска 72 муң хөм болгаш 69 муң кидис ыяктерни бүдүрелиниң күрүне планында көргөн. Ону күүседириниң бүгү арга күралвырларын дилеп тывар ужурлуг бис. Түге дээрге бистиң заводувустуң чаа корпузун тудуп турар. Ынчангаш планны эрткен чылдынган шөлдерниң ыяктарын көргүзүлөрни эрги бүдүрүлге шөлдеринге ажылдап тургаш күүседир апаар бис.

1974 чылдың күрүне планын ажыр күүседир дээш иштиин күралвырларның ажыглалын дилеп тыварыпче кол кичээнгейни салып апаар. Бо талазы-биле бистең чедир ажылгаттынмайн турар түүлдер ам-даа хөй. Эрткен үш чылдарның дургузунда кол чиг-эттен болгаш материалдардан барык 38 муң рубльдың камнап алган болзувусса, янзы-бүрү будуктар болгаш химикаттар болгаш өске-даа артык кезектерден камналга алдынмаан. Келир чылын ол түүлдерден биче эвес камналганы чедип алырын планнаан. Ону боттандырары ажылчын бүрүзүнүң чогаадыкчы чоруунган, харынлап турар участогунга камналга чурумун шынгыы сагырындан кол хамаарыр.

Өске коллективтерге бодаарга, чылдагаан чок черге ажыл хүнү үзери бистең эвээш. 1973 чылда коллективке инитизи-биле түгле 35 кижи-хүн прогул болган. Ынчаарга бюллетеньнер болгаш чөпшээрел ёзугаар 600 ажыг кижи-хүн чидирилгиг болган бис. Бир эвес ол хүннерни долу ажыглаан болза ам-даа 20 муң ажыг рубльдиң продукциязын бүдүрүп болур турган. Чаа чылда ажыл шагының чидирилгин узуткаарыпче кичээнгейлиг күштелдирери черле чугула.

Г. САФИУЛИН, заводтуң директору.

Депутаттың соңгукчуларга отчёду

Кызылдың пассажирлер АТБ-зиниң клубунга транспорттуң № 6 сөңгүлда округунуң сөңгукчулары РСФСР-ниң Дээди Советиниң депутады Кызылдың № 1 АТБ-зиниң чолаачызы **Виктор Николаевич Минишев** болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң начальныгы **Карасал Дамбаланович Буюк-оол** олар-биле ужурашкан.

Депутат К. Д. Буюк-оол чыылганнарга СЭКП ТБ-ның декабрь (1973 ч.) Пленумунуң шиитпирлериниң база чоокта чаа болуп эрткен ССРЭ-ниң, РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Советтериниң сессиаларынга чугаалаткан айтырыглар дугайын делгеренгей тайылбырлап берген.

Депутаттарга сөңгукчуларның берип турган чагыларын боттандырар талазы-биле кандыг хемчегларни алганын депутат В. Н. Мякишев чугаалаан. Ылангыя даараныр комбинат түлар айтырыг шиитпирлеттинген. ол ажыглалда кирген, Кызыл—Абакан, Кызыл—Тээли аразында орукларга чолаачыларның дыштаныр, чемненир черлерин немей тулар, орукчун байдалын экижидер айтырыгже улуг кичээнгей салып, чогуур хемчегларга ап турарын ол айыткан.

Ужуражылга хуралынга санал берген сөңгукчулар Коммунистиг партиянын, Совет чазакчын совет кижилерниң чаагай чоруу дээш ап турар хемчеглерин, иштики болгаш дашкы политиказын долузу-биле деткип, республиканың транспортчулары тоску беш чылдың шиитпирлиг чылында бедик бүдүрүкчүлүүр ажылдап, чүүк болгаш пассажирлер сөөртүр чыл планын ажыр күүсеткенин чугаалап, депутаттарның ажыл-чорудулгазынга чүүлдүгүнүп, чаа чагыгларны бергеннер.

Бистиң корр.

Тыва АССР-ниң Күрүне шаңналының талазы-биле республика комиссиязында

Чечен чогаал, уран чүүл болгаш күүселде мергежилиниге Күрүне шаңналдарының талазы-биле Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күрүне шаңналдарының республика Комиссиязының ээлчеглиг хуралы чоокта чаа эрткен.

1974 чылдың октябрьда Совет Эвилелиниң акы-дукма хөй националдыг өг-бүлезинге Тываның эки тура-биле каттышканындан бээр 30 чыл болур байырлалын таварыштыр база хөй санныг авторларны болгаш күүседикчилерни хаара тудар соруглга-биле Комиссия дараазында шиитпирни хүлээп алган:

Чечен чогаал, уран чүүл болгаш күүселде мергежилиниң талазы-биле 1972 болгаш 1973 чылларда Тыва АССР-ниң Күрүне шаңналдарын тыпсырын Совет Тыванын 30 чылын байырлаар—1974 чылче шилчидер.

Чечен чогаал, уран чүүл болгаш күүселде мергежилиниң талазы-биле Тыва АССР-ниң Күрүне шаңналдарының лауреадының медалының эскизин Комиссиянын хуралынга көргеш бадылаан.

СПОРТЧУ ЧЫЛДЫҢ ЛАУРЕАТТАРЫ

1973 чылдың эң тергиин совет спортчуларының даңзының бир дутаарында эжеш болуп алгаш конькиге чүүгүлаарынга делегейниң болгаш Европаның бешдапкыр чемпиону, олимпий оюннарының алдын медалының эдилекчизи Москваның студентизи 24 харлыг **Ирина Родинна** (ЦСКА) киргеп. ССРЭ-ниң Спортчу журналистериниң федерациязының чаа чыл мурнунда чоруткан чаңчыл болган анкетазының түңнели ындыг болган.

Лауреаттарның аразында спортчу гимнастикага делегейниң болгаш Европаның түлган чемпиону **Людмила Турищева** («Динамо», Донда Ростов), диска октаарынга делегейниң рекордсмени **Фаина Мельник** («Спартак», Москва), уран гимнастикага делегейниң түлган чемпиону **Галина Шугурова** («Красное знамя» спортклуву, Омск), ядро идерингге делегейниң рекордсмени **Надежда Чижова** («Спартак», Ленинград), хоккейге ССРЭ-ниң шилиндек командазының халдакчызы, делегейниң болгаш Европаның чемпиону **Валерий Харламов** (ЦСКА), аар атлетикага делегей рекордсмени болгаш чемпиону **Павел Первушин** (Чепсектиг Күштер, Ленинград), хостуг болгаш самбо хүрештерге делегей чемпиону **Леван Тедиашвили** (Чепсектиг күштер, Тбилиси), спорттуң эмгы үезиниң беш хөөрингге делегей чемпиону **Павел Ледяев** (Чепсектиг Күштер, Львов) болгаш шыдыраага делегей чемпиону атты чедип алыр деп турарларның бирээзи гроссмейстер **Анатолий Карпов** (Чепсектиг Күштер, Ленинград область) олар кирип турар.

Анкетаның айтырыгларын харыылаарынга төп, республика солуннарының, журналдарның, СЭТА-ның, ПМА, төп телевидение болгаш радионуң спортчу журналистери киришкен. Харыыларга инитизи-биле 55 спортчуну адаан.

(СЭТА-ның корр.).

ДЫШТАНЫР ХҮННЕРДЕ КАЯА, ЧҮҮ БОЛУРУЛ?

ДЕКАБРЬ 31-ДЕ

Чаа чыл бүдүүзүнүң хүнү. **Тываның хогжум-шин театрында чаа чылдың бал-маскарады кежээ 21 шакта эгелээр. «Энергетик»** Культура бажыңында **чаа чылдың карнавалы кежээ 20 шакта эгелээр.**

Паркта хаак баазазы, теннис, бильярд залдары, «Тайга» станциязында хаак баазазы база ажылдаар.

ЯНВАРЬ 1-ДЕ

Геология экспедициязының Культура бажыңында **аныяк көрүкчүлер театрының «Хорал ыг витамин»** деп шин-тоолу 12 шакта эгелээр. **«Энергетик»** Культура бажыңында **аныктарның дыштанылга кежээн кежээ 20 шакта эгелээр.** Оон хүн пароктың ойнаар залдары ажылдаар. «Тайга» станциязында хаак баазазы база сынерни чалап тур.

Январьның 2-ден 10-га чедир школачыларның чаа чыл ёлказы хөгжүм-шин театрында эртер. **«Хуулгаазын яблоктар»** деп шинин уруглар сонуургап көөрлер.

ДЫШТАНЫР ХҮН ШТАБЫ.

Кижизидикчи салдарынга бүзүредивис

Чоокта чаа Москва чоогунда Коломнага чораап, ол бурунгу хоорайның чаагайжыдылгазының база чогаадыкчы күш-ажылының чүгаазын дыңнап, ында төөгүнүң тураскаалдарын магадап, көрүп чоруурга. Коломнаның, оон чүрттакчыларының эрткен аар-бергеге, эрес-маадырлыг оруктары, богунгу тургузукчу күш-ажылы каракка көстүп, олчаан чуруттунуп артып каар чорду.

Коломна хоорай Москва, Ока болгаш Коломенка хемнериниң чурумалдыг эриктеринде чаптыг берген. XIII-XV үүс чылдарда татар моолдарның халдаашкыннарын коломнажылар-ның чаңгыс эвес ойтур шаап турганының. XVII үүс чылда Иван Болотниковка баштаткан тараачынар шинчээшкининиң. 1905 чылдың революциязының база Улуг Октябрьның болуушкуннарының дугайын болгаш өске-даа алдарлыг чүүлдерни сагындырып келир төөгүнүң база архитектураның үнелиг тураскаалдары хоорайда хевээр кадагалаттынып арткан.

Ыяштан каастап кылган тудуглар, Коломнаның даш кремли, ийи революцияларга тураскааткан мемориалдыг пафк, Ада-чүрттүү дайынынга өлген маадырларның түпаскаалдары кичээнгейни хаара тудуп келир.

Ленин, Октябрь революциязы, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнерлиг, Куйбышев аттыг заводтуң делгем залдарлыг, чырык чаагай музейинге бардывыс. Будүрүлгениң тургустунганындан эгелээш, ам үеде тепловоз тудуунуң улуг заводу болгуже төөгүзүн, оон коллективиниң революссуу, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаңчылдарын ол музейден билип алдывыс.

Бодунуң төрээн черинин, хоорайының, будүрүлгезинин эрткен оруун, алдарлыг чаңчылдарын мынчаар чедингир, билдингир кылыр тайылбырлаары, көргүзери чүгле келген кижилерге сонуурганчыг эвес, харын чонну, ылангыя аныяк-өскенни кижизидиринге аажок улуг салдарлыын Коломнага чораап көрүп, улам бүзүредивис.

М. ДЕЛЕГ.

ТАЙГА-БИЛЕ ӨҢНҮКТЕШКЕН

Тожунуң кыры-биле ужуп эртип чыда тайганы сактырга ыыт-шимээн чок, шыпшың-на чүве дег сагындырар. Ол шынында ындыг эвес. Дзимде моторлар, балдылар даажы үзүксоксаал чок дыңналып, ырбанчыларның ажыл-херээн алгап турар. Тожу тайгазының ажыл-херээниң дугайын ол шимээн-дааш болу-ла хереченлей бергензиг.

Тайга-биле кезээде өңнүктешкен кижилер Ырбанда хой. Оларның бирээзинге хоочун ыяш ужурукчузу П. Е. Павловту хамаарыштырып болур. Оон тайгага ыяш ужуруп эгелээнинден бээр ам таптыг-ла 16 чыл чедип турар. Петр Егорович ажылдай бергенде шалып тудунгуру дам баар, кеңизин бодап, арга-арыгны ээзиг көөр. Турган ыяшты ужурарда кайы угже дүжер кылдыр кесче тааржырын, чанында шеттерин үреверзин ынап-ла бодап алыр.

— Ынчаниас аргажок, тайга база төнчү чок чүве эвес-ле болгай, ону өстүрер, улам байыдар херек!—деп ол чугаалаар. Оон сес чыл удуртуп келген бригадазының кежигүннери шүпту бригадириниң үлегерин эдерип чаңчыккан. Чаа чылды Павловтуң бригадазы шиитпирлит чылдың планыг онаалдазын хуусаа бетинде ажыр күүседип, уткуп турар.

Ырбанның өскө-даа ындыг мурнакчы бригадаларының дугайында шак-ла ынчаар чугаалап болур. Оон тодаргай хереченгир пландан ажыр белеткээн тудуг ыяжы ол. Мында чүгле ыяш белеткелчилериниң эрестиг күш-ажылы эвес, чолаачыларның база төлептиг үлүү кирген. Оларның бирээзинин дугайында чугаалап көрээл.

«Бистиң хоочуннарывыстың бирээзи» деп Николай Бяковтуң дугайында өөрү чугаалаар. Бяков тайгадан ыяш соөртүп 12 чыл ажылдап турар. Бо дээрге ийи чугула мергежилиг кижизи. Чайын ол катер башкарып, ыяш салдадыр, а кыжын «ЗИЛ-131»-ге олурупкаш, тудуг ыяжын тайгадан дажытлаар.

Тайганың оруу ылангыя кыжын дуржулгалыг-даа чолаачыга ындыг белен эвес. А Николай Бяков бо ажылага ыяш мергежээн, бодунга бердинген планныг онаалдазын чүгле тергиин шынарлыг кылдыр күүседип, чаңчыккан. Чижээ, чыл планын ол 136 хуу чедирипкен. Бо одуруглар бижиттинип турда Николай ам база ынак тайгазының оруунда 1974 чыл үлүүнүң рейизин кылып чорупкан.

А. БАРМАШОВ.

Хөглүг дыштанылга-биле, уруглар

Республиканың школаларында кышкы дыштанылга эгелээн. Школачыларны библиотекалар, номчулга залдары, музейлер, кинотеатрлар, чүнгуулар, хаак оруктары манап турар. Оларга клубтарда, школаларда солун кежээлерни, маргылдааларны, ужуражылгаларны башкылар болгаш клуб ажылдакчылары эрттирип турар.

Республиканың бүгү школаларынга «Алдын шайба» клубтуң шаңналы дээш хоккейге, хаакка 4 хевириниң пионержи маргылдаалары эртер. Кызылдың школачылары Алдан-Маадырлар аттыг музейже, телевидение төөнче, «Орбита» станциязынче типографиже болгаш өске-даа бүдүрүлгелерже экскурсиялап, А. Гайдарның 70 харлаанынга калбак номчулгаларны, конференциялары эрттирер. № 7 школаның өөренижилери Хову-Аксынче, № 1 школаның өөренижилери Чербиже, № 8 школаның—дилги фермазынче болгаш «Тайга» станциязынче үнүүшкүннерни кылыр.

Кышкы дыштанылгалар үезинде школачыларның республика масштабтыг спортчу маргылдаалары база болур. Гимнастика талазы-биле маргылдаага бо чылын 130 хире кижи киржир. Волейболга олдарның болгаш уруглардың 9-9 командалары маргыжар. «Ак герге» деп шыдырал маргылдаазынга пионержилерниң 13 командазы киржир. Бо дыштанылгада онзагай чүве чүл дизе: бистиң республиканың школачы спортчулары улуг зона маргылдааларынга калбаа-биле киржир. Шыдырал талазы-биле Улап-Удэге болур Сибирь болгаш Чөөн чүк зоназының школачылар маргылдаазынче 8 кижи составтыг чыныды команда аъттанынкан. Оларның аразында ийиги разрядчылар Юрий Бурхинов (Кызыл), Толя Сат (Улуг-Хем), Аня Лесникова (Туран) команданың идегели боон турар. Томск хоорайга болур хаак маргылдаазынче Бай-Хаакта уруглардың спортчу школазының 20 хлакчызы январь 3-те чоруптар. Кызылда уруглардың спорт школазының гимнастикага 1-ги, 2-ги разрядтыг 17 кижи составтыг командазы Ангарск баар.

Өөредилге чылының бирги чартыы эрткени-биле холбаштыр кышкы дыштанылганың хүннерин хөглүг, солун организастаары школа коллективтериниң, культура, хөй-иннин органнарының хүлээлгези.

Чаа чылдың бүдүүзүнде чаптан чаш хар

Чаштар ойнаар сессерикте мөңгүннелдир.

Шагаадыстың катык-хөглүг байырлалы

Шак бо хүндеи эгелээн дег дыңналып тур.

Г. СИРОТИННИҢ фотозу.

Телевидение

ДЕКАБРЬ 31-ДЕ

МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдылгалар программазы. 12.05—Медээлер. 12.10—Өөнүт телекөргүзүү. Уруглларга **«Чаа чыл-биле, уруглар!»** Концерт. 12.40—**«Чүрт чаа чыл будүүзүнде».** 13.10—Өөнүт телекөргүзүү. **«Доон биле Миккинин чаа ужуралдары»** деп уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 14.15—Өөнүт телекөргүзүү. **«Бажың халайтпа!».** Мультфильм. 14.25—14.35—Чапсар. 14.35—**«Делегей панорамазы».** 15.05—**«Аңгы-аңгы кижилер»** деп хөй сериялыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 4-кү эгези. 16.20—Венгр цыганнарның ырлары болгаш танцылары.

КЫЗЫЛДАН

16.50—**«Соок Ирей, Харжыган болгаш өскелер-даа».** Чаа чылдың тайылбырлалы.

МОСКВАДАН

18.30 — Өөнүт телекөргүзүү. Пятницкий аттыг күрүнениң орус хоруның улустуң хөгжүм хереселлериннң оркестриниң оюну. 19.15—Өөнүт телекөргүзүү. **«Чаа чылдың отчугажы».** 20.20—20.30—Чапсар. 20.30—Өөнүт телекөргүзүү. **«Чаа чылдың отчугажы».** 23.00—**«Ye».** Информастыг программа. 23.30—Өөнүт телекөргүзүү. Мультконцерт.

КЫЗЫЛДАН

23.50—Чаа чылдың байыр чедиримишкиниң.

МОСКВАДАН

00.10—Өөнүт телекөргүзүү. **«Кончуг хөглүг оран-делегейивис»** 01.40—Киноконцерт. 02.20—02.30—Чапсар. 02.30—Өөнүт телекөргүзүү. **«13 самбай»** деп хевзиглерниң телетеатры. 03.40—Өөнүт телекөргүзүү. **«Мээң чуртум».** Документалдыг телефильм. 03.50—04.05—Чаа чыл-биле, эштер! Совет уруска байыр чедиримишкиниң.

Редакторнуң оралакчызы М. Н. СМИРНОВА.

Кино

ДЕКАБРЬ 31-ДЕ

«НАПЫРАЛ»: **«Капитан Джек»** 10.00, 11.40, **«Булуттар ындында дээр»** 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Адыр, мана»** 8.50, **«Ура!» Дыштанылгавыс эгеледи»** 10.20, 11.50, 13.50, 15.20, **«Моортай истери»** 17.00, 18.50, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Мрамор бажың»** 11.00, 13.00, **«Биландинес херээжен»** 15.00, 16.50, 18.45 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Инбичи»** 12.00, 13.30, **«Кара хаанның тынызы»** 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан) шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Бызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда кылдазының 23-54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал кылдазының 37-13, культура кылдазының 23-54, кодээ ажылагый кылдазының 21-47, үзетүүр кылдазының 22-64, чагаа кылдазының 41-27, информация база совет тургузуг кылдазының 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганга 32-75 телефонче болгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Пар. ама 2. Тираж 15.953 ЧАГЫГ № 298

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Бызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—04680